

И С Т О Р И Я

Базил Лидъл Харт

на Втората световна
война

трое

Базил Лидъл Харт

История на Втората
световна война

ПРЕДГОВОР

Когато Дезмънд Флауър, президентът на издателство „Касъл“, ме помоли да напиша предговора към книгата на съпруга ми „История на Втората световна война“, много скоро си дадох сметка, че за да благодаря на всички, които помогнали в подготовката по написването ѝ, трябва да отдам заслуженопризнание на стотици хора, от фелдмаршали до редници, професори, студенти и приятели, с които Базил е поддържал връзки през активната си изследователска дейност. В предговора на неговите „Мемоари“ той пише, че „в най-добрия случай мемоарите са архиви на приятелствата, а в това отношение аз съм бил много облагодетелстван“. Тази „История“ също е била облагодетелствана от подобни приятелства.

От малък Базил е бил пристрастен към игрите и тактиката на игрите и като ученик е събирал всякакви сведения и вестникарски изрезки за тях, например за първите дни на авиацията, когато летците са били негови кумири. Той запази този навик през целия си живот за всичките си непрекъснато разширяващи се интереси. Поради това след смъртта си остави стотици хиляди изрезки, писма, бележки, памфлета и други подобни по теми, които варират от воденето на бронетанковата война до модите в облеклото. По-късно под формата на дневник, или както той го наричаше „Разговорни записки“, записваше разговорите, които бе водил по теми, представляващи за него особен интерес, и то възможно най-скоро след това. Първата му книга, издадена след войната – „Другата страна на хълма“ (The Other Side of the Hill), съдържаше разговорите му с германски генерали, държани като военнопленници в Англия. Много от тях бяха чели книгите му отпреди войната и с готовност обсъждаха с него военните кампании, които бяха водили. През декември 1963 г., връщайки се назад към онова време, той пише: „Бележка за това, защо и как написах тази книга“, в която обясняващо тези записки са толкова ценни за него: „Когато през 20-те и 30-те години изучавах събитията, отнасящи се до Първата световна война, разбрах каква голяма част от историята остава неизяснена напълно, тъй като не е имало безпристрастен и подготвен по история изследовател, който да потвърди и да запише онова, което военачалниците действително са мислели навремето, за да служи като коректив на по-късните им спомени. Започна да става очевидно, че с течение на времето често спомените на участниците в

драматичните събития допълнително се оцветяват и изопачават, а с годините тази тенденция се засилва. Още повече че официалните документи често пъти не отразяват техните истински разбирания и цели, а понякога дори са съставени така, че да ги прикрият.

Затова, когато посещавах британски и съюзнически военачалници, си водех изчерпателни «исторически бележки» за разговорите с тях, като особено старателно си записвах изразените от тях мнения, които служеха за допълнена документалните архиви, а също и като коректив на мемоарите и разказите им, писани години по-късно.

В края на войната имах възможност да разпитвам германски командири, държани като военнопленници, и да водя с тях дълги разговори както за операциите, в които бяха участвали, така и по по-широк кръг въпроси.

Естествено, тези мои записки не биха могли да осветлят напълно достоверно това, което те са мислели преди някои конкретни събития и решения, но все пак са направени преди излизането на мемоарите, замъглени до известна степен от изминалите години, но техните разкази могат да бъдат съпоставени с разказите на други свидетели на същите събития, както и с документалните архиви“.

Читателите на тази „История“ ще видят от бележките под линия за тези разговори как те са устояли на изпитанието на изминалото време и на продължилите през годините повторни проверки от страна на Базил.

В началото на 1946 г. бригаден командир на кралския танков полк помоли Базил да напише история на полка и на неговите предшественици, като обхване двете световни войни и годините между тях. Това беше огромна задача, която отне много години, и книгата не можа да бъде публикувана от „Касъл“ до 1958 г. Обаче проучването, което трябваше да се направи за „Танковете“ (Tanks), му помогна много, когато Базил започна да пише тази „История“, защото той беше установил лични познания с много от по-младите командири, които се бяха сражавали и от двете страни, като същевременно беше водил много продължителни разговори с такива стари и ценни приятели, като фелдмаршал Монтомъри, фелдмаршал Александър, фелдмаршал Окинлек, а така също с неговите танкисти и с много германски генерали „от другата страна на хълма“.

След Войната за независимост през 1946 г. в Израел дойдоха израелски офицери от най-различни рангове да се консултират с Базил за сформирването на тяхната армия. Сред тях беше Игал Алон, с когото станяхме близки приятели. Той написа на своята снимка, която се пази в

библиотеката на парламента, думите, които сега много се цитират: „На капитана, който учи генерали“. През 1961 г. Базил беше поканен да посети Израел и да изнесе лекции пред въоръжените сили и в някои университети. Израелците многократно са изразявали признанието си за преподавателската дейност на Базил и той често казваше, донякъде със съжаление, че неговите „най-добри ученици“ са били те и германците, а не съотечествениците му.

През 1951 г. фрау Ромел го попита дали би се съгласил да редактира личните записки на съпруга ѝ. Той прие и между нас и вдовицата на фелдмаршал Ромел, сина му Манфред и генерал Байерлайн, който е бил началник на щаба на Ромел, а също и Марк Бонъм Картър от издателството „Колинс“, който беше много способен редактор, се установиха изключително сърдечни отношения.

През 1952 г. Базил изнесе лекции във военните колежи на Канада и Съединените щати. Това бяха изтощителни месеци, които си заслужаваха усилията, тъй като той се срещна с приятели от войната и в двете страни, а и завърза нови познанства. Сред получените признания, които му доставяха най-голямо удоволствие, беше почетното му членство в корпуса на американската морска пехота. До самата си смърт той всеки ден носеше подарения му по този повод златен клипс за вратовръзка.

През 1965 г. Базил беше поканен да стане хоноруван професор по история в Калифорнийския университет „Дейвис“. Така на 70-годишна възраст той стана професор и преподавател по история на двете световни войни. Това му подейства много стимулиращо и той с удоволствие изпълняваше задълженията си, но за нещастие трябваше да прекъснем престоя си за няколко месеца, тъй като трябваше да се завърнем в Англия, за да се подложи на сериозна операция. Преди да почине, той се надяваше, противно на съветите на лекаря си, отново да посети Америка през април 1970 г. по покана на американския военноморски колеж, за да изнесе поредица от лекции по военна стратегия.

Пътуванията бяха важна част от живота на Базил и той приемаше много покани от европейски страни да изнася лекции във военни колежи. Умееше блестящо да разчита карти и ярките му описания на битките, водени от генерал Шърмън в американската Гражданска война, бяха написани с помощта на внимателно изучаване на голямо количество карти много преди да посети местата на сраженията в южните щати. След последната война посещавахме почти всяка година Западна Европа, за да се запознаем с полесражения и брегове, където са били извършвани десанти, да гостуваме на стари приятели и с карти в ръка да

проверим фактите за тази „История“. Той обичаше красивата природа, катедралите и добрата храна, затова при пътуванията ни „Пътеводителят на Мишлен“, картите на полесраженията и туристическите указатели бяха винаги в колата. Ежедневно ми диктуваше подробни бележки за терена, храната и църковната архитектура, които по-късно трябваше да бъдат нанесени във все по-набъбващата му документация у дома.

Базил се отнасяше критично към официалните историци на Първата световна война и заявяваше, че понякога думата „официален“ обезличава думата „история“, но имаше високо мнение за повечето от тези, които бяха писали за Втората световна война. Архивът му е пълен с кореспонденция с много от тях от Великобритания, от страните от Британската общност и от Америка. Приятелствата с историци, особено с по-младите, и със студенти от цял свят обогатяваха живота му и той прекарваше много време да чете и да подлага на критика черновите на техните трудове и книги в ущърб на собствената си работа, но това му доставяше безкрайно удоволствие. Както един от тях – Роналд Люин, писа: „...изказваше похвала само където според неговите изисквания тя се полагаше, но можеше да направи живота ти ад, ако решише, че някъде бъркаш фактите или си на погрешно мнение“. В библиотеката ни идваха да работят и да изучават книгите и документацията, които винаги бяха на разположение, млади, а и не толкова млади учени, академици, автори, журналисти. Наставления се даваха по всяко време на деня и нощта, по време на вечери и обеда или при разходки из градината. Корели Барнит, генерал Андре Бофре, полковник Хенри Бърнард, Брайън Бонд, Алън Кларк, полковник А. Гутар, Алистър Хорн, Майкъл Хауърд, Робърт О'Нийл, Питър Парет, Бари Пит, У. Р. Томсън, Майкъл Уилямс са едни от най-известните сред многото съвременни историци, които първо идваха да разговарят и да работят и с които след това имахме редовна кореспонденция и за наша голяма радост те се връщаха отново и отново като наши приятели. Много други, като Джей Луваас и Дон Шърмън, които заедно със семействата си станаха наши предани приятели, идваха от Америка и от Канада.

Затова тази „История“ дължи много на всички тези хора, както и на стотиците други от области извън военната стратегия и отбраната, с които широките интереси на Базил го бяха свързвали. Не изброявам имената им, но съм уверена, че те ще ми простят за това. Никой не е вярвал толкова, колкото Базил, че един учител „има какво да научи от учениците си“, и неговите ученици и приятели го вдъхновяваха по най-добрия начин. Докато пишеше „Историята“, Базил имаше някои много

способни помощници: Кристофър Харт, после Питър Симкинс, който сега е в Британския военен музей, Пол Кенеди, който свърши полезна работа във връзка с войната в Тихия океан, и Питър Брамбли, който помогна в написването на главите за „Войната във въздуха“.

През годините много ползотворно се трудиха редица секретарки и техният интерес и търпение да записват на машина и да преписват една след друга черновите на „Историята“ улесниха работата на Базил. Госпожица Майра Томсън (сега госпожа Слейтър) работи при нас осем години, когато живеехме в Уолвъртън Парк. По-късно тук в Стейтсхаус изключително много ни помогнаха госпожа Дафне Бозанкет и госпожа Една Робинсън, а в последните етапи на подготовката на „Историята“ много полезна работа свършиха госпожа Уенди Смит, госпожа Памела Бърнис и госпожа Маргарет Хоус.

Сред безброй много други хора, на които трябва да благодаря, са директорите и персоналът на „Касъл“ – издателите на британското издание на „Историята“. Дезмънд Флауър възложи поръчката за написването на книгата през 1947 г. и изчака търпеливо тя да бъде завършена. Благодарност заслужава и Дейвид Хайъм не само като литературен агент на много от книгите на Базил, но и заради приятелството му през годините.

Бих искала също да благодаря на директорите и на персонала на печатница „Клоус“ и особено на Бил Рейн за техния интерес към книгата и за високото качество на отпечатването, което стана навреме въпреки многото трудности. Доволна съм, че именно „Клоус“ отпечата тази последна книга на Базил, тъй като те отпечатаха една от първите му книги – „Науката на пехотната тактика“, през 1921 г.

Издателите и аз сме особено благодарни на следните хора, които безкористно четяха различни глави или цялата „История“ преди и след смъртта на Базил и му отдадоха заслуженото със своята критика: Г. Р. Аткинсън, Брайън Бонд, д-р Ноубъл Франкланд, вицеадмирал сър Питър Гретън, Ейдриън Лидъл Харт, Малкълм Макинтош, капитан Стивън Роскил, вицеадмирал Брайън Шофийлд, подполковник Албърт Сийтън, генерал-майор сър Кенет Стронг и д-р М. Дж. Уилямс. Някои от тях великодушно позволиха на Базил да използва цитати от техните книги, а полковник Сийтън стори това още преди да бъде публикувана неговата книга.

Бихме искали да благодарим също на Ан Фърн и Ричард Наткийл за тяхната работа при изучаването и начертаването на картите и още веднъж да изразим благодарността си на госпожица Хиби Джеролд,

която изготви един първокласен индекс, въпреки че трябваше да работи при голямо напрежение.

Знам, че от многото хора, които помогнаха, най-много сме задължени на Кенет Паркър от „Касъл“ – редактор на Базил и негов приятел, който имаше тежката задача да организира публикуването на „Историята“ след смъртта на съпруга ми. Без неговата помощ издаването на книгата щеше да се забави още повече. В предговора към своите „Мемоари“ Базил казва, че е бил „щастлив да има най-вдъхновяващия, компетентен и прецизен редактор, с когото бе удоволствие да се работи“. Към тези думи бих искала да прибавя и моята специална благодарност за работата му върху „История на Втората световна война“.

Личните доходи на Базил бяха малки и изследователската работа по написването на „Историята“ винаги е била забавяна от необходимостта да изкарва прехраната си с журналистика и писане на други, неизискващи толкова много време книги. През 1965–1967 г. той беше подпомогнат от една стипендия на фондацията „Уолфсън“ и беше благодарен на господин Ленард Уолфсън за проявения от него интерес към „Историята“. През 1961 г. дойде помощ и от Кингс Колидж, Лондон, и лично от директора по военните изследвания Майкъл Хауърд, които великодушно направиха възможно превръщането на конюшните на Стейтсхаус в библиотека, а на мястото на хамбара построиха малък апартамент за гостуващи историци. Това значително помогна за разширяването на работната ни площ и за удобството на учените. Проявеното от данъчните власти разбиране на проблемите, свързани с работата на Базил в трите района, в които живяхме през тези години, улесниха живота и работата ни в Англия. Без това щяхме да бъдем принудени да живеем в чужбина и „Историята“, както и много други трудове на Базил, а също и преподавателската му дейност щяха да пострадат от това.

Бих искала да посветя тази книга на всички споменати и неспоменати хора в този предговор.

Катлийн Лидъл Харт
Стейтсхаус,
Медмънъм,
Бъкс, Англия
юли 1970 г.

Част I ВЪВЕДЕНИЕ

ПЪРВА ГЛАВА Как се стигна до войната

На 1 април 1939 г. световният печат разпространи новината, че правителството на Невил Чембърлейн е преразгледало политиката си на отстъпки и неангажиране и е обещало Великобритания да защитава Полша срещу всяка заплаха от страна на Германия с цел да запази мира в Европа.

На 1 септември Хитлер прекоси обаче полската граница. Два дни по-късно, след като напразно настояваха за оттегляне, Великобритания и Франция вля-зоха в битката. Започна нова европейска война, която прерасна във Втора световна война.

Западните съюзници влязоха във войната по две причини. Непосредствената причина беше да изпълнят обещанието си да защитят независимостта на Полша, а основната – да отстранят потенциалната опасност за самите тях и да се погрижат за собствената си сигурност. В крайна сметка те се провалиха и в двете си намерения. Първо, не само не успяха да попречат Полша да бъде прегазена и поделена между Германия и Русия, но и бяха принудени след шест години война, която завърши с убедителна победа за тях, да се съгласят Русия да доминира над Полша, като не изпълниха обещанията си пред поляците, сражавали се на тяхна страна.

В същото време всички усилия, които бяха хвърлени за разгрома на хитлеристка Германия, в крайна сметка доведоха до една опустошена и отслабена Европа, чиито съпротивителни сили бяха намалели значително пред лицето на нова, по-голяма заплаха – Великобритания заедно с европейските си съседи се превърна в беден васал на Съединените щати.

Това са суровите факти от една победа, на която се възлагаха големи надежди и която бе постигната много болезнено, след като колосалната тежест на Русия и на Америка бе сложена на везните срещу Германия. Резултатът от нея разсея наистина подхранваната обща илюзия, че „победата“ ще донесе мир. Той потвърди предупреждението на опита

от миналото, че победата е като „мираж в пустинята“ – пустинята, създадена от една продължителна война, водена с модерни оръжия и без ограничения в подбора на средствата.

Преди да се заемем с причините, довели до войната, си струва да се спрем на последиците от нея. Разбирането за това, какво донесе тя, може би ще ни помогне да направим по-реалистично изследване на причините, довели до нея. За целите, поставени пред Нюрнбергските съдебни процеси, беше достатъчно да се приеме, че избухването на войната и разрастването ѝ се дължат на агресията на Хитлер. Но това е твърде опростено и повърхностно обяснение. Предизвикването на втора голяма война бе последното нещо, което Хитлер искаше. Неговите хора и особено генералите му много се страхуваха от такъв риск. Опитът от Първата световна война беше дал отражение върху начина им на мислене. Подчертавам тези основни факти не за да залича характерната за Хитлер агресивност, нито агресивността на много германци, които възторжено застанаха зад него. Но въпреки че бе напълно безскрупулен, той дълго време бе изключително предпазлив в преследването на целите си. Военачалниците му бяха още по-предпазливи и се отнасяха с недоверие към всяка стъпка, която би могла да провокира общ конфликт.

След войната голяма част от германските архиви беше заловена, което даде възможност да бъдат проучени. Те разкриха едно изключително безпокойство и дълбоко недоверие във възможностите на Германия да води голяма война. Когато през 1936 г. Хитлер отново окупира демилитаризираната Рейнска област, неговите генерали са били разтревожени от решението му и от реакцията, която то може да предизвика сред французите. В резултат на протестите им отначало там са изпратени само символични части, които да проверят „какъв вятър ще задуха“. Когато той възнамерява да изпрати войски в помощ на Франко в испанската Гражданска война, те отново протестирали заради рисковете, свързани с подобна стъпка, и Хитлер се съгласява да ограничи помощта си. Но при навлизането в Австрия през март 1938 г. той пренебрегва опасенията им.

Когато скоро след това разкрива намеренията си да упражни натиск върху Чехословакия да върне Судетите, началникът на генералния щаб генерал Бек изготвя докладна записка, в която заявява, че агресивната експанзионистична програма на Хитлер ще доведе до световна катастрофа и до разгром на Германия. Меморандумът е прочетен пред съвещание на видни генерали и с тяхно одобрение изпратен на Хитлер. Когато

Хитлер не дава признаци, че е готов да промени политиката си, началникът на генералния щаб подава оставка. Хитлер уверява останалите генерали, че Франция и Великобритания няма да се бият заради Чехословакия, но това далеч не ги успокоява и те замислят военен бунт, предвиждащ арестуването на Хитлер и на другите нацистки водачи, за да се избегне рискът от война. Техният контраплан е провален от съгласието на Чембърлейн с осакатяващите Чехословакия искания на Хитлер. Заедно с французите той приема да стои настрана, докато тази нещастна държава е лишена както от територията, така и от отбраната и.

За Чембърлейн Мюнхенското споразумение „гарантира мир за съвремие ни“. За Хитлер то е още един голям триумф не само над чуждестранните му опоненти, но и над генералите му. След като предупрежденията им неколкократно се опровергават от успехите му, които не срещат съпротива и са постигнати без проливане на кръв, те, естествено, губят увереността и влиянието си. Също така естествено, Хитлер става прекалено самоуверен, че ще продължи да жъне лесни успехи. Дори и когато съзнава, че по-нататъшните авантюри могат до доведат до война, той е уверен, че тя ще бъде малка и краткотрайна. Съмненията му са удавени от натрупания ефект на опиянението от успеха.

Ако наистина е замислял голяма война, в която да участва и Великобритания, той би положил всички усилия за изграждането на флот, способен да оспори британското превъзходство по море. Всъщност той дори не разширява военноморския си флот до нивото, предвидено в англо-германския договор за военноморските сили от 1935 г. Хитлер постоянно уверява своите адмирали, че няма никакъв риск от война с Великобритания. След Мюнхен им казва, че поне през следващите шест години не трябва да очакват конфликт с англичаните. Дори през лятото на 1939 г. и до самия 22 август той повтаря тези уверения, макар и с отслабваща убедителност.

Как тогава стана така, че бе въввлечен в голям конфликт, който се стареше да избегне? Отговорът трябва да се търси не само и най-вече в агресивността на Хитлер, но и в окуражавалото го дълго време самодоволно отношение на западните сили, както и от техния внезапен завои през пролетта на 1939 г. Този обрат е толкова рязък и неочакван, че прави войната неизбежна.

Ако позволите на някого да нагрява бойлера до такава степен, че налягането да прехвърли опасната критична точка, отговорността за евентуалната експлозия, до която може да се стигне, пада върху самите

вас. Истината за физическото мълчание е валидна също толкова и за политическо мълчание, особено що се отнася до поведението по международните въпроси.

От идването на Хитлер на власт през 1933 г. британските и френските правителства правят безкрайно повече отстъпки на този опасен авторитар, отколкото на предишните демократични правителства на Германия. На всяка крачка те показват, че са готови да избягват неприятностите и да загърбват неудобните проблеми, за да запазят спокойствието си в момента за сметка на бъдещето.

Хитлер, от друга страна, обмисля твърде логично проблемите си. Неговият политически курс се определя от идеите, формулирани в един „завет“, който той излага през ноември 1937 г. и чийто текст е запазен в т.нар. „Хосбахски меморандум“. Той се основава на убеждението, че Германия има изключителна нужда от повече Lebensraum – жизнено пространство – за своето нарастващо население, за да бъде в състояние да поддържа жизнения му стандарт. Според него Германия не може да разчита на собствените си ресурси, особено за изхранването си. Тя не може и да си купи от чужбина това, което ѝ е нужно, защото това би означавало да харчи повече чужда валута, отколкото може да си позволи. Перспективите да получи по-голям дял от световната търговия и индустрия са твърде ограничени от стените, издигнати от митническите тарифи на другите държави и от собствената ѝ финансова слабост. Нещо повече, външните доставки биха я направили зависима от чуждите държави и биха я обрекли на глад в случай на война.

Неговото заключение е, че Германия трябва да получи повече „полезна земеделска площ“ в слабо населените райони на Източна Европа, а би било наивно да се хранят надежди, че може по силата на добра воля да се сдобие с подобни отстъпки. „Историята на всички времена – на Римската империя, на Британската империя – е доказала, че всяко пространствено разширяване може да бъде постигнато само чрез преодоляване на съпротива и поемане на рискове... нито преди, нито сега е имало пространство без собственик“. Проблемът трябва да бъде решен най-късно до 1945 г., защото „след това ние можем само да очакваме нещата да се влошат“. Възможните отдушници ще бъдат блокирани и ще настъпи криза с изхранването.

Въпреки че тези идеи отиват много по-далеч от първоначалното желание на Хитлер да възстанови територията, отнета от Германия след Първата световна война, не е вярно, че западните държавници не са имали представа за тях, както твърдят по-късно. В периода 1937–1938 г.

в неофициални разговори, но не и пред обществеността, много от тях показват откровен реализъм, а в британските правителствени кръгове се излагат редица аргументи за това, че на Германия трябва да бъде позволено да се разшири на Изток, за да може по такъв начин да бъде избегната опасността за Запада. Те проявяват много голямо съчувствие към желанието на Хитлер за Lebensraum – и му го показват. Не желаят обаче да се замислят върху проблема, как собствениците му ще бъдат принудени да го отстъпят, ако не бъдат заплашени от превъзхождаща ги сила.

Германските документи разкриват, че Хитлер е получил специално насърчение по въпроса от визитата на лорд Халифакс през ноември 1937 г. Тогава той е лорд-канцлер, вторият по важност пост в правителството след министър-председателя. Според останалите в архивите записи за съдържанието на разговора той дава на Хитлер да разбере, че Великобритания ще му позволи да действа с развързани ръце в Източна Европа. Халифакс може и да не е имал точно това предвид, обаче такава е впечатлението, което е оставил, и то се оказва от решаващо значение.

През февруари 1938 г. Антъни Идън е принуден да подаде оставка от поста министър на външните работи след многократни разногласия с Чембърлейн, който в отговор на един от неговите протести му казва „да си върви вкъщи и да вземе аспирин“. На негово място за външен министър е назначен Халифакс. Няколко дни по-късно британският посланик в Берлин сър Невил Хендерсън води конфиденциален разговор с Хитлер, който е продължение на разговора с Халифакс от ноември, и му съобщава, че британското правителство се отнася с голямо разбиране към желанието на Хитлер за „промени в Европа“ в полза на Германия и че „сегашното правителство на Великобритания е с изострено чувство за реалност“. Както показват документите, тези събития ускоряват действията на Хитлер. Той смята, че е получил зелена светлина, позволяваща му да се насочи на Изток, и това е било съвсем естествено заключение.

Хитлер е допълнително окуражен от примиренческия начин, по който британското и френското правителство приемат навлизането му в Австрия и присъединяването на тази страна към германския райх. (Единствената засечка в тази лесна маневра е повредата на танковете му на път към Виена.) Той получава още едно поощрение, когато научава, че Чембърлейн и Халифакс са отхвърлили направените след този ход руски предложения да обсъдят план за колективни гаранции срещу германското настъпление.

Тук трябва да се каже също, че когато заплахата за чехите назрява през септември 1938 г., руското правителство отново изразява желание

както по официален, така и по неофициален път, да обедини усилията си с Франция и Великобритания за вземането на мерки в защита на Чехословакия. Предложението не е прието. Нещо повече, Русия демонстративно е изключена от (Мюнхенската конференция, на която е решена съдбата на Чехословакия. Това „пренебрегване“ има фатални последици през следващата година.

След начина, по който британското правителство се примирява с действията му на Изток, Хитлер е неприятно изненадан от силната реакция и частичната мобилизация, когато той подлага на натиск Чехословакия през септември. Когато обаче Чембърлейн отстъпва пред исканията му и активно му помага да наложи своите условия на Чехословакия, той усеща, че моментната заплаха със съпротива е само операция за спасяване на престижа и е в отговор на възраженията на голяма част от британската общественост, чийто главен изразител става Уинстън Чърчил, който се противопоставя на правителствената политика на примирение и отстъпки. В не по-малка степен Хитлер е поощрен и от пасивността на французите. След като те с такава готовност изоставят своя чешки съюзник, който притежава най-боеспособната армия от по-малките сили, изглежда малко вероятно да влязат във война, за да защитят когото и да било от многобройните си бивши съюзници в Източна и в Централна Европа.

Така Хитлер разбира, че може без особени рискове набързо да приключи с Чехословакия и след това да продължи настъплението си на Изток.

Отначало той няма намерение да тръгва срещу Полша, въпреки че към нея е присъединена най-голямата територия, отрязана от Германия след Първата световна война. Полша, както и Унгария му помагат да застраши тила на Чехословакия, принуждавайки я по този начин да капитулира пред исканията му – между другото Полша се възползва от възможността да заграби парче от територията на Чехословакия. Хитлер е склонен да приеме Полша като по-младши партньор, при условие че тя върне германското пристанище Данциг и даде на Германия свободен достъп до Източна Пруссия през Полския коридор. При създадите се обстоятелства това е твърде скромно искане от страна на Хитлер. Обаче при последвалите през зимата дискусии той установява, че поляците упорито отказват да направят такава отстъпка и твърде самонадеяно надценяват собствените си сили. Въпреки това Хитлер продължава да се надява, че след допълнителни преговори те ще се съгласят. На 25 март

той казва на своя главнокомандващ, че „не иска да решава проблема за Данциг със сила“. Тази позиция обаче е променена от една неочаквана стъпка на Великобритания, предприета в отговор на негови действия в друга посока.

През първите месеци на 1939 г. ръководителите на британското правителство са много по-доволни от когато и да било. Те наивно вярват, че мерките за ускорено превъоръжаване, програмата за превъоръжаване на Америка и икономическите трудности на Германия намаляват опасността. На 10 март Чембърлейн изразява в неофициални разговори мнението, че перспективата за мир е по-добра от всякога, и изразява надежда преди края на годината да Зъде свикана нова мирна конференция. На следващия ден в реч сър Самюъл Хоар – предшественикът на Идън на поста министър на външните работи и вече министър на вътрешните работи, изразява оптимизъм, че светът навлиза „в златен век“. Министрите уверяват приятели и критици, че поради тежкото си икономическо положение Германия е неспособна да води война и че ще бъде принудена да се подчини на условията на британското правителство в замяна на помощта, която то ѝ предлага под формата на търговски договор. Двама министри – Оливър Стенли и Робърт Хъдсън, се канят да заминат за Берлин, за да уточнят условията по сключването му.

Същата седмица „Пънч“ излиза с карикатура, която показва как Джон Бул¹ с въздишка на облекчение се събужда от кошмар, а доскорошният „страх от война“ излита през прозореца. Никога не е имало таква изобилие на абсурдно оптимистични илюзии, както в идите² на март 1939 г.

Междувременно нацистите насърчават сепаратистките движения в Чехословакия и подклаждат провала ѝ отвътре. На 12 март словациите обявяват независимост, след като техният лидер отец Тисо посещава Хитлер в Берлин.

Полският външен министър – полковник Бек, постъпва още по-недалновидно, като изразява публично пълната си симпатия към словациите. На 15 март германските войски навлизат в Прага, след като чешкият президент отстъпва пред искането на Хитлер да установи „протекторат“ над Бохемия и като последица от това да окупира страната.

Предишната есен, когато е сключено Мюнхенското споразумение, британското правителство дава гаранции за защита на Чехословакия от

1. Джон Бул – нарицателно за англичанин, еквивалент на американския Чичо Сам – бел. ред.

2. иди (лат.) – 15-ият ден на месеца у древните римляни – бел. прев.

агресия. Обаче Чембърлейн заявява в Камарата на общините, че с отцепването на Словакия тези гаранции се анулират и че вече не се чувства обвързан с това задължение. Макар да изразява съжаление по повод на случилото се, той дава да се разбере в Камарата, че не вижда причина за „отклоняване“ от британската политика.

Но след няколко дни Чембърлейн прави рязък завой, който е толкова внезапен и с такива далечни последици, че изумява света. Неочаквано той взема решение да блокира всички по-нататъшни стъпки на Хитлер и на 29 март изпраща на Полша предложение да я подкрепя срещу „всякакви действия, заплашващи полската независимост, на които полското правителство реши, че е жизненоважно да се противопостави“.

Невъзможно е да се прецени това негово действие от какво е било повлияно толкова решително – дали е било предизвикано от натиска на общественото възмущение или от неговото собствено, дали се е дължало на гнева му, че е бил изигран от Хитлер, или се е почувствал унижен от това, че се е показал глупак в очите на собствения си народ.

Повечето хора във Великобритания, които подкрепят и аплодират примиренческата му политика, претърпяват подобна силна метаморфоза, изострена от укорите на „другата половина“ от нацията. Скъсването е окончателно, а нацията отново е обединена от общото негодувание.

Неясните условия на гаранцията поставят съдбата на Великобритания в ръцете на полските управници – хора твърде колебливи и несигурни в преценките си. Освен това изпълнението на гаранцията е невъзможно без помощта на Русия, а предварително не са били предприети стъпки, за да се установи дали тя би се съгласила да окаже помощ и дали Полша би я приела.

Когато от правителството се иска да одобри гаранцията, на него дори не му се показва актуалният доклад на Комитета на началник-щабове, от който би станало ясно колко невъзможно би било от практическа гледна точка да бъде осигурена каквато и да било ефикасна защита на Полша³. Съмнително е обаче дали това би променило нещата, като се има предвид какво е било преобладаващото настроение.

Когато гаранцията е поставена за обсъждане от парламента, я приветстват от всички страни. Лойд Джордж издига самотен глас, когато предупреждава Камарата, че поемането на ангажимент с такива дълготрайни последици без предварителна увереност в подкрепата на Русия би

3. Малко по-късно това ми каза Хор-Белиша – тогава министър на войната, както и лорд Бийвърбрук, който беше чул да се говори по въпроса от други членове на правителството.

било самоубийствена грешка.

Гаранцията за Полша се оказва най-сигурният начин да се предизвикат експлозия и световна война. Тя е съчетание от максимално изкушение и открито предизвикателство. Тя амбицира Хитлер да покаже колко напразни са гаранциите за една страна, отдалечена от Запада, като същевременно кара твърдоглавите поляци да бъдат още по-малко склонни на отстъпки, а, от друга страна, прави невъзможно отстъплението му без загубата на престиж.

Защо полските управници приемат такова съдбоносно предложение? Отчасти защото имат преувеличена до абсурдност представа за силата на старомодните си въоръжени сили – хвалят се с възможността за „кавалерийска атака срещу Берлин“. Отчасти също и поради субективни фактори: скоро след това полковник Бек казва, че бил решил да приеме британското предложение „между две дръпвания“ от цигарата, която пушел. Той обяснява, че по време на срещата му с Хитлер през януари му било трудно да преглътне забележката на Хитлер, че Данциг трябва да бъде върнат, и че когато британското предложение му било предадено, видял в него възможност да удари плесница на Хитлер. Това импулсивно решение е типичен пример за това, по какъв начин често пъти се решава съдбата на народите.

Сега единствената възможност да се избегне войната е да се осигури подкрепата на Русия – единствената сила, която би могла пряко да окаже помощ на Полша и така да възпре Хитлер. Но въпреки че въпросът не търпи отлагане, стъпките на британското правителство са мудни и колебливи. Чембърлейн силно ненавижда Съветска Русия, а Халифакс изпитва към нея нескрита религиозна антипатия. И двамата подценяват силата ѝ, като същевременно надценяват силата на Полша. Дори и да са признавали необходимостта от споразумение за взаимна отбрана с Русия, те искат то да бъде сключено при техните условия и не разбират, че с прибързаната си гаранция за Полша се поставят в положение, което ги принуждава да се съгласят с нейните условия – нещо, което, ако на тях не им е ясно, Сталин разбира добре.

Но освен собствените им колебания трябва да се споменат и възраженията на полското правителство, както и на другите малки сили в Източна Европа да приемат военна помощ от Русия, тъй като се страхуват, че подкрепата на нейните армии би била равносилна на нахлуване в териториите им. Поради това ходът на британо-руските преговори е бавен като погребално шествие.

Отговорът на Хитлер на новата ситуация е коренно различен.

Силната реакция на Великобритания и удвоените мерки за превъоръжаване го стряскат, но ефектът от това е противоположен на очакванията. Чувствайки, че англичаните се противопоставят все повече на германската експанзия на Изток, и обезпокоен от мисълта, че може да бъде спрян, ако се забави, той стига до заключението, че трябва да ускори стъпките си към Lebensraum. Но как би могъл да го стори, без да предизвика тотална война? Решението му е повлияно от представата му за англичаните, позната му от историята, затова решава, че те няма и да помислят да влязат във война заради Полша без подкрепата на Русия. Така че, преглъщайки омразата и страха си от „болшевизма“, той насочва усилията и енергията си върху това да се помири с Русия и да си осигури нейния неутралитет. Това е завой, по-неочакван дори от завоя на Чембърлейн, но също толкова съдбоносен с последиците си.

Хитлер е улеснен в новата си политика да ухажда Русия, тъй като Сталин вече гледа на Запада по нов начин. Естественото недоволство на руснаците от начина, по който ги пренебрегват Чембърлейн и Халифакс през 1938 г., се засилва, след като Хитлер влиза в Прага и техните подновени предложения за общ отбранителен съюз са посрещнати хладно, а британското правителство се втурва да се споразумява с Полша. Нищо не би могло да предизвика по-големи съмнения и подозрения.

На 3 май идва предупреждение, което не могат да видят само слепите – разпространена е новината, че руският комисар на външните работи Литвинов е освободен от поста. Той е отдавнашен привърженик на сътрудничеството със силите на Запада срещу нацистка Германия. На неговия пост е назначен Молотов, за когото се говори, че предпочита повече да си има работа с диктатори, отколкото със свободни демократи.

Първите предварителни стъпки към съветско-нацистко разведряване са направени през април, но и двете страни проявяват изключителна предпазливост, тъй като взаимното недоверие е твърде дълбоко и всяка страна подозира другата, че цели да ѝ попречи да се споразумее със западните сили. Бавният напредък на британо-руските преговори окуражава германците да се възползват от възможността да ускорят темпото и да си свършат работата. До средата на август обаче Молотов не пожелава да се ангажира с нищо конкретно. След това настъпва рязка промяна. Възможно е да е предизвикана от готовността на германците за разлика от колебанията и резервираността на англичаните да се съгласят с условията на Сталин, особено с тези да му бъдат развързани ръцете по отношение на балтийските държави. Може да е свързана и с очевидния

факт, че Хитлер не би могъл да си позволи да отлага действията в Полша за по-късно от началото на септември, за да не бъде възпрепятстван от атмосферните условия. Така че отлагането на съветско-германското споразумение за втората половина на август гарантира, че за Хитлер и за западните сили няма да има време да постигнат ново „Мюнхенско споразумение“, което би представлявало опасност за Русия.

На 23 август Рибентроп заминава със самолет за Москва и пактът⁴ е подписан. Той е придружен от тайна спогодба, според която Полша трябва да бъде поделена между Германия и Русия.

С този пакт войната става неизбежна и поради закъснението, с което е сключен. Хитлер не би могъл да се откаже от предприемането на действия в Полша, без това сериозно да накърни престижа му пред Москва. Нещо повече, убеждението му, че британското правителство няма да се осмели да започне една абсолютно безполезна борба за запазването на Полша и че не желае намесата на Русия, е подсилено, след като в края на юли Чембърлейн започва неофициални преговори с него посредством своя доверен съветник сър Хорас Уилсън за сключване на британо-германски пакт.

Закъснелият толкова много съветско-германски договор обаче не оказва в ърху британското правителство ефекта, който Хитлер очаква. Тъкмо обратното, той разпалва у него онзи „булдожки“ дух на сляпа решителност без оглед на последствията. При това положение Чембърлейн не може да остане настрана, без да загуби престиж и да наруши поетото обещание.

За Сталин е съвсем ясно, че западните сили отдавна са склонни да позволят на Хитлер да търси разширение на Изток – към Русия. Има вероятност той да е гледал на съветско-германския пакт като на удобно средство за отклоняване на агресивния устрем на Хитлер в противоположна посока. С други думи, чрез тази ловка стъпка встрани може би е искал да предизвика сблъсък между преките и потенциалните си противници. Най-малкото това би намалило заплахата за Съветска Русия и би могло да ги изтощи до такава степен, че да ѝ осигури следвоенно надмощие.

С пакта се цели премахването на Полша като буфер между Германия и Русия, но руснаците винаги са смятали, че е по-вероятно поляците да бъдат използвани като авангард на едно германско нахлуване в

4. Известен като „пакта Рибентроп-Молотов“ – бел. ред.

Русия, отколкото като барикада против него. Като оказват съдействие за завладяването на Полша и като я поделят с Хитлер, те не само получават лесен начин да върнат собствеността си отпреди 1914 г., но и имат възможност да превърнат Източна Полша в буферно пространство, което, макар и тясно, да бъде под контрола на техните въоръжени сили. Това изглежда по-надеждна преграда от една независима Полша. Пактът проправя и пътя за руската окупация на балтийските държави и на Бесарабия, на което се гледа като на разширяване на тази буферна зона.

През 1941 г., след като Хитлер нахлува в Русия, стъпката на Сталин встрани през 1939 г. вече изглежда фатално късогледа. Има вероятност Сталин да е надценил способността на западните държави да окажат съпротива и да изтощят по този начин силите на Германия. Вероятно е също да е надценил и първоначалните съпротивителни сили на своите войски. Въпреки всичко, когато години по-късно разглеждаме европейската ситуация, не е толкова сигурно, както това изглежда през 1941 г., че стъпката му встрани е била неизгодна за Съветска Русия.

От друга страна, тя незабавно наврежда на Запада. Главна вина за това носят тези, които са отговорни за политиката на протакане, замене-на с избързване пред лицето на очевидно експлозивна обстановка.

Като се спира на влизането на Великобритания във войната, след като описва как тя позволява на Германия да се превъоръжи и след това да погълне Австрия и Чехословакия, отклонявайки същевременно предложенията на Русия, Чърчил казва: „...когато всички тези преимущества са пропилены, Великобритания тръгва, водейки Франция за ръка, към гаранция за целостта на Полша – на тази същата Полша, която с апетит на хиена само преди шест месеца се бе включила в разграбването и разрушаването на чехословашката държава. Битката трябваше да се води през 1938 г., когато германската армия можеше да събере едва половин дузина обучени дивизии за Западния фронт, когато Франция с почти шейсет-седемдесет дивизии можеше със сигурност да премине Рейн или да влезе в Рурска област. Но тогава това се смяташе за неразумно, прибързано действие, под нивото на модерната интелектуална мисъл и морал. Независимо от това в края на краищата двете западни демокрации обявиха, че са готови да рискуват живота си за териториалната цялост на Полша. Историята, която главно регистрира престъпленията, безумствата и страданията на човечеството, може да бъде претърсена надлъж и нашир, за да се открие аналог на тази внезапна и пълна промяна на водената пет-шест години политика на добродушни отстъпки в името на омиротворяването и на трансформирането ѝ почти за часове в готовност

да се приеме една очевидно скорошна война при много по-лоши условия и в много по-голям мащаб...

Това беше решение, което бе взето във възможно най-лошия момент и при най-неблагоприятните условия и което със сигурност щеше да доведе до унищожаването на десетки милиони хора⁵.

Това е една изключително сурова, но закъсняла присъда над грешката на Чембърлейн, тъй като самият Чърчил в онзи момент подкрепя настоятелното предложение на Чембърлейн за британски гаранции за Полша. Съвсем очевидно е, че през 1939 г. той, както повечето британски лидери, е действал емоционално, а не е преценявал нещата трезво – нещо, характерно някога за британските държавници.

ВТОРА ГЛАВА

Съотношение на силите в началото на войната

На 1 септември 1939 г., петък, германските армии нахлуват в Полша. В неделя, 3 септември, британското правителство обявява война на Германия, изпълнявайки дадената по-рано гаранция за Полша. Шест часа по-късно френското правителство, малко по-колебливо, последва англичаните.

Седемдесетгодишният министър-председател Чембърлейн завършва съдбоносното си съобщение пред британския парламент с думите: „Надявам се да доживея деня, когато хитлеризмът ще бъде унищожен и свободна Европа възстановена“. Полша е превзета за по-малко от месец. За девет месеца войната обхваща по-голямата част от Западна Европа, а въпреки че в края на краищата Хитлер е победен, свободна Европа не е възстановена.

Приветствайки обявяването на войната, Артър Грийнууд изразява облекчение от името на Лейбъристката партия, че „непоносимата агония на напрегнатото очакване, от която страдахме всички, приключи. Сега знаем най-лошото“. От последвалите аплодисменти става ясно, че той изразява общото настроение на Камарата на общините. Грийнууд завършва с думите: „Дано войната да бъде бърза и кратка и дано мирът, който ще последва, да се изправи гордо завинаги върху руините на едно зловещо име“.

Никоя що-годе обективна преценка на съответните сили и ресурси

5. Чърчил, Уинстън. Втората световна война. Т. I. с. 333–334.

не дава каквото и да било основание да се вярва, че войната може да бъде „бърза и кратка“, или да се хранят надежди, че Франция и Великобритания сами биха могли да победят Германия, колкото и дълго да продължи тя. Твърдението, че „сега ние знаем най-лошото“, е дори още по-глупаво.

Илюзорни са представите и за силите на Полша. Лорд Халифакс, който като външен министър би трябвало да е добре информиран, вярва, че Полша има по-голяма стойност във военно отношение, отколкото Русия, и предпочита да я осигури като съюзник. Той уведомява за това американския посланик на 24 март, няколко дни преди внезапното решение да бъде предложена британска гаранция за Полша. През юли генералният инспектор на въоръжените сили генерал Айрънсайд посещава полската армия и при завръщането му „докладите му... бяха много благоприятни“⁶ според думите на Чърчил.

По отношение на френската армия илюзиите са още по-големи. Самият Чърчил я окачествява като „най-добре обучената и предана мобилна сила в Европа“⁷. Когато се среща с главнокомандващия френските армии генерал Жорж няколко дни преди войната и се запознава със сравнените цифри за силите на французите и германците, той казва, приятно впечатлен: „Но вие сте добре подготвени“⁸.

Това може да е засилило нетърпението, с което той се присъединява към натиска, оказван върху французите, да избързат с обявяването на война в подкрепа на Полша. В своя телеграма френският посланик казва: „Един от най-въодушевените е Уинстън Чърчил; от кръсците му телефонът вибрира“. Пак през март Чърчил обявява „пълното си съгласие с министър-председателя“ относно предложението за гаранция за Полша. Заедно с почти всички британски политически лидери той гледа на нея като на средство за запазване на мира. Единствено Лойд Джордж посочва нейната непрактичност и опасност, а предупреждението му е окачествено от „Таймс“ като „изблик на неутешим песимизъм на г-н Лойд Джордж, който сега като че ли се намира в някакъв свой странен и далечен свят“.

За баланс трябва да се каже, че тези илюзии относно перспективите не се споделят от по-трезвите военни кръгове⁹. Но общото преобладаващо настроение за момента е презаредено от емоции, които удавят чувството за конкретната реалност и замъгляват по-далечната перспектива.

6. Чърчил, Уинстън. Втората световна война. Т. 1. с. 376.

7. 14 април 1938 г.

8. Чърчил, Уинстън. Втората световна война. Т. 1. с. 376.

Можеше ли Полша да издържи по-дълго? Можеха ли Франция и Великобритания да направят повече, отколкото сториха, за да намалят германския натиск върху Полша? Като се вземат предвид сега известните данни за въоръжените сили, отговорът на двата въпроса на пръв поглед, изглежда, трябва да бъде „да“. Като численост на въоръжените сили Полша е имала достатъчно, за да спре германските войски на своя фронт и най-малкото да наложи продължително забавяне на настъплението им. От данните е очевидно също, че французите е трябвало да бъдат в състояние да победят германските сили, оставени срещу тях на Запад.

Полската армия се състои от 30 действащи и 10 резервни дивизии. Освен това има не по-малко от 12 големи кавалерийски бригади, въпреки че само една от тях е моторизирана. В числа потенциалните сили са дори по-големи от общия брой, който предлагат дивизиите, тъй като Полша има близо 2 500 000 обучени мъже, подлежащи на мобилизация.

Франция мобилизира числеността на 110 дивизии, от които най-малко 65 са действащи. Те включват 5 кавалерийски дивизии, а така също 2 механизирани и една бронетанкова, която е в процес на сформиране. Останалите са пехотни. Общата оценка е, че дори и след отделянето на сили за защита на Южна Франция и Северна Африка срещу евентуална заплаха от страна на Италия френското командване е било в състояние да съсредоточи 85 дивизии на северния фронт срещу Германия. Нещо повече, било е възможно да бъдат мобилизирани 5 000 000 обучени мъже.

При започването на войната Великобритания обещава да изпрати 4 редовни дивизии във Франция освен силите за защитата на Близкия и Далечния изток. В действителност изпратените от нея войски са 5 дивизии. Но поради проблемите с транспорта по море и необходимостта от обиколен път, за да се избегнат въздушните атаки, този първоначален контингент не успява да пристигне до края на септември.

Великобритания е в процес на формиране и екипиране не само на малка, но добре обучена редовна армия, а и на териториална армия от 26 дивизии, като в началото на войната правителството изготвя планове

9. Моята собствена стратегическа преценка, написана при избухването на войната, предвижда скорошно поражение на Полша и вероятност Франция да не продължи да се сражава дълго. Ето в резюме оценката ми на ситуацията: „Като резюмираме нещата, трябва да кажем, че като приехме да се сражаваме по суша, което беше стратегически неправилно, ние се набутахме в много лоша дупка – може би най-лошата в нашата история“.

да разшири общия брой на въоръжените сили до 55 дивизии. Но до 1940 г. първият контингент от тази нова сила не е готов за изпращане на фронта. Междувременно главният британски принос може да се изрази в традиционната му форма: налагане на блокада по море – форма на натиск, която по принцип осигурява по-бавен ефект.

Великобритания разполага с бомбардировъчна авиация от малко над 600 самолета – два пъти повече в сравнение с Франция, но значително по-малко от половината, с която разполага Германия. Но с оглед на ограничения размер и обхват на оперативните машини тя не може да постигне сериозен ефект чрез пряко нападение срещу Германия.

Германия мобилизира 98 дивизии, от които 52 са действащи (включително 6 австрийски). От останалите 46 дивизии обаче само 10 са годни за действия при мобилизация и дори и при тях повечето хора са новобранци само с един месец служба. Останалите 36 дивизии се състоят главно от ветерани от Първата световна война, 40-годишни, слабо запознати със съвременните оръжия и тактики. Те изпитват силен недостиг от артилерия и други оръжия. За организирането и обучението им да действат като такива е необходимо дълго време – по-дълго, отколкото са преценките на германското командване, което е много разтревожено от мудността на процеса.

През 1939 г. германската армия не е готова за война – война, която нейните командири не очакват, разчитайки на уверенията на Хитлер. Те се съгласяват с искането му за бързо увеличаване на армията без особено желание, защото предпочитат постепенния процес на изграждане чрез обучени кадри, но Хитлер непрекъснато им повтаря, че ще има достатъчно време за такава подготовка, тъй като не възнамерява да рискува да започне голяма война по-рано от 1944 г. Сравнено с мащабите, с които се увеличава армията, снаряжението ѝ е крайно недостатъчно.

Въпреки това след войната преобладава мнението, че зашеметяващите победи на Германия в началото на войната са се дължали на нейното внушително превъзходство във въоръжение и численост.

Втората илюзия битува още повече. Дори в мемоарите си за войната Чърчил твърди, че през 1940 г. германците са имали най-малко 1000 „тежки танка“. Истината е, че изобщо не са имали тежки танкове. При започването на войната са разполагали само с шепа средни танкове с тегло не повече от 20 тона. Повечето от използваните в Полша танкове са били леки и с тънка броня.

При една равностетка може да се види, че заедно поляците и французите са разполагали със 130 дивизии срещу общо 98 германски, от които 36 са били необучени и неорганизирани. По брой на обучени войници равностетката в още по-голяма степен не е в полза на германците. Това, което може да се противопостави на този неблагоприятен цифров баланс, е централното положение на Германия, което ѝ осигурява едно „главно предимство“ – разделя войските на поляците от войските на французите. Германците имат възможност да атакуват по-слабата от тях, докато французите трябва да нападнат подготвена германска отбрана, ако искат да облекчат положението на своя съюзник.

Дори и при това положение в количествено изражение поляците притежават достатъчно големи сили, за да задържат хвърлените срещу тях атакуващи войски, които се състоят от 48 действащи дивизии. Следват ги половин дузина резервни дивизии, които са мобилизирани, но кампанията приключва, преди да влязат в действие.

На пръв поглед изглежда, че французите са имали внушително превъзходство, с което да разгромят германските сили на Запад и да извършат пробие през Рейн. Германските генерали са изумени, но и облекчени, че те не го правят. Повечето от тях са склонни да мислят с категориите от 1918 г. и като англичаните да надценяват възможностите на френската армия.

Въпросът, дали Полша е можела да се задържи по-дълго и дали Франция е можела да ѝ окаже по-ефикасна помощ, изглежда много по-различно при една по-задълбочена преценка, при която се вземат под внимание техник недостатъци, както и обстоятелството, че новият начин за водене на война се практикува за първи път през 1939 г. От тази съвременна гледна точка изглежда, че преди войната вече не е било възможно да бъде променен ходът на събитията.

Описвайки в мемоарите си за войната капитулацията на Полша, Чърчил заявява: „Нито във Франция, нито във Великобритания имаше истинско раз-биране за последиците от новия факт, че танковете могат да бъдат направени така, че да устоят на артилерийския огън и да могат да напредват по сто мили на ден“.

Това твърдение е вярно само дотолкова, доколкото се отнася за повечето висши офицери и държавници на двете страни. Обаче тези нови възможности са били предвидени и обяснени публично и последователно от малка група прогресивни военни стратегии най-напред именно във Великобритания. Във втория том, който се занимава с капитулацията на Франция през 1940 г. Чърчил прави забележително, макар и с известни

уговорки, признание: „Тъй като от години няхах достъп до официална информация, не можех да преценя точно каква мощ е създал революционният прогрес от последната война насетне по отношение на навлизането на масово и бързоподвижно тежко въоръжение. Знаех за него, но както е логично да се очаква, то ни най-малко не промени вътрешното ми убеждение“¹⁰.

Това е едно забележително изказване от човека, който е играл толкова голяма роля във въвеждането на танка през Първата световна война. Признанието му прави чест със своята откровеност. Той е министър на финансите до 1929 г. а експерименталната танкова част, първата в света, е сформирана в Солсбъри Плейн през 1927 г., за да се проверят новите теории, които пропагандаторите на високоскоростната танкова война защитават от няколко години. Чърчил е бил напълно запознат с техните идеи, посещава експерименталната част по време на нейната работа и продължава да се среща с тях през следващите години.

Във Франция неразбирането на новата идея за водене на война и официалната съпротива срещу нея са дори по-големи, отколкото във Великобритания. А в Полша те са по-големи, отколкото във Франция. Това неразбиране е в основата на провала на двете армии през 1939 г., а на французите отново, и то с много по-пагубен ефект – през 1940 г. Поляците са много изостанали във водещите военни разбирания, а и до голяма степен – в структурирането на своите въоръжени сили. Те нямат бронетанкови и моторизирани дивизии и старомодните им части изпитват голям недостиг от противотанкови и противосамолетни оръдия. Нещо повече, полските лидери все още възлагат големи надежди на широкото използване на кавалерията и силно вярват във възможността за кавалерийски атаки.

В това отношение няма да е погрешно, ако кажем, че идеите им са били изостанали с 80 години, тъй като безплодността на кавалерийските атаки е доказана още в американската Гражданска война, макар че военачалниците, привърженици на използването на коня, продължаваха да си затварят очите пред този урок. Поддържането на големи конни части от всички армии през Първата световна война с надеждата за пробив, който така и не се появи, беше най-големият фарс на тази позиционна война¹¹.

Французите, от друга страна, разполагат по това време с много от компонентите на съвременната армия, но не я превръщат в такава,

10. Чърчил, Уинстън. Втората световна война. Т. 2. с. 49.

защото идеите на военното им командване са остарели с 20 години. Противно на приказките, които се разказват след тяхното поражение, те са имали повече танкове, отколкото германците са били произвели до началото на войната – много от тях по-големи и с по-дебела броня, отколкото на германските танкове, макар и по-бавни. Обаче френското Върховно командване все още гледа на танковете с погледа от 1918 г. – като слуги на пехотата или като разузнавателни части, допълващи кавалерията. Под влияние на този старомоден начин на мислене за разлика от германците те забавят организирането на танковете си в бронетанкови дивизии и все още са склонни да ги използват за по-незначителни задачи.

Слабостта на французите, а още повече на поляците в организирането на сухопътни сили от нов тип се засилва още повече от липсата на военновъздушна мощ, която да защитава и да подкрепя армиите им. При поляците това се дължи отчасти на липсата на производствени възможности, но французите нямат такова извинение. И в двата случая нуждите от военновъздушни сили са изместени от изграждането на големи армии, тъй като гласът на генералите е решаващ в разпределението на военния бюджет и те, естествено, проявяват предпочитание към този род войски, които са им познати. Те все още не са могли да разберат до каква степен ефективността на сухопътните войски зависи от адекватната поддръжка от въздуха.

Провалът и на двете армии може да бъде обяснен с фаталното самодоволство на командванията им. При французите то се подхранва от победата през Първата световна война и от това, че превъзхождат с военните си познания партньорите си.

В случая с поляците то е подхранвано от разгрома на руснаците през 1920 г. И в двата случая военните ръководители проявяват трайно арогантно са-модоволство спрямо своите армии и военните им умения. Справедливостта изисква да се каже, че някои млади френски офицери, като полковник Дьо Гол, проявяват силен интерес към новите идеи за танковата война, които се лансират във Великобритания. Обаче по-висшите френски генерали обръщат малко внимание на тези британски

11. Със съжаление трябва да припомня, че когато в книгата ми *The Defence of Britain* („Отбраната на Великобритания“), публикувана малко преди войната, изразих безпокойство от това, че полските военачалници продължават да възлагат надежди на кавалерийските атаки срещу модерните оръжия (р. 95–97), те накараха полското външно министерство да отправи официален протест срещу подобно мнение за тяхната преценка.

„теории“ в рязък контраст с усърдието, с което германските генерали от новата школа ги изучават. Въпреки това германската армия все още далеч не е истински ефективна и модерна сила. Тя не само че не е подготвена за война като цяло, но и основната част от действащите дивизии е старомодна по своята структура, а концепциите на Върховното командване все още клонят към старите прийоми. Обаче до избухването на войната се създава малък брой части от нов тип – 6 танкови и 4 леки (механизирани) дивизии, както и 4 моторизирани пехотни дивизии, които да ги подкрепят. Това е малка част от цялото, но тя е по-ефикасна от останалата германска армия. Същевременно германското Върховно командване, макар и колебливо, признава новата теория за високоскоростната война и иска да я изпита на практика. Това се дължи преди всичко на енергичната пропаганда на генерал Хайнц Гудериан и на няколко други военачалници, както и на факта, че аргументите им допадат на Хитлер – на него му попада всяка идея, обещаваща бързо разрешение. Накратко казано, германската армия постига изумителната си поредица от победи не защото има решително превъзходство по сила или е напълно модерна по форма, а защото е по-напреднала с няколко жизнено важни степени от своите противници.

Европейската ситуация през 1939 г. дава ново потвърждение и актуалност на често цитираната мисъл на Клемансо по време на последния голям конфликт между държавите: „Войната е нещо твърде сериозно, за да бъде оставена на военните“. Тя вече не може да бъде оставена в ръцете им, дори и да има пълно доверие в преценките им. Възможностите да се води война, като изключим може би започването ѝ, преминават от сферата на военните в сферата на икономиката. Както на бойното поле техниката добива все по-решаващо значение от живата сила, така в голямата стратегия индустрията и икономическите ресурси изместват армиите на заден план. Ако доставките от заводите и петролните полета не могат да се извършват без прекъсване, те все повече се превръщат в инертна маса. Колкото и внушителни да изглеждат преминаващите военни колони в очите на ужасения граждански наблюдател, за стратега на съвременната война те са само марионетки върху лентата на конвейера. Именно този аспект е в основата на потенциалния фактор, който може да спаси цивилизацията.

Ако решаващо значение имат само съществуващите армии и въоръжения, картината щеше да изглежда много по-мрачна. Мюнхенското споразумение променя стратегическото равновесие в Европа и поне за известно време го прави твърде неблагоприятно за Франция и

Великобритания. Никакво ускоряване на програмите за въоръжаване не може за дълго време да компенсира изключването на 35-те добре въоръжени дивизии на Чехословакия от сметката и последвалото освобождаване на съответните германски дивизии, които трябва да бъдат сложени от другата страна на кантара. Увеличаването на въоръженията, което Франция и Великобритания постигат до март, е заличено и дори надминато от това, което Германия успява да спечели чрез окупирането на безпомощната Чехословакия, слагайки ръка на нейните фабрики за боеприпаси и военно оборудване. Само в тежката артилерия Германия удвоява възможностите си с един удар. Влошавайки нещата още повече, германците и италианците помагат на Франко да завърши ликвидирането на републиканска Испания, като така се засилва допълнителната заплаха за границите на Франция, а също за морските комуникации както на Франция, така и на Великобритания.

Стратегически погледнато, нищо друго освен гаранция за подкрепата на Русия не би могло да възстанови равновесието в сравнително кратък срок. Пак от стратегическа гледна точка никой момент не е благоприятен за обединяване на силите ѝ със силите на Запада. Но стратегическото равновесие почива върху икономическа база и е съмнително дали под натиска на войната то би могло дълго време да бъде в полза на Германия. Решаващо значение за войната имат около двайсет основни суровини. Въглища – за общото производство, петрол – за движещата сила, памук – за експлозиви, вълна, желязо и каучук – за транспорта, мед – за общото въоръжение и всякаква електрическа техника, никел – за производството на стомана и мунициии, олово – за мунициии, глицерин – за динамит, целулоза – за бездимен барут, живак – за детонатори, алуминий – за самолети, платина – за химическа апаратура, антимон, магнезий и т.н. – за производство на стомана и за металургията като цяло, азбест – за мунициии и машини, слюда – като изолатор, азотна киселина и сярa – за експлозиви.

Като се изключат въглищата, самата Великобритания не притежава повечето от тези суровини, от които са необходими големи количества. Но докато може да използва морските пътища, повечето от тях могат да се намерят в Британската империя. Деветдесет процента от световното производство на никел идва от Канада, а повечето от останалото – от френската колония Нова Каледония. Главният недостиг е на антимон, живак и сярa, а петролните ресурси са недостатъчни за нуждите на войната.

Френската империя не може да си достави тези особено дефицитни

суровини, а освен това изпитва недостиг от памук, вълна, мед, олово, магнезий, каучук и някои по-маловажни неща.

Русия има в изобилие повечето от споменатите суровини. Тя се нуждае от антимон, никел и каучук, а производството ѝ на мед и сярна не е на нужното ниво.

В най-добро положение от всички сили са Съединените щати, на които се падат две трети от световния добив на петрол, около половината от световното производство на памук, почти половината – на мед, като същевременно зависят от външни източници само за антимон, никел, каучук, калай и особено за магнезий.

Коренно различно е положението в триъгълника Берлин-Рим-Токио. Италия трябва да внася почти всички от нужните ѝ суровини, дори и въглищата. Япония е почти изцяло зависима от външни източници. Германия няма собствено производство на памук, каучук, калай, платина, боксит, живак и слюда, а собственото ѝ производство на желязна руда, мед, антимон, магнезий, никел, сярна, вълна и петрол е твърде недостатъчно. Като завладява Чехословакия, тя до известна степен намалява дефицита си от желязна руда, а благодарение на намесата си в Испания си осигурява допълнителни количества от нея при изгодни условия, а също и живак, въпреки че продължаването на доставките му зависи от това, дали ще може да използва морските пътища. Тя успява да посрещне нуждите си от вълна чрез нов дървен заместител. По същия начин, но на много по-висока цена, отколкото на естествената суровина си осигурява 50 % от нуждите от каучук чрез производството на синтетичен каучук и една трета от нужния ѝ петрол чрез собствен добив.

Тук е и най-голямата слабост на Оста за водене на война, тъй като настъпва време, когато армиите стават все по-зависими от двигателите, а военновъздушните сили се превръщат в жизненоважен елемент от военната мощ. Освен от дериватни производства от каменни въглища Германия получава около 0,5 млн. т петрол от собствените си петролни кладенци и незначително количество – от Австрия и Чехословакия. За да посрещне мирновременните си нужди, тя трябва да внася почти 5 000 000 т, като главните и източници са Венесуела, Мексико, холандските колонии в Тихия океан, САЩ, Русия и Румъния. Достъпът до всяка от първите четири става невъзможен във военно време, а до последните две страни – само чрез завладяване. Според предварителните преценки военновременните нужди на Германия се изчисляват на 12 000 000 т петрол годишно. Като се има предвид това, трудно би могло да се очаква, че каквото и да било производство на синтетично гориво ще бъде

достатъчно. Само завладяването на петролните кладенци на Румъния, която произвежда 7 000 000 т, и то при пълен капацитет, може да предложи компенсиране на този недостиг. Нуждите на Италия, ако влезе във войната, биха увеличили това изоставане, защото от 4-те млн. т годишно, които ѝ трябват във военно време, тя може да си осигури едва 2 % от Албания, и то в случай че корабите ѝ проявят желание да прекосят Адриатика.

Да се постави човек на мястото на противниците си, е добър начин за преценка на собствените възможности. Колкото и мрачни да изглеждат перспективите във военно отношение, има основания да се предполага, че недостигът на ресурси за Германия и Италия няма да им позволи да водят продължителна война, ако противопоставящите им се сили в началото успеят да устоят на първите удари, докато пристигне помощ. При очертаващия се на хоризонта подобен конфликт шансовете на Оста са войната да бъде решена възможно най-бързо.

Част II НАЧАЛОТО 1939–1940

ТРЕТА ГЛАВА Завладяването на Полша

Кампанията в Полша става първата демонстрация и доказателство във военновременни условия на теорията за мобилната война чрез използване на комбинация от бронетанкови и военновъздушни сили. Макар че тази теория първоначално е била развита и наречена „светкавица“ във Великобритания, по ирония на съдбата на практика се реализира и става широко известна по света с германското наименование „блицкриг“¹².

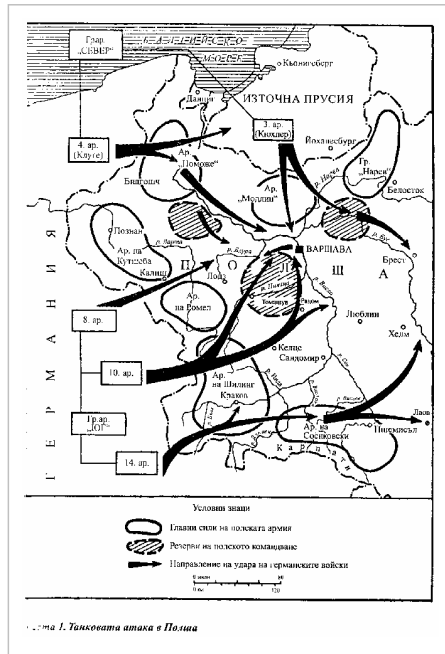
Полша е твърде подходяща за демонстрация на блицкрига. Нейните граници са изключително дълги – общо около 5600 км. Границата ѝ от 2000 км с Германия съвсем наскоро е била увеличена на 2800 км чрез окупацията на Чехословакия. В резултат южният фланг на Полша става също толкова подходящ за атакуване, колкото и северният срещу Източна Прусия. Западна Полша се превръща в огромен клин между челюстите на Германия.

Полската равнина е леснопроходима за мобилния нашественик, макар това да не може да стане с такава лекота, както във Франция, тъй като в Полша почти няма добри пътища – често те са засипани с дълбоки пясъци, а някои области изобилстват от езера и гори. Обаче времето, избрано за нахлуването, намалява до минимум тези неблагоприятни фактори.

За полската армия е по-благоразумно да организира съпротивата си по-навътре в страната, зад широките брегове на реките Висла и Сан, но това би означавало да се изоставят някои от най-ценните части на страната. Силезийските запаси от каменни въглища също са твърде близо до границата и преди 1918 г. са принадлежали на Германия, като по-голямата част от главната индустриална зона, макар и по-навътре, се намира на запад от речната бариера. Трудно е да се предположи, че дори и при

12. Blitzkrieg (нем.) – светкавична война – бел. ред.

най-благоприятни обстоятелства поляците биха могли да се задържат на по-предни позиции. Но икономическият аргумент да се направи опит за забавяне настъплението на противника към главната индустриална зона се подсилва в голяма степен от националната гордост и прекомерната самоувереност на военните, както и от преувеличената представа за това, какво могат да направят западните съюзници на Полша, за да облекчат натиска върху нея.

Рисунка 1. Тилковската атака в Полша

Подобна липса на реализъм се проявява и в разположението на полските сили. Почти една трета от тях са концентрирани във и около Полския коридор, където са изложени на опасността от възможно двойно обкръжение – едновременно откъм Източна Прусия и от запад. Тази проява на национална гордост – да се противопоставят на новото навлизане на Германия в територията, която ѝ е принадлежала преди 1918 г. и за която тя претендира – не може да не стане за сметка на силите, необходими за защита на области от решаващо значение за отбраната на Полша. На юг съсредоточаването на войски срещу главните маршрути на настъпление е по-рехаво. Същевременно почти една трета от

полските въоръжени сили е струпана в резерв северно от централната ос, между Лодз и Варшава, под ръководството на главнокомандващия маршал Смигли-Ридз. Явно тази групировка трябва да изпълнява нападателни функции, обаче нейната цел да се намеси, като контраатакува, не отговаря на ограничените възможности на полската армия за маневриране, дори те да не са осуетени напълно от германските въздушни нападения срещу железопътната и шосейната мрежа.

Концентрирането на предните полски сили ограничава възможностите им да водят сражения за забавяне на противника, защото тяхната придвижваща се пеш армия не е в състояние да се изтегли на по-задни позиции, преди да бъдат превзети от механизирани колони на нашественика. За широките пространства на Полша липсата на механизация на въоръжените ѝ сили е по-голям недостатък от факта, че е нападната изненадващо, преди да успее да събере силите от запаса. Липсата на мобилност е по-фатална от непълната мобилизация.

По същата причина 40-те обикновени пехотни дивизии, които германците включват в настъплението, имат много по-несъществен принос от техните 14 механизирани или частично механизирани дивизии, състоящи се от 6 танкови, 4 леки (моторизирана пехота с по 2 танкови дивизиона) и 4 моторизирани дивизии. Именно бързите им и дълбоки прониквания в комбинация с натиска на Луфтвафе¹³ от въздуха решават въпроса. Луфтвафе разрушава полската железопътна система и унищожава по-голямата част от полските военновъздушни сили още в началните етапи на настъплението, като действа в много голям периметър, вместо да се съсредоточи в големи формации. Това пък позволява да бъдат парализирани възможно най-обширни райони. Друг решаващ фактор става прикритата като полски радиопредавания германска „радиобомбардировка“, която внася голямо объркване и деморализация в полския тил. Тези фактори многократно са подсилени от обстоятелството, че след като надценяват възможностите на своите хора да победят машините, поляците преминават в другата крайност – деморализиращото разочарование. Германските войски прекосяват полската граница малко преди 6 часа сутринта на 1 септември, а въздушните нападения започват един час по-рано. На север настъплението се извършва от армейската групировка на генерал Бок, която се състои от 3-та армия (под командването на Кюхлер) и 4-та армия (командвана от Клуге). Първата нахлува на юг от фланговите си позиции в Източна Пруссия, а втората

13. Luftwaffe (нем.) – военновъздушни сили – бел. ред.

настъпва на изток през Полския коридор, за да се съедини с нея, обхождайки десния полски фланг. Най-важната роля е поверена на армейската групировка на Рундшет на юг която има почти два пъти повече пехота и повече танкове. Състои се от следните армии: 8-а (под командването на Бласковиц), 10-а (командвана от Райхенау) и 14-а (начело с Лист). На левия фланг Бласковиц трябва да се насочи към големия промишлен център Лодз и да помогне за изолирането на полските сили в познанския клин, като същевременно прикрива фланга на Райхенау. На десния фланг Лист трябва да напредне към Краков и едновременно да заобиколи полския карпатски фланг, като използва танковите корпуси на Клайст за преминаване през планинските проходи. Решителният удар трябва да бъде нанесен в центъра от Райхенау и заради това към него са съсредоточени основните бронетанкови сили. Успехът на нахлуването е улеснен от факта, че полските лидери, отнасяйки се с презрение към защитата, полагат съвсем малко усилия за нейното укрепване. Те разчитат предимно на контраатаки, които въпреки липсата на техника армията им според тях може ефикасно да изпълни. По тази причина механизираниите нашественици не е трудно да намерят открити пространства за настъпление и да проникнат през тях, докато повечето полски контраатаки се провалят от комбинирания ефект от възпрепятстването на движението им напред и все повече застрашаващите тила им германски части.

До 3 септември, когато Великобритания и Франция влизат във войната, настъпващият Клуге успява да прекъсне Коридора и да стигне до Долна Висла, докато Кюхлер продължава натиска от Източна Прусия към река Нарев. По-важното е, че бронетанковите сили на Райхенау проникват до река Варта и я преминават. Същевременно армията на Лист се приближава от две страни към Краков, принуждавайки армията на Шилинг в този сектор да напусне града и да се изтегли на позиции между реките Нида и Дунаец. До 4 септември авангардът на Райхенау успява да стигне до река Пилица, която се намира на 80 км от границата, и я прекосява. Два дни по-късно левият му фланг вече е навлязъл доста след Лодз, след като завзема Томашув, а десният му фланг навлиза в Келце. Така армията на полския Ромел, която отговаря за защитата на района на Лодз, е заобиколена, а армията на Кутшеба продължава да е далеч напред близо до Познан, изправена пред опасността да остане изолирана. Всички останали германски армии изпълняват успешно своята част от обходната маневра, планирана от началника на Генералния щаб Халдер и ръководена от главнокомандващия Браухич. Полските

армии са разпокъсани на части без координация помежду си. Някои отстъпват, а други предприемат самостоятелни атаки срещу най-близките противникови колони.

Германското настъпление е могло да се развива още по-бързо, ако не е била прилагана все още съществуващата конвенционална тенденция да не се допуска мобилните части да се движат далеч пред подкрепящата ги пехота. Възприема се обаче по-смел подход, тъй като настъпващият нов опит показва, че такъв риск намалява от обръкването на противника. Възползвайки се от една открита празнина между Лодз и Пилица, на 8 септември един от танковите корпуси на Райхенау преминава през покрайнините на Варшава, изминавайки през първата седмица 220 км. До следващия ден леките дивизии на десния му фланг стигат Висла по на юг между Варшава и Сандомир. След това те се насочват на север.

През това време близо до Карпатите мобилните сили на Лист преминават през Дунаец, Бяла, Вислока и после завиват при Вислок, насочвайки се към Сан от двата фланга на прочутата крепост Пшемисъл. На север бронетанковите корпуси на Гудериан (авангардът на армията на Кюхлер) си пробиват път през Нарев и форсират Буг откъм тила на Варшава. Така се оформят външни клещи извън вътрешните, които затварят полските сили при завоя на Висла западно от Варшава.

На този етап от настъплението е извършена важна промяна в първоначалния план на германското командване. За германците оценката на ситуацията временно е затруднена от изключителния хаос, настъпил сред полските сили, чиито колони се движат в най-различни посоки, вдигайки облаци прах, който затруднява видимостта от въздуха. В тази неясна обстановка германското Върховно командване е по-склонно да смята, че основната част от полските сили на север вече се е прехвърлила отвъд Висла. В съответствие с това то нарежда на армията на Райхенау да премине Висла между Варшава и Сандомир, за да пресече пътя на полското отстъпление към Югоизточна Полша. Обаче Рундшет не одобрява това нареждане, защото е убеден, че главните полски сили все още са западно от Висла. След известни спорове той се налага и армията на Райхенау се придвижва на север, за да заеме позиции покрай Бзура, западно от Варшава.

В резултат на това най-голямата част от останалите полски сили попада в капан, преди да може да се изтегли през Висла. Така към преимуществото, спечелено от германците чрез стратегическото проникване през местата на най-малка съпротива, се прибавя и преимуществото на спечелените позиции за тактическа отбрана. За да удържат пълна

победа, германците просто трябва да задържат заетите позиции и да отблъскват прибързаните атаки на една армия, която се сражава в обратна на желаната от нея посока и остава откъсната от базите си. Тя изпитва все по-голям недостиг на продоволствие и боеприпаси и е притискана във фланг и отзад от настъпващите на изток армии на Бласковиц и Клуге. Въпреки че поляците се бият с ожесточение и смелост, която много впечатлява противниците им, само малка част успява да си пробие път през нощта и да се присъедини към гарнизона на Варшава. На 10 септември маршал Смигли-Ридз издава заповед за общо отстъпление в Югоизточна Полша, където командването е поверено на генерал Соснковски с идеята да организира отбрана по протежение на един сравнително тесен фронт, за да бъде оказана по-продължителна съпротива. Но това са вече само напразни надежди. Докато продължават да затягат все повече големия обръч западно от Висла, германците успяват да проникнат дълбоко в района източно от Висла. Нещо повече, те обхождат река Буг на север и река Сан на юг. От страната на Кюхлер танковите корпуси на Гудериан се придвижват в южна посока, извършвайки широк обход на Брест. На 12 септември на фронта на Лист бронетанковите корпуси на Клайст стигат до град Лвов. Там германците са спрени и се насочват на север, за да се съединят със силите на Кюхлер.

Въпреки че настъпващите колони усещат несгодите на дълбокото проникване и изпитват недостиг на гориво, системата на полското командване е така разпокъсана, че не може да извлече полза нито от временното отслабване на натиска на противника, нито от упоритостта, с която се сражават някои изолирани полски части. Те пилеят енергията си в напразни усилия, докато германците завършват обкръжението.

На 17 септември армиите на Съветска Русия преминават източната граница на Полша. Този удар в гърба решава окончателно съдбата ѝ, тъй като там почти няма войски, които да се противопоставят на това второ нахлуване. На следващия ден полското правителство и Върховното командване преминават румънската граница, а главнокомандващият изпраща заповед до войските си да продължат да се бият. Може би е по-добре, че тя не стига до повечето от тях, но през следващите дни много бойци доблестно я изпълняват, въпреки че постепенно съпротивата им е прекратена. Гарнизонът на Варшава се държи до 28 септември въпреки тежките бомбардировки от въздуха и от артилерията, а последната значителна полска част се предава едва на 5 октомври, като през зимата поляците продължават да оказват партизанска съпротива. До неутрални територии успяват да се доберат 80 000 души.

Германските и руските сили се срещат и се поздравяват като партньори по протежение на линията, преминаваща южно от Източна Прусия покрай Бело-сток, Брест и Лвов до Карпатите. Това партньорство е подпечатано, но не и циментирано от взаимната подялба на Полша.

През това време французите успяват да направят малък пробив в западния германски фронт. По всичко личи, а и наистина е така, че това е едно слабо усилие да се облекчи натискът върху съюзника им. Като се има предвид слабостта на германските сили и отбрана, естествено е да се предположи, че французите са могли да направят повече.

Въпреки че северната френска граница е дълга 800 км, те ограничават опитите си за офанзива в тесен участък от 150 км от Рейн до Мозел, като не искат да нарушат суверенитета на Белгия и Люксембург. Германците успяват да съсредоточат най-добрите си налични сили в този тесен сектор и да осеят подстъпите към тяхната отбранителна линия „Зигфрид“ с плътен пояс от минни полета, забавяйки по този начин нападателята си.

Още по-лошото е, че като се изключат някои предварителни пробни атаки, французите не успяват да започнат офанзивата до 17 септември. До тази дата Полша така очевидно се сгромолясва, че те имат пълното основание да противодействат на този процес. Неспособността им да нанесат удар по-рано се дължи на мобилизационната им система, която е твърде остаряла. Тя е фатален продукт от концепцията да се разчита на армия, призована за задължителна военна служба, която не може да води ефикасни действия, докато не бъдат привлечени от цивилните им занимания достатъчно обучени запасници и армията не стане годна за действие. Забавянето е увеличено и от упоритостта, с която френското командване се придържа към старите тактически идеи, особено към възгледа, че една офанзива трябва да започне с масирана артилерийска подготовка както през Първата световна война. То все още гледа на тежката артилерия като на основния инструмент за справяне с всяка отбрана. Основната част от тежката му артилерия обаче трябва да се докара от складовете и не може да се използва до шестнайсетия ден – последния етап на мобилизацията. Това условие се оказва решаващо за подготовката на офанзивата.

В продължение на години един от политическите лидери на Франция – Пол Рейно, непрекъснато твърди, че военните концепции на французите са остарели и подчертава необходимостта от създаване на механизирани сили от професионални войници, готови за незабавни

действия, вместо да се разчита на старите и трудно събирани при мобилизацията запасници. Но френските държавници, както и повечето френски военни, продължават да имат доверие в редовната армия и в по-голямата ѝ численост.

Военният проблем през 1939 г. може да бъде резюмиран в две изречения. На Изток една безнадеждно остаряла армия бързо се разпада пред една малка танкова сила, действаща в комбинация с превъзхождаща военновъздушна сила, която прилага на практика нова тактика. Същевременно на Запад една бавно-подвижна армия не успява да окаже никакъв съществен натиск, преди да е станало прекалено късно.

ЧЕТВЪРТА ГЛАВА

Странната война

Странната война – или Фалшивата война¹⁴ – е израз, измислен от американския печат. Както много други сполучливи американски думи, скоро той започва да се използва и от двете страни на Атлантика. Налага се убедително като определение на периода от капитулацията на Полша през септември 1939 г. до започването на офанзивата на Хитлер на Запад следващата пролет.

Авторите на израза са имали предвид, че войната е привидна, тъй като между френско-британските и германските войски не се водят големи сражения. В действителност това е период на зловеща задкулисна дейност. Около средата на този период с един офицер от германския щаб се случва нещо странно. Инцидентът изплашва Хитлер и през следващите седмици германският военен план е променен напълно. Старият не би имал същите шансове за успех, какъвто постига новият.

Обаче това не е известно на света. Навсякъде хората виждат само, че по фронтовете е спокойно, и смятат, че Марс сигурно спи дълбоко.

Пред обществеността се дават различни обяснения за това пасивно състояние на нещата. Едно от тях е, че Великобритания и Франция нямат сериозни намерения да водят война въпреки декларацията им в този смисъл заради Полша и изчакват постигането на мир чрез преговори. Другото често сочено обяснение е, че те просто се опитват да надхитрят противника. В американския печат се появяват многобройни „сведения“, че съюзническото Върховно командни-: –дрочно е възприело

14. The Phoney War. Според Чърчил автор на израза е Чембърлейн – бел. ред.

защитна стратегия и подготвя капан за германците.

Не съществуват никакви основания за което и да било от тези обяснения. През есента и зимата съюзническите правителства и Върховното командване прекарват много време в обсъждането на планове за офанзива срещу Германия и фланговете ѝ, които не биха могли да осъществят с наличните възможности вместо да съсредоточат усилията си върху подготовката на ефикасна защита срещу предстоящото настъпление на Хитлер.

След капитулацията на Франция германците залавят архивите на френското Върховно командване и публикуват редица сензационни документи. Те показват как военачалниците на съюзниците са прекарвали годината в обсъждане на планове най-вече за нанасяне на удар в тила на Германия през Норвегия, Швеция и Финландия, за удар върху Рур през Белгия, за атака на германския най-източен фланг през Гърция и Балканите, за прекъсване на единствения евентуален източник на петролни доставки, който Германия би имала, ако нападне големите петролни полета на Русия в Кавказ. Всичко това са били просто едни чудесни фантазии – напразни илюзии на съюзническите лидери, живот във въображаем свят, докато от него не ги събужда студеният душ на Хитлеровата офанзива.

Хитлер, чиито мисли винаги изпреварват събитията, започва да крои планове за офанзива на Запад още в края на полската кампания и преди да оповести предложението си за обща мирна конференция. Очевидно той вече е бил стигнал до заключението, че то няма да бъде прието от западните съюзници. Но тогава запознава с истинските си намерения само най-близките си сътрудници. Държи в неведение Генералния щаб до официалното обявяване на предложението си за мир на 6 октомври, което също е отхвърлено публично.

Три дни по-късно Хитлер излага вижданията си в пространна директива до командирите на германските въоръжени сили, в която аргументира убеждението си, че офанзивата на Запад е единственият път, останал за Германия. Това е много показателен документ. В него той изразява убеждението си, че една продължителна война с Франция и Великобритания ще изтощи ресурсите на Германия и ще я изложи на риск от смъртоносна атака в гръб от страна на Русия. Той се опасява, че договърът с Русия няма да му гарантира неутралитета ѝ нито миг повече след момента, в който тя реши, че той не отговаря на интересите ѝ. Този страх го кара да наложи на Франция мир с една по-скорошна офанзива. Хитлер вярва, че след като Франция отстъпи, Великобритания ще стане

по-сговорчива.

Преценява, че в момента има сили и техника да победи Франция, тъй като Германия я превъзхожда в оръжията, които имат най-голямо значение.

Твърди, че въоръжаването на Германия с танкове и самолети е достигнало такива технологически висоти като оръжия не само за нападение, но и за отбрана, с каквито никога друга сила не може да се похвали. Стратегическият и потенциал за извършване на операции е гарантиран от организация и придобило голям опит ръководство, което е по-добро от ръководството на всяка друга страна.

Макар да признава, че французите имат превъзходство в по-старите оръжия, особено в тежката артилерия, той смята, че тези оръжия нямат никакво решаващо значение в мобилната война. С технологичното си превъзходство във въоръжаването с нови оръжия Германия може да не се съобразява и с френското превъзходство по брой на обучени войници.

Хитлер твърди също, че ако изчака с надеждата французите да се уморят от войната, „развитието на британската боеспособност ще даде на Франция ново военно преимущество, което ще има голямо значение за нея както в материален, така и в психологически план да подсили отбраната си.

Трябва да се попречи на врага най-вече да преодолее слабостта в собствено-ното си въоръжаване, особено с противотанкови и противосамолетни оръжия, и така да възстанови равновесието на силите. В това отношение всеки изминал месец е загуба на време, неблагоприятна за способността на Германия да атакува“.

Хитлер проявява безпокойство за волята на германския войник да води война, след като изчезне опияняващият ефект от лесното завладяване на Полша. „Сега самоуважението му е също толкова голямо, колкото уважението на другите. Обаче едно забавяне на войната с шест месеца и ефикасната вражеска пропаганда могат отново да отслабят тези важни качества“¹⁵. Хитлер чувства, че трябва скоро да нападне, преди да

15. Събитията показват, че безпокойството на Хитлер е било неоправдано. През седеммесечното забавяне духът на французите спада повече, отколкото на германците. Съюзническата пропаганда не е ефективна. Много повече се говори за отблъскването на Германия и се правят малко опити да се прави разлика между обикновения германец и нацистките главатари. Още по-лошо е това, че британското правителство не поощрява неколкократно тайни опити на някои среди в Германия да установят контакт. Те са искали да свалят Хитлер от власт и да сключат мир, в случай че получат достатъчни гаранции за това, какви условия ще имат предвид съюзниците.

е станало твърде късно. Той заявява: „При сегашното положение трябва да имаме предвид, че времето е съюзник повече на западните сили, отколкото на нас“. Хитлер завършва със заключението, че „нападението трябва да бъде предприето тази есен, ако условията изобщо позволят“.

Хитлер настоява, че Белгия трябва да бъде включена в района на атаката не само за да се спечели пространство за маневриране, а и за да се заобиколи френската отбранителна линия „Мажино“ и да се попречи на англо-френските сили да влязат в страната и да заемат позиции по границата близо до Рур, „като така приближат войната до сърцето на нашата оръжейна индустрия“. (Както разкриват френските архиви, френският главнокомандващ Гамелен настоява да се направи точно това.)

Разкриването на намеренията на Хитлер е шок за главнокомандващия германските въоръжени сили Браухич и началника на Генералния щаб Халдер. Както повечето висши германски офицери, те не споделят увереността му новите оръжия да преодолеят превъзходството на противника по брой на добре обучени войници. Имайки предвид броя на наличните германски дивизии, те твърдят, че германската армия няма достатъчно сили да победи западните армии. Генералите изтъкват, че 98-те дивизии, които Германия е успяла да мобилизира, са значително по-малко по численост, отколкото на другата страна, и че 36 от тях са зле въоръжени и недостатъчно обучени. Генералите се опасават също, че конфликтът ще се разрасне в нова световна война, и се страхуват, че тя ще има фатален край за Германия.

Те са толкова обезпокоени, че замислят да прибегнат до отчаяни средства. Също както по време на Мюнхенската криза една година преди това започват да обмислят действия за сваляне на Хитлер. Идеята е да се извика от фронта една военна част, която да влезе в Берлин. Обаче командващият вътрешните войски генерал Фридрих Фром отказва да сътрудничи, а неговата помощ е от изключително важно значение. Той е на мнение, че ако на войската се наред да се обърне срещу Хитлер, тя няма да се подчини, тъй като повечето редови войници му имат доверие. Фром вероятно е бил прав в преценката си за реакцията на войските. Тя се поддържа от повечето офицери, които имат пряк контакт с войниците и не знаят какво се говори в но-висшите среди.

Мнозинството от войската и от народа, ако не е опиянено от победата, е заблудено от пропагандата на д-р Гьобелс, че Хитлер желае мир, а съюзници-ге са решени да унищожат Германия. За съжаление съюзническите държавници и пресата дават на Гьобелс твърде много основания за подобни твърдения, които той използва за представянето на

съюзниците като вълка, който иска да изяде германското агне.

Докато първият военновременен заговор срещу него все още е в процес на подготовка, Хитлер не успява да започне офанзивата си през есента, както се надява. По ирония на съдбата това се оказва щастливо обстоятелство за него и не толкова щастливо за останалия свят, включително за германския народ.

Определената условна дата за настъплението е 12 ноември. На 5 ноември Браухич прави нов опит да разубеди Хитлер да не напада Франция, като най-подробно излага причините против подобно действие. Обаче Хитлер отхвърля аргументите му и го подлага на жестока критика, като настоява нападението да започне на 12 ноември. Но на 7 ноември, след като метеоролозите прогнозират лошо време, заповедта е отменена. Датата е отложена с три дни, а след това отново и отново.

Установилото се лошо време е очевидно основание за отлагането, но Хитлер е бесен, че трябва да се примири, и не е склонен да приеме, че това е единствената причина. На 23 ноември той свиква всички висши военачалници на съвещание, на което се стареа да разсее съмненията им в необходимостта от офанзива, изразява опасенията си от потенциалната заплаха от страна на Русия и същевременно подчертава, че западните съюзници няма да погледнат сериозно на мирните му предложения и ще увеличат въоръженията си. „Времето работи за нашия противник. Ние имаме една ахилесова пета... Ако Великобритания и Франция настъпят през Белгия и Холандия в Рур, ще бъдем изложени на голяма опасност“.

Хитлер ги обвинява в малодушие и им намеква, че ги подозира в опити да саботират плановете му. Той посочва, че от времето, когато отново завладяват земите по поречието на Рейн, те се противопоставят на всяка негова стъпка, но всеки път постигнатият успех показва, че е бил прав. Опитите на Браухич да изтъкне различията в оценките и големите рискове, които крие новото начинание, само му спечелват още по-силни упреци. Същата вечер Хитлер се среща с него насаме и го „скастрия“ още повече. Браухич си подава оставката, но Хитлер не я приема и му казва да се подчинява на заповедите.

Атмосферните условия се оказват по-добър саботьор от генералите и стават причина за нова поредица от отлагания през първата половина на декември. Тогава Хитлер решава да изчака до Нова година и да даде коледна почивка. След Коледа времето пак е лошо, но на 10 януари насрочва началото на офанзивата за 17 януари.

В деня, в който Хитлер взема това решение, се случва нещо

драматично и загадъчно. За него се споменава в много документи, но най-сбито го предава генерал Щудент, командващ германските въздушнопреносими части. „На 10 януари един майор, определен от мен за свързка с 2-ри въздушен флот, отлетя от Мюнстер за Бон, за да обсъди някои маловажни подробности от плана с военновъздушните сили. Той носеше със себе си пълния оперативен план за настъплението на Запад.

При мразовитото време и силния вятър самолетът е загубил ориентация над замръзналия и покрит със сняг Рейн и е навлязъл в Белгия, където каца принудително. Майорът не успява да изгори напълно изключително важния документ. Основни части от него попадат в ръцете на белгийците и те се запознават в общи линии с германския план за офанзива на Запад. Германският военновъздушен аташе в Хага съобщи, че същата вечер белгийският крал е имал дълъг телефонен разговор с кралицата на Холандия¹⁶. Разбира се, по това време германците не знаят какво е станало с документите, но е естествено да са се опасявали от най-лошото и да са се съобразили с него. По време на тази критична ситуация Хитлер запазва самообладание за разлика от другите. Интересно е да се наблюдават реакциите на ръководителите на Германия по повод на този инцидент. Гьоринг побеснява, но Хитлер е твърде спокоен и хладнокръвен... Първоначално той иска да нападне незабавно, но за щастие се въздържа и решава да изостави изцяло оригиналния оперативен план, като го заменя с плана „Манщайн“¹⁶.

Генерал Варлимонт¹⁷, който заема важен пост в щаба на Върховното командване, отбелязва в дневника си, че Хитлер решава да промени плана на 16 януари и че „това се дължи главно на въздушния инцидент“.

Това се оказва твърде нещастно обстоятелство за съюзниците, въпреки че имат на разположение още четири месеца допълнително за подготовка, тъй като германската офанзива е отложена за неопределено време, за да бъде планът преработен отново, и към неговото изпълнение се пристъпва едва на 10 май. Когато започва осъществяването му, съюзниците са извадени напълно от равновесие и се стига до бързата капитулация на френските армии, а бри-танците едва успяват да се спасят с бягство по море от Дюнкерк.

Естествено е да се зададе въпросът, дали принудителното приземяване на майора наистина е било инцидент. Би могло да се очаква, че всеки от замесените в случая германски генерали с готовност би се

16. Liddell Hart. The Other Side of the Hill. p. 149.

17. Варлимонт е заместник-началник на оперативния отдел на Върховното командване, ръко-воден от генерал Йодл.

представил в благоприятна светлина пред победителите, твърдейки, че преднамерено е организиран това предупреждение за съюзниците. Знаем, че шефът на германското разузнаване адмирал Канарис, който по-късно е екзекутиран, предприема редица тайни действия, за да осуети плановете на Хитлер, и че непосредствено преди нападението през пролетта срещу Норвегия, Холандия и Белгия на застрашените страни са предадени предупреждения, въпреки че на тях не е било обърнато сериозно внимание. Знаем също, че Канарис е работил по твърде загадъчен начин и е умее да прикрива следите си. Така че въпросът със съдбоносния инцидент на 10 януари остава открит.

Първоначалният замисъл на новия план не е свързан с подобни съмнения. Той обаче е свързан с друг епизод, въпреки че в него също има нещо странно но от друг характер. Според стария план, изготвен от Генералния щаб под ръководството на Халдер, основният удар на атаката трябва да бъде нанесен през Централна Белгия както през 1914 г. Той трябва да бъде изпълнен от групата армии „В“ под командването на генерал Бок, а групата армии „А“ под командването на Рундшет да нанесе втори удар отляво през хълмистите и покрити с гори Ардени. Тук не се очакват никакви големи резултати и зато-ва всички бронетанкови дивизии са придадени към Бок, тъй като Генералният щаб смята Ардените за прекалено труден терен за подобна атака.

Началник-щаб на армейската група на Рундшет е Ерих фон Манщайн смятан от колегите му за най-способния стратег сред по-младите генерали Той намира първоначалния план за прекалено очевиден и повтарящ до голяма степен плана на Шлифен от 1914 г. – точно такава атака би очаквало съюзническото Върховно командване. Според Манщайн друг недостатък на този вид атака е обстоятелството, че тя ще бъде посрещната от британците които вероятно ще се окажат по-труден противник от французите. А най-важното – след нея няма да може да бъде постигнат решителен резултат. Ето какво казва самият Манщайн: „Вероятно бихме могли да победим съюзническите сили в Белгия. Бихме могли да завладеем крайбрежието на Ламанша. Но е вероятно офанзивата ни да бъде спряна при Сом. Тогава би назряла ситуация, подобна на тази от 1914 г... и не би било възможно постигането на мир“.

Разсъждавайки върху проблема, Манщайн вече е убеден в дръзкото решение главният удар да бъде пренасочен през Ардените, защото предусеща, че там ще бъде най-малко очакван. Обаче е изправен пред един голям въпрос, по който се съветва с Гудериан през ноември 1939 г.

Ето какво казва самият Гудериан: „Манщайн ме попита дали е

възможно танковете да се придвижат през Ардените по посока на Седан. Той обясни плана си за пробив през продължението на линията «Мажино» близо до Седан, за да избегне изпълнението на остарелия план «Шлифен», който е познат на врага и има вероятност той да очаква повторното му изпълнение. Познавах терена от Първата световна война и след като проучих картата, се съгласих с идеята му. След това Манщайн убеди генерал Фон Рундщет и до Върховното командване на армията (оглавявано от Браухич и Халдер) бе изпратена докладна. Те отказаха да приемат идеята на Манщайн, но той успя да я доведе до знанието на Хитлер“. Варлимонт представя идеята на вниманието на щаба на Хитлер, след като разговаря с Манщайн в средата на декември. Той споменава за нея пред генерал Алфред Йодл, шеф на оперативния отдел при щаба на Върховното военно командване, който я представя на Хитлер. Обаче едва след въздушния инцидент на 10 януари, когато търси нов план, Хитлер си спомня за предложението на Манщайн и се замисля върху него. Дори и тогава минава цял месец преди да го подкрепи напълно. До окончателното решение се стига по любопитен начин. Браухич и Халдер не харесват начина, по който Манщайн налага „блестящата си идея“, като я противопоставя на техния план. Затова е решено той да бъде отстранен от заемания пост и изпратен да командва пехотен корпус, където да бъде държан настрана и да не може да налага идеите си. Но след преместването му го викат на среща с Хитлер и така той получава възможност да изложи подробно идеята си. Разговорът е уреден от генерал Шмунт, главен адютант на Хитлер, който е горещ почитател на Манщайн и е на мнение, че с него са се отнесли зле. След това Хитлер така силно притиска Браухич и Халдер да приемат предложението, че в крайна сметка те са принудени да отстъпят и да преработят плана за настъплението в съответствие с идеята на Манщайн. Въпреки че я посреща неохотно, Халдер е изключително способен щабен офицер и подробното изготвяне на плана е забележително постижение на логистичното планиране.

Типично за него, Хитлер, след като веднъж одобрява новата основна идея бързо започва да я представя за своя. За Манщайн остава само заслугата, че се е съгласил с него. „От генералите, с които разговарях за новия план на Запад, единствен Манщайн ме разбра“, заявява Хитлер.

Ако анализираме развоя на събитията, когато офанзивата започва през май, ще стане ясно, че старият план почти със сигурност не би могъл да гарантира падането на Франция. Той щеше само да изтласка

съюзническите армии обратно до френската граница, ако изобщо успееше да направи дори и това. Обаче главното направление на германското настъпление щеше да се сблъска фронтално с най-силните и най-добре екипирани френско-британски сили и на германците щеше да им се наложи да си пробиват път през територия, пълна с препятствия – реки, канали и големи градове. През Ардените настъплението изглежда трудно, но германците успяват да преминат бързо през покритата с гори и хълмове Южна Белгия, преди френското Върховно командване да схване опасността, и равнините на Франция остават открити за тях – идеален терен за голямо танково настъпление.

Ако бе наложен старият план и се стигнеше до застой, което е било напълно възможно, целият по-нататъшен развой на войната можеше да изглежда много по-различно. Макар да е било малко вероятно Франция и Великобритания сами да победят Германия, при едно категорично спиране на германското настъпление от тяхна страна те биха имали време да разработят своите въоръжения, особено производството на самолети и танкове, и така да изравнят силите в тези нови оръжия. Евантуален провал на стремежа на Хитлер към победа с течение на времето щеше да подкопае доверието на войската и на народа в него. При застой на Запад силната опозиция срещу Хитлер в Германия би имала по-добра възможност да спечели по-голяма подкрепа и да развие планове си за свалянето му от власт като първа стъпка към постигането на мир. Както и да се бяха развили нещата след евентуално спиране на настъплението, по всяка вероятност на Европа щяха да бъдат спестени много от разрушенията и бедите, които връхлетяха нейните народи в резултат на поредица събития, произтекли от капитулацията на Франция.

Докато Хитлер печели толкова много от въздушния инцидент, който го принуждава да промени плана, съюзниците най-много си патят от него. Едно от най-странните неща в цялата история е, че те правят съвсем малко, за да извлекат полза от предупреждението, което им пада от небето, тъй като документите, които германският щабен офицер носи със себе си, не са изгорели напълно и белгийците бързо предават копия от тях на френското и на британското правителство. Обаче техните военни съюзници смятат, че документите са подхвърлени с цел да бъдат заблудени. В това няма много логика, защото щеше да е глупав опит да бъдат накарани белгийците да са нашрек и да се стремят към по-тясно сътрудничество с французите и британците. Те биха могли много лесно да отворят границата си за френско-британските армии, за да подсилят отбраната си, преди да бъде нанесен ударът.

Още по-странно е, че съюзническото Върховно командване не променя плановете си и не взема мерки срещу голямата вероятност, след като истинският на германското Върховно командване е заловен, то да смени главната посока на удара.

В средата на ноември Върховният съюзнически съвет одобрява план „D“ на Гамелан – едно рисковано начинание, към което британският щаб първо-начално има резерви. Според план „D“ подсиленото ляво крило на съюзническите армии трябва да навлезе бързо в Белгия веднага след като Хитлер настъпи, и да се опита да стигне колкото може по на изток. Това улеснява Хитлер, защото съответства идеално на новия му план. Колкото по-навътре в Централна Белгия навлязат съюзническите армии, толкова по-лесно ще бъде за танковото му настъпление през Ардените да застане в тила им и да прекъсне връзката им с останалите войски.

Изходът от цялото начинание става още по-сигурен, след като съюзническото Върховно командване съсредоточава главните си мобилни части за навлизане в Белгия и оставя само малък брой второразредни дивизии да пазят тила на настъпващите, като ги оставя пред изходите на „непроходимите Ардени“. Положението се влошава и от това, че отбранителните позиции, които те трябва да заемат, са твърде слаби – между края на линията „Мажино“ и началото на британския укрепен фронт.

В мемоарите си Чърчил споменава, че още през есента в британския щаб е имало безпокойство заради положението в този район, и заявява: „Министърът на войната г-н Хор-Белиша повдигна на няколко пъти въпроса във военния кабинет. Обаче правителството и военните ни ръководители, естествено, не пожелаха да критикуват тези, чиито армии бяха десет пъти по-многобройни от нашата“.

След като в началото на януари Хор-Белиша напуска поста след бурята, предизвикана от неговата критика, впоследствие той има още по-малко желание да се засяга този проблем. Освен това както във Великобритания, така и във Франция се забелязва опасно засилване на неоснователната самоувереност. В реч, произнесена на 27 януари, Чърчил обявява, че „Хитлер пропусна най-добрата си възможност“. На следващия ден това успокоително твърдение става водещо заглавие на вестниците. Точно тогава в главата на Хитлер нарязва новият план.

ПЕТА ГЛАВА

Финската война

След подялбата на Полша Сталин няма търпение да предпази балтийския фланг на Русия от евентуална бъдеща заплаха от страна на временния му съюзник Хитлер. По тази причина съветското правителство без забавяне налага стратегически контрол на някогашните буферни територии на Русия в Балтика. До 10 октомври то сключва договори с Естония, Латвия и Литва, които позволяват на въоръжените му сили да имат гарнизони в основни пунктове в тези страни. На 9 октомври започват разговори и с Финландия. На 14 октомври съветското правителство представя исканията си, определени като преследващи три главни цели: Първо, да се установи контрол над достъпа по море до Ленинград:

а) „като стане възможно блокирането на Финския залив с артилерия от дват: бряга, за да се попречи на бойни или на транспортни кораби да навлязат в него“

б) като може да се пресече всякакъв опит на противника за достъп до острови-те във Финския залив, разположени западно и северозападно от входа за Ленин-град. За целта финландците да отстъпят островите Хогланд, Сейскари, Лавенска-ри, Тютерскари и Лойвисто срещу други територии в замяна; да се даде под нае-за срок от 30 години пристанището Ханко, за да могат руснаците да установят там военноморска база с брегова артилерия, способна при взаимодействие с военно-морската база в Палдиски на отсрещния бряг да блокира достъпа до Финския залив.

Второ, да се осигури по-добър контрол над подстъпите към Ленинград по суша, като се измести навътре финландската граница в Карелския провлак до линия, която да бъде извън обсега на тежката артилерия на Ленинград. Това премества-не на границата няма да засегне главните укрепления по протежение на линията „Манерхайм“.

Трето, да се премести границата в Далечния север „в района на Петсамо, където тя е лошо и изкуствено очертана“. Това е права линия, която минава през тесния провлак на полуостров Рибачий и пресича западния му край. Тази корекция явно има за цел да пази достъпа по море до Мурманск, като се попречи на евентуално вражеско настаняване на полуостров Рибачий.

В замяна на тези териториални промени Съветският съюз предлага да отстъпи на Финландия районите Ребола и Порайорпи – замяна, която

дори според финланд-„Бяла книга“ би дала на Финландия допълнителни 5524 кв.км като компенсация за отстъпени на Русия общо 2760 кв.км.

Обективното запознаване с тези условия показва, че те почиват на разумна основа делят да гарантират по-голяма сигурност на руската територия, без да навредят сериозно на сигурността на Финландия. Те определено биха попречили на използването на Финландия като плацдарм за евентуално германско нападение срещу Русия, обаче не биха дали на Русия никакво съществено преимущество за нападение срещу Финландия. Истината е, че територията, която Русия предлага да отстъпи на Финландия, би разширила неудобно тясната ѝ талия. Но националната гордост пречи на финландците да се съгласят със споразумение в този дух. Въпреки че проявяват готовност да отстъпят всички острови, с изключение на Хогланд, те са непреклонни да се откажат от пристанището Ханко, аргументирайки се, че подобна стъпка би била несъвместима с политиката им на стриктен неутралитет. Тогава руснаците предлагат да купят тази територия, твърдейки, че подобна покупка ще съответства на задълженията на Финландия, произтичащи от неутралитета и. Обаче финландците отхвърлят и това предложение.

Дискусиите стават язвителни, тонът на руския печат започва да става заплашителен и на 28 ноември съветското правителство анулира Договора за ненападение от 1932 г. На 30-и започва руското нахлуване.

Първоначално нападението е спряно по начин, който изумява света. Директното настъпление от Ленинград през Карелския провлак е спряно още в предните отбранителни позиции по линията „Манерхайм“. Настъплението близо до Ладожкото езеро е неуспешно. В другия край на фронта руснаците успяват да откъснат малкото пристанище Петсамо на Северния Ледовит океан, за да блокират изпращането на помощ за Финландия през този път.

През средата на Финландия са направени още две вклинявания, които представяват непосредствена заплаха. Настъплението на север успява да проникне покрай Сала и да стигне до Кемиярви на половината път до Ботническият залив, преди да бъде отблъснато от контраатаката на една финландска дивизия, която е прехвърлена с влак от юг. Нахлуването в южното направление, преминаващо покрай Суомусалми, е спряно с контраудар в началото на януари 1940 г. Заобикаляйки фланга на нашествениците, финландците блокират пътя им за снабдяване и отстъпление, изчакват, докато войските им се изтощат от студа и глада, и после ги атакуват и разбиват.

На Запад съчувствието към Финландия като нова жертва на агресия

бързо прераства в ентузиазъм при очевидния успех на по-слабия в отблъскването на по-силния. Това впечатление има дълготрайни последици. Френското и британското правителство се замислят върху изпращането на експедиционна сила в този нов театър на военните действия с цел не само да се помогне на Финландия, но и да се установи контрол над шведските железни мини в Гяливаре, от които германците се снабдяват, като същевременно се заеме позиция, застрашаваща балтийски фланг на Германия. Отчасти поради възраженията на Норвегия и на Швеция този проект не е осъществен, преди Финландия да капитулира. Така на Франция и Великобритания е спестено въвличането им във война едновременно със СССР и с Германия в момент, когато отбранителните им сили са застрашително слаби. Очевидната опасност, която представлява едно съюзническо настъпление на Скандинавския полуостров, кара Хитлер да окупира Норвегия, за да го предотврати.

Друга последица от първоначалните успехи на Финландия е, че те засилват общата тенденция към подценяване на съветската военна мощ. Това мнение е резюмирано в твърдението на Уинстън Чърчил по радиото на 20 януари 1940 г. че Финландия „показа на света военната немощ на Червената армия“. Тази негова погрешна преценка се споделя в известна степен и от Хитлер и има непосредствени последици на следващата година. Но по-безпристрастното запознаване с тази военна кампания дава по-добро обяснение за несполуките на първоначалното настъпление. Не са забелязани признаци на сериозна подготовка за предприемане на мощна офанзива, подсигурана с големи количества муниции и техника от огромните ресурси на Русия. Има очевидни сигнали, че съветските власти са заблудени от източниците си на информация относно положението във Финландия и вместо да очакват сериозна съпротива, те си въобразяват, че ще е достатъчно да подкрепят едно надигане на финландския народ срещу непопулярното правителство. Страната затруднява нашественика на всяка крачка с естествени препятствия, които стесняват периметъра на настъплението и помагат на защитата. На картата границата между Ладожкото езеро и Северния Ледовит океан изглежда много широка, но всъщност представлява плетеница от езера и гори, идеална за организиране на капани и за упорита съпротива. Освен това от съветската страна на границата железопътните връзки се състоят от една-единствена железопътна линия от Ленинград до Мурманск, която по протежение на 1300 км има само едно разклонение, водещо до финландската граница.

Това ограничение обяснява факта, че вклиняванията в средната

част, които изглеждат така внушителни според твърде разкрасените съобщения, пристигащи от Финландия, са извършени само с по три дивизии, а други четири са ангажирани в обходна маневра северно от Ладоса. Много по-добрият вариант за нахлуване във Финландия е през Карелския провлак между Ладожкото езеро и Финския залив, но настъплението там е блокирано от линията „Манерхайм“ и от съсредоточените там шест действащи финландски дивизии. Руските вклинявания по на север, въпреки че не са много успешни, все пак успяват да привлекат част от финландските резерви, докато бъде извършена по-старателна подготовка и бъдат прехвърлени 14 дивизии за сериозна атака срещу линията „Манерхайм“. Тя започва на 1 февруари под ръководството на генерал Мерецков. Главните ѝ сили са съсредоточени в участък от 15 км близо до Сума, който е подложен на мощен артилерийски обстрел. След като укрепленията са направени на пух и прах, е предприето настъпление с танкове и пехота, придвижваща се с шейни, която да овладее терена, а съветската авиация осуетява опитите за контраатаки. След този методичен процес, продължил малко повече от две седмици, е извършен пробив в самия център на линията „Манерхайм“. След това атакуващите напредват още по-навътре, за да притиснат финландските войски по фланговете, преди да продължат да настъпват към Виипури (Виборг). Войските, които напредват от скования в лед остров Хогланд, извършват през замръзналия Фински залив по-широка обходна маневра и заемат позиции в тила на Виипури. Въпреки че предните финландски части оказват при Виипури упорита съпротива в продължение на няколко седмици, те са твърде малобройни и накрая се изтощават от усилието да задържат Карелския провлак. След като е извършен пробив и комуникациите им са застрашени, тяхното очертаващо се поражение е сигурно, защото, макар и готов да отплава, предложеният френско-британски експедиционен корпус не пристига.

На 6 март 1940 г. финландското правителство изпраща делегация да преговаря за мир. В допълнение на предишните съветски условия сега Финландия е при-нудена да отстъпи райони в общините Сала и Кунсамо, целия Карелски провлак, включително Виипури, а също и финландската част на полуостров Рибачий. Тя е заставена също да построи железопътна линия от Кемиярви до границата (тя още не е установена), която да се свърже с руското проникване. На 13 март е обявено, че съветските условия са приети.

При така рязко променените се обстоятелства, особено след фаталния провал в сектора при Сума на линията „Манерхайм“ на 12

февруари, новите съветски условия са необикновено скромни. Обаче фелдмаршал Манерхайм, който е по-голям реалист от повечето държавници и с основание се съмнява в настоятелните френско-британски предложения за помощ, настоява съветските условия да бъдат приети. Предявявайки толкова скромни претенции, Сталин също показва държавнически качества в момент, в което бърза да приключи ангажирането във войната на повече от 1 млн. руски войници, както и на голям брой танкове и самолети, когато приближава съдбоносната пролет на 1940 г. Докато условията в Полша са по-благоприятни за светкавична офанзива от където и да било другаде в Европа, Финландия предлага най-неблагоприятния терен за подобни действия, особено по това време на годината, когато е предприто нахлуването. Територията извън полската граница е покрита от гъстата мрежа на германските комуникации за разлика от крайно недостатъчните на територията на Полша. Откритите пространства предлагат много възможности за прониквания на механизирани части, които са улеснени от сухото време през септември. Полската армия се придържа повече, отколкото много други армии, към нападателната стратегия и по тази причина е много по-слаба в оползотворяването на малкото възможности за отбранителни действия.

Във Финландия обаче защитникът извлича полза от това, че има много по-добра система от вътрешни комуникации, както железопътни, така и шосейни, отколкото атакуващият притежава от своята страна на границата. За бързото прехвърляне на резерви финландците имат няколко железопътни линии паралелно на границата, а руснаците – само една единствена линия от Ленинград до Мурманск с едно отклонение до финландската граница. На някои места руските войски трябва да напредват на 80–250 км от железопътната линия, преди да пресекат границата, и да се придвижват на значително по-голямо разстояние, за да могат да застрашат някой важен стратегически пункт. Освен това настъпването им трябва да се извършва през местност, покрита с езера и гори, и по пътища, покрити с дълбок сняг.

Тези трудности стесняват възможностите на силите, които Съветският съюз може да придвижи и да поддържа, с изключение на онези, които настъпват направо през Карелския провлак срещу силно защитената линия „Манерхайм“. Това издадено парче земя, което на картата е широко 110 км, от стратегическа гледна точка е много по-тясно. Половината от него е заета от широката река Вуокса, а повечето територии от останалата част са покрити с езера и гори между тях. Само близо до Сума има място за разгръщане на значителна сила. Освен стратегическите

трудности, свързани със струпването на голямо количество войски върху по-открити части на финландската граница и придвижването им дълбоко в противниковата страна, има пречка и от тактически характер. Тя е свързана с преодоляване на съпротивата на защитници, които познават терена и могат да се възползват от това преимущество. Езерата и горите притискат силите на нашественика в тесни коридори за настъпление, където могат да бъдат повалени от картечен огън, и предлагат безброй възможности за обходни маневри по фланговете, както и за партизански набези. Да се проникне през такъв терен срещу опитен противник, е доста рисковано дори през лятото и е многократно по-трудно през арктическата зима, когато тежките военни колони са тромави като човек, обут в дървени обувки, който се опитва да настигне противник с шпайкове.

Макар че фелдмаршал Манерхайм очевидно поема риск, като държи всички свои резерви далеч на юг, докато руснаците настъпват, стратегията му е оправдана от възможностите, които предлагат първите противникови прониквания и последвалите контраудари особено на такъв терен, и то при зимни условия.

Що се отнася до руснаците, би трябвало да се очаква, че плановете им, основани на заблуждаващи сведения, ще бъдат осуетени, когато бъдат изпитани в реални условия. Само това обаче не е доказателство за слабата боеспособност на цялата им армия. Макар авторитарните режими да са много податливи на сведения, които съответстват на желанията им, никое правителство не е застраховано срещу подобен риск. Добре е да се помни, че може би най-голямата от всички заблуди в съвременната история е заблудата с френските планове през 1914 г. и през 1940 г.

Част III ГОЛЯМАТА ВЪЛНА 1940

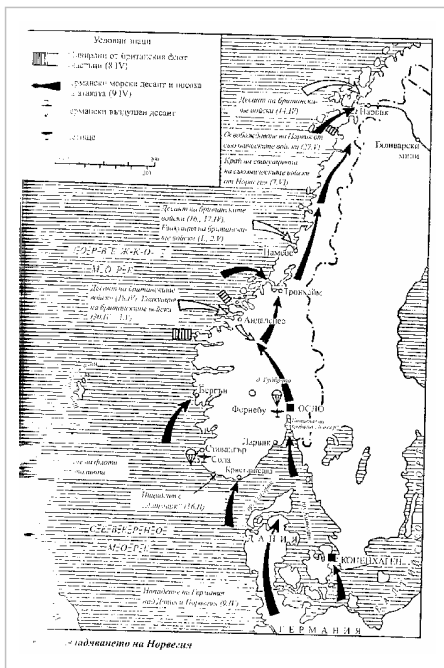
ШЕСТА ГЛАВА Завладяването на Норвегия

Шестте месеца измамно затишие след завладяването на Полша завършват с внезапен гръм и трясък. Той изтрещява не там, където са струпани буреносните облаци, а над Скандинавия. Мирните държави Норвегия и Дания са поразени от хитлеристката мълния.

На 9 април вестниците разпространяват новината, че предишния ден британските и френските военноморски сили са навлезли в норвежки води и са поставили там минни заграждения, за да блокират пътя на корабите, търгуващи с Германия. Одобрителните коментари по повод на тази инициатива са примесени с основателни аргументи, че това е нарушение на норвежкия неутралитет. На сутринта радиото изпреварва вестниците, като разпространява много по-страшката новина, че германците са направили десанти в редица пунктове по крайбрежието на Норвегия и са навлезли в Дания.

Дързостта на тези германски действия, отправящи предизвикателство срещу военноморското превъзходство на Великобритания, стъписва съюзническите лидери. Когато се изказва в Камарата на общините същия следобед, британският министър-председател Чембърлейн съобщава, че германците са извършили десанти по западното крайбрежие на Норвегия при Бергън и Тронхейм, както и по южното, и добавя: „Има съобщения за подобни десанти при Нарвик, но много се съмнявам, че са верни“. За британските власти изглежда невероятно, че Хитлер е дръзнал да извърши десант толкова далеч на север, но още по-невероятното е, че те знаят, че собствените им военноморски сили се намират на мястото на събитието, за да охраняват операциите по поставянето на мини и за други предстоящи стъпки. Те си мислят, че името на Нарвик се бърка с името на Ларвик, който се намира на южното крайбрежие.

Но преди края на деня става ясно, че германците са завзели норвежката столица Осло и всички главни пристанища, между които и Нарвик. Всички морски десанти, които са извършени едновременно, са успешни.

Бързо настъпилото разочарование на британското правителство по въпроса е последвано от нова заблуда. Два дни по-късно Чърчил, който тогава е първи лорд на Адмиралтейството, заявява в Камарата на общините: „По мое мнение, а то се споделя от опитните ми съветници, хер Хитлер е извършил сериозна стратегическа грешка... Ние печелим много от случилото се в Скандинавия... Той пое цяла поредица ангажименти по протежение на норвежкия бряг, за който ще трябва да се сражава сега, а ако е необходимо – и през цялото лято, срещу много по-мощни военноморски сили, които могат да бъдат транспортирани до местата на бойните действия по-лесно, отколкото той е в състояние да го направи. Не виждам никакво контрапреимущество, което да е спечелил... Чувствам, че имаме голяма изгода от... стратегическата грешка, в която бе въвличен нашият смъртен враг“.

Тези хубави думи не са последвани от съответни дела. Британските кон-трамерки са бавни, колебливи и тромави. Когато се стига до действие, Адмиралтейството въпреки презрението си към авиацията преди войната, става изключително предпазливо и се въздържа от рисковани

военноморски действия, където намесата на флота би могла да бъде решаваща. Придвижването на войските се извършва още по-бавно. Въпреки че на няколко места дебаркират бойни части с цел да бъде отблъснат германският нашественик, става след две седмици всички трябва да бъдат върнати обратно, с изключение на една, която е заела позиция при Нарвик. Но и тя е изоставена месец по-късно след голямата германска офанзива на Запад.

Всички въздушни кули, издигнати от Чърчил, се сгромолясват. Те са по-строени въз основа на погрешна оценка на ситуацията и не отчитат промените, настъпили във воденето на съвременната война – особено възможностите за военновъздушни действия срещу военноморските сили. В заключителните му думи, след като представя Норвегия като капан за Хитлер има повече реализъм и значимост, когато определя германското нахлуване като стъпка, която Хитлер е бил „провокиран“ да направи. Най-изненадващото от всички следвоенни разкрития за военната кампания е фактът, че въпреки безскрупулността му Хитлер е предпочитал да запази Норвегия неутрална и не е възнамерявал да я напада, докато не е бил провокиран да го стори от явни сигнали, че съюзниците планират враждебни действия в тази част на света.

Интересно е да се проследят последните задкулисни действия на всяка от страните, въпреки че е трагично и ужасяващо да се види как държавници определено агресивна ориентация са си влияели един на друг, за да предизвикат експлозия. Първата ясна стъпка за двете страни е направена на 19 септември 1939 г., когато Чърчил, както се вижда от мемоарите му, предлага на британското правителство да се поставят минни заграждения „в норвежки териториални води“, като по такъв начин „се попречи на норвежкото транс-портиране на шведска желязна руда от Нарвик за Германия“. Той твърди че подобна стъпка е „отключително важно значение за осакатяването на вражеската военна индустрия“. Според записката му до началника на морския щаб „правителството се обяви решително в полза на това действие“. Това е твърде изненадващо развитие, което показва, че правителството е гледало повече крайния резултат, без да е обмислило внимателно евентуалните последици. Подобен проект е бил обсъждан през 1918 г., но в този случай, както е посочено в официалната история на военноморските сили: „... главнокомандващият лорд Бийти заяви, че офицерите и моряците от славния ни флот няма да искат да навлязат със значителни сили във водите на един малък, но горд народ, за да го подчинят. Ако норвежците окажат съпротива, както вероятно ще постъпят, ще се пролее кръв, а

това според главнокомандващия ще бъде престъпление, не по-малко от престъпленията, които германците извършиха на други места“.

Очевидно моряците имат повече скрупули от държавниците и в началото на войната през 1939 г. британското правителство е по-безразсъдно, отколкото в края на Първата световна война.

Но Министерството на външните работи упражнява възпиращо действие и кара правителството да се съобрази с възраженията срещу предлаганото нарушаване на норвежкия суверенитет. Чърчил със съжаление пише: „Аргументите на външното министерство за неутралитета натезаха и аз не успях да се наложа. Продължих да отстоявам позицията си с всички средства и при всички поводи“. Въпросът става предмет на дискусия в по-широки кръгове и аргументите в негова полза намират отражение дори в печата. Това води до засилване на германското безпокойство и до вземането па мерки.

Първият по-сериозен довод за това от германска страна, намерен в заловените германски архиви, е от началото на октомври, когато командващият военноморските сили адмирал Редер изразява опасения, че норвежците могат да отворят пристанищата си за англичаните, и докладва на Хитлер за вредата, която може да нанесе от стратегическа гледна точка подобна британска окупация. Освен това той е на мнение, че би било изгодно за германския под-воден флот да се слобие с бази на норвежкия бряг в Тронхейм с помощта на руски натиск.

Обаче Хитлер отхвърля тази идея. Вниманието му е съсредоточено върху плановете за настъпление на Запад, за да принуди Франция да сключи мир, и не иска да бъде въвличан в каквито и да било странични операции и да отклонява ресурси.

Нов, много по-силен импулс и за двете страни е руското нахлуване във Финландия в края на ноември. Чърчил вижда в него нова възможност да бъде нанесен удар по германския фланг под прикритието на помощ за Финландия: „Приветствах този нов, благоприятен вятър като средство за постигане на важното стратегическо предимство да бъдат прекъснати жизненонеобходимите доставки на желязна руда за Германия“.

Чърчил излага аргументите си за такава стъпка в меморандум от 16 декември и я определя като „голяма нападателна операция“. Той признава, че това може да принуди германците да навлязат в Скандинавия, защото казва: „Ако стреляш по противника, той ще ти отвърне“. Обаче твърди: „Ние ще спечелим повече, отколкото ще загубим, от една

германска атака срещу Норвегия и Швеция“. (Той пропуска да спомене каквото и да било за това, на какви страдания ще бъдат подложени скандинавските народи, ако страните им бъдат превърнати в арена на сражения.)

Повечето членове на правителството обаче все още имат задръжки относно възможността да бъде нарушен норвежкият неутралитет. Въпреки силното настояване на Чърчил те се въздържат да разрешат незабавното изпълнение на проекта му. Но упълномощават началника на Генералния щаб „да плапира извършването на десант в Нарвик“ – крайната гара на железопътната линия, водеща до шведските железни мини в Гяливаре, откъдето рудата се прехвърля във Финландия. Въпреки че официално афишираната причина за такава операция е оказването на помощ за Финландия, голямата цел е да бъде установен контрол над шведските железни мини.

Същия месец в Берлин пристига важен посетител от Норвегия. Това е Виткун Куизлинг, бивш министър на отбраната, който оглавява малка партия от нацистки тип, силно симпатизираща на Германия. Той се среща с адмирал Редер и му внушава, че има опасност Великобритания скоро да окупира Норвегия. Куизлинг иска пари и тайна помощ за плановете си да организира пре-врат за сваляне на тогавашното норвежко правителство. Казва, че редица вис-ши норвежки офицери са готови да го подкрепят, включително според твърденията му и полковник Сундло – комендант на Нарвик. След като вземе властта, той смята да покани германците да защитават Норвегия и така да попречи на навлизането на англичаните.

Редер убеждава Хитлер да се срещне лично с Куизлинг и това става на 16 и на 18 декември. Стенограмата от техния разговор показва, че Хитлер е заявил, че „би предпочел Норвегия, както и останалите страни от Скандинавия да останат напълно неутрални“, защото „не иска да разширява театъра на военните действия“. Обаче „ако противникът подготвя разпространето на войната, ще предприеме стъпки да се предпази от подобна опасност“. Междувременно на Куизлинг са обещани парични помощи и са му дадени уверения, че въпросът за оказване на военна подкрепа ще бъде проучен.

Въпреки това военният дневник на щаба на германските военноморски сили показва, че на 13 януари, месец по-късно, те все още са на мнение, че „най-благоприятното разрешение би било запазването на норвежкия неутралитет въпреки изразеното безпокойство, че Великобритания възнамерява да окупира Норвегия с мълчаливото съгласие на

норвежкото правителство“.

Какво става по това време от другата страна на хълма? На 15 януари френският главнокомандващ генерал Гамелен изпраща меморандум до министър-председателя Даладие, в който посочва колко важно е да бъде открит нов театър на военни действия в Скандинавия. Той представя и план за съюзнически десант в Петсамо в северната част на Финландия заедно с превантивно „завземане на пристанища и летища по западното крайбрежие на Норвегия“, Планът предвижда също възможността за „разширяване на операцията в Швеция и окупиране на железните мини в Гяливаре“.

В реч по радиото Чърчил се обръща към неутралните страни и заявява, че е техен дълг да се включат в борбата срещу Хитлер, което, естествено, засилва германските страхове¹⁸. Има прекалено много открити намеци за действията на съюзниците.

На 27 януари Хитлер дава изрични заповеди на военните си съветници да подготвят реални планове за нахлуване в Норвегия, ако е необходимо. Създаденият за целта специален щаб се събира за първи път на 5 февруари. В деня, в който съюзническото Върховно командване се събира в Париж, Чембърлейн взема със себе си Чърчил. На това съвещание са одобрени планове за подготовка на контингент от две британски дивизии и малко по-малобройна френска част като „помощ за Финландия“. Те трябва да действат под прикритието на доброволци, за да се намалят шансовете за открита война с Русия. Обаче се започва спор за маршрута, по който тези сили трябва да бъдат изпратени. Британското правителство изтъква трудностите за извършване на десанта в Петсамо и преимуществата той да бъде осъществен в Нарвик, особено „за да се установи контрол над железните мини в Гяливаре“. Това трябва да бъде главната цел, а само част от контингента да продължи, за да окаже помощ на Финландия. Британските аргументи надделяват и е

18. На 20 януари Чърчил заявява, че флотите на съюзниците са постигнали успех, гарантирайки сигурността на движещите се в конвой съюзнически кораби за разлика от корабите държави, които търпят загуби от нападенията на подводници. После, след едно кратко отклонение, той задава въпроса: „Но какво би станало, ако тези неутрални държави, които споменах, а и другите, които не споменах, подчинявайки се на един споитанен импулс, бяха изпълнили дълга си в съответствие с устава на ООН (Обществото на народите – бел. прев.) и се изправеха заедно с британската и френската империя срещу агресията и злото?“ Това предизвиква смут и белгийската, датската, холандската и швейцарската преса бързат да отхвърлят тази възможност, а официален Лондон, връщайки се в известна степен към дните на примирието, обявява, че изказването изразява само личното мнение на Чърчил.

решено експедиционният корпус да отплава в началото на март. На 16 февруари става съдбоносен инцидент. Германският кораб „Алтмарк“, който се връща от Южния Атлантик с британски военнопленници, е преследван от британски разрушители и търси убежище в един норвежки фиорд, Чърчил заповядва директно на капитан Вайън, командир на разрушителя „Косак“, да навлезе в норвежки води, да превземе „Алтмарк“ и да освободи военнопленниците. На мястото на събитието се намират два норвежки патрулни катера, но те са прогонени, а на последвалия протест от норвежкото правителство за навлизането в норвежки води не е обърнато внимание.

Хитлер приема протеста само като опит да бъде заблуден и е убеден че норвежкото правителство е доброволен съучастник на Великобритания. Това му убеждение се потвърждава от бездействието на двата катера и от докладите на Куизлинг, че действията на „Косак“ са предварително нагласена работа. Според германските адмирали случаят „Алтмарк“ е повлиял категорично за решението на Хитлер да навлезе в Норвегия. Той става искрата, подпалила фитила на бурето с барут.

Хитлер решава, че не може да чака плана на Куизлинг да се осъществи тъй като германските наблюдатели в Норвегия съобщават, че партията му не се радва на особен успех, а сведенията от Великобритания показват, че в норвежкия район се планират някакви действия, придружени от струпване на войски и транспортни кораби.

На 20 февруари Хитлер повиква генерал Фон Фалкенхорст и го назначава да командва и да подготви експедиционен корпус за Норвегия, като му казва: „Информиран съм, че британците възнамеряват да извършат там десант, и аз искам да съм там преди тях. Окупацията на Норвегия от британците ще бъде повратен момент от стратегическа гледна точка, който ще ги отведе в Балтика, където нямаме нито войски, нито брегови укрепления... Врагът ще се окаже в състояние да настъпи към Берлин и да пречупи гръбнака на нашите два фронта“.

На 1 март Хитлер издава директива за подготовка на нахлуването. Дания също трябва да бъде окупирана като необходимо стратегическо предмостие и за охрана на германските линии на комуникация.

Но дори и сега това не е окончателно решение за нападение. Стенограмите на разговорите на адмирал Редер с Хитлер показват, че той все още се колебае между убеждението, че най-доброто нещо е запазването на неутралитета на Норвегия, и страха от предстоящ британски десант там. На 9 март, представяйки военноморските планове, той разсъждава върху рисковете от предприемането на една операция,

„противоречаща на всички принципи за водене на война по море“, като същевременно заявява, че тя е „наложителна“.

През следващата седмица напрежението от германска страна преминава в треска. На 13 март е съобщено, че срещу южното крайбрежие на Норвегия са съсредоточени британски подводници; на 14 март германците засичат съобщение по радиото, в което се нарежда на съюзническите транспортни кораби да са готови за придвижване; на 15 март група френски офицери пристигат в Бергън. Германците усещат, че има опасност да бъдат изпреварени, тъй като експедиционният им корпус още не е готов.

В действителност как стоят нещата при съюзниците? На 21 февруари Даладие настоява случаят „Алтмарк“ да бъде използван като претекст за „незабавно завладяване“ на норвежките пристанища с един „внезапен удар“. Той заявява: „Колкото по-бързо бъде извършена операцията и колкото повече нашата пропаганда успее да използва спомена за неотдавнашното съучастничество на Норвегия при инцидента с «Алтмарк», толкова по-лесно тя ще бъде оправдана от световното обществено мнение“. Това изявление забележително напомня речите на Хитлер.

Предложението на френското правителство е посрещнато с известно съмнение в Лондон, тъй като експедиционният корпус не е готов и Чембърлейн все още се надява, че норвежкото и шведското правителство ще се съгласят с навлизането на съюзнически войски.

На съвещанието на военновременния кабинет на 8 март Чърчил представя план за изпращане на военноморска сила край Нарвик и за незабавно дебаркиране на отряд войници на брега – на принципа „демонстрация на сила, за да бъде избегнато използването ѝ“. На следващо съвещание, състояло се на 12 март, правителството „реши да възобнови плановете“ за десанти в Тронхейм, Ставангър и Бергън, а също и в Нарвик.

Частта, дебаркирала в Нарвик, трябва да навлезе бързо навътре в територията на страната, да премине шведската граница и да стигне железните мини в Гяливаре. На 20 март всичко трябва да бъде готово за реализацията на плановете. Обаче те са осуетени от военното поражение на Финландия и капитулацията и на 13 март пред Русия, която лишава съюзниците от основния претекст за навлизане в Норвегия. Като първа реакция на този студен душ дведивизии, придадени към експедиционния корпус за Норвегия, са изпратени във Франция, въпреки че на разположение остава една част с размера на дивизия. Друга последица е падането на Даладие и замяната му с френския министър-председател Пол Рейно, който идва на власт, заставайки начело на позицията за по-

агресивна политика и по-бързи действия. На 28 март той заминава за Лондон за съвещание на съюзническият Върховен военен съвет, решен да иска незабавно изпълнение на норвежкия проект, за който от толкова дълго време настоява Чърчил.

Но сега от подобен натиск вече няма никаква нужда, защото, както обяснява Чърчил, „на този етап Чембърлейн бе много по-склонен да бъдат предприети някакви агресивни действия“. Както през пролетта на 1939 г., след като веднъж взема решението, той се хвърля напред и с двата крака. Откривайки съвещанието на Съвета, той не само се обявява решително за предприемането на действия в Норвегия, но и настоява да бъде приет и другият любим проект на Чърчил – за хвърлянето на непрекъснат поток от мини в Рейн и в други германски реки от въздуха. Рейно изразява известни съмнения относно последната операция и заявява, че трябва да получи съгласието на Френския военен комитет, но с готовност подкрепя норвежката операция.

Решено е минирането на норвежките териториални води да бъде извършено на 5 април и да бъде подкрепено от десанти на войски в Нарвик, Тронххейм, Бергън и Ставангър. Първият контингент трябва да отплава за Нарвик на 8 април. Обаче тогава се стига до ново забавяне. Френският военен комитет не се съгласява с хвърлянето на мини в Рейн, за да не предизвика германски отговор, който „ще се стовари върху Франция“. Французите не проявяват подобно безпокойство за отговора, който ще се стовари върху Норвегия заради другата операция. Гамелен дори подчертава, че една от нейните цели ще бъде „да вкара противника в капан, провокирайки го да извърши десант в Норвегия“. Същевременно Чембърлейн се опитва да наложи изпълнението и на двете операции и се споразумява с Чърчил той да отиде в Париж на 4 април, за да настоява отново за това. Той обаче не успява да убеди французите: да приемат плана му за Рейн.

Това означава кратковременно забавяне на „Уилфред“ – норвежкия план. Изглежда странно, че Чърчил се съгласява със забавянето, тъй като на съвещание на военновременния кабинет предния ден от военното и външното министерство докладват за голям брой германски кораби с войници на борда, които се съсредоточават в пристанищата, намиращи се най-близо до Норвегия. Изказва се доста абсурдното и учудващо предположение, че тези войски изчакват в готовност да нанесат контраудар след британски десант в Норвегия.

Началото на норвежката операция е отложено с три дни за 8 април. Това ново забавяне се оказва фатално за перспективите за успех на

операцията. То дава възможност на германците да влязат в Норвегия малко преди съюзниците.

Ма 1 април Хитлер окончателно взема решение и нарежда нахлуването в Норвегия и Дания да започне на 9 април в 5,15 часа сутринта. Той решава това, след като получава доклад, че на норвежката противозвъдушна и брегова артилерия е било разрешено да открива огън, без да чака по-вишестоящи заповеди, което означава, че норвежките сили са приведени в готовност за действие и че всяко по-нататъшно забавяне слага край на шансовете му за изненада и успех.

В ранните часове на 9 април предните германски части, състоящи се главно от бойни кораби, пристигат в главните норвежки пристанища от Осло до Нарвик и ги превземат с лекота. Командирите им заявяват на местните власти, че взимат Норвегия под германска протекция срещу предстоящо съюзническо нахлуване – твърдение, което говорителите на съюзниците веднага отричат.

Както заявява лорд Хенки, който тогава е член на военновременния кабинет: „...от началото на планирането до германското нахлуване плановете и подготовката на Великобритания и на Германия бяха приблизително на едно равнище. Дори Великобритания беше започнала планирането малко по-рано... и двата плана трябваше да бъдат изпълнени почти едновременно, като Вели-кобритания беше с 24 часа по-напред в изпълнението на този акт на агресия, ако подобен термин може изобщо да бъде употребен за която и да било от страните“.

Обаче финалният спринт на Германия е по-силен и по-бърз. Тя спечелва състезанието с минимална преднина – почти с „фотофиниш“, Един от най-спорните пунктове на Нюрнбергските процеси е, че планирането и извършването на агресията срещу Норвегия стават едно от главните обвинения срещу германците. Трудно е да се разбере как британското и френското правителство са имали наглостта да одобряват включването на това обвинение и как официалните прокурори са настоявали за присъди по него. Подобна позиция е един от най-фрапантните примери за лицемерие в историята. Що се отнася до самата операция, най-изненадващото е разкритието за малкия размер на силите, завладели столицата и главните градове на Норвегия чрез този открит преврат. Те са се състояли от 2 линейни крайцера, малък линейен кораб, 7 кръстосвача, 14 разрушителя, 21 подводници, известен брой спомагателни кораби и около 10 000 войници, използвани за нахлуването. В никое от местата на десантите не са участвали повече от 2000 души. Включен е бил и един батальон парашутисти за завладяване на летищата на Осло и

Ставангер. Това е първият случай на използване на парашутни части, но те се оказват много ценни. Най-решителният фактор за германския успех обаче се оказва Луфтвафе. Действителните сили, ангажирани в операцията, наброяват около 800 бойни и 250 транспортни самолета. Те хвърлят в ужас норвежците в първата фаза на операцията и по-късно парализират съюзническите контра-действия.

Как става така, че британският военен флот не успява да пресече пътя и да потопи много по-слабите германски военноморски сили, които пренасят час-тите за нахлуването? Важни пречки са площта на обхванатото морско пространство, особеностите на норвежкото крайбрежие и мъгливото време. Но има и други фактори, както и по-преодолими препятствия. Гамелен отбелязва, че когато на 2 април е настоял пред Айрънсайд – началник на имперския Генерален щаб, да избърза с изпращането на експедиционния корпус, той отговорил: „При нас главната дума има Адмиралтейството. То иска всичко да бъде изпитано. Убедено е, че е в състояние да попречи на всякакъв германски десант по западното крайбрежие на Норвегия“.

На 7 април в 1,25 часа след полунощ британската авиация открива „силни германски военноморски части да се придвижват бързо на север“ през устие-то на протока Скагерак по посока на норвежкия бряг. Чърчил заявява: „За нас в Адмиралтейството беше трудно да повярваме, че тези сили се насочват към Нарвик“, въпреки че според един доклад от Копенхаген Хитлер възнамерява да завземе пристанището. Английският крайбрежен флот отплава в 7,30 часа сутринта от Скапа Флоу, но изглежда, че както в Адмиралтейството, така и адмиралите в морето са горели от желание да засекат германските линейни крайцери. В усилията си да ги накарат да се сражават те, изглежда, не са предвидили възможността противникът да извърши десант и са пропуснали шанса да засекат по-малките бойни кораби, пренасящи войските.

След като експедиционният корпус е бил вече готов да отплава, защо се е забавил да слезе на сушата и да отблъсне германските части, преди те да могат да завземат напълно норвежките пристанища? Основната причина се съдържа в последното изречение. Когато Адмиралтейството чува, че германските линейни крайцери са били забелязани, то нарежда на крайцерната флотилия в Розит „да свали войниците на брега дори и без снаряжението им и да се присъедини към флота в открито море“. Подобни заповеди са изпратени и до корабите в Клайд, които са били натоварени с войници.

Защо норвежците не оказват по-решителна съпротива срещу

толкова малка нападаща сила? Главно защото въоръжените им сили дори не са били мобилизирани. Въпреки предупрежденията от техния пълномощен министър в Берлин и подканванията на началника на Генералния щаб, заповедта за мобилизация не е била издадена до нощта на 8 срещу 9 април, няколко часа преди нахлуването. Било е твърде късно, а бързо придвижващите се нашественици са прекъснали този процес.

Още повече че, както отбелязва Чърчил, по това време норвежкото правителство е било „обезпокоено главно от действията на британците“. Тъжното и смешното е, че британската операция за поставяне на мини вероятно е привлякла и отклонила вниманието на норвежците през съдбоносните 24 часа преди германския десант.

Що се отнася до възможността норвежците да се съвземат след първоначалния удар, тя е била намалена поради липсата на боен опит и старомодната им военна организация. Те по никакъв начин не са били готови да се справят с модерния блицкриг дори и в малък мащаб както в техния случай. Слабостта на съпротивата е явна най-вече от бързината, с която нашествениците преминават през дълбоките долини, за да завземат страната. Ако съпротивата е била по-сериозна, топящият се сняг по склоновете на долините, който пречи на обходните маневри, е можел да стане по-голяма пречка пред шансовете за успех на германците.

От поредицата начални удари най-шокиращ е ударът при Нарвик, тъй като това разположено далеч на север пристанище се намира на близо 2000 км от германските военноморски бази. Два кораба от норвежката брегова охрана смело посрещат атакуващите германски разрушители, но бързо са потопени. Бреговата охрана не прави опит да окаже съпротива повече поради неопитност отколкото поради предателство. На следващия ден една фло-тилия британски разрушители преминава през фиорда и влиза в бой с германците в който търпят загуби и двете страни. Тази битка приключва на 13 април с пристигането на по-силна флотилия, подкрепяна от броненосеца „Уорспайт“. По това време германските войски успяват да заемат позиции във и около Нарвик.

По на юг Тронхейм е превзет с лекота, след като германските кораби хвърлят ръкавицата на доминиращите над фиорда батареи – риск, който изумява съюзническите експерти, обсъдили проблема. Като превземат Тронхейм, германците стават притежатели на главния ключ към Централна Норвегия, въпреки че остава открит въпросът, дали малобронните им сили могат да получат подкрепления от юг.

В Бергън те претърпяват известни загуби от норвежките бойни кораби и батареи, но след като слизат на брега, вече нямат неприятности.

При настъпле-нието към Осло обаче главната сила на нашественика получава сериозен удар, тъй като кръстосвачът „Блюхер“, на който се намират много хора от военния щаб, е потопен с торпеда от крепостта Оскарборг и опитът за форсирано пре-минаване е отложен до следобед, когато след тежка бомбардировка от въздуха крепостта се предава. Така завладяването на норвежката столица се пада на парашутистите, които се приземяват на летище Форнебу. Следобед тази символична сила преминава като на парад през града и блъфът ѝ успява. За-бавянето дава възможност на краля и на правителството да избягат на север, за да организират съпротива.

Завладяването на Копенхаген е насрочено да съвпадне с планираното при-стигане в Осло. Достъпът до датската столица по море е лесен и малко преди 5 часа сутринта три малки транспортни кораба навлизат в пристанището подприкритието на авиацията. При слизането на сушата германците не срещат съпротива и един батальон успява да превземе с изненада казармите. По също-то време е нарушена и сухопътната граница на Дания в Ютландия и след кратка престрелка съпротивата е прекратена. Окупацията на Дания е извършена с цел да се осигури германски контрол над морския коридор от техните пристанища до Южна Норвегия. Тя им дава възможност също да използват летища от които да оказват подкрепа на своите войски там. Датчаните биха могли да се сражават по-упорито, но страната им е почти незащитима срещу мощно нападение със съвременни оръжия.

Едни по-навременни и решителни действия биха могли да помогнат за връщане на две от основните позиции в Норвегия, които германците завземат сутринта, тъй като по времето, когато извършват десанта, главният британски флот под командването на адмирал Форбс се намира срещу Бергън и той обмисля възможността да изпрати сили, които да нападнат намиращите се там германски кораби. Адмиралтейството се съгласява и предлага подобна атака да бъде извършена и при Тронхейм. Малко по-късно обаче е решено нападението при Тронхейм да бъде отложено, докато германските линейни крайцери бъдат открити. Междувременно група от 4 кръстосвана и 7 разру-шителя се насочва към Бергън, но от авиацията съобщават, че там има два германски крайцера, а не един, както е предадено по-рано, и Адмиралтей-ството проявява предпазливост, отлагайки атаката.

След като германците заемат позиции в Норвегия, най-добрият начин да им се противодейства е да бъде прекъснат пътят им за снабдяване и подкрепления. Това е възможно само като се блокира протокът

Сагерак между Дания и Норвегия. Скоро става ясно, че, страхувайки се от германски въздушни атаки, Адмиралтейството не желае да изпрати в Сагерак друго освен подводници. Подобна предпазливост показва, че там вече си дават сметка, какви поражения може да нанесе бойната авиация върху военноморските сили, нещо, което не е било показано преди войната. Това доказва също колко погреша е била преценката на Чърчил да се стреми към разширяване на войната на Скандинавия, тъй като, ако германският път за снабдяване не бъде прекъснат, нищо не би могло да попречи на германците да увеличат силите си в Южна Норвегия и тогава те биха имали още по-голямо преимущество.

Ако двете дълги планински дефилета, които водят на север от Осло, бъдат твърдо овладени и бъде сломена бързо съпротивата на малобройните германски сили при Тронхейм, все още би имало някакви изгледи за запазване на Централна Норвегия. Британските усилия се съсредоточават именно в тази посока. Седмица след германското нападение са извършени британски десанти северно и южно от Тронхейм – съответно при Намсос и Андалснес, като предмостия за главната и директна атака срещу Тронхейм.

Това решение е последвано от поредица странни злополуки. За командващ операцията е назначен генерал Хотблек – способен воин със съвременен мис-лене. След като задачата му е разяснена, той напуска Адмиралтейството по-сред нощ и тръгва за своя клуб, но няколко часа по-късно е намерен в без-съзнание пред прага на херцога на Йорк, явно вследствие на внезапен апо-плектичен удар. На следващия ден е назначен негов приемник, който е изпратен със самолет за Скапа Флоу, но докато кръжи над летището, аеропланът внезапно се забива в земята.

Междувременно във възгледите на началник-щабовеите и в Адмиралтейството настъпва неочаквана промяна. На 17 април те одобряват плана, но на следващия ден застават на напълно противоположно мнение. Завладяват ги страхове от рисковете на операцията. Въпреки че Чърчил би предпочел усилията да бъдат съсредоточени при Нарвик, той е много разочарован от начина, по който те променят мнението си.

Вместо това началник-щабовеите препоръчват десантите при Намсос и Андалснес да бъдат подсилени и разширени в маневра за затягане на обръч около Тронхейм. На хартия изгледите за осъществяването й изглеждат добри, тъй като в този район има по-малко от 2000 германски войници, докато съюзниците са стоварили 13 000. Обаче разстоянието, което трябва да бъде преминато, е голямо, снегът забавя придвижването и съюзническите части се оказват по-неспособни от германците да се

справят с трудностите. Настъпле-нието от Намсос е осуетено от опасността за тила на настъпващите части, появила се след десанта, който извършват близо до входа на фиорда при Тронхейм малки германски групи, подкрепяни от единствения германски разрушител в района. Настъплението откъм Андалснес, вместо да се насочи към Тронхейм от север, скоро се превръща в отбрана срещу германските войски, които напредват от Осло на горе по долината Гудбранд и изблъскват норвежците встрани. Тъй като съюзническите части търпят сериозни загуби от въздушните атаки, а самите те нямат въздушна подкрепа, преките им командири препоръчват евакуация. Прехвърлянето на двете части обратно на корабите е завършено на 1 срещу 2 май, оставяйки напълно под германски контрол както Южна, така и Централна Норвегия.

Сега съюзниците съсредоточават усилията си за завладяване на Нарвик – по-скоро за да възстановят престижа си, отколкото с надеждата наистина да стигнат до шведските железни мини. Първоначалният британски десант в този район е извършен на 14 април, обаче изключителната предпазливост на генерал Макизи възпрепятства всякаква бърза атака срещу Нарвик въпреки на-стоятелните подканяния на адмирал лорд Корк, който командва смесените военноморски и сухопътни части в района. Дори когато броят им стига 20 000 души, напредването е бавно. От другата страна 2000 души от австрийската алпийска дивизия, подкрепяни от още толкова моряци от германските разрушители и умело ръководени от генерал Дитл, се възползват максимално от отбранителните си позиции на трудния терен. Те са принудени да напуснат Нарвик едва на 27 май. През това време германската офанзива на Запад навлиза дълбоко във Франция, която е на път да капитулира. По тази причина на 7 юни съюзническите сили при Нарвик са евакуирани. По същото време кралят и правителството на Норвегия напускат страната.

По скандинавския проблем като цяло съюзническите правителства демон-стрират крайна агресивност, съпроводена от недостиг на време, което носи само беди на норвежкия народ. За разлика от тях Хитлер за първи път проявява продължително нежелание да напада. Но когато накрая решава да изпревари западните сили, той не губи време, а войските му действат бързо, което многократно компенсира малобройността им в критичната фаза.

СЕДМА ГЛАВА

Завладяването на Запада

Когато на 10 май 1940 г. войските на Хитлер пробиват отбраната на Запада, развоят на световните събития се променя с дълготрайни последици за бъдещето на всички народи. Решителното действие на разтърсилата света драма започва на 13 май, когато танковите корпуси на Гудериан прекосяват река Мьоз¹⁹ при Седан.

На 10 май неуморният и енергичен Чърчил става министър-председател на Великобритания на мястото на Чембърлейн.

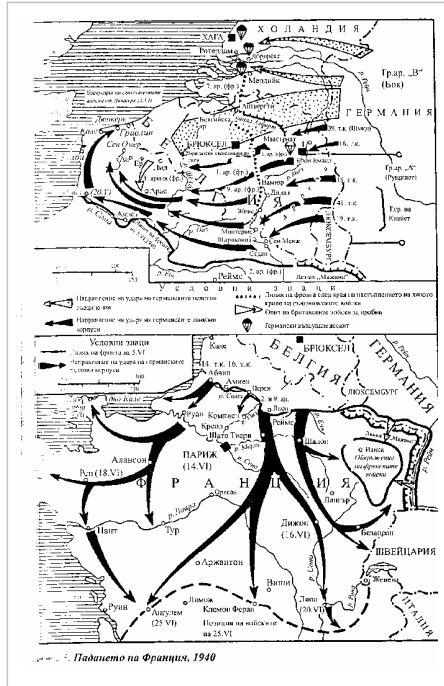
Тесният пробив при Седан скоро е разширен и превърнат в огромна дупка Втурвайки се в нея, германските танкове стигат до брега на Ламанша само за седмица, изолирайки по такъв начин съюзническите армии в Белгия. Тази катастрофа води до падането на Франция и до изолацията на Великобритания. Въпреки че Великобритания успява да се държи зад водната бариера, избавлението идва едва когато продължителната война обхваща целия свят. Накрая Хитлер е победен с помощта на Америка и Русия, но Европа е изтощена и заплашена от комунистическо господство.

Общоприето е след катастрофата пробивът на френския фронт да се смята за неизбежен и атаката на Хитлер за неудържима. Обаче тези представи, както става ясно сега, са се различавали твърде много от реалното положение.

Командващите германските въоръжени сили не са били много уверени в успеха на офанзивата, която предприемат с нежелание по настояване на Хитлер. В критичния момент той внезапно губи самоувереността си и налага двудневно спиране на настъплението точно когато авангардът на войските му пробива френската отбрана и има пред себе си открито пространство. Ако французите бяха успели да се възползват от глътката въздух, която им бе дадена, това би се отразило фатално на перспективите на Хитлер за победа.

Най-странното от всичко е, че човекът, който ръководи авангарда – Гуериан, е отстранен временно от командването поради желанието на началниците му да спрат устрема, с който той се опитва да се възползва от направения от него пробив. Ако не е било това негово „провинение“, настъплението вероятно би се провалило и целият развой на световните събития би бил друг.

19. Френското име на река Маас, която протича и през Белгия и Холандия – бел. ред.

Армиите на Хитлер, които далеч нямат смазващото превъзходство, което им се придава, всъщност са по-малобройни от армиите, срещу които са изправени. Въпреки че танковите му атаки все още оказват решаващи, той има по-малко и не толкова мощни танкове, колкото притежават противниците му. Превъзходството на Хитлер е само във въздуха – най-решаващия фактор.

Освен това въпросът е решен от малка част от неговите войски, преди основните му сили да влязат в действие. Частта се състои от 10 бронетанкови дивизии (от общо 135-те дивизии, които е струпал), една парашутна дивизия и една въздушнопреносима дивизия плюс авиацията.

Зашеметяващият ефект, който постигат новите формирования, прикрива не само сравнително малкия им брой, но и малката разлика, с която този успех е постигнат. Той е могъл лесно да бъде предотвратен, ако не са били грешките на съюзниците. А те до голяма степен се дължат на остарелите им идеи за водене на война. Заедно с помощта, оказана от късогледите военачалници на противниковата страна, за успеха на

настъплението допринасят поредица от странни щастливи обстоятелства и готовността на един човек – Гудериан, да се възползва максимално от това, което среща по пътя си.

Битката за Франция е един от най-фрапантните примери за решаващата роля на една нова идея, реализирана от един решителен изпълнител. Гудериан разказва как преди войната въображението му е било разпалвано от идеята за дълбоко стратегическо проникване от независими бронетанкови сили – продължителен танков пробив, който да прекъсне основните артерии на противниковата армия далеч зад нейния фронт. Ентузиазирани привърженици на танковете, той вижда потенциалните възможности на тази идея, която се появява в новото течение на военната мисъл във Великобритания след Първата световна война. Кралският танков корпус пръв демонстрира тази идея в практическо учение. Повечето висши германски генерали имат също толкова много резерви към идеята, колкото британските и френските авторитети, смятайки я за непрактична при война. Но когато войната избухва, Гудериан се възползва от възможността да я осъществи на практика въпреки съмненията на началниците му. Ефектът се оказва потресаващ, както и други приложени преди това в историята нови идеи, като използването на коня, дългото копие, фалангата²⁰, гъвкавия легион, „косия боен ред“, стрелеца на кон, дългия лък, мускета, топа, организирането на армиите в отделни маневрени дивизии.

Германското настъпление на Запад започва с големи успехи на десния фланг срещу основни пунктове на отбраната на неутрална Холандия и Белгия. Тези удари, начело на които са въздушнопреносимите части, отвлечат внимание-то на съюзниците в продължение на няколко дни от основните настъпващи сили, които нанасят удар в центъра през покритите с хълмове и гори Ардени право към сърцето на Франция.

Столицата на Холандия Хага и комуникационният център на страната Ро-тердам са атакувани в ранните часове на 10 май от въздушнопреносими части едновременно с нападение срещу холандски укрепления по границата на 150 км на изток. Объркването и паниката, причинени от този двоен удар фронтално и в тила, са подсилени от заплахата в широк фронт от Луфтвафе. Възползвайки се от бъркотията, германските бронетанкови сили се втурват през пробива на южния фланг и на третия ден се съединяват с въздушнопреносимите части при Ротердам. Те преминават под носа на френската 7-а армия, която току-що

20. Стъстен боен ред (гр.) – бел. прев.

епрестигнала на помощ на холандците. Капитулацията е ускорена от опасността от нови въздушни атаки на многолюдните градове. Тук германските сили са много по-малобройни от противниковите. А решителният пробив е извършен само с една танкова дивизия – 9-а, единствената, която може да бъде отделена за атака на холандския фронт. Маршрутът, по който се придвижва, е пресечен от канали и широки реки, които са леснозащитими. Шансовете ѝ за успех зависят от въздушните удари. Тази нова военна част е много малка, изумително малка в сравнение с това, което постига. През май 1940 г. Германия има само 4500 обучени парашутисти. От този недостатъчен брой 4000 са използвани при нападението срещу Холандия. Те са организирани в пет батальона и са подкрепяни от една лека пехотна дивизия от 12 000 души, прехвърлена с транспортни самолети. Основните пунктове на плана резюмира най-добре командващият въздушнопреносимите войски генерал Щудент: „Малката численост на нашите сили ни принуди да се съсредоточим върху две цели, които ни изглеждаха най-важни за успеха на операцията. Главното усилие под мое ръководство беше насочено срещу мостовете при Ротердам, Дордрехт и Мердийк, през които главният път от юг преминаваше през делтата на Рейн. Задачата ни беше да завладеем мостовете, преди холандците да ги взривят, и да ги държим отворени до пристигането на нашите мобилни сухопътни сили. Моята част се състоеше от 4 парашутни батальона и един въздушнопреносим полк (от 3 батальона). Постигнахме пълен успех с цената само на 180 жертви. Нямахме право да се провалим, защото иначе щеше да се провали цялото настъпление“, Един от пострадалите е самият Щудент, който е ранен в главата и излиза от строя в продължение на осем месеца. Второто нападение е срещу холандската столица Хага. Целта е да бъдат заловени в кабинетите им ръководителите на правителството и на службите, за да бъде оставен без контрол целият държавен апарат. Силите, които участват в операцията в Хага, са един парашутен батальон и 2 въздушнопреносими полка под командването на генерал граф Шпонек. Тази атака е отблъсната, въпреки че причинява голям хаос.

Нахлуването в Белгия също има сензационно начало. Тук сухопътната атака е осъществена от мощната 6-а армия, командвана от Райхенау (която включва и командвания от Хьопнер 16-и танков корпус). Тя трябва да преодолее внушителна бариера, преди да успее да се разгърне. В помощ на тази атака са останали само 500 парашутисти. Те се използват за завладяването на двата моста над канала Алберт и форта на Ебен Емаел – най-модерния белгийски форт, който пази тази водна граница.

Тъкмо тази малобройна група решава проблема, защото тук пътят към белгийската граница минава през южния край на една холандска територия, известна като „Маастрихтски апендикс“, и след като германската армия пре-сече холандската граница, белгийските граничари по канала Алберт биха имали достатъчно време да взривят мостовете, преди силите на нашественика да успеят да пресекат широката 25 км ивица. Спуснатите в пълна тишина от нощното небе парашутисти показват нов начин, който се оказва единствено възможен в случая за запазването на мостовете непокътнати.

Съобщенията по онова време за спуснати хиляди германски парашутисти на десетки места не отговарят на твърде малобройните въздушно-десантни сили, прехвърлени в Белгия. Обяснение за това дава Щудент. За да компенсират недостатъчните си сили и да създадат колкото може по-голямо объркване, германците хвърлят в един обширен район парашутисти кукли. Тази уловка се оказва много резултатна, тъй като ефектът ѝ е бил подсилен от естествената склонност на разпалиеното въображение да преувеличава.

Ето какво казва Щудент: „Операцията за канала Алберт беше също идея на Хитлер. Това може би е най-оригиналната идея на този човек от многото му хрумвания. Той ме извика и ме попита за мнението ми. След едновременно обмисляне потвърдих, че подобно начинание е възможно, и ми беше наредено да се заема с подготовката. Използвах 500 души, командвани от капитан Кох. Командирът на 6-а армия генерал Фон Райхенау и неговият началник-щаб генерал Фон Паулус, и двамата способни генерали, гледаха на операцията като на авантюра, в която нямаха много вяра.

Изненадващото нападение на форт Ебен Емаел се извършва от една мини-атюрна част от 78 парашутисти сапъори, командвани от лейтенант Вициг, които дават само шест жертви. Този малък отряд се спуска изненадващо върху покрива на форта, справя се с хората от противовъздушната отбрана и взривява всички бронирани кули и бункери на всички оръдия с нови, много силни експлозиви, които до този момент се пазеха в тайна... При изненадващата атака срещу Ебен Емаел бе използвано ново оръжие, което за целта бе тайно прехвърлено с друго ново оръжие – товарен планер“.

Фортът е построен така, че да може да посрещне всяка заплаха освен възможността върху покрива му да бъдат спуснати вражеските войници. Оттам шепата небесни воители на Вициг държат под прицел 1200 души в продължение на 24 часа, докато на мястото пристигнат

германските сухопътни сили. Белгийските граничари на двата основни моста също са заварени неподготвени. На единия мост те палят фитил, за да взривят моста, но екипажът на един планер успява да влезе по петите на часовите в караулката и да го угаси навреме. Трябва да се отбележи, че по целия фронт на настъплението защитниците взривяват мостовете според плана навсякъде освен там, където са били използвани парашутисти. Това показва колко тънка е била границата между успеха и провала на германците, тъй като успехът на операцията е зависел само от времето. До следващата сутрин през канала преминават достатъчно германски войски, които прегазват слабата белгийска защита зад него. След това двете бронетанкови дивизии на Хьопнер (3-та и 4-та) преминават през неразрушени-те мостове и се разгръщат в равнината зад тях. Стремителното им настъпление принуждава белгийските войски да започнат общо отстъпление точно когато френските и британските войски пристигат, за да ги подкрепят. Този пробив в Белгия не е решителният удар на настъплението на Запад, но той има изключително важен ефект, тъй като не само привлича вниманието на съюзниците в погрешна посока, но и ангажира по-голямата част от мобилните им сили в разразилата се там битка и тези мобилни дивизии не могат да бъдат изтеглени и прехвърлени на юг, за да посрещнат по-голямата заплаха – на 13 май, която внезапно надвисва над френската граница в най-слабото и място отвъд западния край на незавършената линия „Мажино“. Междувременно механизирани авангарди на групата армии под командването на Рундщет напредват през Люксембург и Белгия към Франция. След като прекосяват 120 км през Ардените и се справят със слабата съпротива там, те преминават френската граница и се появяват на бреговете на река Мьоз рано на четвъртия ден от офанзивата. Да се прехвърли голямо количество танкове и моторизирани средства през такъв труден терен, е дръзко начинание. Открай време традиционните стратегии са смятали този терен за „непроходим за големомашабна офанзива“, камо ли за танкова операция. Но това увеличава възможностите за изненада, като същевременно гъстите гори помагат да се прикрие настъплението и да се скрие силата на удара. Тъкмо френското Върховно командване помага най-много за успеха на Хитлер. Разтърсващият ефект на удара през Ардените се дължи най-вече на френския план, който от германска гледна точка отговаря идеално на германския преработен план. Това, което се оказва фатално за французите, е не, както много хора си представят, възприетата отбранителна позиция или предоверяването им в непобедимостта на линията „Мажино“, а по-офанзивната страна на техния план.

Втурвайки се в Белгия с лявото крило на своите войски, те помагат на противника и влизат сами в капан също както се случва с техния почти фатален План XVII от 1914 г. Този път той се оказва още по-пагубен, тъй като противникът е по-маневрен и се придвижва с моторизирани средства, а не пеш. Наказанието също е по-голямо, защото настъпващият ляв фланг, състоящ се от 3 френски армии и една британска, е най-модерно снаряжената мобилна част на съюзническите сили.

С всяка стъпка напред, която правят тези армии при втурването си в Белгия, тилът им все повече се излага на фланговото настъпление на Рундшет през Ардените. Още по-лошото е, че центърът на съюзническото настъпление се пази от няколко второстепенни френски дивизии, състоящи се от възрастни мъже, които не разполагат с достатъчно количество жизненонеобходими противотанкови и противосамолетни оръдия. Оставянето на центъра под такова слабо прикритие е най-голямата грешка на френското Върховно командване, начело на което са генералите Гамелен и Жорж.

За германското настъпление през Ардените може да се каже, че е рискована операция и една изключително добре свършена шабна работа. Преди разсъмване на 10 май срещу границата с Люксембург се наблюдава най-голямото съсредоточаване на танкове по време на война – уникално до този момент. То се състои от 3 танкови корпуса, наредени в 3 блока, с бронетанкови дивизии в първите два и с моторизирани пехотни дивизии в третия. Авангардът се води от генерал Гудериан, а цялата операция се командва от генерал Фон Клайст.

Вдясно от групата на Клайст е разположен отделен 15-и танков корпус, командван от Хот, който трябва да премине през северната част на Ардените до река Мьоз между Живе и Динан.

Обаче седемте бронетанкови дивизии представляват само част от бронираната мощ, събрана по германската граница и готова да настъпи през Ардените. Върху този тесен фронт са съсредоточени 50 дивизии.

Шансовете за успех зависят особено от бързината, с която германските танкови части могат да преминат през Ардените и река Мьоз, защото само след речната бариера ще имат място за маневриране. Те трябва да се прехвърлят на другия бряг, преди френското Върховно командване да е разбрало какво става, и да събере резерви, за да ги спре.

Състезанието е спечелено с минимална преднина. Резултатът може да бъде друг, ако защитниците се бяха възползвали от временните спириания поради взривяванията, извършени според предишния план. За

зла участ на френската сигурност защитниците не ги подкрепят достатъчно. Французите имат глупостта да разчитат на моторизирани дивизии, за да забавят нападателите. Един танков контраудар срещу фланга на германското настъпление на този етап вероятно би парализирал настъплението с въздействието си върху по-висшите германски командири. Но дори и така както се развиват нещата германците се страхуват от евентуален удар срещу левия си фланг.

Виждайки колко добре се развива настъплението, на 12 май Клайст вече подкрепя мнението на Гудериан, че река Мьоз трябва да се премине, без да се изчаква пристигнат пехотните части. Взети са мерки за концентриране на мощни военновъздушни сили, включващи 12 ескадрили от пикиращи бомбардировачи, които да помогнат при форсирането на реката. Те се появяват на сцената в ранния следобед на 13 май и изсипват градушка от бомби, за да задържат френските артилеристи в окопите до настъпването на нощта.

Атаката на Гудериан е съсредоточена върху отсечка на реката, широка 2 км, западно от Седан. Избраният сектор предлага идеални условия за форсиране. Реката извира рязко на север към Сен Менж, а след това отново се насочва на юг, образувайки клин, подобен на примка. Околните височини на северния бряг са покрити с гори и са удобно прикритие за подготовката на атаката, за разполагането на артилерийски позиции, както и за добро артилерийско наблюдение. От намиращия се наблизко Сент Менж се открива чудесна панорамна гледка над речната извивка и към покритите с гори хълмове на Боа дьо Марфе, които оформят декора откъм далечната страна. Атаката започва в 4 часа следобед от придружаваща танковете пехота, която навлиза в реката на гумени лодки и салове. Скоро в действие влизат и фериботи, с които са прехвърлени по-леките превозни средства. Извивката на реката бързо е овладяна и атакуващите напредват, за да завземат Боа дьо Марфе и южните хълмове. До полунощ пробивът достига 8 км в дълбочина, а през това време при Глер (между Седан и Сен Менж) е завършен мост, по който започват да преминават танкове. Въпреки това на 14 май заетите от германците позиции все още са несигурни, тъй като само една дивизия е успяла да премине реката и има само един мост по който до нея могат да стигнат подкрепления и припаси. Мостът е подложен на тежки бомбардировки от съюзническата авиация, която има временно преимущество, тъй като главните сили на Луфтвафе са изпратени другаде. Но противовъздушният артилерийски полк на корпуса на Гудериан поддържа плътен преграден огън над жизненоважния мост и съюзническите

въздушни атаки са отблъснати с големи загуби. До следобед и трите танкови дивизии на Гудериан преминават реката. След като отблъсква една закъсняла френска контраатака, той прави внезапен завой на запад. До следващата вечер си пробива път през последната отбранителна линия и пътищата на запад към брега на Ламанш са открити за него. Въпреки това тази нощ е изпитание за Гудериан, макар то да не се дължи на противника. Той заявява: „От щаба на танковата група пристигна заповед да се спре настъплението и войските да се ограничат до постигнатия напредък. Не исках и не можех да се съобразя с тази заповед, тъй като тя означаваше да се откажем от изненадата и целия ни първоначален успех“.

След разгорещен спор по телефона Клайст се съгласява „да разреши настъплението да продължи още 24 часа, за да се разшири пробивът“.

Това предпазливо разрешение е оползотворено максимално и юзди-те на танковите дивизии са отпуснати докрай. Отправяйки се на запад, дивизиите на Гудериан се свързват с двете дивизии на Райнхарт, преминали реката при Монтерме, както и с двете дивизии на Хот, които я пресичат близо до Динан. Това предизвиква масово сриване на френската съпротива и открива широко празно пространство. До нощта на 16 май настъпващите на запад танкове изминават над 80 км по посока към Ламанша и достигат река Оаз, обаче на-стъплението е спряно още веднъж не от противника, а със заповед отгоре.

Висшите германски командири са изумени от лекотата, с която е преминала река Мьоз, и не могат да повярват на късмета си. Те все още очакват тежък френски контраудар срещу техния фланг. Хитлер споделя тези опасения. В резултат той налага ограничение на настъплението – спира го за два дни, за да могат пехотните корпуси да настигнат напредващите и да образуват флангов щит по протежение на Есн. След като въпросът е отнесен до по-висшето командване, Гудериан получава предпазливо разрешение да извърши силово разузнаване. За него терминът „силово разузнаване“ е твърде разтегливо понятие и му дава възможност да продължи офанзивния натиск през двата дни, преди пехотните корпуси на 12-а армия да започнат да оформят силен защитен фланг при Есн и да му бъде разрешено да се отправи с най-голяма бързина към брега на Ламанша. В предишните фази е спечелено толкова много време и е предизвикана такава голяма дислокация на противника, че спирането при Оаз не дава сериозно отражение върху напредъка на германците. Въпреки това то разкрива значителни различия сред

германското командване. Там различията между новата и старата школа са по-големи, отколкото между германците и французите.

В края на войната Гамелен пише следното за германската стратегия при преминаването на Мьоз: „Това беше забележителна маневра. Но дали беше изцяло замислена предварително? Аз не вярвам в това повече, отколкото в предвиждането на Наполеон на маневрите при Йена или на Молтке при Седан (през 1870 г.). Става дума за идеално възползване от обстоятелствата. То показва войници и командване, знаещи как да маневрират и научени да действат толкова бързо, колкото танковете, самолетите и радиото им позволяваха. Може би за първи път една битка беше спечелена, което се оказа решаващо, без да бъде ангажирано основното ядро на настъпващата сила“.

Според генерал Жорж – действащия главнокомандващ на фронта, се е очаквало, че планираните препятствия в Белгийски Люксембург по всяка вероятност „ще забавят най-малко с четири дни пристигането на германците при Мьоз“. Началник-щабът генерал Думенк заявява: „Разчитайки, че противникът ни ще разсъждава като нас, ние сметнахме, че той няма да направи опит да премине Мьоз, докато не докара достатъчно артилерия: нужните за това пет-шест дни биха ни осигурили достатъчно време да укрепим позициите си“. Забележително е колко близки са тези френски сметки до преценките на висшето командване „от другата страна на хълма“. Френските военачалници са имали своите аргументи за основните си преценки за германската офанзива. Но те не са се съобразили с един индивидуален фактор – Гудериан. Възприетата от него теория за дълбокото стратегическо проникване на бронетанкови сили, лействащи самостоятелно, твърдото му убеждение в приложимостта на тази теория на практика и стремежът му да надхвърля дадените му пълномощия объркват сметките на френското Върховно командване толкова, колкото германското Върховно командване не би било в състояние да постигне само. Очевидно е, че Гудериан и неговите танкисти са увлекли германската армия след себе си и така са й осигурили най-внушителната победа в съвременната история. Всеки следващ етап е зависел само от фактора време. Френските контраатаки на няколко пъти се оказват неефективни поради това, че се извършват твърде бавно и не са съобразени с променящата се ситуация, а това се дължи на факта, че германският авангард се е движил по-бързо, отколкото германското Върховно командване е предвиждало. Французите са основавали планове си върху предположението, че една атака върху Мьоз не може да бъде извършена преди деветия ден. Преди Гудериан да се намеси, и

германските военачалници първоначално са имали предвид същия срок. Когато тези предвиждания се оказват погрешни, следва и положотото. Френските командири, свикнали с бавните методи на придвижване от 1918 г., са интелектуално неспособни да се справят с танковата атака и тя оказва върху тях парализиращ ефект.

Един от малцината от страна на съюзниците, който осъзнава опасността на-време, е новият френски министър-председател М. Пол Рейно. Като страничен наблюдател преди войната той призовава съотечествениците си да развият бронетанковите си войски. Оценявайки пределно ясно положението, рано на 15 май той се обажда по телефона на Чърчил, за да каже: „Ние загубихме битката“. Чърчил отговаря: „Целият досегашен опит показва, че след известно време офанзивата ще спре. Спомням си 21 март 1918 г. След пет-шест дни те трябва да спрат, за да получат продоволствие и припаси, и ще се появи възможност за контраатака. Научих всичко това навремето от устата на самия маршал Фош“. На следващия ден той отлита за Париж и там се обявява против каквото и да било отстъпление на съюзническите армии в Белгия. Дори и при това положение Гамелен е твърде бавен, за да ги изтегли. Сега той планира контраофанзива в стил 1918-а с масово участие на пехотни дивизии. Чърчил продължава да разчита на нея. Тъжното е, че Гамелен е сред старомодно об-кръжение, а самият той е по-деен от когото и да било във Франция.

Пак в този ден Рейно решава да смени Гамелен, като извиква Вейган, няко-гашен помощник на Фош от Сирия. Той пристига едва на 19 май, така че в продължение на три дни Върховното командване из-чаква. На 20 май Гудериан стига до Ламанша и прекъсва комуникациите на съюзническите армии в Белгия. Вейган е още по-старомоден от Гамелен и продължава да крои пла-новете си в духа на 1918-а. Така надежда-та за промяна на ситуацията умира.

Ако трябва да резюмираме нещата, съюзническите лидери правят всичко твърде късно или погрешно, а накрая не вършат нищо, за да избегнат ката-строфата.

Измъкването на британския експедиционен корпус през 1940 г. се дължи до голяма степен на личната намеса на Хитлер. След като танко-вете му за-владяват северната част на Франция и отрязват пътя на бри-танската армия до нейната база, той спира точно когато тя се кани да навлезе в Дюнкерк – пос-ледното останало пристанище за бягство на ан-гличаните. В този момент ос-новната част от британските експедицион-ни сили все още е на километри от пристанището. Хитлер обаче спира

настъплението на танковете си за три дни.

Това негово действие запазва британските сили в момент, когато не би могло да ги спаси нищо друго. Позволявайки им да се спасят, той им дава възможност да се прегрупират във Великобритания, да продължат войната и да охраняват крайбрежието и да пречат на нахлуването на германците на ос-трова. Така той подготвя собствения си провал и провала на Германия пет години по-късно. Давайки си ясна сметка за осъществилото се на косъм из-мъкване, но без да имат представа за причината, британците говорят за „чудото при Дюнкерк“.

Как и защо Хитлер издава тази съдбоносна заповед? В много отношения това остава загадка и за германските генерали и никога няма да може да се научи със сигурност как е стигнал до това решение и какви са били мотивите му. Дори да беше дал някакво обяснение, то едва ли щеше да е достоверно. Когато хора с високо положение направят фатална грешка, след това те рядко казват истината, а Хитлер не е от онези велики мъже, които си падат много по нея. По-вероятно е да се допусне, че обяснението му би объркало още повече нещата. Възможно е също така той да не може да даде някакъв смислен довод, дори и да иска, защото мотивите му по принцип са били много объркани, а настроенията – твърде променливи. Още повече че спомените на всички мъже обикновено са оцветени от онова, което става по-късно.

Продължителното изучаване на това съдбоносно събитие дава достатъчно факти на историка, за да може парче по-парче не само да възстанови хода на събитията, но и да даде сравнително логични обяснения на причините, довели до фаталното решение.

След като прекъсват притока на доставки за левия фланг на съюзниците в Белгия, на 20 май танковите корпуси на Гудериан стигат морето близо до Абвил. Тогава завиват на север, насочвайки се към пристанищата по брега на Ламанша и тила на британската армия, която все още е в Белгия, изправена срещу фронталното настъпление на пехотните части на Бок. Отдясно на Гудериан в това придвижване на север са танковите корпуси на Райнхарт, които също са част от армейската групировка на Клайст.

На 22 май в резултат от настъплението е изолиран Булон, а на следващия ден – Кале. Така частите на Гудериан достигат Гравлин, който е на по-малко от 15 км от Дюнкерк – единственото пристанище, останало за спасение на британските експедиционни сили. Танковите корпуси на Райнхарт също пристигат на брега на Ламанша в сектора Ер, Сен Омер, Гравлин. Там обаче настъплението е спряно със заповед отгоре. На

командирите на танковите части е наредено да установят частите си зад линията на канала. Те засипват началниците си с куп въпроси и протести, но им е казано, че това става „по лична заповед на фюрера“. Преди да се заровим по-дълбоко в корените на тази спасителна намеса, нека видим какво става в британската страна, и да проследим широкомащабната спасителна операция. На 16 май главнокомандващият генерал лорд Горт изтегля крачка назад британските експедиционни войски от предните им позиции по фронтовата линия при Брюксел. Но още преди да стигнат новата си позиция при Шелда, тя става твърде несигурна, тъй като Гудериан прекъсва комуникациите на британската армия далеч на юг. На 19 май правителството чува, че Горт „проучва възможността за изтегляне към Дюнкерк, ако то му бъде наложено“. Кабинетът обаче му изпраща заповеди да настъпи на юг във Франция и да си пробие път през германската мрежа в тила на противника, макар правителството да е информирано, че британските части имат продоволствия само за четири дни и муниции, достатъчни само за една битка.

Тези инструкции, които са в съответствие с новия план на френския глав-нокомандващ Гамелен, са дадени със закъснение сутринта. Вечерта Гамелен е уволнен и заменен от Вейган, чиято първа работа е да отмени заповедта на Гамелен, докато се запознае с обстановката. След още три дни забавяне Вейган изготвя план, подобен на плана на предшественика му, но той остава само на хартия.

Междувременно Горт, макар да твърди, че инструкциите на правителството са неосъществими, прави опит да предприеме атака южно от Арас с две от своите 13 дивизии и с единствената изпратена във Франция танкова бригада. Когато на 21 май предприема контраудара, той се свежда само до настъплението на 2 слаби танкови батальона, следвани от 2 пехотни батальона. Танковете постигат известен напредък, обаче не получават подкрепа, тъй като пехотинците са засипани с бомби от пикиращи бомбардировачи. Намиращата се в съседство френска 1-ва армия е трябвало да окаже съдействие с две от своите 13 дивизии, но действителният ѝ принос е незначителен. През тези дни бойният дух на французите многократно се парализира от пикиращите германски бомбардировачи и бързо маневриращите танкове.

За отбелязване е обезпокоителният ефект на този слаб танков контраудар върху някои хора от германското Върховно командване. За момент той ги кара да се замислят дали да не спрат настъплението на танковите си корпуси, които се намират далеч напред. Рундщет определя момента като „критичен“ заявявайки: „За кратко време имаше опасения,

че нашите бронетанкови дивизии ще бъдат отрязани, преди пехотните дивизии да могат да пристигнат, за да ги подкрепят²¹.

Този отзвук показва колко съществена щеше да бъде разликата, ако бри танският контраудар беше извършен с 2 бронетанкови дивизии вместо само с 2 танкови батальона.

След това кратко усилие при Арас съюзническите армии на север не правят повече опити да излязат от капана, а закъснялата офанзива от юг за об-лекчаване на положението им, която планира Вейган, е толкова немощна, че прилича повече на фарс. Тя е спряна с лекота от барикадата, която германските моторизирани дивизии бързо изграждат покрай Сома, за да попречат на всякаква намеса, докато танковите дивизии се придвижват на север, за да за-творят капана.

С такива бавноподвижни сили, каквито командва Вейган, неговите бомба-етични заповеди имат също толкова шансове за реален ефект, колкото заклинанията на Чърчил към армиите „да се откажат от идеята за отблъскване на атаките зад бетонни укрепления и естествени прегради“ и да станат отново господари на положението „чрез яростно, безмилостно нападение“.

Докато висшите кръгове продължават да обсъждат непрактични планове, отрязаните на север армии отстъпват по един склон близо до брега. Те са подложени на засилващ се фронтален натиск от пехотните дивизии на Бок, въпреки че им е спестен смъртоносният удар в гърба от танковите части.

На 24 май Вейган ядосан се оплаква, че „британската армия на своя глава е предприела отстъпление от 40 км по посока на пристанищата в момент, когато нашите войски, придвижващи се от юг, заемат позиции на север, където трябва да се съединят със съюзниците си“. В действителност френските войски от юг не са постигнали никакъв значителен напредък, а британците още не са започнали да отстъпват – думите на Вейган само показват, че той живее в измислен свят.

21. Предвиждайки тъкмо такава ситуация, каквато възниква през 1940 г., още от 1935 г. „Таймс“ и други издания призовават Великобритания да съсредоточи усилията си за изграждане на по-силни военновъздушни сили и на 2–3 танкови дивизии за контрауда срещу евентуален германски пробив във Франция, вместо да изпраща експедиционен корпус съставен от пехотни дивизии, с каквито французите разполагат в изобилие. Този принцип е възприет от правителството в края на 1937 г., но е изоставен в началото на 1939 г. в полза на изграждането на експедиционна сила по познатата схема. До май 1940 г. във Франция са изпратени 13 пехотни дивизии (включително 3 „трудовашки“) без нито една бронетанкова дивизия, обаче те се оказват неспособни да направят каквото и да било, за да спасят положението.

Вечерта на 25 май Горт взема твърдо решение да отстъпи към морето при Дюнкекр. Четирийсет и осем часа по-рано германските танкови сили вече са пристигнали на брега на Ламанша само на 15 км от пристанището. На 26 май британското правителство разрешава на Министерството на войната да изпрати телеграма на Горт, с която одобрява предприетата от него стъпка, и го „упъкномощава“ да извърши такова отстъпление. На следващия ден нова телеграма му нарежда да евакуира войските си по море. Същия ден отбранителната линия на белгийската армия, която Бок атакува, се пропуква точно по средата, но вече няма никакви резерви, за да се затвори пробивът. Крал Леополд вече неколккратно изпраща предупреждения до Чърчил чрез адмирал Кийс, че положението става безнадеждно. Сега само с един удар то наистина вече е такова. По-голямата част от Белгия вече е завзета и гърбът на армията е по-близо до морето. Тя е прикована в тясна ивица земя пълна с цивилни бежанци. По тази причина късно следобед кралят решава да иска примирие и рано на следващата сутрин е обявено „прекръпяване на огъня“. Белгийската капитулация увеличава опасността пътят за отстъпление на британските експедиционни части да бъде отрязан, преди да могат да стигнат Дюнкекр. Чърчил току-що е изпратил телеграма на крал Леополд с молба да се държи, която кралят в разговор с Горт на четири очи определя като „молба да се жертват заради тях“. Съвсем разбираемо е, че обкръжените белгийци, които вече са наясно, че британските войски се готвят за евакуация, не приемат тази молба в същата светлина както Чърчил. Крал Леополд не е готов да се вслуша и в съвета на Чърчил, „да избяга със самолет, преди да е станало твърде късно“. Кралят чувства, че „трябва да остане при своята армия и при народа си“. След време решението му може да изглежда неразумно, но за тогавашните обстоятелства това е бил достоен избор. По-късните критики, които Чърчил отправя по този повод, едва ли са основателни, а рязкото осъждане от френския министър-председател и френския печат направо са несправедливи, като се има предвид, че падането на Белгия е предизвикано от краха на френската отбрана на брега на Мюз.

Британското отстъпление към крайбрежието се превръща в състезание по качване по корабите, преди германският капан да се е затворил, без да се обръща внимание на френските протести и укори. За щастие в Англия подготвителните мерки са започнали седмица преди това, макар и по други съобщения. На 20 май Чърчил одобрява стъпки „да се събере голям брой малки плавателни съдове, готови да потеглят към пристанищата и заливчетата по френския бряг“, за да могат да помогнат за

спасяване на части от британските експедиционни сили, чието отстъпление може да бъде отрязано при опита им да си пробият път на юг във Франция съгласно съществуващия план. Адмиралтейството не губи време при подготовката. Предишния ден, 19 май, адмирал Рамзи, който командва в Дуувър, е определен да осъществява оперативния контрол. За така наречената операция „Динамо“ веднага са събрани фериботи, военноморски салове и малки корабчета за крайбрежно плаване. От Харидж до Уеймът на офицерите от морския транспорт е наредено да съставят списъци на всички кораби с водоизместимост над 1000 т.

През следващите дни ситуацията бързо се влошава и скоро за Адмиралтейството става ясно, че Дюнкерк ще бъде единственият възможен път за евакуация. „Динамо“ е приведена в действие на 26 май следобед – 24 часа преди белгийската молба за примирие и преди кабинетът да даде нареждане за евакуация.

Първоначално се очаква, че ще бъде спасена малка част от експедиционните сили. Адмиралтейството нарежда на Рамзи да се стреми да прехвърли 45 000 души за два дни, тъй като очаква дотогава противникът да направи по-нататъшната евакуация невъзможна. В действителност до нощта на 28 май в Англия се прехвърлени само 25 000 души. За щастие кратисният период се окачва значително по-дълъг.

През първите пет дни темпото на евакуацията е забавено от недостатъчното количество малки съдове, прехвърлящи войниците от брега до корабите които чакат навътре в морето. Въпреки че адмирал Рамзи от самото начало изтъква нуждата от такива съдове, те не са достатъчни. Сега обаче Адмиралтейството полага по-енергични усилия да намери такива съдове и екипажи за тях. На помощ на моряците идват много цивилни доброволци – рибари, спасители, яхтсмени и др., които имат някакъв опит в корабоплаването. Рамзи отбелязва, че сред най-добре представилите се е екипажът на противопожарния кораб „Меси Шоу“ от лондонската противопожарна бригада.

Отначало на брега цари голяма суматоха заради дезорганизацията на ча-кашите да бъдат евакуирани войници, повечето от които са от интендантския състав. Рамзи смята, че положението е усложнено и от „факта, че армейската униформа на офицерите не се отличава много от униформата на другите чинове“, и стига до заключението, че „появата на морските офицери в техните отличаващи се униформи помогна да се възстанови редът... По-късно, когато войниците от бойните части стигнаха брега, тези трудности изчезнаха“.

Първата тежка въздушна атака е предприета вечерта на 29 май и

както отбелязва адмиралът, „в този ранен етап имахме голям късмет, че жизненоважният канал на дюнкеркското пристанище не беше блокирал от потънали кораби“. Запазването му е важно, защото по-голямата част от войските е пре-хвърлена на корабите от пристанището, а по-малко от една трета – от брега. През следващите три дни въздушните нападения зачестяват и на 2 юни евакуацията през деня трябва да бъде прекратена. От летища в Южна Англия изстребителите на британските ВВС правят всичко, което е по силите им, за да държат настрана Луфтвафе, но тъй като са по-малобройни и не могат да останат дълго над района, не могат да осигурят добро прикритие от въздуха. Честите бомбардировки са жестоко изпитание за чакащите на брега войници, въпреки че мекият пясък намалява ефекта им. В морето са причинени много по-големи материални загуби, сред които са 6 разрушителя, 8 транспортни кораба и над 200 малки морски съда от общо 860 различни по размери британски и съюзнически съда, събрани за евакуация. Щастливо обстоятелство е фактът, че германският флот прави твърде слаби опити да се намеси както с подводни така и с надводни съдове. Друго щастливо обстоятелство е, че евакуацията се извършва при изключително добро време.

До 30 май са евакуирани 126 000 войници, а всички останали успяват да пристигнат при предмостие в Дюнкерк. Изключение правят малки групи, чийто път за отстъпление е отрязан. Сега отбраната на това предмостие срещу настъпващия по суша противник, който се опитва да затвори обръча, става по решителна. Германците пропускат своята възможност За съжаление висшите френски военачалници в Белгия, придържайки се към неизпълнимия план на Вейган, се колебаят да отстъпят към морето и да се изтеглят колкото може по-бързо заедно с британците. В резултат от забавянето на 28 май пътят на почти половината от това, което е останало от френската 1-ва армия, е отрязан близо до Лил, а на 31 май тя е принудена да се предаде. Благодарение на смелата им тридневна съпротива останалите, а така също и британците се спасяват.

До полунощ на 2 юни британският ариергард е прехвърлен на корабите и евакуацията на британските експедиционни части е завършена – 224 000 души са спасени и само 2000 загиват в потопените по пътя към Англия кораби Евакуирани са около 95 000 души от съюзническите войски, основно французи. През следващата нощ са положени всички усилия да бъдат евакуирани останалите французи и въпреки засилващите се трудности 26 000 от тях са спасени. За съжаление няколко хиляди души от френския ариергард са изоставени и това предизвиква гневни

чувства във Франция, До сутринта на 4 юни, когато операцията е прекратена, в Англия се прехвърлени общо 338 000 британски и съюзнически войници. Това е изумително постижение в сравнение с първоначалните очаквания и е голям подвиг на флота.

Същевременно е очевидно, че запазването на възможността британските експедиционни сили да се сражават отново един ден не би било възможно без решението на Хитлер да спре танковите части на Клайст пред Дюнкерк 12 дни преди това – на 24 май.

По това време само един британски батальон прикрива ивица от 40 км, която представлява тилът на британската армия между Гравлин и Сен Омер, а останалите 100 км от брега на Ламанша са малко по-добре защитени. Много от мостовете още не са взривени и дори не е направена подготовка за събарянето им. Така за германските танкови части е нямало да бъде трудно да установят предмостия за преминаване на канала в редица места на 23 май, а както заявява Горт в телеграмата, „той (каналът) е единственото противотанково препятствие на този фланг“. Ако го бяха преминали, нищо не би могло да ги спре и да им попречи да заемат позиции встрани на отстъпващите към Дюнкерк британски войски – освен наложеното от Хитлер спиране.

Очевидно е обаче, че Хитлер е бил в много напрегнато и нервно състояние от началото на пробива във Франция. Изключителната лекота, с която се развива настъплението, и липсата на съпротива срещу неговите армии го карат да се чувства несигурен – всичко изглежда прекалено хубаво, за да е истина. Това негово настроение личи от дневника на началника на Генералния щаб Халдер. На 17 май, деня, след като френската отбрана отвъд Мьоз се срива, Халдер пише: „Един доста неприятен ден. Фюрерът е ужасно нервен. Уплашен от собствения си успех, той се страхува да рискува и предпочита да ни дръпне юздите“.

Това е денят, в който Гудериан внезапно е спрял при настъпление то му към морето. На следващия ден Халдер отбелязва: „Всеки час е ценен... Обаче в щаба на фюрера виждат нещата различно... Неоснователно продължават да се притесняват за южния фланг. Фюрерът е гневен и крещи, че сме на път да провалим цялата кампания“. Едва късно същата вечер, когато Халдер успява да го увери, че пехотните части са напреднали и са успели да заемат позиции покрай Есн като защитен фланг, Хитлер се съгласява да позволи на танковите сили да продължат.

Два дни по-късно те достигат брега на Ламанш, като прекъсват комуникациите на съюзническите армии в Белгия. Този великолепен успех, изглежда временно приглушава съмненията на Хитлер. Но те се

появяват отново, когато танковите му части се насочват на север, особено след кратката паника, предизвикана от британската танкова контраатака при Арас, въпреки че тя е твърде слаба. Танковите части, които са много ценни за него, сега се насочват към заемащата от британците зона, а Хитлер ги смята за особено трудни противници. Същевременно той е обезпокоен от това, какво биха могли да планират французите на юг.

Както изглежда, решението на Хитлер да посети щаба на Рундшет сутринта на 24 май в критичен момент, не е от най-удачните, защото Рундшет е предпазлив стратег, който отчита всички неблагоприятни фактори и избягва грешки, основаващи се на прекален оптимизъм. По тази причина той често е добър коректив на Хитлер със своите трезви и умерени преценки. В този слу-чай обаче те не са в полза на германците. Правейки преглед на ситуацията, той отбелязва, че танковите части са изтощени от дългия и бърз преход, и посочва възможността да се натъкнат на атаки от север и особено от юг. Тъй като Рундшет е получил предишната нощ заповеди от главнокомандващия Браухич обкръжението на север да бъде завършено от Бок, още по-естествено е той да мисли за следващата фаза на юг.

Освен това щабът на Рундшет е все още в Шарльовил, недалеч от Седан, непосредствено зад Есн, и е в центъра на германския фронт на юг. Това ме-стоположение предполага съсредоточаване върху онова, което се случва от-пред, като се обръща по-малко внимание на края на десния фланг, където победата изглежда сигурна. Дюнкерк почти не е в полезрението на Рундшет. Хитлер „се съгласява изцяло“ с резервите на Рундшет и дори подчертава първостепенната необходимост танковите части да бъдат запазени за следващи операции.

Когато се завърща следобед в щаба си, той нарежда да извикат главноко-мандващия. Разговорът е много неприятен и завършва с това, че Хитлер дава категорична заповед за спиране на настъплението. Същата вечер Халдер резюмира със съжаление резултата от това в дневника си: „Левият фланг, състоящ се от танкови и моторизирани части, които нямат пред себе си про-тивник по този начин ще бъдат спрени по лична заповед на фюрера. Завър-шването на пълното обкръжение на противниковата армия ще бъде оставено на Луфтвафе!“

Дали Хитлер издава заповедта за спиране на настъплението под влияние на Рундшет? Ако е почувствал, че е бил повлиян от Рундшет, той почти сигурно щеше да го спомене след измъкването на англичаните в обясненията, защо е взел това решение, тъй като е склонен да хвърля вината върху други за допуснатите грешки. Но в този случай никъде

в последвалите обяснения не се споменава, че мнението на Рундщет му е повлияло. Липсата на такова спо-менаване е многозначителна.

Изглежда по-вероятно Хитлер да е отишъл в щаба на Рундщет с надеждата да намери допълнително оправдание за съмнения си и за промяната на плана, която е искал да наложи на Браухич и Халдер. Първоначално изглежда, че въздействието е дошло от Кайтел и Йодл – двамата главни членове на щаба му. Особено показателни са твърденията на генерал Варлимонт, който по това време поддържа тесни връзки с Йодл. Обезпокоен от слуха за спиране на настъплението, той отива при Йодл, за да иска разяснения: „Йодл потвърди че заповедта е издадена, и ми се стори, че е раздразнен от запитването ми. Самият той зае същата позиция като Хитлер, подчертавайки, че личният опит не само на Хитлер, но и на Кайтел и неговият от Фландрия през Първа-та световна война несъмнено показват, че танковете не могат да действат сред блатата на Фландрия или че ако действат, това не би могло да стане без тежки загуби. А такива загуби не могат да бъдат позволени с оглед на вече намалените сили на танковите корпуси, както и на техните задачи в предстоящия втори етап от офанзивата във Франция“.

Варлимонт добавя, че ако инициативата за издаване на заповедта за спира-не на настъплението е дошла от Рундщет, той и другите от щаба на Върхов-ното командване са щели чуват за това. Йодл, който търси оправдание за решението, „с сигурност нямаше да пропусне да посочи фелдмаршал Фон Рундщет като човека, станал инициатор или най-малко поддръжник на тази заповед“, тъй като това би сложило край на критиките поради безспорния авторитет на Рундщет по оперативните въпроси сред всички висши офицери в Генералния щаб. Варлимонт заявява: „Друга причина за спирането на настъплението, която ми бе разкрита по онова време, бе Гьоринг, който се е явил и е уверил фюрера, че авиацията му ще довърши работата по обкръжаването, като затвори от въздуха страната на обръча откъм морето. Той несъмнено е надценил ефикасността на собствените си сили.“ Това твърдение на Варлимонт е много показателно, когато се отнесе към вече цитираното последно изречение на Халдер от написаното в дневника му на 24 май. Освен това Гудериан заявява, че заповедта е стигнала до него чрез Клайст с думите: „Дюнкерк трябва да бъде оставен на Луфтвафе. Ако завладяването на Кале бъде затруднено, тази крепост също трябва да бъде оставена на Луфтвафе“. Гудериан отбелязва: „Мисля, че суетата на Гьоринг е причината за съдбоносното решение на Хитлер“.

Същевременно има сведения, че Луфтвафе дори не е било

използвано пълноценно или така, както би могло. Някои от командирите на военновъз-душните сили твърдят, че Хитлер е дръпнал и техните юзди.

Всичко това кара висшите кръгове да подозират политически мотив зад военните доводи на Хитлер. Блументрит, който е началник на оперативния отдел в щаба на Рундшет, го свързва с изненадващия начин, по който Хитлер е говорил, когато е дошъл при тях: „Хитлер беше много шеговито настроен и призна, че развоят на кампанията е «истинско чудо», изразявайки пред нас мнението, че войната ще свърши за шест седмици. След това изрази желанието да сключи разумен мир с Франция, а това според него би открило път за спо-разумение с Великобритания.

В следващия момент той ни изуми, като започна да говори с възхищение за Британската империя, за необходимостта от нейното съществуване и за цивилизацията, която Великобритания е донесла на света. Отбеляза, свивайки рамене, че създаването на нейната империя е било постигнато със средства, които често са били твърде груби, обаче «там, където се бичат дъските върчат и стърготини». Той сравни Британската империя с католическата църква и заяви, че двете са основни елементи за стабилността в света. Каза, че иска само Великобритания да признае позицията на Германия на континента. Връщането на германските изгубени колонии било желателно, но не било от решаващо значение и той дори би предложил да подкрепи Великобритания с войски, ако тя се сблъска с трудности където и да било. Отбеляза, че коло-ниите са повече за престиж, тъй като не могат да бъдат запазени при една война и малко германци биха отишли да живеят в тропиците. Накрая завърши с твърдението, че целта му е да сключи мир с Великобритания на база, която тя би счела за достойна да приеме“. В следващите си разсъждения за начина, по който са протекли събитията, Блументрит често се връща към този разговор. Той е на мнение, че спирането е предизвикано не само от военни съображения и че е било част от политически план, който да улесни постигането на мир. Ако британските експедиционни сили бяха пленени в Дюнкерк, британците може би щяха да чувстват, че авторитетът им е пострадал и че върху него има петно, което те трябва да изтрият. Оставяйки ги да се измъкнат, Хитлер се е надявал да се помири с тях. Тъй като тези обяснения идват от генерали, много критично настроени срещу Хитлер, които сами признават, че са искали да приключат с британската армия, това е още по-показателно. Разказите им за онова, което е говорил навремето Хитлер при Дюнкерк, съпадат с това, което той сам пише по-рано в „Моята борба“. Забележително е колко плътно

се придържа към соб-ствения си завет. В него има елементи, които под-казват смесени чувства на любов и мраза към Великобритания. Това е отбелязано и в дневниците на Чано и Халдер. Характерът на Хитлер е толкова сложен, че нито едно просто обяснение не може да бъде съвър-шено вярно. Много по-вероятно е в решението му да се преплитат ня-колко елемента. Три са очевидни – желанието да запази танковите части за следващия удар, дългогодишният му страх от блатата на Фландрия и твърденията на Гьоринг за Луфтвафе. Много вероятно е обаче между те-зи военни съображения да е вплетено и някакво политическо, като се има предвид че той е човек със склонност към политическа стратегия и не-прекъснати завои в мисленето. Новият френски фронт по протежение на Сома и Есн е по-дълъг от първоначално заемания, а силите, които трябва да го задържат, са намалени. Французите са загубили 30 дивизии в първия етап на германската офанзива, както и помощта на съюзниците си. (Във Франция са останали само 2 британски дивизии и са изпратени още две, които обаче не са напълно обучени.) Вейган успява да събере общо 49 дивизии, за да покрие с тях новия фронт, като остави 17 за за-щита на линията „Мажино“. През краткото време, с което разполага, не може да се направи много за укрепване на фронта, а недостатъчните си-ли пречат на закъснелия опит за прилагане на метода на отбрана в дъл-бочина. Тъй като повечето моторизирани дивизии са загубени или са в крайно намален състав, няма и мобилни резерви.

Германците обаче успяват да възстановят първоначалната мощ на 10-те си танкови дивизии с попълнения от нови танкове, докато 130-те им пехотни дивизии са почти непокътнати. За новата офанзива силите са преразпреде-ли, като 2 нови армии (2-ра и 9-а) са включени, за да подсилат частите в сектора при Есн (между Оаз и Мьоз). На Гудериан е възложено да командва група от 2 танкови корпуса, която стои в готов-ност там. Клайст остава с 2 танкови корпуса, за да нанесе удар от пред-мостията на Сома при Амиен и съответно при Перон и да затвори обръ-ча в долния край на Оаз, близо до Крел. Оста-налите танкови корпуси под командването на Хот трябва да напреднат между Амиен и морето.

Настъплението започва на 5 юни първоначално в един сектор на за-пад, между Лаон и морето. През първите два дни съпротивата е силна, но на 7 юни разположените най-западно танкови корпуси извършват пробив по пътищата към Руан. Тогава обърканата защита се сгромоляс-ва и германците не срещат сериозна съпротива, преминавайки Сена на 9 юни. Но те не възнамеряват да нанесат решителния си удар тук, затова спират. Малките британски сили под командването на генерал Алън

Брук се възползват от това и повечето от тях успяват да се евакуират, когато французите капитулират. Настъплението на Клайст се развива според плана. На 8 юни десният фланг извършва пробив, но левият откъм Перон се натъква на упорита съпротива северно от Компьен. Тогава германското Върховно командване решава да изтегли групировката на Клайст и да я прехвърли на изток, за да подкрепи пробива, направен в Шампан.

Там настъплението започва едва на 9 юни, но се развива много бързо. Тан-ковете на Гудериан бързо навлизат в мястото на пробива и се насочват към Шалон сюр Марн, а след това – на изток. До 11 юни Клайст разширява пробива и преминава Марна при Шато Тиери. Настъплението продължава с голяма бързина през Плато дьо Лангре към Безансон и швейцарската граница, като отрязва пътя на френските войски при линията „Мажино“.

На 7 юни Вейган съветва правителството да иска без отлагане примирие, а на следващия ден обявява, че „битката за Сома е загубена“. Въпреки различията в мненията правителството се колебае, но на 9 юни решава да напусне Париж. То дълго избира между Бретан и Бордо, а след това като компромис отива в Тур. През това време Рейно изпраща молба до президента Рузвелт за подкрепа, в която заявява: „Ще се бием пред Париж, ще се бием и отвъд Париж, ще се затворим в една от нашите провинции, а ако бъдем изгонени и от там, ще отидем в Северна Африка...“

На 10 юни във войната влиза Италия. На Мусолини със закъснение са предложени различни колониални отстъпки, но той ги отхвърля с надеждата да подобри позициите си пред Хитлер. Италианското настъпление започва едва 10 дни по-късно и е спряно лесно от слабите френски части.

На 11 юни Чърчил взема самолет за Тур в напразни усилия да окуражи френските лидери. На следващия ден Вейган се обръща към правителството и казва, че битката е загубена, като обвинява британците и за двете поражения, след което заявява: „Длъжен съм ясно да заявя, че прекратяването на боевете е наложително“. Без съмнение той е прав в преценката си на военната обстановка, защото френските армии вече са разпокъсани на отделни части повечето от тях не правят опити за съпротива, а се превръщат в поток, който се движи на юг. Правителството е разделено между капитулацията и продължаването на войната от Северна Африка, но решава само да се премести в Бордо и дава инструкции на Вейган да направи опит да се задържи на брега на Лоара.

Германците влизат в Париж на 14 юни и напредват още по-дълбоко по фланговете. На 16 юни те достигат долината на Рона. През това време Вейган продължава да настоява за примирие, подкрепян от всички главни военачалници. Полагайки последни усилия да предотврати това решение и да подсигури съпротива в Африка, Чърчил прави предложение за френско-британски съюз. То обаче не впечатлява почти никого и предизвиква повече раздражение. Стига се до гласуване, в което мнозинството от членовете на френското правителство го отхвърля и се обявява за капитулация. Рейно подава оставка и е сформиран нов кабинет от маршал Петен, след което на 16 юни през нощта молбата за примирие е предадена на Хитлер.

Условията на Хитлер са предадени на френските пратеници на 20 юни в същия железопътен вагон в гората Компьен, където германските пратеници са подписали примирието от 1918 г. Докато върви дискусиата, германското настъпление продължава отвъд Лоара, но на 22 юни германските условия са приети. Примирието влиза в сила в 1,35 часа сутринта на 25 юни, след като е договорено и примирие с Италия.

ОСМА ГЛАВА

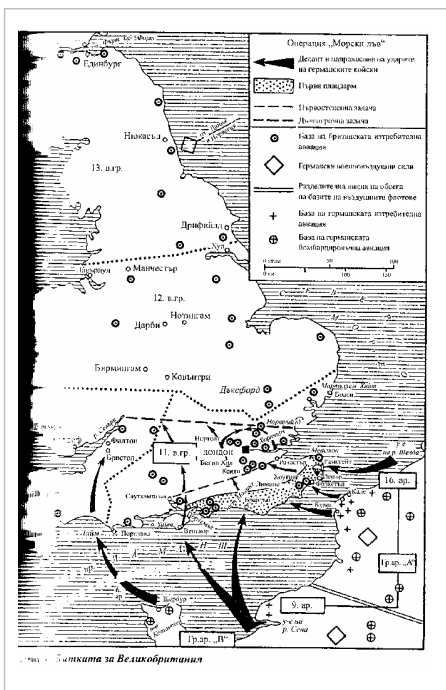
Битката за Великобритания

Въпреки че войната започва на 1 септември 1939 г. с германското нахлуване в Полша, което е последвано два дни по-късно от британска и френска декларация за обявяване на война на Германия, едно от най-необикновените неща в историята е, че Хитлер и германското Върховно командване не правят планове или подготовка да се справят със съпротивата на Великобритания. Още по-странното е, че през дългия, близо деветмесечен интервал не е направено нищо преди началото на голямата германска офанзива на Запад през май 1940 г. Няма никакви планове дори след като Франция очевидно търпи поражение и падането ѝ е сигурно.

От това става много ясно, че Хитлер разчита на съгласие от британското правителство за компромисен мир при благоприятни условия, каквито е склонен да предложи, и че въпреки големите си амбиции няма желание да доведе конфликта с Великобритания до решителен край. И наистина, Хитлер дава на германските генерали да разберат, че войната е приключила, разрешени са отпуски и част от силите на Луфтвафе са прехвърлени на други потенциални фронтове. Нещо повече, на 22 юни

той заповядва да бъде извършена демоби-лизация на 35 дивизии.

Дори когато Чърчил изрично отхвърля всякаква възможност за компромис и решението му да продължи войната е очевидно, Хитлер продължава да вярва, че това е блъф, и смята, че Великобритания рано или късно ще признае „безизходното си военно положение“. Тази надежда не угасва бързо. Едва на 2 юли той дава нареждане да бъде проучен въпросът за завладяване на Великобритания чрез нападение, но продължава да се съмнява в подобна необходимост, докато накрая, на 16 юли, две седмици по-късно, заповядва да започне подготовката за инвазия под кодовото название операция „Морски лъв“. Все пак той заявява, че подготовката трябва да бъде завършена до средата на август.

Дори тогава явните резерви на Хитлер или поне раздвоението му личат от факта, че на 21 юли той споделя пред Халдер намерението си да се обърне и да реши проблема с Русия, като я нападне, ако е възможно, същата есен. На 29 юли в щаба на Върховното командване Йодл казва на Варлимонт, че Хитлер е решен да води война с Русия. Няколко

дни по-рано оперативният щаб на танковата групировка на Гудериан е върнат в Берлин, за да подготви планове за участието на танкови сили в такава кампания.

Когато Франция капитулира, германската армия е била абсолютно неподготвена за такова начинание, като нападението на Великобритания. Щабът дори не го е планирал, камо ли да го е проучвал. Войските не са били обучавани в прехвърляне по море и в извършване на десантни операции, нито са били построени десантни средства за такива цели. Така че единственото, което е било възможно да се направи, е било да се съберат набързо кораби, в пристанищата по брега на Ламанша да се докарат шлепове от Германия и Холандия и да се проведат тренировки на войските за натоварване и слизане на брега. Само временното „оголване“ на британските въоръжени сили след загубата на по-голямата част от снаряжението им във Франция е предлагало перспективи за успех при такива бързи импровизации.

Главната част от операцията е поверена на фелдмаршал Фон Рундщет и неговата група армии „А“, която включва 16-а армия (под командването на генерал Буш) отлясно и 9-а армия (командвана от генерал Щраус) отляво. Натоварени в различни пристанища между устията на реките Шелда и Сена, транспортираните по море войски трябва да се съберат на южния английски бряг между Фолкстън и Брайтън, а през това време една въздушнодесантна дивизия трябва да завземе покрития със скали район между Доувър и Фолкстън. Съгласно плана на операция „Морски лъв“ при първата вълна на брега трябва да дебаркират 10 дивизии в срок от четири дни, които да устано-вят широко предмостие. След около седмица трябва да започне главното на-стъпление навътре в английска територия, като първата му цел ще бъде зае-мането на височините по протежение на дъгата от устието на Темза до Портсмът. В следващата фаза Лондон трябва да бъде изолиран откъм запад.

6-а армия от група „В“ (под командването на фелдмаршал Райхенау) трябва да извърши допълнителна операция с 3 дивизии. При първата вълна частите трябва да отплават от Шербур и да слезат на брега на залива Лайм западно от Портланд Бил, за да се насочат на север към устието на Севърн.

Във втората вълна на инвазията трябва да участва мобилна сила, състояща се от 6 танкови и 3 моторизирани дивизии, разделени в 3 корпуса. Тя трябва да бъде последвана от трета вълна с участието на 9 пехотни дивизии и четвърта вълна – от 8 пехотни дивизии. Въпреки че в първата вълна няма танкови дивизии, към нея ще бъдат придадени

около 650 танка, които трябва да бъдат пренесени с първия от нейните 2 ешелона (водещият ешелон ще съставлява около една трета от общата сила, състояща се от 250 000 души) Транспортните средства за преминаването на Ламанша от двете части на първата вълна трябва да се състоят от 155 транспортни кораба с обща това-роподемност 700 000 т плюс 3000 по-малки съда – 1720 баржи, 470 влекача и 1160 моторни лодки.

Подготовката започва едва в края на юли и щабът на германските военно-морски сили заявява, че такова голямо количество морски съдове не може да бъде събрано и подготвено за започване на операция „Морски лъв“ по-рано от септември, обаче Хитлер нарежда приготовленията да завършат до средата на август. (Истината е, че в края на юли щабът на ВМС препоръчва операцията да бъде отложена за пролетта на 1941 г.)

Но това не е единствената пречка. Германските генерали се опасават много от рисковете, на които ще се натъкнат войските им при преминаването на морето. Те нямат особено доверие нито на собствения си флот, нито на воен-новъздушните си сили, че ще успеят да държат открит пътя за преминаване, и настояват нападението да бъде на достатъчно широк фронт (от Рамсгейт до залива Лайм), за да бъдат разредени отбраняващите се сили и да бъде отвлечено вниманието им. Германските адмирали се страхуват дори повече от това, което би могло да стане, когато на сцената се появи британският флот. Тяхното доверие в собствените им сили да попречат на намесата му е малко или почти никакво и още от самото начало настояват, че планът на армията за нападение на широк фронт ще бъде незащитим и че преминаването трябва да бъде ограничено в сравнително тесен, защитен от мини коридор и малко въоръжени сили. Тези ограничения засилват още повече съмненията на генералите. Адмирал Редер подчертава най-вече необходимостта от превъзходство във въздуха в района на преминаването на Ламанша.

След разговор с Редер на 31 юли Хитлер се съгласява с мнението на флота, че „Морски лъв“ не може да започне преди средата на септември. Обаче операцията още не е окончателно отложена за 1941 г., тъй като Гьоринг го уверява че Луфтвафе може да попречи на намесата на британския флот и да изгони англичаните от небето. Командирите на военноморските и на су-хопътните сили нямат нищо против да му бъде позволено да опита една пред-варителна офанзива от въздуха, която не ги ангажира с нищо определено, ако не се окаже успешна.

Впоследствие тя не успява, така че борбата във въздуха става основен и на практика единствен фактор в решителната битка за

Великобритания.

Превъзходството на Луфтвафе над Кралските военновъздушни сили (RAF) не е чак толкова голямо, както по общо мнение се смята навремето. Германската авиация не може да поддържа продължителна атака чрез следващи една след друга вълни от голям брой бомбардировачи, а изстребителите ѝ не са много повече британските. Офанзивата се осъществява главно от 2-ри и 3-ти въздушен флот (луфтфлоте) под командването на фелдмаршалите Алберт Кеселринг и Хуго Шпер-ле, като първият е разположен в Североизточна Франция и Белгия и в Холандия, а вторият – в Северна и Северозападна Франция. Всеки флот е самостоятелно обединение, което е предимство при взаимодействието с настъпването на сухопътните войски в Полша и на Запад, но не и в една чисто въздушна кампания. Всеки въздушен флот прави свои самостоятелни планове и ги представя отделно. Общ план няма.

На 10 август, когато офанзивата е на път да започне сериозно, двата флота имат общо 875 обикновени (летици на по-голяма височина) и 316 пикиращи бомбардировача. (Пикиращите бомбардировачи се оказват толкова уязвими от британските изстребители, че са изтеглени от битката след 18 август и оставени в резерв за инвазията.)

Освен това 5-и въздушен флот, базиран в Норвегия и Дания и командван от генерал Щумпф, има 123 нормални бомбардировача, но участието му в битката е само веднъж – на 15 август, и загубите му при този далечен преход се оказват твърде тежки, за да бъде повторено. Въпреки това присъствието му все пак има отклоняващ ефект, тъй като продължава да държи част от силите на британската изстребителна авиация в Североизточна Англия. Освен това дава и 100 бомбардировача в края на август, които да попълнят загубите на въздушен флот 2 и 3.

Те започват битката на 10 август с 929 налични изстребителя – главно едно-моторни „Месершмит-109“, но така също 227 двумоторни Me-110, които са със сравнително по-голям обseg. Me-109, чийто прототип се появява през 1936 г., развива максимална скорост 560 км/ч и способността му да набира бързо височина му дава допълнително предимство пред британските изстребители. Но по време на сражение при завоите и маневрите той е в по-малко изгодна позиция от тях. Освен това за разлика от тях в началото на битката пилотът не е защитен с броня, въпреки че резервоарите му за гориво са защитени против пробив от куршуми – нещо, което липсва при британските изстребители.

В тази битка ограниченият обseg се оказва решаващ фактор за германските едномоторни изстребители. Официалната далечина на полета

на Me-109-660 км, е много заблуждаваща. Истинският му радиус на действие в права и в обратна посока е малко повече от 160 км и от Па дьо Кале или полуостров Котантен му позволява да стигне едва до Лондон, като му остава съвсем малко време да се сражава там. Ако трябва да го кажем по друг начин, той може да остане във въздуха само 95 минути, което му дава едва 75–80 минути тактическо летателно време. Когато тежките загуби при бомбардировачите и очевидната им уязвимост налагат те да бъдат ескортирани от изстребителите, се оказва, че на ден не могат да бъдат използвани повече от 300–400 бомбардировача дори и срещу обекти в Южна Англия, при положение че два изстребителя трябва да придружават всеки бомбардировач.

Me-109 е и твърде труден за управление при излитане и кацане, а колесникът му е слаб. Проблемите от този недостатък се задълбочават от набързо подготвените импровизирани летища по френското крайбрежие. Двумоторният Me-110 въпреки пределната си нормална скорост 547 км/ч се оказва значително по-бавен – често едва достига 482 км/ч и дори по-малко, и така британският „Спитфайър“ лесно го изпреварва. Освен това бавно набира скорост и е труден за маневриране. На него се е гледало като на „оперативната звезда на изстребителите на Луфтвафе“, но той се оказва най-голямото техническо разочарование и след време се налага за негова защита да бъде ескортиран от изстребителите Me-109. Най-големият недостатък на германските изстребителите обаче е примитивното им радиооборудване. Въпреки че имат радиотелефон за връзка помежду си по време на полет, тя е много по-несъвършена, отколкото на англичаните, и не може да бъде контролирана от земята. След загубата на 400 самолета във Франция до средата на юли изстребителната мощ на Кралските военновъздушни сили е възстановена до около 650 машини – колкото са били при започването на германската офанзива през май. Това са главно хърикейни и спитфайъри, въпреки че все още има стотина други по-стари модели. Това забележително възстановяване се дължи до голяма степен на усилията на лорд Бийвърбрук, който при сформирването на правителството на Чърчил през май е назначен на новия пост министър на авиационното производство. Неговите критици се оплакват, че енергичната му намеса се е отразила отрицателно в по-дългосрочен план. Командващият изстребителната авиация маршал лорд Хю Даунинг обаче публично заявява, че „ефектът от назначаването може да бъде определен само като вълшебен“. До средата на лятото производството на изстребителите се увеличава 2,5 пъти, а през цялата година англичаните произвеждат 4283 изстребителя, докато в Германия са

произведени малко над 3000 одномоторни и двумоторни изстребители. По-трудно е да се направи сравнение на въоръжението на самолетите. Хърикейтите и спитфайърите са въоръжени главно с картечници. На всеки от тях има по осем картечници, фиксирани в крилата. Това са американски картечници „Браунинг“. Оръжието е избрано, тъй като е достатъчно надеждно за контрол от разстояние и скорострелността му е висока – 1260 патрона в минута. Повечето Ме-109 имат по две фиксирани в обтекателите на мотора картечници и две 20-милиметрови оръдия в крилата – оръжие, разработено в резултат на опита от Гражданската война в Испания, използвана за опитно поле от Луфтвафе. Там са били изпробвани Ме-109, както и предишните модели изстребители, които по-късно отпадат от въоръжение. По-късно германският ас Адолф Галанд твърди, че въоръжението на Ме-109 е по-добро. Англичаните са раздвоени в мнението си по този въпрос, защото се смята, че високата скорострелност на картечниците „Браунинг“ дава предимство при стрелба от близко разстояние. Обаче се признава, че половин дузина оръдейни снаряди могат да нанесат много повече поражения, отколкото същият брой изстрели на картечниците „Браунинг“, и някои от британските пилоти на изстребители се оплакват, че дори когато със сигурност са улучили противника, „нищо не се случва“. Показателно е, че по време на битката около 30 спитфайъра са били въоръжени с по две 20-милиметрови оръдия „Испано“ („Ерликон“), а от октомври нататък са били използвани хърикейни с по четири оръдия.

Така още от началото става съвсем ясно и очевидно, че германските бомбардировачи са твърде зле въоръжени, за да могат да отблъскват британските изстребители без собствен ескорт от изстребители.

Сравняването на пилотите на изстребители е по-сложно и в началните фази на битката далеч не е в полза на британците. Макар и да са обучени при високи изисквания, малобройността им е сериозна. Школите за обучение на Кралските военновъздушни сили се разрастват твърде бавно и недостатъците им определят в значителна степен воденето на битката. Налага се максимално да се пестят пилотите, дори с цената на някои успешни германски въздушни нападения. Не самолетите, а хората са главната причина за безпокойството на Даудинг.

Чрез икономично използване на ресурсите си през юли в началото на август той успява да увеличи броя на пилотите си до 1434, но месец по-късно те намаляват на 840 и загубите достигат до 120 на седмица. През целия месец от школите за обучение на военновъздушните сили излизат не повече от 260 летци изстребители. През септември

положението става още по-лошо, тъй като броят на опитните пилоти намалява, а набързо подготвените новаци са по-уязвими поради липсата на опит. Влизащите в бой нови ескадрили, които заменят вече изтощените, често дават повече загуби в сравнение със заменените. В много случаи умората е съпроводена от спадане на бойния дух и увеличаване на нервността.

Първоначално германците нямат такъв сериозен проблем с броя на летците. Въпреки тежките загуби на континента през май и юни от летателните школи излизат повече пилоти, отколкото намиращите се на фронта ескадрили могат да поемат. Но бойният им дух е засегнат сериозно от отношението на Гьоринг и на някои други в командването на Луфтвафе към изстребителната авиация, които я смятат за „отбранително“ и второстепенно средство. Освен това тя губи много от най-добрите си летци, тъй като ги прехвърлят да попълват загубите на бомбардировачите и пикиращите бомбардировачи. Същевременно Гьоринг продължава да критикува изстребителната авиация за липса на агресивност и я обвинява за загубите на Луфтвафе, които се дължат до голяма степен на неговата липса на прозорливост и на грешки в планирането.

За разлика от германските пилоти бойният дух на британските летци на изстребителни е повдигнат от съзнанието, че през тези критични месеци на тях гледат и ги хвалят като „Малцината“ на Чърчил, цвета на Кралските воен-новъздушни сили и героите на нацията.

Изпитанието, на което са подложени германските изстребителни – както летците, така и самолетите, се засилва многократно от използването им за ескортиране – по два-три, а понякога и по пет полета на ден. Гьоринг не им разрешава почивни дни, нито ротация на частите по фронтната линия. Така към изтощението и напрежението от тежките им загуби се прибавя и чисто физическата умора. През септември се забелязва спадане на бойния дух. За това допълнително допринася и съмнението, дали наистина има намерение за инвазия във Великобритания предвид на незначителната и аматьорска подготовка, на която пилотите стават свидетели. Това ги кара все повече и повече да се питат дали не са просто пожертвани за поддържането на една фасада и дали операцията по нахлуването във Великобритания не е напълно изоставена. Екипажите на бомбардировачите търпят тежки загуби и от чувството за уязвимост от атаките на британските изстребителни. Така спадането на бойния им дух се засилва още повече, въпреки че те продължават доблестно да изпълняват заповедите.

Накратко казано, макар двете страни да са почти равни по способности и смелост, през началните фази на битката англичаните са подпомогнати да вземат надмощие от факта и още повече от чувството, че противникът търпи по-тежки загуби и е подложен на по-голямо напрежение от тях, макар загубите и за двете страни да са тежки.

През целия период на битката постоянен недостатък на германците е лошото разузнаване. Основното ръководство на Луфтвафе за офанзивата е един наръчник отпреди войната, известен като „Синята книга“, в който са събрани наличните сведения за разположението на индустриалните обекти във Вели-кобритания, както и данните от разузнавателни снимки, направени от въздуха при полети по трасетата на гражданската авиация. Тези сведения са допълнени в недостатъчна степен от собствения отдел за разузнаване на Луфтвафе, който се оглавява само от майор. В един преглед на състоянието на британските Кралски военновъздушни сили, който този майор Шмид прави през юли 1940 г., той в значителна степен подценява британското производство на изстребители, като допуска, че то е само между 180 и 300 на месец. В действителност само през август и септември – периода след усилията на Бийвърбрук да ускори производствената програма, то е нараснало до 460–500 хърикейни и спитфайъри на месец. (Заблуждаващото впечатление, причинено от тази голяма грешка, се подсилва и от сведенията от производствения отдел на генерал Удет, които изтъкват недостатъците на хърикейните и спитфайърите, без да посочват техните преимущества.)

В обзорния доклад на майор Шмид не се споменава за добре изградената защитна система на Кралските ВВС с нейните радарни станции, оперативни центрове и високочестотна радиомрежа. Британската радарна предупредителна станция в Бодси по крайбрежието на Съфък и издигнатата гора от високи мачти по английския бряг са на разположение за разузнавателни наблюдения доста преди началото на войната и до настъпването на 1939 г. изглежда малко вероятно германците да нямат информация за тези основни елементи от британската система за ранно предупреждение. Въпреки че още през 1938 г. им е известно, че англичаните правят експерименти с радар, и през май 1940 г. на плажа при Булон дори е заловена една мобилна радарна станция, учените им са на мнение, че този комплект е много несъвършен. Още по-пълна информация за британския радар германците получават след завладяването на Франция в резултат от небрежността на френските сили за сигурност. Те обаче, изглежда, не се възползват от това. Самият Гьоринг обръща малко внимание на потенциалния ефект на тази информация върху

предстоящата битка.

Едва когато през юли установяват по брега на Франция станции за следене, германците разбират от мощния поток сигнали, излъчвани от радарните мачти по протежение на английския бряг, че са изправени пред нещо ново и изключително важно. Шефовете на Луфтвафе подценяват обсега и ефикасност-та на британските радари и не полагат големи усилия да смущават работата им или да ги унищожат. Не ги изненадва, както би трябвало, и откритието, че британските изстребители действат при стриктен радиоконтрол. Вместо това те стигат до заключението, че тази система прави командването на изстребителната авиация твърде тромаво и че масираните атаки ще я заглушат.

Тенденцията да се преувеличават загубите на противника по време на ин-тензивните въздушни сражения е недостатък и на двете страни, но той е по-голяма пречка за германската. Първоначално разузнаването на Луфтвафе преценява правилно възможностите на Даудинг, като ги изчислява на около 50 ескадрили от хърикейни и спитфайъри, чиято оперативна мощ е приблизително 600 самолета, от които най-много 400–500 се намират в южната част на Англия. Но след като битката започва, неверните изчисления и объркването, причинено от комбинирания ефект от преувеличаването на британските загуби и подценяването на британското производство на самолети, добиват такива размери, че пилотите на Луфтвафе са озадачени и потиснати от поддържането на числеността на британските изстребители. Докладва се за много повече свалени самолети, отколкото съществуват в действителност.

Друга погрешна практика е навикът на шефовете на Луфтвафе, когато бомбардират база на изстребителната авиация, да зачеркват с червен молив британските ескадрили там. Това се дължи отчасти на лошото фотографско раз-узнаване и отчасти на неоснователно оптимистичните анализи на резултатите. Например Луфтвафе преценява, че до 17 август тотално разрушени са най-малко 11 летища, докато фактически от строя е било извадено само едно – Менстън за по-дълго време. Освен това се пилеят усилия да се атакуват летища на югоизток, които не са част от организацията на британската изстребителна авиация. Същевременно командирите на Луфтвафе не си дават сметка за изключително важното значение на секторните станции, като тези при Бигин Хил, Кенли, Хорнчърч, придадени към командването на изстребителната авиация, и не знаят, че оперативните им центрове се намират над земята и са опасно уязвими. Така унищожителните атаки срещу секторните станции, които Луфтвафе предприема в края на август, не са последвани от

други. Друго препятствие за германците е времето, и то в двойк смисъл: времето над Ламанша често е неблагоприятно за атакуващата страна и тъй като обикновено то се разваля от запад, англичаните първи научават за това. Германците разчитат шифъра на британските метеорологични доклади от Атлантика по радиото, но малко се възползват от това и често пъти времето ги заварва неподготвени. Насрочването на срещи между техните бомбардировачи и ес-кортиращите ги изстребителни многократно се осуетява от неочаквана поява на облаци и лоша видимост. Струпването на облаци над Северна Франция и Белгия забавя бомбардировачите, чиито екипажи имат малък опит в „сляпата навигация“ и в резултат пристигат късно за срещите, и изстребителите, които не могат да си позволят да пилеят гориво, биват прикрепени към други бомбардировачи. Така една бомбардировъчна формация лети с двойно прикритие, а друга – без каквото и да било ескорт и понася тежки загуби. Когато приближава есента и времето се влошава, тези случаи се увеличават и имат катастрофален ефект. В едно отношение обаче германците извличат полза от по-доброто планиране. Британската въздушно-морска спасителна служба отначало е много несигурна и пилотите, които са свалени в морето, трябва да разчитат до голяма степен на късмета си, за да бъдат прибрани. Проблемът става все по-сериозен, тъй като в средата на август почти две трети от въздушните боеве с фатален изход стават над морето. Германците са по-добре организирани. Те използват за спасителни работи около 30 хидроплана „Хенкел“, а техните пилоти на изстребителни и бомбардировачи са снабдени с малки надуваеми гумени лодки, спасителни жилетки, ракетни пистолети и химикал, който прави ярко зелено петно върху морската повърхност около тях. Пилот на изстребител, който принудително кацне в морето, има от 40 до 60 секунди да излезе, преди самолетът да потъне. Без сигурността, която гарантират мерките при спасителните операции, бойният дух на летците от Луфтвафе би спаднал по-бързо.

Офанзивата на германските ВВС се натъква също и на друга мощна съпротива освен противата на кралската изстребителна авиация. Това са противосамолетните оръдия на противовъздушната отбрана на Великобритания. Те са част от състава на сухопътните войски (както тези, които придружават експедиционния корпус), въпреки че оперативното са свързани и са подчинени на командването на изстребителната авиация. Макар да са свалили сравнително малък брой бомбардировачи в битката за Великобритания, те допринасят много с въздействието върху атакуващите с общия си разстройващ ефект и особено печат за точността на

бомбардировките.

Ръководител на противовъздушното командване е генерал-лейтенант сър Фредерик Пайл. Той е артилерист, който се прехвърля в кралския танков корпус още от създаването му през 1923 г. и скоро става един от най-енергичните привърженици и пропагандатори на мобилните танкови сили. През 1937 г., след като той е повишен в чин генерал-майор, Армейският съвет го назначава за командващ Първа противовъздушна дивизия, която покрива Лондон и Южна Англия. Следващата година двете съществуващи противовъздушни дивизии са увеличени до пет, а след това стават седем. В края на юли 1939 г. непосредствено преди войната, „Тим“ Пайл е назначен за командващ цялата ПВО, включително леките батареи, сформирани за защита на летища и други жизненоважни пунктове срещу нисколетящи атакуващи самолети.

Друг ценен елемент за посрещане на подобен вид атаки са аеростатните въздушни заграждения – поредица от подобни на колбаси балони, издигнати на височина до 350 м и закотвени със стоманени въжета. Те се осигуряват от Кралските ВВС и са под отделен контрол, макар и на разпореждане на командването на изстребителната авиация.

През всичките предвоенни години разширяването на противовъздушните сили за вътрешна отбрана в най-добрия случай се приема с открито нежелание, а често и със силна съпротива от Армейския съвет, който е склонен да гледа на тях като на не особено надеждна част от въоръжените сили. Така че усилията на Пайл да ги развие и да повиши ефективността им се натъкват на много обструкции в Министерството на войната и там не гледат на него с добро око. Това се отразява зле на кариерата му във въоръжените сили. За щастие на страната той успява да установи тесни и плодотворни отношения с Даудинг, който е трудна личност, но те работят заедно забележително добре.

До началото на войната през септември 1939 г. одобреният брой оръдия на противовъздушното командване е неколкократно увеличен и достига 2232 тежки противосамолетни оръдия – почти двойно от т.нар. идеален план, от-хвърлен две години преди това, както и 1860 леки противосамолетни оръдия и 4128 прожектора. Но когато войната започва, в резултат на колебанията и отлаганията на въоръжение са само 695 тежки оръдия и 253 леки – приблизително една трета от тежките оръдия и една осма от разрешените леки оръдия. (Във всеки случай обаче това е много повече от времето на Мюнхенската криза една година преди това, когато за действия са били готови само 126 тежки оръдия.) Положение то с прожекторите е сравнително добро. На въоръжение са 2700 от

разрешените 4128, което е повече от две трети. След започването на войната се появява ново усложнение в резултат от искането на Адмиралтейството за 255 тежки оръдия, които да защитават шестте пристанища на флота – искане, което не е било направено преди войната, когато Адмиралтейството е имало голямо доверие в способността на корабите да отразяват въздушни атаки със собственото си противовъздушно въоръжение. Сега то иска най-малко 96 оръдия да защитават пристанището на Розит, а точно толкова са на разположение за защитата на цял Лондон и четири пъти повече – за отбраната на района на Дарби, където се намират жизненоважните заводи за двигателите „Ролс Ройс“. Експедицията в Норвегия през април 1940 г. е причина за нови големи искания както за тежки, така и за леки противовъздушни оръдия. После след падането на Франция през юни положението на противовъздушната отбрана на самата Великобритания коренно се влошава, тъй като тя е заобиколена от вражески въздушни бази, като се започне от Норвегия и се стигне до Бретан във Франция. Същевременно наличните сили на противовъздушното командване достигат 1204 тежки и 581 леки противовъздушни оръдия – съответно почти двойно при тежките и повече от двойно при леките в сравнение с началото на войната. Положението е щяло да бъде още по-добро, ако не са били различните отчисления за изпращане на оръдия за други цели. През следващите пет седмици новото попълнение е от 124 тежки и 182 леки оръдия, но почти половината от първите и една четвърт от вторите трябва да бъдат дадени за обучение, а също и да бъдат изпратени на места в чужбина, които вече са в опасност поради влизането на Италия във войната на страната на Германия. В края на юли противовъздушната отбрана на Великобритания все още има малко повече от половината от разрешените тежки и едва една трета от леките противовъздушни оръдия, а това количество в началото на войната, когато стратегическите условия са били по-благоприятни, отколкото стават впоследствие, се смята за абсолютно необходимо. Прожекторите са значително повече и на разположение вече са близо 4000 – почти толкова, колкото е предвидено, въпреки че променените обстоятелства налагат рязко увеличаване на броя.

За началната фаза на битката за Великобритания е характерно постепенно разрастване на германските въздушни операции срещу британското корабно-плаване и срещу пристанищата по протежение на Ламанша наред с упорити усилия да бъдат подмамани към действие британските изстребители. До 6 август командирите на основните сили на Луфтвафе Кеселринг и Шперле не са дадени точни инструкции за

водене на офанзивата, което обяснява защо схемата на първите операции е твърде озадачаваща.

Редовните нападения срещу кораби започват на 3 юли, а на следващия ден група от 27 пикиращи бомбардировача, ескортирана от Ме-109, атакува во-енноморското пристанище в Портланд, но без голям ефект. На 10 юли малка група бомбардировачи с голям ескорт от изстребител атакува конвой недалеч от Доувър и тогава изстребителите Ме-110 се представят твърде зле срещу изпратените да защитават конвоя хърикейни. След една по-тежка атака срещу конвой в същия район на 25 юли Адмиралтейството решава да изпрати конвои през протоците през нощта, но някои успешни атаки срещу разрушителите го карат да вземе решение корабите, базирани в Доувър, да бъдат прехвърлени в Портсмът. В нощта на 7 август германски радар засича от скалите близо до Висан преминаването на друг конвой и на следващия ден той е атакуван от ескортирани вълни пикиращи бомбардировачи, по 80 във всяка вълна. Те потапят кораби с обща товароподемност 70 000 т с цената на 31 свалени самолета.

На 11 август в различни въздушни боеве Кралските ВВС губят 32 самолета. Между 3 юли и 11 август германците губят 364 бомбардировачи и изстребител, докато британските загуби са 203 изстребител – загуба, почти възста-новена с едноседмичното производство на заводите.

След закъснялата заповед на Хитлер от 1 август Луфтвафе „да унищожи противниковите военновъздушни сили колкото е възможно по-скоро“ и съвещанията на Гьоринг с главните му помощници началото на голямата офанзива е насрочено за 13 август. Операцията получава наименованието „Денят на орела“ („Адлертаг“). Прекалено оптимистичните доклади за успехите на Луфтвафе в първоначалната фаза убеждават Гьоринг, че може да постигне превъзходство във въздуха за четири дни при добро време. Но на 13 август то е по-неблагоприятно от преди.

Въпреки това на самия „Ден на орела“ Луфтвафе започва бомбардировки на британски летища и радарни станции в Югоизточна Англия. Разположените по-близо до крайбрежието летища в Менстън, Хоукинг и Лимпне са сериозно повредени, а няколко радарни станции са извадени от строя за няколко часа. Радарната станция при Вентнор на остров Уайт е напълно разрушена, обаче това се крие от германците чрез излъчване на сигнали от друг предавател. Самите радарни кули карат пикиращите бомбардировачи да летят далеч от оперативните зали в основата им, тъй като германците погрешно си мислят, че заради безопасността им те са под земята. В това отношение трябва да се отдаде

дължимо признание на радарните сътрудници на Женските спомагателни въздушни сили (WAAF), които предупреждават за предстоящи нападения, докато тяхната станция не е бомбардирана.

Гъстите облаци, надвиснали над Югоизточна Англия, принуждават Гьоринг да отложи главната атака за следобед, обаче няколко формации не успяват да получат сигнала за забавянето и пилеят усилия в некоординирани нападения. Когато следобед започва голямата атака, тя е много разконцентрирана и резултатите са разочаровашки. През този ден Луфтвафе извършва 1485 бойни полета, два пъти повече от британските ВВС. С цената на 45 свалени германски самолета – изстребител и бомбардировачи – са свалени само 13 британски макар да се твърди, че са 70.

В тази начална фаза на голямата офанзива много от усилията на Луфтвафе се пилеят за нападения на летища, които не са към командването на британската изстребителна авиация, а тъкмо те не би трябвало да са основните му цели и обекти. Луфтвафе страда и от лоша координация между бомбардировъчните формации и ескортиращите изстребителни.

На 14 август поради облачното време атаките са с една трета по-малко от първия ден на офанзивата, но когато небето се прояснява на 15 август сутринта, Луфтвафе предприема най-голямата си атака за целия период на битката. Извършени са 1786 бойни полета, в които участват над 500 бомбардировача. Първите атаки са срещу летищата при Хоукинг и Лимпне и макар първото, което е по-важното, да не е сериозно повредено, второто е извадено от строя в продължение на два дни.

След това в ранния следобед 100 бомбардировача от 5-и въздушен флот в две формации прелитат над Северно море, за да атакуват летищата близо до Нюкасъл до Йоркшир. По-голямата формация се състои от около 65 бомбардировача, излетели от Ставангър в Норвегия, които са ескортирани от около 35 Me-110, обаче приносят им за защитата на бомбардировачите е твърде слаб. Те се натъкват на такава ожесточена съпротива от група № 13 на британските изстребителни и от зенитните оръдия, че не успяват да нанесат никъде сериозни щети и губят 15 самолета, докато англичаните – само един. Другата атакуваща сила, която се състои от около 50 бомбардировача, излетели от Олбор в Дания, няма ескорт, но макар група № 12 да вдига във въздуха три ескадрили изстребителни, които да ги посрещнат, голяма част успява да се промъкне до базата за бомбардировачи на Кралските ВВС при Дрифийлд в Йоркшир. Там те причиняват големи щети, въпреки че губят 7 бомбардировача над Англия и още 3 при обратния полет. На юг британската отбрана има

по-слаби успехи поради извършените по-тежки и по-чести бомбардировки на по-кратко разстояние. В ранния следобед група от 30 бомбардировача със силен ескорт успява да достигне Рочестър и да бомбардира намиращия се там завод за самолети „Шорт“. По същото време други 24 бомбардировача нанасят сериозни щети на летището за изстребител при Маргълхем Хийт в Съфък. Многобройните атаки объркват картината, която предават радарите, и британските изстребителни ескадрили, изпращани без ориентация от радар, непрекъснато трябва да летят насам-натам. За щастие на отбраната 2-ри и 3-ти въздушен флот не координират достатъчно ефикасно атаките си и така губят предимството, че са разстроиликоординацията на британските самолети. Едва в 6 часа следобед внушителна група от 200 самолета на 3-ти въздушен флот преминава над Ламанша, за да атакува летища в централната част на Южна Англия. Подпомогнати от на-временното радарно предупреждение, 10-а и 11-а изстребителна група, които покриват южната част на страната, успяват да вдигнат във въздуха 14 ескадрили, състоящи се от общо 170 изстребителя, за да посрещнат тази масирана атака, която постига твърде малко. Скоро след това 2-ри въздушен флот извършва нова атака на югоизток с около 100 самолета, но те също срещат силна съпротива и ефектът е незначителен. Дори когато атакуващите бомбардировачи достигат целта, англичаните успяват да разсредоточат изстребителите си или да ги замаскират.

В този ден, може би най-решителния от битката, реалните германски загуби над цялата страна са 75 самолета в сравнение с 34 свалени британски изстребителя. Показателно е, че Луфтвафе използва по-малко от половината от бомбардировъчната си авиация – неясно признание за зависимостта му от ескортиращи изстребителни, като почти всички налични са използвани. Освен това операциите през деня ясно показват, че използването на германските пикиращи бомбардировачи е неудачно. Всявалите до този момент страх „шуки“ не са подходящи за поставените им сега задачи. Същото се отнася и за изстребителите Me-110, на които са се възлагали толкова големи надежди.

Този ден вдъхновява Чърчил да каже: „Никога в един човешки конфликт толкова много хора не са зависели от толкова малко“.

Но на следващия ден, 16 август, Луфтвафе прави друго голямо усилие заблудено от сведенията, че на 15-и Кралските ВВС са загубили над 100 самолета и са им останали само 300 изстребителя. Въпреки че атаките причиняват големи щети на няколко места, като цяло те са разочаровачни. На 17 август не са извършени никакви големи нападения,

въпреки че времето е доста хубаво. На 18-и са предприети нови, по-решителни опити, които завършват със загубата на 71 самолета от германска страна (половината от тях бомбардировачи) при 27 свалени британски изстребителя. От този момент нататък атаките намаляват. Наистина нападенията срещу Кенли и Бигин Хил причиняват значителни загуби и са трудни за отблъскване, тъй като са извършени на малка височина, под обхвата на радарните екрани. Германците не си дават сметка за това и решават, че загубите им са прекалено големи, за да продължат. После поради лошото време настъпва затишие. На 19 август Гьоринг събира на ново съвещание главните си помощници и в резултат на състоялата се дискусия е решено въздушната офанзива да продължи с нови усилия, за да бъде унищожена британската изстребителна авиация.

През двете седмици след 10 август Луфтвафе губи 167 бомбардировача (включително 40 пикиращи), след което командирите на бомбардировъчната авиация настояват за все по-силни ескорти от изстребители. Напрежението и търканията между двете командвания се подсилват от склонността на Гьоринг да застава на страната на бомбардировачите и да обвинява изстребителите.

От британска страна също има търкания, особено между вицемаршала от авиацията Кийт Парк, командващ 11-а изстребителна група в жизненоважния югоизточен район на Англия, и вицемаршала от ВВС Трафърд Лий-Малъри, командир на 12-а изстребителна група в Мидландс. Парк подчертава колко важно е германците да бъдат пресрещани пред техните цели и бомбардировачите им да бъдат свалени, като така бъдат принуждавани да използват все повече и повече изстребители Me-109 за по-плътен ескорт, за какъвто те не са подходящи. Лий-Малъри смята, че това подлага на голямо напрежение британските летци изстребители, които често могат да бъдат заварвани неподготвени на земята, докато зареждат машините с гориво или преди да са набрали достатъчно височина.

Има различия и по тактиката, която трябва да се прилага. Групата на Лий-Малъри обявява в защита на „голямото крило“ – теорията за големи прехващащи сили, съсредоточени в малък район, докато Парк смята за по-гъвкава тактиката да се разчита на радарите за изпращането на прехващащи, които да пресрещат пристигащите германски сили, и отхвърля теорията на „голямото крило“. Спори се също, че Даудинг заедно с Парк са прекалено склонни да използват летища в югоизточната част на страната за успокоение на цивилното население докато би било по-разумно те да бъдат изтеглени зад Лондон, извън обсега на

изстребителите Me-109 и ескортираните от тях бомбардировачи. В периода между 8 и 18 август командването на британската изстребителна авиация губи 94 пилоти, а 60 са ранени. Все още обаче не се чувства недостиг на самолети въпреки че през този период са загубени 175 изстребителя, други 65 сериозно повредени, а 30 са унищожени на земята. Когато 24 август времето се подобрява, Гьоринг прави втори опит да установи господство във въздуха. Този път нещата са по-добре планирани. От флот 2 под командването на Кеселринг обикновено дежурят по няколко самолета във въздуха от френската страна на Ламанша, което държи Парк в напрежение (тъй като радарът не прави разлика между бомбардировачи и изстребители, нито казва кога самолетите внезапно ще се втурнат да прекосяват Ламанша). През тази нова фаза разположените в близост летища на 11-а група търпят по-сериозни щети, а летището в Менстън трябва да бъде изоставено. Друга особеност на новия план са интензивните атаки срещу станциите и инсталациите на Кралските ВВС около Лондон. Това води до непланирано хвърляне на бомби върху града. В нощта на 24 август 10 германски бомбардировача, изгубили пътя към целите си в Рочестър и Темзхейвън, хвърлят бомбения си товар над централен Лондон. Тази грешка води до незабавна ответна бомбардировка на Берлин през следващата нощ от около 80 британски бомбардировача и е последвана от няколко други, което кара Хитлер след заплахи, на които не е обърнато внимание, да нареди ответни бомбардировки над Лондон.

Непосредствено преди новата офанзива повечето от изстребителите Me-109 на 3-та флот са прехвърлени към 2-ри, за да увеличат силата на ескортите в района на Па дьо Кале. Тази линия се оказва успешна. За изстребителите на Кралските ВВС е по-трудно и загубите им са по-тежки при опитите им да пробият защитата на германските изстребители, а германските бомбардировачи имат по-добра възможност да достигнат целите си. Освен това германците прилагат нова тактика, като се разделят в няколко формации, след като преминават през обхвата на радарите.

В първия ден, 24 август, само противовъздушната отбрана на секторните станции в Норт Уийлд и Хорнчърч ги спасява. Тя спасява и корабостроителницата в Портсмът, подложена на тежка бомбардировка от 3-ти флот, въпреки че самият град понася тежки щети от безразборно хвърлените бомби. След това усилие 3-ти флот преминава към нощни бомбардировки и от 28 август нататък атакува Ливърпул четири последователни нощи. Много от бомбардировачите не успяват да намерят обектите си в района на Мърсайт, което се дължи на недостатъчната

им подготовка и на разстройването на германските навигационни сигнали от британска страна. Но тези нападения показват и недостатъците на британската отбрана срещу нощни бомбардировки.

Последните два дни на август са особено тежки за командването на бри-танската изстребителна авиация. Показателно е, че малки формации бомбардировачи – между 15 и 20, имат три пъти по-големи ескорти. На 31 август Кралските ВВС търпят най-тежките загуби за цялата битка и губят 39 изстре-бителя срещу 41 свалени германски самолета. Тези загуби са по-големи от това, което Кралските ВВС могат да си позволят, и те не успяват да отблъснат атакуващите. На повечето летища в югозападните райони са нанесени сери-озни щети, а други са толкова разрушени, че са неизползваеми.

Даудинг дори обмисля да изтегли в посока югоизток линията, на която изстребителите му посрещат противника, за да не бъдат самолетите му в обсега на Ме-109. Той е подложен на още по-силна критика за това, че държи 20 ескадрили изстребителни за защита на северните райони, където е извършено само едно нападение през деня. Освен това от 12-а група, разположена в Из-точна Англия и Мидландс, твърдят, че вземат по-голямо участие в битката, докато Парк се оплаква, че те не сътрудничат така, както той иска. Обтегнати-те отношения между Парк и Лий-Малъри и между Даудинг и началник-щаба на ВВС Нюуол не помагат за разрешаването на проблема.

През август командването на изстребителната авиация губи в боеве 338 хърикейни и спитфайъри, а на 104 са нанесени сериозни повреди, докато гер-манците губят 177 Ме-109 и 24 са сериозно повредени. Това са загуби в съотношение 2:1 при изстребителите. Поради други причини са загубени 42 из-стребителя на Кралските ВВС и 54 Ме-109. Така в началото на септември Гьоринг има твърде големи основания да смята, че е близо до целта си – унищожаването на британската изстребителна авиация и на базите на югоизток, но той не схваща колко важно е да се възползва от предимството, което е получил. На 4 септември съсредоточаването на самолети на Луфтвафе срещу летищата на изстребителната авиация е разредено от серия нападения срещу бри-танските самолетни заводи – „Шорт“ в Рочестър и заводите „Викърс-Армстронг“ в Брукландс. Сама по себе си тази промяна е твърде резултатна, но благодарение на нея отслабва натискът срещу изстребителната авиация. Тази глътка въздух е още по-ценна, тъй като издръжливостта и нервите на пилотите са изчерпани и те се справят все по-зле със задачите си. Даудинг нарежда максимална изстребителна защита на заводите за производство на

изтребители на юг и два дни по-късно едно ново нападение срещу Брукландс, както и атаки срещу пет секторни станции около Лондон са отблъснати.

Пез целия двуседмичен период от 24 август до 6 септември са унищожени 295 британски изтребителя, а 171 са сериозно повредени в сравнение с общото производство от 269 нови и ремонтирани изтребители, докато загубените от Луфтвафе изтребители Ме-109 са едва половината от този брой, въпреки че то губи над 100 бомбардировача. Загубите на Луфтвафе заедно с настояванията за засилен ескорт на бомбардировачите сега се отразяват сериозно на това, което те правят или биха могли да направят. Докато предишните дни Луфтвафе извършва по 1500 бойни полета дневно, през последните два дни на август те спадат на 1300–1400, а през първата седмица на септември не успяват да достигне 1000. През първите два месеца на битката, която се превръща във война на изтощение, Луфтвафе губи над 800 самолета, 2-ри флот на Кеселринг, който понася най-голямата тежест на офанзивата, сега разполага с около 450 годни за използване бомбардировача и 530 изтребителя Ме-109. Така в третата фаза на битката равновесието най-накрая започва да се променя в полза на Великобритания. В четвъртата фаза преимуществото става все по-категорично, тъй като усилията на Луфтвафе са насочени в друга посока. На 3 септември Гьоринг свиква в Хага ново съвещание със своите помощници и на него е потвърдено фаталното решение дневните бомбардировки да бъдат пехвърлени срещу Лондон, както настоява в началото Кеселринг, а сега се съгласява и Хитлер. За начална дата е определен 7 септември. Същевременно е разпоредено 300 бомбардировача, които са на разположение на 3-ти флот, да бъдат използвани за нощни бомбардировки. Това устройва Шперле, който винаги се е обявявал в полза на бомбардировките на кораби и пристанища и е все по-скептичен към перспективата да бъде унищожена британската изтребителна авиация и да бъдат извадени от строя нейни-те летища.

На 7 септември следобед една въздушна армада от около 1000 самолета на 2-ри флот – над 300 бомбардировача, ескортирани от 648 изтребителя, се отправя към Лондон, наблюдавана от Гьоринг и Кеселринг от скалите при нос Бланк Нез между Кале и Висан. Тя се издига поетапно, на солидни пластове на височина между 4000 и 5000 м, като лети на две вълни в тясно преплетени формации. Ескортиращите германски изтребители възприемат нова тактика. Единият ескорт лети отпред на височина между 7200 и 9000 м, а другият осигурява на бомбардировачите по-плътното прикритие от всички страни на разстояние само от около 280

м. Новият боен ред е труден за противодействие, обаче в този първи случай такава почти няма, тъй като в щаба на група № 11 очакват друга атака срещу по-вътрешния сектор на станциите и тъй като изстребителните ескадрили, четири на брой, са във въздуха, те са съсредоточени главно северно от река Темза. Така че пътят към Лондон е открит. Първата вълна лети право над лондонските докове, а втората – над центъра на Лондон и после обратно над Ист Енд и доковете. Попаденията не са много точни, както си мислят германците, тъй като повечето от бомбардировачите не разполагат с достатъчно време да се прицелват, но бомбитите им попадат в гъсто населения квартал Ист Енд, което е причина за многото жертви сред населението. В тази първа масова дневна бомбардировка на Лондон, която е и последната, са убити над 300 цивилни и над 1300 са сериозно ранени.

Това е една тягостна вечер за командването на изстребителната авиация. Но въпреки че повечето от ескадрилите му пристигат късно на сцената и са объркани от новата германска тактика, те успяват да свалят 41 самолета срещу 28 британски. Най-големият шок за германците е особено яростната атака на 303-та (полска) ескадрила от Нортолт.

Бушуващите пожари в Ист Енд са като насочващ фар за последвалата нощна бомбардировка и продължават от 8 часа вечерта почти до 5 сутринта. Гьоринг телефонира на жена си и тържествено ѝ заявява, че „Лондон е в пламъци“. Липсата на съпротива кара него и много от подчинените му да вярват че британската изстребителна авиация е почти напълно изтощена. Затова на след-вашия ден той дава заповед за разширяване на района на бомбардировките над Лондон.

Междувременно струпането на шлепове в Ламанша се увеличава с всеки изминал ден и сутринта на 7 септември британското правителство отправя предупреждение за предстояща инвазия. Последвало твърде скоро след въздушното нападение, предупреждението е изтълкувано погрешно и става причина за свикването на някои спомагателни части, а камбаните на някоизапочват да бият, с което предупреждават за идването на германците. В този критичен момент поради липса на изстребителни, подходящи за нощни бойни действия, защитата на Лондон и на други градове зависи главно отзенитната артилерия и прожекторите. Вечерта на 7 септември за защитата на Лондон има само 264 оръдия, но благодарение на бързите мерки, взети от Пайл, през следващите 48 часа броят им е удвоен. Освен това от нощта на 10 септември нататък той въвежда „баражна“ отбрана, като нарежда всяко оръдие да стреля колкото е възможно повече. Въпреки че точните попадания не са много, тътенът на

баражния огън има не само успокоителен, но и реален ефект върху населението, тъй като принуждава бомбардировачите да летят на по-голяма височина. Кеселринг предприема втора дневна атака срещу Лондон на 9 септември следобед. Този път група № 11 е готова с 9 ескадрили изстребителни, заели позиция, и е подпомогната от група № 10 и 12. Прехващанията са толкова успешни, че повечето от германските формации са разпръснати далеч преди да стигнат Лондон. Успяват да си пробият път малко от половината бомбардировачи и почти никой от тях не успява да поразят целта си.

Тази новина за германска офанзива има важен ефект, защото намалява напрежението за британската изстребителна авиация, която е пострадала твърде много от предишното съсредоточаване на германски атаки срещу нейните летища и радарни инсталации и е пред пълно поражение, тъй като германците насочват усилията си в атаките срещу Лондон. Наказанието, на което са подложени столицата и населението ѝ, е спасителният фактор за запазването на отбраната на страната. Освен това разочароващият резултат от 9 септември кара Хитлер да отложи още веднъж своя десетдневен предупредителен период за предприемането на инвазията – този път за 14 септември, като самото нахлуване започне на 24 септември.

Влошилото се време за кратко облекчава положението на отбраната на Лондон, но на 11 и 14 септември известен брой бомбардировачи успяват да стигнат до града, а реакцията на британските изстребителни прехващачи е толкова слаба че Луфтвафе оптимистично докладва за началото на края на британската изстребителна авиация. Това кара Хитлер, въпреки че отново е отложил предупредителния период – този път само с три дни, да го насрочи за 17 септември. Сутринта на 16 септември, неделя, Кеселринг предприема нова атака. Този път отбранителните действия на изстребителите срещу нея са по-добре планирани и синхронизирани. Въпреки че въздушната армада е подложена на атаки през целия път от крайбрежието, в които участват по 1–2 ескадрили (общо 22), 148 бомбардировача си пробиват път до Лондон, но им е попречено да хвърлят бомбите си точно и те са пръснати безразборно в голям район. След това при завръщането на германците към базите им около 60 изстребителни на група № 12 на база в Дъксфорд връхлита върху тях откъм Източна Англия и въпреки че ефектът от атаката до известна степен се губи, защото не успяват да наберат достатъчно височина, значителният им брой хвърля в ужас германските летци. Следобед облаците помагат на нападателите и голям брой бомбардировачи имат открит достъп до Лондон,

където нанасят големи щети, особено на гъсто населените къщи в Ист Енд. Общо за деня около една четвърт от бомбардировачите, участвали в нападенията, са свалени, а много други са повредени, като често пъти по един и повече членове на екипажите им са уби-ти или ранени, а това има отрицателен ефект при завръщането на самолетите на летищата им.

Действителните германски загуби в този ден, установени след по-късни проверки, са 60 самолета. Това е много по-малко от 185-те, обявени търже-ствено от британското Министерство на военновъздушните сили, но е твърде добре, сравнено със загубите на Кралските ВВС от 26 изстребителя (пилотите на половината от тях са спасени), и равностметката е много по-благоприятна в сравнение с предишните седмици. Гьоринг, който продължава да обвинява своите изстребителна авиация ще бъде напълно унищожена в срок от четири-пет дни. Обаче нито неговите подчинени, нито стоящите над него спо-делят оптимизма му.

На 17 септември Хитлер се съгласява с щаба на флота, че Кралските ВВС все още съвсем не са победени, и подчертавайки, че приближава период на лошо време, отлага нахлуването „до второ нареждане“. На следващия ден той заповядва да не се струпват повече кораби в пристанищата на Ламанша и се съгласява да започнат да се разпръсват. Дотогава при британските въздушни атаки са потопени или повредени 12 % от транспортните кораби (21 от 170 и 10 % от шлеповете (214 от 1918).

На 12 октомври операция „Морски лъв“ окончателно е отложена за про-летта на 1941 г. и през януари Хитлер заповядва всички приготовления за нея да бъдат прекратени, с изключение на няколко дългосрочни мерки. Сега мислите му са насочени на Изток.

Гьоринг все още настоява за продължаването на дневните атаки, обаче резултатите са все по-разочароващи въпреки някои успехи от време на време срещу по-странични пристанища. На 25 септември самолетостроителният завод във Филтън, близо до Бристол, понася тежки щети, а на следващия ден заводът за производство на спитфайъри близо до Саутхамптън е временно разрушен. Голяма въздушна атака на 27 септември срещу Лондон завърва с провал, а при последното нападение през деня, извършено на 30 септември, до Лондон стига само малка група бомбардировачи, при което са свалени 47 самолета срещу 20 британски изстребителя.

След разочароващите резултати през втората половина на септември и тежките загуби за неговите бомбардировачи Гьоринг се насочва

към използването на изстребителни бомбардировачи, действащи от голяма височина. Около средата на септември на германските изстребителни формации, участващи в битката е наредено да се откажат от една трета от самолетите си за превръщането им в изстребителни бомбардировачи, като от тях са произведени общо 250. Времето за преподготовката на пилотите обаче е малко, а носеният от тях бомбен товар не е достатъчен, за да причини големи щети, като при това те инстинктивно са склонни да се освобождават от бомбите си веднага след като бъдат нападнати. Най-добрият, което може да се каже за тях, е, че употребата им временно намалява германските загуби, като през това време напрежението, на което са подложени Кралските ВВС, не спада. В края на октомври германските загуби отново се увеличават с предишното темпо, а влошаващото се време засилва напрежението, на което са подложени екипажите на изстребителните бомбардировачи, които действат от импровизирани летища, заприличали на блата. През октомври германците губят 325 самолета, което надвишава многократно британските загуби. Сега единственото сериозно изпитание за Великобритания идва от обикновените бомбардировачи. От 9 септември 300-те бомбардировача на 3-ти флот на Шперле се връщат към стандартната схема и Лондон е подложен на въздушни бомбардировки в продължение на 57 нощи от средно 160 бомбардировача на нощ. В началото на ноември Гьоринг издава нови заповеди, които бележат промяна на курса. Въздушната офанзива трябва да бъде съсредоточена изцяло върху нощните бомбардировки на градове, индустриални центрове и пристанища. С освобождаването на бомбардировачите на 2-ри флот на разположение за тези цели са близо 750 бомбардировача, но фактически при нападение се използва само една трета от общия брой. Тъй като те могат да си позволят да летят с по-малка скорост и на по-малка височина, самолетите могат да носят по-голям бомбен товар, отколкото през деня, и на нощ се изсипват по около 1000 т бомби. Обаче точността е твърде малка.

Новата офанзива започва в нощта на 14 ноември с нападение над Ковънтри, тя е подпомогната от ярката луна и от специална група „ведещи самолети“. Обаче ефикасността ѝ не може да се сравнява с последвалите големи бомбардировки срещу други градове, като Бирмингам, Саутхамптън, Бристол, Плимът и Ливърпул. На 29 декември са нанесени големи щети на Лондон, особено на централната част на града, но после атаките отслабват в очакване на подобряване на времето през март. В нощта на 10 май – годишнината от започването на блицкрига на Запад през 1940 г., много тежки щети причинява една поредица от

бомбардировки на Лондон. Битката за небето над Великобритания или т.нар. блиц приключва на 16 май, след което основните сили на Луфтвафе са изпратени на Изток за предстоящото нападение срещу Русия.

Германската въздушна офанзива от юли до края на октомври 1940 г. нанася много повече щети и разрушения, отколкото се признава, и резултатът от това би бил още по-сериозен, ако тя се извършваше с по-голямо постоянство и многократни атаки срещу главните индустриални центрове. Но тя не успява да изпълни целта си да унищожи изстребителната авиация на Кралските ВВС и да сломи духа на британците.

По време на битката за Великобритания от юли до края ѝ през октомври германците губят 1733 самолета, а не 2698, както твърди британската страна, докато британската изстребителна авиация губи 915 изстребителя, а не 3058 както твърди противникът.

ДЕВЕТА ГЛАВА

Контраудар от Египет

Когато с настъплението си на Запад Хитлер прави пробив на импровизирания фронт Сома-Есн и поражението на Франция става сигурно, на 10 юни 1940 г. Мусолини вкарва Италия във войната с надеждата да получи някои от плодове на победата. Решението му изглежда почти напълно безопасно от негова гледна точка и фатално за положението на Великобритания в Средиземноморието и Африка. Това е най-мрачният час в нейната история, защото, макар че голяма от армията ѝ във Франция успява да се спаси по море, тя е принудена да изостави повечето от оръжията и оборудването си и така без оръжие е изправена пред предстоящото победоносно нахлуване на германците. Тя не разполага с нищо за подсилване на малката част от британската армия, която пази Египет и Судан, срещу непосредствената заплаха от нахлуване на италиански армии от Либия и Италианска Източна Африка. Положението се влошава още повече, тъй като поради влизането на Италия във войната морските пътища през Средиземно море стават твърде несигурни и подкрепленията трябва да преминават по обиколния път през Кейптаун по западния бряг на Африканския континент до източното крайбрежие на Червено море. Една малобройна част от 7000 души, която е готова за изпращане през май 1940 г., до края на август не успява да стигне до Египет. В числено отношение италианските армии имат внушително превъзходство пред изправените срещу тях малки британски сили под

командването на генерал сър Арчибалд Уейвъл, който по предложение на Хор-Белиша е назначен през юли 1939 г. на новосъздадения пост главнокомандващ в Близкия изток, когато са взети първите мерки за укрепване на силите там. Но дори и сега има едва 50 000 британски войници, изправени пред общо половинмилионна италианска армия и италиански колониални войски. На южните фронтове италианските сили в Еритрея и Абисиния възлизат на повече от 200 000 души и могат да напреднат на запад в Судан, който се защитава само от 9000 британски и судански войници, или на юг, в Кения, където гарнизонът не е по-голям. Неравният терен и големите разстояния заедно с трудностите на италианците да държат в подчинение наскоро завладените етиопци, а и слабостта на италианската армия са главната защита на Судан през този тежък период. Като се изключат два малки набега по границата при Касала и Гал абат, от италианска страна не се предприема друго настъпление.

На северноафриканския фронт една още по-голяма войскава част в Киренайка под командването на маршал Грациани е изправена срещу 36 000 британски, новозеландски и индийски войници, които пазят Египет. Западната пустиня откъм египетската граница разделя двете страни на този фронт. Най-предните британски позиции са при Марса Матрух на 200 км зад границата и на около 320 км западно от делтата на Нил.

Но вместо да остане пасивен, Уейвъл използва част от своята ненапълно окомплектувана танкова дивизия, за да нападне направо през пустинята. Той проявява голяма дързост с непрекъснати атаки през границата срещу италианските постове. Така в самото начало на кампанията 7-а танкова дивизия на генерал Крий, която скоро става известна като „Пустинните плъхове“, печели морално преимущество над врага. Уейвъл специално благодарни на 11-и хусарски (с бронирани коли) батальон под командването на подполковник Дж. Ф. Б. Комб, като заявява, че „той бе непрекъснато на фронтовата линия и обикновено зад гърба на противника през целия период“. На 4 юни една мо-билна колона, командвана от бригадният генерал Дж. А. С. Каунтър нанася изненадващ удар на форт Капуцо и завладява това важно гранично укрепление. Британците не се опитват да го задържат, тъй като стратегията им е да продължават да се движат като „господари на пустинята“ и да принуждават италианците да отделят повече сили за тях. Публикуваният списък на италианските загуби за трите месеца до средата на септември наброява 3500 души, докато британците губят само малко над 150, въпреки че често са бомбардирани и обстрелвани с картечници от въздуха, където

сравнително многобройната италианска авиация по това време не среща почти никаква съпротива.

Едва на 13 септември италианците, след като струпват над шест дивизии, започват предпазливо да се придвижват напред в Западната пустиня. След като напредват 80 км, малко по-малко от половината път до британските позиции при Марса Матрух, те спират при Сиди Барани и установяват там верига от укрепени лагери, разстоянието между които е твърде голямо, за да се подкрепят помежду си. Минава седмица след седмица без никакъв опит за придвижване нататък. През това време при Уейвъл пристигат още подкрепления, включително три танкови полка, които по инициатива на Чърчил са прехвърлени бързо от Англия с три бързи търговски кораба.

Сега Уейвъл решава, че след като италианците не напредват, той ще се придвижи напред и ще ги нападне. Този удар трябва да има изненадващ ефект, който да доведе до разгром на цялата италианска армия и до почти пълния провал на италианците да се задържат в Северна Африка.

Обаче дори и той не предвижда драматичния резултат от нападението, Ударът е планиран не като постепенно настъпление, а по-скоро като широкомащабна атака. Уейвъл го замисля като изненадващ юмрук, който временно да зашемети нашествениците, а той да отклони част от силите си към Судан, за да отблъсне намиращата се там друга италианска армия. Така за съжаление не е направено нужното да се довърши постигнатото със съкрушителната победа, която на практика е извоювана. До голяма степен това се дължи на рязката промяна на плана за атаката след репетицията, от която се пораждат съмнения в нейната целесъобразност. Нападението на противниковите лагери в тил заменя фронталната атака, която по всяка вероятност би се провалила. Тази вероятност е още по-голяма, като се има предвид минното поле на пътя на атаката. Промяната на подхода е предложена от генерал-майор Дормън-Смит – шабен офицер, който е изпратен от Уейвъл да присъства на репетицията. Предимствата ѝ са оценени моментално от командващия частите в Западната пустиня генерал О'Конър, а последвалата победа се дължи главно по начина, по който той ръководи операцията, тъй като по-висшите военачалници Уейвъл и генерал-лейтенант Х. М. Уилсън са твърде далеч, за да окажат някакво положително влияние върху бързо развиващата се битка, както се вижда впоследствие, оказаното влияние е важно, но отрицателно. Частите, с които разполага Дик О'Конър, наброяват 30 000 души, изправени срещу сила от 80 000, но танковете му са 275

срещу 120. Петдесетте тежки танка „Матилда“ на 7-и кралски танков полк, чиято броня е непробиваема за повечето от противниковите противотанкови оръжия, играят решаваща роля в това и в последвалите сражения.

В нощта на 7 декември частите напускат позицията си при Марса Матрух и се отправят на 110-километров преход през пустинята. Следващата нощ преминават през една пролука във веригата на вражеските лагери и рано на 9 декември пехотинците на 7-а индийска дивизия (командвана от генерал Бе-рисфърд-Пиърс) нападат в тил лагера „Нибейва“, предвождани от танковете на 70-и танков полк. Гарнизонът е изненадан и са пленени 4000 души, а загубите на нападателите са малки – танкистите дават само седем жертви. След това танковете „Матилда“ повеждат колоната на север срещу лагера „Тумар-Запад“, който е превзет рано следобед, а в края на този победоносен ден пада и лагерът „Тумар Изток“. През това време 7-а танкова дивизия²² продължава настъплението си на запад и достига шосето, което води към крайбрежието, като така застава на пътя за отстъпление на противника, на следващия ден 4-та индийска дивизия се придвижва на север срещу няколкото италиански лагера, разположени плътно около Сиди Барани. Сега врагът е нащрек, а и силните пясъчни бури допълнително пречат на настъплението. Обаче след първоначално спиране следобед са предприети две обходни атаки от двата фланга с два допълнителни танкови полка, изпратен обратно от 7-а танкова дивизия. Така по-голямата част от позициите при Сиди Барани са превзети преди края на деня.

На третия ден резервната бригада на 7-а танкова дивизия е докарана, за да продължи обкръжението от запад, и тя пристига на морския бряг отвъд Бук Бук, за да пресече пътя на голяма колона отстъпващи италианци. Тук са пленени още 14 000 италиански войници и 8 8 оръдия и общата равностметка възлиза на близо 40 000 пленници и 400 оръдия.

Останките от нашественическата италианска армия, след като преминават отново собствената си граница, търсят убежище в крепостта Бардия на брега на морето. Там те са бързо изолирани от обходната маневра на 7-а танкова дивизия. За съжаление в момента тя не разполага с пехотна дивизия, за да се възползва от преимуществото от деморализирането на италианските части, тъй като британските по-висши военачалници нареждат 4-та индийска дивизия да се оттегли веднага след

22. Поради заболяване на генерал Крич дивизията временно се командва от бригаден генерал Каунтър.

превземането на Сиди Барани и да се върне в Египет, откъдето да бъде изпратена в Судан. Отдалечеността им от района на сраженията им пречи реално да преценят каква решителна победа е спечелил О'Конър и каква изключителна възможност му се предлага, и настояват да бъде изпълнена заповедта.

Така на 11 декември, третия ден от битката, разгромените италианци бягат панически на запад, а половината от силите на победителя се отправят на изток-гърб с гърб! Това е една странна гледка, която става причина за съдбоносно забавяне, защото изминават три седмици преди 6-а австралийска дивизия да пристигне от Палестина, за да помогне за продължаването на британското настъпление.

На 3 януари 1941 г. най-после е предприета атака срещу Бардия, като 22 танка „Матилда“ на 7-и кралски танков полк действат начело като „отварачки на консерви“. Отбраната бързо се сгромолява и на третия ден целият гарнизон се предава – 45 000 военнопленници с 462 оръдия и 129 танка. Командирът на австралийската дивизия (генерал-майор И. Г. Маккей) заявява, че за него танковете „Матилда“ са стрували колкото цял пехотен батальон.

Веднага след превземането на Бардия 7-а танкова дивизия се отправя на запад с цел да изолира Тобрук и австралийците да могат да се придвижат, за да атакуват крепостта на морския бряг. Тобрук е атакуван на 21 декември и пада на следващия ден, като са пленени 30 000 души, 236 оръдия и 87 танка. В това нападение участват само 16 танка „Матилда“, но отново на тях се дължи решителният пробив. Същата нощ някои от хората на кралския танков полк слушат новините по радиото и чуват коментаторът да казва: „Предполагаме, че начело на атаката е бил прочутият мотострелков полк“. Един танкист е толкова вбе-сен, че рита силно радиоапарата и възкликва: „Трябва да си от колониалните войски, да си чернокож или от мотострелковаците, за да получиш признание в тази война“. Тази реакция е оправдана, тъй като никога във военната история една бойна част не е играла толкова решителна роля в поредица от битки, колкото 7-и кралски танков полк при Сиди Барани, Бардия и Тобрук. Бързият успех на британското настъпление в Киренайка е още по-забележителен, тъй като е постигнат въпреки едно ново препятствие. Подкрепленията, транспортните средства и самолетите, които трябва да бъдат изпратени на О'Конър, са задържани в Египет, а някои части дори са му отнети, защото въображението на Чърчил сега се носи другаде. Подтикван от някогашния си опит в Първата световна война и окуражен от силната съпротива на гърците срещу италианците, той си

представя възможността за създаване на мощна коалиция от балкански страни срещу Германия. Това е привлекателна, но не-реалистична картина, защото примитивните балкански армии нямат сили да се противопоставят на германските самолети и танкове, а англичаните могат да им изпратят съвсем незначителна помощ.

В началото на януари Чърчил решава да настоява пред гърците да приемат контингент от британски танкове и артилерия, който да бъде стоварен в Солун, и нарежда на Уейвъл да извърши незабавно приготовления за изпращане на такава войскава част, въпреки че това означава да бъдат отслабени и без това малките сили на О'Конър. Обаче генерал Метаксас, който по това време оглавява гръцкото правителство, не приема предложението, като твърди, че има вероятност предложеният контингент да стане повод за германска нахлуване, а той не се чувства достатъчно силен да я отблъсне. Освен това главнокомандващият генерал Папагос изразява мнение че за англичаните ще е по-разумно да завършат завладяването на Африка преди да започнат нещо ново и да раздвоят усилията си. Този любезен отказ от страна на гръцкото правителство съвпада със завладяването на Тобрук от О'Конър и британското правителство му разрешава да направи още една стъпка и да завземе пристанищния град Бенгази. Вероятно така е можело да завърши завладяването на Киренайка – източната половина на Италианска Северна Африка. Обаче британският министър-председател продължава да храни надежди за своя балкански проект и на Уейвъл е казано да не дава никакви подкрепления на О'Конър, което може да се отрази отрицателно върху съсредоточаването на сили и средства за действия на Балканите. След като получава разрешение да продължи настъплението, О'Конър отново постига много повече, отколкото се очаква от малобройните му сили. (Неговата мобилна 7-а бронетанкова дивизия е сведена само до 50 тежки и 95 леки танка, които имат много тънка броня и неефективно оръдие за пробиване на танкова броня.) Като заварва врага в силна позиция на крайбрежния път при Дерна, той планира да го изтласка от там чрез обходна маневра веднага след като получат новите запаси и тежките танкове. Очаква се те да пристигнат навреме, за да може той да поднови настъплението на 12 февруари.

Но на 3 февруари военновъздушното разузнаване докладва, че противникът се готви да изостави ъгъла при Бенгази и да се оттегли на тясната ивица земя при Агейла, където да блокира пътя от Киренайка за Триполитания. Вече са забелязани големи колони да се отправят на път.

О'Конър веднага планира смела атака за пресичане на

противниковото отстъпление, в която участва само 7-а бронетанкова дивизия в намаления си състав под командването на генерал Крий. Тя е изпратена през пустинята с цел крайбрежния път доста преди Бенгази. Трябва да се изминат 250 км от позицията при Мечили, като първият дълъг преход е през изключително тру-ден терен. Дивизията тръгва със запаси само за два дни и недостатъчно коли-чество гориво на едно от най-дръзките начинания във военната история.

4-та танкова бригада на Каунтър тръгва в 8,30 часа сутринта на 4 февруари, предвождаш от бронираните коли на 11-и хусарски полк. (Другата танкова бригада – 7-а, е намалена само до една малка бойна част – Първи кралски танков полк.) По обед въздушното разузнаване докладва обезпокоителната новина, че отстъпващият противник е вече южно от Бенгази. В опит да ускори пресрещането Крий нарежда Каунтър да организира една изцяло мобилна част от моторизирана пехота и артилерия и да я изпрати напред с 11-и хусарски полк под командването на полковник Комб. Възраженията на Каунтър срещу тази заповед са заради объркването и забавянето, които ще причинят изтеглянето от ариергарда и организирането на специален транспорт и свързки за тях. Освен това по ужасно трудния терен, по който трябва да премине моторизираната част следобед, танковете почти я достигат. Каунтър продължава да се придвижва и след полунощ на лунна светлина, преди да разреши на танковите екипажи неколкочасова почивка.

На сутринта (5 февруари) при един по-лек терен частите под командването на Комб напредват по-бързо. Следобед те блокират двата пътя за отстъпление на противника южно от Беда Фом. Същата вечер залавят една нищо непо-дозираща колона италианска артилерия и евакуиран цивилен персонал.

Междувременно танковете на Каунтър, които следват плътно, пристигат около 5 часа сутринта при линията за отстъпление на противника край Беда Фом. Преди да се стъмни, те разбиват две колони от артилерия и транспортни средства. Действията им са кулминацията на настъпление, при което са изминати 270 км за 33 часа – рекорд по мобилност на бронетанкови части. Липсата на пътища и трудният терен правят този подвиг още по-изненадващ.

На следващата сутрин – 6 февруари, главните противникови колони започват да се появяват на сцената, ескортирани от танкове. Това са общо над 100 нови италиански тежки танка, а Каунтър има само 29 тежки танка. За щастие италианските танкове пристигат на групи вместо в едно сбито цяло и се придържат близо до шосето, докато британските

танкове умело маневрират, за да застанат в удобни за стрелба позиции на места, където туловищата им са прикрити и защитени от неравностите на местността. Танковите битки продължават през целия ден, като най-голямата тежест се поема от 19-те тежки танка на 2-ри кралски танков полк, които до следобед са намалени до 7, кога-то пристига 1-ви кралски танков полк на другата бригада с още 10 тежки танка. 3-ти и 7-и хусарски полк, които използват смело леки танкове, правят много, за да отвлекат вниманието и да тормозят противника. Когато над бойното поле пада нощта, 60 от италианските танкове са по-вредени, а други 40 са намерени сутринта изоставени, докато само 3 от британските танкове са извадени от строя. Италианската пехота и други части се предават на тъпи, след като защитаващите ги танкове са унищожени и те са оставени без прикритие. Силите на Комб, които действат като преграда в тила, залавят по-малките групи, успели да избегнат 4-та танкова бригада. Последният опит на италианците да си пробият път е направен скоро след разсъмване от тази предна позиция и е оглавен от 16 танка, но е спрял от 2-ри батальон на мотострелковата бригада. В тази битка при Беда Фом са пленени общо 20 000 души заедно с 260 оръдия и 120 танка. Общата численост на британците и в двете формации на Каунтър и Комб е само 3000 души. Когато на 4 януари Бардия и нейният гарнизон се предават, Антъни Идън, който току-що се е върнал във външно-то министерство на поста държавен секретар след седем месеца в Министерството на войната, парафразира знаменитата фраза на Чърчил, заявявайки, че „никога толкова много не е капитулирало пред толкова малко“. Това е още по-вярно за победата при Беда Фом.

Обаче ефектът от тази внушителна победа скоро избледнява. Пълното унищожаване на армията на Грациани оставя на англичаните открит път през теснината при Агейла за Триполи. Но точно когато О'Конър и войските му се надяват да продължат бързото си настъпление нататък и да изтласкат врага от последната му позиция в Северна Африка, те са спрени със заповед на британското правителство.

На 12 февруари Чърчил изпраща на Уейвъл дълга телеграма, в която, след като изразява възхищението си от завладяването на Бенгази „три седмици преди очакванията“, му нарежда да спре настъплението, като остави само минимални сили да държат Киренайка, и да се подготви да изпрати максимален кон-тингент в Гърция. Почти цялата бойна авиация, с която разполага О'Конър, веднага е прехвърлена, като му е оставена само една ескадрила изстребители. Каква е причината за това салтомортале? Генерал Метаксас умира внезапно на 29 януари и новият

гръцки министър-председател е човек с не толкова силен характер. Чърчил вижда възможност да поднови своя любим балкански проект и решава да се възползва от нея. Той отново прави настоятелно предложение на гръцкото правителство и този път успява да го убеди. На 7 март със съгласието на Уейвъл и с одобрението на началник-щабовеите и натримата главнокомандващи в Близкия изток първият британски контингент от 50 000 души дебаркира в Гърция.

На 6 април германците нахлуват в Гърция и англичаните бързо са изтласкани към един „втори Дюнкерк“. Те се измъкват на косъм от пълно поражение, тъй като евакуирането им по море е много трудно, и изоставят всичките си танкове и по-голямата част от въоръжението си, както и 12 000 души в германски ръце.

О'Конър и щабът му са уверени, че биха могли да превземат Триполи. Едно такова настъпление изисква използването на Бенгази като базово пристанище, но някои от намиращите се там транспортни кораби са отделени за хазартния ход в Гърция. Но и с това биха могли да се справят. Генерал Дьо Гинан, който по-късно става началник на щаба на Монтгомъри, разкрива, че в отдела за планиране на операциите в Близкия изток са били убедени, че Триполи може да бъде превзет и италианците изгонени от Африка преди пролетта.

Видният член на Хитлеровия щаб генерал Варлимонт разкрива, че германското Върховно командване е било на същото мнение: „По това време ние не можехме да разберем защо англичаните не използваша трудностите на италианците в Киренайка и не напреднаха към Триполи. Нямахме нищо, което да ги спре. Малкото италиански войски, останали там, бяха обхванати от па-ника и очакваха британските танкове да се появят всеки момент“.

На 6 февруари, деня, в който армията на Грациани е окончателно разбита при Беда Фом, един млад германски генерал – Ервин Ромел, който командва блестящо 7-а бронетанкова дивизия по време на кампанията във Франция, е извикан при Хитлер и му е наредено да поеме командването на една малка механизирани германска част, която трябва да бъде изпратена на помощ на италианците. Тя се състои от две неголеми дивизии – 5-а, въоръжена с леки танкове, и 15-а – с тежки. Но прехвърлянето на първата не може да завърши до средата на април, а на втората – преди края на май. Това е твърде бавно разгръщане и пътят на англичаните продължава да е открит.

На 12 февруари Ромел пристига със самолет в Триполи, два дни по-късно там хвърля котва германски транспортен кораб, който докарва

един разузнавателен батальон и един противотанков батальон като първо подкрепление. Ромел ги изпраща бързо на фронта и подкрепя тази шепа хора с танкове макети, които бързо нарежда да бъдат построени с надеждата да създаде впечатление, че разполага със значителна сила. Тези макети са качени върху фолксвагени, „народните коли“, които масово се произвеждат в Германия. Едва на 11 март в Триполи пристига танковият полк на 5-а лека дивизия.

Като вижда, че англичаните не идват, Ромел решава да опита една атака с това, с което разполага. Първата му цел е само да заеме теснината при Агейла. Това е постигнато толкова лесно на 31 март, че той решава да продължи. За него е очевидно, че англичаните надценяват много силите му, може бизаблудени от неговите танкове макети. Освен това германците имат превъзходство във въздуха, което им помага да прикрият от британското командване своята слабост на земята и води също до някои заблуждаващи доклади, пре-дадени от Кралските военновъздушни сили през последвалите битки. Ромел има късмет и с времето, в което планира своята атака. В края на февруари 7-а танкова дивизия е върната в Египет, за да си почине и да се възстанови. Мястото ѝ е заето от част от новопристигналата и неопитна 2-ра танкова дивизия, а другата ѝ част е изпратена в Гърция. 6-а австралийска дивизия е изпратена в Гърция, а 9-а, която я заменя, има проблеми с техниката и обучението. На О'Конър също е дадена почивка – сменя го Нийм, който е неопитен командир. Освен това Уейвъл, както признава по-късно, не вярва на съобщенията за предстояща германска атака. Становището му се основава на данни и той едва ли може да бъде обвинен, че е подценил Ромел.

Като се подчинява на заповедите на по-вишестоящите да чака до края на май, Ромел възобновява настъплението си на 2 април с 50 танка, следван по-бавно от две нови италиански дивизии. Опитва се с маневреност и хитрости да компенсира липсата на достатъчно сили. След шока от първоначалната атака на Ромел неговата сянка надвисва така застрашително и е толкова голяма, че тънките ѝ пръсти, отдалечени почти на 150 км разстояние, се привиждат като два закривени рога.

Ефектът от това дръзко настъпление е фантастичен. Британските сили бързо отстъпват объркани и на 3 април напускат Бенгази. В този критичен момент О'Конър е изпратен да съветва Нийм, но по време на отстъплението в нощта на 6 април неговата неохранявана кола се натъква на тила на германския авангард и двамата са пленени. Междувременно едната британска танкова бригада загубва почти всичките си танкове в дългото и бързо отстъпление, а на следващия ден командваният 2-ра

танкова бригада с една новопристигнала моторизирана бригада и други части са обкръжени при Мечили и трябва да се предадат. Числеността на обкръжаващите сили е преувеличена от облаците прах, които вдигат хората на Ромел с камионите си, за да прикрият малкия брой на танковете, с които разполагат. Италианците все още се придвижват бавно отзад. На 11 април англичаните са изтласкани от Киренайка и отвъд египетската граница, с изключение на малка част, чийто път е отрязан при Тобрук. Това е също толкова изненадващ подвиг, колкото по-рано е завладяването на Киренайка, и е постигнат дори по-бързо. Сега англичаните трябва да започнат съвсем отначало усилията си за прочистване на Северна Африка, и то при много по-тежки препятствия и преди всичко при присъствието на Ромел. Цената, която е платена за пропускането на златната възможност от февруари 1941 г., е твърде голяма.

ДЕСЕТА ГЛАВА

Завладяването на италианска Източна Африка

Когато през юни 1940 г. фашистка Италия, подтиквана от Мусолини, влиза във войната, нейните сили в Италианска Източна Африка, която от 1936 г. включва и Етиопия, както и в Северна Африка превъзходат значително по численост британските. Според италианските архиви войските в този район са около 91 000 италиански и близо 200 000 местни войници, въпреки че по-следните, изглежда, се водят повече на хартия и е по-реалистично да се приеме, че са наполовина от посочената цифра. През първите месеци на 1940 г. преди влизането на Италия във войната, британските сили в Судан са само около 9000 британски и местни войници и 8500 в Източна Африка, които се намират в Кения.

В този обширен двоен военен театър италианците проявяват почти същата мудност да вземат инициативата, както и в Северна Африка. Основната причина е преценката им, че през британската блокада няма голяма вероятност да получат допълнително муниции и гориво за двигателите. Но това едва ли е основателна причина, тъй като е по-важно да използват голямото си числено превъзходство, преди британските части в Африка да могат да получат достатъчно подкрепления.

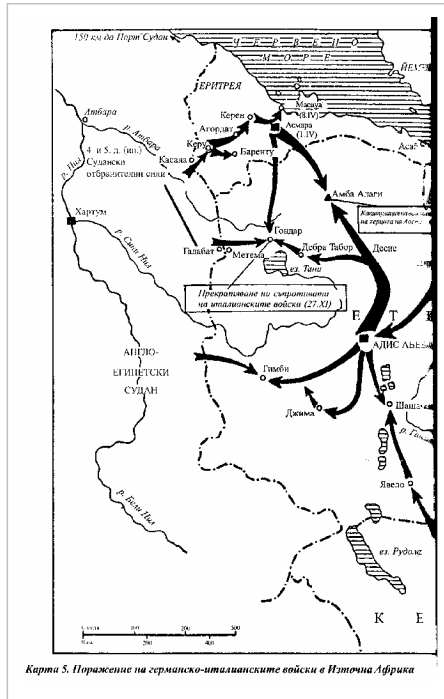
В началото на юли италианците се придвижват колебливо от Еритрея на северозапад и окупират град Касала, който се намира на около 20 км навътре в суданска територия. В това настъпление участват две бригади, четири мо-гострелкови полка и две дузини танкове – около 6500

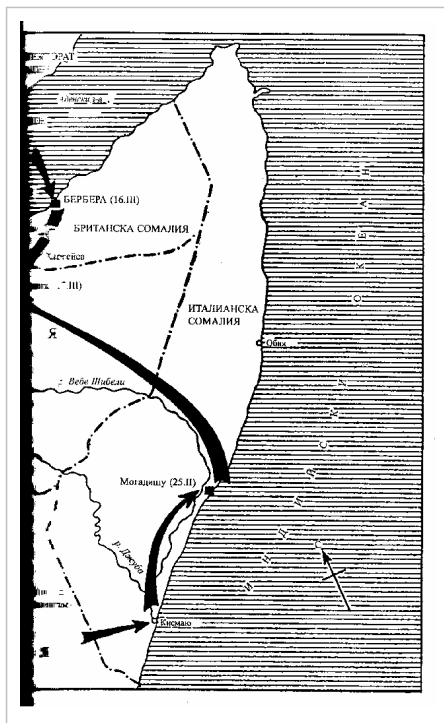
души срещу пост, държан от една рота от около 300 души на суданските сили за отбрана. По това време генерал-майор Уилям Плат, командващ силите в Судан, разполага само с три британски пехотни батальона за целия обширен район, които се намират съот-ветно в Хартум, Атбара и Порт Судан. Той постъпва разумно, като не ги хвърля в битката, докато разбере как се развива италианското настъпление. Вместо да напредва, то спира, след като са заети няколко гранични поста, като този в Галабат, непосредствено отвъд северозападната граница на Етиопия, и Мояле на северната граница на Кения.

Едва в началото на август италианците започват по-сериозни настъпателни действия предприети срещу най-лесната цел – Британска Сомалия, тясна ивица крайбрежна територия на африканския бряг на Аденския залив това минимално придвижване има за мотив защита. Мусолини нарежда италианците да се придържат към отбранителна стратегия. Обаче херцогът на Аоста, който е вицецрал на Етиопия и върховен главнокомандващ в този район преценява, че пристанището Джибути във Френска Сомалия предлага възможност за лесно навлизане на англичаните в Етиопия. Тъй като няма доверие на споразумението за примирие с французите, той решава да окупира съседната и по-голяма територия на Британска Сомалия, Британският гарнизон там, командван от генерал-майор А. Р. Чейтър, се състои само от четири батальона африканци и индийци, а 2-ри британски батальон „Черен страж“ е на път. Настъпващите италиански сили се състоят от 26 батальона придружавани от артилерия и танкове. Обаче малък сомалийски корпус на камили ефикасно забавя настъплението им и генерал-майор А. Р. Годуин-Остин пристига на полесражението, за да поеме командването точно когато настъпващите стигат прохода Туг Арган на подстъпите към морската столица Бербера. Тук защитниците оказват такава силна съпротива, че нападателите са принудени отчаяно да се отбраняват в продължение на четири дни, но поради липса на нови подкрепления и защитни позиции британските сили са евакуирани от Бербера по море. Повечето от тях са прехвърлени да подсилат британските части в Кения. Те ликвидират над 2000 войници на противника, като дават само 250 жертви, и оставят у италианците впечатление, което има дълготрайни стратегически последици за по-нататъшните им действия. Британските сили в Кения под командването на генерал-лейтенант сър Алън Кънингъм, който поема поста през ноември 1940 г., се състоят от 12-а африканска дивизия, командвана от Годуин-Остин (1-ва южноафриканска и 22-ра източнаафриканска бригада и 24-та бригада от Златния бряг²³), подсилени съвсем

наскоро от 11-а африканска дивизия.

През есента силите в Кения са увеличени до 75 000 души – 27 000 южно-африканци, 33 000 източнафриканци, 9000 западнафриканци и около 6000 англичани. Сформирани са три дивизии – 1-ва южноафриканска и 11-а и 12-а африканска. В Судан сега има общо 28 000 души, включително 5-а индийска дивизия, а 4-а индийска е прехвърлена там, след като взема участие в началния етап на блестящия контраудар срещу италианците в Северна Африка. Там е изпратена също част от 4-ти кралски танков полк. Тук са и суданските сили за отбрана.

Чърчил смята, че многобройните британски войски трябва да са поактивни, и неколкочратно настоява за по-агресивни действия от предприеманите или замислените. Уейвъл, който е главнокомандващ на войските в Близкия изток, предлага в съгласие с Кънингъм да започне настъпление от Кения в Италианска Сомалия през май или юни след пролетните дъждове. Съмненията му са подсилени от упоритата съпротива, която среща през ноември първото настъпление на Плат на северния фронт, когато срещу Галабат е хвърлена 10-а индийска бригада под командването на генерал-майор У Дж. Слим-решителен лидер, който покъсно става един от най-блестящите висши командири във войната. Първоначалната атака срещу Галабат успява, но последвалото я нападение срещу съседния пост при Метема е спряно от една почти равностойна по численост италианска колониална бригада. Това до голяма степен се дължи на неочаквания неуспех на един британски батальон, който току-що е включен в тази индийска бригада въпреки предупрежденията на Слим, че може да претърпи сериозни загуби. Както показват някои

по-късни събития, италианските сили в този северен сектор са по-корав противник от където и да било другаде.

Единствените даващи надежда епизодични акции през зимата са действията на генерал-майор Д. А. Санфърд – офицер от запаса, който е мобилизиран в началото на войната и по-късно изпратен в Етиопия да вдигне бунт сред вождовете на планинските племена около Гондар. В тази му дейност през зимата го подпомага известният с още по-нетрадиционните си действия ка-питан Орд Уингейт с един судански батальон и неговия неуловим отряд „Гидеон“. Намиращият се в изгнание император Хайле Селасие е върнат със са-молет в Етиопия на 20 януари 1941 г. Не минават и три месеца и на 5 май той отново влиза в своята столица Адис Абеба, придружаван от Уингейт – много по-рано, отколкото дори Чърчил предполага, че е възможно.

Под постоянния натиск на Чърчил и на Смътс в Южна Африка Уейвъл и Кънингъм започват настъпление от Кения в Италианска Сомалия през фев-руари 1941 г. Пристанището Кисмау е превзето с неочаквана лекота, което опростява проблема със снабдяването, и силите на Кънингъм преминават река Джуба. Те напредват около 400 км към Могадишу – столица и голямо при-станище на Сомалия, което превземат само след седмица, на 25 февруари. Тук залавят голямо количество гориво за механизирани части и самолетите, тъй като изпреварват планираните от италианците взривявания, както това става и в Кисмау. Друг важен фактор за бързото настъпление е и добрата подкрепа от въздуха.

След това частите на Кънингъм навлизат навътре в Южна Етиопия и след настъпление от 650 км на 17 март 11-а африканска дивизия превзема Жи-джига, недалеч от центъра на провинция Харар. Това ги доближава още повече до границата на бивша Британска Сомалия, където малък отряд от Аден влиза отново на 16 март. След упорита съпротива Харар е завладян на 29 март и силите на Кънингъм се насочват на запад към етиопската столица Адис Абеба, отдалечена на 500 км. Само след седмица, на 6 април, тя е превзета от частите на Кънингъм – месец преди император Хайле Селасие да се завърне в града, придружен от Уингейт. Готовността на италианците да се предадат е подсилена от съобщенията за зверствата, на които етиопците подлагат ита-лианските жени.

На север съпротивата е много по-упорита от самото начало. Там командващият генерал Фруци има около 17 000 добре въоръжени италиански войници на фронта в района на Еритрея и над три дивизии,

разположени в дълбочина. Настъплението на генерал Плат, което започва през третата седмица на януари, се извършва от мощната 4-та и 5-а индийска дивизия. Херцогът на Аоста нарежда на италианските части в Еритрея да отстъпят, преди британското настъпление да се е развило, и в резултат първата сериозна съпротива е оказана при Керу, на 100 км източно от Касала и на 65 км от границата със Судан.

В планинските местности при Баренту и Агордат двете индийски колони срещат още по-силна съпротива. За щастие първа стига по-далечната цел 4-та индийска дивизия, командвана от генерал Берисфърд-Пиърс, и това улеснява настъплението на 5-а индийска дивизия към Баренту. Тогава Уейвъл вижда възможност да разшири настъплението и да завладее цяла Еритрея и съответно дава нови заповеди на генерал Плат. Но столицата Асмара е на повече от 150 км отвъд Агордат (пристанището Масауа е още по-далеч), а почти на половината път са планинските позиции при Керен – едни от най-силно укрепените в Източна Африка, през които преминава единственият път към Асмара и към италианската военноморска база в Масауа.

Първият опит за пробив, започнал рано на 3 февруари, се оказва неуспешен, а през идващите дни са отблъснати няколко нови атаки. Италианският командващ частите там – генерал Карнимео, показва великолепен боен дух и тактическо умение. След повече от седмица усилия атаката е прекратена и настъпва дълго затишие. Настъплението е подновено едва в средата на март, когато е докарана 5-а индийска дивизия, готова да се присъедини към атакуващите. Битката отново е продължителна и настъпващите са отблъснати от поредица италиански контраатаки, но накрая – на 27 март, група тежки танкове и пехотинци от 4-ти кралски танков полк извършват пробив в италианския фронт – също както действията на 7-и кралски танков полк се оказват решаващи за успеха на сраженията в Северна Африка от Сиди Барани до Тобрук. Това слага край на битката при Керен, продължила 53 дни. Силите на генерал Фаруци отстъпват на юг в Етиопия и на 1 април англичаните окупират Асмара. След това изминават 80 км на изток към Масауа и го принуждават да капитулира след едно сражение на 8 април. Така завършва кампанията в Еритрея. Междувременно останалите италиански части – под командването на херцога на Аоста, се изтеглят на юг в Етиопия, като планират да дадат последен отпор от планинските позиции при Амба Алаги на около 130 км южно от Асмара. Останали са му само 7000 войници с 40 оръдия и запаси за по-малко от три месеца. Освен това бойният дух на италианците спада в резултат на съобщенията за жестокото

отношение на етиопците към военнопленниците. Затова херцогът, въпреки че е храбър воин, е готов да се съгласи на капитулацията при „достойни условия“, което става на 19 май, и общият брой на италианските военнопленници достига 230 000 души. В югозападната част на Етиопия все още остават изолирани италиански части под командването на генерал Газера, както и на северозапад под командването на генерал Наси близо до Гондар, но до есента те са обкръжени и разгромени. Това е краят на просъществувалата за кратко време африканска империя на Мусолини.

Част IV НАСТЪПЛЕНИЕТО НА ГЕРМАНИЯ НА ШИРОК ФРОНТ 1941

ЕДИНАЙСЕТА ГЛАВА Завладяването на Балканите и Крит

Някои твърдят, че изпращането на частта под командването на генерал Уилсън в Гърция, макар и да приключва със спешна евакуация, е оправдано, защото отлага с шест седмици нахлуването в Русия. Това твърдение се оспорва начинанието се осъжда от редица военни, които са добре запознати с обста-новката в Средиземноморието – особено генерал Дьо Генган, по-късно на-чалник-щаб на Монтгомъри, който по оно-ва време е член на комисията за планиране на операциите в Кайро. Те твърдят, че заради изпращането на не-достатъчни сили в Гърция, които нямат шансове да я спасят от германското нашествие, е била пожертва-на златна възможност да се използва поражението на италианците в Ки-ренайка и да се завземе Триполи, преди германците да пристигнат.

Това мнение е потвърдено от събитията. Гърция е завладяна за три седмици и англичаните са изгонени от Балканите, а намалените британ-ски сили в Киренайка също са изтласкани от германския африкански корпус, получил възможност да пристигне в Триполи. Тези поражения означават съкрушителна загуба на престиж и перспективи за англичани-те и само ускоряват бедите, които се струпват върху гръцкия народ. До-ри гръцката кампания да е забавила нахлуването в Русия, това не оправ-дава решението на британското прави-телство, тъй като по това време то не е имало предвид такава цел.

Историята изисква да се покаже дали кампанията наистина е имала такъв ефект. Най-категоричното доказателство в подкрепа на това е фактът, че Хитлер първоначално нарежда подготовката за нападение на Русия да бъде завършена на 15 май, а след това, в края на март, ориенти-ровъчната дата е отложена с месец и определена за 22 юни. Фелдмар-шал Фон Рундщет казва, че под-готовката на неговата група армии е възпрепятствана от късното пристигане на танковите дивизии,

ангажирани в балканската кампания, и че това е основният фактор за забавянето в съчетание с атмосферните условия.

Фелдмаршал Фон Клайст, който командва бронетанковите сили на Рундщет, е още по-категоричен. „Вярно е, че силите, ангажирани на Балканите, небяха големи в сравнение с нашата обща мощ, но количеството танкове, взели участие там, беше значително, казва той. Основното ядро от танковата мощ, дадена ми да командвам за офанзивата срещу руския фронт в Южна Полша, взе участие в балканската офанзива и трябваше да бъде изтеглено, а екипажите се нуждаеха от почивка. Голям брой от тях бяха стигнали чак до Пелопонес и трябваше да се върнат по целия обратен път“. Мненията на фелдмаршалите Фон Рундщет и Фон Клайст, естествено, са повлияни от степента, до която офанзивата по техния фронт зависи от завръщането на тези бронетанкови дивизии. Други генерали придават по-малко значение на отражението на балканската кампания. Те подчертават, че главната роля в настъплението срещу Русия е била отредена на групата армии „Център“ под командването на фелдмаршал Фон Бок в Северна Полша и че шансовете за победа са зависели главно от техния напредък. Намаляването на силите на Рундщет при второстепенната роля на неговата група армии не е могло да се отрази толкова решително на проблема, тъй като руските сили не биха могли да бъдат лесно прехвърлени. Това дори е можело да попречи на стремежа на Хитлер да насочи усилията си на юг във втората фаза на нахлуването – стремеж, който, както ще видим, има фатален забавящ ефект върху перспективите да стигне Москва преди зимата. В краен случай нахлуването е могло да започне, без да се чака засилването на групата армии на Рундщет от пристигането на дивизиите от Балканите. Доводът в случая обаче за забавянето се подсилва от съмнения дали земята е била достатъчно суха за предприемането на по-ранно настъпление. Мнението на генерал Халдер е, че атмосферните условия преди започването на настъплението не са били подходящи. Различните мнения на генералите обаче не могат да определят със сигурност какво е щяло да бъде решено, ако не са били балканските усложнения. След като ориентировъчната дата се отлага по тези съображения, натежават доводите против всяка идея за нападение преди завръщането на допълнителните дивизии от там.

Отлагането обаче не е предизвикано от гръцката кампания. Хитлер вече е имал предвид този ангажимент, когато навлизането в Гърция е било включено в програмата за 1941 г. като предшествашо нахлуването в Русия. Решаващият фактор за промяната на началната дата е

неочакваният държавен преврат в Югославия, извършен на 27 март, когато генерал Симович и неговите съзаклятници свалят правителството, което малко преди това е ангажирало Югославия с договор с Оста. Хитлер е толкова въбсен от неприятните новини, че същия ден решава да започне тотална офанзива срещу Югославия. Допълнителните сухопътни и военновъздушни сили, необходими за такъв удар, са много по-големи в сравнение с кампанията в Гърция и това принуждава Хитлер да вземе окончателното решение да отложи началото на нападението срещу Русия.

Не фактът на британския десант, а страхът от него кара Хитлер да настъпи в Гърция, но резултатът от това настъпление го успокоява. Десантът не възпира правителството на Югославия да се споразумее с Хитлер. От друга страна той може и да е окуражил Симович да свали правителството и да започне действия срещу Хитлер.

Още по-показателна е оценката за операциите в балканската кампания, дадена от генерал Фон Грайфенберг – началник-щаб на 12-а армия на фелдмаршал Лист, която извършва балканското нахлуване. Припомняйки съюзническия десант в Солун през 1915 г., който през септември 1918 г. се развива в решителен стратегически пробив, Грайфенберг подчертава, че през 1941 г. Хитлер се е страхувал да не би англичаните отново да извършат десант в Солун или другаде по южното крайбрежие на Тракия и така да се окажат в тила на групата армии „Юг“, когато те настъпят на изток в Южна Русия. Хитлер предполага, че англичаните ще се опитат да стъпят на Балканите както преди, и си спомня как в края на Първата световна война съюзническата балканска армия съществено допринася за нейния развой.

По тази причина той решава преди започването на операциите срещу Русия да завземе като предпазна мярка крайбрежието на Южна Тракия между Солун и Дедеагач (Александруполис). За операцията е определена 12-а армия на Лист и към нея е придаден 12-и танков корпус на Клайст. Армията се събира в Руминия, преминава през Дунав в България и от там трябва да пробие линията „Метаксас“, напредвайки с предния си фланг към Солун, а с левия – към Дедеагач. След като достигне крайбрежието, българите трябва да поемат главната грижа по защитата му, като се оставят съвсем малко германски воиници. След това основното ядро от 12-а армия, на първо място танковата група на Клайст, прави обратен завои, за да премине на север през Румъния и да влезе в действие на южния сектор на Източния фронт. Първоначалният план не предвижда окупация на главната част на Гърция.

Когато този план е показан на българския цар Борис, той казва, че няма доверие в Югославия, която може да застраши десния фланг на 12-а армия. Но германските представители го уверяват, осланяйки се на пакта между Югославия и Германия от 1939 г., че не очакват опасност от тази страна. Остават обаче с впечатлението, че цар Борис не е съвсем убеден.

Той се оказва прав. Когато 12-а армия е на път да започне операциите от България в съответствие с плана, в Белград е извършен преврат, който води до абдикирането на регента – принц Павел, точно преди да започне придвижването на войските.

Блументрит отбелязва: „Оказва се че някои кръгове в Белград не са били съгласни с прогерманската политика на принц Павел, и искат да застанат на страната на западните сили. Ние като войници не можем да кажем дали западните сили или СССР са подкрепили предварително преврата, но във всекислучай той не е бил организиран от Хитлер! Напротив, оказал се е една много неприятна изненада и почти напълно е объркал плана за операциите на 12-а армия в България“²⁴.

Танковите дивизии на Клайст трябва незабавно да се насочат от България на северозапад срещу Белград. Друга импровизация е една операция на 2-ра армия (командвана от Вайхс) с набързо събрани формации от бази в Каринтия и Щирия²⁵ и насочени на юг в Югославия. Избухването на военния пожар на Балканите налага отлагане на руската кампания от май за юни. Така че белградският преврат съществено повлиява началото на нападението на Хитлер срещу Русия.

Атмосферните условия също играят важна роля през 1941 г., но това става случайно. Източно от линията по поречието на Буг и Сан в Полша сухопътните операции са възпрепятствани до май, тъй като повечето пътища са кални и цялата страна представлява тресавище. Придошлите реки предизвикват големи наводнения. Колкото по на изток се отива, толкова по-съществени се оказват тези пречки. Това важи особено за мочурливите гористи райони около реките Рокитно (Припят) и Березина. Дори в нормални условия придвижването е много трудно преди средата на май, а 1941 година се оказва изключително лоша. Зимата продължава по-дълго. До началото на юни река Буг се е разляла на километри от бреговете си. Подобни са условията и по на север. Генерал Фон Манщайн, който тогава командва авангарда от танкови корпуси в

24. Liddell Hart, *The Other Side of the Hill*, p 254.

25. Провинции в Южна Австрия – бел. ред.

Източна Русия, заявява, че в края на май и началото на юни са паднали проливни дъждове. Очевидно е, че ако бнахлуването е започнало по-рано, перспективите са щели да бъдат още по-лоши, и както казва Халдер, много съмнително е дали една по-ранна дата би била целесъобразна, което няма нищо общо с балканското забавяне. През 1940 г. времето е било много благоприятно за настъпление на Запад, но атмосферните условия през 1941 г. не са били в полза на нахлуването на Изток. През април 1941 г. германците навлизат в Гърция след десанта на малък британски контингент в Солун, гръцката армия е заела позиции главно за защита на планинските проходи на границата с България, където са събрани германските сили. Очакваното настъпление през долината на Струма прикрива друго по-малко придвижване. Германските механизирани колони завиват на запад от Струма по долината на Струмица, която е успоредна на границата през планинските проходи навлизат в югославската част на долината на Вардар. Така те прекъсват връзката между гръцките и югославските армии и през пробива бързо настъпват по долината на Вардар към Солун. Това отрязва пътя на голяма част от гръцката армия, заела позиции в Тракия.

Германците продължават този удар не с директно настъпление на юг от Солун покрай планината Олимп, където британската армия е заела позиция, а с обходна маневра на запад през прохода до Битоля. Настъплението към западното крайбрежие на Гърция отрязва гръцките дивизии в Албания, за-обикаля британския фланг и застрашавайки отстъплението на оцелелите съюзнически сили, бързо води до разгрома на съпротивата в цяла Гърция. Основното ядро от британските и съюзническите сили е евакуирано по море в Крит.

Завладяването на Крит чрез десант само от въздуха е един от най-изненад-ващите и дръзки подвизи във войната. Той е и най-изумителната операция за прехвърляне на войски по въздуха в този конфликт. Извършена е за сметка на пропуски на британското командване и трябва да остане като предупреждение да не се забравя рискът от подобни изненадващи удари в бъдеще, дошли като „гръм от ясно небе“.

В 8,00 часа сутринта на 20 май 1941 г. около 3000 германски парашутисти се спускат от небето над Крит. На острова има 28 600 британски, австралийски и новозеландски войници заедно с две гръцки дивизии, чиято численост е почти също толкова.

Нападението е очаквано, след като германците завладяват Балканите и британските агенти в Гърция предават подробна информация за подготовката на. Обаче на заплахата от въздуха не се гледа толкова

сериозно, колкото би трябвало. Чърчил разкрива, че генерал Фрайбърг, който е назначен за ко-мандващ в Крит по негово предложение, съобщава на 5 май: „Не мога да разбера подобна нервност; ни най-малко не се безпокоя от атака от въздуха“. Той проявява по-голяма загриженост заради опасността от нахлуване по море, която на практика отстраняват Кралските военноморски сили.

Чърчил обаче е разтревожен от заплахата „особено от въздуха“. Той настоява там да бъдат изпратени още най-малко дузина танкове. Още по-съществена слабост е пълната липса на подкрепа от въздуха, с която да се окаже отпор на германските пикиращи бомбардировачи и да бъдат пресрещнати въздушнодесантните части. Дори зенитните оръдия са крайно недостатъчни. До края на първата вечер броят на германците на острова е удвоен и непрекъснато се увеличава с парашутни десанти от безмоторни самолети, а от втората вечер нататък – и с транспортни самолети. Те започват да се приземяват на завзетото летище Малеме, докато защитниците все още го обстрелват с минохвъргачки и оръдия. Общият брой на германските войници, прехвърлени по въздуха, достига около 22 000. Мнозина загиват или са ранени при падането на земята, но най-коравите бойци оцеляват. Същевременно числено превъзхождащите ги противници не са така добре обучени, а някои все още не са се съвзели от шока, преживян при отстъплението от Гърция. Още по-важни се оказват пропуските в снаряжението, особено липсата на радиостанции за тактическа връзка. Въпреки това много от войниците се сражават храбро и тяхната упорита съпротива е от важно значение, което става ясно по-късно.

Известно време настроението в щаба на британското Върховно командване продължава да е оптимистично. В съответствие с пристигащите доклади на втория ден Чърчил заявява в Камарата на общините, че „по-голямата част“ от десантниците са унищожени. От щаба на близоизточното командване още два дни продължават да говорят, че германците са били „ликвидирани“. Обаче на седмия ден, 26 май, британският командващ войските в Крит съобщава: „Според мен границата на издръжливостта на командваните от мен войници е стигнала краен предел... нашето положение тук е безнадеждно“. Идваща от такъв корав воин, като Фрайбърг, тази присъда не се подлага на съмнение. Евакуацията започва на 28 май и приключва в нощта на 31-ви. Кралският военноморски флот, който полага големи усилия да евакуира колкото може повече войници, търпи тежки загуби от противниковата авиация, която владее положението във въздуха. Спасени са 16 500 души, включително

около 2000 гърци, но останалите загиват или са пленени от германците. Флотът дава над 2000 убити. 3 крайцера и 6 разрушителя са потопени. Тежко повредени са 13 други кораба, включително 2 линейни кораба и единственият самолетonosач по това време в британския Средиземноморски флот. Германците дават 4000 убити и около 2000 ранени. Така техните загуби са по-малко от една трета от тези, които понасят англичаните, като тук не влизат загубите на гърците и критските новобранци. Но тъй като най-много са жертвите сред елитните войници на единствената съществуваща парашутна дивизия на Германия, това оказва неочаквано въздействие върху Хитлер, което е от полза англичаните. В първия момент падането на Крит изглежда като катастрофа. Британците я понасят тежко, още повече защото следва непосредствено след други две катастрофи. През април британските войски са прогонени от Киренайка само за десет дни от Ромел и от Гърция – само за три седмици от началото на германското настъпление. Успехът на Уейвъл от зимата със завладяването на Киренайка от италианците сега не изглежда нещо повече от краткотрайно проясняване сред надвисналите облаци. След тези нови поражения, нанесени от германците, и подновената през пролетта въздушна „светкавична война“ срещу Великобритания, перспективите изглеждат дори по-мрачни, отколкото през 1940 г. След третата си победа в Средиземноморието Хитлер обаче не предприема нито един от очакваните от британската страна ходове – да нападне Кипър, Сирия, Суец или Малта. Месец по-късно той започва настъпление в Русия и оттам нататък не се възползва от откритите се възможности да изгони англичаните от Средиземноморието и Близкия изток. Този негов пропуск се дължи главно на това, че вниманието му е погълнато от нахлуването в Русия, носещо и на начина, по който реагира на победата в Крит – тя твърде много се различава от предишните му евтини успехи и далеч по-големи завоевания.

В Югославия и Гърция новите му танкови части са също толкова неустойими, както и в равнините на Полша и Франция, въпреки планинските препятствия, които срещат. Те преминават като вихрушка през двете страни и събарят като кегли изправилите се срещу тях армии.

Армията на фелдмаршал Лист пленява 90 000 югославяни, 270 000 гърци и 13 000 британци с цената само на 5000 убити и ранени, както показват по-късните данни. По това време британските вестници оценяват германските загуби на повече от четвърт милион, а дори в една официална британска декларация се казва, че „вероятно са 75 000“.

Недостатъкът на победата на Хитлер в Крит не са по-големите

загуби, а фактът, че тя временно отслабва новите сухопътни войски, с които може да завладее територии чрез морски десант, без да рискува да бъдат пресрещнати от британския флот, който въпреки понесените тежки загуби все още господства на морския театър на военните действия. Образно казано, в Крит Хитлер „си изкълчва ръката, с която нанася удара“.

След войната командващият германските въздушнодесантни част генерал Щудент изненадващо разкрива, че Хитлер с нежелание е одобрил плана за нападение на Крит: „Той искаше да прекъсне балканската кампания, след като тя достигна Южна Гърция. Когато чух това, взех самолета, за да се види с Гьоринг, и предложих плана за завладяване на Крит само с въздушен десант. Гьоринг, който винаги лесно се ентусиазираше, бързо схвана предлаганите от идеята възможности и ме препрати при Хитлер. Видях се с него на 21 април. Когато първоначално разясних проекта, Хитлер каза: «Звучи добре, но мисля, че не е практичен». Но накрая успях да го убедя. В операцията използвахме единствената си въздушнодесантна дивизия, единствения си полк безмоторни самолети и 5-а планинска дивизия, която дотогава не беше прехвърляна по въздуха“.

Въздушна подкрепа оказват пикиращите бомбардировачи и изстребителите на 8-и въздушен корпус на Рихтофен, чиято роля е решаваща за успешно-то отваряне на портата за влизане в Белгия и Франция през 1940 г.

„Не бяха прехвърлени войски по море. Първоначално имаше подобни на-мерения за изпращане на подкрепления, но единственият наличен морски транспорт бяха няколко гръцки каика. Тогава бе решено конвой от тези малки съдове да натовари по-тежките оръжия за операцията – противотанкови и зенитни оръдия, други видове артилерия и известен брой танкове заедно с два батальона на 5-а планинска дивизия... Смяташе се, че британският флот все още се намира в Александрия, докато в действителност той вече е бил на път за Крит. Конвойот отплава за Крит, попадна на британския флот и беше раз-пръснат. Луфтвафе отмъсти за този неуспех, «като изскубна доста коси» отскалпа на британския флот. Обаче нашите сухопътни операции в Крит бяха много затруднени от липсата на по-тежките оръжия, на които разчитаме...

На 20 май не успяхме да завземем нито едно летище. Най-големият успех беше постигнат при летище Малеме, където щурмовият ни полк се сражаваше с отбрани човозеландски войници. Нощта на 20 срещу 21 май беше критична за германското командване. Трябваше незабавно да

взема решение. Реших да използвам резервните парашутни подразделения, които все още бяха на мое разположение, за окончателното завладяване на летище Малеме. Ако тази нощ или сутринта на 21 май противникът беше организирал контраатака, той вероятно щеше да успее да разгроми твърде изтощените останки от шурмовия полк, особено след като те изпитваха остър недостиг на боеприпаси.

Обаче новозеландците предприеха само откъслечни контраатаки. По-късно чух, че британското командване очаквало освен чрез въздушен десант главните германски сили да пристигнат по море на брега между Малеме и Канеа и затова държало там свои сили. През този решаващ период британското командване не пое риска да изпрати тези сили в Малеме. Па 21 май германските резерви успяха да завземат летището и градчето Малеме. Вечерта 1-ви планински батальон вече можеше да бъде транспортиран като първа въздушнодесантна бойна единица и така битката за Крит беше спечелена от Германия“. Цената на победата се оказва много по-висока от тази, която са предвиждали авторите на плана – отчасти защото британските войски на острова са били три пъти повече, отколкото се е предполагало, а също и поради понесените германски загуби. „Много от загубите се дължаха на неудачен избор на място за десант – в Крит имаше много малко подходящи места, а вятърът духаше от вътрешността към морето. От страх да не хвърлят войниците в морето пилотите започнаха да ги спускат доста навътре в острова, а някои – фактически направо върху британските позиции. Контейнерите с оръжие често падаха далеч от войниците, което беше друг недостатък, причинил големите ни загуби. В началото на-миращите се там малко британски танкове здравата ни разтърсиха – имахме късмет, че не бяха повече от две дузини. Пехотата, състояща се най-вече от новозеландци, оказа яростна съпротива, въпреки че беше изненадана, Фюрерът беше много разстроен от тежките загуби, които понесоха парашутните части и стигна до заключението, че тяхната стойност като изненада вече не е толкова голяма. След това често ми казваше: «Времето на парашутистите отмина...»

Когато убедих Хитлер да приеме плана за Кипър, предложих също да го продължим, като превземем Кипър пак от въздуха, а след това от Кипър да се прехвърлим, за да завладеем Суецкия канал. Хитлер не се възпротиви на идея-та, но не се ангажира категорично с проекта – мислите му бяха съсредоточени върху предстоящото нахлуване в Русия, След шока от тежките загуби в Крит той отказа да се прави друг опит за голяма операция с въздушнодесантни части. Неколкократно се опитвах

да го убедя да се съгласи, но не успях“. Така британските, австралийските и новозеландските загуби в Крит не остават без компенсация. Проектът на Щудент за завладяване на Суецкия канал вероятно е нямало да може да бъде реализиран, освен ако не се е предприемело също значително подсилване на танковите части на Ромел в Африка, обаче завладяването на Малта може би е било по-лесно. Хитлер бива убеден да се заеме с това година по-късно, но после променя решението си и го отменя. Щудент заявява: „Той предполагаше, че ако британският флот се появи на сцената, всички италиански кораби ще побягнат към пристанищата си и ще изоставят на брега германските въздушнодесантни части“.

ДВАНАЙСЕТА ГЛАВА Хитлер се насочва към Русия

Цялата картина на войната рязко се променя, когато Хитлер напада Русия на 22 юни 1941 г. – един ден преди годишнината от нахлуването на Наполеон през 1812 г. Тази стъпка се оказва толкова съдбоносна за него, колкото и за неговия предшественик, въпреки че краят не настъпва толкова бързо.

Наполеон е принуден да се изтегли от Русия преди края на годината, а руснаците влизат в столицата му през април на следващата година от неговото нахлуване. Хитлер е изгонен от Русия едва след три години и руснаците влизат в столицата му през април на четвъртата година. Той прониква два пъти по-навътре в Русия, отколкото Наполеон, въпреки че не успява да повтори илюзорния му успех да влезе в Москва. По-дълбокото му проникване се дължи на по-съвършените средства за придвижване. Но те не са достатъчни за постигане на целта му. Разстоянията са първата причина за осуетяването на плановете му, а след това – и за неговото поражение.

Историята се повтаря и при второстепенния резултат от самоубийствената стъпка на агресора. Тя спасява Великобритания от ситуация, която изглежда безнадеждна в очите на повечето хора извън островните й граници. За тях е очевидно колко отчайващо е положението на един малък остров на края на враждебен континент, който го обгражда по-плътено, отколкото по времето на Наполеон. Стойността на морското препятствие е намалена от развитието на авиацията. Индустриализацията на острова го прави зависим от вноса, който е застрашен от подводниците. Като отказва да обсъжда каквото и да било предложение за мир,

британското правителство обрича страната на курс, който при тези обстоятелства логично трябва да доведе чрез нарастващо изтощение до евентуална капитулация – дори ако Хитлер се въздържа от опити за бързо завладяване чрез нападение. Безкомпромисният курс е равен на бавно самоубийство. Съединените щати може и да напомпват „въздух“, за да държат Велико-британия на повърхността, но това би било достатъчно само за да се продължи процесът, но не и да се избегне краят. А и времето на това облекчение е ограничено от решението на Чърчил в средата на лятото да бомбардира Германия с пилата си крайно недостатъчна въздушна мощ. Ефектът от тези бомбардировки не е по-голям от убождане с игла, но те са съществена пречка за Хитлер да насочи вниманието си другаде.

Англичаните не се съобразяват твърде много с реалното си положение. Те са упорити по природа и не разбират нищо от стратегия. Въдъхващите речи на Чърчил помагат да се излекува депресията от Дюнкерк и са тонизиращото средство, нужно на островитяните. Те са ободени от предизвикателния му тон и не им идва на ум да се запитат дали той е стратегически оправдан. Още по-силен е ефектът от въздействието на Хитлер. Никое предишно доказателство за неговата тирания и агресивност не ги настройва така, както завладяването на Франция и приближаването му до техните брегове. Те реагират още веднъж така, както са научени – на всяка цена да впият зъби в тялото на Хитлер. Никога досега техният характер на булдог не е бил така ясно демонстриран и оправдан в цялата му неподобна глупост. Още веднъж един завоевател на Запада е изправен срещу хора, които „не си дават сметка, че са победени“. Както се вижда от „Майн кампф“, Хитлер ги разбира по-добре от Наполеон и затова полага необикновени усилия да не нарани гордостта им. Той разчита обаче на практичността им и е озадачен, че те не могат да видят безнадеждността на перспективата и не разбират, че предвид на обстоятелствата условията в предложението му за мир са изключително леки. В това объркано състояние той се колебае каква да бъде следващата му стъпка, и се обръща в същата посока като Наполеон – да завладее Русия като прелюдия към окончателното разрешаване на проблема с Великобритания.

Това му хрумване не е внезапно, той стига до него постепенно. То е също толкова сложно за разбиране – по-сложно, отколкото при Наполеон, и не може да бъде обяснено само с един-единствен фактор или причина.

Тежките загуби на Луфтвафе над Южна Англия не са толкова

решаващи от стратегическа гледна точка, въпреки че от тактическа са по-важни, отколкото поражението на френския флот при нос Финистер през 1805 г. тъй като поражението на Гьоринг няма такъв незабавен ефект върху Хитлер, както отстъплението на Вилньов върху Наполеон. В този момент Хитлер продължава усилията си да пречупи волята на британците и само сменя формата на натиска – от опит за унищожаване на въздушната му мощ преминава към нощни бомбардировки на индустриалните центрове. Освен на атмосферните условия временното отслабване на натиска се дължи и на колебливостта му. Изглежда, той не желае да стига до крайности срещу Великобритания, ако би могъл да я накара да приеме мир, и продължава да се вкопчва в тази идея, докато неумело преследва целта. Междувременно мислите му се насочват все повече в други посоки под влияние на икономическите му нужди и настраховете, умножени от предубежденията му. Въпреки че договорът със Сталин му проправя пътя за победа на Запад, завоеванията му там до голяма степен са плод на обстоятелствата, докато той винаги е искал да разгроми Съветска Русия. За него тази идея е повече от въпрос на преследване на амбиция, антиболшеvizмът е най-дълбокото му емоционално убеждение.

Този импулс в източна посока е силно повлиян от съпротивата на Вели-кобритания, но зараждането му започва, преди тя да отхвърли предложението му за мир. В началото на юни 1940 г., докато Хитлер все още е ангажиран с френската офанзива Сталин се възползва от възможността да окупира Литва, Естония и Латвия. Хитлер е дал съгласието си балтийските държави да останат в съветската сфера на влияние, а не да бъдат окупирани и по тази причина се смята изигран от своя партньор. Същевременно повечето от съветниците му реалистично преценяват, че руското навлизане в балтийските държави е естествена предпазна мярка срещу възможни действия на фюрера след победата на Запад. Дълбокото недоверие на Хитлер в Русия личи от факта, че през цялото време на кампанията на Запад той се безпокои, че е оставил само 10 дивизии на Изток, изправени срещу 100 руски дивизии.

На 16 юни, отново без да уведоми партньора си, Русия поставя ультиматум на Румъния, настоявайки незабавно да ѝ върне Бесарабия и да ѝ предаде Буковина като „малка компенсация“ за начина, по който през 1918 г. тази бивша нейна провинция ѝ е била „открадната“. На румънското правителство са дадени само 24 часа за отговор и когато то отстъпва пред заплахата, руските войски веднага нахлуват по суша и по въздух. За Хитлер това е по-лошо от „плесница в лицето“, защото опасно

приближава руснаците до румънските петролни залежи, на които той разчита сега, когато пътищата му за доставки от други източници в чужбина са отрязани. През следващите седмици Хитлер се чувства все по-изнервен от този риск и от евентуалното му отражение върху въздушната офанзива срещу Великобритания. Това го кара да става все по-подозрителен към намеренията на Сталин. На 29 юли той разговаря с Йодъл за възможността да води война с Русия, ако тя се опита да завладее румънските петролни залежи. Няколко седмици по-късно като контрамярка Хитлер започва да прехвърля 2 танкови и 10 пехотни дивизии в Полша. В директива от 6 септември до службата за контраразузнаване се казва: „През следващите седмици източната територия ще бъде по-силно защитена. Тези прегрупирания не бива да създават впечатление в Русия, че се готвим за настъпление на Изток“. Размерът на германските сили трябва да се прикрива с честите смени на района. „От друга страна. Русия ще разбере, че на разположение на генералното правителство в източните провинции и в протектората има добре обучени германски войници. Тя вероятно ще стигне до заключението, че при руска окупация сме готови да защитим нашите интереси, особено на Балканите, с големи сили“.

Директивата има подчертано отбранителен тон. Тя показва по-скоро желание да се търси възпиращ фактор срещу евентуална руска агресия, отколкото да се тълкува като предизвестие за възможна германска агресия. Но поради отдалечеността на неговия фронт от петролните залежи Хитлер не може да разчита, че ще бъде в състояние да ги защити открито, и затова е принуден да мисли за евентуална отвличаща вниманието офанзива на полския фронт. Идеята за такава отвличаща маневра скоро се превръща в намерение за голяма офанзива – за да бъдат предотвратени евентуалните по-големи рискове.

В средата на септември пристигат сведения, че руската пропаганда води антигерманска кампания в редовете на Червената армия. Това е показателно за руските подозрения и реакция на първото увеличаване на германските войски на Изток, както и за това, че руснаците бързат да подготвят своите войски за евентуален руско-германски конфликт. Обаче за Хитлер това е доказателство за техните планове за нападение. Той започва да мисли, че не може да си позволи да чака да се разправи с Русия, след като приключи и затвърди победата си на Запад. Страховете, амбициите и предубежденията му го подтикват към нов завой в разсъжденията. В това състояние е лесно да бъдат засилени подозренията му. Озадачен от това, че англичаните очевидно не си дават сметка за

безнадеждното си положение, той подозира, че причината е в Русия. Ме-сеците минават, а Хитлер продължава да говори пред Йодл и др., че Вели-кобритания сигурно се надявала на руска намеса, защото в противен случай би отстъпила. Вероятно вече имало някакво тайно споразумение. Изпращането на сър Стафърд Крипс в Москва и разговорите му със Сталин били потвърждение за това. Германия скоро трябвало да нападне или щяла да бъде задушена. Хитлер не си представя, че руснаците също се страхуват от германска агресия.

Планът за нападението срещу Русия, в общи линии, вече е готов, когато генерал Паулус (станал известен по-късно като командващ армията, попаднала в руски капан при Сталинград) става заместник-началник на Генералния щаб в началото на септември. Той е инструктиран да „проучи неговите възможности“. Поставените цели са, първо, да бъдат разгромени руските армии в Западна Русия, а след това, за да бъде запазена Германия от въздушни на-падения от Изток – да се навлезе достатъчно дълбоко в руска територия и да се стигне до линията Архангелск-Волга.

До началото на ноември планът е завършен в детайли и след това изпитан в две военни учения. Сега Хитлер вече не се безпокои толкова от руска офанзива, а е по-склонен сам да нападне Русия. Подготовката и обсъждането на големи стратегически планове винаги са го въодушевявали. Съмненията, изразени от генералите му, когато им разкрива намеренията си, само го карат да бъде по-настойтелен. Нима не се е оказал прав за всичко, в чийто успех те са се съмнявали? Той трябва отново да докаже, че не са били прави. Най-изненадващото е, че те все още изпитват към него силно недоверие като към аматьор. Освен това адмиралите и генералите му са обезпокоени и от едно друго действие, насочено срещу Великобритания, а при това положение той не би могъл да остане безучастен. Хитлер пристъпва към действия през Испания срещу Гибралтар, за да затвори западния край на Средиземно море, но това е твърде малка операция, за да задоволи гигантските му амбиции. В края на октомври върху решението му повлиява едно ново събитие, което засилва резултата от него. Това е нахлуването в Гърция, което предприема Мусолини, без да се допита до него. Хитлер е въбесен, че младшият му партньор не е зачел водещата му роля. Въбесен е най-вече от това, че то обърква програмата му, както и от възможността италианците да попречат на намеренията му в този район. Последната опасност скоро отпада поради италианските военни неуспехи, а инициативата на Мусолини подтиква Хитлер да ускори действията си на Балканите. Той

възнамерява да се разправи с Русия след това и да остави проблема с англичаните за по-късно. Макар това все още да не е пълно категорично решение, то заема централно място в съзнанието на Хитлер.

На 10 ноември Молотов пристига в Берлин за обсъждане на широк кръг въпроси включително германското предложение Русия категорично да се присъедини към Оста. В края на разговорите е публикувано общо комюнике, в което се казва: „Разменени бяха идеи в атмосфера на взаимно доверие, която доведе до взаимно разбирателство по всички важни въпроси, интересуващи Германия и Съветския съюз“. В неофициални разговори германските участници в преговорите изразяват също задоволство от резултатите, които на 16 ноември са резюмирани така: „Към момента няма да има фиксиран договор. Русия изглежда склонна да се присъедини към Трестранния пакт, след като бъдат изяснени още няколко въпроса... Молотов е уведомен за замисляните германски действия на Балканите в подкрепа на Италия и няма възражения. Той предлага да бъдат създадени подходящи условия за руско влияние в България подобно на германското влияние в Румъния, но германците не проявяват желание да обсъждат това предложение. Германия изразява незаинтересоваността си от доминирането на Турция над Дарданелите и разбиране към желанието на Русия да има бази там...“

Но „взаимното доверие“ липсва напълно и този дипломатически израз никога не е бил толкова лишен от съдържание. В директива на Хитлер от 12 ноември се казва: „Политическите разговори бяха започнати с цел да се получи ясна представа за позицията на Русия в момента. Всички вече издадени устно заповеди по подготовката за кампания на Изток ще бъдат продължени независимо от резултатите от тези разговори“.

Докато дипломатите разговарят, подготовката в съответствие с военните планове напредва. За разлика от някои други Хитлер не намира резултатите от разговорите за толкова задоволителни и гледа на допълнителните въпроси, които Русия има относно Третия райх, като на чисто измъкване. Той се чувства подвластен на все по-силното си желание да започне офанзивата срещу нея. Редер, който се среща с него на 14 ноември, отбелязва, че „лидерът все още е склонен да разпали конфликта с Русия“. След като Молотов си тръгва, Хитлер се среща с няколко от главните си помощници и им дава ясно да разберат, че ще нападне Русия. Опитите им да го разубедят са напразни. Когато те твърдят, че това означава война на два фронта – ситуация, оказала се фатална за Германия през Първата световна война, той отвръща, че не може да се разчита Русия да остане безучастна, докато съпротивата на Великобритания не

бъде сломена. За да се победи Великобритания, е нужно да се увеличат военновъздушните сили и флотът, което означава да се намалят сухопътните войски, но подобно намаление не е уместно, докато съществува заплахата от Русия. Поведението на Русия спрямо балканските държави е показало, че на нея не може да се разчита, затова операция „Морски лъв“ трябва да бъде отложена.

На 15 декември Хитлер получава доклад от Халдер във връзка с подготовката на източния план и на 18 декември издава Директива № 21 – план „Барбароса“. Тя започва с категорична декларация: „Германските въоръжени сили трябва да са готови да смажат Съветска Русия в една бърза офанзива преди края на войната срещу Великобритания. За тази цел в армията трябва да бъдат ангажирани всички налични части, като същевременно се вземат мерки за защита на окупираните страни от внезапни нападения. Основните усилия на флота остават категорично насочени срещу Англия!

Ако се появи повод, ще наредя съсредоточаване на войските за действия срещу Съветска Русия осем седмици преди фактическото започване на операциите. Приготовленията, изискващи повече време – ако вече не са извършени, – трябва да започнат незабавно и да завършат на 15 май 1941 г. (Това се смята за най-ранната дата, когато атмосферните условия ще бъдат подходящи.) Трябва да бъдат взети големи предпазни мерки, за да не се разбере за подготвяното нападение...

Основната част от руската армия в Западна Русия трябва да бъде разбита с решителни операции, като се направят четири дълбоки танкови вклинявания, за да се попречи на боеспособните сили на противника да отстъпят навътре в Русия“.

В директивата се казва също, че ако резултатите не са достатъчни за разгрома на Русия, нейната последна индустриална област в Урал трябва да бъде унищожена от Луфтвафе. Червеният флот ще бъде парализиран с превземане на базите му в Балтийско море. Румъния ще помогне за приковаване на руските сили на юг и ще окаже допълнителна помощ на ариергарда. През ноември Хитлер се договаря с новия румънски диктатор генерал Антонеску за участие на страната в намалението срещу Русия.

Във фразата „ако се появи повод“ има известна неопределеност, но въпреки това няма съмнение в твърдите намерения на Хитлер. Употребата на този израз може би се обяснява от последния пасаж на директивата: „Всички заповеди, които ще бъдат издадени от Върховното командване в съответствие с тази инструкция, трябва да бъдат облечени в

такива фрази, че да могат да се възприемат като предпазни мерки, в случай че Русия промени сегашното си отношение към нас“. Планът трябва да бъде прикрит чрез сложна заблуждаваща програма и ръководната роля на Хитлер в това отношение е съвсем естествена.

Освен врага трябва да бъде заблуден и собственият народ. Твърде много от хората, които Хитлер е започнал с проекта си, са обезпокоени от рисковете на нападението срещу Русия, особено заради това, че означава война на два фронта. По тази причина той смята, че е разумно да представя нещата така, сякаш не е взел окончателно решение, за да им даде време да свикнат с промяната на вятъра и същевременно да му позволи да представи по-убедителни доказателства за враждебните намерения на Русия. Особено силно изразяват такива съмнения неговите генерали, затова той е обезпокоен от ефекта от липсата им на ентузиазъм. Макар с клетвата си за вяност към него той да може да разчита, че те ще продължат да му се подчиняват, това не е достатъчно, за да бъдат убедени в успеха на начинанието. Понеже са му нужни като професионални изпълнители, наложително е да ги убеди. На 10 януари 1941 г. с Русия е подписан нов договор, който включва резултатите от водените през ноември разговори с Молотов за границата и по икономически въпроси. Така на пръв поглед всичко изглежда спокойно. Обаче личното мнение на Хитлер е изразено в забележката му, че Сталин е „хладнокръвен като лед изнудвач“. Същевременно продължават да пристигат обезпокоителни сведения от Румъния и от България за руската активност в тези страни.

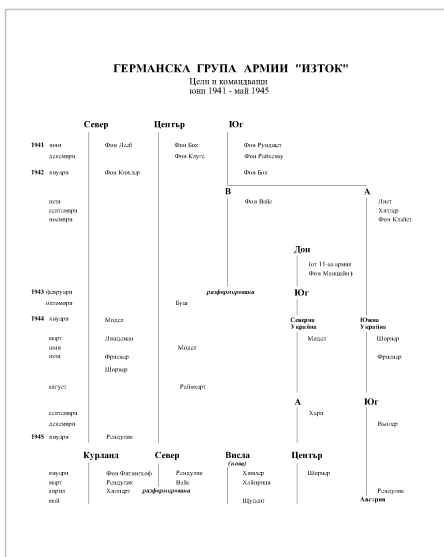
На 19 януари Хитлер посещава Мусолини и на тази среща говори за трудностите, които има с Русия. Той не разкрива плановете си за нападение, но многозначително намеква, че е получил остър протест от Русия във връзка със съсредоточаването на германски войски в Румъния. Допълнителна светлина върху начина му на мислене се съдържа в следната забележка: „По-рано Русия не би представлявала опасност за нас, тъй като не би била в състояние да ни застраши, но сега във века на военновъздушната мощ румънските петролни инсталации могат да бъдат превърнати в димящи развалини чрез въздушни нападения от Русия и Средиземно морие, а животът на Оста зависи от тях“. Това е и неговият аргумент пред генералите му, които твърдят, че дори ако руснаците имат намерение да нападнат, срещу тази опасност могат да бъдат взети адекватни мерки чрез засилване на отбранителната мощ на германските въоръжени сили зад граница, вместо да се напада Русия.

На 3 февруари Хитлер одобрява окончателния текст на план

„Барбароса“ след съвещание в Берхтесгаден със своите командири, на което са разкрити основните точки на плана. Генерал Кайтел твърди, че руските сили в Западна Русия възлизат приблизително на 100 пехотни, 25 моторизирани и 30 меха-низирани дивизии. Преценката е близка до реалното положение, защото, ко-гато нападението започва, руснаците разполагат на запад с 88 пехотни, 7 мо-торизирани и 54 танкови и меха-низирани дивизии. Тогава Кайтел заявява, че германските сили няма да бъдат толкова големи, но че „имат качествено превъзходство“. В действителност нападащите армии се състоят от 116 пе-хотни (от тях 14 мо-торизирани), 1 кавалерийска и 19 танкови плюс 9 свързочни дивизии. Оценката на войските няма за цел да внесе безпокойство сред гене-ралите, защото показва, че при една голяма офанзива в неблагоприятно по-ложение ще бъде поставена противниковата страна – заради съотно-шението на бронетанковите сили. Очевидно е, че планиращите разчитат най-вече на качествено превъзходство.

Кайтел продължава: „Руските оперативни намерения са неизвестни. По границата няма силни части. Може да извършат само малко отстъп-ление, тъй като балтийските държави и Украйна са от жизнено значение за снабдяването на руснаците“. По онова време има известна логика в това, но впоследствие се оказва прекалено оптимистично предположение.

Нападащите войски трябва да бъдат разделени в три армейски групировки, които имат определени оперативни задачи. Северната (под командването на Лееб) трябва да нападне от Източна Прусия през балтийските държави към Ленинград. Централната (командвана от Бок) трябва да нанесе удар от района на Варшава по посока Минск и Смоленск и да настъпи по шосето към Москва. Южната (под командването на Рундщет) трябва да нападне южно от Припятските блата, да се спусне към Румъния в посока Днепър и Киев. Главната тежест трябва да бъде изнесена от групата армии „Център“ и затова тази групировка е по-мощна от останалите. Предвижда се Северната да има при-близително същата мощ, докато Южната да е по-слаба.

В направения от него обзор Кайтел отбелязва, че позицията на Унгария е все още съмнителна, и подчертава, че от съображения за секретност със страните, които могат да сътрудничат с Германия, могат да бъдат сключени спо-разумения в последния момент. Румъния обаче трябва да бъде изключена от това правило, защото нейното сътрудничество е от жизненоважно значение. (Малко преди това Хитлер се е срещал отново с Антонеску и е поискал от него разрешение за преминаване на германски войски, които да помогнат на италианците в Гърция, но Антонеску се е колебаел, твърдейки, че такава стъпка може да стане повод за руско нахлуване и Румъния. На третата им среща Хитлер му обещава не само връщането на Бесарабия и на Северна Буковина, но и присъединяването на територия от Южна Русия, „до Днепър“ към Румъния като отплата за румънската помощ при нападението.)

Кайтел добавя, че операцията в Гибралтар вече не е възможна, тъй като основното ядро от германската артилерия е изпратено на Изток. Операция „Морски лъв“ също е отложена, но трябва да се прави всичко възможно, за да се поддържа впечатление сред германските войски, че подготовката за нахлуването във Великобритания продължава. За да се затвърди това впечатление, някои райони по брега на Ламанша и в Норвегия трябва да бъдат незабавно затворени, а за двойна заблуда съсредоточаването на войски на Изток трябва да се представя като отвличаща

вниманието маневра заради десант в Англия.

Военният план е придружен от широкомащабен икономически план „Ол-денбург“ за експлоатация на завладяната съветска територия. Създаден е ико-номическн щаб, който е напълно отделен от Генералния щаб. Един доклад от 2 май, посветен на проучването на проблема, започва с думите: „Войната може да бъде продължена само ако през третата година от започването и всички въоръжени сили се изхранват от Русия. Няма съмнение, че милиони хора ще умрат от глад в Русия, ако отнемем на страната това, което ни е нужно“. Не е ясно дали това е безпристрастна научна декларация или предупреждение срещу поставянето на крайни цели и искания. В доклада се казва още, че „от основно значение са заграбването и прехвърлянето на слънчогледово семе и слънчогледови пити, а това на пшеница е на втори план“. В по-предишен доклад генерал Томаш, шеф на икономическия отдел при Генералния щаб на въоръжените сили изтъква, че завладяването на цялата европейска част на Русия може да облекчи проблема с изхранването на Германия, ако бъде решен транспортният проблем, но други важни икономически проблеми, като снабдяването с „индийски каучук, волфрам, мед, платина, калай, азбест и манилски коноп, ще останат неразрешени, ако не бъдат осигурени ко-муникации с Далечния изток“. Хитлер не обръща внимание на подобни пре-дупреждения. Но едно друго заключение, че „снабдяването с кавказко гориво е от изключителна важност за експлоатацията на окупираните територии“, му повлиява толкова силно, че го подтиква да разшири настъплението си до степен, която може напълно да наруши планираното равновесие.

Планът „Барбароса“ страда от обръкване още в предварителното му изготвяне, което се отразява дълготрайно върху изпълнението му. Това се дължи на психологическия ефект втрху Хитлер от двойния дипломатически отказ, който получава от Гърция и Югославия, подкрепяни от Великобритания.

Преди да нападне Русия. Хитлер иска десният му фланг да бъде свободен от британска намеса. Той се надява да си осигури контрол върху Балканите без сериозни битки, чрез оръжията на дипломатията. Убеден е, че след военните му успехи на Запад тя би трябвало да успее полесно от когато и да било. С влизането в Бесарабия Русия е проправила пътя си към Румъния; така Румъния пада в ръцете на Хитлер. Следващата стъпка също се оказва лесна. На 1 март българското правителство се оставя да бъде подкупено и се обвързва с договор, съгласно който на германските войски е позволено да преминат през неговата територия,

за да заемат позиции на гръцката граница. Съветското правителство обявява по радиото своето неодобрение на това отклонение от неутралитета, но въздържането му от по-категорични стъпки кара Хитлер да се чувства по-сигурен, че Русия не е готова за война. Гръцкото правителство не е толкова сговорчиво пред дипломатическите ходове на Хитлер, което е естествено, след като Гърция е нападната от негов партньор в Оста. То не отстъпва и пред заплахите. Духът на гръцкия народ е повдигнат от успеха, с който отблъсква нападението на Мусолини. През февруари е постигната договореност за подпомагане на гърците от британски войски и няколко дни след влизането на германците в България те започват да пристигат. Предизвикателството кара Хитлер месец по-късно да започне атака срещу Гърция. Това е едно ненужно отклонение от главния му път, защото войските, които Великобритания изпраща, не са достатъчно големи и предизвикат само лек сърбеж в дясното му рамо, а гърците са напълно ангажирани в борбата с италианците.

Отрицателното отражение върху руския му план е подсилено и от събитията в Югославия. Там началото на дипломатическите действия е обещаващо. Под германски натиск югославското правителство се съгласява да се обвърже с Оста на компромисна основа, която го освобождава от военни ангажименти, но с тайното условие железопътната линия Белград – Ниш, която води към гръцката граница, да бъде на разположение на германските войски. Югославските представители подписват договора на 25 март. Два дни по-късно в Белград е извършен военен преврат от генерал Симович, командващ юго-славските военновъздушни сили и група млади офицери. Те установяват кон-трол над радиото и телефонната палата, свалят правителството и установяват ново правителство, оглавявано от Симович, след което отхвърлят германските искания. Заговорът е осъществен с помощта на британски агенти и когато новината за успеха му стига до Лондон, Чърчил съобщава в реч в парламента: „Имам голяма новина за вас и за цялата страна. Рано тази сутрин Югославия намери себе си“. По-нататък той обявява, че новото правителство ще получи „всякаква възможна помощ и подкрепа“ от Великобритания. Превратът създава революционна ситуация на Балканите. Хитлер не може да търпи подобно предизвикателство, а задоволството на Чърчил го въбесява. Той решава веднага да нападне Югославия и Гърция. Необходимите стъпки са направени толкова бързо, че той е готов да нанесе уда-ра след десет дни – на 6 април.

Резултатите от това предизвикателство на Балканите са печални. Югославия е превзета за една седмица и столицата ѝ е опустошена от

първото въздушно нападение. Гърция е завладяна само за три седмици, а британските войски са натоварени бързо на корабите след продължително отстъпление, по време на което оказват малка съпротива. Във всеки етап от кампанията в Гърция те са разигравани от маневрите на германците. Всичко това се отразява върху оценката както за Чърчил, така и за онези, които го подкрепят и са предричали успешна военна намеса на Балканите. То води не само до загуба на престиж за Великобритания, но и до тежки страдания за народите на Югославия и Гърция. Чувството, че са били излъгани, остава дълго време. Нещо повече, една от иронии в историята е, че тъкмо инициативата на Чърчил става причина за превръщането на Югославия в страна, враждебна на всичко, което той представлява.

Преките последици от този епизод са от изключително важно значение и са показателни за преценката на Хитлер. Сраженията дори с толкова минимални сили, макар качеството им значително да превишава количеството, не му позволяват да води боеве в Югославия и Гърция едновременно е нахлуване в Русия. Особено го затруднява фактът, че при такава ситуация би имал по-малко танкове от руснаците. Бързото завладяване на Балканите зависи от участието на танковите дивизии и той се нуждае от всички, които може да събере, преди да дръзне да нападне Русия. Така че на 1 април планът „Барбароса“ е отложен от средата на май за втората половина на юни.

Фактът, че Хитлер успява да завладее две страни толкова бързо, че да може да спази насрочената нова дата за нахлуването в Русия, си остава изключително военно постижение. Неговите генерали са на мнение, че ако англичаните успеят да задържат Гърция, „Барбароса“ няма да може да се осъществи. Отлагането обаче е само пет седмици, но то е фактор за провала на шансовете му да победи Русия, за което допринасят и превратът в Югославия, едно непредвидено забавяне през август, причинено от нерешителност, както и ранното настъпване на зимата през тази година.

До 1 май англичаните успяват да се евакуират от крайбрежието на Южна Гърция, с изключение на онези, чийто път за отстъпление е отрязан и те попадат в плен. Точно в този ден Хитлер определя датата за „Барбароса“. В директивата му накратко се посочват ангажираните в него войски, а след това се добавя:

„Прогноза за хода на операциите: Вероятни ожесточени сражения по границите, които ще продължат до четири седмици. При по-нататъшния развой се очаква по-слаба съпротива. Руснакът ще се бие на

определеното му място до последния си дъх“.

На 6 юни Кайтел издава подробно разписание за начинанието. Освен че изброява частите, които ще бъдат ангажирани в нахлуването, то показва, че срещу Великобритания на Запад са оставени 46 пехотни дивизии, въпреки че само една е моторизирана и има само една танкова бригада. Операция „Атила“ (за завладяване на Френска Северна Африка) и „Изабела“ (за противодействие на възможно британско настъпление в Португалия) „могат все още да бъдат изпълнени с предизвестие от десет дни, но не и едновременно“. 2-ри въздушен флот е изтеглен и прехвърлен на Изток, докато 3-ти флот поема цялата отговорност за въздушната война срещу Великобритания. В тези заповеди се наемква, че на 25 май са започнати преговори с финландския Генерален щаб за осигуряване на финландско сътрудничество в нападението. Румънците чието участие е вече осигурено, трябва да бъдат информирани за последните договорености на 15 юни. На 16 юни на унгарците трябва да бъде намекнато да увеличат охраната по границите си. На следващия ден всички училища в Източна Германия трябва да бъдат затворени. Германските търговски кораби трябва да напуснат Русия, без да привличат вниманието, и по-нататъшните плавания дотам да бъдат прекратени. От 18 юни „намеренията за нападение вече могат да не се прикриват“. Тогаво вече ще бъде твърде късно за руснаците да вземат кавито и да било широкомащабни мерки за подсилване на войските по границите. 13.00 часа на 21 юни е последният възможен срок за отмяна на офанзивата; паролата за това е „Алтона“, а за началото на нападението – „Дортмунд“. Часът определен за преминаване на границата, е 3,30 на 22 юни. Въпреки предпазните мерки, взети от германците, британското разузнаване получава много по-рано забележително добра информация за намеренията на Хитлер. То дори определя точно датата на нападението – една седмица преди тя да бъде фиксирана. Неговите многократни предупреждения обаче се приемат с недоверие за разлика от доверието в съветско-германския пакт, което озадачава англичаните и ги въбесява. Те усещат, че руснаците наистина не вярват на предупрежденията. Това усещане прозира в изявлението на Чърчил по радиото, когато пристига новината за нападението на Хитлер и за първите поражения на Червената армия, които руснаците обясняват отчасти с това, че са били изненадани. Едно проучване на руската преса и радиопредавания едва ли би подкрепило това впечатление. От април нататък те съдържат значими индикации за превантивни мерки и изразяват безпокойство от придвижването на германските войски. Същевременно се пише много и за

стриктното спазване на условията на договора от страна на Германия, като същевременно се осъждат британските и американските опити да предизвикат разногласия между Русия и Германия, особено чрез разпространяването на слухове за германски приготовления за нападение срещу Русия. В едно радиопредаване в този дух от 13 юни в типичния за Сталин стил се отбелязва, че „изпращането на германски войски в източните и североизточните райони на Германия трябва да се възприема като дължащо се на мотиви, които нямат връзка с Русия“ – твърдение, което може би е накарало Хитлер да заключи, че неговата програма за заблуждаване е успяла да създаде нужното внушение. На двойния блъф може също да се отговори по два начина. В същото радиопредаване се дава отговор на съобщенията в чужбина за мобилизирането на руските запасници като се обяснява, че това е само учение за предстоящите редовни летни военни маневри. На 20 юни московското радио съобщава подробно за военните учения, които се извършват близо до Припятските блатата, което може и да е било с цел да се укрепи доверието вътре в страната. В него се съобщава също, че противовъздушната гражданска отбрана ще бъде изпитана „в реални условия“ в неделя, 22 юни. Въпреки това чуждестранните съобщения за предстоящо германско нахлуване отново са описани като „зле скалъпени измислици от сили, враждебни на Русия“.

Германците са информирани за британските усилия да бъдат предупредени руснаците. На 24 април техният военноморски аташе в Москва докладва: „Британският постник предрича 22 юни като ден за избухването на война“. Това обаче не задължава Хитлер да промени датата. Той може би разчита на факта, че руснаците отхвърлят всички съобщения, идващи от британска страна или пък с решил, че самата дата вече няма особено значение.

Трудно е да се каже доколко Хитлер е вярвал, че руснаците не са подготвени за удара, защото той често е скривал от хората от собственото си обкръжение това, което наистина мисли. Още от пролетта в сведенията, изпращани от неговите наблюдатели в Москва, се говори за пасивност на съветското правителство, продиктувана от опасения, и за желанието да умилостиви Хитлер; за това че няма опасност Русия да нападне Германия, докато Сталин е жив. На 7 юни германският посланик там докладва: „Всички наблюдения показват, че Сталин и Молотов, които единствени отговарят за руската външна политика, правят всичко възможно да избегнат конфликт с Германия“. Това твърдение се потвърждава не само от продължаването на руските доставки съгласно

сключеното търговско споразумение, но и от отстъпките на Русия пред Хитлер във връзка с оттеглянето на дипломатическото признаване за Югославия, Белгия и Норвегия.

От друга страна, Хитлер често заявява, че нацистките дипломати в Москва най-зле информирани са в света. Той снабдява генералите си и с информации от напълно противоположен характер – че руснаците се готвят за нападение, което е наложително да бъде изпреварено. По този въпрос той може би умишлено ги заблуждава, макар сам да не вярва на тези съобщения, защото трудностите, които има с генералите си, продължават и те все още изтъкват аргументи за въздържане от нападение. А може би едно закъсняло разбиране, че руснаците не са толкова неподготвени, както се е надявал, го е подтикнало като ответна реакция да реши, че намеренията им са подобни на неговите. След като преминават границата, генералите не виждат признаци за подготовка на руско нападение близо до фронта и така разбират, че Хитлер ги е подвел.

ТРИНАЙСЕТА ГЛАВА Нахлуването в Русия

Успехът на кампанията в Русия зависи по-малко от стратегията и тактиката, отколкото от пространството, логистиката и техниката. Въпреки че някои оперативни решения са от голяма важност, те не са толкова решаващи, колкото недостигът на техника, съчетан с огромното пространство, и ефектът от тях трябва да бъде измерван с оглед на тези основни фактори. Пространственият фактор лесно да бъде разбран, като се погледне картата на Русия, но техническият фактор изисква повече обяснения. Един предварителен негов анализе важен за разбиране на събитията. Подобно на предишните инвазии, предприети от Хитлер, всичко зависи от механизирани части, въпреки че те съставляват само малка част от общите въоръжени сили. Наличните 19 танкови дивизии представляват само една десета от общия брой германски дивизии и тези на страните сателити. В останалата огромна част има само 14 моторизирани дивизии, които са в състояние да следват плътно танковите авангарди.

През 1941 г. германската армия притежава 21 танкови дивизии срещу 10 през 1940 г. Това видимо удвояване на танковата мощ обаче е илюзорно. То е постигнато главно чрез намаляване на танковете в дивизиите. По време на кампанията на Запад основното ядро на всяка

дивизия е една танкова бригада, която се състои от два полка, всеки от които има по 150 бойни танка. Преди нахлуването в Русия всяка дивизия е изваден по един танков полк и от всяко такава „ребро“ е създадена нова дивизия. Някои от най-добрите танкови експерти се обявяват против това решение, като изтъкват че реално само се умножава броят на щабове и на спомагателните войски в т.нар. бронетанкови части, като самите танкови войски остават непроменени и така се намалява ударната мощ на всяка дивизия. Сега от нейните общо 17 000 души само 2600 са танкисти. Но Хитлер настоява на своето. Пред огромните пространства на Русия той иска да чувства, че има по-голям брой дивизии, които да нанесат удар дълбоко в нейната територия, и разчита, че техническата изостаналост на руските въоръжени сили ще компенсира разреждането. Той подчертава и факта, че благодарение на увеличението на производството на последните модели Т-III и Т-IV две трети от танковата мощ на всяка дивизия сега ще се състои от средни танкове – с по-големи оръдия и двойно по-дебела броня, докато по време на кампанията на Запад две трети са били леки танкове. По такъв начин ударната мощ на дивизията е увеличена, въпреки че съставът ѝ е намален наполовина. Този аргумент е добър само до известна степен и за момента.

Намаляването на броя на танковете подчертава главния недостатък на германската танкова дивизия, а именно че основната ѝ част е пехотна и и липсва мобилност при пресечен терен. Най-същественят нов елемент, който танкът внася във войната – по-важен дори от подновеното използване на бронята, е способността му да се движи встрани от шосетата, да не зависи от предварително подготвени гладки и твърди повърхности. Докато колесните превозни средства само увеличават скоростта на придвижване и постигат в по-гъвкава форма ефекта от използването на железопътните линии, танкът революционизира мобилността. Като си проправя собствен път по време на движението си, той не е длъжен да следва определен, предварително подготвен път и така заменя едноизмерното движение с двуизмерно.

Значението на този потенциал първоначално се разбира от британските привърженици на механизиранията война. В края на Първата световна война те предлагат в рамките на бронетанковите сили всички превозни средства, включително тези, които пренасят боеприпаси, да бъдат снабдени с вериги, за да могат да преминават през труден терен. Това тяхно разбиране не е реализирано дори и в германската армия, която прави повече от другите, за да се възползва от него. В преустроената танкова дивизия от 1941 г. има всичко на всичко не повече от 300

гъсенични превозни средства, докато останалите по-чти 3000 са на коле-ла и повечето от тях са годни за използване само по пъти-ща. Голямото изобилие от такива превозни средства не се отразява на кампа-нията на Запад, където една зле разположена отбрана търпи разгром с далечни последици и атакуващият се възползва от мрежа от добре павирани пъ-тища. Но на Изток, където добрите пътища са рядкост, с течение на вре-мето това се оказва решаваща пречка. Там германците са наказани за то-ва, че са изостанали с 20 години от теорията, на която дължат основния си успех.

Това, че успяват да постигнат известен напредък, се дължи на фак-та, че противниците им са изостанали още повече в това отношение, тъй като, макар руснаците да имат голямо числено превъзходство в танкове, общото ко-личество на моторните им средства е толкова ограничено, че дори бронетан-ковите части не разполагат с достатъчен моторизиран транспорт. Това се оказ-ва изключителен проблем за маневрирането и за възпирането на германските танкови пробиви.

В тази офанзива германските танкови части наброяват общо 3550 танкакоито са само с 800 повече, отколкото при нахлуването на Запад. (През август руснаците обаче твърдят, че са унищожили 8000.) Общата танкова мощ на Червената армия според телеграма на Сталин до Руз-велт, изпратена на 30 юли 1941 г., сочи 24 000, повече от половината от които се намират в Западна Русия. Рано сутринта в неделя на 22 юни германският поток се излива през границата в три големи успоредни пробива между Балтийско море и Карпатите. Отляво групата армии „Се-вер“ под командването на Лееб пресича границата на Източна Прусия и навлиза в окупираната от руснаците Литва. Вляво от центъра източно от Варшава групата армии „Център“ под командването на Бок започва ма-сирано настъпление срещу двата фланга на дъгата, която руският фронт оформя в Северна Полша. Вдясно от центъра остава спокойна зона от 100 км, където германският поток се отклонява от западния край на Припятската блатиста местност. Вдясно групата армии „Юг“ под коман-дването на Рундщет се втурва напред откъм северната страна на Лвовс-ката дъга, образуване от руския фронт в Галиция, близо до Карпатите.

Празнината между десния фланг на Бок и левия на Рундщет е оста-вена нарочно, за да бъдат постигнати концентрация на въоръжени сили и максимално най-чист път за настъпление. Така в първата фаза е увели-чена бързината на германското настъпление. Но тъй като секторът при Припят остава незавзет, руснаците разполагат със защитена зона, където техните резерви могат да се съберат под прикритие и откъдето в по-

късен етап могат да развият серия от флангови контраатаки на юг, което е пречка за настъплението на Рундшет към Киев. Това би имало по-малко значение, ако настъплението на Бок на север от Припятските блата беше постигнало целта си да затвори в капан руските армии около Минск.

Тежестта на германската офанзива е съсредоточена вляво от центъра. Там на Бок е поверена водещата роля, която му е отредена първоначално и при нахлуването на Запад, но впоследствие е прехвърлена от неговата армейска групировка към тази на Рундшет. За решаващата му мисия към него е придадена по-голяма част от танковите сили – 2 танкови групи, командвани от Гудериан и Хот, докато другите армейски групировки имат по една такава. Бок също има две армии – 4-та и 9-а, всяка от които е с по 3 пехотни корпуса. Всяка от танковите групи (по-късно превърнати в танкови армии) се състои от 4–5 танкови и 3 моторизирани дивизии. Макар всички германски лидери да са съгласни, че всичко зависи от използването на тези танкови групи, появяват се различни мнения, кой е най-добрият начин те да бъдат използвани. Тази „теоретична битка“ има дълготрайни последици. Някои висши командири искат да унищожат руските армии в решителна битка чрез класическо обкръжение, до която да се стигне колкото може по-скоро след преминаването на границата. Следвайки такъв план, те се придържат към ортодоксалната теория за стратегията, формулирана от Клаузевиц, утвърдена от Молтке и развита от Шлифен. Силната им привързаност към нея се дължи и на опасенията им от дълбоко навлизане в Русия, преди руските армии да бъдат разгромени. За успеха на плана те настояват танковите групи да взаимодействат с пехотните корпуси в битката, придвижвайки се напред по фланговете като клещи зал тила на вражеските сили, за да затворят обръча.

Танковите експерти начело с Гудериан са на друго мнение. Те искат танковите групи да навлязат колкото може по-бързо и по-дълбоко, следвайки линията оказала се решаваща във Франция. Гудериан твърди, че неговата група и групата на Хот не трябва да губят време да разширяват пробива си, а трябва да напреднат към Москва, но преди това поне да достигнат Днепър. Колкото по-скоро достигнат тази линия, толкова по-голяма е вероятността руската съпротива да бъде разстроена, както това става във Франция, и по-голяма възможността Днепър да стане същата наковалня както Ламанш през 1940 г. Според Гудериан обкръжаването на руските части в пространството между двете танкови групировки трябва да бъде оставено на пехотните корпуси подпомагани от

сравнително малки формации, които танковите групировки могат да отклонят, докато самите те продължат да се движат бързо напред.

„Теоретичната битка“ е решена в полза на ортодоксалността от Хитлер. Въпреки цялата си смелост той няма достатъчно кураж да заложи всичко на картата, на която дължи предишните си успехи. Неговият компромис с кон-серватизма има по-отрицателен ефект, отколкото през 1940 г. Въпреки че на самите танкови експерти е отредено по-важно място, отколкото през 1940 г. на тях им е отказана възможността да се възползват от това по най-добрия за тях начин. Решението на Хитлер е повлияно не само от съмненията му в техния подход, но и от развитеното му въображение, което е заето от представата за обкръжаване на главното ядро на Червената армия в гигантски пръстен.

Тази представа се превръща в един блуждаещ огън, който го мами все по-дълбоко и по-дълбоко в Русия, особено след като първите два опита не успяват. При третия са взети по-голям брой военнопленници, но той го отвежда отвъд Днепър, при четвъртия падат в плен над четвърт милион руснаци, но зимата се намесва и попречва на германците да се възползват от отворилата се празнина във фронта. Всяка от водените битки отнема време за отварянето и затварянето на клещите, като в резултат се губи стратегическата цел в опити да се постигнат тактически задачи.

Въпросът, дали методът на Гудериан би се оказал по-успешен, остава открит. Но дори и навремето той е бил подкрепян от някои от най-способните членове на германския Генерален щаб, които не принадлежат към школата на танковите теоретици, а впоследствие тяхната преценка се оказва още по-правилна. Като признават трудностите за придвижването на запаси и продоволствие при дълбокото проникване, те смятат, че те могат да бъдат преодолені чрез пълноценно използване на наличния въздушен транспорт и чрез осво-бождаване на танковите части от това, което ги задържа. Според тях щурмовите елементи на авангарда трябва да продължат напред и усилията да бъдат съсредоточени върху тяхната поддръжка, а спомагателните моторизирани колони трябва да ги следват. Идеята за такова придвижване в стил Шърман обаче противоречи твърде много на конвенционалното схващане в Европа за воденето на войната, за да спечели общо одобрение.

След като „теоретичната битка“ е решена в полза на ортодоксалната стратегия, е изготвен план с цел голямо обкръжение, което да затвори в капан главните руски сили, за да бъдат унищожени, преди да бъде достигнат Днепър. За да се увеличат шансовете му за успех, откъм фронта

на Бок планът предвижда къси обходни маневри, извършвани от пехотните корпуси на 4-та и 9-а армия, и по-дълги маневри от външната страна на танковите групи, които трябва да навлизат по-дълбоко, преди да започнат да затварят кръга. Тази телескопична схема се изпълнява до известно време, макар да не достига толкова далеч, че да задоволи вижданията на Гудериан, Бок и Хот.

Оста на настъплението е по протежение на главния път за Минск и Москва. Той преминава през сектора на 4-та армия, командвана от Клуге, към която е прикрепена и танковата групировка на Гудериан. Движението им е възпрепятствано от крепостта Брест, а река Буг е естествена защитна преграда пред нея. Така първо трябва да се премине реката и да се превземе крепостта, за да може да се използва шосето и настъплението да набере скорост. При обсъждането на проблема възниква въпросът, дали танковите дивизии трябва да чакат, докато пехотата направи пробив, или трябва да си взаимодействат за пробива заедно с пехотните дивизии. Възприет е вторият вариант, за да се пести време. Пехотните дивизии се използват за превземането на крепостта, а по фланговете им се придвижват по 2 танкови дивизии, които след форсирането на Буг заобикалят Брест и се съединяват на шосето зад крепостта. За бързото извършване на атаката всички части временно са поставени под командването на Гудериан по време на пробива. Когато той е осъществен, танковата група се втурва сама напред като снаряд, изстрелян от оръдие.

Благодарение на ширината на фронта и тактиката на обход и внезапна атака армиите на Бок успяват да направят дълбоки пробиви на много места. На втория ден танковите части на десния му фланг достигат Кобрин, на 60 км след Брест, докато левият фланг завладява крепостта и железопътния център Гродно. Руският клин в Северна Полша, известен като „клина Белосток“, видимо променя формата си, като е прерязан през средата. Това връзване става по-сериозно през следващите дни, след като фланговете се сливат при Барановичи и заплахват да обкръжат всички руски части в предната зона. Развитието на маневрата е подпомогнато от неефективността на руските танкови части въпреки численото им превъзходство.

Но настъплението на германците се натъква на изключително упорита съпротива от страна на руснаците. Обикновено германците успяват да над-хитрят с маневри противниците си, но не могат да ги победят. Понякога след продължителна съпротива обкръжените части са принудени да се предадат заради бавната си реакция в стратегически безнадеждни ситуации, но така забавят нападателя и създават сериозни

пречки за плановете му. Проблемът се изостря и от крайно недостатъчните комуникации. Този ефект се вижда за първи път при първоначалната атака срещу Брест. Тук гарнизонът на старата цитадела се държи в продължение на седмица въпреки ожесточения артилерийски обстрел и бомбардировки от въздуха, причинявайки тежки загуби на атакуващите войски, преди най-накрая съпротивата им да бъде сломена. Подобно нещо се случва и на други места, а то отваря очите на германците за това, какво ги очаква в бъдеще. Упоритата съпротива, на която се натъкват при много пътни центрове, е спирачка за обходните им маневри, тъй като блокира шосетата, нужни за придвижването на колоните с доставки.

Плановите на нападателите се затрудняват от характера на терена, по който преминава настъплението. Един германски генерал изразява това впечатление по следния начин: „Пространствата бяха безкрайни, а хоризонтите-неясни. Потискаха ни монотонността на пейзажа и огромните пространства, покрити с гори, блата и равнини. Добрите пътища бяха толкова малко, лошите – толкова много, а дъждът бързо превръщаше пясъка и глината по тях в тресавище. Селата изглеждаха окаяни и потискащи с дървените къщи със сламени покриви. Природата беше сурова, а сред нея живееха човешки същества, също толкова сурови и нечувствителни, безразлични към времето, глада, жаждата и почти също толкова безразлични към живота, загубите и болестите. Руският цивилен е корав, а руският войник е още по-корав. Той, изглежда, има безкрайна способност да се подчинява и да търпи“.

Първият опит за обкръжение стига кулминацията си около Слоним, на близо 160 км отвъд първоначалния фронт, където вътрешните клещи почти се затварят около 2 руски армии, събрали се в белостокския клин. Но германците не действат достатъчно бързо при затварянето на обръча и около половината от обкръжените войски успяват да се измъкнат, макар и на малки не-координирани групи. Превесът на немеханизираните части в германската 4-та и 9-а армия е пречка за реализирането на този план.

Главните танкови части по фланговете навлизат над 150 км навътре, пресичат руската граница от 1939 г. и се отправят към Минск, който е превзет на 30 юни, деветия ден от началото на нападението. В тази нощ една от танковите колони на Гудериан достига историческата река Березина²⁶ близо до Боб-руйск на 140 км югоизточно от Минск и на по-малко от 60 км от Днепър. Усилието да бъде затворен кръгът обаче

26. Тук през 1812 г. окончателно са разгромели войските на Наполеон – бел. ред.

пропада, а след провала и на голямото обкръжение мечтата на Хитлер за бърза решителна победа избледнява. Внезапен дъжд, за каквото французите са се молили напразно предишното лято, идва на помощ на силно притиснатите руснаци. Той превръща песъчливата почва в кал.

Тя е много по-голяма спънка в Русия, отколкото във Франция, тъй като не само пречи на тактическите маневри, но и задържа придвижването по страте-гическите пътища. Единственият добър асфалтиран път в целия район е новото шосе което минава покрай Минск директно за Москва, но то само частично помага на Хитлеровия план, който предвижда не надпревара за Москва, а широка обходна маневра, в която и по двата фланга трябва да бъдат използвани пътища с мека настилка. След дъждовните бури в началото на юли тези „подвижни пясъци“ затрудняват мобилността на нашественика и умножават ефекта от упоритата съпротива, оказвана от многото изолирани групи руски войници в района, превзет от германците. Въпреки че в двойната битка при обкръженията около Белосток и Минск са взети в плен над 300 000 души, приблизително същият брой успяват да се измъкнат, преди да се стегне обръчът около тях. Изтеглянето им е важно за укрепването на следващата защитна линия която минава пред и зад Днепър.

Характерът на терена също е много съществен фактор в този важен етап. Югоизточно от Минск се простират големи гори и блата, а брегът на Березина не е ясно очертан и е прорязан от много потоци, които лъкатушат през черни торфени блата. Германците установяват, че само на два пътя – главното шосе през Орша и шосето за Могилъв, има построени мостове, по които могат да преминават тежки товари. По другите пътища има само паянтови дървени конструкции. Въпреки че се придвижват бързо, германците заварват взривени мостовете, които имат най-важно значение. Нашествениците започват да се натъкват за първи път и на минирани пътища, което ги забавя още повече. Березина е също почти толкова ефикасно препятствие за настъплението на Хитлер колкото и за отстъплението на Наполеон. Всички тези фактори затрудняват плановете за затваряне на капана около руснаците в района западно от Днепър.

Осуеяването на голямото обкръжение кара германското командване да напредне отвъд Днепър, нещо, което се е надявало да избегне. Германските войски вече са навлезли над 500 км навътре в Русия. Клещите се отварят отново за да извършат ново обкръжение и да се затворят зад руснаците на линията на Днепър отвъд Смоленск. Първите два дни на юли минават в опити да се затвори капанът при Минск и в

придвижването на пехотните корпуси на 4-та и 9-а армия, някои от които изминават по 30 км на ден в продължение на две седмици и половина, за да помогнат за пробива през линията „Сталин“.

Това нападение се оказва по-леко, отколкото германското командване очаква, тъй като отстъпващите руснаци нямат време да реорганизират добре защитата си, нито да подобрят отбранителните си съоръжения, които далеч не са завършени. Най-голямото препятствие е река Днепър, но танковите дивизии на Гудериан го преодоляват с бързи изненадващи шурмове на няколко места встрани от главните бродове. До 12 юли германците извършват пробив в линията „Сталин“ на широк фронт между Рогачов и Витебск и бързо се отправят към Смоленск. Лекотата, с която е извършен пробивът, показва преди всичко, че има повече предимства, отколкото рискове, да се позволи на бронетанковите сили да продължат напред, както е искал Гудериан.

Трудният терен, особено след силните дъждове, е по-голяма пречка, отколкото хаотичната съпротива. При тези обстоятелства е платен тежък данък за изгубеното време, защото всеки проливен дъжд временно намалява мобилността на настъпващите до пълно спиране. От въздуха се вижда странна гледка – колона спрели танкове пресича местността по протежение на 150 и повече километри. Те биха могли да продължат настъплението, но заедно с другите гъсенични превозни средства съставляват само малка част от всяка т.нар. бронетанкова дивизия. Снабдяването им и многобройната пехота към тях се придвижват с колесни превозни средства, които са големи и тежки и не могат да продължат, ако пътят е покрит с кал. Когато слънцето отново изгрее, песъчливите пътища изсъхват бързо и настъплението продължава. Но натрупалото се забавяне е сериозна пречка за изпълнението на стратегическия план.

Отначало това не личи поради сравнително бързото настъпление на танковата група под командването на Гудериан по главното шосе за Смоленск, в който тя влиза на 16 юли. Разстоянието от над 160 км между Днепър и Десна е изминато за седмица. Но танковата група на Хот на северния фланг се забавя при преминаването на блата и заради разразили се дъждовни бури. Бавният ѝ напредък, естествено, се отразява върху изпълнението на плана на Хитлер за обкръжение и дава на руснаците повече време да съберат войските си около Смоленск. В последната фаза начинанието се натъква на упорита съпротива по двата фланга, която е толкова ожесточена, че на германците не им достигат 15 км, за да затворят обръча. Според техните преценки в капана попадат половин

милион руснаци. Въпреки че голяма част от тях успяват да се измъкнат, на 5 август са пленени 300 000 души.

Тази непълна победа оставя на германците един неразрешен проблем. Това означава, че пътят им към Москва, до която остават повече от 300 км, продължава да е блокиран от значителни войски, които непрекъснато се увеличават от нови мобилизирани подкрепления. Същевременно възможностите на германците да предприемат нова атака са намалени от трудностите, които срещат с докарването на подкрепления по лошите пътища. Това неизбежно води до забавяне, но то е незначително в сравнение с онова което следва от този момент нататък, защото настъплението към Москва е възобновено едва през октомври. Най-добрите два летни месеца са пропилены, докато армиите на Бок са спрени при Десна. Причините трябва да се търсят в нерешителността на Хитлер, свързана с напредването на армиите на Рундщет южно от Припятските блатата.

На южния фронт германците първоначално нямат превъзходство. Наистина те започват настъплението при неблагоприятно за тях съотношение на силите, което на картата изглежда огромно. Югозападната руска група армии под командването на маршал Будьони се състои от 30 танкови и моторизирани, 5 механизирани и 45 пехотни дивизии в Южна Полша и Украйна, от които 6 танкови и моторизирани, 3 механизирани и 13 пехотни дивизии се намират в Бесарабия срещу румънците. По брой на танковете тази групировка е два пъти по-мощна от силите на маршал Тимошенко, който командва Западната група армии изправени срещу главното направление на германското настъпление. Будьони има общо около 5000 танка от различни видове, докато танковата група на Клайст, която съставлява бронетанковият юмрук на Рундщет, се състои само от 600 танка. Освен това значителна част от тях е ангажирана в гръцката кампания и разполага с малко време да се изтегли, преди да бъде хвърлена в това по-голямо начинание.

Рундщет трябва да разчита на изненадата, скоростта, пространството и на грешките на противниковите командири. Прочутият стар кавалерист и герой от Гражданската война Будьони е описан от един от неговите офицери като „човек с огромни мустаци, но с много малък мозък“. Едни от най-добрите руски командири са ликвидирани в чистките преди войната, а тези, които оцеляват като политически благонадеждни, са ненадеждни във военно отношение. Едва когато негодността на тези прекалено солидни старши офицери е доказана от изпитанията на войната, връх взема едно по-младо поколение.

Главното усилие на Рундшет е съсредоточено върху неговия ляв фланг по брега на река Буг. Планът е съобразен с неговите ограничени сили, но извлича полза от факта, че първоначалната му позиция се намира по-назад от фланга на Лвовската дъга, образувана от руската зона в Галиция. Така нападението се предприема от естествен клин, който само трябва да бъде забит още по-дълбоко, преди да започне да застрашава комуникациите на всички руски сили близо до Карпатите. След като 6-а армия на Райхенау форсира бродовете на Буг, танковите части на Клайст се впускат напред през пробива към Луцк и Броди. Изненадата не само помага при началния пробив, но и отстранява потенциалната опасност от контранастъпление на руснаците. Като знае, че имат 25 дивизии по протежение на карпатската граница с Унгария, Рундшет очаква че те могат да се обърнат и да ударят десния му фланг, докато той напредва към Луцк. Вместо това те отстъпват. (Поради тази реакция, както и поради липсата на готовност в руската предна зона Рундшет и другите германски командири започват да се съмняват в аргументите на Хитлер, че е било възможно руснаците първи да нападнат Германия.)

Дори и при този летящ старт войските на Рундшет не могат да напреднат толкова бързо, колкото войските на Бок вляво от центъра. Гудериан настоява, че е важно руснаците да бъдат принудени да продължат да отстъпват, като не им се дава време да се прегрупират. Той е убеден, че ако не се губи време, може да достигне Москва и че такова проникване в невралгичния център на Сталиновата мощ може да парализира съпротивата на Русия. Хот споделя възгледите му, а Бок също ги подкрепя. Но Хитлер се връща към собствената си първоначална идея, съдържаща се в една директива от 19 юли, за следващия етап на операциите. Танковите части са взети от Бок и от центъра са изпратени към фланговете – танковата група на Гудериан трябва да се отправи на юг, за да помогне за разгрома на руските армии, изправени срещу Рундшет в Украйна, докато танковата група на Хот трябва да се насочи на север, за да помогне при атаката на Лееб срещу Ленинград.

Браухич пак се суети, вместо веднага да настоява за друг план. Той твърди че преди да се започнат по-нататъшни операции, на танковите сили трябва да бъде дадена почивка, за да приведат в ред машините си или те да бъдат заменени с нови. Хитлер се съгласява с необходимостта от такава пауза. Междувременно разногласията на високо равнище относно курса, който трябва да се следва, продължават и не спират дори след като танковите войски вече са състояние да подновят настъплението си.

След като се пропиляват няколко седмици в такива дискусии, началникът на Генералния щаб Халдер подтиква Браухич да предложи бързо настъпление към Москва. Хитлер отговаря с нова и по-категорична директива на 21 август, която започва така: „Не съм съгласен с предложенията, направени от армията на 18 август, за воденето на войната на Изток. От първостепенна важност преди настъпването на зимата е не превземането на Москва, а по-скоро окупацията на Крим, на индустриалния и въгледобивния район на Донецкия басейн, прекръсването на руските снабдителни пътища от кавказките петролни полета...“

В съответствие с това той нарежда да се разчисти пътят към тези южни цели, като част от армейската група, командвана от Бок (включително танковите сили на Гудериан), да се насочи на юг и да помогне за разгромяването на руските армии около Киев, които са изправени срещу Рундщет.

Когато тези заповеди са получени, Халдер се опитва да накара Браухич даси подадат заедно оставките. Но Браухич заявява, че това ще е безполезен жест, защото Хитлер просто ще ги отхвърли. Вместо да се аргументира, Хитлер само повтаря отново твърдението си: „Моите генерали не знаят нищо за икономическите аспекти на войната“. Той се съгласява единствено със следното – след като руските армии в района на Киев бъдат унищожени, на Бок да бъде позволено да поднови настъплението си към Москва, а танковите сили на Гудериан да му бъдат върнати за същата цел.

Самото обкръжение на Киев жъне голям успех и предизвиква оптимистични очаквания. Гудериан настъпва надолу през руския тил, докато танковата група на Клайст се отправя нагоре. Двата края на клещите се срещат на 250 км източно от Киев, като затварят капан, в който според германските твърдения попадат над 600 000 руснаци. Битката обаче приключва едва в края на септември когато лошите пътища и дъждовното време забавят скоростта на обходните маневри. Блясъкът на победата е помрачен от сянката на зимата, която хвърля историческата си заплаха над нашествениците на Русия. Двата пропилен месеца от лятото се оказват фатални за перспективите да бъде превзета Москва.

Подновеното настъпление започва на 30 септември. Перспективите изглеждат обнадеждаващи, когато армиите на Бок извършват голямо обкръжение около Вязма където са пленени още около 600 000 руснаци. Това моментално отваря почти чист път на германците към Москва. Но битката при Вязма завършва едва в края на октомври, германските войски са уморени, с влошаването на времето теренът се превръща в

тресавище, а пред Москва се появяват свежи руски части.

Повечето германски генерали искат да прекъснат настъплението и да заемат удобни позиции за зимата. Те помнят какво е станало с армията на Наполеон. Много от тях започват да препрочитат мрачния разказ на Коленкур за случилото се през 1812 г. На по-високо ниво преобладава обаче друго мнение. Този път то не се дължи само на Хитлер, който едновременно е впечатлен и депресиран както от увеличаващите се трудности, така и от зимните условия. На 8 ноември той мрачно отбелязва: „Признанието, че никоя от силите не е в състояние да унищожи другата ще доведе до компромисен мир“. Бок настоява обаче германското настъпление да продължи. Браухич и Халдер са съгласни с него. На съвещание на висшия команден състав на 12 ноември Халдер казва, че има основателни причини да се вярва, че руската съпротива е на път да се сгромоляса.

Браухич и Халдер, както и Бок, естествено, не са склонни да нареждат спиране на офанзивата поради предишната им борба да накарат Хитлер да приеме аргументите им в полза на превземането на Москва, вместо да се преследват цели на юг. Така че настъплението към Москва е възобновено на 15 ноември, когато настъпва временно подобрене на времето. Обачеслед продължила две седмици борба в калта и снега то е спряно на 30 км от Москва.

Дори Бок започва да се съмнява дали има смисъл да се продължава, макар току-що да е заявил: „Въпросът ще бъде решен от последния батальон“. Браухич, който по това време е болен и командва отдалеч в тила, продължава обаче да настоява офанзивата да продължи на всяка цена. Той ужасно се страхува от гнева на Хитлер заради лошите резултати.

На 2 декември е направено още едно усилие и някои подразделения проникват в предградията на Москва, обаче настъплението като цяло е спряно в горите около столицата. Това е сигнал за руска широкомащабна контраофанзива, подготвена и ръководена от Жуков. Тя отблъсква изтощените германци, обхожда фланговете им и ситуацията става критична. От генералите до низ-шите чиновници нашествениците са изпълнени с мрачни мисли за отстъплението на Наполеон от Москва. В този критичен момент Хитлер забранява всякакво отстъпление освен кратки локални изтегляния и в тази ситуация той е прав. Неговото решение подлага войските му на предните позиции пред Москва на ужасни страдания, защото те нямат нито нужното облекло, нито екипировка за зимна кампания в Русия, но ако веднъж започнат генерално отстъпление, то бързо може да се превърне в паническо бягство.

Хитлер губи шанса да превземе Москва заради решението си от август да спре настъплението в тази посока и да отклони войски за настъпление в Южна Русия. Цената, платена при Москва, не може да бъде компенсирана от това, което армиите му постигат на юг. След голямото обкръжение при Киев Рундщет превзема Крим и Донецкия басейн, но без танковете на Гудериан не може да достигне петролните полета на Кавказ. Войските му успяват да стигнат до Ростов на Дон, но са много изтощени и скоро са отблъснати от руснаците. Тогава той иска да се изтегли на добре защитими позиции на брега на река Миус, но Хитлер не му разрешава. Рундщет отговаря, че не може да се подчини на такава заповед, и моли да бъде освободен от командването. Хитлер бързо го заменя, обаче веднага след това фронтът е пробит и фюрерът е принуден да се съгласи с необходимостта от отстъпление. Това става през първата седмица на декември – едновременно с отблъскването на германците при Москва.

През същата седмица Браухич моли да бъде освободен от поста поради болест. На следващата седмица Бок прави същото, а малко по-късно Лееб подава оставка, когато Хитлер отхвърля предложението му за отстъпление на северния фронт близо до Ленинград. Така четиримата най-висши командири си отиват.

Хитлер не назначава приемник на Браухич, а се възползва от възможността да стане сам пряк главнокомандващ въоръжените сили. До Коледа той успява да се избави от Гудериан, който има главната заслуга за предишните победи, защото е изтеглил изтощените си войници без негово разрешение.

Основен фактор за провала на офанзивата е погрешната преценка на на-стъпващите за резервите, които Сталин може да събере от вътрешността на Русия. В това отношение Генералният щаб и неговото разузнаване са също толкова заблудени, колкото и Хитлер. Фаталната грешка е резюмирана на-кратко с едно изречение в дневника на Халдер от средата на август: „Ние подценихме Русия: смятахме, че имаме работа с 200 дивизии, но сега устано-вяваме че те са 360“.

Това до голяма степен намалява чудесния успех в началото. Вместо да имат път освободен от защитници, сега на германците се налага да си имат работа със свежи армии, които пристигат на бойното поле. Масовата съветска мобилизационна система успява да продължи да действа далеч от обсега на германските армии и от зимата на 1941 г. нататък руснаците винаги имат числено превъзходство над германците на руския фронт. Благодарение на своята превъзхождаща техника и по-добра

подготовка германците успяват да разгромят тези армии в няколко последователни обходни сражения, обаче тогава затъват в есенната кал. Докато с настъпването на зимния студ руснаците отново събират нови армии, които застават на пътя на нашествениците, а те вече са изтощени.

Наред с погрешната преценка за руските възможности най-фаталният фактор е пропиляването на месец август от Хитлер и неговите висши генерали в спорове каква да бъде следващата стъпка. В германското командване се забелязва изумителна неспособност да се мисли трезво на най-високо равнище. На по-ниско ниво, особено Гудериан, има ясно виждане, какво би искал да направи – да настъпи към Москва колкото може по-бързо, оставяйки пехотните армии да се справят с разпокъсаните части, през които е преминал. През 1940 г. по този начин той печели битката за Франция. Това би означавало да се поемат големи рискове, но Москва е можело да бъде превзета, преди руските армии от втората линия да бъдат готови да я защитят. Следваният курс довежда до далеч по-големи рискове, които се оказват съдбоносни. Оказва се че Русия дължи оцеляването си повече на своята примитивност, отколкото на техническото си развитие, постигнато след съветската революция. Това се отнася не само за нейния корав народ и нейните корави войници, но и за способността им да издържат на трудности и лишения, които биха парализирали западните народи и западните армии. Още по-голямо предимство се оказват примитивните руски пътища. Повечето от тях не са нищо друго освен коловози, покрити с пясъчлива почва. Когато вали, те се превръщат в бездънна кал и това допринася повече за спирането на германското настъпление, отколкото всички героични жертви на Червената армия. Ако съветският режим беше дал на Русия шосейна мрежа, сравнима с шосейната мрежа на западните държави, тя щеше да бъде превзета почти толкова бързо, колкото Франция. Обаче това заключение има и обратна страна. Хитлер загубва шанса си за победа, тъй като мобилността на армията му се основава на колелата, а не на веригите. Колесният транспорт затъва в калта, а танковете са в състояние да продължат. Ако танковите части бяха обслужвани от гъсеничен транспорт, те биха могли да стигнат до жизненоважните центрове на Русия до есента въпреки калта.

ЧЕТИРИНАЙСЕТА ГЛАВА

Навлизането на Ромел в Африка

През 1941 г. ходът на войната в Африка преминава през поредица от изненад-ващи обрати които последователно объркват плановете на всяка от страните, но нямат решаващ характер. Това е война с бързи придвижвания, но те са колебливи, с чести смени на настъпленията с отстъпления. Годината започва с изгласкването на италианците от Киренайка от англичаните, но след това на бойното поле пристигат германски части, водени от генерал Ервин Ромел. Само след два месеца англичаните са изгонени от Киренайка, като се изключи една незначителна територия, която те успяват да задържат при малкото пристанище Тобрук. На свой ред Ромел е отблъснат при две последователни атаки срещу Тобрук, обаче след това англичаните търпят неуспех в два последователни опита да помогнат на обсадения гарнизон. След петмесечно затишие за набиране на сили те правят по-голямо усилие през ноември, от което се стига до война на настъпления и отстъпления, продължила един месец, като везните се накланят ту на едната, ту на другата страна, преди изтощените останки на противниковата армия да бъдат принудени да се оттеглят отново към западната граница на Киренайка. Но дори и тогава Ромел нанася бърз контраудар в последната седмица на годината, която се оказва предвестник на нов драматичен обрат в настъпление-то на англичаните.

Първоначалната атака на Ромел в края на март 1941 г. и разширяването и са твърде изненадващи, тъй като британската страна изключва възможността за скорошно настъпление на противника. В една оценка на ситуацията, която изпраща до Съвета на началник-щабовете в Лондон на 2 март след предупредително съобщение, че в Триполи са започнали да пристигат германски части, Уейвъл изтъква, че те ще трябва да съберат най-малко две дивизии преди да направят опит за сериозна атака. Той стига до заключението, че поради съществуващите трудности не е вероятно подобно настъпление да започне преди края на лятото. За разлика от тази преценка в изпращаните от Чърчил телеграми се изразяват опасения, че германците няма да изчакат нужното за случая струпване на сили, и се акцентира върху необходимостта от нападателни контрадействия, въпреки че той е прекалено оптимистично настроен за реалните възможности на британските сили. На 26 март Чърчил изпраща следната телеграма на Уейвъл: „Естествено, сме обезпокоени от бързото

германско настъпление към Агейла. Те са свикнали да продължават да настъпват, ако не им се оказва съпротива. Предполагам, че вие само чакате костенурката да си покаже достатъчно главата, за да я отрежете. Струва ми се изключително важно да им покажем нашето качество още от самото начало“.

Качеството не е достатъчно обаче нито в техническо, нито в тактическо отношение. Въпреки че изтощената 2-ра танкова дивизия, която е разположена на предни позиции, все още има три танкови поделения срещу две на Ромел и числено превъзходство във въоръжените с оръдия танкове, голяма част от тях са пленени италиански танкове М-135. На тях са качени британски екипажи, за да се компенсира недостигът на британски тежки танкове но почти всички са в лошо състояние. Възможностите на тази зле окомплектувана сила са намалени и от нарежданията на Уейвъл, „ако бъде нападната“, „да отстъпи с бой“. Като изоставя позицията си в дефиле източно от Агейла при първата атака на Ромел на 31 март, тя му открива път за навлизане в широко пространство в пустинята, където му се откриват разнообразни възможности за придвижване и различни обекти за нападение. Това обърква още повече англичаните, тъй като не са в състояние да извършват толкова трудни маневри. През следващите дни Ромел не им позволява да си поемат дъх. Англичаните загубват повечето от танковете си, и то не в сражение, а поради повреди или недостиг на гориво при продължителните и неkoordinирани отстъпления.

За по-малко от седмица те отстъпват повече от 300 км от позициите си по западната граница на Киренайка. За по-малко от две седмици отстъпват 600 км по източната граница на Киренайка и западната граница на Египет като се изключи частта, разположена при Тобрук. Решението да се задържи това малко пристанище и запазването му като „трън в задника на врага“ имат дълготрайно въздействие върху развоя на войната в Африка през следващите дванайсет месеца.

Бързо разпространяният се разгром, естествено, разклаща увереността на британските командири и войници и ги кара да преувеличават силата на нападателите. Отдалеч е по-лесно да се държи реална сметка за ограничените сили на врага и за стратегическите препятствия пред него. След като прави това от Лондон, на 7 април Чърчил телеграфира на Уейвъл: „Трябва със сигурност да задържим Тобрук с неговите трайни италиански отбранителни съоръжения поне докато или ако противникът докара мощни артилерийски сили. Трудно е да се повярва, че той може да направи това до няколко седмици. Ще рискува много, ако

подмине Тобрук и напредне към Египет, като има предвид, че ниemoжем да изпратим там подкрепления по море и можем да застрашим кому-никациите му. Затова трябва да се биeм за Тобрук до смърт, без да мислим за отстъпление. Ще се радвам да узная какви са Вашите намерения“.

Уейвъл вече е решил, ако е възможно, да задържи Тобрук, но когато на 8 април пристига там със самолет от Кайро, съобщава, че ситуацията значително се е влошила, и изразява съмнение за възможностите да го защитава. Това кара Чърчил в съгласие с началник-щабoвете да подготви едно много по-настоятелно послание, в което заявява, че „е немислимо крепостта Тобрук да бъде изоставена“. Но преди посланието да бъде изпратено, от Уейвъл идва съобщение, че е решил засега да продължи да се държи там и да събере една мобилна част на границата, за да отклони вниманието на врага и да отслаби натиска, като същевременно се опита да реализира стария план за защита на района Марса Матрух – на 300 км по-назад. Благодарение на упоритата отбрана на Тобрук не се стига до по-нататъшно отстъпление, въпреки че изми-нават почти осем месеца до облекчаване на положението. Главната част от гарнизона се състои от 9-а австралийска дивизия, командвана от генерал Морсхед, която е успяла да се завърне невредима от района на Бенгази. В допълнение по море пристига 18-а пехотна бригада (на 7-а австралийска дивизия), последвана от подразделение на 1-ви и 7-и кралски танков полк, с чиято помощ е събрана малка танкова група от 50 танка.

Атаката на Ромел започва на Разпети петък – 11 април, с проучващи удари. Главното настъпление започва рано в понеделник на Великден срещу средата на ивицата земя в южната част на периметъра от 50 км, на около 14 км от пристанището. Германците пробиват тънката защитна линия и водещият танков батальон прониква на 3 км на север, но е спрял там от артилерията на защитниците, а след това успява да се измъкне от тесния обръч, който е успял да направи като губи 16 от участвалите общо 38 танка – а това показва колко ограничени са силите на Ромел. На 16 април италианците се опитват да атакуват, но начинанието им бързо се проваля и близо 1000 от тях се предават, когато ги контраатакува един австралийски батальон. Италианското Върховно командване в Рим, което вече е обезпокоено от дълбокото проникване на Ромел, моли германското Върховно командване да се ограничи в това рискo-вано начинание и съобщава за намерението си да навлезе в Египет. Началникът на Генералния щаб Халдер също е склонен да ограничи каквито и да било действия отвъд континента, които могат да

наложат да се изпратят под-крепления там за сметка на германските сили на главния театър на военните действия, които сега се готвят да нападнат Русия. Освен това той поначало не одобрява склонността на Хитлер да подкрепя енергични пълководци, като Ромел, които не се подчиняват на Генералния щаб. Затова заместникът на Халдер – генерал Паулус, е изпратен в Африка, „за да озапти този абсолютно побъркал се воин“, както язвително се изразява Халдер в дневника си. Паулусприсстига, запознава се с положението и спира настъплението, но едва след като сам дава разрешение за нова атака срещу Тобрук.

Тя е предприета на 30 април, а дотогава някои предни подразделения на 15-а танкова дивизия, но не и нейният танков полк, пристигат от Европа за да подсилят 5-а лека дивизия. Този път ударът е насочен към югозападния ъгъл на защитата и е нанесен под прикритието на нощта. До разсъмване на 1 май германската пехота прави пробив, широк около километър, а водещите атаката танкове настъпват към Тобрук. Обаче след като изминават около 2 км, те неочаквано се натъкват на минно поле и 17 от общо 40 танка са повредени, въпреки че всички, с изключение на пет, които са вдигнати във въздуха, успяват да се върнат обратно, след като веригите им са поправени под обстрел. Втората вълна от танкове и пехота се насочва на югоизток покрай задната част на периметъра на отбраната. След закъсняло настъпление от близо 5 км накрая те са спрени от огъня на артилерията, разположена зад минното поле, от контраатака на 20 британски танка и продължаващата съпротива на няколко австралийски поста, които не успяват да превземат. Що се отнася до под-крепящите ги италиански подразделения, те проявяват забележителна мудност в настъпление и голяма бързина в отстъпление. На следващия ден само 35 германски танка от общо 70 все още са годни за действие и атаката е прекратена. През нощта на 3 май Морсхед предприема контранастъпление със своята резервна пехотна бригада, но и той на свой ред не успява и двете страни са еднакво разочаровани. Югозападният ъгъл на фронта остава в ръцете на Ромел, но е очевидно, че силите му са недостатъчни, за да превземе Тобрук, и преди да се завърне у дома Паулус, налага вето върху всякакви опити за подновяване на атаката. Така се стига до обсада, която продължава докъм края на годината след два опита на Уейвъл да изтласка обратно Ромел и да облекчи положението на гарнизона. Първият от тях е предприет в средата на май и е твърде колеблив, за което говори и кодовото му наименование – операция „Бревити“ („Краткотрайност“). По-големи надежди се възлагат на следващата операция – „Бетълекс“ („Бойна секира“), предприета в

средата на юни. Постигнатият от нея резултат е слаба компенсация за поетите големи рискове по инициатива на Чърчил, за да се осигури нейният успех – за Египет са изпратени големи танкови подкрепления в момент, когато силите, защитаващи Англия, са все още зле снаряжени и когато Хитлер още не се е обърнал за нападение срещу Русия. Другият риск е изпращането на тези подкрепления през Средиземно море, крето е открито предизвикателство за противниковата авиация.

Дръзката решимост на Чърчил да поема подобни двойни рискове в стремежа си да постигне успех в Африка и да запази британските позиции в Египет е в рязък контраст с позицията на Хитлер и Халдер, които са единодушни опитите си да ограничават германската ангажираност в средиземноморския театър на военните действия. През октомври, когато е изпратен да се запознае с положението в Киренайка, генерал Фон Тома докладва, че за успеха на нахлуването в Египет ще бъде достатъчна сила от 4 танкови дивизии. Мусолини проявява обаче също толкова голямо нежелание да се съгласи с изпращането на такава помощ от германците, колкото Хитлер. Малката част на Ромел състояща се от 2 дивизии, е изпратена там след поражението на ита-лианците като опит да се запази Триполи. Дори когато той показва как може да се справи с толкова малки танкови сили, Хитлер и Халдер все още не са склонни да изпратят дори сравнително малки подкрепления, които по всяка вероятност биха могли да решат въпроса. С този отказ те провалят възможността за завладяване на Египет и за изгонване на британците от Средиземноморието в момент, когато те са слаби. Впоследствие те са принудени да поемат много по-големи ангажименти и да дадат много повече жертви. През април във Великобритания въпреки скромните й възможности вече е събран конвой с големи танкови подкрепления за изпращане в Египет. Той се кани да отплава когато на 20 април пристига телеграма от Уейвъл, в която се изтъкват сериозността на положението и спешната нужда от повече танкове. Чърчил веднага предлага²⁷ и убеждава началник-щабове да се съгласят на изток през Гибралтар да се насочат 5 бързи кораба, натоварени с танкове, и да преминат по късия път към

27. В лична паметна бележка до началник-щабове от този ден Чърчил категорично заявява: „Съдбата на войната в Близкия изток, загубата на Суецкия капал, обезсилването и обръкването на огромните сили, които изградихме в Египет, умираването на надеждите за сътрудничество с Америка през Червено море – всичко това може да получи нов обрат благодарение на неколкостотин брониранни машини. Те трябва да бъдат пренесени там на всяка цена ако съществува такава възможност“ (Чърчил, Уинстън. Втората световна война. Т.3 с.242)

Средиземно море, с което ще се спестят шест седмици за пристигането им. Той настоява също размерът на изпращаната сила да бъде увеличен и да бъдат включени 100 от най-новите тежки танкове, въпреки че началникът на Имперския генерален щаб генерал Дитл се противопоставя на такова намаляване на не особено големите налични вътрешни сили, които трябва да посрещнат възможно германско нахлуване през пролетта. Операция „Тайгър“ („Тигър“) е първият опит за преминаване на конвой през Средиземно море, откакто през януари там действа Луфтвафе. Подпомогнат от мъгливото време, конвойт преминава успешно, без да понесе загуби от въздуха въпреки че един от корабите с 57 танка на борда е потопен от мина при преминаване през Сицилианския пролив. Останалите 4 кораба достигат невредими Александрия на 12 май с 238 танка („Матилда“ – 135, тежки – 82 и леки – 21), което е четири пъти повече от танковете, които Уейвъл успява да събере за защитата на Египет.

Без да чака това голямо подкрепление, Уейвъл решава да се възползва от неуспеха на Ромел при Тобрук, съобразявайки се и със сведенията, че той изпитва силен недостиг на гориво, като се опита да нанесе удар със събраните сили близо до границата, командвани от генерал Гот. Това е операция „Бревити“. Първоначалната цел на Уейвъл е да си възвърне позициите по границата близо до крайбрежието, за които има сведения, че не са силно защитени, и да се разправи с гарнизоните им, преди противникът да е изпратил там подкрепления. Той се надява да направи нещо повече и в телеграма до Чърчил от 13 май заявява: „При успех ще обмисля възможността за незабавни координирани действия на силите на Гот с гарнизона в Тобрук за изгонване на врага западно от Тобрук“

Докарани са две танкови групи, за да подсилят ударната мощ на силите на Гот – 2-ри кралски танков полк, въоръжен с 29 стари тежки танка, които са модернизирани, и 4-ти кралски танков полк с 26 танка „Матилда“, които са с дебела броня, движат се сравнително бавно и официално се водят като „пехотни танкове. С подкрепата на отряд моторизирана пехота и артилерия“ 2-ри танков полк трябва да заобиколи фланга в пустинята на укрепените позиции при Сиди Азиз и да блокира пътя на противника за получаване на подкрепления и за отстъпление. Начело на директната атака на 22-ра моторизирана бригада трябва да застане 4-ти танков полк.

След преход от 50 км, изминат през нощта, рано сутринта на 15 май заеманият от италианците укрепен пункт при прохода Халфая е атакуван изненадващо. Пленени са неколкостотин души, обаче 7 танка

„Матилда“ са поразени от артилерията на защитниците, докато напредват. Други два укрепени пункта – Бир Уайд и Мусаид, също са превзети бързо, но още преди да стигнат форт Капуцо, атакуващите вече не могат да разчитат на изненада. След намесата на германска бойна част с контраатаки по фланга действията на настъпващите британски части стават некоординирани. Междувременно обходната маневра при Сиди Азиз е осуетена от заплахата за контраатака. Командващият противниковите части по границата обаче е толкова впечатлен от явната мощ на атаката, че е принуден да започне отстъпление.

До падането на нощта и двете страни отстъпват. Но докато германско-ита-лианското изтегляне бързо е спряно от Ромел, който изпраща от Тобрук един танков батальон на полесражението, Гот решава да се изтегли до Халфая и войските вече са се отправили натам, преди да го настигне бърза заповед от далечното по-висше командване да спре. На разсъмване германците установяват с голямо облекчение, че бойното поле е празно – идващият им на помощ танков батальон все още е далеч, а те не могат да се придвижват, тъй като горивото им е свършило, а нови количества пристигат по-късно през деня.

Англичаните не спират отстъплението си при Халфая, а оставят там само малък гарнизон. Германците бързо се възползват от недостатъчно защитените му позиции и на 27 май завладяват отново прохода с внезапен концентриран удар от няколко страни. За тях повторното му превземане е ценна придобивка, защото сериозно се възпрепятства следващата, по-масирана британска настъптелна операция под кодовото наименование „Бетълекс“. Освен това през цялото време Ромел залага капани за британските танкове при Халфая и при други предни постове, като поставя окопани батареи с 88-милиметрови зенитни оръдия, които използват срещу танкове.

Тази извънредна мярка се оказва от голямо значение за изхода на предсто-ящата битка. По това време близо две трети от германските противотанкови оръдия все още са старите 37-милиметрови, разработени пет години преди войната, и са много по-несвършени от британските танкови и противотанкови 40-милиметрови оръдия. Те оказват слабо противодействие срещу британските тежки танкове и са безпомощни срещу танковете „Матилда“. Дори новото 50-мм противотанково оръдие, от което Ромел разполага с 50 бройки, може да пробие дебелия броня на „Матилда“ само от много близко разстояние. Но колесните 88-милиметрови оръдия пробиват предната броня на „Матилда“ (дебела 77 мм) от 2000 м. Ромел има само 12 такива оръдия, обаче разполага

една батарея (от 4 оръдия) при Халфая, а друга – при хребета Хафид, две позиции, които англичаните са си поставили за цел да завладеят още в началото на атаката. Това улеснява Ромел, защото, когато нападението започва, в много отношения той е в неизгодна позиция, особено по брой на танковете – основното оръжие в тези битки в пустинята. От Германия не пристигат повече подкрепления и когато сражението започва, той разполага само със 100 въоръжени с оръдия танка, повече от половината от които са при частите, обкръжили Тобрук на 130 км по-назад. От друга страна, пристигането на конвоя „Тайгър“ позволява на англичаните да хвърлят в боя 200 въоръжени с оръдия танка, което в началната фаза им дава превъзходство в съотношение 4:1. Много зависи от това, дали те биха могли да се възползват от преимуществото си, за да разгромят противниковите сили в района на границата, преди Ромел да успее да докара останалите си танкове (5-и танков полк) от далечния Тобрук. За тяхно нещастие шансовете им са намалени от планираната „пехотен маниер“ офанзива. Тази тенденция се дължи на събраните различни видове танкове и като последица води до пропиляване на цифровото превъзходство. С пристигането на конвоя „Тайгър“ Уейвъл има възможност да реорганизира 2 танкови бригади за новата офанзива, но след неуспешната атака „Бревити“ в средата на май са останали толкова малко танкове, че общият им брой е достатъчен да бъдат окомплектувани само 2 от 3-те полка във всякабригада²⁸. Така че конвоят минава през нос Добра Надежда и стига Суецкия канал едва в средата на юли. Освен това броят на пристигналите нови тежки танкове стига само за окомплектуването на един полк, а от предишните тежки танкове има достатъчно само за втори полк. Двата полка на другата бригада са окомплектувани с танкове „Матилда“, т.е. „пехотни танкове“, което силно повлиява върху решението на командването да използва тази бригада в началото на атаката, за да помогне на пехотата във фронталното нападение на укрепените вражески позиции, вместо да концентрира цялата налична танкова мощ, за да смаже противниковите танкови сили на предни позиции. Последните от това решение фатално разстройват атаката.

Целите на операция „Бойна секира“ са амбициозни. Както са

28. Чърчил настоява да бъдат изпратени още 100 танка, необходими за окомплектуването трети полк във всяка бригада, които да бъдат транспортирани по средиземноморския път, но Адмиралтейството не е склонно да рискува отново. В мемоарите си той с горчивина отбелязва: „Не бих се въздържал да потърся и да получа от военния кабинет решение по този въпрос, ако самият генерал Уейвъл не ме беше лишил от подкрепата си, преминавайки всъщност на противоположната страна. Това ми върза ръцете“.

поставени от Чърчил, тя трябва да удържи „решителна победа“ в Северна Африка и „да уни-щожи силите на Ромел“. Уейвъл изразява предпазливо съмнение относно възможността за такъв пълен успех, но казва, че се надява атаката да „успее да изгласка противника назад западно от Тобрук“. Това е целта, посочена в опера-тивните инструкции, които той дава на генерал Бересфърд-Пиърс, който командва частите в Западната пустиня и който трябва да ръководи офанзивата.

Планът на атаката се състои от три етапа и започва с нападение срещу укрепения район Халфая-Солум-Капуцо от 4-та индийска дивизия, подпомагана от 4-та танкова бригада (която разполага с танкове „Матилда“), докато останалата част от 7-а танкова дивизия покрива пустинния фланг. През втория етап 7-а танкова дивизия трябва да настъпи към Тобрук с двете си танкови бригади. През третия етап тази дивизия заедно с гарнизона на Тобрук трябва да настъпи на запад. Това е план, който съдържа семената на собствения си провал. Като се отделя половината от танковете да помагат на пехотата в първия етап, намаляват с повече от половина шансовете да бъде разгромен танковият полк на противника на предните позиции, преди той да получи помощ от другия танков полк от Тобрук, и така много намаляват възможно-стите за осъществяване на втория и третия етап.

За да стигнат до противниковите позиции по границата, атакуващите сили трябва да изминат 50-километров преход, който започва на 14 юни следобед. Последната, 13-километрова отсечка е измината на лунна светлина в ранните часове на 15 юни и битката започва с атака по десния фланг срещу вражеските позиции при прохода Халфая. Защитниците обаче са по-добре подготвени, отколкото през май, а възможностите за изненада са провалени от решението танковете да не започват атака, преди да стане достатъчно светло, за да стреля артилерията. Това решение се оказва още по-неуспешно, тъй като едната батарея, придадена за подкрепа на нападението срещу Халфая, затъва в пясъците. Денят вече е настъпил, когато отрядът от танкове „Матилда“, който е начело на атаката, започва последния етап от настъплението. Първите новини, които идват от там по радиото, са от командира: „Те разкъсват танковете ми на парчета“. Това е последното му съобщение. От 30-те танка „Матилда“ само един се спасява от „танковия капан“ на четирите 88-милиметрови оръдия, които Ромел е поставил при „прохода на адския огън“, както е наречен от британските войници.

Междувременно централната колона продължава да напредва през пустинното плато към форт Капуцо, водена от цял полк танкове

„Матилда“. На пътя и няма 88-милиметрови оръдия и съпротивата на гарнизона е сломена от тази масирана атака. Фортът е превзет, а двете контраатаки по-късно през деня са отблъснати. Бригадата от тежки танкове, водещи лявата колона, която трябва да заобиколи вражеския фланг, се натъква на танковия капан, поставен от Ромел на хребета Хафид, и там е спряна. Когато подновява настъплението в късния следобед, тя само влиза още по-дълбоко в капана, понасяйки още по-тежки загуби. През това време основното ядро на предния танков полк стига до мястото на сражението и заплашва с контраатака по фланга, което принуждава останалите британски танкове да отстъпят бавно към граничната линия. До падането на нощта през първия ден англичаните са загубили надполовината си танкове главно в двата противотанкови капана, докато танковите сили на Ромел са почти непокътнати и с пристигането на другия му танков полк от Тобрук равновесието на силите се променя в негова полза. На втория ден Ромел поема инициативата, като използва цялата си 5-а лека дивизия от Тобрук, за да обкръжи британския ляв фланг в пустинята в съчетание със силна контраатака при Капуцо от 15-а танкова дивизия. Контраатаката при Капуцо е отблъсната. Тук англичаните се възползват от преимуществото, което им дават добре подобрите и прикрити отбранителни позиции. Но комбинираният ефект от фронталната и фланговата заплаха осуетяват британския план за подновяване на настъпателната офанзива в този ден и до падането на нощта обходната маневра на германците придобива заплашителни размери.

Възползвайки се от това преимущество, в ранните часове на третия ден Ромел прехвърля всичките си мобилни сили на фланга в пустинята с цел да отсече като с коса прохода Халфая и да прекъсне пътя на англичаните за отстъпление. Когато в по-късните сутрешни часове опасността става очевидна, след бързи консултации британските командващи издават заповеди за стремглаво отстъпление на разпокъсаните сили. Намиращите се на предни позиции при Капуцо се измъкват на косъм, а упоритата съпротива на останалите там британски танкове дава възможност за измъкване на пехотата с камиони и до сутринта на четвъртия ден британските сили са отново 50 км по-назад на позицията, от която са тръгнали.

Човешките загуби през трите дни на операция „Бойна секира“ са малки – по-малко от 1000 убити, ранени и безследно изчезнали от британска страна, а загубите на другата страна са приблизително същите. Англичаните обаче загубват 91 танка, а германците – само 12. След

като стават господари на бойното поле, германците имат възможност да поправят повечето от повредените си танкове, докато при бързото си отсъпление англичаните трябва да изо-ставят много свои танкове, които не са в движение поради механични повреди и биха могли да бъдат поправени, ако има време. Тези несъразмерни танкови загуби още повече подчертават провала на офанзивата, на големите надежди и далечните цели, с които тя е била започната.

Тобрук, „Бревити“ и „Бетълекс“ бележат нов завой в тактическото развитие на войната, която до този момент е почти пълно повторение на дефанзивната тактика, която преобладава през Първата световна война и през предишния половин век. От септември 1939 г. офанзивната тактика постига толкова много успехи във всеки театър на военните действия, когато е извършена с бързодвижещи се танкови сили, че променя както общественото, така и военноекспертното мнение – на дефанзивната тактика започва да се гледа като на ненадежден прием и да смята, че всяка атака може да се увенчае с успех. Обаче „Бойна секира“ показва, а Тобрук и „Бревити“ предсказват колко ефикасна може да бъде една отбрана дори на такъв открит терен, като северноафриканската пустиня, ако е извършена с вещина и се основава на разбирането за възможностите на съвременната техника. От този момент нататък в хода на войната расте и опитът и става все по-очевидно, че защитната тактика в по-мобилна форма си връща отново предимството, което е имала през Първата световна война. Тя може да бъде преодоляна само с голямо силово превъзходство или с изключително умение, за да разстрои равновесието на опонента.

Уроците от „Бойна секира“ или не са били взети под внимание, или не са били разбрани, което се отразява на перспективите за следващия британски опит да бъде разгромен Ромел и да бъде освободена Северна Африка. Най-важният момент, който пропуска британското Върховно командване в заключенията си, е онази част, която се отнася до ролята на 88-милиметровите оръдия в защита. То не обръща внимание на докладите, че тези тежки зенитни оръдия са били използвани като противотанкови. Когато през есента със закъснение установява този факт след още тежки танкови загуби, причинени от техния огън, то продължава упорито да смята, че такова голямо оръдие може да бъде използвано само ако е окопано. Така то не успява да предвиди и да приложи тактики за противодействие на следващия етап в отбранителната тактика на Ромел – използването на мобилни 88-милиметрови оръдия. Друг важен момент, пропуснат от британските бойни части и от техните по-висши

командири, е все по-честото смело използване на нормални противотанкови оръдия от противника в комбинация с танкове не само в защита, но и в атака. В следващите битки тази комбинация става решаващ фактор, който оказва дори по-голямо влияние от 88-милиметровите оръдия. Анализът показва, че главната причина за несъразмерно тежките британски загуби в танкове се дължи на това че германските 50-милиметрови противотанкови оръдия, които са сравнително малки и по-маневрени, са изнесени в окопи пред германските танкове. Не осъзнавайки това, екипажите на британските танкове не могат да разберат дали бронята им е била пробита от танково или от противотанково оръдие, и, естествено са склонни да винят за това по-ясно видимия противник. Впоследствие това грешно заключение води до грешното убеждение, че собствените им танкове и противотанкови оръдия са по-малко ефикасни от противниковите, което от своя страна е причина за растящата неувереност.

Освен пропуските при оценката на хода на лятната кампания има още един важен момент който не е разбран и който се отразява сериозно на британския план за следващата офанзива. В телеграма, изпратена почти три месеца след операция „Бойна секира“, Уейвъл стига до заключението, че основната „причина за нашия неуспех без съмнение беше трудността при съчетаването на действията на тежките и на пехотните танкове...“ В действителност тази комбинация изобщо не е била изпитана и нейните възможности не са били проверени. Двамата полка с танкове „Матилда“ са били отделени от танковата дивизия и предадени на разположение на командира на пехотната дивизия още в началото на операцията, а той се вкопчва в тях през цялата битка, вместо да ги освободи след първата фаза, както е било предвидено в плана. При едно по-интелигентно комбиниране пехотните танкове биха могли да играят ценна роля в танковата битка, действайки като силна опора за маневриране на тежките танкове. Между танковете „Матилда“ и тежките танкове А10 има само малка разлика в скоростта и те взаимодействат добре с най-бързите тежки танкове в първата либийска кампания и в самата операция „Бойна секира“. Както тогава, така и по-късно германците успяват да комбинират по-успешно видове танкове, чиито различия в скоростта са същите както при британските тежки танкове и танковете „Матилда“.

За съжаление непровереното предположение, че подобна комбинация е прекалено трудна, води до пълното отделяне на танковите бригади, въоръжени с тежки, от танковите бригади, въоръжени с пехотни танкове, в следващата британска офанзива, която се превръща в битка, водена от англичаните с две отделни несвързани помежду си танкови

групи.

ПЕТНАЙСЕТА ГЛАВА Операция „Крусейдър“

Осуетяването на усилието от средата на лятото на 1941 г. да бъде удържана решителна победа в Африка и да бъде изгонен врагът от континента кара Чърчил да стане още по-настоятелен за постигането на тази цел. Той е решен да поднови опитите колкото може по-скоро и с поголеми сили. За тази цел изпраща нови попълнения в Египет и не обръща внимание на напомнанията на своите военни съветници за отдавна взетото решение, че защитата на Далечния изток и особено на Сингапур отстъпва по важност само на отбраната на самата Великобритания и е по-важна от отбраната на Близкия изток. Началникът на Имперския генерален щаб сър Джон Дил се опитва да припомни и рисковете, но е твърде кротък човек и твърде почтителен по природа, за да спори и да отстоява позицията си пред такава силна личност, като Чърчил.

Но опасността в Далечния изток става все по-очевидна, а британските сили там са отчайващо слаби. Въпреки че до този момент Япония е извън войната, стъпките, предприети от Рузвелт и Чърчил през юли за прекъсване на иконо-мическите й ресурси, я принуждават да отвърне по единствения възможен за нея начин – със силата на оръжието. Колебливостта й дава на Америка и на Великобритания над четири месеца гратисен период, за да разгърнат отбраната си в Тихоокеанския район, но те не се възползват от него. При Великобритания тази небрежност се дължи до голяма степен на факта, че интересите и усилията на Чърчил са съсредоточени в Северна Африка. Така Ромел косвено става причина за падането на Сингапур както с впечатлението, което прави на министър-председателя, който обръща голямо внимание на личностите, така и с потенциалната заплаха, която германецът представлява за долината на Нил и Суецкия канал.

За подновяването на офанзивата в Африка, която получава кодовото най-менование „Крусейдър“ („Кръстоносец“), британските сили са значително увеличени и добре снаряжени. Четирите танкови подразделения са увеличени на 14, което позволява като ударна сила да бъдат окомплектувани 4 изцяло попълнени танкови бригади (всяка с по 3 подразделения), а гарнизонът в Тобрук получава една бригада (от 2 танкови подразделения и един допълнителен танков отряд изпратен но

море), която да използва, за да се съедини с атаку-ващите британски сили. Основното ядро на бригадите е съставено от новите тежки танкове „Крусейдър“ или от новите американски танкове „Стюарт“ – най-бързите на бойното поле, но има и 4 подразделения пехотни танкове от типа „Матилда“ или „Валънтайн“. Допълнително са докарани още 3 моторизирани пехотни дивизии, като общо стават 4, плюс една дивизия в Тобрук, където британската 70-а заменя австралийската 9-а, понесла най-много от негодите на обсадата.

За разлика от британците Ромел получава малко подкрепления от Германия и е оставен без допълнителни танкови части, които да подсилят неговия фронт. 5-а лека дивизия е преименувана 21-ва танкова, обаче не са й дадени допълнителни танкове и всичко, което той успява да направи, за да увеличи силите си, е да подобри немоторизираната пехотна дивизия (първоначално тя се нарича дивизия „Африка“, а по-късно 90-а лека) с помощта на допълнителна артилерия и пехотни батальони. Италианските сили, състоящи се от 3 дивизии (една танкова), са подсилени с още 3 малки пехотни дивизии, но приносят им до голяма степен е намален от остарялото снаряжение и липсата на моторен транспорт, затова те могат да бъдат използвани само в статично положение и са стратегически неудобни за свободно маневриране за Ромел.

Британците имат голямо превъзходство и във въздуха. Техните сили възли-зат общо на 700 самолета, които могат веднага да бъдат използвани за подкрепа на офанзивата, срещу 120 германски самолета и 200 италиански. При танковете британското превъзходство е още по-голямо. Когато офанзивата започва, англичаните имат над 710 въоръжени с оръдия танка (от тях около 200 са пехотни), докато противникът-само 174 германски танка, въоръжени с оръдия и 146 италиански, които са остарели като модели и ползата от тях е малка. Така британците превъзхождат повече от два пъти противника като цяло и повече от четири пъти – германците, чиито 2 танкови дивизии с по 2 танкови подразделения във всяка британският главнокомандващ смята за „гръбнака на противниковата армия“. Освен това Ромел няма танкове в резерв, с изключение на няколко, които се ремонтират, докато британците разполагат с около 500 в резерв или на път да пристигнат. Така те са много по-подготвени да водят продължителна битка. В крайна сметка тъкмо този резерв решава хода на сражението²⁹.

Главният коз на Ромел, който той е в състояние да извади срещу превъзходството на противника по броя на танковете, е, че до есента две трети от противотанковите му оръдия са от новите дългоцевни

50-милиметрови, чиято ефикасност е със 70 % по-висока при пробиване на танковата броня, отколкото на старите 37-милиметрови оръдия, и е с 25 % по-висока в сравнение с британското 40-милиметрово оръдие. Така неговата отбрана вече не е зависима от малкото на брой 88-милиметрови зенитни оръдия както през лятото.

Освен че изпраща големи подкрепления в Египет и най-новото британско снаряжение, Чърчил назначава нови командири на бойните части. Четири дни след провала на операция „Бойна секира“ Уейвъл е отстранен от командването и скоро след това е заменен от сър Клод Окинлек, главнокомандващ войските в Индия. Скоро след това са заменени и командващият ударните части, както и командващият бронетанковата дивизия. Чърчил е все по-недоволен от предпазливостта на Уейвъл и разочарованието му от неуспеха на операция „Бойна секира“ окончателно затвърждава решението му да назначи нов главнокомандващ. Той с раздражение установява, че Окинлек твърдо се противопоставя на натиска му за по-скорошно подновяване на настъплението и на-стоява да се изчака, докато стане напълно готов и достатъчно силен, за да може да постигне решителен успех. Така следващото настъпление – операция „Кръстоносец“ не може да започне преди средата на ноември, пет месеца след „Бойна секира“.

Междувременно значително увеличената сила е преименувана 8-а армия и командването ѝ е поверено на генерал-лейтенант сър Алън Кънингъм, който ръководи операцията по изтласкването на италианците от Сомалия и пос-ледвалото настъпление от юг в Етиопия, благодарение на което се стига до изгонването на италианците. Новата армия е разделена на 13-и корпус, ко-мандван от генерал-лейтенант А. Р. Годуин-Остин, и 30-и танков корпус, ко-командването на генерал-лейтенант С.М. Нори. С изключение на Нори, който е танкист, никой от новите командири няма опит с танковете и не е запознат с борбата срещу бронетанковите части. Той е назначен на мястото на предишния командващ бронетанковия корпус, експерт по танковете, който загива в самолетна катастрофа малко преди началото на настъплението.

13-и корпус включва новозеландската и 4-та индийска дивизия плюс една бригада пехотни танкове. 30-и корпус включва 7-а бронетанкова дивизия с 2 танкови бригади (7-а и 22-ра), 4-та танкова и 22-ра

29. Числата за сравнимите танкови сили и ресурси са посочени в Английската официална история. Данните за английската оперативна мощ – общо 713 танка, са установени чрез извадки от няколко източника, които посочват различни числа. При едно друго пресмятане на тези данни общият брой на танковете е 756.

мотострелкова бригада, както и 1-ва южноафриканска дивизия. 2-ра южноафриканска дивизия е оста-вена в резерв.

Основните цели на плана за настъпление са 13-и корпус да прикове силите на врага, заели позиции по границата, а 30-и корпус да извърши обходна маневра на тези укрепени позиции, за да „открие и да унищожи“ танковите сили на Ромел и след това да се свърже с гарнизона в Тобрук, намиращ се на 110 км след границата, който трябва да пробие обкръжението. Така двата корпуса и прилежащите им бронетанкови части трябва да действат в значително отда-лечени един от друг райони, вместо да взаимодействат за постигане на ком-биниран ефект. На най-мощната част от британските танкови сили, бригадата от танкове „Матилда“ и „Валънтайн“, не са възложени задачи в танковата битка а само участие в зони с малък периметър, за да взаимодействат с пехотата. Когато настъплението започва, тези отдалечени части се разпръскват съвсем и последиците от това са отслабване на позициите навсякъде. Освен това британците не се възползват от първоначалното си преимущество, което печелят от стратегическата обходна маневра, която изненадва противника и временно го обърква. Британската атака става некоординирана и това до голяма степен е причина за нейното разстройване. Ромел язвително заявява: „Какво значение има, че разполагате с два танка срещу един мой, когато ги разпръснете и ми позволите да ги унищожа поотделно? Вие изправихте срещу мен една след друга три бригади“.

Коренът на злото трябва да се търси в остарялата максима, която отдавна се втълпява на всяко официално военно ръководство, а и в шаб-ния колеж, че „основната цел е разгромът на главните танкови сили на противника на бойното поле“ и че тя е единствената разумна стъпка за всеки военен командир. Между двете войни командири с манталитет на пехотинци прилагат тази максима изключително ревностно, когато трябва да решават как да използват предоставените им танкове. Всички те са склонни да кажат: „Първо да уни-щожим противниковите танкове, а след това ще продължим битката“. Запаз-ването на този стар начин на мислене съвсем ясно личи от дадените инструк-ции на 8-а армия и на нейния танков корпус: „Вашата непосредствена цел е да унищожите противниковите танкови сили“.

Обаче само една танкова сила не е подходяща за непосредствена цел, защото тя е гъвкава бойна единица, която не може лесно да бъде прикована на едно място. Това може да стане при пехотните формации. По-вероятно е целта за унищожаването ѝ да се постигне косвено, като бъде принудена да защити или отстъпи някои важни позиции. Опитът

да бъдат „унищожени“ твърде маневрените танкови сили на Ромел е прекалено директен подход. Британските танкови части не само са разпилени в много широк периметър, но и твърде лесно попадат в капани-те, в които са заели позиции противотанковите оръдия.

Британският танков корпус преминава границата рано сутринта на 18 ноември и завива надясно към намиращия се на 150 км Тобрук. Настъплението се поддържа от „въздушен чадър“, обаче тази защита срещу възможността то да бъде открито и пресечено не е наложителна, тъй като поради жестоката буря през нощта летищата на противника са се превърнали в блата и неговите самолети не могат да излетят. По същата причина не е от съществено значение, че настъплението не се развива бързо. Ромел няма представа за „стома-нената буря“, която е на път да се стовари върху него. Вниманието му е съсредоточено върху подготовката на планираното нападение срещу Тобрук и неговата ударна сила е преместена там, въпреки че е оставил силна прикриваща част на юг в пустинята, която да попречи на евентуална вражеска намеса. До нощта на 18 ноември британските танкови колони преминават през Триг ел Абд и на следващата сутрин продължават да настъпват на север. При изтласкването на прикриващите сили на Ромел техният фронт от 50 се разширява на 80 км. Скоро идват неблагоприятните последици от това прекалено разширяване.

В центъра двата водещи полка на 7-а танкова бригада достигат и превземат противниковото летище, което се намира върху укрепения склон при Сиди Резег – само на 20 км от отбранителната линия около Тобрук. Останалата част от бригадата и тиловата част на дивизията пристигат едва на следващата сутрин, на 20 ноември, а дотогава Ромел успява бързо да прехвърли част от дивизията „Африка“ с голям брой противотанкови оръдия, за да задържат края на укрепения склон и да блокират пътя на настъплението. В подкрепа на намиращите се там британски части не успяват да пристигнат допълнителни сили, защото другите две танкови бригади се натъкват на неприятности, едната далеч на запад, а другата – далеч на изток, а 1-ва южноафриканска дивизия е отклонена на запад. На западния фланг 22-ра танкова бригада среща италиански танкове и в опита си да ги отблъсне е принудена да нападне укрепена италианска позиция близо до Бир ел Губи. 22-ра бригада е съставена от териториални доброволчески полкове, които не са се качвали на танкове и отскоро участват в сражения в пустинята. При една твърде самоотвержена атака, извършена в безсмъртния дух на нападението на левата бригада при Балаклава, те са сериозно възпрепятствани от

окопаните италиански оръдия и загубват над 40 от своите 160 танка. Останал с впечатлението, че атаката се развива добре, командващият корпус отклонява южноафриканците да оку-пират Бир ел Губи.

На източния фланг 4-та бронетанкова бригада, която е увлечена в преследване на германски разузнавателен отряд и се проточва в колона от 40 км, внезапно е изненадана от появата на силна германска танкова част близо до тила ѝ. Британската част, разположена в края на ариергарда, понася тежки загуби, преди една от другите части да се върне, за да ѝ помогне да отблъсне противника. Този удар е последица от първото противодействие на Ромел и е нанесен от силна шурмова група, включваща 2 танкови подразделения на 21-ва танкова дивизия, която е изпратена на юг, за да разузнае обстановката. Британската танкова част на този фланг има късмет, че следващата сутрин не ѝ се налага да отблъсква концентриран удар на целия корпус „Африка“. Тази кратка почивка се дължи на заблуждаващото съобщение, получено от неговия командир Крувел, което го кара да предположи, че най-опасното британско настъпление ще бъде извършено по посока на Капуцо. Затова той прехвърля към Капуцо и двете си танкови дивизии, но намира района празен. Без въздушно разузнаване германците трябва да се прегрупират пипнешком в „мъглата на бойното поле“. Нещата се влошават още повече, тъй като след придвижването на изток 21-ва танкова дивизия остава без гориво и се налага временно да спре. В този ден успява да се върне само 15-а танкова дивизия и следобед тя атакува все още изолираната 4-та танкова бригада при Габр Салех. Така за втори пореден ден тази бригада поема върху себе си германския контраудар и търпи нови тежки загуби. Въпреки че по-висшето британско командване разполага с добра информация за придвижването на противника, то не се възползва своевременно от краткия одих и появилата се възможност от временното напускане на полесражението от корпуса „Африка“. Не се вземат незабавни мерки за съсредоточаване на разпръснатите на широк фронт танкови бригади. Около обед, когато опасността, заплашваща 4-та танкова бригада става очевидна, 22-ра е изпратена на изток, за да я подсили, вместо да продължи напред, за да се съедини със 7-а при Сиди Резег, както е планирано предварително. Обаче 22-ра трябва да измине дълъг път, за да се прехвърли на другия фланг, и пристига едва през нощта. Тя идва твърде късно, за да помогне в битката.

През това време новозеландската дивизия и съставената от пехотни танкове бригада на 13-и корпус се намира само на 18 км разстояние при Бир Гибни, задъхвайки се от бързане, за да се притече на помощ. Но

предложението и да помогне е отхвърлено и тя не взема участие в танковото сражение. В тази битка е изумително до каква степен командването се придържа към идеята за разделяне на британските сили на две главни части. Когато настъпва утрото на 21 ноември, британската танкова бригада при Габр Салех установява, че противникът пред нея е изчезнал. Този път обаче това не е случайно, защото междувременно Ромел е добил ясна представа за разположението на британските войски и е наредил на Крувел да нанесе контраудар с двете танкови дивизии срещу настъпващите британски сили при Сиди Резег. Нори току-що е наредил на своите части да настъпят към Тобрук, а гарнизонът в Тобрук да започне атака с цел да пробие противниковото обкръжение. Настъплението е спряно още преди да започне. В 8,00 часа сутринта двете германски танкови колони са забелязани да се приближават от юг и от изток. Две от трите британски танкови подразделения при Сиди Резег са отклонени бързо за да ги посрещнат. Така остава само един (6-и танков) полк да води настъплението към Тобрук и той скоро е разбит от заелите добри позиции противотанкови оръдия на противника, които успяват да съсредоточат цялата си огнева мощ върху една-единствена част. Междувременно другите 2 танкови подразделения са нападнати с цялата мощ на корпус „Африка“. Едното от тях, 7-и хусарски полк, е разгромен и почти напълно унищожен от 21-ва танкова дивизия. Другото, 2-ри кралски танков полк, атакува 15-а танкова дивизия така дръзко и успешно благодарение на по-доброто си умение да стреля от движение, че противникът е принуден да отстъпи.

Германците нападат отново следобед и умело прилагат своята нова тактика, като изнасят противотанковите си оръдия пред танковете, заобикаляйки противниковите флангове. Така те нанасят такива тежки загуби на британците, че бързо стопяващите се останки от 7-а танкова бригада са спасени от пълно унищожение само благодарение на дългоочакваното и закъсняло пристигане на 22-ра танкова бригада от Габр Салех, а 4-та се появява едва на следващия ден. Що се отнася до атаката за пробив от Тобрук, тя успява да се вклини на 6 км навътре в германско-италианското обкръжение. Но поради загубите, които търпи 30-и корпус, участващите в нея части са принудени да спрат и така остават на неудобни позиции върху дълга и тясна ивица.

На разсъмване на петия ден корпус „Африка“ отново изчезва, този път само за да попълни запасите си от гориво и мунции. Дори това кратко затишие не е по вкуса на Ромел и около обед той пристига в щаба на 21-ва танкова дивизия, който се намира близо до полесражението,

и нарежда да се извършат обходна маневра и нова атака. Като се отправя на запад по долината северно от Сиди Резег, един танков полк се обръща рязко и атакува западния фланг на намиращите се там британски позиции. Изкачвайки се бързо по склона, той превзема летището и преодолява съпротивата на част от британския спомагателен отряд, преди останалите 2 британски танкови бригади да могат да се намесят. Закъснелите контраатаки не са съгласувани и с настъпването на мрака завършват с пълно объркване. Но това не е краят на този лош ден, защото 15-а танкова дивизия, която се завръща в района на сраженията при здрачаване, след като си е взела един ден „почивка“, атакува щаба и резервните сили на 4-та танкова бригада – 8-и хусарски полк. Поради изненадата по-голямата част от личния състав, танковете и радиовръзките са пленени от противника. Коман-дирът на бригадата се намира по това време в Сиди Резег, за да ръководи контраатаката там, и така се спасява от плен. Сутринта на 23 ноември той установява, че е останал с една осакатена и разпръсната бригада, без да може да ръководи и да събере останалите си сили. Това окончателно парализира действията му.

Същата сутрин като закъсняла компенсация същата съдба сполетява и щаба на корпус „Африка“. Това става благодарение на факта, че Кънингъм най-после издава заповед 13-и корпус да започне, макар и ограничено, настъпление. Новозеландците превземат Капуцо на 22 ноември и на 6-а бригада е наредено да продължи да настъпва към Сиди Резег. Скоро след разсъмване на 23 ноември тя завзема щаба на корпус „Африка“. Крувел се спасява от пленсамо защото току-що е заминал, за да ръководи следващата фаза на битката. Проблемът от загубата на оперативния щаб и радиовръзките става обаче твърде сериозен през следващите дни, но британците все още не са в състояние да осъзнаят това, тъй като вниманието им е съсредоточено върху собствените им беди и растящи загуби.

23 ноември е неделя. В Англия е известен като Неделята преди Коледните пости, а в Германия – като Тотензонтаг (Неделята на мъртвите). С оглед на случилото се в пустинята в този ден не е чудно, че германците наричат със същото име последвалото сражение.

През нощта британските сили при Сиди Резег се оттеглят малко по на юг, за да изчакат подкрепления от пристигналата 1-ва южноафриканска дивизия. Но срещата между двете части така и не се осъществява, защото появата на двете танкови дивизии в утринната мъгла заварва британците и южноафриканците неподготвени и ги разделя. Германските танкове преминават през транспортния им лагер и предизвикват хаос.

Последиците са могли да бъдат и по-тежки, ако Крувел, който няма пълна представа за ситуацията и иска да се свърже с италианската дивизия „Ариете“, преди да нанесе решителен удар, не дава сигнал на танковите дивизии да се оттеглят. Обаче италианците напредват твърде предпазливо и Крувел предприема едва следобед атаката си от юг срещу главните напредващи сили на Нори – намиращите се в изолация 5-а южноафриканска бригада и 22-ра танкова бригада. В този интервал някои от помалките подразделения успяват да се измъкнат от капана. В промеждутъка преди нанасянето на удара британците успяват да организират добра защита. С концентрираната атака, която предприема, Крувел все пак успява да превземе позициите на защитниците и 3000 души падат в плен или са убити. Корпус „Африка“ губи 70 от своите 160 танка.

Танковите загуби в тази фронтална атака срещу защитена позиция до голяма степен заличават материалните придобивки, извоювани благодарение на умелото маневриране през предишните дни. Последиците от този тактически успех са още по-тежки в стратегическо отношение за германците от всичко останало в хода на операция „Кръстоносец“. Въпреки че 30-и корпус търпи много по-големи загуби и е останал само със 70 годни за действие от общо 500-те танка, с които започва операцията, британците разполагат с голям резерв който да възстановят танковата си мощ, докато Ромел е без резерви.

На 24 ноември сражението търпи друг драматичен развой, защото Ромел се опитва с всичките си мобилни сили да доразвие успеха си чрез дълбоко проникване през границата в района, в който се намира ариергардът на 8-а армия. Без да чака британците да се регрупират, той настъпва с 21-ва танкова дивизия веднага след като тя е готова да се придвижи, и лично поема ко-мандването, като нарежда на 15-а да го последва и получава обещание от италианския мобилен корпус (танкова дивизия „Ариете“ и мотострелкова дивизия „Триест“), че ще подкрепи германските дивизии, за да затворят обръча около британските войски.

Първоначалното му намерение, както личи от доклада, който той изпраща същата нощ в Берлин и Рим, е да се възползва от разпръсването на британските сили и да облекчи положението на германско-италианските грнизони по границата. През нощта тази цел е разширена според показания на офицери от главния му щаб. Те се съдържат във военния дневник на щаба и в тях пише следното: „Командващият реши да преследва противника с бронетаковите си дивизии, за да възстанови положението на фронта при Солум, като същевременно напредне срещу ариергардните комуникации на британците в района на Сиди Омар... Това

означава, че те скоро ще бъдат принудени да прекратят борбата“.

Ромел се опитва да провали намеренията на противниковия командващ и да нанесе удар в тила на вражеските сили и тяхното снабдяване. В момента тази атака е много по-обещаваща, отколкото самият Ромел си представя. Предишния ден, след катастрофалния резултат от танковата битка, Кънингъм решава да отстъпи през границата, но е спрял от Окинлек, който пристига със самолет от Кайро и настоява за продължаване на съпротивата. Настъплението на Ромел към границата обаче предизвиква хаос сред тези, които са изправени на пътя му, и, естествено, е повод за още по-голяма тревога в щаба на 8-а армия.

В 4 часа следобед Ромел достига границата при Бир Шеферзен, след като е изминал 100 км в 5-часов поход през пустинята. С пристигането си той веднага изпраща бойна група през границата на североизток към прохода Халфая, за да установи контрол върху пътя на 8-а армия за отстъпление и снабдяване, като продължава да заплашва тила ѝ. След като известно време лично води настъплението на бойната група, Ромел се връща обратно, но е принуден да спре в пустинята заради повреда на двигателя на колата му. За негов късмет Крувел преминава оттам със собствената си командирска кола и го взема. Обаче пада нощта и те не могат да намерят пролука в телените заграждения по границата. Така двамата командващи заедно с техните началник-щабове прекарват нощта между английските и индийските войски, като разчитат за спасението си само на естествения инстинкт на своите ординарци, които убеждават генералите си да поспят. Тъй като колата на Крувел е английска, взета като трофей, те успяват да се измъкнат незабелязано на разсъмване и да се върнат в щаба на 21-ва танкова дивизия.

Когато пристигат там след 12-часово забавяне, Ромел установява, че 15-а танкова дивизия още не е пристигнала при границата, а дивизия „Ариете“ е спряла още в началния етап на своето настъпление, срещайки на пътя си 1-ва южноафриканска бригада. Транспортните колони, които трябва да докарат гориво, също не са успели да пристигнат. Тези забавяния не само пречат, но и ограничават разгръщането на контраатаката на Ромел. Той не може да осъществи плана си да изпрати бойна група на изток към Хабата, главния желе-зопътен възел за снабдяване на британците, за да блокира както спускането им по склона, така и главния път към Египет. Той се отказва и от идеята си да изпрати друга бойна група на юг към оазиса Джарабуб по пътя, минаващ покрай форт Мадалена, където се намира щабът на 8-а армия. Тази стъпка би увеличила още повече настъпилото объркване и паника там. Дори в граничната

зона денят минава, без да бъдат извършени повече полезни действия, като се изключи една неуспешна и скъпо струваща атака срещу Сиди Омар от вече отслабения танков полк на 21-ва танкова дивизия. Когато по-мощната 15-а танкова дивизия се появява със закъснение на сцената, с настъплението си на север откъм по-близката страна с границата тя постига само унищожаването на един полеви ремонтен парк, където се намират 16 британски танка. Този твърде незадоволителен развой на толкова голямата заплаха, очертала се предишния ден, позволява на британците да си поемат дъх и да се прегрупират. Освен това на третия ден, 26-и ноември, Кънингъм е заменен като командващ 8-а армия от Нейл Ричи – заместник-началник на Генералния щаб на Окинлек. Той спешно е поставен на този пост, за да вземе мерки битката да продължи без повече рискове. Британците имат голям късмет, че при настъплението си противникът пропуска два големи продоволствени склада южно от Триг ел Абд, които са от голямо значение за продължаването на битката и възобновяването на настъплението. Придвижването на танковите дивизии на югоизток от Сиди Резег преминава северно от складовете, но ако италианците бяха продължили настъплението си, те биха стигнали по-близо до тях.

Въпреки че пробивът на Ромел губи първоначалния устрем, на 26 ноември сутринта положението на британците продължава да е много несигурно. 30-и корпус е понесъл толкова тежки загуби, че през деня бездейства, за да предотврати противниковата заплаха срещу ариергардните части на 13-и корпус, които, освен че са отдалечени на твърде големи разстояния помежду си, са изолирани поради прекъсване на радиовръзката.

Германците също имат проблеми с вътрешните си комуникации поради загуба на радиовръзката и за тях последиците от това са по-тежки. Настъплението им зависи от бързината и координацията, с която заплашват британския тил, а най-доброто нещо, което британските войски могат да направят там, е да стоят твърдо на позициите си при границата, докато предните части на 13-и корпус продължават да настъпват на запад, за да се свържат със силите в Тобрук и така да заплашат тила на Ромел. Тази опасност е повод за поредица сигнали от щаба на танковата група, намиращ се в Ел Адем, който настоява за връщане на танковите дивизии, за да отслабят натиска на противника. Тези обезпокоителни сигнали от ариергарда, съчетани с прекъсванията на радиовръзката и недостига на гориво в предната зона, пречат на контраатаката на Ромел. Сутринта на 26 ноември той нарежда на Крувел бързо да прочисти

фронта при Солум с едновременна атака на 15-а танкова дивизия, от една страна, и на 21-ва, от друга. Но с голяма изненада установява, че 15-а дивизия се е върнала към Бардия рано сутринта, за да попълни запасите си от гориво и мунции, а точно когато тя се връща на бойното поле, 21-ва се е оттеглила от Халфая, тълкувайки погрешно една заповед, и също се връща, за да попълни запасите си при Бардия. Така в този ден не са предприети никакви действия и вечерта Ромел е принуден въпреки желанието си да позволи на 21-ва танкова дивизия да продължи обратния си път до Тобрук. На следващия ден той заповядва 15-а танкова дивизия да я последва след една атака рано сутринта, в която тя успява да превземе щаба и спомагателните елементи, намиращи се в най-дълбокия тил на новозеландската бригада. Това е последното плахо усилие на германското контранастъпление, започнало толкова обещаващо.

Последвалите коментари за резултатите от него, естествено, са повлияни от неуспеха му. Критици с манталитет по-скоро на тактици, отколкото на стратегии, защитават възгледа, че Ромел е трябвало да съсредоточи усилията си върху по-ограничено доразвиване на успеха при Сиди Резег – да приключи с остатъците от 30-и корпус или да разгроми предните позиции на новозеландската дивизия, или да превземе Тобрук, като по такъв начин освободи фланга си и пътя за снабдяване. Но никой от тези тактически разработки не предлага големи възможности за постигане на решителни стратегически резултати срещу британците, а същевременно излагат Ромел на риска да загуби повече време и значително да отслаби силите си в безплодни атаки. Съотношението на силите, изразено в цифри, е много неблагоприятно за Ромел още от самото начало и в една продължителна битка той рано или късно е щял да бъде победен. Ако се бе опитал да унищожи остатъците от танковете на 30-и корпус, те винаги биха могли да избегнат сражението, тъй като са по-бързи от неговите. Другите разработки предлагат да се атакуват добре защитени позиции на пехотата и артилерията. Тъй като Ромел не е можел да си позволи да води изтощителни битки, би било погрешно да следва който и да било от тези тактически планове, ако е имал по-добра перспектива. Такава перспектива дава единствено възприетият от него курс на дълбоко стратегическо настъпление с всички мобилни сили. Възможностите му се увеличават и от факта, че той най-после успява да убеди Мусолини да постави италианския мобилен корпус под негово командване.

След края му настъплението на Ромел се критикува като безразсъдно. Но военната история показва, че подобен удар много пъти е успявал,

особено ефекта си върху духа на противниковите войници и още повече – на командирите им. Важен за хода на настъплението е и опитът на Ромел. Два пъти преди това – през април и юни, той е застрашавал британците. В първия случай постига успех с подобно стратегическо проникване, извършено с по-малки сили, което не застрашава толкова много противника. Два месеца по-късно – през януари 1942 г., той нанася друго поражение на врага с четвърта атака в дълбочина (въпреки че не стига толкова далеч, колкото през ноември) в опита си да прекъсне пътя за отстъпление на британците. При това, когато пред-приема настъпление през ноември, противниковите сили са по-разпръснати, отколкото при предишните случаи, когато негови стратегически ходове се оказват успешни.

Причините за неговия последен неуспех личат ясно от хронологията на тези решаващи дни – забавянето на 15-а танкова дивизия и мудността на ита-лианския мобилен корпус да подкрепят настъпателните действия на 21-ва танкова дивизия на Ромел; последвалата загуба на инициативата и възможност-та да се излече полза от така наречената ударна вълна; несигурните и неефи-касни действия по границата, дължащи се отчасти на липсата на точна инфор-мация, прекъсване на радиовръзките и погрешно изтълкувани заповеди, както и на създадената от британците заплаха за тила на противника им; твърдото решение на Окинлек да продължи битката и да организира контразаплаха, вместо да се оттегли; замяната на командващия 8-а армия в критичен момент. Назначеният при тези обстоятелства негов заместник е бил принуден да продължи битката независимо от рисковете и това се оказва добро решение, въпреки че би могло да бъде фатално (два месеца по-късно реакцията му на много по-малка заплаха е подобна на тази на предшественика му през но-ември).

Във всички военни анализи и поуки от епизода заслужава внимание и под-чертаване и един друг фактор – решението да се продължи битката би било напразно и би довело само до повече загуби, ако паниката, предизвикана от Ромел, се бе разпространила още повече. Но повечето от остатъците от 30-и корпус, които не са били непосредствено на пътя му, са останали на същите или близо до предишните си позиции, макар и изолирани. Така постъпват и тези от 13-и корпус. Поради голямото разделение, а в случая с 30-и корпус и поради загубите от предишните дни разпръснатите части не се опитват да отстъпват към базите си. В този случай противникът навлиза зад тях толкова дълбоко на изток в настъплението си, че за тях е по-сигурно „да останат в края на

водовъртежа“, въпреки че снабдяването им става твърде несигурно.

Когато стратегическото контранастъпление на Ромел не постига целта си, първият въпрос, който се задава, е дали той може да се възстанови от този неуспех, а вторият – дали отново би могъл да има надмощие. Изненадващото е, че въпреки отслабналите си сили той успява да отговори положително и на двата въпроса, обаче не е в състояние да извлече полза от възстановените сипозиции и в крайна сметка е принуден да отстъпва поради засилващия се ефект на изтощението. Това показва, че той е бил прав да се опита да извърши дълбоко-ко и на пръв поглед прекалено дръзко стратегическо контранастъпление на 24 ноември като единствена стъпка, предлагаща му добра възможност да наклони решително везните в своя полза.

Когато корпус „Африка“ тръгва обратно на запад с останалите си 60 танка (от които една трета са леки), възможностите му да си възвърне позициите при Тобрук изглеждат твърде мъгляви, а собственото му положение – много несигурно. През нощта на 26 ноември настъпващата на запад новозеландска дивизия, подкрепяна от близо 90 танка „Матилда“ и „Валънтайн“, пробива обкръжението на Ромел и се свързва с британските сили в Тобрук, които раз-полагат с над 70 танка (между които 20 леки). Междувременно пристигналите от базата свежи подкрепления увеличават броя на танковете на 7-а танкова дивизия на близо 130, така че сега британците имат превъзходство в съотношение 5 : 1 по брой на танковете (7 : 1 при въоръжените с оръдия танкове). Ако цялата тази сила е била използвана за масиран удар, перспективите на корпус „Африка“ да оцелее са щели значително да отслабнат и дори 7-а танкова дивизия би могла сама да го разгроми.

В първия етап на отстъплението си корпус „Африка“ е изложен на опасност и поради това, че 21-ва танкова дивизия е забавена от блокираща пътя и позиция и не може да окаже помощ на 15-а танкова дивизия, когато тя е пресрещната от танкова дивизия, която има три пъти повече танкове от нея. Пътят ѝ е препречен от една бригада (22-ра), а друга (4-та) атакува придвижващата се колона във фланг и предизвиква хаос в транспорта. Въпреки че след няколко критични часа германците успяват да отблъснат нападателите, придвижването им на запад по пътя от Капуцо е спряно. С настъпването на вечерта британските танкове се оттеглят на юг в пустинята, за да заемат отбранителни позиции за през нощта, което е обичайната им практика. Това позволява на германците да продължат да се придвижват на запад под прикритието на мрак. На другия ден британските танкови бригади подновяват атаката, но са

задържани на разстояние от преградния огън на германските противотанкови оръдия. Когато настъпва нощта, германците пак продължават необезпокоявани пътя си.

Така на сутринта на 29 ноември корпус „Африка“ се свързва с останалите войски на Ромел и поема от натиска, на който са подложени. На следващия ден Ромел насочва вниманието си срещу изолираната 6-а новозеландска бригада, заела позиции на хребета Сиди Резег, като използва дивизия „Ариете“ да прикрива фланга и атаката на войските му от намесата на британските танкове, които се намират на юг. Неговите танкове, които са заобиколили най-далечния край на британските позиции, ги атакуват от запад, докато пехотата му напада от юг. До вечерта 6-а новозеландска бригада е прогонена от позициите и на хребета, обаче част от нея успява да се съедини с главните сили на дивизията, намиращи се долу в долината близо до Белхамед. Въпреки че са попълнени с нови подкрепления от танкове и са включени към 4-та танкова бригада, силите на британската танкова част не правят сериозни усилия да пробият германските позиции и да се притекат на помощ. Командирите са били подмамвани толкова често в капани и толкова много са си патили от умелото противниково комбиниране на танкове с противотанкови оръдия, че сега са изключително предпазливи.

Рано сутринта на 1 декември силите на Ромел затварят кръга около новозеландците при Белхамед, прекъсвайки коридора между тях и гарнизона в Тобрук. В 4,30 сутринта на 4-та танкова бригада е наредено да се отправи още на разсъмване „с най-голяма бързина“ на север и „на всяка цена“ да пресрещне противниковите танкове. Тя тръгва около 7 часа сутринта, стига до летището в 9 часа, след като се спуска по склона, и се свързва с новозеландците. След това е планирана контраатака срещу противниковите танкове, за които се смята че са около 40. Междувременно част от позициите на новозеландците са превзети и е издадена заповед за общо отстъпление. Това, което е останало от новозеландските дивизии, отстъпва на изток към Заафран (а след това през нощта към границата), докато 4-та танкова бригада се изтегля на 40 км на юг до Бир Беранеб.

Изходът от тази трета фаза на битката е изключително постижение за германските войски, които са изправени срещу противник, който в началото на сражението има числено превъзходство в танкове в съотношение 7 : 1, а при прекратяване на боя продължава да е 4 : 1. Окинлек отново пристига със самолет в щаба на 8-а армия. Правилно преценява по-ограничените сили на Ромел и решава да продължи битката, тъй като

има нови подкрепления и танкове в резерв, които би могъл да използва. На границата 4-та индийска дивизия е заменена с 2-ра южноафриканска и е изпратена на запад да се съедини със 7-а танкова дивизия, като извърши обходна маневра с цел да прекъсне пътя на Ромел за снабдяване и отстъпление. Като научава за тази нова, сериозна заплаха, Ромел решава да се изтегли на запад и да съсредоточи останалите си танкове за удар, който да осуети обходната маневра на британците. Така през нощта на 4 декември корпус „Африка“ се измъква незабелязано на запад, като изоставя обсадата на Тобрук.

На сутринта челната бригада на 4-та индийска дивизия атакува италианските позиции при Бир ел Губи (на 40 км южно от Сиди Резег), но противниковият огън спира нападателите. Атаката е подновена на следващата сутрин, но отново е отблъсната. По време на тези операции британските танкове прикриват северния фланг на атакуващите от евентуална намеса на Ромел, но за нещастие следобед на 5 декември те се изтеглят, за да опитат нова система на обсада. В 5.30 часа следобед танковите сили на Ромел внезапно се появяват на сцената при Бир ел Губи и разгромяват част от незащитената индийска бригада. Останалите успяват да се спасят с настъпването на нощта.

След този неуспех командирът на 30-и корпус Нори решава да отложи пла-нираното настъпление по фланга при Акрома – отлагане, което възможността да бъде отрязан пътят на Ромел за отстъпление. На 4-та танкова бригада е наредено да открие и да унищожи противниковите танкове и да направи нов опит за настъпление. Но целта не е постигната и проучването на архивите съдържа малко доказателства за опити в това отношение, въпреки че с пристигането на ново подкрепление от 40 танка общият им брой в бригадата става 136 – почти три пъти повече от танковете, с които разполага корпус „Аф-рика“. Бригадата прекарва следващите два дни на позиция близо до Бир ел Губи, като извършва кратки набези, напразно надявайки се да накара противника да застане под прекия обстрел на оръдията на 4-та индийска бригада.

На 7 декември Ромел решава да се изтегли на позиции при Ел Газал, след като му е съобщено, че няма вероятност да получи подкрепления преди края на годината. Същата нощ корпус „Африка“ започва да се оттегля от полесра-жението. Британците не схващат веднага какво става, и едва на 9 декември танковете им се отправят към Найтсбридж (Рицарския мост), както наричат пътното кръстовище южно от Акрома. Те са спрени от вражеския ариегард на 13 км от кръстовището и са загрижени повече за собствената си защита отколкото да хванат противника в

капан. На 11 декември силите на Ромел успяват безпрепятствено да стигнат до Ел Газал, където като резервен фронт предварително е подготвена отбранителна позиция.

На 13 декември 13-и корпус на Годуин-Остин, който е натоварен с пре-следването, атакува германците при Ел Газал. Фронталната атака е спряна, но италианският мобилен корпус, който прикрива фланга на Ромел, бързо от-стъпва пред натиска и лявото крило на британските сили стига до Сиди Бре-гиск, на 25 км зад отбранителните позиции на германците при Ел Газал. След една контраатака обходната маневра е спряна.

На 14 декември, преди да поднови настъплението, Годуин-Остин изпраща 4-та танкова бригада да извърши по-широка обходна маневра по фланга до Халег Елеба – голямо кръстовище по средата между Ел Газал и Мечили. Маневрата, с която се цели да се излезе в тила на Ромел, започва в 2.30 следобед. След като изминава 30 км на юг, бригадата се разполага на лагер за през нощта. Тя тръгва отново в 7 часа сутринта, за да измине останалите 100 км, но е забавена от трудности по пътя и успява да стигне до Халег Елеба едва в 3 часа следобед – четири часа по-късно от предвиденото време и твърде късно за да помогне на главната атака, отклонявайки танковите резерви на Ромел, както е било планирано. Така тя не прави нищо и противникът не забелязва присъствието ѝ до следващата сутрин. Главната атака на британците на 15 декември завършва с провал. Нападащите близо до крайбрежието части успяват да се вклинят в позициите близо до Ел Газал, но опитът им за обходна маневра е осуетен от танков контраудар по обед, който откъсва от останалите един преден отряд на атакуващите.

По-висшестоящото британско командване все още се надява силната танкова бригада която е изпратило в тила на противника, да постигне решителни резултати. Но сутринта на 16 декември, след като изминава при пълна секретност 30 км на юг, за да зареди с гориво, бригадата е спряна от преград-ния огън на противниковите противотанкови оръдия и се оттегля отново на юг за през нощта. Тук води престрелка от голямо разстояние, но не понася загуби Анализаторът остава с впечатлението, че най-голямото желание на британците е да видят, че врагът си тръгва и той го прави по оставения му открит път за преминаване.

Дори и малки, загубите, причинени от успешната танкова контраатака на 15 декември оставят корпус „Африка“ само с около 30 танка, докато британците имат на полесражението близо 200. Като преценява ситуацията, Ромел разбира че е невъзможно да задържи дълго позициите

при Ел Газал, и решава да направи по-голяма крачка назад, за да се отдалечи от британците, докато чака подкрепления. Той се връща до дефилето при Марса Брега на границата с Триполитания – идеална позиция за отбрана. Тя е била изходен пункт и за първата му офанзива и отново му служи за такава цел. През нощта на 16 декември той нарежда изтегляне, като „Африка“ и италианският мобилен корпус се движат през пустинята, докато италианските пехотни дивизии ми-нават по крайбрежния път.

Преследвачите им не реагират бързо, 4-та танкова бригада тръгва едва в 1 часа следобед на следващия ден, а два часа по-късно спира, за да прекара нощта на 20 км от предишните си позиции при Халег Елеба, където се подготвя за по-нататъшното настъпление. На 18 декември тя поема по пътя през пустинята до една точка южно от Мечили и като завива на север, замалко се разминава с възможността да засече ариергарда на отстъпващите противникови колони. Междувременно 4-та индийска дивизия, натоварена на камиони и придружавана от пехотни танкове, продължава да се придвижва покрай брега през хълмистия район при Джебел Акдар. На 19 декември британците превземат Дерна, но в това време основната част от пешата вражеска колона вече е успяла да премине през теснината. Опитът да бъде пресечен пътят ѝ по на запад е осуетен от трудния терен и липсата на гориво, така че едва малка част от германските сили е застигната. Повечето от преследващите британски войски спират поради липса на гориво. Преследването през пустинята по хордата на големия завой при Бенгази се осъществява от моторизирана пехота.

След като стига до Антелат на 22 декември, тя намира противниковите бронетанкови сили (30 танка) на позиции близо до Беда Фом, които прикриват отстъплението на придвижващите се пеш по крайбрежието италиански части. Там британците са задържани до 26 декември, когато ариергардът на Ромел отстъпва с още 50 км до Агедабия. По същото време 22-ра танкова бригада пристига, за да помогне на преследващите сили. Преследвайки ариергарда на противника, една британска бригада атакува фронтално Агедабия и я превзема, а 22-ра танкова бригада прави завой на 50 км по-навътре в пустинята през Ел Хасеят. Тя неочаквано е спряна, тъй като на 27 декември група германски танкове внезапно атакуват нейния фланг и в последвалите триденни сражения го обкръжават. Въпреки че 30 британски танка успяват да се измъкнат, 65 са загубени. За този си успех Ромел се възползва от пристигането на две нови танкови роти (30 танка), които дебаркират на 19 декември в Бенгази

малко преди евакуацията на пристанището. Това е първото подкрепление, достигнало при него, от началото на операция „Кръстоносец“.

Британският неуспех при Ел Хасеят е разочароващ завършек на дългото преследване – студен душ за опиянението от общия успех на сражението около Тобрук. От бързото отстъпление на Ромел британците все пак получават значителни предимства, защото то оставя германско-италиански гарнизони по границата в изолация и без каквато и да било надежда. Бардия се предава на 2 януари, а останалите два гранични поста – на 17 януари. Така общият брой на пленниците, заловени по границата, достига 20 000 души, включително пленените по-рано при Сиди Омар, като общият брой на загубите на силите на Оста е 33 000 срещу едва 18 000 души от британска страна. Близо две трети от загубите на Оста са италианци, а от 13 000 германци значителна част са административен персонал. Същевременно основната част на британските загуби в продължилите шест седмици сражения са боеспособни войници, сред които има много опитни ветерани от битките в пустинята и те трудно могат да бъдат заменени.

Неизгодното положение да се разчита на неопитни войници, особено в пустинята, скоро проличава в следващата битка. Тя започва през третата седмица на януари, когато Ромел, за когото англичаните предполагат, че вече е с изчерпани възможности, нанася нови неочаквани удари, резултатите от които са подобни на резултатите от първата му контраатака през 1941 г.

ШЕСТНАЙСЕТА ГЛАВА

Надигане на вълната в Далечния изток

От 1931 г. нататък Япония непрекъснато разширява позициите си на Азиатският континент за сметка на Китай, който е отслабен от вътрешен конфликт, и в ущърб на американските и британските интереси в този регион. През тази година те нахлуват в Манджурия и я превръщат в свой сателит. През 1932 г. проникват в Китай и от 1937 г. нататък полагат непрекъснати усилия да установят контрол над тази огромна територия, но се оплитат в мрежата на партизанската война и след време търсят разрешение на проблема чрез нови експанзионистки стъпки на юг, имащи за цел да откъснат Китай от външните му източници на снабдяване.

След като Хитлер завладява Франция и страните от Бенилюкс през

1940 г., японците се възползват от безпомощността на Франция и чрез заплахи я принуждават да се съгласи с тяхната „превантивна окупация“ на Френски Индокитай.

В отговор на 24 юли 1941 г. президентът Рузвелт настоява японски войски да се изтеглят от Индокитай и на 26 юли издава заповеди за замразяване на всички японски авоари в Съединените щати и налагане на ембарго върху петролните доставки за Япония. В същото време Чърчил предприема подобни действия, а два дни по-късно намиращото се в изгнание в Лондон холандско правителство е принудено да го последва. Това означава, че, както сам Чърчил отбелязва, „Япония с един удар бе лишена от жизненоважните ѝ петролни доставки“.

В дискусиите, започнали още през 1931 г., винаги се е признавало, че такъв парализиращ удар ще принуди японците да се бият, тъй като другата възможност е да отстъпят и да се откажат от политиката си. Забележителното е, че Япония забавя удара си повече от четири месеца, докато се опитва да преговаря за вдигане на петролното ембарго. Правителството на Съединените щати отказва да го направи, докато японците не се изтеглят не само от Индокитай, но и от Китай. Никое правителство, още по-малко японското, не би преглътнало такива унижителни условия и такава загуба на престиж. Така че от последнага седмица на юли нататък са налице всички основания във всеки момент да се очаква война в Тихия океан. При тези обстоятелства американците и британците имат късмет, че им е даден четиримесечен гратисен период, преди японците да нападнат. Но този малък интервал не е използван за подготовка на отбраната.

На 7 декември 1941 г. сутринта японски военноморски сили с 6 самолето-носача нанасят унищожителен удар от въздуха върху Пърл Харбър – амери-канската военноморска база на Хавайските острови. Нападението е извършено, преди официално да е обявена война, както и нападението на Порт Артур през 1904 г., което е първото японско нападение срещу Русия.

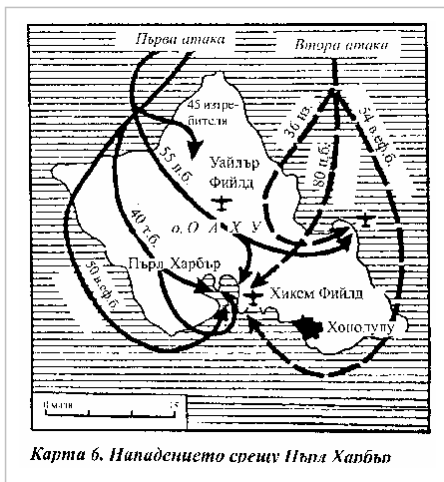
До началото на 1941 г. японският план, изготвен в случай на война срещу Съединените щати, предвижда използването на главния японски флот в юж-ната част на Тихия океан в съчетание с нападение на Филипинските острови, за да бъде спряно американско настъпление през океана в помощ на намиращия се там гарнизон. Американците очакват точно такава стъпка и очакванията им са подсилени от неотдавнашната японска окупация на Индокитай.

Междувременно адмирал Ямамото съставя нов план – внезапна

атака срещу Пърл Харбър. Ударната сила извършва много голям обход през Курилските острови и необезпокоявана връхлита от север върху незащитените Хавайски острови, като предприема атака преди разсъмване с 360 самолета от позиции, намиращи се на близо 500 км от Пърл Харбър. Четири от 8-те американски линейни кораба са потопени, един е изхвърлен на брега, а другите са тежко повредени. За малко повече от час японците установяват контрол в Тихия океан.

С тази атака е разчистен пътят за безпрепятствено настъпление по море срещу американските, британските и холандските територии в Тихия океан. Докато главната японска ударна сила се носи с пълна пара към Хавайските острови, други военноморски части ескортират транспортните конвои в югозападната част на Тихия океан. Почти едновременно с въздушното нападение на Пърл Харбър започват десанти на Малайския полуостров и Филипините.

Десантите на Малайския полуостров са насочени срещу британската военноморска база в Сингапур, но не откъм морето, за каквото нападение е подготвена отбраната. Подходът съвсем не е директен. Извършен е десант при Кота Бару на североизточното крайбрежие на Малайския полуостров, за да бъдат превзети летищата и да се отвлече вниманието, а главните сили дебаркират в Сиамската теснина на полуострова на около 800 км северно от Сингапур. От тези отдалечени на североизток места японските сили нахлуват от западното крайбрежие на полуострова на юг, извършвайки успешни обходни маневри по фланговете, където британските войски се опитват да ги спрат.

Карта 6. Непадението срещу Нърв Харбър

Японците се възползват не само от изненадата от избора на такъв труден маршрут, но и от възможностите за незабелязано промъкване, които им дава гъстата растителност. След почти непрекъснатоотстъпление в подължение нашест седмици британските части са принудени в края на януари да се оттеглят от континентана остров Сингапур. През нощта на 8 февруари японците предприемат атака през широкияоколо километър проток, слизатна няколко места на брега и извършват нови пробиви на широкфронт. На 15 февруари защитниците се предават и с това губят ключа към югозападниярайон на Тихия океан.

При една по-малка операция японците извършват нападение срещу бри-танската база в Хонконг, което започва на 8 декември, и на Коледа принужда-ват колонията с нейния гарнизон да се предаде. Първият десант срещу главния филипински остров Лусон е извършен северно от Манила и е последван бързо от десант откъм гърба на столицата. При тази обръкваща маневра и заплаха от обкръжение американските части изоставят по-голямата част от острова и преди края на декември се изтеглят на малкия полуостров Батаан.

Там те са изложени само на атаки, идващи от тесен участък, и успяват да се задържат до април, когато съпротивата им е сломена.

Много преди това и дори преди падането на Сингапур японската завоевателна вълна се разлива върху Малайския архипелаг. На 11 януари японците изършват десант на Борнео и Целебес, последван от още по-мощен десант на 24 януари. След пет седмици, на 1 март, те нападат

Ява – центъра на Холандска Източна Индия, след като островът е изолиран чрез атаки по фланговете. За по-малко от седмица цяла Ява пада в ръцете им като зрял плод.

Като че ли непосредствена заплаха заплашва Австралия, но изведенъж главните японски усилия са насочени в противоположна посока, на запад, за завладяването на Бирма. Фронталното, разгърнато в широк фронт настъпление от Тайланд към Рангун е заобиколен път към главната им цел на Азиатския континент – парализирането на съпротивата на Китай. През пристанището на Рангун пристигат британско-американските доставки на оръжие и военна техника за Китай през Бирма. Същевременно с тази стъпка предвидливо е планирано да завърши завладяването на западната врата към Тихия океан и тя изгражда здрава бариера върху главните пътища за евентуална британско-американска офанзива по суша. На 8 март пада Рангун, а след още два месеца британските войски са прогонени от Бирма през планините обратно в Индия.

Така японците си осигуряват една толкова естествено защитима прикриваща позиция, че всеки опит тя да бъде отново превзета би се сблъскал със сериозни трудности.

Минава доста време, докато съюзниците съберат достатъчно сили, за да се опитат да си върнат завоюваните от Япония територии, започвайки от югоизточния край. Те се възползват от преимуществата на Австралия като просторна база, разположена близо до веригата от предни японски постове.

Япония е единствената развита индустриална страна извън Европа и Северна Америка благодарение на бързата модернизация, започнала през епохата мейджи през 1868 г. Но в същността си японското общество си остава „феодално“, където на почит е воинът, а не индустриалецът или търговецът. На императора се гледа като на божество и управляващата класа е всесилна. Освен това влиянието на военните е огромно. Пламенни патриоти и често пъти враждебно настроени срещу чужденците, те се надяват да установят доминиращо положение на своята страна над цяла Източна Азия и особено над Китай. След 1930 г. чрез заплахи и убийства военните поемат контрола на японската политика.

Японската позиция по политически и стратегически проблеми е повлияна много от факта, че страната не е търпяла поражение от началото на модернизацията. Вярата на народа ѝ в японската непобедимост се укрепва след войната с Русия през 1904–1905 г., когато по суша и по море японските войски демонстрират превъзходство и показват, че господството на европейците над останалите народи по света може да бъде

оспорено.

Като съюзник на Великобритания от 1902 г. Япония завзема през август 1914 г. Цинтао и Шандун – германските концесии в Китай заедно с Маршаловите, Марианските и Каролинските островни групи в Тихия океан, които са германски колонии. Тези придобивки са затвърдени в края на Първата световна война през 1919 г. от Версайския договор, който утвърждава Япония като доминираща сила в западната част на Тихия океан. Въпреки това японците не са доволни от придобитото по време на войната и остават с чувството, че са пренебрегната сила като Италия. Затова смятат, че имат нещо общо с Италия и Германия. Това недоволство вероятно се засилва от неуспешния опит на Япония да установи контрол над Китай през 1915 г., когато нейните „21 искания“ са отхвърлени благодарение на американския протест. Показателно е, че още от Китайско-японската война през 1895 г. Китай винаги е бил основна цел за японската армия. Въпреки че в края на Първата световна война ръководството на военноморските сили, което провежда имперската политика в областта на отбраната, сочи Съединените щати като основния по-тенциален противник, според мнението на сухопътните сили армията винаги се е страхувала повече от Съветска Русия, чиито големи сухопътни войски в Далечния изток са били смятани за много по-голяма заплаха за японските намерения спрямо Азиатския континент.

През периода 1921–1924 г. японците са подложени на редица унижения.

Първо, британците любезно отказват да подновят съюза си с Япония. Това скъсване до известна степен е предизвикано от сигналите за японските експанзионистични планове в Тихия океан, но конкретното решение е взето под силен американски натиск. Японците го приемат като обида и знак, че бялата раса се съюзява против тях. Възмущението им е подсилено от поредица американски юридически стъпки за ограничаване на японската имиграция, чиято кулминация е законът от 1924 г. Тази двойна загуба на престиж се приема твърде болезнено.

Междувременно британците обявяват плановете си за изграждане на да-лекоизточна военноморска база в Сингапур, подходяща за големи военни кораби. Тази стъпка очевидно е насочена срещу Япония и се възприема от японците като предизвикателство.

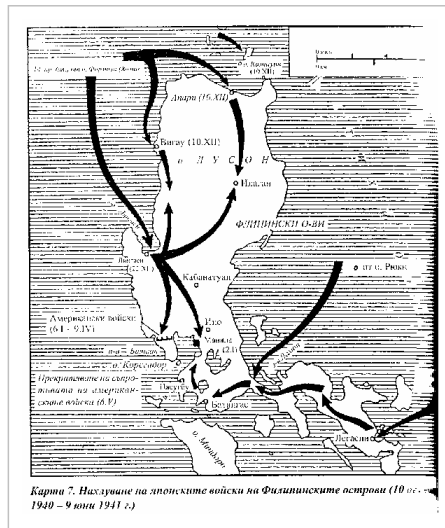
Всичко това е в ущърб на авторитета на японските политически лидери, които са подложени на засилващи се атаки за това, че съгласно Вашингтонския договор от 1921 г. за ограничаване на военноморските сили са се съгласили да приемат съотношение 3 : 5 : 5 на пределния

тонаж на бойния флот в полза на американския и британския военен флот. Друг повод за недоволство е това, че те се съгласяват да върнат провинция Шандун на Китай и по-късно подписват договора на деветте държави от 1922 г., гарантиращ целостта на Китай.

В действителност договорът от Вашингтон улеснява последвалите японски експанзионистични стъпки, тъй като е слаба бариера пред тях в Тихия океан. Изграждането на защитни американски и британски военноморски бази там или е отложено, или е твърде недостатъчно. През 13-те години, преди открито да анулира договора, за Япония е по-лесно да избегне конкретните ограничения, отнасящи се до калибъра на оръдията и до тонажа.

По-либерално настроените политически лидери в Япония също стават жертва на световната икономическа криза през 1929 г., тъй като страната е особено силно засегната от нея, което води до увеличаване на недоволството.

От него се възползват милитаристите, за да наложат аргументите си в полза на експанзията като решение на икономически проблеми.

Карта 7. Нахлуване на японските войски на Филипинските острови (10 септември 1940 – 9 юни 1941 г.)

През септември 1931 г. „мукденският инцидент“⁶⁶ дава на местните японски военни лидери претекст и възможност да нахлуят в Манджурия и да я превърнат в своята марионетна държава Манджоу-Го. Техните войници, които съгласно договора пазят южноманджурската

железопътна линия, нападат и обезоръжават китайските гарнизони в Мукден и съседните градове под пре-текст за самоотбрана срещу заплаха от нападение. Фактите са неясни и са представени още по-объркани, което е удобен мотив за японците да завземат през следващите няколко месеца цяла Манджурия. Въпреки че окупацията не е призната от Обществото на народите и САЩ, протестите и многобройните критики са повод японците да се оттеглят от Обществото на народите през 1933 г. Три години по-късно те се обединяват с нацистка Германия и фашистка Италия в антикоминтерновски пакт. През 1937 г. сблъсък при моста Марко Поло – още един много подозрителен „инцидент“, води до нахлуването на японската квантунска армия в Северен Китай. През следващите две години това нахлуване е продължено и разширено, обаче японците затъват все повече в блатото на борбата срещу китайските националистически сили, ръководени от Чан Кайши, а нападението им срещу Шанхай през лятото на 1937 г. е отблъснато. Но след време това се превръща в тяхно предимство, тъй като ги кара да коригират тактическите си грешки и прекалената си самоувереност, датираща още от Руско-японската война. Това става едва след като получават още един урок от съветската армия при сблъсък заради границата на Западна Манджурия. Там през август 1939 г. в района на Номонхан японските сили наброяващи 15 000 души, са обкръжени и над 11 000 загиват, когато руснаците докарват 5 механизирани бригади с 3 пехотни дивизии.

През същия месец неочакваната новина за нацистко-съветския пакт става причина за отдръпване и за връщане на по-умерени японски политически кръгове в правителството. Обаче това продължава само докато Хитлер завладява Западна Европа през 1940 г. През юли 1940 г. армията докарва на власт правителството на принц Коное, което се обявява за съюз с Оста. Тогава японската експанзия в Китай се засилва, а в края на септември Япония подписва Тристранния пакт с Германия и Италия, съгласно който тези три държави поемат задължението да се обявят срещу всяка страна, която се присъедини към съюзниците – пакт насочен главно срещу намесата на Америка.

През април 1941 г. те закрепват още повече положението си с Пакта за неутралит със Съветска Русия. Той дава възможност да бъдат освободени японски сили за нови експанзионистични операции на юг, въпреки че дори и тогава подозренията към Русия и нейните планове карат японците да предвидят само 11 дивизии за такива операции, а продължават да държат други 13 в Манджурия и 22 – в Китай.

На 24 юли японците с не особено ентузиазираното съгласие на

правителството във Виши завладяват Френски Индокитай. Два дни по-късно президентът Рузвелт „замразява“ всички японски авоари, действие, което е последвано бързо от подобни стъпки на правителствата на Великобритания и Холандия. Така търговията с Япония, особено с петрол, спира. В мирно време Япония внася 88 % от употребявания от нея петрол. В момента на обявяването на ембаргото тя има запаси за три години при нормални обстоятелства, или за половината от това време при потребление във война. Освен това една оценка, извършена от японското Министерство на войната, показва, че запасите ще бъдат изчерпани, преди да изминат трите години, смятани за достатъчни за приключване на войната в Китай, така че победата там става още по-важна. Единственият останал достъпен източник са петролните полета на Холандска Източна Индия и се преценява, че макар да има вероятност холандците да унищожат инсталациите си там, преди да бъдат завзети, те могат да бъдат поправени и да влязат в употреба, преди вътрешните запаси да бъдат изчерпани. Петролът от Ява и Суматра може да спаси положението и да даде възможност да бъде завършено завладяването на Китай.

Завоюването на региона, включително на Малайския полуостров, би оз-начавало японците да сложат ръка и на четири пети от световното производство на каучук, както и на две трети от производството на калай. Това не само би била много ценна придобивка за Япония, но и би засегнала по-сериозно противниците ѝ, отколкото загубата на петрола.

Това са главните фактори, които японските лидери отчитат, когато са из-правени пред търговското ембарго. Ако Америка не бъде принудена да го отмени, те трябва да избират: или да се откажат от амбициите си и тогава в страната може да последва военен преврат, или да сложат ръка върху петрола и да водят битка с белите сили. Друга възможност няма. Ако продължат кампанията в Китай, но се оттеглят от Индокитай и прекратят експанзията си на юг, може би ще успеят да смекчат условията на ембаргото, но Япония ще се окаже по-слаба и по-неспособна да се противопостави на по-нататъшни искания на Съединените щати.

Естественото колебание да се избере „всичко или нищо“ обяснява защо японците толкова отлагат решението в продължение на четири месеца и се бавят с нападението. Освен това генералите инстинктивно желаят да разполо-лагат с повече време за подготовка, както и за по-продължителни дебати върху това, каква стратегия да бъде възприета. Някои оптимисти дори се надяват и настояват, че Америка може да продължи да стои настрана, ако Япония се ограничи само със завладяването на холандски и британски територии.

На 6 август Япония моли Съединените щати да отменят ембаргото. През същия месец е взето и американското решение в случай на война да бъдат завзети Филипинските острови, а японците отправят молба да бъде прекратено прехвърлянето на американски подкрепления там. Японската молба е отхвърлена решително и японците са предупредени да прекратят по-нататъшната агресия.

След два месеца, минали във вътрешни спорове, правителството на принц Коное е заменено с правителство на генерал Хидеки Тоджо – събитие, което може би предрешава нещата. Въпреки това дискусиите продължават и решението за започване на война е взето едва на 25 ноември. Факторът, който ускорява вземането на решение, е съобщението, че в периода от април до септември петролните запаси са намалели с едва четвърт.

Дори тогава командващият обединения японски флот адмирал Ямото получава в същия ден заповед, че атаката срещу Пърл Харбър трябва да бъде отменена, ако продължаващите преговори с Вашингтон се окажат успешни. Съотношението на военноморските сили в Тихия океан през декември 1941 г. личи от следната таблица:

	Линейни кораби	Самолетоносачи	Тежки крайцери	Леки крайцери	Разрушители	Подводници
Британска империя	2	–	1	7	13	–
САЩ	9	3	13	11	80	56
Холандия	–	–	–	3	7	13
„Свободна Франция“	–	–	–	1	–	–
Общо на съюзниците	11	3	14	22	100	69
Япония	10	10	18	18	113	63

Главното, което трябва да се отбележи, е, че макар до голяма степен да има равенство в силите на двете страни, японците имат голямо превъзходство по брой самолетоносачи, което е от решаващо значение. Това, което тази таблица не показва, са качествените разлики. Японските сили са компактни и добре обучени особено да водят бой през нощта. Те нямат проблеми с командването или езикови различия, каквито има при съюзниците. Освен това двете главни бази на съюзниците – Пърл

Харбър и Сингапур, са разделени от 11 000 км. По отношение на морските съдове японският флот е в по-добро състояние. Той разполага с много новопостроени кораби, като повечето от тях са по-добре въоръжени и по-бързи. От съюзническите линейни кораби само британският „Принс оф Уелс“ може да се сравнява по тези показатели с по-добрите японски линейни кораби.

Японците разполагат само с 11 дивизии от общо 51 за сухопътни операции в югозападната част на Тихия океан. Това означава по-малко от четвърт милион бойци, които заедно с административния персонал вероятно възлизат общо на около 400 000 души.

Данните за съюзническите сили са по-неясни. Когато вземат решение за нападението, японците преценяват, че британците имат 11 000 души в Хон-конг, 88 000 – на Малайския полуостров и 35 000 – в Бирма, или общо 134 000 души. Американците имат 31 000 на Филипините заедно със 110 000 филипински войници, а холандците разполагат с 25 000 редовни войници и 40 000 в опълчение.

На пръв поглед, да се предприеме голяма офанзива с толкова малобройни сили, може да изглежда твърде рисковано. Но в действителност това е един добре пресметнат риск, тъй като надмощието на японците по море и във въздуха им дава предимство, което се умножава от по-доброто им обучение, особено за извършване на морски десанти, водене на война в джунглата и нощни атаки.

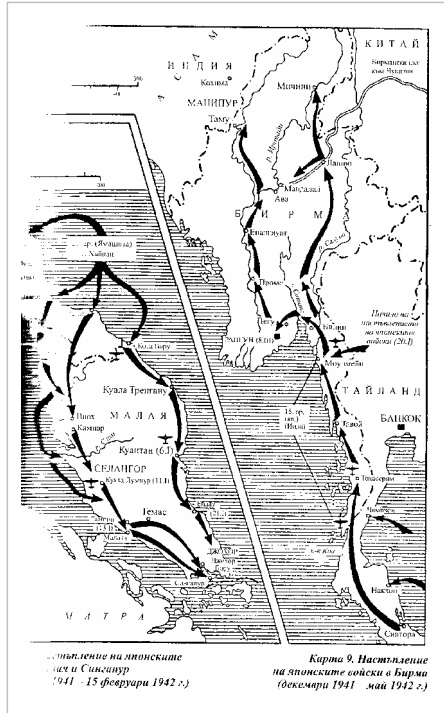
Японците използват само 700 от общо 1500-те самолета от своята фронтова авиация, обаче те са подсилени от 480 самолета на военноморските им сили от 11-и въздушен флот на база във Формоза (Тайван), както и от 360 самолета, предназначени да участват в нападението срещу Пърл Харбър. Първоначално самолетоносачите са определени да осигуряват подкрепа от въздуха за операциите на юг. Обаче през ноември, четири седмици от началото на войната, радиусът на действие на изстребителите „Зеро“, които превъзхождат технически изстребителите на съюзниците, е увеличен, за да може да покрият разстоянието от 720 км от Формоза до Филипините и обратно. Така самолетоносачите са освободени за нападението срещу Пърл Харбър. Срещу тези мощни японски ВВС са изправени 307 американски бойни самолета във Филипините, включително 35 бомбардировача с далечен обхват В-17, които обаче са с по-лоши качества, 158 щурмови британски самолета на Малайския полуостров – повечето остарели видове, и 144 холандски – в Холандска Източна Индия. По това време англичаните имат в Бирма само 37 изстребителя. Японското превъзходство освен в количествено е и в качествено

отношение, особено на изстребителите „Зеро“.

Японците са много по-подготвени за амфибийни бойни действия в район, изобилстващ от острови и заливи. Тяхна сериозна слабост е сравнително мал-кият размер на търговския им флот, който едва надхвърля 6 млн. т, но това се превръща в решаващ недостатък едва по-късно.

Накратко казано, японците започват войната с голямо общо преимущество, особено по отношение на качеството. В началната фаза единствената опасност за тях е възможността от бърза намеса на американския Тихоокеански флот, но те предотвратяват тази опасност с нападението срещу Пърл Харбър.

Допълнителен фактор, който значително влияе върху съотношението на силите, е разузнаването. По принцип японците са добри в това отношение, което се дължи на продължителното и внимателно предварително проучване на районите. Съюзниците обаче имат едно голямо преимущество и то е, че американците са дешифрирали японския дипломатически шифър през лятото на 1940 г. (заслуга на полковник Уилям Ф. Фридман). От този момент нататък всички секретни съобщения на японското външно министерство и на командването са достъпни за американците и по време на преговорите преди войната те знаят какви са последните предложения на Токио още преди да им ги представят. Само точната дата и оперативните подробности на нападението не са съобщени на японския посланик в САЩ. Въпреки че американците са заварени неподготвени в Пърл Харбър, фактът, че са запознати с японския шифър, е голямо предимство и то става още по-значително, когато се научават да го използват по-добре.

Японската стратегия се определя от двойна цел – отбранителна и нападателна, която трябва да й осигури нужните количества петрол да победи Китай и да го лиши от нужните му за продължаване на съпротивата доставки. Японските лидери поемат риска да предизвикат Америка – сила с много по-голям потенциал, окужани от развоя на събитията в Европа, където Оста вече доминира почти над целия континент, а Съветска Русия е така притисната от нападението на Хитлер, че едва ли би могла да се намеси в Далечния изток. Японците смятат, че ако осъществят мечтата си да изградят отбранителен пръстен около Алеутските острови на север и около Бирма на юг, САЩ, след като напразно полагат усилия да го пробият, ще се примирят с японските завоевания и с установяването на тяхната Голяма източноазиатска сфера на просперитет.

Планът, в общи линии, наподобява идеята на Хитлер за установяване на отбранително-нападателна бариера от Архангелск до Астрахан, която да зат-варя и да пази азиатската граница.

Първоначално японският план предвижда да се завладеят

Филипините, след което да се изчака американският опит за връщането им, който е вероятно да бъде извършен през островните територии, докато те съсредоточат собствени си сили, за да го отблъснат. (Според триетапния военен план японците планират да завършат завладяването на Филипините за 50 дни, на Малайзия – за 100 дни и на цялата Холандска Източна Индия – за 150 дни.) Обаче през август 1939 г. адмирал Ямамото, страстен поклонник на самолетносачите, е назначен за командващ японския флот. Той прозорливо предвижда необходимостта от незабавна и изненадваща атака, която да парализира Тихоокеанския флот на Съединените щати, който определя като „кама, насочена към гърлото на Япония“, и да забави контрадействията на американците. В щаба на японските военноморски сили се съгласяват с известни съмнения и неохотно с този аргумент. Проблемът за началото на атаката се усложнява от разликите във времето (когато в Хавай е неделя, 7 декември, в Малайя е понеделник, 8 декември). Обаче е постигната договореност всички главни операции да започнат между 17,15 и 19,00 часа по Гринуич и всички да бъдат извършени рано сутринта местно време.

От американска страна отдавна се смята за политически неизгодно да бъдат изоставени Филипините, но надделяват доводите на военните, че е невъзможно тези острови, които се намират на 8000 км от Пърл Харбър на Хавай, да се защитават успешно. Затова планът предвижда да се поддържа само военно присъствие на укрепения полуостров Батаан, на остров Лусон, близо до столицата Манила. Обаче през август 1941 г. планът е променен и е взето решение да се задържат всичките Филипински острови.

Един от факторите за тази промяна е натискът, оказван от генерал Дъглас Макартър, който е военен съветник на филипинското правителство от 1935 г., а в края на юли 1941 г. е отзован от активна служба в американската армия и е назначен за общ командващ в Далечния изток. Високото мнение на президента Рузвелт за преценките на Макартър личи от факта, че той продължава четиригодишния мандат на Макартър като началник на щаба на американската армия с още една година. Друг фактор е убеждението на президента Рузвелт, че тъй като Германия е ангажирана във войната с Русия, той може да си позволи да възприеме потвърда линия спрямо Япония, като наложи петролното ембарго. Третият фактор са оптимизмът, подхранван от големия обсяг на бомбардировачите В-17, и надеждата, че те ще нанесат ефикасен удар не само върху Формоза, но и срещу самата Япония. Преди обаче многобройните бомбардировачи В-17 да подсилат въздушните сили във Филипините,

Япония нанася своя удар. Освен това в американския Съвет на началник-щабове не гледат сериозно на възможността японците да нападнат Пърл Харбър.

СЕДЕМНАЙСЕТА ГЛАВА Японската завоевателна вълна

Изпълнението на плана за нападение на Пърл Харбър, както и приемането му се дължат на адмирал Ямамото. В продължение на месеци потокът от информация, особено за движението на американските кораби, пристига от опитни военноморски разузнавачи, работещи в японското консулство в Хонолулу. Японският флот и екипажите на корабите и на самолетите са включени в интензивни тренировки за операцията, за да бъдат в състояние да я изпълнят при всякакви атмосферни условия. Екипажите на бомбардировачите извършват най-малко 50 пробни полета.

Както вече споменахме, планът се основава до голяма степен на неотдавнашното увеличаване на обсега на действие на изстребителя „Зеро“ което освобождава самолетносачите от задължението да помагат на операциите в югозападната част на Тихия океан. Планът е подпомогнат от сведенията за морската атака на Таранто от британците през ноември 1940 г., където бри-танската военноморска авиация успява само с 21 бомбардировача торпедо-носци да потопи 3 италиански линейни кораба, които се намират в добре защитеното пристанище. Дори тогава се смята, че е невъзможно да се атакува с торпеда от въздуха по водни цели, намиращи се на дълбочина по-малко от 23 м, каквато е средната дълбочина при Таранто. Затова се смята, че Пърл Харбър е защитен от такъв вид нападение, тъй като дълбочината е само 9–14 м. Но през 1941 г. британците, използвайки опита си при Таранто, успяват да извършат атаки с торпеда от въздуха при дълбочина едва 12 м, като им слагат дървени перки, които им пречат „да се гмуркат“ и да се удрят в плиткото морско дъно.

Като научават тези подробности от посолствата си в Рим и Лондон, японците са окуражени да извършват подобни експерименти. Освен това, за да направят нападението си по-ефикасно, снабдяват бомбардировачите си с 381-и и 406-милиметрови бронебойни снаряди със стабилизатори, за да падат като бомби. При вертикално попадение не може да им устои никоя палубна броня.

Американският Тихоокеански флот е можел да отблъсне опасност, подобна на тази в Таранто като снабди големите си кораби с противоторпедни мре-жи, и това вероятно е безпокояло японците. Неговият главнокомандващ ад-мирал Хъзбанд Е. Кимъл, както и Министерството на военноморските сили обаче са смятали, че използваните тогава тежки мрежи са твърде голяма пречка за бързото придвижване на корабите и за движението на подводниците. Както самото събитие показва, това решение буквално обрича флота в Пърл Харбър. Датата за атаката се определя от няколко фактора. Японците знаят, че адмирал Кимъл винаги връща флота си в Пърл Харбър за уикенда и че екипажите на корабите няма да бъдат в пълен състав, което ще засили ефекта от изненадващото нападение. Така че изборът логично пада на неделния ден. След средата на декември има вероятност атмосферните условия да са неблагоприятни за десантни операции на Малайския полуостров и Филипините, тъй като тогава мусонният сезон е в разгара си, а и океанът ще е неподходящ за презареждане с гориво в открито море на флотилията, която трябва да нападне Пърл Харбър. Планът разчита на прогнозата, че на 8 декември (токийско време), което в Хавай е неделя, няма да има луна и прикритието на тъмнината ще помогне за изненадващото приближаване на самолетносачите към Хавайските острови. Приливът също ще благоприятства за десантните операции – идея, която първоначално е била обмислена, но впоследствие е изоставена поради липсата на достатъчно транспортни кораби за транспортиране на войските и поради вероятността приближаването на такава ударна сила да бъде забелязано. При избора на маршрута се обсъждат три възможности. Едната е пътят от юг през Маршаловите острови, другата е централният път през островите Мидуей. Тези маршрути са по-къси, обаче са отхвърлени и е предпочетен северният път откъм Курилските острови. Той налага презареждане с гориво, но се избягват обичайните морски пътища и рискът приближаването на нападателната сила да бъде забелязано от американските разузнавателни самолети е по-малък.

Японците успешно прилагат и т.нар. неравноделен преход на атаката. Самолетносачите трябва да се приближат по тъмно, а самолетите да излетят от тях на разсъмване, когато са най-близо до целта, след което самолетносачите трябва да се оттеглят, но не директно по обратния път, и самолетите да се завърнат на тях по-далеч от мястото, от което са излетели. Така японската авиация трябва да измине едно по-късо и едно по-дълго разстояние, докато проследяващите я американски самолети ще трябва да изминат две дълги разстояния в двете посоки. Това

неблагоприятно обстоятелство не е отчетено от американските стратегии по отбраната.

Подредени по-важност, целите са американските самолетноносачи (японците се надяват в Пърл Харбър те да бъдат шест или в най-лошия случай три), линейните кораби, петролните резервоари и други пристанищни съоръжения, самолетите в главните бази в Уийлър, Хикем и Белоус Фийлд. Японските сили, които участват в нападението, се състоят от 6 самолетноносача, които носят на борда си общо 423 самолета; от тях в атаката участват, 360–104 бомбардировача, които летят на по-голяма височина, 135 пикиращи бомбардировача, 40 торпедни бомбардировача и 81 изстребителя. Ескортиращите сили се състоят от 2 линейни кораба, 3 крайцера, 9 разрушителя и 3 подводници с придружаващи флотилията 8 танкера. Цялата сила е под командването на адмирал Нагумо. Планира се и едновременна атака със свръхмалки (мини) подводници, които да се възползват от очаквания хаос.

На 19 ноември подводниците напускат японската военноморска база Куре, като влачат на буксир миниподводниците. Главното ядро се събира на 22 ноември в залива Танкан на Курилските острови и потегля на 26 ноември. На 2 декември е получено известие, че заповедите за атака са потвърдени, затова корабите продължават пътя си с изгасени светлини. Дори и тогава е било в сила условието акцията да бъде отменена, ако корабите бъдат забелязани преди 6 декември или ако във Вашингтон в последния момент бъде постигнато спо-разумение. На 4 декември е последното презареждане с гориво и скоростта е увеличена от 13 на 25 възела.

До корабите продължават да пристигат сведения от консулството в Хонолулу през Япония и настъпва разочарование, когато на 6 декември, в навечерието на нападението, е съобщено, че в Пърл Харбър няма самолетноносачи. (По това време един се намира на калифорнийското крайбрежие. Друг превозва бомбардировачи до Мидуей, а трети токущо е стоварил изстребители на остров Уейк. Другите три се намират в Атлантическия океан). Обаче има сведения, че в Пърл Харбър са хвърлили котва 8 линейни кораба, които са без противоторпедни мрежи, затова адмирал Нагумо решава да продължи. Самолетите излитат между 6,00 и 7,15 часа (хавайско време) на следващата сутрин на около 440 км северно от Пърл Харбър.

Има две големи предупреждения до американското командване, които са можели да променят изхода от операцията, но това не става. Първото е, че от 3,55 часа нататък на няколко пъти е било съобщено за

приближаващи се под-водници. Една от подводниците е потопена в 6,51 часа от американски разрушители, а друга – в 7,00 часа от военноморската авиация. След това малко след 7,00 часа разположената в най-северната част на острова американска радарна станция открива, че се приближават голям брой самолети, вероятно над 100. Обаче от информационния център решават, че това са бомбардировачите В-17, които се очаква да пристигнат от Калифорния, макар те да са само 12 и трябва да дойдат от изток, а не от север.

Атаката започва в 7,55 и продължава до 8,25 часа, след което в 8,40 часа следва втора вълна от пикиращи бомбардировачи и др., които летят на по-голяма височина. Решаващ фактор се оказва използването на торпедоносците с първата вълна.

От осемте американски линейни кораба са потопени „Аризона“, „Оклахома“, „Западна Вирджиния“ и „Калифорния“, а „Мериланд“, „Невада“, „Пен-силвания“ и „Тенеси“ са сериозно повредени. („Невада“ остава на брега, а „Калифорния“ е спуснат по-късно отново на вода.) Потопени са също 3 разрушителя и 4 малки кораба, а 3 леки крайцера и 1 плаваща ремонтна база за хидроплани са сериозно повредени. Унищожени са 188 американски самолета и 63 са повредени. Японците губят само 29 самолета, а 70 са повредени. В атаката, която се оказва пълен провал, са унищожени 5 миниподводници. Загубите в жива сила са 3435 убити или ранени американци, докато японските не са много ясни, но убитите са под сто.

Японските самолети се завръщат на самолетоносачите между 10,30 и 13,30 часа. На 23 декември основните сили на флотилията пристигат обратно в Япония.

Ударът носи три големи преимущества на Япония. Тихоокеанският флот на Съединените щати буквално е изваден от строя. Операциите в югозападната част на Тихия океан са гарантирани срещу военноморска намеса и силите, участвали в нападението срещу Пърл Харбър, могат да помогнат за изпълнението им. Сега японците печелят повече време да разширят и да укрепят отбранителния си пръстен.

Главния неуспех е, че не е обстрелвана основната цел – американските самолетоносачи, които продължават да играят важна роля и в бъдеще. Не са засегнати и петролните резервоари, както и други пристанищни съоръжения, чието разрушаване би забавило още повече американците, тъй като Пърл Харбър е единствената напълно оборудвана база за целия флот. Нападението е изненадващо и е извършено без обявяване на война, а това предизвиква в Америка такова възмущение и гняв срещу

Япония, че обединява нейната об-щественост зад президента Рузвелт.

Намерението на японците е да се придържат в рамките на приетите меж-дународни норми, като същевременно извлекат полза от изненадата. С други думи, да стигнат съвсем близо до границата на тези правила, без да я нарушат. Отговорът им на американските искания от 26 ноември целенасочено е изпратен на японския посланик във Вашингтон късно в събота вечер на 6 декември и трябва да бъде предаден на правителството на Съединените щати до 13,00 часа в неделя, което е 7,30 часа сутринта хавайско време. Така възмож-мостта САЩ да уведомят своите командири, включително в Хавай, за обявя-ването на войната е минимална – около половин час. От гледна точка на меж-дународното право всичко би било напълно законно. Но поради многослов-ността на японската нота (5000 думи) и забавянето на дешифрирането ѝ в японското посолство тя не е била готова за предаване от посланика до 14,20 часа вашингтонско време, което е 35 минути след началото на нападението срещу Пърл Харбър. Исторически погледнато, американците реагират прекалено енергично във възмущението си от варварския акт на японците при Пърл Харбър, който е напълно изненадващ за тях. За японците нападението напомня твърде много нападението им срещу руския флот в Порт Артур което е нещо като негов предшественик.

През август 1903 г. започват преговори между Япония и Русия за преодоляване на разногласията им в Далечния изток. Обаче след пет месеца и половина японското правителство стига до заключението, че руската позиция не предлага задоволително разрешение на въпроса, и на 4 февруари 1904 г. решава да прибегне до сила. На 6 февруари преговорите са прекъснати, но не е обявена война. Японският флот, командван от адмирал Того, потегля при пълна секретност към руската военноморска база Порт Артур. Нападението заварва руснаците неподготвени, които губят при нападението два от най-добрите си линейни кораба и един крайцер, и в резултат от този момент нататък японците установяват превъзходство по море в Далечния изток. Японската декларация за обявяване на война е оповестена едва на 10 февруари – деня, в който е направена и руската декларация.

Отношението на британците, които две години преди това са сключили споразумение с Япония, рязко се различава от тона, с който те пригласят на американците в осъждането на поведението на Япония 37 години по-късно. През февруари 1904 в. „Таймс“ излиза със следния коментар: „Благодарение на мъжественото решение на Микадо³⁰ и на съветниците му японсият флот пое инициативата и започна войната с едно

дръзко действие... Поради това че е застанала на рейд извън пристанището, руската ескадра е била уязвима и сякаш сама е отправила покана да бъде нападната. Поканата е била приета с бързина и точност, които правят чест на флота на нашите храбри съюзници... Моралният ефект от този подвиг ще бъде огромен и може да повлияе върху целия ход на войната... С тези свои силни действия японският флот се възползва от гласуваното му от държавното ръководство доверие и се оказва господар на положението“.

Статията „Япония“ в изданието на „Енциклопедия Британика“ от 1911 г. също хвали Япония за това, че е избрала войната и е вдигнала оръжие срещу една „военна диктатура и политика на егоистични ограничения“.

На 21 октомври 1904 г. – 99-ата годишнина от Трафалгарската битка, първи лорд на Адмиралтейството на Великобритания става адмирал сър Джон Фишър. Той бързо започва да настоява пред крал Едуард VII и други влиятелни среди, че засилващата се опасност от разрастването на германския военноморски флот трябва да бъде овладяна с действия, подобни на действията при Копенхаген, т.е. да бъде извършено внезапно нападение без обявяване на война. Фишър стига твърде далеч в пропагандирането на този удар. Постоянното му настояване за възприемането на такъв курс, естествено, стига до ушите на германското правителство и, естествено, то приема нещата по-сериозно, отколкото британските политически кръгове.

Не е ясно дали предложенията на адмирал Фишър са били обсъждани преди успеха на японското нападение срещу Порт Артур. Но няма съмнение, че атаката с която адмирал Нелсън разбива датския флот при Копенхаген без обявяване на война, е славна страница от историята на британския военно-морски флот, позната на всеки моряк. Того, който е млад военноморски офицер, е изучавал професията си седем години във Великобритания. Така че въздействието на извършеното от адмирал Нелсън при Копенхаген може да е повлияло също толкова на адмирал Того през 1904 г., колкото действията на японския адмирал – върху плановете на Фишър.

Въпреки уроците на историята нападението срещу Пърл Харбър през 1941 г. е толкова изненадващо за американците, че шокът от него предизвиква не само масова критика срещу американските управници начело с президента Рузвелт, но и дълбоко подозрение, че катастрофата

30. Император на Япония по това време – бел. прев.

се дължи по-скоро на по-зловещи фактори, отколкото на чиста небрежност и объркване. Подобни по-дозрения дълго време се изказват особено от критиците и политическите опоненти на Рузвелт.

Макар да е ясно, че той от дълго време се надява и търси начин да въкара Америка във войната срещу Хитлер, доказателствата за самодоволството и лошата преценка във въоръжените сили и щаба на военноморския флот са много повече от недостатъчните доводи на американските историци ревизионисти, според които Рузвелт е планирал и дори е подготвил нарочно трагедията в Пърл Харбър.

Падането на Хонконг

Ранната загуба на този британски преден пост в Далечния изток е най-красноречивият пример, как стратегията и здравият разум могат да бъдат пожертвани напразно за един въображаем престиж³¹. Дори японците никога не са извършвали такава глупост, за да се изфукат като англичаните в този случай.

Очевидно е, че това е най-слабото място на британската позиция и далеч по-труднозащитимо, отколкото Сингапур. Това островно пристанище недалеч от китайския бряг се намира на по-малко от 640 км от японската военновъздушна база във Формоза и на 2600 км от британската военноморска база в Сингапур.

В прегледа си на ситуацията в началото на 1937 г. началник-щабове на британските въоръжени сили поставят Япония на второ място след Германия като възможен противник и слагат Сингапур наравно със самата Великобритания като основни пунктове, от които зависи оцеляването на Британската общност. При това те подчертават, че никакво съобразяване с британските интереси в Средиземноморието не трябва да пречи на изпращането на флот в Сингапур. Спирайки се на Хонконг, те са съгласни, че времето до изпращането на помощ не може да бъде по-малко от 90 дни, и добавят, че дори един подсилен гарнизон да успее

31. През март 1935 г. генерал Дил, който стана директор на военните операции и разузнаването, ме покани да отида в Министерството на войната, за да разговаряме по текущи и бъдещи проблеми на отбраната. Главна тема на разговора беше Далечният изток и особено въпросът дали трябва да отбраняваме Хонконг в случай на война с Япония. Както показва стенограмата от разговора онази вечер, „аз предложих и той се съгласи, че ще е по-добре да го загубим, като не държим там прекалено големи сили, вместо да го подсилим и така да го превърнем в един «Вердюн» или «Порт Артур», което ще ни изправи пред голяма опасност от загуба на престиж“.

да задържи колонията, самото пристанище може да бъде неутрализирано от японските ВВС, действащи от Формоза. Но без да проявяват достатъчно реализъм по отношение на фактическото положение, те отхвърлят логичното заключение от всичко това с мотива, че евакуацията на гарнизона ще е загуба на престиж, както и че Китай трябва да бъде окуражаван в съпротивата му срещу японците. Заключението им е, че „на Хонконг трябва да се гледа като на важен, макар и не жизненоважен преден пост, който трябва да бъде защитаван максимално дълго“³². Това заключение обрича гарнизона.

Две години по-късно, в началото на 1939 г., се прави нов преглед на създалата се ситуация в светлината на същото това заключение, но в него има една много съществена промяна – сигурността на Средиземноморието се поставя пред сигурността на Далечния изток. Това моментално прави отбраната на Хонконг още по-безнадеждна, като се има предвид, че японският експедиционен корпус сега се намира в Китай на север и на юг от Хонконг, като по този начин поставя в изолация това британско владение и го излага на опасност от нападение по суша.

През август 1940 г. след падането на Франция ситуацията отново се разглежда от нов състав на началник-щабове на въоръжените сили. На това съвещание генерал Дил представлява армията. Този път те трябва да приемат факта, че Хонконг не може да бъде защитен, и препоръчват изтегляне на гарнизона, който се състои от 4 батальона. Мнението им се приема от военновременния кабинет, вече оглавяван от Чърчил. Но във връзка с това заключение не се прави нищо. Нещо повече, година по-късно те отново променят мнението си и съветват Чърчил да приеме предложението на канадско правителство гарнизонът да бъде подсилен с 2 батальона – една промяна в политиката, предизвикана от оптимистичния възглед на генерал-майор А. Е. Грасет, който е канадец и е назначен наскоро за командващ в Хонконг. Завръщайки се във Великобритания, той казва на началника на канадския Генерален щаб, че едно такова попълнение ще подсили гарнизона достатъчно, за да може да издържи на атака дълго време. Като препоръчват предложението да бъде прието, началник-щабове на британските въоръжени сили дори изразяват мнение, че в най-лошия случай то ще позволи на гарнизона да окаже „по-достойна“ съпротива – още един „престижен“ аргумент. На 27 октомври 1941 г. 2 канадски батальона се отправят към Хонконг, като увеличават тази напразна жертва с близо 50 %.

32. Official History: The War Against Japan, vol I, p. 17.

Японското нападение откъм континента започва ряно сутринта на 8 декември и е извършено от добре въоръжена сила, малко по-голяма от дивизия (12 батальона) при силна подкрепа от артилерия и от въздуха. На следващия ден британците отстъпват до т.нар. „Джиндринкърс“ (улица на пиячите на джин) на полуостров Коулун и рано сутринта на 10 декември основният редут там е превзет от японско подразделение. Това става причина те да отстъпят от позициите си и да се изтеглят на остров Хонконг, докато в същото време японците подготвят нападение срещу тях.

Първите японски опити да се прехвърлят през пролива са отблъснати, но това само разтегля фронта на защитниците. След това в нощта на 18 срещу 19 декември главните японски части извършват десант в североизточния край и при масираната им атака скоро пресичат залива Дипуотър на юг, като по такъв начин се вклиняват между силите на защитниците. Една част от тях се предава вечерта на Коледа, а другата – на следващия ден сутринта. Въпреки получените подкрепления Хонконг успява да се задържи едва 18 дни – една пета от предвиденото време. Японските загуби са под 3000 души, а пленяват в подсиления гарнизон близо 12 000. Падането на острова е в годината, когато се отбелязват 100-годишнината от неговата окупация и 99-ата годишнина от официалното му отстъпване от Китай на Великобритания.

Падането на Филипините

В 2,30 часа на 8 декември новината за японското нападение срещу Пърл Харбър стига до американското командване във Филипините и го вдига по тревга. Междувременно утринната мъгла над Формоза е забавила японската въздушна атака срещу островите. Обаче това препятствие се превръща в предимство за японците, защото сред американците цари объркване, предизвикано от продължаващия спор, дали бомбардировачите В-17 да нападнат незабавно Формоза. В резултат те получават заповеди да кръжат над остров Лусон, за да не бъдат заварени на земята. В 11,30 часа кацат, за да се подготвят за атака точно в момента, когато над тях пристигат японските самолети. Поради неефикасната американска система за предупреждение повечето американски самолети са извадени от строя в този първи ден, особено бомбардировачите В-17 и модерните изстребители Р-40Е. Така съотношението на силите във въздуха е в полза на японците, които от този момент нататък господстват със

своите 190 самолета към сухопътните сили и 300 самолета на военноморските сили, които действат от Формоза. На 17 декември останалите 10 бомбардировача В-17 се оттеглят в Австралия, а шепата кораби на т.нар. ази-атски флот на адмирал Харт напускат района, в който остават само неговите 29 подводници.

Що се отнася до сухопътните сили, въпреки новото решение, взето по на-стояване на Макартър, да се отбраняват целите Филипини, той самият държи повечето от 31 000-те редовни войници (американци и филипински разузнавачи) близо до Манила, така че дългата брегова ивица се отбранява само от около 110 000 неопитни филипински войници. Това решение, колкото и разумно да е от стратегическа гледна точка, означава, че където и да решат да направят десант, японците няма да срещнат особено големи трудности при слизането на брега.

Нападението е поверено на японската 14-а армия, командвана от генерал Хома. Той ангажира в десантите и първите операции 57 000 души. Числеността им е сравнително малка и затова изненадата и превъзходството във въздуха са от съществено значение. Японците се стремят да превземат и някои намиращи се по-навътре в морето острови, както и слабо защитени крайбрежни райони, за да могат бързо да построят летища за своите штурмови самолети с малък обсег на действие.

През първия ден те завземат главния остров от групата – остров Батаан, отстоящ на около 190 км северно от Лусон, а на 10 декември атакуват остров Камигуин, намиращ се от север непосредствено до Лусон. В същия ден две други подразделения слизат на северния бряг на Лусон при Апари и Вигау, а на 12 декември още едно подразделение, което идва откъм островите Палау, слиза безпрепятствено на брега при Легаспи в най-отдалечения югоизточен край на Лусон. Това проправя пътя за главния десант в залива Лингаен, само на 190 км северно от Манила, който започва на 22 декември. Армията на генерал Хома, наброяваща 43 000 войници, е прехвърлена с 85 транспортни кораба. На 24 декември друга част от 7000 души, идваща от острови Рюкю, прави десант в залива Ламон на източното крайбрежие точно срещу Манила. Никая от тези сили не среща сериозна съпротива, тъй като неопитната и бавноподвижна филипинска армия бързо се разбягва, особено когато срещу нея настъпват танкове, а американците твърде късно им се притичват на помощ. До този момент загубите на японците са под 2000 души.

Като разбира, че надеждите му да срази нашествениците, преди да заемат добри позиции на брега, са напразни, още на 23 декември Макартър се връща към първоначалния план за оттегляне на полуостров

Батаан с останките отсилите си. Решението му е предизвикано от съобщения, които сочат, че японците са два пъти повече, отколкото са в действителност, и омаловажават бо-еспособността на филипинските войници, които той има на разположение. На 26 декември Манила е обявена за отворен град. Въпреки първоначалното объркване войниците на Макартър, макар да са изложени на силен натиск, успяват да се изтеглят поетапно и на 6 януари заемат позиции на полуостров Батаан благодарение на това, че японските сили всъщност са наполовина на техните.

След като се установяват на полуострова, който е дълъг около 40 и широк 20 км американците срещат трудности с изхранването на 100 000 гърла, включително цивилните, вместо предвидените в първоначалния план 43 000. Освен това на полуострова върлува малария и много скоро едва една четвърт от американските войници са в състояние да се сражават.

Първите японски атаки срещу позициите на полуострова, както и опитите за десанти по фланговете са отблъснати. След едномесечни усилия на 8 февруари атаките са прекратени, защото войниците им са много изтощени – 10 000 са болни от малария, а тяхната 48-а дивизия е изпратена да помогне при нападението срещу Холандска Източна Индия. В началото на март само 3000 войници удържат японските позиции, но американците, които не знаят това, не правят опит да контраатакуват. Същевременно американските сили са намалени до една пета от първоначалната численост и бойният им дух е сломен от заминаването на Макартър за Австралия на 10 март. Очевидно е също, че не се правят усилия да им бъде изпратена помощ. Това решение е взето още в началото на януари от властите във Вашингтон.

В края на март японците получават подкрепление – над 22 000 войници, самолети и много повече оръдия. След 3 април атаките им отново са възобновени и американците са изтласкани навътре в полуострова, докато на 9 април оставеният да командва частите генерал Кинг обявява безусловна капитулация, за да се избегне „масово клане“.

Сраженията се пренасят на укрепления остров Корегидор, който има гарнизон от 15 000 души (включително тези, които се намират на три малки съседни острова). Той е само на 3 км от полуостров Батаан, което позволява на японците да държат под силен артилерийски обстрел протока и да продължават атаките си от въздуха. Тези бомбардировки следват седмица след седмица и постепенно разрушават отбранителните съоръжения и изваждат американските оръдия от строя, а същевременно прекъсват снабдяването на острова с вода. На 4 май интензивността на

бомбардировките стига до 16 000 снаряда. Малко преди полунощ на 5 май 2000 японски войници пресичат протока и извършват десант. Те се натъкват на яростна съпротива и половината са убити още преди да стигнат брега, обаче стоварването на танкове накланя везните и принуждава защитниците да прекратят боя, въпреки че в действителност в атаката участват само три танка. На следващата сутрин, 6 май, ге-мерал Уайнрайт, който командва войските в Корегидор, след като са напуснали полуострова, обявява капитулация по радиото, за да избегне безсмислените загуби.

Отначало генерал Хома отказва да приеме капитулация в такъв локален мащаб, докато на южните острови американците и филипинците, както и някои други сили в по-отдалечените части на Лусон, продължават да водят партизанска война. Тогава Уайнрайт се съгласява да даде заповед за обща капитулация, опасявайки се, че вече обезоръженият гарнизон на Корегидор ще бъде избит. Обаче някои от подразделенията, верни на призивите на Макартър от Австралия, отказват да се подчинят на заповедта и тяхната съпротива продължава до 9 юни.

В тези сражения американците губят около 30 000 души, а филипинските им съюзници – около 110 000. Голяма част от тях дезертират още преди това и общият брой на капитулиралите на полуостров Батаан войници е около 80 000 плюс 15 000 в Корегидор. Въпреки че установяването на японските загуби е по-трудно, те са някъде около 12 000, без да се броят болните.

Макар че в началото оказват слаба съпротива, защитниците на Филипините се държат по-дълго от където и да било другаде – четири месеца в Батаан и общо шест месеца за целите Филипини, въпреки че не получават подкрепения и доставки отвън.

Падането на Малайския полуостров и Сингапур

Според японския план задачата да се завземат Малайският полуостров и Сингапур е поверена на 25-а армия на генерал Ямашита, която се състои от 3 дивизии и спомагателни подразделения. Активните ѝ бойци са около 70 000, а общият им брой – около 110 000. Наличният морски транспорт обаче стига да се прехвърлят директно през Сиамския залив само 17 000 активни бойци (или общо 26 000). Този малък преден отряд трябва да завладее северните летища. Основното ядро от армията на Ямашита трябва да се придвижи по суша от Индокитай през Тайланд и

да стигне до провлака Кра, за да подсили колкото може по-скоро изпратените по море войски, след което да продължи да напредва по западния бряг на Малайския полуостров.

На пръв поглед това е изключително малка експедиционна сила за такава амбициозна цел. Наистина, тя е по-малобройна от 88-те хиляди души под командването на генерал Пърсивал, които защитават Малайския полуостров (19 000 британски, 15 000 австралийски, 37 000 индийски и 17 000 малайски войници). Обаче това е една разнородна маса, зле въоръжена и зле обучена в сравнение с трите дивизии на Ямашита – императорските гвардейци, 5-а и 18-а, едни от най-добрите части на японската армия. Те имат подкрепата на 211 танка, докато британците изобщо нямат танкове в Малайския полуостров, и 560 самолета – близо четири пъти повече от британските, като значително ги превъзхождат в качествено отношение. Освен това японците разчитат, че мусоните от ноември до март ще попречат на британците да се придвижат, за да отблъснат настъплението им, тъй като в такова лошо време са проходими само по-добрите пътища. Те разчитат също, че Малайският планински хребет, който е с височина до 2000 м и е покрит с гъсти джунгли, ще раздели силите на защитниците и ще им помогне да се придвижат от изток на запад.

Британските сили са разпръснати на широк фронт, за да пазят летища, в които няма значителни военновъздушни сили. Те са построени, за да покриват военноморска база, в която дори няма флот. Така облагодетелствани както от летищата, така и от базата са японците.

Главните японски десанти са при Сингора и Патани в тайландския провлак на Малайския полуостров. Направени са и други четири помалки десанта по на север по тайландския бряг. Другият важен десант е при Кота Бару непосредствено зад границата на Малая с Тайланд. Идеята е, след като се завладее британското летище там, да се извърши отклоняваща вниманието маневра надолу по източното крайбрежие, докато главното настъпление е по западния бряг. Десантите са извършени в ранните часове на 8 декември (местно време). Десантът при Кота Бару, в който участват 5500 японски войници, е извършен един час преди нападението срещу Пърл Харбър. След кратко сражение летището там е в ръцете на японците, а летищата на тайландска територия са превзети още по-лесно. Планираното изпреварващо британско настъпление – операция „Матадор“, започва твърде късно поради нежеланието да се прекоси тайландската граница, преди японците да нарушат тайландския неутралитет. Британските разузнавателни самолети откриват една

японска флотилия в Сиамския залив на 6 декември, обаче лошото време скрива по-нататъшното ѝ придвижване и цели. Подготовката за настъпателната операция „Матадор“ само пречи за укрепването на британските отбранителни позиции. На 10 декември сутринта 5-а японска дивизия вече е настъпила по западния бряг и е пресякла границата на Малая, напредвайки по два пътя към Кедах.

Този ден британците ги сполетява катастрофа в морето, последствията от която са решаващи.

След решението от юли да бъдат прекъснати доставките за Япония Уинстън Чърчил със закъснение „си дава сметка за огромната сила на ембаргото“ и месец по-късно, на 25 август, предлага да бъде изпратена една „възпираща“ военноморска сила на Изток. Адмиралтейството планира да събере там ли-нейните кораби „Нелсън“, „Родни“ и още четири по-стари заедно с един линееен крайцер и 2–3 самолетоносача. Чърчил предпочита да бъдат изпратени „най-малко на брой, но най-добри кораби“ и предлага да замине един от новите линейни кораби от типа „Крал Джордж V“ заедно с един линееен крайцер и един самолетоносач. На 29 август той заявява на Адмиралтейството: „Не съм убеден, че Япония ще се изправи срещу сега оформящата се комбинация срещу нея от Съединените щати, Великобритания и Русия... Нищо няма да засили толкова много колебанията ѝ, както появата на споменатата от мен сила и преди всичко на кораб от типа «Крал Джордж V». Това наистина ще бъде решаващ възпиращ фактор“.

В съответствие с това решение „Принс оф Уелс“ и линейният крайцер „Рипълс“ се отправят към Сингапур, без обаче да ги придружава самолетоносач. Определеният за тази цел самолетоносач засяда в плитчина до Ямайка и трябва да бъде вкаран в док за ремонт. В Индийския океан има друг самолетоносач, който може да стигне до Сингапур, но той не получава заповед да се отправи натам. Така двата големи кораба трябва да разчитат на защита от въздуха само на изстребителни, намиращи се в бази на сушата, но тя е твърде слаба и поради това, че северните летища падат рано в ръцете на врага.

„Принс оф Уелс“ и „Рипълс“ стигат Сингапур на 2 декември, а на следващия ден адмирал сър Том Филипс пристига, за да поеме командването на Далекотоизточния флот. На 6 декември, както вече споменахме, е съобщено, че от Индокитай е отплавал за Малайския полуостров голям японски транспортен конвой. На 8-и по обед Филипс научава, че войниците ще дебаркират при Сингора и Кота Бару, охранявани най-малко от един линееен кораб клас „Кон-го“, 5 крайцера и 20

разрушителя. Късно следобед Филипс храбро поема курс на север с т.нар. съединение „Z“, което се състои от 2 линейни кораба и 4 разрушителя, за да нападне транспортните кораби, въпреки че толкова далеч на север не може да му бъде осигурена защита от въздуха, след като местните летища са в ръцете на противника.

На 9 декември вечерта времето се прояснява и с това е вдигната завесата на мрака, която прикрива адмирал Филипс. Съединение „Z“ е забелязано от въздуха, затова той завива на юг и се насочва към Сингапур. Обаче тази нощ от там погрешно е изпратен сигнал, че японците са извършили десант при Куантан, който е по средата на пътя му. Разчитайки на изненадата и преценявайки, че рискът е оправдан, той променя курса и се насочва към Куантан.

Японците са добре подготвени за всякаква намеса от страна на съединение. „Z“, чието пристигане в Сингапур е обявено пред света. Тяхната елитна 22-ра въздушна флотилия с най-добрите пилоти във военноморските въздушни сили се намира на база на летища близо до Сайгон в южната част на Индокитай. Освен това един патрулиращ отряд от дванайсет подводници пази района от Сингапур до Кота Бару и Сингора. Рано следобед на 9 декември придвижва-нето на съединение „Z“ на север е забелязано и докладвано от намиращата се в най-източния край японска подводница. Когато съобщението пристига, 22-ра въздушна флотилия, която е готова за нападение срещу Сингапур, бързоменя бомбите си с торпеда и се отправя за нощна атака срещу съединение „Z“, обаче не успява да го открие, защото адмирал Филипс е заповядал завой на юг. Въздушната флотилия излита отново малко преди разсъмване и този път съединение „Z“ е открито близо до Куантан. Японците изпращат 34 летящи на по-голяма височина бомбардировача и 51 бомбардировача торпедоносци. Последните започват атаката малко след 11,00 часа, а другите ги следват на вълни. Попаденията и на двата вида бомбардировачи са забележително точни, въпреки че целите са бързо маневриращи кораби и не са изненадани от нападението, какъвто е случаят с Пърл Харбър. Освен това със своите 175 зенитни оръдия „Принс оф Уелс“ може да изстрелва по 60 000 снаряда в ми-нута. Потопени са и двата кораба – „Рипълс“ в 12,30 и „Принс оф Уелс“ в 13.20 часа. Ескортиращите ги разрушители успяват да спасят над 2000 души от общо 2800 моряци, които съставляват екипажите на двата кораба, а сред загиналите е и адмирал Филипс. Японците не пречат на спасителните операции. Те загубват само 3 самолета.

Преди войната ръководителите на Адмиралтейството презират

идеята, че линейните кораби може да бъдат потопени чрез въздушна атака, и Чърчил е склонен да подкрепи мнението им. Тази заблуда продължава дори до фаталните дни на декември 1941 г. Както самият Чърчил пише: „По това време и американците, и ние силно подценявахме боеспособността на японците при водене на въздушен бой“³³.

Този удар решава съдбата на Малайския полуостров и на Сингапур. Японците продължават необезпокоявани десантите си и установяват на брега во-енновъздушни бази. Превъзходството на техните ВВС над слабите британски сили в Малая е от решаващо значение за преодоляване на съпротивата на британските войски и им позволява да се спуснат надолу по Малайския полу-остров и да ударят Сингапур в гръб. Неговото падане е последица от допуснати преди това пропуски и погрешни заключения – главно в Лондон.

От 10 декември нататък британското отстъпление по западното крайбрежие е почти непрекъснато. Пътните прегради, като голямата при Джитра, са преодолені или от японските танкове и артилерия, или чрез заплаха по фланговете от промъкващата се през близките джунгли японска пехота. Командващият частите в Северна Малая генерал Хийт се надява да окаже отпор при река Перак, но тази позиция е заобиколена от японската колона, която напредва по обиколен път откъм Патани. Една силна позиция по-назад е преодолена с действия по фланга откъм морето от подразделение, което използва заловени при настъплението малки салове.

На 27 декември генерал-лейтенант сър Хенри Паунъл поема командването в Далечния изток от маршала от авиацията сър Робърт Брук-Попъм.

В началото на януари англичаните отстъпват до река Слим, за да защитават оттам провинция Селангор и подстъпите към летищата близо до Куала Лумпур. През нощта на 7 срещу 8 януари рота японски танкове пробива зле организираната отбрана и бързо напредва, за да завземе един мост, който се намира на около 30 км зад фронтовата линия. Британските войски на север от реката са отрязани и губят 4000 войници заедно със снаряжението им, докато японските загуби са само 6 танка и няколко убити и ранени пехотинци. Разби-та е и 11-а индийска дивизия. Тази катастрофа води до ранното изоставяне на Централна Малая и застрашава възможността да се задържи достатъчно дълго северната част на провинция Джохор до пристигането на достатъчни подкрепления в

33. Чърчил, Уинстън. Втората световна война. Т. 3. с 588.

Сингапур по море от Близкия изток.

В самия ден на катастрофата на път за Ява в Сингапур пристига генерал Уейвъл, за да поеме новосъздадения спешно пост главнокомандващ АБДА (общото командване на американските, британските, холандските и австралийските сили там). Паунъл става началник-щаб на АБДА, след като далеко-източното командване е премахнато. Уейвъл решава, че сега трябва да се обърне главно внимание на отбраната на Джохор, където се намират най-добрите войски и подкрепления. Това означава още по-бързо отстъпление вместо поетапното, планирано от генерал Пърсивал. На 11 януари е изоставена Куала Лумпур, а позицията при дефилето Тампин е отстъпена на 13 (вместо на 24) януари. Освен това японците имат достъп до по-добрите пътища в Джохор и възможността да хвърлят в настъплението и двете дивизии едновременно, което прави още по-трудна отбраната на Гемас от австралийците. Така отстъплението през Джохор става по-бързо, отколкото е предвидено.

Междувременно изтеглянето на британските сили по източното крайбрежие води до напускането на Куантан и на местното летище на 6 януари, на 21 януари англичаните се изтеглят от Ендау след заплаха откъм морето, а до 30-и и двете войски – „Източната“ и „Западната“, отстъпват до най-южния край на Малайския полуостров. На следващата нощ ариергардът им пресича протока и се прехвърля на остров Сингапур. Японската фронтова авиация която е по-малко ефикасна от военноморската, не прави много, за да попречи на отстъплението и се оказва ефикасна само срещу летищата.

Така японците завладяват Малая за 54 дни. Общите им загуби са само 4600 души, докато британците губят около 25 000 (главно военнопленници) и голямо количество снаряжение.

На 8 февруари 1942 г. двете водещи дивизии на настъпващата японска войска, които изминават 800 км през Малайския полуостров, пресичат тесния канал, който отделя остров Сингапур от континента. Прехвърлянето е извършено в участък от 13 км на дългия 50 км провлак, където ширината на пролива е по-малко от километър и половина. Този сектор се отбранява от 3 батальона на 22-ра австралийска бригада.

Първите атакуващи са прехвърлени с бронирани амфибийни коли, но ос-таналите ги следват с всякакви лодки, които могат да бъдат събрани, а част от японците преплуват протока заедно с пушките и мунициите си. Някои от съдовете са потопени, но повечето от шурмуващите войници минават на отсрещния бряг, подпомогнати от пропуски на защитниците, които така и не получават задоволително обяснение. Не са

използвани прожекторите по брега, комуникациите или не действат, или не са били използвани, а артилерията заба-вя планирания преграден огън.

До разсъмване на другия бряг се прехвърлят 13 000 японци, а австралийците се изтеглят навътре в острова. Преди пладне нападателите надминават 20 000 души и успяват да заемат пространство доста навътре в северозападната част на острова. По-късно се прехвърля и 3-та японска дивизия, като общият брой на японците превишава 30 000.

На континента отблизо ги следват още 2 дивизии, но генерал Ямашита решава, че няма да може да ги използва ефикасно в настъплението на острова, и прехвърля там доста подкрепления през следващите дни.

В числово отношение защитниците имат повече от достатъчно сили на острова, за да отблъснат нападението, особено след като то е извършено в сектора, където е било очаквано най-много. Дори и сега генерал Пърсивал има около 85 000 души под свое командване – главно британци, австралийци и индийци заедно с няколко малайски и китайски подразделения. Повечето от тях обаче са зле обучени, за да бъдат достойни противници на атакуващите японски части, които се състоят предимно от специално избрани за операцията бойци. Затова често японците ги надхитрят тактически в джунглите или в каучуковите плантации. Освен това ръководството на защитниците също се справя зле.

Още от самото начало на кампанията японските ВВС са повече и по-качествени от британските, а малкото британски сили, които оцеляват, са оттеглени в заключителната фаза. Липсата на защита от въздуха срещу яростните и продължителни противникови въздушни атаки деморализират войниците, чийто боен дух и без това е доста нисък от дълго отстъпление през Малайския полуостров.

Ефектът от неспособността на правителството в Лондон да осигури толкова важната защита от въздуха не може да бъде компенсиран с призивите на Чърчил и на военните му съветници, които те отправят сега, „битката да се води докрай на всяка цена“, а командирите „да умрат с войниците си“ за „честта на Британската империя“. Те трябва да изпълнят т.нар. общ план за прилагане на „тактиката на изгорената земя“ и да унищожат всичко, което би могло да бъде използвано от нашествениците, „без да мислят за спасението на войниците си или да щадят цивилното население“. Всичко това показва изключително непознаване на психологията от страна на властите. Духът на хората нафронтовата линия не може да бъде повдигнат, когато зад тях се издигат огромните облаци дим от горящите петролни резервоари. Не ги окуражава и мисълта, че са

обречени да загинат или да паднат в плен. След една година дори коравите германски ветерани прекратяват бързо съпротивата след заповедта на Хитлер Тунис да бъде задържан на всяка цена. Техният фронт е пробит, а зад гърба им е морето, в което господства противникът. С призив към войниците да се сражават, притиснати до стената, рядко се постига желаният ефект.

В Сингапур краят настъпва в неделя, 15 февруари – точно седмица след японския десант. До този момент защитниците са изтласкани назад до пред-градията на град Сингапур, който е разположен на южния бряг на острова. Запасите от храни се изчерпват бързо, а снабдяването с вода може да бъде прекъснато всеки момент. Същата вечер генерал Пърсивал излиза с бяло зна-ме, за да се предаде на японския командир. За един смел човек това е мъчи-телна стъпка, но капитулацията е неизбежна и той предпочита сам да се пре-даде с надеждата за по-добро отношение към войниците му и населението.

Тези две черни недели в Сингапур са фатални за престижа на империята, която години наред гордо се нарича „империята, над която слънцето никога не залязва“.

Неуспехът да се отблъсне японската атака обаче не е основната причина за капитулацията на Сингапур. Тя е последица от поражението в морето два месеца преди това. То повлича след себе си дълга поредица от грешки и про-пуски. Изграждането на новата база и на отбранителните ѝ съоръжения върви отчайващо бавно. Липсата на желание у политиките да се изразходват повече средства не е единствената пречка. В годините след решението да бъде изгра-дена тази база в Уайтхол започва ожесточен спор, кои са най-добрите средства за защитата ѝ. Този спор е най-ожесточен в Комитета на началник-щабовете, който се предполага, че трябва да е единен като Светата Троица. Началник ник-щабът на ВВС Тренчард поставя ударението върху първостепенната важност на авиацията. Първият лорд на Адмиралтейството Бийти препоръчва големите оръдия и се отнася с презрение към идеята, че самолетите могат да бъдат сериозна заплаха за линейните кораби. И двамата са прочути и силни мъже.

Правителството се колебае в избора си между двамата и спорът продължава дълго след като те излизат в пенсия. Накрая се налага флотът. Големите оръ-дия са поставени, но не са изпратени самолети. За съжаление нападението не е предприето откъм страната, към която са насочени оръдията, а в гръб.

През 1930 г. различни военни, които проучват проблема, изказват

мнението, че нападението би могло да дойде и откъм Малайския полуостров. Това изглежда по-вероятно, защото военноморската база е изградена в северната част на Сингапур в тесния канал между острова и континента. Сред военните, които защитават този възглед, е и Пърсивал, който през 1936–1937 г. е главен представител на Върховното командване в Малая. Той се ползва с подкрепата и на тогавашния командващ генерал Доби, който през 1938 г. започва изграждането на отбранителна линия в южната част на Малайския полуостров.

Хор-Белиша, който става министър на войната, бързо разбира необходимостта от увеличаване на малкия гарнизон. Основен пункт от програмата, приета при встъпването му в длъжност, е да бъде даден приоритет на защитата на империята пред действията на континента. Опасността от едновременна война с Германия и Италия става толкова реална, че на укрепването на силите в Средиземноморието се дава предимство, обаче той принуждава индийското правителство да изпрати 2 бригада в Малая, за да се утрои числеността на местния гарнизон. Повече не е възможно поради ограничените средства, Когато войната избухва през септември 1939 г., британските ресурси започват да се увеличават. Но тъй като тогава войната се ограничава само до Западна Европа, естествено, повечето са насочени към тази част на света. После следват катастрофите от май и юни 1940 г., когато Франция капитулира, а Италия влиза във войната. В тази ужасна криза от първостепенно значение е укрепването на отбраната на самата Великобритания и на второ място – отбраната на Средиземноморския район. Едновременното изпълнение на тези две приоритетни задачи е достатъчно трудно. Наистина, най-дръзките и най-активни действия на Чърчил са свързани с риска, който той поема, за да укрепи отбраната на Египет, преди Великобритания да е напълно готова да посрещне инвазията на своя земя.

Ще бъде несправедливо да се търси вина за това, че в този период Малайският полуостров е оставен на по-заден план. Като се имат предвид създалите се обстоятелства, забележително е, че през зимата на 1940–1941 г. гарнизонът е подсилен с 6 бригади. За съжаление подобно увеличение не се забелязва при военновъздушните сили, които са от по-важно значение.

В началото на 1940 г. новият главнокомандващ – генерал Бонд, изразява мнение, че защитата на Сингапур зависи от отбраната на целия Малайски полуостров. Според него за тази цел са необходими най-малко 3 дивизии, като главната отговорност за защитата трябва да бъде поета от Крайските ВВС. Властите във Великобритания са съгласни по

принцип с това становище, но при една много важна корекция. Докато командирите в Малая са на мнение, че са необходими над 500 съвременни самолета, Комитетът на началник-щабове преценява, че са достатъчни 300, и заявява, че дори тази обща бройка няма да може да бъде осигурена преди края на 1941 г. Нещо повече, до момента на японската инвазия през декември 1941 г. действителните въздушни сили в Малая възлизат на 158 самолета, като повечето от тях са отдавна остарели модели.

През 1941 г. повечето съвременни изстребители извън нуждите на въздушната отбрана на самата Великобритания са изпратени в подкрепа на въздушните операции в Средиземноморието. През втората половина на годината около 600 са изпратени в Русия. Малая не получава почти нищо. Там изобщо не са изпратени бомбардировачи с голям обseg на действие, докато стотици се използват всяка нощ за бомбардировки над Германия, които са безполезни в тази фаза на войната. Очевидно е, че на нуждите на отбраната на Малая не е обърнато достатъчно внимание.

Ключът на загадката е даден от самия Чърчил в мемоарите му за войната. В началото на май началникът на Имперския генерален щаб сър Джон Дил предава на министър-председателя доклад, в който оспорва продължаващото подсилване на въоръжените сили в Северна Африка, като се рискува положението на самата Великобритания или на Сингапур. „Загубата на Египет би била катастрофална, но според мен не е много вероятна... Единствено успешното нападение над страната би означавало окончателно поражение за нас. Следователно от жизнено значение е Обединеното кралство, а не Египет и отбраната на Обединеното кралство трябва да стои на първо място. Египет дори не е и на второ място по приоритет, защото общоприет принцип в нашата стратегия е, че при извънредно положение сигурността на Сингапур стои пред сигурността на Египет. Въпреки това отбраната на Сингапур е значително по-слаба от необходимото.

По време на война е естествено да се поемат рискове, но те трябва да бъдат пресметнати. Не бива да изпадаме в грешката да пренебрегваме сигурността на точки от жизненоважно значение“³⁴.

Чърчил не е доволен от този документ, защото противоречи на идеята му за офанзива срещу Ромел и на мечтата му скоро да спечели решителна победа в Северна Африка. „Съобразяването с него би означавало да се върнем отново към отбранителна стратегия... Да не поемаме

34. Чърчил, Уинстън. Втората световна война. Т. 3. с 401–402.

никъде инициативата“. В своя рязък отговор той заявява: „Разбирам, че сте готов да приемете загубата на Египет и долината на Нил заедно с пленяването или унищожаването на половинмилионната ни армия, концентрирана там, отколкото да загубите Сингапур. Аз не споделям това мнение, нито смятам, че ще ни се наложи да правим такъв избор... ако Япония се включи във войната, Съединените щати най-вероятно ще се присъединят на наша страна. Във всеки случай Япония едва ли ще предприеме обсада на Сингапур от самото начало, тъй като такава операция би била много по-опасна за тях, а не за нас, вместо да разположи своите кръстосвачи по източните търговски маршрути“³⁵.

Очевидно е, че в яда си Чърчил изопачава аргументите на началника на Генералния щаб. Не става въпрос да бъде отслабена отбраната на Египет, а само да се отложи офанзивата, която Чърчил желае с цялото си сърце и за която има прекалено големи очаквания. През юни офанзивата в Северна Африка се оказва едно фиаско, а подновеното с големи допълнителни подкрепления настъпление през ноември не постига решителен резултат. Отговорът на Чърчил на фелдмаршал Дил ясно показва и това, че той е подценил риска за Сингапур. Изумително е, че след време ше заяви: „Знам много правителства, които биха се свили пред такава сериозна констатация от страна на най-висшата професионална инстанция, но аз не срещнах трудности при убеждаването на колегите си политици и, разбира се, бях подкрепен от началник-щабовеите на военноморския флот и на военновъздушните сили. По този начин моето мнение надделя и подкрепленията за Близкия изток продължиха, без да намаляват“³⁶.

През юли президентът Рузвелт изпраща личния си съветник Хари Хопкинс с мисия в Лондон, за да предаде неговите резерви относно разумността на тази политика, както и да предупреди за рисковете, до които тя би довела на други места поради опитите да се постигне толкова много в Близкия изток. Американските експерти от сухопътните и военноморските сили подкрепят предупреждението и изразяват мнение, че на Сингапур трябва да бъде даден приоритет пред Египет.

Никой от тези аргументи не променя мнението на Чърчил. „Не бих приел идеята за отказване от борбата в Египет и бях готов да понеса всякакви загуби в Малая“. Обаче в действителност той не очаква оттам никаква опасност. Чърчил чистосърдечно заявява: „Признавам, че за

35. Чърчил, Уинстън. Втората световна война. Т. 3. с 402–403.

36. Чърчил, Уинстън. Втората световна война. Т. 3. с 403.

мен цялата японска заплаха беше като нещо зловещо, но смътно в сравнение с другите ни нужди“. Очевидно е, че отговорността за това, че Малая не получава подкрепления за недостатъчната и отбрана, пада главно върху самия Чърчил и се дължи на настояването му за започване на преждевременна офанзива в Северна Африка.

Непосредственият стратегически ефект от загубата на Сингапур е ката-строфален, защото бързо е последвана от завладяването на Бирма и Холандска Източна Индия – двете настъпления, които приближават опасно близо японците до Индия в единия фланг и до Австралия – в другия. След почти четири години борба и огромна цена Сингапур е възвърнат в резултат от капитулацията на изтощената Япония и шока от атомната бомба.

Но по-дълготрайните и по-мощни последици от падането на Сингапур не могат вече да бъдат поправени. Той е един символ – най-очевидният символ на западната мощ в Далечния изток, защото това могъщество е постигнато и се поддържа от британските военноморски сили. След Първата световна война са положени толкова много усилия за създаването на голяма военноморска база в Сингапур, че символичното му значение надхвърля дори стратегическата му стойност. Лесното му завладяване през февруари 1942 г. прави на пух и прах престижа на британците и на европейците в Азия.

Никакво закъсняло връщане не може да заличи това впечатление. Белият човек губи господството си с развенчаването на могъществото му. Разкриването на уязвимостта му поощрява и стимулира следвоенното разпространение на азиатския бунт срещу европейското господство и натрапничество.

Падането на Бирма

Една от първите последици от падането на Малая е, че Великобритания губи Бирма. Това позволява на японците да завършат завладяването на западната врата към Китай и Тихия океан, като по този начин е завършено изграждането на голямата отбранителна бариера, предвидена в стратегическите им планове. Въпреки че е продължение на тези планове, кампанията в Бирма е самостоятелна операция, която е поверена на 15-а армия под командването на генерал-лейтенант С. Иида.

Тази армия се състои само от 2 дивизии и дори с интендантските части възлиза едва на 35 000 души. Задачата ѝ е да окупира Тайланд,

включително провлака Кра, за да защити тила на 25-а армия, докато тя нахлува на юг в Малая след десантите, извършени в провлака в района на Сингора. След това 15-а армия трябва да се заеме със самостоятелната си задача да нахлуе в Бирма, като непосредствената ѝ цел е завладяването на столицата Рангун.

Планирайки такова голямо начинание с толкова малка сила, японците разчитат на по-малките възможности на пазещите Бирма чужди сили както в количествено, така и в качествено отношение. Първоначално числеността на защитниците се равнява на малко повече от една дивизия, която в по-голямата си част е съставена от наскоро сформирани бирмански подразделения, към които са прикрепени 2 британски батальона и една индийска бригада. 2-ра индийска бригада е на път да пристигне, за да поеме ролята на резерв. Когато кризата започва, повечето от тези подкрепления са отклонени към Малая, защото за спасяването на Сингапур е късно. Едва в края на януари полуобучената и непълна 17-а индийска дивизия започва да пристига в Бирма като ариергард на обещащите по-значителни сили. Положението във въздуха е още по-лошо, защото само 37 самолета трябва да посрещнат 100-те японски самолета, а след падането на Малая през януари броят им е удвоен с една въздушна бригада.

Японското нахлуване в Бирма започва в средата на декември, когато под-разделение на 15-а армия навлиза в Тенасерим, в западната, т.е. бирманската, страна на провлака Кра, за да превземе там трите основни летища, и така блокира изпращането на британски въздушни подкрепления от Малая. На 23 и 25 декември тежки японски бомбардировки от въздуха блокират пътищата и прекратяват работата по изграждането на отбранителни съоръжения. На 20 януари атаката започва с настъпление от Тайланд срещу Моулмейн, който е окупиран на 31 януари след ожесточена, но хаотична битка. В нея защитниците-те, зад гърба на които е широкото устие на река Салуин, се измъкват на косъм от пълен разгром и плен.

В края на декември Уейвъл изпраща началника на своя Генерален щаб в Индия – генерал-лейтенант Т. Дж. Хъгън, да поеме командването в Бирма, а той на свой ред поставя разнородните подразделения, защитавщи Моулмейн и подстъпите към Рангун, под командването на генерал-майор Дж. Г. Смит, командир на новопристигналата 17-а индийска дивизия.

След падането на Моулмейн японците настъпват на северозапад и успяват да преминат река Салуин. През първите две седмици на

февруари те изминават 40 км нагоре по брега на реката. Смит настоява за стратегическо отстъпление до позиции, където може да прегрупира силите си, но не му е разрешено да отстъпи, докато не става твърде късно за организиране на отбрана на брега на река Билин, която е тясна и лесна за преминаване на много места. Тази позиция скоро е изоставена. След това започва едно надбягване, за да бъдат върнати войниците обратно 50 км при широката около 1,5 км река Ситанг, която е на 110 км от Рангун. Поради закъснялото придвижване японците успяват да изпреварят британците, въпреки че трябва да направят обход по пътеки през джунглата. Важният мост на река Ситанг е взривен в ранните часове на 23 февруари, което става причина повечето войници на Смит да останат на източния бряг. По обиколни пътища към частите си успяват да се завърнат едва 3500 души, а от тях по-малко от половината успяват да запазят пушките си. На 4 март японците разширяват настъплението, достигат и обкръжават Пегу – шосеен и железопътен възел, където се събират останките от частите на Смит и няколко подкрепления.

На следващия ден пристига генерал сър Харолд Александър, за да поеме командването в Бирма от генерал Хъгън. Това спешно решение на Чърчил е твърде естествено при създадите се обстоятелства, още повече като се има предвид, че възможността за бърз разгром не е предвидена от по-висшето командване. То е несправедливо към Том Хъгън, който не само изразява съмнения относно възможността да бъде задържан Рангун, но и предвидливо изпраща провизии и муниции в района на Мандалай, на 640 км северно от Рангун, като същевременно ускорява строежа на един планински път от индийския щат Манипур, който да служи за връзка с Мандалай и Бирманския път за Чундзин. През този период и преди това във Великобритания под влияние на Уейвъл надделява мнението, че бойните умения на японците се надценяват – мит, който може да бъде развенчан само чрез силно противодействие.

При пристигането си генерал Александър първо настоява Рангун да бъде задържан и нарежда да започне настъпление за възвръщане на изгубените позиции. Но когато е направен опит за контраатака, тя постига твърде малковъпреки енергичните действия на новопрстигналата 7-а бронетанкова бригада и някои пехотни подкрепления. Така че Александър скоро се съгласява с мнението на Хъгън и на 6 март следобед започва евакуация от Рангун, след като бъдат взривени някои обекти на следващия следобед. Така на 8 март за изненада на японците те влизат в един пуст град. Дори и при това положение британските части успяват благодарение на късмета си да се измъкнат по пътя на север през Проме,

като си пробиват път с бой през японското обкръжение.

След това настъпва временно затишие, по време на което японците са подсилени с още две дивизии – 18-а и 56-а, както и с 2 танкови полка, а въздушните им сили са удвоени и достигат над 400 самолета.

Британците получават много по-малко подкрепления. Във въздуха техните непълни изстребителни ескадрили и двете ескадрили от Американската доброволна група (заети им от генералисимус Чан Кайши) – в началото общо едва 44 самолета „Хърикейн“ и „Томахок“ – успяват да отблъснат японските въздушни нападения над Рангун, като нанасят тежки поражения на нападателите. При изоставянето на Рангун повечето от британските самолети са изтеглени в Индия, където от Близкия изток в края на март пристига едно подкрепление от около 150 бомбардировачи и изстребители. Загубата на Рангун прекъсва системата за ранно предупреждение, така че останалите там британски самолети не са в състояние както в Малая да окажат каквато и да било ефикасна съпротива на японците.

В началото на април подсилената 15-а японска армия се придвижва на север през Иравади към Мандалай, за да прекъсне Бирманския път към Китай. Британците, които сега са около 60 000, заемат позиция по линията изток-запад на 250 км южно от Мандалай подпомагани от китайски подразделения на източния фланг. Обаче японците смело заобикалят западния им фланг, обграждайки защитниците му, и в средата на април завладяват петролните полета при Енангяунг. Генерал Джоузеф Стилвел, американският офицер, който е дясната ръка на Чан Кайши, изработва план, според който японците трябва да бъдат оставени да напредват по течението на река Ситанг, а след това да бъдат затворени в капан чрез обходни маневри. Планът му обаче е осуетен от по-широка японска обходна маневра на източния фланг към Лашио на Бирманския път. На този фланг следва бързо оттегляне и скоро става ясно че нито Лашио, нито пътят за доставки от Китай могат да бъдат задържани. Поради тази причина Александър постъпва предвидливо, като решава не да дава отпор при Мандалай, както японците се надяват, а да се изтегли към границата с Индия. Дългото повече от 300 км отстъпление започва на 26 април, прикривано от ариергарда, а на 30 април е взривен мостът Ава над Иравади – един ден преди японското настъпление по фланговете да стигне до Лашио.

Сега главният проблем е да се стигне границата с Индия и провинция Асам преди мусоните в средата на май, когато реките преливат и наводняват пътищата. Японците се придвижват бързо нагоре по

течението на река Чиндуин, за да отрежат пътя на британците за отстъпление, но британският ариергард успява да заобиколи и стига Таму седмица преди да започнат мусонните дъждове. В последния етап от бързото отстъпление британците губят по-голямата част от снаряжението си, включително всичките си танкове, но повечето войници са спасени. Въпреки това загубите в бирманската кампания са три пъти по-големи от японските – 13 000 души срещу 4500. Това, че британските части в Бирма изобщо успяват да се измъкнат в дългото 1600 км отстъпление, се дължи до голяма степен на честите намеси на танковете на 7-а бронетанкова бригада и на хладнокръвието, с което е извършено изтеглянето след решението да бъде изоставен Рангун.

Цейлон и Индийският океан

Докато японската армия продължава настъплението си в Бирма от Рангун до Мандалай, без някой да може да я спре, британците са обезпокоени и от навлизането на японския флот в Индийския океан. Големият остров Цейлон, който се намира срещу югоизточния край на Индия, се смята за изключително важен за тях като потенциално предмостие на японския флот, от което може да бъдат застрашени британските войски и пътища за доставки за Близкия изток през нос Добра надежда и Южна Африка, както и морските пътища на Великобритания за Индия и Австралия. След загубата на Малая цейлонският каучук също става много важен за британците.

Комитетът на началник-щабовете заявява на Уейвъл, че е по-важно да бъде запазен Цейлон, отколкото Калкута. По тази причина за защитата му са отделени 6 бригади в момент, когато силите в Бирма са съвсем недостатъчни, а в Индия опасно слаби. През март там пристигат военноморски сили, командвани от адмирал сър Джеймс Съмървил, които се състоят от 5 линейни кораба (макар 4 от тях да са много остарели) и 3 самолетноносача, един от които – „Хермес“, е стар и твърде малък.

По същото време японците подготвят настъпателни действия от остров Целебес в Индийския океан с по-мощни сили, състоящи се от 5 флотски самолетноносача – същите, които участват в нападението срещу Пърл Харбър, и 4 линейни кораба. Когато новината за тях пристига, перспективите да се задържи Цейлон изглеждат твърде слаби. Обаче заплахата се оказва не толкова сериозна и значителна, колкото изглежда, защото японската офанзива по море преследва не толкова

настъпателни, колкото отбранителни цели. Японците не разполагат с достатъчно войници, за да се опитат да превземат Цейлон. Целта им е да извършат бързо нападение, да разпръснат британските военноморски сили, които се съсредоточават там, и да прикрият пристигането на собствените си подкрепления, които са на път по море от Рангун.

Очаквайки атака на 1 април, силите на Съмървил са разделени на две части: по-бързите и по-боеспособните – „съединение А“, което патрулира, а после отплава за ремонт и да попълни запасите си от гориво в атола Аду – нова секретна база на Малдивските острови на около 1000 км югозападно от Цейлон. В действителност японският удар е нанесен на 5 април, когато над 100 самолета атакуват пристанището на Коломбо, като нанасят големи щети и отблъскват британските въздушни контраатаки. Следобед следва ново нападение от 50 бомбардировача, които потопяват 2 британски крайцера. За разделената на две части флотилия на Съмървил е твърде късно да се намеси и тя отстъпва. По-старите линейни кораби се изтеглят към Източна Африка, а по-бързите – в Бомбай. След едно успешно нападение срещу Тринкомали на 9 април обаче японският флот се оттегля, като междуременно неговите сили, отделени за действия срещу търговски кораби, потапят в Бенгалския залив 23 морски съда (с общ тонаж 112 000).

Това е още едно унижително поражение на британските военноморски сили, но за щастие японците не продължават атаката си. Ако британците не ги бяха провокирали с опита си да съсредоточат голяма военноморска сила в Цейлон, състояща се от явно остарели кораби, японците вероятно нямаше да нападнат, защото този район е бил извън предварително определените им граници.

Друга последица от това е, че действията на британците в района обтягат още повече отношенията им с французите и стават причина за отклоняването на сили, като изпращането на сухопътни и военноморски части, за завладяване пристанището на Диего Суарес в северната част на остров Мадагаскар, който е френско владение, за да се предотврати възможността японците да го окупират. Тази твърде скъпо струваща стъпка е последвана през май от по-голяма експедиция през септември за завземането на целия остров. Както и в случая с потапянето на френския флот в Мерс ел Кебир – военното пристанище на Оран в Алжир през 1940 г., с течение на времето се оказва, че страхът е лош съветник.

Част V ОБРАТЪТ 1942

ОСЕМНАЙСЕТА ГЛАВА Обратът в Русия

През 1940 г. германците започват кампанията на 9 април с внезапно нападение срещу Норвегия и Дания. През 1941 г. военните им акции започват на 6 април с офанзива на Балканите. Но през 1942 г. кампанията не започва толкова рано. Този факт показва колко изтощителен за тях е неуспешният опит през 1941 г. за бърза победа над Русия и до каква степен са били изразходвани възможностите им там. Макар в началото на пролетта атмосферните условия да не са благоприятни за настъпление на руския фронт, то за офанзива на източния и западния фланг срещу твърде несигурното положение на Великобритания в Средиземноморието подобни пречки няма. Въпреки това не се правят нови опити за прекъсване на британските комуникации в този важен район.

На руския театър на бойните действия зимната контраофанзива на Червената армия продължава повече от три месеца след започването ѝ през декември, макар и с все по-малък напредък. До март в някои сектори руснаците са напреднали повече от 250 км. Но германците все още се държат в главните бастиони на техния зимен фронт в такива градове, като Шлиселбург, Новго-род, Ржев, Вязма, Брянск, Орел, Курск, Харков и Таганрог, въпреки че руснаците са напреднали на километри в тила им на повечето от тези места, проби-вайки си път между тях.

Тези градове бастиони са огромна пречка от тактическа гледна точка, а от стратегическа имат решаващо влияние, тъй като са центрове на не особено гъстата мрежа от комуникации. Въпреки че германските гарнизони не могат да попречат на проникването през широките пространства между тях, тези комуникационни прегради ограничават и разширяването на пробивите. Така до голяма степен те изпълняват възпираща роля, подобна на тази, която би трябвало да играят френските крепости по протежение на линията „Мажино“. Крепостите във Франция може би щяха и да изпълнят тази роля, ако изграждането им не беше спряно по средата, което остави пред германците достатъчно широко

пространство, за да ги заобиколят.

Тъй като Червената армия не успява да подкопае отбраната на тези бастиони, за да предизвика падането им, дълбоките прониквания, които прави в междинните пространства, по-късно започват да се превръщат от предимство в недостатък. Направените от руснаците вклинявания, естествено, са помалко защитими от градовете крепости и затова за запазването им са нужни повече войски. Същевременно те могат да бъдат полесно отрязани с атаки по фланговете от заетите от германците бастиони, използвани като плацдарми за нападения.

До пролетта на 1942 г. фронтовата линия в Русия е така дълбоко прорязана, че прилича на брега на Норвегия с дълбоко врязващите се в сушата фиорди. Фактът че германците успяват да се държат на тези „полуострови“, става забележително доказателство за силата на модерната отбрана, когато тя е организирана умело и с постоянство и разполага с подходящи оръжия. Този урок, както и отбраната на руснаците през 1941 г., опровергава повърхност-ните изводи за възможностите на отбраната, направени въз основа на лесните успехи на настъпващите срещу слаба отбрана или когато настъпващата страна е имала решаващо превъзходство във въоръжение или е срещала зле обучен и объркан противник. Отбраната на германците в градовете бастиони повтаря в много по-голям мащаб опита за вклиняване при Сент Мишел през Първата световна война и доказва възможностите, предричани теоретично в продължение на четири години. Опитът от зимната кампания през 1941 г. потвърждава и отдавна съществуващите в историята доказателства, че ефектът на вклиняването е преди всичко психологически и че опасността е най-голяма в началните етапи. Тя намалява, ако внезапен удар, нанесен от частично об-кръжените войски, не доведе до незабавен разгром на противника. Един поглед назад ясно показва, че забраната, наложена от Хитлер върху всяко по-значително отстъпление, е помогнала за възвръщане на увереността на германските войници и вероятно ги е спасила от по-голямо поражение, а настояването му за отбранителна система тип „таралеж“³⁷ осигурява на германците важни предимства в началото на кампанията през 1942 г.

Въпреки това те плащат висока цена за тази упорита съпротива. Успехът ѝ затвърждава убеждението, че тя може да бъде успешно повторена в по-не-благоприятните условия на следващите зими. По-непосредственият отрица-телен ефект е напрежението, на което е

37. Военен термин за позиция, защитена от всички страни – бел. прев.

подложена германската авиация от продължителните усилия да поддържа снабдяването на гарнизоните от въздуха в тези повече или по-малко изолирани градове крепости при зимни условия.

Поради лошото време процентът на катастрофите е висок, а в интервалите, когато то е хубаво, се включват голям брой самолети, за да компенсират намалените доставки. В някои случаи в един ден се налага да бъдат използвани над 300 транспортни самолета, за да бъдат задоволени нуждите само на един армейски корпус. Усилията да бъде осигурен въздушен транспорт в такива мащаби за цяла верига предни позиции вреди на организацията на транс-нортната авиация на Луфтвафе, а изтеглянето на опитни въздушни подразделения на други фронтове ограничава ефективността на Луфтвафе на руския фронт.

Огромното напрежение от зимната кампания, на което е подложена армия, неподготвена за нея, има и сериозен забавящ ефект в други направления. Преди края на зимата много дивизии са намалели почти до една трета от първоначалната си численост. Те никога не се попълват изцяло и почти до края на лятото не достигат необходимото ниво, за да бъдат предприети активни действия. Освен това броят на събраните през зимата допълнителни дивизии е по-скоро фиктивен. Дивизии, които са почти напълно унищожени в тежките сражения през 1942 г. и след това, продължават съществуването си за заблуда на противника, без техните редици да бъдат попълнени. Тези минидивизии понякога се състоят само от 2–3 батальона.

Хитлер е уведомен от генералите си, че ако настъплението трябва да бъде подновено през 1942 г., ще са нужни допълнително 800 000 души. Министърът на оръжейното производство Алберт Шпеер заявява, че не е възможно от фабриките да бъдат освободени толкова много хора.

С течение на времето недостигът е преодолян чрез радикална промяна на организацията. Пехотните дивизии са реорганизирани на база 7 вместо 9 батальона. Съставът на една пехотна рота е определен на 80 вместо на 180 души. Това намаление преследва двойна цел. От една страна, е установено, че младите офицери, които заменят като ротни командири загубените в сраженията по-опитни, при предишната численост често изпускат положението от конт-рол. Същевременно загубите на по-големите ротни са по-големи, а постигнатият ефект не е много различен.

Това успоредно намаляване на броя на батальоните и на числеността на хората в тях през следващите години прави нереални преценките

на съюзническото разузнаване, което продължава да отчита числеността на германските дивизии като на съюзническите. По-реалистично е 2 германски дивизии да се броят за една британска или американска. До лятото на 1944 г., когато дивизиите, които се доближават до номиналната си численост, остават съвсем малко, дори такава преценка вече не е вярна.

При кампанията през 1942 г. се забелязва увеличаване и на танковите сили на германската армия, което също е по-скоро фиктивно, отколкото реално. През зимата са сформирани 2 нови бронетанкови дивизии отчасти чрез пре-образуване на кавалерийските дивизии, които са запазени до този момент, но ползата от тях е минимална. Направени са и някои допълнения към танковите подразделения на мотострелковите пехотни дивизии, обаче едва половината от съществуващите 20 бронетанкови дивизии получават достатъчно попълнения от танкове.

Накратко казано, тази равностойност на силите на германците е твърде съмнително основание за продължаване на настъплението. Дори и с най-големи усилия те едва ли биха могли да възстановят предишната численост на въоръжените си сили, и то само чрез свикване на повече мъже под знамената от съюзниците им, които отстъпват по качество на собствените им войски. Германия няма резерви, за да попълни загубите от една нова скъпо струваща кампания. Още по-голям недостатък е неспособността на германците да подсилят двата основни фактора в нападателната си мощ – военновъздушните и бронетанковите сили до равнище, което да им даде сигурно превъзходство, Неблагоприятните аспекти на ситуацията се разбират от германския Генерален щаб, но ръководителите му имат все по-малко влияние върху решенията на Хитлер. Натискът му върху тях е прекалено силен, за да му се противопоставят, а развоят на събитията притиска още по-силно фюрера. Той е принуден да продължи.

Въпросът за възобновяване на офанзивата през 1942 г. се обсъжда през ноември 1941 г. още преди последния опит да бъде превзета Москва. Рундщетт твърди, че в тези ноемврийски дискусии не само е настоявал за преминаване към отбранителна стратегия, но и е изтъквал целесъобразността на едно изтегляне до линията на първоначалните стартови позиции в Полша. Твърди се, че Лееб се съгласил, докато другите генерали не приемали такава пълна смяна на политиката. Въпреки това повечето от тях все по-често си задават въпроса, докъде би могла да ги доведе войната с Русия, и не проявяват особено желание за възобновяване на настъплението. Провалът на офанзивата срещу Москва през

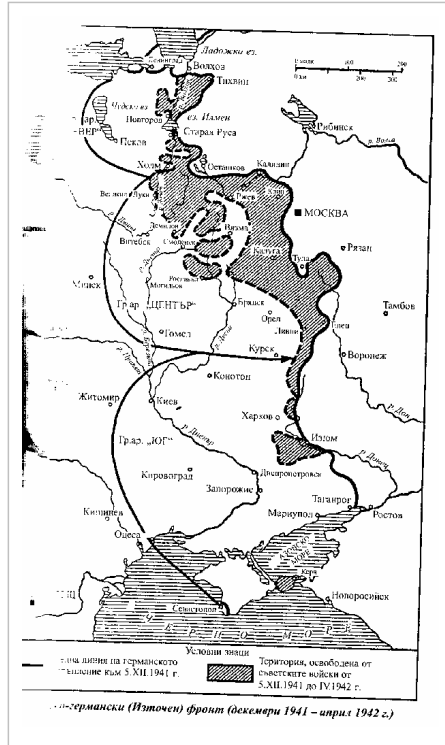
декември и последиците от зимата засилват съмненията им.

Влиянието на опозицията на военните обаче е отслабено от промените във висшето военно ръководство, последвали след провала на кампанията през 1941 г. Рундщет моли и му е разрешено да излезе в оставка в края на ноември, когато Хитлер отхвърля предложението му за прекъсване на настъплението към Кавказ и за връщане на позициите при река Миус, докато мине зимата. Той поне има късмет в избора на момента и начина на оттеглянето си. Когато провалът на цялата кампания става ясен за света, оттеглянето на Браухич на 19 декември е представено с формулировка, в която се прави намек, че той е виновен за случилото се. Това помага на Хитлер да постигне двойката цел да намери изкупителна жертва и да си отвори път за пряко командване на въоръжените сили. Бок, който много енергично подкрепя последното усилие на Хитлер да превземе Москва, обявява в средата на декември, че страда от стомашно заболяване, причинено от стрес, и на 20 декември оставката му е приета. За момента Лееб остава. Не е толкова лесно да го обвинят за неуспеха да бъде превзет Ленинград, тъй като планираната от него така е отменена по лично нареждане на Хитлер точно преди започването и поради страх от загубите, които могат да бъдат понесени в уличните боеве. Обаче когато вижда, че нищо не може да убеди Хитлер да се изтегли от дъгата при Демянск, Лееб моли да бъде освободен от заемания пост. Оттеглянето на Браухич и на тримата първи командващи армейските групи отслабва възпиращото влияние на началника на Генералния щаб Халдер. Резултатът от това и от желанието на Хитлер да поеме сам командването се подсилва и от есте-ствения стремеж на новоназначените командващи да не изразяват гласно съмненията си и да приемат без възражения желанията на Хитлер. Той добре знае как повишението се отразява на преценките и как да си осигурява подчинение. Професионалните амбиции рядко устояват на подобно изкушение.

Рундщет е заменен от Райхенау, Бок – от Клуге и по-късно Лееб – от Кюхлер. Оттеглянето на Бок от поста командващ групата армии „Център“ се дължи на временно заболяване и когато през януари Райхенау внезапно умира от инфаркт, той отново заема своето място. През юли окончателно губи влияние, когато войските на юг се реорганизируют по време на лятната офанзива. При тази реорганизация за настъпление към Кавказ от групата армии „Юг“ е създадена специална армейска групировка „А“ и командването и е поверено на фелдмаршал Лист. Останалите части от групата армии „Юг“ пренасочени към армейската групировка „В“, командвана от Бок, а след това – от Вайс.

Планът за новата голяма офанзива добива окончателни очертания в първите месеци на 1942 г. Решението на Хитлер е повлияно от натиска, който му оказват икономическите експерти. Те заявяват, че Германия не може да продължи войната, ако не се слобие с кавказкия петрол, с пшеница и руда. Погрешността на това становище се доказва от факта, че Германия не успява да си осигури петрол от Кавказ, но въпреки това успява да продължи войната още три години. Хитлер е склонен да приеме подобни икономически аргументи, тъй като отговарят на инстинктивното му желание да започне нова офанзива. Идеята за оттегляне му е противна независимо дали може да облекчи положението и да донесе потенциални предимства. След като не желае да направи такава крачка назад, не му остава нищо друго, освен отново да тръгне напред.

Това инстинктивно желание го кара да пренебрегва неудобните факти. Например германското разузнаване съобщава, че руските заводи в Урал и на други места произвеждат по 600–700 танка на месец. Но когато Халдер му представя доказателствата, той удря по масата и заявява, че подобно темпо на производство е невъзможно. Вече не вярва на това, в което не иска да вярва. Все пак е принуден да признае, че ресурсите на Германия са ограничени, и се съгласява мащабите на новата офанзива да бъдат ограничени. Така както е формулирана в началото на пролетта, тя трябва да започне от двата фланга, а не по целия фронт. Главното усилие трябва да бъде на южния фланг, близо до Черно море, насочено надолу по коридора между реките Дон и Донец. След като достигне и премине долното течение на Дон между неговия завой на юг и устието му при Черно море, настъплението трябва да се насочи на юг към петролните полета на Кавказ, като същевременно бъде разширено и на изток към Сталинград на брега на Волга.

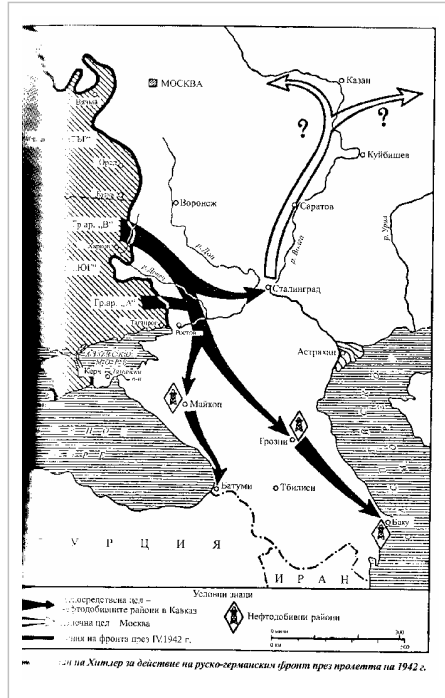
При формулирането на тази двойна цел Хитлер се блазни от идеята, че превземането на Сталинград може да му открие пътя за придвижване на север, за да заобиколи тила на руските армии, които защитават Москва, а някои хора в антуража му дори говорят за настъпление към Урал. Но след доста спорове Халдер го убеждава, че това е прекалено амбициозен план, и се приема, че целта ще бъде да се настъпва отвъд Сталинград само дотам, докъдето бъде гарантирана тактическата сигурност на това стратегическо място. Освен това се приема, че превземането на Сталинград е средство да се осигури стратегическо прикритие на фланговете на настъплението в Кавказ. От Сталинград се контролира ивицата между Волга и Дон, а като комуникационен център градът би се оказал тапата, с която да бъде запушено гърлото на тази теснина.

Планът на Хитлер от 1942 г. предвижда и втора офанзива за превземането на Ленинград през лятото. Освен като престижна тази стъпка се оценява като важно средство за осигуряване на комуникациите с

Финландия за преодоляване на изолацията ѝ.

В останалата част на Източния фронт германските армии трябва да следват отбранителна тактика и само да укрепят още повече позициите си. Накратко казано, настъплението през 1942 г. трябва да се ограничи само по двата фланга. Това ограничение е показателно до каква степен Германия е останала без резерви. Освен това планираното настъпление по южното крило може да бъде извършено само ако след настоятелно искане съюзниците осигурят тилово прикритие на фланговете, когато частите настъпят в дълбочина.

Идеята за такова голямо настъпление в дълбочина по единия фланг без натиск срещу центъра на противника в същото време е в противоречие с каноните на стратегията, към която германските генерали се придържат още от младини. За тях нещата изглеждат още по-зле и заради това, че настъплението трябва да бъде осъществено в коридора между главните руски армии и Черно море. Освен това те се тревожат, че защитата на тила им ще зависи до голяма степен от румънски, унгарски и италиански войски. Хитлер отговаря на тревожните им въпроси с твърдението, че Германия може да продължи войната само ако си осигури доставки на петрол от Кавказ. Колкото до риска да се разчита на съюзническите войски за защита на германския фланг, той заявява, че те ще се ползват, за да държат позициите при Дон и при Волга между Сталинград и Кавказ, където бреговете на реките ще улеснят задачата им, а превземането на Сталинград и контролирането на този основен възел ще повишат самочувствието на германските войници.

Като увертюра към главната офанзива на 8 май германските войски в Крим предприемат атака за превземането на източната му част – полуостров Керч, където руснаците са успели да ги спрат през есента. Добре подготвената атака, подпомогната от голям брой пикиращи бомбардировачи, успява да извърши пробив в отбраната. Втурвайки се през него, германците напредват на север и приковават голяма част от защитниците към брега, където пикиращите бомбардировачи скоро ги принуждават да се предадат. След като така разчистват пътя си, те се спускат по дългия 80 км полуостров. След кратко спиране при „Татарския вал“ – историческа отбранителна позиция на 19 км от края на полуострова, те превземат Керч на 16 май и така изгонват руснаците от Крим. В руски ръце остава само крепостта Севастопол в югозападния край на полуострова, която от дълго време е изолирана.

Този удар е замислен като средство за подпомагане на главната цел – чрез преминаване на Керченския проток да се навлезе в Таманския

полуостров, който оформя западния край на Кавказ. Пътят трябва да бъде разчистен от германските войски. Обаче главната офанзива в Кавказ напредва толкова бързо през континента, че този своеобразен лост не е нужен.

Най-решаващият фактор за разчистване пътя на германското настъпление става руската офанзива към Харков, която започва на 12 май с атака срещу 6-а армия на Паулус. Тя има за задача да ликвидира германския клин при Изюм. Това е преждевременно начинание, което не е по силите на руската армия на този етап, като се има предвид умението на германците да се отбраняват. Неговите амбициозни цели и прекалено големи очаквания личат от заповедта на маршал Тимошенко, която започва с думите: „Нареждам на войските да започнат решителна офанзива“. Продължението на това настъпление към Харков развързва ръцете на германците, тъй като ангажира твърде голяма част от руските резерви, излагайки ги на опасност от смъртоносен контраудар. Руснаците пробиват германската отбрана в района на Харков и се разгръщат ветрилообразно на северозапад и на югозапад. По нареждане на Хитлер планираната атака от 6-а армия на Паулус и 1-ва танкова армия на Клайст срещу дъгата при Изюм е предприета един ден по-рано, а руската офанзива е спряна от контранастъпление на Бок. Две цели съветски армии и части от други две са напълно разбити и в края на май в плен попадат 241 000 червено-армейци. Така руснаците остават със съвсем малко резерви, за да посрещнат голямото настъпление на германците през юни. В германската офанзива има колебание по отношение както на момента на започването ѝ, така и на разположението на войските. Тя е планирана да се извърши по целия германски фронт в Южна Русия, който се простира от крайбрежието близо до Таганрог и върви покрай Донец към Харков и Курск. Това е преден фронт. Най-отдалечените му части отляво трябва да се придвижат първи. Изнесените по-напред части отдясно трябва да изчакат лявото крило да се изравни с тях, преди данапреднатно същевременно трябва да помогнат, оказвайки натиск по фланговете, за да отслабят съпротивата, която среща левият фланг.

Отдясно е 17-а армия, която е взаимодействала с 11-а армия в Крим. Вляво и малко по-назад от 17-а армия е 1-ва танкова армия. След 9 юли тези две армии образуват армейската групировка „А“ под командването на Лист, която има задача да нахлуе в Кавказ. Вляво от нея действа армейската групировка „В“ командвана от Бок, която включва 4-та танкова армия, 6-а армия, 2-ра армия и 2-ра унгарска армия. Двете танкови армии трябва да нанесат решаващите удари, като и двата са

нанесени от германския по-заден фланг срещу най-предните руски позиции. 1-ва танкова армия трябва да нанесе удара си откъм сектора на Харков, а 4-та – от сектора при Курск. Пехотните армии трябва да ги последват и да ги подкрепят.

Като непосредствена увертюра пред главната офанзива на 7 юни 11-а армия на Манщайн предприема настъпление срещу крепостта Севастопол. Въпреки че съпротивата е ожесточена, германците след време успяват да надделеят благодарение на по-голямата си численост и умение, въпреки че крепостта пада едва на 4 юли, а с нея и целият Крим преминава в германски ръце. Така руснаците са лишени от главната им военноморска база на Черно море, но флотът продължава да съществува, макар фактически да остава пасивен.

Междувременно това първоначално действие в Крим е последвано от друго важно странично настъпление, което е по-близо до целите на главната операция. на 10 юни германците разширяват клина при Изюм, като форсират река Донец и успяват да заемат позиции на северния бряг. След като постепенно ги разширяват в голям плацдарм, на 22 юни те нанасят мощен танков удар на север и за два дни достигат Купянск, на около 65 км северно от реката. Това осигурява много ценна флангова подкрепа за източното направление на главната им офанзива, която започва на 28 юли.

На левия фланг на главното настъпление в продължение на няколко дни се водят ожесточени боеве, руските армии изчерпват резервите си и 4-та танкова армия успява да направи пробив в сектора между Курск и Белгород. След това настъплението бързо продължава през дългата 160 км равнина към Дон, близо до Воронеж. Създава се впечатлението, че германците директно ще форсират горното течение на Дон отвъд Воронеж, като прекъснат жп линията, свързваща Москва със Сталинград и Кавказ. В действителност те нямат подобно намерение. Заповядано им е да спрат, когато стигнат реката, и да заемат отбранителни позиции за продължаване на настъплението на югоизток. 2-ра унгарска армия пристига, за да замести 4-та танкова армия, която след това се отправя на югоизток през коридора между Дон и Донец, следвана от 6-а армия, която има за задача да превземе Сталинград, Всички операции на това ляво крило трябва да отстранят появилата сезаплаха за дясното крило. Докато вниманието на руснаците е съсредоточено върху настъплението от Курск към Воронеж, 1-ва танкова армия на Клайст извършва по-опасно придвижване откъм сектора на Харков. Тя се възползва от зле подобрите позиции, които руските сили са заели, както и от вклиняването в

руския фланг при Купянск. След като правят бърз пробив, танковите дивизии на Клайст се насочват на изток през коридора Дон-Донец към Чертково и към жп линията Москва–Ростов. Те завиват на юг покрай Милерово и Каменск към долното течение на Дон в района на Ростов.

Лявото крило, срещайки слаба съпротива, успява да премине реката на 22 юли, след като е изминало 400 км от първоначалната си позиция. На следващия ден дясното крило пристига в края на защитните позиции при Ростов и прави пробив в тях. Градът, разположен на левия бряг на Дон, се оказва уязвим за такива пробиви, а и при бързото отстъпление защитата му не е добре организирана. Германските атаки по фланговете засилват още повече обърква-нето и градът бързо пада. Прекъснат е петролопроводът от Кавказ. Руските армии вече могат да получават петрол само с танкери през Каспийско море и по новата жп линия, построена набързо в степта западно от Ростов. Русия губи и огромна част от възможностите за снабдяване с жито.

Единственият важен неблагоприятен момент в това впечатляващо настъпление, при което са разгромени големи струпвания на руските войски, е, че общият брой на пленниците не е толкова голям, колкото през 1941 г. Темпото на настъплението не е толкова бързо, което се дължи не толкова на руската съпротива, колкото на ранната загуба на много от добре обучените германски танкисти и на по-предпазливата тактика. Танковите „групи“ от 1941 г. са реорганизирани в танкови „армии“, в които е увеличен дялът на пехотата и артилерията. Това увеличение става причина за намаляване на скоростта на придвижване.

Въпреки че голям брой руски части веднага са отрязани от германското настъпление, много от тях успяват да се измъкнат от обкръжението и да се присъединят към останалите руски войски. Югоизточното направление на германското настъпление, естествено, ги кара да отстъпват в североизточна посока, като така помагат на руското командване да ги събере в района на Сталинград, където те стават непосредствена заплаха за фланга на германското настъпление към Кавказ. Това има изключително важно значение за следващата фаза на кампанията, когато германските армии се придвижват в две направления – едното към петролните полета на Кавказ, а другото към Волга и Сталинград.

След като преминава долното течение на Дон, 1-ва бронетанкова армия на Клайст се отправя на югоизток по долината на река Манич, която е свързана с канал с Каспийско море. Като взривяват стената на големия язовир и наводняват долината, руснаците моментално спират напредването на танковете. След двудневно забавяне германските сили

успяват да преминат реката и продължават да навлизат в Кавказ, разгръщайки се на по-широк фронт. Оку-ражени от липсата на съпротива и от открития терен, дясната колона на Клайст се отправя почти право на юг през Армавир към големия петролодобивен център Майкоп, на 300 км югоизточно от Ростов, и стига там на 9 август.

Същия ден авангардът на централната му колона влиза в Пятигорск, на 250 км източно от Майкоп в подножието на Кавказ. Лявата му колона се отправя още по на изток към Будьоновск. Напред са изпратени бързи мобилни под-разделения в резултат на което скоростта на това настъпление в началото на август отвъд Дон е страхотна.

Но то е забавено почти толкова внезапно, колкото внезапно се ускорява в началото. Основните причини са недостигът на гориво и планинският терен.

След време се прибавя и резултатът от битката за Сталинград, поглъщаща голяма част от силите, които биха могли да окажат решителна подкрепа на кавказкото настъпление.

Редовното снабдяване с гориво, необходимо за такова продължително при-движване напред, е трудно. При това доставките трябва да се правят по жп линията минаваща през теснината при Ростов, а широките руски релси трябва да бъдат сменени според стандартите на Централна Европа. Германците не се осмеляват да изпращат доставки по море, докато руският флот продължава да съществува. Една част е изпратена по въздуха, но тя не е достатъчна за поддържане на висока скорост на настъплението и основната част минава през железниците.

Планините са естествена бариера пред постигането на германската цел, а възпиращия им ефект е подсилен от все по-упоритата съпротива, на която германците се натъкват, когато навлизат в този район. Преди те лесно са за-обикаляли руските сили, опитващи се да попречат на настъплението, но сега предпочитат да се оттеглят, преди пътят им за отстъпление да бъде отрязан, вместо да продължат да се сражават упорито както през 1941 г. Промяната може би се дължи на по-гъвкава отбранителна стратегия, макар че от разпитите на военнопленници германското командване се убеждава, че се засилва тенденцията обградените войници да търсят начин да се върнат по домовете си, особено тези, които са от азиатската част на Русия.

Когато германците стигат Кавказ обаче, съпротивата става по-решителна. Отбраняващите се там войски се състоят до голяма степен от местни набор-ници които чувстват, че защитават собствените си домове, и добре познават планинския терен. Тези фактори засилват

отбраната, а характерът на терена стеснява действията на нападателите и насочва досегашното настъпление на бронетанковите им сили на широк фронт по строго определени пътища.

Докато 1-ва танкова армия продължава фланговото си настъпление в Кавказ, 17-а армия я следва пеш през теснината при Ростов и се насочва на юг към брега на Черно море.

След завладяването на петролните полета на Майкоп кавказкият фронт отново е разделен и са поставени нови цели. На 1-ва танкова армия се пада да отговаря за главния участък между река Лаба и Каспийско море. Първата и цел е да завладее планинската отсечка на голямото шосе, което преминава от Ростов до Тбилиси, а втората – Баку, на брега на Каспийско море, 17-а армия отговаря за по-тясната ивица от Лаба до Керченския проток. Нейната първостепенна задача е да напредне на юг от Майкоп и Краснодар през западния край на кавказката планинска верига, за да завземе черноморските пристанища Новоросийск и Туапсе. Втората и задача е да си пробие път през крайбрежното шосе отвъд Туапсе и така да си отвори пътя към Батуми.

Крайбрежният път южно от Туапсе минава между надвиснали над него високи планини, но първата задача на 17-а армия изглежда сравнително лесна, тъй като до брега остават по-малко от 80 км, а западният край на планинската верига преминава плавно в хълмист терен. Но задачата не се оказва лесна. Настъпващите части трябва да преминат река Кубан, чиито брегове около устието са широки и блатисти, а хълмовете на изток са доста стръмни и труднопреодолими. Наближава средата на септември, когато 17-а армия успява да превземе Новоросийск. Тя така и не успява да стигне до Туапсе.

По главното направление на настъплението 1-ва танкова армия бежи сравнителен напредък, но с намаляващо темпо и все по-чести спирания. Не-достигът на гориво се оказва решаващо препятствие за настъплението към планините. Понякога танковите дивизии спират движението си за няколко последователни дни, за да чакат нови доставки. По тази причина германците пропускат най-добрата си възможност за преминаване на проходите, докато все още могат да изненадат защитниците, преди те да успеят да укрепят браната си. Когато трябва да си пробива път с бой в планините, 1-ва танкова армия не може да разчита на опитните планински части, тъй като повечето са прикрепени към 17-а армия за опита ѝ да стигне Туапсе и да отвори крайбрежния път към Батуми.

Първият сериозен отпор е при река Терек, където се охраняват

подстъпите към планинския път за Тбилиси, както и към по-откритите петролни полета при Грозни, които са на север от планините. Ширината на Терек не внушава такъв благоговееен страх, както Волга, но бързото течение превръща гланинската река в труднопреодолимо препятствие. Тогава Клайст опитва маневра на изток надолу по течението и успява през първата седмица на септември да форсира брода при Моздок. Обаче отново е спрял в гористите хълмове отвъд Терек. Грозни се намира само на 80 км от Моздок, но всички усилия на германците да го достигнат завършват с провал.

Важна причина за този неуспех са прехвърлените от руснаците неколкостотин бомбардировача на летищата близо до Грозни. Внезапната им поява спира настъплението на Клайст, тъй като повечето от зенитните му батареи иголяма част от авацията му са изтеглени, за да помагат на германските сили при Сталинград. Това позволява на руските бомбардировачи да тормозят не-обезпокоявани армията на Клайст, още повече че тя е подложена и на друго голямо изпитание – да прокарава широки просеки за настъпление през горите.

Руснаците отклоняват вниманието на германците и с изпращането на ка-валерийски дивизии по Каспийското крайбрежие за набези по открития изто-чен германски фланг. В степта срещу разпръснатата на широк фронт отбрана руската кавалерия намира необикновено подходящи условия за специфичните си качества. В широката равнина тя е в състояние, когато пожелае, да си пробива път през предните германски позиции и да прекъсва доставките.

Съсредоточаването на руски войски по този фланг се извършва по жп линията, която е построена от Астрахан на юг. Релсите са положени направо върху равната степ без каквато и да било основа и без насипи. Германците скоро разбират, че печелят малко от прекъсването ѝ, защото веднага след като някой участък бъде разрушен, бързо се поставят нови релси. В същото време противникът е неуловим и засилва заплахата по фланга. Въпреки че германските мобилни подразделения успяват да проникнат чак до каспийския бряг морето им изглежда като „мираж в пустинята“. През септември и октомври Клайст продължава да прави опити за настъпление на юг от Моздок с изненадващи атаки на различни места. Всеки негов опит е блокиран. Тогава той решава да смени тежестта от левия на десния си център, за да нанесе удар от две страни срещу Орджоникидзе – вратата към Дарялския проход, през който минава планинският път за Тбилиси. Атаката е предприета в последната седмица на октомври и за нея той получава известна въздушна

подкрепа. Дясната му колона превзема Налчик с флангово настъпление на запад, а след това – Алагир, откъдето тръгва алтернативният военен път през прохода Мамисон. От Алагир настъплението му към Орджоникидзе е съчетано с нахлуване по долината на Терек. Дъждовете и снегът забавят последната фаза, но частите на Клайст почти достигат крайната си цел. Тогава руснаците започват добре премерена по време и цел контраатака. Това довежда до внезапния разгром на една румънска планинска дивизия, която се е справила добре с настъплението, но е изтощена от усилията. В резултат Клайст трябва да отстъпи назад и да изостави своя план. После фронтът е стабилизиран, но германците все още са изправени пред планинската бариера, която напразно са се опитали да преминат.

Това последно блокиране на германците в Централен Кавказ съвпада с началото на голямата контраофанзива при Сталинград.

Планиран е и един последен опит в Западен Кавказ, но така и не е осъществен. За него Хитлер много късно решава да изиграе коза си, прехвърляйки войски по въздуха, които той така ревниво пази. За акция срещу крайбрежния път от Туапсе за Батуми в съчетание с подновен натиск от 17-а армия близо до Крим е събрана парашутна дивизия, която за прикритие продължава да се нарича 7-а въздушна дивизия. Но точно тогава започва руската контраофанзива при Сталинград, последвана от руска атака близо до Ржев, където армиите на Жуков замалко не извършват пробив през август, опитвайки се да облекчат положението на Сталинград. Хитлер толкова е разтревожен от двойната заплаха, че отменя последното настъпление към Батуми и заповядва пара-шутните части да бъдат спешно изпратени на север с влак до Смоленск, за да подсилят централния фронт.

Тези провали и опасности са плод на неуспеха при Сталинград. Там една по-второстепенна цел постепенно се превръща в главно усилие, което ангажира сухопътните и въздушните резерви, нужни за изпълнение на основната цел, и безсмислено изчерпва силите на Германия.

Смешното е, че германците първо плащат дан за това, че са изпълнили каноните на ортодоксалната стратегия, а после – за това, че са ги пренебрегнали. От първоначалното съсредоточаване на силите се стига до фатално раз-пиляване на усилията.

Директното настъпление срещу Сталинград е извършено от 6-а армия под командването на Паулус, която се спуска по северната страна на коридора между Дон и Донец. С помощта на голямо танково настъпление откъм южната страна отначало тя бележи бърз напредък. Но след

време настъплението губи остротата си, тъй като се налага да бъдат отклонявани все повече и повече дивизии, за да защитават непрекъснато разширяващия се северен фланг покрай Дон. Същевременно частите намаляват при дългите и бързи преходи в голямата горещина, както и от загубите в сраженията. Това от своя страна затруднява боевете с отстъпващите руснаци. По-ожесточените сражения водят до по-тежки загуби и отслабват силите, които трябва да се справят със следващия отпор. Това започва да се чувства, когато 6-а армия приближава голямата източна извивка на Дон. На 28 юли предните ѝ мобилни части достигат реката близо до Калач, на 560 км от стартовата линия и само на около 65 от западния завой на Волга при Сталинград. Обаче този успех е незначителен и генералното настъпление е забавено от упоритата руска съпротива при завоя на Дон. Тесният фронт и малкото мобилни части, с които разполага 6-а армия, в сравнение с танковите армии пречат на възможностите и за маневриране. Едва след две седмици германците успяват да сломят съпротивата на руските сили при завоя. Дори тогава минават още 10 дни преди да могат да завоюват предмостия по протежение на реката.

На 23 август германците са готови да започнат финалния етап на настъплението срещу Сталинград. Атаката на 6-а армия от северозапад и на 4-та танкова армия от югозапад трябва да затвори града в клещи. Същата нощ част от германските мобилни подразделения стига бреговете на Волга на 50 км северно от Сталинград, а друга се доближава до извивката на Волга на 25 км южноот града. Защитниците продължават да държат обаче клещите широко разтворени. В следващата фаза германците организират атака от запад, като така завършват един оказващ натиск полукръг. За критичността на положението може да се съди по тона на призива към руските войски да се държат на всяка цена до последния човек. Те откликват на призива с възхитителна издръжливост, но трябва да се сражават при късащи нервите условия, утежнени и от проблеми със снабдяването и изпращането на подкрепления. Широката 3 км река зад гърба им не може да се смята изцяло за преимущество, тъй като им помага да се съпротивяват упорито, но същевременно усложнява действията им. По протежение на руската отбрана, която има форма на дъга, непрекъснато следват атака след атака при честа смяна на местата и методите, но успехът е незначителен и не може да компенсира загубите на нападателите. На моменти те успяват да пробият отбраната, но тези вклинявания не са достатъчно дълбоки, за да предизвикат нещо повече от локално отстъпление. По-чести са случаите, когато атаките не

успяват да пробият защитата. С отблъскването на всяка следваща атака се увеличава и важноста на мястото от психологическа гледна точка както при Вердюн през 1916 г. Този ефект се подсилва и от името на града. „Сталинград“ е вдъхновяващ руснаците символ, който хипнотизира германците, особено техния лидер. Хитлер е хипнотизиран до такава степен, че той мисли за стратегията и за бъдещето. Заради името тази битка е по-съдбоносна, отколкото при Москва. Малкото, което може да се спечели от нея, и рисковете, свързани с продължаващите усилия, са очевидни за всеки трезвомислещ военен анализатор. От такива постоянни атаки рядко има полза, освен ако защитниците не бъдат изолирани без подкрепления или резервите на страната са изчерпани. В случая именно германците не са в състояние да водят продължителни изтощителни сражения.

Въпреки огромните си загуби Русия разполага с много по-големи резерви от жива сила отколкото Германия. Тя изпитва сериозен недостиг най-вече на снаряжения дължащ се на загубите през 1941 г., които отчасти стават причина и за пораженията през 1942 г. Артилерията е недостатъчна, но до голяма степен е заменена от минохвъргачки, които се докарват на фронта с камиони.

Към края на лятото от новите заводи в тила, както и благодарение на амери-канските и британските доставки потокът от бойна техника се засилва. Съще-временно много по-широката мобилизация след началото на войната започва да дава плодове и потокът на нови дивизии от Азия се увеличава.

Фронтът при Сталинград е далеч на изток и снабдяването му с подкрепления и техника от изток е по-лесно. Това подпомага защитата на града и въпреки че директното изпращане на подкрепления е възпрепятствано от неудобното му положение, мощта на руските армии на северния фланг се увеличава.

Контаранатискът им на този фланг би променил равновесието доста по-рано, ако разполагаша с достатъчно основни оръжия за водене на съвременна война. Все пак това положение продължава да се отразява зле на германците, които са принудени да водят продължителна изтощителна битка и да използват ограничените си резерви от хора и техника, изразходвайки пропорционално повече сили.

Опасностите на целия този процес скоро са забелязани от германския ге-перален щаб. Когато се връща от ежедневните си разговори с Хитлер, Халдер често вдига ръце от отчаяние и безсилие, което показва на помощниците му, че е направил още един напразен опит да

го вразуми. С приближаването на зимата аргументите му против продължаването на офанзивата стават по-настойтелни, а това се отразява още по-зле на нервите на Хитлер и прави все по-непоносими отношенията между двамата. При обсъждането на военните планове фюрерът продължава с лекомисления си навик да движи с широк замах ръка над картата, въпреки че напредъкът сега е толкова незначителен, че почти не се забелязва на нея. След като все по-малко е в състояние да отстрани от пътя си руснаците, той все по-често проявява склонност да освобождава от онези съветници в кабинета, които си позволяват да му противоречат. Винаги е чувствал, че „старите генерали“ не възприемат с охота плановите му, и колкото по-неуспешни се оказват те, толкова повече той се убеждава, че пречка за това е Генералният щаб.

Така в края на септември Халдер се оттегля, последван от някои негови помощници, и е заменен от Курт Цайцлер – много по-млад човек, който преди това е бил началник-щаб на Рундшет на Запад. През 1940 г. Цайцлер става началник-щаб на танковата група на Клайст и благодарение до голяма степен на неговото смело планиране на снабдяването дългият преход на бронетанковите части от Рейн до Ламанш става възможен от логистична гледна точка. Но не само тези негови важни качества са определящи за избора му. Хитлер усеща, че ще му е по-лесно да работи с млад офицер по настъплението към Кавказ и Волга, особено след като внезапно го е издигнал до най-високия пост. Първоначално Цайцлер оправдава доверието, тъй като не безпокои Хитлер с непрекъснати възражения както Халдер. Но скоро и той започва да се безпокои и с намаляването на перспективата за превземане на Сталинград започва да спори с Хитлер, че идеята да се поддържа толкова далеч напред германски фронт е непрактична. Когато събитията потвърждават неговото предупреждение, съветите му започват вече да не се харесват на Хитлер и през 1943 г. той все повече страни от него, така че Цайцлер все по-малко има възможност да го съветва.

Същите основни фактори, които пречат на германската атака срещу Сталинград, стават причина за фаталния обрат там, като помагат на бъдещата руска контраофанзива.

Колкото повече германците се приближават до града, толкова по-малки стават възможностите им за маневриране. Същевременно стесняването на фронта помага на защитниците да прехвърлят резервите си по-бързо в застрашените точки по скъсяващата се дъга. Наред с това германците губят преимуществото, на което са се радвали, от непредвидимостта на намеренията им. В началото на лятната кампания, когато

стигат до Дон, изненадата им помага да парализират действията на защитата, обаче сега тяхната цел е очевидна и руското командване с по-голяма сигурност изпраща резерви там, където има нужда. Така увеличената концентрация на атакуващите сили при Сталинград има и обратен ефект, защото концентрираната атака среща концентрирана съпротива.

Същевременно това съсредоточаване на силите на германците при Сталинград все повече изчерпва резервите им за защитата на фланговете, която вече е твърде изтощена от това, че се е разпростряла на близо 650 км – от Воронеж покрай бреговете на Дон до дъгата при Сталинград и от там до Терек през степите на Калмикия. Голата пустош пречи на руснаците да организират контраудар по второто направление, но не такава е положението в сектора при Дон който, въпреки че е прорязан от реката, може да стане много уязвим, когато тя замръзне или когато руснаците открият незащитени места за форсирането и. Освен това те успяват да запазят едно предимство на Дон близо до Серафимович на 160 км западно от Сталинград.

Възможностите, които крие този прекалено дълъг фланг, са изследвани от малки пробни атаки, които руснаците организират от август нататък. Те им показват колко тънка е германската защита и че тя е поверена предимно на съюзниците на Германия: на унгарци – от Воронеж на юг, на италианци – около точката, в която фронтът завива на изток близо до Новая Калитва, и на румънци – близо до последната извивка на юг, западно от Сталинград, а и отвъд Сталинград. По този дълъг фланг има малко германски полкове и много рядко дивизии, разположени между позициите на съюзниците им. Секторите, заемани от една дивизия, достигат до 65 км дължина и при това няма добре укрепени позиции. Железопътните центрове често се намират на 160 и повече километри зад фронта, а теренът е толкова гол, че е трудно да се намери дървен материал за изграждане на отбранителни съоръжения.

Отчитането на тези смущаващи пречки кара германския Генерален щаб да заяви на Хитлер през август, че през зимата позициите при Дон няма да могат да бъдат задържани. Предупреждението не е взето под внимание. Всички отбранителни мерки са подчинени на задачата да бъдат превзет Сталинград.

Ограничаването на възможностите за маневриране става още по-очевидно в края на септември, когато германците проникват в разпръснатите около града предградия, а по-късно – и в промишления район. Въвличането в улични боеве винаги затруднява настъплението и е

особено възпиращо за армия, чието превъзходство се състои най-вече в по-големите ѝ възможности за маневриране. Същевременно в защитата се включват работнически отряди, ко-ито се сражават с ожесточението на хора, чиито домове са заложени на карта. При тези обстоятелства местната подкрепа се оказва важно допълнение към силите на защитниците – 62-ра армия, командвана от генерал Чуйков, и част от 64-та армия под командването на генерал Шумилов, в критичните седмици, преди притокът от подкрепления да постави началото на обрат в ситуацията. В сраженията западно от Дон 62-ра армия понася много тежки загуби, а генерал Ерьоменко, който отговаря за целия сектор, намира твърде малко подкрепления, с които да ги компенсира.

С влизането на германците в индустриалния район настъплението им преминава в поредица от локални атаки, които намаляват силата на натиска им. Възражда се и един навик, към който имат слабост командирите от старата школа с манталитет на пехотинци. Те използват танковете на малки групи, вместо да ги употребят за нанасяне на масиран удар. В повечето атаки участват по 20–30 или най-много по 100 танка, което означава само един танк срещу 300 сражаващи се бойци. При такива пропорции е естествено противотанковите оръжия да надделят. Но макар да говорят за лоши тактически умения, тези нищожни количества разкриват и нарастващ недостиг на материални ресурси. Това се отнася в същата степен и за подкрепата от въздуха. Германците изпитват недостиг на двата вида техника, на които главно се разчитали при досегашните си успехи. В резултат бремето, което трябва да носи пехотата, става по-тежко и цената на всяко следващо настъпление – по-висока.

На пръв поглед със свиването на обръча и приближаването на врага към сърцето на града положението на защитниците става все по-опасно и дори отчайващо. Най-критичният момент е на 14 октомври, но германската атака е спряна от 13-а гвардейска дивизия на генерал Родимцев. Дори след преодоляването на този критичен момент положението остава сериозно, защото сега гърбът на защитниците е толкова близо до Волга, че не остава място за по-емане на удара. Те вече не могат да отстъпват земя, за да печелят време. В тяхна полза обаче работят важни фактори.

Бойният дух на нападателите е сломен от увеличаващите се загуби, от нарастващото чувство за безизходица и от приближаването на зимата, а резервите им са така изцяло ангажирани, че прекалено разпрострениите флангове съвсем загубват гъвкавостта си. Така те стават все по-

уязвими за контраудара, който руското командване подготвя, струпвайки достатъчно резерви срещу прекалено изтощения противник.

Контраударът започва на 19 и 20 ноември. Моментът е добре подбран – в интервала между първите силни студове, при които земята се втвърдява и придвижването е по-лесно, и големите снегове, които пречат на маневрира-нето. Целта му е да се стовари върху германците, когато изтощението им естигнало краен предел и те болезнено преживяват неуспеха на настъплението си, което трябваше да им донесе победа.

Контраударът е умело премерен както от стратегическа, така и от психо-логическа гледна точка и косвено цели постигането на двоен ефект. Във флан-говете на сталинградското настъпление са впити два чифта клещи с цел да изолират 6-а армия и 4-та танкова армия от армейската групировка „В“, където фланговата защитата се осигурява главно от румънски войски. Планът е изгот-вен от един блестящ триум-вират в руския Генерален щаб – от генералите Жуков, Василевски и Воронов. Главните изпълнители са генерал Ватутин, командващ Югозападния фронт, генерал Рокосовски, командващ Донския фронт, и генерал Ерьоменко, командващ Сталинградския фронт. Тук трябва да се спомене, че Източният фронт като цяло е разделен от руснаците на дванайсет „фронта“, пряко подчинени на Генералния щаб в Москва. Вместо да ги организират в постоянни големи групировки, сега руснаците започват да практикуват изпращането на висш генерал и щаб от Върховното командване, който да координира действията на няколко „фронта“, участващи в съответни операции. „Фронтовете“ се състоят средно от по четири „армии“ – по-малки от западните, – всяка от които обикновено контролира дивизиите си сама, без посредничеството на щабове на армейските корпуси. Бронетанковите и моторизираниите части са организирани в групи от бригади, които наричат „корпуси“, но се равняват на големи дивизии, а тези корпуси се контролират от командващия фронта. Корпусната система е въведена отново от руснаците през лятото на 1943 г., още преди да се появят възможности да бъде напълно проверена новата система. Чрез съкращаването на звената по веригата на командването и прикрепването на голям брой „подразделения“ към по-висшите командири, извършването на операциите трябва да бъде ускорено и способността за маневриране да се увеличи. Всяко допълнително звено във веригата е „пречка“ в буквалния смисъл. Тя причинява загуба на време както за достигане на информацията до по-висшия командир, така и за изпращането на неговите заповеди до изпълнителите. Освен това тя отслабва възможностите за контрол както с това, че командващият няма

пряк поглед върху ситуацията, така и с ограничаването на влиянието му върху изпълнителите. В резултат на това колкото по-динамични стават операциите, толкова повече намалява броят на посредническите шабове. От друга страна, с увеличаването на броя на под-разделенията, ръководени от един щаб, се подобряват възможностите за ма-невриране, като се осигурява по-голяма гъвкавост. Една по-гъвкава органи-зация може да постигне по-голям ударен ефект, тъй като по-добре може да се нагоди към променящите се условия и да съсредоточи силите си в най-критичната точка. Ако човек има само един или два пръста освен палеца, той много по-трудно ще хване, както трябва, предмет или противник, отколкото ако има четири пръста и палец. Ръката няма да бъде толкова подвижна и по-малко ще може да оказва концентриран натиск. Подобно ограничаване на възможностите се наблюдава в армиите на западните сили, където формациите и частите са разделени само на две или три маневрени части.

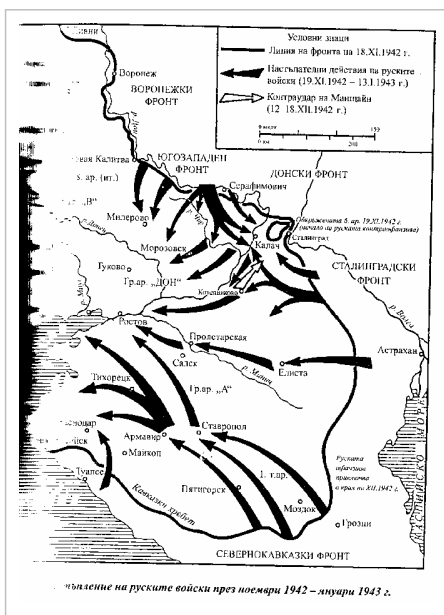
На северозапад от Сталинград руските предни части се спускат надолу по бреговете на Дон към Калач и жп линията, която води до Донецкия басейн. Югоизточно от Сталинград те се насочват на запад към железопътната линия, която минава южно от Тихорецк и Черно море. След като прекъсват тази линия, те настъпват към Калач и до 23 ноември обкръжението е завършено. То е стегнато още по-здраво през следващите дни, като затваря в капан 6-а армия и един корпус на 4-та танкова армия. През тези няколко дни на бързо придвижване руснаците променят в своя полза стратегическото равновесие, като запазват тактическото си предимство по отношение на отбраната. Кос-веният подход често води до такъв двоен ефект. Сега германците са принудени да продължат да нападат не за да пробият защитата на противника, а за да се измъкнат. Усилията им обаче са също толкова неуспешни, колкото опитите им преди това да се придвижат напред.

Междувременно от предмостиято при Серафимович се втурва друга мощна руска сила, която се разгръща в района западно от завоя на Дон, като настъпва на юг и навлиза в коридора Дон-Донец, за да се съедини при река Чир с войски-те, напредващи откъм Калач. Изграждането на този външен кръг е от изключително важно значение за успеха на целия план, защото с него се разстройва базата за операции на противника и се спуска желязна завеса пред по-преките пътища, по които могат да минат подкрепления в помощ на Паулус.

Това налага германският контраудар в средата на декември да бъде нанесен от югозапад, отвъд Дон, откъм Котелниково към Сталинград.

Силите за него са събрани набързо под командването на щаба на водената от Манщайн 11-а армия, която трябва да бъде изтеглена от групата армии „Център“ Така 11-а армия на Манщайн се преименува армейска групировка „Дон“. Малката и численост едва ли оправдава такова внушително наименование. За опита си да облекчи положението при Сталинград той разчита на оскъдни резерви, включително на 6-а танкова дивизия, която е докарана с влакове от Бретан, Франция.

Чрез умела тактика Манщайн използва до краен предел възможностите на танковете си и успява да се вреже дълбоко в руските отбранителни позиции. Това набързо подготвено настъпление обаче е спряно на 50 км от обсадената армия, а след това постепенно е изтласкано назад от руския натиск по фланга. С осуетяването на този опит всяка надежда за облекчаване на положението на Паулус отпада, тъй като германското командване няма резерви за друг опит. Все пак Манщайн се задържа на твърде уязвимите си позиции максимално дълго, дори повече, отколкото е безопасно, за да прикрива снабдяването по въздуха, чрез което на обречената армия се изпращат оскъдни доставки.

Междувременно на 16 декември руснаците започват нова външна

обходна маневра далеч на запад. Генерал Голиков, командващ Воронежкия фронт, атакува с левия си фланг и преминава на много места по средното течение на Дон в участък от 100 км между Новая Калитва и Монастирщина – район, който се държи от 8-а италианска армия. Като преминават на разсъмване покрития с дебел лед Дон, танковете и пехотата настъпват след тежка артилерийска подготовка, която вече е обърнала в бягство много италианци. Снежните виелици заслепяват малкото останали да се съпротивяват италианци и те не могат да спрат руснаците, които бързо настъпват на юг към Милерово и Донец. По същото време силите на Ватутин нанасят удар югозападно от Чир към Донец. За седмица настъплението от двете страни помита противника от почти целия коридор Дон-Донец. Защитата е твърде тънка, а настъплението – прекалено бързо за вземане на много пленници, но в следващия етап големи части от отстъпващата германска армия са настигнати, разбити и обкръжени. В края на втората седмица, с която идва и краят на годината, в капана попадат общо 60 000 души.

Атаката застрашава тила на всички германски армии по долното течение на Дон и в Кавказ. Обаче дълбокият сняг и упоритата съпротива на германците при Милерово и при няколко други комуникационни центъра северно от Донец отклоняват временно опасността. Въпреки това тя е толкова осезаема и толкова вероятна, че накрая Хитлер е принуден да си даде сметка за неизбежността на катастрофа, по-голяма дори от обкръжението при Сталинград, ако продължава да настоява за реализацията на своята мечта да завладее Кавказ и да иска намиращите се там армии да продължават да се държат (когато флангът им е изложен на опасност 1000 км по-назад). Така през януари им е изпратена заповед да се изтеглят. Решението е взето точно навреме, за да се измъкнат, преди пътят им за отстъпление да бъде отрязан. Успешното им изтегляне продължава войната, но предшества фактическата капитулация на армиите при Сталинград, като ясно показва на света, че германската приливна вълна се отдръпва.

Ходът на руската контраофанзива е белязан от умението, с което генерал Жуков избира местата за пробивите си както от психологическа, така и от топографска гледна точка. Той нанася удари по слабите места на противника което се отразява зле не бойния му дух. Освен това вкарва в действие алтернативни заплахи, когато атакуващите му части губят инициативата и възможността да разгромят напълно противника. След като концентрираната атака започва да намалява възможностите си да изтощи съпротивителните сили на врага, той подновява

първоначалния ѝ ефект чрез поредица от атаки на широк фронт, чиято цел е да продължат да поддържат напрежението. Обикновено тази стратегия, при която контраофанзивата преминава в офанзива, носи по-добри резултати и по-малко изтощава собствените сили.

Зад всички други фактори – материални и морални, които определят развоя на събитията, стои съотношението между пространството и използваната сила. на Източния фронт пространството е толкова широко, че един нападател винаги може да намери място за обходна маневра, ако не се съсредоточи върху прекалено очевидна цел – като Москва през 1941 г. и Сталинград през 1942 г. Така германците са в състояние да постигат успехи, без да имат числено превъзходство, докато могат да поддържат превъзходството си в качествено отношение. Но разтеглянето на Източния фронт в дълбочина е спасителен фактор за руснаците по времето, когато те не могат да се сравняват с германците по механизирани сили и маневреност. Германците обаче бързо губят техническите и тактическите си предимства, като същевременно изразходват голяма част от живата сила. С намаляването на числеността на войските им големите пространства на Русия вече са в тяхна вреда, защото застрашават способността им да удържат такъв широк фронт. Сега въпросът е дали могат да възстановят равновесието, като свият своя фронт, или са изразходвали до такава степен силите си, че не са им останали никакви шансове.

ДЕВЕТНАЙСЕТА ГЛАВА

Кулминация на настъплението на Ромел

Кампанията в Африка през 1942 г. се отличава с още по-голямо жесточение и дълготрайни обрати, отколкото през 1941 г. Тя започва, когато двете воюващи армии са изправени една срещу друга по протежение на западната граница на Киренайка – точно там, където са били преди девет месеца. Но три седмици след Нова година Ромел нанася стратегически контраудар, който достига повече от 400 км в дълбочина и изтласква британците назад на две трети от разстоянието до границата с Египет, преди да могат да се прегрупират. Там фронтът се установява на линията Ел Газал.

Към края на май Ромел отново атакува, изпреварвайки британската офанзива, така както неговата е била изпреварена през ноември. Сега след яростна битка с шеметни обрати британците са принудени да

отстъпят толкова бързо и толкова далеч, че успяват да прегрупират силите си едва когато стигат линията Ал Аламейн – последната врата към делтата на Нил. Този път разгърнатите германски части изминават за една седмица повече от 500 км в дълбочина. За това време обаче устремът и силите им са почти напълно изчерпани. Усилията на Ромел да продължи да настъпва към Александрия и Кайро са спрени и той се оказва отчайващо близо до поражение, преди битката да бъде прекратена поради взаимно изтощение.

В края на август, след като получава подкрепления, той прави още един опит да постигне победа. Британците получават повече подкрепления и под ръководството на новия им команден екип, оглавяван от сър Харолд Алек-сандър и генерал сър Бърнард Монтгомъри, настъпление-то му е спряно и той е принуден да отстъпи повечето от малките си първоначални завоевания.

В края на октомври британците започват да настъпват с по-многобройни сили и по-решително. След 13-дневна борба ресурсите на Ромел са изчерпани и повечето от танковете му са почти напълно негодни. Фронтът му се сгро-молява и той има късмет, че успява да се спаси с остатъците от армията си. Германците са прекалено слаби, за да продължат да оказват сериозна съпро-тивя, и осем седмици по-късно – към края на годината, те са изтласкани обратно до Буерат в Триполитания – на 1600 км от Ал Аламейн. Дори и това е само едно кратко спиране на отстъплението, което завършва в Тунис през май с пълната евакуация на германските и италианските войски от Африка. В началото на януари 1942 г. британците гледат на поражението си при Агадабия само като на временно прекъсване на настъплението към Триполи, Те са заети с планирането и подготовката на тази операция, която получава твърде сполучливото наименование „Акробат“. И действително в края на месеца са принудени да изпълнят поредица от задни салта. На 5 януари конвой от 6 кораба, които успяват да се промъкнат през британската военноморска и военновъздушна блокада, достигат Триполи с ново попълнение танкове, като по такъв начин Ромел вече разполага с малко повече от 100 танка. С това подкрепление и осланияйки се на сведенията за слабостта на британските настъпващи части, той започва в пълна секретност да планира незабавен контраудар, който предприема на 21 януари. На 23 януари в щаба му пристига италианският министър на войната, за да му връчи протест, но през това време авангардът на Ромел вече е настъпил на 160 км в източна посока, а британците се придвижват на изток още по-бързо.

Когато Ромел нанася контраудара, британската настъпваща сила е съставена главно от новопристигналата 1-ва танкова дивизия, чиято танкова бригада (от 150 тежки танка) се състои от 3 реорганизирани механизирани полка с малък опит в танковите операции и без какъвто и да било опит за действия в пустинята. Положението им се усложнява и от това, че новата пратка танкове за Ромел Т-III са с по-дебела – 50-милиметрова – броня, а германските проти-вотанкови артилеристи са усъвършенствали отбранителната си тактика, като я комбинират с танковете. Ето как описва това Хайнц Шмит: „Ние прехвърляхме нашите дванайсет противотанкови оръдия от една позиция на друга, докато танковете ни оставаха неподвижни и от укрити позиции ни прикриваха с огъня си. След като взехме новата позиция, ние ги прикривахме с огън, докато те отново се придвижваха напред. Тази тактика беше успешна и въпреки ожесточената стрелба противниковите танкове не успяваха да спрат настъплението ни. Противникът непрекъснато понасяше загуби и отстъпваше. Чувствахме, че не сме изправени пред онези кораби и опитни противници, които ни бяха притиснали така силно при Форт Капуцо“³⁸.

По-лошото е, че 3-те британски танкови полка влизат в боя поотделно. Те губят почти половината от танковете си още в първото сражение, когато германците атакуват изненадващо близо до Антелат. След това настъплението на Ромел временно е спряно от намесата на италианския министър на войната генерал Кавалеро, който отказва да разреши на италианския мобилен корпус да следва германския корпус „Африка“. Британците не съумяват да се възползват от тази пауза и липсата на силно противодействие от тяхна страна окуражава Ромел да напредне отново на 25 януари към Мсус. Той пробива позициите, заети от гвардейската бригада и 1-ва танкова дивизия, която отстъпва на север, отдръпвайки се от пътя му с останалите си 30 танка. Поради застрашителното настъпление на Ромел в дълбочина при Мсус 4-та индийска дивизия в Бенгази получава бързо заповед да напусне пристанището, което в момента е пълно с доставки, и да се оттегли на линията Дерна-Мечили. Същата нощ отстъплението е спряно, а Окинлек, който пристига със самолет от Кайро, за да се види с Ричи в щаба на 8-а армия, нарежда да се контраатакува. Намесата му обаче не се оказва толкова уместна и успешна, както през ноември. Тя води до разгръщане на британците в ширина и ги принуждава да стоят на едно място, за да покрят

38. Schmidt. With Rommel in the Desert, pp. 125–6.

разстоянието от 225 км между Бенгази и Мечили. През това време от положението си в центъра при Мсус Ромел има време и свобода да до-развие акцията си, както и да избира алтернативни цели.

Под влияние на разнообразните заплахи от негова страна през следващите дни в британското командване се издават противоречиви заповеди и контра-заповеди и цари объркване. Една от последиците е, че командирът на корпуса Годуин-Остин иска да бъде освободен от поста, тъй като командващият ар-мията издава заповеди направо на подчинените му. Резултатите са още по-лоши.

Тъй като разполага с малки сили, Ромел решава в следващата си стъпка да се обърне на запад срещу Бенгази, за да предотврати всякаква опасност за ариергарда си от тази посока, като същевременно демонстрира, че има намерение да се насочи към Мечили. Тази заблуждаваща маневра хипнотизира британското командване и то спешно прехвърля подкрепления към Мечили, а разпрострялата се на широк фронт 4-та индийска дивизия остава без подкрепа. Резкият завой на Ромел към Бенгази е напълно изненадващ и пристанището бързо е изоставено с всичките струпани в него запаси. Възползвайки се от изненадата, той изпраща 2 малки бойни групи да настъпят на изток. Като редуват смело атаките със заплаха за атаки, те карат британците да изоставят редица възможни отбранителни позиции и да отстъпят до линията при Ел Газал, въпреки че основното ядро на корпус „Африка“ поради недостатъчно снабдяване все още не е напреднало на изток отвъд Мсус. На 4 февруари британската 8-а армия се изтегля на укрепените позиции при Ел Газал, но едва в началото на април Ромел, след като преодолява колебанията на италианското Върховно командване, е в състояние да придвижи силите си близо до британските позиции.

Междувременно британците строят допълнителни укрепления и поставят мини по фронтната линия при Ел Газал, чиято подготовка за отбрана обаче скоро минава на второ място заради планирането на нова британска офанзива. Макар да е превърната в удобен плацдарм, фронтната линия при Ел Газал не е много подходяща за отбрана, тъй като е прекалено дълга и няма дълбо-чина. С изключение на крайбрежния сектор, укрепените пунктове са твърде отдалечени един от друг, за да си оказват ефикасна огнева подкрепа. Те се простират на 80 км на юг от брега с увеличаващи се празнини между тях. Позицията на левия фланг при Бир Хашейм, която се държи от 1-ва бригада на „Свободна Франция“ под командването на генерал Кьониг, се намира на 25 км от позицията при Сиди Муфтах. Друго усложнение за защитата става предната

база и крайна железопътна спирка при Белхамед с оглед на новата офанзива. Това е очевидна цел за флангова атака на противника и необходимостта да се защитават огромните доставки, струпани там, е постоянна грижа на британските командири по време на битката, което ограничава свободата им за маневриране. Стратегията и планирането страдат и от различните гледни точки в британското командване по въпроса, доколко е уместно и желателно едно по-ранно настъпление. От февруари Чърчил настоява да се действа по-рано, като изтъква, че британците разполагат с 635 000 души, които бездействат на близ-коизточния театър на военните действия, докато руснаците се бият отчаяно, а положението на Малта е изключително тежко поради непрекъснатите въздуш-ни нападения на Кеселринг. Окинлек, който има по-добра представа за техническите и тактическите недостатъци на британските войски, иска да се изчака, докато силите на Ричи стигнат нужното равнище за преодоляване на качествено превъзходство на войските на Ромел. Накрая Чърчил, пренебрегвайки аргументите му, решава да изпрати конкретни заповеди за атака, в които му нарежда да се подчини или да освободи поста. Но на 26 май Ромел атакува пръв, като отново изпреварва британците, чиято офанзива е планирана да започне в средата на юни.

С помощта на подкрепления и двете страни са станали по-силни, отколкото в началото на операция „Крусейдър“ през ноември, въпреки че броят на дивизиите си остава същият – 3 германски (2 от които бронетанкови) и 6 италиански (една бронетанкова) срещу 6 британски (2 бронетанкови). Ако се прави сравнение по брой на дивизиите, както обикновено правят държавниците и генералите, Ромел напада с 9 срещу 6 и точно тези военни сметки се използват, за да се обясни британското поражение.

Реалното съотношение на силите обаче е много по-различно и показва колко заблуждаващо е да се сравнява по дивизии. Четири от петте слаби италиански пехотни дивизии не са моторизирани и затова не могат да играят активна роля в битка с бързо маневриране, в каквата се превръща битката при Ел Газал. Британската 8-а армия не само разполага с изобилен мототранспорт, но и има 2 самостоятелни моторизирани бригадни групи и 2 „армейски“ танкови бригади освен своите 6 дивизии, докато една от нейните 2 бронетанкови дивизии (1-ва) има 2 танкови бригади вместо една, както е нормално сега. 8-а армия има общо 14 танкови подразделения на бойното поле, а други 3 са на път, с които да посрещне 7-те на Ромел, само 4 германски от които разполагат с добри танкове.

Като брой британците имат в танковите формации на 8-а армия общо 850 танка и още 420, които да бъдат изпратени като подкрепления. Противниците им разполагат общо с 560 танка, но 230 от тях са остарели и ненадеждни италиански танкове, а 50 от 330-те германски танка са леки. Само 280-те германски средни танка, въоръжени с оръдия, имат действително значение в сражение. Германците разполагат в резерв само с около 30 танка, които се ремонтират, и с една нова пратка от 20 танка, която току-що е пристигнала в Триполи. Така при по-реалистична сметка британците имат числено превъзходство в съотношение 3 : 1 в първия танков сблъсък и 4 : 1, ако се стигне до изтощителни сражения.

В артилерията британците имат числено превъзходство в съотношение 3 : 2 но това предимство отчасти е заличено от факта, че всичките им оръдия са разпределени между дивизиите. Същевременно Ромел използва много ефикасно мобилния си резерв от 56 средни оръдия, които държи под свой контрол.

Във въздуха между двете страни има повече равновесие, отколкото в която и да било друга битка. Британската пустинна авиация притежава на фронта приблизително 600 самолета (380 изстребителя, 160 бомбардировача и 60 разузнавателни самолета) срещу германско-италианските общо 530 самолета (350 изстребителя, 140 бомбардировача и 40 разузнавателни самолета) Обаче 120-те германски Ме-109 превъзхождат в качествено отношение британските „Хърикейн“ и „Китихок“.

Един по-важен въпрос е качествено съотношение между танковете на двете страни. След поражението на 8-а армия британците, съвсем естествено, защитават становището, че танковете им са по-лоши от противниковите, което е посочено като факт в официалната телеграма на Окинлек. То обаче не се основава на анализ на техническите данни за техните оръдия и броня. Повечето от германските средни танкове са въоръжени с къси, 50-милиметрови оръдия, чиято способност да пробиват бронята е малко по-слаба от 42-милиметровото по-скорострелно оръдие, с което са въоръжени всички танкове британско производство. По отношение на бронята повечето германски танкове през 1941 г. са по-слабо защитени, отколкото по-новите британски танкове (30 мм максимална дебелина на бронята срещу 40 мм), но сега те са по-добре защитени, с изключение на купола, като някои от новопристигналите танкове са с още по-дебели плочи от броня (50 мм), а останалите – с допълнителни ленти от броня върху най-уязвимите части на корпуса. Всички германски танкове обаче са по-уязвими от танковете „Матилда“ (78-милиметрова броня) и „Валнтайн“ (65-милиметрова

броя).

Новият германски среден танк Т-Ш (J) влиза в тази битка въоръжен с дълго-цевно 50-милиметрово оръдие, подобно на германското противотанково оръдие. Обаче само 19 от тези танкове стигат фронта, въпреки че още една пратка със същия брой пристига в Триполи. Това подкрепление изглежда нищожно след пристигането на повече от 400 нови американски танка „Грант“ в Египет. Преди началото на битката двете британски бронетанкови дивизии при Ел Газал са снабдени с близо 170 такива танка, които са въоръжени със 75-милиметрово оръдие. То има още по-голяма пробивна сила от дългоцевното 50-милиметрово оръдие на германския Т-Ш и е по-добре защитено (57-милиметрова дебелина на бронята в сравнение с 50-милиметровата броня на новите германски танкове), така че няма основателни причини за твърдението, че използваните от британците танкове били по-лоши от германските.

Тъкмо обратното, британците имат преимущество в качествено отношение, както и голямо числено превъзходство.

Що се отнася до противотанковите оръдия, британците добиват превъзходство в качествено отношение след пристигането на британското 6-фунтово (57-милиметрово) оръдие, чиято пробивна способност е с 30 % по-висока, отколкото на дългоцевното 50-милиметрово противотанково оръдие на германците. От новите оръдия пристигат достатъчни количества, с които да бъдат снабдени както мотострелковите пехотни бригади, така и моторизираните батальони на танковите бригади. Въпреки че германското 88-милиметрово зенитно оръдие все още си остава най-страшният „убиец на танкове“, Ромел има само 48 такива оръдия и тяхната висока платформа ги прави по-уязвими от стандартните противотанкови оръдия.

Анализът на техническите фактори не дава логично обяснение на поражението на 8-а армия при Ел Газал. Фактите ясно показват, че то се дължи главно на общото германско превъзходство по отношение на тактиката и особено на тактическото комбиниране на танкове и противотанкови оръдия.

Укрепената отбранителна линия при Ел Газал се държи от 13-и корпус, който сега се командва от генерал-лейтенант Гот с 2 изнесени напред пехотни дивизии – 1-ва южноафриканска отдясно и 50-а отляво. 30-и корпус, който все още се командва от Нори и се състои повече от танкове, трябва да защитава южния фланг, като същевременно отбива всяка танкова атака в центъра.

Колкото и да е странно, британските командири очакват, че именно

в тази посока е най-вероятно да се насочи Ромел. Поради тази двойна задача бри-танските танкове заемат лоша позиция, като 1-ва бронетанкова дивизия се намира близо до Форт Капуцо, а 7-а бронетанкова дивизия (която има само една танкова бригада) е разположена на около 16 км в южна посока и се е разпростряла в широк периметър, за да прикрива и да помага на френската бригада, която държи Бир Хашейм. Окинлек пише на Ричи писмо, в което препоръчва по-голямо съсредоточаване на силите, но за съжаление предло-жението му не стига предназначението си.

В осветената от луната нощ на 26 май Ромел бързо заобикаля британския фланг с 3 дивизии и с 2 италиански мобилни корпуса, докато 4-те немоторизирани италиански дивизии имитират настъпление пред отбранителна линия Ел Газал. Въпреки че обходната маневра (с повече от 10 000 различни превозни средства) е забелязана и за нея е съобщено, преди да се стъмни, а на разсъмване е докладвано, че германците бързо заобикалят Бир Хашейм, британските командири продължават да смятат, че главната атака ще бъде в центъра. Британските танкови бригади реагират бавно и влизат постепенно в бой и 2-те най-крайни моторизирани бригади на южния фланг, оставени без подкрепа, са разбити. Щабът на 7-а танкова дивизия е превзет и командирът и генерал-майор Ф. У Месърви е пленен, но по-късно успява да избяга. Това е второто му пременение за последните няколко месеца. През януари той командва 1-ва танкова дивизия, когато тя е изненадана и разбита от Ромел при Антелат.

Въпреки първоначалния успех Ромел не успява да си пробие път към морето и така да изолира дивизиите, заели позиции по протежение на линията Ел Газал, както се е надявал. Танковите му дивизии са шокирани от първата среща с танковете „Грант“ с техните 75-милиметрови оръдия. Германците се оказват изложени на унищожителен огън от разстояние, което е прекалено голямо, за да могат да отвърнат, и успяват да напреднат само когато докарват противотанкови оръдия, включително 3-те батареи с 88-милиметровите зенитни оръдия. Танковете им обхождат по фланговете британските, чиито подразделения, както и бригадите им са разделени и затова са по-уязвими подобни маневри по фланговете. Въпреки това до настъпването на нощта германските танкови дивизии успяват да напреднат само с 5 км на север от Капуцо, и то с цената на тежки загуби, но все още се намират на близо 30 км от морския бряг. В дневника си Ромел пише: „Планът ни да слоим съпротивата на британците зад линията Ел Газал не успя... Пристигането на новите

американски танкове отвори големи дупки в редиците ни... в този ден бяха загубени повече от една трета от германските танкове“.

Подновеният опит на Ромел да стигне морето на следващия ден постига твърде малък напредък и носи още загуби. С падането на нощта надеждата му да постигне бърза победа се проваля, въпреки че британците не правят нищо, за да се възползват от най-добрата си възможност да го разгромят. Положението му се усложнява от това, че подразделенията за обслужване на танковите части са принудени да предприемат дълги обиколки около Бир Хашейм с риск да бъдат засечени от британските танкове и авиация.

Самият Ромел се спасява на косъм от плен при едно пътуване с колата си а когато се завръща в щаба, установява, че в негово отсъствие той е бил превзет от британците. Корпус „Африка“ остава само със 150 годни за действие танка, а италианците – с 90, докато британците все още разполагат с 420. След още един неуспешен ден Ромел заповядва на войските си да заемат отбранителни позиции, но те са твърде несигурни, тъй като се намират отвъд укрепената линия Ел Газал, а британският гарнизон и широките минни полета са ги откъснали от останалите му сили. Да се сражаваш с гръб, притиснат до стената е твърде неприятно, но да се сражаваш с гръб към минно поле, е още по-лошо.

През следващите дни британската авиация засипва с бомби тази позиция, която е наречена сполучливо „Врящия котел“, докато 8-а армия я атакува на земята. Вестниците са пълни с възторжени съобщения, че Ромел е в капан, а в британското военно командване са уверени, че скоро ще се справят с него и че капитулацията му е неизбежна.

Но през нощта на 13 юни картината коренно се променя. На 14 юни Ричи напукса линията Ел Газал и започва бързо да отстъпва към границата, с което оставя в изолация силите в Тобрук. До 21 юни Ромел успява да превземе тази крепост с намиращите се в нея 35 000 души заедно с огромните ѝ запаси. Това е най-тежката британска катастрофа във войната, като се изключи падането на Сингапур. На следващия ден останките от 8-а армия изоставят позициите си при границата до Солум и бързо отстъпват на изток през пустинята, а Ромел ги преследва по петите.

Каква е причината за този драматичен обрат. Рядко е имало толкова заплетена битка, а и нишките досега не са разплетени напълно. Загадката на „Врящия котел“ продължава да държи в недоумение онези, които се опитват да я представят от британска страна. Тя става още по-загадъчна от митовете, които се разказват за нея.

Освен мита, че Ромел е имал повече танкове, друг мит е, че равновесието на силите се е променило и британците са загубили повечето от танковете си само в един фатален ден – 13 юни. В действителност това е само кулминацията на поредица от катастрофални дни. Ключът към разгадаване на загадката при „Врящия котел“ може да се намери в записките на Ромел. На 27 май вечерта той пише: „Въпреки несигурната позиция и трудностите, които имахме, продължавах да бъда изпълнен с надежди за изхода на битката, защото Ричи хвърли танковете си в сражението постепенно и така ни даде възможност да им се противопоставим с нашите танкове... Те не трябваше да постъпват толкова глупаво, като разделят силите си...“ По-нататък той пише, че е заел тази на пръв поглед опасно открита отбранителна позиция... „предполагайки, че британците няма да се осмелят да използват по-значителна част от танковите си формации, за да атакуват италианците при отбранителната линия Ел Газал (докато силни германски танкови сили за заели позиции, застрашаващи техния тил)... Затова предвидих, чебританските механизирани бригади ще продължат да си блъскат главата в на-шия добре организиран отбранителен фронт и така да изразходват силите си“³⁹

Преценката на Ромел се оказва съвсем вярна. Британците продължават серията от частични атаки срещу неговите позиции, като понасят тежки загуби. Подобни директни атаки се оказват най-лошата предпазна мярка. Докато ги отбива, той превзема изолираната позиция при Сиди Муфтах, заемана от 150-а пехотна бригада, която се намира зад гърба му, и разчиства коридор през минното поле за снабдяването си.

Четири дни по-късно, на 5 юни, Ричи предприема широкомащабна атака срещу позицията на Ромел. И отново вкарва силите си на части, а защитниците се възползват от предоставените им дълги интервали от време за да се прегрупират и да укрепят позициите си. Комплексният нападателен план има редица недостатъци и се превръща в разочароваща поредица от директни атаки, които една след друга са отбити. До втората нощ британската танкова мощ е стопена от загуби и повреди и от 400 техните танкове остават 170. На всичко отгоре, като се възползва от объркването на нападателите, още първата вечер Ромел предприема внезапна контраатака, с която разпилява една от бригадите на 5-а индийска дивизия, а след това клещите се затварят зад гърба на друга бригада, която е унищожена на следващия ден заедно с цялата артилерия, оказваща огнева подкрепа на дивизията. Залавянето на 4 артилерийски

39. The Rommel Papers, p. 208.

полка и на 4000 военнопленници е много важна придобивка.

Докато операцията продължава, британските танкови бригади са притиснати до стената. Опитите им да се притекат на помощ са откъслечни и некоординирани. Липсата на организация се засилва още повече, след като командирът на 7-а танкова бригада Месърви е прогонен от арената предишната вечер, когато щабът на 5-а индийска дивизия е превзет от германските танкове. В тази битка той на два пъти напуска сцената.

По същото време Ромел откъсва друг важен сектор от позициите на 8-а армия. На 1 юни вечерта, веднага след като разгромява британците при Сиди Муфтах, той изпраща една германска бойна група и дивизията „Триест“ да атакуват все още изолираните британски позиции при Бир Хашейм на южния фланг, които са заети от 1-ва бригада „Свободна Франция“. Тя обаче оказва такава яростна съпротива, че Ромел е принуден да поеме лично командването на атакуващите сили и да каже: „Никъде другаде в Африка не ми е бил даван толкова твърд отпор“. Едва на десетия ден той успява да извърши пробив като повечето французи успяват да се измъкнат под прикритието на нощта.

Сега Ромел има възможност да направи нов, по-дълъг скок. Въпреки че британските танкови бригади получават подкрепления и разполагат с общо 330 танка – над два пъти повече от останалите танкове на корпус „Африка“ увереността им е много разколебана и германците предусещат победата. На 11 юни Ромел атакува на изток и на следващия ден притиска две от трите британски танкови бригади между своите танкови дивизии, принуждавайки британците да се бият натясно, като може да ги обстрелва от две страни. Те може би биха положили повече усилия да се измъкнат от капана, ако не бяха останали без командир, тъй като Месърви отново е изолиран от войниците си – за трети път в продължение на три седмици, когато е на път да се срещне с командващия армията. До ранния следобед на 12 юни двете танкови бригади попадат в капан и само част от тях успяват да се измъкнат, а третата бригада, която им идва на помощ, понася тежки загуби от заелите добри позиции германци. На 13 юни Ромел се насочва на север и прогонва британците от укрепения лагер „Найтсбридж“, като същевременно продължава да преследва останалите британски танкове. До вечерта те остават едва 100. За първи път Ромел има числено превъзходство в танкове и тъй като е господар на положението на бойното поле, за разлика от британците има възможност да се възстанови и да поправи много от повредените си танкове.

Двете дивизии, които са на позиции при отбранителната линия Ел Газал, са изправени пред опасността да бъдат отрязани и да попаднат в капан, тъй като на 14 юни Ромел изпраща корпус „Африка“ на север покрай Акрома да отреже пътя край брега. Но германците са забавени от минното поле там и успяват да го преминат едва късно следобед. Междувременно екипажите на танковете са толкова уморени, че заспиват на мястото, където са спрели за през нощта, без да обръщат внимание на призивите на Ромел да продължат настъплението и да прекъснат крайбрежното шосе. Това е много щастливо обстоятелство за 1-ва южноафриканска дивизия, чиито моторизирани конвои успяват да се изтеглят обратно по шосето през нощта. Част от ариергарда им е отрязан, когато сутринта германските танкове се втурват към морето. Другата дивизия на позиция при линията Ел Газал – 50-а британска, успява да се измъкне само благодарение на пробива, който извършва в италианския фронт, след което прави широк кръг, движейки се първо на юг, а после – на изток към границата. 1-ва южноафриканска дивизия, след като успява да се измъкне по крайбрежния път, също продължава да отстъпва към границата, която е отдалечена на повече от 160 км и е на 110 км от Тобрук.

Такова продължително отстъпление противоречи на намеренията на Окинлек и той нарежда на Ричи 8-а армия да се прегрупира и да заеме позиции западно от Тобрук. Обаче Ричи не успява да докладва на главнокомандващия си, че дивизите от линията при Ел Газал отстъпват към границата, и докато Окинлек разбира това, вече е много късно да ги спре. Това е още по-лошо за британските части и те „падат от два стола на земята“.

На 14 юни, когато британците отстъпват, Чърчил изпраща телеграма, в която изрично подчертава: „Не може да става и дума да отстъпим от Тобрук“.

Той повтаря това предупреждение с телеграми на 15 и 16 юни. Този съвет от далечния Лондон става причина за най-голямата грешка, защото прибързаното оставяне на част от 8-а армия в Тобрук, докато останалите се изтеглят към границата, дава на Ромел възможност да разгроми останалите в Тобрук сили, преди да организират добре отбраната си.

След като стига крайбрежието, Ромел отново се обръща бързо на изток и танковете му заобикалят Тобрук, като превземат или изолират укрепените лагери на 8-а армия и се отправят към летищата при Гамбут източно от Тобрук. В това настъпление те разпиляват останките от британските танкови бригади, които след това отстъпват към границата.

Ромел още не ги преследва, тъй като веднага след като си осигурява контрол над летищата при Гамбут, насочва силите си обратно на запад и с изумителна бързина атакува Тобрук. Подсиленият гарнизон в Тобрук се състои от 2-ра южноафриканска дивизия (която включва 11-а индийска бригада) под командването на генерал Клопър и 32-ра армейска танкова бригада със 70 танка. Като виждат че танковите сили на Ромел се насочват на изток, те не очакват да бъдат атакувани и не са готови да го посрещнат.

В 5,20 часа сутринта на 20 юни секторът в югоизточния периметър на отбраната е подложен на ураганна бомбардировка от артилерия и пикиращи бомбардировачи, последвана от пехотна атака. В 8,30 часа сутринта германските танкове нахлуват през пробива в защитата. Ромел лично присъства там, за да ускори разширяването на пробива. Следобед танковите части преодоляват съпротивата на обърканите защитници и влизат в Тобрук. До сутринта гарнизонният командир генерал Клопър стига до заключението, че продължаването на съпротивата е безнадеждно, а отстъплението – невъзможно, и взема съдбоносното решение да се предаде. Въпреки че някои малки групи успяват да се спасят, 35 000 души падат в плен.

Като последица от тази катастрофа оцелелите части на Ричи отстъпват спешно към Египет, следвани по петите от Ромел. Той е много облагодетелстван в преследването от огромните запаси, които пленява в Тобрук. Според началник-щаба на корпус „Африка“ Байерлайн 80 % от транспорта на Ромел по това време се състои от пленени британски превозни средства. Макар че тази голяма придобивка му осигурява транспорт, гориво и храни, за да поддържа мобилността си, тя не възстановява боеспособността му. Когато на 23 юни корпус „Африка“ стига границата, той има само 44 годни за действие танка, а италианците – само 14. Въпреки това Ромел е решен отново да преследва „бягащата тълпа“.

Един ден след падането на Тобрук фелдмаршал Кеселринг пристига със самолет от Сицилия, за да се противопостави на по-нататъшно настъпление в Африка и да настоява за връщане на самолетните части за атака срещу Малта, каквато е предварителната уговорка. Италианското Върховно командване в Африка също не е склонно настъплението да продължи и на 22 юни. Бастико дава на Ромел заповед да спре, на което Ромел отговаря, че няма да приеме съвета и на шега кани по-вишестоящия от него да обявдат заедно в Кайро. Той може да си позволи такава волност след победата, още повече че от Хитлер идва вест за повишаването му в чин фелдмаршал като награда за успеха. Същевременно

Ромел се обръща директно към Мусолини и Хитлер с молба да му разрешат да продължи. Хитлер и военните му съветници имат големи съмнения за нападението срещу Малта, чувствайки, че италианският военен флот няма да ги подкрепи пред лицето на британските военноморски сили и че германските парашутни части, хвърлени над Малта, ще останат там без доставки и подкрепления.

Месец преди това, на 21 май, Хитлер решава, ако Ромел успее да превземе Тобрук, атаката срещу Малта – операция „Херкулес“, да отпадне. Мусолини също приема с облекчение варианта за не толкова трудна алтернатива на тежката задача, каквато е операция „Херкулес“, и с готовност приема една по-блестяща перспектива. Така рано на 24 юни Ромел получава радиograma: „Ду-чето одобрява намерението на германската танкова армия да продължи да преследва врага в Египет“. Няколко дни по-късно Мусолини пристига със самолет в Дерна, следван от друг самолет, който пренася бял кон за триумфалното му влизане в Кайро. Според италианските архиви дори Кеселринг се съгласява, че влизането в Египет е за предпочитане пред нападението срещу Малта.

Бързото отстъпление на британците от границата още преди пристигането на Ромел там оправдава и потвърждава ползата от смелата му стъпка. Това е най-поразителната демонстрация на влиянието на бойния дух. Потвърждава се и често цитираната фраза на Наполеон, че „във война съотношението между моралния и материалния фактор е три към едно“. Когато Ричи решава да напусне границата, „за да спечели време от разстоянието“, както телеграфира на Окинлек, той разполага там с 3 почти непокътнати пехотни дивизии, четвърта дивизия на път и има три пъти повече годни за действие танкове, отколкото корпус „Африка“.

Шокът от новината, дошла от Тобрук, кара Ричи да се откаже от всякакъв опит да задържи позициите на границата – решение, което взема в нощта на 20 юни, шест часа преди решението на Клопър да се предаде.

Намерението на Ричи е да даде отпор при Марса Матрух и там с бой да реши проблема с помощта на върнатите от границата дивизии, подсилени от 2-ра новозеландска дивизия, която току-що е пристигнала от Сирия. Вечерта на 25 юни Окинлек поема прякото командване на 8-а армия от Ричи. След като обсъжда проблема с началника на щаба си Ерик Дормън-Смит, той отменя заповедта да се задържи укрепената позиция при Матрух и решава да води по-мобилна битка в района на Ал Аламейн. Това е трудно решение като не само означава трудности по прехвърлянето на войски и запаси, но и ще предизвика ново

безпокойство в Уайтхол. Въпреки това Окинлек го взема, като показва хладнокръвие и здрави нерви. Макар по-нататъшното отстъпление да не е оправдано от гледна точка на материалното равновесие на силите, то вероятно е било разумно с оглед на твърде слабата позиция при Марса Матрух, която лесно е можела да бъде заобиколена, както и от гледна точка на възстановяването на бойния дух. Макар пристигащите от границата войски да не са съвсем паднали духом, увереността им е разколебана и те са объркани. Генерал-майор сър Хауард Кипънбъргър, командващ новозеландските войски и военен историк, който ги наблюдава, като пристигат в района на Матрух, ги определя като „толкова объркани и неорганизирани“, че „не вижда нито една обособена като самостоятелна единица част нито в пехотата, нито в артилерията, нито при танковете“. Ромел не им е дал време да се прегрупират и скоростта, с която ги преследва, обезсмисля намерението на Ричи да напусне границата, „за да спечели време от разстоянието“.

След като получава „зелена светлина“ от Рим, през нощта на 23 срещу 24 юни Ромел преминава границата, пресичайки на лунна светлина пустинята. До вечерта на 24 юни той изминава повече от 160 км, достигайки крайбрежното шосе източно от Сиди Барани, като следва по петите британците, макар да успява да застигне само малка част от ариергарда им. До следващата вечер е близо до позициите, които британците са заели при Матрух и южно от него.

Поради лекотата, с която Матрух може да бъде заобиколен, мобилните сили на 13-и корпус (под командването на Гот) са заели позиции в пустинята на юг, подкрепяни от новозеландската дивизия, а защитата на Матрух се осигурява от 10-и корпус на Холмс (с 2 пехотни дивизии). Между двата корпуса има празнина от 15 км, защитена от минно поле.

Германците не спират, за да се подготвят внимателно за атака. Поради липсата на сили Ромел трябва да разчита на бързината и изненадата. Докато британците събират близо 160 танка (почти половината от които от типа „Грант“), той разполага само с 60 германски танка (една четвърт от които леки Т-II) и шепа италиански танкове. Общата численост на пехотата от 3 германски дивизии е само 2500 души, а на 6 италиански дивизии – само 6000 души. Влизането в атака с толкова слаби сили е чиста лудост, но лудостта печели, подпомогната от бойния дух плюс бързината.

3-те много оредели германски дивизии, които са начело, започват атаката следобед на 26 юни. 2 от тях се отправят точно срещу празнината, за която вече стана дума. 90-а лека дивизия има късмет да се насочи

там, където минният пояс е най-рядък, и до полунощ вече е на 20 км зад него, а на следващата вечер стига крайбрежното шосе и така блокира прекия път за отстъпление от Матрух. На 21-ва танкова дивизия ѝ е нужно повече време, за да премине през двойното минно заграждение, на което се натъква, но на разсъмване изминава 30 км навътре, а след това се насочва към тила на новозеландската дивизия при Минкар Каим, разпилявайки част от транспортните ѝ средства, преди да бъде спряна. На юг 15-а танкова дивизия се натъква на британски танкове и е задържана от тях през по-голямата част на деня. Обаче бързото дълбоко проникване на 21-ва танкова дивизия и заплахата, която тя представлява за пътя на британците за отстъпление, принуждават следобед Гот да даде заповед за изтегляне, което скоро се превръща в хаотично бягство. Новозеландската дивизия е оставена в изолация, но след настъпването на тъмнината тя успява да си пробие път през слабото противниково обкръжение. 10-и корпус при Матрух почти до разсъмване на следващия ден – 9 часа, не е предизвестен за отстъплението на 13-и корпус, след като пътят му за отстъпление е блокиран. Близко две трети от силите при Матрух успяват да се измъкнат през следващата нощ, като правят пробиви на юг на малки групи под прикритието на мрака. Но 6000 души падат в плен – повече от цялата ударна сила на германците, като оставят след себе си огромно количество запаси и снаряжение в ръцете на Ромел.

Междувременно ариергардите на танковите му колони напредват толкова бързо, че лишават британците от всякаква надежда да дадат временен отпор при Фука. Те пристигат с такава бързина на шосето там, че на 28 юни вечерта застигат и разгромяват останките от една индийска бригада, които са разпилени още в началото на атаката, а на следващата сутрин вкарват в капан избягалите от Матрух колони. 90-а лека дивизия, която помита противника при Матрух, подновява настъплението си на изток по крайбрежния път и настига ариергардите на танковите колони. На следващата сутрин, 30 юни, Ромел пише въодушевен на жена си: „Остават само още 150 км до Александрия!“ До ве-черта с само на 100 км от целта и ключовете към Египет като че ли скоро ще бъдат в ръцете му.

ДВАЙСЕТА ГЛАВА

Обрат в Африка

На 30 юни германците приближават позициите при Ал Аламейн, напредвайки сравнително малко, докато чакат да пристигнат италианците. Тази кратка пауза за събиране на силите проваля шансовете на Ромел. Същата сутрин останките от британските танкови бригади все още са в пустинята южно от крайбрежния път, без да си дават сметка, че са изпреварени от танковете на Ромел. Само твърде разределеният строй на преследващите сили ги спасява от възможността да паднат в капана, преди да намерят убежище на позициите при Аламейн.

Краткото спиране на Ромел може би е предизвикано от грешни сведения на разузнаването за войските, които отбраняват тази позиция. В действителност тя се състои от четири укрепени лагера, разпрострели се на 52 км между крайбрежието и стръмнината на голямата падина Катара, и поради солените блата и меката почва не предоставя много възможности за обходна маневра по фланговете. Най-големият и най-силен укрепен военен лагер се намира на брега при Аламейн и се заема от 1-ва южноафриканска дивизия. Следващият, който е подобен на него, се намира на юг и е наскоро построен при Деир ел Шейн. Той се заема от 18-а индийска бригада. Третият, на 11 км по-нататък, е лагерът Баб ел Катара (наричан от германците Карет ел Абд) и е защитаван от 6-а новозеландска бригада. На 23 км от него е лагерът Накб ел Дуейс, отбраняван от 5-а индийска бригада. Разстоянията между тях се защитават от верига малки мобилни колони, съставени от тези 3 дивизии и останки от 2-те, които са били в гарнизона на Марса Матрух.

При съставянето на плана за атака на 1 юли Ромел не знае за съществуването на новия укрепен лагер при Деир ел Шейн. Не му е известно също, че е изпреварил в настъплението си отстъпващите британски танкове и те току-що са пристигнали в Аламейн. Затова предполага, че вероятно ще бъдат разположени на юг, за да прикриват този фланг. Разчитайки на това, той планира стремителна атака в това направление, която да бъде последвана от бърз завой на корпус „Африка“ на север, за да извърши пробив в ивицата между Аламейн и Баб ел Катара. Обаче корпус „Африка“ се натъква на неизвестния му укрепен лагер при Деир ел Шейн и е задържан до вечерта, когато успява да го превземе и да плени повечето от защитниците му. Те се държат достатъчно дълго, като провалят плановете на Ромел за бърз пробив и последващо бързо

разширяване. Британските танкове пристигат на полесражението твърде късно, за да спасят укрепения лагер, но тяхната закъсняла поява помага да бъде спряно настъплението на корпус „Африка“. Ромел заповядва да се напредва на лунна светлина, обаче намеренията му са осуетени от британската авиация, която се възползва от лунната нощ, за да бомбардира и да разпръсне германските снабдителни колони.

Този ден – сряда, 1 юли, е най-опасният момент от битката в Африка. Именно този ден може да бъде смятан за повратен момент в по-голяма степен, отколкото отблъскването на подновената атака на Ромел в края на август или битката през октомври, която завършва с отстъплението на Ромел – сражението, което поради явно по-драматичния си изход става известно като „битката при Аламейн“. В действителност има поредица от „битки при Ала-мейн“ и първата от тях е най-решаваща.

Новината, че Ромел е стигнал Аламейн, принуждава британския флот да напусне Александрия и да се оттегли през Суецкия канал в Червено море. В Кайро от комините на сградата, където се намират военните щабове, се издигат облаци дим, когато набързо се изгаря документацията. Войниците мрачно наричат деня „Пепелната сряда“. Ветерани от Първата световна война си спомнят, че това е първият ден на офанзивата при Сома през 1916 г., когато британската армия губи 60 000 души – най-голямата загуба в историята ѝ.

Като гледат черната пепел от изгорената хартия, хората в Кайро, естествено, си мислят че британците бягат от Египет, а железопътната гара е обсадена от тълпи, които искат да заминат. Когато научава тези новини, светът решава, че британците са загубили войната в Близкия изток.

Обаче с настъпването на нощта ситуацията на фронта става по-обнадеждаваща и защитниците – по-уверени за разлика от настроението в тила на фронта.

Ромел продължава атаката си на 2 юли, но корпус „Африка“ има по-малко от 40 годни за действие танка, а войниците са уморени до смърт. Подновената му атака започва следобед, но скоро е спряна, когато се натъкна на 2 големи формации британски танкове – едната е на пътя на атаката, а другата заобикаля нейния фланг. Окинлек хладнокръвно преценява ситуацията, дава си сметка за слабостта на атакуващите сили на Ромел и планира акция, с която се надява да нанесе решителен контраудар. Планът му не е изпълнен така, както е бил замислен предварително, и спънките при изпълнението изпаряват надеждите му, но въпреки това проваля намеренията на Ромел.

Ромел прави нов опит на 3 юли, но дотогава корпус „Африка“ е останал само с 26 годни за бой танка. Сутринта настъплението му на изток е спряно от британските танкове, но следобед е направен нов опит, благодарение на което са изминати 15 км. Опитът на дивизия „Ариете“ да се съедини с германските части, също е неуспешен. По време на сражението 19-и новозеландски батальон залавя с внезапна контраатака срещу фланга и почти цялата артилерия на дивизия „Ариете“, а останалите „панически си плюят на петите“. Този провал е сигурен знак за крайно изтощение.

На следващия ден, 4 юли, Ромел мрачно пише: „Съпротивата е прекалено силна, а нашите сили са изчерпани“. Неговите атаки не само че са отбити, но им се отговаря и с тежки контраудари. Войниците му са прекалено уморени и са твърде малко, за да могат да направят нов опит. Той е принуден да отмени атаката, за да им даде възможност да си поемат дъх, въпреки че това дава на Окинлек време да докара подкрепления.

Освен това Окинлек отново има инициативата и е на път да постигне решителен обрат още преди подкрепленията да пристигнат. За този ден неговият план, в общи линии, е същият, както и за предишния – да спира атаката на танковата армия със силите на 30-и корпус на Нори, докато на юг 13-и корпус на Гот напредне през вражеския тил. Обаче сега основната част от танковите сили се намира на север при 30-и корпус, а в състава на 13-и корпус е включена реорганизираната наскоро 7-а танкова дивизия, наричана „лека танкова дивизия“, в която има моторизирана бригада, бронирани коли и танкове „Стю-арт“. Липсва ѝ ударна мощ, но тя е достатъчно мобилна, за да настъпва бързо на широк фронт, заобикаляйки тила на противника, докато силната новозеландска дивизия атакува неговия фланг.

За съжаление липсата на секретност при радиовръзката позволява на гер-майските подслушвателни служби да засекат разговорите на британците и да предупредят Ромел за плана на Окинлек. 21-ва танкова дивизия е изтеглена назад, за да посрещне обходната маневра, и това противодействие може би засилва колебанието, което преките командири показват при изпълнението на решителните намерения на Окинлек. Подобно колебание личи и в северния сектор. Когато 21-ва танкова дивизия се връща назад, някои от танковете „Стюарт“ на 1-ва танкова дивизия тръгват напред и това незначително настъпление постига много значителен резултат – внезапна паника сред оредените войници на 15-а танкова дивизия (чиято боева мощ се състои от 15 танка и 200 стрелци).

Подобна паника сред коравите германски войници показва колко пре-напрегнати са били. Нищо не е направено обаче, за да се използва въз-можността за обща атака, която е можела да се окаже решаваща. Съща-та нощ Окинлек още по-категорично заповядва да се продължи атаката, заявявайки: „Задачата ни продължава да е разгромяването на противника колкото е възможно по на изток, като не му се позволява да се измък-не здрав и читав... На врага не трябва да се позволява да си поеме дъх... 8-аармия да атакува и да разгроми противника на сегашните му позиции“. Той обаче не успява да предаде високия си боен дух надолу „по веригата на ко-мандването“. Придвижил е тактическия си щаб по-близо до щаба на 30-и корпус, но това е почти на 30 км зад фронтвата линия и на също толкова от щаба на 13-и корпус на юг. Щабът на гер-манските танкови части се намира само на 10 км зад линията на фронта и Ромел често стои при войниците си, като ги ободрява с личното си присъствие. По-ортодоксалните военни, както германски, така и британ-ски, го критикуват за честите отсъствия от щаба и за склоността му да контролира директно хода на боя. Но това пряко участие, въпреки че му носи някои неприятности, е основната причина за големите му успехи. То е практическа реализация на схващанията за воденето на съвремен-ната война и за влиянието, което имат великите капитани в миналото.

На 6-и юли 13-и корпус прави малко, а 30-и корпус – още по-малко за из-пълнение на заповедите на Окинлек. Бригадите на новозеландска-та дивизия, които са определени да играят водеща роля в атаката срещу ариергарда на Ромел, не са уведомени за намеренията на своя главноко-мандващ и за очак-ваните от тях решителни действия. Окинлек може би с основание търпи кри-тика, че е оставил основното ядро на танковите сили при 30-и корпус, вместо да ги изпрати да помогнат на настъплени-ето на 13-й корпус в тила на противника. Обаче малко вероятно е те да бяха използвани там по-ефикасно, отколкото в центъра, където една мощна атака срещу слабия противник лесно би постигнала успех. Сега 1-ва танкова дивизия разполага само с 39 танка, 14-а танкова дивизия е изправена срещу британците само с 15, а целият корпус „Африка“ има не повече от 30 танка.

Най-доброто извинение и най-вярното обяснение са умората от дългото напрежение. Това е факторът, който в тази първа критична фаза решава в крайна сметка въпроса за настъпилия застой.

Отначало това вероятно е от полза за германците и италианците, но впоследствие се превръща в техен основен минус. Положението на британците не е толкова отчайващо, колкото изглежда на пръв поглед,

докато към 5 юли силите на Ромел са по-близо до пълен крах, отколкото до пълна победа. По време на последвалото кратко затишие пристигат остатъците от италианските пехотни дивизии и заемат позиции в северния сектор, като така освобождават германците да предприемат планираното от Ромел настъпление в южния сектор. На 8 юли, когато той е на път да атакува, боевата мощ на неговите 3 германски „дивизии“ възлиза на 50 танка и около 2000 пехотинци, докато на 7-те италиански „дивизии“ е само 54 танка и около 4000 пехотинци.

Към британците се присъединяват 9-а австралийска дивизия, която през 1941 г. отчаяно защитава Тобрук, и 2 полка, като по такъв начин общият брой на танковете достига 200. Австралийската дивизия е причислена към 30-и корпус, който сега има нов командир – генерал-лейтенант У. Х. Рамсден, който по-рано е командвал 50-а дивизия.

Намерението на Ромел да насочи усилията си на юг съответства на желанието на Окинлек и на новия му план, според който австралийците трябва да атакуват на запад по протежение на крайбрежния път. Когато германците се придвижват на юг, новозеландците се оттеглят на изток, като изоставят укрепения лагер Баб ел Катара и на 9 юли германците не намират в него никого.

Рано на следващата сутрин австралийците започват атака близо до брега и бързо разгромяват италианската дивизия, която отбранява този сектор. Въпреки че са спрени и известна част от територията е отвоювана от германците, които бързо са прехвърлени на това място, силната заплаха за снабдяването на Ромел по крайбрежния път го принуждава да се откаже от атаката на юг. Окинлек се опитва да се възползва бързо от едно настъпление, насочено срещу отслабения център на позициите на Ромел при хребета Рувейсат. Но добре замисленият план отново е изпълнен зле поради слабото ръководство на преките командири и липсата на добра координация между танковете и пехотата – нещо, на което германците дължат много от успехите си.

Към погрешното тактическо комбиниране на действията на двата рода войски се прибавя и засилващото се недоверие сред пехотинците. Те се съмняват в подкрепата, която могат да получат от своите танкове, ако при настъпление бъдат изложени на контраатака от танковите части на противника: „По това време навсякъде в 8-а армия, а не само в новозеландската дивизия, имаше голямо недоверие, почти омраза към нашите танкисти. Навсякъде се раз-казваха истории, как са предали други родове войски, и беше почти аксиома-тично, че танковете няма да бъдат навреме там, където би трябвало да са“⁴⁰.

Въпреки това настъплението и напрежението изтощават още повече оскъдните сили на Ромел, а контраатаката, която той се опитва да извърши на север, има малък успех. И макар че закъсняват да посрещнат германските контраудари срещу пехотата, британските танкове стряскат италианските пехотинци, които масово се предават. На 17 юли в писмо до вкъщи Ромел пише: „В момента нещата се развиват много зле за мен, имам предвид най-вече във военно отношение. Противникът използва превъзходството си, особено в пехотата, за да грои италианските формации една по една, а германските формации са твърде слаби, за да се отбраняват сами. А и само едно от тези неща е достатъчно да те разплаче“⁴¹.

На следващия ден 7-а танкова дивизия застрашава южния фланг на Ромел, за да засили натиска върху него, докато Окинлек подготвя нова, по-масирана атака с пристигналите нови подкрепления. Тя отново има за цел да направи пробив в центъра, но този път от южната страна на хребета Рувейсат към Ел Миреир. В атаката трябва да бъде използвана току-що пристигналата с пресни сили 23-та танкова бригада (със 150 танка „Валънтайн“), обаче един от 3-те и полка е изпратен да помогне на австралийците за спомагателна атака срещу хребета Митрейрия на север.

Перспективите изглеждат още по-добри, тъй като с тази допълнителна бригада и с новите попълнения в другите части 8-а армия вече разполага с близо 400 танка в театъра на бойните действия. Танковите сили на Ромел са дори по-малко, отколкото предполагат противниците му – корпус „Африка“ е останал само с 30 танка. Но благодарение на късмета или на добрата оценка на обстоятелствата те се намират точно на мястото, където е насочен главният британски удар, а и само малка част от английските танкове действително е използвана за действия в тази посока.

Този път планът на Окинлек е да пробие центъра на противника с атака на пехотата на широк фронт през нощта. Предвижда се 5-а индийска дивизия да напредне направо по хребета Рувейсат и в долината южно от него, след като съпротивата там намалее благодарение на флангова атака на новозеландската дивизия от север. След това с настъпването на деня новата 23-та танкова бригада трябва да си пробие път до края на долината при Ел Миреир, а след това 2-ра танкова бригада да

40. Kjppenberger: Infantry Brigadier, p. 180. 1The Rommel Papers, p. 257.

41. The Rommel Papers, p. 257.

мине оттам, за да разшири пробива. Това е добре съставен план, обаче е нужно изпипване на подробностите от страна на преките командири, които не правят това. Следващите стъпки не са добре координирани на съвещанието на командващите корпусите и подчинените на Гот не са наясно с ролите си.

Атаката започва през нощта на 21 юли и новозеландците достигат целта си. Тогава германците ги контраатакуват в тъмнината и предизвикват хаос. С настъпването на деня те разбиват излязлата най-отпред новозеландска бригада, докато 22-ра танкова бригада, която трябва да защитава фланга на новозеландското настъпление, се появява на сцената, тъй като за разлика от германците нейният командир заявява, че танковете не могат да се придвижват в тъмнината.

Междувременно нощната атака на 5-а индийска дивизия не успява да постигне целите си. По-лошото е, че не успява да разчисти свободно пространство в минните заграждения за настъпващата след нея 23-та танкова бригада.

Когато сутринта се втурват напред, нейният 40-и и 46-и кралски полк срещат отстъпващите индийци, но не са наясно дали мините по пътя им са прочистени. Така те храбро продължават настъплението си, печелейки възхищението на новозеландците, но скоро установяват, че в минното поле не е разчистено свободно пространство и че са попаднали в троен капан – подложени са на силен обстрел от германските танкове и противотанкови оръдия точно когато се натъкват на минното заграждение, и не могат да се измъкнат. Успяват да се завърнат само 11 танка. Единствената полза от тази злополучна атака е, че тези 2 новопристигнали полка помагат да бъде възстановено доверието на пехотата в танкистите и особено доверието на новозеландците, че въпреки крайната им предпазливост няма да бъдат изоставени от тях. Другия полк на бригадата също показва при атаката на север, че може да му се гласува доверие. Цената за това обаче е тежка – този ден са загубени общо 118 танка срещу само 3 германски. Въпреки това британската танкова мощ е 10 пъти по-голяма, отколкото на Ромел. Но неуспехът на първата атака има толкова обезкуражаващ ефект, че британците не правят почти никакви усилия да я подновят и да използват превъзходството си.

След четириднешно прекъсване за реорганизация и прегрупиране е направен още един опит за пробив в позициите на Ромел с атака на север. Тя започва добре – австралийците превземат хребета Митейрия на лунна светлина, а намиращата се на юг от тях 50-а дивизия също прави добър старт. Но командирът на 1-ва танкова дивизия, която трябва да

ги последва през пробива, е недоволен, че не е разчистено достатъчно широко пространство в минното поле. Забавянето му проваля развитието на цялата атака. Едва късно сутринта танковете започват да се придвижват през минното поле, но тогава са пре-срещнати от втурналите се на север германски танкове. Пехотата в далечния край на минното поле е откъсната от останалите части, а след това е покосена от една контраатака. Междувременно австралийците също са прогонени от хребета и част от тях също попадат в капан.

Окинлек неохотно решава да прекрати атаката. Много от войниците показват признаци на изтощение след продължителните сражения и без особена съпротива капитулират, ако попаднат в обкръжение. Освен това става ясно, че отбраняващите се германци имат предимство на такъв ограничен фронт и че то ще се увеличи с подкрепленията за Ромел, които най-после започват да пристигат. В началото на август танковата му мощ е увеличена пет пъти в сравнение с това, което е била на 22 юли.

Въпреки че битката има разочароващ резултат за британците, тяхното положение е много по-добро, отколкото в началото. Последното изречение от описанието, което дава Ромел за нея, е и окончателната присъда за нея: „Въпреки че британските загуби в тази битка при Аламейн бяха по-големи от нашите, цената, която плати Окинлек, не беше чак толкова висока, защото важното за него беше да спре настъплението ни, и за съжаление той успя“⁴² Въпреки че в сраженията през юли при Ал Аламейн 8-а армия дава 13 000 жертви, тя взема над 7000 пленници, между които над 1000 германци. Цената е можела да бъде и по-ниска и спечеленото – повече, ако плановете са се изпълнявали по-убедително и ефикасно. Но дори и при тези резултати разликата между общите загуби на всяка от страните не е голяма, но Ромел има много по-малко възможности да попълни своите сили. Със сигурност това се оказва фатално, като се има предвид новите британски подкрепления, които продължават да пристигат в Египет.

От описанието на Ромел става ясно колко опасно близо до поражение е бил в средата на юли. Това става още по-ясно от собственото му признание в писмо до жена му на 18 юли: „Вчера беше особено труден и критичен ден. Отново се измъкнахме. Обаче дълго няма да можем да продължим така и фронтът ще се пропука. Във военно отношение това е най-трудният ми период. Разбира се, помощта е близо, но въпросът е

42. The Rommel Papers, p. 260.

дали ще доживеем да я видим⁴³ Четири дни по-късно още по-оредели, войниците му трябва да посрещнат още по-тежък удар и имат късмета да оцелеят.

В описанието на това сражение Ромел дава висока оценка за британския главнокомандващ: „Генерал Окинлек, който... лично пое командването при Ал Аламейн, ръководи своите сили с голяма вещина... Изглежда, преценява твърде хладнокръвно ситуацията и не позволява да бъде накаран да приеме «второкачествени» решения в никое свое действие. Това пролича особено при последвалите събития⁴⁴.

За съжаление всяко от последвалите „първокласни“ решения, които Окинлек взема (с помощта на своя изобретателен началник-щаб Дорман-Смит), получава „третокласно“ изпълнение от неопитните преки командири. Важна причина за блокирането на поначало добрите планове е смесицата от подложени на силно напрежение контингенти от различни страни на Британската общност. Друга причина е, че вниманието на командирите им постоянно е отвличано с припрени въпроси и предупреждения от правителствата на съответните страни. Въпреки че подобно безпокойство е съвсем естествено след трагичния опит от последните месеци, това засилва обичайните за войната търкания. Естествено е също така, че разочарованието от изхода на битката през юли би подновило впечатлението за лошо ръководство, довело до нещастията през юни, и засилва настроенията за необходимостта от драстични промени във висшето командване. Както обикновено, критиките са насочени към върха на йерархичната стълбица вместо към местата на по-ниско равнище, където са били направени пропуските и гафовете. Това оправдава необходимостта от възстановяване на самочувствието на войниците, което отново е разклатено от неуспеха на контраофанзивата на Окинлек. При тези обстоятелства една смяна на командването е най-лесният начин за повдигане на духа и може би има своето значение като стимулиращо средство, колкото и това да е несправедливо за сменения командир.

Чърчил решава да замине със самолет за Египет, за да се запознае с положението, и пристига в Кайро на 4 август – деня, в който се чества съдбоносната годишнина от влизането на Великобритания в Първата световна война. Въпреки че Окинлек е „спрял неблагоприятния развой“, както Чърчил сам признава, все още не е сигурно, че обратът

43. The Rommel Papers, p. 260.

44. The Rommel Papers, p. 257.

действително е настъпил, както ще стане ясно впоследствие. Ромел продължава да се намира само на 100 км от Александрия и делтата на Нил, което е смущаващо близо. Чърчил вече мисли да направи промени в командването и това негово намерение се превръща в решение, след като установява, че Окинлек твърдо се противопоставя на натиска му за скорошно подновяване на офанзивата – той настоява, че тя трябва да бъде отложена до септември, за да имат време новите подкрепления да се аклиматизират и да придобият опит за действия в пустинята.

Решението на премиера е повлияно и затвърдено от разговорите му с фелд-маршал Смитс – южноафриканския министър-председател, който пристига по негова молба в Египет. Идеята на Чърчил е да предложи командването на много способния началник на Имперския генерален щаб генерал сър Алън Брук, обаче Брук от деликатност и от политически съображения не иска да напусне Министерството на войната и да заеме мястото на Окинлек. Така след допълнителни разисквания Чърчил телеграфира на другите членове на военновременния кабинет в Лондон, че предлага да назначи за главнокоманд-ващ Александър и да повери командването на 8-а армия на Гот. Това е изне-надващ избор с оглед на неумелите действия на този доблестен воин като командир на корпус в последните битки. На следващия ден обаче Гот загива при самолетна катастрофа на път за Кайро. Тогава от Англия е извикан Монтгомъри, за да заеме овакантия пост. Пристигат още двама нови командири на корпуси – генерал-лейтенант сър Оливър Лийс, който поема 30-и корпус, и генерал-лейтенант Брайън Хорокс, който да заеме поста командир на 13-и корпус.

Забавното е, че в резултат от тези промени възобновяването на британската офанзива е отложено за доста по-дълго време, отколкото Окинлек предлага, тъй като нетърпеливият министър-председател трябва да отстъпи пред твърдата решимост на Монтгомъри да изчака, докато подготовката и обучението бъдат напълно завършени. Това води до поемането на инициативата от Ромел и му дава още една възможност да постигне победа в т.нар. битка за Алам Халфа. Всъщност тя му дава „доста-тъчно дълго въже, за да се обеси сам“.

През август в подкрепа на Ромел пристигат само 2 нови формации – една германска парашутна бригада и една италианска парашутна дивизия. Двете са „свалени“ на земята, за да бъдат използвани като пехота. Загубите на участ-валите в боевете дивизии са компенсирани до голяма степен с новобранци идоставки на снаряжение. Те са много повече за италианските дивизии, откол-кото за германските. В навечерието на

атаката, която Ромел планира да за-почне в края на август, той разполага в 2-те дивизии с 200 танка, въоръжени с оръдия, и с 240 в 2-те италиански бронетанкови дивизии. Докато италианските танкове пак са остарели модели, които сега изглеждат още по-стари, сред германските Т-Ш има 74 с дългоцевно 50-милиметрово оръдие и 27 от модела Т-VI, на които е качено новото дългоцевно 75-милиметрово оръдие. Това е важна качествена придобивка.

Британската танкова мощ на фронта достига общо над 700 танка, около 160 от които „Грант“. Впоследствие само 500 от тях са използвани в танковата битка която този път е кратка.

Укрепените позиции продължават да се държат от същите 4 пехотни дивизии както през юли, но с нови попълнения в състава. Тук е и 7-а лека танкова дивизия, а 1-ва танкова дивизия е върната в тила за преоборудване и е заменена от 10-а (командвана от генерал-майор А. Х. Гейтхаус), която се състои от 2 танкови бригади – 22-ра и новопристигналата 8-а, а когато сражението започва, преоборудваната 23-та също преминава под негово командване. На фронта е докарана и една нова пехотна дивизия, за да пази позицията в тил на хребета Алам Халфа.

В плана за отбрана, съставен от Дорман-Смит и одобрен от Окинлек, докато той все още е бил главнокомандващ, няма радикални промени. След спечелването на битката се появяват много съобщения, че планът бил изцяло преработен след смяната на командването. Трябва да се подчертае, че в мемоарите си Александър посочва фактите с унищожителна за такива съобщения и твърдения честност. Той заявява, че когато е поел командването от Окинлек, „планът бе да се държи колкото може по-твърдо районът между морето и хребета Рувейсат и да се застрашава откъм фланга всяко противниково на-стъпление южно от хребета от силно охраняваната и предварително подготвена позиция на хребета Алам Халфа. Генерал Монтгомъри, който сега командва 8-а армия, прие този план по принцип, с което аз се съгласих и се надявах, че ако противникът ни даде достатъчно време, той ще може да подобри позициите ни, като укрепил левия или южния фланг“. Позицията при Алам Халфа е подсилена преди атаката на Ромел, но отбраната и не е подложена на сериозно изпитание, тъй като битката е решена благодарение на добре избраната позиция на танковете и на много ефикасните им отбранителни действия.

Северният и централният сектор на фронта са така силно укрепени, че южната ивица от 25 км между новозеландския укрепен лагер на хребета Алам Наил и падината Катара е единственият сектор от фронта,

където може да успее един бърз пробив. В стремежа си да направи такъв пробив Ромел е принуден да насочи атаката си натам. Това е съвсем очевидно и отбранителният план, приет по времето на Окинлек, е изготвен тъкмо предвид на това съображение. Изненада с подбирането на целта е невъзможна, затова Ромел трябва да разчита на изненада в избора на времето за атаката и на бързината с която тя да бъде осъществена. Той се надява, че ако успее да направи бърз пробив в южния сектор и прекъсне комуникациите на 8-а армия, тя ще бъде извадена от равновесие и отбраната ѝ ще бъде разстроена. Планът му е с нощна атака да завземе един миниран пояс, след което корпус „Африка“ с част от италианския мобилен корпус да настъпи на изток, като измине около 50 км, преди да се съмне, а след това да се насочи на североизток към крайбрежието, където се намира секторът за снабдяване на 8-а армия. Той се надява, че с тази заплаха ще подмами британските танкове да го преследват, което ще му даде възможност да им заложи капан и да ги унищожи. Междувременно 90-а лека дивизия и останалата част от италианския мобилен корпус трябва да оформят защитен коридор, достатъчно силен, за да устои на контраатаки от север, докато той спечели танковата битка в британския тил. В своята версия за случилото се Ромел заявява: „Особено разчитах на бавната реакция на британското командване, защото опитът ни показва, че винаги им трябва време, за да вземат решения и да ги приложат“.

Когато атаката започва в нощта на 30 август, се оказва, че минираният пояс е по-широк от очакваното. С настъпването на деня предните сили на Ромел успяват да изминат само 13 км отвъд него, а основната част на корпус „Африка“ започва настъплението си на изток след 10 часа сутринта. През това време отрупаните му нагъсто машини са подложени а тежка бомбардировка от британската авиация. Командирът на корпуса генерал Валтер Неринг е ранен още в началото и през останалото време на боя корпус „Африка“ се командва от неговия началник-щаб генерал-лейтенант Фриц Байерлайн.

Когато става ясно, че надеждите за някаква изненада отпадат и че настъплението се развива много по-бавно, Ромел обмисля да прекрати атаката. Но след разговор с Байерлайн решава да продължи, макар и с променени и по-ограничени цели. Вече става ясно, че британските танкове са имали достатъчно време, за да излязат на бойни позиции, и могат да застрашат фланга с продължителна атака в дълбочина, и Ромел е принуден да се насочи на север по-рано, отколкото е възнамерявал. Затова той заповядва корпус „Африка“ да се насочи незабавно към кота

132, най-високата точка на хребета Алам Халфа. Тази смяна на посоката го отвежда в района, където се намира 22-ра танкова бригада – местност с подвижни пясъци, които затрудняват маневрирането. Така настъплението не успява да стигне до котата.

Позициите на 8-а танкова бригада се намират на около 16 км от 22-ра бригада в югоизточна посока, вместо да се вклинят в позициите на противника и да заплашат фланга му. Като приема риска да разположи бригадите толкова отдалечени една от друга, Монтгомъри разчита на това, че танковата мощ на всяка от тях е почти равна на целия корпус „Африка“ и затова би трябвало да може да се държи, докато другата бригада ѝ се притече на помощ.

Обаче 8-а бригада успява да стигне определената ѝ позиция едва към 4,30 сутринта и има късмет, че врагът се забавя толкова много, тъй като според първоначалния план на Ромел корпус „Африка“ трябва да се насочи в същия район и да пристигне там преди разсъмване. Сблъсък в тъмнината или атака сутринта преди 8-а танкова бригада да е зела позиция, са можели да създадат затруднения, особено за войници, които влизат за първи път в сражение.

Поради това че Ромел се придвижва на север по-рано, отколкото е възнаме-рявал, атаката е насочена директно и само срещу 22-ра танкова бригада, но това става доста по-късно през деня. Продължаващите бомбардировки от въздуха и късното пристигането на конвоите с гориво и муниции толкова забавят действията, че до следобед корпус „Африка“ не започва дори по-краткия преход на север. Когато приближават Алам Халфа и позициите на 22-ра танкова бригада, танковите колони попадат под ураганен огън от добре разположените британски танкове, а после – и от поддържащата артилерия на тази бригадна група, съставена от различни родове войски, която умело се командва от младия ѝ командир Робъртс. Неколкократните атаки и опитите за маневри по фланговете са отбити до падането на мрака, който носи заслужен отпих на защитниците и разколебава още повече нападателите.

Обаче неуспехът на атаката се дължи не само на срещнатия отпор. Горивото в корпус „Африка“ е толкова малко, че още в ранния следобед Ромел отменя заповедите си да се положат всички усилия за завладяване на кота 132. Дори сутринта на 1 септември той е принуден да се откаже от идеята за каквато и да било голяма операция в този ден. Максималното, което опитва, е една локална, ограничена атака с 15-а танкова дивизия за превземане на хребета Алам Халфа. Корпус „Африка“ се намира в много неудобно положение и загубите му растат, тъй като

бомбардировките, на които е подложен през нощта от британските бомбардировачи и от артилерията на 13-и корпус на Хорокс, продължават през целия ден. Ограничените атаки на германските танкове са отбити успешно от подсилена отбрана, тъй като по-рано същата сутрин Монтгомъри, който вече е сигурен, че противникът не се насочва на изток към тила му, нарежда двете други танкови бригади да застанат редом с командваните от Робъртс.

Следобед Монтгомъри нарежда „да започне планиране на контраудар, който да ни осигури инициативата“. Идеята е с бърза атака на юг от позицията на новозеландците да се запуши гърлото на бутилката, в която са се напъхали германците. Освен това той нарежда щабът на 10-и корпус да бъде преместен, „за да командва преследващата сила“, която трябва „да бъде готова да се втурне през Даба с всички налични резерви“.

Сега „Панцерармее“, както германците наричат танковата си армия, разполага с гориво само за един ден – количество, достатъчно да се изминат само 100 км. Затова след още една нощ, преминала в непрекъснат бомбардировки, Ромел решава да отмени офанзивата и да пристъпи към постепенно изтегляне.

През деня германците, изправени срещу Алам Халфа, оредяват и се при-движват на запад. Не ги преследват, тъй като Монтгомъри се опасява, че тан-ковете му може да бъдат подмамани в капаните на Ромел, както често се е случвало преди. В същото време той нарежда атаката на юг от позицията на новозеландците, подсилени от други части, да започне през нощта на 3 срещу 4 септември.

На 3 септември силите на Ромел започват генерално отстъпление, преследвани само от патрули. Атаката за запущване на бутилката е предприета същата нощ срещу задния фланг на противника, който се пази от 90-а лека дивизия „Триест“. Атаката е зле организирана, понесат се тежки загуби и тя е отменена.

Следващите два дни – 4 и 5 септември, корпус „Африка“ продължава да се изтегля необезпокояван, като само предпазливо е следван от малки предни отряди. На 6 септември германците спират и заемат позиции на едно възви-шение на 10 км източно от първоначалния фронт с очевидното намерение да не отстъпват от там. На следващия ден с одобрението на Александър Монтгомъри решава да се откаже от битката. Така Ромел е оставен да контролира едно неголямо парче земя на юг. То е слаба утеха за загубите му и решително осуetyа първоначалните му планове.

За войниците на 8-а армия фактът, че са видели, макар и за кратко, германците да отстъпват, има много по-голямо значение, отколкото неуспехът бъде отрязан пътят им. Това е ясен знак, че е настъпил обрат. Монтгомъри успява да вдъхне нова увереност на войниците си и тяхното доверие в него е затвърдено.

Остава въпросът, дали не е бил пропуснат един голям шанс да се парира съпротивата на противника, докато корпус „Африка“ се е намирал в „бутил-ката“. Това би спестило всички по-късни неприятности и високата цена да бъде атакуван на подготвени позиции. Но за момента битката при Алам Халфа е голям успех за британците. След края ѝ Ромел определено е изгубил инициативата, а като се има предвид нарастващият поток подкрепления за британците, следващата битка неминуемо ще бъде „безнадеждна“ за него, както сам той я определя.

В светлината на следвоенната оценка за силите и ресурсите, с които са разполагали двете страни, се вижда, че поражението на Ромел става възможно от момента, когато нахлуването му в Египет е било спряно в първата битка през юли при Ал Аламейн. Именно тя може да се смята за повратен момент. Въпреки това, когато в края на август подновява атаката си с получените подкрепления, той все още изглежда твърде опасен. Тъй като силите на двете страни са почти равни, преди нея или по-късно той все още е имал възможност да победи. Той може би е щял да го стори, ако противниците му се бяха забавили или объркали, както се е случвало и преди, когато превъзходството им е било по-категорично. По-късно обаче тази възможност за победа изчезва, а заедно с нея и възможността за възстановяване. Макар в същия район да се водени и други битки за Аламейн, тя получава отделно наименование – „битката за Алам Халфа“, което говори за решаващото ѝ значение.

Тази битка представлява интерес и от гледна точка на тактиката, тъй като не само е спечелена от отбраняващата се страна, но и е решена с чисто отбранителни действия, без каквато и да било контраатака или по-сериозен опит за организиране на контраофанзива. В това отношение тя се различава от пове-чето битки, превърнали се в „повратни моменти“, както през Втората световна война, така и в предишни войни. Макар че решението на Монтгомъри да се въздържа от разширяване на решителния си успех с нападателни действия проваля възможността да вкара силите на Ромел в капан и да ги унищожи (а в даден момент такава много добра възможност е съществувала), то не намалява значението на битката като повратен момент в кампанията. Оттам нататък британските войски са окрилени от успеха и с висок боен дух, докато

противниковите сили се сражават, изпълнени с безнадеждност. Те чувстват, че каквито и усилия и жертви да дадат, не могат да постигнат нещо повече от временно отлагане на края.

Много поуки могат да се извлекат и от тактическите методи, използвани в битката. Разполагането на британските сили и изборът на терена са от голямо значение за нейния изход. Такова значение има и гъвкавостта на диспозициите. Най-важно от всичко обаче е доброто взаимодействие на авиацията със сухопътните войски. Ефективността е повишена от отбранителната схема на битката. Сухопътните войски оформят пръстен, а авиацията непрекъснато бомбардира района, превърнат в капан, в който са вкарани силите на Ромел. В схемата на тази битка военновъздушните сили действат по-свободно и ефикасно, тъй като са сигурни, че всички войски в кръга са вражески и представляват цели.

Британците започват офанзивата си едва след седем седмици. Нетърпеливият министър-председател е гневен от забавянето, но Монтгомъри е решен да изчака, докато подготовката на армията му завърши и той може да разчита на успех, а Александър го подкрепя. Така че Чърчил, чиито политически позаиции в този момент са много разклатени след поредицата британски неуспехи от началото на годината, трябва да отстъпи пред аргументите им за отлагане на атаката за края на октомври.

Точната дата на деня „D“ е определена в зависимост от фазите на луната, понеже се планира офанзивата да започне с нощна атака, за да може, от една страна, да се попречи на противниковия насрещен огън, а, от друга при дос-татъчно лунна светлина да се прочистят минните заграждения. Така че началото на атаката е планирано за нощта на 23 октомври, а пълнолунието е на 24 октомври.

Основният аргумент на Чърчил атаката да започне по-рано е обстоятелството, че големият проект за американско-британски десант във Френска Африка под кодовото наименование операция „Торч“ („Факел“) е планиран да започне в началото на ноември. Една решителна победа над Ромел в Аламейн би окуражила французите да приветстват факлоносците на освобождението от господството на страните от Оста и би оказала отрезвяващо действие върху генерал Франко, готов да приеме влизането на германските войски в Испания и в Испанско Мароко – контрамаряка, която би могла да попречи и да застраши съюзническия десант.

Но Александър е на мнение, че ако неговата атака, операция „Лайтфут“ („Бързоходец“), започне две седмици преди „Торч“, това време

„ще е дос-татъчно да унищожим по-голямата част от изправената срещу нас армия на Оста, но, от друга страна ще бъде твърде кратко за противника да започне изпращането на значителни подкрепления в Африка“. Във всеки случай за него е важно да бъде сигурен в успеха на атаката в неговия край на Северна Африка, за да може новият десант в другия край да постигне добри резултати. „Решаващият фактор беше убеждението ми, че да атакувам, преди да съм готов, ще означава да рискувам, ако не сам да предизвикам катастрофа, то най-малкото да се проваля“. Тези аргументи вземат връх и макар датата, която предлага, да е почти с месец по-късно, отколкото Чърчил препоръчва на Окинлек, той приема отлагането за 23 октомври.

През това време британското превъзходство както по отношение на числеността, така и в качествено отношение става по-голямо от когато и да било При обичайното сравнение по „дивизии“ двете страни изглеждат почти равни – всяка има по 12 „дивизии“, от които 4 бронетанкови. Обаче в числеността на войските разликата е много голяма, тъй като бойната мощ на британската армия е 230 000 души, докато Ромел разполага с по-малко от 80 000, само 27 000 от които са германци. Освен това 8-а армия има 7 танкови бригади и общо 23 танкови полка в сравнение с общо 4 германски и 7 италиански танкови батальона за Ромел. Сравнението по реален брой на танковете е още по-показателно. Когато битката започва, 8-а армия разполага общо с 1440 въоръжени с оръдия танкове, от които 1229 са готови за действие, като при продължително сражение тя може да извика още 1000, които се намират в депа и ремонтни цехове в Египет. Ромел има само 260 германски танка (от които 20 са на ремонт, а 30 са леки Т-II) и 280 италиански (всичките старимодели). Само 210-те средни германски танка, въоръжени с оръдия, могат да имат значение в една танкова битка, така че в реално изражение британското превъзходство в началото на битката по брой на годни за действие танкове е 6 : 1, като британците имат много по-голяма възможност да възстановяват загубите си.

По бойна мощ, танк срещу танк, британското превъзходство е още по-голямо, тъй като танковете „Грант“ са подсилени с още по-новите и по-усъвършенствани танкове „Шърмън“, които пристигат в големи количества от Америка. Преди началото на битката 8-а армия разполага с повече от 500 танка „Шърман“ и „Грант“, като други са на път да пристигнат, докато Ромел има само 30 – с 4 повече, отколкото при Алам Халфа – от новите Т-IV (със скорострелното 75-милиметрово оръдие), които могат да се сравняват с новите американски танкове.

Противотанковите 88-милиметрови оръдия са 86 и макар да са допълнени с пристигането на 68 пленени руски 76-милиметрови противотанкови оръдия, неговите стандартни германски 50-милиметрови противотанкови оръдия не могат да пробият броните на „Шърмън“ и „Грант“, нито на „Валънтайн“ освен от късо разстояние. Това се превръща в още един сериозен недостатък, тъй като новите американски танкове са снабдени с високоексплозивни снаряди, които им дават възможност да унищожават отдалеч противниковите оръдия.

Във въздуха британците също имат по-голямо превъзходство, отколкото преди. Сър Артър Тедър, командващ военновъздушните сили в Близкия изток, сега разполага с 96 оперативни ескадрили – включително 13 американски, 13 южноафрикански и една родезийска, 5 австралийски, 2 гръцки, една френска и една югославска. Те възлизат на повече от 1500 самолета за действие над фронтовата линия. От тях 1200 годни за действие самолета, които са на бази в Египет и Палестина, са готови да помогнат на атаката на 8-а армия, докато германците и италианците заедно имат само 350 годни за действие самолета в Африка за подкрепа на „Панцерармее“. Това превъзходство във въздуха е изключително важно и достатъчно, за да пречи на придвижванията на германската танкова армия и да прекъсва прякото снабдяване на дивизиите, както и да защитава доставките на 8-а армия. Още по-важни за изхода на битката са непреките и стратегическите действия на военновъздушните сили, които заедно с подводниците от британския военноморски флот прекъсват морските пътища за снабдяване на „Панцерармее“. През септември почти една трета от корабите с такива доставки са потопени при прекосяването на Средиземно море, а много други са принудени да се върнат обратно. През октомври в Африка пристига по-малко от половината от това, което е изпратено. Мунициите за артилерията са толкова изчерпани, че тя не може успешно да противодейства на британските бомбардировки. Най-съществена е загубата на петролните танкери – през седмиците непосредствено предибританската офанзива нито един от тях не успява да стигне до Африка. Когато битката започва, германската танкова армия разполага с петрол само за три зареждания вместо за 30, каквито са изискванията за минималния резерв. Този огромен недостиг максимално ограничава възможностите за маневриране. Той е причина за ограниченото използване на мобилните части и пречи на бързото им прехвърляне в различни точки на атаката, като с времето мобилността намалява все повече.

Липсата на продоволствени доставки става причина за

разпространението на болести сред войниците. То се засилва и от лошите хигиенни условия в окопите, особено в заеманите от италианците окопи. Дори по време на битката през юли заради мръсотията и вонята британците често се принуждават да напускат превзетите от тях италиански окопи, като няколко пъти германските танкове ги нападат на открито, преди да успеят да изкопаят нови траншеи. Липсата на елементарна хигиена води до разпространението на дизентерия и жълтеница не само сред италианските, но и сред германските войници, като техни жертви стават и някои от висшите офицери на „Панцерармее“. Жертва на болестта става и самият Ромел. Той се разболява през август, преди атаката при Алам Халфа. Успява да се възстанови достатъчно, за да поеме командването по време на битката, но след това лекарите успяват да го убедят и през септември той заминава за Европа, за да се лекува и да си почине. Временно е заменен от генерал Щуме, а овакантеното място на командващ корпус „Африка“ е заето от генерал Фон Тома, като и двамата идват от Руския фронт. Отсъствието на Ромел и липсата на опит за действия в пустинята на новодошлите военачалници допълнително затрудняват планирането и подготовката на действията за посрещане на предстоящата британска офанзива. На следващия ден след започването ѝ Щуме пристига на фронтовата линия, попада под силен обстрел, пада от колата и умира от сърдечен удар. Същата вечер Хитлер телефонира на Ромел в Австрия и го пита дали би могъл да се върне в Африка. Ромел прекъсва лечението си, отлита на следващия ден, 25 октомври, и пристига в Аламейн вечерта, за да поеме ръководството на защитата, която междувременно е пробита и защитниците са загубили почти половината от годните за действие танкове в безполезни контраатки. Първоначалният план на Монтгомъри е да нанесе едновременно удари отляво и отдясно с 30-и корпус на Оливър Лийс на север и с 13-и корпус на Брайън Хорокс на юг. След това да си пробие път с основното ядро от танковете си (съсредоточено в 10-и корпус, командван от Хърбърт Ламсен), за да прекъсне пътищата за снабдяване на противника. В началото на октомври обаче стига до заключението, че този план е прекалено амбициозен „поради пропуски в стандартното обучение на армията“, и преминава към по-ограничен план. В новия план, операция „Лайтфут“, настъплението е съсредоточено на север, близо до крайбрежието в една ивица от 6 км между хребетите Тел ел Ейса и Митейрия, а 13-и корпус трябва да започне втора атака на юг, за да отвлече вниманието на противника, но да не настъпва, освен ако защитата не бъде сломена. Този предпазлив и ограничен план води до продължителна и скъпо струваща

борба, която е можело да бъде избегната при по-дръзкия първоначален план, като се има предвид огромното превъзходство в боева мощ на 8-а армия. Сражението се превръща в битка на изтощение, в размяна на тежки удари вместо маневриране и дълго време изглежда, че цялата операция е на път да се провали. Но неравенството на силите на двете страни е толкова голямо, че дори една не особено успешна битка на изтощение работи в полза на Монтгомъри, подкрепена от характерната за него непоколебимост във всичко с което се заема. В рамките на ограничения си план той показва и добра способност да променя посоката на атаките и да оказва тактически натиск, за да извади противника от равновесие.

Атаката на пехотата започва в десет часа през нощта в петък, 23 октомври, след 15-минутен ураганен огън от над 1000 оръдия. Началото е успешно, улеснено от малките запаси от снаряди на противника, което принуждава Щуме да спре артилерийския огън по британските части. Обаче дълбочината и гъстотата на минните полета се оказват по-голяма пречка и е нужно повече време от планираното, за да бъдат прочистени. Поради това, когато утрото настъпва, британските танкове все още или са на предишните си позиции, или са напреднали съвсем малко. Едва на втората сутрин, след няколко нощни атаки на пехотата, 4 танкови бригади успяват да се разгърнат откъм далечната страна – на 10 км от първоначалните си позиции, като при придвижването си в това ограничено пространство понесат големи загуби. Междувременно допълнителната атака на 13-и корпус на юг се натъква на подобни неприятности и на втория ден – 25 октомври, е прекратена.

Клинът, забит в противниковите позиции на север, изглежда толкова заплашителен, че германските командири хвърлят през деня танковете си в ня-колко последователни атаки, за да попречат на разширяването му. Тези действия потвърждават намеренията на Монтгомъри и дават възможност на танковете му, които са заели добри позиции, да нанесат тежки поражения на противника при откъслечните му контраатаки. До вечерта 15-а танкова дивизия остава само с една четвърт от танковата си мощ, годна за действие, а 21-ва танкова дивизия все още се намира на южния сектор.

На следващия ден, 26 октомври, британците възобновяват атаката, но скоро са спрени и танковете им плащат висока цена за това напразно усилие, Шансът за преобръщане на вклиняването в пробив намалява и британските танкове в клина са заобиколени от нагъсто разположени германски противотанкови оръдия. Ламсден и дивизионните му

командири още на втората нощ възразяват срещу начина, по който се използват танковете за пробив презтолкова тесни коридори. С увеличаването на загубите при разгръщащите се в тесен фронт атаки сред офицерите и войниците се засилва чувството, че усилията им са отишли напразно.

Макар да си дава вид, че е напълно уверен в действията си, Монтгомъри трезво преценява, че първоначалната му атака не е успяла и че пътят му за настъпление е блокиран. Това го принуждава да състави нов план, като меж-дувременно даде почивка на главните си ударни сили. Готовността му да про-меня целта в зависимост от обстоятелствата в този и в други, по-късни случаи се отразява добре на войниците и говори повече за уменията му на пълководец, отколкото за навика му след това да твърди, че всичко се е развило „според плана“. Именно този негов навик засенчва и намалява заслуженото признание на способността му да се приспособява към обстановката, и да търси разнообразни решения.

Новият план е кръстен операция „Суперчардж“ („Претоварване“) – сполучливо наименование, което трябва да внуши на изпълнителите, че тя е коренно различна и има по-добри шансове за успех. Като подкрепление на север е прехвърлена 7-а танкова дивизия. Обаче по време на за-тишието Ромел също използва възможността да прегрупира частите си и 21-ва танкова дивизия вече се е насочила на север, следвана от дивизия „Ариете“. Второстепенната атака на юг, извършена от 13-и британски корпус, не постига целта си да отвлече вниманието на противника и да го накара да задържи част от танковете си в южния сектор. От такти-ческа гледна точка смяната на посоката на север и последвалото по-плътното съсредоточаване на силите на двете армии са по-изгодни за Ромел, тъй като британците стават по-зависими от чистата ударна мощ и се изтощават. За тяхно щастие численото им превъзходство е толкова голямо, че войната на изтощение, макар решително да не се развива добре за тях, в крайна сметка накланя везните в тяхна полза, ако двете страни останат непоколебими в процеса на избиването помежду си.

В нощта на 28 октомври Монтгомъри започва новата офанзива с настъпление на север по посока на крайбрежието от големия клин в противниковия фронт. Намерението му е да откъсне крайбрежния опорен пункт на противника и след това да започне да разширява настъплението на запад, покрай крайбрежния път по посока на Даба и Фука. Но настъплението му е забавено от минното поле и шансовете му за успех намаляват с бързите контрадействия на Ромел, който прехвърля 90-а лека дивизия на този фланг. Дори и при това положение Ромел си казва, че е

имал късмет, когато атаката на британците е спряна, защото междуременно ресурсите му намаляват. Корпус „Африка“ има само 90 танка, докато 8-а армия все още разполага с повече от 800 годни за действие танка в този район и въпреки че губи почти 4 британски танка за един германски, превъзходството в броя им нараства до съотношение ние 11:1.

На 29 октомври в писмо до жена си Ромел пише: „Вече не ми остава много надежди. През нощта лежа с широко отворени очи, без да мога да заспя поради бремето върху плещите ми. През деня се чувствам смъртно уморен. Какво ще стане, ако нещата тук се развият зле? Това е мисълта, която ме мъчи ден и нощ. Не виждам изход, ако това се случи“. От това писмо става съвсем очевидно, че напрежението изчерпва силите не само на войниците, но и на техния командир, който още не е оздравял. Рано на сутринта той възнамерява да даде заповед на частите си да отстъпят на позициите при Фука, но не бърза да предприеме такава стъпка, защото тя означава да пожертва голяма част от немобилната си пехота. Затова отлага фаталното решение с надеждата, че още един отпор на атаката на противника ще накара Монтгомъри да прекрати офанзивата. Впоследствие отблъскването на атаката към крайбрежието се оказва от полза за британците, защото, ако в този момент Ромел беше отстъпил, целият британски план е щял да рухне.

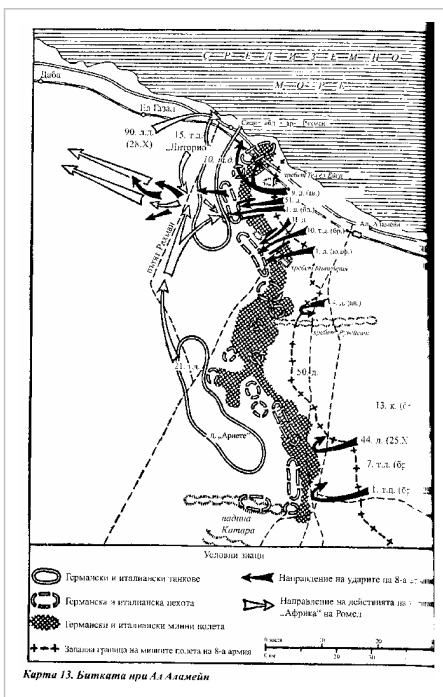
Веднага след като вижда, че настъплението му към крайбрежието е неуспешно, Монтгомъри решава да се върне към първоначалния си план за настъпление, надявайки се да извлече полза от прехвърлянето на оскъдните резерви на противника на север. Това е добре пресметнато решение и още един пример за неговата гъвкавост. Войските му обаче не са толкова гъвкави и поради изгубеното за прегрупиране време новото настъпление започва едва на 2 ноември.

Тази нова пауза, последвала неколкократно отбитите атаки, засилва недо-волството и нетърпението на Лондон. Чърчил е дълбоко разочарован от бавния напредък на офанзивата и с мъка се въздържа да не изпрати на Александър остра телеграма. Гневът му се стоварва върху началника на Имперския генерален щаб генерал сър Алън Брук, който се опитва да успокои воен-новременния кабинет, но вътрешно е разколебан и обезпокоен се пита дали не е сбъркал и дали Монти (Монтгомъри) не е победен. Дори самият Монтгомъри вече не е толкова самоуверен, колкото преди, и в разговори насаме не скрива тревогата си.

Началото на новата атака в ранните часове на 2 ноември също не е убедително и засилва чувството, че офанзивата може би трябва да бъде прекратена. Минните полета още веднъж стават причина за

История на Втората световна война

продължително забавяне, а съпротивата се оказва по-твърда от очакваното. Когато се разсъмва, водещата танкова бригада се озовава срещу дулата на гъсто наредените противотанкови оръдия по протежение на пътя Рахман, вместо да са отвъд него, както е било планирано. В това тясно пространство останалите танкове на Ромел я контраатакуват и в продължилата през целия ден битка тя загубва три четвърти от танковата си мощ. Останалите храбро продължават да се държат и така дават възможност на следващите ги бригади да преминат през направения пробив, но и те на свой ред са спрени малко след пътя Рахман. Когато слага край на сражението, британците са загубили почти 200 танка от преки попадения или поради механични повреди.

Макар положението да изглежда мрачно след този осуетен опит за на-стъпление, особено гледано отдалеч, тъмният облак е на път да се разсее, тъй като към края на деня Ромел почти е изчерпал силите си. Фактът, че защитата успява да се задържи толкова дълго, е изумителен. Нейното основно ядро са 2-те танкови дивизии на корпус „Африка“, но

дори в началото на битката боевата им мощ е само 9000 души, които в хода на сражението се стопяват до малко повече от 2000. Още по-лошото е, че корпус „Африка“ е останал едва с 30 годни за действие танка, докато британците все още имат повече от 600, така че тяхното превъзходство над германците вече е 20 : 1. Що се отнася до италианските танкове, които са с тънка броня, те са направо разпилени от британския огън и много от оцелелите напускат бойното поле, бягайки на запад.

Тази нощ Ромел взема решение за двуетапно изтегляне на позиции при Фука. То вече е твърде напреднало, когато на 3 ноември следобед пристига заповед от Хитлер, в която се отменя отстъплението и се настоява позицията при Аламейн да се задържи на всяка цена. Така Ромел, който дотогава не си е патил от намесата на Хитлер и не е разбрал необходимостта от неподчинение, спира отстъплението и връща оттеглящите се колони.

Това се оказва фатално за възможностите за ефикасен отпор на позадни позиции, а опитът да бъде възобновена защитата на позициите при Ал Ала-мейн се оказва напразен. На 3 ноември оттеглянето на запад е забелязано и съобщено от въздушното разузнаване, което, естествено, стимулира Монт-гомъри да продължи натиска. Въпреки че два опита да се заобиколи преград-ният огън на противника през деня са осуетени, същата нощ една нова пехотна атака в югозападно направление (от 51-ва и 4-та индийска дивизия) успява да извърши пробив точно между корпус „Африка“ и италианците. Скоро след разсъмване на 4 ноември трите танкови дивизии преминават през мястото на пробива и се разгръщат, за да се насочат на север и да прекъснат пътя на противника за отстъпление по крайбрежния път. Разширяването на пробива им е подсилено от моторизираната новозеландска дивизия и от 4-та танкова бригада, която е на пряко подчинение при нея.

Сега се открива великолепна възможност за отрязване пътя на цялата армия на Ромел и за унищожаването ѝ. Тази възможност става още по-голяма, когато командирът на корпус „Африка“ Тома е пленен в настъпния хаос сутринта и заповедта за отстъпление е дадена едва следобед, а закъснялото разрешение на Хитлер за него е получено едва на другия ден. Но веднага след като Ромел нарежда да отстъпят, германските войски започват да се придвижват много бързо, натъпкани в моторните средства, които са им останали, докато британските действия страдат от старите си недостатъци, свързани спрекалена предпазливост, колебание, бавно придвижване и ограничено ма-невриране.

След като минават през мястото на пробива и се разгръщат, трите

танкови дивизии се насочват на север към крайбрежния път при Ел Газал, само на 16 км от пробития фронт. Твърде тесният участък, в който се движат британците, дава възможност на останките от корпус „Африка“ да ги спрат с бързи странични действия. След като напредват няколко километра, британците са спрени от тази тънка защита и са задържани там до следобед, когато „Панцер-армее“ започва да отстъпва, както ѝ е наредено. След това с падането на мрака британците от предпазливост спират настъплението за през нощта. Това спиране е още по-неудачно, тъй като те вече се намират далеч зад основното ядро на останките от германската танкова армия.

На следващия ден, 5 ноември, действията за отрязване пътя на противника отново са ограничени и твърде бавни. Първоначално 1-ва и 7-а танкова дивизия са насочени към Даба, само на 16 км отвъд Ел Газал, но първите им колони пристигат там едва по обед, за да установят, че отстъпващият противник се е изплъзнал, минавайки покрай тях. На 10-а дивизия е наредено да се насочи към Галал, на 24 км още по на запад, и там тя успява да застигне ариегарда на противника, като пленява 40 танка – повечето италиански, които са останали без гориво. До вечерта не се прави опит да се преследват главните отстъпващи колони. След това британските танкове спират както обикновено за през нощта, след като са изминали кратко разстояние от 17 км, когато до новата им цел – стръмния склон при Фука, ги делят 10 км.

Когато е извършен пробивът, на новозеландската дивизия и прикрепените към нея танкове е наредено да се отправят към Фука. Отчасти поради лошия контрол на движението тя се забавя в придвижването си след танковите дивизии, а след това губи още време, за да се справи с италианците, които среща по пътя си. Така тя се озовава на по-малко от половината път до Фука, когато спира за през нощта на 4 ноември. Пристига близо до целта си на 5 ноември по обед, обаче спира поради подозрения, че е изправена пред минно поле, което се оказва бутафорно и е инсценирано от британците за прикритие на собственото им отстъпление към Ал Аламейн. Вече се стъмва, когато новозеландците успяват да преминат през него.

Междувременно след твърде ранното ѝ пристигане при Даба 7-а танкова дивизия е върната обратно в пустинята, за да се насочи към Бакуш, на 24 км отвъд Фука. Тя е забавена при пресичането на ариегарда на новозеландците, както и от опасенията за минно поле пред нея, след което спира за през нощта. На следващата сутрин тези три преследващи германските дивизии се съсредоточават около Фука и Бакуш, но

отстъпващият противник вече се е измъкнал на запад. Те успяват да достигнат само неколкостотин изостанали войници и няколко танка, останали без гориво.

Сега главната надежда да бъдат достигнати колоните на Ромел се възлага на 1-ва танкова дивизия, която, след като ги изпуска при Даба, получава заповед да направи по-широк кръг през пустинята и да отреже крайбрежния път западно от Марса Матрух. Но нейното придвижване е спряно на два пъти от недостиг на гориво – втория път, когато е само на няколко километра от край-брежния път. Това още повече изнервя нейния командир, тъй като той и другите са настоявали поне една от танковите дивизии да бъде подготвена за дълъг преход до Солум, като част от мунициите в транспортните колони бъдат заменени с допълнително гориво.

На 6 ноември следобед по крайбрежието започва да вали, а през нощта дъждът се усилва. Това става причина за прекратяване на всякакво по-нататъшно преследване и дава възможност на Ромел да се измъкне. По-късно дъждът служи като главно оправдание за неуспешния опит да бъде отрязан пътят му за отстъпление. Но при по-внимателен анализ става ясно, че най-добрите възможности са били пропуснати още преди падането на дъжда от твърде ограничените придвижвания, от прекалената предпазливост, от недостатъчното отчитане на фактора време, от нежеланието да се напредва в тъмното и от прекаленото съсредоточаване върху хода на битката, без да се държи сметка за някои основни изисквания в оползотворяване на вече постигнатото. Ако преследването бе продължило по-дълбоко в пустинята, за да може пътят за отстъпление на германците да бъде блокиран в някоя по-далечна точка, както при стръмнината при Солум, е щял да се избегне рискът преследващите части да бъдат спрени от съпротива или от атмосферни условия, тъй като във вътрешността на пустинята опасността от валежи е много по-малка, отколкото по крайбрежието.

През нощта на 7 ноември Ромел се изтегля от Марса Матрух към Сиди Барани и там прави нов опит за кратък отпор, докато транспортните му колони се промъкват през теснината при границата през проходите в стръмнината при Солум и Халфая, които са подложени на тежки бомбардировки от бри-танската авиация. За известно време по крайбрежния път стават огромни задръствания и опашката се точи в продължение на 40 км, но благодарение на добре организираното движение на следващата нощ повечето части успяват да преминат въпреки британските бомбардировки. Така на 9 ноември, макар около 1000 превозни

средства все още да не са били преминали теснината, Ромел нарежда на своя ариергард да се оттегли от границата, Междувременно Монтгомъри организира специална част за преследване, състояща се от 7-а танкова и от новозеландската дивизия, а другите две танкови дивизии са спрени, за да не изчерпат горивото си, което може да провокира Ромел да извърши контраатака. Това дълго преследване започва на 8 ноември, обаче новозеландците успяват да стигнат границата едва на 11 ноември и въпреки че двете танкови бригади на 7-а танкова дивизия, които напредват през пустинята южно от крайбрежния път, успяват да го пресекат предишния следобед, те замалко пропускат ариергарда на врага, когато на 11 ноември той минава през Капуцо.

Макар че Ромел успява да се измъкне от захвата на Монтгомъри, като успешно избягва всеки следващ опит да бъде отрязан пътят му за отстъпление, той е твърде слаб, за да се установи на нова отбранителна позиция по протежение на границата или по-назад в Киренайка. В момента боевата му мощ се състои от около 5000 германци и 2500 италианци с 11 германски и 10 италиански танка, 35 германски противотанкови оръдия, 65 германски полеви оръдия и няколко италиански оръдия. Въпреки че успяват да се измъкнат общо близо 15 000 германски бойци, две трети от тях са загубили цялото си въоръжение, а от спасилите се италианци повечето изоставят оръжието си. Освен че избива няколко хиляди души, 8-а армия пленява около 10 000 германци и над 20 000 италианци – включително административния персонал – заедно с около 450 танка и над 1000 оръдия. Това е голяма компенсация за собствената ѝ загуба от 13 500 души, както и за разочарованието от това, че Ромел се е измъкнал, за да „продължи да се бие отново някой ден“.

След кратко спиране, за да изчака снабдителните конвои, британското на-стъпление е възобновено. Обаче то е по-скоро следване на противника, от-колкото преследване, защото предишните контраудари на Ромел са оставили толкова дълбоко впечатление, че напредването се извършва много предпазливо, и то по крайбрежието, вместо направо да бъде пресечена през пустинята дъгата при Бенгази. Първите танкове достигат Мерса Брега едва на 26 ноември, повече от две седмици след като са пресекли източната граница на Киренайка и много след като Ромел е успял да намери отново подслон в тази тясна позиция. Единствената сериозна неприятност и опасност за силите му по време на отстъплението през Киренайка идват от недостига на гориво. При Мерса Брега той е подкрепен от новопристигналата италианска танкова дивизия „Чентауро“ и части от 3 италиански пехотни дивизии, въпреки че те не

са моторизирани и повече усложняват положението, вместо да окажат помощ.

Настъпва нова двуседмична пауза, докато британците получат подкрепления и запаси за нападение срещу позициите при Мерса Брега. Монтгомъри отново изготвя план „за унищожаване на врага на отбранителните му позиции“, който предвижда Ромел да бъде прикован с мощна фронтална атака, като същевременно друга силна част бъде изпратена да извърши широка обходна маневра, за да блокира пътя му за отстъпление. Фронталната атака трябва да започне на 14 декември, като бъде предшествана от мощни нападения през нощта на 11 срещу 12 декември, които да отвлекат вниманието на про-тивника от обходната маневра по фланга, която започва по това време от пустинята. Но през нощта на 12 декември Ромел се измъква и проваля бри-танския план. С бърз скок той отстъпва назад до Буерат, на 400 км от Мерса Брега и на двойно по-голямо разстояние от новата предна база на 8-а армия при Бенгази.

В края на годината Ромел все още държи позицията при Буерат, тъй като този път паузата продължава цял месец, нужен за придвижване и подготовка, преди Монтгомъри да възобнови атаката си. Независимо от всичко това вече е съвсем ясно, че във войната в Африка е настъпил решителен обрат. Армията на Ромел вече не може да възстанови силите си дотолкова, че да може да се противопостави успешно на възможностите на 8-а армия, а тилът му и евентуалните позиции, на които би могъл да отстъпи, са заплашени от на-стъплението на англо-американската 1-ва армия на изток от Алжир в Тунис. Обаче скоро илюзиите на Хитлер отново възкръсват, а Мусолини упорито ги подхранва, тъй като не може да гледа как африканската империя на Италия се срутва пред очите му. Истината е, че тези илюзии са най-големи точно тогава когато не е сигурно дали Ромел ще успее да се измъкне от преследвачите си и да спаси останките от разбитата си армия. След като успява да стигне Мерса Брега, той получава заповеди да задържи тази позиция „на всяка цена“ и да попречи на британците да проникнат в Триполитания. В подкрепа на това нереалистично искане той отново преминава на подчинение на маршал Бастико както преди настъплението в Египет. Когато на 22 ноември се вижда с Бастико, Ромел направо му заявява, че заповедта „да се съпротивява докрай“ на тази граница в пустинята означава сигурно унищожение на остатъците от войската му. „Ние или ще загубим позицията четири дни по-рано и ще спасим армията, или четири дни по-късно ще загубим и армията, и позицията“.

На 24 ноември Кавалеро и Кеселринг пристигат, за да се срещнат с Ромел, и той им казва, че едва 5000 от неговите германски войници имат оръжие, а за да защитава позицията при Мерса Брега, спешно, преди Монтгомъри да атакува, се нуждае от доставка на 50 танка Т-IV с новите дългоцевни 75-милиметрови оръдия и 50 противотанкови оръдия от същия калибър плюс достатъчно гориво и муниции. Това е една твърде скромна преценка за нуждите му, обаче е ясно, че е малко вероятно те да бъдат задоволени, тъй като цялото налично оборудване и подкрепления са отклонени към Тунис. Въпреки това те продължава да настояват да се отбранява позицията при Мерса Брега. При това положение, надявайки се да убеди Хитлер да си даде сметка за реалното положение, Ромел заминава за главната квартира на фюрера близо до Растенбург в горите на Източна Пруссия, където му е оказан леден прием. А когато препоръчва като най-разумен изход евакуация от Северна Африка, Хитлер „побеснява“ и не желае да слуша повече аргументите му. Това избухване става основна причина да се разколебае вярата на Ромел в неговия фюрер. В дневника си той пише: „Започнах да разбирам, че Адолф Хитлер просто не иска да види ситуацията, такава каквата е, и че реагира емоционално натована, което разумът би трябвало да му подсказва“. Хитлер настоява, че е „по-литически необходимо да продължава да се държи едно голямо предимство в Африка и затова позицията при Мерса Брега няма да се отстъпва“.

Когато на връщане минава през Рим, Ромел вижда, че Мусолини е готов да слуша разумни доводи, като същевременно добре си дава сметка за трудностите, свързани с изпращането на достатъчно бойна техника до Триполи, която да бъде придвижена до Мерса Брега. Така Ромел успява да получи разрешение от Мусолини да подготви веднага междинна позиция при Буерат, за да може своевременно да прехвърли там немоторизираната италианска пехота и да изтегли остатъците от своите сили, когато британците нападнат. След като получава такова разрешение, Ромел действа бързо и когато британците започват да дават признаци, че ще атакуват, се измъква незабавно в тъмнината. Освен това той решава да не спира при Буерат или пред Триполи и да не дава възможност на Монтгомъри да му заложи капан. Планът, който вече е намислил, е да се изтегли направо до границата с Тунис и теснината при Габес, където трудно може да бъде заобиколен по фланговете и може да нанесе ефикасен контраудар с помощта на подкрепленията, които там се намират по-близо.

ДВАЙСЕТ И ПЪРВА ГЛАВА

Операция „Торч“ – новата приливна вълна от Атлантика

Съюзническите десанти във Френска Северна Африка са извършени на 8 ноември 1942 г. Това навлизане в северозападната част на Африка става две седмици преди началото на британската офанзива срещу позициите на Ромел при Ал Аламейн в най-североизточния край на Африка и четири дни след падането на тази позиция.

На „Съвещанието Аркадия“ във Вашингтон по Коледа през 1941 г. – първото съюзническо съвещание след японското нападение срещу Пърл Харбър, което вкарва Съединените щати във войната, Чърчил представя „Проекта за Северозападна Африка“ като стъпка към „затваряне на обръча около Германия“. Той заявява на американците, че вече съществува план „Джимнест“ („Гимнастик“) за десант в Алжир, ако 8-а армия постигне достатъчно решителен успех в Киренайка, за да може да настъпи на запад към границата с Тунис. Чърчил предлага също „междувременно войските на Съединените щати, при положение че има френско съгласие, да бъдат поканени да слязат на мароканския бряг“. Президентът Рузвелт одобрява проекта, тъй като бързо схваща политическите му предимства с оглед на голямата стратегия, обаче военните му съветници се съмняват в целесъобразността му, като същевременно се тревожат да не би да попречи на перспективите за скорошна непосредствена атака срещу владенията на Хитлер в Европа. Максималното, което са готови да приемат, е да се продължи проучването на операцията, която е преименувана „Суперджимнест“ („Супергимнастик“).

През следващите няколко месеца дискусиите са съсредоточени върху проект за нападение през Ламанша, което трябва да започне през август или септември, за да бъде изпълнено настояването на Сталин за откриване на втори фронт. Полуостров Котантен (при Шербур) изглежда най-подходящото място, за което настояват началник-щабът на армията на Съединените щати генерал Маршал и генерал-майор Айзенхауер, когото той избира и изпраща в Лондон като командващ американските въоръжени сили на европейския театър на военните действия. Британците изтъкват минусите на преждевременен десант в Европа, извършен с недостатъчни сили, като посочват, че ако такъв плацдарм бъде обкръжен или превзет от противника, той няма да донесе очакваното облекчение за руснаците. Обаче президентът Рузвелт подкрепя проекта и

се ангажира с осъществяването му пред Молотов, който посещава Вашингтон в края на май, с уверението, че се „надява“ и „очаква“ да се открие „втори фронт в Европа през 1942 г.“.

Връщането към проекта за десант в Северозападна Африка е предизвикано от неочаквания британски провал в Североизточна Африка през юни след изпреварващата атака на Ромел срещу отбранителната линия при Ел Газал.

Когато на 17 юни Чърчил заедно със своите началник-щабове заминава за ново съвещание във Вашингтон, битката при Ел Газал вече се развива зле. С пристигането си той се отправя директно със самолет за Хайд парк – фамилната къща на Рузвелт на брега на река Хъдсън, за неофициален разговор. Там той отново подчертава недостатъците и опасностите от преждевременен десант във Франция, като същевременно предлага връщане към проект „Джим-нест“ като по-добра алтернатива. На срещата във Вашингтон на 21 юни началниците на британските и на американските щабове не постигат съгласие по проекта „Шербур“, но са напълно съгласни, че проектът за Северна Африка не е добър.

Обаче тяхното единодушно отрицателно мнение скоро е променено под натиска на събитията и на силното желание на Рузвелт за някакво положително действие през 1942 г., което ще изпълни, макар и не толкова директно, обещанието му пред руснаците. На 21 юни идва новината, че крепостта Тоб-рук е паднала при атаката на Ромел и че остатъците от британската 8-а армия отстъпват към Египет.

През следващите седмици положението на британците се влошава и аргументите в полза на пряка или непряка американска намеса в Африка стават повече. В края на юни Ромел стига позицията при Ал Аламейн и я атакува, като преследва по петите отстъпващите британци. На 8 юли Чърчил телеграфира на Рузвелт, че планът „Следжхамър“ („Ковашки чук“) за десант във Франция през тази година трябва да отпадне, и отново настоява в полза на „Джимнест“. Следва негово послание, предадено чрез фелдмаршал сър Джон Дил, който оглавява мисията на британския Генерален щаб във Вашингтон: „«Гимнастик» предлага единствения начин, по който САЩ могат да нанесат удар на Хитлер през 1942 г. В противен случай и двамата западни съюзници ще трябва да бездействат през 1942 г.“. Американските началник-щабове реагират по този повод с нови възражения срещу „Джимнест“. Оценката на Маршал, че е „скъпо струващ и неефикасен“, е подкрепена от декларацията на адмирал Кинг, че е „невъзможно да изпълнява военноморски ангажменти в други театри на бойни действия и същевременно да осигурява доставки

по море и ескорти за тях, които ще бъдат от съществено значение, ако тази операция бъде предприета“. Те са единодушни и в мнението си, че британският отказ от опит за десант във Франция през 1942 г. е ясно доказателство, че британците в действителност не искат да рискуват с него дори и през 1943 г. Затова Маршал с готовност подкрепя Кинг и предлага радикална промяна на стратегията – ако британците не приемат американския план за скорошно нападение през Ламанша, „ние ще се насочим към Тихия океан и ще нанесем решителен удар срещу Япония, т.е. ще възприемем отбранителна стратегия срещу Германия, с изключение на операциите от въздуха, и ще използваме всичките си налични средства в Тихия океан“. Президентът Рузвелт, който възразява срещу идеята да се даде такъв ултиматум на британските му съюзници, изразява обаче неодобрение за предлаганата смяна на стратегията и казва на своите началник-щабове, че ако не могат да убедят британците за започване на операция през Ламанш през 1942 г. трябва или да предприемат такава операция във Френска Северна Африка, или да изпратят силни подкрепления в Близкия изток. Рузвелт подчертава, че е наложително от политическа гледна точка да се предприемат някои силни действия преди края на годината.

Изправени пред решението на президента, началник-щабовеите по-скоро биха избрали да подсилат временно британците в Близкия изток, отколкото да се заемат с реализацията на плана „Джимнест“, срещу който така решително се обявяват. Освен това, след като обмисля и двата начина на действие, щабът на Маршал стига до заключението, че първият вариант е по-малката от двете злини. Обаче противно на очакванията Маршал и Кинг се обявяват в полза на „Джимнест“. Той става предпочитана от тях алтернатива, когато те пристигат в Лондон в средата на юли заедно с Хари Хопкинс като представители на президента, и установяват, че Комитетът на британските началник-щабове твърдо се противопоставя на плана на Айзенхауер за по-скорошен десант близо до Шербур.

Основната причина според Хари Хопкинс Маршал да избере като алтернатива Северозападна Африка вместо изпращането на подкрепления в Близкия Изток са „трудностите, свързани със смесването на нашите войски с британските в Египет“. Макар подобно смесване да се налага и при съвместната операция в Северозападна Африка, очевидно е, че изпратените подкрепления в Близкия изток биха били подчинени на британския главнокомандващ. Приемането на плана „Суперджимнест“ е окончателно оформено на още две срещи на началник-щабовеите

на американските и британските въоръжени сили в Лондон на 24 и 25 юли, след което е одобрено бързо от Рузвелт. Той дори подчертава в телеграма, че десантът трябва да бъде планиран така, че да бъде извършен „не по-късно от 30 октомври“ – директива, предложена от Хопкинс в едно лично писмо като средство „да се избегнат по-нататъшни протакания и забавяния“. По инициатива на Чърчил операцията е прекръстена на „Торч“ като по-въдъхващо наименование. Постигнато е съгласие върховното ѝ командване да бъде дадено на американец – малка компенсация за не особено въодушевените американски военачалници, с която Чърчил с готовност се съгласява, и на 26 юли Маршал заявява на Айзенхауер, че той трябва да заеме този пост.

Решението за операция „Торч“ е взето окончателно, макар и преди да бъде решен въпросът за времето и мястото ѝ и дори преди да се извърши пълно проучване. Тези два проблема стават причина за нови конфликти.

По въпроса за времето британските началник-щабове, подтиквани от Чърчил, предлагат като ориентиловъчна дата 7 октомври. Обаче американците препоръчват 7 ноември като най-ранната разумна дата за десант на войските, зависещи от наличието на десантни средства.

По въпроса за мястото различията са още по-големи. Британците настояват десантът да бъде извършен на северния бряг на Африка в Средиземно море, за да може бързо да се настъпи към Тунис. Американците се придържат към по-ограничените цели на плана „Джимнест“, както са били променени през юни, когато той е бил планиран като чисто американска операция, и на стояват десантът да бъде в района на Касабланка, на западния атлантически бряг на Мароко. Те се страхуват не само от френска опозиция, но и от враждебна реакция на Испания, както и от германски контраудар, който със завладяването на Гибралтар да блокира входа на Средиземно море. Британците са изумени от толкова предпазливия подход към един стратегически проблем. Те са на мнение, че това би дало на германците възможност да превземат Тунис, да сломят или да изгонят френската съпротива от Алжир и Мароко и така да осуетят целта на съюзническата операция⁴⁵.

Айзенхауер и щабът му са склонни да се съгласят с британското становище. Неговият първи неокончателен вариант на плана, представен на 9 август, е компромисен. Той предлага едновременни десанти във и извън Средиземно море, но не по-далеч на изток от Алжир поради риск от вражески въздушни атаки от Сицилия и Сардиния, с изключение на един по-малък десант при Бон, за да бъде превзето летището там.

(Бон е на 400 км източно от Алжир, но на 210 км от Бизерта.) Този компромисен вариант не задоволява британските стратегии, тъй като не е сигурно, че ще изпълни главното условие за успех, което според тях е: „Трябва да окупираме основните пунктове в Тунис 26 дни след като преминем Гибралтар, а за предпочитане е в срок от 14 дни“. Според тях един голям десант при Бон и дори още по на изток е от изключително важно значение за бързо настъпление към Тунис. Тези аргументи впечатляват президента, който нарежда на Маршал и Кинг да проучват отново проекта. Те впечатляват и Айзенхауер, който докладва във Вашингтон, че американските членове на неговия щаб сега са убедени в правилността на британските доводи и че той изготвя нов план, в който десантът при Касабланка отпада и другите десанти се предвиждат за по-ранна дата. На 21 август неговият щаб представя втори, неокончателен план, който до голяма степен следва британските препоръки. Като отхвърля десанта при Касабланка, той предлага американците да извършат десант при Оран (400 км източно от Гибралтар) и британски десанти в Алжир и Бон. Но самият Айзенхауер има известни резерви в подкрепата си за този вариант, като изтъква, че една такава експедиция изцяло в района на Средиземно море ще изложи опасно фланга ѝ. Това негово заключение съпада и с мнението на Маршал.

Вторият план е също толкова неприемлив за американските началник-щабове колкото първият – за британците. Маршал заявява на президента, че „една-единствена линия за комуникация през проливите е прекалено рискована“ и че той е против какъвто и да било десант в Средиземно море по-далеч на изток от Оран (отстоящ на 960 км от Бизерта).

Чърчил научава новината за този предпазлив завој на американците, след като се завръща от посещение с генерал Брук в Египет и Москва, където Сталин ги иронизира за неуспеха на западните сили да отворят „втори фронт“ с такива презрителни въпроси, като: „Не мислите ли,

45. Бях попитан за мнението ми по проекта за Северозападна Африка на 28 юни веднага след съвещанието във Вашингтон, където е било обсъждано възобновяването му. След като ми беше казано, че главният десант е планиран да бъде извършен в района на Касабланка на Атлантическото крайбрежие, аз изтъгнах, че това място се намира на 2200 км от стратегическите ключове Бизерта и Тунис и че най-добрият шанс за ранен успех е те да бъдат превзети колкото е възможно по-скоро, което означаваше, че десантът трябва да бъде извършен най-близо до тях. Подчертах също колко важно е десантът да бъде на северното крайбрежие в Алжир „зад гърба на французите“ като начин да бъде намалена съпротивата им, на която вероятно ще бъдем свидетели при фронтална атака и бавно настъпление от Касабланка.

че ние ще свършим цялата работа, докато вие продължавате да гледате отстрани?... Ще започнете ли изобщо някога да се биете?... Ще видите, че не е толкова лошо, след като веднъж започнете!“ Естествено, Чърчил се е почувствал много засегнат, но той успява да заинтересува Сталин с потенциалните възможности на операция „Торч“ и много красноречиво му описва как тя директно ще облекчи натиска срещу Русия. Затова е шокиран, когато узнава, че американците предлагат един твърде оръзан план.

На 27 август той изпраща дълга телеграма на Рузвелт, в която заявява, че промените, които американските началник-щабовете са предложили, могат „да бъдат фатални за целия план“ и че „цялата операция ще бъде провалена, ако не завземем още първия ден Алжир и Оран“. Чърчил изтъква лошото впечатление, което ограничаването на целите ще направи на Сталин.

В отговора си от 30 август Рузвелт настоява „при всички случаи един от нашите десанти да бъде извършен на атлантическия бряг“. Затова той предлага американците да извършат десанти при Касабланка и Оран, като оставят на британците да направят десантите на изток. Освен това, имайки предвид британските военни действия срещу френските сили на правителството във Виши в Северна Африка, Сирия и на други места, той повдига нов въпрос: „Моето силно убеждение е, че първоначалните атаки трябва да бъдат извършени изключително от американски сухопътни части... Дори бих изразил увереност, че едновременните британски и американски десанти ще доведат до пълно противопоставяне на всички французи в Африка, докато един първоначален американски десант без участието на британски сухопътни сили предлага реална възможност да се избегне френската съпротива или тя да бъде само символична... Според нас германските ВВС или парашутните им части няма да са в състояние да изпратят в Алжир или Тунис каквито и да било значителни сили поне две седмици след началото на атаката“.

Британците са ужасени от идеята за едноседмична пауза преди десантите на изток, които са по-важни и по-наложителни за стратегическата цел от десантите на запад, и далеч не споделят американските оптимистични преценки, че германците не биха могли да се намесят ефикасно преди по-малко от две седмици.

На Чърчил много му се иска да извлече полза от значителното влияние което американският посланик в правителството във Виши адмирал Лийхи може да окаже за улесняване на нещата както от политическа, така и от психологическа гледна точка. Като „държи експедицията

да запази американския си характер“ и затова британските сили „да останат на заден план колкото е възможно повече“, той все пак не вярва, че е възможно да се скрие фактът че голяма част от транспортните кораби, въздушната подкрепа и военноморските сили ще бъдат британски, а те ще бъдат забелязани преди сухопътните части. Чърчил засяга тези моменти в тактичния си отговор до Рузвелт от 1 септември, като подчертава, че ако „бъде пропусната политическата безкръвна победа, за която съм съгласен с вас, че има добра възможност, тогава ще последва военна катастрофа с много сериозни последици“. Чърчил продължава: „Накрая независимо от трудностите на нас ни се струва жизненоважно град Алжир да бъде завзет едновременно с Касабланка и Оран... Да се откажем от Алжир в името на съмнително осъществимо дебаркиране в Касабланка, ни се струва много сериозно решение. Ако германците ни изпреварят не само в Тунис, но и в Алжир, плачевните резултати ще се почувстват из цялото Средиземноморие“⁴⁶. В тези убедителни аргументи в полза на десанта в Алжир като част от плана не се споменава важноста на десантите по на изток и по-близо до Бизерта – пропуск и отстъпка, които имат съдбоносни последици върху шансовете за скорошен стратегически успех.

Като отговаря на телеграмата на Чърчил на 3 септември, Рузвелт се съгласява, че десант в Алжир трябва да бъде включен в плана, но същевременно предлага американските войски да слезат на брега първи, „следвани след един час от британските войски“. Чърчил веднага приема това решение, при условие че силите, определени да извършат десанта при Касабланка, бъдат намалени, за да бъде извършен по-ефикасен десант в Алжир. Рузвелт дава съгласието си в малко променен вид, като предлага намаление „с един полк на бойната група“ при Касабланка и с още един на тази при Оран, „за да останат 10 000 души за десанта в Алжир“. В отговор на 5 септември Чърчил телеграфира: „Съгласни сме с предложените от вас сили. Разполагаме с достатъчно обучени за десанти войници. За по-голямо удобство те могат да носят вашите униформи. Ще се гордеят с това. Няма да има проблеми с транспорта“. Същия ден Рузвелт отговаря с телеграма от една дума: „Ура!“

Така с тази размяна на телеграми между Рузвелт и Чърчил проблемът е окончателно решен. Три дни по-късно Айзенхауер определя десантите да започнат на 8 ноември, като отклонява предложението на Чърчил британските командоси да участват с американски униформи,

46. Чърчил, Уинстън. Втората световна война. Т. 4. с 481–482.

тъй като държи да покаже, че поне в началото десантите са чисто американски. Чърчил се примирява със забавянето и с промяната в плана. В телеграма до Рузвелт на 15 септември той покорно заявява: „За цялата операция «Торч» както във военно, така и в политическо отношение аз се считам за ваш адютант, като моля само да ми бъде позволено да изразявам открито мнението си пред вас“.

Със своето „Ура!“ в телеграмата си от 5 септември Рузвелт слага край на това своеобразно „трансатлантическо състезание по есеистика“, въпреки че Маршал продължава да изразява съмненията си, а непосредственият му политически шеф военният министър Хенри Стимсън изказва силното си съжаление пред президента във връзка с решението да бъде извършен десант в Северна Африка. Решението на Рузвелт обаче дава възможност да се ускори планирането в детайли, за да се преодолеят отрицателните ефекти от забавянето. Планът е плод на компромис, което има двустранен ефект върху изпълнението им. Като намалява шансовете за бърз, решителен успех в Северна Африка, той става причина за удължаване на съюзническите усилия в Средиземноморието, както признават и изтъкват някои официални американски историци.

В окончателния вариант планът предвижда десантът за превземането на Касабланка да бъде извършен от чисто американски сили под командването на генерал-майор Джордж С. Патън с 24 500 души, качени на кораби на Западното оперативно съединение на военноморските сили, командвано от кон-траадмирал Х. Кент Хюит. То отплава директно от Америка – основната частот базата „Хемптън Роудс“ във Вирджиния, и се състои от 102 кораба, от които 29 транспортни.

Превземането на Оран е поверено на Централното оперативно съединение, което се състои от 18 500 американски войници, командвани от генерал-майор Лойд Р. Фридъндол, но е ескортирано от британска военноморска ескадра под командването на комодор Томас Трубридж. То отплава от Клайд, тъй като е съставено от американски войници, пристигнали в Шотландия и Северна Ирландия в началото на август.

За операцията в Алжир Източното оперативно съединение е изцяло британско и се командва от контраадмирал сър Харолд Бърофс, обаче щурмовата група се състои от 9000 британски и 9000 американски войници, а нейният командир – генерал-майор Чарлс Райдър, е американец. Освен това в състоящите се от 2000 души подразделения на британските командоси има и американски войници. Тази любопитна комбинация е направена с надеждата, че поставянето на американците отпред на витрината ще накара французите да повярват, че операцията е изцяло

американска. На 9 ноември, деня след десантите, общото командване на всички съюзнически сили в Алжир е поето от командира на новосъздадената 1-ва британска армия, командвана от генерал-лейтенант Кенет Андерсън.

Щурмовите сили както в Оран, така и в Алжир отплават от Великобритания в два големи конвоя, като по-бавният тръгва на 22 октомври, а по-бързият – четири дни по-късно. Това разписание е направено с цел те да преминат през Гибралтар едновременно през нощта на 5 ноември и от там да бъдат охранявани с част от британския Средиземноморски флот, командвана от адмирал сър Ендрю Кънингъм. Нейното присъствие е достатъчно, за да откаже италианския флот от намеса дори и след десантите, което кара Кънингъм със съжаление да отбележи, че мощното му военноморско съединение е трябвало „да се разкарва насам-натам, без да има какво да прави“. Той самият има достатъчно много работа, тъй като е командващ съюзническите военноморски сили и е подчинен на Айзенхауер, така че отговаря за цялата военноморска част от операция „Торч“. Заедно с десетките кораби, които отплават в началото на октомври, общо от Великобритания тръгват над 250 търговски кораба, от които около 40 са транспортни (включително 3 американски), докато ангажираните в операцията британски военноморски сили, които се използват за ескорт и охрана, се състоят от 160 различни видове бойни кораба.

Дипломатическата увертюра преди десантите е близка до смесица от шпи-онски роман и „уестърн“ и е пълна с комични моменти. Главният американски дипломатически представител в Северна Африка Робърт Мърфи полага енергични усилия, за да подготви почвата за десантите, като дискретно сондира мнението на френските офицери, които по негова преценка биха реагирали положително и биха подпомогнали начинанието. Той разчита особено на генерал Маст, командващ войските в алжирския сектор (преди това началник-щаб на главнокомандващия генерал Жуен), и на генерал Бетуар, който командва войските в сектора на Оран, въпреки че като цяло този сектор е под командването на адмирал Мишелие, нещо, което американците така и не успяват да разберат.

Маст настоява в Алжир да пристигне тайно за задкулисни разговори висш военен представител на съюзниците, който да обсъди плановете с Жуен и ос-таналите. По тази причина генерал Марк Кларк (който току-що е назначен за заместник главнокомандващ на операция „Торч“) пристига заедно с четирима основни щабни офицери в Гибралтар със самолет, след което групата продължава с британската подводница

„Сераф“ (командвана от лейтенант А. А. Джуъл) за среща в една вила на крайбрежието на около 100 км западно от Алжир. Подводницата приближава брега рано на 21 октомври, но твърде късно, за да свали на брега групата на Кларк преди разсъмване, и затова се налага да остане под вода през целия ден, а в това време озадачените и разочаровани французи се разотиват. От подводницата е изпратено съобщение до Гибралтар, което е предадено в Алжир по секретна радиоверига, и следващата нощ Мърфи заедно с няколко французи се връща във вилата, а групата на Кларк слиза на брега с четири брезентови канута, едното от които се обръща при прехвърлянето. Те са насочени към вилата с фенер, който свети през прозореца на фона на бяло одеяло.

Марк Кларк разказва на Маेत в общи линии, че се подготвя голямо амери-канско войсково съединение за изпращане в Северна Африка, което ще бъде подкрепено от британски военновъздушни и военноморски сили, въпреки че нещата не стоят точно така. Освен това от съображения за сигурност той не дава на Маст ясна представа за времето и местата на съюзническите десанти.

Тази прекалена предпазливост към човека, чиято помощ ще бъде от голяма важност, не е твърде разумна, защото така той и неговите съмишленици са лишени от нужната информация, за да планират и да предприемат стъпки за съдействие. Кларк упълномощава Мърфи да информира Маст непосредствено преди датата, на която ще бъдат извършени десантите, но и тогава местата не са посочени. Поради това за Маст е твърде късно да уведоми съмишлениците си в Мароко.

Свещанието е прекъснато временно и твърде драматично от появата на френски полицаи, които са заподозрели нещо. Марк Кларк и придружителите му набързо се скриват в една изба, докато полицаите претърсват вилата. Опасността нараства, когато един от британските командоси, докарал групата, започва да кашля. Марк Кларк му подава като лекарство парче дъвка. Скоро англичанинът иска още, защото според него дъвката нямала вкус, на което Кларк отговаря: „Нищо чудно, след като я дъвча повече от два часа!“ Когато най-после полицаите си тръгват, все още изпълнени с подозрения и готови да се върнат, Кларк и хората му се натъкват на нова беда при опита си да се върнат на подводницата по здрач, защото вълните стават големи и той замалко да се удави, когато канута му се обръща. При повторния опит малко преди разсъмване се обръщат лодките на другите, обаче накрая цялата група успява да премине през вълните и всички стигат живи и здрави, макар и мокри до кости, до подводницата. На следващия ден те са прехвърлени

на хидроплан който ги връща в Гибралтар.

На това съвещание е повдигнат важният въпрос за избора на най-подходящия френски лидер, който да обедини френските сили в Северна Африка, които ще застанат на страната на съюзниците. Макар в неофициални разговори главнокомандващият им Жуен да показва, че е готов да се нагърби с тази задача, той предпочита по-скоро да наблюдава от страни и няма желание да поеме инициативата. Главните му помощници нямат достатъчно престиж или не са склонни да се опълчат срещу заповедите на правителството във Виши. Адмирал Дарлан, главнокомандващ въоръжените сили и потенциален държа-вен глава, ако прекалено възрастният маршал Петен умре, наемква на Лийхи през 1941 г., а по-късно и на Мърфи, че е склонен да скъса с колаборационист-ката политика и да накара французите да застанат на страната на съюзниците, ако получи уверения за достатъчно голяма американска военна помощ. Но той толкова дълго се е заигравал с Хитлер, че намеците му не будят доверие. Освен това е настроен против британците, а това негово чувство се засилва след техните действия срещу френския флот в Оран и на други места след капитулацията на Франция през 1940 г. Тези негови настроения правят още по-съмнително отношението му, особено като се има предвид колко трудно може да се скрие, че британците играят голяма роля в „Торч“.

Генерал Дьо Гол е изключен поради противоположната причина, тъй като предизвикателството му спрямо Петен през 1940 г. и последвалото участие в действията на Чърчил срещу Дакар, Сирия и Мадагаскар ще накарат всички френски офицери, останали верни на правителството във Виши, дори и тези, които с най-голямо нетърпение желаят да отхвърлят германския хомот, да не приемат неговото лидерство. Това обстоятелство е изтъкнато от Мърфи и се посреща с разбиране от Рузвелт, който изпитва дълбоко недоверие към пре-ценките на Дьо Гол и не харесва арогантността му.

Чърчил, който съвсем неотдавна се е обявил за негов „адютант“, се подчинява на мнението на началника си и Дьо Гол не е уведомен за проекта до самото извършване на десантите.

При тези обстоятелства американците от президента на долу с готовност се съгласяват с мнението на генерал Маст и съмишлениците му, че генерал Жиро е най-желаният и приемлив кандидат за ръководител на французите в Северна Африка, както Мърфи вече ги е информирал преди съвещанието в Жиро, който през май 1940 г. командва армия, е пленен от германците, но успява да избяга през април 1942 г. и стига до

неокупираната част на Франция, където му е позволено да остане, като обещае, че ще подкрепя Петен. Той се установява да живее близо до Лион. От там, въпреки че е под наблюдение, влиза във връзка с много офицери както във Франция, така и в Северна Африка, които споделят желанието му да организира бунт срещу германското господство с американска помощ. Становището на Жиро е изразено в писмо до един от привържениците му – генерал Одик: „Ние не искаме американците да ни освободят, искаме те да ни помогнат да се освободим, което не е същото“. Освен това в неофициални разговори с тях той поставя условие да бъде главнокомандващ съюзническите войски на френска територия, където ще се бият френски войски. От едно писмо разбира, че условията му са приети от Рузвелт, но те са пълна изненада за Айзенхауер, когато Жиро пристига в Гибралтар за да се срещне с него на 7 ноември – навечерието на десантите. Жиро е взет от южния бряг на Франция от същата британска подводница „Сераф“ която отвежда Марк Кларк на тайната мисия на алжирския бряг⁴⁷. След това той е прехвърлен, като замалко не се удавя, на хидроплан, който го отвежда в Гибралтар. Когато пристига там, е изумен от новината, че съюзническите десанти в Северна Африка ще бъдат извършени рано на следващата сутрин, тъй като до този момент знае, че са планирани за следващия месец, а също и от откритието, че ще се командват от Айзенхауер, а не от него. Това води до разгорещен спор, в който той се позовава на по-високия си чин и на получените уверения, като непрекъснато повтаря, че да приеме нещо по-малко от върховното командване, ще означава да подрони както собствения си авторитет, така и авторитета на своята страна. Обаче когато на сутринта (8 ноември) разговорите са подновени, се примирява с положението, след като получава изрични уверения, че ще оглави френските сили и администрацията в Северна Африка – обещание, което скоро отпада с мотива за по-голямата експедитивност и по-добрите качества на адмирал Дарлан. Донасяйки „Факела“ на свободата на Френска Северна Африка, американците постигат пълна изненада, като объркват своите приятели и помагачи, а объркването на противника е още по-голямо.

47. Жиро настоява по политически съображения да бъде взет от американски кораб и неговото искане е изпълнено, като подводницата „Сераф“ се поставя под командването на американския военноморски офицер капитан Джералд Райт. Тя носи и американски флаг, който да бъде показан, ако е необходимо. Жиро се придружава от сина си и двама млади щабни офицери, единият от които – капитан Андре Бофре, играе важна роля в планирането на тази драматична стъпка. И Райт, и Бофре по-късно заемат високи постове и в командването на НАТО.

Френските колаборационисти са заварени неподготвени, за да окажат някаква ефикасна помощ, и поради шока от внезапното нахлуване повечето френски командири реагират естествено за такива обстоятелства, като запазват лоялността си към законната власт в лицето на маршал Петен във Виши. Затова първоначално десантите се натъкват на съпротива, макар тя да е по-слаба в Алжир, отколкото в Оран и Касабланка.

Късно вечерта на 7 ноември генерал Бетуар – френският дивизионен командир, получава съобщение в Касабланка, че десантът ще бъде извършен в 2 часа сутринта на 8 ноември. Той изпраща отряди от свои войници да арестуват германските комисии по примирието и поставя свои офицери да посрещнат американците при Рабат на 80 км на север, предполагайки, че те ще слязат там, тъй като това място не се защитава от брегова артилерия и там е седалището на френските власти в Мароко.

След тези предварителни стъпки Бетуар отива с един батальон да завземе щаба на армията в Рабат и освобождава командира на армията. Той изпраща и писма до генералния резидент (и главнокомандващ всички въоръжени сили в Мароко) генерал Ногес и до адмирал Мишелие, с които ги информира, че американците ще извършат десант и че Жиро идва да поеме цялото командване на французите в Северна Африка, а самият той е назначен от него за командващ армията в Мароко. В писмата си до Ногес и Мишелие той ги моли да подкрепят издадената от него заповед, която позволява на американците да слязат на брега, и да не им оказват съпротива или да не се намесват, докато сметнат, че могат да приемат свършения факт.

Получавайки писмото, Ногес се опитва да запази позата на наблюдател, докато ситуацията се изясни. Докато той се колебае, Мишелие предприема бързи действия. Неговите патрулиращи самолети и подводници не забелязват приближаващата се армада преди падането на нощта, затова стига до зак-лючението, че Бетуар е заблуден или излъган. Уверенията на Мишелие, че не е забелязано придвижване на никаква голяма сила близо до брега, толкова впечатлява Ногес, че дори когато малко преди 5 часа сутринта до него достигат първите съобщения за десанта, той смята, че това не са нищо повече от нападения на командоси. Затова се отказва да наблюдава нещата отстрани и се обявява против американците, като нарежда на френските войски да окажат съпротива на десантите и да арестуват Бетуар за държавна измяна.

Главният десант на Патън е при Федала, на 24 км северно от Касабланка, а допълнителните са при Мехдия, на 88 км на север, и при Сафи, на 225 км южно от Касабланка. При Федала се намират най-близките до

Касабланка плажове, предлагащи условия за десант, както и за достъп до добре охраняваното пристанище – единственото добре оборудвано на атлантическия бряг на Мароко. Мехдия е избрана, защото е най-близкото място за десант до лети-щето при Порт Лиоте – единственото в Мароко с бетонна писта. Изборът пада върху Сафи, тъй като действащите там сили с дясна ориентация могат да попречат на силния френски гарнизон, който се намира по-навътре в Маракеш, да се намеси при десанта в Касабланка. Освен това в Сафи има пристанище, където могат да бъдат разтоварени средни танкове, тъй като новите десантни кораби, от които могат да слизат танкове на брега, още не са готови за операция „Торч“.

Когато на 6 ноември американската армада приближава брега на Мароко след спокоен преход през океана, идва съобщение, че морето там е бурно и че според метеорологичната прогноза на 8 ноември ще е толкова бурно, че де-сантът ще бъде невъзможен. Метеорологът на адмирал Хюит обаче предсказва, че бурята ще отmine, и той решава да поеме риска и да продължи изпълнението на плана за десант на атлантическия бряг. На 7 ноември морето започва да стихва и на 8-и е спокойно с умерен вятър от сушата. В този ден вълните са най-малки от месец насам. Въпреки това поради липса на опит стават много грешки и забавяния.

Все пак нещата се развиват по-добре от прогнозата на Патън преди десанта в типичния му бомбастичен стил, че предстои „голяма касапница“. Той язвително заявява на представителите на флота, че техните сложни планове за десанта ще се провалят „още в първите минути“, и добавя: „В историята няма случай флотът да е извършвал десант на една армия на планираното място и време. Но ако ни свалите поне на 80 км от Федала най-много седмица след определения ден, аз ще атакувам и ще победя“.

За щастие объркването и колебанията на французите са толкова големи, че вълните от десантчици успяват да слизат на брега, преди огънят на защитниците да стане сериозен, а по това време светлината е достатъчно добра, за да помогне на американските артилеристи от корабите да принудят бреговите батареи да замлъкнат. Възникват неприятности, свързани с установяването и разширяването на плацдарма, дължащи се на неопитност и суетене на десантните групи, което принуждава Патън да прехвърли гневните си критики върху собствените си войски. И войниците, и лодките са прекалено прето-варени. Въпреки че настъплението при Касабланка започва на втория ден и не среща сериозна съпротива, то е спряно рязко поради липса на техника, която е струпана

на брега, но не е доставена до шурмуващите части. На третия ден е отбелязан не особено голям напредък, а съпротивата се засилва. Перспективите изглеждат твърде мрачни.

Положението е щяло да бъде още по-сериозно, ако заплахата от страна на френските военноморски сили не е била отстранена още първия ден. Това става в битка недалеч от Касабланка, която напомня за морските сражения от едно време. Тя започва в 7 часа сутринта, когато бреговата артилерия на нос Ел Ханк и оръдията на „Жан Бар“ – най-новия френски линейен кораб, който обаче още не е завършен и не може да мръдне от мястото си в пристанището – откриват огън срещу прикриващата десанта група кораби под командването на контраадмирал Р. Л. Гифън. Тя се състои от линейния кораб „Масачузетс“, 2 тежки крайцера и 4 разрушителя. Те не са улучени, макар че няколко снаряда падат съвсем наблизко, но отговорът им е достатъчно резултатен, за да накара батареите на нос Ел Ханк и оръдията на „Жан Бар“ временно да замлъкнат. Корабите на Гифън са така погълнати от това занимание, че пренебрегват задачата си да не позволяват на останалите френски кораби да излязат от пристанището. До 9 часа сутринта се измъкват един лек крайцер, 7 разрушителя и 8 подводници. Разрушителите се отправят към Федала, където американските транспортни кораби са изключително удобни мишени. За щастие разрушителите са отклонени и принудени да се оттеглят от един тежък и един лек крайцер и 2 разрушителя, на които адмирал Хюит заповядва да пресекат пътя им. След това той извиква охраняващото военноморско съединение да отреже пътя им за отстъпление. Благодарение на сръчните маневри, умелото използване на димни завеси и на смущаващите атаки на подводниците за отвличане на вниманието французите успяват да оцелеят при изключително съсредоточения огън от тежки оръдия, като загубват само един разрушител. След това те правят нов дързък опит да стигнат до района, в който се намират транспортните кораби. В тази нова схватка е потопен още един разрушител и само един от 8-те френски кораба се завръща без повреди в пристанището. Там потъват още два, а останалите са в тежко състояние.

Обаче още не всичко е решено, тъй като батареите на нос Ел Ханк и 380-милиметровите оръдия на „Жан Бар“ отново откриват огън, а американските кораби вече са изразходвали толкова много мунizioni, че не биха имали с какво да отбият атаките на френските бойни кораби на база в Дакар, ако се появят, каквито опасения има.

За щастие положението при Касабланка и на атлантическия бряг

като цяло решително се променя от благоприятния политически развой в Алжир. Късно следобед генерал Ногес узнава по косвен път, че на 10 ноември властите там начело с адмирал Дарлан са издали заповед за спиране на сраженията. Ногес действа бързо въз основа на това непотвърдено съобщение и нарежда на подчинените си командири да прекратят активната съпротива с оглед на предсто-ящо примирие.

Междувременно американските десанти в Оран срещат по-силна съпротива, отколкото съпротивата, на която се натъква Западното оперативно съединение на военноморските сили в района на Касабланка. Въпреки това между американските войски и британските военноморски сили, които ги докарват до мястото и ги свалят на брега, има изключително добро взаимодействие. Освен това техният преден отряд – американската 1-ва пехотна дивизия, командвана от генерал майор Тери Алън, се състои от добре обучени бойци и е подкрепен от 1-ва танкова дивизия.

Планът е да бъдат превзети пристанището и град Оран чрез двойна обходнаманевра – две от полковите бойни подразделения на Тери Алън слизат на плажа в залива Арзев на 40 км на изток, докато трето подразделение (командвано от бригаден генерал Теодор Рузвелт) слиза на брега при Лез Андалуз, на 23 км на запад от града. След това една лека бронетанкова колона се насочва към Мерса Бу Зеджар на 48 км от Оран, за да завземе летищата южно от Оран и да се приближи до града в тил. Важно е обкръжението да бъде завършено по-бързо, тъй като се очаква до едно денонощие гарнизонът му от 10 000 души да бъде увеличен почти двойно с подкрепления от вътрешността. Операцията започва добре. На 7 ноември с настъпването на нощта конвойт подминава Оран за заблуда и се насочва на изток, но през нощта се връща. Десантите започват бързо и почти едновременно (в 1 часа след полунощ) при Арзев и само половин час по-късно при Лез Андалуз и Мерса Бу Зеджар. Изненадата е пълна и на брега десантчиците не срещат съпротива. Въпреки че това пространство се покрива от 13 брегови батареи, до разсъмване те не откриват огън. Но дори и след това те причиняват съвсем малка вреда благодарение на ефикасната подкрепа от корабите и димните завеси, осигурени от тях. Слизането на войниците на брега и разтоварването на техниката като цяло вървят гладко, макар да са забавени от претоварването на войниците, които носят по около 30 кг снаряжение. Средните танкове са пренесени от транспортните кораби и са разтоварени на кея, след като пристанището при Арзев е превзето.

Единственият сериозен неуспех е опитът да се превземе Оран с

директна атака, за да се предотвратят саботажни действия срещу намиращите се там съоръжения и кораби. 2 малки британски корвети – „Уолни“ и „Хартланд“, с 400 американски бойци на борда, придружени от 2 моторници, са определени да осъществят този дързък план, който американските офицери смятат за безрасъден и не одобряват. Резултатът потвърждава мнението им, че това е „самоубийствена задача“. Тя нелогично е планирана да започне два часа след часа „X“, точно когато французите са вдигнати по тревога заради десантите на други места. Предварителната мярка с развяването на голямо американско знаме не спира французите да отговорят със силен преграден огън, който поврежда и двете корвети, като избива половината от екипажа и войниците, докато останалите, повечето ранени, са взети като пленници. Настъплението от установените предмостия започва в 9 часа сутринта и скоро след 11 часа колоната леки танкове на полковник Уотърс, която идва от Арзев, стига летището Тафарауи, а един час след това е докладвано, че то е готово да приема самолети от Гибралтар. Но когато се насочва на север, колоната е спряна малко преди да стигне летище Ла Сеня. Същото става и с колоната на полковник Робинет, която напредва от Мерса Бу Зеджар. Настъплението на пехотните части откъм Арзев и откъм Лез Андалуз с цел да се съединят е забавено, когато се натъкват на съпротива, приближавайки Оран.

На втория ден напредъкът е слаб, тъй като френската съпротива се засилва, а организираната контраатака откъм фланга на плацдарма при Арзев разстройва целия план на операциите поради преувеличено заплашителни сведения, които принуждават генерал Фридъндол да отклони части, които имат други задачи. Въпреки че следобед летище Ла Сеня е превзето, повечето френски самолети са излетели, а то не може да бъде използвано поради непрекъснатия обстрел. Масираната атака срещу Оран е предприета на третата сутрин, след като през нощта някои от островите на съпротива по пътищата, водещи към града, са заобиколени. Атаките на пехотата от изток и от запад отново са отбити, но отвличат вниманието на защитниците, докато две леки бронетанкови колони влизат в града от юг, без да срещнат съпротива, с изключение на спорадичен снайперистки огън, и преди пладне стигат главната квартира на френското командване. Тогава френските командири се съгласяват да се предадат. В тридневните сухопътни сражения американските загуби са под 400 убити, а на французите – още по-малко. Тези минимални загуби и особено слабата съпротива в последния ден са повлияни от сведенията, които френските командири получават, че в Алжир се водят

преговори.

Десантът в Алжир преминава по-гладко и е по-кратък до голяма степен благодарение на местния командир генерал Маст и съмишлениците му. Никъде не е оказано сериозно противодействие освен при един опит за прибързано влизане в пристанището, както това става и в Оран.

На разсъмване на 7 ноември американският транспортен кораб „Томас Стоун“, намиращ се на 240 км от Алжир, временно е изваден от строя от торпедо, изстреляно от подводница, но след това при настъплението откъм морето няма повече инциденти. Въпреки че са забелязани от няколко противникови патрулиращи самолета, срещу конвоите не се извършват нападения от въздуха, преди те да завият на юг след падането на нощта към бреговете, определени за десанта. Една група слиза на брега близо до нос Матифу, на около 25 км източно от Алжир, друга – близо до нос Сиди Ферух, на 16 км западно от града и трета – на 16 км още по на запад, близо до Кастильоне. За политическо прикритие десантите най-близо до Алжир са извършени от американци, които са смесени с британски командоси, а главните британски сили слизат на запад близо до Кастильоне.

Там десантите започват точно в 1 часа след полунощ и продължават без спънки въпреки стръмните и опасни брегове. Френските войници, които десантчиците срещат малко по-навътре, казват, че били инструктирани да не оказват съпротива. Летище Блида е достигнато около 9 часа сутринта. В източния край на Алжир десантите малко закъсняват, а и се натъкват на едно укрепено селище, което отказва да ги пропусне.

Важното летище Мезон Бланш е достигнато скоро след 6 часа сутринта и окупирано след символична съпротива с няколко изстрела. Обаче при настъплението към град Алжир войските попадат на укрепена отбранителна позиция, която затваря пътя им, а по-късно са спрени от 3 френски танка. Бреговата артилерия на нос Матифу също отказва да се предаде и отстъпва едва след като следобед на два пъти е бомбардирана от бойни кораби и пикаращи бомбардировачи.

Опитът да се влезе бързо в пристанището на Алжир завършва още по-зле. За тази цел са използвани британските разрушители „Брук“ и „Малкълм“, развели големи американски знамена и пренасящи един американски пехотен батальон. Планирано е те да влязат в пристанището три часа след десантите с надеждата, че защитниците ще бъдат изтеглени, дори без да е поискано мълчаливото им съгласие. Вместо това разрушителите са подложени на силен обстрел веднага след като приближават входа на пристанището. „Малкълм“ е ударен лошо и се оттегля. При

четвъртия опит „Брук“ успява да отправи предизвикателството, като хвърля котва край един кей, където войниците слизат. Първоначално не им се пречи да окупираат пристанищните съоръжения, обаче към 8 часа сутринта оръдията започват да обстрелват „Брук“, принуждавайки го да вдигне котва и да се оттегли. Слезлите на брега войници са подложени на силен обстрел от френски африкански бойци и се предават скоро след пладне, тъй като боеприпасите им привършват и няма признаци за помощ от основните сили. Все пак огънят на французите цели да прикове намясто десантната група, а не да я унищожи.

При десантите западно от Алжир близо до нос Сиди Ферух има много повече забавяне и бъркотия, а част от десантните кораби бъркат посоката и пристигат на заеманите от британците плажове по на запад. Части от батальоните са разпръснати на 25 км по бреговата ивица, а много от десантните съдове се разбиват в прибоя или получават повреди в двигателите. За щастие първо-начално десантчиците са посрещнати приятелски или равнодушно, тъй като Маст и някои от офицерите му идват да ги посрещнат, за да преминат безпрепятствено. В противен случай тези десанти биха се превърнали в скъпо струващо фиаско. Но когато след бързо прегрупиране се отправят към Алжир, колоните срещат съпротива на няколко места, тъй като междувременно Маст е освободен от командването, заповедите му за оказване на съдействие са отменени и на войниците е заповядано да се противопоставят на съюзническото настъпление.

Съюзническите помагачи в Алжир свършват своята част от работата за-бележително добре при трудностите, причинени от твърде късното предизвествие за десантите и оскъдните сведения за целите им. Плановете им да окажат помощ в подобен случай бързо влизат в действие. По брега са поставени офицери да посрещнат и да ориентират американците, контролните пунктове са завзети от организирани групи, повечето телефонни връзки са блокирани, полицейските участъци в града и извън него – окупирани, недружелюбно настроените висши офицери са арестувани, а радиостанциите – завзети и готови за обръщението на Жиро или на друг от негово име, като надеждата е, че то ще има решаващо въздействие. Накратко казано, когато десантите са извършени, съдействието е достатъчно, за да бъде предотвратена съпротива, и положението в града се контролира до около 7 часа сутринта – по-дълго, отколкото са очаквали, че ще успеят, или смятат за нужно. Обаче придвижването на десантните части е твърде бавно.

Когато до 7 часа сутринта американците не се появяват,

възможностите на колаборационистите да влияят на своите съотечественици намаляват. Освен това, когато отправят по радиото призив от името на Жиро, който също не се появява, каквито са очакванията, става ясно, че твърде са надценили тежестта на името му. Скоро започват да изпускат положението от контрол и са отстранени или арестувани.

Междувременно на по-високо равнище се водят съдбоносни разговори. Половин час след полунощ Робърт Мърфи отива при генерал Жуен, съобщава му новината за предстоящия десант на значителни сили и го призовава да окаже съдействие с бързи нареждания да не им се оказва съпротива. Мърфи заявява, че са дошли по покана на Жиро, за да помогнат на Франция да се освободи. Жуен не показва готовност да приеме лидерството на Жиро и не смята авторитета му за достатъчен. Той заявява, че призивът трябва да бъде отправен към адмирал Дарлан, който по една случайност се намира в момента в Алжир, тъй като е пристигнал със самолет да види сериозно болния си син. Дарлан е събуден по телефона и е помолен да пристигне във вилата на Жуен, за да получи спешно съобщение от Мърфи. Когато пристига и му съобщават за предстоящия десант, първоначално той гневно възкликва: „Отдавна ми е известно, че британците са тъпи, но все съм си мислел, че американците са по-умни. Сега започвам да си мисля, че и вие правите толкова грешки колкото тях“.

След разгорещени спорове накрая той се съгласява да изпрати по радиото съобщение до маршал Петен, за да го запознае с положението и да поиска разрешение да действа от името на маршала, както намери за добре, за да се справи със ситуацията. Междувременно вилата е обкръжена от въоръжена група французи, които са против правителството във Виши, така че Дарлан се оказва буквално под стража. Малко по-късно групата е прогонена от подразделение жандармеристи, които арестуват Мърфи. След това Дарлан и Жуен, които се гледат с подозрение, отиват в главната квартира в Алжир. Оттам Жуен предприема стъпки, за да си възвърне контрола, като освобождава генерал Кьолц и други офицери, арестувани от Маст и привържениците му, и на свой ред ги арестува. Малко преди 8 часа сутринта Дарлан изпраща нова телеграма на маршал Петен, в която подчертава, че „положението се влошава и съпротивата скоро ще бъде удавена“ – очевиден намек, че ще е по-разумно да преклони глава пред по-силния. В отговора си Петен му дава исканите пълномощия.

Малко след 9 часа сутринта американският шарже д'афер във Виши Пинкни Тък отива при Петен и му предава писмо от Рузвелт, в което се

иска съдействието му. Петен му предава междувременно подготвен вече отговор, в който из-разява „недоумение и съжаление“ по повод на американската „агресия“ и зая-вява, че Франция ще се противопостави на нападението срещу нейната импе-рия дори от страна на стари прия-тели: „Такава е моята заповед“. Въпреки това той се държи много лю-безно с Тък и съвсем не изглежда ядосан. Поведението му създава впе-чатлението, че официалният му отговор всъщност е предназна-чен да успокои подозренията на германците и да предотврати намесата им. Но няколко часа по-късно министър-председателят Пиер Лавал приема под натис-ка на Хитлер предложение за германска подкрепа от въздуха и до вечерта сили-те на Оста подготвят войски за изпращане в Тунис.

Междувременно Дарлан на своя отговорност издава заповеди до френските части и кораби в Алжир да прекратят огъня. Въпреки че тази заповед не се отнася до Оран и района на Касабланка, Дарлан упълно-мощава Жуен да по-стигне споразумение за цяла Северна Африка. Ос-вен това рано вечерта е по-стигнато съгласие в 20,00 часа контролът на Алжир да премине в ръцете наамериканците, а от разсъмване на следва-щата сутрин, 9 ноември, съюзници-те да могат да използват пристанището.

На 9 ноември следобед Марк Кларк пристига да уговори нужните подроб-ности, а Кенет Андерсън да поеме командването на съюзничес-ките войски за настъплението в Тунис. Жиро също пристига малко по-рано, но установява, че съвсем не е добре дошъл за видните си съотечест-веници там, и намира убежи-ще при едно семейство, което живее извън града. Марк Кларк отбелязва, че „той практически премина в нелегал-ност“, но на следващата сутрин Жиро се по-явява за първата среща на Кларк с Дарлан, Жуен и главните им помощници.

На нея Кларк притиска Дарлан да издаде заповед за прекратяване на огъня в цяла Френска Северна Африка и когато той се колебае с мо-тива, че е изпратил в резюме доклад за условията на правителството във Виши и трябва да изчака отговор оттам, Кларк започва да удря по маса-та и заявява, че ще нака-ра Жиро да издаде заповедта вместо него. При този аргумент Дарлан изтъква, че Жиро няма нито законната власт да го направи, нито достатъчно лично влияние. Той заявява също, че една та-кава заповед „ще доведе до незабавната окупация на Южна Франция от германците“ – прогноза, която скоро става реалност. След още аргумен-ти, придружени с тропане по масата, Кларк направо заявява на Дарлан, че ако не издаде незабавно заповедта, ще бъде арестуван. Той вече е взел мерки и е поставил въоръжена стража около сградата. Тогава след

кратко обсъждане с щаба си Дарлан приема този ултиматум и заповедта му е изпратена в 11,20 часа предобед.

Когато това е съобщено на правителството във Виши, Петен я одобрява, но Лавал, който чува за нея на път за Мюнхен, където е повикан спешно от Хитлер, се обажда по телефона на Петен и го убеждава да я отхвърли. Рано следобед Кларк получава новината, че правителството във Виши е отхвърлило примирието. Когато казва това на Дарлан, той обезсърчен заявява: „Не ми остава нищо друго, освен да отменя заповедта, която подписах тази сутрин“. На което Кларк отговаря: „Няма да правите нищо подобно. Заповедта няма да бъде отменена и за да бъде сигурен, ще ви арестувам“. Дарлан, който вече е намекнал за подобно разрешение, с готовност се съгласява и изпраща следния отговор на Петен: „Анулирах заповедите си и съм пленник“ – анулирането е само за пред правителството във Виши и за ушите на германците. На следващия ден Петен под натиска на Хитлер чрез Лавал обявява, че цялата власт в Северна Африка преминава от Дарлан в ръцете на Ногес. Преди това той вече е изпратил тайно послание до Дарлан, че тази мярка е взета под германски натиск и противоречи на собствените му желания. Подобно двуличие е своеобразно хитруване, предизвикано от незавидното положение на Франция, но то още повече хвърля в недоумение командирите на френските войски в Северна Африка извън Алжир.

За щастие Хитлер сам помага нещата да се изяснят и разсейва съмненията, като нарежда на войските си да нахлуят в неокупираната част на Франция, която съгласно споразумението за примирие от 1940 г. е оставена под контрола на правителството във Виши. На 8 и 9 ноември то протака отговора си на предложението за въоръжена подкрепа, което засилва подозренията на Хитлер. На 10 ноември Лавал пристига в Мюнхен, за да се срещне с Хитлер и Мусолини, и този следобед фюрерът настоява пристанищата и базите в Тунис да бъдат предоставени на силите на Оста. Лавал отново се опитва да протака нещата, като казва, че Франция не може да се съгласи с влизането на италианците и че подобно решение може да вземе само Петен. Тогава Хитлер губи търпение и скоро след приключването на разговора дава заповеди на войските си в полунощ да навлязат в неокупираната част на Франция – стъпка, за която има предварителна готовност, – а също заедно с италианците да бъдат превзети военновъздушните и военноморските бази в Тунис.

Южна Франция е окупирана бързо от моторизирани германски части, а от изток навлизат 6 италиански дивизии. На 9 ноември следобед германските самолети започват да кацат на летище близо до Тунис

заедно с ескорт войни-ци, които да ги охраняват на земята, но са обкръжени на летището от френски войски. От 11 ноември нататък прехвърлянето на войски по въздуха се засилва, намиращите се в съседство френски части са разоръжени, а по море в Бизерта пристигат танкове, оръдия, транспортни средства и запаси. До края на месеца пристигат около 100 танка и 15 000 германски войници, като голяма част от тях се административен персонал, нужен за изграждането на базата. Пристигат и около 9000 италианци, повечето от Триполи. Те се използват главно за защита на южния фланг. Това е едно добро постижение, като се имат предвид кратките срокове, в които е извършено, и моментът, в който силите на Оста са силно притиснати навсякъде. Обаче тези сили са твърде малки в сравнение с това, което съюзниците са стоварили във Френска Северна Африка. Те трудно биха могли да се противопоставят, ако се използват по-значими експедиционни сили за настъплението в Тунис или ако съюзническото командване предприеме настъплението по-бързо, отколкото това става. Германската окупация на Южна Франция помага изключително много на положението на съюзниците в Африка, тъй като дълбоко разтърсва френските командири там. На 11 ноември сутринта, преди още новината да е дошла, в Алжир има нови колебания. Първият признак е в момента, когато Кларк отива да се срещне с Дарлан и го притиска да направи две спешни стъпки – да заповяда на френския флот в Тулон да отплава за което и да е пристанище на Северна Африка и да нареди на губернатора на Тунис адмирал Естева да се противопостави на влизането на германците. Отначало Дарлан се опитва да се измъкне, заявявайки, че заповедите му няма да бъдат изпълнени поради направеното по радиото съобщение, че командването на френските въоръжени сили му е отнето. Когато е подложен на допълнителен натиск, той отказва да изпълни исканията на Кларк. Кларк излиза ядосан, като затръшва вратата, но следобед му се обаждат по телефона, за да го помят отново да се срещне с Дарлан. Сега Дарлан се съгласява да се подчини на искането на Кларк поради развоя на събитията във Франция, макар посланието му до командващия флота в Тулон да е предадено като спешен съвет вместо като заповед. Друг благоприятен развой е съобщението, че генерал Ногес, когото правителството във Виши определя да смени Дарлан, се съгласява да пристигне на следващия ден в Алжир.

В ранните часове на 12 ноември Кларк отново с изумление научава, че заповедта на Дарлан за оказване на съпротива в Тунис е отменена. Той вика Дарлан и Жуен в хотела си и скоро се изяснява, че причината за тази промяна е Жуен който твърди, че това не е отмяна, а спиране

действието на предишната заповед предвид на предстоящото пристигане на Ногес, който сега е законният главнокомандващ. Подобни скрупули по отношение на законността са типични за френските военни, но на Кларк те изглеждат само като претекст за шикалкаване. Въпреки че се подчиняват на искането му заповедта до войските в Тунис да бъде препотвърдена, без да се чака пристигането на Ногес, подозренията му отново се засилват от нежеланието им Жиро да участва в разискванията. Кларк така е изнервен от протаканията им, че им обявява намерението си да арестува всички френски военачалници и да ги заключи на някой кораб в пристанището, ако до 24 часа не стигнат до задоволително решение.

Междувременно положението на Дарлан в отношенията му с другите френски лидери в Африка е укрепено от получаването на второ тайно съобщение от Петен, в което той потвърждава доверието си в Дарлан и подчертава, че се е разбрал тихомълком с президента Рузвелт, въпреки че не би могъл да го заяви открито поради присъствието на германците. Това помага на Дарлан който има по-изострено чувство за реалност от много свои съотечественици, да получи съгласието на Ногес и на останалите за постигане на работно споразумение със съюзниците, включително признаването на Жиро. За по-голяма експедитивност при следващото им съвещание на 13 ноември Кларк отново ги заплашва, че ще ги арестува. Този следобед споразумението е постигнато и е подкрепено бързо от Айзенхауер, който току-що е пристигнал със самолет от Гибралтар. Съгласно условията му Дарлан е определен за върховен комисар и командващ военноморските сили, Жиро – за главнокомандващ сухопътните и военновъздушните сили, Жуен – за командващ източния сектор, Ногес – за командващ западния сектор и за генерален резидент на Френско Мароко. Активното сътрудничество със съюзниците за осъществяването на Тунис трябва да започне веднага.

Айзенхауер подкрепя с още по-голяма готовност споразумението, защото като Кларк вече е разбрал, че единствено Дарлан може да накара французите да застанат на страната на съюзниците, и защото си спомня какво му е казал Чърчил, преди да напусне Лондон: „Ако можех да се срещна с Дарлан, въпреки че го ненавиждам, с радост ще пълзя по ръце и колене една миля, ако мога да го накарам да присъедини неговия флот към съюзническите сили“. Решението на Айзенхауер също получава бързо одобрение от Рузвелт и Чърчил.

Обаче една такава „сделка с Дарлан“, който дълго време е бил представян в печата като зловеща, пронацистки настроена фигура,

предизвиква буря от протести във Великобритания и Америка – по-лоша, отколкото Чърчил и Рузвелт са очаквали. По-силна е реакцията във Великобритания, защото там Дьо Гол и привържениците му правят всичко възможно да засилят общественото негодувание. Рузвелт се опитва да успокои духовете с публично обяснение, в което използва една фраза от телеграма лично до него от Чърчил, заявявайки че споразумението с Дарлан „е само временно и е оправдано единствено от напрегнатата битка“. Освен това на една тайна прес-конференция, за която не трябва да се пише в пресата, той го описва като прилагане на старинната повеля на православната църква: „Деца мои, във време на голяма опасност ви е позволено да вървите с дявола, докато преминете моста“.

Естествено, обяснението на Рузвелт, че споразумението е „временно“, шокира Дарлан, който чувства, че е бил изигран. В протестно писмо до Марк Кларк той гневно заявява, че както публичните декларации, така и неофициалните изказвания показват, че очевидно го смятат „само за лимон, който американците ще захвърлят, когато го изстискат“. Декларацията на Рузвелт предизвиква още по-гневна реакция сред френските командири, подкрепили Дарлан да постигне споразумението със съюзниците. Много обезпокоен, Айзенхауер изпраща телеграма във Вашингтон, в която подчертава, че „настроенията на французите далеч не съответстват на предварителните очаквания и затова е изключително важно да не се правят прибързани действия, които могат да нарушат равновесието, което успяхме да постигнем“ генерал Сметс, който пристига със самолет в Алжир на път от Лондон за Южна Африка, изпраща следната телеграма на Чърчил: „Що се отнася до Дарлан, направените официални декларации имат отрицателен ефект върху местните френски лидери и продължаването им в този дух ще е опасно. Ногес заплаши да подаде оставка, а тъй като той упражнява контрол върху населението в Мароко, резултатите от подобна стъпка могат да имат дълготрайни последици“.

През това време Дарлан е постигнал детайлно споразумение с Кларк за съдействие. Освен това е убедил френските лидери в Западна Африка да го последват и да предоставят на съюзниците пристанището на Дакар заедно с военновъздушните бази. Но в навечерието на Коледа Дарлан е убит от фа-натизиран млад човек – Боние де ла Шапел, който принадлежи към кръга на роялистите и голистите, настояващи за свалянето на Дарлан от власт. Това своевременно отстраняване помага на съюзниците да се избавят от един неудобен политически проблем и да обрат плодовете от „делката с Дарлан“. В мемоарите си Чърчил пише:

„Въпреки че е престъпно, убийството на Дарлан избави съюзниците от неудобството да работят с него, като същевременно им остави всички предимства, които той можа да им даде през съдбоносните часове на съюзническите десанти“. По заповед на Жиро убиецът на Дарлан е осъден на бърза ръка от военен съд и екзекуиран без протакане. На следващия ден френските лидери се съгласяват да изберат Жиро за върховен командар на мястото на Дарлан. Той „запълва тази празнина“ за кратко време.

Ако съюзниците не бяха успели да си осигурят помощта на Дарлан, проблемите им щяха да бъдат много по-сериозни, отколкото се оказва, тъй като в Северна Африка има близо 120 000 френски войници: 55 000 – в Мароко, 50 000 в Алжир и 15 000 – в Тунис. Макар и разпръснати на широк периметър, те биха могли да окажат мощна съпротива, ако бяха продължили да се противопоставят на съюзниците.

Единственото важно нещо, което помощта на Дарлан и неговият авторитет не успяват да постигнат, е придвижването на главния френски военноморски флот от Тулон в Северна Африка. Неговият командващ – адмирал Де Лаборд, се колебае да откликне на призивите на Дарлан, без да има потвърждение от Петен, а специалният пратеник, когото Дарлан изпраща, за да го убеди, е заловен от германците. Колебанието на Лаборд се дължи и на факта, че германците се изхитрят да спрат в околностите на военноморската база, като позволяват тя да остане неokuпирана зона с френски гарнизон. Междувременно подготвят план за преврат, който да остави флота непокътнат, и го осъществяват на 27 ноември, след като блокират входа на пристанището с минно заграждение. Въпреки че забавянето попречва на флота да се измъкне, французите успяват да осъществят плана си за потапянето му достатъчно бързо, за да осуетят опита на германците да го завладеят. Така те изпълняват уверението, дадено от Дарлан на 10 ноември по време на първата му среща с Кларк в Алжир: „Флотът няма да падне в германски ръце при никакви обстоятелства“. Разочарованието на съюзниците, че френският флот не успява да пристигне в Северна Африка, е компенсирано от утехата, че опасността да бъде използван против тях е ликвидирана с потапянето му.

Друг благоприятен момент в този критичен период, особено през първите няколко дни, е обстоятелството, че испанците се въздържат от намеса и че Хитлер не се опитва да нанесе удар в гръб през Испания срещу западния вход на Средиземно море. Чрез артилерийски обстрел от Алжесирас испанската армия би могла да направи неизползваеми пристанището и летището на Гиб-ралтар и би могла да прекъсне

комуникациите между силите на Патън и съюз-ническите войски в Алжир, тъй като жп линията от Касабланка до Оран мина-ва само на около 30 км от границата с Испанско Мароко. Когато се планира операция „Торч“, британците заявяват, че ако Франко се намеси, ще бъде невъзможно използването на Гибралтар⁴⁸. Щабът на Айзенхауер преценява, че за окупацията на Испанско Мароко ще са необходими 5 дивизии, като за изпълнението на тази задача ще са нужни три месеца и половина. За щастие Франко предпочита да стои настрана като „невоюващ“ съюзник на Оста, а също и заради това, че американците купуват испанските продукти, като същевременно му позволяват да се снабдява с петрол от Карибите. Освен това архивите на Оста показват, че заради по-ранния си опит с уменията на Франко да се измъква от настояванията за акция срещу Гибралтар през Испания Хитлер не е бил много склонен да обсъжда подобен контраудар през ноември 1942 г. Идеята е подновена от Мусолини следващия април, когато силите на Оста в Тунис са силно притиснати и възникват опасения за скорошно съюзническо нахлуване в Италия. Дори и тогава Хитлер отклонява молбата на Мусолини, тъй като се страхува, че една такава акция през Испания ще срещне яростна и упорита съпротива от страна на „невоюващия“ съюзник, а и защото продължава да е уверен, че силите на Оста ще успеят да задържат Тунис. Тази му увереност е подсилена от забележителния, макар и много малък успех, който те постигат в края на ноември при спирането на съюзническото настъпление там.

ДВАЙСЕТ И ВТОРА ГЛАВА

Надпреварата за Тунис

Настъплението срещу Тунис и Бизерта започва със съвсем кратка акция от морето срещу пристанището на Бужи, на около 160 км източно от Алжир и само на 40 км от Бизерта. Това е съкращаване на първоначалния план, който, при положение че има пълно и своевременно френско съдействие, предвижда използването на парашутни части и морски десант на командоси за завладяване на летищата при Бон, Бизерта и Тунис през следващите дни-11, 12 и 13 ноември. През това време

48. Това заключение не е ново. Аз съм подчертавал това в многобройни статии, лекции и частни разговори след избухването на Гражданската война в Испания през 1936 г., когато обръща внимание на опасността, която би се появила, ако в Испания дойде на власт фашистки режим и ако той реши да си сътрудничи активно със силите на Оста.

намиращи се на корабите части от резерва на силите, дебаркирали в Алжир, трябва да отплават, за да превземат пристанището на Бужи и летището при Джиджели, на 65 км зад предната база. Поради несигурното положение след десанта в Алжир обаче този план е сметнат за твърде рискован и по-далечните придвижвания отпадат. Вместо това на 9 ноември е решено да бъдат превзети Бужи и летището, а след това един отряд да се отправи бързо към крайната гара на една жп линия при Сук Ахрас, близо до границата с Тунис, докато по море и от въздуха други сили превземат Бон.

Рано вечерта на 10 ноември два добре охранявани конвоя отплават от Алжир с водещата 36-а бригада на британската 78-а дивизия (командвана от генерал-майор Вивийн Ивлиг) и запасите на експедицията. Те пристигат срещу Бужи рано на следващата сутрин, но губят доста време, докато слязат на близките плажове при силно вълнение поради опасения от враждебен прием, който впоследствие се оказва приятелски. Поради големите вълни предвиденият десант близо до Джиджели отпада и завземането на летището се забавя с още два дни. Това става причина няколко кораба да бъдат унищожени от въздушни нападения. Рано на 12 ноември командосите успяват да се промъкнат в пристанището на Бон, а над летището е хвърлен отряд парашутисти. И двата отряда са приети добре от намиращите се там французи.

На 13 ноември бригадата при Бужи напредва, докато останалите елементи от дивизията настъпват по суша от Алжир, бързо следвани от отряда „Блейд“ – току-що слязла на сушата танкова колона, състояща се от 17/21-ви танков полк на 6-а бронетанкова дивизия⁴⁹ – и прикрепените към тях пехотинци под командването на полковник Р. А. Хъл. Като предварителна мярка е планирано на 15 ноември един британски парашутен батальон да бъде спуснат по-рано при Сук ел Арба, на 130 км от град Тунис на туниска територия, а един амери-кански парашутен батальон да бъде хвърлен близо до Тебеса, за да прикрива южния фланг и да завладе летището там. Спускането на американците е извършено по план и два дни по-късно този батальон, командван от полковник Е. Д. Раф, прави един скок от 130 км в югоизточна посока, за да завземе летището при Гафса, което се намира на по-малко от 110 км от залива Габес, и дефилето, през което минава пътят от Триполи. Спускането на

49. В 17/21 танков полк на тази дивизия по два взвода от всеки ескадрон е снабден с новите и бързи танкове „Крусейдър III“, въоръжени с мощно 57-милиметрово оръдие. Другите два взвода имат танкове „Валънтайн“, въоръжени с 42-милиметрово оръдие, които, макар и по-бавни, са много по-надеждни и по-добре въоръжени.

британците е забавено с един ден поради лошите атмосферни условия, а водещите сухопътни части се придвижват толкова бързо, че на 16 ноември те също стигат Сук ел Арба. Пак по същото време малкото туниско пристанище Табарка, на пътя за Бизерта, е достигнато от друга колона, която напредва по крайбрежния път. На следващия ден, 17 ноември, генерал Андерсън заповядва на 78-а дивизия да навлезе в Тунис и да унищожи сипите на Оста, след като завърши съсредоточаването си си на предни позиции. Тази пауза за съсредоточаване на силите, колкото и да е желателна, не е наложителна, като се имат предвид силите на Оста, които до този момент са успели да пристигнат – в Тунис един непълен парашутен полк, състоящ се от 2 батальона, който е прехвърлен по въздуха от Италия на 11 ноември, и 2 батальона в Бизерта (един инженерен и един пехотен). На 16 ноември бившият командир на корпус „Африка“ генерал Неринг, който е тежко ранен в битката при Алан Халфа и токущо се е възстановил, пристига с група офицери, за да командва това ядро от около 3000 души, наречено 9-и корпус. Дори в края на месеца той се равнява по сила само на една дивизия.

Без да губят време за съсредоточаване, германците бързо напредват на запад и с дръзки действия прикриват слабостта си. Френските части в Тунис, макар и значително по-многобройни, отстъпват пред тях, за да избегнат ранен сблъсък преди пристигането на подкрепленията на съюзниците. На 17 ноември един германски парашутен батальон (само от около 300 души), командван от капитан Кнохе, напредва по пътя Тунис-Алжир, а поставената там френска група се оттегля към шосейния възел Меджез ел Баб (на 65 км западно от Тунис) с важния мост над река Меджерда. Там на 18 ноември вечерта французите са подкрепени с подразделения от отряд „Блейд“, включващи един британски парашутнодесантен батальон и един американски артилерийски батальон. (17/21-ви полк с неговите танкове все още не е пристигнал.) Водещият ескадрон стига Сук ел Арба на 18 ноември, обаче не е изпратен напред.

В 4 часа сутринта командващият френските въоръжени сили в Тунис генерал Баре е извикан там, за да се срещне с германски пратеник, който му поставя ултиматум от Неринг, че французите трябва да отстъпят на позиция близо до границата на Тунис. Баре се опитва да преговаря, но германците разбират, че това е само опит да печели време, и рано сутринта разузнаването забелязва присъствието на съюзническите войски. Така в 9 часа сутринта те прекъсват разговорите и 15 минути по-късно откриват огън. Час и половина след това на полесражението пристигат германски пикиращи бомбардировачи, които разтърсват здравата

защитниците, а парашутистите предприемат две малки атаки по суша и дръзкото им поведение подсилва впечатлението, че са по-силни, отколкото са в действителност. Командирите на защитниците разбират, че няма да могат да удържат заеманите позиции, ако на помощ не пристигнат подкрепления, а по нареждане на генерал Андерсън тази помощ е ограничена поради завършващото съсредоточаване на съюзническите войски за планираното настъпление в Тунис.

След като се стъмва, Кнохе изпраща малки бойни групи да преплуват реката и те много ефикасно симулират атака с нарастваща мощ. Съюзническите сили се изтеглят от моста, като го оставят непокътнат. Непосредствено преди полунощ местният британски командир се обажда на френския командир в командния му пункт и настоява да отстъпят незабавно, за да заемат по-сигурни позиции на възвишението 13 км по-назад. Това е направено и германците окупират Меджес ел Баб – ярък пример за блъф, постигнат с голяма дързост от подразделение, което е десет пъти по-малобройно от силите на противника.

Парашутният инженерен батальон на майор Вициг, който идва от Бизерта с няколко танка, напредва на запад по крайбрежния път и среща водещия ба-гальон на 36-а пехотна бригада при Джебел Абиод. Въпреки че германците успяват да сломят съпротивата на част от батальона, той продължава да се държи, докато останалата част от бригадата му се притече на помощ.

Междувременно по-малки германски бойни групи, изпратени на юг, завладяват основните градове по пътя Триполи-Сус, Сфакс и Габес. Около 50 парашутисти, прехвърлени по въздуха, успяват да заблудят до такава степен френския гарнизон, че той напуска Габес. На 20 ноември те са подсилени от 2 италиански батальона, идващи от Триполи, които пристигат тъкмо навреме, за да попречат на един опит на американците да прехвърлят в Габес парашутистите на полковник Раф. На 22 ноември малка германска танкова колона прогонва французите от централния шосеен възел Сбейтла. Там тя поставя на позиция едно италианско подразделение, преди да се завърне в Тунис, но друга група на батальона на Раф бързо го принуждава да отстъпи.

Въпреки това оскъдните сили на Неринг не само запазват своите предимства в Тунис и Бизерта, но и значително ги разширяват и те обхващат по-голямата част от северната половина на Тунис.

Планираната офанзива на Андерсън за завладяване на Тунис започва едва на 25 ноември. В периода преди началото ѝ малките германски сили са утроени, макар че чисто бойните контингенти се състоят само

от 2 малки парашутни полка (всеки от по 2 батальона), един парашутно-инженерен батальон, 3 пехотни батальона от наборници и 2 роти на 190-и танков батальон с 30 танка. Сред тях има от новия модел Т-IV с дългоцевно 75-милиметрово оръдие, което е важно преимущество. Така поради дългата пауза, направена от Андерсън близо до границата на Тунис, за да бъде завършено съсредоточаването на командваните от него части, изключително голямото неравенство между силите на Оста и на съюзниците е намалено.

На 21 ноември Андерсън изразява съмнение, че неговите сили може би не са достатъчни, за да постигнат поставената цел. Затова по заповед на Айзенхауер бързо са изпратени подкрепления от американски подразделения, по-специално бойната команда „В“ на 1-ва танкова дивизия, която изминава целия обратен път от 1100 км, като колесните и полуверижните превозни средства се движат по шосето, а танковете са прехвърлени с железница⁵⁰. Обаче само част от тези сили пристигат навреме за началото на операцията.

Настъплението има три разклонения – 63-та пехотна бригадна група отляво близо до брега, много по-голямата група „Блейд“ в центъра и 11-а пехотна бригадна група вдясно по главното шосе. Тези разклонения са подсилени с танкови и артилерийски подразделения.

Лявото направление, което се придвижва по хълмистия крайбрежен път, тръгва близо ден по-късно и напредва предпазливо само по 10 км през първите два дни, като пред него отстъпва малкият германски парашутен инженерен батальон на майор Вициг. След това на 28 ноември тези части изминават два пъти по-голямо разстояние, но попадат в засада, поставена от Вициг в проход близо до Джефна, и водещият батальон търпи големи загуби. На 30 ноември една по-голяма атака не постига успех срещу подсилената защита и е прекратена. Този неуспех на свой ред води рано на следващата сутрин до провала на една амфибийна атака на британско-американски командоси, които слизат на брега на север от Джефна и блокират пътя източно от Матъор. Три дни по-късно те са принудени да отстъпят, тъй като няма признаци скоро да получат помощ и запасите им са на привършване.

50. В този период на войната американските бронетанкови дивизии се състоят от 2 танкови полка, всеки от които се състои от един батальон с леки и от 4 батальона със средни танкове, от един танков пехотен полк от 3 батальона и 3 бронирани батальона полева артилерия. Една дивизия има общо 390 танка – 158 леки и 232 средни. В оперативно отношение тя е разделена на 2 бойни команди – „А“ и „В“, а по-късно е прибавена и трета.

В центъра на настъплението е отрядът „Блейд“, който е подсилен с един американски батальон леки танкове (1-ви батальон на 1-ви танков полк, въоръжен с танкове „Стюарт“). Така че сега отрядът разполага с повече от 100 танка. На 25 ноември той напредва 50 км до прохода Чуиги, след като извършва пробив в една от предните позиции, която се държи от малко подразделение на Оста. Но на следващата сутрин настъплението е спряно от друго германско подразделение – танкова рота от 10 танка, следвана от две пеши колони бойци, които заемат позиции южно от Матбор. 8 от тези танкове са унищожени, както и повечето от американските 37-милиметрови противотанкови оръдия, обаче тяхната саможертва за създаването на тази флангова заплаха принуждава британското по-висше командване да прекрати настъплението на отряд „Блейд“ и да го прехвърли да прикрива фланга на настъплението отдясно.

В неясната обстановка действията и на двете страни са малко объркани, но подобна предпазливост в такъв критичен момент контрастира с нелогичността си на фона на дръзкото поведение на германците, още повече че предишния следобед малко подразделение на отряд „Блейд“ има възможността да даде добър урок на германското по-висше командване. Хъл нарежда на под-полковник Джон К. Уотърс – командващ американския лек танков батальон, да извърши разузнаване в района на мостовете през река Меджерда близо до Тебурба и Джедейда. С тази мисия е натоварена рота „С“, командвана от майор Рудолф Барлоу. Тя пристига до летището при Джедейда, което се използва отскоро. Възползвайки се от откритата се възможност, Барлоу се втурва през летището със своите 17 танка и унищожава 20 самолета, които в последвалите доклади са увеличени на 40. Достигналите до Неринг сведения за това дълбоко проникване също са преувеличени и му действат така шокиращо, че той изтегля назад силите си, за да заемат отбранителни позиции по-навътре в Тунис.

Дясното направление на съюзническото настъпление, което се придвижва по главното шосе, още в началото е спряно при атаката на Меджез ел Баб⁵¹, а предприетите слаби контраатаки стават причина за хаотичното му отстъпление. Но на 25 ноември с настъпването на нощта Неринг, стреснат от нападението при Джедейда, нарежда на защитниците да се изтеглят, опасявайки се, че могат да бъдат разгромени при

51. Меджез ел Баб се защитава от една германски парашутен батальон, една италианска противотанкова рота и две 88-милиметрови оръдия, подкрепяни от една рота на на 190-и бронетанков батальон със 17 танка.

нова атака. Следвайки ги в ранните часове на 27 ноември, колоната на съюзниците завзема Тебурба, на 30 км от Меджез ел Баб. На следващия ден след кратко придвижване напред тя е спряна рязко при Джедейда, на 30 км от Тунис, от смесена батальонна група. Подновената атака на 29 ноември е отблъсната. Тогава генерал Ивлиг препоръчва спиране на настъплението до пристигането на подкрепления и осигуряването на надеждна изстребителна защита срещу германските пикиращи бомбардировачи, които все повече тормозят съюзническите войски. Тази препоръка се приема от Андерсън и Айзенхауер. През тези два дни Айзенхауер посещава предните позиции, където американските офицери го посрещат с въпросите: „Къде е проклетата ни авиация? Защо виждаме само шваби?“ В мемоарите си той отбелязва: „От всеки разговор край пътя научавахме смайващи преувеличения за нанесените поражения, но това не правеше по-леснопоносими забележките от сорта: «Несъмнено нашите войници трябва да отстъпят, това са нечовешки условия»⁵², Междувременно фелдмаршал Кеселринг, който посещава Тунис по същото време укорява Неринг, че е прекалено предпазлив и следва отбранителна тактика. Той не обръща внимание на аргументите за много по-голямата численост на съюзническите сили и на факта, че потокът от подкрепления на Оста е възпрепятстван от съюзническите бомбардировки на летищата. Като критикува решението за изтегляне от Меджез ел Баб, той му заповядва да си възвърне изгубената територия най-малко до Тебурба. Така на 1 декември 3 танкови роти предприемат контраатака с около 40 танка и няколко подкрепящи ги подразделения, включително една полева батарея с 3 оръдия и 2 роти с противотанкови оръдия. Контраатаката не е насочена директно срещу частта, атакувала Джедейда, а е извършена от север към прохода Чуиги, срещу фланга и с намерението да я удари в тил близо до Тебурба. В две колони във формата на клещи германците първо нанасят удар на отряд „Блейд“, който се намира в неудобна позиция разпръснат на широк фронт заради защитната си роля на фланга. Част от него е разгромена и унищожена. Следобед германците напредват към Тебурба, но са спрени от артилерийски огън и бомбардировки от въздуха, преди да стигнат до целта си и да стъпят на главното шосе.

Техният продължителен натиск обаче е непосредствена заплаха за тази важна артерия и съюзническото предмостие при Джедейда е изтеглено на позиция по-близо до Тебурба. На 3 декември натискът е още по-

52. Eisenhower: Crusade in Europe, p. 120.

силен и още по-съсредоточен, тъй като Неринг хвърля в боя всички останали германски подразделения, които се намират наблизо, като оставя само незначителни сили да пазят град Тунис. Същата нощ съюзническите сили в предмостията са изгласкани от Тебурба и едва се измъкват по един черен път покрай брега на реката, което води до изоставянето на много транспортни средства и снаряжение. В тази контраатака германците вземат над 1000 военнопленници, а сред трофеите им са повече от 50 танка.

Заслужава да се спомене, че сред последните германски подкрепления има 5 нови 56-тонни танка „Тигър“, въоръжени с дългоцевно 88-милиметрово оръдие. Тези чудовища са „тайно оръжие“ на германците, обаче Хитлер решава да изпрати няколко в Тунис, за да бъдат изпробвани в сражение, и 2 от тях са дадени на групата при Джедейда, като вземат участие в битката за Тебурба.

През следващите дни командирите на съюзниците планират скорошно подновяване на офанзивата с увеличени сили. Обаче перспективата за това подновяване бързо е намалена от изпреварващото действие на Неринг да разшири успеха си. Той планира да използва малките си танкови сили, за да се върне Меджез ел Баб чрез широка обходна маневра на юг от река Меджерда. Там току-що е заела позицията бойна команда „В“ на американската 1-ва бро-нетанкова дивизия както заради подновяването на настъплението, така и за да бъде отделно от британците и да се сражава като самостоятелна единица. Едно предно подразделение е поставено на позиция при Джебел ел Геса – възвишение югозападно от Тебурба, от което се контролира равнината на юг. Като предварителна стъпка към обходната маневра германците атакуват този наблюдателен пост рано на 6 декември и преодоляват съпротивата на защитниците му, които бързо и дезорганизирано се опитват да отстъпят. Изпратените подкрепления се бавят с тръгването и когато пристигат на мястото, понасят тежки загуби.

Тази нова германска атака и заплахата принуждават току-що пристигналият командир на 5-и британски корпус генерал-лейтенант Олфри да даде заповед на войските си да отстъпят на север от реката от позициите си близо до Тебурба, като се установят на кота 290 (наречена от британците Дългата спирка), която е по-близо до Меджез ел Баб. Освен това той предлага да бъде направено по-продължително отстъпление до позиция западно от Меджез ел Баб. Предложението му е подкрепено от Андерсън, но е отхвърлено от Айзенхауер. Въпреки това кота 290 е изоставена.

В писмо до своя приятел генерал Хенди от 7 декември Айзенхауер заявява: „Мисля, че най-добрият начин да се опише нашата операция е да се каже, че тя беше в нарушение на всички признати принципи за водене на война, в разрез с всички оперативни и логистични методи, които могат да се намерят в учебниците, и през следващите 25 години тези действия ще бъдат критикувани от всички известни военни школи“.

На 10 декември при възобновеното настъпление по фланга с една част, включваща около 30 средни танка и 2 танка „Тигър“, германците са спрени на 3 км от Меджез ел Баб от френска батарея, заела добра позиция. Те временно тъпчат на едно място при опита си да я заобиколят встрани от шосето, а след това са принудени да отстъпят поради заплашителните действия на едно под-разделение на бойна команда „В“ към собствения им тил. Все пак постигат непряк и непредвиден успех, когато след падането на нощта бойна команда „В“ се изтегля от твърде откритата си позиция, губи ориентация, връща се назад заради неверен слух за германска заплаха и се отклонява по един кален черен път покрай реката, където много от останалите танкове и други превозни средства затъват и са изоставени. Макар и временен, този неуспех е пагубен за перспективата за по-ранно възобновяване на съюзническото настъпление към Тунис. Сега бойна команда „В“ разполага само с 44 годни за действие танка, което е едва една четвърт от цялата ѝ мощ. Двете германски контраатаки объркват много ефикасно плановите на съюзниците.

Междувременно генерал-полковник Юрген фон Арним е изпратен от Хитлер да поеме Върховното командване на силите на Оста, които са прекръстени на 5-а танкова армия. Той поема командването от Неринг на 9 декември и след пристигането на нови подкрепления прави опит да разшири германските позиции при Тунис и Бизерта с едно голямо предмостие, оформено от дълга 160 км верига от защитни постове, която се простира от крайбрежието, на 30 км западно от Бизерта, до Анфидавил на източното крайбрежие. Тази позиция е раздена на три сектора, като северният се държи от импровизираната дивизия „Фон Бройх“ (по името на командира ѝ), централният (западно от Чуиги до Пон дю Факс) – от 10-а танкова дивизия, която пристига на части, и южният сектор – от италианската дивизия „Суперга“. Според преценките на съюзническото разузнаване в средата на декември силите на Оста са около 25 000 бойци и 10 000 души административен персонал с 80 танка – преценка, която е твърде завишена. Съюзническите активни бойци са близо 40 000 – около 20 000 британци, 12 000 американци и 7000 французи, като

тяхната обща мощ е много по-голяма, тъй като административната им организация е много по-разточителна.

Забавянния при съсредоточаването на войските, дължащи се отчасти на лошото време, принуждават Андерсън да отложи подновяването на офанзивата. Обаче на 16 декември той решава, че тя трябва да започне на 24 декември, като се възползва от пълнолунието за нощна пехотна атака. Тя трябва да бъде предприета от 78-а британска дивизия и 6-а танкова дивизия заедно с част от американската 1-ва пехотна дивизия.

За да се осигури простор на действие, са извършени предварителни атаки за възвръщане на коти 290 и 466 в по-северното направление към Тебурба. И двете атаки са възпрепятствани от лошото време и се превръщат в продължителни битки с променлив успех, което става причина главната атака да бъде отложена. Така до 25 декември германците си възвръщат напълно първоначалните позиции.

В навечерието на Коледа Айзенхауер и Андерсън, макар и с нежелание, решават да се откажат от намеренията си за офанзива поради тези неуспехи и поройния дъжд, който превръща бойното поле в блато. Съюзниците губят „надпреварата за Тунис“. Но за техен късмет този неуспех се превръща в тяхното най-голямо непредвидено преимущество, защото без него Хитлер и Мусолини не биха имали време и не биха се осмелили да прехвърлят огромни подкрепления в Тунис, като силите в това предмостие досигат близо 250 000 души. Тези войски трябва да се сражават с гръб към морето, в което господства противникът, и ако бъдат победени, попадат в капан. Когато след време през май силите на Оста са разбити, Южна Европа е почти оголена което улеснява много съюзническото нахлуване в Сицилия през юли. Но ако не е бил съюзническият неуспех през декември, който води до огромния „обръч“ през май, по всяка вероятност навлизането на съюзниците в Европа е щяло да бъде отблъснато. Това, което Чърчил обича да нарича „меките слабини“, представлява планински терен, крайно неудобен за десант, и единственото му слабо място е, че е оставен без защитници.

ДВАЙСЕТ И ТРЕТА ГЛАВА

Обратът в Тихия океан

Целта на японската офанзива в Тихия океан да установи т.нар. Разширена източноазиатска зона на взаимен просперитет е постигната само за четири месеца. През това време Малая и Холандска Източна Индия са

напълно завладени, както и Хонконг, а също почти целите Филипини и южната част на Бирма. След още един месец капитулацията на острова крепост Корегидор води до падането на последната контролирана от Америка територия на Филипините. Седмица по-късно британците са изгонени от Бирма в Индия и така Китай остава откъснат от съюзниците си. Това бързо завоюване струва на японците само около 15 000 души, 380 самолета и 4 разрушителя.

След такава поредица от лесни победи японците, естествено, не са много склонни да преминават в отбрана, както повелява стратегията им. Те се страхуват, че подобна промяна може да стане причина за постепенно спадане на бойния дух, като същевременно даде на много по-силните им икономически западни противници възможност да си поемат дъх и да се възстановят. Японският военноморски флот иска да бъде отстранена възможността за връщане на американците в двете възможни бази в Тихия океан – Хавай и Австралия. От флота изтъкват, че американските самолетноносачи все още могат да действат от Хавай, докато Австралия очевидно се превръща в трамплин и крепост. Японската армия, чието внимание все още е насочено главно към Китай и Манджурия, не е склонна да даде исканите сили за такива експедиции, които, в случай че бъде нападната Австралия, трябва да бъдат големи. От армията вече са отказали съдействие за план на обединения щаб на флота за завземането на Цейлон.

От военноморските сили се надяват, че един нов успешен удар в която и да било от двете посоки може да преодолее възраженията на ръководителите на армията и да ги накара да дадат необходимите войски за едната или за другата експедиция. Но в самите ВМС има разногласия, кое е най-подходящото направление. Адмирал Ямамото и обединеният щаб на флота подкрепят план за завладяването на остров Мидуей (на 1700 км западно от Пърл Харбър) като примамка, която да накара американския Тихоокеански флот да действа и да бъде разбит. Обаче от другия военноморски щаб предпочитат настъпление през Соломоновите острови за превземането на Нова Каледония, Фиджи и Самоа, като завладяването на тази верига от острови ще блокира морските пътища между Америка и Австралия. Още един аргумент в полза на последния план за изолиране на Австралия е фактът, че японците вече са свършили голяма част от работата по затварянето на този пръстен. До края на март те са напреднали от Рабаул на Соломоновите острови, както и по северното край-брежие на Нова Гвинея.

Спорът между двата плана на военноморските сили е прекратен и

изоставен заради американското въздушно нападение срещу Токио на 18 април 1942 г.

Бомбардировката на Токио

Това въздушно нападение срещу японската столица в сърцето на Япония, предизвикано от идеята да се отвърне на японците за Пърл Харбър, е планирано да започне през януари. Понеже разстоянието от която и да било оцеляла американска база е прекалено голямо, се налага то да бъде извършено от самолетноносачи. Но тъй като се знае, че японските подводници патрулират на 800 км от континента, самолетите, които трябва да извършат нападението, трябва да излетят от около 850 км, което означава да изминат в двете посоки най-малко 1700 км. Това разстояние е много по-голямо от възможностите на самолетите, базирани на самолетноносачите. Освен това малкото твърде ценни самолетноносачи на американския военноморски флот ще бъдат изложени на опасност, ако трябва да чакат в района, докато самолетите се върнат от бомбардировката. Затова е решено да бъдат използвани бомбардировачите на американските ВВС, които имат по-дълъг обсег, като е наредено след бомбардирането на Токио да летят на запад към китайските летища.

Това означава полет с дължина повече от 3000 км и способност за излита-не на бомбардировачите от самолетноносачи. По тази причина е избран бомбардировачът В-25 „Мичел“. Тези бомбардировачи с допълнително монтирани на тях резервоари за гориво могат да носят един тон бомбен товар на разстояние 3850 км. Летците, водени от подполковник Джеймс Х. Дулитъл, тренират излитания на къси разстояния и дълги преходи над водна повърхност. За задачата са определени само 16 самолета, тъй като са прекалено големи, за да бъдат държани под палубата, а същевременно трябва да имат достатъчно пространство за излитане.

На 2 април избраният за целта самолетноносач „Хорнет“ отплава от Сан Франциско, ескортиран от крайцери и разрушители. На 13 април към него се присъединява 16-а специална група, която е съсредоточена около самолето-носача „Ентърпрайз“, който ще осигурява подкрепа от въздуха, тъй като самолетите на „Хорнет“ се намират под палубата. Рано сутринта на 18 априляпонска патрулна подводница забелязва самолетноносачите, когато се намират все още на повече от 1050 км от Токио. Командващият съединението ви-цеадмирал Уилям Ф. Хелси разговаря с Дулитъл и двамата решават, че е по-добре бомбардировачите да излетят

веднага, въпреки че това означава да из-минат по-голямо разстояние от предвиденото. Оказва се, че са взели умно и добро решение.

Бомбардировачите излитат при силно вълнение между 8,15 и 9,24 часа и достигат Япония за четири часа, като изненадват отбраната и хвърлят бомбите си (включително запалителните) над Токио, Нагоя и Кобе. След това продължават полета си към Китай улеснени от вятъра, който духа в гърба им. За нещастие поради някакво недоразумение летището Джуджоу не е готово да ги приеме, което налага екипажите да извършат аварийно кацане или да скочат с парашути. От общо 82 души се връщат 70. Трима от тези, които не успяват да се завърнат, са екзекутирани от японците за бомбардировката на цивилни обекти. Двата самолетоносача успяват да се измъкнат невредими и на 25 април стигат Пърл Харбър.

Друго щастливо стечение на обстоятелствата е, че въпреки предупреждението на патрулиращата подводница японците очакват нападение-то един ден по-късно от извършването му – на 19 април, когато по техни преценки само-тоносачите ще бъдат достатъчно близо, за да могат бомбардировачите им да излетят. Дотогава противовъздушната отбрана ще бъде готова, а самолетоносачите на адмирал Нагумо ще са достигнали определената за тях позиция, от която да нанесат контраудар.

Основната полза от нападението е, че подобрява самочувствието на аме-риканците, твърде разклатено от Пърл Харбър. Атаката принуждава японците да държат на своя територия 4 големи съединения от изстребители на ВВС за защитата на Токио и на други градове и след нея те изпращат наказателна експедиция от 53 батальона в китайската провинция Джъдзян, където се при-земяват американските бомбардировачи. Друг, още по-важен резултат, пре-дизвикал отклоняването на сили, е решението да се попречи на подобни акции в бъдеще, като се предприемат операция за завладяване на остров Мидуей, както и настъпателни действия, за да се откъсне Австралия от Америка.

Тази двойна цел пречи на съсредоточаването на сили в други райони. Според преработения план първата стъпка, която също преследва двойна цел, трябва да бъде по-дълбоко проникване на Соломоновите острови, за да се превземе Тулаги като военновъздушна база в морето и от нея да се охранява по-нататъшното настъпление на югоизток, придружено от превземането на Порт Морсби на южния бряг на Нова Гвинея, откъдето японските бомбардировачи могат да достигнат Куинсланд. След това обединеният флот под командването на Ямамото трябва да окупира остров Мидуей и основни пунктове в западната част на

Алеутските острови. След желателното унищожаване на американския Тихоокеански флот третата стъпка трябва да бъде възоб-новяването на настъплението на югоизток, за да бъдат блокирани морските пътища от Америка за Австралия.

Първата стъпка води до битката в Коралово море, втората – до битката за Мидуей и третата – до продължителната и ожесточена борба за Гуадалканал – големия остров близо до Тулаги.

Забавното е, че този ревизиран японски план косвено води до задълбочаване на разногласията при американците относно планирането и командването. В началото на април Съединените щати отново поемат отговорността за целия Тихоокеански район, с изключение на Суматра, а на британците остава да отговарят за Суматра и за района на Индийския океан. Китай е отделен военен театър под американска опека. Американската сфера на влияние е разделена на две: Югозападен Тихоокеански район под командването на генерал Макартър, чийто щаб е установен в Австралия, и Тихоокеански район под командването на адмирал Честър У. Нимиц. И двамата са силни и авторитетни мъже, които има вероятност да стигнат до сблъсък. Японският план дава повод за разнообразни широкомащабни действия и на двамата. Още повече границата между техните две зони минава през Соломоновите острови, където опасността от японско амфибийно нападение изисква комбинираното използване на сухопътните сили на Макартър и на военноморските сили на Нимиц, което налага да постигнат някакво съгласие за съвместни действия.

Битката за Коралово море

Японските сухопътни и военновъздушни сили се събират за първи път в Рабаул в Нова Британия, а военноморските – в Трук, на Каролинските острови, 1600 км по на север. Зад амфибийните групи, определени да извършат двете нахлувания, се движи ударна група от самолетоносачи, готова да отблъсне евентуална американска намеса. Тя се състои от самолетоносачите „Дзуйкаку“ и „Шокаку“, ескортирани от крайцери и разрушители. Самолетоносачите носят на борда си 125 самолета (42 изтребителя и 83 бомбардировача). В Рабаул има още 150 самолета, които могат да се притекат на помощ.

Американското разузнаване – главното предимство на съюзниците, е разкрило основните елементи на японския план и адмирал Нимиц

изпраща всички свои налични сили на юг – самолетоносачите „Йорктаун“ и „Лексингтън“ от Пърл Харбър със 141 самолета (42 изстребителя и 99 бомбардировача) и 2 групи крайцери за охрана. (Другите 2 американски самолетоносача – „Ентърпрайз“ и „Хорнет“, които се завръщат от нападението срещу Токио, също получават заповеди да се отправят бързо към Коралово море, но пристигат твърде късно за битката.)

На 3 май японците извършват десант на Тулаги и превземат острова, без да срещнат съпротива, тъй като малкият австралийски гарнизон, който е предизвестен предварително, е изтеглен. В това време „Лексингтън“ се зарежда с гориво в открито море, докато „Йорктаун“, командван от адмирал Флетчър, е още далеч от мястото. Но на следващия ден, когато до Тулаги му остават около 160 км, той предприема серия от атаки, които обаче постигат малък резултат, с изключение на потопяването на един японски разрушител. „Йорктаун“ има късмета да избегне отмъщението, тъй като двата японски самолетоносача изпратени да доставят малък брой изстребители в Рабаул, напускат района, за да си спестят подобни допълнителни роли на превозвачи. Така е сложено началото на поредица от грешки и недоразумения и от двете страни, от които американците се възползват в по-голяма степен.

Самолетоносачът и ескортиращите кораби, командвани от адмирал Такаги, се отправят на юг, като минават източно от Соломоновите острови и по обиколен път навлизат в Коралово море, надявайки се да нападнат в гръб американските самолетоносачи и принадлежащите към групата им кораби.

Междувременно „Лексингтън“ се присъединява към „Йорктаун“ и двата самолетоносача се насочват на север, за да пресекат пътя на настъпващото към Порт Морсби японско съединение. На 6 май (черен ден заради капитулацията на остров Корегидор) самолетоносачите на двете враждуващи страни се търсят, без да могат да се засекат, въпреки че в даден момент разстоянието между тях е само около 100 км.

Рано сутринта на 7 май японските разузнавателни самолети съобщават, че са забелязали един самолетоносач и един крайцер, при което Такаги веднага дава заповед корабите да бъдат бомбардирани с всички налични сили и скоро и двата съда са потопени. В действителност се оказва, че това са танкер и разрушител, така че напразно са били пропилените време и усилия. Същата вечер Такаги опитва друга, по-малка атака, но резултатът е, че 20 от 27-те участвали в нея японски самолета, са свалени. Междувременно самолетите от самолетоносачната група на Флетчър, които също са заблудени от неверни съобщения, все пак

успяват да разширят зоната на атаката си срещу японското съединение, което осигурява защита на силите, изпратени да завземат Порт Морсби. В тази атака те успяват само за 10 минути да потопят лекия самолетносач „Шохо“, което е рекорд за цялата война. По-важният резултат от тази атака е, че японците са принудени да отложат нахлуването и нареждат на силите си да се върнат. Така от погрешна атака е била извлечена голяма полза. В този ден това е една от няколко атаки на сляпо.

На 8 май сутринта двете групи самолетносачи най-после влизат в досег. Силите са почти равностойни, като японците имат 121 самолета, а американците – 122, ескортиращите кораби са почти с еднакви възможности: 4 тежки крайцера и 6 разрушителя за японците и 5 тежки крайцера и 7 разрушителя за американците. Обаче японците се движат в пояс, прикрит от облаци, а американците трябва да действат при ясно небе. Главната последица от това е, че самолетносачът „Дзуйкаку“ убягва от вниманието им. Самолетносачът „Шокаку“ е ударен от три бомби и напуска сражението. От другата страна самолетносача „Лексингтън“ попадат две торпеда и две бомби, а последвалите вътрешни експлозии принуждават екипажа му да изостави този много ценен кораб, който моряците наричат „Лейди Лекс“. По-маневреният „Йорктаун“ се отървава само с едно бомбено попадение. Следобед Нимиц нарежда самолетносачната група да се оттегли от Коралово море, което се прави с още по-голяма готовност, тъй като в момента заплахата за Порт Морсби е отпаднала. Японците също се изтеглят от полесражението, погрешно смятайки, че и двата американски самолетносача са потопени.

По брой на загубените самолети американците са малко по-добре, тъй като губят 74 самолета срещу повече от 80 японски, а в жива сила загубите им са само 543 души срещу повече от 1000 японци. Те обаче се лишават от един тежък самолетносач, а японците губят само един лек. По-важното е, че американците успяват да попречат на противника да осъществи стратегическата си цел – превземането на Порт Морсби в Нова Гвинея. Поради по-големите си технически възможности те успяват да поправят „Йорктаун“ навреме за следващата фаза на конфликта в Тихия океан, докато двата японски самолетносача, участвали в битката в Коралово море, не са готови за второто, по-решително сражение.

Битката в Коралово море е първата в историята, когато двата флота така и не могат да се видят, тъй като границата на обхвата на оръдията на линейните кораби от около 30 км е увеличена на 160 и повече километри. Скоростното продължение на битката е още по-внушително.

Битката за Мидуей

Със заповедта си от 5 май японският Генерален щаб вече е определил сцената за следващото сражение. Планът, изготвен от обединения щаб на флота, е изключително изчерпателен и сложен, но му липсва гъвкавост. В операцията е използван почти целият флот, или общо 200 кораба, между които 8 само-летоносача, 11 линейни, 22 крайцера, 65 разрушителя и 21 подводници. Под-помагат ги над 600 самолета. Адмирал Нимиц може да събере само 76 кораба, като една трета от тях, принадлежаща към Северното тихоокеанско съединение, така и не взема участие в битката.

За операцията срещу остров Мидуей японците ангажират: 1) група под-водници, които патрулират в три кордона и имат за задача да пречат на аме-риканските контрадействия; 2) ударна сила под командването на адмирал Кондо, състояща се от 12 транспортни кораба с 5000 войници, които се охраняват отблизо от 4 тежки крайцера и по-далеч – от друга група, състояща се от 2 линейни кораба, един лек крайцер и още 4 тежки крайцера; 3) основна група самолетноносачи под командването на адмирал Нагумо, състояща се от 4 тежки самолетноносача с повече от 250 самолета, които се ескортират от 2 линейни кораба, 2 тежки крайцера и охраняващи ги разрушители; 4) главно ядро на флота под командването на адмирал Ямамото, състоящо се от 3 линейни кораба с охраняващи ги разрушители и един лек самолетноносач. Един от линейните кораби е наскоро построеният гигант „Ямато“ с водоизместимост над 70 000 т и девет 460-милиметрови оръдия. За алеутската операция японците отделят: 1) една щурмова сила от 3 транспортни кораба с 2400 войници, ескортирани от 2 тежки крайцера; 2) група самолетноносачи от 2 леки самолетноносача; 3) охраняваща група от 4 по-стари линейни кораба.

Битката трябва да започне при Алеутските острови с въздушни нападения срещу Дъч Харбър на 3 юни, последвани от десанти на три места на 6 юни.

Междувременно на 4 юни излетелите от самолетноносачите на адмирал Нагумо самолети трябва да атакуват летището на Мидуей, а на следващия ден трябва да бъде завладян атолет Куре (на 10 км на запад), за да бъде превърнат и самолетна база. На 6 юни крайцерите трябва да бомбардират Мидуей, а войниците да слязат на брега, прикривани от огъня на линейните кораби на адмирал Кондо.

Японците очакват, че в района на Мидуей могат да се появят

американски кораби едва след десанта, и се надяват американският Тихоокеански флот да се насочи бързо на север веднага след новината за първоначалните въздушни нападения на Алеутските острови. Това би им дало възможност да го вкарат в капан между техните две групи самолетоносачи. Обаче в преследването на стратегическата цел за унищожаване на американските самолетоносачи японците са прищпорени от собствените си тактически решения. Поради благо-приятното положение на луната в началото на юни Ямамото не иска да чака, докато бъдат отстранени повредите на самолетоносача „Дзуйкаку“, нанесени му в Коралово море, което би подсилило другите самолетоносачи. От 8-те налични самолетоносача 2 са изпратени към Алеутските острови, а още 2 придружават групите с линейните кораби. Същевременно придвижването на флота с забавено от по-бавно движещите се транспортни кораби. Освен това е трудно да се разбере какъв е смисълът на отвличащото внимание нападение на Алеутските острови, ако главната цел на японците е унищожаването на американските самолетоносачи, а не толкова превземането на остров Мидуей.

Най-лошото е, че като се ангажират с превземането на точно определена цел в точно определено време, японците губят стратегическата си гъвкавост.

За американската страна най-големите опасения на адмирал Нимиц идват от превъзходството на японските сили. След катастрофата при Пърл Харбър той е останал без линейни кораби, а след битката в Коралово море годни за действие са само двата самолетоносача „Ентърпрайз“ и „Хорнет“. Благодарение на невероятни усилия те стават три с ремонта на „Йорктаун“, извършен за два дни вместо за предвидените деветдесет.

Голямо и решаващо преимущество за Нимиц са средствата за събиране и получаване на информация. 3-те самолетоносача с общо 233 самолета се на-мират далеч на север от Мидуей, за да могат да бъдат забелязани от японските разузнавателни самолети. Същевременно те могат да разчитат на сведения за придвижването на японските сили – получават ги от хидропланните „Каталина“ с далечен обсег на полета, които са на база в Мидуей. Така американската група самолетоносачи се надява да удари японците във фланг. На 3 юни, един ден след като самолетоносачите излизат на позиция, въздушното разузнаване забелязва бавно движещите се японски транспортни кораби на 1000 км западно от Мидуей. Благодарение на интервалите в полетите на японските разузнавателни самолети американските самолетоносачи успяват незабелязано да

се приближат от североизток. Те са улеснени и от убеждението на Ямамото и Нагумо, че американският Тихоокеански флот още не е излязъл в открито море.

Рано сутринта на 4 юни Нагумо предприема атака със 108 самолета срещу Мидуей, като в това време друга група с приблизително същия брой самолети има готовност да атакува всеки появил се кораб. Първата вълна нанася значителни щети на съоръженията на Мидуей, без да понесе големи загуби, но докладва на Нагумо, че се налага повторно нападение. Тъй като само-летоносачите му са били бомбардирани от самолети, базирани на острова, той решава, че е нужно да бъдат неутрализирани намиращите се там летища. За целта нарежда самолетите от втората вълна да бъдат заредени с бомби вместо с торпеда, тъй като все още няма признаци за приближаване на американските самолетоносачи.

Малко след това е съобщено за група американски кораби на около 300 км, въпреки че първоначално те са били взети само за крайцери и разрушители. Обаче в 8,20 часа пристигат по-точни сведения, според които в групата има и самолетоносач. Това поставя Нагумо в твърде затруднено положение, тъй като повечето от бомбардировачите му торпедоносци сега са въоръжени с бомби, а изстребителите му са на патрулиращи мисии. Освен това той трябва да приеме на самолетоносачите и самолетите, които се връщат от първото нападение срещу Мидуей.

След като получава новината, Нагумо сменя курса на североизток и успява да избегне първата вълна пикиращи бомбардировачи, които са изпратени срещу него от американските самолетоносачи. Когато между 9,30 и 10,24 часа три последователни вълни бомбардировачи торпедоносци, които са сравнително по-бавни, атакуват японските самолетоносачи, 35 от общо 41 са свалени от японските изстребителите и от зенитните оръдия. В този момент японците започват да мислят, че са спечелили битката.

Две минути по-късно 37 американски пикиращи бомбардировача от „Ен-гърпрайз“ (водени от капитан втори ранг Кларънс У. Маклъски) се спускат отоколо 6000 м височина толкова неочаквано, че не срещат никаква съпротива. Японските изстребителите тъкмо са свалили третата вълна бомбардировачи торпедоносци и не могат да наберат нужната височина, за да ги контраатакуват. Флагманският кораб на адмирал Нагумо – самолетоносачът „Акаги“, е ударен от бомби, които заварват самолетите му точно когато сменят въоръжението си, и много от торпедата експлодират, което принуждава екипажа да го напусне. Самолетоносачът „Кага“ е ударен от бомби, които разрушават мостика му и предизвикват

пожар от кърмата до носа. До вечерта той потъва. Самолетоносачът „Сорю“ е ударен от три половинтонни бомби, хвърлени от пикиращите бомбардировачи на „Йорктаун“, и след 20 минути японският са-молетоносач е изоставен.

Единственият все още незасегнат самолетоносач – „Хириу“, отвърща с удар срещу „Йорктаун“ и следобед му нанася толкова тежки поражения, а манев-реността на кораба е толкова отслабена от набързо извършения ремонт, че се налага екипажът му да го напусне. Късно следобед обаче 24 пикиращи бом-бардировача, между които и 10 от „Йорктаун“, засичат „Хириу“ и му нанасят толкова тежки повреди, че в ранните часове на 5 юни екипажът го напуска и в 9,00 часа той потъва.

В тази битка на 4 юни най-неочаквано настъпва бързият обрат на късмета, известен в историята на морските сражения. Тя показва в каква голяма степен мгат да бъдат „превратни“ битките, които се водят със самолети, излитащи от самолетоносачи на голямо разстояние едни от други.

Първата реакция на генерал Ямамото на новината за нещастieto, сполетяло самолетоносачите му, е да вкара в боя линейните си кораби, като съще-временно върне двата си леки самолетоносача от Алеутските острови. Той все още се надява да води морска битка както едно време, за да възстанови перспективите. Но след новината за загубата на „Хириу“ и мрачните доклади на адмирал Нагумо променя решението си и на 5 юни рано сутринта решава да прекрати нападението срещу Мидуей. Той все още се надява да вкара аме-риканците в капан, като се изтегли на запад, но намеренията му се провалят от проявената едновременно дързост и предпазливост от адмирал Реймънд А. Спруънс, който командва двата американски самолетоносача „Ентърпрайз“ и „Хорнет“ в тази решителна битка.

Междувременно японското нападение срещу Алеутските острови в север-ната част на Тихия океан е извършено според плана рано сутринта на 3 юни, когато от определените за операцията 2 леки самолетоносача срещу Дъч Харбър излитат 23 бомбардировача, ескортирани от 12 из-ребителя. Това е малка сила за нанасяне на сериозни щети, освен ако няма голям късмет, а той е малък, тъй като поради ниската облачност обектите на земята не се виждат добре. При повторението на атаката на другия ден при по-ясно време има няколко попадения, но те не водят до нищо драстично. След това на 5 юнисамолетоносачите са извикани да помогнат на главната операция. Но на 7 юни малката ударна японска сила, транспортирана по море, извършва десант и завзема, без да срещне

съпротива, два от трите острова, които са определени като цели – Киска и Ату. Японската пропаганда се възползва максимално от това незначително постижение, за да намали ефекта от съкрушителния провал при Мидуей. На пръв поглед завземането на тези острови е важна придобивка, тъй като веригата на Алеутските острови, която се простира през северната част на Тихия океан, е близо до най-късия път между Сан Франциско и Токио. В действителност тези голи скалисти острови, често покритите с мъгли или връхлитани от бури, са твърде неподходящи за военноморски или военновъздушни бази за преминаване през Тихия океан както в едната, така и в другата посока.

Накратко казано, операцията през юни 1942 г. е съкрушително поражение за японците. В битката за Мидуей те губят 4 тежки самолетоносача и около 330 самолета, повечето от които потъват в морето заедно със самолетоносачите, както и един тежък крайцер, докато американците губят само един самолетоносач и около 150 самолета. Основното оръжие на американската страна са пикиращите бомбардировачи. За разлика от тях над 90 % от бомбардировачите торпедоносци са свалени, а големите бомбардировачи В-17 се оказват твърде неефекасни срещу кораби.

Освен споменатите по-рано стратегически грешки японците правят и редица други гафове. Сред грешките на командването са буквалната изолация на Ямамото на мостика на „Ямато“, обстоятелството, че нервите на Нагумо не издържат, и това, че, спазвайки старата военноморска традиция, Ямагучи и другите командири загиват заедно с корабите си, вместо да се опитат да овладеят положението и да поемат отново инициативата. Като остава на брега, Нимиц за разлика от Ямамото има възможност да прецени по-добре стратегическата ситуация.

Японските беди са умножени от поредица тактически грешки – не са вдигнати във въздуха достатъчен брой разузнавателни самолети, които да открият американските самолетоносачи; липсват охраняващи изстребителни на по-голяма височина; недостатъчни са противопожарните мерки; едновременно се нанасят удари със самолети и от 4-те самолетоносача, което означава, че за да се превъоръжат, трябва да се върнат на тях по едно и също време. По този начин се стига до момент, когато самолетоносачите са оставени без ударна мощ, движат се по посока на врага, когато става това превъоръжаване, и така дават възможност на американските самолети да открият по-лесно силите на Нагумо и да ги атакуват, преди те да могат да отвърнат или дори да се защитят с изстребителни. Причината за повечето от тези грешки може да се търси в

прекалената им самоувереност.

След като японците губят 4-те тежки самолетоносача и добре обучените екипажи на намиралите се на тях самолети, продължаващото им превъзходство в линейни кораби и крайцери не е от толкова голямо значение. Тези кораби могат да се осмелят да се появят само в райони, в които могат да разчитат на охраната на самолети, базирани на сушата, така че поражението на японците в продължителната битка за Гуадалканал до голяма степен се дължи на това, че те не господстват във въздуха. Битката за Мидуей дава на американците безценна възможност да си поемат дъх до появата на новите тежки самолетоносачи клас „Есекс“ в края на годината. Затова няма да е погрешно, ако кажем че Мидуей е повратният момент, от който нещата за Япония за-почват да се развиват зле.

Обстановката в югозападната част на Тихия океан след битката при Мидуей

Независимо че изходът от битката при Мидуей сериозно възпрепятства и ограничава японското настъпление в югозападната част на Тихия океан, то той не го спира напълно. Макар че вече не могат да използват флота си, за да ускорят настъплението, японците все пак решават да го продължат в две по-соки – в Нова Гвинея чрез атака по суша през полуостров Папуа в източната част на този обширен остров, и на Соломоновите острови, като прескачат от остров на остров и установяват летища по островната верига, от които да се осигурява защитата на следващите скокове на къси разстояния.

Нова Гвинея и Папуа

Когато през декември 1941 г. японците влизат във войната, повечето авст-ралийски оперативни сили се сражават заедно с британската 8-а армия в Се-верна Африка, въпреки че при спешна нужда са готови да бъдат отзовани. В Нова Гвинея която е така застрашително близо до самата Австралия, един-ствената значителна сила е една бригада, оставена в Порт Морсби – столицата на Папуа на южния бряг на острова. Съвсем малките австралийски гарнизони по северния бряг, а така също на Бисмарковия архипелаг и на Соломоновите острови, са изтеглени

с приближаването на японците. Обаче е преценено, че удържането на Порт Морсби е от съществено значение, тъй като японските въздушни нападения могат от там да стигнат на Куинсланд на Австралийския континент. Безпокойството на австралийците от подобна опасност е естествено.

В началото на март 1942 г. японците правят десант от Рабаул в Лае на северния бряг на Нова Гвинея, близо до полуостров Папуа. Но както вече посочихме, тяхната прехвърлена по море експедиционна част, която е трябвало да завземе Порт Морсби, е върната обратно в резултат на не особено решителната битка през май в Коралово море. Междувременно за главнокомандващ съюзническите войски в югозападната част на Тихия океан е назначен генерал Дъглас Макартър. След битката при Мидуей в началото на юни положението на съюзниците става много по-стабилно както в пряк, така и в непряк смисъл, тъй като повечето австралийски части са се завърнали у дома и се формират нови дивизии, а Съединените щати са разположили в Австралия 2 дивизии и 8 авиационни групи. В Папуа австралийските сили също са увеличени до малко повече от дивизия – две бригади в Порт Морсби и трета в залива Милн в източния край на полуострова. Същевременно 2 батальона напредват през джунглата по Кокодския път към Буна на северното крайбрежие, за да установят там въздушна база, която да осигурява защита от въздуха на планираното десантно настъпление на съюзниците на запад по крайбрежието на Нова Гвинея.

Но на 21 юли тази акция е осуетена, а японците отново правят десант близо до Буна с около 2000 войници. Това е част от подновения им опит да превземат Порт Морсби, този път с атака по суша. Съюзниците са шокирани още повече, когато на 29 юли те завземат Кокода, прекосявайки почти половината от полуострова, и до средата на август, след като силите им вече наброяват над 13 000 души, притискат австралийците обратно към пътя през джунглата. Там полуостровът е широк малко повече от 150 км, но пътя преминава през планината Оуен Станли, която достига височина над 2600 м, а този труден терен е препятствие за снабдяването. Естествено, трудностите са по-големи за атакуващата страна, защото тя е подложена и на съюзническите въздушни атаки. След месец японското настъпление спира на около 50 км от целта. През това време на 25 август малка японска част (от 1200 души, които са увеличени на 2000) прави десант в залива Милн и след пет дни ожесточени сражения успява да стигне края на самолетната писта, но след това е контраатакувана от австралийците и е принудена отново да се качи на корабите.

До средата на септември Макартър съсредоточава в Папуа основно ядро от 6-а и 7-а австралийска дивизия и един американски полк, готови за настъпление. На 23 септември генерал сър Томас Блейми, австралийският главнокомандващ съюзническите сухопътни сили в югозападната част на Тихия океан, пристига в Порт Морсби, за да поеме командването на операциите. Неговите сили на свой ред срещат силна съпротива в стремежа си да си пробият с бой път обратно до Кокода и още по-нататък до Буна, обаче трудностите по снабдяването отчасти са преодоляни чрез използването на въздушен транспорт. До края на октомври японците са изтласкани от последната от трите последователни позиции, които са изградили близо до превала Темпълтън на върха на хребета, и на 2 ноември австралийците завземат отново Кокода, а летището отново е отворено. Японците се опитват да се закрепят при река Кумуси, но отбраната им е преодоляна с помощта на хвърлен от въздуха материал за понтонен мост, както и от заплахата за фланговете им от новите австралийски и американски подразделения, прехвърлени по въздуха от северното крайбрежие.

Въпреки това през целия декември японците оказват последна продължителна съпротива около Буна. Едва след пристигането на нови подкрепления по море и по въздух последното огнище на японската съпротива по крайбрежието е ликвидирано на 21 януари 1943 г. В продължилата шест месеца кампания те губят над 12 000 души. Загубите на австралийците в сраженията са 5700, а на американците – 2800 души, или общо 8500 души. Обаче загубите от болести в тропическата влага и жега и пълните с маларични комари джунгли са три пъти по-големи. Въпреки това съюзническите войски доказват, че могат да се сражават успешно срещу японците дори и при ужасните условия в джунглата и че използването на авиацията във всичките ѝ разнообразни форми е решително преимущество.

Гуадалканал

Кампанията в Гуадалканал е последица от желанието на генерал Макартър и адмирал Нимиц да се възползват от победата при Мидуей за бързо преми-наване от отбранителна към настъпателна стратегия в Тихия океан. Те са подкрепени от шефовете си във Вашингтон генерал Маршал и адмирал Кинг дотолкова, доколкото тази офанзива не пречи на голямата стратегия, по която имат съгласието на Великобритания:

„Първо трябва да бъде сразена Гер-мания“. Всички са единодушни, че най-подходящият район за скорошна кон-траофанзива е югозападната част на Тихия океан. Но има разногласия, и те са съвсем естествени, по въпроса, кой да я командва. След като натискът на врага срещу Хавайските острови в централната част на Тихия океан не само е намалял, а и изобщо е ликвидиран, военноморските сили все по-настойчиво изразяват желание да играят първостепенна роля в операция, която да бъде извършена предимно с амфибийни средства. Адмирал Кинг с голямо нежелание се съгласява с курса, според който първо трябва да бъде победена Герма-ния и за тази цел главните американски сили да бъдат съсредоточени във Великобритания. Аргументите на британците срещу скорошна атака през Ламанша през 1942 г. принуждават Маршал да се замисли върху идеята да се даде приоритет на Тихия океан и адмирал Кинг с възторг приема тази смяна на възгледите му, независимо че е само временна и има малка вероятност този решителен завой в политиката да бъде подкрепен от президента Рузвелт. Но аргументите в полза на офанзивата в югозападната част на Тихия океан веднага изострят споровете, кой да я ръководи, и в края на юни те стават много разгорещени. Резултатът е компромис, който се съдържа в директивата на Съвета на началник-щабове от 2 юли и е приет по настояване на Маршал. Офанзивата трябва да бъде реализирана в три етапа, като първият трябва да бъде окупирането на островите Санта Крус и източната част на Соломоновите острови, по-специално Тулаги и Гуадалканал. За целта границата между зоните е променена така, че този район да премине към Нимиц, и потази причина той трябва да ръководи първия етап на операцията. Вторият етап е завземането на останалата част от Соломоновите острови и крайбрежието на Нова Гвинея до полуостров Хуон непосредствено след Лае, а третият е превземането на Рабаул – главната японска база в югозападната част на Тихия океан, и останалата част на Бисмарковия архипелаг. Според новото разпределение на зоните тези два етапа ще се ръководят от генерал Макартър.

В този компромисен вариант планът не задоволява Макартър, който веднага след победата при Мидуей настоява за бързо широкомащабно нападение срещу Рабаул, като самоуверено предрича, че ще го завладее бързо заедно с останалата част от островите на Бисмарковия архипелаг, като изтласка японците до Трук (в отдалечените на 1100 км Каролински острови). Той обаче е принуден да признае, че не може да се надява да получи силите, които смята за нужни – една дивизия морски пехотинци и 2 самолетоносача в допълнение към вече дадените на негово

разположение 3 пехотни дивизии. Така компромисният триетапен план е приет. За реализирането му е необходимо много повече време, отколкото военачалниците са очаквали.

Планът на съюзниците за завземане на Източните Соломонови острови е осуетен, както това става в Папуа. На 15 юли разузнавателни самолети съобщават, че японците са прехвърлили известни сили от Тулаги на намиращия се наблизо по-голям остров Гуадалканал (дълъг 140 и широк 40 км) и строят летище при Лунга Пойнт (по-късно това място е наречено Хендерсън Фийлд). Поради очевидната опасност японските бомбардировачи да действат оттам, американската стратегия незабавно е преосмислена и основната цел става самият Гуадалканал. С преминаващата по средата му покрита с гори планина, с проливните си дъждове и нездравословен климат той не е подходящо място за каквато и да било военна операция.

Общото стратегическо ръководство на акцията, за която отговаря Нимиц, е поверено на вицеадмирал Робърт Л. Гормли, а контраадмирал Флетчър поема тактическото ѝ командване. Той контролира и трите групи самолетноносачи, събрани около самолетноносачите „Ентърпрайз“, „Саратога“ и „Уосп“ които осигуряват защитата на операцията. Подкрепата на самолети от бази на сушата идва от Порт Морсби, Куинсланд и летища, намиращи се на различни острови. Десантните сили, командвани от генерал-майор Александър А. Вандегрифт, се състоят от 1-ва дивизия на морската пехота и един полк от 2-ра дивизия на морската пехота – общо 19 000 морски пехотинци, натоварени на 19 транспортни кораба плюс ескорт. Приближаващата армада не забелязва вражеско присъствие и на 7 август рано сутринта започва бомбардировката от въздуха и от корабите, а началото на самите десанти е в 9,00 часа. До вечерта на брега слизат 11 000 морски пехотинци, а летището, което почти е завършено, е превзето на следващата сутрин. От близо 2200 японци в Гуадалканал, повечето от които са строителни работници, голяма част са сеизпокрили в джунглата. Японският гарнизон в Тулаги оказва по-силна съпротива, сломена едва вечерта на втория ден, а защитниците са унищожени от слезлите там 6000 морски пехотинци.

Японците реагират бързо заради сведенията, че американските десантчици са само малка част от действителните сили. Затова не отделят време да се подготвят за по-достоеен отговор, а последователно изпращат подсилващи отбраната групи и така предвиденият от двете страни удар и контраудар се превръщат в едно продължително, изтощително сражение, Японските морски ескорти са по-силни и при непрекъснатите

им атаки се завързват поредица от кратки морски схватки. Първата от тях, която завършва най-зле за американците, е битката за остров Саво, който се намира срещу северозападния бряг на Гуадалканал. Вечерта на 7 август вицеадмирал Микава, командващ японските сили в Рабаул, събира група от 5 тежки и 2 леки крайцера и се отправя към Гуадалканал. Като се промъква незабелязано на следващия ден през т.нар. Цепнатина – тясно водно пространство между двете вериги на Соломоновите острови, вечерта той приближава остров Саво точно след като Флетчър е изтеглил американските самолетоносачи заради недостиг на гориво и изтребители. Въпреки че крайцерите и разрушителите на съюзниците са взели предохранителни мерки за през нощта, координацията между тях и разузнаването не е на ниво. В ранните утринни часове Микава изнедадва последователно техните южни и северни групи и след един час бързо се връща обратно през Цепнатината, като оставя след себе си 4 потопени тежки и един сериозно повреден крайцер на съюзниците, т.е. поразява пет от пет докато неговите кораби са почти незасегнати.

Японците се възползват в значителна степен от по-доброто си умение да се сражават през нощта, подпомагани от по-усъвършенстваните им оптически уреди и особено от 610-милиметровите им „дългоноси“ торпеда. Това е едно от най-тежките поражения, които американският флот търпи в морето за цялата война. За щастие на съюзниците Микава не успява да свърши докрай работата си, като унищожи струпалите се и беззащитни транспортни и спомагателни кораби в Лунга Роудс. Той не знае, че съюзническите самолетоносачи са изтеглени, поради което очаква скоро да бъде нападнат от въздуха, ако не потърси бързо подслон в Цепнатината, както и че американският десант в Гуадалканал е толкова голям. Един командир взема решенията си в зависимост от информацията, с която разполага.

Този следобед всички съюзнически сили се изтеглят на юг, за да избегнат ново нападение, въпреки че до момента са разтоварени по-малко от половината от запасите на морските пехотинци от храни и муниции. Дажбите на войниците са намалени до две яденета на ден и през следващите две седмици те са оставени в изолация без подкрепа от корабите и без охрана от въздуха. На 20 юни летище Хендерсън Фийлд започва да функционира и на него пристигат първите ескадрили на военноморската авиация. Но дори и тогава защитата от въздуха не е на ниво.

Японците не се възползват от предоставилата им се възможност до голяма степен и поради това, че подценяват силите на морските пехотници, стоварени в Гуадалканал. Те смятат, че са около 2000 души, и

решавайки, че 6000 души ще бъдат достатъчни да си върнат острова, изпращат напред 2 подразделения от общо 1500 души, натоварени на разрушители, които слизат на брега източно и западно от Лунга Пойнт на 18 август. Хвърлят се в атака, без да дочакат следващия конвой, и бързо са унищожени от морските пехотинци. Следващият конвой, в който има само 2000 души, отплава от Рабаул на 19 август. Макар и малък, той получава силна помощ от флота, тъй като трябва да подмами американския флот да влезе в капан както при Мидуей. Групата се води от лекия самолетоносач „Рюдзю“, който също е част от примамката, следван от 2 линейни кораба и 3 крайцера под командването на адмирал Кондо, а след тях са тежките самолетоносачи „Дзуйкаку“ и „Шокаку“, командвани от адмирал Нагумо.

Този план води до битка за Източните Соломонови острови, но не и до капана, подготвен от японците. Причината е, че адмирал Гормли е предупреден навреме за приближаването им от бреговата охрана – организация, която се състои главно от разузнавачи на австралийските военноморски сили и местни заселници. Той съсредоточава 3 отделни морски съединения югоизточно от Гуадалканал, групирани около самолетоносачите „Ентърпрайз“, „Саратога“ и „Уосп“. На 24 август сутринта самолетоносачът „Рюдзю“ е забелязан и е потопен следобед от самолети, излетели от американските самолетоносачи. През това време двата тежки японски самолетоносача също са забелязани, така че, когато техните самолети пристигат, всички самолети на американските самолетоносачи са във въздуха, за да ги посрещнат, и им нанасят тежки поражения, като свалят над 70 от 80-те атакуващи вражески самолета. Съюзниците губят само 17 самолета. „Ентърпрайз“ е единственият кораб, получил сериозни повреди. След тази не особено решителна битка японският флот се оттегля за през нощта и американците правят същото.

После настъпва затишие, макар че на сушата слабите японски сили правят отчаяни усилия да стигнат до Хендерсън Фийлд. Отблъснати от морските пехотинци, те се бият така яростно, че всички са избити. Падналите в боя се заменят от малки подразделения, докарвани от разрушителите на такива равни интервали, че американските морски пехотинци ги наричат „Токио експрес“. Японските сухопътни части в Гуадалканал са значително подсилени, след като в началото на септември там са прехвърлени още 6000 души. В нощта на 13 срещу 14 септември тази сила яростно атакува позицията на морската пехота, която е наречена „Кървавия хребет“, но атаките и са отблъснати и загубите ѝ надхвърлят 1200 души.

Междувременно със загубата на самолетносачите „Саратога“ и „Уосп“, атакувани от японски подводници, американският флот рязко отслабва. „Уосп“ е тежко повреден и по-късно потъва. Тъй като „Ентърпрайз“ е още на ремонт, защитата на американските сили от въздуха се осигурява само от самолето-носача „Хорнет“.

След провала на първите японски опити да превземат отново Гуадалканал на 18 септември Имперският генерален щаб спуска нова директива, която дава приоритет на тази кампания пред кампанията в Нова Гвинея. Японците много подценяват размера на намиращите се там сили, като предполагат, че са не повече от 7500 души, и според тези преценки решават, че една дивизия в сътрудничество с временното използване на техния обединен флот ще бъде достатъчна. Предварителното прехвърляне на първото подкрепление по море води до друга морска битка срещу крайбрежието на Гуадалканал на 11 и 12 октомври. В това сражение, наречено битката при нос Есперанса, загубите на двете страни не са големи, но равносметката е в полза на американците, което повдига бойния им дух. По време на сражението на брега успяват да дебаркират подкрепления за японците, с които общата численост на силите им достига 22 000 души. През това време силите на американците достигат 23 000 души плюс още 4500 в Тулаги.

Дори и при това положение за американците средата на октомври е най-критичният период, особено след като при бомбардировка от 2 японски ли-нейни кораба летище Хендерсън Фийлд е разорано, складовете с гориво са подпалени и намиращите се там самолети намаляват от 90 на 42. Това при-нуждава американските тежки бомбардировачи да се върнат обратно в архи-пелага Нови Хебриди. Непрекъснатите японски бомбардировки утежняват положението, а влагата и горещината, както и недостигът на хранителни про-дукти увеличават значително жертвите.

На 24 октомври след забавяне поради проливните дъждове и придвижването в гъстата джунгла японската офанзива по суша започва. Главната атака е предприета от юг, обаче морските пехотинци са заели добри отбранителни позиции и артилерията им действа отлично. Японците са отблъснати, а загубите им са повече от 1000 убити срещу неколкокостотин за американската страна. На 26 октомври те са принудени да се оттеглят, като оставят около 2000 убити на бойното поле.

Междувременно обединеният флот под командването на адмирал Ямамото настъпва с 2 тежки самолетносача, 2 леки самолетносача, 4 линейни кораба, 14 крайцера и 44 разрушителя. Тази армада чака на североизток от Соломоновите острови новината за превземането на

Хендерсън Фийлд от сухопътните части. Американската страна разполага едва с половината от тези сили въпреки пристигането на новия линейен кораб „Южна Дакота“ и няколко крайцера. По брой на линейните кораби съотношението е 4 : 1 в полза на японците. Но на помощ на самолетоносача „Хорнет“ пристига ремонт-тираният „Ентърпрайз“, а това е по-важно при условията, в които се води битката в морето. Окуражаващ момент е и назначаването на адмирал Хелси на мястото на преуморения Гормли. Двата флота се сблъскват на 26 октомври в т.нар. битка за островите Санта Крус, в която авиацията отново играе първостепенна роля. „Хорнет“ е потопен, а „Ентърпрайз“ е повреден, докато от другата страна сериозно повредени са тежкия самолетоносач „Шокаку“ и лекият самолетоносач „Дзуйхо“. Двата флота се оттеглят от полесражението на 27 октомври. По брой на свалените самолети загубите на японците са много по-тежки: 70 техни самолета не се завръщат, а през десетте дни, през които се води битката, те губят общо над 200 самолета плюс други 300, загубени от последната седмица на август. Освен това американците скоро получават подкрепление от над 200 самолета, както и останалата част от 2-ра дивизия на морската пехота и част от Американската дивизия.

Въпреки това японците също получават подкрепления, с които да продължат борбата, подтиквани от гордостта си и заблудени от абсурдно оптимистичните доклади за загубите, които са нанесли на противника. Това продължение води до две схватки, известни като Морската битка за Гуадалканал. Първата се разразява в ранните часове на 13 ноември, петък, и макар да продължава само половин час, са потопени 2 американски крайцера, а японският линейен кораб „Хией“ е така тежко повреден, че на следващия ден е потопен от собствения му екипаж. Това е първият загубен във войната японски линейен кораб.

Втората част на тази морска битка е в нощта на 14 срещу 15 ноември. Тя се води с променлив успех. Японците се опитват да докарат подкрепление от 11 000 души с един конвой, ескортиран от голям брой разрушители под ко-мандването на неуморния контраадмирал Танака. Охраняват ги по-тежките кораби на адмирал Кондо. 7 от транспортните кораби са потопени и макар останалите 4 да стигат до Гуадалканал, те са разрушени от една въздушна бомбардировка на следващата сутрин, така че на брега дебаркират само 400 души с много малко от така нужните запаси.

Във водената през това време морска битка американските разрушители търпят тежки загуби. След това обаче другият линейен кораб на

адмирал Кондо – „Киришима“, е сериозно повреден. В полунощ насочваните с радар оръдия на американския линейен кораб „Уошингтон“ откриват огън от около 4 км и му нанасят такива големи повреди, че след няколко минути той излиза от строя, а скоро след това е потопен от екипажа.

Междувременно на сушата морските пехотинци и другите американски части, които вече имат повече запаси от мунции, предприемат контраатака и разширяват периметъра на заеманите от тях позиции. До края на месеца аме-риканската авиация на острова разполага със 188 самолета и японците вече се осмеляват да докарват с кораби подкрепления от войници и мунции, През декември те вършат това само с подводници, и то на малки партиди. Японският флот търпи такива големи загуби, че ръководителите му настояват Гуадалканал да бъде изоставен, обаче военачалниците, които са струпали в Рабаул 50 000 войници, все още се надяват да могат да ги изпратят на помощ на намиращите се на острова 25 000 души. Междувременно до 7 януари 1943 г. американците успяват да увеличат числеността на силите си в Гуадалканал на 50 000 души, които нямат проблеми със снабдяването, докато японците, които получават едва една трета от нормалните си дажби, са така изтощени от глада и маларията, че нямат сили да поемат инициативата, въпреки че продължават упорито да се отбраняват.

Така на 4 януари Имперският генерален щаб е принуден с нежелание да се съобрази с реалността и дава заповед за постепенна евакуация. Без да знаят за това решение, американците напредват предпазливо, което дава възможност на японците да изтеглят на три етапа всичките си войници, като започват тази операция в нощта на 1 февруари и я завършват в нощта на 7 февруари, губейки в нея само един разрушител.

Общата равностетка от продължителната битка за Гуадалканал позакзва много сериозно поражение за Япония. Тя губи около 25 000 души, между които 9000 от глад и болести, докато загубите на американците са много по-малки. По-лошото е, че японците губят около 600 самолета заедно с опитните им екипажи. Същевременно силите на американците във всички области продължават да се увеличават с ускорената мобилизация и форсирането на американската индустрия на пълни обороти.

Бирма, май 1942 – май 1943 г. Контраударът не успява

С изтеглянето на британците от Бирма в Индия до май 1942 г. японците достигат планираната граница на експанзията си в Югоизточна Азия. Затова преминават в отбрана и се стремят да укрепят завоеванията си. През това време британците кроят планове за връщане през следващия сух сезон през ноември 1942 г. Но поради логистични трудности никой от тези планове не е осъществен. Единственият план, за чието реализиране се прави опит, е крайно ограниченото настъпление в провинция Аракан, което завършва с пълен провал.

Жизненоважният от логистична гледна точка район – Асам и Бенгалия – никога не е влизал в плановете като военна база. Това налага изграждането на летища, складове, пътища, железопътни линии и петролопроводни, разширяване на пристанища и изобщо цялостна реорганизация.

Най-голямата трудност, пред която е изправено командването в Индия, е липсата на кораби, тъй като повечето от нужните неща трябва да бъдат докарани от вън. Обаче всички други театри на военни действия имат приоритет иза Индия остава съвсем незначителен морски транспорт дори и когато е заплашена от нахлуване и след като са задоволени нуждите на конвоите през Атлантическия океан и Арктика, както и театрите на военните действия в Средиземноморието и в Тихия океан. Това, което е отпуснато на Индия, по-крива само една трета от нуждите за превръщане на района в плацдарм за офанзива.

Вътрешният транспорт също представлява голям проблем. Шосейната и железопътната мрежа на Североизточна Индия са стари и хаотично строени и изискват големи подобрения, за да могат по тях да преминават доставките от Калкута и от други пристанища за фронтовата линия. Работата е възпрепятствана от недостига на всякакви материали. Мусоните също утежняват положението, тъй като причиняват свличания на земни маси и отнасят мостове. Принос имат и японските въздушни нападения, а още по-големи пречки се оказват трудностите, свързани с осигуряването на работна ръка и с неспокойната политическа обстановка – особено след провала на мисията на Крипс в края на лятото на 1942 г., когато Индийският конгрес призовава към гражданско неподчинение, а това води до масов безпорядък. Той се подклажда от прояпонски настроени елементи, както и от влошаващото се икономическо

положение в Индия. Най-голям проблем е липсата на локомотиви. Уей-въл моли поне за 185, а му дават само 4!

Логистичният проблем до голяма степен се задълбочава допълнително от решението Индия да бъде превърната в база, която трябва да побере 34 дивизии и 100 въздушни ескадрили. За изграждането на 220 нови летища са ангажирани над един милион души, което значително намалява работната ръка, нужна за други проекти, от които строежът на пътища има първостепенно значение. Освен това трябва да се изхранват 400 000 бежанци от Бирма.

Въпреки че индийското командване сега разполага с голям брой дивизии, повечето от тях са сформирани отскоро, липсват им снаряжение и обучение, както и опитни офицери и сержанти. Малкото, които имат някакъв боен опит, са изтощени и в крайно намален състав от сраженията и от маларията в Бирма, а при отстъплението са изоставили цялото си снаряжение. Само 3 от наличните 15 дивизии са донякъде годни за действие в близко бъдеще.

Административните проблеми са придружени и от проблеми в командването, особено с китайските войници, изтеглили се в Индия, както и с 10-а американска въздушна бригада и с опърничавия генерал Стилвел.

Друг изключително важен фактор е необходимостта от осигуряване на превъзходство във въздуха за защита на самата Индия, за продължаване на доставките от Китай и за осигуряване на въздушна защита на евентуален нов опит за превземане на Бирма.

За щастие веднага с настъпването на мусоните през май 1942 г. японците изпращат голяма част от самолетите си в помощ на сраженията в югозападната част на Тихия океан, а на останалите дават почивка. Това позволява на съюзниците сравнително по-спокойно да укрепят военновъздушните си сили. До септември 1942 г. в Индия има 31 британски и индийски ескадрили. Но от тях 6 не са годни за участие в операции, 9 се пазят за защитата на Цейлон и 5 са ангажирани в изпълнението на транспортни и разузнавателни задачи. Така за операциите в Североизточна Индия остават само 7 изстребителни и 4 бомбардировъчни ескадрили. Всеки месец доставките на самолети от Великобритания и Съединените щати се увеличават и до февруари 1943 г. ескадрилите стават 52. Освен това самите самолети са заменени с по-нови модели – мичели, хърикейни, либърейтъри, бофайтъри. Повечето от тях отиват право в новите летища в Асам и Бенгалия, тъй като след морските битки в Коралово море и Мидуей опасността от нападение от въздуха срещу Индия

отслабва. През април 1942 г. Уейвъл реорганизира индийското командване. Щабът на централното командване, който се намира в Агра, отговаря за обучението и снабдяването, а има и три регионални армейски командвания – северозападно, южно и източно, които са оперативни.

Планирането на ново завладяване на Бирма води до взаимодействие с ки-тайските войски – с намиращите се както в Асам, така и в китайската провинция Юнан. Китайският план от октомври 1942 г. предвижда настъпление от две посоки срещу Бирма от 15 китайски дивизии в Юнан и 3 от Асам заедно с 10 британски или индийски дивизии. В китайския план задачата на британските и индийските дивизии е не само да навлязат в Северна Бирма, но и да нападнат Рангун с въздушно-десантни сили. Уейвъл се съгласява с плана по принцип, въпреки че има съмнения, дали ще бъдат изпълнени две основни изисквания – осигуряването на достатъчни военновъздушни сили, които да господстват в небето над Бирма, и силен британски флот с 4–5 самолетоносача, които да владеят положението в Индийския океан и да осигуряват прикритие на атаката срещу Рангун. Второто изискване на практика е неизпълнимо с оглед на ангажираността на флота на други места. Чан Кайши, за когото тези условия са опит на Уейвъл да се измъкне и признак, че британците няма да положат сериозни усилия, в края на 1942 г. ядосан се отказва от своята част в операцията.

Офанзивата в Аракан, декември 1942 – май 1943

Г.

Въпреки това Уейвъл решава да извърши ограничено нахлуване, за да завладее отново крайбрежния район Аракан, като настъпи 150 км навътре в полуостров Маю, което да бъде съпроводено от въздушен десант на остров Акъб, за да бъде превзето отново летището там, от което японските ескадрили биха могли да атакуват по-голямата част от Североизточна Индия. Ако съюзническите ескадрили се установят там, те биха могли да покриват цяла Северна и Централна Бирма. Тази важна част от плана обаче е изоставена поради липсата на самолети за десанта.

Въпреки това Уейвъл предпочита да продължи настъплението по суша в Аракан, вместо да бездейства. През декември 1942 г. 14-а индийска дивизия настъпва, по се придвижва толкова бавно, че командващият 15-а японска ар-мия генерал Иида изпраща там подкрепления и

спира настъпващите британци до края на януари. През февруари той изпраща още подкрепления. Въпреки това Уейвъл настоява настъплението да продължи независимо от аргументите и протестите на генерал Ноел Ъруин, командващ Източната армия, който го предупреждава, че войските са зле окомплектувани и бойният им дух е сломен от маларията. Така японците получават възможност на 18 март да ударят в тил 14-а дивизия и да стигнат до Хтизве на река Маю, като заплашват фланга ѝ и я принуждават да отстъпи. Сега 14-а индийска дивизия е заменена от 26-а, обаче японците продължават контранастъплението, като преминават река Маю и в началото на април стигат крайбрежието при Индин. След това те продължават да настъпват на север с цел до май, когато започва мусонният сезон, да завладеят линията Маундо-Бутидаун и така да осуетят британските планове за подновяване на настъплението в Бирма през следващия сух сезон – от ноември 1943 до май 1944 г.

На 14 април генерал-лейтенант У. Дж. Слим, който командва 15-и индийски корпус, поема командването на силите в Аракан и с ужас установява колко лоши са физическото и душевното им състояние поради маларията и загубите в сраженията. Надявайки се да продължи да държи линията Маундо – Бутидаун между морето и река Маю, той същевременно планира, ако е необходимо, да се изтегли още повече на позиция, която е на 80 км на север от Кокс Базар и стига непосредствено отвъд границата. Там теренът е сравнително открит и поради това е подходящ за британската артилерия и танкове, отколкото джунглите и блатата на полуостров Маю. Това налага японските части по крайбрежието да бъдат по-раздалечени една от друга, което ги прави по-уязвими.

Никои от тези планове обаче не е изпълнен, тъй като на 6 май, след като се стъмва, японците принуждават британците да напуснат Бутидаун, което води до изоставянето на Маундо на крайбрежието. След това поради настъпването на мусонния сезон те решават да спрат на новозаеатата позиция. Накратко казано, британският опит за връщане на провинция Акяб и на летищата и с настъпление по суша и без подкрепа на въздушнодесантни части завършва с пълен провал. Японците показват умение в извършването на обходни маневри по фланговете и при придвижването в джунглата, докато британските командири обезверяват войниците си с кръвопролитни фронтални атаки и пре-стъпно незачитане на обходния подход. През май 1943 г. те се връщат на позицията, която са заемали предишната есен.

Операция „Чиндит“

Единственият лъч на надежда в тази мрачна фаза на войната идва от северния край на театъра на военни действия в Бирма от т.нар. първа операция „Чиндит“. Името избира първият и инициатор – Орд Уингейт, който използва наименованието на митичния звяр „чинди“ – полулъв-полуорел, чиито мно-гобройни статуи стоят в бирманските пагоди. За него този подобен на грифон звяр символизира нуждата от тясно взаимодействие на сухопътните с военновъздушните сили в такива операции. Фактът, че първите акции са осъществени чрез преминаване на река Чиндуин, може би също е повлиял за назоваването им с това име.

През есента на 1938 г. Орд Уингейт, тогава капитан, пристигнал в отпуск от Палестина, се среща с редица влиятелни хора, на които прави същото силно впечатление както по-рано същата година на генерал Уейвъл – по онова време командващ британските войски в Палестина – и на бригаден генерал Джон Ивет, който отговаря за северния район⁵³. Но завръщайки се в Палестина през декември, той установява, че с политическата си активност в ционистките среди е станал толкова подозрителен за британските официални кръгове, че генерал Хайнинг – приемникът на Уейвъл, – който първоначално одобрява създаването на отрядите, решава да го отстрани от контрола върху тях и го назначава на един скучен пост в своя щаб. После през май 1938 г. по молба на Хайнинг той е върнат у дома и получава незначителен пост в командването на противовъздушната отбрана.

През есента на 1940 г. обаче е измъкнат от тази глуха линия и изпратен да организира партизански действия в Етиопия срещу италианците в Източна Африка. Назначението, което е предложено от Лио Еймъри – член на прави-телството, – става възможно благодарение на бързото одобрение на Уейвъл.

След успешното завършване на тази източноафриканска кампания

53. Той ме посети на няколко пъти, за да разговаряме за обучението на „специалните нощни отряди“, които му беше разрешено да организира през пролетта от подбрани млади членове на „нелегалната“ еврейска сила за отбрана „Хагана“, за да се справят с арабските въоръжени банди, причиняващи много беди в Палестина. Разказа ми как прилага моите тактически идеи в такива партизански акции, и ми предаде бележките си на тази тема.

Тогава с известна гордост подчерта също, че е далечен братовчед на Т. Е. Лоурънс, въпреки че по-късно омаловажаваше заслугите му, когато сам стана известен. По молба на Уингейт писах на Уинстън Чърчил за него, за да му го представя.

през май 1941 г. късметът отново изневерява на Уингейт – той изпада в депресия и при един маларичен пристъп прави опит за самоубийство. Докато се възстановява у дома го спасява една нова възможност, този път появила се от британските неуспехи в Далечния изток. Още веднъж получава предложение от Уейвъл, който след провала на лятната офанзива там през юни също е отстранен от блискоизточното командване и изпратен в Индия. В края на годината Уейвъл се оказва притиснат от още по-голяма криза, когато японците успешно нахлуват в Малая и Бирма. През февруари 1942 г., когато положението става тежко дори в Бирма, той моли да му изпратят Уингейт, за да организира там партизански операции.

След пристигането си Уингейт настоява да бъдат създадени т.нар. групи за дълбоко проникване, обучени да действат в бирманската джунгла и да нанасят удари по японските комуникации, както и срещу японските предни постове. Според него тези групи трябва да бъдат достатъчно големи, за да нанасят ефикасни удари, и същевременно достатъчно малки, за да могат да се измъкват от преследването на противника. Решено е, че подходящият размер за тях е бригадата, и за целта е реорганизирана 77-а индийска бригада. Тези „чиндители“ трябва да могат да се сражават в джунглата по-добре от японците и трябва да бъдат експерти в тази работа, като особено добре владеят поставянето на взривове и използването на радиовръзките. Те трябва също да действат съвместно с военновъздушните сили, защото ще зависят от тях за снабдяването си. За тази цел малка група на Кралските ВВС е прикрепена към всяка колона. В самата колона транспортът се осъществява от домашни животни.

Уингейт настоява за по-бързо започване на операцията както за да бъде повдигнат бойният дух на британските войски с демонстрация на техните способности да сломяват духа на противника, така и като изпитание за възможностите на групите за дълбоко проникване. Уейвъл предпочита те да бъдат използвани непосредствено преди и по време на британската обща офанзива, но изпълнявайки желанието на Уингейт, решава, че си струва риска да бъде извършен по-ранен експеримент заради информацията, която може да се получи чрез него.

Бригадата се състои от седем колони и за планираната операция е разделена на две групи: северна – от пет колони, която наброява 2200 души с 850 мулета, и южна – от две колони, състояща се от 1000 души с 250 мулета. Двете групи пресичат река Чиндуин през нощта на 14 февруари 1943 г., прикривани от действия на редовните войски. Като се

движат на изток, те се разделят на предварително определените колони и след това извършват серия от нападения срещу японските предни постове, прекъсват жп линии, вдигат във въздуха мостове и организират засади по пътищата. В средата на март колоните преминават река Иравади, която се намира на 160 км източно от Чиндуин. През това време японците вече са наясно с опасността и разгръщат голяма част от две дивизии, за да им се противопоставят. Притиснати от тези контрадействия и други трудности, колоните са принудени да се изтеглят и до средата на април успяват да се завърнат в Индия, като загубват една трета от състава си и изоставят снаряжението си.

Операцията има слаб стратегически ефект и японските загуби не са големи, но тя показва, че британските и индийските войници могат да действат в джунглата, и натрупва полезен опит, как трябва да става снабдяването от въздуха, като същевременно изтъква нуждата от превъзходство в небето. Операцията принуждава командира на японската 15-а армия генерал Мутагучи да признае, че не може да разчита на река Чиндуин като на сигурна бариера и че за да попречи на една британска контраофанзива, трябва да продължи настъплението. Така японците преминават границата с Индия през 1944 г. и се стига до съдбоносната битка при Импхал.

Бъдещо планиране

Сериозната британска офанзива през сухия сезон на 1942–1943 г. е осуетена от административни трудности и от липса на възможности. Както е решено на конференцията в Касабланка през януари 1943 г., главната цел за следващия сух сезон 1943–1944 г. трябва да бъде нападение срещу Рангун откъм морето, наречено операция „Анаким“, която трябва да бъде предприета след британско и китайско настъпление в северната част на Бирма и превземането на основни пунктове по крайбрежието. Постигането на тези цели означава, че трябва да бъде наложено превъзходство във въздуха и да бъдат съсредоточени значителни военноморски сили с достатъчно десантни средства, както и да бъдат решени проблемите от административен и логистичен характер.

Трудностите за изпълнението на тези условия са толкова очевидни, че през пролетта на 1943 г. Уейвъл е склонен да обърне гръб на Бирма, за да пред-приеме операция в Суматра като заобиколен начин да бъдат победени японците. При посещението му в Лондон през април

разговорите му с Чърчил и с началниците на щабовете го убеждават, че операция „Анаким“ трябва да бъде отложена или изоставена, и вместо нея е избрана акцията в Суматра, на която е дадено кодовото название „Калверин“. Тази индиректна атака допада на Чърчил, но на свой ред трябва да бъде изоставена по същите причини, поради които отпада и „Анаким“, и поради американското настояване, че е по-важно в най-скоро време да бъде отворен отново пътят по суша за снабдяване на Китай. Така операциите на юг са спрени, въпреки че планирането им продължава. Ако в този театър на военни действия трябва да бъде направено нещо, то трябва да е в Северна Бирма.

ДВАЙСЕТ И ЧЕТВЪРТА ГЛАВА

Битката за Атлантика

Най-критичният момент в битката за Атлантика е през втората половина на 1942 и първата половина на 1943 г., макар че тя продължава на приливи и отливи през всичките шест години на войната. Всъщност може да се каже, че започва преди самата война, когато на 19 август 1939 г. първите подводници за действия в океана отплават от Германия към бойните си бази в Атлантическия океан. До края на месеца в вечерието на германското нахлуване в Полша в океана излизат 17 подводници, а 14 предназначени за крайбрежно плаване подводници навлизат навътре в Северно море.

Въпреки че започват да се въоръжават сравнително късно с подводници, в началото на войната германците разполагат с общо 56 (макар 10 да не са напълно готови за действие), което е само с една по-малко в сравнение с бри-танския военноморски флот. От тях 30 са т.нар. патици за плаване в Северно море, неподходящи за Атлантическия океан.

Първият им успех е потопяването на пътническия лайнер „Атения“ в открито море вечерта на 3 септември, когато Великобритания обявява война два дни след германското нахлуване в Полша. В действителност той е торпилиран без предупреждение в нарушение на изричната заповед на Хитлер, че подводната война трябва да се води в съответствие с разпоредбите на Хагската конвенция. Командирът на подводницата оправдава действията си с това, че е взел лайнера за въоръжен търговски кораб. През следващите няколко дни са потопени още няколко кораба.

На 17 септември е отбелязан по-важен успех. Приближавайки се от запад към Британските острови, самолетоносачът „Корейджъс“

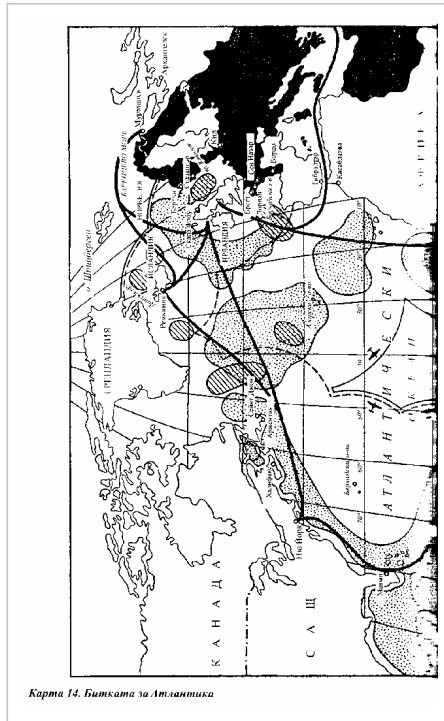
(„Дръзки“) е потопен от подводница „U-29“. Три дни по-рано самолетоносачът „Арк Реял“ се измъква на косъм от подводница „U-39“, която бързо е контраатакувана и потопена от ескортиращите разрушители. Тези очевидни рискове водят до оттеглянето на тежките самолетоносачи, за да се избегне преследването им от подводници.

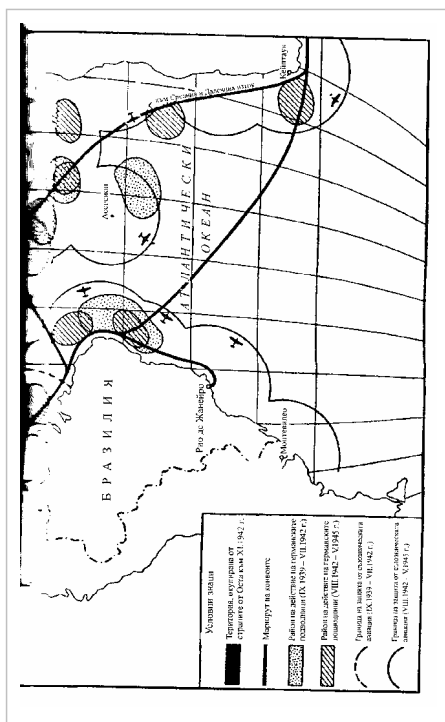
Нападенията срещу търговското корабоплаване също бележат значителен успех. През септември, първия месец на войната, подводниците потопяват 41 кораба с общ тонаж 154 000 – съюзнически и на неутрални страни, а до края на годината загубите достигат 114 кораба с над 420 000 т. Освен това в средата на октомври подводница „U-47“ с командир лейтенант Приен прониква сред застанали на котва флот при Скапа Флоу и потапя линейния кораб „Роял Оук“, ставайки причина за временното изоставяне на тази главна военноморска база, докато защитата ѝ бъде подобрена. Показателно е обаче, че през ноември и декември загубите на търговското корабоплаване са наполовина по-малки, отколкото през предишните два месеца, като повечето кораби са потопени от мини, а не от подводници. Потопени са и 9 германски подводници – една шеста от общия им брой. Нападенията на кораби от германски самолети също са неприятни, но не причиняват толкова големи загуби.

По време на тази начална фаза на войната германският военноморски флот възлага големи надежди на надводните бойни кораби, а не само на подводниците, но те не са плод на никакъв опит. В началото на войната малкият линейен кораб „Адмирал граф Шпее“ е на позиция в средата на Атлантика, а неговият кораб близък „Дойчланд“ (по-късно преименуван „Лютцов“) се намира в северната част на Атлантическия океан, но до 26 септември Хитлер не им позволява да нападат британски кораби. И двата не постигат много, а притиснат в устието на река Ла Плата, „Граф Шпее“ е принуден да се самопотопи през декември. Новите линейни крайцери „Гнайзенау“ и „Шарнхорст“ излизат за кратко в океана през ноември, но след като потапят един въоръжен търговски кораб в протока между Исландия и Фарьорските острови, бързо се прибират у дома. След опита от 1917–1918 г. съюзническите кораби вече плават в конвои и макар ескортите им да не са достатъчни, а твърде много кораби да продължават да плават без какъвто и да било ескорт, те се оказват забележително ефикасен възпиращ фактор.

След капитулацията на Франция през юни 1940 г. опасността за британските морски пътища започва да става по-сериозна. Всички кораби, които минават южно от Ирландия, са изложени на нападенията на германските подводници, надводни кораби и авиация. Само при голям

риск единственият останал път до и от Великобритания е над северното крайбрежие на Ирландия – т.нар. Северозападни подстъпи. Дори и този морски път може да бъде достигнат, следен и бомбардиран от първите германски самолети с далечен обсег, четиримоторните Фоке-Вулф „Кондор“ (FW-200), които излитат от бази в Ставенгър в Норвегия и Мериняк близо до Бордо. През ноември 1940 г. тези бомбардировачи потапят 18 кораба с общ тонаж 66 000. Рязко се увеличават жертвите на подводниците, като през октомври стигат общо 63 кораба с тонаж над 350 000. Заплахата става толкова сериозна, че голям брой британски бойни кораби са изтеглени от техните стоянки и изпратени в Северозападните полдстъпи за противодействие на евентуален германски десант, но надводните и въздушните ескорти остават застрашително слаби.

През юни, първия месец от променената стратегическа ситуация, потопените от подводници кораби са общо 58 с общ тонаж 284 000 и въпреки че през юли има известен спад, през следващите месеци са потопени кораби с тонаж средно над 250 000 на месец.

По източния крайбрежен морски път хвърлянето на мини от самолети при-чинява повече щети, отколкото подводниците през последните месеци на 1939 г., а след германското нахлуване в Норвегия, Белгия и Холандия през пролетта на 1940 г. натискът от въздуха се засилва.

През есента „джобният“ линейен кораб „Адмирал Шеер“ се промква неза-белязан в Северния Атлантик и на 5 ноември атакува пътуващ за Великобритания конвой от Халифакс, Нова Шотландия, като потапя 5 търговски кораба и единствения им ескорт – въоръжения търговски крайцер „Джървис Бей“, който се жертва, за да даде време на останалите кораби от конвоя да избягат. Внезапната поява на „Адмирал Шеер“ в този жизненоважен за конвоите мор-ски път временно

разстройва целия график на корабоплаването през Атлантическия океан, причинявайки задържането на другите конвои в продължение на две седмици, докато става известно, че „Шеер“ се е прехвърлил в южната част на Атлантика. Там той намира по-малко обекти, но броят на потопените от него кораби достига 16 с общ тонаж 99 000. На 1 април, след като е изминал над 83 000 км, той се връща невредим в Кил. Крайцерът „Адмирал Хипер“ също навлиза в Атлантическия океан в края на ноември, но на разсъмване на Коледа е неприятно изненадан, когато напада конвой със силен ескорт, тъй като това е конвой, пренасящ войски за Близкия изток. Ескортиращите крайцери прогонват „Хипер“, а повреда в машините му го принуждава да се отправи към Брест. От там през февруари той отново излиза в океана и има по-голям успех, като потапя 7 кораба от една неескотирана група покрай африканския бряг, обаче горивото му свършва и неговият капитан решава да се върне в Брест. В средата на март германският военноморски щаб нарежда на кораба да се върне у дома за по-прецизен ремонт и той се връща в Кил малко преди „Шеер“. Освен механичните дефекти малката издръжливост на „Хипер“ показва, че корабите от неговия клас не са подходящи за нападения на търговски съдове.

Освен подводниците и минните заграждения другото най-ефикасно оръжие на германците в морето са кораби, прикрити като търговски, но пригодени за нападателни цели, които те изпращат на дълги плавания от април 1940 г. До края на годината първата „вълна“ от 6 такива кораба потапя 54 търговски съда с общ тонаж 366 000, повечето в отдалечени райони на океана. Тяхното присъствие или заплахата от тях причинява не по-малко тревоги и смяна на маршрутите, отколкото действително потопените от тях кораби, а тази заплаха е подсилена и от умениято, с което германците ги презареждат с гориво и припаси на тайни срещи в океана. Тези атакуващи кораби са умело направлявани, а целите им – добре подбрани. Само един от тях е принуден да се сражава и той успява да се измъкне без сериозни повреди. Техните капитани обаче с едноединствено изключение се държат хуманно, като позволяват на екипажите на нападателните кораби да се качат в лодките и се отнасят добре с пленниците.

Пред лицето на тази многостранна заплаха, особено от страна на подводниците по пътищата през Атлантическия океан към Великобритания, възможностите на Кралския военноморски флот да осигурява ескорти са изчерпани до краен предел. От френските пристанища на брега на Атлантическия океан – Брест, Лориан и Ла Палис близо до Ла Рошел

– подводниците могат да достигат до 25 градуса западна дължина, докато през лятото на 1940 г. британците могат да осигуряват ескорти до около 15 градуса западна дължина – на около 300 км западно от Ирландия, след което пътуващите от Великобритания конвои трябва да се разпръсват или да продължават пътя си без ескорт. Дори през октомври плътен ескорт се осигурява само до 19 градуса западна дължина – на около 650 км западно от Ирландия. Освен това обикновеният ескорт се състои само от един въоръжен търговски крайцер и едва след края на годината ескортите се увеличават средно на 2 кораба. Само конвоите за Близкия изток имат по-мощна охрана.

Тук трябва да споменем, че пристанището Халифакс в Нова Шотландия е главният западен терминал за атлантическите конвои, а пътуващите за Вели-британия конвои, пренасящи храни, петрол и муниции, се ескортират от канадски разрушители за първите 500–600 км, след което ги поема океанският ескорт, докато конвоят достигне по-добре защитената зона на Западните подстъпи.

Ценна помощ за решаване на проблема с ескортите идва от въвеждането на корветите през пролетта на 1940 г. Управлението на тези малки кораби, тежащи само по 925 т, е твърде изтощително за екипажите при бурно море, а и имат недостатъка, че не са достатъчно бързи, за да настигнат или дори да не изостават от подводница, която плава на повърхността. Обаче действат много смело, ескортирайки конвои по всяко време.

По-голяма помощ идва след споразумението, което Чърчил постига в пре-говорите си с президента Рузвелт през септември, след като в продължение на два месеца го убеждава да се съгласи да даде 50 от старите и излишни на американския флот разрушители от времето на Първата световна война срещу отдаването на 8 британски бази на западната страна на Атлантическия океан под наем за срок от 99 години. Въпреки че тези разрушители са остарели и преди да бъдат използвани, трябва да им бъдат монтирани хидролокатори „Асдик“ за откриване на подводници, те скоро успяват да дадат важен при-нос за решаването на проблема с ескортите и борбата с подводниците. Освен това тази сделка позволява на Съединените щати да подготвят бази за защита на собственото си корабоплаване в открито море и по крайбрежието, като същевременно това са първите крачки, които въвличат тази голяма неутрална страна в битката за Атлантика.

Приближаващата зима и лошото време, естествено, увеличават трудностите за конвоите и ескортите им, но те намаляват и активността

на германските подводници. До юли 1940 г. германските изчисления показват, че подводните сили са се увеличили с 50 % от началото на войната, 27 подводници са били унищожени и са останали 51. През февруари на следващата година общият им брой спада до 21. Обаче възползвайки се от френските бази, германците могат да държат повече подводници в открито море въпреки намаления им брой, а за атаки в океана могат да използват и по-малките си подводници, пригодени за крайбрежно плаване.

Приносът на италианския военноморски флот е нищожен. Подводниците му започват да действат в Атлантическия океан от август нататък и до ноември броят им в океана достига 26, но те не постигат нищо.

Въпреки че натискът на подводниците намалява през зимата главно поради лошото време, в началото на 1941 г. той е подновен и същевременно засилен от въведената от адмирал Дьониц тактика на „вълчата глутница“ т.е. няколко подводници, които действат заедно. Тази нова тактика е въведена през октомври 1940 г. и е доразвита през следващите месеци.

Те действат по следния начин: Когато местоположението на даден конвой е приблизително установено, щабът на подводниците, който се намира на брега предупреждава намиращата се най-близо до мястото група, която изпраща една подводница да намери и да следва незабелязано конвоя, уведомявайки по радиото останалите за придвижването му. Когато се съберат, те предприемат нощни надводни атаки, за предпочитане в посока, обратна на движението на конвоя, в продължение на няколко нощи. През деня подводниците се отдръпват достатъчно далеч от конвоя и ескортиращите го кораби. Надводни нощни атаки са били предприемани още през Първата световна война и в една книга, издадена преди Втората световна война, Дьониц описва как би ги извършил.

Тази нова тактика заварва британците неподготвени, тъй като те очакват главно подводни атаки и разчитат на хидролокатори за откриване на подводници под водата, които действат в радиус 1400 м. Те не могат да открият подводници, които плават на повърхността подобно на торпедните катери, и когато тези подводници действат през нощта, ескортите са буквално като със завързани очи. Възползването на германците от преимуществата на нощните надводни атаки прави неефекасна подготовката на британците за борба с подводници и ги изважда от равновесие.

Най-добрият начин за противодействие на новата тактика е ранното откриване на следващата конвоя подводница, която „поддържа

контакта“, и прогонването и. Ако ескортиращите кораби успеят да принудят подводницата да се потопи, това много я затруднява, тъй като перископът е безполезен през нощта. Една много успешна контрамярка срещу нощните атаки е осветяването на морето. Отначало това става със светещи снаряди и ракети, но те са заменени с по-ефикасното осветително средство, известно като „снежинка“, което доста успешно превръща мрака в дневна светлина. Същевременно на самолетите които взаимодействат с ескортите на конвоя, и на патрулиращите самолети, приспособени за борба с подводници, се поставя мощен прожектор, наречен на името на създателя му – „лампата на Лий“. Още по-важно е използването на радар като допълнение на прякото наблюдение. Заедно с новите устройства и по-добрата подготовка на екипажите на ескортиращите кораби и ескортните групи се забелязва значително подобрене и на организацията на разузнаването.

Обаче за всички тези подобрения е нужно време и радостното е, че през този период сравнително малкият брой на подводниците ограничава действията на „вълчите глутници“. Преди войната адмирал Дъониц изчислява, че ако Великобритания възприеме конвойната система навсякъде по света, на Германия ще са й нужни 300 подводници за постигане на решителни резултати, а през пролетта на 1941 г. тя разполага едва с една десета от това количество, И добре, че е така, защото нападенията срещу търговското корабоплаване от други бойни кораби и самолети достигат нова кулминация през март. Ми-ниброненосецът „Шеер“ и тежките крайцери „Шарнхорст“ и „Гнайзенау“ потопяват или пленяват 17 кораба, бомбардировачите с далечен обхват потопяват 41, а подводниците – също толкова, или всичко са унищожени 139 кораба с общ тонаж над един милион.

Но след като на 22 март стигат Брест, линейните крайцери остават там в бездействие поради тежките въздушни бомбардировки, на които британците подлагат пристанището през април. В началото на втората половина на май новият германски линеен кораб „Бисмарк“, придружаван от новия крайцер „Принц Ойген“, се отправя към Атлантическия океан. Британското разузнаване си върши добре работата и предупреждението за присъствието им в протока Категат е получено в Лондон на 21 май, а по-късно същия ден те са забелязани от самолет на бреговата охрана близо до Бергън. Линейният крайцер „Худ“ и линейният кораб „Принс оф Уелс“ под командването на вицеадмирал Л. Холанд веднага отплават от Скапа Флоу, за да ги пресрещнат някъде северно от Исландия. На следващата вечер, след като въздушното разузнаване докладва,

че те вече са напуснали района на Бергън, главният флот (командван от адмирал Тоуви) също отплава от Скапа Флоу в тази посока. Вечерта на 23 май двата германски кораба са забелязани от крайцерите „Норфък“ и „Съфък“ в Датския проток – между Исландия и края на ледените полета източно от Гренландия. През това време корабите на адмирал Холанд са близо до южния край на протока.

На пръв поглед тази военноморска част има голямо превъзходство, тъй като 42 000-тонният „Худ“ е най-големият кораб в двата флота, разполага с осем 381-милиметрови оръдия и се придружава от новия линейен кораб „Принс оф Уелс“ (35 000 т с десет 305-милиметрови оръдия). Обаче „Худ“, който е построен през 1920 г., преди Вашингтонския договор, не е напълно модернизиран – избухването на войната през 1939 г. изпреварва решението на ръководството на Адмиралтейството през март същата година да му се сложи по-добра бронезащита както хоризонтално, така и вертикално, а „Принс оф Уелс“ е толкова нов, че въоръжението му не е напълно изпробвано. (Всъщност на борда му все още е имало специалисти от корабостроителницата в Клайдсайд.) Въпреки че би трябвало да се съобразяват с ограниченията на Вашингтонския договор – до 35 000 т за линейните кораби и 10 000 т за тежките крайцери, германските кораби в действителност са съответно 42 000 и 15 000-тонни, защитени с по-дебела броня, отколкото се предполага. Освен това тяхното, общо взето, малко по-слабо основно въоръжение – осем 380-милиметрови оръдия на „Бисмарк“ и осем 203-милиметрови оръдия на „Принц Ойген“ – се компенсира не само от дефектите в оръдията на „Принс оф Уелс“ и от по-съвършените германски уреди за измерване на разстояние-то, но и от начина, по който британските кораби влизат в бой.

Германците са забелязани на разсъмване в 5,35 часа, един час преди изгрева на слънцето, а в 5,52 и четирите кораба откриват огън от около 25 км. От британска страна води „Худ“ и двата германски кораба съсредоточават огъня си върху него. Освен че е флагмански кораб, той е и по-уязвим, особено при фронтален обстрел, и по тази причина се стреми колкото е възможно по-бързо да съкрати разстоянието до противника. Той се приближава почти по права линия с носа напред, което обаче не позволява на британците да използват оръдията на задните си кули, докато германците имат възможност да стрелят с оръдията по цялата дължина. Техният втори или трети залп е много ефикасен и в 6 часа сутринта „Худ“ е взривен и потъва за няколко минути. От неговия 1400-членен екипаж оцеляват само трима души. Това твърде мрачно напомня

съдбата на британските бронирани крайцери при Ютландия преди четвърт век.

„Принц оф Уелс“, върху който двата германски кораба имат възможност да съсредоточат огъня си, също получава тежки повреди от снаряди, изстреляни от „Бисмарк“, а след няколко минути – и три попадения от снарядите на „Принц Ойген“. Така в 6,13 часа сутринта неговият капитан предвидливо решава да прекрати боя и се оттегля под прикритието на димна завеса. Разстоянието е по-малко от 14 км. Контраадмирал Уейк-Уокър, който командва двата крайцера, а след смъртта на Холанд – и цялата ескадра, потвърждава решението и се стреми само да поддържа контакт с противника, докато командваният от адмирал Тоуви основен флот пристигне на полесражението. Сега той се намира на около 500 км и перспективите да застигне германците не са добри, тъй като сутринта видимостта се влошава. Затова Тоуви с облекчение въздъхва, когато научава, че рано следобед „Бисмарк“ е сменил курса и е намалил скоростта до 24 възела.

Причината е, че сутринта при кратката престрелка с „Принс оф Уелс“ „Бис-марк“ е получил две попадения, като едното е причинило изтичане на гориво.

Намаляването на запасите принуждава германския адмирал Лютенс да се насочи към някое френско пристанище, като се откаже от рейда си в Атлантическият океан, и евентуално да се завърне в Германия, преди няколкото бри-тански ескадри, които се насочват към мястото на сражението, да успеят да пресекат пътя му.

Същия следобед Тоуви отделя 3-та крайцерна ескадра, командвана от адмирал Къртис, и самолетоносача „Викториъс“, който се каани да отплава за Средиземно море, натоварен с изстребители, да излязат на позиция на около 160 км от „Бисмарк“ – достатъчно разстояние, от което „Викториъс“ да изпрати девет бомбардировача торпедоносци. Те излитат малко след 10 часа сутринта при много лошо време и срещат трудности при откриването на „Бисмарк“, но все пак успяват скоро след полунощ да осъществят успешни атаки. Регистрирано е едно пряко попадение, което обаче не причинява сериозни повреди на покрития с дебела броня линеен кораб. Рано сутринта на 25 май той дори успява да се измъкне от преследвачите си и останалата част от деня минава в безплодни усилия да бъде открит отново.

Едва в 10,30 часа сутринта на 26 май корабът е забелязан и за него е док-ладвано от патрулиращия самолет „Каталина“ на бреговата охрана на около 1100 км от Брест. През това време разпръснатият на широк

фронт флот на Тоуви е в твърде неизгодна позиция да го настигне, преди да успее да намери убежище и също изпитва недостиг на гориво. Обаче група „Н“ на адмирал Съмървил, която идва от Гибралтар, се намира достатъчно близо, за да пресече пътя на „Бисмарк“. Освен това в нея се намира големият самолетоносач „Арк Роял“. Първата атака е неуспешна, обаче втората – около 9 часа сутринта, а по-резултатна. 2 от изстреляните 13 торпеда поразяват целта. Въпреки че едното попадение е в бронирания пояс на „Бисмарк“ и има слаб ефект, другото е точно в кърмата и поврежда витлото, разрушава устройството за маневриране и блокира руля. Това се оказва решаващо. Докато разрушителите на капитан Вайан продължават да държат в обкръжение германския кораб и да извършват торпедни атаки през нощта, линейните кораби „Крал Джордж V“ и „Родни“ пристигат на полесражението и час и половина обсипват повредения „Бисмарк“ с бронебойни снаряди от тежките си оръдия. В 10,15 часа той е една горяща развалина. По заповед на Тоуви британските линейни кораби се оттеглят, преди да се появят германски подводници или тежки бомбардировачи на Луфтвафе, като оставят крайцерите да довършат потопяването на кораба. Това прави „Дорсетшър“ с три торпеда и в 10,36 часа „Бисмарк“ изчезва под вълните.

Преди да настъпи краят му, той получава най-малко осем, а е възможно дори и дванайсет попадения от торпеда, както и много по-голям брой преки попадения от снаряди, но въпреки това се държи на повърхността, което е забележително признание за създателите му.

„Принц Ойген“ изоставя „Бисмарк“ на 24 май, за да презареди с гориво в открития океан, но след това получава повреди в машинното отделение и за-това капитанът решава да се откаже от похода и да се насочи към Брест. Въпреки че в пристанището го забелязват, той успява да стигне до него невредим на 1 юни.

Независимо от това обаче краят на тези драматични събития през май 1941 г. бележи кулминацията и окончателния провал на германските планове и усилия за спечелване на битката за Атлантика с надводните кораби.

Подводната кампания продължава още дълго време и представлява сериозна заплаха въпреки настъпилите в нея колебания.

През май броят на потопените от подводници съдове рязко се увеличава и през юни общият им тонаж надхвърля 300 000, или ако искаме да бъдем съвсем точни – 61 кораба с общ тонаж 310 000. Това са много повече кораби, отколкото има в един голям конвой. Забележителното е, че понесените загуби не спират притока от моряци за тях и никога не е

бил изпитван недостиг на екипажи.

През пролетта се появяват редица противодействащи фактори. На 11 март американският законопроект за „Ленд-лийз“ (заем-наем) се превръща в закон и през същия месец е сформирана „поддържаща група на Атлантическия флот“, състояща се от разрушители и хидроплани. През април американската „зона за сигурност“, патрулирана от американските военноморски сили, е разширена на изток от 60 до 26 градуса западна дължина.

Също през март се откриват американските въздушни бази по крайбрежието на Гренландия, както и базите на Бермудските острови, а през май американският военноморски флот поема дадената му под наем база от Аржентия на югоизточното крайбрежие на Нюфаундланд. В началото на юни американската морска пехота заменя британския гарнизон в Рейкявик в Исландия и оттам американските военноморски сили защитават американското корабоплаване до и от Исландия. Американският „неутралитет“ в Атлантическия океан става все по-малко неутрален.

През април е одобрено ремонтирането на британски кораби в американски корабостроителници, а едновременно започва и строежът на бойни търговски кораби съгласно „Ленд-лийза“.

В същото време Канада все по-осезателно помага на Великобритания в битката за Атлантика. През юни е създадена канадска ескортираща военноморска част, която се установява на база в Сейнт Джон в Нюфаундланд. Канадският Кралски военноморски флот поема отговорността за ескорта срещу подводници на изток до мястото южно от Исландия, откъдето конвоите се поемат от друг ескорт. Така става възможно осъществяването на планове на британското Адмиралтейство за непрекъснат ескорт.

През лятото на 1941 г. канадските и британските ескорти се срещат и си предават конвоите едни на други по средата на океана на около 35 градуса западна дължина. Ескортите от Исландия и от Западните подстъпи се срещат и си предават конвоите в източната част на океана в сектор, намиращ се на 18 градуса западна дължина.

От юли нататък конвоите, минаващи през Гибралтар, също се съпровождат плътно от охраняващи кораби през целия път и се осигурява непрекъснат ескорт до западния бряг на Африка за конвоите до Сиера Леоне. Всеки конвой се придружава средно от пет охраняващи кораба. Един конвой от 45 кораба има периметър над 50 км, защитен от ескортиращите кораби. Но дори и при това положение хидролокаторите

„Асдик“ за откриване на подводници, с които са снабдени всички ескортиращи кораби, могат да осигуряват дъга, широка 2 км, така че все още има големи празнини, през които подводницата би могла да проникне, без да бъде открита. Що се отнася до охраната от въздуха, от пролетта нататък прибавените според условията на „Ленд-лийза“ хидроплани „Каталина“ осигуряват охрана на 1100 км от Британските острови (което принуждава подводниците да се движат далеч от Западните подстъпи), на 1000 км от Канада и на 650 км южно от Исландия. Обаче в средата на Атлантика остава едно неохранявано про-странство, широко 500 км, а до края на март 1943 г. американските бомбар-дировачи с много голям обсег „Либърейтър“, които биха могли да покриват тази зона невинаги са на разположение. До средата на април на въоръжение са само 41 такива самолета. Междувременно броят на германските подводници се увеличава. До юли 1941 г. действат 65, а през октомври – 80. На 1 септември общият им брой достига 198, като до този момент са загубени 47. Общо взето, броят на новите подводници е много по-голям от броя на потапяните. Освен това новите са по-здрави. Корпусите им, които издържат на голямото налягане, са по-трудни за пробиване в сравнение с британските подводници и дълбоководните бомби трябва да избухват много по-близо, за да ги разрушат. През септември четири конвоя понесят тежки загуби, като при всичките случаи главната причина е липсата на адекватна защита от въздуха. През този месец, след срещата между Рузвелт и Чърчил през август, сътрудничеството между двата флота е засилено още повече от одобрения от президента „План № 4 за отбраната на Западното полукълбо“, съгласно който на американския флот е разрешено да ескортира конвои от неамерикански кораби и да осигурява ескорти за някои конвои в Атлантика на изток до мястото на срещата в средата на океана, като това място е преместено още по на изток до 22 градуса западна дължина.

Това улеснява решаването на проблема на британците с осигуряването на надеждни ескорти между Британските острови и мястото на срещата в средата на океана. До края на годината ескортите са увеличени на осем групи, във всяка от които има по 3 разрушителя и около 6 корвети. Други 11 групи, всяка с по 5 разрушителя, се държат в резерв, за да могат да подсилат ескорта на всеки конвой в случай на беда или да се справят с положението при съсредоточаване на подводници, но през повечето време изпълняват рутинни задачи.

През октомври броят на потопените от подводници кораби спада до 32 с общ тонаж 156 000. Показателно е, че в радиус 650 км от базата на

бреговата охрана няма потопени кораби. Това показва нежеланието на подводниците да навлизат в зони, охранявани от разузнавателни самолети и бомбардировачи с голям обseg, въпреки че спадът се дължи отчасти и на изпращането на подводници в Средиземно море в помощ на операциите на Ромел в Северна Африка.

През ноември броят на потопените кораби от подводници отново спада на малко повече от една трета от общия брой през октомври, а през декември в северната част на Атлантическия океан те са още по-малко. Последвалите тежки загуби в Далечния изток след влизането на Япония във войната обаче покачва броя на потопените по различни причини кораби до 282 с общ тонаж близо 600 000.

За Запада през втората половина на 1941 г. германските бомбардировачи с далечен обseg се превръщат в по-голяма заплаха от подводниците, особено за конвоите, минаващи през Гибралтар. Така се осъзнава необходимостта всеки конвой да бъде охраняван плътно от изстребителите и в резултат през юни се изпраща първият ескортиращ самолетonosач „Одесити“ („Дързост“) с ката-пултируеми изстребителите. Той играе основна роля в успешната защита на завръщащите се през декември през Гибралтар у дома конвои, докато е потопен в деветдневно сражение.

В края на година общият брой на действащите германски подводници е 86, а около 150 минават курсове на обучение и изпитания. Тъй като обаче 50 са в Средиземно море или на подстъпите към него, за използване в Северния Атлантически океан остават само 36. През юни бързото преминаване на кораби с доставки оттам води до това, че 9 от подводниците са потопени, а подводниците от южната част на Атлантика са изтеглени. През деветте месеца от април до декември 1941 г. общият брой на потопените от германски и италиански подводници кораби е 328 с общ тонаж 1 576 000, обаче само една трета от тях са плавали в конвои. Освен това 20 от общо 30 подводници са унищожени от корабите, ескортиращи конвоите. Става ясно, че подсилените конвои и избягването на някои морски пътища водят до победа в борбата с подводниците.

Може би тук ще е полезно да посочим накратко какво е положението с ескортите в началото на 1942 г. Трите големи оперативни бази на командването на Западните подстъпи, оглавявано от адмирал сър Пърси Ноубъл, са Ливърпул, Грийнок и Лондондери. Под негов контрол са 25 ескортни групи, наброяващи общо 70 разрушителя и 95 по-малки бойни кораба. Те са разделени на четири категории: 1) разрушители за кратки разстояния за близоизточните и арктическите конвои в първата

част на прехода им и за лайнерите, когато те започват да докарват през океана американски войници; 2) разрушители за далечни разстояния и корвети за конвоите в Северния Атлантук от мястото за среща в западната част на океана до Великобритания и за конвоите, преминаващи през Гибралтар; 3) корвети с голям обсег, разрушители и катери за конвоите до Сиера Леоне, които да ги придружават през по-голямата част от пътя; 4) кораби за противовъздушна отбрана в подкрепа на конвоите, които са в обсега на германските бомбардировачи, а също и за конвоите в Арктика и Гибралтар.

В Гибралтар има още две такива групи за локални ескорти, както и отряд френски ескортни кораби, който се състои от флотилия разрушители и около 20 корвети, както и двайсетина други различни малки кораби за локален ескорт. В нюфаундланското съединение за охрана влизат предимно кораби на канадските военноморски сили (14 разрушителя и около 40 корвети). В началото на 1942 г. перспективите за изхода от битката за Атлантика рязко се влошават. Една от причините е липсата на самолети. Поемайки командването на бреговата охрана предишното лято, сър Филип Жубер де ла Ферте преценява, че има нужда от приблизително 800 различни вида самолети, като специално подчертава значението на бомбардировачите с далечен обсег. През следващата година придадените към бреговата охрана бомбардировачи обаче са прехвърлени към командването на бомбардировъчната авиация, и всички новопостроени също се изпращат там заради въздушната офанзива срещу Германия. Сблъсъкът на приоритетите става все по-остър. Освен това военноморската авиация среща трудности при получаването на изстребители за поръчаните от нея 31 нови ескортиращи самолетоносача. Друга пречка е фактът, че построените в Америка за британците нови фрегати не влизат достатъчно бързо на въоръжение. Причината до голяма степен е, че се дава приоритет на нуждите от десантни кораби за операцията по преминаването на Ламанш, която американците все още се надяват да осъществят – ако не през 1942, то през 1943 г. Това води до значително отслабване на усилията на британците в Атлантика и до още загуби на кораби.

В първите месеци на 1942 г. се появява и трета пречка – това собствените морски беди на Америка, които я сполетяват не само в Тихия океан с катастрофата в Пърл Харбър, но и в Атлантика поради разширяването на дейността на подводниците и последвалата от това загуба на американски кораби.

През май 1942 г. адмирал Дъониц и щабът му преценяват, че за да

бъде победена Великобритания, трябва да потопява средно по 700 000 т на месец. На тях им е известно, че през 1941 г. такава средна цифра не е била достигната, още повече че не знаят, че средно на месец са били потпявани не повече от 180 000 т. Те обаче си мислят, че с влизането на Америка във войната ще се увеличи свободата им на действие в западната част на Атлантическия океан и ще им се предоставят повече възможности за откриване на неескортирани цели.

Край американското крайбрежие са изпратени да действат само малък брой подводници, но те постигат непропорционално големи резултати, тъй като американските адмирали подобно на британските по време на Първата све-товна война мудро и с нежелание организират конвои. Американците се бавят да предприемат и други мерки. Липсата на каквото и да било затъмнение през нощта по крайбрежието и неограниченото използване на радиовръзка между корабите предоставят на подводниците всичко, от което имат нужда. Морските курорти, като Маями, продължават да осветяват с неонов светлини крайбрежните си булеварди по протежение на много километри, на чийто фон рязко се очертават силуетите на корабите. През деня подводниците изчакват потопени недалеч от брега, а през нощта излизат на повърхността и нападат с оръдията и торпедата си.

Въпреки че край американския бряг никога не са действали повече от дузина подводници, до началото на април те са потопили кораби с общ тонаж почти половин милион, повечето от които танкери.

Това положение се отразява още по-зле на Великобритания. Налага се во-енноморският флот на Съединените щати да изтегли своите ескортиращи кораби и самолети за охраната на собствените си териториални води, а бри-танските търговски кораби стават лесна плячка в американски води.

Адмирал Дьониц е толкова окуражен от резултатите, че иска да изпрати колкото може повече подводници по американското крайбрежие. За щастие на съюзниците в този критичен момент на помощ им идва „интуицията“ на Хитлер. На 22 януари на едно съвещание той изразява убеждението си, че „съдбоносната зона“ е Норвегия, и настоява всички налични надводни бойни кораби и подводници да бъдат изпратени там, за да отблъснат възможно на-хлуване на съюзниците. Три дни по-късно Дьониц най-неочаквано получава заповед да изпрати на първо време 8 подводници за охрана на морските под-стъпи към тази страна. През януари новият линейен кораб „Тирпиц“ също е изпратен в този район и е последван от „Шеер“, „Принц Ойген“, „Хипер“ и „Лютцов“.

Все пак това предчувствие на Хитлер не е съвсем неоснователно, защото през април Чърчил заявява на началник-щабовеите да проучат възможността за десант в Норвегия с цел да бъде отслабен германският натиск върху конвоите в Арктика, обаче изразените от тях съмнения относно начинанието са подкрепени от американците и тази инициатива така и не се осъществява.

Друго щастливо обстоятелство за съюзниците е, че лютата зима през 1941–1942 г. забавя подготовката на подводничарските екипажи в Балтийско море.

По тази причина през първата половина на 1942 г. са готови за действие само 69 подводници. От тях 26 след време са изпратени край северното крайбрежие на Норвегия, 2 – в Средиземно море и 12 – за попълване на загуби, така че за Атлантика реално остават само 29 подводници.

Въпреки това подводниците на Оста увеличават всеки месец броя на потопените от тях кораби. През февруари общият им тонаж е почти 500 000, през март – над 500 000, през април има спад до 430 000, но през май са 600 000 т, а през юни общият тонаж на потопените кораби достига зловещата цифра 700 000. До края на юни общо за първата половина на годината потопените кораби са с тонаж над 3 милиона, а потъналите по всички възможни причини кораби са 4 147 406 т, почти 90 % от които са в Атлантика и Арктика. Едва през юли общият тонаж на потопените кораби спада под 500 000 благодарение на цялостното подобрене на методите за борба с подводниците и на това, че американците също възприемат системата на конвоите.

Подобренето на обстановката през лятото на 1942 г. се оказва илюзорно.

През август с въвеждането на новопостроените подводници на въоръжение се увеличава общият им брой на повече от 300, като около половината от тях са действащи. Това са групи подводници, които изпълняват задачи в близост до бреговете на Гренландия, Канада, Азорските острови, Северозападна Африка, във или близо до Карибите и край Бразилия. През август потопените от подводници кораби отново са с общ тонаж над 500 000. През следващите няколко месеца те правят особено голям удар близо до Тринидад, където много кораби все още плават самостоятелно. Едно действие, твърде съмнително както от политическа гледна точка, така и от гледна точка на голямата стратегия е потапянето на 5 бразилски кораба, което бързо води до това, че Бразилия обявява война на Германия. Използването на бразилските бази дава възможност

на съюзниците да упражняват много по-ефикасен контрол в цялата южна зона на Атлантическия океан и от този момент нататък да изгонят от там надводните нападащи кораби. Това обаче има вече по-малко значение, тъй като мястото на германските въоръжени търговски кораби, които нападат корабите в отдалечени райони на океана, е заето от новите, по-големи подводници – т.нар. 1600-тонни подводни крайцери, чийто радиус на действие е 50 000 км.

Сега подводниците могат да се потапят на по-голяма дълбочина – до 200 м, а при извънредни обстоятелства дори и на повече, преимущество, чийто ефект обаче скоро е намален от избухващите на по-голяма дълбочина дълбоководни бомби, чието производство непрекъснато се увеличава. Новите подводни танкери могат да зареждат с гориво подводниците наред океана. Радиора-зуснаването става по-ефикасно. Освен това германците отново са в състояние да дешифрират британските съобщения до конвоите, както правят това до август 1940 г.

От друга страна, новият радар на 10-сантиметрова честота, който подводниците не могат да засичат, е сред най-големите постижения на британските учени. Когато в началото на 1943 г. той намира максимално приложение при самолетите в комбинация с прожектора „Лайт Лий“ (лампата на Лий), съюзниците отново имат инициативата през нощта или при намалена видимост и побеждават монтираните на подводниците приематели на радарни сигнали, които работят в 1,5-метровия диапазон.

Военният дневник на Дьониц от този период показва колко голямо е без-покойството му от това ново британско локационно средство, както и от увеличения брой на британските самолети в източната част на Атлантическия океан.

През цялата война Дьониц се проявява като много способен стратег, който винаги се опитва да намери слабите места на противника и съсредоточава ударите си там, където отбраната е най-слаба. От самото начало той поема инициативата, а съюзническите сили за борба с подводниците винаги изостават с една крачка.

През втората половина на 1942 г. той съсредоточава вниманието си върху зоната южно от Гренландия, в която не е осигурен въздушен ескорт. Старае се да открие съюзническите конвои, преди да достигнат този район, да съсредоточи силите си върху тях в момента, когато преминават оттам, и оттегля, когато въздушният ескорт е възобновен.

Освен това до есента Дьониц има достатъчно подводници, за да си позволи нападения с т.нар. глутници по собствена инициатива, когато се

появи възможност.

Така от юли нататък натискът на подводниците се увеличава, а през ноември броят на потопените кораби достига 119 с общ тонаж 729 000. Подводниците издебват голяма част от тях, докато се движат самостоятелно извън конвоите край брега на Южна Африка или на Южна Америка.

Необходимостта от ескорти се увеличава с нуждите на операция „Торч“ и американско-британските десанти, извършени през есента в Северозападна Африка. Ескортите до Гибралтар, Сиера Леоне и Арктика временно са преустановени. Освен това се появява и нужда от охрана на конвоите, които превозват американски войски от Исландия до Великобритания. В тези бързи конвои на 3 военни транспортни кораба се падат най-малко по 4 разрушителя.

Изключение са пригодените за транспортирането на войски два 80 000-тонни гиганта – лайнерите „Куин Мери“ и „Куин Елизабет“, които побират по 15 000 войници, което се равнява на по-голямата част от една дивизия. Те не се нуждаят от охрана, тъй като скоростта им над 28 възела в час е твърде висока, за да ги придружава който и да било разрушител освен в началото и в края на плаването. Така тези гигантски пътнически кораби разчитат само на скоростта в съчетание с честа смяна на курса. Тази рискована практика се оказва толкова успешна, че след август нито една подводница не успява да ги засече при многобройните им трансатлантически пътувания.

Но, общо взето, осигуряването на морски ескорти и защита от въздуха не са в състояние и не биха могли да преодолеят напълно нарастващата заплаха от увеличеното производство на подводници. Всеки месец на въоръжение постъпват средно по 17 подводници и в края на 1942 г. оперативните стават 212 от общо 393 в сравнение с 91 оперативни подводници от общо 249 в началото на годината. Унищожени са 87 германски и 22 италиански подводници, което е твърде недостатъчно, за да се преодолее увеличението на новопостроените подводници.

През годината подводниците на Оста потапят във всички води 1160 кораба с общ тонаж 6 266 000, а заедно с другите оръжия общият брой на потопените кораби достига до 1664 с общ тонаж над 7 790 000. Въпреки че новите кораби, построени от съюзниците, са с общ тонаж около 7 милиона, в равносметката за всяка година от началото на войната остава дефицит от близо 1 000 000 т. Британският внос през годината спада под 34 000 000 т – една трета по-малко в сравнение с 1939 г. Особено застрашително спадат запасите от търговско гориво – само 300 000 т

при месечна консумация 130 000 т. Въпреки че недостигът може да бъде попълнен от ре-зервните запаси на военноморския флот, това се избягва, с изключение на случаите, когато има спешна нужда.

Така, когато през януари 1943 г. съюзниците се събират на съвещание в Касабланка, на мароканския бряг, за да решат каква ще бъде по-нататъшната им стратегия, са им представени много тревожни данни за тонажа на търговския флот. Докато заплахата от подводниците не бъде преодоляна и битката за Атлантика не бъде спечелена, едно нахлуване в Европа няма да има ефект. Тази битка става също толкова решаваща, колкото битката за Великобритания през 1940 г. Изходът зависи главно от това, коя страна щеиздържи по-дълго както в материално отношение, така и от психологическа гледна точка.

Ходът на битката зависи и от промените в командването. През ноември адмирал сър Пърси Ноубъл е назначен за шеф на мисията на британските военноморски сили във Вашингтон и така става представител на първия лорд на Адмиралтейството в американския Съвет на началник-щабове. По време на дванайсетте месеца, които изкарва като командващ силите, отговарящи за охраната на Западните подстъпи, той прави много за подобряване на мерките за борба с подводниците и за укрепване духа на екипажите на ескортиращите кораби и самолети, като проявява разбиране за проблемите им и установява личен контрол. За щастие приемникът му е добре подбран. Това е адмирал сър Макс Хортън – изтъкнат командир на подводница от Първата световна война, командващ подводниците на база във Великобритания от началото на 1940 г. Той е експерт по подводниците, подводничарите и борбата с подводниците, освен това е човек с много енергия и въображение. Тази комбинация от качества го прави достоен противник на Дьониц.

Планът на Хортън е да организира по-мощна и по-концентрирани атаки срещу подводниците. Корветите и другите малки кораби не са достатъчно бързи, за да следват подводниците, и ако ги преследват на голямо разстояние, след това не могат да настигнат конвоите, които охраняват. Нужни са повече разрушители и фрегати, които да работят отделно и да се притичват на помощ на ескортите на конвоите. След като открият подводниците, те трябва да ги преследват, докато ги унищожат. През септември с такава цел започват да се сформират първите групи за подкрепа и Хортън се заема веднага с ускореното им разрастване, като за тази цел дори намалява силите на групите за ескортите на близко разстояние. Целта име е да изненада врага сред океана с координирана контраатака, извършена от няколко новосъздадени групи за подкрепа и

излитащи от самолетоносач самолети, които да взаимодействат с ескортиращите кораби и самолетите с далечен обсег. Той набляга на това, че групите за подкрепа не бива да губят време да търсят подводниците на широк периметър, каквато грешка се е правело в миналото. Мястото, където трябва да търсят, е около конвоите, затова трябва да работят в тясно взаимодействие с ескортиращите групи. Докато се намират в гренландската празнина, всяка от тези ескортиращи групи трябва да бъде придружена от група за подкрепа, а когато е възможно – от самолети. Адмиралът разчита, че подводниците, които са свикнали да бъдат атакувани откъм конвоя, ще бъдат извадени от равновесие, когато групите за подкрепа ги нападнат от всички страни.

От германска страна Хитлер е въодушевен от незадоволителните резултати на атаката в навечерието на Нова година срещу един конвой в Арктика, извършена от корабите „Хипер“, „Лютцов“ и 6 разрушителя, появили се от Алтен фиорд, и това има важни последици. В гнева си той обявява „твърдото си и непоколебимо намерение“ да се разправи с големите си кораби. Това води до оставката на главния адмирал Редер месец по-късно и замяната му с Дьониц като командващ военноморския флот, който същевременно запазва и поста командващ подводния флот. Дьониц умее по-добре да се оправя с Хитлер и накрая успява да спечели съгласието му „Тирпиц“, „Лютцов“ и „Шарнхорст“ да останат в Норвегия като мощна ударна сила.

През декември и януари в Атлантическия океан има известно затишие и през този период броят на потопените от подводници кораби достига общ тонаж едва 200 000. Това до голяма степен се дължи на бурите и лошото време. Този сравнително по-спокоен период обаче е помрачен от хаоса и разпръскването на корабите от конвоите в лошото време, особено на тези, които не са достатъчно мощни.

През февруари броят на потопените от подводници кораби е почти удвоен, а през март те са 108 с общ тонаж 627 000. Така още веднъж има доближаване до кулминацията от периода юни-ноември 1942 г. Най-обезпокоителното е, че близо две трети от потопените кораби са в конвоите. В средата на март, преди възобновяването на защитата от въздуха на 20 март, 38 подводници се съсредоточават около 2 пътуващи близо един до друг за Великобритания конвоя и потопяват 21 кораба с общ тонаж 141 000 срещу една потопена подводница. Това е една от най-големите битки на конвой и подводници за цялата война. По-късно Адмиралтейството отбелязва, че „германците никога не са били толкова близо до прекъсването на комуникациите между Новия и Стария свят,

както през първите двацет дни на март 1943 г.“. Стига се дори дотам, че щабът на военноморските сили започва да се пита дали конвоите трябва да продължават да бъдат смятани за ефикасна система на защита.

През последните единайсет дни на март – последната десетдневка от този паметен месец – на сцената настъпва голяма промяна. В северната част на Атлантика са потопени само 15 кораба в сравнение със 107 през първите две десетдневия. През април броят на потопените кораби спада наполовина, а през те са още по-малко. Координираната контраофанзива на Макс Хортън започва да действа и в много кратко време постига желаните резултати.

В най-критичния период през март американците обявяват, че искат да се оттеглят от охранителната система в северната част на Атлантика, като поемат грижата за морските пътища в южната му част, особено пътищата към Средиземно море. Освен това вниманието им до голяма степен е ангажирано от Тихия океан. Обаче практическият ефект от това не е голям. Американското правителство поставя първата поддържаща група самолетноносачи под британско командване и дава самолети „Либърейтър“ които са с много голям обсег. Така от 1 април Великобритания и Канада поемат изцяло отговорността за конвоите между Американския континент и Великобритания.

През пролетта на 1943 г. подводниците търпят поражение в няколко битки с конвои и понасят тежки загуби. В средата на май Дьониц докладва на Хитлер: „Исправени сме пред голяма криза в подводната война, тъй като врагът чрез новите си локационни средства... прави борбата невъзможна и ни причинява тежки загуби“. Загубите на подводниците през май са почти удвоени и достигат до 30 % от тези, които се намират в морето. При подобни загуби не може да се издържи дълго. Затова на 23 май Дьониц изтегля подводниците си от северната част на Атлантическия океан до момента, когато е в състояние да използва нови оръжия.

През юли са построени повече съюзнически кораби, отколкото са потопени. Това слага край на спора и е доказателство, че подводниците губят битката.

Ако обърнем поглед назад, става ясно, че през март Великобритания е била на косъм от поражението. Ясно е също, че основната причина за опасността е липсата на самолети с далечен обсег, които да охраняват конвоите. От януари до май при защита от въздуха в Атлантическия океан са потопени в конвои само два кораба. След като на конвоите е осигурена защита от самолети с голям обсег, особено

бомбардировачите „Либърейтър“, за подводниците става все по-трудно да действат в т.нар. вълчи глутници. Сега във всеки момент те могат да очакват над тях да се появи самолет, който да насочи към местоположението им групата за подкрепа.

Много важен фактор, който се разбира и изтъква от Дъониц, става радарът на новата 10-сантиметрова честота, която подводниците не могат да засичат. Принос имат и новите оръжия, като например „Хеджхог“ („Таралеж“) – ракетно устройство за борба с подводници, както и мощните дълбоководни бомби. Полезни са също аналитичната работа на създадения през 1942 г. екип при командването на Западните подстъпи, който има за задача да създаде най-добрата тактическа система за борба с подводниците, както и оперативният анализ за въвеждането на конвоите, изготвен от професор П. М. Блекит. Освен това новият шифър за контрол на корабоплаването, въведен в края на май 1943 г., лишава германците от най-ценния им източник на разузнавателна информация.

Вероятно най-важният фактор за победата са усъвършенстването на изис-кванията за подготовката на екипажите на ескортиращите кораби и самолети и засиленото взаимодействие между моряци и летци.

Що се отнася до отделните хора, както вече изтъкнахме, най-съществена роля за поражението на подводниците изиграва сър Макс Хортън, който през февруари 1943 г., в най-решителния период от битката, оглавява командването на бреговата охрана. Сред добре подбраните командири на ескортни групи заслужават специално да бъдат споменати за подвизите им двама: капитан Ф. Дж. Уокър – от 1941 г. нататък, и капитан трети ранг (по-късно вицеадмирал) сър Питър Гритън – в периода 1942–1943 г.

През юни 1943 г. в северната част на Атлантическия океан няма нападнати конвои, а юли е тежък за подводниците, особено в Бискайския залив, където въздушните патрули на бреговата охрана имат богата жертва. От 86 подводници, които през този месец се опитват да прекосят залива, 55 са забелязани, 17 са потопени (с изключение на една, всички от самолети), а 6 са принудени да се върнат обратно. Единственият им път за излизане в Атлантика е един тесен коридор в Бискайския залив, който, както Дъониц мрачно докладва на Хитлер, се гуши в испанския бряг. Но и патрулите за борба с подводници плащат немалка цена за успехите си. Свалени са 14 самолета. През трите месеца на 1943 г. – юни, юли и август, германските подводници потапят над 58 съюзнически търговски кораба във всички води, включително в Средиземно море, като почти половината от тях са край бреговете на Южна Африка и в Индийския

океан. Те постигат този много скромнен резултат с цената на 79 потопени подводници, от които най-малко 58 са унищожени от самолети. С надеждата да постигне надмощие Дьониц настоява пред Хитлер за повече разузнавателни самолети с далечен обсег в Атлантика и за по-силна охрана на транзитните пътища от въздуха. Той се радва на по-благоклонно отношение, отколкото Редер, към доводите, с които се опитва да преодолее нежеланието на Гьоринг да окаже исканата въздушна подкрепа. Дьониц успява да получи и одобрение за увеличаване производството на подводници от 30 на 40 на месец, като бъде даден приоритет на новите модели, които развиват по-голяма скорост под водата. Многообещаващата подводница клас „Валтер“, която използва комбинация от дизелово гориво и въглероден прекис, има обаче толкова много проблеми с пускането на вода, че е готова да влезе на въоръжение едва в края на войната през 1945 г. Нови, важни нововъведения са монтирането на устройството „Шнорхел“, което се състои от подвижна тръба, по чиито канали се всмуква въздух и се изхвърлят изгорелите газове от дизеловото гориво, както и на едно устройство, създадено от холандците още преди 1940 г., което дава възможност на подводниците да зареждат батериите си, оставайки на перископна дълбочина. До средата на 1944 г. такова устройство е монтирано на 30 подводници. Други две нови германски изобретения от средата на 1943 г. са самонасочващото се торпедо, което се ориентира по шума на корабното витло, и т.нар. планираща бомба. През септември и октомври, първите два месеца от подновената война на подводниците, съюзниците губят само 9 търговски кораба от общо 2468, които плават в северната част на Атлантическия океан в 64 конвоя, срещу 25 потопени подводници. След това тежко поражение Дьониц се отказва от съсредоточаване на подводниците в големи мобилни групи.

На 8 октомври съгласно едно споразумение с Португалия Великобритания се настанява в две военновъздушни бази на Азорските острови и от този момент нататък е осигурена охрана от въздуха за целия район на Северния Атлантически океан.

През първите три месеца на 1944 г. подводниците търпят още по-тежки загуби. От 3360 търговски кораба, които прекосяват северната част на Атлантика в 105 конвоя, са потопени само 3 кораба, докато подводниците са 36. Дьониц отменя всички по-нататъшни операции срещу конвои, като казва на Хитлер, че те не могат да бъдат подновени, докато не бъдат въведени на въоръжение новите модели подводници, новите средства за защита и по-добро разузнаване от въздуха.

В края на март 1944 г. Дьониц нарежда да бъде сформирана група от 40 подводници за операции по крайбрежието в случай на съюзнически десант в Западна Европа. До края на май той съсредоточава в пристанищата на Бис-кайския залив 70 подводници, а в северната част на Атлантика остават само 3, главно за да предават метеорологични данни.

Отказът на германците от кампанията с подводниците в Северния Атлантически океан е голямо облекчение за командването на британската брегова охрана. През продължилите до май 1944 г. четирийсет и един месеца на операции срещу подводниците самолетите от 19-а въздушна група потапят 50 подводници и повреждат 56 (при общо 2425 опита за излизане или влизане в Бискайския залив). През този период групата губи в Залива 350 самолета. Нейните загуби вероятно биха били по-малки, а постигнатият резултат – по-голям, ако командването на бреговата охрана беше получило повече самолети, подходящи за изпълнение на поставените ѝ цели.

Сред другите събития от този период са две съкрушителни атаки срещу линейния кораб „Тирпиц“ на котва край брега на Северна Норвегия от 3 миниподводници през септември 1943 г. и от военновъздушните сили на флота през март 1944 г. Те предшестват по-късното му потапяне от тежки британски бомбардировачи през ноември същата година. Този кораб само веднъж използва сериозно основното си въоръжение (при нападението на Шпицберген), но фактът, че оцелява при такъв голям брой попадения, е доказателство за уменията на германските корабостроители. Освен това самото му съществуване и заплахата, която представлява за корабоплаването, оказват силно влияние върху морската стратегия на Великобритания, като ангажират извънредно голяма част от нейните военноморски сили.

Запахата от тежкия крайцер „Шарнхорст“ е ликвидирана през декември предишната година, когато той е засечен и потопен от силно военноморско съединение на британския вътрешен флот при опита му да нападне конвой в Арктика.

През първата половина на 1944 г. главните беди за Великобритания в нейни териториални води идват от малките германски торпедни кораби, така наречените „E-boats“. Въпреки че никога не надвишават три дузини, те могат да се прехвърлят бързо от един маршрут за конвой на друг в търсене на подходящи условия за атака, като създават много главоболия. Съсредоточаването на подводници в западните френски пристанища, за да пречат на съюзниците да преминават през Ламанша, има слаб резултат, въпреки че до съюзническият десант през юни в

Нормандия те вече са снабдени с шнорхелното устройство, което ги прави по-малко уязвими от въздушни нападения.

Когато в средата на август настъпващата от Нормандия американска 3-та армия приближава западните френски пристанища Брест, Лоран и Сен Назар, повечето подводници се преместват в Норвегия. От този момент нататък корабоплаването до и от Великобритания отново може да се извършва по стария, обичаен маршрут покрай южното крайбрежие на Ирландия, а също и по маршрута покрай северното крайбрежие.

От втората половина на август все повече подводници започват да излизат от Норвегия и Германия. Като заобикалят северното крайбрежие на Шотландия и Ирландия и се държат близо до брега, те стигат на юг чак до Портланд Бил на южното крайбрежие на Англия. Обаче с тези операции близо до брега те не постигат много, макар че, намирайки се постоянно под водата благодарение на шнорхела, търпят по-малко загуби. През четирите месеца от септември до декември 1944 г. те потапят само 14 кораба в британските крайбрежни води.

Конвоите в Арктика

Британските конвои до северната част на Русия започват в края на септември 1941 г. През зимата пристанището на Архангелск е блокирано от леда, затова се използва Мурманск – единственото важно незамерзващо пристанище на Русия. Неуспехът на германците да го завземат чрез мощно настъпление по суша е странен стратегически пропуск, тъй като ги лишава от възможността да прекъснат този северен път за доставки, когато той е най-уязвим.

Когато си дават сметка, каква голяма британска, а по-късно и американска помощ преминава за Русия по този маршрут, германците бързат да увеличат военноморските и военновъздушните си сили в Норвегия и организират редица мощни атаки срещу съюзническите арктически конвои през март, април и май 1942 г. Най-големият удар е нанесен срещу отправилия се на изток конвой PQ-17, отплавал в края на юни. От Адмиралтейството се опасяват, че конвойят и ескортиращите го кораби ще бъдат разбити от германските бойни кораби, и на 4 юли дават заповед конвойят да се разпръсне в Баренцево море. Безпомощните търговски кораби са атакувани от самолети и подводници и от общо 36 оцеляват само 13. От самолетите, пренасяни от конвоя, са доставени 87, а 210 са унищожени, от танковете са предадени 164, а 430 са загубени и от

камионите и другите небойни превозни средства са предадени 896, а 3350 са унищожени заедно с двете трети от другия товар, възлизащ на 99 316 т.

След тази катастрофа следващият конвой до Русия е изпратен чак през септември. Той получава много по-силна охрана и адмирал Редер, който е предупреден от радиоразузнаването, предпазливо държи настрани своите по-големи кораби, които биха могли да сразят ескортите. От общо 40 търговски кораба на конвоя PQ-18 до Архангелск успяват да пристигнат 27, а германските подводници и авиация понасят тежки загуби. След това германците вече никога не изпращат толкова големи въздушни сили в Далечния север.

След още едно прекъсване през зимата са изпратени няколко по-малки конвоя. Руснаците, въпреки че непрекъснато настояват за изпращането на повече конвои, не оказват никаква помощ за защитата им в дългото пътуване през океана и съвсем малка непосредствено преди пристигането на конвоите. От март 1943 г. с увеличаването на деня главнокомандващият флота адмирал Тоуви не желае да рискува с изпращането на нови конвои. Спорът е решен от критичната ситуация в Атлантика, тъй като арктическите ескорти са отклонени към Атлантическия океан, където играят важна роля в решителното поражение на германските подводници през пролетта.

До ноември, когато конвоите през Арктика са подновени, има възможност да ги придружават много по-силни ескорти, в които участват и новите охраняващи самолетноносачи. Те нанасят тежки загуби на все по-слабото Луфтвафе и на подводниците, като същевременно в Русия пристигат без загуби огромни товари.

Четирийсетте конвоя в Арктика, изпратени от 1941 г. нататък, се състоят от 811 кораба, от които са потопени 58, 33 са принудени да се върнат по една или друга причина, а 720 успяват да пристигнат невредими и да доставят общо 4 000 000 т товари за Русия. Сред доставките са 5000 танка и над 7000 самолета. При превозването на тази голяма помощ съюзниците губят 18 бойни и 98 търговски кораба, включително тези, които са потопени при обратния път, докато германците губят бронирания крайцер „Шарнхорст“, 3 разрушителя и 38 подводници, опитали се да ги спрат.

Последната фаза

През първите месеци на 1945 г. подводният флот продължава да се увеличава благодарение на новото производство и намалените загуби от използването на устройството „Шнорхел“, както и поради преустановяването на да-лечните операции в Атлантика. През януари на въоръжение влизат 30 нови подводници, докато в предходните месеци те са били средно по 18. Някои от тях са от новите подобрени модели с по-голям обем и по-висока скорост – океанските подводници тип XXI с водоизместимост 1600 т, а също и предназначените за крайбрежно плаване 230-тонни подводници XXIII (около две трети от които са от по-големите модели). През март подводният флот дос-тига общо 463 подводници.

Бомбардировките започват да се отразяват сериозно на производството едва през март. За щастие на съюзниците спускането на мини от въздуха в Балтийско море, макар да не причинява толкова големи материални загуби, които да компенсират положените усилия, има един важен ефект, за който командващите флота не си дават сметка. Той се изразява в това, че мините пречат на изпитанията на подводниците и подготовката на екипажите им, което забавя въвеждането на новите модели подводници на въоръжение в големи количества. Ако всички те бяха успели да влязат на въоръжение, заплахата от подводниците можеше да стане подобна на тази от 1943 г.

Но след като през март съюзническите войски преминават Рейн и започват да затварят обръча около Берлин с руското настъпление от изток, са засилени всички форми на натиск, и то с унищожителен ефект. През последните няколко седмици от войната активността на подводниците е главно на изток и на североизток от крайбрежието на Великобритания. Въпреки че те не успяват да постигнат много, показателно е, че в тези води не е потопена нито една от новите подводници.

След капитулацията на Германия през май 159 подводници се предават, а други 203 са потопени от екипажите им. Това е нещо типично за подводничарите, които са хора горди и с непоколебим боен дух.

През петте и половина години на войната германците построяват и предават на флота 1157 подводници и пленяват 15 чужди. Те губят 789 (включително 3 бивши чужди). На флота са предадени също 700 миниподводници.

Най-голямата част от потопените в морето подводници – 500 от 632 – са унищожени от британски или от контролирани от Великобритания

сили. Германски, италиански и японски подводници потапят 2828 кораба с общ тонаж близо 15 000 000. Голяма част от този огромен брой са потопени от германски подводници, като 175 от тях са бойни кораби на съюзниците, повечето от които британски. От загубите на съюзниците от подводници 61 % са кораби, плавали самостоятелно извън конвоите, 9 % са отклонили се от конвоя кораби и само 30 % са кораби в конвои благодарение на осигурената от въздуха защита.

Фактът, че германците в продължение на четири години се разпореждат сфренските военноморски бази в Бискайския залив, както и отказа на Ейре (Република Ирландия) да разреши на съюзниците да използват нейните за-падни и южни брегове, въпреки че и тя до голяма степен зависи от доставките на конвоите, в огромна степен са причина за загубите на съюзниците в Ат-лантическия океан. Оставащият път до Великобритания продължава да е от-ворен най-вече поради обстоятелството, че съюзниците могат да действат от Северна Ирландия и Исландия.

Част VI ОТЛИВЪТ 1943

ДВАЙСЕТ И ПЕТА ГЛАВА Прочистването на Африка

Първата последица от това, че съюзниците не превземат град Тунис през 1942 г., е отказът им от първоначалната идея да затворят в капан Ромел между преследващата го 8-а британска армия и новата 1-ва армия в Тунис, която настъпва, за да се срещне с нея. За известно време двете армии трябва да действат поотделно срещу силите на Ромел в Триполитания и Арним в Тунис.

С настъпването на Ромел към Арним те получават стратегическо предимство благодарение на заетите централни позиции, което им дава възможност да съсредоточават усилията си срещу германските части. Когато преди Коледа настъплението на американците в Тунис е спряно и те са изправени пред перспективата да продължат да газят в калта до края на дъждовния сезон, Айзенхауер решава да настъпи на юг, за да стигне до крайбрежието близо до Сфакс и по този начин да отреже пътя на Ромел за снабдяване и отстъпление. За тази операция под кодовото наименование „Сетин“ („Атлаз“) той възнамерява да използва главно американски войски, като ги съсредоточи около Тебеса, за да сформира т.нар. 2-ри американски корпус (под командването на генерал-майор Фридъл). Айзенхауер обявява намеренията си пред Обединения съвет на началник-щабовете, които идват в Африка в средата на януари заедно с Рузвелт и Чърчил за ново съвещание на съюзниците в Касабланка, за да решат какви ще бъдат следващите цели. При обсъждането на новия план са изтъкнати рисковете (особено от генерал Брук), свързани с настъпление от неподготвени войници в район, където скоро могат да се появят ветераните на Ромел. Поради това Айзенхауер е принуден да се откаже от него.

Това решение развързва ръцете на Монтгомъри да направи следващата стъпка. В средата на декември той спира близо до Нофилия, за да събере достатъчно сили, преди да атакува германските позиции близо до Бурат, на 220 км на запад, където Ромел е изтеглил остатъците от

армията си при предишния етап от дългото му отстъпление от Египет.

Монтгомъри започва новата си офанзива в средата на януари. Тя е планирана по същата схема, както и преди – фронтална атака срещу противника, съчетана с обходни маневри по фланговете през вътрешността на пустинята, за да бъде отрязан пътят му за отстъпление. Този път обаче Монтгомъри се въздържа от предварителна пробна атака, която би издала намерението му и би „подпла-шила противника да напусне сегашната си позиция“. Освен това за наблюдение на врага е използван само отряд бронирани коли, а основните сили на Монт-гомъри остават по-назад до деня преди атаката. После те правят продължителен преход, след който на сутринта на 15 януари влизат направо в бой. С подкрепата на танкове 51-ва дивизия предприема атака по протежение на край-брежното шосе, а през това време 7-а бронетанкова и новозеландската дивизия извършват заплануваната маневра. Отначало те не срещат съпротива, а впоследствие влизат в бой с немския ариергард западно от Буерат. Ромел е напуснал незабелязано позицията при Буерат и така за пореден път се е измъкнал от капана. Това се оказва лесно, понеже, както отбелязва в леко критичната си телеграма Александър, „новозеландците и 7-а бронетанкова дивизия заобико-лиха прекалено предпазливо южния край на вражеския противотанков щит“. Главната битка на Ромел отново е с Върховното командване на Оста. На-миращият се в безопасност в далечен Рим Мусолини отново е загубил пред-става за реалността и в седмицата преди Коледа заповядва „да се защитава на всяка цена“ позицията при Буерат. Тогава Ромел пита по радиото върховния главнокомандващ маршал Кавалеро какво да прави, ако британците пренеб-регнат тази позиция, която лесно може да бъде заобиколена, и продължат на запад. Кавалеро не отговаря на запитването, но подчертава, че италианските войници не трябва да бъдат оставени в обръча както при Ал Аламейн. Ромел посочва на Бастико явното противоречие между заповедта на Мусолини и нареждането на Кавалеро. Както повечето служители на авторитарен режим, Бастико се старее да не взема решения и да не поема отговорност за следването на курс, който не съответства на надеждите и мечтите на неговия лидер. С много усилия Ромел го убеждава да се съгласи и да даде заповед за изтегляне на немоторизираните италиански части на линията Тархуна-Хомс, на 210 км по-близо до Триполи. После през втората седмица на януари Кавалеро настоява в дефилето на Габес да бъде изпратена една германска дивизия поради опасността от американско настъпление там, което, както вече споменахме, не е осъществено. Естествено, Ромел не може да откаже на молба, която

отговаря толкова добре на собствения му план, и изпраща 21-ва танкова дивизия. Така той остава само с 36-те танка на 15-а танкова дивизия и 57-те остарели италиански танка на дивизията „Чентауро“ срещу 450-те танка, които Монтгомъри е събрал за новата си офанзива. Ромел няма намерение да води безнадеждна битка срещу превъзхождащите го многократно сили и веднага щом узнава от съобщения, засечени от неговата служба за радиоразузнаване, че британците ще бъдат готови за атака на 15 януари, отстъпва от позицията при Буерат.

След като спира настъплението им през първите два дни, през които бри-танците са принудени да проявят предпазливост не само заради пръснатите в широк периметър мини, но и поради загубата на 50 танка в усилията да про-бият защитата му, на 17 януари Ромел изтегля моторизираните си сили на линията Тархуна-Хомс и веднага нарежда на вече намиращата се там итали-анска пехота да се върне в Триполи. Позицията Тархуна-Хомс е по-добре защитима, отколкото позицията при Буерат, но до 19 януари танковите сили, които Монтгомъри хвърля срещу нейния фланг откъм вътрешността, убеж-дават Ромел, че не може да я защитава дълго, защото ще застраши пътя му за отстъпление. Затова през нощта той започва да изтегля останалите си сили, а съоръженията в пристанището на Триполи са взривени.

Рано сутринта на 20 януари от Кавалеро идва съобщение, че Мусолини е крайно недоволен от изтеглянето и настоява позицията да бъде удържана най-малко три седмици. Следобед Кавалеро пристига лично, за да направи това искане по-убедително. Ромел изтъква не без известна ирония, че без подкреп-ления, с които да контраатакува, посоченото време ще зависи от действията на противника. Накрая той оставя въпросът да бъде решен от Кавалеро, както прави през ноември предната година с Бастико във връзка с настояването да бъде задържана на всяка цена позицията при Мерса Брега: „Вие можете или да се държите още няколко дни в Триполи и да загубите армията, или да отстъпи-те Триполи няколко дни по-рано и да запазите армията за Тунис. Решете сам“ Кавалеро иска да избяга от вземането на определено решение, но го прави кос-вено, казвайки на Ромел, че армията трябва да бъде запазена, а Триполи да се отбранява колкото може по-дълго. Ромел бързо започва да изтегля немотори-зираните италиански части, както и най-ценните запаси. После през нощта на 22 януари изтегля останалата част от войските от линията Тархуна-Хомс, като се отправя право към границата с Тунис (на 160 км западно от Триполи), а след това – към отбранителната линия Марет, на още 130 км по на запад.

Както посочва самият Монтгомъри, британците го следват много плахо. Това се дължи не само на мините и на загражденията по пътя, но и на крайната предпазливост при съприкосновенията с германския ариергард. В мемоарите си Монтгомъри изтъква, че общата слабост на настъплението по крайбрежния път „беше липсата на инициатива и ентузиазъм“. На 20 януари той пише в дневника си: „Наредих да извикат командира на 51-ва дивизия и здравата го скастрих. Това имаше незабавен ефект“. Обаче Ромел вече се е изтеглил от линията Тархуна-Хомс и причината за това не е по-решителното настъпление на британците по крайбрежния път, а струпаните танкови сили срещу левия му фланг. За ради тях той издава на 22 януари заповед позицията да бъде изоставена и да се отстъпи към границата с Тунис. Когато 51-ва дивизия напредва на лунна светлина с качени на танковете пехотинци, се оказва, че врагът е изчезнал. На 23 януари на разсъмване предните отреди на двете движещи се една към друга британски колони влизат в Триполи, без да срещнат съпротива.

[???]гането на тази цел, заради която от 1941 г. са предприети няколко британски офанзивни, е кулминацията на едно настъпление с дължина 2250 км от Ел Аламейн по петите на Ромел. Това става точно три месеца след неговото начало. За Монтгомъри и войниците му то е вдъхновяващо постижение, но той го посреща и с въздишка на облекчение, понеже, както пише, „за първи път се чувствах истински развълнуван, откакто поех командването на 8-а армия“. През първата седмица на януари силна буря нанася големи щети на пристанището в Бенгази и обемът на приеманите за един ден товари намалява от 3000 на 1000 т. Това принуждава Монтгомъри да прибегне отново до използването на Тобрук, почти на 1300 км от Триполи, което значително удължава и без това твърде дългия път за снабдяване по суша. Като допълнителни превозни средства за допълване на запасите той използва транспорта на 10-и корпус, но се страхува, че ако до десет дни от началото на новото настъпление не стигне Триполи, ще трябва да прекрати настъплението. За негов късмет противникът е в неведение за сроковете, от които е притиснат, и от проблема му със снабдяването, но е наясно, че Монтгомъри настъпва с внушително превъзходство в танкове – съотношението е 14 : 1. Един-ствениите годни за използване танкове, с които разполагат германците, са на 15-а бронетанкова дивизия. Ако 21-ва танкова дивизия не беше изпратена, за да посрещне американското настъпление в теснината при Габес (а то е отменено на 13 януари – два дни след като дивизията заминава за там), то би бил по-възможен по-решителен отпор от

позицията Тархуна-Хомс. В този случай, когато сам Монтгомъри признава, би се наложило британците да прекъснат настъплението и да се изтеглят към Буерат – всъщност войските му влизат в Триполи само два дни преди изтичането на 10-дневния срок, предвиден в плана за операцията.

Монтгомъри остава в Триполи няколко седмици, за да възстанови силите си и да разчисти разрушените пристанищни съоръжения. Първият кораб влиза в пристанището едва на 3 февруари, а първият конвой пристига на 9 февруари. Отстъпващият противник е следван само от лековъоръжени сили и водещата дивизия на Монтгомъри прекосява границата с Тунис едва на 16 февруари. Ариергардът на Ромел се е изтеглил предишната нощ на предните позиции на отбранителната линия Марет, изградена първоначално от французите, за да бъде спряно италианското нахлуване в Тунис от Триполитания. Тя се състои само от верига остарели бункери и Ромел решава, че е по-добре да разчита на новоизкопаните между тях траншеи. След като инспектира линията „Марет“, той настоява, че ще бъде по-разумно да организира отбраната на този път към град Тунис на линията Уади Акарит, на 65 км по-назад и на 25 км западно от Габес, която не може да бъде заобиколена откъм фланга, защото единият ѝ край опира в солените блата при Чот ел Джерид. Но намиращите се далеч диктатори, които продължават да строят въздушни кули, не приемат предложението му, докато в това време силите му са достигнали най-ниското си равнище.

Мусолини дава отдушник на гнева си за загубата на Триполи, като отзовава Бастико и уволнява Кавалеро, заменяйки го с генерал Амброзио. Междувременно на 26 януари Ромел получава телеграма, в която го уведомяват, че поради влошеното му здравословно състояние ще бъде освободен от ко-мандването, след като укрепи новата си позиция при линията Марет, и че армията му ще бъде преименувана 1-ва италианска армия с командир генерал Джовани Месе. Все пак му оставят сам да избере датата на предаването на поста и отпътуването му – отстъпка, от която той се възползва в ущърб на съюзниците.

Ромел е болен, а напрежението през последните три месеца влошава още повече състоянието му. През февруари той обаче отново показва, че силите му още не са го напуснали съвсем. Вместо да се стресне от приближаването на американците до пътя му за отстъпление през южната част на Тунис, той се възползва от появилата се добра възможност да нанесе удар там, преди Монтгомъри отново да го настигне. Въпреки че отбранителните възможности на линията Марет не са големи, тя все пак

е препятствие за танкова атака и би могла поне да забави Монтгомъри. Освен това силите на Ромел са донякъде възстановени. При отстъплението си на запад той се приближава до при-станищата, от които може да се снабдява, и получава повече, отколкото е загубил при дългото си отстъпление. Сега числеността на войските му е почти както през есента, когато започва битката при Ал Аламейн. Когато пристига в Тунис, армията му наброява близо 30 000 германци и около 48 000 италианци. Наистина там са включени също 21-ва бронетанкова дивизия, която е изпратена обратно в района Габес-Сфакс, и бронетанковата дивизия „Чентауро“, която е изпратена да пази дефилето Ел Гетар срещу американската позиция при Гафса. С въоръженията обаче положението не е толкова добро. Германските части разполагат едва с една трета от танковата си мощ с една четвърт от противотанковите си оръдия и с една шеста от артилерията си. Освен това от общо около 130 танка по-малко от половината са годни за действие. Въпреки това положението, общо взето, е по-добро, отколкото би могло да бъде, ако Монтгомъри имаше време да използва пълноценно пристанището на Триполи и да струпа своите превъзхождащи сили на границата с Тунис. Ромел иска да се възползва от този интервал.

Сега той планира двоен удар в стил „Наполеон“, като приложи теорията, която стратегите наричат „вътрешни позиции“, възползвайки се от преимуществото, че е заел позиция в центъра между двете опитващи се да се съединят вражески сили, да нанесе удар върху едната, преди другата да ѝ се притече на помощ. Ако успее да срази намиращите се зад гърба му американци, това ще му развърже ръцете, за да се справи с 8-а армия на Монтгомъри, която се е разпръснала на много дълъг фронт заради снабдителната си линия. Блестящ план, обаче основната пречка за прилагането му е, че до голяма степен Ромел е зависим от сили, които не са под негово командване. Той може да отдели от позицията при Марет хора, достатъчни за сформирание само на една бойна група, по-малка от половин дивизия, под командването на полковник Фон Либенщайн. Прословутата му 21-ва танкова дивизия, която е изпратена по-рано обратно към Тунис, се намира точно на мястото, където Ромел иска да нанесе удара, но тя е преминала към армията, командвана от генерал Арним. Така сега Арним е човекът, който трябва да реши какви да бъдат целите на голямата атака и силите, които трябва да участват в нея, докато ролята на Ромел е сведена само до това да му помага според възможностите си. Целта на този контраудар е американският 2-ри корпус, който включва и една френска дивизия. Фронтът му е 150 км, но на

практика основните съсредоточения са при трите пътя, които минават през планините към морето при проходите близо до Гафса, Фаид и Фондук, където се свързват с френския 19-и корпус под командването на генерал Кьолц. Тези проходи са толкова тесни, че защитниците им се чувстват сигурни, и вниманието на съюзниците до голяма степен е погълнато от отбиването на поредицата пробни атаки на войските на Оста в сектора северно от Фондук.

В края на януари ветеранът 21-ва танкова дивизия предприема внезапна атака при прохода Фаид, преодолява съпротивата на зле въоръжения френски гарнизон преди американската помощ да пристигне със закъснение, и така си отваря врата за следваща по-голяма атака. Този удар кара съюзническото по-висше командване да заподозре, че врагът планира такава офанзива, обаче не я очаква там, където е предприета. То гледа на предварителния удар при Фаид като на опит за отвлечане на вниманието и предполага, че атаката ще бъде предприета близо до Фондук. Генерал Омар Бродли отбелязва в мемоарите си: „Това предположение се оказва почти фатално“. То преобладава в щаба както на Айзенхауер, така и на британската 1-ва армия, командвана от Андерсън, който до пристигането на генерал Александър отговаря за целия фронт на съюзниците в Тунис. На съвещанието в Касабланка генерал Александър е определен да командва под върховенството на Айзенхауер новата 18-а армейска групировка, съставена от 1-ва и 8-а армия, която трябва да бъде сформирана, когато 8-а армия влезе в Тунис. За да пази позицията, която се очаква да бъде атакувана, на Андерсън е оставена бойна команда „В“ с половината от американските танкове в резерв зад Фондук. Тази погрешна преценка улеснява настъплението на противника.

В началото на февруари силите на Оста в Тунис достигат общо 100 000 души – 74 000 германци и 26 000 италианци, което при сравнение със силите на съюзниците е в много по-добро съотношение, отколкото през декември. На-личните танкове, които почти изцяло са германски, са малко над 280: 110 с 10-а танкова дивизия, 91 с 21-ва танкова дивизия (точно на половината при съществуващите тогава норми), а в специална група са отделени десетина танка „Тигър“. Приносът на Ромел е от 26 танка, присъединени към бойната група на Либенщайн, която трябва да подсили 23-те оцелели италиански танка на дивизията „Чентауро“ на пътя за Гафса. Тези танкови части са много по-малобройни от съюзническите и дори ако всички бъдат използвани, няма да имат числено превъзходство в планираното място за атаката в южната част на Тунис. Подкрепящата този сектор 1-ва американска бронетанкова дивизия,

въпреки че още не е напълно окомплектувана, има около 300 действащи танка, като 90 от тях са „Стюарт“, и 36 самоходни противотанкови оръдия. Освен това тя разполага с много по-силна артилерия, отколкото една немска танкова дивизия⁵⁴.

За разочарование на Ромел само част от 10-а танкова дивизия (състояща се от един батальон средни танкове и рота от четири танка „Тигър“) е изпратена да подсили 21-ва бронетанкова дивизия, и то само за началната фаза, тъй като генерал Арним планира да използва 10-а танкова дивизия за настъпление по на север.

Истинската офанзива започва на 14 февруари, когато 21-ва танкова дивизия отново предприема внезапна атака откъм Фаид заедно с контингента от 10-а танкова дивизия. Непосредствено отговарящ за атаката е заместникът на Арним генерал Циглер. Докато двете малки бойни групи от 10-а танкова дивизия се втурват напред от прохода Фаид, разтваряйки се във формата на клещи, за да хванат в тях изнесената напред част на 1-ва американска танкова дивизия – бойна команда «А», други две групи от 21-ва танкова дивизия (всяка с основно ядро от един танков батальон) правят през нощта по-широк кръг на изток, за да извършат обход по фланговете и да хванат в капан американците. Въпреки че отделни малки групи успяват да се измъкнат, преди кръгът да се затвори около Сиди Бу Зид, загубите в бойна техника и снаряжение са много големи. Бойното поле е осеяно с горящи американски танкове и в това сражение са загубени 40 танка. На следващата сутрин бойна команда «С» е изпратена напред, за да нанесе контраудар, и бързо попада в

54. Тези данни, взети от архивите, са показателни за това, колко погрешно е да се правят сравнения за силите на Оста и на съюзниците по брой на „дивизиите“, участващи от едната и от другата страна, както правят съюзническите командири и много официозни историци. В този период установеният брой на танковете в една американска танкова дивизия (390) е над два пъти по-голям, отколкото в германската танкова дивизия (180). Обаче действителната разлика в съотношението на силите дори е по-голяма, тъй като германците имат много по-големи трудности при възстановяването на липсите. Очевидно е, че дори ненапълно окомплектуваната 1-ва американска танкова дивизия има приблизително три пъти повече танкове, отколкото германските дивизии, изправени срещу нея. Броят на танковете в една британска бронетанкова дивизия по-късно е намален на около 270, с изключение на специалните дивизии, а през същата година американските, с някои изключения, са реорганизирани и броят на танковете им е намален. Но през 1944 г. броят на танковете в една британска дивизия е увеличен на 310 поради снабдяването на нейното разузнаване с танкове вместо с брониращи коли, така че в реално изражение съюзническите танкови дивизии са два-три пъти по-големи по брой на оперативните танкове, отколкото германските. За да поддържат равновесието, се налага германците да разчитат на превъзходство в качествено отношение.

капана на гер-манските обходни маневри. Само 4 от танковете ѝ успяват да се измъкнат. Така два добри батальона средни танкове са унищожени в тази касапница бла-годарение на уелото съсредоточаване на превъзхождащи сили от вътрешните резерви от страна на врага. За щастие на съюзниците германците не бързат да доразвият успеха си.

На 14 февруари Ромел кара Циглер да продължи да настъпва и през нощта, за да се възползва максимално от първоначалния успех. «Американците нямаха практически опит в боевете и ние трябваше още от самото начало да им създадем комплекс за малоценност», пише той. Обаче Циглер се чувства задължен да изчака разрешение от Арним и едва на 17 февруари напредва още 40 км към Сбейтла, където са се събрали американците. Като последица от това забавяне германците срещат там по-силна съпротива, тъй като бойна команда «В» (сега водена от бригаден генерал Пол Робинет) е изпратена бързо на юг. Тя държи германците притиснати до стената до късно следобед и помага за отстъплението на разбитите останки от другите две бойни команди, преди сама да се изтегли. Това е част от общото отстъпление на южното крило на съюзниците, наредено от генерал Андерсън, до позицията на т.нар. Западен хребет. Въпреки че влизането на германците в Сбейтла е забавено, те все пак успяват да пленят общо 100 танка и близо 3000 души.

Междувременно на 15 февруари бойната група на Ромел, която е насочена срещу крайния южен фланг на съюзниците при Гафса, завзема този пътен възел, когато той е опразнен. Като увеличава скоростта си и се насочва на северозапад, до 17 февруари тя напредва с още 80 км през Фериана и завзема американските летища при Телепте. Тя почти се изравнява с 21-ва танкова дивизия, намирайки се на около 60 км западно от нея, и се оказва по-близо до комуникациите на съюзниците. Генерал Александър, който на 19 февруари пристига на полесражението и поема командването на двете армии, посочва в телеграма, че «в суматохата по време на отстъплението американските, френските и британските части така невероятно са се омешали, че няма никакъв план за координирана защита и определено се чувства несигурност кой кого командва». Ромел узнава, че съюзниците са подпалили складовете си при Те-беса на около 65 км отвъд следващата планинска верига. За него това е ясно доказателство, че червите им започват да не издържат.

Сега настъпва истинският повратен момент, въпреки че според съюзническите командири това става три дни по-късно. Ромел иска да се възползва от объркването и паниката чрез общо настъпление на всички налични меха-низирани части през Тебсса. Той усеща, че едно дълбоко

проникване към главните комуникации на съюзниците «ще принуди британците и американците да изтеглят основното ядро от силите си в Алжир» – възможност, върху която съюзническите командири наистина сериозно се замислят.

Той обаче установява, че Арним, който вече е накарал 10-а танкова дивизия да се оттегли, не желае да се заеме с такова начинание. Затова Ромел изпраща предложенията си до италианското Върховно командване, разчитайки на желанието на Мусолини с една победа да укрепи вътрешното си политическо положение, а през това време Байерлайн спечелва подкрепата на командващия авиацията в Тунис.

Времето тече и едва на 18 февруари в полунощ от Рим идва известие, че се дава разрешение за продължаване на атаката. Възложено е на Ромел да я ръководи, като за целта двете танкови дивизии преминават под негово командване. Обаче в заповедта се посочва, че настъплението трябва да бъде насочено на север към Тала и Ле Кеф вместо на северозапад през Тебеса. Според Ромел тази промяна е «ужасно и невероятно късогледство», защото това означава «да се приближим много повече до фронта и да се изправим срещу силните резерви на противника».

Така атаката е предприета там, където я очаква генерал Александър, а той е наредил на генерал Андерсън «да съсредоточи своите танкове за защитата на Тала», макар и погрешно да смята, че Ромел ще предпочете да се стреми към «тактическа победа», вместо да преследва подиректна стратегическа цел. При развилите се събития това погрешно предположение се оказва благоприятно за съюзниците благодарение на Командо сюрпримо (италианското Върховно командване). В противен случай отбраната им би била опасно извадена от равновесие, ако на Ромел му е било позволено да се насочи натам, накъдето е искал.

Основното ядро от подкрепленията – американски и британски, което бързо е прехвърлено на юг, е насочено към Тала и в сектора източно от Сбиба, докато защитата на Тебеса е крайно недостатъчна и е поверена само на оредялата американска 1-ва дивизия.

Главното британско подкрепление е 6-а бронетанкова дивизия. Танковият ѝ компонент – 26-а танкова бригада, е заел позиция при Тала. Там са изпратени също допълнителни пехотни подразделения, както и артилерията на ново-пристигналата 9-а американска пехотна дивизия. Първа мотопехотна бригада, която е част от състава на 6-а бронетанкова дивизия, е разположена да защитава празнината при Сбиба, северно от Сбейтла, заедно с 3 бойни групи от американската 1-ва и 34-та пехотна дивизия.

Атаката на Ромел започва на 19 февруари само няколко часа след получаването на заповедта от Командо сюрпримо. Но възможностите за успех са намалени както от забавянето, така и от решението на генерал Арним да изпрати 10-а бронетанкова дивизия на север. Налага се тя да бъде върната обратно, но не може да пристигне навреме, за да вземе участие в началната фаза на новата атака. Поради тези затруднения Ромел решава начело на атаката към Ле Кеф през Тала да застане бойният отряд на корпус «Африка», а 21-ва бронетанкова дивизия да се опита да настъпи към Ле Кеф по обиколния път през Сбиба. По такъв начин двете настъпващи колони създават заплаха за противника, която е от взаимна полза.

Настъплението към Тала минава през прохода Касерин, на половин час път между Сбейтла и Фериана. Там позицията се държи от смесена бойна част, командвана от полковник Старк. Първият опит за изненадваща атака през прохода е отблъснат, а следобед пристигат подкрепления, благодарение на които силите на Старк значително превъзхождат силите на корпус «Африка» (3 малки батальона – един танков и 2 пехотни), които осъществяват атаката. Обаче защитата не е добре координирана и до вечерта германците успяват да пробият отбраната на няколко места, като с настъпването на мрака проникват още по-дълбоко. Междувременно настъплението на 21-ва танкова дивизия към Сбиба е блокирано от минно поле и силни съюзнически части зад него – 11 пехотни батальона срещу 2 на атакуващите, а също и по-голям брой оръдия и танкове (сега 21-ва бронетанкова дивизия има по-малко от 40 годни за действие танка). Затова през нощта Ромел решава да съсредоточи атаката в прохода Касерин, където отбраната изглежда по-нестабилна, и да разгърне там закъснялата с пристигането си 10-а бронетанкова дивизия.

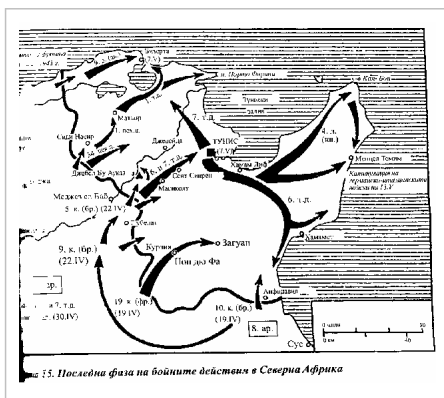
Перспективите за успех обаче намаляват още повече, тъй като тя включва само един танков, 2 пехотни и един мотоциклетен батальон. Арним задържа почти половината дивизия и прикрепения към нея батальон от танкове «Тигър», на който Ромел разчита като коз в своята игра. Ромел започва атаката срещу прохода Касерин едва на 20 февруари след-обед, тъй като подразделенията на 10-а бронетанкова дивизия пристигат едва тогава – забавяне, което много го ядосва. Сутринта един опит за атака е спрял от огъня на защитниците, но в 4,30 следобед, когато лично застава близо до предната линия, Ромел хвърля в атака едновременно цялата налична пехота от 5 батальона (включително един батальон италианци) и те бързо успяват да пробият противниковата отбрана. Обаче след това атакуващите срещат упорита съпротива от едно съвсем

малко британско подразделение (един танков ескадрон, една пехотна рота и една батарея на пехотната артилерия), командвано от подполковник А. С. Гор, което е изпратено да подкрепя защитата на прохода. Съпротивата му е сломена едва когато в боя влиза танковият батальон, който губи 11 танка. Американската официална история с рядко срещана честност не само изтъква изключително упоритата съпротива, оказана от това подразделение, но и посочва лесните пробиви на германците на други места: «Противникът бе изумен от количеството и качеството на американска бойна техника, която бе пленена почти непокътната»⁵⁵. След като превзема прохода, Ромел изпраща разузнавателни отделения по пътя към Тала, както и по отклонението на пътя за Тебеса, за да заблуди съюзниците за намеренията си, да ги принуди да вкарат в боя резервите си, а също и за да проучи възможността за осъществяване на първоначалната си цел да завладее ог-ромните американски снабдителни складове при Тебеса. Първата цел е по-стигната още с новината за настъплението на Ромел, тъй като сутринта Фридъндол заповядва на бойна команда «В» на Робинет да се прехвърли от края на десния фланг към Тала, а след това я пренасочва да защитава отклонението на пътя от Касерин за Тебеса. Междувременно 26-а британска бригадна група (командвана от бригаден генерал Чарлс Дънфи) с 2 танкови полка и 2 пехотни батальона се е придвижила южно от Тала и е заела позиция на около 16 км от прохода Касерин, очаквайки пристигането на бойна команда «В», за да я подкрепи. За щастие на съюзниците силите на нападателя са много по-слаби, отколкото са очаквали.

На следващата сутрин, 21 февруари, Ромел за първи път спира в очакване на съюзническа контраатака за завоюване на прохода Касерин. Това спиране обаче изненадва противниците му, които нямат представа, колко малки са неговите сили в сравнение с тези, които те са събрали. Когато вижда, че те остават на местата си, Ромел продължава напред по пътя към Тала с тази част от 10-а танкова дивизия, която е под негово командване. Тя се равнява само на един боен отряд, включващ 30 танка, 20 самоходни оръдия и 2 мотострелкови батальона. Бригадата на Дънфи постепенно отстъпва пред германците, като оказва съпротива на всеки от следващите един след друг хребети, докато накрая е заобиколена по фланговете и подложена на кръстосан обстрел. Когато на здравяване танковете се оттеглят на предварително подготвената позиция при Тала,

55. Howe: U.S. Army in World War II. Northwest Africa: Seizing the Initiative in the West. p. 456

те са последвани плътно от група немски танкове, предвождани от един пленен британски «Валънтайн», за да бъдат взети за заблудили се британски танкове. Така германците нахлуват в позицията, като сломяват съпротивата на част от пехотата, унищожават много машини и предизвикват всеобщо объркване. Въпреки че устремът им е спрял след тричасова битка, при оттеглянето си те вземат в плен 700 души. В тази поредица от схватки по пътя от Касерин германците загубват дюза танкове, обаче изваждат от строя 40 противникови танка, включително тези на един ескадрон, който губи ориентация и при една контраатака на разсъмване попада точно в средата на германските танкове.

Очаквайки по-голяма контраатака, Ромел решава да я изчака с намерение на свой ред да атакува, след като я отблъсне. Обаче сутринта въздушното разузнаване забелязва, че на полесражението са пристигнали големи съюзнически подкрепления, а други са на път. Така става очевидно, че перспективата за доразвиване на настъплението през Тала намалява, а опасността за левия фланг на силите на Оста става все по-голяма. Предишния следобед бойната група на корпус «Африка» напредва по отклонението на пътя за Тебеса с намерение да заеме намиращите се там проходи и да предпази фланга на настъпващите към Тала германски части, обаче е спряна от силния огън на заелата позиция на едно възвишение американска артилерия. Подновяването на атаката на 22 февруари сутринта носи малки придобивки и по-тежки загуби, отколкото атакуващите могат да си позволят. В този сектор те са много по-малко от съсредоточените там американски сили – бойна команда «В»

на Робинет и част от 1-ва пехотна дивизия, командвана от Тери Алън. Този следобед Ромел и Кеселринг, който пристига със самолет, за да се срещне с него, стигат до заключението, че продължаването на контраатаката на запад не може да им донесе нови преимущества и трябва да бъде прекратена, за да може ударната група да бъде прехвърлена на изток за контраудар срещу 8-а британска армия. След това решение същата вечер силите на Оста получават заповед да се изтеглят на първо време до прохода Касерин.

Междувременно още от рано сутринта Алън се опитва да организира кон-траатака срещу фланга на германците, обаче е забавен от това, че не може да се свърже с Робинет, и атаката е предприета едва късно следобед. Тя ускорява оттеглянето на бойната група на корпус «Африка» към прохода Касерин, като участващите в групата италиански подразделения отстъпват в пълен безпорядък. Ромел е впечатлен от нарасналото тактическо умение на американците и от точността на артилерийския им огън, както и от богатото им въоръжение. Неговите сравнително слаби сили биха изпаднали в голяма опасност при една по-голяма и по-мощна контраатака.

Неговата слабост и променената обстановка не са разбрани обаче от по-висшето съюзническо командване. Както е посочено в официалната амери-канска история, Фридъндол ръководи «изключително колебливо сухопътните операции срещу отстъпващия противник точно в момента, когато той е най-уязвим». Андерсън също продължава да мисли повече за защита, отколкото за нападение. Голямата съюзническа част при Сбиба отстъпва 16 км на северозапад от страх да не би Ромел да пробие отбраната ѝ при Тала и да застраши тила ѝ. Поради същите опасения на другия фланг се мисли за евакуация от Тебеса. Дори когато на 23 февруари сутринта се установява, че противникът се е изтеглил от Тала, не се прави нищо, за да му се окаже натиск, и едва късно същата нощ са дадени заповеди за обща контраатака, която да започне на 25 февруари. През това време противникът минава безпрепятствено през теснината Касерин и усилията на съюзниците да разгромят врага и да си възвърнат прохода се превръщат в обикновен поход, спиран само от загражданията и мините, разпръснати при отстъплението на изчезналия противник.

Когато е направена равностойна сметка на съотношението на силите и на засилената съпротива, става ясно, че моментът за прекратяване на германската офанзива е бил много добре подбран. Продължаването ѝ би било грешка, като се имат предвид големите сили, които съюзниците

успяват да съберат. В материално отношение придобивките от офанзивата са по-големи в сравнение с цената, платена за нея. Взети са в плен над 4000 души срещу загубата на малко повече от 1000 войници и са унищожени или извадени от строя около 200 противникови танка при много по-малки загуби за германците. От тази гледна точка атаката е великолепен успех. Обаче тя не успява, макар и да е опасно близо до стратегическата цел, да доведе до изтеглянето на съюзниците от Тунис. Подобен резултат би бил възможен, ако цялата 10-а бронетанкова дивизия беше включена в контраатаката и Ромел командваше операцията още от самото начало, насочвайки я срещу Тебеса. Едно бързо завладяване на тази главна американска база и на летището там със струпаното огромно количество запаси щеше да направи невъзможно оставането на съюзническите сили в Тунис.

Като по ирония на съдбата на 23 февруари от Рим пристига заповед, която поставя всички сили на Оста в Тунис под командването на Ромел. Макар на-значаването му за командващ новосъздадената армейска групировка «Африка» да показва как контраударът отново го е издигнал в очите на Мусолини и Хитлер, моментът, в който това става, оставя горчив привкус, тъй като това е сутринта след започването на изтеглянето и е твърде късно да се възстанови пропуснатата възможност.

Тя идва твърде късно и за отменяне на настъплението на генерал Арним на север, за което той пази резерви, които биха могли да бъдат много по-добре използвани от Ромел. Според плана превземането на Меджез ел Баб трябва да е ограничена цел и атаката трябва да започне на 26 февруари с 2 танкови и 6 пехотни батальона. Но на разсъмване на 24 февруари Арним, след като изпраща човек от щаба си да информира Ромел за набелязания план, заминава със самолет за Рим, за да се срещне с Кеселринг, и в резултат на техния разговор по-късно през деня се оформя много по-амбициозен план. Според него трябва да бъдат предприети атаки в осем различни пункта по протежение на 120-километровия участък от фронтвата линия между северното крайбрежие и Пондю Фа срещу британския 5-и корпус (3 дивизии с група френски подразделения близо до крайбрежието). Главният удар, който трябва да бъде нанесен от танкова група, трябва да е насочен срещу пътния възел Беджа (на 100 км западно от Тунис), като бъде съчетан с атака от две посоки за превземането на Меджез ел Баб. Въпреки че в операцията са включени всички налични сили, те са крайно недостатъчни за мащабите на атаката. За на-стъплението срещу Беджа танковата група от 2 танкови батальона заедно с подкрепленията е увеличена на 77 танка

(включително 14 танка «Тигър»), но дори и това незначително увеличение е достигнато, след като са откраднати 15 току-що пристигнали в Тунис танка по пътя им на юг към 21-ва бронетанкова дивизия. Когато научава за новия план, Ромел е шокиран и го определя като «напълно нереалистичен». Той погрешно го приема като идея на италианското Върховно командване, което, когато научава за него, е също толкова изумено, колкото самият той.

Заповедта на Арним за започване на операцията е издадена на 25 февруари, настъплението започва на следващия ден и така се спазва датата, определена за по-ограничената офанзива. Това е забележително доказателство за експедитивността и гъвкавостта на германското планиране, макар и твърде прибързано за такива широкомащабни промени. Въпреки това най-голям успех имат допълнителните атаки, извършени от дивизията на Мантойфел в най-северния сектор, която почти достига до главния паралелен път, използван от съюзниците при Джебел Абиод, и взема в плен 1600 души от френските и британските части в този сектор. Обаче германската танкова група, извършваща главната атака, след като превзема британската предна позиция при Сиди Насир, се озовава в капан в едно тясно блатисто дефиле на 16 км от Беджа, където британските полеви и противотанкови оръдия ѝ нанасят тежки поражения. От строя излизат всички германски танкове, с изключение на 6 и настъплението постепенно е прекратено. Втората атака, която има за цел да откъсне Меджез ел Баб, след първоначалния успех завършва с провал. Подобна участ имат и други атаки на юг. Въпреки че в резултат на офанзивата на Арним са пленени 2500 души срещу загубата на малко повече от 1000, този успех е помрачен от факта, че 71 от танковете му са унищожени или повредени, докато британците губят по-малко от 20. Германците вече изпитват недостиг на танкове, тъй като загубените не могат да бъдат лесно подменени.

Още по-лошо е това, че поради неуспялата офанзива на Арним се забавя освобождаването на дивизиите, нужни за планирания втори контраудар на Ромел срещу позицията на Монтгомъри при Меденин (срещу линията Марет). Това е така, защото Кеселринг настоява 10-а и 21-ва бронетанкова дивизия да бъдат държани близо до фланга на американците достатъчно дълго, за да ги възпират да изпращат резерви на север за отблъскване на настъплението на Арним. Забавянето се оказва пагубно за перспективите на контраудара на Ромел на изток. До 26 февруари Монтгомъри има само една дивизия при Меденин. Той признава, че е бил обезпокоен и щабът му е работил трескаво, за да възстанови

равновесието, преди Ромел да нанесе удара. До началото на атаката на 6 март силите на Монтгомъри са увеличени четирикратно и се равняват на 4 дивизии с 400 танка, 350 полеви оръдия и 470 противотанкови оръдия.

Така възможността Ромел да нападне с превъзхождащи сили е ликвидирана. Танковите му дивизии (10-а, 15-а и 21-ва) успяват да съберат само 160 танка – по-малко от пълния капацитет на една дивизия – и в атаката са подкрепяни от около 200 оръдия и 10 000 пехотинци, без да се броят слабите италиански дивизии, разположени по линията Марет. Освен това Монтгомъри, който има на разположение 3 изстребителни авиокрила⁵⁶, действащи от изнесени напред летища, си е осигурил превъзходство във въздуха. Шансовете на Ромел да го изненада се изпаряват, когато на 4 март, два дни преди атаката, приближаването на танковите дивизии е забелязано и докладвано.

При това положение Монтгомъри се възползва максимално от възможността, за да планира добре отбраната си, и нападението е отблъснато дори по-ефикасно, отколкото при Алам Халфа шест месеца по-рано. Настъпващите германци скоро са принудени да спрат и загубите им бързо нарастват поради британския интензивен обстрел. Разбирайки, че е безполезно да продължава, вечерта Ромел спира настъплението. Но дотогава той е загубил повече от 40 танка, въпреки че в жива сила загубите му са само 645 души. Загубите на защитниците са много по-малки. Отблъскването на атаката слага край на всякакви надежди по-малобройните и по-зле въоръжени сили на Оста да успеят да разгромят една от двете съюзнически армии, преди да се свържат и да окажат комбиниран натиск срещу противника. Още предишната седмица Ромел изпраща на Кеселринг трезва и обективна оценка на ситуацията, която включва неговото, както и на двамата му армейски командири Арним и Месе мнения. В нея той подчертава, че войските на Оста заемат фронт, дълъг близо 650 км, срещу значително превъзхождащ ги противник – два пъти по-многоброен в жива сила и с шест пъти повече танкове, а редиците им са опасно изтънели⁵⁷. Ромел настоява фронтът да бъде скъсен до една

56. Подразделение в британската и американската авиация, по-голямо от ескадрила – бел. прев.

57. Според неговата преценка силите на съюзниците възлизат на 210 000 души, 1600 танка, 850 оръдия и 1100 противотанкови оръдия – една твърде занижена преценка. Действителната мощ на съюзниците в началото на март е 500 000 души, въпреки че едва половината от тях са в бойни части. Общият брой на танковете им е 1800 плюс над 1200 оръдия и повече от 1500 противотанкови оръдия. В същото време бойните сили на Оста са 120 000 души и около 200 годни за действие танка.

дъга от 150 км от град Тунис до Бизерта, но отбелява, че той може да бъде удържан само ако доставките бъдат увеличени до 140 000 т месечно, и изрично настоява да бъде осведомен за по-дългосрочните планове на висшето командване относно кампанията в Тунис. В отговора, който получава след няколко настоятелни подсещания, просто се казва, че фюрерът не е съгласен с преценката му за ситуацията. Към него има приложение с изброяване броя на формациите от едната и от другата страна, без да се обръща внимание на действителния им брой и снаряжението им. Това е същата подвеждаща база за сравнение, която използват съюзническите командири тогава, а и по-късно, когато отчитат успехите си. След провала при Меденин Ромел стига до заключението, че за германско-италианските части ще бъде «чисто самоубийство» да останат в Африка. Затова на 9 март, като взема дълго отлагания си отпуск по болест, той предава командването на армейската групировка на Арним и се качва на самолета за Европа с надеждата да накара господарите си да разберат истинското положение. Както се оказва по-късно, резултатът е прекъсване на връзката му с кампанията в Африка.

С пристигането си в Рим Ромел се среща с Мусолини, който «за съжаление, изглежда, е загубил всякакво чувство за реалност, като през цялото време търси аргументи, за да оправдае становището си». След това отива на среща с Хитлер, който отказва да се вслуша в аргументите му и дава ясно да се разбере, че според него «аз съм станал песимист». Той възпира Ромел да се върне в Африка и му казва, че трябва да се възстанови навреме, за да поеме командването на операциите срещу Касабланка. Като се има предвид отдалечеността на Касабланка на Атлантическото крайбрежие, става очевидно, че Хитлер все още си въобразява, че може да изгони напълно съюзниците от Африка, което показва до каква степен е в състояние да се самозаблуждава.

Междувременно благодарение на предприетата със значително превъзходещи германците сили съюзническа офанзива за завземане на южния вход към Тунис 8-а армия се съединява с 1-ва и отрязва командваната от Месе 1-ва италианска армия – бившата танкова армия на Ромел «Африка». (Байерлайн, макар вече да е само началник на германския щаб в армията на Месе, контролира пряко и напълно всички германски компонентни в нея.)

След като дава решителен отпор на германския контраудар при Меденин, Монтгомъри не се опитва да доразвие този успех на отбраната си и да се възползва от разколебаването на противника с незабавно настъпление, а продължава методично да трупа сили и запаси за атака срещу

отбранителната линия Марет. Тя е планирана да започне на 20 март, две седмици след битката при Меденин.

За да ѝ помогне чрез натиск върху вражеския тил, три дни по-рано, на 17 март, американският 2-ри корпус организира атака в южната част на Тунис. Поставените ѝ от Андерсън и подкрепени от генерал Александър цели да три – да привлече противниковите сили, които могат да бъдат използвани за спиране на настъплението на Монтгомъри, да завладе летищата близо до Телепте, които да бъдат използвани в помощ на атаката на Монтгомъри, и да организира снабдителен център близо до Гафса, който да му помогне със снабдяването, докато той напредва. От атакуващата сила не се изисква да отреже пътя на противника за отстъпление, като се насочи към крайбрежния път. Ограничаването на целите ѝ се дължи на съмнения в способността на американците да извършат такъв дълбок пробив – да се придвижат с 260 км от изходната позиция към морето – както и на желанието да се избегне опасността да бъдат изложени на друга германска контраофанзива, подобна на февруарската. Тези ограничения разпалват агресивността на генерал Патън, който е назначен за командир на корпуса на мястото на Фридънгол. Сега 2-ри корпус включва 4 дивизии с обща численост 88 000 души, които са около четири пъти повече от изправените срещу тях части на Оста. Освен това преценките са, че в определения за атаката район има само 800 германци и 7850 италианци, повечето от които от разположената близо до Гафса дивизия «Чентауро»⁵⁸.

Американската атака започва обещаващо. На 17 март 1-ва пехотна дивизия на Алън завзема Гафса без бой, тъй като италианците са се изтеглили на близо 30 км в едно дефиле източно от Ел Гетар, където се намира кръстопътят за крайбрежните градове Габес и Махарес. На 20 март 1-ва танкова дивизия на Уорд се спуска от района на Касерин към третия път от Гафса за крайбрежието и на следващата сутрин завзема Станцион дьо Сенед, след което напредва изток през Макнаси до прохода отвъд него.

В този ден генерал Александър отпуска юздите на Патън, като му нарежда да подготви мощна танкова атака, която да блокира крайбрежния път, за да бъде оказана помощ на току-що започналата офанзива на Монтгомъри срещу линията Марет. Атаката е разстроена от упоритата съпротива на защитниците на прохода и височините около него, заети

58. Дори тези преценки са завишени. Преди сраженията през февруари дивизията „Чентауро“ наброява само 5000 бойци, а след тях съставът ѝ е намален още повече.

от малко германско подразделение под командването на полковник Рудолф Ланг. Последвалите опити на 23 март да бъде превзета най-високата точка в района – кота 322, са отблъснати, въпреки че тя се защитава само от около 80 души от някогашната лична охрана на Ромел. Подновената на следващия ден атака от 3 пехотни батальона, подкрепяни от 4 артилерийски батальона и 2 танкови роты, отново е отбита, въпреки че силите на защитниците са увеличени едва на 350 души. На 25 март е направен нов опит за атака, начело на която застава лично Уорд с категоричната заповед по телефона от Патън, който настоява атаката да успее на всяка цена. Тя отново се проваля и трябва да бъде прекратена поради увеличените сили на противника. Патън е така обсебен обаче от мисълта да атакува, че не може да си даде реална сметка за предимствата, които имат защитниците дори и срещу превъзхождащ ги по численост противник, особено когато защитниците са много опитни войници, изправени срещу неопитни нападатели. В сектора на Ел Гетар това преимущество е демонстрирано и на друго място, и то от войници, които не са толкова опитни, но са добре обучени – американската 1-ва пехотна дивизия. На 21 март дивизията под командването на генерал Алън успява да извърши пробив в позицията на италианците, но на свой ред е контраатакуван от германците. Контраударът е нанесен от твърде оредялата 10-а танкова дивизия – главния резерв на армейски корпус «Африка», която спешно е прехвърлена от крайбрежието. (Тя се състои от 2 танкови и 2 пехотни батальона плюс един мотоциклетен и един артилерийски батальон.) Атакуващите превземат предните американски позиции, но после са спрени от минно поле, а след това – много затруднени от артилерията и противотанковите оръдия на Алън. Това притъпява остротата на атаката, а подновяването ѝ вечерта също не се радва на по-голям успех. Както се посочва в един твърде оптимистичен доклад на американската пехота: «Нашата артилерия ги смаза с високоексплозивните си снаряди и те падаха като мухи». Въпреки че германските загуби при втората атака не са толкова големи, колкото се посочва така картинно в доклада, от огъня на артилерията или от мини през този ден излизат от строя 40 танка.

Като привлича главния танков резерв на противника за този скъпо струващ контраудар, ограниченото настъпление на американците е своеобразна компенсация за провала им при Макнаси. То не само е важен принос за перспективите пред настъплението на Монтгомъри, но и изчерпва повечето от и бездруго малките танкови сили на противника. Съюзниците дължат победата си по-скоро на трите неуспешни вражески

атаки, които са предприети след донеслото преимущество на германците настъпление в средата на февруари при Фаид, отколкото на собствените си атаки. Възможността да надделеят се появява едва когато силите на врага започват да се изчерпват от прекалените усилия. По-късно противникът продължава борбата с неуспешни опити за контраатаки.

Атаката на Монтгомъри срещу линията Марет започва на 20 март през нощта. За нея той е докарал 10-и и 30-и корпус с обща численост около 160 000 души, 610 танка и 1410 оръдия. Въпреки че армията на Месе се състои от 9 дивизии в сравнение с 6-те на Монтгомъри, те наброяват по-малко от 80 000 души, 150 танка (включително танковете на 10-а танкова дивизия близо до Гафса) и 680 оръдия. Така атакуващият има предимство в жва сила в съотношение 2:1, а в оръдия, самолети и танкове – 4:1.

Освен това линията Марет се простира на 35 км от морето до възвишенията Матмата Хилс, а отвъд тях граничи с пустиня. При тези обстоятелства за сравнително по-слабите сили на Оста би било по-разумно да се опитат да забавят противника с мобилните си части при Марет, а да му дадат по-решителен отпор на позицията при Уади Акарит северно от Габес. Това е един тесен участък между морето и солените блата Тотс, широк едва 23 км. Ромел защитава тъкмо този начин на действие и още след отстъплението от Ал Ала-мейн през ноември 1942 г. предлага да се заеме позицията там. Когато на 10 март се среща с Хитлер, той успява да го убеди да нареди на Кеселринг немо-билните италиански дивизии на позиции по линията Марет да отстъпят до Уади Акарит и да заемат позиции там. Обаче италианските военачалници пред-почитат да продължат да защитават линията Марет и Кеселринг, който споделя мнението им, принуждава Хитлер да отмени новите заповеди.

Първоначалният план на Монтгомъри носи кодовото наименование «Пю-джилист гелъп» («Боксьорски галоп»). Според него главният удар трябва да бъде фронтален и да бъде нанесен от трите пехотни дивизии на командвания от генерал Оливър Лийс 3-ти корпус. Целта е да се пробие противниковата отбрана близо до морето и да се отвори проход, през който танковите сили на 10-и корпус на генерал Брайън Хорокс да нахлуят и да доразвият успеха. През това време временно сформираният новозеландски корпус под командването на генерал Бърнард Фрайбърг трябва да извърши широка обходнаманевра по посока на Ел Хама (на 40 км навътре от Габес), за да застраши тила на противника и да прикове там резервите му.

Фронталната атака завършва с провал. Предприета в тесен участък

близо до морския бряг от една пехотна бригада и полк от 50 танка, тя успява да направи само незначителен пробив в позицията на противника, който е защитен от клисурата Уади Зигзау, широк 70 и дълбок около 7 м, а отвъд него има противотанков ров. Меката почва на дъното на клисурата и поставените там мини са пречка за настъпващите танкове и подкрепящите ги оръдия, а през това време заетият от пехотата участък в противниковата позиция става обект на силен кръстосан огън. На следващата нощ с пристигналите подкрепления подновената атака успява да разшири малко това предимство и когато бри-танците се вклиняват в редиците на италианците, много от тях се възползват от възможността да се предадат. Пристигането на противотанковите оръдия е забавено още повече от блатистия терен и следобед изнесените напред пехотни подразделения са разбити от една германска контраатака⁵⁹. Тъй като не са получили достатъчно подкрепления, под прикритието на мрака британците се връщат обратно през клисурата. Така до вечерта на 22 март фронталната атака не само не успява да извърши някакъв значителен пробив, но и е принудена да изостави предимството си във вражеските позиции. През това време обходната маневра започва добре, но по-късно е спряна. След продължителен поход от района, в който се намира ариергардът на 8-а армия, през трудна пустинна местност до вечерта на 20 март, когато започва атаката при крайбрежието, новозеландският корпус докарва своите 27 000 души и 200 танка близо до седловина между хълмовете, наречена Сливата, на 50 км западно от Габес и на 25 км югозападно от Ел Хама. Обаче след като разчиства пътя пред себе си, той се натъква на продължителна съпротива в седловината, където италианските защитници са подсилени от 21-ва танкова дивизия, която е оставена в резерв, а след това и от 4 батальона на 164-а лека дивизия «Африка», която е върната обратно от десния фланг на линията Марет.

В ранните часове на 23 март, когато става ясно, че няма възможност за подновяване на атаката по крайбрежието, Монтгомъри решава да промени плана си и да съсредоточи всичките си сили на левия фланг, тъй като там има по-голяма надежда с по-мощни сили да извърши пробив към Ел Хама. Той заповядва на Хорокс с щаба на неговия 10-и корпус и 1-ва танкова дивизия (160 танка), командвана от генерал-майор Реймънд Бригс, същата нощ да започне да се придвижва навътре в сушата и да направи широк кръг в пусти-нята, за да подсили

59. Тя е предприета с малко по-малко от 30 танка и два пехотни батальона на 15-а танкова дивизия.

новозеландците. По същото време 4-та индийска дивизия (командвана от генерал-майор Франсис Такър) трябва да се изтегли встрани от Меденин и да освободи прохода Халуф през Матмата Хилс, чието използване ще скъси с повече от 160 км пътя за снабдяване на частите, извършващи обходната маневра през пустинята. След като освободи прохода, Такър трябва да се придвижи на север през възвишенията, покрай фланга на линията Марет, застрашавайки допълнително противниковия фланг, и да отвори алтернативен път за настъпление, ако по-широката обходна маневра през Сливата бъде спряна.

Новият план е добре замислен. Той показва способността на Монтгомъри да проявява гъвкавост при промяна на целите на настъплението и да сменя местата за оказване на натиск, когато напредването му е спряно. Прави го дори по-добре, отколкото при Ал Аламейн, въпреки че след това омаловажава заслугите за проявената от него гъвкавост, която говори добре за качествата му на пълководец, като твърди, че още от самото начало всичко се развивало «според плана». В много отношения битката при Марет е най-доброто му постижение през войната въпреки неприятностите, произтекли от неуспеха на първоначалния му план, когато се опитва да извърши пробив в един тесен блатист участък близо до брега. Той не се възползва изцяло и от потенциалните предимства на обходната маневра през пустинята, тъй като намеренията му са разкрити, защото не използва достатъчно сили, за да я осъществи по-бързо. Твърде ранното разкриване на обходната маневра става главна пречка за новия план за атака, наречен «Суперчардж II» – наименование, дошло от спомена за крайния успех на битката при Ал Аламейн.

След като на 20 март е разтревожено от пристигането на новозеландците близо до Сливата, командването на силите на Оста бързо стига до заключението, че придвижванията в тази посока, които са забелязани вечерта на 23 и отново на 24 март от наблюдателите по хълмовете, показват, че в плана на Монтгомъри има промяна и че той е прехвърлил главните си усилия срещу фланга откъм пустинята. Поради това 15-а танкова дивизия е върната обратно при Ел Хама и има готовност да подкрепи 21-ва танкова и 164-та лека дивизия два дни преди британските подкрепления да стигнат района, тъкмо навреме за започване на планираната атака на 26 март следобед.

Перспективите пред «Суперчардж II» значително намаляват, след като вече не може да се разчита на изненада, но тази загуба е компенсирана от четири други фактора. Най-същественият е решението на Арним на 24 март да оттегли армията на Месе към позицията при клисурата

Уади Акарит, вместо да рискува тя да попадне в капан, и така отклонява желанието на Месе да продължи да се държи на позициите при линията Марет. Така например от защитниците на седловината се изисква само да спират атаката на британците достатъчно дълго, за да могат немобилните части от линията Марет да бъдат изтеглени. Вторият фактор е, че пътят на атакуващите части се засипва с «бараж» от бомби и оръдейни снаряди от 16 ескадрили изстребители бомбардировачи чрез непрекъснати въздушни нападения от малка височина. На всеки 15 минути две ескадрили извършват по едно нападение. Тази тактика за сломяване на съпротивата на защитата, която е заимствана от германците, се прилага от вицемаршала от авиацията Хари Броудхърст, командващ съюзническата пустинна авиация. Тя се прилага твърде ефикасно, въпреки че среща необрението на надменните кралски военновъздушни асове като нарушаваща доктрината на щаба на военновъздушните сили. Третият фактор е смелото решение настъпването на танковите части да продължи и през нощта – тактика често прилагана с успех от германците, която обаче британците не са много склонни да опитат. Четвъртият фактор е чист късмет – развилнялата се пясъчна буря прикрива съсредоточаването на британските танкови сили в първия етап на настъпването през седловината, която е пълна с вражески противотанкови оръдия и на двата фланга.

Настъпването на съюзническите войски започва на 26 март в 16,00 часа, когато лъчите на залязващото слънце затрудняват наблюдението на отбраняващите се германски войски. В първия ешелон действат 8-а танкова бригада и новозеландската пехота. Към 18,00 часа 1-ва бронетанкова дивизия на генерал Бригс пробива германската отбрана. Благодарение на облаците от прах и на спускащия се вечерен мрак тя успява да преодолее 8 км. От 19,30 часа до полунощ, когато изгрива луната, дивизията се прегрупира, а след това отново тръгва на път. На 27 март на разсъмване, след като благополучно преминава теснината на прохода, тя стига до покрайнините на Ел Хама. Там напредването на британците е спряно за два дни от германски противотанкови подразделения и от контраатаката, която предприемат от фланга срещу британците около 30 танка на 15-а танкова дивизия. Благодарение на това повечето части на Оста, заели позиция по линията Марет, имат възможност да избегнат обкръжението и да отстъпят на позицията Уади Акарит. Британците пленяват около 5000 италианци главно в началната фаза на битката и 1000 германци в сраженията близо до Ел Хама, но заради техните отчаяни усилия да защитават коридора към крайбрежието главните сили на

Оста се изтеглят благополучно с малко загуби на бойна техника. Ако британците бяха успели бързо да се придвижат до морето, резултатът нямаше да е такъв, но времето е пропуснато. Едва след повече от седмица Монтгомъри успява да започне бойни действия срещу германско-италианските войски на новите им отбранителни позиции.

Междувременно Патън подновява настъплението към крайбрежието и тила на противника, подсилен за целта с американската 9-а и 34-та пехотна дивизия. Главният удар трябва да бъде от Ел Гетар към Габес, като силите на 1-ва и 9-а пехотна дивизия отворят път за 1-ва бронетанкова дивизия. 34-та пехотна дивизия трябва да превземе прохода Фондук, на 160 км на север, и така да отвори път към крайбрежната равнина. Започналата на 27 март атака при Фондук скоро обаче е спряна от една твърде рехавата защита и на следващия ден е прекратена. Тогава 34-та дивизия отстъпва на 6 км в западна посока, за да прегрупира силите си – изтегляне, което кара противниците и в един доклад от фронтовата линия да стигнат до заключението, че «Американецът се отказва от боя веднага щом го нападнат».

Настъплението на главните сили от Ел Гетар, което започва на 28 март, също е спряно от противника, след като в тежки боеве е било спечелено малко пространство. В същото време Монтгомъри успява да направи пробив при Ел Хама и стига до Габес. Александър заповядва на Патън да придвижи танковата си колона към крайбрежието, без да дочака пехотата да разчисти пътя ѝ. Този опит е осуетен от добре организираната противотанкова отбрана на противника и след три дни напразни усилия на третия ден пехотата е включена в битката, за да разчисти пътя на танковете. Независимо от гневните заповеди на Патън пехотата също не успява да постигне нищо на практика. Въпреки това поради опасенията от пробив германците изпращат в района 21-ва танкова дивизия със задача да подкрепи 10-а дивизия. Това ново отслабване на германския танков резерв създава благоприятни условия за фронтално настъпление на войските на Монтгомъри, които разполагат с 570 танка и 1470 оръдия, срещу позицията при Уади Акарит.

Местността в района на Уади Акарит е благоприятна за водене на отбрана. Тя е равнинна крайбрежна ивица, широка около 6 км, защитена от непроходими солени блата и спускащи се към тях скалисти хълмове със стръмни склонове. Обаче германското командване твърде късно решава да остави позицията при Марет, поради което разполага с твърде малко време за укрепване и създаване на необходимата дълбочина за отбраната на позицията при Уади Акарит. Освен това отбраняващите се

войски започват да изчерпват боеприпасите си, тъй като са изразходвали значителни количества в предишните боеве на неизгодни за тях позиции.

Първоначално Монтгомъри, както и при линията Марет, смята да пробие отбраната на противника на тесен участък до крайбрежието и след това да развие успеха, вкарвайки танкове в пробива. Задачата да извърши пробива е възложена на 51-ва дивизия, а индийската 4-та дивизия под командването на Такър трябва да овладее източния край на веригата от хълмове и да прикрие фланга на 51-ва дивизия. Но Такър настоява пробивът да бъде разширен и в плана за действията да бъде включено завземането на основните височини в центъра на настъплението. Той се аргументира с това, че при бойни действия в планинска местност може да се постигне успех само ако се завземат околните височини. Такър вярва, че неговите войски, натрупали опит в нощни действия в планински условия, ще успеят да се справят с това трудно препятствие.

Монтгомъри приема предложението на Такър и разширява пробива. За действия в първия ешелон са предвидени трите пехотни дивизии на 30-и кор-пус. Нещо повече, Монтгомъри взема смелото решение да не чака ново пълно-луние и да започне настъплението през нощта независимо от допълнителните трудности при командването на войските.

На 5 април с настъпването на тъмнината части на индийската 4-та дивизия преминават в настъпление и много преди разсъмване на 6 април се вклиняват дълбоко в позициите на противника, като пленяват около 4000 души, предимно италианци. В 4,30 часа, поддържани от 400 оръдия, в настъпление преминават 50-а и 51-ва дивизия. Частите на 50-а дивизия са спрени при противотанковия ров, но 51-ва дивизия скоро успява да пробие отбраната на противника, макар и на по-малка дълбочина от индийската 4-та дивизия. Пробиването на отбраната на противника на две места създава благоприятни условия за включване на танковите части на 10-и корпус, командвани от Хорокс, със задачата да развият успеха на настъплението. Във втория ешелон 10-и корпус е разположен именно с тази задача.

В 8.45 часа Хорокс пристига в щаба на Такър. В дневника за бойните действия е записано следното: «Командирът на индийската 4-та дивизия доложи на командира на 10-и корпус, че отбраната на противника е разкъсана и че пътят е свободен за въвеждане в бой на силите на 10-и корпус, а това даде възможност за завършване на кампанията в Северна Африка. Дойде време да нанесем решаващия удар, за който не трябва да жалим нито сили, нито средства. Командирът на 10-и корпус поиска по

телефона разрешение от командващия армията да въведе в боя съединенията на 10-и корпус, за да развие успеха на настъплението».

Нопридвижването на частите и съединенията на корпуса на изходните позиции и тяхното въвеждане в боя са забавени. В донесение на Александър се казва: «В 12,00 часа Монтгомъри включи в сражението 10-и корпус». Дотогава германската 90-а дивизия контраатакува частите на британската 51-ва дивизия и ги изтласква от заетите позиции. Следобед, когато главните подразделения на 10-и корпус преминават през пробива, извършен от 51-ва дивизия, противникът ги контраатакува с последния си резерв – 15-а танкова дивизия. Същевременно през този ден не е предприето нищо, за да се използват силите на 10-и корпус за развиване на успеха в участъка на 4-та индийска дивизия.

Монтгомъри се подготвя добре, за да доразвие успеха на настъплението на следващия ден. Началото на настъплението трябва да бъде предшествано от мощна артилерийска подготовка и удари на бомбардировачите. Но сутринта се установява, че противникът е напуснал позициите, и вместо да се извърши заплануваният съкрушителен удар, се налага да се преследват главните му сили, които отново успяват да се измъкнат.

Въпреки че Монтгомъри пропуска възможността да постигне решаваща победа, противникът също не успява да запуши пробива на позицията при Уади Акарит, тъй като се налага да прехвърли 2 свои танкови дивизии (10-а и 21-ва), които да отблъснат заплахата, създадена от американските войски в неговия тил. Месе донася на Лрним, че поради липса на резерви повече не може да задържа позицията при Уади Акарит, и получава съгласие да отстъпи към Анфидавил, на 240 км по на север. Това е следващият рубеж, на който тясната крайбрежна равнинна ивица се прикрива от верига от хълмове.

Германско-италианските войски започват отстъплението веднага с падането на мрака. На 11 април те вече са заели позицията Анфидавил, въпреки че повечето подразделения и части изминават целия път пеш. Главните подразделения и частите на 8-а армия, които имат в първия ешелон два корпуса, се срещат с противника едва след два дни, макар да са напълно моторизирани и значително да превъзхождат германските ариергарди, които периодично завързват боеве, за да задържат движението на преследващите ги британски войски. За да пресече пътя на отстъпващите противникови сили, Александър хвърля в настъпление 9-и корпус на 1-ва армия със задачата да завладее прохода Фондук и след това, движейки се в източна посока през Кайруан, да излезе на

крайбрежието при Сус, на 30 км южно от Анфидавил. В състава на този наскоро сформиран корпус влизат британската 6-а бронетанкова дивизия, една пехотна бригада на 46-а дивизия и 34-та американска пехотна дивизия и има 250 танка. Корпусът се командва от генерал Крокър. Задачата на пехотата е да завземе височините от двете страни на прохода Фондук и да осигури влизането на танковите части в битката.

Според плана спешно подготвеното настъпление трябва да започне в нощта срещу 8 април. Но частите на 34-та дивизия започват настъпление три часа по-късно от предвиденото, когато вече се разсъмва, и са спрени от противниковия огън. Явно под впечатлението на неуспешното настъпление, в което са участвали 10 дни преди това, те не се решават да продължат напред. Прими-наването на тази дивизия към отбрана позволява на германците да пренесат огъня в района на настъплението на 46-а дивизия и да спрат стремителното и придвижване напред с цел да завземат височините северно от прохода. Крокър решава да въведе в сражението танкове и да си пробие път през прохода, без да дочака пехотата да разчисти пътя. Целият смисъл на операцията е да се излезе бързо през прохода на крайбрежната равнина.

На 9 април 6-а бронетанкова дивизия под командването на генерал-майор Кейтли, след като загубва 34 танка (но само 67 души), успява да изпълни задачата. (Тези загуби могат да се смятат за немного тежки, като се има пред-вид трудното придвижване през минните полета и под огъня на привотан-ковите оръдия, защитаващи прохода.) Танковете на противника успяват да направят пробив през прохода едва в края на деня и Крокър решава да отложи развитието на успеха за сутринта. Танковите подразделения са придвижени зад прохода. Тази предпазливост е в рязък контраст с дотогавашните смели и решителни действия. На колесните машини предстои да разширят коридора в минното поле, а според данни на разузнаването германските танкови подразделения, които отстъпват от юг, вече се приближават към Кайруан. На 10 април на разсъмване 6-а бронетанкова дивизия подновява движението в из-точно направление, но когато стига Кайруан, отстъпващите колони на германските войски вече благополучно са минирали този пътен възел.

Неголемият германски отряд (2 пехотни батальона и противотанкова рота), който държи сектора на Фондук, също отстъпва, като изпълнява заповедта на Байерлайн да не допусне придвижване на частите на 9-и корпус до сутринта на 10 април и да прикрие отстъплението на армията на Месе по крайбрежието. Успешното изтегляне на този отряд от сражението, заплашван от превъзхождащи сили фронтално и в тил, е

забележително постижение на германското командване.

Така двете армии на германско-италианските войски се съединяват, за да отбраняват един участък във формата на дъга, дълъг около 160 км – от край-брежието северно от Анфидавил на юг. Това обстоятелство временно подо-брява до известна степен положението на германско-италианските войски.

Наистина то им струва огромни загуби в предишните боеве, особено в бойна техника и оръжие. Дори стесненият фронт на отбраната се оказва твърде голям за оцелелите войски в условията на все повече увеличаващото се превъзходство на съюзниците в жива сила и техника непосредствено преди решаващия шурм. Нещо повече, частите на Арним са принудени да оставят позициите при Меджез ел Баб, които те заемат в резултат на контранастъплението през февруари. През март и в първите дни на април части и съединения на британския 5-и корпус под командването на генерал-лейтенант Олфри изтласкват германските войски и съюзниците имат добри възможности да развият настъплението в източно направление към град Тунис и Бизерта. Политически и психологически съображения имат огромно влияние върху избора на района, където съюзниците биха могли да нанесат решаващия удар за завършване на цялата кампания. В писмо от 23 март и в други писма до Александър Айзенхауер настоява главните сили да бъдат съсредоточени на север, в района на действията на войските на 1-ва армия, и в него да бъде прехвърлен корпусът на Патън. Айзенхауер смята, че това е необходимо за повдигане на моралния дух на американските войски.

Когато разработва плана за операцията, Александър се съобразява с желанията на Айзенхауер и на 10 април заповядва на Андерсън да се готви да нанесе главния удар приблизително на 22 април. Александър отчита и постоянните оплаквания на Патън, че неговият 2-ри корпус трябва да изпълнява волята на командването на 1-ва армия, и дава пълна самостоятелност на честолобивия американец. Същевременно отхвърля молбата на Монтгомъри да му бъде дадена на подчинение 6-а бронетанкова дивизия, която току-що се е съединила с войските на 8-а армия. Нещо повече, на Монтгомъри е заповядано да предаде една от своите бронетанкови дивизии на разположение на 1-ва армия, тъй като на войските на 8-а армия им предстои да изпълнят спо-магателна задача. В случая интересите на политиката и на стратегията напълно съвпадат. Северният участък от фронта осигурява изключително добри условия за използване от превъзхождащите сили на съюзниците, тъй като там се създава голям оперативен простор и пътищата за снабдяване са къси, докато на

южния участък на фронта, в района на Анфидавил, условията са много по-сложни, особено за действия на танковете.

Войските на американския 2-ри корпус започват да се прехвърлят от южния участък на фронта на северния. За целта е разработен подробен график, който предвижда придвижването на около 2400 машини дневно по тила на британските войски. Това изисква огромни усилия от страна на офицерите в щаба на корпуса. (Командир на корпуса става Брамбли, а Патън се връща в щаба на главнокомандващия съюзническите войски и участва в разработването на операцията по нахлуването на американските войски в Сицилия.) Британският 9-и корпус също е прехвърлен на северния участък на фронта и заема позиции между британския 5-и и френския 19-и корпус. Френските части са в непосредствено съседство до 8-а армия в дясното крило на съюзническите войски.

Според последния вариант на плана, утвърден от Александър на 16 април, се предвижда да се започне настъпление от четири страни, които трябва да се съберат в едно. 8-а армия трябва да нанесе удар през нощта срещу 19 април със силите на 10-и корпус под командването на Хорокс през Анфидавил и по-нататък на север към Хамамет и Тунис, за да отреже полуостров Кап Бон и да не допусне отстъпващите войски на страните от Оста да организират продължителна отбрана в този район. За изпълнението на тази задача е необходимо придвижване в дълбочина на около 80 км на много тесен участък. Войските на 19-и корпус трябва да оказват постоянен натиск върху противника и да бъдат готови да развият успеха на настъплението на своите съседи. Британският 9-и корпус (съставен от една пехотна и 2 бронетанкови дивизии) преминава в настъпление на 22 април в района на Пон дю Фа и Губелат, за да осигури вклиняването на бронетанковите войски в пробива. Британският 5-и корпус, намиращ се отляво на 9-и корпус, има в състава си 3 пехотни дивизии и една танкова бригада. Той нанася главния удар на този участък и трябва да премине в настъпление също на 22 април в района на Меджез ел Баб в ивица от 25 км, отбранявана от 2 полка на германската 334-та дивизия. Американският 2-ри корпус трябва да премине в настъпление на северния участък на фронта на 23 април. Той трябва да действа в ивица, широка до 65 км, отбранявана от 3 полка от дивизията на Мантойфел и от един полк от 334-та дивизия. Там числеността на германските войски е 8000 души, докато войските на американския 2-ри корпус наброяват 95 000 души. Перспективите на това общо настъпление, осъществявано почти едновременно на двата участъка, изглеждат благоприятни. Съюзниците разполагат с 20 дивизии, в бойните части на

които има 300 000 души и 1400 танка. А според данните на съюзническото разузнаване общата численост на наличния състав на 9-те германски дивизии, които са главните сили в отбраната на фронта с дължина 160 км, е не повече от 60 000 души. Те имат на разположение по-малко от 100 танка. В един германски документ се казва, че от тези 100 танка само 55 са били годни за действие. Нещо повече, предприетата от Арним в нощта срещу 20 април в района на Меджез ел Баб контраатака е отблъсната от съюзническите войски, макар че под прикритието на тъмнината германците успяват да се придвижат 8 км напред. Арним не успява да попречи на под-готовката и осъществяването на настъплението на американските войски в този район.

Въпреки това настъплението на съюзническите войски, което започва точно по плана не се развива според замисъла. Германците се отбраняват упорито и успяват да използват благоприятните условия на местността, за да удържат на натиска на превъзхождащите ги сили на противника. Така «последният» вариант на плана на Александър не е осъществен и той става «предпоследен». Атаката на 8-а армия при Анфидавил с 3 пехотни дивизии среща упоритата съпротива на противника на хълмовете, граничещи с бреговата ивица, и е спяна, като съюзниците понесат тежки загуби. Така е опровергано оптимистичното очакване на Монтгомъри и Хорокс, че противникът може да бъде изтласкан бързо от тази теснина. Тук италианците се сражават също толкова ожесточено, колкото германците. По-навътре в сушата струпаните танкови сили на британския 9-и корпус успяват да пробият вражеския фронт на 13 км дълбочина в района на Курзия, северозападно от Пон дю Фа, но след това са спрени от намесата на единствения по-значителен танков резерв на Арним – 10-а танкова дивизия, която вече е в силно намален състав и разполага едва с една десета от танковите си сили (при нормални обстоятелства има 360 годни за действие танка). Главните атакуващи части на британския 5-и корпус напредват твърде бавно поради твърдата съпротива на двата германски пехотни полка, които защитават този централен сектор, и след четири дни ожесточени сражения успяват да се придвижат само 10–12 км отвъд Меджез ел Баб. След това са спрени окончателно, а на места дори са принудени да се върнат назад след намесата на една набързо окомплектувана танкова бригада, състояща се от повечето останали танкове на армейски корпус «Африка». В северния сектор в първите два дни на настъплението американският 2-ри корпус напредва твърде малко през много трудния терен, а на 25 април установява, че противникът се е измъкнал незабелязано на друга отбранителна линия,

на няколко километра по-нататък. Накратко казано, офанзивата на съюзниците е спряна навсякъде, без да успее да направи решителен пробив на нито едно място.

Обаче силите на Оста са толкова изтощени и възможностите им за възста-новяване – толкова малки, че те не са в състояние да провалят плановете на съюзническите войски. До 25 април двете им армии разполагат с гориво само за 25 км, а останалите им муниции едва биха стигнали за три дни сражения. До тях почти не стигат запаси, с които да попълнят горивото и мунициите си, от които зависят надеждите им за осъществяване на ответни удари. Запасите от храни също са отчайващо малко. По-късно Арним казва, че «дори без офанзивата на съюзниците най-късно до 1 юни трябваше да капитулирам, защото нямаше какво да ядем».

В края на февруари Ромел и Арним докладват, че са нужни най-малко 140 000 т запаси месечно за поддържане боеспособността на силите на Оста, ако Върховното командване реши да бъде задържан Тунис. Властите в Рим които си дават сметка за транспортните трудности, ги намаляват на 120 000 т, като предвиждат, че една трета от тях може да бъде потопена. В крайна сметка през март до войските на Оста достигат едва 29 000 т, като една четвърт от това количество е изпратено по въздуха. За разлика от тях през този месец само американците получават през северноафрикански пристанища запаси от 400 000 т. През април запасите за силите на Оста намаляват на 23 000 т, а през първата седмица на май те са едва 2000 т. Това е резултат от блокадата по въздух и море (главно британска), наложена в Средиземно море с отличното съдействие на разузнаването, което успява да предугади откъде ще минат корабите с доставките. Тези данни дават много по-ясно обяснение за вне-запния срив в съпротивата на войските на Оста, отколкото доводите на съюзническите командири.

В известна степен косвен принос за оформянето на новия «окончателен план» на Александър дава спирането на настъплението в теснината при Анфидавил. На 21 април, когато провалът на настъплението на 3-те дивизии там става очевиден, Монтгомъри е принуден да го прекрати поради нарастващите загуби. Това спиране помага на Арним да прехвърли всичките си останали танкове на север, за да попречи на главното британско настъпление да извърши пробив източно от Меджез ел Баб, както вече споменахме. Монтгомъри възнамерява да поднови усилията си на 29 април, като ги съсредоточи в тясната крайбрежна ивица, без да се опитва да овладее височините навътре в сушата. Това нареждане,

въпреки че се приема от Хорокс, среща силни възражения от страна на командващите двете предни дивизии Такър и Фрайбърг. Техните аргументи са подсилени от спирането на новата атака още в началото. На следващия ден, 30 април, на фронтовата линия пристига генерал Александър, за да обсъди ситуацията с Монтгомъри, след което дава заповед двете най-подходящи за това дивизии на 8-а армия да бъдат прехвърлени към 1-ва армия за ново, подсилено настъпление в сектора на Меджез ел Баб. За този алтернативен ход Такър настоява още преди неуспешната атака при Ан-фидавил. Той е можел да бъде предприет много по-рано, тъй като настъплението при Анфидавил не успява да постигне дори и по-малката си цел да прикове вниманието на силите на Оста там и да попречи за подсилването на централния сектор.

След като решението е взето, се пристъпва бързо към изпълнение на новия план. Двете определени за целта дивизии – 4-та индийска и 7-а бронетанкова, тръгват на дълъг поход на запад още същия ден, преди да се стъмни. За 7-а бронетанкова дивизия, която до този момент стои в резерв отзад, това означава маневра от 500 км през труднопроходими пътища, но тя успява да я извърши за два дни, като танковете са пренесени с транспортни платформи. Двете дивизии са прехвърлени към 9-и корпус, който има задачата да нанесе решителния удар и сам отстъпва на север, за да съсредоточи силите си за целта зад сектора, зает от 5-и корпус. Хорокс лично е включен в това прехвърляне, за да поеме командването на 9-и корпус, тъй като Крокър е ранен при изпитание на нова минохвъргачка – твърде лош късмет, когато пред него се е открила голяма възможност.

Междувременно през нощта на 26 април 2-ри американски корпус под командването на Бродли подновява настъплението в северния сектор. През четирите дни позиционна война усилията му да напредне през този хълмист район срещат такава силна съпротива от страна на противника и изразходват до такава степен мунициите за частите му, че той е принуден да се оттегли на нова, по-леснозащитима позиция източно от Матьор. Изтеглянето е извършено с вещина през нощта на 1 и 2 май, без противникът да му попречи, но новата позиция е само на 25 км от пристанище Бизерта. Така на отбраната опасно и липсва дълбочина както преди в сектора Меджез ел Баб, който се намира срещу град Тунис.

При такава липса на дълбочина в отбраната недостигът в снабдяването е фатален за защитниците и това още повече подчертава решавашото значение на новата офанзива, започната от съюзниците на 6 май. В случай че отбраната бъде пробита, вече няма възможност за гъвкави

действия и маневриране в отстъпление. Въпреки че силите на Оста успяват да отблъснат предишните атаки, този успех е постигнат с цената на почти пълното изчерпване на и без-друго скромните им запаси, което ги оставя с муниции, достатъчни само за кратък отговор на масирания огън на нападателите, и с гориво, с което могат да предприемат съвсем кратки контраатаки. Освен това те са лишени от защита от въздуха, тъй като в град Тунис няма летища, които могат да бъдат използвани, и самолетите, които са останали, са прехвърлени в Сицилия.

Предстоящият удар не изненадва командирите от Оста, защото от засечени съюзнически радиосообщения са разбрали, че става прехвърляне на значителни сили от 8-а към 1-ва армия. Това, че очакват удара, малко им помага обаче за отбиването му, след като не разполагат със средства за това.

Според новия план на генерал Александър – «Вулкан», пробивът трябва да се направи чрез мощен удар от 9-и корпус, който трябва да премине през позициите, заемани от 5-и корпус, и да атакува по протежение на по-тесен от 3 км фронт в долината южно от река Меджерда. Нападението трябва да се извърши в състен боен ред, в който са включени 4-та британска и 4-та индийска дивизия с 4 подсилващи батальона от леки танкове, следвани плътно от 6-а и 7-а бронетанкова дивизия. Танковите части разполагат с над 470 танка. След като двете пехотни дивизии пробият отбраната на около 5 км в дълбо-чина, двете бронетанкови дивизии трябва да преминават през местата на проби-вите и да стигнат до района на Сент Сипрен, на 20 км от стартовата позиция и на половината път до град Тунис. В инструкциите си генерал Александър подчертава, че «главната цел е да бъде превзет Тунис», за да се попречи на всякакво прегрупиране на противниковите сили, без да се спира, за да се лик-видират отделни огнища на съпротива, които противникът може да продължава да държи“.

Преди атаката на 9-и корпус 5-и корпус получава заповед да завладее вечерта на 5 май фланговата височина при Джебел Бу Ауказ – задача, която е постигната след тежки сражения. След това основната задача на 5-и корпус е „да държи отворен коридора“, през който трябва да атакува 9-и корпус. Впоследствие се оказва, че това не представлява проблем, тъй като противникът вече не е в състояние да организира ефикасна контраатака.

Отварянето на коридора би се оказало по-трудно, ако нападението на 9-и корпус беше предприето през деня, каквото е било първоначалното намерение, тъй като 1-ва армия няма опит в нощните атаки. Обаче по

настояване на Такър планът е променен и началото на нападението е насрочено за 3 часа сутринта, за да може максимално да се използва прикритието на тъмнината в безлунната нощ. Също по негово настояване обичайната масирана артиле-рийска подготовка е заменена с последователно съсредоточаване на огъня върху предварително известните укрепени пунктове на противника. Снабдяването с муниции е удвоено, като за всяко оръдие има по 1000 снаряда. При този концентриран огън на по-малко от 2 кв. м от фронта се пада по един снаряд, така че защитниците са засипани с пет пъти по-силен артилерийски огън, отколкото при Ал Аламейн предишната есен. Парализиращият ефект от този интензивен обстрел от 400 оръдия, които оказват непосредствена помощ на атаката, е подсилен и от ужасните въздушни бомбардировки на разсъмване, които се извършват от над 200 бойни полета. До 9,30 часа сутринта 4-та индийска дивизия успява да направи дълбокопробив с цената на малко повече от 100 убити и докладва, че отпред не се забелязват признаци за сериозна съпротива, като съобщава на командването на корпуса, че танковете могат „да се придвижат толкова бързо и толкова надалеч, колкото пожелаят“. Преди 10 часа сутринта предните части на 7-а бронетанкова дивизия започват да преминават през коридора, отворен от пехотата. На десния фланг 4-та британска танкова дивизия закъснява и напредва по-бавно, обаче е подпомогната от настъплението на съседа ѝ отляво, като успява да достигне поставената ѝ цел преди пладне. Тогава на танковите дивизии най-после е разрешено да продължат да напредват. Следобед те са спрени за през нощта близо до Масиколт, който се намира на по-малко от 10 км от началната линия на атаката и на 5 км отвъд линията, достигната от пехотата, обаче е измината само една четвърт от пътя, оставащ до Тунис. В историята на 7-а дивизия тази изключителна предпазливост се обяснява с твърдението, че командирът бил счел за по-разумно да държи двете бригади на позициите, които са твърдо заети, вместо да ги отслаби с бързо придвижване напред и така да усложни задачата на снабдяването. Това обяснение показва съвсем ясно неспособността да се спазват елементарните принципи за доразвиването на успеха. Както и при Уади Акарит, Хорокс и командирите на бронетанковите дивизии реагират мудро на появилата се възможност и продължават да действат с темпо, по-типично за пехотата, отколкото за възможностите на механизирани части.

От подобна предпазливост няма нужда. Секторът на 13 км южно от река Меджирда, където е нанесен ударът на фронт, широк по-малко от 3 км, се защитава от 2 слаби пехотни батальона и един противотанков

батальон на 15-а бронетанкова дивизия, подкрепяни от по-малко от 60 танка – почти цялото количество танкове, останали на силите на Оста. Освен това липсата на гориво пречи на Арним да прехвърли на север небронирани подразделения от 10-а и 21-ва танкова дивизия, както е планирано. Фаталният недостиг на гориво се оказва по-резултатен за задържането им на едно място от сложния план за отвлечане на вниманието, който британците са съставили, за да изглежда така, че планират атака в сектора при Курзия.

На разсъмване 6-а и 7-а бронетанкова дивизия възобновяват настъплението, обаче отново проявяват изключителна предпазливост и са задържани до следобед от шепа германци с 10 танка и 5 оръдия при Сент Сипрен. Заповедта за атака срещу Тунис е дадена в 3,15 часа следобед. Половин час по-късно бронирани коли на 11-и хусарски полк влизат в града, което е още едно доказателство за водещата роля, която той играе от самото начало на войната в Северна Африка, започнала преди близо три години. Почти едновременно с него в града влиза и полкът бронирани коли на 6-а бронетанкова дивизия, известен като „Фермерите от Дербишир“. Следват ги танкове и моторизирана пехота, които завършват превземането на града. Войниците са затруднени повече от прегръдките и задръстванията, предизвикани от ентузиазираното население, което ги засипва с цветя и целувки, отколкото от спорадичната съпротива, оказвана в малки огнища от обърканите и дезорганизираните германци. Същата вечер са взети голям брой пленници, а на следващата сутрин – още повече. През това време по-голямата част успяват да избягат на север и на юг от града. Намиращите се в района остатъци от противниковите сили също отстъпват в различни посоки, след като редиците им са разкъсани от настъпващите в Тунис съюзнически сили.

Междувременно 2-ри американски корпус възобновява атаката си в северния сектор, която съвпада с британското настъпление. На 6 май е отбелязан слаб напредък и съпротивата все още е силна, обаче на следващия ден следобед разузнаването на 9-а пехотна дивизия установява, че пътят е отворен, и влиза в Бизерта в 16,15 часа, тъй като противникът е напуснал града и се е изтеглил на югоизток. Официалното влизане в града е запазено за френския корпус „Африка“, който пристига на 8 май. 1-ва бронетанкова дивизия, която настъпва откъм Матъор, е спряна на няколко пъти в първите два дни. Същото става и с 1-ва и 34-та пехотна дивизия по на юг. На 8 май 1-ва бронетанкова дивизия среща все по-малка съпротива и напредва по-лесно, тъй като мунициите и горивото

на противника са изчерпани, а 7-а британска бронетанкова дивизия завива на север от Тунис по крайбрежието.

Попаднали между британските и американските предни колони и останали без средства за защита и отстъпление, силите на Оста започват масово да се предават. Предният ескадрон на 11-и хусарски полк пленява 10 000 души преди падането на нощта. Рано на следващата сутрин на 9 май част от друг ескадрон влиза в Порто Фарина близо до едноименния нос, на 30 км източно от Бизерта, където взема в плен още 9000 души, струпани на брега. Някои от тях геройски се опитват да строят салове. Британците с облечени предават тази тъпла пленници на американската бронетанкова част, която пристига скоро след това. В 9,30 часа сутринта генерал Фон Верст, командващ 5-а бронетанкова армия и северния сектор, дава сигнал на Арним: „Нашите танкове и артилерия са унищожени. Останали сме без муниции и гориво. Ще се сражаваме докрай“. Последното изречение е смело, но абсурдно, защото войниците не могат да се бият без муниции. Верст скоро разбира, че неговите войници са разбрали колко глупави са подобни героични заповеди, и масово се предават. Затова към обед той се съгласява с официалната капитулация на останалите части, като с тях общият брой на пленниците достига 40 000 души.

След разцепването в района южно от Тунис остава много по-голяма част от силите на Оста. Тази зона е и по-добре защитима поради характера на местността, затова командирите на съюзниците очакват там по-продължителна съпротива. И там изразходването на противниковите муниции и гориво става обаче причина за бърза капитулация след кратка съпротива. Разгромът е ускорен от общото чувство за безнадеждност, тъй като дори и в местата, където все още има някакви запаси, войските на Оста знаят, че не е възможно да се използват. По същата причина няма никакви шансове за спасение.

Сега целта на генерал Александър е да попречи на армията на Месе, южното крило на силите на Оста, да отстъпи на големия полуостров Кап Бон и да организира там последен силен отпор. Затова веднага след като е завзет град Тунис. 6-а бронетанкова дивизия получава заповед да се насочи на югоизток и да се придвижи към Хамам Лиф – по-близкия ъгъл на основата на полуострова, а през това време 1-ва бронетанкова дивизия също да се отправи в тази посока. При Хамам Лиф хълмовете са толкова близо до морето, че равната част на крайбрежната ивица е широка не повече от 300 м. Това дефиле се държи от германско подразделение, подкрепяно от 88-милиметрови оръдия, които са изтеглени от

противовъздушната отбрана. В продължение на два дни то блокира всички усилия да се премине оттам. Пехотата на 6-а бронетанкова дивизия завзема височините над града и оттам артилерията започва да обстрелва методично улиците. След това една колона танкове е изпратена да мине по брега в самия му край, там, където се разбиват вълните и където те са по-защитени от огъня на единственото все още стрелящо германско оръдие. До настъпването на нощта на 10 май настъплението е разширено през основата на полуострова до Хамамет, като по този начин е отрязан пътят за отстъпление на оцелелите противникови сили. Парализирани от липсата на гориво, те не могат да се изтеглят от полуострова. На следващия ден 6-а бронетанкова дивизия настъпва на юг в тила на силите на Оста, които са спрели настъплението на британската 8-а армия близо до Анфидавил. Въпреки че те все още имат малко муниции, категоричното доказателство, че са затворени в капан без надежда да се измъкнат от него, става причина за бързата им капитулация.

До 13 май всички оцелели командири на Оста и техните войници се предават. Само неколкостотин успяват да избягат по море и със самолети в Сицилия. Там са и 9000 ранени и болни, които са евакуирани още в началото на април. Не може да се каже със сигурност какъв е точният брой на пленените в последната фаза. На 12 май щабът на генерал Александър докладва на Айзенхауер, че от 5 май нататък военнопленниците са се увеличили на 100 000 души и има вероятност, когато преброяването приключи, да достигнат 130 000. В един по-късен доклад се говори за около 150 000 души. В телеграма след войната обаче Александър твърди, че общият брой на военнопленниците е четвърт милион. В мемоарите си Чърчил посочва същото число, но уточнява, че става дума за приблизителен брой. Айзенхауер споменава числото 240 000, от които приблизително 125 000 са германци. Армейски корпус „Африка“ докладва обаче на 2 май в Рим, че числеността на силите му през април е била между 170 000 и 180 000 души, а това е било преди тежките сражения през последната седмица на кампанията. Затова е трудно да се разбере как броят на взетите в плен надхвърля посочените сили с 50 %. Административният персонал, който отговаря за изхранването на войската, не подценява тези данни. Тук си струва да се отбележи, че в последните етапи на войната има също голямо несъответствие между последните известни данни за числеността на германските войски и твърденията на съюзниците за броя на взетите в плен.

Какъвто и да е обаче точният брой на военнопленниците в Тунис, със сигурност може да се каже, че е много голям. Най-важната

последница от това е че по такъв начин в театъра на военните действия в Средиземноморието Оста е лишена от основното ядро на своите изпитани в боевете войници, които в противен случай биха могли да бъдат използвани, за да попречат на предстоящия съюзнически десант в Сицилия – първия решителен етап от влизането на съюзниците отново в Европа.

ДВАЙСЕТ И ШЕСТА ГЛАВА Отново в Европа през Сицилия

След събитията в Северна Африка завладяването на Сицилия от съюзниците през 1943 г. изглежда на пръв поглед лесна задача. В действителност това повторно влизане в Европа е рискован скок, пълен с неизвестности. Успешният изход от това начинание се дължи на поредица фактори, които дълго време остават скрити. На първо място това са безогледните опити както на Хитлер, така и на Мусолини „да спасят престижа“ си в Африка. След това идват подо-зренията и страхът на Мусолини от германските му съюзници, както и нежеланието му да ги остави да играят водеща роля в защитата на италианската територия. На трето място е убеждението на Хитлер, по което той се различава от Мусолини, че Сицилия не е истинската цел на съюзниците. Това погрешно убеждение се дължи на блестящо изпълнения британски план за заблуждаване на противника.

Най-голямо значение има първият фактор. Една от най-големите иронии за цялата война е фактът, че Хитлер и германският Генерален щаб, които винаги са се страхували да изпращат експедиционни сили на места в обсега на британския военноморски флот и се въздържат да изпратят на Ромел дос-гатачно подкрепления след победите му, в последната фаза прехвърлят в Африка толкова много войски, че поставят на карта възможностите си да защитават Европа.

Смешно е и това, че към тази фатална грешка са подтикнати от неочаквания си успех при спирането на първоначалното настъпление на Айзенхауер в Тунис, след като през ноември 1942 г. са били заварени неподготвени за британско-американското нахлуване във Френска Северна Африка. Докато авангардът на съюзниците напредва предпазливо от Алжир на изток, германците реагират бързо на заплахата, като започват да прехвърлят по въздуха войски през Средиземно море с надеждата да попречат на съюзниците да завземат бързо пристанищата Тунис и

Бизерта. Те успяват да завземат планинските проходи, което води до продължителна позиционна война.

Успехът на това изпреварващо действие окуражава Хитлер и Мусолини, които започват да си мислят, че могат да продължат да държат Тунис без-крайно дълго. По тази причина те започват широкомащабна операция по пре-хвърлянето на подкрепления, сравними с нарастващите сили на Айзенхауер. Колкото повече се ангажират в Тунис, толкова повече чувстват, че не могат да се изтеглят без загуба на престиж. Същевременно става все по-трудно както да се изтеглят, така и да задържат позициите си, тъй като превъзхождащите ги военноморски и военновъздушни сили на съюзниците блокират още по-здраво морските пътища между Сицилия и Тунис.

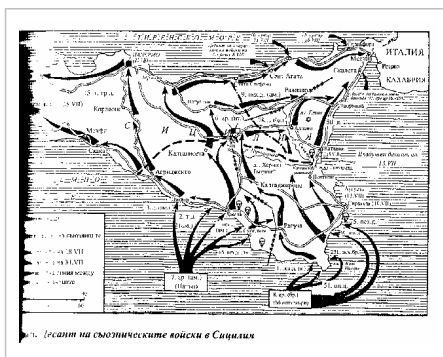
Изграденият от германско-италианските войски плацдарм в Тунис създава големи главоболия на съюзниците през цялата зима и дава подслон на ос-гатаците от армията на Ромел в края на дългото й 3000 км отстъпление от Ал Аламейн. Независимо от всичко след време неспособността на съюзниците да превземат бързо Тунис се превръща в тяхно голямо предимство, тъй като Хитлер и Мусолини не се вслушват в доводите за евакуиране на германските и италианските войски, докато все още има време и възможности да бъдат измъкнати от там.

Ромел прави последен опит да убеди Хитлер в тази необходимост, пристигайки в щаба му в Източна Пруссия на 10 март 1943 г. Записките в дневника му показват, че е било напразно: „Подчертах колкото е възможно по-настоятелно, че «африканските» войски трябва да бъдат преоборудвани в Италия, за да им се даде възможност да защитават южния европейски фланг. Стигнах дори дотам да му дам гаранция – нещо, което обикновено не обичам да правя, че с тези войски ще отблъсна всеки опит на съюзниците да навлязат в Южна Европа. Обаче всичко беше напразно“.

Докато съюзническите армии затыгат обръча и се готвят окончателно да ликвидират плацдарма, войските на Оста стоят там все по-обезнадеждени в очакване на удара. Те пропускат появилата се възможност с необичайно мъгли-вото време през април, което би прикрило натоварването им на корабите и прехвърлянето им през морето, ако бяха получили разрешение да се оттеглят. Между 20 и 22 април германците успяват да осуетят първия опит на съюзниците за пробив в отбраната им, но когато при следващата голяма атака на 6 май фронтът им е пробит, те капитулират. Последвалият пълен разгром до голяма степен се дължи на липсата на достатъчно дълбочина на плацдарма, както и на

деморализацията на отбраняващите се от това, че гърбът им е твърде близо до враждебното море.

С пълната си капитулация 8-те дивизии в Тунис заедно с повечето ветерани на Ромел и цвета на италианската армия оставят Италия и италианските острови почти без защита. Тези сили биха могли да организират много силна защита на италианските подстъпи към Европа и шансовете на съюзниците за успешен десант щяха да бъдат твърде слаби. Съюзниците обаче не са готови да се възползват незабавно от тази възможност, въпреки че още през януари решават следващата стъпка да бъде десантът в Сицилия, а завладяването на Тунис е осъществено приблизително в предвидения срок. За техен късмет тази възможност остава открита по-дълго време поради разногласия и различни мнения в противниковите щабове.

Тук стигаме до още едно доказателство, дадено най-вече от генерал Вестфал, който тогава е началник-щаб на фелдмаршал Кеселринг – главнокомандващ войските в Южна Италия. Тъй като Италия е останала без мобилни меха-низирани сили, военните ѝ ръководители умоляват германците да изпратят силни подкрепления във вид на бронетанкови дивизии. В този момент Хитлер е склонен да задоволи това спешно искане и изпраща лично послание на Мусолини, в което му предлага 5 дивизии. Без да каже на Кеселринг, Мусолини изпраща на Хитлер отговор, че иска само 3, а това означава на практика само една напълно боеспособна дивизия освен двете други, които са сформирани набързо с новобранци, предназначени за изпращане в Африка. Той дори изразява желание да не се изпращат повече германски войски. Нежеланието на Мусолини да приеме предложението от средата на май се дължи на смесица от гордост и страх. Той не може да понесе, че светът и собственият

му народ ще видят колко зависим е от помощта на германците, Както отбелязва Вестфал: „Той искаше Италия да се защитава от италианци и си затваряше очите пред факта, че поради ужасното състояние на неговите войски подобна идея беше неосъществима“. Другото съображение на Мусолини е, че не иска германците да доминират в Италия. Въпреки че не желае да пусне съюзниците в Италия, той не по-малко силно се стреми да държи германците извън страната.

Новият началник-щаб на италианската армия генерал Роата (преди това командващ силите в Сицилия) след време успява да убеди Мусолини, че из-пращането на по-големи германски подкрепления е от съществено значение за успешната отбрана на Италия и предните ѝ постове на островите. Така той се съгласява да бъдат изпратени още германски дивизии, при условие че италианските командири ще осъществяват над тях тактически контрол.

Италианският гарнизон в Сицилия се състои само от 4 полски дивизии и 6 статични дивизии от бреговата охрана, които са зле въоръжени и с нисък боен дух. След капитулацията германските новобранци, които минават през Италия на път за Африка, са включени в състава на една дивизия, която получава наименованието 15-а танково-гренадирска, но тя има само едно танково под-разделение. В края на юни в Сицилия е изпратена и възстановена по подобен начин танковата дивизия „Херман Гьоринг“. Но Мусолини не позволява тези две дивизии да бъдат обединени в корпус с германски командир. Те са директно подчинени на командващия италианската армия генерал Гудзони и са разпределени в 5 групи като мобилни резерви по протежение на дългата 250 км брегова линия на острова. Главният германски офицер за свързка генерал-лейтенант Фон Зенгер унд Етерлин има малък оперативен щаб и една свързочна рота, за да упражнява контрол при извънредни обстоятелства.

В момента, когато Мусолини проявява по-голяма склонност да приеме повече германска помощ, Хитлер вече не е така готов да я даде и има по-различно мнение за предстоящата опасност. От една страна, подозира, че италианците могат да свалят Мусолини и да сключат мир – подозрение, което скоро се потвърждава от последвалите събития. По тази причина той се колебае да изпраща толкова навътре повече германски дивизии, чийто път за отстъпление може да бъде отрязан, ако съюзниците им капитулират или преминат на другата страна. От друга страна, започва да мисли, че Мусолини, италианското Върховно командване и Кеселринг грешат в убеждението си, че следващата стъпка на съюзниците от Африка ще бъде да направят скок в Сицилия. Тук той греша.

Най-големият стратегически недостатък на Хитлер за отблъскване на евентуален опит на съюзниците отново да влязат в Европа е огромната територия, на която се простират завоеванията му – от западното крайбрежие на Франция на Атлантическия океан до източния бряг на Гърция в Егейско море. За него е много трудно да предвиди къде ще нанесат удар съюзниците. Тяхното най-голямо стратегическо предимство е в широкия избор на алтернативни цели и възможности за отвлечане на вниманието, които им дават воен-номоорските им сили. Освен че винаги трябва да бъде нащрек срещу евентуално нападение от Англия през Ламанш, Хитлер има основание да се страхува, че англо-американските армии в Северна Африка могат да направят десант навсякъде по протежение на южния фронт между Испания и Гърция.

За Хитлер по-вероятен е десант на съюзниците в Сардиния, отколкото в Сицилия. Тя би била лесен за овладяване плацдарм за прехвърляне в Корсика и би им послужила за трамплин, чрез който да се прехвърлят или във Франция, или в Италия. Същевременно е възможен и съюзнически десант в Гърция и Хитлер иска да има резерви, които бързо да изпрати в тази посока, ако се наложи.

Тези негови предположения са подкрепени от получени от нацистски агенти в Испания копия от документи, намерени в един „британски офицер“, чийто труп е бил изхвърлен на испанския бряг. Освен документи за самоличност и лична кореспонденция документите съдържат и едно лично писмо, на което мъртвият е бил приносител, написано от генерал-лейтенант сър Арчибалд Ний – заместник началник-щаб на генерал Александър. В писмото се споменава за получени неотдавна официални телеграми за предстоящи операции, а от допълнителните коментари към тях може да се заключи, че съюзниците възнамеряват да извършат десанти в Сардиния и Гърция, като за прикритие ще се опитат да убедят противника, че целта им е Сицилия.

Трупът и писмото са част от гениален план за заблуда, съставен от един отдел в британското разузнаване. Той е изпълнен така добре, че шефовете на германското разузнаване са убедени в достоверността му. Въпреки че не променят мнението на италианските командващи и на Кеселринг, че следващата цел на съюзниците ще бъде Сицилия, изглежда, тези документи много са впечатлили Хитлер.

По негово нареждане 1-ва бронетанкова дивизия е прехвърлена от Франция в Гърция, за да подсили 3-те германски пехотни дивизии и намиращата се там 11-а италианска армия, а новосформираната 90-а бронетанково-гренадирска дивизия е изпратена като подкрепление на

4-те италиански дивизии в Сардиния. Изпращането на повече подкрепления на този остров е възпрепятствано от трудностите със снабдяването, тъй като повечето от пристаните в малкото негови пристанища са разрушени от бомбардировки. Като допълнителна предохранителна мярка Хитлер прехвърля 11-и въздушен корпус на генерал Щудент (състоящ се от 2 парашутни дивизии) в Южна Франция с готовност да нанесе контраудар от въздуха при евентуален съюзнически десант в Сардиния.

През това време съюзниците планират своите действия, без много да бързат. Решението за десант в Сицилия е резултат от компромис и не очертава какви да бъдат следващите цели. Когато американските и британските началници на щабовете се срещат на съвещанието в Касабланка през януари 1943 г., техните различни мнения напълно противоречат на наименованието им „обединени началник-щабовете“. Американците (адмирал Кинг, генерал Маршал и генерал Арнолд) искат след освобождаването на Северна Африка да се приключи веднъж завинаги с това, което те наричат средиземноморско от-клонение, и да се пристъпи отново към преки действия срещу Германия. Британците (генерал Брук, адмирал Паунд и маршалът от авиацията Портал) смятат, че все още няма условия за директно преминаване на Ламанша и че през 1943 г. такъв опит ще завърши катастрофално или ще бъде напразен. Подобна преценка едва ли е несъстоятелна, ако се върнем към неуспехите от недалечното минало. Всички обаче са съгласни, че трябва да бъдат предприети по-нататъшни действия, за да се поддържа натискът върху германците и да се отвлечат германски сили от руския фронт. Британците предлагат в общия щаб за военно планиране десант в Сардиния, обаче както американските, така и британските началници на щабовете са по-склонни това да бъде Сицилия – подобно е и предпочитанието на Чърчил, така че по този въпрос бързо се постига съгласие. Най-сериозният аргумент е, че завладяването на Сицилия ще разчисти морските пътища в Средиземно море и така ще улесни много корабоплаването, тъй като от 1940 г. повечето конвои с войски и доставки за Египет и Индия са принудени да минават през по-дългия път покрай Южна Африка.

Когато на 19 януари вземат решението за нахлуване в Сицилия, обединените началник-щабовете определят по следния начин целта му: 1) да направи по-сигурни комуникациите в Средиземно море; 2) да отклони германския натиск на руския фронт; 3) да засили натиска срещу Италия. Въпросът, как ще бъде осъществено това, остава открит. Всеки опит да се вземе решение за следващата цел би извадил отново на

преден план различията. Но забавеното решаване на тактическите въпроси обикновено води до липса на готовност за решаване на стратегическите.

При планирането на нападението срещу Сицилия не се подчертава изрично, че то трябва да се извърши скоро. Макар да се предполага, че завладяването на Тунис може да бъде завършено до края на април, обединените началник-щабове определят за ориентировъчна дата за десанта в Сицилия периода на пълнолунието през юли. На 20 януари британците представят ориентировъчен план за операция „Хъски“ – приближаване по море и нахлуване на войски, идващи едновременно от източната и от западната част на Средиземно море. Постигнато е съгласие върховен главнокомандващ да е Айзенхауер, а генерал Александър да бъде негов заместник. (Това приемане на Съединените щати за старши партньор в съюза е доста показателно, тъй като британският главнокомандващ е по-старши по чин и с по-голям опит, освен това в тази акция британците ще участват с по-големи сили.) В началото на февруари е създаден специален щаб за планиране на операцията, чието седалище е в Алжир, но с клонове в различни места. При военновъздушните сили има разделение не само по място, но и в начина на мислене, резултатът от което е, че действията от въздуха по време на кампанията в Сицилия не са добре координирани и не отговарят в достатъчна степен на нуждите на сухопътните и на военноморските сили. Минава много време в разнасяне на проектоплана. Монт-гомъри не намира време да го проучи до края на април, а след това настоява да бъдат извършени редица промени. Планът е преработен на 3 май и окончателното одобрение от обединените началник-щабове е дадено на 13 май – седмица след сгромолясането на германско-италианския фронт в Тунис и точно в деня, в който се предават и последните вражески огнища на съпротива.

За тези забавания в планирането трябва да се съжалева още повече, тъй като само една от 10-те дивизии, която ще бъде начело на операцията в Сицилия, е участвала в последния етап на кампанията в Северна Африка, а седем от тях пристигат с напълно свежи сили. Един десант в Сицилия скоро след разгрома на Оста в Африка би заварил острова почти без отбрана. Дългият интервал от време, даден на противника да подсили отбраната си в Сицилия, е можело да бъде удължен още, ако на съвещанието в Касабланка Чърчил не настоява енергично десантът да бъде извършен през юни. Той успява да получи подкрепата на обединените началник-щабове, обаче командирите в Средиземноморието не успяват да се подготвят за операцията преди 10 юли. Главната

промяна в плана е, че армията на Патън (Западното оперативно съединение), вместо да слезе в западния край на Сицилия близо до Палермо, извършва десант в югоизточния край близо до армията на Монтгомъри, чии-то места за десант сега са по-нагъсто. С оглед на времето, използвано от противника за укрепване на отбраната му, това съсредоточаване на силите, извършващи десанта, е разумна мярка срещу опасността от тежък контраудар, макар развоят на събитията да показва, че тя не е била необходима. То обаче е пречка да бъде овладяно още в началото пристанището на Палермо, което би имало сериозни последствия, ако не бяха новите амфибийни средства (DUKW) в комбинация с новите десантни кораби, пренасящи танкове (LST), които решават проблема с доставките на брега. Ревизирият план намалява до голяма степен и заблуждаващия ефект, търсен в първоначалния план. Това помага на противника след извършването на десанта да съсредоточи разпръснатите си резерви и да попречи на съюзническото настъпление през планинската централна част на острова. Ако Патън беше слязъл близо до Палермо на северозападния бряг, той щеше да бъде близо до Месинския проток – пътя за снабдяване и отстъпление на противника, и така всички вражески сили в Сицилия можеха да попаднат в капан. Впоследствие измъкването на германските дивизии има дълготрайни неблагоприятни последици при по-нататъшните действия на съюзниците.

Да се сгреша в името на сигурността, е съвсем естествено в този първи етап от завръщането на съюзниците в Европа. Това е и първият голям морски десант върху бряг, зает от противника. Тук заслужава да се отбележи, че десантът, извършен едновременно от 8 дивизии, е по-голям по мащаб дори от десанта в Нормандия единайсет месеца по-късно. В първия ден дебаркират около 150 000 души, а през следващите два дни броят им достига 478 000, от които 250 000 британци и 228 000 американци. Британските десанти са извършени в югоиз-точния ъгъл на острова в един участък от брега, дълъг 65 км, а американският – в участък на южния бряг, също дълъг 65 км, като между британското ляво крило и американския десант има празнина от 30 км.

Военноморската част от операцията е планирана и осъществена под ръко-водството на адмирал сър Ендрю Кънингъм. Той включва сложна система от маневри, които завършват с десант през нощта, но е изпълнен от началото до края толкова учудващо гладко, че неговите плановици и изпълнители заслужават достойно признание. Като амфибийна операция тази акция е извършена по-добре, отколкото операция „Торч“ – десантите във Френска Северна Африка през ноември 1942 г., от

които е взета добра поука.

Източното военноморско съединение (британското) под командването на вицеадмирал сър Бертрам Рамзи се състои от 795 кораба, като за самото слизване на брега заедно с него са докарани 715 десантни съда. От източния край на Средиземно море – от Суец, Александрия и Хайфа, с кораби пристигат 5-а и 50-а дивизия и 231-ва пехотна бригада. Те трябва да слезат в южния край на източното крайбрежие на Сицилия между Сиракуза и Капе Пасеро. От Тунис пристига 51-ва дивизия с кораби, част от които са на база в Малта. Тя трябва да слезе в югоизточния ъгъл на Сицилия. 1-ва канадска дивизия, която трябва да слезе на брега западно от ъгъла, пристига от Великобритания в два конвоя; вторият, който е по-бърз и на него се намират повечето войници, отплава от Клайд на 28 юни и минава през защитения от мини канал близо до Бизерта непосредствено преди американските конвой.

Западното военноморско съединение (американското) под командването на вицеадмирал Х. Кент Хюит се състои от 580 кораба и носи със себе си 1124 десантни съда. Определената за десант в дясното крило при Скоглити 45-а пехотна дивизия е прехвърлена през Атлантика с два конвоя и след кратка почивка при Оран взема при Бизерта десантните съдове. 1-ва пехотна и 2-ра бронетанкова дивизия, които са определени да слезат на брега при Джела, се качват на корабите от Алжир и Оран. 3-та пехотна дивизия, която трябва да заеме левия фланг и да слезе при Ликата, се качва в Бизерта и е прехвърлена изцяло с десантни кораби и съдове.

Преходът и съсредоточаването на конвоите в тази огромна армада се извършват при охрана от военноморски и военновъздушни сили без сериозна вражеска намеса. От нападения на подводници са потопени само 4 кораба в конвоите и 2 десантни съда, пренасящи танкове. При прехода не са понесени съществени загуби и от въздушни нападения, тъй като вражеските самолети така добре са били държани настрана, че повечето от конвоите дори не са били забелязани. На този театър на военните действия превъзходството на съюзниците във въздуха е толкова голямо – над 4000 оперативни самолета срещу 1500 германски и италиански, че през юни противниковите бомбардировачи са изтеглени в Централна и Северна Италия. От 2 юли нататък летищата в Сицилия са подложени на такива тежки и непрекъснати въздушни бомбардировки, че в деня на десанта (деня „D“) са били използвани само няколко спомагателни писти и повечето от оцелелите при бомбардировките изтребители се изтеглят на континента или в Сардиния (въпреки че действително

унищожените самолети по време на цялата кампания не са повече от 200, макар че според твърдения на съюзниците са били 1100).

На 9 юли следобед конвоите започват да пристигат в сборните пунктове източно и западно от Малта. През това време излиза силен вятър, който пре-дизвиква такова силно вълнение, че по-малките съдове са застрашени и има опасност корабите да бъдат отклонени от местата, определени за десантите. За щастие към полунощ вятърът утихва и въпреки че вълните все още са доста големи, само малък брой десантни съдове закъсняват с пристигането. Най-зле вятърът се отразява на въздушния десант, предшестваш морския, който е извършен от части от 1-ва британска и 82-ра американска въздушно-десантна дивизия. Като първи толкова голям опит за въздушен десант на съюзниците той при всички случаи е щял да се окаже труден поради липсата на опит и решението да бъде осъществен през нощта. Силният вятър увеличава проблемите за навигацията и пречи на транспортните самолети и на самолете-тите, теглещи планерите, да стигнат целите си, а след това зенитният огън затруднява още повече десанта. Американските парашутисти са разпръснати на малки групи в район, широк 80 км. Дебаркиралите с безмоторни самолети британски войници също са много разпръснати, а 47 от общо 134-те планера падат морето.

Независимо от това непреднамереното разпръскване на въздушнодесантните сили на по-широк периметър помага за засилване на паниката и объркването зад противниковия фронт, а някои от десантчиците предизвикват допълнителен ефект, като завладяват важни мостове и кръстовища. Неприятностите, които причинява на нападателите внезапно разразилата се буря, са ком-пенсирани до голяма степен от това, че тя дезорганизира защитата. Въпреки че следобед са били забелязани да се приближават от Малта 5 конвоя, а преди да се стъмни, са били получени редица други подобни съобщения, предуп-режданията от по-висшето командване или не успяват да пристигнат, или по-нисшите командири не им обръщат достатъчно внимание. Въпреки че всичкигермански части са вдигнати по тревога един час след първото съобщение, италианците по крайбрежието са по-склонни да предположат, че свирепият вятър и бурното море им гарантират поне още една спокойна нощ. Както отбелязва сполучливо в телеграмата си адмирал Кънингъм, неблагоприятните атмосферни условия „станаха причина уморените италианци, които много нощи наред са седели нащрек, да се обърнат с благодарност в леглата си и да си кажат: «Поне тази нощ няма да дойдат». Обаче те дойдоха“.

Умората на италианците е не само физическа. Повечето от тях са уморени от войната и малцина споделят войнствения ентузиазъм на Мусолини. Освен това повечето войници от бреговата отбрана са сицилианци. Този избор е направен с идеята, че те ще бъдат по-мотивирани да защитават репутацията си на бойци, когато се сражават за собствените си домове. Не се взема обаче под внимание това, че те отдавна не крият омразата си към германците, нито пък че си дават сметка, че колкото по-ожесточено се бият, толкова по-малко ще остане от домовете им.

Нежеланието им да се съпротивяват се засилва, когато на 10 юли на разсъмване виждат грамадното струпуване на кораби, които изпълват морето до хоризонта, и непрекъснатия поток от десантни съдове с подкрепления, които идват на помощ на няколкото вълни десантчици, залели брега часове по-рано. Укрепленията по брега са превзети бързо и неудобството, че много от войниците се разболяват от морска болест, е компенсирано с малкото загуби от противниковия огън при пристигането на брега. Генерал Александър резюмира първата фаза от нахлуването със следните две изречения: „Дивизиите на италианската брегова отбрана, за които никога не се е смятало, че притежават някакви особено високи боеви способности, се разпръснаха почти без да бъде даден един изстрел, а още при първия сблъсък полевите дивизии се разпиляха като слама, отвята от вятъра. Масовите предавания в плен бяха често явление“. Така още от първия ден цялата тежест за отбраната ляга върху плещите на 2-те импровизирани германски дивизии, които по-късно се подсилени с още 2.

През критичния период, преди настъпващите армии твърдо да заемат позиции на брега, има само една опасна контраатака. Тя е предприета от дивизията „Херман Гьоринг“, която заедно с едно подразделение от новите 56-тонни танкове „Тигър“ е заела позиции около Калтаджионе, на 30 км от брега в планинския пояс, извисяващ се над равнината Джела, където на брега слиза американската 1-ва пехотна дивизия. За щастие този контраудар е предприет едва на втория ден. Първата сутрин малка група италиански леки танкове от остарели модели извършват малка, макар и дръзка контраатака и дори за малко успяват да проникнат в град Джела, след което са прогонени от там. Главната германска колона се забавя обаче и се появява на полесражението едва на следващата сутрин. До този момент на брега са стоварени само няколко американски танка поради проблеми с разтоварването при силното вълнение и голямата блъсканица на брега. Чувства се също липсата на противотанкови оръдия и други видове артилерия. Германските танкове се

спускат към равни-ната от различни посоки и преодолявайки предните американски постове, достигат пясъчните дюни, граничещи с плажове-те. Ситуацията е такава, като че ли нападателите ще бъдат изтласкани обратно в морето, но добре насоченият артилерийски огън от корабите разстройва атаката в най-критичния момент. Застрашителният контрау-дар срещу левия фланг на 45-а дивизия, предприет от друга германска танкова колона, в която има рота „тигри“, е спрял по същия начин.

След бързо придвижване от Западна Сицилия на следващия ден пристигат 2 бойни групи от 15-а бронетанково-гренадирска дивизия при американския фронт. През това време дивизията „Херман Гьоринг“ е прехвърлена към бри-танския сектор със заповед да спре настъплението там, което по това време изглежда най-застрашително, тъй като вече е близо до пристанищния град Катания, на половината път от източния бряг на острова. До този момент 3-те американски атакуващи колони са напреднали все още твърде малко и още не са успели да се съединят.

Британските десантчици срещат също толкова слаба съпротива, колкото американските, обаче тяхното настъпление в самото начало е улеснено от липсата на контраатаки. Въпреки че има трудности и забавяния при разтовар-ването, то, общо взето, преминава по-гладко, откол-кото на западните плажо-ве, които са по-открити. След първия ден ата-ките от въздуха започват да ста-ват по-чести, но и въздушната защита също е по-добра, така че загубите на корабите са почти толкова малки, колкото в американските сектори. Както отбелязва адмирал Кънингъм, за тези, които са имали възможност да бъдат свидетели на първите годи-ни на войната в Средиземноморието, е „почти не-вероятно, е че такива огромни флотове от кораби могат да стоят на котва при противниковия бряг... и то с толкова малки загуби от въздушни нападения“.

Тези малки загуби са основният фактор за успеха на цялата десант-на операция. В следващия етап обаче тя е възпрепятствана от друг вид действия от въздуха.

През първите три дни британските войски прочистват цялата юго-източна част от острова. След това Монтгомъри решава да направи опит да проникне в Катанската равнина от района на Лентини. Затова той за-повядва на 13 юли да бъде предприета голяма атака. Главният проблем е да бъде овладян мостът Примазоле на река Симето, който се намира на няколко километра южно от Катания. За тази цел е използвана една па-рашутна бригада. На точното място е хвърлена само половината от нея, но тя успява да овладее моста непокътнат. Развоят на следващата фаза е описан накратко от генерал Щудент, командир на 11-и въздушен

корпус, който обединява германските въздушнодесантни части. Неговите две дивизии са изпратени от Хитлер в Южна Франция с готовност да бъдат прехвърлени по въздуха в Сардиния, ако съюзниците направят там десант, както фюрерът очаква. Както се вижда от разказа на Щудент, въздушнодесантните части са много гъвкав стратегически резерв, който лесно може да се използва в други ситуации: „Когато на 10 юли съюзниците извършиха десант в Сицилия, веднага предложих моите две дивизии незабавно да предприемат контраатака от въздуха. Обаче Хитлер отхвърли предложението ми – особено против беше Йодл. Така на първо време 1-ва парашутна дивизия бе прехвърлена само от Южна Франция в Италия (част от нея около Рим и друга част – около Неапол), а 2-ра парашутна дивизия остана с мен в Рим.

Скоро 1-ва парашутна дивизия обаче беше изпратена по-нататък в Сицилия, за да бъде използвана като сухопътна част и да подсили слабите германски сили там, след като италианските войници започнаха масово да се предават. Част от дивизията беше прехвърлена по въздуха с няколко успешни въздушни моста и бе спусната зад нашия фронт в източния сектор южно от Катания. Аз настоявах те да бъдат спуснати зад противниковия фронт. Първият контингент беше спуснат на около 3 км зад нашия фронт и по някакво странно съвпадение се приземи почти едновременно с британските парашутисти, хвърлени зад нашия фронт, за да завземат моста на река Симето. Нашата част разгроми британските парашутисти и измъкна моста от ръцете им. Това беше на 14 юли“.

Когато пристигат главните британски сили, те успяват след три дни ожес-точени сражения отново да завладеят моста и да отворят пътя към Катанската равнина. Опитът им да продължат да настъпват на север е спрял от все по-силната съпротива на германските резерви. Те са съсредоточени, за да охраняват този пряк път от източното крайбрежие до Месинския проток, който се намира на 100 км, там, където североизточният ъгъл на Сицилия е най-близо до същинска Италия.

Това унищожава надеждите за бързо прочистване на Сицилия. Монтгомъри е принуден да смени посоката на натиска на 8-а армия с обходна маневра през хълмистата вътрешност на острова, заобикаляйки планината Етна, в ком-бинация с настъпление на изток от 7-а армия. Тя стига северния бряг и завладява Палермо на 22 юли, макар че е твърде късно да пресече изтеглянето на противниковите мобилни части на изток. Новият план внася важна промяна в ролята на армията на Патън. Задачата ѝ да действа като щит на фланга на 8-а армия в решителното настъпление към Месина и да възпрепятства съсредоточаването на

противниковите сили е разширена и сега тя се превръща в по-моцелост на офанзивата, а накрая и в нейно основно острие. За новата атака, чието начало е планирано за 1 август, от Африка са докарани 2 нови пехотни дивизии (9-а американска и 78-а британска), като общият брой на дивизиите на съюзниците става 12. Междувременно германците са подсилени с 29-а бронетанково-гренадирска дивизия заедно с щаба на 14-и танков корпус под командването на генерал Хубе, който поема ръководството на германските части. Задачата му не е да продължи да защитава Сицилия, а само да води забавящи противника действия и да прикрива евакуацията на силите на Оста. Гудзони и Кеселринг стигат до това решение самостоятелно скоро след свалянето на Мусолини на 25 юли и преди подновяването на съюзническата офанзива.

Тези забавящи действия са улеснени от пресечения терен на Североизточна Сицилия – един триъгълник от планини. Докато теренът облагодетелства защитниците и с всяка крачка назад фронтът им се скъсява, така че са нужни все по-малко защитници, съюзническите армии трябва да се тъпчат в едно все по-тясно пространство и не могат да се разгърнат, за да се възползват от численото си превъзходство. Патън прави три опита да ускори напредването с малки десантни скокове – в Сант Агата в нощта на 7 срещу 8 август, при Броло на 10 срещу 11 август и при Спадафора на 15 срещу 16 август, но и трите десанта са извършени твърде късно, за да има някакъв ефект от тях. Монтгомъри опитва и един малък десант на 15 срещу 16 август при Спадафора, но през това време противниковият ариергард се е придвижил на север и повечето от вражеските части вече са успели да прекосят протоците и да се прехвърлят на континента.

Добре организираното изтегляне през протоците е извършено в голямата са част за шест дни и седем нощи, без да има сериозна намеса и загуби, причинени от съюзническите военновъздушни и военноморски сили. Евакуирани са близо 40 000 германски войници и над 60 000 италианци. Въпреки че италианците оставят след себе си всичките си превозни средства, с изключение на 200, германците успяват да прехвърлят през протоците близо 10 000 превозни средства, както и 47 танка, 94 оръдия и 17 000 т боеприпаси и оборудване. На 17 август около 6,30 часа сутринта предният американски отряд влиза в Месина, а скоро след него се появява и едно британско подразделение, което е посрещнато с весели възгласи: „Къде бяхте бе, туристи?“ Успехът на това добре организирано „измъкване“ прави няколко убедителни думите, с които този ден генерал Александър докладва на министър-председателя за

завършването на кампанията в Сицилия: „Към 10 часа тази сутрин на 17 август 1943 г. и последният германски войник беше изхвърлен от Сицилия... Може да се предположи, че на 10 юли всички италиански части на острова бяха разбити, въпреки че няколко претърпели тежки загуби подразделения може и да са успели да се прехвърлят на континента“.

Ако се съди по архивите, германските войски в Сицилия са били малко над 60 000, а италианските – 195 000. (Според преценката на Александър навремето германците са били 90 000, а италианците 315 000.) От германските войски 5500 души са пленени, а 13 500 ранени са евакуирани в Италия още преди отстъплението, така че броят на убитите не може да бъде повече от няколко хиляди, докато според британските преценки те са 24 000. Британските загуби са 2721 убити, 2183 безследно изчезнали и 7939 ранени, или общо 12 843, а американските – 2811 убити, 686 безследно изчезнали и 6471 ранени, или общо 9968. Така общо съюзническите загуби възлизат приблизително на 22 800 души. Това не е много тежка цена за големите поолитически и стратегически резултати от кампанията, която става причина за свалянето на Мусолини от власт и за капитулацията на Италия. Броят на пленените германци можеше да бъде по-голям, което би улеснило настъплението по-нататък, ако съюзниците бяха използвали в по-голяма степен обходните маневри с десантни средства. Това е мнението на генерал Кънингъм и в телеграма след първите дни на десанта той изрично го подчертава: „Не бяха използвани амфибийните възможности на 8-а армия. Малките десантни кораби за прехвърляне на танкове бяха държани в готовност за тази цел... а при поискване имаше на разположение и други десантни средства... Без съмнение сигурно има основателни причини да не бъдат използвани, но за мен те са едно безценно преимущество на военноморските сили, което дава възможност за по-голяма гъвкавост при маневрирането. При бъдещи случаи си заслужава да се помисли дали няма да бъдат спестени време и скъпо струващи схватки благо-дарение дори на ограничени маневри по фланговете, които неминуемо биха притеснили противника“.

За голямо облекчение на Кеселринг съюзническото Върховно командване не прави опит за десант в Калабрия, палеца на италианския крак, зад гърба на неговите сили от Сицилия. Така то би блокирало изтеглянето през Месинския проток. През цялата кампания в Сицилия той очаква тъкмо такъв удар, без да има сили, с които да го отблъсне. Според него „една допълнителна атака срещу Калабрия би позволила десантът в Сицилия да бъде доразвит в съкрушителна победа на съюзниците“. До приключването на сицилианската кампания и успешното измъкване на

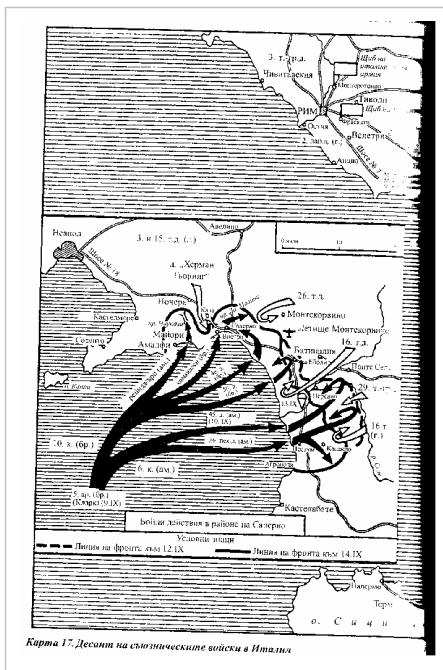
намиращите се там 4 германски дивизии Кеселринг е разполагал само с 2 германски дивизии за защитата на цяла Южна Италия.

ДВАЙСЕТ И СЕДМА ГЛАВА Нахлуването в Италия – капитулация и прекратяване на настъплението

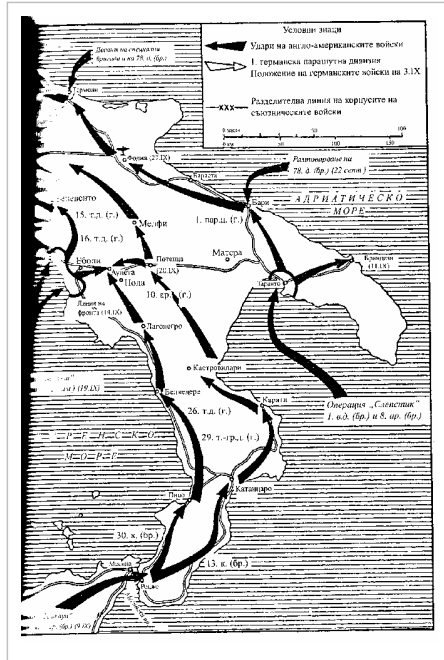
„Нищо няма да донесе по-голям успех от успеха“, гласи известна поговорка, основаваща се на една френска пословица. Но на практика се оказва, че „нищо не носи по-голям успех от провала“. Често пъти религиозни и политически движения, смазани от управляващите, с течение на времето, след като лидери-те им се окичат с ореола на мъченици, получават нов живот и подем. Разпънатият на кръста Христос печели повече влияние, отколкото живият. Генерали завоеватели са били засенчвани от завоюваните – това показва съдбата на смятаната за безсмъртна слава на Ханибал, Наполеон, Робърт Е. Лий и Ромел.

Същият ефект може да се види и в историята на народите, макар и не толкова право. Всеки знае пословицата, че на война „британците печелят само една битка – последната“. Тя е показателна за типичната за тях тенденция да я започват с провали, но да я завършват с победа. Този навик е твърде рискован и струва скъпо. Учудващото е, че често крайният изход може да бъде предвиден по начина, по който първоначалните поражения на британците и на съюзниците им правят противника прекалено самоуверен и го карат да надцени възможностите си. Още повече че когато равновесието на силите се промени, неспособността да се постигне незабавен успех понякога се превръща в пре-димство, тъй като помага този успех да бъде по-пълен и окончателната победа – по-сигурна. Това става на два пъти по най-поразителен начин в средиземноморските кампании на Втората световна война.

Първия път се дължи на спирането на първоначалното настъпление на съюзниците в Тунис от Алжир през ноември 1942 г., което окуражава Хитлер и Мусолини да прехвърлят през морето много подкрепления. Това позволява на съюзниците да ги хванат там в капан и да пленят две армии на Оста, отстранявайки по този начин главното препятствие пред скока през морето от Африка в Южна Европа.

Карта 17. Десят на съюзническите войски в Италия

Следващият случай, когато след първоначален неуспех нещата се развиват добре, е при навлизането в Италия. След бързото завладяване на Сицилия и падането на Мусолини от власт вторият, по-малък скок в Италия изглежда значително по-лесен. Перспективите са още по-добри, тъй като капитулацията на Италия е плод на тайна договорка, за която германците не знаят и която трябва да бъде обявена едновременно и от двете страни при завършването на главния десант на съюзниците. В този момент в Южна Италия има само 6 слаби германски дивизии и 2 дивизии близо до Рим, които трябва да се справят с двойната тежест да отблъснат нахлуването на съюзниците и същевременно да усмирят бившите си съюзници.

Фелдмаршал Кеселринг успява да отблъсне настъплението на съюзниците и да разоръжи италианците, след което задържа съюзническите армии на позиции на 300 км от Рим. Едва след осем месеца те успяват да стигнат до италианската столица, а след това са задържани още осем месеца преди да се измъкнат от тесния планински полуостров и да навлязат в равнините на Северна Италия.

Това дълго отлагане на края, който през септември 1943 г. изглежда

така близо, води до важна компенсация за общите перспективи на съюзниците в бъдеще. Отначало Хитлер възнамерява да изтегли войските си от Южна Италия и да заеме на север позиция, блокираща преминаването на планините. Но неочаквано успешните отбранителни действия на Кеселринг принуждават фюрера, противно на съвета, даден му от Ромел, да продължи да изпраща подкрепления на юг, за да се опита да задържи колкото може по-дълго по-голяма част от Италия под свой контрол. Това решение е за сметка на израз-ходването на сили, от които Хитлер скоро ще се нуждае, за да посрещне по-голямата заплаха от две страни за Германия – от настъплението на руснаците от Изток и на западните съюзници от Нормандия.

Поради значителния размер на собствените им сили в Италия съюзническите войски привличат по-големи германски ресурси, отколкото на други фронтове. Освен това фронтът в Италия позволява на германците да отстъпват територия с по-малък за тях риск, но колкото повече усилия полагат, за да задържат този прекалено широк фронт, толкова по-голяма става опасността накрая да бъдат фатално разгромени. Подобни разсъждения помагат на съюзническите войски в Италия, командвани от генерал Александър, да се утешават за продължителното осуетяване на надеждите им за скорошна победа. Въпреки това не се предприемат големи операции с надеждата, че ще се стигне до момент, когато това забавяне на нещата може да донесе преимущества. На човешката природа не е присъщо да желае и да се стреми към неуспех. Затова си заслужава да се види какво се случва и как.

Първият важен фактор за осуетяването на настъплението на съюзниците е бавната им реакция на предоставената им възможност от антивоенния държавен преврат в Италия, който сваля Мусолини от власт. Той е извършен на 25 юли, но съюзниците навлизат в Италия едва след шест седмици. Причините за забавянето са както от военен, така и от политически характер. На съвещание на шефовете на дипломатическите ведомства на Великобритания и САЩ във Вашингтон в края на май американците се противопоставят на идеята да се премине от Сицилия в Италия, да не би тази стъпка да попречи на плановете за нахлуване в Нормандия и на усилията да бъдат победени японците в Тихия океан. Едва на 20 юли, когато италианските части в Сицилия показват, че са готови да се предадат, американският Съвет на началник-щабове се съгласява с навлизането в Италия. Но вече е твърде късно да се подготви незабавно нахлуване след края на кампанията в Сицилия.

Политическото изискване за „безусловна капитулация“,

формулирано от президента Рузвелт и Чърчил на съвещанието в Касабланка през януари, също е препятствие. Новото италианско правителство, оглавявано от маршал Бадوليو, естествено, се стреми, ако може, да постигне по-благоприятни условия в преговорите със съюзническите правителства, но среща трудности за установяването на връзка с тях. Един очевиден и леснодостъпен канал за та-кава връзка са британският и американският посланик във Ватикана, обаче както личи от разказа на Бадوليو, той се оказва безполезен поради проявеното изключително късогледство и от двамата официални представители. „Бри-танският пълномощен министър ни уведоми, че за съжаление неговият сек-ретен шифър е много стар и е почти сигурно, че е известен на германците, така че той не ни съветва да го използваме за тайни комуникации с неговото правителство. Американският шарже д'афер отговори, че няма таен шифър“. Италианците трябва да чакат, докато в средата на август намират благовиден претекст да изпратят свой пратеник на посещение в Португалия, където той би могъл да се срещне с британски и американски представители. Дори и тогава този непряк начин за водене на преговори води до допълнително забавяне на решаването на въпроса.

Хитлер обаче не губи време и взема мерки за противодействие, в случай че новото италианско правителство се опита да сключи мир и да се откаже от съюза с Германия. На 25 юли, в деня на преврата, Ромел пристига в Гърция, за да поеме командването там, но малко преди полунощ му се обаждат по теле-фона, за да му кажат, че Мусолини е бил свален и че той трябва веднага да се върне в щаба на Хитлер в горите на Източна Прусия. Когато пристига там на следващия ден по обед, той получава заповеди да събере войски в Алпите и да се подготви за евентуално влизане в Италия.

То започва скоро отчасти тайно. Опасявайки се, че на италианците може внезапно да им хрумне да блокират проходите в Алпите с помощта на съюз-нически парашутисти, Ромел нарежда на 30 юли предните германски части да преминат границата и да ги заемат. Това е направено под претекст, че пъти-щата за снабдяване на Италия трябва да се пазят от саботаж или нападение на парашутни войски. Италианците протестираат и за момент заплашват, че ще окажат съпротива в проходите, но се колебаят да открият огън, за да непредизвикат конфликт със съюзниците си. След това германското проникване е разширено под претекст, че италианците ще бъдат освободени от бремето да защитават северната част на страната си, за да могат да подсилат отбраната си на юг, където съюзниците може всеки момент да извършат десант.

От стратегическа гледна точка този аргумент е толкова логичен, че за италианските военачалници е трудно да го отхвърлят, без да покажат, че възнамеряват да преминат на другата страна. Така в началото на септември 8 германски ди-визии под командването на Ромел заемат позиции от италианската страна на границата в Алпите като потенциална подкрепа за силите на Кеселринг на юг.

Освен това от Франция в Остия, близо до Рим, е прехвърлена по въздуха една особено корава сила – 2-ра парашутна дивизия. С нея отива и командващият германските въздушнодесантни части генерал Щудент. При разпита му след войната той заявява: „Италианското Върховно командване не беше предупредено предварително за нейното пристигане и му беше казано, че дивизията е предназначена за подкрепление в Сицилия или Калабрия. Обаче моите инструкции от Хитлер бяха, че трябва да остана близо до Рим и да поема под мое командване 3-та бронетанково-гренадирска дивизия, която беше пристигнала там. С тези две дивизии трябваше да имам готовност да разоръжа италианските сили около Рим“.

Присъствието на 2-те дивизии проваля плана на съюзниците да спуснат една от своите въздушнодесантни дивизии – 82-ра американска (командвана от генерал Матю Риджуей), в Рим, за да помогне на италианците да държат столицата. Ако това подкрепление беше пристигнало, щабът на Кеселринг щеше да бъде изложен на опасност, тъй като се намира във Фраскати, на по-малко от 16 км югоизточно от Рим.

Дори и при това положение възложената на Щудент задача е много трудна. Маршал Бадوليو държи 5 италиански дивизии, съсредоточени в района на Рим, въпреки германските усилия да го убедят да изпрати някои от тях да помогнат на защитата на южното крайбрежие. Докато те не бъдат разоръжени, Кеселринг се намира в неудобното положение да бъде изправен пред две настъпващи англо-американски армии, а трета враждебна армия вече да заема позиции до пътя за снабдяване и отстъпление на неговите 6 германски дивизии в Южна Италия. Те току-що са били обединени в т.нар. 10-а армия, командвана от Фитингхоф. В нея са и 4-те дивизии, които успяват да се измъкнат от Сицилия, твърде оредели от понесените там загуби.

На 3 септември 8-а армия на Монтгомъри преминава тесния Месински проток от Сицилия и слиза на палеца на италианския крак. Същия ден италианските представители тайно подписват договора за примирие със съюзниците. Уговорено е този факт да не се разгласява, докато съюзниците не направят втория и основен десант, който е планиран

да бъде извършен при Салерно, южно от Неапол.

В полунощ на 8 септември англо-американската 5-а армия, командвана от генерал Марк Кларк, започва да слиза на брега на залива Салерно няколко часа след радио Би Би Си обявява официално капитулацията на Италия. Италианските лидери са предупредени за обявяването на новината по радиото късно следобед и не очакват десантът да бъде извършен толкова скоро. Бадолио се оплаква с известно основание, че не може да окаже съдействие на съюзниците, тъй като подготовката на войските му не е завършена. Липсата на готовност от страна на италианците и колебливостта им са толкова очевидни за генерал Максвел Тейлър, който е изпратен тайно в Рим от Айзенхауер, че планираният въздушен десант на Риджуей в Рим е отменен, след като Айзенхауер получава същата сутрин предупредително съобщение от Тейлър, че изгледите са лоши. Вече е твърде късно за връщане към първоначалния план частта на Риджуей да бъде спусната покрай река Волтурно, откъм северната страна на Неапол, за да блокира пътя на противниковите подкрепления на юг към Салерно.

Радиосъобщението за капитулацията на Италия изненадва и германците, но действията им в Рим са бързи и решителни, въпреки че по същото време след десанта при Салерно положението на юг също става тревожно.

Изходът би могъл да бъде различен, ако италианците бяха действали също толкова умело, колкото са се престрували дълго време, за да скрият намеренията си да притъпят подозренията на Кеселринг през предишните дни. Интересни подробности за това дава описанието, направено от началник-щаба на Кеселринг генерал Вестфал: „На 7 септември италианският военноморски министър адмирал граф Де Куртен посети фелдмаршал Кеселринг, за да го информира, че италианският флот ще излезе в открито море на 8 или на 9 септември от Специя, за да влезе в бой с британския Средиземноморски флот. «Италианският флот ще победи или ще загине», каза той със сълзи на очи. После описа подробно какъв е планът му за битката“, Тези тържествени уверения се оказват твърде убедителни. На следващия ден следобед Вестфал и генерал Тусент отиват в щаба на италианската армия в Монтеротондо (на 25 км североизточно от Рим). „Бяхме приети много сърдечно от генерал Роата. Той обсъди с нас подробно по-нататъшните съвместни действия на италианската 7-а и германската 10-а армия в Южна Италия, Докато разговаряхме, полковник Фон Валденбург ни съобщи по телефона новината за радиосъобщението, оповестило италианската капитулация пред

съюзниците... Генерал Роата ни увери, че това е просто лоша пропагандна маневра на противника. Общата ни борба, каза той, ще продължи така, както се договорихме помежду си“.

Вестфал не е напълно убеден от тези уверения и когато късно вечерта се връща в германския щаб във Фраскати, установява, че Кеселринг вече е дал сигнал на подчинените му командвания с кодовата дума „Ос“ – предварително уговорен сигнал, който означава, че Италия е напуснала Оста и трябва да бъдат предприети съответни действия.

По-нисшите командвания използват аргументи за убеждаване или прибегват до сила в зависимост от обстановката и собствената си диспозиция. В района на Рим, където съотношението на силите категорично не е негова полза, Щудент използва шокова тактика. „Направих опит да превзема италианския Генерален щаб, като спуснах върху него парашутисти. Постигнат беше само частичен успех. Въпреки че в едното крило бяха пленени 30 генерали и 150 други офицери, обитателите на другото продължиха да се държат. След Бадوليو и краля предишната нощ началникът на Генералния щаб също бе напуснал щаба.“

Вместо да се опитат да разгромят двете дивизии на Щудент, италианските командващи бързат да се отдалечат от него, като отстъпват с войските си на изток към Тиволи, оставяйки столицата си в ръцете на германците. Това от-крива възможност за преговори, в които Кеселринг прилага по-деликатна форма на убеждаване, като предлага, ако италианците предадат оръжието си, да им бъде разрешено незабавно да се разотидат по домовете си. Това пред-ложение противоречи на заповедта на Хитлер всички италиански войници да бъдат взети в плен, но то се оказва по-ефикасно и с по-малко загуби в човешки жертви и време. За резултата може да се съди по думите на Вестфал: „Об-становката около Рим се успокои напълно, когато командващият италианските въоръжени сили прие изцяло германското предложение за капитулация. Това предотврати опасността за снабдяването на 10-а армия. За нас беше голямо облекчение, че не се налагаше районът на Рим да се превърща в бойно поле. В споразумението за капитулация фелдмаршал Кеселринг прие да смята Рим за свободен град. Той се съгласи в него да има само две полицейски подразделения с размерите на роти, които да охраняват телефоните кому-никации и т.н. Това условие се спазваше до края на германската окупация. Благодарение на капитулацията отново стана възможно да бъде възстановена радиовръзката с германското Върховно командване, която беше прекъсната от 8 септември. Друга последица от безкръвното елиминиране на италианските въоръжени сили беше

възможността за незабавно прехвърляне на подкрепления по шосе от района на Рим за 10-а армия на юг. Така след много притеснения ситуацията около Рим бе решена по неочаквано добър начин“.

До този момент Хитлер и съветниците му в щаба на Върховното командване смятат армията на Кеселринг за обречена. Вестфал хвърля допълнителна светлина по този въпрос:

„...от август нататък снабдяването ни с хора, оръжие и снаряжение беше напълно прекъснато. По това време Върховното командване отклоняваше всичките ни искания с думите: «Добре, ще разгледаме въпроса по-късно».

Това необикновено песимистично отношение вероятно стана причина и за изпрането на армейската групировка «В» (на Ромел) в Северна Италия. На нея и беше казано да включи в позицията на Апенините онези части от нашите въоръжени сили, които успеят да се спасят от съвместни действия на съюзниците и италианците.

Фелдмаршал Кеселринг също беше сериозно загрижен от положението. Но според него при известни обстоятелства то може да бъде овладяно – колкото по на юг бъде извършен очакваният голям десант, толкова по-добри ще бъдат шансовете за това. Ако противникът осъществеше обаче десант по море и от въздуха в района на Рим, едва ли някой би могъл да се надява, че пътят на 10-а армия няма да бъде отрязан. Двете дивизии, които имахме близо до Рим, далеч не бяха достатъчни за двойната задача да унищожат силните италиански части и да отблъснат евентуален съюзнически десант, като същевременно държат отворен пътя за комуникации за тила на 10-а армия. Към 9 септември за съжаление започна да става ясно, че италианските сили блокират пътя за Неапол и с това – снабдяването на 10-а армия. Така тя не би могла да издържи дълго време. Затова главнокомандващият въздъхна с облекчение, когато на 9 и 10 септември на летищата около Рим не бе извършен въздушен десант. И през двата дни непрекъснато очаквахме такъв десант да бъде извършен, и то със съдействието на италианските сили. Той несъмнено би окуражил както италианските войски, така и цивилното население, което не беше настроено доброжелателно към нас“.

Кеселринг резюмира проблема накратко по следния начин: „Един въздушен десант в Рим и морски десант наблизко вместо в Салерно щяха автоматично да ни принудят да напуснем южната половина на Италия“. Въпреки това дните след съюзническия десант в Салерно са период на голямо напрежение за германците. Положението с още по-изнервящо и от липсата на информация за това, какво става там.

„Мъглата на войната“ никога не е била по-гъста. Това се дължи на факта, че германците се бият в страната на съюзник, който внезапно ги е изоставил. За резултата от всичко това отново може да се съди най-добре от описанието на Вестфал: „Отначало главнокомандващият успяваше да научи много малко за положението в Салерно. Телефонните връзки бяха прекъснати и за тях отговаряха италианските пощенски служби. Те не можеха да бъдат възстановени лесно, защото не ни беше позволено да се запознаем с италианската телефонна техника. Отначало радиовръзка също нямаше, защото свързочниците в щаба на новосъздадената 10-а армия не бяха запознати със специфичните атмосферни условия на юг“.

За късмет на германците главният съюзнически десант е извършен в района, където те са очаквали и където за Кеселринг е най-удобно да съсредоточи малобройните си сили, за да го посрещне. Настъплението на британската 8-а армия нагоре по палеца на Италия също се развива според очакванията и е твърде далеч, за да представлява непосредствена опасност за войските му. Той печели много от нежеланието на съюзническите командири да излязат от обсега на въздушното прикритие и се оказва прав в предвижданията си, че те ще се съобразят с подобни общоприети ограничения. В резултат съюзническият десант в Салерно с оптимистичното наименование операция „Евеланш“ („Лавина“) е спряна и са понесени големи загуби. Дори генерал Марк Кларк го определя като „почти равен на провал“. Силите, извършили десанта, успяват с цената на отчаяни усилия да отбият германската контраатака и да не бъдат натикани обратно в морето.

При първоначалното планиране Марк Кларк предлага десантът да бъде извършен в залива Гаета от северната страна на Неапол, където местността е по-открита и няма планини както при Салерно, което затруднява навлизането навътре в сушата от плажовете. Но когато главнокомандващият съюзническите военновъздушни сили генерал Тедър му казва, че подкрепата от въздуха няма да бъде толкова ефикасна, ако бъде разпростряна до сектора на Гаета, Кларк се отказва и се съгласява с избора на Салерно.

Някои съюзнически среди са настоявали, че най-ефикасният начин да бъдат изненадани и извадени от равновесие германците е десантът да бъде извършен отвъд тези граници. Те са твърдели, че един десант на петата на Италия в района на Таранто или Бриндизи ще бъде най-малко очакван и ще бъде съпро-воден с най-малък риск с перспективата за бързо завземане на тези две добри пристанища.

В последния момент в плана е прибавен и такъв десант като допълнителна стъпка, обаче силата, която го извършва при Таранто, е съставена само от набързо събраната от лагерите за почивка в Тунис 1-ва британска въздушнодесантна дивизия, която е прехвърлена през морето с набързо намерени морски съдове. Тя не среща съпротива, обаче пристига без танкове и почти без никакъв транспорт за оръдията и минохвъргачките и фактически не притежава средствата, нужни за доразвиване на предоставилата ѝ се възможност.

От този общ преглед на съюзническото нахлуване преминаваме към по-внимателно проучване на развоя на операциите, започнали на 3 септември с преминаването на Месинския проток от 8-а армия на Монтгомъри.

Заповедите за този десант в Калабрия под кодовото наименование операция „Бейтаун“ са дадени едва на 16 август, когато и последните войници от германския ариергард се изтеглят от Сицилия. Дори и тогава в заповедта не е посочен „обектът“, както Монтгомъри язвително посочва на 19 август в до-несение до генерал Александър. В отговор обектът е посочен със закъснение и му е казано следното: „Вашата задача е да осигурите предимство на палецана Италия за да могат нашите военно-морски сили да действат през Месинския проток.

В случай че противникът се изтегли, ще го последвате с тези сили, които са ви поддръка, като имате предвид, че колкото повече вражески сили ангажирате в южния край на Италия, толкова повече ще помогнете на «Евеланш» (десанта в Салерно)“.

Тази цел е недостатъчна и твърде мъглява за ветеран като 8-а армия. В мемоарите си Монтгомъри пише: „Не беше направен опит за координиране на моите действия с действията на 5-а армия, която слезе на брега при Салерно...“ За второстепенната цел да помогне на тази армия десантът на 8-а армия е извършен на най-неподходящото място – на повече от 500 км от Салерно върху много тесен планински терен, изключително подходящ да бъде отбраняван от противника. В палеца има само два добри пътя, единият през западното крайбрежие, а другият – по източния бряг, които могат да бъдат използвани само от две дивизии, всяка предвождана от по една бригада, като често в линията на настъпването не може да се разгърне повече от един батальон. Поради това не е нужно врагът да държи големи сили в района, още повече след като за него е сигурно, че по-голямата част от съюзническите войски ще извършат десант другаде.

След като 8-а армия е изпратена в Калабрия, всякакви шансове на

5-а армия за изненада пропадат, тъй като алтернативните възможности, с които противникът трябва да се съобразява, намаляват. Палецът е най-неподходящото място за отвличаща маневра. Врагът без риск може да изтегли силите си от там и да остави десантчиците да си патят от зле замислената операция. Въпреки че няма вероятност да срещне силна съпротива, Монтгомъри извършва десанта с типичната за него предпазливост и методичност. Под командването на генерал Демпси са събрани близо 600 оръдия, които да осигурят мощен баражен огън от сицилианския бряг, за да прикриват прекосяването на протока и слизането на плажовете близо до Реджо, извършено от 13-и корпус под командването на генерал Майлс Демпси. Струпването на толкова много артилерия забавя атаката с дни след определената дата. Бомбардировката е подсилена и с огъня на 120 оръдия от корабите. През предишните дни донесения на разузнаването показват, че германците са оставили в района не повече от 2 пехотни батальона, които са разположени на повече от 15 км от брега, за да пазят пътищата навътре в полуострова. Тази информация за оттеглилия се противник кара някои критично настроени наблюдатели да отбележат, че в случая предварителният баражен огън може да се сравни с „използването на ковашки чук, за да бъде счупен орех“. Сравнението е сполучливо, но не е точно, тъй като не е останал дори орех за счупване. Това е огромно пилеене на муниции. На 3 септември в 4,30 часа сутринта двете дивизии, определени да извършат нападението – 5-а британска и 1-ва канадска, – слизат на празните плажове, по които няма дори мини и бодлива тел. Един канадец весело отбелязва, че „най-силната съпротива, оказана през деня, бе от една пума, избягала от зоо-логическата градина в Реджо, която очевидно бе хвърлила око на командира на бригадата“. Атакуващата пехота не понася никакви загуби и до вечерта плацдармът е овладян, като десантниците напредват 8 км, без да срещнат съпротива. Пленени са трима заблудили се германски войници и 3000 италианци. Италианците доброволно се съгласяват да помогнат при разтоварването на британските десантни съдове. В следващите дни също не е оказана сериозна съпротива, когато нападателите напредват на север и влизат само в кратки схватки с противниковия ариергард. Многобройните взривявания, които германците майсторски извършват при отстъплението си, често спират обаче настъплението на 8-а армия. До 6 септември, четвъртия ден от началото на десанта, са изминати едва 50 км отвъд плажовете, където първоначално са дебаркирали войските, а най-тясното място на полуострова е достигнато едва на 10 септември. Това е по-малко от една трета от разстоянието до Салерно.

Въпреки това според Монтгомъри, когато на 6 септември Александър посещава 8-а армия, той е много оптимистично настроен. Тогава той донася и новината, че преди два дни италианците тихомълком са подписали примирие. Монтгомъри отбелязва, че Александър „очевидно беше готов да гради плановете си на това, че италианците ще изпълнят всичко, което са обещали“. Самият той се отнася с резерви към подобна увереност. „Казах му, че според мен, когато германците разберат какво става, ще притиснат италианците“. Последвалите събития потвърждават прогнозата, записана в дневника на Монтгомъри.

Увереността на Александър в перспективите пред операция „Евеланш“ е още по-изненадваща, тъй като две седмици преди тя да започне, германският военен коментатор в радиопредаването „Серториус“ прави прогнозата, че главният съюзнически десант ще бъде в сектора Неапол-Салерно с допълнителен десант на полуостров Калабрия. Седмица преди това, на 18 август, Хитлер издава заповед да се посрещне заплахата и в нея изрично се казва:

„1. Рано или късно се очаква капитулация на Италия пред противниковия натиск.

2. За да се подготви за това, 10-а армия трябва да държи отворен пътя си за отстъпление. Дотогава Централна Италия и особено районът на Рим трябва да бъдат държани.

3. В крайбрежния район от Неапол до Салерно, който отначало ще бъде най-застрашен, трябва да бъде събрана силна група от три мобилни формации от 10-а армия. Всички елементи на армията, които вече не са мобилни, трябва да бъдат съсредоточени в този район. Подвижните части и съединения първоначално могат да останат между Катанзаро и Кастровилари, за да вземат участие в мобилни операции. Елементи от 1-ва парашутна дивизия могат да заемат позиции за защитата на Фоджа. В случай на противников десант трябва да бъде задържан районът Неапол-Салерно. Южно от дефилето на Кастровилари трябва да има само забавящи действия...“ Кеселринг разполага на юг своите 6 дивизии, включени в състава на ново-сформираната 10-а армия под командването на генерал Фитингхоф, който установява своя щаб в намиращия се навътре в сушата град Пола, югоизточно от Салерно.

На 22 август Хитлер лично казва на Фитингхоф да гледа на Салерно като на „център на гравитацията“ (както е записано в архивния дневник на тази армия). Други две дивизии на Кеселринг се държат в резерв близо до Рим, готови да установят контрол в столицата и да държат отворен пътя за отстъпление на 10-а армия „в случай на италианско

предателство“. 6-те дивизии на юг включват 2 новопристигнали в Италия дивизии – 16-а и 26-а танкова, и 4 измъкнали се от Сицилия. Двете с най-намален състав – „Херман Гьоринг“ и 15-а бронетанково-гренадирска – са върнати обратно в района на Неапол, за да бъдат преоборудвани, а 1-ва парашутна отива в Апулия, докато 29-а бронетанково-гренадирска е оставена в палеца на Италия срещу Монтгомъри. В Калабрия временно е изпратена 26-а бронетанкова, която пристига без каквито и да било танкове, за да помогне за спиране на настъплението му. (Като повечето германски бронетанкови дивизии от този период, тя има само 2 танкови батальона – един с танкове „Пантера“ и друг с по-леките Т-IV. От тях батальонът с танкове „Пантера“ не е изпратен в Италия, а другият е държан близо до Рим, за да плаши италианците.) 16-а бронетанкова дивизия, която е най-добре въоръжена, е разположена да охранява залива на Салерно – най-вероятния район за голям десант, където тя бързо може да бъде подсилена с други дивизии. Въпреки това тя разполага с един танков батальон⁶⁰. Това са твърде недостатъчни сили за посрещане на плаващата към залива на Салерно армада от около 700 кораби и десантни съдове, пренасящи 55 000 войници за участие в началния десант, които ще бъдат последвани от още 115 000 души.

Отдясно десантът трябва да бъде извършен от 36-а американска пехотна дивизия, отляво – от британската 46-а и 56-а дивизия, докато част от американската 45-а пехотна дивизия е флангов резерв. Тези дивизии са включени състава на 6-и американски корпус (командван от генерал Ернст Даули) и на британския 10-и корпус (под командването на генерал Р. Л. Макрири). Бри-танският корпус трябва да слезе на една плажна ивица от 12 км южно от Са-лерно близо до главния път за Неапол, който пресича теснината на планинския полуостров Соренто в седловината Кава с невисок, но труднопроходим проход. Неговият успех още в самото начало е от съществена важност както за отварянето на пътя на север към голямото пристанище Неапол, така и за блокирането на пътя на германски подкрепления от север.

За да улеснят задачата му, 2 отряда от британски командоси и 3

60. Този батальон има около 80 танка Т-IV. Липсващият батальон с танкове „Пантера“ е заменен с батальон бронирани самоходни артилерийски установки, които отдалеч могат да бъдат взети за танкове. Дори и при това положение е трудно да се разбере как в мемоарите си за войната „Пресметнатият риск“ генерал Марк Кларк е стигнал до заключението, че при Салерно германците вероятно са имали около 600 танка, което е близо 8 пъти повече от действителния им брой (и само 4 пехотни батальона, въпреки че има силна артилерия).

батальона американски рейнджъри са изпратени да завладеят бързо това дефиле и про-хода Чиундзи по един съседен път.

Главният британски шурмови конвой отплава от Триполи на 6 септември а главният американски – от Оран предишната вечер. Други тръгват от Алжир, Бизерта и северните сицилиански пристанища Палермо и Термини. Въпреки че посоката, в която се отправят, се пази в строга тайна, тя не е трудно да се отгатне, като се имат предвид границите на зоната, в която конвойте могат да бъдат охранявани от въздуха, и необходимостта от завладяването на голямо пристанище още в самото начало – две условия, които толкова съвпадат, че отговорът е очевиден. Китайският готвач на един кораб цистерна в Триполи ускорява пулса на много хора с прощалния си възглас: „Ще се видим в Неапол“. Той просто изказва на глас нещо, за което усилено се говори между моряците и войниците.

Друг фактор, който дава основание за подобни предположения, е неудачният избор на наименованията – част „N“ и част „S“ на северната и южната шурмова сила. Нещата не опират само до отгатване, защото в една широко разпространена административна заповед са посочени поименно редица места във и около Салерно.

След като целта е толкова очевидна, едно още по-голямо затруднение идва от това, че командващият армията Марк Кларк продължава да разчита на изненадата. По тази причина той забранява предварителна бомбардировка от корабите по противниковата отбрана въпреки убедителните доводи на команд-ващия ескортиращото и поддържащо десанта военноморско съединение ви-цеадмирал Х. Кент Хюит, според когото „е фантазия да се очаква, че може да се постигне тактическа изненада“. Същевременно може да се признае, че пре-димството да се отслаби бреговата отбрана с обстрел от морето би овело до по-бързото съсредоточаване на противниковите резерви, след като мястото на десанта бъде подсказано по такъв категоричен начин.

Приближаването на конвоите покрай западното и северното крайбрежие на Сицилия е забелязано и съобщено на германското командване рано следобед на 8 септември и в 15,30 часа техните войски са вдигнати под тревога в очакване на десанта. В 18,30 часа новината за примирието с Италия е обявена от Айзенхауер по алжирското радио и в 19,20 – повторена в новините на Би Би Си. Съобщенията са чути от съюзническите войски, пътуващи с конвоите. За съжаление въпреки предупрежденията на някои техни офицери, че все още ще си имат работа с германците, новината създава у тях впечатлението, че десантите ще бъдат просто

разходка. Скоро илюзиите им се изпаряват. По-добно нещо се случва и с онези съюзнически стратегии, които оптимистично предричат, че Неапол ще бъде превзет за три дни – цел, която е постигната едва след три седмици сражения и след като е избегната на косъм опасността от провал. На 8 септември следобед приближаващите се конвои са атакувани на няколко пъти от въздуха. Атаките продължават и след падането на мрака, кога-то прелитащите над тях германски бомбардировачи хвърлят с парашути ос-ветителни ракети, обаче армадата има късмет и понася малки загуби. Веднага след полунощ първите транспортни кораби пристигат на местата за разтоварване – на 12-15 км от брега, и започват да спускат във водата десантните съдове. Те стигат брега точно или около уречения час – 3,30 сутринта. Два часа по-рано една овладяна от германците батарея на бреговата охрана открива огън срещу десантните съдове, които приближават северния фланг, но е накарана да замлъкне от ескортиращите разрушители. Последният етап е подпомогнат от кратка, но интензивна бомбардировка на бреговата отбрана с корабни оръдия и ракетни установки – един нов вид помощ, който тук прави своя дебют. В южния сектор не е открит такъв поддържащ атакуващите сили огън, тъй като американският дивизионен командир се придържа стриктно към инструкциите на командващия армията „да не се стреля“ с надеждата, че един безшумен десант може да бъде изненадващ. Резултатът от това е, че в последния преход до брега десантните съдове са подложени на интензивен обстрел от бреговата отбрана и понасят тежки загуби.

Тъй като перспективите за бързо настъпление към Неапол зависят от овладяването на пътя през планините северно от Салерно, по-целесъобразно е редът на десантите да бъде променен от ляво на дясно, като се започне със северния фланг. Там американските рейнджъри слизат на един малък плаж при Майори, без да срещнат съпротива, и за три часа овладяват прохода Чиундзи, като заемат позиции по височините покрай главния път Салерно-Неапол. Десантът на британските командоси също с извършен с лекота при Виетри, където пътят се отклонява от крайбрежието и започва да се изкачва. Обаче противникът реагира бързо, като забавя прочистването на града и напредъкът на командосите е спрял на север от него в намиращия се на неголяма височина проход Ла Молина в началото на седловината Кава. Главният британски десант на плажовете, отстоящи на няколко километра от Салерно, още от самото начало се натъква на силна съпротива. Напредъкът му е забавен и от това, че част от 46-а дивизия е стоварена погрешно на плажовете, на които трябва да слезе съседът ѝ от дясно – 56-а дивизия, което става причина

за задръстване и бъркотия. Въпреки че навлизат на 3 км навътре, понесат големи загуби и не успяват да изпълнят изцяло важните за първия ден задачи – завладяването на пристанището на Салерно, летището при Мон-текорвино и пътните кръстовища при Батипалия и Еболи. Освен това в края на деня между британския десен фланг северно от река Селе и американския ляв фланг южно от нея все още има пролука от 11 км.

Американските десанти са извършени на четири плажа близо до прочутите гръцки храмове в Пестум. Напрежението от приближаването на брега под интензивен обстрел без поддръжка от корабите е последвано от нов артиле-рийски баражен огън и след десанта, както и от бомбардировки на плажовете от следващите една след друга германски въздушни атаки. Това е жестоко изпитание за войниците на 36-а дивизия, които нямат боен опит. За щастие получават подкрепа откъм морето от артилерийския огън на разрушителите които минават смело между минните заграждения, за да им се притекат на помощ, и това се оказва особено полезно както тук, така и в британския сектор за отблъскване на контраатаките, предприети от малки групи германски танкове, които са главната заплаха за атакуващите. До падането на нощта американският ляв фланг напредва около 8 км в сушата и стига до разположения върху хълмовете град Капакио, обаче дясното крило продължава да е приковано близо до плажовете.

Вторият ден, 10 септември, е спокоен за американския сектор, тъй като 16-а бронетанкова дивизия е придвижила повечето от оскъдните си сили на север към британския сектор, където от стратегическа гледна точка има по-голяма опасност съюзниците да не успеят да се задържат на позициите си в района на Салерно. Американците се възползват от възможността да разширят своя плацдарм и да стоварят на брега основното ядро на своя резерв – 45-а дивизия. Междувременно рано сутринта британската 56-а дивизия завладява летището при Монтекорвино и Батипалия, но по-късно е отблъсната от силна контраатака на 2 германски пехотни батальона, подкрепяни от няколко танка, което предизвиква паника дори сред част от гвардейската бригада, преди британските танкове да се притекат на помощ.

Тази нощ 56-а дивизия предприема атака с 3 бригади, за да завземе доми-ниращите в района височини на планината Еболи, но има съвсем слаб успех, сред който е и повторното влизане в Батипалия. 46-а дивизия завзема Салерно и изпраща една бригада да помогне на командосите, но не продължава настъплението си на север. В американския сектор пристигналата с пресни сили 45-а дивизия напредва на 16 км във

вътрешността по източния бряг на река Селе през Персано и стига близо до пътния възел Понте Селе – най-крайната точка на желаното предмостие. Там настъплението ѝ е спряно и след това е принудена да отстъпи пред контраатака на един германски мотострел-кови батальон и 8 танка, прехвърлени през реката откъм британския сектор.

Така в края на третия ден слезлите на брега 4 съюзнически дивизии плюс допълнителните подразделения, равняващи се на една дивизия, все още се намират в установените от тях предмостия, на които липсва дълбочина, а германците продължават да държат околните височини и да контролират пътищата към равната крайбрежна ивица. Надеждите на съюзниците да стигнат Неапол на третия ден от десанта рухват. Германската 16-а танкова дивизия, която разполага едва с половината от бойните подразделения на една съюзническа дивизия, успява да ограничи нахлуването и да спечели време до пристигането на подкрепления.

Първи пристигат тръгналата от Калабрия 29-а бронетанково-гренадирска дивизия и един боен отряд (от 2 пехотни батальона и около 20 танка), които успява да отдели прегрупиращата се дивизия „Херман Гьоринг“. Този боен отряд който идва от района на Неапол, контраатакува британските позиции и прави пробив над прохода Ла Молина. Той се приближава до Виетри и настъплението му е спряно на 13 септември от влизането на командосите в сражението. Въпреки това преминаването през прохода е здраво блокирано.

Става очевидно, че британският 10-и корпус е прикован в много тясната край-брежна ивица близо до Салерно, докато германците са заели позиции по съседните височини. Междувременно първоначалната увереност на Марк Кларк е разколебана още по-силно от събитията в южния сектор, тъй като 29-а бронетанково-гренадирска дивизия заедно с част от 16-а танкова дивизия напредват в пролуката между британците и американците.

Вечерта на 12 септември британското дясно крило отново е прогнозирано от Батипалия и понася тежки загуби, особено в пленници. На 13 септември германците се възползват от разширената празнина между двата корпуса на съюзниците за атака срещу лявото крило на американците, като ги изгласкват от Персано и предизвикват общо отстъпление. Като се възползват от последвалата суматоха, германците извършват пробиви в позицията на няколко места и в един момент дори достигат на по-малко от километър от морския бряг. Вечерта положението изглежда толкова сериозно, че в южния сектор разтоварването от корабите

е прекратено. Марк Кларк изпраща на адмирал Хюит спешна молба да бъде готов да натовари отново на корабите си щаба на 5-а армия и да подготви всички налични съдове за евакуацията на 6-и корпус от брега, като го прехвърли в британския сектор или да прехвърли 10-и корпус по на юг.

Подобно широкомащабно преместване едва ли е практично и предложението кара ужасения Макрири и колегата му от флота комодор Оливър да протестират, а когато за него е докладвано на по-висшите командири – Ай-зенхауер и Александър, те са изумени. То помага обаче да бъде ускорено изпращането на подкрепления за войските на брега. За целта са осигурени допълнителни десантни съдове чрез отклоняването на 18 тежкотранспортни десантни кораба (LST), които пътуват за Индия. На разположение на Марк Кларкс е дадена 82-ра въздушнодесантна дивизия и отговаряйки бързо на спешния му призив, същата вечер Марк Риджудей успява да спусне първото и подразделение в района на южния плацдарм. На 15 септември в района на северното предмостие на брега започва да слиза британската 7-а бронетанкова дивизия. Дотогава кризата вече е преодоляна благодарение на бързо оказаната помощ от военноморските и военновъздушните сили.

На 14 септември всички налични стратегически и тактически военновъздушни сили в средиземноморския театър на военни действия са съсредоточени да бомбардират германските позиции и преките им комуникации. През този ден те извършват над 1900 бойни полета. Още по-ефикасен за спирането на настъплението на германците към брега е масираният огън, с който ги засипват военноморските сили. Спомняйки си за това, Фитингхоф казва: „Тази сутрин атаката продължи при силна съпротива. Обаче атакуващите сили трябваше преди всичко да изтърпят най-интензивния артилерийски обстрел, на който съм бил свидетел, от оръдията на разположените на рейд между 16 и 18 линейни кораби, крайцери и големи разрушители. Тези кораби поразяваха свободно и с голяма точност всяка цел, която забележеха“.

С тази мощна подкрепа американските войски успяват да задържат отбранителната позиция, на която са отстъпили предишната нощ.

На 15 септември има затишие, докато германците с помощта на подкрепления прегрупират за ново усилие частите, пострадали от артилерийския огън и бомбардировките от въздуха. От Калабрия пристига 26-а бронетанкова дивизия, която все още е без танкове, след като по заповед на Фитингхоф в деня на десанта при Салерно успява да се измъкне незабелязано от фронта срещу Монтгомъри. От Рим и Гаета

пристигат и подразделения от 3-та и 15-а бро-нетанково-гренадирска дивизия. Но дори с тях германските сили се равняват едва на 4 дивизии с малко повече от 100 танка, докато до 16 септември 5-а армия има на брега хора, равняващи се на 7 дивизии и близо 200 танка. Така че съюзническото командване няма от какво да се безпокои освен от спадане на бойния дух, преди многократното превъзходство на неговите сили да започне да дава резултати. Освен това 8-а армия е съвсем наблизко, за да подсили още повече това превъзходство и да застраши противниковия фланг.

Същата сутрин генерал Александър пристига на посещение в щаба на Кларк, прекосявайки морето от Бизерта с един разрушител, и прави обиколка на позицията. Това е особено тактичен начин да се елиминира окончателно идеята за евакуация. Към 10 часа сутринта идва нова подкрепа и с пристигането на британските линейни кораби „Уорспайт“ и „Велиънт“, които са отплавали от Малта предния следобед заедно с 6 разрушителя. Те започват да действат едва седем часа по-късно поради засечки в комуникациите с изпратените напред наблюдатели, но после бомбардират обекти, които се намират на десетки километри във вътрешността, а тежките снаряди на 381-милиметровите им оръдия имат както физически, така и психологически разтърсващ ефект. Същата сутрин пристигат също група военни кореспонденти, акредитирани към щаба на 8-а армия. Като усещат, че придвижването ѝ на помощ на 5-а армия се извършва прекалено бавно и с излишна предпазливост, те тръгват сами напред с два джипа, като използват второстепенни пътища и минават през широката 80 км противникова зона, без да срещнат германци. Двадесет и седем часа по-късно предният разузнавателен отряд на 8-а армия пристига и установява контакт с 5-а армия.

Сутринта на 16 септември германците започват нова атака в британския сектор с настъпление от север към Салерно и друго към Батипалия. Тези настъпления са спрени от огъня на артилерията, на корабните и на танковите оръдия. Неуспехът на атаките и приближаването на 8-а армия карат Кеселринг да стигне до заключението, че възможността да натика нападателите обратно в морето е изпусната. Затова същата вечер той разрешава боят на крайбрежния фронт да бъде прекратен и да се пристъпи към постепенно изтегляне на север. В първия етап трябва да се отстъпи до позицията при река Волтурно на 30 км северно от Неапол, която според него трябва да бъде задържана до средата на октомври.

Като се има предвид как огънят на корабните оръдия помага за осуетяване на германската контраатака, макар че нейният неуспех става

очевиден много преди големите кораби да се появят на сцената, известна утеха за германците е, че в този следобед линейният кораб „Уорспайт“ е повреден от пряко попадение на една от новите бомби с радионасочване FX 1400. Със същите средства те нанасят и един прощален ритник на главния флот на досегашния си италиански съюзник. Когато на 9 септември той отплава от Специя, за да се присъедини към съюзническите флотове, германците потопяват флагманския му кораб „Рома“ с насочвана бомба.

Анализът показва, че след като германските усилия да бъдат натикани нападателят обратно в морето не успяват, германското изтегляне от Салерно е неизбежно. Въпреки че Кеселринг се старее да се възползва от възможността, предоставена му от много предпазливото според него настъпление на Монтгомъри, когато на сцената се появява британската 8-а армия, става напълно очевидно, че той не може да остане в тази тясна ивица от западното крайбрежие. След като се е измъкнала от тесния полуостров Калабрия, тя е в състояние да извърши обходна маневра по неговия фланг, като напредне през вътрешността.

Канадският авангард на 8-а армия влиза в Потенца едва на 20 септември. Това е главният пътен възел на глезена на Италия, който се намира на 80 км от залива Салерно. Спуснатите предишния следобед в Потенца 100 германски парашутисти спират настъплението за едно денонощие и за да бъде пре-одоляна съпротивата им, се налага да се предприеме атака с една бригада, която ги превъзхожда 30 пъти по численост. Това е много показателен пример, как една добре организирана отбрана може да забави настъплението, възползвайки се от неясното положение. Атакуващите, които най-после принуждават това незначително подразделение да отстъпи, пленяват само 16 германци, но от предварителните въздушни бомбардировки над града загиват близо 2000 негови жители. През следващата седмица канадските предни отряди настъпват предпазливо към Мелфи, който се намира на 65 км на север, като влизат само в кратки схватки с ариергарда на противника.

Междувременно основните сили на 8-а армия са спрени, тъй като запасите ѝ започват да се изчерпват, а снабдяването ѝ вече става от Таранто и Бриндизи в югоизточния ъгъл на Италия.

В петата на Италия десантите са извършени, без да срещат каквато и да било съпротива. Таранто е сред обсъжданите през юни възможни обекти, след като обединените началник-щабовете инструктират Айзенхауер да подготви планове за действие след завладяването на Сицилия. По-късно той е отхвърлен като цел до голяма степен поради това, че не

отговаря на основния принцип, поставен веднага от неговия щаб – да не се планира десант, в който може да се очаква съпротива и който се намира извън обсега на действие на прикриващите го изстребителите. Както Неапол, и Таранто е малко извън радиуса на действие от 300 км на изстребителите „Спитфайър“, които действат от летища в Североизточна Сицилия, докато Салерно влиза в периметъра им. Проектът за десант при Таранто е отново на дневен ред едва след като на 3 септември е подписано примирието с Италия. Тогава той е включен в плана за нахлуването като импровизирана допълнителна маневра с кодовото наименование операция „Слестик“ (клоунска пръчка за пердах), след като са получени сведения, че в петата на Италия има само шепа германски войници, и след като със закъснение е осъзнат фактът, че пристанището на Неапол, дори и след като е завладяно и пригодено за използване, няма да е достатъчно, за да поддържа настъплението откъм източната, а и от западната страна на Апенините.

Адмирал Кънингъм, по чието предложение е предприета тази инициатива, заявява на Айзенхауер, че ако за нея бъдат осигурени войски, той ще даде кораби за изпълнението ѝ. По това време 1-ва британска въздушнодесантна дивизия бездейства в Тунис поради липсата на достатъчно транспортни само-лети за използването ѝ. Тя бързо е качена в Бизерта на 5 крайцера и на един кораб за поставяне на мини, които отплават за Таранто на 8 септември вечерта. Следващия следобед, когато конвойт приближава Таранто, той се разминава с италианската ескадра на база в Таранто, която е отплавала от там, за да се предаде в Малта. По здрач конвойт влиза в пристанището и заварва повечето от съоръженията му непокътнати. Два дни по късно успехът е разширен със завладяването на Бриндизи (където от Рим са избягали крал Виктор Емануил и маршал Бадوليو) и на Бари, който се намира на 100 км юго-източно по крайбрежието. Така в района са осигурени три големи пристанища за поддържане на настъплението по източния бряг много преди да бъде завладяно пристанище на западния бряг, което да може да се сравни с тях. Става очевидно, че с голямото забавяне да бъде достигнат Неапол от Салерно германците са имали много време да разрушат съоръженията му, преди да го напуснат. Предоставената на източното крайбрежие чудесна възможност обаче не е използвана пълноценно поради късогледство и недостатъчни усилия. Предвидена само като изпълнител на операция за завладяване на пристанищата, 1-ва въздушнопреносима дивизия е изпратена там без транспортни средства, като се изключат дузина джипове, и остава в това безпомощно положение до 14 септември. През

тези пет дни няколко патрула с джипове и други коли продължават на север и стигат до Бари, без да срещнат каквито и да било вражески части по широкия крайбрежен пояс. Това е така, защото в района е останала само 1-ва германска парашутна дивизия, и то в значително намален състав, като част от нея е извикана в сектора при Салерно, а на останалите ѝ подразделения е наредено да се изтеглят при Фоджа, на 200 км северно от Таранто, за да прикриват източния фланг на Кеселринг. Въпреки това дори и след като транспортът пристига, за да възстанови мобилността на британската част, тя все още е държана на каишка, докато продължават методичното планиране и подготовка на голямото настъпление по източното крайбрежие. Придържането към прекалена предпазливост е още по-неподходящо след предлагането на възможности с трайни последици, тъй като германската 1-ва парашутна дивизия се намира твърде далеч назад, за да предприеме контраатака, а цялата ѝ бойна мощ се състои само от 1300 души, докато британците са четири пъти повече. Освен това са на път още по-големи подкрепления.

Ръководството на операциите е поверено на командира на 5-и корпус генерал Олфри, който отговаря за двете предпазливи и неуспешни настъпления в Тунис през декември. Генерал Александър му поставя задача „да осигури база в петата на Италия, включваща пристанищата Таранто и Бриндизи, а ако е възможно – и Бари, с оглед на по-нататъшно продължаване на настъплението“. Вероятността за настъпление отвъд посочените граници намалява, когато на 13 септември корпусът на Олфри преминава към 8-а армия, тъй като на Монтгомъри винаги може да се разчита, че преди настъплението ще струпа достатъчно войски и ще се подсигури с колкото може повече подкрепления. На 22 септември 78-а дивизия започва да разтоварва войниците и бойната си техника в Бари, последвана в Бриндизи от 8-а индийска дивизия, а 13-и корпус на Демпси е прехвърлен на източното крайбрежие. Но едва на 27 септември малкото мобилно подразделение, изпратено от Бари да разузнае разположението на противника, влиза във Фоджа, който германците бързо напускат с приближаването на британците. Така толкова желаните летища са завзети без бой. Дори и тогава Монтгомъри продължава да се придържа към предишната си заповед никакви по-значителни подразделения да не настъпват преди 1 октомври. Когато настъплението му най-после започва, той използва само двете дивизии на 13-и корпус, като задържа отзад 3-те дивизии на 5-и корпус, за да има сигурна база и да пази фланга си откъм вътрешността.

Германската 1-ва парашутна дивизия е завзела позиция по брега на

река Биферно и държи малкото пристанище Термоли – един много широк фронт за малобройните ѝ сили. Атаката на Монтгомъри срещу тази позиция има за цел да извърши пробив в нея с удар откъм морето в тила ѝ. В ранните часове на 3 октомври една бригада на специалните части слиза на брега близо до Термоли и с изненадваща атака през нощта под проливен дъжд превзема пристанището и града, след което се съединява със заелите позиции на другия бряг на реката главни настъпващи сили. През следващите два дни още две пехотни бригади на 78-а дивизия са докарани по море от Барлета в Термоли, за да подсилят установения плацдарм и настъплението да продължи.

Обаче командващият германската армия Фитингхоф, който се възползва от забавянето на британците да разширят настъплението си по източното крайбрежие, още на 2 октомври е изпратил 16-а бронетанкова дивизия от по-позицията ѝ при Волтурно на западното крайбрежие да подсили малобройните парашутни подразделения, които прикриват далечния фланг на отстъплението на неговата армия. Като преминават бързо по планинския гръбнак на Италия, рано на 5 октомври те пристигат близо до Термоли и бързо се хвърлят в контраатака, която отново изтласква британците в края на града и е на път да прекъсне комуникациите им на юг. Атаката на германците е спряна и по-късно те са отблъснати, когато 78-а дивизия хвърля в бой своите пристигнали по море подкрепления, подсилени с мощен отряд британски и канадски танкове.

Тогава германците се оттеглят до следващата позиция на брега на реката при Триньо, на около 15 км на север. Впечатлението, което прави рязката им контраатака, принуждава Монтгомъри да спре настъплението за две седмици, за да прегрупира и да укрепи силите си, преди да се заеме с позицията при Триньо.

Междувременно 5-а армия на Кларк бавно напредва от Салерно по западното крайбрежие и се опитва да попречи на отстъплението на германската 10-а армия, командвана от Фитингхоф. Първият етап е най-труден, тъй като дясното крило на германците продължава да се държи упорито на позициите си по хълмовете северно от Салерно, за да прикрива лявото крило, докато то отстъпва от южното крайбрежие, заобикаляйки Батипалия и Пестум. Минава близо седмица от началото на това настъпление и едва на 23 септември 10-и британски корпус започва офанзива за преминаване на разстоянието от Салерно до Неапол. В нея той използва не само 46-а и 56-а дивизия, но и 7-а бронетанкова дивизия плюс една танкова бригада срещу малката германска сила, състояща се от 3–4 батальона, която държи проходите. На 26 септември е отбелязан

твърде малък напредък, след което е установено, че германците са изчезнали незабелязано през нощта, като са изпълнили задачата си да спечелят време за изтеглянето на техните другари по южното крайбрежие.

След това единствената пречка пред настъплението на съюзниците са разрушените мостове. На 28 септември 10-и корпус навлиза в равнината при Ночера, на предните му подразделения влизат в Неапол, който е само на 30 км, едва на 1 октомври.

Междувременно 6-и американски корпус се изравнява с 10-и корпус, след като напредва бавно през блокираните от взривове пътища във вътрешността, изминавайки средно по 5 км на ден, и влиза в Беневенто на 2 октомври.

Сега този корпус има нов командир – генерал-майор Джон П. Лукас, който заменя Даули. След десанта на 5-а армия ѝ трябват три седмици, за да стигне до първоначалната си цел – Неапол, с цената на 12 000 жертви – 7000 британци и 5000 американци. Това е цената, която е заплатена заради прекалено очевидната посока на атаката и мястото на десанта с мотива, че Салерно влиза в обсега на прикритието по въздуха.

Минава още една седмица, преди 5-а армия да се приближи до позицията на брега на река Волтурно, на която са се изтеглили германците. Разкаляните пътища и прогизналата почва спират настъплението поради установилото се месец по-рано от очакванията дъждовно време през първата седмица на октомври. Атаката на 5-а армия срещу позицията при Волтурно, заемана от 3 германски дивизии, започва на 12 октомври през нощта, три дни по-късно от предвиденото. Американският 6-и корпус успява да установи предимство през реката над Капуа, но разширяването му е осуетено от отблъскването на 10-и британски корпус, който се опитва да премине реката точно там по главния път от Неапол за Рим. Малките предимства, които другите 2 британски дивизии успяват да установят по-близо до брега, не могат да бъдат разширени поради бързи противникови контраатаки. Така германските части успяват да изпълнят заповедта на Кеселринг да се задържат на позицията при реката до 16 октомври, а след това да започнат да се изтеглят към следващата отбранителна позиция, която се намира на 25 км на север. Това е набързо построена отбранителна линия, която започва близо до устието на река Гариляно и продължава през верига скалисти хълмове покрай шосе № 6, а после преминава през дефилето Миняно, за да достигне горното течение на Гариляно и долините на притоците ѝ Рапидо и Лири. Кеселринг се надява да задържи тази предна позиция, докато укрепва за продължителна отбрана старателно подготвена позиция по

протежение на реките Гарилиано и Рапидо, които лъкатушат през дефилето Касино. Тази изтеглена малко по-на-зад позиция се нарича линията „Густав“ или Зимната отбранителна линия.

Лошото време и взривяванията забавят атаката на 5-а армия на първата от тези позиции с още три седмици, до 5 ноември, а след това германската съпротива се оказва толкова силна, че след десет дни сражения, по време на които е постигнат много малък напредък, с изключение на крайбрежния фланг, Марк Кларк е принуден да изтегли обратно умерените си сили и да ги прегрупира за следващия по-решителен опит. Той е готов да започне едва през първата седмица на декември. До средата на ноември загубите на 5-а армия нарастват на 22 000 души, от които близо 12 000 са американци.

През тези продължителни паузи Хитлер променя намеренията си, което има дълготрайни последици. Окуражен от мудността на съюзническото на-стъпление от Салерно и Бари, той решава, че може би няма да е необходимо да се оттегли в Северна Италия, и на 4 октомври издава директива да бъде задържана отбранителната линия Гаета-Ортона. Същевременно обещава на Кеселринг, че 3 дивизии от армейската групировка „В“ на Ромел в Северна Италия ще бъдат изпратени да му помогнат да се задържи южно от Рим кол-кото може повече. Той е все по-склонен да разчита, че Кеселринг ще успее да окаже по-продължителен отпор, но едва на 21 ноември окончателно се анга-жира да следва такъв курс, като поставя всички войски в Италия под команд-ването на Кеселринг. Армейската групировка на Ромел е разформирана и останалите му части са дадени на разположение на Кеселринг. Въпреки това той все още трябва да държи част от тях на север, за да пази и да контролира този голям район, докато 4 от най-добрите дивизии, 3 от които бронетанкови, са изпратени в Русия и заменени от 3 оредели дивизии, които трябва да бъдат попълнени.

Малко, но ценно подкрепление е пристигането на 90-а бронетанково-грена-дирека дивизия. По времето, когато Италия сключва примирието, тя е в Сардиния, но е евакуирана в Корсика през тесния пролив Бонифасио. След това е прехвърлена успешно по въздух и море в Италия при Ливорно на малки части в продължение на две седмици, без да бъде засечена от въздуха или по море от съюзниците. Опитите да ѝ се попречи са слаби и откъслечни. Въпреки че дивизията е дадена на разположение на Кеселринг едва шест седмици по-късно, след това той бързо я изпраща на юг навреме, за да помогне за спиране на закъсня-лата офанзива на 8-а армия по източното крайбрежие на Италия.

Решението на Хитлер да постави всички германски войски в Италия под командването на Кеселринг, вече наричани група армии „С“, е взето сутринта, след като Монтгомъри започва пробна атака срещу германските позиции покрай река Сангро, които защитават Ортона и пазят адриатическото продължение на отбранителната линия „Густав“.

След силната съпротива, която среща при опита да премине река Биферно през първата седмица на октомври, Монтгомъри докарва 5-и корпус, за да заеме крайбрежния сектор, и премества 13-и корпус в хълмистия район във вътрешността, където германският ариергард неколккратно спира канадското настъпление. След това прегрупиране 5-и корпус продължава да настъпва към Триньо (на 20 км отвъд Биферно) и успява да установи малко предимство през нощта на 22 октомври, което разширява с по-голяма атака на 27 октомври. Тя обаче е спряна от калта и противниковия огън и пробива главната вражеска позиция едва на 3 ноември. След това германците се отдръпват до Сангро, на 30 км на север.

Следва друга дълга пауза, докато Монтгомъри се подготви за атака и докара пристигналата наскоро 2-ра новозеландска дивизия – мощно подкрепление, което увеличава шурмовите му сили за офанзивата срещу Сангро на 5 дивизии и 2 танкови бригади. Междувременно т.нар. 76-итанков корпус, който е изправен срещу 8-а армия, приема 65-а пехотна дивизия, за да поеме крайбрежния сектор от 16-а бронетанкова дивизия, която е изпратена в Русия. Освен нея той разполага само с останките от 1-ва парашутна дивизия и една бойна група от 26-а бронетанкова дивизия, която се връща на части от Адриатическото крайбрежие, след като натискът на съюзническата 5-а армия отслабва.

С офанзивата срещу Сангро целта на Монтгомъри е да разбие германската Зимна отбранителна линия, след което да продължи 30 км към Пескара, като пресече там шосето от изток на запад за Рим, и да застраши тила на германските сили, които задържат настъплението на 5-а армия. Генерал Александър все още се надява да бъде изпълнена заповедта му от 21 сеп-тември, която определя целите на съюзническите армии, в четири последователни етапа. Първият е да бъде укрепена линията Салерно-Бари, вторият – да бъдат превзети пристанището на Неапол и летищата при Фоджа, третият – да се превземат Рим, неговите летища и важният железопътен и шосеен възел Терни, и последният има за цел пристанището на Ливорно и комуникационните центрове Флоренция и Арцо на 250 км северно от Рим. Бързото завладяване на Рим пак е потвърдено като основна цел в нова заповед, която Александър издава на 8

ноември, след като получава подобна заповед от Айзенхауер.

Офанзивата на Монтгомъри е планирана да започне на 20 ноември, но влошаването на времето и придошлата река го принуждават да ограничи първоначалната атака, чрез която след неколкодневни сражения е установено предмостие с широчина 10 км и дълбочина около 2 км. То е задържано с големи усилия до започването на голямата атака през нощта на 28 ноември, седмица след определената дата. Монтгомъри продължава обаче да изглежда уверен в крайния изход и в обръщение до войските си на 25 ноември заявява:

„Дойде време да изгоним германците северно от Рим... Те фактически се намират точно в състоянието, в което искаме да бъдат. Сега ще нанесем на германците страхотен удар“. Има нещо символично в това, че той прави обръщението си, като слиза от своя фургон и застава под дъжда, закриван от огромен чадър.

Атаката започва добре под прикритието на мощна въздушна и артилерийска бомбардировка и превъзходство в жива сила в съотношение 5 : 1. Против-никовата 65-а дивизия – необучена, зле въоръжена и съставена от войници от различни националности, отстъпва пред натиска и до 30 ноември хребетът отвъд Сангро е прочистен. При отстъплението обаче германците се прегру-пират до следващата позиция. Те са улеснени от това, че преследвачите им спазват традиционното нареждане на Монтгомъри „да се установяват на всяка заета позиция“. На 2 и 3 декември е пропусната особено добра възможност за доразвиване на атаката при Орсона. Така е дадено време за пристигането на останалата част от 26-а бронетанкова дивизия и на 90-а бронетанково-гре-надирска дивизия, които Кеселринг прехвърля от север. Така настъплението става още по-трудно. Освен това винаги има още една река за преминаване. Едва на 10 декември 8-а армия успява да премине река Моро, на 13 км отвъд Сангро, а на 28 декември успява да прочисти Ортона, на 3 км северно от Моро. След това е спряна при Рицио, на половината път до Пескара (на река Пескара и успоредното шосе за Рим). Така се стига до застой в края на годината, когато Монтгомъри предава командването на 8-а армия на Оливър Лийс и се връща във Великобритания, за да поеме командването на 21-ва армейска групировка в подготовката за преминаване на Ламанша и нахлуване в Нормандия.

Междувременно на 2 декември започва подновената офанзива на Марк Кларк западно от Апенините. Този път силите на 5-а армия възлизат на 10 дивизии. Но 2 от тях – британската 7-а бронетанкова и американската 82-ра въздушнодесантна – са изтеглени във Великобритания за

предстоящото на-падение през Ламанша. Силите на Кеселринг също са увеличени. Сега фронтът западно от Апенините се държи от 4 дивизии и една в резерв.

В първия етап на подновената офанзива целта е завладяването на планинския район западно от шосе № 6 и седловината Миняно. За тази атака са определени британският 10-и корпус и новопристигналият 2-ри американски корпус под командването на генерал-майор Джефри Кийс, подкрепяни от 900 оръдия, които през първите два дни изстрелват над 4000 т снаряди по германските позиции. До 3 декември британците почти достигат връх Монте Камино, висок 900 м, но са отблъснати чрез контраатаки и успяват да го завладеят едва на 6 декември. Това ги извежда до позицията при река Гариляно. Междувременно отдясно американците завладеват Монте ла Дифенса и Монте Маджоре, които са пониски, но са по-близо до шосето, минаващо през седловината. През втория етап, който започва на 7 декември, 2-ри и 6-и американски корпус предприемат атака на широк фронт към Рапидо, надявайки се да прогонят противника от планинския район източно от магистрала № 6 с дълбоко проникване от двете ѝ страни. Те срещат обаче засилваща се съпротива и през следващите няколко седмици успяват да напреднат само няколко километра. До втората седмица на януари офанзивата постепенно спира, без да може да достигне Рапидо и предния край на отбранителната линия „Густав“. Загубите на 5-а армия в сраженията достигат близо 40 000 души – много повече от противниковите. Освен това през двата месеца на тази тежка битка в планините през зимата само американските части намаляват с 50 000 души поради болести.

Продължението на нахлуването в Италия е много разочаровашо. За четири месеца съюзническите сили напредват само 110 км от Салерно – най-вече през първите няколко седмици, и все още са на 130 км от Рим. Генерал Александър описва този процес „като бъртане през Италия“. По-популярният израз през есента е „пълзене“.

Дори като се отчитат трудностите на терена и лошото време, от задълбоченото проучване на тази кампания става очевидно, че на няколко пъти са пропуснати благоприятни възможности за по-бърз напредък поради това, че съюзническите командири наблягат на „консолидирането“ при всяка фаза на настъплението и на установяването на „твърда база“, преди то да бъде продължено. Към това трябва да се прибавят и излишните им старания да струпват прекалено много сили и запаси, преди да напреднат. Поради стремежа да натрупат още сили те неведнъж пристигат твърде късно.

По повод на тази кампания Кеселринг казва: „От плановете на съюзниците през цялото време личеше, че основната грижа на тяхното Върховно командване е да бъдат напълно уверени в успеха, което ги караше да използват само традиционни методи и решения. В резултат за мен беше почти винаги възможно, въпреки недостатъчните разузнавателни средства и оскъдните сведения, да предвидя следващата стратегическа или тактическа стъпка на противника и да взема съответните контрамерки, доколкото ми позволяваха възможностите“⁶¹. Първата причина за бедите на съюзниците обаче е изборът на Салерно и южния край на Италия за обекти на десантите – избор, който съответства почти напълно на очакванията на противника, на когото е известна тяхната предпазливост. Кеселринг и началникът на неговия щаб Вестфал – хората, които печелят от това твърде очевидно решение, са на мнение, че съюзниците плащат тежка стратегическа цена за желанието си да си гарантират тическа сигурност срещу въздушни нападения. Това обаче е прекалено презастраховане, като се имат предвид оскъдните военновъздушни сили на германците в Южна Италия. Те чувстват също така, че навикът на съюзническото Върховно командване да ограничава атаките си до границите на по-криването им от въздуха е спасение за защитниците, тъй като опростява тяхната отбрана.

Що се отнася до курса, който съюзниците би трябвало да следват, Вестфал изразява следното мнение: „Ако вместо в Салерно силите, участващи в десанта, бяха използвани в Чивитавекия (на 50 км северно от Рим), резултатите щяха да бъдат по-категорични... в Рим имаше само две дивизии и ... не можеха да бъдат докарани бързо други, за да го защитят. Със съдействието на петте италиански дивизии, които се намираха в Рим, един комбиниран морски и въздушен десант би могъл да превземе италианската столица за 72 часа. Освен политическия отзвук, който би имала една такава победа, това би довело до прекъсване с един удар на снабдяването на петте германски дивизии, отстъпващи от Калабрия... и би оставило цяла Италия южно от линията Рим-Пескара в ръцете на съюзниците“⁶². Вестфал смята също за грешка стоварването на 8-а армия на Монтгомъри на палеца на Италия, от където тя трябва да се придвижи по цялото протежение на стъпалото, докато по-големите възможности, откриващи се от оголената пета на Италия по Адриатическото крайбрежие, са съвсем очевидни: „Десантът на 8-а британска

61. Liddell Hart: The Other Side of the Hill. p. 364.

62. Liddell Hart: The Other Side of the Hill. pp. 364–5.

армия трябваше да бъде извършен с всичките ѝ сили в сектора на Таранто, където имаше само една парашутна дивизия (само с три батареи). Още по-добре щеше да е десантът да бъде извършен в сектора Пескара-Анкона... От района около Рим в този участък не можеше да бъде оказана помощ поради липса на налични части. Не можеше бързо да се докарат значителни сили и от долината на река По (в Северна Италия)⁶³. Ако главният десант на съюзническата 5-а армия беше извършен при Таранто вместо при Салерно, не би било възможно сили на Кеселринг да бъдат прехвърлени бързо от западното на югоизточното крайбрежие.

Накратко казано, съюзниците не успяват да се възползват нито в началото, нито след това от най-голямото си преимущество – десантните възможности, и пренебрегването им е най-големият им недостатък. Мненията на Кеселринг и Вестфал дават още по-голямо основание за унищожителната критика на Чърчил, съдържаща се в една телеграма от 19 декември до британските началник-щабове: „...застоят на цялата кампания на италианския фронт става скандален... Гибелни са пълното занемаряване на всякакви десантни операции по Адриатическото крайбрежие и липсата на всякакви по-добри удари по западното крайбрежие.

Нито един от десантните кораби в Средиземно море вече три месеца не се използва [за десантни цели]... Има няколко случая, дори в тази война, когато подобни ценни сили стоят в пълно бездействие⁶⁴.

Това което той не успява да види, е грешката на съюзническата военна доктрина да следва принципа на предпазливия banker „да не се настъпва, без да има сигурност“.

ДВАЙСЕТ И ОСМА ГЛАВА

Германското отстъпление в Русия

В началото на 1943 г. има вероятност германските армии в Кавказ да ги спо-лети съдбата на армиите при Сталинград, тъй като са се напъхали много по-дълбоко в обръча от тях. Въпреки това те са заставени да останат там повече от месец след обкръжението при Сталинград, докато зимата настъпва и опасността се засилва. Перспективите пред 1-ва бронетанкова и 17-а армия – това е армейската групировка „А“ под командването на генерал Клайст, който е заменил фелдмаршал Лист – са мрачни.

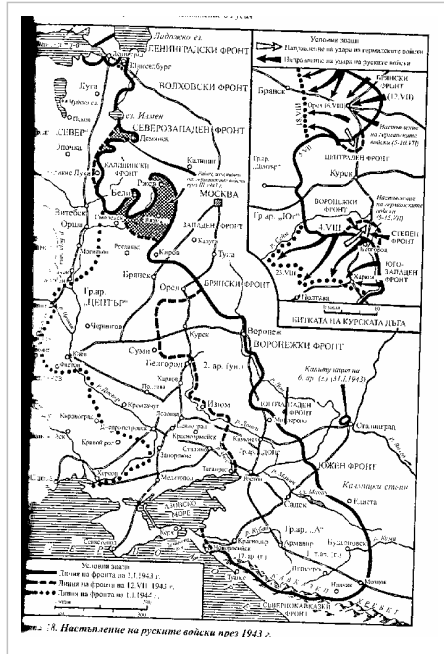
63. Liddell Hart: The Other Side of the Hill. p. 365.

64. Чърчил, Уинстън. Втората световна война. Т. 5. с 390.

През първата седмица на януари несигурното положение на армейска гру-пировка „А“ става още по-очевидно от многобройните опасности тя да бъде обкръжена. Най-пряката от тях е там, където тя е пъкнала главата си в Кавказ. Руснаците нанасят първия си удар по лявата ѝ буза, близо до Моздок, а после – и по дясната, близо до Налчик, като успяват да си възвърнат и двата града. Още по-опасно е напредването им по същото време през калмикските степи на 300 км зад левия фланг на германците, точно където е връзката им с армейска групировка „Дон“. След като превземат Елиста, руснаците се спускат покрай езерото Манич към Армавир, през който минават комуникациите на Клайст с Ростов. Най-опасно от всички е внезапното настъпление в южна посока покрай Дон от сталинградското направление към Ростов. Една от руски-те предни колони стига на 80 км от образувалата се теснина.

Тревожните новини стигат до Клайст същия ден, в който получава изрична заповед от Хитлер да не отстъпва в никакъв случай. В този момент неговата 1-ва бронетанкова армия се намира на близо 650 км източно от Ростов. На следващия ден той получава нова заповед – да се изтегли от Кавказ, като вземе със себе си цялата бойна техника. Това изискване увеличава още повече несгодите от дългия преход и надпреварата с времето.

За да пази пътя към Ростов свободен за преминаването на 1-ва танкова армия, 17-а армия получава заповед да се изтегли на запад покрай река Кубан към Таманския полуостров, където, ако се наложи, може да бъде транспортирана обратно през Керченския проток в Крим. Това отстъпление не е много дълго и руските войски, които неотдавна са били обсадени на крайбрежието около Туапсе, не са достатъчно силни, за да окажат опасен натиск на изтегля-щата се 17-а армия.

Фиг. 18. Настъпление на руските войски през 1941 г.

За разлика от нея отстъплението на 1-ва бронетанкова армия е свързано с преки и косвени заплахи. Най-опасният етап е от 15 януари до 1 февруари, през което време по-голямата част от нея стига Ростов. Въпреки това, макар вече да не е подложена на толкова силен натиск, отстъплението ѝ продължава да е под заплахата на серия руски вклинявания по протежение на още 300 км.

На 10 януари генерал Рокосовски започва масирана атака срещу обкръжените германски войски при Сталинград, след като те отхвърлят руския ултиматум да се предадат. Войниците на Паулус са толкова отслабени от глад, болести, депресия и липса на муниции, че не са в състояние да окажат силна и продължителна съпротива, камо ли да се опитат да излязат от обкръжението. Така руснаците имат възможност да спестят част от войските си при Сталин-град, за да подсилят настъплението на юг и да пресекат пътя за отстъпление на германските войски от Кавказ. Със свиването на обръча около Сталинград са освободени още руски части.

Когато е предприет последният шурм при Сталинград, войските на Клайст, които вече са се изтеглили от носа на Кавказката дъга, се

намират при река Кума между Пятигорск и Будьоновск. Десет дни по-късно настъпващите руски части южно от Елиста стигат на повече от 150 км от тила на немските позиции при Кума. Но през това време отстъпващите колони на Клайст приближават Армавир и успяват да избегнат непосредствената опасност. По-нататък се появява обаче нова силна заплаха, този път от мощното руско настъпление по двата бряга на Дон към Ростов. От източната страна руснаците са близо до река Манич и жп възела Салск, от западната стигат Донец, немного далеч от мястото, където той се влива в долното течение на Дон. Ариергардът на Клайст трябва да измине три пъти по-голямо разстояние от руснаците, за да стигне до Ростов. Освен това изтощените части под командването на Манщайн, които се опитват да пазят фланга на коридора за отстъпление на Клайст, са така силно притиснати, че отбраната им може да се срине всеки момент.

Отстъпващите германски части печелят обаче надбягването и успяват да се измъкнат от капана. Десет дни по-късно ариергардът на Клайст вече е близо до Ростов преди руските части. За късмет на германците безлюдният, покрит със сняг район е пречка дори за руснаците да се придвижат бързо и с по-значителни войски от крайните спирки на жп линиите, за да затворят капана. Германците се измъкват на косъм от него, преди той да щракне. Но войските на Манщайн, които прекалено дълго са се задържали на изложените на противниковите атаки позиции, намаляват собствените си шансове да се изтеглят навреме и някои от дивизиите на Клайст са върнати бързо назад, за да им помогнат да се измъкнат от обкръжението.

Отстъпващите от Кавказ германски войски успяват да пресекат река Дон при Ростов точно когато силите при Сталинград капитулират. Самият Паулус заедно с голяма част от армията си се предава на 31 януари. Последните продължили да се съпротивяват части капитулират на 2 февруари. За три сед-мици от началото на шурма в плен падат общо 92 000 души, а общите германски загуби са три пъти по-големи. Сред удалите се има 24 генерали.

Въпреки че на германските генерали на Източния фронт са били раздадени ампули с отрова, в случай че попаднат в плен, малцина ги използват. Не е така след неуспешния „заговор на генералите“ да убият Хитлер на 20 юли 1944 г., когато те предпочитат да се отровят, вместо да рискуват да попаднат в ръцете на Гестапо. Поражението при Сталинград обаче започва да играе ролята на невидима отрова, която поразява мозъците на германските командири, подкопвайки доверието им в

стратегията, която са призвани да осъществяват. Моралният ефект от разгрома при Сталинград дори е по-тежък, отколкото материалният, и германската армия изобщо няма да може да се съвземе от него.

Въпреки това в утешителната декларация на Хитлер, че, жертвайки армията при Сталинград, германското Върховно командване е получило време и възможност за контрамерки, от които зависи съдбата на целия Източен фронт, има известен резон. Ако армията при Сталинград се беше предала през първите седем седмици след затварянето на обръча, другите германски армии щяха да бъдат сполетени от още по-големи бедни. Оскъдните сили на Манщайн вероятно нямаше да могат да устоят на руския поток, излял се върху тях по поречието на Дон към Ростов, и пътят за отстъпление на войските в Кавказ щеше да бъде отрязан. Те щяха да имат подобна съдба и ако германците бяха успели да се измъкнат от обкръжението при Сталинград и бяха отстъпили на запад. Освен това, макар тяхната съпротива през последните две седмици на януари да не е достатъчно силна, за да попречи на руснаците да продължат да се придвижват с големи сили към Ростов, тя все пак ангажира значителни сили. Ако те бяха използвани, шансовете на идващите от Кавказ войски да стигнат Ростов навреме, за да се измъкнат през теснината, щяха значително да намалее.

Дори и с тази помощ отстъплението от Кавказ успява на косъм. Като време, разстояние, размер на отстъпващите войски и зависимост от атмосферните условия това е изключително постижение, заради което Клайст е произведен в чин фелдмаршал. Макар умението и упоритостта, с които е извършено, да заслужават признание, значението им трябва да се измерва най-вече с това, че то доказва каква съпротивителна сила може да има една съвременна отбрана, когато командирите и войниците им запазят хладнокръвие и мислят с главата си. Следващите седмици дават ново доказателство за това. След като успяват да преминат през теснината при Ростов, отстъпващите армии трябва да се справят с още опасности, които се появяват по-нататък по пътя им за отстъпление. В средата на януари левият фланг на генерал Ватутин подновява настъплението на юг от средното течение на Дон към Донец зад Ростов. Освен че става причина за падането на Милерово, след като заобикаля това трудно за преодоляване препятствие, той успява да форсира с войските си Донец източно от Каменск.

През същата седмица са предприети две нови руски офанзиви. Едната е в сектора на Ленинград. Тя пробива продължилата 17 месеца блокада на този голям град и облекчава положението на обсадените му

защитници. Макар и да не стига толкова далеч, че да ликвидира германския клин, опиращ в Ла-дожкото езеро откъм тила на града, тя пробива дупка през Шлиселбург на брега на езерото и тази стратегическа трахеотомия отваря дихателната тръба, през която гарнизонът и населението могат да дишат по-свободно.

Друга офанзива заплашва германците на юг. Тя е предприета на 12 януари от армиите на генерал Голиков от западното разклонение на Дон под Воронеж и извършва пробив във фронта на 2-ра германска и 2-ра унгарска армия. За седмица руснаците успяват да проникнат на 160 км – половината път от Дон до Харков. Дясното крило на генерал Ватутин нанася страничен удар на изток през коридора между Дон и Донец.

През последната седмица на януари офанзивата продължава. Докато вни-манието на германците е съсредоточено върху руското настъпление от юго-запад към Харков, руските войски предприемат атака на широк фронт западно от Воронеж, разстройват локалното германско отстъпление там и го превръщат в широкомащабно оттегляне. Само за три дни те изминават почти половината път до Курск – трамплина, от който германците започват лятната си офанзива.

През първата седмица на февруари руснаците напредват бързо по десния фланг и забиват клин дълбоко през жп линията и шосето между Курск и Орел а след това – втори в германската позиция между Курск и Воронеж. След като така обхождат Курск от две страни, на 7 февруари те превземат града с внезапно продължение на атаката. По същия начин вторият забит от тях клин допринася два дни по-късно за падането на Новгород, а това на свой ред създава заплаха за северния фланг на германската позиция при Харков.

Междувременно очевидно директното настъпление към Харков клони повече на югозапад към Азовско море и пътя за отстъпление от Ростов. На 5 февруари частите на Ватутин завладяват Изюм (където през пролетта германците оказват решителен натиск и доразвиват настъплението след преминаването на Донец), за да окажат натиск и в противоположната посока. След като правят пробив през жп линията южно от Донец, силите на Ватутин се разгръщат на запад и на 11 февруари превземат важния жп възел Лозовая.

Тези нови успехи дестабилизируют положението в Харков, който на 16 февруари пада в ръцете на Голиков. Това е голяма победа, но голямата опасност за германците като цяло идва от продължаващото руско настъпление на юг от Донец към Азовско море. Четири дни преди това една мобилна част стига Красноармейск, който се намира на главния

път от Ростов към Днепропет-ровск. Това заплашва пътя за отстъпление на армиите, които току-що са се измъкнали от кавказкия капан.

Променящата се система и ритъм на руската офанзива са още по-ясно изразени, отколкото при по-ранния ѝ етап. Напрежението, на което са изложени германците и разпръснатите им на голяма площ сили през този период, е лесно разбираемо, като се има предвид широтата на фронта, който трябва да защитават с оскъдните си резерви. Разнообразните и по-находчиви методи, чрез които руснаците се възползват от тази им слабост, е ярка демонстрация за порасналите възможности на подобрената руска техника и за уменията да използват новото си превъзходство. При изучаването на подхода, с който успяват да завладеят поредицата от важни места, се вижда, че във всеки отделен случай превземането на даден обект, дори когато това е последица от настъпление в непосредствена близост до него, е следствие от действия, които правят достъпа до него невъзможен или в най-добрия случай намаляват стратегическата му стойност. Ефектът от тези последователни маневри за оказване на непряко въздействие може ясно да се види от схемата, по която се осъществяват операциите. Командването на Червената армия може да бъде сравнено с пианист, чиито пръсти непрекъснато се движат нагоре-надолу по клавишите.

Сменящият се ритъм на руската офанзива напомня метода на маршал Фош през 1918 г., но при руснаците прилагането на този стратегически метод е по-умело и се извършва с по-голяма бързина. Във всеки нов случай мястото на удара става все по-трудно за отгатване и паузите между ударите стават все по-кратки.

Макар подготвителните маневри никога да не са насочени пряко срещу дадени обекти, в завършващата фаза те често се очертават ясно (в географски смисъл) и затова имат силен психологически ефект, тъй като се предприемат там, където се очакват най-малко.

Но през последните две седмици на февруари на бойното поле настъпва драматична промяна. Руското преимущество започва да намалява, когато руските войски преминават през Донец към Азовско море и извивката на Днепър, за да отрежат пътя на южните германски армии. Целта на руснаците е очевидна, но тя ги насочва към същия район, към който са се устремили и германците. Така следващата фаза се превръща в надбягване, чийто резултат зависи от това, дали руснаците ще успеят да заемат позиции, които да пресекат коридора за отстъпление на германците преди тях.

За лош късмет на руснаците ранното топене на снеговете

възпрепятства придвижването им и прибавя нови трудности при продължителното им на-стъпление. При планирането на зимната офанзива те установяват, че админи-стративната страна на плана им не съответства на стратегическата му страна, тъй като нямат достатъчно транспортни средства, с които да пренесат дори половината от нужния им петрол, муниции и храни, необходими за такова продължително настъпление. С типичната за тях дързост те решават, вместо да променят плана, да получат по-голямата част от нужните им неща от врага! Тази тактика успява, тъй като при всеки пробив завладяват голям брой снабдителни депа и складове. Но когато съпротивата на противника се засилва и тази плячка намалява, с отдалечаването от крайните жп гари руснаците изпитват все повече несгодите на транспортните проблеми. Така отново влиза в сила правилото за прекалено разтегления фронт – този път в ущърб на руснаците. В коридора Дон-Донец има малко жп линии и те са перпендику-лярни на линията на руското настъпление на югозапад.

За разлика от там многобройните пътища от изток на запад, които минават южно от Донец, помагат на германците да ускорят съсредоточаването на войските си в опасната точка. Те са улеснени и от стесняването на фронта им с 1000 км в сравнение с есента.

Принудени да спрат, руснаците изпадат в твърде неудобно положение. Те са се врязали в голям клин, простиращ се на 130 км отвъд Донец по посока на Днепър, но спират на 50 км от него при Павлоград. Вбиват и тесен клин на юг на 110 км отвъд Донец към Красноармейск през коридора между реката и Азовско море. Като събират всичките си налични сили, германците под ръко-водството на Манщайн бързо нанасят контраудар в три посоки. Целта им е да се възползват от неблагоприятното положение на руските сили, разположени във формата на дъга, и особено на тези в двата клина. Вляво е нанесен удар от Днепър срещу югозападния им фронт, отдясно е атакуван югоизточният фронт, в центъра е организирана контраатака между двата фронта към Лозовая. И двата клина са пречупени и германските танкове се вклиняват дълбоко в предните руски позиции. Тези контраудари през последната седмица на фев-руари прерастват в обща контраофанзива с помощта на още подкрепления, дошли от отстъпващите от Ростов в западна посока германски части. През първата седмица на март германското настъпление отново стига Донец по протежение на широк фронт покрай Изюм. Предните руски позиции са лик-видирани и голяма част от руските войски са притиснати в ъгъла южно от Харков.

Ако германците бяха успели да преминат бързо Донец и да отрежат

пътя на ариергарда на руските армии, настъпващи на запад, те можеха да предизвикат такъв руски разгром, който би могъл да се сравни само с техния при Сталинград. Обаче опитът им не успява поради липсата на достатъчно сили за преодоляване на всяка по-значителна съпротива. След като са спрени, центърът на тежестта се премества на северозапад, където на 15 март под натиска на германските обходни маневри руснаците са прогонени още веднъж от Харков. Четири дни след това при една бърза германска атака отново е превзет и Белгород. Това обаче е пределът на германския успех. През следващата седмица устремът на контраофанзивата им постепенно затъва в кишата от пролетното топене на снеговете.

Докато на юг германците предприемат контраофанзива, на север те отстъпват. Това е първото значително отстъпление за повече от година. След зимната кампания 1941–1942 г. германският фронт срещу Москва има формата на свит юмрук, докато руснаците се усукват около китката му при Смоленск. През август руснаците нанасят силен удар по кокалчетата на юмука от лявата му страна – укрепения център Ржев, опитвайки се да отклонят вниманието на противника, за да помогнат на Сталинград, извършвайки пробив в централния фронт на противника. Офанзивата им се натъква на упорита съпротива при Ржев, въпреки че все пак успяват да отрежат фланговете на юмука, което го прави силно уязвим. Един нов опит през ноември го прави още по-уязвим и той вече започва да прилича на полуостров с тесен провлак. В края на годината руснаците атакуват с предните си части на север предните германски сили и превземат важния пътен възел Великие Луки, на 250 км западно от Ржев по линията Москва-Рига. В резултат не само е застрашен Ржев, но и опасността за целия юмрук става очевидна.

Месец по-късно тя се засилва още повече под непрякото въздействие на капитулацията на германските войски при Сталинград, а последвалото про-пукване на отбраната на юг показва каква е цената на опитите да се държи прекалено разпрострял се фронт. За пръв и последен път Цайцлер успява да убеди Хитлер. Въпреки че мрази отстъпленията и особено такава, което би го върнало с една крачка назад от Москва, фюрерът е принуден да се съгласи, че фронтът в този сектор трябва да бъде изправен, за да се избегне разгромът и да се освободят резервите. В началото на март германците напускат Ржев точно когато руснаците започват нова атака, и до 13 март целият юмрук е изоставен, включително важният комуникационен център Вязма. Германците се оттеглят пред Смоленск. В началото на март са изоставени и предните укрепени

германски позиции при Демянск, между Великие Луки и езерото Илмен. (Значението на това отстъпление е омаловажено на Запад, тъй като по картите в британските и американските вестници повече от година линията на фронта там е права и Демянск влиза в рамките на руския фронт.) Това, което германските армии печелят от скъсяването на фронта на север, е загубено от новото му удължаване и свързаното с това изкушение след успеха на контраофанзивата на юг. С това угасват надеждите на генералите, че Хитлер може да разреши по-продължително отстъпление до позиция, където могат да укрепят и да прегрупират силите си далеч от досега на руснаците.

Това става и причина за нова поредица от нападателни действия, които изглеждат твърде обещаващи за човек, който по принцип е склонен да напада който упорито не желае да се откаже от идеята, че една рискована офанзива все още може да промени нещата в негова полза.

Успехът на контраофанзивата ликвидира спешната необходимост да бъде напуснат басейнът на Донец. Заемайки позицията си от предната година южно от Донец, близо до Таганрог, Хитлер би могъл да задържи този ценен индустриален район и да запази надеждата за ново настъпление към Кавказ. Според него връщането при бреговете на Донец още по на запад между Харков и Изюм създава възможност за разгръщане на нова офанзива по фланговете. Като завладява отново Белгород и продължава да държи Орел, той получава чудесни флангови позиции за удар срещу близките позиции, заети неотдавна от руснаците при и около Курск. Откъсвайки тази голяма дъга, той би могъл да отвори дупка в руския фронт, а когато танковите му дивизии се втурнат през нея, може да се случи всичко.

Руските сили са по-големи, отколкото Хитлер си е представял, но и загубите им са много тежки. Само „старите генерали“ смятат техните възможности за неизчерпаеми. Ръководен от такива мисли и следвайки естествената си склонност да напада, Хитлер все повече смята, че един пробив при Курск може да промени равновесието на силите в негова полза и да реши проблемите му. Успява лесно да се убеди, че бедите му се дължат на руската зима и че през лятото винаги може да разчита на преимущество. Тази перспектива се превръща в неговия сън в лятна нощ.

Въпреки че главната офанзива е планирана в сектора на Курск, лятната му програма включва и нападение срещу Ленинград, което е било отлагано вече два пъти. Любопитно е как планът му, в общи линии, е повторение на схемата от 1942 г. Сега от две дивизии са сформирани

парашутни корпуси, които трябва да бъдат използвани за нападение срещу Ленинград, с което да се отвори ко-ридор за сухопътна атака. С намаляването на шансовете му Хитлер става все по-дързък. Преди година той се колебае дали да приеме предложението на генерал Щудент за въздушно нападение срещу Сталинград. След падането на Тунис тези корпуси са изпратени в Южна Франция с готовност да нанесат удар от въздуха срещу очаквания съюзнически десант в Сардиния. Провалът на курската офанзива води до пълно и окончателно изоставяне на идеята за нападение срещу Ленинград.

Генералите са разделени в мненията си за курския план. Все повече от тях се съмняват, че победата на Изток е възможна. Тази година сред тях е и такъв опитен военачалник, като Клайст. В случая обаче офанзивата не го засяга пряко. След прегрупирането по време на зимната кампания за по-голямата част от южния фронт е определен да отговаря Манщайн. 1-ва танкова армия е прехвърлена към неговата армейска групировка, докато Клайст е оставен да отговаря само за Крим и предмостията в Кубан. Офанзивата срещу Курс-ката дъга трябва да бъде извършена от лявото крило на Манщайн срещу южния и фланг и от дясното крило на групата армии „Център“ на Клуге срещу се-верния фланг. Преди атаката и двамата говорят, че операцията има шансове за успех. Това е често срещано явление при професионалните войници, които проявяват естествена склонност да вярват в успеха на начинанието, за което са поставени да отговарят, и не обичат да изказват съмнения, които биха раз-клатили вратата на вишестоящите в способностите им.

Цялата система на военното образование също се старее да потиска съмне-нията. Въпреки че много генерали се обявяват за изтегляне, за да могат гер-манските войски да се отскубнат от руснаците, както предлага Рундщет още преди повече от година, фюрерът забранява каквито и да било подобни стъпки. Тъй като позицията, на която се намират германските армии в края на зимата, не е много добра за отбрана, генералите са по-склонни да се осланят на прин-ципа, че „нападението е най-добрата отбрана“. Атакувайки, те биха могли да поправят недостатъците на позицията и да объркат плановете на противника за възобновяване на офанзивата му. Така че се полагат всички усилия за оси-гуряване успеха на атаката, без да се мисли за последиците при евентуалния ѝ провал и за това, че изразходването на новосъбраните резерви на Германия ще провали възможностите за евентуални отбранителни действия. Намаляването на потенциала на Германия се прикрива чрез изключителна въ-трешна секретност, съчетана с все по-голямото раздробяване на части и

формации. Броят на дивизиите се пази ревностно на старото равнище, а числеността им като показател за мощта остава скрита. През пролетта на 1943 г. средно те наброяват малко повече от половината от нормалната си численост в хора и оръжия, а много дивизии са оставени дори под това ниво, докато други са почти напълно възстановени. Командирите се държат в такова неведение, че малцина имат ясна представа за истинското положение, като им се казва, че е по-здравословно да не разпитват много-много.

Освен за прикриване на истинското състояние политиката на раздробяване на частите и формациите е продиктувана и от други фактори. Хитлер много впечатлява и въодушевява от числа. За демагогския му начин на мислене те са признак на сила. Тъй като стандартната бойна единица е дивизията, той е обзет от манията да притежава максимален брой дивизии, въпреки че победите през 1940 г. се дължат главно на качествено превъзходство на механизирани части и въоръжените сили. Преди да нападне Русия, той поставя ударението върху политиката на раздробяване, за да има максимален брой дивизии, а по-късно още повече настоява на това, за да избегне намаляването на този заблуждаващ брой. Последница от тази политика става опасната степен на инфлация във военната икономика.

През 1943 г. тази инфлация допринася значително за стопяване на преимуществото от качествените подобрения в германската военна техника, най-вече при производството на танковете „Тигър“ и „Пантера“. Когато дивизиите търпят тежки загуби, бойният им личен състав намалява до степен, която не съответства на стоящите над него командни структури. В една бронетанкова дивизия те са най-големи при танковете и екипажите им, по-малки – при прикрепената към тях пехота и най-малки – сред командния състав. Затова гледна точка на бойната мощ е икономически неизгодно да се поддържат дивизии, особено бронетанкови, с численост, по-малка от нормалната. Ако личният състав на такава бойна единица не бъде попълнен, поддържането и на по-ниско ниво става икономически неизгодно в сравнение с ударната и мощ.

Тези затруднения на германската армия се открояват още по-ясно на фона на значително подобрено състояние на руската армия в качествено отношение и повишената ѝ численост в сравнение с 1942 г. Нейната боеспособност е подобрена поради притока на оръжие и бойна техника от новите и от разширените заводи в Урал, както и от помощта, изпращана от западните съюзници. Сега танковете ѝ не отстъпват на противниковите, а повечето германски офицери дори ги смятат за по-

добри. Въпреки че страдат от липсата на спомагателно оборудване, като например радиотехника, благодарение на здравината и на въоръжението им постигат висока ефективност на бойното поле. Качеството на руската артилерия е много добро, а широкомащабното усъвършенстване на ракетната артилерия се оказва изключително ефикасно. Руската карабина е по-модерна от германската и има по-висока скорострелност, а по-голямата част от тежкото въоръжение на пехотата е напълно равностойно на германското.

Главният недостиг е на моторни превозни средства, но сега тази жизнена необходимост се компенсира с увеличени доставки на американски камиони. Не по-маловажни за мобилността са изобилните доставки на големи количества американски консервирани храни, тъй като те помагат да се реши проблемът със снабдяването, който поради огромната численост на руските въоръжени сили и оскъдните комуникации е главната пречка пред способността им да използват своята мощ. Проблемът би бил много по-тежък, ако руските войници не бяха свикнали да живеят и да се сражават при много по-занижено продоволствие, отколкото западните армии. Въпреки че Червената армия никога не успява да достигне нивото на мобилност на германската, все пак тя е помобилна, като се имат предвид техническите средства, с които разполага, тъй като може да действа при много по-малки изисквания. Примитивността ѝ едновременно е недостатък и предимство. Руските войници биха могли да преживеят там, където други биха умрели от глад. Така че благодарение на увеличените за тях доставки щурмовите части на Червената армия вече имат по-голяма пробивна мощ, а след тях идват останалите части, чийто изисквания за транспорт и продоволствие са много малки.

Много подобрени са и тактическите умения на Червената армия. Докато през 1942 г. тя търпи големи загуби на най-добре обучените войници, натрупаният боен опит до голяма степен отстранява този недостатък през 1943 г. и новите формации имат вече по-добра основна подготовка, отколкото обучените преди войната. Подобрението започва от върха. Драматичното намаляване на броя на военните ръководители от началото на войната отваря място за бързо издигане на ново поколение от енергични млади генерали, повечето под 40-годишни, които са подобри професионалисти и по-малко политически зависими от предшествениците си. Средната възраст на руските висши командири сега е с близо 20 години по-малка, отколкото на германските, а свалянето на възрастовия праг води до повишаване на ефективността и активността.

Комбинираният ефект от появата на ново ръководство в армията и от повишения боен опит се отразява както върху работата на щабовете, така и върху тактическите умения на войските.

Подобрението би било още по-голямо, ако генералите успяваха да овладеят амбициите си да получат още по-голямо признание и да продължават атаките там, където поради силната съпротива това не е целесъобразно. Вместо да се примирят с неуспеха, често те хвърлят войниците отново и отново в атака срещу непреодолими препятствия, което увеличава цената на победата. В армиите такива безплодни атаки са често срещана тенденция поради съчетанието на йерархичната система с военната дисциплина, а в Червената армия тя е естествено засилена от съветските условия, руските традиции и човешките ресурси на Русия. При такава система само най-утвърдените командири биха се осмелили да определят границите на възможното, докато изобилието на човешки материал поощрява разточителното му изразходване. По-лесно е да си безмилостен в жертването на хората, отколкото да рискуваш да си навлечеш гнева на вишестоящия.

Общо взето, необятността на пространствата донякъде балансира тази привычка да се върви с рогата напред. Разстоянията за маневриране са достатъчно големи и руското Върховно командване избира слабите места в разпрострелия се фронт на противника. Тъй като сега Червената армия има общо числено превъзходство, Върховното командване може да разчита на съотношения, по-големи от 4 : 1 във всеки сектор, когато решава да съсредоточи войски за атака, а когато бъде направен пробив, мястото за маневриране се разширява още повече. Безплодните фронтални атаки и напразните им повторения са по-чести на север, където германската отбрана е по-компактна и по-добре организирана. На юг руснаците разполагат с най-добрите си командири и войски, а и с пространство, където да прилагат уменията си.

Въпреки това степента, в която германците успяват да се държат при такова неблагоприятно за тях съотношение на силите потвърждава, че руските войски все още не са в състояние да преодолеят техническото превъзходство на германските. Съзнанието за това професионално превъзходство дава отражение върху перспективите и пред двете страни през пролетта на 1943 г. То окуражава-ва Хитлер и дори военните му съветници да се надяват, че ако бъдат избегнати грешките от миналото, възникват да се наклонят в полза на Германия. То донякъде намалява увереността на руските ръководители, придобита от успехите през зимата, тъй като те не могат да забравят, че надеждите им за успех

предишната зима са се изпарили през последвалото лято. Сега, когато им пред-стои ново лято, те не са сигурни, че нещата могат да се променят.

Може би тази несигурност е причина за многозначителната дипломатическа пауза преди възобновяването на битката. През юни Молотов се среща с Рибентроп в Калининград, който тогава е в германския тил, за да обсъдят възможностите за прекратяване на войната. Според германски офицери, присъствали на срещата като технически експерти, Рибентроп предлага като условие за мир бъдещата граница на Русия да минава по Днепър, докато Молотов не се съгласява да обсъжда нищо по-малко от възстановяване на довоенната граница. Преговорите стигат до задънена улица поради трудността да бъдат преодолените толкова големи различия и те са прекъснати след съобщението, че са станали известни на западните сили. Въпросът отново е оставен за решаване в битката.

Лятната кампания започва по-късно, отколкото през предишните години. От края на зимната кампания са изминали повече от три месеца. Това продължително забавяне се дължи поне отчасти на увеличените трудности за германците при реорганизирането на силите и при струпването на резерви за нова офанзива. Същевременно те предпочитат да изчакат руснаците да започнат първи своята офанзива, да се хванат на въдицата и тогава те да отгворят на удара. Това желание не се реализира, и то не поради нетърпението на Хитлер, а по-скоро от решението на руснаците да приложат същата стратегия на изчакване.

Според изразеното по-късно мнение на някои германски ръководители тяхната офанзива е можела да постигне голям успех, ако ударните части са били готови да започнат шест седмици по-рано. Когато двустранната им атака се забавя поради навлизането в минни полета, следващи на голямо разстояние едно след друго, и когато установяват, че руснаците са изтеглили главните си сили много назад, те обясняват неуспеха на настъплението си с това, че руснаците са били предварително уведомени за приготовленията и затова са могли да вземат съответните мерки. Това обяснение не отчита Курската дъга като очевиден обект. Тя е открита покана за германска атака, както съседната германска дъга около Орел предлага на руснаците възможност за подобен удар от две страни. Така че е било съвсем очевидно къде е можел да бъде насочен ударът на всяка от страните. Големият въпрос по-скоро е бил коя ще нападне първа.

По този въпрос в руската страна има спорове. Аргументът руснаците да нанесат първи удара е, че две последователни лета руската отбрана

е била разгромявана от германските атаки. Сега увереността, придобита от успешните атаки след битката при Сталинград, прави руските ръководители по-натърпеливи да поемат първи инициативата. От друга страна, изтъква се, че през 1942 г. Тимошенко е започнал пръв с офанзивата при Харков през май и че разгромът на руските войски в района между Харков и Курск през юни е бил катастрофалната последица от тази офанзива.

На първото си съвещание с руския Генерален щаб в края на май новият шеф на британското военно представителство генерал-лейтенант Г. К. Мартел остава с впечатлението, че взните клонят в полза на становището руснаците да започнат първи офанзивата. Той откровено им заявява, че според него те си търсят белята, ако започнат, преди обновените германски бронетанкови сили да са влезли в бой, и че „ще претърпят поражение, ако сторят нещо подобно“.

Няколко дни по-късно го питат за британската тактика в Северна Африка и той им обяснява, че „нашият успех при Аламейн се дължеше на факта, че позволихме на германците да хвърлят бронетанковите си сили срещу нашата отбрана. Когато те влязоха в боя и жестоко си изпатиха, тогава дойде моментът да започнем нашата офанзива“. На следващото съвещание той има впечатлението, че руският Генерален щаб е склонен да се придържа към този план. Той се възползва от възможността да им даде и друг пример от британския опит – че е важно да не се допусне разширяване на участъка на вклиняването на настъпващите танкови групировки и да се използват за укрепване на фланговете всички налични резерви, без да се правят опити да се пресече придвижването на ударните групировки на противника. При проследяването на произхода на всеки план обикновено е трудно да се прецени чие влияние е било определящо за него дори когато достъпът до архивите е свободен, тъй като в документите рядко се посочват първоначалните причини. Те не показват как идеята се е зародила и се е оформила в главите на неговите създатели. Докато някои от хората, първоизточници на идеята, са склонни да преувеличават приноса си, други, които я доразвиват, са още по-склонни да не признават този принос, колкото и голям да е той. Това се отнася особено за официалните среди и най-вече когато се засяга националната гордост. Между съюзници е нормално всеки да се опитва да омаловажи значението на получената помощ и обратно – да я изтъква максимално в случаите, в които точният размер на помощта е неясен. Затова е малко вероятно историята да хвърли по-голяма светлина върху начина, по който е бил оформен руският план през 1943 г. От друга

страна, се правят опити да се покаже, че руските стратегии са били в състояние сами да стигнат до тези заключения благодарение на опита си от предишните кампании.

По-важното е, че стриктното придържане към този отбранително-нападателен план води до крайно драматичен и решителен изход.

Германската атака започва на разсъмване на 5 юли срещу двата фланга на Курската дъга. Най-издадената част на тази дъга е широка – над 50 км, тъй като съвпада с фланга на германската дъга при Орел, която е в обратна посока. Главната отсечка от Курската дъга се заема от частите под командването на Рокосовски, а дясното крило на Ватутин е в южния ѝ край.

Ударните части на Манщайн, които са съсредоточени в южното направление на атаката, и на Клуге в северното ѝ направление са с почти равни сили, но Манщайн разполага с повече танкове. В тази офанзива са ангажирани общо 18 танкови и танково-гренадирски дивизии. Това е почти половината от съредо-точените за настъплението германски сили и цялото количество налични германски танкове на Източния фронт. Хитлер е заложил много на тази карта.

През първите няколко дни южното направление на атаката успява да проникне на места до 30 км, което не може да се приеме като много бързо напредване. Германците са забавени от широките минни полета, на които се натъкват по пътя си, след което установяват, че силите на защитниците са се изтеглили назад към ариергарда си, така че падналите в плен противникови войници се оказват изненадващо малко. Освен това клиновете, които успяват да вбият в руската отбрана, не могат да бъдат разширени поради упоритата съпротива. Проникването на частите под командването на Клуге в северното направление на атаката е още по-ограничено и те не успяват да извършат пробив в главните руски позиции. След едноседмични сражения силите на германските бронетанкови дивизии значително намаляват. Разтревожен от признаците за заплахата за своя фланг, Клуге започва да изтегля танковите си дивизии.

Точно в този момент, на 12 юли, руснаците започват офанзива срещу северния германски фланг и най-издадената част на дъгата при Орел. За три дни частите им в северния сектор успяват да напреднат 50 км откъм тила на германската позиция при Орел, а другото настъпление, което трябва да измине по-малко разстояние, достига на 25 км от града. Обаче четири от танковите дивизии, които Клуге оттегля от боя, успяват да пристигнат точно навреме, за да попречат на настъпващото руско северно крило да блокира жп линията от Орел към Брянск. След

това руското настъпление приема формата на силен, но бавен натиск, в който се разчита на значителното числено превъзходство, за да бъдат принудени германците да отстъпят. Това е скъпо струващо усилие, но то е подпомогнато от силите на Рокосовски, които преминават в настъпление на южния фланг от Курската дъга. Най-после, на 5 август, германците са прогонени от Орел. След 1941 г. градът не само е един от най-главните и най-силно укрепени германски бастиони, но докато продължава да бъде в германски ръце, подновяването на заплахата за Москва все още е възможно.

Освен че има доказано важно стратегическо положение, Орел е и военен символ, затова напускането му разколебава много увереността на германците и действа стимулиращо на руснаците.

Междувременно силите на Ватутин преследват германците през пробива в южния край на Курската дъга до първоначалната им позиция. На 4 август Ватутин предприема атака срещу тази отслабена отбранителна линия и на следващия ден завладява Белгород. Като се възползва от изтощението на противника, през следващата седмица той навлиза на 130 км в дълбочина и се насочва към тила на Харков и комуникациите му с Киев. Така с един замах се открива перспектива за изместване на целия германски южен фронт. Десет дни по-късно войските на Конев, от лявата страна на Ватутин, преминават Донец югоизточно от Харков и заплашват да затворят кръга около града. Конев отваря пространство за такава заплаха, като смело решава да премине Донец при Люботинските блата.

Ако някой от тези контраудари успее да стигне до жп възела Полтава, той може не само да затвори гарнизона на Харков в капан, но и да предизвика хаос сред всички германски войски на изток по поречието на Донец. В този момент 3-ти танков корпус е почти единственият останал по-значителен резерв. Със своите 3 танкови СС дивизии той току-що е изпратен да посрещне заплахата за позицията на брега на река Миус близо до Таганрог. Сега бързо е върнат обратно и едва успява да предотврати опасността около Полтава. Това позволява на основните германски сили при Харков да се изтеглят преди падането на града на 23 август.

В другия край оределите танкови дивизии показват, че макар и със значително намалени сили, те все още са в състояние да ограничат настъплението на руските армии. Кризата е преодоляна и положението се стабилизира, макар и да не е статично. Руснаците продължават да се придвижват напред, но по-бавно. През шестте седмици от началото на

офанзивата те вземат в плен 25 000 души. Това е малко за такава грандиозна битка, разпростряла се по много сектори, и показва, че пробивите в германската отбрана са локални и ограничени.

През втората половина на август руската офанзива е на по-широк фронт, Докато силите на генерал Попов напредват постепенно от Орел към Брянск, частите, командвани от Ерьоменко, настъпват по десния фланг към Смоленск.

Вляво от тях Рокосовски прави по-дълбок пробив към Днепър близо до Киев, докато силите на Ватутин също се насочват натам. В най-южния край войските на маршал Толбухин пресичат река Миус и принуждават германците да изоставят Таганрог. След това в началото на септември Малиновски атакува на юг през Донец към Сталино и тази флангова маневра става причина за бързото оттегляне на германците от позициите, които са заели южно от Донец. Обаче успяват да се задържат на възвишенията, от които могат даприкриват дългото си отстъпление и да контролират жп линиите, докато по-вечето от войските им се измъкнат от капана. Жп възелът Лозовая е изоставен едва в средата на септември.

Схемата и ритъмът на руските операции започват да напомнят още по-силно общата офанзива на Фош през 1918 г. с нейните често сменящи посоката си атаки на различни места. Те временно са прекратявани, когато устремът им намалява, срещайки силна съпротива, и всяка е насочена така, че да проправя пътя на следващата. През 1918 г. тази офанзива принуждава германците спешно да прехвърлят резерви към атакуваните места, а това ограничава възможностите им да изпращат навреме части в местата на следващите атаки. Тя парализира свободата им на действие и непрекъснато намалява резервите им. Руснаците я повтарят четвърт век по-късно при по-благоприятни обстоятелства и в подобрена форма.

Това е естествен подход за армия, която е с ограничена мобилност, но която превъзхожда противника по боева мощ. Този метод е по-подходящ и там, където успоредните комуникации са твърде оскъдни и не позволяват бързо прехвърляне на резерви от един сектор в друг, за да бъде разширен успехът. Тъй като това означава всеки път да се отваря нов фронт, цената за доразвиването на атаката в широчина е по-висока от цената при доразвиване-то ѝ в дълбочина. Така има по-малка вероятност за бързо постигане на решителен напредък, обаче накрая при всички случаи дава възможност на армията, прилагаща тази тактика, да получи чувствително преимущество над противника и да продължи

настъплението.

При този вид офанзива руските загуби, естествено, са по-големи, отколкото на противника, но германците все пак губят повече хора и техника, отколкото могат да си позволят. За тях войната на изтощение е равностилна на поражение. Нежеланието на Хитлер да разреши по-значително оттегляне забавя отстъплението на германците, но изтощава по-бързо силите им.

През септември изтъняването на германския фронт и намаляването на резервите им увеличават скоростта на руското настъпление. Способни ко-мандири, като Ватутин, Конев и Рокосовски, бързо се възползват от слабите места в широкия германски фронт. Устремът им е подпомогнат от непрекъснато увеличаващите се доставки на американски камиони. Преди края на ме-сеца руснаците стигат не само до големия завой на Днепър на изток близо до Днепропетровск, но и по протежение на по-голямата част от поречието чак до река Припят отвъд Киев. На много места по протежение на реката бързо са построени понтонни мостове и са установени плацдарми. Това се отразява зле върху възможностите на германците да си починат и да прегрупират силите си, подслонявайки се зад широката речна бариера, която военните им говорители несполучливо наричат Зимната отбранителна линия. Лекотата, с която руснаците преминават на много места Днепър, до голяма степен се дължи на умението и на дързостта на командирите им, с които те използват възможностите, предоставени им от откритото се пред тях широко пространство. Важното предимство, установено около Кременчуг, юго-западно от Полтава, се дължи до голяма степен на решението на Конев, вместо да съсредоточава усилията си на едно място, да премине реката на много места – общо 18 по протежение на 100 км. Те са още по-неочаквани за противника поради падналата гъста мъгла. Подобни методи помагат на Ватутин да установи редица плацдарми северно от Киев, които след това са свързани помежду си. Основният фактор за създалата се ситуация е обстоятелството, че германците вече не разполагат с достатъчно войски, с които да покриват целия фронт, дори когато силите им са значително разредени, и трябва да разчитат на контраатаки, за да попречат на разширяването на установените от противника плацдарми. Това е твърде рискована тактика, когато резервите им са толкова оскъдни, а нападателите – толкова многобройни.

На 25 септември германците изоставят Смоленск, който се намира на 500 км северно от Киев, а седмица преди това са прогонени от Брянск. Те отстъпват бавно към веригата от градове крепости по горното

течение на Днепър – от Жлобин, Рогачов, Могилъв и Орша до Витебск на река Двина. На юг изоставят плацдарма в Кубан и се оттеглят през Керченския проток на полуостров Крим, който вече също е изложен на опасността да бъде изолиран от вътрешността от руското настъпление. Клайст получава заповеди да върне войските си от Кубан, за да заеме позиции в сектора между Азовско море и завоя на Днепър при Запорожието. Решението е взето с две седмици закъснение. Докато войските му започнат да пристигат на новите позиции в средата на октомври, руснаците правят пробив в Мелитопол и целият сектор е зает. През първата половина на октомври, след като преминават Днепър на няколко места, в този район не се случва нищо важно. Руснаците докарват там подкрепления, трупат запаси и строят мостове, през които да продължат напред. Повечето от тези мостове са понтонни и са изградени набързо с трупи, повалени в близост до местата за преминаване на реката. Руснаците са майстори в строежа на импровизирани мостове – подобно на войските на генерал Шърман по време на похода през Джорджия и Каролина⁶⁵. За прехвърлянето на мост през тази голяма река и преминаването на най-тежките транспортни средства през него са им нужни само четири дни. Докато вниманието е насочено към Киев, където се очаква да се разрази бурята, следващата фаза на руската офанзива започва с атака в район, намиращ се почти по средата между извивката на Днепър и Киев. Конев внезапно се втурва напред от предмостията при Кременчуг югозападно от Полтава и вбива огромен клин на юг в основата на голямата дъга. Отначало там има малко германски войски, които да му окажат съпротива, но Манщайн бързо прехвърля резерви и забавя настъплението му, като по този начин печели време, за да могат застрашените германски войски да се изтеглят от завоя на реката. Така руснаците са задържани отвъд Кривой Рог, на 110 км южно от стартовата им позиция по средата на дъгата.

Рухването на германската отбрана южно от завоя на Днепър е част от цената, която трябва да бъде платена, тъй като Манщайн е принуден да изтегли войските си от този сектор, преди частите на Клайст да пристигнат и да заемат тяхното място. Като се възползват от пробива при Мелитопол, през първата седмица на ноември руснаците прекосяват степта при Ногайск и се насочват към долното течение на Днепър, като блокират изходите от Крим и изолират намиращите се там противникови войски.

65. По време на американската Гражданска война – бел. прев.

Резултатът от тази маневра не успява да изпълни оптимистичните очаквания, че източно от Днепър ще бъдат хванати в капан „един милион души“. В първите два дни са пленени само 6000 души, а основната част от германските сили, които са много по-малко от предполагаемото, успява да се оттегли на другия бряг на Днепър.

Според руски сведения през четирите месеца от началото на офанзивата са пленени общо 98 000 души, като повече от половината от тях са ранени. Друго забележително несъответствие, макар и да е отбелязано от малко западни коментатори, е руското твърдение, че през същия период са били убити 900 000 противникови войници и офицери, а 1 700 000 са били ранени. При всеки пробив голяма част от ранените обикновено се пленяват от нападателите и колкото по-тежко е поражението, толкова по-малко хора успяват да бъдат евакуирани. Още по-показателна е декларацията на Сталин от 6 ноември, че през изминалата година германците са загубили 4 000 000 души. Ако това беше вярно дори наполовина, войната щеше да свърши. До нейния край има още много време, но тя постепенно затихва.

През втората половина на октомври от сектора при Киев пристигат малко новини, но руснаците разширяват предимството на север от града, докато то се превръща в широк плацдарм, достатъчен за предприемането на мощна атака по фланга.

Тя е предприета от Ватутин през първата седмица на ноември. Той намира слаби места в разпрострелия се на голямо разстояние фронт и прониква през тях на запад, след това се насочва навътре, за да прекъсне пътищата от Киев и да превземе града откъм тила. Германците още веднъж успяват да се изплъзнат от ръцете на руснаците, но не са в състояние да спрат настъплението им, тъй като повечето танкови дивизии са прехвърлени на юг заради настъплението на Конев при извивката на Днепър.

Един ден след завладяването на Киев руските бронетанкови сили достигат Фастов, на 65 км на югозапад. Това е атака в движение. След като сломяват съпротивата на противника на тази позиция, през следващите пет дни те напредват 100 км, за да завземат жп възела Житомир, който се намира на единствената останала успоредна жп линията на изток от Припятските блата. След това се разгръщат на север и на 16 ноември превземат жп възела Коростен. В този момент германската отбрана е на път да се пропука, а това би потвърдило направената от Сталин декларация на 6 ноември, че „победата е близко“, тъй като Манщайн няма резерви.

В тази критична ситуация той казва на енергичния командир на 7-а бронирана танкова дивизия Мантойфел да събере всички подразделения и заедно с ос-гатаците от дивизията си да нанесе с тези оскъдни сили удар под кръста на руснаците откъм Бердичев. С дръзки удари наляво и надясно атаката на Ман-тойфел е изпълнена блестящо. Тя успява да пробие руския фланг и с настъпление през нощта на 19 ноември германците отново завладяват Житомир, след което продължават да се придвижват към Коростен. Разделянето на тази част на малки бронетанкови групи, които настъпват на широк фронт, помага да се създаде впечатление у противника, че силите ѝ са много по-големи. Тези групи се втурват бързо между руските колони и се връзват в ариергарда им, като нанасят удари по щабовете и свързочни центрове, което предизвиква парализиращо объркване по целия фронт на противника.

Опитвайки се да доразвие появилата се възможност, Манщайн започва ясно изразена контраофанзива срещу все още примамливо голямата руска дъга на запад от Киев. Той е спрял от пристигането на няколко танкови дивизии от запад. Германският план е да се нанесе удар от две посоки с настъпление на бронетанкови части от северозапад и от юг към Фастов. От северозапад ударът е нанесен от трите дивизии в танковия корпус, командван от Балк, в който са и силите, събрани от Мантойфел. Предните части на Ватутин са подсилени с артилерия и противотанкови оръдия, които непрекъснато се прехвърлят през мостовете на Днепър, а също и от резервни дивизии. Германската контра-офанзива не успява да постигне толкова впечатляващи резултати, колкото пробната контраатака на Мантойфел. Тя изглежда по-опасна на картата, отколкото в действителност. Това е така, защото вече не е изненада за противника не може да компенсира ограничените си възможности, освен това е допълнително затруднена от лошото време. В началото на декември тя по-степенно затихва сред дълбоката кал. По време на затишието Ватутин подготвя армиите си за още по-силен натиск.

Най-сполучлив коментар за ситуацията несъзнателно дава самият Хитлер, когато, за да покаже задоволството си от спасителния удар на Мантойфел, го кани да прекара Коледа заедно с него в Ангербург и между другото му казва: „Като коледен подарък ще ти дам 50 танка“. Това е най-хубавата награда, която Хитлер може да си представи, и тя е доста голяма, като се имат предвид оскъдните му възможности. Сега най-силната и най-фаворизирана танкова дивизия има само 180 танка, а още няколко дивизии разполагат с малко повече от половината от тази цифра.

През есента северният участък на германския фронт също е подложен на голямо напрежение и натиск. Обаче там многобройните атаки на руснаците не успяват да пробият германската отбрана в горното течение на Днепър, където германците са се изтеглили, след като напускат Смоленск. Неуспехът им се дължи на съчетаването на съвременните методи на отбрана с обстоятелството, че руските войски имат по-малко пространство за маневриране, отколкото на юг, а също и заради това, че намеренията им се прекалено предвидими.

В тези сражения военновъздушните сили играят незначителна роля, тъй като действията им са ограничени от снега и леда. Това ограничение облекчава положението на германската отбрана, като в противен случай положението ѝ би било неимоверно по-тежко. Въпреки че лошото време пречи и на въздушното разузнаване на защитниците, те успяват да отгатват вероятната посока на главния руски удар и да потвърдят предположенията си чрез енергично използване на атакуващи патрули.

Главният удар на атаката е понесен от 4-та армия на Хайнрици, която с десет оредели дивизии държи фронт от 160 км между Орша и Рогачов. Между октомври и декември руснаците предприемат срещу нея пет офанзивни, всяка от които продължава по пет-шест дни, като всеки ден опитите се подновяват по няколко пъти. В първата офанзива, когато германците току-що са успели да заемат набързо подготвената позиция, състояща се само от една единствена линия от окопи, участват 20 дивизии. В следващата руснаците хвърлят в боя 30, но до началото ѝ германците успяват да укрепят позициите си. В следващите офанзивни участват около 36 руски дивизии.

Главният удар на руското настъпление е съсредоточен срещу Орша по протежение на един фронт от около 15 км, пресичащ голямото шосе Москва-Минск. Преимуществовата от такъв удар по отношение на снабдяването и от-криващите се потенциални възможности за доразвиването му са очевидни. Но точно това помага на германците да съсредоточат силите си, за да го от-блъснат. Методите за защита, които те прилагат, заслужават да бъдат проучени. В този много тесен сектор Хайнрици използва 3 дивизии и половина, като оставя 6 дивизии и половина да покриват останалата част от неговия разпространен фронт. Така той разполага със сравнително съгъстени от-бранителни сили в най-важния участък. Артилерията му е почти непокътната и успява да събере 380 оръдия, които да отбраняват този най-важен сектор. Ръководени от един-единствен командир в щаба на 4-та армия, те успяват да съсредоточат огъня от всяка застрашена точка от участъка. Същевременно

командващият армията дава възможност на дивизиите да си „отдъхнат“ в по-спокойния сектор от фронта, за да може да хвърля ежедневно в боя по един батальон с пресни сили във всяка от водещите тежки сражения дивизии. По такъв начин обикновено биват компенсирани загубите от предишния ден, като същевременно дивизията има отпочинал резерв, който може да използва за контраатака.

Негативните последици от това смесване на формациите е намалено с ус-тановената в дивизиите система на ротация. Те се състоят от по 3 полка, всеки от които има по 2 батальона. На втория ден от сражението новопристигналият батальон се присъединява към батальона, пристигнал предишния ден, и се придружава от полковия щаб. След още два дни на позицията се формира напълно нов полк, а на шестия ден цялата първоначална дивизия бива заменена и изпратена в по-спокоен сектор, от който замяната се извършва подразделение по подразделение.

Многократните успешни действия на отбраната срещу превъзходящ я по численост противник в съотношение 6 : 1 са забележително постижение. Те показват как във войната положението може да се промени и руските войски могат да бъдат изтощени, ако отбранителната стратегия има съответстваща на нея тактика. Изгледите за такъв развой обаче са провалени от настояването на Хитлер да не се отстъпва без негово разрешение и нежеланието му да го даде. Командирите на армии, които проявяват благоразумие, са заплашени от военен съд дори когато става въпрос за изтеглянето на малка част от застрашена от изолация позиция. Забраната е налагана така решително, че по-младшите командири са като парализирани и се говори, че батальонните не се осмеляват „да преместят часовой от прозореца до вратата“. От Върховното командване повтарят като папагали, че „всеки трябва да продължава да се бие там, където е поставен“.

Този суров принцип спасява германската армия от нервна криза през първата зима в Русия, но с времето резултатите от него стават фатални, когато германските войски вече са преодолели големия страх от руската зима, но изпитват все по-голям недостиг на хора, за да запълват големите руски пространства. Той пречи на командирите да проявяват гъвкавост на място и да се измъкват от капаните, когато се налага, за да могат да прегрупират силите си, спазвайки принципа „reculer pour mieux sauter“⁶⁶.

През 1943 г. катастрофалните последици от липсата на такава

66. Reculer pour mieux sauter (фр.) – отстъпи, за да се хвърлиш напред – бел.прев.

гъвкавост проличават на южния фронт. През 1944 г. те се повтарят и на северния, точно в сектора, в който преди това германската отбрана е била толкова трудна за преодоляване.

ДВАЙСЕТ И ДЕВЕТА ГЛАВА Японското отстъпление в Тихия океан

През първата фаза на войната в Тихия океан Япония завладява целия му западен и югозападен район, всички намиращи се там острови, както и съседните страни от Югоизточна Азия. През втората фаза Япония прави опит да разшири контрола си върху американските и британските бази на Хавайските острови и в Австралия, но в сраженията по море и във въздуха среща решителен отпор при остров Мидуей, Гуадалканал, на Соломоновите острови и при подстъпите към Австралия. В третата фаза тя преминава в отбрана. Както се подчертава в заповедите до японските командири в югозападната част на Тихия океан, те трябва „да задържат всички позиции на Соломоновите острови и в Нова Гвинея“. Предприемат офанзивни операции срещу западните съюзници само в Бирма, но всъщност те са по-скоро отбранителни, защото целят да попречат на британското контранастъпление от Индия. Японците вече не са в състояние да предприемат ефикасни нападателни действия поради загубата на 4 тежки самолетоносача в битката при Мидуей, на 2 линейни и голям брой по-малки кораби при Гуадалканал плюс загубата на стотици самолети в тези две изключително важни операции. Западните съюзници отново са в по-изгодна позиция. Сега въпросът е дали и как биха могли да се възползват от нея.

Географското положение на Япония ѝ дава стратегическо предимство и е благоприятно за офанзивния ѝ план и предприетите от нея действия. Японците се възползват от него както в нападение, така и в отбрана. В резултат на бързите им завоевания страната е опасана от отбранителни кръгове, които издигат огромни прегради пред всякакви контрадействия на западните съюзници.

На картата изглежда, че възможностите за такива действия са много, но по-внимателен анализ показва, че всъщност са твърде малко. Пътят през се-верната част на Тихия океан трябва да бъде изключен поради липсата на под-ходящи бази и честите бури и мъгли в района. Контраофанзива от Далечния изток на Съветска Русия е изключена поради нежеланието на Сталин да сътрудничи и да се сражава с Япония,

докато Русия продължава да е силно притис-ната от запад. Съюзническа контраофанзива през Китай е невъзможна, поради това че съществуват трудности със снабдяването, както и поради това че не може да се разчита на китайците. Още по-далечният път през Бирма също не може да се използва поради изтласкването на британците отвъд границата с Индия и поради очевидната липса на възможности те да се завърнат там скоро.

Така бързо става ясно, че всяка по-значителна контраофанзива ще зависи от участието на американците и от удобния за тях маршрут. Основните ал-тернативи са две: през югозападната част на Тихия океан по маршрута от Нова Гвинея към Филипините или през централната част на океана. Главноко-мандващият въоръжените сили в югозападната част на Тихия океан генерал Дъглас Макартър, естествено, предпочита първия маршрут. Той твърди, че това е най-бързият начин да бъде лишена Япония от новите ѝ владения на юг, от които тя е зависима за нужните ѝ суровини за продължаване на войната. Според него маршрутът през централната част на океана ще бъде изложен на нападения от завзетите от Япония острови, в които тя бързо е построила во-енноморски и военновъздушни бази. Освен това страховете на австралийците няма да бъдат разсеяни при избора на един толкова отдалечен от тях път за контраофанзива.

Обаче командващите американските военноморски сили предпочитат цен-траалната част на Тихия океан. Те твърдят, че това би им дало възможност да използват по-ефикасно своите увеличаващи се по брой бързи самолетоносачи, отколкото в по-оживените води около Нова Гвинея. Освен това според тях така биха могли по-добре да реализират новата си концепция за използване на военноморски съединения с участието на самолетоносачи за изолиране и завладяване на група острови. Този маршрут е по-подходящ за осъществяване на новата им идея за изграждане на система за снабдяване по море, вместо периодично да връщат самолетоносачите си в пристанищата. Освен това те твърдят, че така би се избегнал рискът, от който страда южният маршрут, понеже е изложен на опасността от атаки по фланговете от японските сили, намиращи се на островите. Според тях, тъй като настъплението по южния маршрут е по-вероятно и очаквано, то сигурно ще се натъкне на по-силна и продължителна съпротива. Друга по-скрита причина е нежеланието на адми-ралите да оставят новите си самолетоносачи под контрола на Макартър и на склонността му да налага монопол върху всичко.

В крайна сметка на конференцията „Трайдънт“ във Вашингтон през

май 1943 г. е решено да се настъпи и по двата маршрута, за да бъдат държани японците в напрежение и силите им да са разделени, като им се пречи да ги съсредоточават на едно място или да прехвърлят резерви от едното към другото направление. Идеята е настъпващите в двете направления сили след време да се съединят при Филипините и така да бъде осъществена целта на настъпващите да могат да застрашават различни цели, което е от изключително важно значение за стратегическата концепция на индиректния подход. Обаче това компромисно решение не отчита в достатъчна степен фактите и уроците от историята, които сочат, че подобен двоен ефект може да се постигне по-икономично чрез настъпление в едно направление, което въпреки това застрашава различни цели, всяка от които противникът се стреми да задържи.

Настъплението в две направления неизбежно изисква много по-голяма и по-продължителна подготовка на войски, кораби, десантни съдове, военно-морски бази и летища. Този по-дълъг период дава на японците повече време да се подготвят за отбрана и да направят задачата на американците по-трудна, особено при осъществяването на сухопътните и десантните операции.

По време на това дълго затишие единствената по-значима операция е акцията на американците да си възвърнат контрола върху Алеутските острови в северната част на Тихия океан. От стратегическа гледна точка тя се провежда в толкова отдалечен район, че не се отразява съществено на хода на войната. Това е второстепенна акция, която няма за цел да допълва, нито да отвлича вниманието от друга по-важна операция. Тя има само психологически ефект да успокои американската общественост, разтревожена от явната заплаха за сигурността на Аляска след завладяването на островите Киска и Ату през юни от малък японски контингент. Този психологически ефект е постигнат обаче с цената на голямо разпиляване на все още ограничените американски ресурси.

Първата реакция на завземането на двата острова е обстрелването на остров Киска откъм морето в началото на август, а след това в края на същия месец американски подразделения извършват десант на остров Адак, на около 300 км източно от Киска, и построяват там летище, което да помогне при атаката на заетия от японците остров. През януари 1943 г. със същата цел е наредено да се възвърне контролът на американците върху остров Амчитка, на 150 км от Киска. Обаче местните американски командири решават, че е по-добре да превземат най-западния остров – Ату, от веригата на Алеутските острови, след като узнават, че по-слабо се охранява от Киска. Операцията е прекъсната в края на

март, когато американските кораби, наложили военно-морската блокада на архипелага, се сблъскват с малко по-силен от тях отряд японски бойни кораби, които ескортират 3 транспортни кораба, натоварени с войници. След тричасова престрелка от голямо разстояние японците се оттеглят. Не е потопен кораб на никоя от двете страни, обаче транспортните кораби с японските подкрепления се връщат обратно.

На 11 май под прикритието на мъглата и с артилерийска подкрепа от 3 бойни кораба американците стоварват една дивизия на остров Ату. При лено превъзходство в съотношение 4 : 1 в нейна полза след двуседмични оже-сточени сражения тя постепенно изтласква в планините японския гарнизон от около 2500 души. След това японците сами допринасят за разгрома си, като предприемат самоубийствена контраатака срещу американските позиции, в която са почти напълно унищожени и само 26 японци попадат в плен. Сега американците насочват вниманието си към окупирания от японците остров Киска. През нощта на 15 юли под прикритието на мъглата японците евакуират гарнизона си (около 5000 души), принудени от постоянния натиск откъм морето и от въздуха. Американците продължават да бомбардират острова още две седмици и половина и стоварват там мощен контингент от 34 000 души, които пропиляват пет дни, за да претърсват острова, докато се убедят, че е абсолютно празен.

Така Алеутските острови са освободени, обаче за тази сравнително маловажна операция Съединените щати ангажират 100 000 войници, подкрепяни от мощни военноморски и военновъздушни части – драстичен пример на неикономично използване на сили.

Явният застои в югозападната част на Тихия океан продължава до лятото на 1943 г.

За късмет на американците и съюзниците им изпреварващите действия на противника са спъвани и затруднени от острите разногласия между ръководството на японските сухопътни сили и командващите военноморския флот. Макар и двете страни да са съгласни, че всички японски завоевания трябва да бъдат запазени, те имат големи различия по въпроса, как най-добре би могло да стане това. Сухопътното командване предпочита наземните операции в Нова Гвинея – една предна позиция, която те смятат за нужна за сигурността на завладените територии в Холандска Източна Индия и Филипините. Командващите флота искат да бъде даден приоритет на Соломоновите острови и островите от Бисмарковия архипелаг, които да осигурят стратегическо покритие на голямата военноморска база в Трук, на Каролинските острови, на 1600 км

на север. Както обикновено, при вземането на стратегически решения сухопътната армия успява да се наложи.

Решено е стратегическата отбранителна линия да минава от Санта Изабел и Нова Джорджия, влизащи в състава на Соломоновите острови, и да върви западно от Гуадалканал към остров Лае в Нова Гвинея, т.е. в района западно от полуостров Папуа. На флота е поверена защитата на Соломоновите острови, а на командващите сухопътните войски – секторът в Нова Гвинея, Японското армейското командване в Рабаул, където се намира главната квартира на всички въоръжени сили в целия район, ръководи операциите на 17-а армия на Соломоновите острови и на 18-а армия в Нова Гвинея, като към първата е придадена 7-а въздушнодесантна дивизия, а към втората – 6-а въздушнодесантна дивизия. Военноморските сили се състоят от 8-и военноморски флот и 11-и въздушен флот, като и двата флота се ръководят от щаба на военноморските сили в Рабаул. В състава на военноморските сили са включени по-леки бойни кораби – крайцери и разрушители, но те могат да бъдат подсилени с по-тежки кораби от базата в Трук. Сухопътните сили в района са значителни – 3 дивизии на 18-а армия в Нова Гвинея с обща численост 55 000 души и 2 дивизии, една бригада и други подразделения на 17-а армия на Соломоновите острови и Бисмарковия архипелаг. Въпреки че японските бойни самолети значително намаляват след битката за Гуадалканал, сухопътните войски разполагат със 170 самолета, а флотът – с 240. Разчита се в срок от шест месеца в района да бъдат изпратени като подкрепления между 10 и 15 дивизии и 850 самолета. Така че има основания да се смята, че е възможна задържаща или „ограничаваща“ настъплението на противника стратегия.

Планирането на американските операции е усложнено от разделянето на театъра на военни действия в Тихия океан на централна и югозападна зона със Соломоновите острови по средата. В стремежа си да улесни нещата Съветът на началник-щабове нарежда генерал Макартър да отговаря за стратегическото командване в зоната между Нова Гвинея и Соломоновите острови, а адмирал Хелси, командващ въоръжените сили в южната част на Тихия океан, да осъществява тактическия контрол, докато действащите в района военноморски сили в Пърл Харбър остават подчинени на Тихоокеанското командване, оглавявано от адмирал Нимиц.

Стратегическата цел на американците е да бъде разрушена създадената от японците отбранителна бариера в Бисмарковия архипелаг и да бъде завзета главната японска база в Рабаул. Това трябва да се постигне

с последователни удари и в двете направления, за да бъдат принудени японските войски не-прекъснато да сноват насам-натам. Отначало силите под командването на адмирал Хелси трябва да завземат островите Ръсел, които се намират на запад от Гуадалканал, и да ги превърнат във въздушна и военноморска база. След това да бъдат завзети два острова от групата Тробрианд източно от Нова Гвинея, за да се използват за въздушни бази за атаката срещу Рабаул и като междинни пунктове за прехвърляне на военновъздушни сили от единия към другия маршрут на настъплението. През втората фаза Хелси трябва да настъпи към Нова Джорджия (на Соломоновите острови западно от Гуадалканал) и да завладее летището при Мунда, а през това време Макартър да завземе японските позиции около Лае на северния бряг на Нова Гвинея. Надеждата е, че дотогава Хелси ще е превзел остров Бугенвил в западния край на Соломоновите острови. В третата фаза войските на Макартър, след като завият на запад, трябва да прекосят морето до Нова Британия в Бисмарковия архипелаг – големия остров, в чийто северен край се намира Рабаул. След това по време на четвъртата фаза съюзниците трябва да предприемат атака срещу самия Рабаул. Това е един многоетапен процес дори и при планирането му, като атаката срещу Рабаул трябва да започне през осмия месец от началото на кампанията.

В югозападната част на Тихия океан Макартър има 7 дивизии (3 от тях австралийски) и около 1000 самолета (250 от тях австралийски). Предстои да пристигнат още 2 американски дивизии, както и 8 австралийски, които са на обучение. Хелси има 7 дивизии (2 на морската пехота и една новозеландска) и 1800 самолета (от които 700 са от авиацията на американската армия). Воен-номорските сили не са твърдо фиксирани, макар че всяка операция разполага със собствени десантни части, голям брой бойни кораби са им дадени за кратко от внушителния флот на Нимиц в Пърл Харбър. В началото на офанзивата Хелси разполага с 6 линейни кораба и 2 самолетоносача плюс голям брой по-малки кораби. Общо взето, сега силите са напълно достатъчни за постигане на успех, макар и да не са толкова, колкото иска Макартър. Той настоява да му бъдат дадени 22 дивизии и 45 авиационни групи.

В течение на предварителния, „спокоен“ период Хелси стоварва десантни части на 24 февруари на остров Ръсел, но те не намират там противник. Австр-ралийците отбиват опита на японците да завладеят летище Уау близо до залива Хуон, като пускат парашутна десантна бригада. Японците решават да прехвърлят там подкрепления, но конвоят от 8 транспортни кораба и 8 разрушителя бързо е открит от авиацията на

съюзниците до Нова Гвинея. Потопени са всички транспортни кораби и 4 разрушителя. Загиват 3600 японски войници, което е повече от половината от състава на дивизията, изпратена като подкрепление. След този „тактически бой в морето Бисмарк“ японците започват да доставят хранителни продукти на войските си в Нова Гвинея само с подводници или шлепове.

Адмирал Ямамото се опитва да поправи влошеното състояние на японските военновъздушни сили, като изпраща един самолетоносач на 3-ти флот от Трук за Рабаул с надеждата да изтощи военновъздушните сили на съюзниците с непрекъснати атаки срещу базите им. За две седмици тази негова операция, която започва на 1 април, на практика му коства загубата на два пъти повече самолети, отколкото на защитниците, противно на оптимистичните доклади на японските летци. Американското разузнаване научава за планиран полет на Ямамото към остров Бугенвил и той е издебнат от засада и свален. Неговият приемник на поста командващ обединения японски флот е адмирал Кога, който не се оказва такъв опасен противник, като Ямамото. Дълго планираната американска офанзива трябва да започне на 30 юни с едновременни атаки от три страни. Сухопътните части под командването на генерал Крюгер трябва да извършат десант на островите Кириуина и Удларк (Муруа) от островната група Тробрианд, войските за Нова Гвинея (главно австралийски) под командването на генерал Херинг трябва да слезат на брега близо до Саламауа в залива Хуон, а частите под командването на адмирал Хелси – да извършат десант в Нова Джорджия.

Десантът на островите Тробрианд се оказва лесен, тъй като не намира съпротива и строежът на летища започва веднага. Настъплението в Нова Гвинея започва добре и американският десант в подкрепа на австралийците не среща сериозен отпор, обаче японците в този район (около 6000 души) не могат да бъдат изтласкани в покрайнините на Саламауа до средата на август. На намиращия се там американски шурмови отряд е наредено да изчака планираните големи десанти на полуостров Хуон преди атаката срещу главната цел Лае. Третата атака на силите на Хелси срещу Нова Джорджия се оказва още по-трудна.

Японският гарнизон на големия остров Нова Джорджия наброява около 10 000 души. Затрудненията се засилват и от покритите с джунгли планини и влажния климат. На всичко отгоре японският Имперски генерален щаб нарежда островът да бъде задържан колкото може по-дълго. Атаката срещу него е затруднена допълнително от рифовете край североизточния му бряг, както и от заобикалящия го от юг и от запад пояс

острови.

Планът на американците е десантът да бъде извършен на три места. Главният десант, в който ще участва една дивизия, трябва да бъде на западния бряг на остров Рендова, след което тя трябва да прекоси широкия 8 км проток и да слезе близо до важното летище при Мунда Пойнт. Веднага след това една по-малка част трябва да слезе на северния бряг на Нова Джорджия, на 16 км от Мунда, и така да прекъсне пътя на японците за изпращане на подкрепления откъм морето. На юг трябва да има още три спомагателни десанта. Военноморските сили, участващи в операцията, включват 5 самолетоносача, 3 линейни кораба, 9 крайцера и 29 разрушителя, а военновъздушните сили участват с 530 самолета.

Докладът на наблюдател по крайбрежието, че японците се придвижват към южната част на Нова Джорджия, принуждава Хелси да започне първоначалния десант на 21 юни вместо да чака до 30-и, обаче той не среща съпротива и на 30 юни в този сектор са извършени успешно и другите допълнителни десанти.

При главния десант на остров Рендова, в който участват 6000 американски войници, съпротивата на гарнизона, състоящ се само от 200 японци, е пре-одоляна бързо, а през първата седмица на юли са извършени и другите десанти близо до Мунда. През тази и през следващата седмица малки японски военноморски групи организират няколко контраатаки както по време на битката за Гуадалканал и успяват да нанесат значителни повреди на самолетоносачите, като същевременно на брега дебаркират около 3000 войници.

На сушата неопитната американска дивизия, която участва в тази операция, напредва много бавно през джунглата към Мунда, след като се прехвърля през протока от остров Рендова, въпреки внушителната помощ от авиацията, артилерията и корабите. Поради сведенията за разколебания и боен дух е наредено в Нова Гвинея да се изпрати още една дивизия и половина. До 5 август Мунда и околностите му са завзети, въпреки че по-голямата част от японския гарнизон успява да се изтегли на намиращия се на север съседен остров Ко-ломбангара. Японските военноморски сили понасят тежки загуби поради въздушното превъзходство на американците.

По-важният ефект от американското бавно напредване в Нова Джорджия е, че то кара Хелси и други американски военни ръководители да признаят недостатъците на постепенното настъпление и да разберат, че то предоставя много време на противника да укрепи следващата си отбранителна линия. Такъв постепенен подход не дава възможност за

пълноценно използване на предимствата от американското превъзходство във въздуха и по море. Затова е решено Коломбангара и нейният гарнизон от над 10 000 японци да бъдат блокирани и оставени сами да се предадат, след като изчерпят продоволстви-ята и боеприпасите си, а американските сили да се придвижат към големия, но слабо защитен остров Веля Лавеля, който японците охраняват само с 250 души. (Това е типичен случай на планиран „обход“ и подобряване на тактиката след случилото се на Алеутските острови.) Освен това построяването на летище на Веля Лавеля ще приближи американците на 160 км от Бугенвил, най-западния от Соломоновите острови.

Десантът на Веля Лавеля е извършен на 15 август още преди да бъде завършена окупацията на Нова Джорджия. Плановете на местния японски командир генерал Сазаки, че ще може да окаже по-продължителна съпротива в Коломбангара, са променени от по-вишестояща заповед да напусне централните Соломонови острови и да се оттегли на Бугенвил. В края на септември и в началото на октомври в продължение на няколко последователни нощи големият гарнизон на Коломбангара и по-малкият гарнизон при Веля Лавеля са евакуирани.

В кампанията при Нова Джорджия японците дават общо 2500 убити и губят 17 кораба, докато загубите на съюзниците са 1000 убити (много от тях жертва на болести) и 6 бойни кораба. Във въздуха японските загуби обаче са много по-тежки.

Натискът на съюзниците срещу Саламауа през август се предприема до голяма степен с цел да се отвлече вниманието на японците от подготовката за нападение срещу Лае и полуостров Хуон, чиито пристанища и летища са нужни за скока на съюзниците на север към остров Нова Британия и за прикритие на фланга им по време на тази операция.

За превземането на полуостров Хуон планът на Макартър предвижда съче-таване на десантните действия с атака от въздуха и по суша. Това значително усложнява операцията, въпреки че той разполага с достатъчно възможности за реализацията ѝ. На 5 септември неговите десантни съдове свалят на брега основното ядро на 9-а австралийска дивизия източно от Лае. На следващия ден 503-ти американски парашутен полк е спуснат над неизползаното летище северозападно от Лае. Това е първата въздушна операция на съюзниците в района на Тихия океан. Веднага след като летището е превзето и пригодно за използване, там пристига с транспортни самолети 7-а австралийска дивизия. Междувременно е възобновено настъплението на американските и австралийските части по суша срещу Саламауа.

Тези атаки от различни посоки срещат слаба съпротива. Японският Имперски генерален щаб си дава сметка, че има вероятност пътят на единствената му в района дивизия да бъде отрязан, и нарежда тя да се изтегли през планинския полуостров към Киари на около 80 км отвъд Лае. Така Саламуа е изоставен на 11 септември, а Лае на 15-и. Надеждите на японците да се задържат в пристанището Финшхафен в края на полуострова обаче са осуетени на 22 септември от десанта на една австралийска бригада от десантните части. Въпреки че докарват още една дивизия като подкрепление, японците постепено са изгласкани назад по крайбрежието. Междувременно 7-а австралийска дивизия напредва по-бързо от Лае по долината на река Маркхам и в началото на октомври стига Дампу, на по-малко от 80 км от следващата важна цел – пристанището Маданг на 260 км северозападно от Лае. До края на 1943 г. съюзническите войски са готови за атаката от две посоки, по крайбрежието и през вътрешността, срещу Маданг, въпреки че изостават от предвидения срок.

През септември 1943 г. Имперският генерален щаб най-после разбира, че предварителните оптимистични преценки за ситуацията и нейните перспективи трябва да бъдат преразгледани. Недостатъчните японски сили са разпръснати върху твърде голям периметър, а американците са се съзвели от предишните поражения много по-бързо, отколкото са очаквали. Сега те имат превъзходство както по море, така и във въздуха. Японците разбират, че трябва да скъсят дъгата на своята отбрана и да прегрупират силите си, защото освен натиска, на който е подложена откъм фланговете, тя е изправена пред потенциална заплаха откъм Пърл Харбър, където адмирал Нимиц е струпал най-големия брой кораби от времето на Великия флот, събран от адмирал Джелико през Първата световна война.

Опасната военна ситуация за Япония се усложнява от слабостите на икономиката ѝ. Производството на самолети не е достатъчно за посрещане на американското предизвикателство и японците не са в състояние да защитават търговското си корабоплаване.

Несигурното военно положение на Япония се утежнява и от „новата оперативна политика“, приета от Имперския генерален щаб в средата на септември. Тя се основава на преценката за това, какъв трябва да бъде минималният район, нужен за целите на Япония във войната.

Този минимален район, наречен „абсолютна сфера на националната отбрана“, се простира от Бирма покрай малайската бариера до Западна Нова Гвинея и от там до Каролинските, Марианските и чак до

Курилските острови.

Това съкращаване на отбранителната дъга означава, че за по-голямата част от Нова Гвинея, целите острови от Бисмарковия архипелаг (включително Рабаул), Соломоновите, Гилбъртовите и Маршаловите острови вече се смята, че нямат съществено значение, макар да трябва да бъдат държани още шест месеца. Надеждата е, че дотогава минималната, или „абсолютната“, зона ще бъде превърната в непробиваема бариера, японското производство на самолети ще бъде утроено, а обединеният флот ще бъде укрепен значително, за да се справи отново в сражение с предизвикателството на американския Тихоокеански флот.

Междувременно японските сили в югозападната част на Тихия океан са призовани да задържат войските на съюзниците, които сега възлизат на около 20 дивизии, подкрепяни от близо 3000 самолета. В Източна Нова Гвинея японците имат 3 дивизии, една в Нова Британия, една в Бугенвил и 6 са на път. Освен това все още има 26 дивизии в Китай и 15 в Манджурия, които трябва да по-срещнат евентуално руско настъпление. Слабостта на японските сухопътни сили идва не от недостатъчната им численост, а от тяхното разпределение. При съюзниците бавният напредък прави Макартър още по-нетърпелив да продължава напред, особено след като узнава, че американският Съвет на началник-щабове е склонен да даде предимство на офанзивата в централната част на Тихия океан, тъй като там разстоянието е по-малко и има вероятност да бъде скъсено още повече. Притесненията на Макартър идват от изразеното от тях становище, че завладяването на Рабаул не е толкова важно и че този добре защитен пункт може да бъде заобиколен и оставен в изолация. Нетърпението на адмирал Хелси, който също иска да продължи напред, се засилва от това, че много от неговите кораби и 2-ра дивизия на морската пехота са му отнети, за да подпомогнат настъплението в централната част на Тихия океан.

Боевете за Бугенвил

Това е най-западният и един от най-големите острови в групата на Соломоновите острови. Японският гарнизон там наброява около 40 000 души плюс 20 000 моряци. Тези сили се намират предимно в южната част на острова, Транспортът и десантните средства, с които разполага Хелси, позволяват от-начало на острова да дебаркира само една дивизия със средства за подсилване. Това става в залива Императрица Аугуста

на слабо отбранявания западен бряг. Местността позволява бързо да бъдат построени летища. След мощна въздушна бомбардировка над японските авиационни бази на остров Бугенвил и след това над близките до него острови на 1 ноември е спуснат десант. Японците не очакват това, тъй като смятат, че американците ще се опитат да проникнат в южната част на острова, където прибойт не е толкова силен. Американците отблъскват контраатаките на японската авиация и кораби, като им причиняват големи загуби. Нападенията на авиацията от самолетноносачите срещу Рабаул и Нова Гвинея също имат значителен ус-пех. Разбита е японската авиация в Рабаул, попълнена неотдавна с ново количество самолети. Бързоходните самолетноносачи успяват да действат ефикасно в районите, които на пръв поглед са надеждно защитавани от японската авиация от базите на брега. Това става важен урок за в бъдеще.

На сушата американските войски, подсилени с още една дивизия, посе-пенно разширяват плацдарма, чиято ширина по фронта скоро вече е 16 км. В средата на декември американците разполагат на острова с около 44 000 души. Японците почти не предприемат контрамерки, тъй като продължават да смя-тат, че главният удар на американците ще бъде нанесен другаде. Когато раз-бират, че главната заплаха представлява десантът в залива Императрица Аугу-ста, те не успяват бързо да организират отбрана, тъй като се налага твърде дълго да прехвърлят войски през джунглите от позициите в южната част на острова. Фактически до края на февруари те не предприемат нищо и на остро-ва дълго време цари затишие.

Завземането на Бисмарковия архипелаг и Адмиралтейските острови

Междувременно в Нова Гвинея продължава настъплението на съюзниците. На 2 януари 1944 г. Макартър хвърля десант от около 7000 души в Сайдор, между полуостровите Хуон и Мадангон, като скоро числеността на тези войски се удвоява. Така са отрязани пътищата за отстъпление по крайбрежието за японските сили (приблизително със същата численост), които се опитват да задържат Сио, западно от полуостров Хуон. Японците успяват да избегнат капаните, като извършват изнурителен поход през планинските джунгли, при който губят няколко хиляди души.

В същото време австралийските войски предприемат настъпление

от Дампу в долината на река Маркхам към крайбрежието и на 13 април стигат до морето. На 24 април войските на Макартър, след като не срещат сериозна съпротива от противника, завземат Маданг. Японският Имперски генерален щаб е принуден да ускори изтеглянето на войските и да заповяда на войските на Нова Гвинея да се изтеглят във Вевак, на около 300 км западно от Дампу.

Макартър нанася следващия удар, преди полуостров Хуон да бъде освободен от противника. На 15 декември отряд „Аламо“ започва десант на югозападното крайбрежие на островите Нова Британия при Аро. Веднага след коледните празници е спуснат десант от 2 дивизии в западния край на острова при нос Глостър, които превземат летището там. След като се отказва от идеята да превземе Рабаул, Макартър все пак се стреми да установи пълен контрол над проливите, за да прикрие от фланга действията на своите войски, които настъпват срещу Нова Гвинея в западно направление. Западният край на островите Нова Британия, където са дебаркирали американците, сеотбранява от около 8000 японци, прехвърлени от Китай. Японският отряд се намира в покрити непроходима джунгла на 500 км от Рабаул и почти няма поддръжка от въздуха, тъй като 7-а въздушна дивизия неотдавна е била пребазирана в района на Целебес. В резултат японските войски в района на нос Глостър почти не оказват съпротива и скоро започват да отстъпват към Рабаул.

В края на февруари на Адмиралтейските острови (на 400 км от нос Глостър) дебаркира разузнавателен отряд на 1-ва кавалерийска дивизия. Там се нами-разт няколко действащи летища и има възможност да бъдат построени нови. Освен това има прекрасни места за пристани. Японският гарнизон, който наброява около 4000 души, оказва по-силна съпротива, отколкото се очаква, но след десанта на главните сили на американските войски на 9 март е разбит. До края на март американците завземат всички набелязани обекти и започват да подготвят база на Адмиралтейските острови. Остатъците от японските войски продължават съпротивата до май. Така Рабаул, чийто гарнизон наброява повече от 100 000 души, се оказва изолиран. Преградата, каквато представлява Бисмарковият архипелаг, е преодоляна, и то с по-малки загуби, отколкото щяха да бъдат дадени при пряка атака.

Едва четири месеца след десанта на съюзниците на остров Бугенвил японското командване осъзнава, че десантите на американците на западния бряг представляват главната опасност. През март 1944 г. то предприема контра-настъпление срещу американските войски. В него участват около 15 000 души, а американските войски на плацдарма са 60

000 души. Според оценката на японското командване американците имат 20 000 души в сухопътните войски и 10 000 души в авиацията. Дори тези погрешни данни е трябвало да го убедят, че предприетото със закъснение контранастъпление няма да даде желаните резултати. Въпреки това на 8 март японците започват настъплението. То продължава две седмици при съотношение 1 : 4. Японците губят повече от 8000 души, докато американците – само 300. След отблъскването на контранастъплението оцелелите японски войски не предприемат активни действия, а американците се задоволяват с пълната изолация на противника.

Настъплението в централната част на Тихия океан

В това направление, както и в югозападната част на Тихия океан крайната цел на удара са Филипините и възстановяването на американските позиции на тези острови, а не Япония. На този етап на войната обединените началник-щабове във Вашингтон планират, след като бъдат завзети Филипинските острови, да се навлезе в Китай. Предвижда се в Китай да бъдат създадени големи военновъздушни бази, от които американската авиация да установи господство във въздуха над Япония, да подкопае способността на противника за съпротива и да отреже метрополията от базите за снабдяване.

За да изпълнят този стратегически план, американците започват да оказват помощ на китайските националисти начело с Чан Кайши и да подкрепят съпротивата им срещу японците. Освен това те настояват британците да под-новят настъплението в Бирма и да установят контрол над Бирманския път към Южен Китай, по който армията на Чан Кайши би могла да бъде снабдявана и да ѝ се оказва военна помощ.

Настъплението в централната част на Тихия океан се развива толкова стремително, че адмирал Нимиц прехвърля усилията си на север. Завзети са Марианските острови. Въвеждането на бомбардировачите с далечен обсег В-29 на въоръжение в американската авиация позволява да се нанесе директен удар по Япония (тъй като от Марианските до Японските острови има по-малко от 2300 км). Нещо повече, до завземането на Марианските острови през октомври 1944 г. американският Съвет на началник-щабове стига до заключението, че не трябва да разчита на помощ от китайските националисти и че британците едва ли ще стигнат скоро до южните граници на Китай. Планирайки операциите в централната част на Тихия океан, адмирал Кинг възнамерява отначало

да нанесе удар по Маршаловите острови, но впоследствие е принуден да се откаже от тази идея поради недостиг на транспорт и на обучени войски, без които не може да разчита на успех. Решено е ударът да бъде нанесен по Гилбъртовите острови, въпреки че те се намират малко по-далеч от американската база на Хавайте. Предполага се, че за превземането им ще бъдат необходими по-малко усилия, ще бъде натрупан опит в осъществяването на морски десантни операции и ще бъдат овладени бази за следващите операции на бомбардировъчната авиация срещу Маршаловите острови. Главните обекти трябва да бъдат двата най-западни атола в тази група – Макин и Тарауа. Като главнокомандващ Нимиц възлага ръководството на тази операция на вицеадмирал Спруънс. Десантните войски, получили названието 5-и десантен корпус, се командват от генерал-майор Смит, а корабите, осигуряващи десанта – от контраадмирал Търнър, който вече има опит в подобни операции на Соломоновите острови. Силите за десанта са разделени на две групи: едната за атола Макин, другата – за атола Тарауа. В първата група има 6 транспортни кораба с 27-а дивизия (7000 души), във втората – 16 транспортни кораба с 2-ра дивизия на морската пехота (повече от 18 000 души). Освен от спомагателните самолетноносачи десантът се прикрива от оперативния отряд на контраадмирал Паунол, който се състои от 6 тежки самолетноносача, 5 леки крайцера и 6 нови линейни кораба, а също и от няколко други малки кораба. Освен 850-те самолета на самолетноносачите в операцията участват още 150 бомбардировача от бази на брега. Интересното е, че в тази операция се използва подвижна група за снабдяване, която осигурява действията на корабите от флота и поема цялото материално-техническо обслужване, с изключение на основния ремонт на големите бойни кораби. В състава на групата има танкери, буксири, миночистачи, шлепове, база за снабдяване с боеприпаси. По-късно в групата са включени дори санитарни кораби, плаващ док, плаващи кранове, хидрографски кораби, кораби за построяване на понтонни мостове и други помощни плавателни съдове. Този плаващ тил значително увеличава възможността за извършване на морски десантни операции. На 20 ноември 1943 г. след въздушна бомбардировка започва настъплението срещу Гилбъртовите острови, получила кодовото име операция „Галваник“. Японците разполагат на Гилбъртовите острови с неголеми сили, тъй като подкрепленията, които е трябвало да дойдат през септември в съответствие с „новата оперативна политика“, все още не са пристигнали. На атола Макин гарнизонът е от 800, а на атола Апамама – само от 25 души. На Тарауа обаче се намират повече от 3000 японски войници и

офицери и той е силно укрепен. На атола Макин негоялемият японски гарнизон оказва съпротива четири дни срещу американската дивизия, която няма боен опит. Много резултатно се оказва използването на десантни гъсенични машини, но десантчиците разполагат с твърде малко от тях.

Атолят Тарауа, на който се намират най-големите сили на японците, отначало е подложен на силен обстрел от корабната артилерия (за два часа и половина са изстреляни 3000 т снаряди), както и на силна въздушна бомбардировка. След това започва десантът на частите на 2-ра дивизия на морската пехота, която преди това се отличава на остров Гуадалканал. Противникът унищожава почти една трета от 5000-те десантчици, хвърлени на острова през първия ден, при преодоляването на пространство от около 500 м между кораловите рифове и брега. Въпреки това десантът успява да изтласка японците към вътрешността на острова към два опорни пункта, които впоследствие са напълно изолирани от подразделенията на американската морска пехота, които завладяват острова. На 22 ноември японците предприемат няколко контраатаки, които завършват с пълно поражение. Скоро след това американските войски завземат и другите атоли от групата на Гилбъртовите острови. Американският флот губи един помощен самолетоносач, но като цяло самолетоносачите успяват да отблъснат всички нападения на японската авиация.

Японските кораби не се осмеляват да влязат в бой с големите сили на амери-канския флот, командван от адмирал Спруънс.

Загубите в боевете за Гилбъртовите острови дълбоко разтърсват американската общественост и тази операция дълго време продължава да бъде предмет на разпалени спорове. Опитът, натрупан в тези боеве, позволява да се подобри методиката на морските десантни операции. Американският военен историк контраадмирал Морисън дори нарича боевете за Гилбъртовите острови „фундамент на победата през 1945 г.“. Нимиц и щабът му вече планират следващата операция – срещу Маршаловите острови, но планът се оформя окончателно едва след завършването на боевете за Гилбъртовите острови. По настояване на Нимиц вместо пряка атака срещу най-близките (разположени по на изток от другите) острови от тази група се предвижда те да бъдат заобиколени и ударът да бъде нанесен по атола Куаджалейн, на 650 км на запад. След това Спруънс трябва да отдели част от силите за завземане на атола Ениветок, в най-далечния край на тази верига от острови, дълга 1100 км. Организационно операцията е замислена да се проведе по същия начин

както срещу Гилбъртовите острови, но в случая се използват 2 дивизии с пресни сили. В десанта трябва да участват общо 54 000 души; гарнизонът, който трябва да осигурява окупацията на островите, се предполага да бъде от 31 000 души. В състава на силите на флота са включени 4 групи от самолетноносачи (12 самолетноносача и 8 линейни кораба). В операцията се използват множество десантни гъсенични майни, а изстребителите и леките бронирани кораби имат на въоръжение ракети. Артилерийската и въздушната подготовка на удара трябва да бъдат приблизително 4 пъти по-силни, отколкото на Гилбъртовите острови.

Благоприятно обстоятелство за успеха на плана е това, че японците изпращат всички подкрепления, които успяват да съберат, в източната част на островите от тази група. Така те са изненадани от новата американска стратегия, при която се предвижда най-близките до американските позиции острови да бъдат заобиколени.

След кратка почивка и попълване на запасите в Пърл Харбър в края на януари групите бързоходни самолетноносачи отново излизат в морето и с действията на авиацията, прикрепена към тях (извършени са около 6000 бойни полета), парализират японската авиация и флота за целия период на операцията срещу Маршаловите острови. През този период са унищожени 150 японски самолета.

Първият успех в операцията е завземането на неотбранявания остров Маджуро на 31 януари. По-късно там е създадена база на американските кораби и плавателни съдове за осигуряване. След това са завзети малките острови близо до атола Куаджалейн, а на 1 февруари започва десант на атола. Японците разполагат на острова с повече от 8000 души, включително около 5000 души в състава на бойните части и подразделения. Загубите на американците в боевете са само 370 души.

След това американските войски от около 10 000 души предприемат действия за завземане на атола Ениветок, което би приближило американците към Трук – най-голямата японска база на Каролинските острови (остават само 1100 км).

В деня на десанта на атола Ениветок от 20 американски самолетноносача е нанесен удар по Трук. Такива удари (с използването на самолетна радиолокационна апаратура за опознаване на цели) се нанасят и късно през нощта и наследващия ден след спускането на десанта. Въпреки че адмирал Кога предвидливо извежда от базата повечето кораби на обединения флот, са потопени 2 крайцера, 4 ескадрени миноносца, 26 танкери и транспортни кораби. Във въздушните боеве и на летищата японците губят повече от 250 самолета, а американците – само 25.

Стратегическият резултат от тези нападения се оказва твърде важен, тъй като японците са принудени да евакуират цялата авиация от Бисмарковия архипелаг. Рабаул остава без авиационно прикритие. Така операциите в централната част на Тихия океан не само не забавят движението на силите на Макартър в югозападната част на Тихия океан, но и помагат за развиването му. Ходът на операцията показва, че американските сили могат да унищожат голяма база на противника, без да прибегват до помощта на самолетите, базирани на брега. Така отпада необходимостта да се превземат тези бази от суша.

Атолт Ениветок е превзет сравнително лесно. Бързо са завзети и най-близките острови. Десантът на самия атол, който е извършен прилизително от половината части и подразделения на дивизиите, преодолява съпротивата на противника за три дни. В тези условия се създава възможност бързо да бъдат построени летища на Маршаловите острови.

Завземането на Гилбъртовите и на Маршаловите острови отнема само два месеца, въпреки че японците разчитат да ги държат около половин година. Значително е отслабена позицията на Трук като ключова точка в „абсолютната сфера“ на японската отбрана.

Бирма, 1943–1944 г.

Кампанията в Бирма се развива съвсем различно от очакваното и резултатите са в рязък контраст с бързото напредване на съюзниците в Тихия океан, особено в централната му част. Главното събитие на фронта в Бирма е новото настъпление на японците, които успяват да пресекат индийската граница, Британците също смятат да предприемат настъпателни операции, за да про-чистят северните райони на Бирма и да си отворят път към Китай. Наличието на добри комуникации с Индия и увеличената численост на британските войски обещаваат добри перспективи.

Настъплението на японците има за цел да провали планираната от британците офанзива. Въпреки численото превъзходство на британците японците замалко не постигат тактически успех и едва не принуждават британците да отложат настъпателните действия до 1945 г. Благодарение на упоритата отбрана на Импхал и Кохима през пролетта на 1944 г. настъплението на японците обаче е спряно. Скоро става очевидно, че японците толкова са изчерпали силите си, че вече не могат да се противопоставят нито на отделен контраудар, нито на общото

контранастъпление, което предприемат британците през 1945 г.

При подготовката за започване на кампанията съюзниците се споразумяват, че най-важната цел на настъплението ще бъде завладяването на северните райони на Бирма – най-близкия район до Китай, през който може да се прехвърля военна помощ по Бирманския път през планините. След дълги спорове всички други варианти за действия, например морски десант в Акъб, Рангун или на Суматра, са отхвърлени. Настъплението на британците в северните райони на Бирма трябва да бъде предшествано от настъпление в Аракан и от отвличащи действия в други райони.

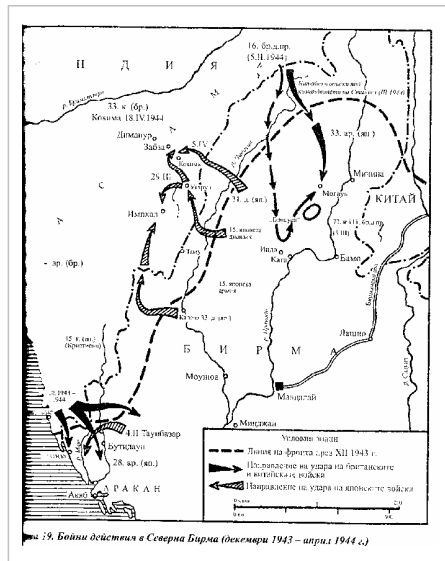
В края на август 1943 г. е създадено т.нар. обединено командване на въоръжените сили в Югоизточна Азия начело с адмирал лорд Маунтбатън, преди това началник на управлението на съвместните операции. За командващи ви-довете въоръжени сили в това обединение са назначени адмирал Съмървил, генерал Джифард и главният маршал на авиацията Пиърс. Генерал Стилвел е назначен за заместник на Маунтбатън. Командването на въоръжените сили в Индия става самостоятелно обединение и има задачата да подготви личния състав. Уейвъл получава повишение и става вицекрал на Индия. Вместо него за главнокомандващ въоръжените сили в Индия е назначен Окинлек.

Основните сили на сухопътните войски, които командва генерал Джифард (11-а група армии), са съставени от съединения от неотдавна сформиранията 14-а армия под командването на генерал Слим. В състава на армията влизат 15-и корпус на Кристисън, дислоцирана в Аракан, и 4-ти корпус на Скунс, намиращ се в Северна Бирма. На оперативно подчинение на командването на армията са също китайските дивизии, действащи на този театър на военните действия. Силите на флота остават неголеми, докато съставът на ВВС е увеличен до 67 ескадрили (19 американски) с около 850 самолета.

Поради увеличаването на силите на съюзниците и очевидната подготовка за настъпателни действия японците предприемат превантивно настъпление в Асам, въпреки че в друга обстановка биха се задоволили с отбранителни действия в този район на Бирма, който те завладяват в началото на 1942 г. На съплението им цели да бъде превзета равнината при Импхал и да бъде установен контрол над проходите, водещи от Асам, а също да бъде провалено настъплението на съюзниците през сухия сезон на 1944 г. Японците не се опитват да навлязат дълбоко в територията на Индия или „да предприемат поход към Делхи“.

В подготовителния период те реорганизируют схемата на управление

на своите сили. На подчинение на командващия силите в Бирма генерал Кавабе се намират 3 т.нар. армии (по състав те могат да бъдат приравнени едва към армейски корпус) – 33-та армия (съставена от 2 дивизии) под командването на генерал Хонда в североизточната част на фронта, 28-а армия (състои се от 3 дивизии) под командването на генерал Сакураи в Аракан и 15-а армия (състои се от 3 дивизии и от индийска национална дивизия от около 9000 души, т.е. приблизително половината от това, което има обикновено една японска дивизия) под командването на генерал Мутагачи в централния участък на фронта Армията на Мутагачи получава задачата да настъпва при Импхал след подготвителни удари на японските войски в Аракан и Юнан.

Фиг. 19. Военни действия в Северна Бирма (ноември 1943 – април 1944 г.)

Преди да нанесат удара с по-големи сили в централния участък на фронта двете страни планират ограничени настъпателни действия в Аракан. За британците тези действия дават възможност на генерал Слим да изпробва нова тактика за водене на бой в джунглите, която предвижда създаването на укрепления, от които лесно биха могли да се изтеглят войските, снабдявани по въздух. За отблъскване на действията на японците се предвижда в пролуците между укрепленията да се използват резерви. При тази тактика укрепленията могат да се удържат по-лесно, а да не се налага изтегляне на войските при заплахата от обходна маневра

на противника.

В началото на 1944 г. 15-и корпус на Кристисън постепенно се придвижва в три колони в южно направление към Акяб. След започването на японското настъпление през февруари движението на британците се забавя, макар японците да използват само една от трите дивизии, намиращи се в Аракан. Поради объркване на британците японците успяват да превземат Таунбазар. След като се насочват на юг, те затрудняват настъпващите колони на британските войски. Британците успяват да се съвземат едва след като прехвърлят по въздуха допълнителни сили в този район. Въпреки това и независимо от отделни грешки новата им тактика се оказва успешна. Поради недостиг на храни и боеприпаси японците са принудени да спрат контранастъплението си още преди започването на дъждовете през юни.

Силите на Уингейт не предприемат активни действия, откакто през май 1943 г. са принудени да отстъпят под натиска на противника. Но през изминалото време те се увеличават от 2 до 6 бригади, след като Уингейт успява да убеди лично Чърчил в правотата на своите възгледи. Комитетът на началник-щабовете, който през август 1943 г. се отнася много скептично към предложенията на Уингейт, сега също е променил позицията си. Уингейт е повишен в чин генерал-майор и под негово командване е даден 1-ви авиационен отряд, наброяващ около 11 ескадрили. По-късно наричат този отряд „цирка на Кохран“ (по името на неговия командир, младия американски офицер Филип Кохран).

В края на 1943 и в началото на 1944 г. бригадите в състава на силите на Уингейт преминават специална подготовка. Съединението продължава да се нарича индийска 3-та дивизия, макар че в състава му няма индийски войски и по численост се равнява на 2 дивизии. Основното попълнение на силите на Уингейт става британската 70-а дивизия. През изминалото време възгледите на Уингейт също се променят – от партизанска тактика преминава към нанасяне на удари в значителна дълбочина. Той поставя задача на групите за проникване в тила на противника да завземат Индо и района около този пункт на река Иравади, на 250 км северно от Мандалай (пространството между участъците на действие на 4-ти корпус и на китайските съединения, т.е. на двете дивизии, намиращи се в състава на войските на Стилвел), а също да бъдат нарушени комуникациите на японците чрез създаване на укрепления, чието материално-техническо осигуряване да става по въздуха. На тези групи предстои да водят и активни действия срещу японските войски. Пред тях трябва да действат „чиндитските“ подразделения, а на войските на

4-ти корпус се отрежда ролята на поддържа-щи сили на армията.

На 5 март вечерта бойните действия започват неуспешно. Много от 62-та планера, които прехвърлят първите подразделения на групите за проникване в тила, не успяват да кацнат в определения пункт Бродуей (на 80 км северо-източно от Индо) или се разбиват при кацането. Във втория от набелязаните пунктове кацането е невъзможно поради заграждения от дървета, а третият пункт се оказва абсолютно неизползваем. Но на Бродуей започва строеж на писта и през следващите няколко нощи там успешно са прехвърлени основните сили на 77-а бригада за проникване в тила на противника под командването на Калвърт, а след това – и 111-а бригада на Лентейн. До 13 март в дълбокия тил на противника са прехвърлени общо около 9000 души. Освен това в началото на февруари 16-а бригада за проникване в тила под командването на Фергюсън успява да се измъкне от Асам и до средата на март въпреки тежките условия на местността стига до подстъпите към Индо.

Въпреки че тези действия на британците са изненадващи за японците, те все пак успяват да съберат импровизиран отряд (около дивизия) под командването на генерал Хаяши за борба с десанта на британците. Част от тези японски сили пристига в Индо на 18 март, а друга – в края на месеца. На 17 март японската авиация нанася удар по летището на Бродуей, като унищожава повечето намиращи се там британски изстребителни „Спитфайър“. От този момент противовъздушната отбрана на британските войски се осигурява от патрулни изстребителни от летище в района на Импхал. На 24 март Уингейт загива в самолетна катастрофа. Но още преди трагичната му гибел неговият твърде сложен и недостатъчно обмислен план започва да се руши. На 26 март пряката атака срещу Индо, която по заповед на Уингейт предприема 16-а бригада за проникване в тила на противника, е отблъсната от японците. Отблъснати са и ударите на другите бригади за проникване в тила. Идеята на Уингейт за преминаване от партизански действия към проникване дълбоко в тила на противника се оказва погрешна, макар че винтерес на истината трябва да се отбележи, че Уингейт не получава всички сили и средства, на които е разчитал.

На мястото на загиналия Уингейт е назначен Лентейн. В началото на април след разговор със Слим и Маунтбатън той решава да прехвърли „чиндитските“ подразделения на север, за да помогне на войските на Стилвел. Това обаче не радва Стилвел, тъй като той смята, че и японците ще прехвърлят там допълнителни сили. Все пак „чиндитските“ подразделения помагат на войските му да завземат Могаун. Въпреки всичко

китайските части от състава на войските на Стилвел не успяват да стигнат до ключовата позиция на японците при Мичина. „Чиндитските“ подразделения успяват да се придвижат на север, преди в този район да пристигне нова японска дивизия.

В средата на март 3 японски дивизии започват превантивно настъпление към Асам с цел да завземат Импхал и Кохима. Въпреки очакваната поява на „чиндитските“ подразделения в долината на река Иравади не оказва никакво влияние върху сроковете и хода на това настъпление.

В края на януари Скунс спира напредването на войските на 4-ти корпус от Импхал в южно направление и преминава към отбрана, тъй като разузнавателните сведения предупреждават, че японците прегрупират и съсредоточават силите си за настъпление срещу Импхал. 3 дивизии, влизащи в състава на 4-ти корпус, са разпръснати, а една от тях (17-а) се оказва отрязана от останалите сили на корпуса в района на Тидим и не може да се върне в Импхал. Обстановката става толкова тревожна, че се налага спешно да бъдат подготвени за прехвърляне по въздуха в Импхал още една британска дивизия, току-що пристигнала от Аракан, както и някои други части. Настъплението на японците от река Чиндуин също се развива успешно и това принуждава британците да ускорят изтеглянето на 20-а дивизия. След това на 19 март е атакувана позицията на британците около Укхрул, на около 50 км североизточно от Импхал. Става очевидно, че целта на настъплението на японците е Кохима на 100 км северно от Импхал. Това е пътят към Индия, който минава през планините. На 29 март пътят Импхал-Кохима е отрязан. За да спрат напредването на противника, британците са принудени да хвърлят в битката още 2 дивизии. Накратко казано, японците отново успяват да провалят плановете на британците, които имат числено превъзходство, и да ги поставят в опасно положение.

Въпреки че британците успяват да изведат войските си на равнинната местност при Импхал и съсредоточават там 4 дивизии за отбранителни действия, Кохима се отбранява само от 1500 души. За късмет на британците генерал Кавабе не разрешава на генерал Мутагачи да атакува Димапур, който се намира на 50 км от Кохима, на изхода от планинския проход. Този удар би лишил британците от всякаква възможност да контраатакуват, за да разкъсат блокадата на Импхал.

Настъпилата пауза позволява да бъдат прехвърлени от Индия частите и съединенията на 33-ти корпус под командването на генерал-лейтенант Стопфърд. На 2 април Стопфърд е назначен за командващ

войските в района на Димапур-Кохима.

Настъплението на японците срещу Кохима (със силите на 31-ва дивизия) започва в нощта срещу 4 април. Японците успяват бързо да завземат най-големите височини и до 6 април малкият гарнизон на града се оказва отрязан от бригадата, която му е изпратена в помощ. Те устройват заграждения по пътя при Забза и от своя страна бригадата се оказва отрязана от Димапур.

На 10 април генерал Слим издава заповед да се премине към контранастъп-кение. На 14 април бригадата, изпратена от Стопфърд, разчиства загражде-нията при Забза. На 18 април 2 други бригади успяват да си пробият път към обкръжената Кохима, чийто гарнизон вече е останал почти без сили за съпро-тива. По-нататък британците успяват да изтласкат японските войски от окол-ните височини.

Тежки боеве се водят и в района на Импхал. 2 британски дивизии контраатакуват противника в северно направление, стремейки се да очистят от япон-ците пътя към Кохима, и в североизточно направление, за да завладеят Укхрул и да създадат заплаха за тила на японската дивизия, атакувала Кохима. 2 други британски дивизии настъпват от Импхал на юг.

За щастие британците имат почти пълно господство във въздуха (японците имат в Бирма по-малко от 200 самолета) и снабдяват войските си в Импхал по въздуха през цялото време, докато положението в района е напрегнато (в Импхал се намират около 120 000 британски войници и офицери дори след като от града със самолети са евакуирани 35 000 ранени и болни). През май, след като получават подкрепление, войските на Стопфърд прочистват пътя към Импхал, като предварително изтласкват японците, упорито защитаващи позициите си около Кохима. Войските на Скунс замалко не успяват да обкръжат японците южно от Импхал. Японците биха могли спокойно и без загуби да се измъкнат от капана, но въпреки протестите на подчинените командири Мутагачи настоява да се продължат настъпателните действия дори тогава, когато не остават никакви шансове за успех. През юли британската 14-а армия под командването на Слим продължава настъпателните действия и стига до Чиндуин. Напредването на британците по-нататък е спряно по-скоро от започналите дъждове, отколкото от съпротивата на японците, чиито сили са изтощени.

За твърде дългото време на настъпление загубите на японците възлизат на 54 000 души от общо 84 000, които участват в тези боеве. Британците, които действат по-разумно, губят по-малко от 17 000 души.

Наистина, още в началото на боевете те имат значително числено превъзходство, което в края на кампанията се увеличава още повече. Общо в боевете участват 6 британски дивизии и няколко отделни части и подразделения. Британците имат пълно превъзходство във въздуха.

Японците използват само 3 дивизии. Те не се възползват от превъзходството си в тактическите умения, тъй като сляпо се придържат към остарелите военни традиции, и плащат за това още по-голям данък през следващите етапи на войната.

Част VII
ПЪЛЕН ОТЛИВ
1944

ТРИЙСЕТА ГЛАВА
Превземане на Рим и второ спиране на
настъплението в Италия

В началото на 1944 г. съюзниците в Италия се намират в такова положение, че то не оправдава големите надежди, възлагани на десантите през септември 1943 г. И двете армии, извършили десантите – 5-а (американска) и 8-а (британска) – търпят тежки загуби и явно са изтощени от предприетите една след друга атаки на север по крака на италианския полуостров от лявата и дясната страна на пищялната му кост – планинската верига на Апенините. Бавното им, почти като пълзене придвижване нагоре по полуострова напомня много придвижването на съюзническите армии на Западния фронт по време на Първата световна война. Тежкото положение, в което италианците поставят германските си съюзници през септември с едновременната си капитулация и преминаване на противниковата страна, придружено от трите англо-американски десанта при Реджо, Таранто и Салерно, е преодоляно поради бързата германска реакция. Временно разочарованите и объркани сили на Кеселринг се справят с надвисналите от много страни опасности толкова добре, че Хитлер скоро е в състояние да се откаже от първоначалното си намерение и плана за напускане на италианския полуостров, като отстъпи в Северна Италия, и вместо това решава да защитава полуострова.

От есента на 1943 г. нататък съюзниците могат да се надяват единствено да постигнат една не особено примамлива цел – да държат колкото може повече италиански дивизии, приковани в Италия, далеч от силите, които ще по-срещнат предстоящото англо-американско нахлуване във Франция през Нор-мандия в средата на лятото на 1944 г.

Техеранската конференция на трите големи съюзнически сили през ноември 1943 г. и последвалата веднага англо-американска конференция в Кайро потвърждават това заключение с решението за операция „Овърлорд“ – на-хлуването в Нормандия през Ламанша е приоритетна

задача заедно с операция „Анвил“ („Наковалня“) – допълнителен десант в Южна Франция, докато целта в Италия е ограничена до превземането на Рим, което да бъде последвано от настъпление в направление Пиза-Римини. Разширяване на настъпателните действия на североизток на Балканите не се предвижда. Изглежда, в този момент това не влиза в плановете на британската политика.

Въпреки принципното съгласие за приоритета на „Овърлорд“ и „Анвил“ между британските и американските ръководители все още има разногласия относно важността на кампанията в Италия. Британското виждане, изразявано от Чърчил и сър Алън Брук, е, че колкото повече войски изпращат съюзниците в Италия, толкова повече германски сили ще привличат там и ще ги отдалечават от Нормандия. Това мнение се оказва погрешно, но то се поддържа от надеждите на Чърчил за голям, най-вече британски, успех там. Становището на американците, доколкото се различава от британското, се определя от загрижеността им да не би подкрепленията за войските в Италия да бъдат за сметка на намаляването на силите им във Франция, която те основателно смятат за решаващ театър на военните действия. За разлика от Чърчил и британските военачалници американците преценяват по-реалистично трудностите на терена в Италия, които могат да попречат за постигането на бърз военен успех там, както и за неговото разширяване. Освен това те се отнасят с голямо подозрение към склонността на Великобритания да фокусира вни-манието върху Италия с надеждата да се избегне нахлуването във Франция, което е по-трудна задача.

В 10-а армия Кеселринг има 15 дивизии (освен 8-те на 14-а армия на север), с които да отбранява фронта си по протежение на т.нар. линия „Густав“ срещу съюзническата офанзива. Въпреки че повечето от германските дивизии са по-слаби от гледна точка на числеността им⁶⁷, те все още, изглежда, са в състояние да дадат решителен отпор при евентуална фронтална атака на 18-те съюзнически дивизии, дебаркирали в Италия в края на 1943 г. Така че естественото решение за съюзниците е морски десант зад отбранителната линия „Густав“. Очакванията са той да бъде по-лесен поради превъзходството, което те имат както във въздуха, така и по море. Съчетан с нова атака срещу линията „Густав“, той би могъл да изтласка германците от нея и да извърши пробив в позициите им южно от Рим. Този план, получил наименованието операция

67. Числеността на германските дивизии е най-различна. Някои от дивизиите, които са участвали в тежки сражения, са със значително намален състав, но и при нормална численост тя е две трети от числеността на съюзническите дивизии.

„Шингъл“ („Чакъл“), вече е в процес на подготовка и Чърчил, който проявява нетърпение заради бавното напредване в Италия, ускорява изпълнението му. На конференциите в Кайро и Техеран той успява да осигури нужните кораби, като се съгласява с желанието на американците за предприемане на операция „Анвил“ – планирания за лятото десант в Южна Франция, след което настоява десантните съдове за нея да останат в Средиземно море, за да могат да бъдат на разположение за морския десант при Анцио, непосредствено на юг от Рим, който е планиран за януари.

Планът, съставен от генерал Александър и щаба му, в общи линии, е добре изготвен. Атаката срещу отбранителната линия „Густав“ трябва да бъде пред-приета от 5-а армия на Марк Кларк около 20 януари. Американският 2-ри корпус трябва да нанесе удар, преминавайки река Рапидо, и да започне на-стъпление по долината Лири веднага след като френският корпус от дясната му страна и британският 10-и отляво привлечат към себе си с изпреварващи атаки по-голямата част от силите на командвания от генерал Зенгер 14-и танков корпус. След началото на основната атака на брега при Анцио от корабите трябва да слезе американският 6-и корпус. Съюзниците се надяват и очакват, че тогава германските резервни дивизии, които се насочват бързо на юг, ще се върнат, за да посрещнат десантните сили на съюзниците при Анцио, а в суматохата 5-а армия ще може да извърши пробив в линията „Густав“ и да се съедини с 6-и корпус при Анцио. Дори и ако германската армия не бъде сма-зана между двете противникови части, съюзническото командване се надява, че тя ще се изтегли към района около Рим, за да се прегрупира.

Планът обаче не успява. Германските войски не са чак толкова объркани и изтощени, както се надява съюзническото командване, и се бият с обичайната си упоритост. От друга страна, подготовката на съюзниците е извършена твърде прибързано, а настъплението на 5-а армия предизвиква голямо разочарование като изпълнение.

То започва през нощта на 17 срещу 18 януари в западния сектор с успешно форсиране на река Гариляно от британския 10-и корпус, командван от генерал Макрири. Това принуждава Кеселринг да изпрати голяма част от резервите си (29-а и 90-а бронетанково-гренадирска дивизия и подразделения от дивизията „Херман Гьоринг“) на този фронт. Атаката на 2-ри американски корпус на 20 януари през река Рапидо вляво от центъра се оказва скъпо струващ провал – голяма част от двата водещи полка е унищожена. Защитниците на долината Лири продължават

да оказват силна съпротива и всяка атака срещу тях излага атакуващите като на длан пред погледа им от планината Монте Касино. Трудностите, свързани с преодоляването на тази позиция, са доста подценени. Течението на река Рапидо е много бързо и дори при липса на съпротива преминаването ѝ е трудно. Задачата да я премине е възложена на 36-а американска дивизия, която прави неуспешен опит след пет дни почивка и подготовка, след като завладява Монте Трочио, който се намира в подстъпите към Рапидо. Опитът за атака от настъпващата отляво 46-а британска дивизия също е неуспешен. Офанзивата на 5-а армия продължава да се развива, но на 22 януари, когато десантните сили от морето слизат на брега при Анцио, изгледите за успех не са добри.

Районът при Анцио предлага единствените подходящи плажове за десантна германския фланг, освен ако съюзническите стратегии не предпочетат някое място на север от Рим, но то е значително по-отдалечено от главния фронт при линията „Густав“. Въпреки това Кеселринг е заварен неподготвен, тъй като според него от стратегическа гледна точка десантът северно от Рим е по-опасен. Той разполага при Анцио само с една част, когато е извършен съюзническият десант – батальон на 29-а бронетанково-гренадирска дивизия, който се намира там на почивка. За негов късмет командващият шурмуващата сила генерал-майор Джон П. Лукас, който поема командването на 6-и корпус при последната фаза на битката при Салерно, е изключително предпазлив и същевременно голям песимист. Той изразява своя песимизъм преди започването на операцията не само в дневника си, но и пред подчинените си и съюзниците, включително пред самия генерал Александър.

За началото на десанта неговият 6-и корпус използва 2 пехотни дивизии – 1-ва британска и 3-та американска, подпомогнати от отреди командоси и рейн-джъри, един полк парашутисти и 2 танкови батальона. Те трябва да бъдат последвани от 1-ва американска бронетанкова дивизия и 45-а пехотна дивизия. Тази сила не само гарантира внушително числено превъзходство на десанта, но и дава възможност за доразвиване на операцията. Чърчил се надява, че това би позволило на съюзниците да стигнат бързо до Албанските хълмове южно от Рим и да прекъснат важните от стратегическа гледна точка шосета – № 6 и № 7, отрязвайки пътя на 10-а германска армия, която е заела позиции по линията „Густав“.

Десантите – на британците северно от Анцио и на американците южно от града – са извършени лесно, защото не срещат съпротива. Германците реагират обаче бързо и решително. Войските им по линията

„Густав“ получават заповед да се отбраняват с всички сили, докато дивизия „Херман Гьоринг“ бъде прехвърлена обратно на север. От Рим бързо са придвижени и други подразделения. Германското Върховно командване уведомява Кеселринг, че той може да разчита на всяка от дивизиите в Северна Италия и в допълнение ще му бъдат изпратени 2 дивизии, 2 самостоятелни полка и 2 батальона тежки танкове. Хитлер няма търпение да нанесе такъв съкрушителен удар на силите, извършили десантите, че съюзниците да се изплашат и да се откажат от повече десанти в Италия, а също и от евентуални десанти по крайбрежието на Франция.

Начинът, по който Кеселринг предислоцира силите си, е забележителен подвиг. През първите осем дни в района на Анцио са прехвърлени подразделения от 8 германски дивизии. В командването на войските също са извършени промени. Секторът при Анцио се поема от 14-а армия на Макензен. Под неин контрол са 1-ви парашутен и 76-и танков корпус, които са заели позиции съответно на север и на юг от плацдарма на съюзниците. 10-а армия на Фитингхоф е оставена да отбранява линията „Густав“ с 14-и танков и 51-ви планински корпус. Около плацдарма при Анцио са съсредоточени общо 8 германски дивизии. 7 са в състава на 14-и танков корпус на Зенгер, изправен срещу 5-а армия на Марк Кларк, и само 3 са в състава на 51-ви планински корпус, който трябва да спре настъплението на 8-а британска армия откъм адриатическата страна на Италия. В Северна Италия са оставени 6 дивизии под командването на генерал Фон Цанген. (Сега британската 8-а армия се командва от сър Оливър Лийс, след като Монтгомъри е върнат в Англия, за да отговаря за планирането и подготовката на предстоящото съюзническо нахлуване в Нормандия.)

Надеждите на Чърчил за бърз напредък от Анцио към Албанските хълмове се оказват напразни поради упорството на Лукас, подкрепян от Марк Кларк, да се съсредоточи върху укрепването на вече заетия плацдарм, преди да настъпи във вътрешността на страната. Като се имат предвид обаче бързата реакция и по-високото бойно умение на германците, както и мудността, с която действат съюзническите командири и войници, тази прекалена предпазливост на Лукас може би е добре дошла. При такива обстоятелства едно настъпление във вътрешността би могло да се окаже лесна цел за атаки по фланговете и да доведе до катастрофа.

Въпреки че планираният плацдарм е осигурен още на втория ден след десанта и проблемът със снабдяването е решен задоволително,

първият истински опит за настъпление във вътрешността е предприет едва на 30 януари – повече от седмица след десанта. То е спряно скоро от намиращите се там германски части. Освен това целият плацдарм е изложен на огъня на германската артилерия, а съюзническата авиация, която действа в района около Неапол, не е в състояние да попречи на нападенията на Луфтвафе срещу скупчилите се в морето при Анцио кораби. Така силите на Марк Кларк, вместо да получат помощ от десанта при Анцио, отново са принудени да предприемат фронтална атака, за да помогнат на притиснатите от всички страни войски в плацдарма.

Този път 2-ри американски корпус прави опит да сломи съпротивата на линията „Густав“ откъм северния ѝ край. На 24 януари американската 34-та дивизия, подпомогната откъм фланга от французите, първа започва атаката. Едва след седмица тежки сражения обаче тя успява да извоюва сигурен плацдарм, а преди това Зенгер струпва още свои резерви в този сектор, превръщайки го в по-силна отбранителна позиция. На 11 февруари американците се изтеглят много изтощени и понесли големи загуби.

След този неуспешен опит в сектора е прехвърлен новосформираният но-возеландски корпус (командван от генерал-лейтенант Бърнард Фрайбърг). Той е съставен от 2-ра новозеландска и 4-та индийска дивизия. И двата са дивизии ветерани, отличили се много в битките в Северна Африка. Германците смятат 4-та индийска дивизия, която се състои от британски и индийски подразделения, за най-добрата дивизия в Северна Африка. Планът на Фрайбърг за атака от две посоки при Касино не се различава много от предишната прак-тика на скъпо струващи фронтални атаки срещу добре подбраните и упорито защитавани германски позиции. Командващият 2-ра индийска дивизия Франсис Тъкър настоява за по-заобиколен подход и по-широки обходни маневри през планините. Той получава подкрепата на французите затова. След като се разболява, вече не може обаче да оказва толкова решително влияние. Неговата дивизия е хвърлена директно срещу Монте Касино, а след като предложи-нията му за по-широки обходни маневри са отхвърлени, той настоява историческият манастир, който се намира на върха на тази височина, да бъде не-утрализиран с масирана въздушна бомбардировка. Въпреки че няма сведения да е използван от германските войски, а по-късно има и много доказателства, че те не са в него, внушителната постройка, която доминира над околността, действа потискащо и обезкуражаващо на войниците, които трябва да атакуват височината. Молбата е изпълнена, след като е подкрепена от Фрайбърг и генерал

Александър, и на 15 февруари е предприета мощна бомбардировка, която срутва прочутата сграда. Германците вече имат оправдание да се наста-нят в развалините ѝ, което им позволява да укрепят още повече отбраната си. В нощта на 15 и на 16 февруари неколкократно атаки на 4-та индийска дивизия не постигат успех. След това през нощта на 17 срещу 18 февруари новозеландският корпус се връща към първоначалния план. 4-та индийска дивизия успява да завземе упорито отбранявалата кота 593, обаче е изтласкана от контраатаките на германските парашутни подразделения и на следващия ден 2-ра новозеландска дивизия, след като я контраатакуват германски танкове, е принудена да отстъпи от позицията си на другия бряг на река Рапидо.

Очаквайки обещаните от Върховното командване на Вермахта големи подкрепления, с които да бъде ликвидиран съюзническият плацдарм, Макен-зен предприема контраатаки, за да попречи на съюзниците да го разширят. Първата е през нощта на 3 февруари срещу вклиняването на 1-ва британска дивизия при неуспешния ѝ опит на 30 януари да настъпи към Камполеоне. За щастие водещата бригада на 56-а британска дивизия току-що е слязла на брега и заетата вече позиция е удържана. На 7 февруари е предприета друга, още по-мощна контраатака и въпреки че и тя е отблъсната, загубите на британците са толкова големи, че 1-ва дивизия трябва да бъде заменена от пристигналата в този момент 45-а американска дивизия.

До средата на февруари Макензен е готов да започне контраофанзива, след като вече е събрал 10 дивизии около обкръжените в района на плацдарма 5 съюзнически дивизии, а с получените нови подкрепления Луфтвафе е в състояние да му окаже силна подкрепа от въздуха. В контраатаката трябва да бъдат използвани и новите, дистанционно насочвани и натъпкани с експлозивни миниатюрни танкове „Голиат“, които трябва да предизвикат объркване сред съюзниците. Съсредоточаването на германските войски в района не е възпрепятствано от съюзническите атаки срещу Монте Касино и не е засегнато сериозно от съюзническата авиация.

Германската атака срещу плацдарма започва на 16 февруари с пробни нападения по целия периметър и чести бомбардировки от самолетите на Луфтвафе. До вечерта е извършен пробив в сектора, защитаван от 45-а американска дивизия. Това е възможността, която германците очакват. На 17 февруари 14 бата-льона, водени от любимия на Хитлер учебен пехотен полк *Infanterielehrregiment*, подкрепяни от танкове, се втурват напред, за да разширят пробива и да настъпят по пътя между

Албано и Анцио. Победата е близка.

Но голямото количество войски, струпани върху тясното пространство на този път, се оказва вътрешно препятствие за настъплението на германците, много подходящо за бомбардировките на съюзническата артилерия, авиацията и оръдията на корабите. Танковете „Голиат“ са пълен провал. Въпреки претърпените тежки загуби поради оказания им натиск от настъпващите германци съюзническите сили са принудени да отстъпят. На 18 февруари след подновяване на настъплението с докараната допълнително 26-а танкова дивизия те напредват още повече към брега. 56-а и 1-ва британска и 45-а амери-канска дивизия се бият отчаяно и успяват да удържат последната отбранителна позиция на плацдарма. Германската атака е спряна в теснината при Карочето, а поради оказания им натиск устремът на атакуващите германски части намалява. Бронетанково-гренадирските дивизии правят последен опит за атака на 20 февруари, но тя скоро е спряна. Успехът на защитниците се дължи и на пристигането на генерал Лусиан К. Тръскот, отначало като заместник, а след това и като приемник на генерал Лукас. В британския сектор командирът на 1-ва дивизия генерал-майор У. Р. С. Пени е ранен и сменен от генерал-майор Джералд Темплър, който умело координира както нейните отбранителни действия, така и действията на 56-а дивизия.

Разярен от неуспеха, Хитлер заповядва на 28 февруари да започне нова офанзива с отвличащи вниманието атаки, а основното настъпление да бъде предприето от 4 дивизии по протежение на шосето Чистерна. То е спряно и отблъснато с лекота от 3-та американска дивизия, а когато след първите три дни ниската облачност се разкъсва, съюзническата авиация подлага атакуващите германски части на съкрушителни бомбардировки. Поради тежките загуби на 4 март Макензен е принуден да спре настъплението. За да поддържат обкръжението, около плацдарма са оставени 5 германски дивизии, а другите се оттеглят на почивка.

Съюзниците планират нова атака срещу Монте Касино, за да отворят път за пролетната офанзива. Този път атаката трябва да е още по-директна. Новозеландската дивизия трябва да си пробие път през града, а след това 4-та ин-дийска трябва да продължи атаката при хълма Кастъл. Предприети са много масирана артилерийска подготовка и въздушни бомбардировки. За да бъдат парализирани действията на германските войски в града, са изстреляни 190 000 снаряда и са хвърлени 1000 т бомби. Бомбардировката е извършена на 15 март, когато времето се прояснява. Обаче защитниците на този сектор – един полк (от 3 батальона) на елитната 1-ва парашутна дивизия, не само издържат, без да им мигне

око, на артилерийския обстрел и на въздушната бомбардировка, но и дори успяват да запазят достатъчно сили, за да отблъснат последвалата атака на пехотата. Те са улеснени от причинените от бомбардировката масови разрушения, които блокират пътя на съюзническите танкове. Въпреки че хълмът Кастъл е превзет, по-нататъшното напредване на 4-та дийска дивизия нагоре е възпрепятствано от дошлия на помощ на защитниците пороен дъжд, който надолу преминава в потоп. Една рота гурки успява да стигне до хълма, който се намира под манастира, но там остава изолирана. През това време ожесточената битка в града продължава. На 19 февруари подновените усилия и от двете страни завършват без успех, а на следващия ден генерал Александър решава операцията да бъде спряна, ако до 36 часа не бъде постигнат напредък, тъй като загубите започват прекалено да нарастват. На 23 февруари със съгласието на Фрайбърг тя е окончателно преустановена. Така третата битка за Монте Касино завършва с разочароващ резултат. След нея новозеландският корпус е разформиран, на частите му е дадена почивка, след което са прехвърлени към други корпуси, а секторът при Монте Касино е поет от 78-а британска дивизия и 1-ва гвардейска бригада на 6-а бронетанкова дивизия.

На 22 февруари Александър предлага по долината на река Лири да започне операция „Диадема“, съчетана с настъпление от плацдарма при Анцио. В общи линии, тя е подобна по схема на офанзивата от януари, но е по-добре планирана и съгласувана. Трябва да започне около три седмици преди операция „Овърлорд“, която предвижда преминаване на Ламанша и десант в Нормандия, за да привлече германски дивизии от Франция.

Планът, изготвен от началник-щаба на Александър – генерал Джон Хардинг, предвижда засилване на ударната мощ с прехвърляне на допълнителни части от адриатическата страна на Италия, като там е оставен само един корпус, и заобикаляне на останалата част от 8-а армия от запад, за да се заеме секторът Монте Касино-Лири. 5-а армия заедно с французите отговаря не само за района на Гариляно на левия фланг, но и за плацдарма при Анцио. Предложено е съпровождащата операция „Анвил“ – десантът в Южна Франция – да не се извършва.

Британските военачалници приемат плана без особени резерви, но американският Съвет на началник-щабовете се противопоставя, защото според тях един десант в Южна Франция е по-подходящ за отвличане на вниманието и ще подпомогне нахлуването в Нормандия. Тогава Айзенхауер предлага ком-промисно решение, според което на италианската

офанзива трябва да бъде дадено предимство, но планирането на операция „Анвил“ да продължи. Ако до 20 март стане ясно, че не трябва да бъде предприеман голям морски десант, повечето от корабите в италиански води трябва да бъдат изтеглени, за да помогнат на операция „Овърлорд“. На 25 февруари обединените началник-щабовете постигат съгласие по това компромисно предложение.

С приближаването на датата за вземане на окончателното решение генерал Мейтланд Уилсън, който е назначен за върховен главнокомандващ в Среди-земноморския район, узнава от генерал Александър, че пролетната офанзива в Италия не може да започне преди май. Изрично му е подчертано, че не трябва да бъдат изтегляни войски за операция „Анвил“, преди главните сили, из-правени срещу линията „Густав“, да направят пробив и да се свържат с частите в плацдарма при Анцио. Това означава, че ако прегрупирането на войските и подготовката на операция „Анвил“ отнемат десет седмици, тя не може да започне преди края на юли – близо два месеца след десанта в Нормандия, вместо да бъде предварителна стъпка за отвлечане на вниманието, което би трябвало да го улесни. Това убеждава Мейтланд Уилсън и Александър, че при тези обстоятелства трябва да се откажат от операция „Анвил“ и да съсредоточат усилията си за постигане на решителен напредък на кампанията в Италия. Това становище се подкрепя от Чърчил и британския Комитет на началник-щабовете. Айзенхауер е склонен да се съгласи с тях, макар и поради други причини, а именно че повечето кораби в Средиземно море сега могат да бъдат прехвърлени към операция „Овърлорд“. Обаче американският Съвет на началник-щабовете, макар и да се съгласява с нежелание с отлагането на операция „Анвил“ до юли, се противопоставя на окончателното и изоставяне и изразява съмнения, доколко си струва офанзивата в Италия да надхвърли вече определените ѝ рамки. Те се съмняват също, че тя може да накара германците да прехвърлят свои дивизии от Нормандия, за което се оказват прави. Следват продължителни спорове, които са продължени от размяна на голям брой телеграми между Чърчил и президента Рузвелт. Междувременно подготовката за пролетната офанзива в Италия напредва, тъй като е в сферата на британското командване. Придвижването и предислоцирането на 8-а армия заедно с други фактори, включително липсата на достатъчно кораби, забавят началото на офанзивата до 11 май. Задачата на 8-а армия е да направи пробив при Монте Касино, а 5-а армия да ѝ помогне на левия фланг, настъпвайки през река Гарилиано, и след като се отклони от плацдарма при Анцио, да се насочи към Валмонтоне на шосе № 6. Сега при Анцио

има 6 съюзнически дивизии срещу 5 германски и още 4 германски дивизии врезерв около Рим. При линията „Густав“ има 16 съюзнически дивизии (4 от които са заели позиции наблизно, готови за доразвиване на евентуалния про-бив) срещу 6 германски (една от които е в резерв). По-голямата част от съюзническите сили на този фронт е съсредоточена в сектора от Монте Касино до устието на река Гариляно – общо 12 дивизии (2 американски, 4 френски, 4 британски и 2 полски), които трябва да извършат пробива, и 4, заели позиции близо зад тях, които да го разширят с настъпление по долината Лири с надеждата да извършат пробив в линията „Хитлер“, която е на 10 км зад германските позиции, преди германците да успеят да се установят на нея и да я укрепят. 9-те дивизии на 8-а армия се подкрепят от 1000 оръдия и са улеснени от сухото време, което позволява на техните танкове и други моторни средства да следват настъплението. Така 3-те бронетанкови дивизии (6-а британска, 5-а канадска и 6-а южноафриканска) имат по-добри възможности за действие от когато и да било преди това.

При започването на атаката полският корпус (състоящ се от 2 дивизии) трябва да превземе Монте Касино, а британският 13-и корпус (с 4 дивизии) – да настъпи отляво към Сент Анджелио.

Офанзивата на съюзниците по протежение на целия фронт е подкрепена от 2000 оръдия, а съюзническата авиация в района допринася с масирани атаки в широк диапазон срещу шосейните и жп връзки на противника, преди да се насочи в последната фаза към обекти на бойното поле. (Тази операция „Стенгъл“ („Задушавам“) не засяга сериозно германските комуникации и германската снабдителна система, както се очаква.) Организиран са и широкомащабни саботажни действия, но резултатите от тях са разочароващи. За заблуждение на противника съюзническите войски от които репетират десантни операции с надеждата да накарат Кеселринг да повярва, че предстоят, особено близо до Чивитавекия, северно от Рим. Но той вече е напълно убеден по какъв начин съюзниците ще използват голямото си преимущество по море, затова тези опити за заблуждаване нямат почти никакъв ефект.

Офанзивата започва на 11 май в 23,00 часа с масирана артилерийска под-готовка, бързо следвана от пехотна атака. През първите три дни тя постига незначителен успех срещу съпротивата в повечето сектори. Полският корпус под командването на генерал Андерс търпи тежки загуби при атаката срещу Касино въпреки голямата решителност и умението му да използва непреки пътища за настъпление. Британският 13-и корпус също напредва бавно и би понесъл по-големи загуби, ако

поляците не бяха ангажирали плътно вниманието на противника. Американският 2-ри корпус в сектора по крайбрежието също постига значителен напредък. Пред френския корпус под командването на генерал Жуен се оказва само една германска дивизия срещу 4 френски и той напредва сравнително бързо през планинския район отвъд река Гариляно, където германците не очакват сериозна атака. На 14 февруари французите правят пробив в долината Аусенте и германската 71-ва дивизия започва бързо да отстъпва пред тях. Това помага на 2-ри американски корпус да напредне по-бързо по крайбрежния път срещу германската 94-та дивизия. Освен това в отстъплението си тези 2 германски дивизии са разделени от планините Аурунчи, през които почти няма пътища. Виждайки предоставилата се възможност, Жуен изпраща там своите свикнали с планинските уловия ма-роканци от племето гоуми, които се равняват на една дивизия, командвани от генерал Гийом. Те трябва да извършат пробив в тила на линията „Хитлер“ в долината Лири, преди да бъде достатъчно укрепена.

Германският десен фланг, или т.нар. западно крило, се разпада и възможностите му да прегрупира силите си стават още по-малки, тъй като неговият способен командир Зенгер отсъства, когато започва съюзническата офанзива. Освен това Кеселринг не бърза да изпраща резерви на юг, докато не разбере как се развива ситуацията на север, и едва на 13 май една дивизия е прехвърлена на юг към долината Лири. Въпреки че скоро е последвана от други 3, скоро те са направо всмукани от водовъртежа на битката и пристигат твърде късно, за да стабилизират фронта. Германците в сектора на Монте Казино продължават да се държат още няколко дни, въпреки че на 15 май срещу тях е хвърлен канадският корпус, обаче в нощта на 17 май несломимите германски парашутисти най-после отстъпват и на следващата сутрин поляците влизат в заветните развалини на манастира. Макар че се сражават храбро, те губят в тази битка почти 4000 души.

Тъй като повечето от оскъдните германски резерви са прехвърлени на юг, назрява времето за планираното отклонение от плацдарма при Анцио, който е подсилен с друга американска дивизия – 36-а. Като нарежда тази странична атака да започне на 23 май, генерал Александър се надява на мощно и бързо настъпление към Валмонтоне, за да блокира шосе № 6 – главния път към вътрешността на страна – и по такъв начин да отреже пътя на по-голямата част от германската 10-а армия, която отбранява линията „Густав“. Ако това бъде постигнато, Рим ще падне като узряла ябълка. Перспективите за тази атака обаче са помрачени от

становището на Марк Кларк и нетърпението му частите на 5-а армия първи да влязат в италианската столица. На 25 май американската 1-ва бронетанкова и 3-та пехотна дивизия достигат Кори непосредствено отвъд крайбрежното шосе № 7, но далеч от шосе № 6, след като настъпват 20 км и се съединяват с 2-ри корпус, който напредва по шосе № 7. Единствената останала мобилна дивизия на Кеселринг – „Херман Гьоринг“ е прехвърлена бързо към този район на военните действия, за да спре настъплението, като при прехода тя е засегната сериозно от съюзническите въздушни атаки. На този етап генерал Марк Кларк обаче внезапно сменя посоката на настъплението и се насочва директно към Рим с 4 дивизии, като само на еднае разрешено да продължи към Валмонтоне. На 4–5 км от шосе № 6 тя е спряна от по-голямата част на 3 германски дивизии.

Молбите на Александър за намеса на Чърчил не успяват да променят посоката на настъплението на Марк Кларк и то е забавено от германската съпротива по отбранителната линия „Цезар“ южно от Рим. Освен това бронетанковите дивизии на 8-а армия установяват, че настъплението им по долината Лири не е толкова лесно, колкото са се надявали. Те не успяват да притиснат отстъпващата германска 10-а армия към планинските хребети на Апенините. Германците се измъкват невредими по пътища, прекосяващи планините, и в това отношение са улеснени от липсата на намеса на съюзническите сили, разположени при Анцио. В продължение на няколко дни има вероятност те да успеят да се задържат и да стабилизират отбраната си по протежение на линията „Цезар“ благодарение на ожесточената съпротива под ръководството на Зенгер в сектора Арк-Чепрано по протежение на шосе № 6. Те са улеснени и от бавното придвижване на многобройните превозни средства в края на бронетанковите дивизии, които с мъка си пробиват път нагоре по претъпкания път. Мрачните изгледи за нов застой обаче са ликвидирани на 30 май от успеха на 36-а американска дивизия, която превзема Велетри на шосе № 7 в Албан-ските хълмове, като прави пробив в линията „Цезар“. За да разшири този успех. Марк Кларк дава заповед за обща офанзива на 5-а армия, в която 2-ри корпус превзема Валмонтоне и продължава да настъпва по шосе № 7. Под натиска на 11 дивизии сравнително малките германски сили, които държат подстъпите към столицата, са принудени да отстъпят и на 4 юни американците влизат в Рим. Заварват мостовете непокътнати, тъй като Кеселринг предпочита да го обяви за „свободен град“, вместо да рискува разрушаването му в продължителни сражения.

Два дни по-късно, на 6 юни, започва нахлуването на съюзниците в Нор-мандия и кампанията в Италия остава на заден план. Пролетната им офанзива в Италия – операция „Диадема“, която струва на американците 18 000 души, на британците – 14 000 и на французите – 10 000, завършва с превземането на Рим. Германците губят около 10 000 души убити и ранени, но в различните сражения са взети в плен още 20 000 души.

В този театър на военните действия участват 30 съюзнически дивизии срещу 12 германски, а съотношението на силите в реален брой на участниците е 2 : 1 в полза на съюзниците, което показва, че от стратегическа гледна точка продължаването на съюзническата офанзива в Италия не е с добра перспектива. Тя не помага и на нахлуването в Нормандия с привличане на германски части от Франция и не пречи на противника да подсили фронта си в Североза-падна Европа. Неговите сили в северната част на Франция (северно от Лоара) и в страните от Бенилюкс са увеличени от 35 дивизии в началото на 1944 г. на 41, когато през юни съюзниците преминават Ламанша.

Това, което може да се твърди за стратегическия ефект на италианската кампания в помощ на десанта в Нормандия, е, че без нейния натиск германските сили по фронта при Ламанш щяха да бъдат още повече. Масшабите на десанта и последвалото веднага прехвърляне на други части на френския бряг са ограничени от броя на десантните съдове, така че съюзническите сили в Италия не биха могли да окажат някаква съществена помощ по време на на-чалната, критична фаза на операция „Овърлорд“. От друга страна, използването на германските сили в Нормандия, ангажирани в Италия, може би на-истина щеше да се окаже фатално за успеха на десанта. Странно защо обаче много британски адвокати на кампанията в Италия не отчитат този факт. Но дори и той може да бъде подложен на съмнение, тъй като не е ясно дали в Нормандия щеше да е възможно прехвърлянето на големи сили, като се има предвид неизползваемостта на жп мрежата след бомбардировките на съюзническата авиация.

В политическата сфера най-забележителният момент от периода са абди-кирането на крал Виктор Емануил в полза на сина му и замяната на маршал Бадوليو на поста министър-председател от антифашиста Бономи.

Резултатът от продължителните усилия на съюзническите армии в Италия да завладеят Рим е разочароващ. Това се дължи отчасти на решенията на по-вишестоящите, отчасти на факта, че германците успяват да се съвземат и да организират контрадействия.

Въпреки че Мейтланд Уилсън е съгласен с мнението на американците, че макар и закъсняла, операция „Анвил“ е най-ефикасната акция, която Среди-земноморското командване би могло да предприеме, за да привлече германски дивизии от Северна Франция и така да помогне за успеха на настъплението в Нормандия, становището на генерал Александър е друго. На 6 юни, два дни след влизането в Рим, той пристъпва към изпълнението на плана си за разширяване на операция „Диадема“. Той е на мнение, че ако останат непокът-нати, неговите сили биха могли да атакуват Готическата линия на германците северно от Флоренция преди 15 август – датата, която Уилсън е определил за начало на операция „Анвил“, и ще могат да я пробият, освен ако Хитлер не отклони 8 и повече дивизии, за да я подсили. Той смята, че скоро след това ще може да завладее североизточната част на Италия и условията да продължи да настъпва през т.нар. Люблянски проход в Австрия ще бъдат добри. Това е изключително оптимистично очакване за преодоляване на поредицата пре-пятствия в планините между Венеция и Виена и многото потенциални позиции там, които могат да забавят настъплението. То е още по-оптимистично, като се имат предвид множеството неуспехи, които италианците търпят ощеот самото начало при настъплението си в този район по време на Първата световна война.

Планът допада обаче на Чърчил и на британския Комитет на началник-щабове, особено на Алън Брук, като алтернатива на тежките загуби и евен-туалния катастрофален завършек, с който те се страхуват, че ще приключи операцията в Нормандия. Защищавайки плана, Александър с основание из-тъква, че подчертаването на важността на италианската кампания има морална стойност за войските му.

Оглавяваният от генерал Маршал американски Съвет на началник-щабове изразява съмнение относно целесъобразността на разширяването на офанзивата в Италия, но Александър успява да надделее над Мейтланд Уилсън. В полза на операция „Анвил“ се намесва Айзенхауер. Чърчил и Рузвелт влизат още веднъж в спор и на 2 юли британците са принудени да отстъпят. На Уилсън е наредено на 15 август да пристъпи към изпълнението на операция „Анвил“, която получава по-скромното наименование „Драгун“. Това води до заминаването от Италия на 6-и американски корпус (с неговите 3 дивизии) и на френския корпус (4 дивизии), чиито командири и личен състав, естествено, предпочитат да помогнат за освобождаването на родината си. Така 5-а армия остава с 5 дивизии и армейската групировка губи 70 % от въздушната си подкрепа.

Междувременно Кеселринг и войниците му вече се опитват, и то с

успех, да спрат разширяването на частичната победа на съюзниците. Германските загуби от операция „Диадема“ са сериозни. Това налага да бъдат оттеглени 4 пехотни дивизии за попълване на състава им, а други 7 също значително оредяват. Обаче на път са нови 4 дивизии, както и полк тежки танкове. Повечето от тези подкрепления са насочени към 14-а армия, която отговаря за отбраната на по-лесните пътища за настъпление. Планът на Кеселринг е да забави през лятото напредването на съюзническите войски с поредица от задържащи действия, а за зимата да се оттегли на силно укрепената отбранителна Готическа линия. На около 130 км северно от Рим, близо до Тразимено, има естествена отбранителна позиция, която предлага подходящи условия за пръв по-решителен отпор. Там е бил направен най-успешният капан на Ханибал. Майсторски планирани и извършени взривявания от германските инженери трябва да помогнат за забавянето на съюзническите войски. Тяхното настъпление започва на 5 юни – един ден, след като американците влизат в Рим. Обаче в най-опасния за германците момент натискът му не е много силен. След това водачеството в сектора на 5-а армия поемат французите. През това време 13-и британски корпус напредва по шосе № 3 и № 4 във вътрешността на страната, но среща все по-силна съпротива и е принуден да спре пред отбранителната линия при Тразимено. Настъплението в другите сектори също е спряно. Така само две седмици след изтеглянето от Рим Кеселринг стабилизира положението на германския фронт, което на момента е изключително опасно.

Освен това той е уведомен, че Върховното командване на Вермахта му изпраща още 4 дивизии, предназначени за руския фронт, както и войници от новия набор, с които да бъде попълнен съставът на оределите му дивизии. Те са за допълване на вече пристигащите 4 дивизии и един полк тежки танкове. Забавното е, че това голямо попълнение на войските на Кеселринг става в момент, когато Александър е изправен пред депресирация факт, че трябва да се раздели със 7 от дивизиите си и с по-голямата част от въздушната си подкрепа, както и с логистичните звена на съюзническата армейска групировка в Италия.

Кеселринг се доказва като много способен командир, а сега и късметът е на негова страна. Той решава да даде по-силен отпор от една позиция, пред-лагаща естествени условия за отбрана, точно в момента, когато съюзническото настъпление започва да губи устрема си.

Двата летни месеца след 20 юни са период на разочарование и провалени планове за армиите на Александър. Напредването е бавно и нерешително. Водят се битки между отделни съюзнически и германски

корпуси, в които тактиката на германците е да се държат на всяка позиция дотогава, докато се разбере, че съюзниците се готвят за масирана атака, след което да се измъкват до следващата отбранителна линия.

С извършеното от Кеселринг бързо прегрупиране на силите сега на западното крайбрежие 14-и германски танков корпус е изправен срещу 2-ри американски корпус, 1-ви парашутен корпус е заел позиция срещу френския корпус (той още не е изтеглен за участие в операция „Анвил“), 76-и танков корпус е срещу 2 британски корпуса – 13-и и 10-и, а 51-ви планински е изправен срещу 2-ри полски корпус на адриатическия бряг.

В началото на юли възпрепятстваният от лошото време център на съюз-ническите войски най-после успява да пробие германската отбрана при Тра-зимоно, обаче след няколко дни отново е спрял на линията при Арецо. На 15 юли германците се измъкват незабелязано от там и бавно отстъпват към отбранителната линия при Арно от Пиза през Флоренция и на изток. Там съюз-ническите армии са принудени да спрат за по-дълго време. Целта им – Готи-ческата отбранителна линия, е съвсем близо. Известна компенсация за бавното им напредване са превземането на Анкона от поляците на 18 юли и завладяването на Ливорно от американците на 19 юли, което скъсява пътя за снабдяването им.

С оглед на желанието на британците, особено на Александър и Чърчил, за продължаване на кампанията в Италия въпреки непрекъснатите разочарования и намалените сили се подготвят планове за голяма офанзива през есента срещу Готическата линия. Надеждите са, че това все още ще бъде от полза, тъй като ще отклони повече германски войски от главните театри на военните действия, а при евентуално рухване на германската отбрана на Западния фронт германските войски ще бъдат изтеглени от Италия и това ще даде на Александър възможност да нахлуе в Северна Италия, настъпвайки към Триест и Виена.

Предишният план за атака на Готическата линия, изготвен от началник-щаба на Александър – Хардинг, и щаба на армейската групировка, се основава на идеята за изненадващо вклиняване през центъра на германския фронт в Апенините. Обаче на 4 август командващият 8-а армия Оливър Лийс убеждава Александър да приеме друг план. В основата му е тайното прехвърляне на 8-а армия обратно в адриатическата страна на Италия, откъдето тя трябва да си пробие път към Римини. След като с това действие вниманието на Кеселринг бъде приковано към Адриатическото крайбрежие, 5-а армия трябва да нанесе удар вляво от центъра, като главната ѝ цел е Болоня. После, когато Кеселринг

отговори на тази нова атака, 8-а армия отново трябва да се втурне напред и да навлезе в долината на Ломбардия, където бронетанковите ѝ части биха имали по-голям простор за маневриране от когато и да било след влизането им в Италия.

Въпреки свързаните с изпълнението му административни проблеми този нов план е за предпочитане, тъй като перспективите пред първия намаляват поради оттеглянето на французите с техните опитни планински части. Лийс също смята, че 5-а и 8-а армия ще действат по-добре, ако не са насочени срещу един и същ обект. Александър бързо се съгласява с доводите им и приема но-вия план, който носи кодовото наименование операция „Олив“ („Маслина“).

Той има слаби места, които си проличават едва когато операцията вече е започнала. Въпреки че вече не е нужно 8-а армия да преодолява планински хребети, сега тя има неприятната задача да преминава редица реки, които забавят придвижването ѝ. За разлика от нея Кеселринг има изгода от това, тъй като на негово разположение е добър успореден път, по който да прехвърля частите си там, където има нужда. Това е шосе № 9 – главният път от Римини на запад през Болоня. Изготвилите плана, изглежда, са възлагали големи надежди и на това, че времето още дълго ще бъде сухо. Във всеки случай обаче теренът северно от Римини, макар и равен, е блатист и далеч не е подходящ за бърз напредък на бронетанкови части.

Офанзивата на генерал Александър започва добре на 25 август – десет дни по-късно от първоначално определената дата. Германците отново са изненадани, защото не са забелязали придвижването на британския 5-и корпус (5 дивизии) и на канадския 1-ви корпус (2 дивизии) на позиции в готовност за атака зад 2-ри полски корпус. (Британският 10-и корпус продължава да държи планинския сектор близо до центъра, а 13-и корпус се придвижва още по на запад, за да помогне на предстоящата атака на 5-а армия.)

Адриатическият сектор се държи само от 2 не особено силни дивизии, макар че те имат подкрепата на 1-ва парашутна дивизия. По това време основното придвижване на германските войски е от изток към запад. Придвижването на полския корпус по Адриатическото крайбрежие не привлича много вниманието на германците и те реагират едва на 29 август – четири дни след като тези 3 съюзнически корпуса напредват на широк фронт, през което време изминават 16 км от река Метауро към Фоли. До следващия ден още 2 дивизии пристигат на полесражението и помагат да бъде спряно съюзническото настъпление, обаче идват твърде

късно, за да попречат на съюзниците да стигнат на 2 септември брега на река Конка на 12 км по-нататък.

Устремът на 8-а армия обаче намалява. Главното сражение е да се овладее на 4 септември хребетът Корияно, който се намира зад Ауса – още две реки за пре-одоляване. Там настъплението на британците е спряно окончателно. Германците получават неочаквана помощ от иззелите се на 6 септември проливини дъждове Кеселринг е наредил общо отстъпление за останалите си дивизии, заели позиции по Готическата отбранителна линия. Те скъсяват фронта и така освобождават някои части, за да бъдат изпратени в адриатическия сектор. Това частично изтегляне дава възможност за преминаване на река Арно и 5-а армия започва да се готви за атака. От 10 септември нататък американският 2-ри и британският 13-и корпус атакуват слабо защитената, но упорито отбранявана германска позиция и едва след седмица успяват да пробият през прохода Ил Джиога северно от Флоренция. Изглежда, и този път Кеселринг е заварен неподготвен и едва на 20 септември, десет дни след започването на атаката, разбира, че това е голяма съюзническа офанзива, когато в този сектор са хвърлени 2 дивизии.

През това време американската 88-а пехотна дивизия, която е в резерв, напредва, за да атакува Болоня от изток. Дори тогава, въпреки че германците отстъпват от Готическата линия, както и от намиращата се зад нея позиция при Монте Баталя, те успяват да отблъснат съюзническите атаки. В края на септември Марк Кларк е принуден да се върне към идеята за директна атака срещу Болоня.

Междувременно 8-а армия все още среща трудности на адриатическия фланг. До 17 септември подразделения от 10 германски дивизии пристигат в района на сраженията и помагат за спирането на настъплението ѝ. Въпреки че на 21 септември канадците успяват да стигнат Римини и делтата на река По, германците отстъпват до друга отбранителна линия, брега на река Усо – историческия Рубикон. В този равнинен, но прорязан от реки район все още има тринайсет реки за преминаване преди По, по време на което са загубени 500 танка, които засядат в блатата или се повреждат, а много от пехотните дивизии остават в минимален състав. Това позволява на германците да прехвърлят голяма част от войските си, за да спрат настъплението на 5-а армия.

На 2 октомври започва подновеното настъпление на Марк Кларк към Болоня, този път по шосе № 65. В него участват и четирите дивизии на неговия 2-ри корпус, обаче отбраняващите се германци се сражават с такава упоритост, че през следващите три седмици американското

настъпление напредва едва по 2 км на ден, а на 27 октомври офанзивата е спряна. До края на октомври настъплението на 8-а армия също спира, след като са преминали още пет реки, а По все още е отдалечена на 80 км.

Единствените по-съществени промени през този период са в командването. Кеселринг е ранен при автомобилна злополука и заменен от Фитингхоф.

Макири сменя като командир на 8-а армия Лийс, който е изпратен в Бирма. Към края на ноември Мейтланд Уилсън е изпратен във Вашингтон и е заменен от генерал Александър, а Марк Кларк поема командването на армейската групировка в Италия.

Положението на съюзниците в края на 1944 г. е много разочаровано в сравнение с големите надежди от пролетта и лятото. Въпреки че Александър все още е настроен оптимистично за настъплението в Австрия, бавното на-предване по италианския полуостров прави тази далечна перспектива все по-нереалистична. В доклада си от 22 ноември до британския Комитет на началник-щабове Мейтланд Уилсън сам признава това. Показателни за недоволството и неувереността на съюзническите войски са зачестилите случаи на дезертъорство.

Последната съюзническа офанзива за 1944 г. има за цел превземането на Болоня и Равена за зимни бази. На 4 декември канадците в 8-а армия успяват да завземат Равена и успехът им принуждава германците да изпратят 3 дивизии, за да спрат по-нататъшното ѝ настъпление. Това като че ли предлага на 5-а армия по-добри възможности. Но те не са реализирани поради една противникова атака в долината Сенио на 26 декември по идея на Мусолини, който иска да подражава на контраофанзивата на Хитлер в Ардените. В нея основно участие вземат останали му верни италианци. Скоро тя е спряна с лекота. Обаче 8-а армия е изтощена и изпитва недостиг на муниции, а се знае, че близо до Болоня германците имат силни резерви. Затова Александър решава съюзническите армии да преминават в отбрана и да се подготвят за мощна пролетна офанзива.

Надеждите, възлагани на италианската кампания, намаляват още повече след решението на обединените началник-щабове за изтегляне на още 5 дивизии от този театър на военните действия, за да бъдат прехвърлени на Западния фронт. Целта е да се засили мощта на съюзническите армии там за пролетната им офанзива в Германия. В резултат там са прехвърлени 2 дивизии на канадския корпус, въпреки че след това не се налага да се изпратят други дивизии.

ТРИЙСЕТ И ПЪРВА ГЛАВА

Освобождаването на Франция

Преди да започне, нахлуването в Нормандия се смята за изключително рис-ковано начинание. Съюзническите войски трябва да слязат на бряг, окупиран от противника в продължение на повече от четири години, през които той е имал много време да го укрепи, да постави препятствия и да го осее с мини. За защитата му германците разполагат на Запад с 58 дивизии, 10 от които са бронетанкови, и могат бързо да нанесат танков контраудар.

Възможностите на съюзниците да приведат в действие струпаните в Англия големи сили са ограничени от това, че трябва да прекосят морето, а също и от броя на наличните десантни съдове. В началната фаза на операцията те могат да прехвърлят само 6 дивизии по море и 3 по въздуха и едва след седмица броят им може да бъде удвоен.

Така че те съвсем основателно се притесняват за успеха на нападението срещу наречения от Хитлер Атлантически вал – едно страховито име, както и от риска да бъдат натикани обратно в морето.

Скоро след десанта първоначално заетите позиции бързо се превръщат в плацдарм, широк 130 км. Противникът така и не успява да нанесе с опасен кон-траудар, преди съюзническите войски да преминат в настъпление от устано-вения плацдарм. Това става по начин и на място, което фелдмаршал Монт-гомъри предварително е планирал. Тогава цялата германска отбранителна линия във Франция бързо рухва.

В ретроспекция изборният за нахлуването път изглежда удивително лесен и сигурен. Но впечатлението е измамно. Това е операция, която „се развива според плана“, но не и според определеното предварително разписание. В самото начало границата между успеха и провала е много тънка. Крайният триумф засенчва факта, че в началото съюзниците са в голяма опасност и се разминават на косъм с провала.

Общото впечатление, че операцията е преминала гладко и сигурно, се създава от по-късните обяснения на Монтгомъри. Той твърди, че „битката се е водила точно според изготвения преди нахлуването план“ и това се потвърждава от факта, че съюзническите армии стигат за 90 дни до Сена – до линията, посочена на изготвената през април предварителна карта на плана, с указание да бъде достигната до „Д плюс 90“⁶⁸.

Това е типичният за „Монти“ начин да твърди, че всяка ръководена

68. Първият ден на десанта плюс 90 дни – бел. прев.

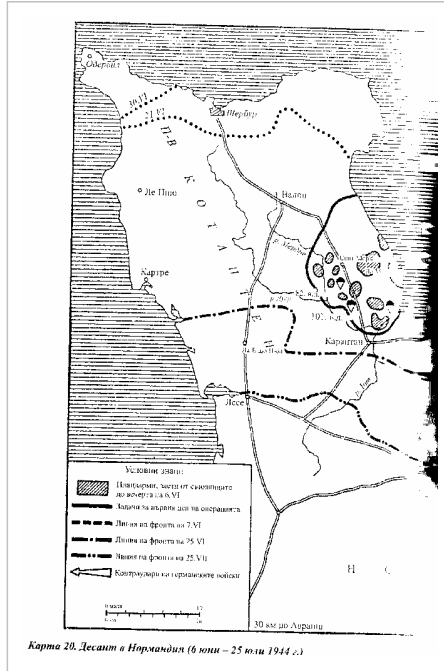
от него операция винаги се е развивала точно така, както той я е планирал, с увереност-та и прецизността на машина или пък благодарение на божественото провидение. Този му маниер често прикрива приспособимостта му към обстоятелствата и го лишава от полагащото му се признание, че е едновременно гъвкав и решителен пълководец.

Според първоначалния план Кан трябва да бъде превзет на 6 юни – първия ден на десанта. Началото е добро и бреговете укрепления са завзети до 9 часа сутринта. В разясненията си Монтгомъри обаче скрива, че настъплението във вътрешността към Кан започва едва следобед. Това се дължи отчасти на парализиращото задръстване по брега, както и обаче на прекалената предпазливост на командирите, действащи на мястото, и то в момент, когато там няма нищо, което да ги спре. Когато след време те напредват към Кан – основния пункт в зоната на нахлуването, една танкова дивизия – единствената в цялата зона на десанта в Нормандия – пристига там и спира придвижването на съюзническите части. На следващия ден пристига още една танкова дивизия. Минава повече от месец, докато Кан е превзет и прочистен след много тежки сражения.

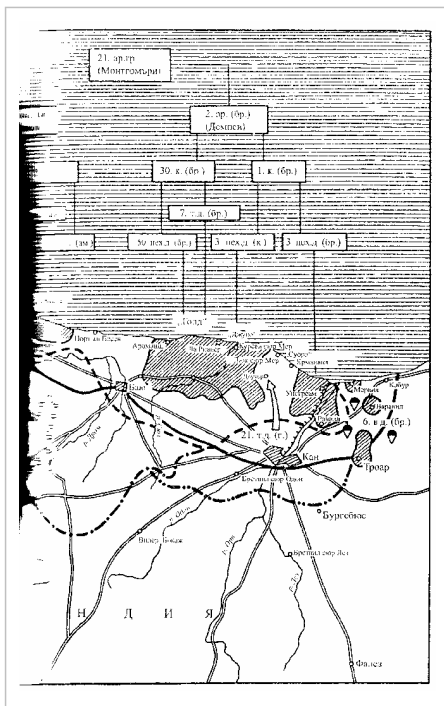
Първоначално Монтгомъри възнамерява един танков отряд да настъпи веднага откъм британския фланг във вътрешността към Вилер-Бокаж на 30 км от брега и така да блокира пътищата на запад и на югозапад от Кан. Това обаче не се споменава в разказа му. Истината е, че настъплението се развива твърде бавно, въпреки че съпротивата западно от Кан е незначителна, след като вече е бил направен пробив в бреговата охрана. По-късно някои военнопленници разкриват, че в продължение на три дни един участък от фронта, широк 16 км, е бил отбраняван само от едно-единствено мобилно германско подразделение – разузнавателен батальон. Тогава на полесражението започва да пристига трета бронетанкова дивизия, която също заема позиции там. Въпреки че успяват да влязат на 13 юни във Вилер-Бокаж, британците след това са прогонени от там. Германската отбрана е подсилена и с четвърта бронетанкова дивизия. Изминават два месеца преди Вилер-Бокаж да бъде окончателно превзет.

Първоначално се предвижда целият полуостров Котантен заедно с пристанищния град Шербур да бъдат завзети за две седмици, след което на западния фланг да се пристъпи към настъпление от вече заетия плацдарм по формулата „Д плюс 20“, т.е. в срок от двайсет дни след първия ден на десанта. Настъплението във вътрешността от брега, където слизат американците, също се извършва обаче много по-бавно от

очакваното, въпреки че по-голямата част от германските сили и пристигналите по-късно подкрепления са заети да отблъскват британското настъпление на източния фланг близо до Кан, както Монтгомъри наистина е очаквал.

Карта 20. Десант в Нормандия (6 юни – 25 юни 1944 г.)

В основни линии, настъпването на западния фланг действително се развива съгласно плана на Монтгомъри, но започва едва в края на юли – „Д плюс 56“, т.е. 56 дни след първия ден на десанта.

Предварително е ясно, че ако съюзниците успеят да установят достатъчно широк и дълбок плацдарм, за да могат да прехвърлят силите си от другата страна на Ламанша, общата им численост ще е много по-голяма, отколкото на противника, и, рано или късно, настъпването от установения плацдарм ще започне. Никоя язовирна стена не е толкова здрава, че да удържи постоянно нахлуващия поток на съюзническите сили, ако те успеят да си осигурят достатъчно пространство, на което да струпат всичките си части.

На практика удължаването на „битката за плацдарма“ е в полза на съюзниците. Въпреки че по-голямата част от германските сили на Запад са съсредоточени там, те пристигат на малки части поради разногласия в германското Върховно командване и поради непрекъснатите пречки, създавани от многобройната съюзническа авиация, която има

господство във въздуха. Първи пристигат танковите дивизии. Те се използват да спрат придвижването на съюзническите войски и поради това са принудени да действат като пехотни. В резултат германците губят мобилните си сили, които са им толкова необходими за бойни действия на открит терен. Упоритата съпротива на противника, която отначало забавя за дълго настъплението на съюзниците от плацдарма, по-късно им осигурява свободен път през Франция веднага след като излизат от него.

Войските на съюзниците изобщо не биха могли да дебаркират на брега, ако нямаха тотално превъзходство във въздуха. Те дължат много и на подкрепата от корабната артилерия, обаче решаващият фактор е парализиращият ефект на съюзническите военновъздушни сили, ръководени от главния маршал на авиацията Тедър – заместник на върховния главнокомандващ Айзенхауер. Като разрушават повечето мостове на Сена на изток и на Лоара на юг, те превръщат района на военните действия в Нормандия в стратегически изолирана зона. Германските резерви са принудени да минават по дълги обходни пътища и са подложени на непрекъснати въздушни атаки, което ги забавя безкрайно много и ги принуждава да пристигат на части.

Почти в същата степен съюзниците са улеснени от разногласията в германската страна – между Хитлер и неговите генерали, както и между самите генерали. Главната трудност за германците произтича най-вече от това, че трябва да отбраняват фронт, дълъг 5000 км – по крайбрежието от Холандия покрай бреговете на Франция, та чак до планинската граница на Италия. Половината от техните 58 дивизии са от статичен тип и са приковани към определени сектори от тази дълга брегова линия. От другата половина 10 са бро-нетанкови и високомобилни. Това дава на германците възможността да си осигурят смазващо превъзходство в даден район и да изтласкат нашествениците обратно в морето, преди те да могат да се укрепят на брега и да предприемат настъпателни действия към вътрешността.

В деня „Д“ единствената дивизия, която се е намирала в Нормандия, и то близо до мястото, където съюзниците слизат на брега, успява да попречи на Монтгомъри да превземе в същия ден основния пункт Кан, както се е надявал. Част от нея дори пробива британския фронт и започва настъпление по брега, но пробивът е твърде малък и не постига значителен резултат.

Ако дори само трите бронетанкови дивизии от общо десетте, които на четвъртия ден са съсредоточени в района на сражението, са били на

разположение, за да се нанесят в първия ден на десанта, съюзниците са щели да бъдат изтласкани от местата, в които войските им дебаркират на брега, преди да са могли да се съединят и да се укрепят на заетите позиции. Но такъв бърз и мощен контраудар не е нанесен поради разногласия в германското Върховно командване както в оценките за мащабите на десанта, така и за начина, по който той е трябвало да бъде отблъснат.

Преди започването на десанта интуицията на Хитлер се оказва по-вярна от прогнозите на генералите му за вероятното място, в което съюзниците ще се опитат да слезат на брега. След извършването на десанта обаче неговата на-меса и стриктен контрол лишават генералите от възможността да се справят с положението и в крайна сметка водят до катастрофа.

Главнокомандващият Западния фронт фелдмаршал Фон Рундшет очаква съюзниците да започнат операцията по нахлуването в по-гясната част на Ла-манш, между Кале и Диеп, основавайки се на убеждението, че това е по-правилният стратегически курс, който съюзниците би трябвало да следват. Но то в голяма степен се дължи на липсата на достатъчна информация. От безмълвния остров не изтичат никакви важни сведения, къде се съсредоточават войските, определени за десанта.

При последвалите по-късно разпити началник-щабът на Рундшет – генерал Блументрит, разказва в какво голямо неведение се е намирало германското разузнаване: „От Англия идваше много малко достоверна информация. От разузнаването ни докладваха само приблизително къде са съсредоточени британските и американските войски в Южна Англия. В Англия имахме малко германски агенти, които докладваха с радиопредаватели това, което забелязваха. Но те не успяваха да научат нещо по-значително... нищо, което научавахме, не ни даваше категорични сведения, къде в действителност щеше да бъде извършена предстоящата операция“.

Хитлер има обаче „предчувствие“ за Нормандия. От март нататък той изпраща на генералите си неколкочратни предупреждения за възможен десант между Кан и Шербур. Как успява да стигне до това заключение, което в крайна сметка се оказва вярно? Според генерал Варлимонт, който е към неговия щаб, то се основава на сведенията за общото разположение на войските в Англия – известно е, че американците са в югозападната част, а и на убеждението на Хитлер, че съюзниците ще се стремят да превземат някое голямо пристанище колкото може по-скоро, а Шербур отговаря най-много на тази цел. Заключение на Хитлер е

подкрепено и от докладите на някои наблюдатели за голяма учебна десантна операция в Девон, където войските дебаркират в един равен участък с открита брегова линия, подобна на тази в Нормандия.

Ромел, който пряко ръководи силите по брега на Ламанша, споделя мнението на Хитлер. През последните няколко месеца той полага енергични усилия да ускори изграждането на подводни прегради, на неуязвими от бомби бункери и поставянето на минни заграждения. До юни те вече са много по-нагъсто, отколкото през пролетта. За щастие на съюзниците той няма нито време, нито възможности да приведе отбранителните съоръжения в Нормандия в състоянието, което би искал, или поне в състоянието на отбранителните съоръжения на изток от Сена.

Ромел има и разногласия с Рундшет относно начина, по който трябва да бъде посрещнато нахлуването. Рундшет разчита на план за нанасяне на мощен контраудар, с който да бъдат разгромени съюзниците, след като слязат на брега. А според Ромел тогава ще е твърде късно, като се има предвид господството на съюзническата авиация във въздуха и способността и да забави съсредоточаването на германските резерви за контраатака. За него най-добрата възможност е нашествениците да бъдат разгромени още преди да успеят да прехвърлят достатъчно сили на отсрещния бряг. От щаба на Ромел разказват как „той е дълбоко повлиян от спомена за Африка, когато е бил прикован на едно място дни наред от авиация, далеч не толкова силна както тази, пред която ще бъде изправен сега“.

Реалният план е компромис между тези различни мнения и както се казва, Ромел „пада от двата стола на земята“. Още по-лошо е това, че Хитлер на-стойчиво се опитва да контролира битката от далечния Бергесгаден и държи здраво в ръцете си използването на резервите.

На разположение на Ромел в Нормандия има само една бронетанкова дивизия и той я придвижва наблизо зад Кан. Така тя успява да спре настъплението на британците там в деня „Д“. Той се моли напразно за още една дивизия, която да разположи близо до Сен Ло – близо до брега, където слизат американците.

В самия ден „Д“ германската страна губи ценно време в спорове. Най-близката част от общите резерви е 1-ви СС танков корпус, който се намира северозападно от Париж, обаче Рундшет не може да го придвижи без разрешение от щаба на Хитлер. Блументрит заявява: „В 4 часа сутринта им сеобадих по телефона от името на фелдмаршал Фон Рундшет и поисках разрешение за придвижването на този корпус, за да засилим мощта на удара на Рундшет. Но Йодл, който говореше от името на

Хитлер, отказа да го даде.

Той се съмняваше, че десантът в Нормандия е нещо повече от заблуждаваща маневра, и беше сигурен, че предстои друг десант източно от Сена. Споровете продължиха през целия ден до 16 часа следобед, когато най-после ни раз-решиха да използваме този корпус“.

Други два изненадващи факта от първия ден на десанта са, че самият Хитлер е бил в неведение за него до късно сутринта, а Ромел е отсъствал от района. Ако това не е било така, може би действията са щели да бъдат по-бързи и по-решителни.

Хитлер, подобно на Чърчил, има навика да стои буден до късно след полунощ – навик, който е много изтощителен за щаба му, тъй като много често на сутринта, когато трябва да решават важни проблеми, хората са недоспали. Йодл, който не желас да смущава съня на Хитлер до късно сутринта, на своя глава отказва да изпълни молбата на Рундщет за освобождаване на резервите.

Разрешението може би е щяло да бъде дадено по-рано, ако Ромел не е отсъствал от Нормандия, тъй като за разлика от Рундщет той често телефонира директно на Хитлер и все още има повече влияние над него от всеки друг генерал. Предния ден обаче Ромел напуска щаба си и заминава в Германия. Тъй като поради силния вятър и бурното море вероятността за десант е била малка, той решава да посети Хитлер – за да го накара да разреши изпращането на повече дивизии в Нормандия – и пътът да се отбие вкъщи, близо до Улм, заради рождения ден на жена си. Преди да се отправи за срещата с Хитлер рано на следващата сутрин, му съобщават по телефона, че нахлуването е започнало. Ромел се връща в щаба едва вечерта, през което време десантните части заемат позиции на брега.

Командващият армията в тази част на Нормандия също отсъства, за да ръководи едно учение в Бретан, а командирът на резервния танков корпус е на посещение в Белгия. Според твърденията друг високопоставен командир е прекарал нощта при някакво момиче. Така че решението на Айзенхауер де-сантът да започне въпреки бурното море е било от полза за съюзниците. Странното през следващите седмици е това, че макар Хитлер правилно да е отгатнал мястото на нахлуването, той започва упорито да си мисли, че то е само прелюдия към втори, по-голям десант източно от Сена. Затова не е склонен да позволи резервите да бъдат придвижени от там в Нормандия. Убеждението, че предстои втори десант, се дължи на прекалено завишените оценки на германското разузнаване за броя на съюзническите дивизии, струпани от другата страна

на Ламанш. Това отчасти се дължи и на един британски план за заблуждаване на противника, но е и последица, както и доказателство, че във Великобритания са били взети стриктни мерки против шпионските действия.

Когато първоначалните контрадействия се оказват неуспешни и явно не могат да попречат на съюзниците да продължат укрепването на плацдарма Рундшет и Ромел скоро разбират колко безполезно е да се опитват да се задържат на каквато и да било отбранителна линия толкова далеч на запад. Блументрит разказва: „В отчаянието си фелдмаршал Фон Рундшет помоли Хитлер да пристигне във Франция, за да разговарят. Дватама с Ромел заминаха да се срещнат на 17 юни с Хитлер в Соасон и се опитаха да му разяснят ситуацията... Обаче Хитлер настоя в никакъв случай да не се отстъпва: «Трябва да останете там, където сте». Той дори не се съгласи да им даде повече свобода на действие, отколкото преди, за да придвижваме войските така, както смятаме, че ще е най-добре... Тъй като не пожела да промени заповедите си, войските трябваше да се държат на своите пропукващи се позиции. Вече нямаше никакъв план. Просто се опитвахме, без каквато и да било надежда, да се съобразяваме със заповедта на Хитлер линията Кан-Авранш да бъде удържана на всяка цена“.

Хитлер отхвърля предупрежденията на фелдмаршалите, уверявайки ги, че новото оръжие (лятящите бомби „Фау“) скоро ще окаже решаващо въздействие върху хода на войната. Тогава фелдмаршалите настояват то да бъде използвано, ако е толкова ефикасно, срещу местата на десанта или (ако това е технически трудно) срещу отправните пристанища на десанта в Южна Англия. Хитлер настоява, че бомбените удари трябва да бъдат насочен срещу Лондон, „за да бъдат накарани британците да сключат мир“.

Лелящите бомби обаче не дават желания от Хитлер резултат, а натискът на съюзниците в Нормандия се засилва. Когато един ден от щаба на Хитлер питат по телефона: „Какво да правим?“ и Рундшет отговаря: „Ще прекратите войната! Какво друго можете да направите“, Хитлер решава да уволни Рундшет и да го замени с Клуге, който е на Източния фронт.

„Фелдмаршал Фон Клуге беше енергичен и агресивен тип войник, отбелязва Блументрит. Отначало той беше много весел и самоуверен, като всички новоназначени командири... Обаче след няколко дни стана много мрачен и мълчалив. Хитлер не хареса променения тон на докладите му“.

На 17 юли Ромел е тежко ранен, когато колата му катастрофира, след като е била атакувана на пътя от съюзнически самолети. Три дни по-късно, на 20 юли, е извършен опит за убийство на Хитлер в щаба му в Източна Пруссия Бомбата на конспираторите пропуска главната цел, но нейната „ударна вълна“ дава ужасно отражение върху битката на Запад в най-критичния момент. Блу-ментрит си спомня: „Когато Гестапо започна да разследва заговора... те от-криха документи, в които се споменаваше името на фелдмаршал Фон Клуге, и той стана обект на сериозни подозрения. След това друг инцидент влоши още повече нещата. Скоро след настъпването на генерал Патън от Нормандия, точно когато се водеше решителната битка при Авранш, връзката между фелдмаршал Фон Клуге и щаба му беше прекъсната в продължение на повече от 12 часа. Той беше отишъл на фронта и беше попаднал под силен артилерийски обстрел... Междувременно нас ни «бомбардираха» откъм тила, тъй като дългото отсъствие на фелдмаршала беше разпалило веднага подозренията на Хитлер по повод на намерените документи... Той подозираще, че целта на фелдмаршала да отиде направо на фронта е да се свърже със съюзниците и да преговаря за капитулация. Последвалото завръщане на фелдмаршала не успокои Хитлер. От тази дата нататък заповедите, които му изпращаше, бяха предавани с ръзък и дори обиден език. Фелдмаршалът много се разтревожи. Страхуваше се, че всеки момент ще бъде арестуван, а същевременно все повече и повече си даваше сметка, че не може да засвидетелства лоялността си с никакъв успех на бойното поле.

Всичко това се отрази много зле на каквито и да било възможности да се попречи на съюзниците да настъпят от плацдарма. В дните на кризата фелд-маршал Фон Клуге посвещаваше само част от вниманието си на онова, което ставаше на фронта. Той нервно поглеждаше назад към щаба на Хитлер. Не беше единственият генерал, който се безпокоеше заради заговора срещу Хитлер. През следващите седмици и месеци страхът се разпространи и парализира по-висшите командни среди“.

На 25 юли американската 1-ва армия започва офанзива под кодовото наименование „Кобра“, а скоро слязлата на брега 3-та армия на Патън е готова да я последва. За спиране на британците са хвърлени и последните германски резерви. На 31 юли американският авангард пробива фронта при Авранш. Танковете на Патън се втурват стремително през мястото на пробива и бързо се разгръщат в откритото пространство след него. По заповед на Хитлер ос-тагъците от танковите части са събрани заедно и са използвани в отчаян опит да се затвори пробивът при Авранш. Той обаче не успява, а Хитлер заядливо казва: „Провали се

само защото Клуге не искаше да успее“. Остатъците от германските армии се опитват да се измъкнат от капана, в който са били държани от забраната на Хитлер да се изтеглят навреме. Голяма част от тях попадат в „обръча при Фалез“ и тези, които успяват да се измъкнат, при преминаването на Сена изоставят по-голямата част от тежкото си въоръжение и снаряжението.

Клуге е уволнен. На път към дома той е намерен мъртъв в колата, след като е погълнал отровна капсула. Както обяснява неговият началник-щаб, „той смя-таше, че ще бъде арестуван от Гестапо веднага щом като се прибере у дома“.

Бурни разногласия има не само в германското Върховно командване. За щастие разногласията при съюзниците нямат толкова сериозни последици както за хода на войната, така и за отделни хора, въпреки че стават причина за лоши чувства, които имат отрицателен ефект по-късно.

Най-голямата кавга зад кулисите избухва заради започналото настъпление на британците две седмици преди американците да настъпят по фронта при Авранш. Британското настъпление на 2-ра армия, командвана от генерал Демпси, е предприето срещу най-крайния противников фланг източно от Кан.

Това е най-масираната танкова атака по време на цялата кампания, била е предприета от 3 танкови дивизии, съсредоточени на неголяма площ. Те са събрани тихомълком на малкия плацдарм на брега на река Орн и тръгват от там на 18 юли сутринта след плътен бомбен килим в продължение на 2 часа от 2000 тежки и средни бомбардировача. Германците в този сектор са като вцепенени и повечето от взетите пленници са така оглушени от грохота на експлозиите, че в продължение на 24 часа не могат да бъдат разпитани.

Противниковата отбрана обаче е по-дълбока, отколкото смята британското разузнаване. Очаквайки такъв удар, Ромел я разширява още повече в дълбо-чина и прехвърля там нови подкрепления до навечерието на атаката. Самият той попада под бомбардировката на британската авиация и колата му е ударена близо до село Сент Фоа дьо Монтгомъри. Освен това противникът чува мощния тътен от моторите на танковете, когато британската танкова колона се придвижва на изток през нощта, подготвяйки се за атаката. Командирът на германския корпус генерал Дитрих разказва, че ги чувал от 65 км разстояние въпреки отвлечащите вниманието шумове, като долепвал ухо до земята – трик, който бил научил в Русия.

Блестящата първоначална перспектива скоро намалява, след като британците минават първите пояси на защитата. Водещата танкова дивизия е въвличена в битка с укрепените позиции при селото, вместо да ги заобиколи. Останалите са забавени от прекаленото струпване на превозни средства на едно място и трудно се измъкват от тесния плацдарм. Самият авангард е спрял, преди те да пристигнат на полесражението. До следобед голямата възможност е пропусната.

Този неуспех е забулен от тайнственост. В доклада си Айзенхауер говори за него като за планирано настъпление, насочено към басейна на Сена и към Париж. Обаче във всички британски исторически книги, излезли след войната, се твърди, че то не е имало толкова далечни цели и че настъпление на този фланг изобщо не е било предвиждано.

Те се позовават на разказа на Монтгомъри, който настоява, че тази операция е била само „битка за позиция“, имаща за цел да създаде „заплаха“ и да помогне на американското настъпление, „а на второ място – да осигури площ, на която да бъдат разгърнати по-големи сили, готови да нанесат удар на юг и на югоизток, когато американските войски напреднат на изток, за да се съединят с тях“.

В следвоенните си мемоари Айзенхауер тактично избягва каквато и да било споменаване на тази битка, а Чърчил се спира съвсем бегло на нея.

Всеки от задкулиските участници навремето си дава сметка за разразилия се голям скандал. Командващите авиацията, особено маршал Тедър, са много разгневени. Това личи от дневника на военноморския адютант на Айзенхауер капитан Бътчър. „На свечеряване Тедър се обади на Айк и каза, че Монти фактически е спрял напредъка на неговите танкове. Айк беше бесен“. Според Бътчър на следващия ден Тедър телефонира на Айзенхауер от Лондон и му съобщил, че ако бъде поискано, британският Комитет на началник-щабове е готов да уволни Монтгомъри, въпреки че самият Тедър отрича това в разказа си за случая.

Съвсем естествено е първата реакция на Монтгомъри на тези оплаквания да бъде твърдението, че никога не е било планирано настъпление в този фланг. Това твърдение скоро се превръща в убеждение и оттам нататък военните изторици го приемат като нещо безспорно. То обаче противоречи на кодовото название на операцията „Гудууд“ (място за конни надбягвания в Англия).

Освен това в първия си доклад за настъплението на 18 юли Монтгомъри упот-ребява думата „пробив“. Нещо повече, неговата оценка, че е доволен от „раз-воя на събитията“ през първия ден, противоречи

на пасивните действия на британските войски през втория. Тъкмо тази пасивност въвежда командването на ВВС, което не би разрешило да се използват такива големи сили на авиацията, ако не е било сигурно, че е било запланувано масово настъпление от плацдарма.

По-късното твърдение на Монтгомъри не е съвсем вярно и не му е от полза. Според него той не е планирал масово настъпление от плацдарма на този фланг и не е разчитал на него. Би било глупаво от негова страна обаче да не отчита възможността германците да не издържат на този масиран удар и да не се възползва от това, ако нещата се развият така.

Командващият 2-ра армия Демпси не изключва възможността за бърз срив в германската отбрана и се премества в щаба на танковия корпус, за да бъде готов да разшири евентуалния пробив: „Намеренията ми бяха да завладее всички и подходящи места за преминаване на река Орн от Кан до Аржантои сюр Крьоз“. Така е можело да се постави бариера в германския тил и да се направи по-ефикасен капан на германците, отколкото би могло да постигне американското настъпление от плацдарма срещу западния фланг. На 18 юли по обед има голяма вероятност надеждата на Демпси за голям пробив да се осъществи. Като се имат предвид изказаните от него намерения, си заслужава още веднъж да се обърне внимание на твърденията, че не е бил планиран пробив към Фалез. Та Аржантон сюр Крьоз, за който Демпси споменава, е двойно по-далеч. Освен това Демпси си е давал сметка, че ако надеждите му не се оправдаят, това може и да му бъде от полза. Когато един от офицерите в щаба му предлага да протестира против критичната оценка на операция „Гудууд“ в печата, той отговаря: „Не се безпокойте. Това ще ни е от полза и ще изиграе ролята на най-добрия план за прикритие на истинските ни намерения“. Американското настъпление на противоположния фланг в значителна степен дължи успеха си на факта, че вниманието на противника е приковано от заплахата за пробив в отбраната му близо до Кан.

Настъплението при Авранш, толкова далеч на запад, обаче не е в състояние да отреже толкова бързо пътя за отстъпление на германците. Перспективите за подобен успех зависят от това, дали ще бъде извършен много бърз преход на изток, или противникът ще продължи да се държи на позициите си дотогава, докато сам не падне в капана.

В крайна сметка, когато на 31 юли настъплението при Авранш започва, в широкия 150 км коридор между този град и Лоара има само няколко отдалечени един от друг германски батальона. Така че американският авангард напредва на изток, без да срещне съпротива.

Съюзническото Върховно команд-ване пропилява обаче най-добрия си шанс да се възползва от тази голяма възможност, придържайки се към остарялата си програма, приета още преди нахлуването, според която следващата стъпка трябва да бъде придвижване в западна посока, за да бъдат завзети пристанищата на Бретан⁶⁹.

Отклонението заради завземането на пристанищата на Бретан не носи никакви големи преимущества. В Брест германците успяват да се задържат до 19 септември – 44 дни след като Патън прибързано обявява превземането му, а Лориан и Сен Назар остават във вражески ръце до края на войната.

Изминават две седмици преди американските части да напреднат достатъчно в източна посока, за да стигнат до Аржантон сюр Крюз и да застанат на една линия с левия фланг на британците, чието настъпление през това време е спряно отвъд Кан. Това е повод за нова размяна на взаимни обвинения. Когато на Патън е казано, че не трябва да настъпва на север, за да затваря празнината и да блокира пътя за отстъпление на германците, като по този начин се сблъсква с британците, той се провиква по телефона: „Оставете ме да стигна до Фалез и след това ще натикаме британците обратно в морето, както им се случи едно време при Дюнкерк“.

Очевидно е, че германските войски са щели да имат достатъчно време да се изтеглят обратно при Сена и да създадат там силна, препречваща пътя на съюзниците отбранителна линия, ако Хитлер не е продължавал с такава упо-ритост да държи на глупавите си заповеди, забраняващи отстъпление. Тъкмо тази негова грешка връща загубените възможности на съюзническите войски и им позволява да освободят Франция тази есен. Войната лесно би могла да приключи през септември 1944 г. В битката за Нормандия е хвърлена по-голямата част от германските сили на Запад. Те остават там, докато ги разгромяват и голяма част от тях попадат в капан поради заповедта на Хитлер да „не се отстъпва“. Останките им засега избягват да оказват съпротива и докато отстъпват – повечето пеш, – скоро са задминати от британските и американските

69. Настъплението при Авранш е извършено от 4-та американска бронетанкова дивизия, ко-мандвана от генерал Джон. С. Ууд. Прекарах с него два дни малко преди десанта и той ми направи впечатление на човек, който оценява повече от всеки друг значението на проник-ването в дълбочина и бързината, с която то ще се извършва. В разговорите ми с него дори Патън защитаваше преобладаващото тогава мнение на съюзническото Върховно командване, че съюзническите войски трябва „да се върнат към методите от 1918 г.“ и че те не могат да повторят дълбоките и бързи вклинявания на германците, особено тези на Гудериан и Ромел от 1940 г.

моторизирани колони. Когато в началото на септември след бърз преход от Нормандия съюзниците приближават германската граница, няма организирана съпротива, която да спре настъплението им в сърцето на Германия⁷⁰.

На 3 септември една водеща част на британската 2-ра армия – гвардейската бронетанкова дивизия, навлиза в Брюксел, след като изминава 120 км през Белгия, тръгвайки сутринта от Северна Франция. На следващия ден 11-а бро-нетанкова дивизия, която се движи успоредно с нея, продължава да настъпва към Антверпън и завзема обширното пристанище непокътнато, преди изненаданите там германски подразделения да имат време да подготвят каквито и да било взривявания. Същия ден авангардът на американската 1-ва армия превзема Намюр, на брега на река Мьоз.

Четири дни преди това, на 31 август, предните части на командваната от Патън 3-та американска армия преминават Мьоз при Вердюн, на 160 км на юг. На следващия ден техни предни отряди продължават напред, без да срещнат съпротива, до Мозел близо до Мец, на 60 км по на изток. Там те са само на 50 км от големия индустриален район Саар на германската граница и на по-малко от 150 км от Рейн. Обаче главните части не могат веднага да ги последват в настъплението към Мозел поради липса на гориво и се придвижват по брега на реката едва на 5 септември.

През това време противникът успява да събере 5 оредели дивизии, много зле въоръжени и с много малко противотанкови оръдия, които застават срещу силните 6 американски дивизии, представляващи авангардът на силите на Патън.

Междувременно британците пристигат в Антверпън, който също се намира по-малко от 150 км от мястото, където Рейн влиза в най-голямата индустриална област на Германия – Рур. Ако Рур бъде завладян, Хитлер не би могъл да продължи войната.

Сега на този фланг срещу британците има огромна, широка 150 км дупка. В момента няма германски сили, които да я запълнят. Рядко в някоя война е имало подобна възможност.

Когато на 4 септември следобед новината за тази критична

70. Веднага след войната проучих този въпрос, като разпитах германските генерали, участвали пряко в тези събития. Генерал Блументрит, който беше началник-щаб на германските въоръжени сили на Запад, резюмира ситуацията с едно изречение: „Зад Рейн нямаше германски войски и в края на август нашият фронт беше широко оголен“ – *The Other Side of the Hill*, p. 428.

ситуация стига до Хитлер в щаба му далеч на Източния фронт, той се обажда по телефона на командващия парашутните войски генерал Щудент, който се намира в Берлин. Щудент получава заповед да се погрижи за този открит фланг от Антверпън до Маастрихт и да организира отбранителна линия по протежение на канала Алберт с онези войски, които успее да събере от гарнизона в Холандия, като същевременно изпрати бързо и парашутните подразделения, разпръснати в различни части на Германия на тренировъчни лагери. Те са вдигнати по тревога и прегрупирани максимално бързо. Новосформираната част получава оръжията си едва когато пристига в пунктовете за подготовка, след което веднага е изпратена на фронтната линия. Всичките парашутисти са едва около 18 000 души и не се равняват дори на една пълна съюзническа дивизия.

Тази странна сбирщина е наречена „1-ва парашутна армия“ – преценциозно наименование, което прикрива редица недостатъци. В помощ на слабите и сили са изпратени полицаи, моряци, оздравяващи болни, ранени, както и 16-годишни момчета. Има недостиг на оръжия. Освен това районът по канала Алберт не е подготвен за отбрана в северния му край. Там няма укрепления, бункери и окопи.

След войната генерал Щудент заявява: „Внезапното проникване на бри-танските танкови сили в Антверпън напълно изненада щаба на фюрера. В този момент няхахме никакви по-значителни резерви нито на Западния фронт нито в рамките на страната. Поех командването на дясното крило на Западния фронт при канала Алберт на 4 септември. В този момент разполагах само с наборници, оздравяващи войници и една дивизия от бреговата охрана в Холандия. Те бяха подсилени с един отряд танкове – общо 25 танкове и само-ходни оръдия“.

По това време, както показват заловените архиви, по целия Западен фронт германците имат по-малко от 100 годни за действие танка срещу над 2000 в авангардите на съюзниците. Те могат да разчитат само на 570 самолета за подкрепа от въздуха, докато британската и американската авиация действат на Западния фронт с над 14 000 самолета. Така превъзходството на съюзниците в танкове е 20 : 1, а в самолети 25:1.

Макар пълната победа да изглежда близо, първоначалният устрем на съюзниците постепенно отслабва. През следващите две седмици до 17 септември те напредват много малко.

След престой за „почивка, попълване на запасите с гориво и прегрупиране“ на 7 септември британският авангард възобновява настъплението и скоро успява да премине на едно място канала Алберт. Но през

следващите дни изминава само 30 км – до канала Мьоз-Ескот. Този кратък преход е извършен през блатиста, покрита с ниски храсти местност, през която минават голям брой малки потоци, а германските парашутисти, които се бият отчаяно, оказват несъответстваща на малката им численост силна съпротива.

1-ва американска армия се изравнява с британците, но не напредва в дълбочина. По-голямата ѝ част се натъква на укрепен пояс и район с каменовъглени мини в района около Аахен, който пречи за минаването през прочутата в историята „врата“ за влизане в Германия. Там американците са въввлечени в позиционни сражения и настъплението им е спряно, а благоприятните възможности постепенно намаляват. Когато стигат германската граница, разстоянието между района на Аахен и областта около Мец, широко 130 км, се защитава само от 8 противникови батальона, разпръснати по високите части на по-критите с гори Ардени. Точно този труден за преминаване терен германците използват най-ефикасно за изненадващото си танково настъпление във Франция през 1940 г. Поемайки по по-лесните пътища към Германия, съюзниците се натъкват на по-големи трудности.

Те са както на юг, така и на север. Въпреки че 3-та армия на Патън преминава Мозел на 5 септември, две седмици по-късно тя е напреднала твърде малко, а два месеца след това положението е същото. Тя е спряна в атаката срещу Мец и околностите му, където още от самото начало германците успяват да струпат повече войски, отколкото на друго място.

До средата на септември германците успяват за подсилат отбраната си по протежение на целия фронт, особено в най-северния му сектор, който води към Рур, където дупката е най-голяма. Това обстоятелство е твърде неблагоприятно, защото на 17 септември Монтгомъри започва друго голямо настъпление към Рейн при Арнем. Там той възнамерява да стовари от въздуха сформирания неотдавна 1-ва съюзническа въздушнодесантна армия, за да разчисти пътя на 2-ра британска армия.

Това настъпление обаче е спряно от противника, преди да стигне целта си, и голяма част от британската 1-ва въздушнодесантна дивизия, която е спусната при Арнем, остава там изолирана и принудена да се предаде след опит да продължи да се държи до пристигането на помощ. Дивизията става легендарна с проявената от нея храброст. Американската 1-ва армия прекарва следващия месец в мъчителни опити да сломи противниковата отбрана при Аахен, а през това време Монтгомъри докарва 1-ва канадска армия да ликвидира двата германски „обръча“ по

крайбрежието източно от Бруге и на остров Валхерен, който се контролира пътят нагоре по устието на река Шелда към Антверпън. Така точно по време на операцията при Арнем германската позиция на острова пречи на използването на пристанището на Антверпън, Прочист-ването на тези „обръчи“ се оказва мъчителна и бавна работа, която приключва едва в началото на ноември.

Междувременно укрепването на германския фронт, който трябва да защитава Рейн, напредва по-бързо от настъплението на съюзниците въпреки далеч по-малките материални възможности на Германия. В средата на ноември на Западния фронт започва обща офанзива, в която участват 6 съюзнически ар-мии. Тя постига разочаровашо малки резултати, при това на висока цена. Само в най-южния край в Елзас съюзниците успяват да стигнат до Рейн, но това няма голямо значение. На север те все още са на 50 км от този сектор на реката, който е в жизненоважната за Германия област Рур. Той е завзет едва през пролетта на 1945 г.

Цената, която съюзническите армии плащат за пропуснатата възможност в началото на септември, е много висока. От общо 750-те хиляди жертви, които са дадени за освобождаването на Западна Европа, половин милион са след спирането на настъплението през септември. За света тази цена е още по-висока. Поради продължаването на войната от военните действия и в кон-центрационните лагери на германците загиват милиони мъже и жени. Освен това през септември руското настъпление все още не е стигнало Централна Европа.

Какви са причините за пропуснатата възможност, която има толкова ка-тастрофални последици? Британците обвиняват американците, а те от своя страна хвърлят вината върху британците. В средата на август между тях за-почва спор за курса, който съюзническите армии трябва да следват след пре-минаването на Сена.

Поради увеличаващия се поток от подкрепления на 1 август съюзническите сили в Нормандия са разделени на 2 големи армейски групировки, всяка от които се състои от по 2 армии. В 21-ва армейска групировка под командването на Монтгомъри остават британците и канадците, а американците сформират 12-а армейска групировка, командвана от Омар Брадли. Върховният глав-нокомандващ генерал Айзенхауер премества обаче щаба си на континента и на 1 септември поема директно командването. Временна и твърде деликатна уговорка е постигната бързо благодарение на помирителната позиция, възпри-ета от Айзенхауер, която отчита засегнатите чувства на Монтгомъри, както и неговите преценки поради по-големия му опит. Но както често се случва, този

компромис, постигнат с най-добри намерения, води до различни търкания.

На 17 август Монтгомъри предлага на Брадли, след като преминат Сена, 12-а и 21-ва армейска групировка да останат заедно като солидна компактна маса от 40 дивизии, която да бъде толкова силна, че да няма от какво да се страхува. Тези войски трябва да напреднат на север към Антверпън и Аахен „с десния фланг към Ардените“. Думите, които Монтгомъри използва в своето предложение, показват, че той все още не си е давал ясна сметка за това, до каква степен противникът е разгромен, както и за трудностите при снабдяването на такава „солидна маса“, освен ако тя не напредва твърде бавно.

Междувременно Брадли обсъжда с Патън идеята за настъпление на изток покрай Саар към Рейн южно от Франкфурт. Брадли иска това да бъде главното направление на настъплението и в него да участват и двете американски армии. Това означава да се отслаби настъплението на север и да му се отреди второстепенна роля, което, естествено, не се харесва на Монтгомъри. Освен това то не води директно към Рур.

Айзенхауер изпада в твърде неловкото положение на посредник в схватката между главните си помощници. На 22 август той обмисля различните предложения и на следващия ден разговаря с Монтгомъри, който изтъква колко важно е силите да бъдат съсредоточени в едно направление, като основният поток на снабдяването бъде предназначен за него. Това означава да се спре проникването на Патън на изток точно когато то започва да набира скорост. Айзенхауер се опитва да изтъкне трудностите от политически характер. „Американската общественост никога няма да одобри това“, казва той. Британците още не са стигнали до долното течение на Сена, а проникващият на изток Патън е вече със 150 км по-напред от тях и на по-малко от 300 км от Рейн.

Изправен пред тези аргументи, Айзенхауер се опитва да намери разрешение чрез компромис. Трябва да бъде дадено предимство на проникването на Монтгомъри в Белгия, а американската 1-ва армия да напредне на север заедно с британците, за да им помогне и да прикрива десния им фланг, както на-стоява Монтгомъри, за да бъде по-сигурен в настъплението си. Същевременно основната част от наличните запаси и транспортни средства трябва да бъде използвана за поддръжка на настъплението на север за сметка на при-движването на Патън. Обаче след превземането на Антверпън съюзническите армии трябва да се върнат към приетия още преди нахлуването план за на-стъпление на широк фронт към Рейн както на север, така и южно от Ардените. И двамата

главни помощници на Айзенхауер не харесват компромиса, но в момента възраженията им не са чак толкова големи, колкото стават през следващите месеци и години, когато всеки чувства, че поради това решение е бил лишен от победата. Патън го нарича „най-голямата грешка във войната“. По заповед на Айзенхауер снабдяването на 3-та армия на Патън е ограничено до 2000 т дневно, а на 1-ва армия, командвана от Ходжис, са отпуснати по 5000 т. Брадли разказва как Патън дошъл в щаба му и се „разревал като разярен бик“. „Ходжис и Монти да вървят по дяволите, развикал се той. Ако дадеш възможност на 3-та армия да продължи да настъпва, ще спечелим проклетата ти война“. Тъй като не желае да се съобрази с ограниченията на доставките, той нарежда на водещите си корпуси да продължат да напредват дотогава, докато имат бензин, а след това „да излязат от танковете и да продължат пеш“. Тези части стигат Мьоз на 31 август, преди танковете да свършат горивото. Предния ден армията на Патън получава само 145 000 литра бензин вместо ежедневната дажба от 1 800 000 литра и съобщението, че няма да получи повече до 3 септември. При срещата си с Айзенхауер при Шартрьоз на 2 септември Патън избухва: „Хората ми могат да ядат коланите си, но танковете ми имат нужда от бензин“.

След превземането на Антверпън на 4 септември Патън отново получава равно количество доставки с 1-ва армия за настъплението на изток към Рейн. Но сега той среща много по-силна съпротива и скоро е спрял на брега на Мозел. Това го кара да се оплаква още повече, че в критичната последна седмица на август е бил оставен без бензин заради настъплението на Монтгомъри. Според него „Айк“ е дал предимство на съгласието пред стратегията и в желанието си да задоволи „ненаситния апетит на Монти“ е пожертвал най-добрата възможност за бърза победа.

От своя страна Монтгомъри смята идеята на Айзенхауер за настъпление на широк фронт към Рейн за погрешна и се противопоставя на каквото и да било отклоняване на доставки за придвижването на Патън на изток, когато изходът от собственото му настъпление на север все още е неясен. Естествено, оплакванията му се засилват, когато придвижването му към Арнем е спряно и той не успява да постигне целите си. Той чувства, че влиянието на Патън пред Брадли и на Брадли пред Айзенхауер се оказва решаващо в спора и проваля перспективите на собствените му планове.

Лесно е да си обясним неодобрението, с което Монтгомъри се отнася към всяко усилие, което не допринася за осъществяването на собствените му планове. На пръв поглед оплакванията му от решението на

Айзенхауер за настъпление в две направления изглеждат толкова основателни, че повечето британски коментатори на войната смятат това за главната причина, поради която възможността за по-ранна победа е била пропусната. Но при по-внимателен анализ става очевидно, че ефектът от това решение не е толкова голям.

На практика през първата половина на септември Патън получава средно по 2500 т доставки на ден, т.е. само с 500 т повече, отколкото през дните, в които настъплението на неговата армия е спряно. Това количество е твърде незначително в сравнение с общата ежедневна дажба на армиите, участващи в критичния период на настъплението на север. Тя не стига за поддръжката само на една допълнителна дивизия. Така че ако искаме да си обясним причините за провала, трябва да се вгледаме по-дълбоко.

Една от трудностите произтича от плана да се хвърлят големи въздушно-десантни сили близо до Турне на белгийската граница южно от Брюксел, за да подпомогнат настъплението на север. Сухопътните части пристигат там на 3 септември преди въздушния десант и той е отменен. Но поради отделянето на въздушен транспорт за неговата подготовка доставките от въздуха за напредващите армии се прекратяват за цели шест дни, което им струва 5000 т доставки по-малко. Изчислено в петрол, това означава близо 6 800 000 литра – количество, достатъчно да отведе две армии до Рейн, без да се налага да спират, докато сред противника все още царя хаос.

Не е лесно да се определи кой носи отговорността за планирането на тази напълно излишна въздушна операция. Любопитното е, че в следвоенните си коментари и Айзенхауер, и Монтгомъри претендират за авторство. Айзенхауер заявява: „Предположих, че в британския сектор се очертава добра възможност за успешна атака от въздуха, и въпреки че имаше различни мнения относно това, дали е целесъобразно да отделяме самолети от работата им по снабдяването... реших да рискувам“. Монтгомъри казва обаче: „Имах готов план за въздушен десант в района на Турне“ и говори за него като за своя идея. За разлика от тях Брадли заявява: „Помолих Айк да отхвърли проекта и да ни остави самолетите за доставките по снабдяването... Предупредих го, че ще бъдем там преди десанта“. Това се оказва вярно.

Друг фактор е обстоятелството, че голяма част от доставките за настъплението на север отива за презапасяване с муниции, което не е необходимо, при положение че противниковата отбрана се сгромолясва, а не за съсредоточаване на усилията върху снабдяването с петрол,

нужен за продължаване на преслед-ването на противника, за да не му бъде дадена възможност да се прегрупира.

Третият фактор е, че потокът на доставките за настъплението на Монтгомъри е сериозно намален в най-критичния момент, тъй като 1400 тритонни камиона британско производство, както и техните заместители от този модел се оказват с дефекти в буталата. Ако тези камиони бяха използвани, на 2-ра армия щяха да бъдат доставяни дневно още по 800 т, които щяха да бъдат достатъчни за поддръжката на още 2 дивизии.

Четвъртият фактор, с по-общо значение, е затруднението, произтичащо от разточителството, с което се поддържат доставките за британските и аме-риканските войски. Според предварителните пресмятания на съюзниците една дивизия би консумирала по 700 т доставки на ден, от които 520 т дневно са нужни за предната ѝ линия. Германците са далеч по-икономични. На една тях-на дивизия се падат по 200 т доставки на ден, като на всичко отгоре непрекъс-натите въздушни и партизански атаки притесняват транспортирането им от две сериозни усложнения, от които съюзниците не са обременени.

Трудностите, които сами си създават за увеличаване на и без това твърде разточителните доставки, идват от прахосничеството на собствените им вой-ски. Един фрапантен пример е този с бидоните, които са толкова важни за презареждането с гориво. От 17,5 млн. бидона, изпратени във Франция от началото на десанта през юни, до есента остават само 2,5 млн.

Друг важен фактор за неуспеха на настъплението на север е начинът, по който напредъкът на американската 1-ва армия е спрял в силно укрепения и осеян с мрежа от каменовъглени мини район около Аахен – стратегическо „задржане“, което се превръща буквално в огромен „концентрационен лагер“, какъвто е Солун за съюзниците през Първата световна война. При един по-задълбочен анализ става ясно, че неуспехът на настъплението на американската 1-ва армия, за която са предназначени близо три четвърти от американските доставки, и то за сметка на тези за Патън, се дължи на настояването на Монтгомъри основната част от тази армия да бъде използвана за защита на десния му фланг. Пространството между неговата линия на настъпление и Ардените е толкова тясно, че американската 1-ва армия има много малко място за маневриране и няма възможност да заобиколи Аахен.

В следващата фаза тази армия, попаднала в толкова безизходно положение, няма възможност да окаже каквато и да било помощ на

Монтгомъри, когато в средата на септември той започва настъпление към Арнем. Там британците също плащат дан на едно изключително не доглеждане. Когато на 4 септември 11-а бронетанкова дивизия се втурва в Антверпън, тя заварва пристанището непокътнато, но не прави усилие да завладее мостовете по канала Алберт в предградията и те са взривени два дни по-късно, преди той да бъде преминал. Това налага дивизията да се насочи на изток. Дивизионният командир не се сеща да завземе мостовете веднага след като окупира града, а на никой от вишестоящите началници не му идва на ум да му нареди да го стори. Това е пропуск на четирима командири от Монтгомъри на долу, които обикновено много държат на важните подробности.

Освен това само на 30 км северно от Антверпън се намира изходът от полуостров Бевеланд, широк само неколкостотин метра. През втората и тре-тата седмица на септември на остатъците от 15-а германска армия, които са изолирани на брега на канала, е позволено да се измъкнат на север. Те са прехвърлени със салове през устието на Шелда и се измъкват през теснината на полуостров Бевеланд. Три от дивизиите пристигат навреме, за да подсилят отчайващо слабия фронт на германците в Холандия, преди Монтгомъри да започне настъплението си към Рейн при Арнем, и помагат за спирането му. Какъв според противниковата страна би бил най-добрият курс за съюзниците? При разпитите Блументрит подкрепя аргумента на Монтгомъри за масирано настъпление на север, целящо навлизане в Рур и от там към Берлин, като казва: „Този, който държи Северна Германия, държи цяла Германия. Подобен пробив, придружен с надмощие във въздуха, би разпокъсал на парчета слабия германски фронт и би сложил край на войната. Берлин и Прага щяха да бъдат завзети преди руснаците“.

Блументрит смята, че съюзническите войски са разгърнати прекалено рав-номерно и на прекалено широк фронт, и критикува особено атаката срещу Мец: „Директната атака срещу Мец не беше нужна. Укрепеният район около Мец можеше да бъде заобиколен. Вместо това един завой на север по посока на Люксембург и Битбург би бил много успешен и би причинил разгрома на нашата 7-а армия. Чрез такава обходна маневра по фланга на север цялата 7-а армия можеше да бъде изолирана, преди да успее да отстъпи зад Рейн“.

Генерал Вестфал, който на 5 септември заменя Блументрит на поста началник-щаб на Западния фронт, е на мнение, че при създаването се обстоятелства изборът на посоката е по-малко важен от това усилията да бъдат насочени най-вече за гарантиране успеха на каквото и да било

настъпление.

„Общата ситуация на Запад беше изключително сериозна. Едно тежко по-ражение където и да било по фронта, който имаше толкова празнини, че изоб-що не заслужава да бъде наречен фронт, можеше да доведе до катастрофа, ако противникът се беше възползвал умело от появилата се възможност. Особена опасност криеше фактът, че нито един мост на Рейн не беше подготвен за взривяване – пропуск, за който бяха нужни седмици, за да бъде отстранен... До средата на октомври противникът можеше с лекота да извърши пробив навсякъде, където пожелаеше, можеше да премине Рейн и да навлезе дълбоко в Германия почти безпрепятствено“.

Вестфал твърди, че през септември най-уязвимият сектор по целия Западен фронт е бил секторът при Люксембург, който води към Рейн през Кобленц. Твърденията потвърждават думите на Блументрит за последниците, до които би довел един пробив в тази част – дългото и слабо охранявано пространство от района на Ардените между Мец и Аахен.

Какви са главните заключения, оформили се след хвърлената светлина за събитията в този критичен период?

Планът на Айзенхауер за „настъпление на широк фронт“ към Рейн, изготвен преди нахлуването в Нормандия, би бил добър начин да бъде подложена на изпитание и пробита съпротивата на един силен и все още непобеден противник. Той обаче далеч не е толкова подходящ за действителната обстановка, в която противниковата отбрана вече се е пропукала и всичко зависи от това пробивът да бъде продължен колкото може по-навътре и с най-голяма бързина, за да не бъде дадена възможност на германците да се прегрупират.

Това означава те да бъдат преследвани без почивка.

При тези обстоятелства доводите на Монтгомъри за масирано настъпление в една посока по принцип са много повече за предпочитане. Но когато се проучат фактите, става ясно, че спирането на настъплението му на север всъщност не се дължи на отклоняването на доставките към Патън, както най-често се твърди. Много по-големи и по-комплексни затруднения идват от поредица спънки, създавани от собственото му обкръжение – забавяне с отврянето на пристанището на Антверпън, прекратяване на доставките по въздуха за шест дни заради една ненужна цел, презапасяване с муниции и другиматериали, което намалява наличния транспорт, с който става снабдяването с бензин, 1400-те дефектни британски камиона, пропусъкът да с завземе мостовете по канала Алберт, преди да бъдат взривени, и местата за преминаването му да

останат под контрола на противника.

Най-фатална от всички за перспективата да се стигне Рейн е паузата от 4 до 7 септември, след като са достигнати Брюксел и Антверпен. Това противоречи на обявената от Монтгомъри цел, че, настъпвайки от Сена, „трябва да преследваме противника чак до Рейн, за да можем да «прескочим» реката, преди той да успее да създаде фронт срещу нас“. Постоянното темпо и оказването на непрекъснат натиск са в основата на успеха на всяко проникване в дълбочина или преследване и дори един ден пауза може да го провали.

Характерна за всички съюзнически сили е общата тенденция да си дават отдых, след като навлизат в Белгия. Причината е във Върховното командване. Общото съюзническо разузнаване успокоява Айзенхауер, че германците не могат да съберат достатъчно сили, за да се задържат на отбранителната си линия по границата, и същевременно твърди пред печата, че „ще преминем направо през нея“. Айзенхауер предава тези уверения на подчинените си командири. Дори на 15 септември той пише на Монтгомъри: „Скоро ще сме завзели Рур, Саар и района около Франкфурт и аз искам да знам мнението Ви какво ще правим по-нататък“. Подобен оптимизъм преобладава във всички части. Обяснявайки пропуската, че мостовите по канала Алберт не са взривени командирът на водещия корпус генерал Хорокс чистосърдечно заявява: „По това време не очаквах някаква сериозна съпротива по канала Алберт. Струваше ни се, че германците са напълно дезорганизирани“.

В своята история на 21-ва армейска групировка, основаваща се на официални източници, Джон Норт сполучливо резюмира ситуацията така: „На всички нива преобладаваше мнението, че войната е спечелена“. Последницата от това е, че през съдбоносните две седмици на септември командирите не бързат, а за войниците е съвсем естествено да не са така настойчиви и да се пазят да не бъдат убити, когато всички мислят, че „войната свършва“.

Най-добрата възможност за бърз край вероятно е изгубена, когато през последната седмица на август спират кранчето на бензина за танковете на Патън, когато те са със 150 км по-близо до Рейн и мостовите му, отколкото британците.

Патън по-добре от всеки друг от съюзниците съзнава колко важно е да продължи настъплението и преследването на противника. Той е готов да разшири пробива във всяка посока. На 23 август предлага армията му да се насочи на север вместо на изток. В неговия по-късен коментар има много логика: „Човек не прави първо планове, след което да се опитва

да нагоди обстоятелствата към тях. Плановете се правят така, че да се нагаждат към обстоятелствата. Мисля, че разликата между успеха и провала при Върховното командване зависи от тази способност или от липсата на такава да върши точно това“.

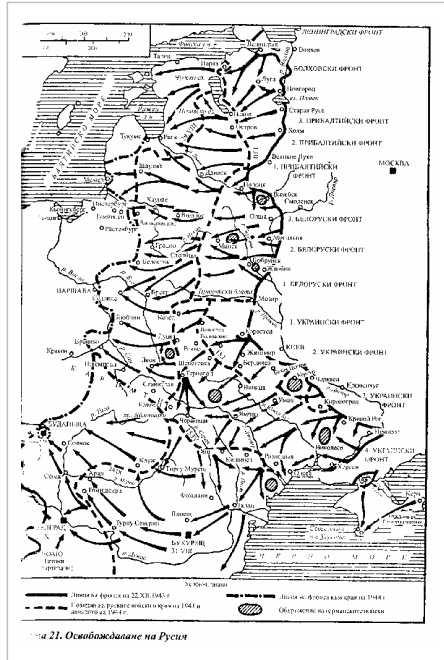
В основата на всички съюзнически беда в този момент на изключителни възможности обаче е фактът, че никой от изготвените планове не е предвидил такъв пълен срив в отбраната на противника, както срива през август. Те не са готови нито материално, нито психически да се възползват от това с бързо и продължително настъпление в дълбочина.

ТРИЙСЕТ И ВТОРА ГЛАВА Освобождаването на Русия

Характерно за кампанията на Източния фронт през 1944 г. е, че с настъплението на руснаците фронтът се запазва все така широк, докато германските сили намаляват. Естественият резултат от това е, че руското настъпление продължава, без да среща особени трудности, като се изключат собствените проблеми на руснаците със снабдяването. Развоят на събитията е най-ярката демонстрация на решаващото значение на съотношението между пространството и числеността на войските. Паузите в напредването зависят най-вече от размера на пространството, през което трябва да премине руското снабдяване, за да стигне до предните части.

Основната кампания се състои от две големи руски настъпления на единия и на другия фланг, всяко от които е последвано от дълга пауза. Първото е в средата на зимата, а второто – в средата на лятото. При последвалата допълнителна кампания това настъпление се доразвива в разширяване на южния фланг и напредване към Централна Европа, като паузите са по-кратки. Това до голяма степен се обяснява с факта, че сега разликата в съотношението между пространството и германските сили е по-голяма, отколкото на главния театър на военните действия, така че руснаците се нуждаят от по-малко съсредоточаване на сили, преди да атакуват всяка следваща германска отбранителна линия.

Началото на зимната офанзива прилича на това през есента и подобният ефект, който предизвиква, е доказателство не толкова за погрешни преценки на германците, колкото за непрекъснато намаляващата им способност да се справят с положението.

В началото на декември 1943 г. Конев предприема ново настъпление по фланга, за да преодолее съпротивата на германците при Кривой Рог като първи опит да откъсне част от територията при завоя на Днепър. Той нанася удара на запад от плацдарма при Кременчуг вместо на юг и успява да проникне почти до Кировоград, но след това е спрян. Отблъскването на това настъпление и на паралелното с него от плацдарма при Черкаси поглъща голяма част от оскъдните германски резерви. Манщайн е изправен пред дилема. Тъй като Хитлер му е забранил да прави голяма крачка назад, както изисква военната стратегия, той е принуден да запущва пукнатините между завоя на Днепър и Киев, въпреки че това намалява възможностите му да държи Ватутин прикован в клина при Киев. В рамките на този клин руските сили нарастват като отприщил се поток. Новата офанзива на Ватутин започва в навечерието на Коледа под прикритието на гъста утринна мъгла подобно на почти всички успешни атаки в по-късните етапи на Първата световна война. С нейна помощ още в първия ден руснаците заливат като прииждаща вълна германските позиции и след като ги пробиват, се разпростират на такъв широк фронт, че правят всякакви контрамерки безпредметни. За една

седмица те успяват да си върнат Житомир и Коростен, като същевременно разширяват настъплението си в южна посока, затайвайки обръча около укрепените пунктове Бердичев и Беля Церков. На 3 януари 1944 г. придвижващите се на запад руски мобилни части превземат жп възела Новгород-Волински, на 80 км от Коростен. На следващия ден пресичат границата с Полша отпреди войната. Германците изоставят на южния фланг Беля Церков и Бердичев и отстъпват към Винаца и река Буг, за да контролират главната успоредна жп линия от Одеса за Варшава. Там Манщайн успява да събере някакви резерви и прави опит за контраатака, но и липсва достатъчна мощ и Ватутин я посреща спокойно. Въпреки че тя временно задържа руското настъпление към Буг, то е спряно с цената на оголване на фланга пред настъпващите там руски войски. От Бердичев и Житомир те се насочват на запад, като заобикалят германската отбрана при Шепетовка, за да превземат на 5 февруари важния полски комуникационен център Ровно. В същия ден друга флангова атака превзема Луцк, на около 80 км северозападно от Ровно и на 150 км отвъд руската граница.

Настъплението в южното направление нанася пряка вреда на германците. Там лявото крило на Ватутин се съединява с дясното на Конев, за да нанесат удар на германските сили, задържани там от заповедта на Хитлер „да не се отстъпва“ между руските плацдарми при Киев и Черкаси. Тези сили продължават да се държат на предни позиции при Днепър, като предлагат идеална възможност да бъдат обкръжени, тъй като им е забранено да я избегнат. Когато на 28 януари двата края на руските клещи се затварят зад тях, в капана попадат подразделения от 6 дивизии. По-късно благодарение на усилията на 3-ти и 47-и германски танков корпус опитите им да разкъсат обкръжението успяват. От 60 000 души, оказали се в обръча при Корсун, се измъкват без снаряжение 30 000, а 18 000 попадат в плен или са ранени. Сред убитите е и командирът на 11-и корпус Шемерман.

Усилието да бъдат освободени обкръжените части е за сметка на защитата на германските позиции на юг в завоя на Днепър. Там германците не успяват да спрат една атака на Малиновски срещу центъра на техния клин при Никопол. Това налага на 8 февруари Никопол да бъде изоставен и въпреки че по-голямата голямата част от гарнизона му успява да се измъкне, германците се лишават от своя важен източник на манганова руда. Те успяват да се задържат още две седмици при Кривой Рог, но след това са принудени да го напуснат поради опасността да попаднат в по-голямо обкръжение.

Дълбоките вклинявания, които руснаците правят на южния фронт между Припятските блата и Черно море, удължават фронтовата линия, която германците трябва да покриват, а строгата заповед на Хитлер да не се отстъпва пречи на каквото и да било навременно отстъпление за скъсяване на фронта чрез изправяне на фронтовата линия. Увеличаващият се брой на жертвите, особено при Корсун, предизвиква пробойни, които те са безсилни да запълнят. Така цената, която се плаща за строгия принцип на Хитлер да не се отстъпва, е по-голяма от цената, която е щяла да бъде платена при по-голямо отстъпление два месеца по-рано.

Слабостта на незащитените пространства във фронтовата линия създава чувство за безпомощност сред германските войски. То се засилва не само от числеността на настъпващите руснаци, но и от тяхната все по-малка зависимост от проблема със снабдяването. Напредването на руснаците прилича на лавина или на поход на номадска орда. Те оцеляват там, където всяка западна армия би загинала от глад, и продължават да настъпват, когато други биха спрели, за да изчакат да бъдат възстановени прекъснатите им комуникации. Германските мобилни части, които се опитват да спрат настъплението с нападения срещу руските комуникации, рядко откриват колони с доставки, които да атакуват. Впечатлението им резюмира един от най-агресивните командири Мантойфел: „Настъплението на руската армия е нещо, което западниците не могат да си представят. Зад танковите колони следва грамадна орда, голяма част от която е натоварена на коне. Войникът носи на гърба си раница с корички хляб и зеленчуци, събрани от нивите и селата по време на похода. Конете ядат сламата от покривите на къщите и почти не получават друго. Руснаците са свикнали да издържат до три седмици на този примитивен начин на живот, когато настъпват“.

Възможностите да се спре тази приливна вълна намаляват, след като Мантойфел е отстранен поради проблеми с очите. Макар това да е непосредствената причина, в основата си това е предизвикано от разногласия с Хитлер, чиято стратегия Манщайн смята за безсмислена и с когото той спори по начин, който фюрерът не може да преглътне. Това е причината човекът, когото германските войници смятат за своя най-добър стратег, да бъде отстранен. Въпреки че благодарение на операция зрението му е възстановено, той вече може да го използва само за да разглежда картата във фамилното си имение със сполучливото наименование Целе (клетка), където се е оттегил, а германската армия е оставена да върви към пропастта със завързани очи.

В началото на март 1944 г. започва нова комбинирана маневра с

цел още по-широкомащабно настъпление. Първоначално вниманието на германците е съсредоточено върху едно вклиняване близо до притоците в горното течение на Буг в югоизточния край на Галиция. То е извършено от маршал Жуков, който поема командването на армиите западно от Киев на мястото на Ватутин, който попада на засада и е ранен смъртносно от антисъветски настроени партизани. Започвайки атаката си от Шепетовка, силите на Жуков, напредват с по 50 км на ден и на 7 март излизат на успоредната жп линия Одеса-Варшава близо до Тернопол. Това настъпление заобикаля отбранителната линия при брега на Буг, преди германците да отстъпят, за да я заемат.

На другия фланг на южния фронт Малиновски вече се е устремил към заетата от германците незащитима позиция в долния край на завоя на Днепър и възползвайки се от новозаетените позиции близо до Никопол и Кривой Рог, започва настъпление от две страни. На 13 март завзема пристанището Херсон в устието на Днепър и притиска част от германските сили в този район. Междувременно това придвижване от две страни от север приближава Николаев при устието на Буг, въпреки че там съпротивата е толкова силна, че градът е превзет едва на 28 март. Много преди това в централната зона между секторите на Жуков и на Малиновски настъпва по-драматичен развой, който засенчва настъпленията и на двамата.

Под тяхното прикритие Конев атакува от Уман и на 12 март достига Буг. Реката е премината бързо. Без да губят време, танковите му части продължават да настъпват към Днестър, който в този район се намира на 110 км отвъд Буг. Сега ледът се топи и с бързите си придошли води и скалисти брегове Днестър изглежда силна позиция, от която може да се окаже съпротива. От германската страна обаче няма достатъчно сили за отбраната му. Руските танкови части стигат бреговете на реката на 18 март и я преминават по понтонни мостове при Ямпол и на други места, преследвайки по петите отстъпващата германска армия. Това лесно преминаване на реката е резултат от бързото им настъпление и от объркването на противника. Успехът се дължи до голяма степен на начина, по който руските танкови сили под командването на генерал Ротмистров объркват защитниците с новата си тактика: те се придвижват разгърнати на широк фронт и така осуемяват опитите на противника да ги спре, задържайки се в основните пунктове по главната линия на настъплението.

Рисковете от това голямо проникване в дълбочина са намалени от новата атака, започната от лявото крило на войските на Жуков южно от

Тернопол. Времето за нейното начало е добре подбрано. Тя е предприета веднага след като германският контраудар близо до Тернопол е отблъснат от набързо организираната от руснаците отбрана. Целта ѝ е силите на Жуков да се съединят с настъпващите части под командването на Конев. След бързо настъпление добрега на Днестър лявото крило на Жуков се спуска на юг по източния бряг, като атакува противниковия фланг и притиска германците, приближавайки се до дясното крило на Конев. Този комбиниран натиск има за цел едновременно да подсигури отбраната и да открие перспективи за настъпление.

С тези действия по фланговете руснаците разширяват пробива и отрязват пътя на части от противниковата армия, които са започнали да се изтеглят твърде късно, като същевременно продължават да се придвижват на запад. Преди края на март предните части на Конев проникват до брега на Прут близо до Яш, а тези на Жуков овладяват важните пунктове Коломия и Черновци и форсират реката в горното ѝ течение. Това настъпление ги приближава до предпланините на Карпатите – бастиона на Унгария.

Германците реагират веднага на тази заплаха, като окупират Унгария. Очевидно тази стъпка е предприета, за да си осигурят удобна за отбрана позиция в Карпатите. Контролът над тази бариера им е нужен не само за спирането на руското нахлуване в равнините на Централна Европа, но и като опорна точка за евентуалната отбрана на Балканите. Карпатите, които на юг преминават в Трансилванските Алпи, представляват много удобна естествена отбранителна линия. От стратегическа гледна точка, макар и доста дълга, тя има малък брой проходи, което спестява войски за защитата ѝ. Между Черно море и ъгъла на планината близо до Фокшани има равнина, широка 200 км, но източната ѝ половина се заема от делтата на река Дунав и верига от езера, така че „опасният район“ е намален до 100-те км на Галацкия проход.

В началото на април изглежда, че германците скоро ще отстъпят до тази по-задна линия, чийто северен край вече е застрашен от клина, който Жуков забива между Тернопол и Черновци по посока на Яблоницкия проход, по-известен като Татарския проход. Изглежда, че Жуков се каани да повтори стремителното спускане към Будапеща на Сабутай, който начело на монголите на Чингис хан – предшествениците на съвременните въоръжени сили – през март 1241 г. пресича Унгарската равнина от Карпатите до Дунав, изминавайки 300 км за три дни.

На април ариергардът на Жуков стига входа на Татарския проход. Там планинската бариера е много по-ниско и по-полегато препятствие,

отколкото на юг, тъй като височината на този проход е не повече от 930 м. Но дори едно такова леко изкачване може да се окаже трудно, ако срещне упорита отбрана, тъй като силите на атакуващия нямат място за маневриране. Тук става точно така. Авангардът не успява да пробие германската отбрана, а зад него няма достатъчно сили, които да подновят атаката, тъй като при продължителното настъпление обозите с муниции и храна са изостанали много назад.

Германците се оказват в по-изгодно положение с отстъплението си към мрежата от комуникации, излизаща от Лвов. Отстъпвайки в Галиция, те имат по-добра възможност за съсредоточаване на силите. Следващата седмицата преди Великден – германците нанасят такъв силен контраудар, какъвто не са имали възможност да реализират от дълго време. Те преследват двойна цел – да парализират руското настъпление и да измъкнат от обкръжение 18 дивизии на 1-ва танкова армия, хванати в капан източно от Днестър от войските на Жуков и Конев. Тази голяма сила се опитва да си пробие път на запад покрай Скала и Бузак към Лвов.

Германският контраудар е предприет по двата бряга на Днестър. Надясно той се връзва дълбоко в Татарския клин и превзема отново жп възела Делатин на жп линията от Коломия към прохода. Наляво е превзет отново Бузак и е отворен коридор, през който изолираните дивизии близо до Скала успяват да се изтеглят. След като те се измъкват, фронтът в Южна Полша между При-пятските блата и Карпатите се стабилизира по протежение на линията източно от Лвов. Той остава в това статично положение от април до юли.

Придвижването на войските на Конев отвъд река Прут, по която минава границата на Румъния, е спряно недалеч от реката. Руснаците не успяват да проникнат в Яш, който се намира само на 15 км западно от Прут, въпреки че малко по на север стигат до Серет. Но Конев има по-важна цел. Неговото ляво крило се придвижва на юг покрай Днестър срещу ариергарда на против-никовите сили близо до Черно море, които в по-голямата си част се състоят от румънски дивизии. Това придвижване на Конев по фланга е в тясно взаи-модействие с настъплението на силите на Малиновски от Николаев на запад към Одеса.

Тази комбинирана заплаха поставя в много трудно положение Шорнер който заменя Клайст като командващ бившата група армии „А“ (сега армейска групировка „Южна Украйна“), а също и Модел, който заменя Манщайн като командир на армейска групировка „Северна Украйна“ (бившата група армии „Дон“, а по-късно – група армии „Юг“).

Трудностите на Шорнер се увеличават от лошото състояние на комуникациите в тила му, тъй като след придвижването на руските войски към Карпатите той е откъснат от германските армии в Полша и зависим от обходните пътища, минаващи през Балканите и Унгария.

Същевременно през първата седмица на април излитащите от Италия тежки бомбардировачи на съюзниците нанасят серия удари по главните железопътни центрове, като започват с нападения срещу Будапеща, Букурещ и Плоещ. Тези удари са нанесени обаче твърде късно, за да окажат някакво влияние, въпреки че имат забавящ ефект.

На 5 април войските на Малиновски стигат жп възела Разделная, лишавайки противника от възможността да ползва единствената неразрушена железопътна линия, излизаща от Одеса. На 10 април те превземат и това голямо пристанище. По-голямата част от германските сили обаче успяват да се измъкнат, като отстъпват на малко разстояние до една отбранителна линия в долното течение на Днестър. От там линията на фронта върви по посока на Яш, тъй като настъплението на Конев на юг е спряно в района на Кишинев.

През първата седмица на май Конев предприема масирана атака западно (по двата бряга на река Серет), в която участват новите танкове „ЙС“ („Йосиф Сталин“). С тяхна помощ руснаците успяват да направят пробив, но Шорнер има наблизо на разположение сравнително силен танков резерв, ко-мандван от Мантойфел. Той успява да ограничи разширяването на руския пробив с умела отбранителна тактика, разчитайки на естествените благоприятни условия за нанасяне на бързи контраудари, и с находчиво използване на мобилността на своите сили, за да намали ефекта от превъзходството на противника в танкове и въоръжение. Голямата танкова битка, в която участват около 500 танка, завършва с отблъскване на руснаците и с ново стабилизиране на фронта.

Този успех става причина за разгрома на германците три месеца по-късно, тъй като окуражава Хитлер да настоява заетите позиции да се защитават не само близо до Яш, но и в южната част на Бесарабия между Прут и Днестър. Това означава на изток от карпатската планинска бариера до Галацкия проход германските части да продължават да стоят на твърде уязвима позиция. Техният тил става още по-нестабилен под натиска на силното желание на румънския народ за мир.

През април е освободен и Крим. Числеността на окупиралите го сили, наполовина германски и наполовина румънски, постепенно е намалена чрез евакуирането им по море. Атакуващите все още са изправени пред труден проблем, тъй като противникът не се нуждае от големи

сили, за да защитава двата прохода в планините. Превземането на Крим налага мощна и добре замислена атака. Тъкмо затова Хитлер продължава да се държи на полуострова дотогава, докато руските сили не се придвижват доста на запад зад него. В конкретния случай той има основание да пожертва частите, отбраняващи Крим, тъй като в критичен период заради сраженията там от основните руски войски са отделени значителни сили.

Главният шурм срещу Крим е предприет от войските на Толбухин на 8 април след пробна атака, имаща за цел да бъде установено разположението германските батареи. Фронталното нападение срещу провлака Перекоп е подмогнато от преминаването във фланг на лагуната Сиваш в тила на про-тивника. Веднага след като тази маневра отключва северната врата към Крим, войските на Ерьоменко атакуват от източния край на Керченския полуостров. До 17 април настъпващите от две посоки руснаци се съединяват в околностите на Севастопол и пленяват 37 000 души. Това се дължи до голяма степен на грешката на германците да следват строгия принцип на Хитлер да не отстъпват, като се опитват да дадат отпор от втора позиция южно от провлака Перекоп, вместо да отстъпят веднага към Севастопол. Така Толбухинима възможност да докара своите танкове, да извърши пробив в тази импро-визирана защитна линия на германците, която е прекалено широка за наличните им сили, и да разгроми повечето от германските части, преди те да успеят да отстъпят към Севастопол.

Преди да се заемат с тази крепост, руснаците спират, за да изчакат тежката артилерия, а защитниците не разполагат с достатъчно сили, за да организират ефикасна отбрана. Въпреки това Хитлер продължава да настоява Севастопол да се защитава на всяка цена. Атаката започва през нощта на 6 май и бързо прави решителен пробив в югоизточното направление между Инкерман и Балаклава. На 9 май Хитлер със закъснение отменя заповедта си и обещава кораби за евакуирането на гарнизона. На 10 май германците напускат Севастопол и отстъпват към полуостров Херсонес, където на 13 май се предават близо 30 000 души, след като по море успяват да се измъкнат само малък брой. Повечето от военнопленниците са германци. Преди началото на офанзивата германското командване решава да евакуира румънците по море и да разчита най-вече на собствените си войски. Това би могло да удължи отпора им, ако не е фаталната липса на гъвкавост в отбранителната им стратегия.

В първите месеци на 1944 г. на другия фланг на Източния фронт руснаците също бележат успехи, макар и не в такава степен, както на

юг. В началото на годината германците все още продължават плътното обкръжение на Ле-нинград. Фронтът им минава покрай града на около 100 км на изток, след което завива на юг по брега на река Волхов към езерото Илмен. От другата страна на това голямо езеро те държат градовете крепости Новгород и Старая Руса. В средата на януари руснаците започват дългоочакваната офанзива за разкъсване на противниковото обкръжение около Ленинград. Нанасяйки удар от брега на езерото непосредствено на запад от града, войските под командването на Говоров се вклиняват в германския десен фланг близо до Новгород. Първоначалното проникване създава познатото лъжливо впечатление, че германските войски са хванати в капан, но те се изтеглят организирано, на етапи, до основната отбранителна линия в тази дъга. Прекалено големите очаквания засенчват до известна степен важното преимущество, спечелено от руснаците с освобождаването на Ленинград, възстановяването на движението по жп линията до Москва и изолирането на Финландия.

В края на отстъплението германците заемат позиции на отбранителната линия от Финския залив при Нарва до Псков. За момент изправянето и скъсяването на фронтната линия подобряват много положението на германците, още повече че реалното съкращаване на отбранителния фронт е много по-голямо, отколкото на картата. Това е така, защото три четвърти от участъка от 200 км между брега и новия град крепост Псков са заети от двете големи езера – Чудското и Псковското. С внезапна атака в края на февруари силитена Говоров установяват плацдарм на брега на река Нарва между морето и Чудското езеро, но след това настъплението е спряно. Руското настъпление южно от езерата също е спряно, когато стига Псков на 200 км зад Старая Руса. Този резултат е разочарование за Червената армия, която се надява да празнува 26-ия си рожден ден с превземането на града, в който е родена в сражение срещу германците на 23 февруари 1918 г.

Резултатите от тази зимна офанзива на север са по-маловажни от политическия им отзвук. Разтревожено от изолацията си, в средата на февруари фин-ландското правителство започва преговори за примирие. С оглед на обстоятелствата руските условия са сравнително умерени и се основават на връща-нето към границите от 1940 г., но финландците се страхуват, че на практика тези граници ще бъдат разширени, и искат повече допълнителни изрични га-ранции, отколкото руснаците са готови да им дадат. Освен това финландците протестират, че не са в състояние да изпълнят искането да разоръжат германските части в Северна Финландия, но същевременно се страхуват да позволят на руснаците да

навлязат в страната, за да ги разоръжат вместо тях. Въпреки че през март преговорите са прекъснати, вече е ясно, че окончателното решение е само отложено. Освен това започналите от Финландия открити преговори за сключване на мир окуражават другите германски сателити да сложат началото на подобни, макар и по-прикрити контакти. Сходна стъпка от страна на румънците е предизвикана от декларацията на Сталин, че той одобрява идеята за връщане на Трансилвания на Румъния.

Така стабилизирането на Източния фронт, което германците постигат през май носи само слабо подобрение на положението им. Силите им са толкова изчерпани, че спечелването на време не им е от голяма полза. Същевременно руснаците се нуждаят от време, за да намерят сили за следващата офанзива, а на преговарящите е необходимо време, за да доведат докрай усилията за по-стигане на мир. Само един автократ може да премине от едната на другата страна за една нощ.

През това време натискът за сключване на мир и изпитанието, на което са подложени комуникациите на Германия, се засилват от разширяването на периметъра на съюзническите въздушни бомбардировки на Балканите. На 2 юни е сложено началото на въздушните совалки, при които американските „летащи крепости“ кацат на подготвените нови бази на руска територия, за да заредят с гориво и муниции, преди да нанесат втори удар по обратния път към базите си в Средиземноморието. На 21 юни е сложено началото на подобни въздушни совалки между базите в Англия и Русия, като по цялото протежение на трасето американските бомбардировачи са ескортирани от изстребителите с далечен обсег.

На 10 юни с настъплението по суша през Карелския провлак между Ладожкото езеро и Финския залив руснаците засилват натиска върху колебаещите се финландци. След като правят пробив в поредица от отбранителни позиции, на 20 юни силите на маршал Говоров завладяват Виипури (Виборг) и така получават излаз от провлака. При създалата се ситуация финландците приемат отхвърляните по-рано руски условия за примирие. Сега обаче Сталин настоява за символичен акт на капитулация, което е неприемливо за Финландия. Междувременно Рибентроп прави внезапно посещение в Хелсинки, където се възползва от страховете на финландците и им обещава германски подкрепления. Задачата му е улеснена от факта, че руското настъпление намалява устрема си, след като се разпростира по-далеч и навлиза в пояса на езерата зад границата от 1940 г. Така Руско-финската война има ново продължение, макар и в статична форма. Непосредственият резултат от това е, че американското правителство къса дипломатическите отношения с

Финландия, поддържани дълго време, а германците увеличават ангажиментите си там в момент, когато техният фронт отчаяно се нуждае от резерви.

Руснаците имат основание да са доволни от тази малка придобивка. Лятната им офанзива срещу германците започва на 23 юни, когато англо-американското нахлуване в Нормандия вече е набрало скорост. Благодарени на него и на съюзническото настъпление северно от Рим германците са подложени на силен натиск навсякъде, преди руснаците да преминат в атака. Руснаците обаче печелят най-много от упорството, с което Хитлер се придържа към твърда вместо към гъвкава отбрана.

Въпреки че руските приготовления по целия фронт между Карпати-те и Балтика са очевидни, специално внимание се отделя на сектора южно от Припятските блата. Там руснаците са навлезли дълбоко в Полша и е естествено да се очаква подновяване на пролетната офанзива, която ги отвежда близо до Лвов и за кратко време до Ковел. Тримесечната пауза дава на Жуков възможност да възстанови жп линиите в обширния си тил.

Руснаците решават да започнат офанзивата от най-задния ешелон на своя фронт. Те нанасят удар в Белорусия северно от Припятските блата, където противникът все още държи обширен плацдарм на тяхна територия. Това е добре пресметнат избор. Тъй като настъплението в северния сектор е най-малко, руските комуникации там са най-добре развити и най-подходящи да осигурят първоначален тласък на атаката. А поради това, че този сектор се е оказал най-труден през 1943 г., малко вероятно е германското командване да го подсили за сметка на по-важните и очевидно твърде уязвими позиции между Ковел и Карпатите. Въпреки че основната част от северния сектор успява да удържи на всички атаки предишната есен и зима, руснаците все пак са успели да вбият два клина във фланговете му близо до Витебск и Жлобин. Това е ценна предпоставка за подновяване на усилията им. Освен това, след като успеят да накарат противника да отстъпи, те могат да застрашат неговия тил от позициите си на юг близо до Ковел. Там заемат западния край на бластистия пояс, разделящ германските армии.

Преди офанзивата секторът между Балтика и Припятските блата е реорганизиран и подсилен. Сега в него има 7 не особено големи армейски групировки, или „фронтове“. Отляво е Ленинградският фронт на Говоров, до него са 3-ти балтийски фронт, командван от Маслеников, и 2-ри балтийски фронт под командването на Ерьоменко, които в този момент не са активни. Четирите фронта, които участват в офанзивата от

север на юг, са 1-ви балтийски на Баграмян, който преди това успява да вбие клин северно от Витебск, 3-ти белоруски под командването на Черняховски, който е на 36 години и е най-младият от висшите военачалници, 2-ри белоруски, командван от Захаров, и 1-ви белоруски на Рокосовски, който е вбил клин близо до Жлобин. В тези 4 армейски групировки има общо 166 дивизии.

Основният удар на руската офанзива е насочен срещу германската група армии „Център“, сега командвана от Буш, който заема мястото на Клуге, когато последният е тежко ранен при автомобилна катастрофа. Въпреки че руското настъпление през зимата не успява да сломи съпротивата в този сектор, въпреки упоритостта си Буш е наясно, че му се е разминало на косъм, и се тревожи дали ще може да устои при подновяване на атаката с настъпването на лятото, когато условията ще бъдат по-благоприятни за атакуващите. В очакване на удара германците искат да се изтеглят до историческия рубеж при река Березина на 150 км зад сегашните им позиции. Такова навременно изтегляне би разстроило руската офанзива. То обаче противоречи на принципа на Хитлер и той не иска да се съобрази с никакви аргументи срещу него. Типелскирх, който идва на мястото на Хайнрици като командир на 46-а армия, успява да намали последиците от очаквания удар с прикрито отстъпление на кратко разстояние от предните си позиции в горното течение на Днепър.

Ползата от това обаче е минимална, тъй като руснаците съсредоточават основните си усилия в районите, където успяват да се вклинят в германските позиции още преди започването на кампанията. На северния фланг атаки от две посоки, предприети от силите на Баграмян между Полоцк и Витебск и на Черняховски между Витебск и Орша, успяват да откъснат Витебск от германския сектор. Градът пада на четвъртия ден от началото на атаките и във фронта на 3-та танкова армия се отваря голяма дупка. Това открива пътя за настъпление на юг, като блокира главното шосе от Москва за Минск и застрашава тила на германската 4-та армия, която устоява на фронталния натиск на Захаров. Опасността за нея се увеличава от настъплението на Рокосовски и на другия фланг северно от Припятските блата срещу 9-а германска армия. Пробивайки отбраната ѝ близо до Жлобин, който също пада на четвъртия ден, Рокосовски преминава река Березина и заобикаля отбранителната позиция на германците при Бобруйск. На 2 юли мобилните му части стигат Столбци, на 65 км на запад от Минск, който все още е голям комуникационен център, и така прекъсват жп линията и главното шосе за Варшава.

Завладяното от руснаците пространство увеличава възможностите им за маневриране и пречи на опитите на германците да спрат това стремително настъпление, в което руските части изминават през първата седмица след пробива 250 км. Благодарение на американските доставки моторизираната пехота следва по петите танковете, оказвайки им подкрепа. Междувременно силите на Черняховски се насочват към Минск от североизток и същевременно но заплашват пътя към Вилнюс. Между тези два лъча на настъплението един резервен отряд танкове под командването на Ротмистров се спуска по шосето Москва-Минск и влиза в Минск на 3 юли, след като през последните два дни изминава близо 130 км.

Тази маневра прилича много на германската в обратна посока отпреди три години. В случая само част от германските войски успяват да се измъкнат от капана. През първата седмица в резултат от пробива на север са пленени близо 30 000 души, а на юг – 24 000. При Минск са обкръжени около 100 000 войници, но въпреки че главният път от Минск е блокиран, част от 4-та армия на Типелскирх се измъква, отклонявайки се на юг по второстепенни пътища, които от известно време не се използват за снабдяване поради непрекъснатите атаки на руските партизани. Групата армии „Център“ е напълно разбита, а общите ѝ загуби възлизат на повече от 200 000 души.

Отстъпващите германци спират за малко западно от Минск, но там няма естествени условия за отбранителна позиция и намалелите им сили не могат да покрият цялата фронтова линия, която става още по-широка с проникването на руснаците в дълбочина. Руснаците успяват да проникнат между градовете, в които са се укрепили германците, и да ги заобиколят. Настъплението им наподобява полукръг, от който излизат няколко лъча на настъпващи части, които си пробиват път към Двинск, Вилнюс, Гродно, Белосток и Брест. Руските войски влизат във Вилнюс на 9 юли и градът пада окончателно на 13-и, след като мобилните им части го обграждат от две страни. В същия ден друга колона стига Гродно.

До средата на юли Червената армия не само изтласква германците от Бе-лорусия, но и завладява половината от североизточната част на Полша. Разположените ѝ най на запад части навлизат дълбоко в Литва и не са много далеч от границата с Източна Прусия. Там те са на близо 300 км зад фланга на германската група армии „Север“, командвана от Фриснер, която все още пази вратата за влизане в балтийските държави. Сега предните колони на войските на Баграмян, които приближават

Двинск, са по-близо до германската база при Рига, отколкото фронта на Фриснер. Черняховски, който стига брега на Неман отвъд Вилнюс, е почти на същото разстояние от Балтика, но фронтът му е много по на запад. Така изглежда, че в тила на Фриснер има опасност да бъде издигната двойна бариера, преди той да може да се оттегли. Трудностите от създадалата се ситуация се увеличават поради руската офанзива на север към сектора на Псков, където 3-ти балтийски фронт под командването на Малиновски предприема атака, подпомаган от силите на Ерьоменко. Същевременно войските по целия германски фронт са подложени на изпитание от друго по-мощно настъпление. На 14 юли руснаците започват дългоочакваната офанзива южно от Припятските блата между Тернопол и Ковел. Тя е предприета от две посоки. Дясното направление е през река Буг по посока на Люблин и река Висла, за да се съедини с напредващите на север от блатата сили на Рокосовски, които правят завои южно от Брест. Лявото направление пробива противниковия фронт близо до Луцк и прави обходна маневра по фланга около Лвов от север.

Прочутият град е превзет от войските на Конев на 27 юли. По това време предните му колони вече са стигнали до река Сан, на 110 км западно от Лвов.

За мащабите на общата руска офанзива говори фактът, че в един ден са превзети Станислав в подножието на Карпатите, Белосток в Северна Полша, Двинск в Латвия и жп възелът Шауляй на жп линията от Рига за Източна Прусия. Последната атака, предприета от бронетанковите части на Баграмян, заплашва да реши окончателно съдбата на германските войски на север. Но дори и този удар е засенчен от настъплението в дълбочина в центъра и опасността, която то крие. Три дни по-рано, на 24 юли, лявото крило на Рокосовски навлиза в Люблин само на 50 км от Висла и на 150 км югоизточно от Варшава. При това настъпление той се възползва от обстоятелството, че германските армии са разделени от река Припят, и от объркването, което предизвиква предприетата наблизко офанзива южно от реката. На 26 юли няколко от водещите мобилни колони на Рокосовски стигат Висла, а други се насочват на север към Варшава. На следващия ден германците изоставят Брест, а в същия ден руската колона, която е преминала покрай него, стига Седлице, на 80 км западно от него и само на 65 км от Варшава.

При Седлице германците успяват за малко да спрат настъплението на руските войски. На брега на Висла също има признаци за засилване на съпротивата, тъй като, макар че през нощта на 29 юли войските на Рокосовски успяват да преминат реката на пет места, на следващата

сутрин четири от установените там предмостия са ликвидирани от противника.

На 31 юли германците обаче са принудени да се изтеглят от Седлице под натиска по фланговете, а една от колоните на Рокосовски стига покрайнините на Прага – предградие на Варшава, което се намира на източния бряг на Висла. На следващата сутрин германците започват да отстъпват през мостовете в града, а лидерите на полската съпротива са окужани да дадат сигнал за въстание. В този ден близо до Балтика стават и други изненадващи събития. На фронта на Баграмян една танкова колона, командвана от генерал Обухов, превзема жп възела Тукумс на брега на Рижкия залив, след като за една нощ изминава 80 км и отрязва коридора за отстъпление на германската група армии „Север“. Черняховски завладява литовската столица Каунас, а предните му части, които продължават настъплението, пристигат близо до източната пруска граница в подстъпите към пролома Инстербург. На 2 август силите на Конев установяват нов, просторен плацдарм на отвъдния бряг на Висла, на 210 км южно от Варшава близо до Баранов при мястото, където Сан се влива във Висла.

Това е момент на тотална криза за германците. На Запад фронтът им в Нормандия се сгромолясва и танковете на Патън се втурват през пробива при Авранш. Зад линиите на фронтите има политическо земетресение, чиято ударна вълна се разраства. На 20 юли е направен опит за убийство на Хитлер и за сваляне на нацисткия режим. В неуспелия заговор са замесени няколко генерали. Първоначалната несигурност от неговия изход и последващият страх от репресии предизвикват парализиращо обръкване сред военните среди.

След като бомбата избухва в щаба на Хитлер в Раценбург, Източна Прусия, от там са изпратени телеграми до членовете на заговора в различни щабове на армията, в които се твърди, че Хитлер е убит. Противоположно съобщение по германското радио става повод за съмнение в достоверността му и, естествено, предизвиква недоумение, каква е истината. Освен това телеграмата до щаба на Фриснер е придружена с изричното нареждане войските на север да започнат веднага да отстъпват, за да избегнат риска от втори Сталинград. Там, както и на Западния фронт, събитията от 20 юли имат важни последици.

Ефектът от тях е най-малък в групата армии „Център“. Това се дължи до голяма степен на новия командващ генерал Модел, който заменя Буш почти веднага след първоначалния пробив, когато нервите на Буш не издържат на руския натиск отпред и на Хитлеровия в гръб. При

нахлуването в Русия през 1941 г. Модел е само дивизионен командир, а сега на 54 години е с близо десет години по-млад от повечето висши германски военачалници. При бързото си издигане той запазва първоначалната си енергичност и коравосърдечие, които е показал още като командир на танкова дивизия. Той е и един от малкото генерали, които се осмеляват да спорят с Хитлер. Фюрерът обаче предпочита неговата откритост пред заядливи маниер на Манщайн и затова е по-склонен да му даде повече свобода на действие. Възползвайки се от необичайната за Хитлер толерантност, Модел нарежда по своя преценка изтегляне на войските от уязвимите позиции и често не се съобразява с инструкциите, които получава. Постиженията му в измъкването на застрашените армии се дължат повече на неподчинението му, отколкото на показаните военни умения. Същевременно заеманото от него положение и начинът, по който Хитлер приема решенията му, естествено, засилват лоялността му към клетвата, която е положил пред фюрера. След 20 юли Модел е първият военачалник, който осъжда заговора и декларира, че армията продължава да е вярна на Хитлер. Вярата на фюрера в него се засилва още повече от развоя на послед-валите военни събития.

В началото на август се забелязва внушително прегрупиране на германците и влизането на руснаците във Варшава е отложено до следващата година. Вечерта на 1 август по-голямата част от града е в ръцете на неговите граждани. Тъкмо когато очакват руснаците да преминат реката и да им се притекат на помощ, те чуват обаче как грохотът на оръдията отслабва, и те са изоставени в недоумение сред настъпилата зловеща тишина. След това на 10 август тази тишина е разкъсана от масирана бомбардировка от въздуха и от земята, която слага началото на опита на германците отново да установят контрол над града. Във Варшава силите на полското нелегално съпротивително движение начело с генерал Бор се сражават отчаяно, но скоро са изолирани в три малки района, а от другия бряг на реката не им оказват помощ. Естествено е да си мислят, че руснаците нарочно не са се намесили, Разбираемо е също защо руското командване не е много склонно поляците да вземат освобождаването на своята столица от германците в свои ръце и това да ги накара да се чувстват по-независими.

Въпреки че е трудно да се разплетат конците на тази спорна история, много по-широкото спиране на руското настъпление по това време подсказва, че военните фактори са повлияли по-категорично, отколкото политическите съоб-ражения⁷¹.

При Варшава най-неблагоприятният фактор е намесата на три

сравнител-но силни СС танкови дивизии, които пристигат на 29 юли – две от южния фронт и една от Италия. Контраударът, който те нанасят от северния фланг, вбива клин в руската позиция под формата на дъга и принуждава руснаците да отстъпят. Същевременно един руски опит за настъпление от плацдармите на брега на Висла е спрял с помощта на подкрепления от Германия. До края на първата седмица на август руснаците са спрени навсякъде, с изключение на подножието на Карпатите и Литва, където все още напредват, макар и слабо. Руската приливна вълна е намалила силата си много преди да спре окончателно. Последните етапи на това стремително настъпление завършват с по-слаби набези на мобилните войски и оскъдните резерви на Модел са дос-татъчни, за да ги спрат веднага след като той стига до подходяща позиция, от която да им даде отпор. След като напредват с близо 750 км за пет седмици – тяхното най-дълго и най-бързо настъпление до този момент, руснаците из-питват естествените последици от прекалено разтеглените си комуникации и трябва да се подчинят на този стратегически закон. Налага се да останат на брега на Висла близо шест месеца преди да бъдат готови за друго широкома-щабно настъпление.

Втората седмица на август ще се запомни с ожесточени сражения на много места, при които германците мощно контраатакуват, а руснаците търсят къде да извършат нови пробиви, но нито една от страните не получава някакво по-значително предимство. На източната граница на Прусия руското настъпление към пролома Инстербург е спряно от танковата дивизия на Мантойфел, която току-що е докарана от румънския фронт. Така руснаците са изтласкани от шосейния възел Вилкавискис. В тази покрита с езера и блата гранична зона настъпва затишие. След това Мантойфел е изпратен на север и в края на август преминава от Таураге до Тукумс на брега на Рижкия залив, като отново отваря пътя за отстъпление на групата армии „Север“.

Резултатите, постигнати от една толкова малка танкова сила, са много показателни за променливия характер на ситуацията и за това, до каква степен трудностите със снабдяването ограничават възможността на руснаците да стабилизират положението си на новозаетите позиции.

71. Независимо от това обаче отказът на Русия да разреши на американски бомбардировачи от Западна Европа да кацнат на съветски летища, след като хвърлят доставки от въздуха за поляците във Варшава, така и не получава задоволително обяснение. При тези мисии се налага британските и полските пилоти да летят от Италия и обратно, обаче при такова голямо разстояние, колкото и да са героични, техните усилия едва ли имат някакво съществено значение.

При подобни условия отделни малки танкови подразделения се справят много по-добре, отколкото големите пехотни части, и, естествено, развоят на битката зависи от спо-собността на всяка от страните да разполага с такива танкови подразделения на критичните места. Тук историята за Давид и Голиат се повтаря много пъти в по-съвременен вариант.

Успехът, който германците постигат в стабилизирането на положението на главния фронт между Карпатите и Балтика, е помрачен от появата на една по-далечна и не толкова пряка заплаха. Тя е предизвикана от руската офанзива на румънския фронт след някои политически действия, които помагат за разчистване пътя на настъплението.

На 20 август войските на 2-ри украински фронт (сега командван от Малин-новски) преминават в атака южно от Яш по двата бряга на река Серет по посока на Галац. Това е заплаха за фланга и тила на извятия като дъга фронт, който все още се държи в южната част на Бесарабия. 3-ти украински фронт (сега командван от Толбухин) го атакува фронтално, напредвайки на запад от долното течение на Днестър. Отначало руснаците срещат силна съпротива и противникът отстъпва много бавно, но скоро скоростта на отстъплението се увеличава.

На 23 август румънското радио съобщава, че Румъния е сключила мир със съюзниците и е във война с Германия. Маршал Антонеску е арестуван и неговият приемник се съгласява с руските условия, включващи моменталното преминаване на Румъния на другата страна.

Възползвайки се от общото объркване, на 27 август руснаците влизат в Галац, на 30-и окупират големите петролни полета при Плоещ и на следващия ден влизат в Букурещ. За 12 дни танковете изминават 400 км. През следващите 6 дни те изминават още близо 300 км и стигат до югославската граница при Турну Северин на брега на река Дунав. В обръча при Бесарабия попада в капан голяма част от германските войски, а друга е застигната от настъпващите руски части. Загубена е цялата 6-а германска армия, наброяваща общо 12 дивизии. Поражението е толкова катастрофално, колкото при Сталинград.

Капитулацията на Румъния подтиква българското правителство да търси мир с Великобритания и Америка. Въпреки че се е въздържало от нахлуване в Русия, то има причина да се чувства неловко от това, как ще погледнат руснаците на неутралитета му. Тези страхове са основателни. Готовността на българите да преклонят глава пред западните съюзници не се харесва на съветското правителство, което бързо обявява война на България, след което веднага нахлува от изток и от север. Това нахлуване е по-скоро парад, защото българското правителство

заповядва да не се оказва съпротива и също обявява война на Германия.

Така Червената армия получава възможността да установи най-широкия открит фланг в историята на съвременната война. Следващата маневра е повече проблем на логистика, която се определя от скоростта на придвижване и от снабдяването, отколкото от съпротивата на противника. В румънския капан падат в плен над 100 000 германци и възможността те да бъдат заменени с други е нищожна предвид на отчайващото положение на Запад, където в края на септември по различните фронтове са пленени над половин милион души.

Есента армиите на руския ляв фланг започват голямо придвижване през обширни пространства в Югоизточна и Централна Европа. Германците могат единствено от време на време да слагат спирачки на това настъпление, задържавайки се колкото може по-дълго в големите комуникационни центрове и разрушавайки пътища, мостове и жп линии, когато са принудени да се отеглят от тях. Силите им са съвсем оскъдни за пространствата, които трябва да защитават, докато естествените прегради са в изобилие. Това забавя скоростта на придвижване на настъпващите руски войски, докато германците печелят време за изтегляне на силите си от Гърция и Югославия. Те биха могли да забавят още повече руснаците, ако руснаците не се бяха възползвали от объркването през първите седмици от промяната в политиката на Румъния и не бяха нахлули в северозападния ъгъл. Заобикаляйки с голяма бързина южния склон на планината, една руска механизирана част навлиза в румънската територия и на 19 септември превзема Тимишоара, а на 22 – Арад. Така руснаците пресичат някои пътища на север от Белград, приближавайки до южната граница на Унгария, само на 150 км от Будапеща. Такова дръзко настъпление би могло да бъде предприето само срещу противник, който няма сили за контраудар, за да отреже връзалия се много навътре клин. Дори и при това положение той не може да бъде разширен, докато в него не бъдат струпани достатъчно подкрепления. Това е бавен процес, но все пак той се оказва по-бърз, отколкото настъплението в Трансилвания направо през планината.

На 11 октомври врагът е прогонен от столицата на Трансилвания Клуж, на 200 км на изток от Арад. През това време Малиновски, който е струпал достатъчно сили в клина, настъпва през река Мур в унгарската пуста и заема пътищата, идващи от Трансилвания. Когато дясното му крило превзема Клуж, предните колони на левия му фланг са на 280 км западно от него и на по-малко от 100 км от Будапеща. Така косвеният подход дава големи дивиденди.

Следващата седмица натискът срещу германците се засилва още повече, когато активизираният се отново 4-ти украински фронт под командването на Петров навлиза в проходите в Карпатите от север в сектора от Татарския проход до Лупкув, заемайки от 1-ва унгарска армия. След това Петров завива на запад към Словакия. През тази седмица е освободена и югославската столица в резултат от настъплението на Толбухин през Дунав откъм южната страна на клина във взаимодействие с партизаните на маршал Тито. Германският гарнизон оказва силна съпротива, обаче на 20 октомври най-после е прогонен от Белград. Фактът, че успява да се задържи толкова дълго, е изненадващ, но още по-странното е това, че, подчинявайки се на принципа на Хитлер да не се отстъпва, значителни германски сили остават в Гърция. Те напускат Гърция едва през първата седмица на ноември, изминавайки 1000 км в отстъплението си през сурова и враждебна околност.

С освобождаването на Белград и с навлизането на руснаците в унгарската пуста завършва първият етап от голямото настъпление. Като стига до брега на река Тиса и се разгръща по протежение на широк 130 км фронт от Солнок до Сегед, на 30 октомври Малиновски започва мощно настъпление към Будапеща. Сега той е събрал 64 дивизии, в това число румънските. Остават им да изминат само 80 км. Изтласквайки постепенно германските и унгарските части, на 4 ноември някои от предните руски колони стигат предградията на Будапеща, но лошото време им попречва да нахлуят бързо в града, преди защитата му да се стабилизира. Подобно на други отчаяно защитавани градове, Будапеща се оказва костелив орех. В края на месеца там настъплението на руснаците все още е блокирано, а опитите им за обход по фланговете не постигат успех.

Петров е задържан и в опита си да напредне на запад и да навлезе в Словакия, за да помогне на словашките партизани. Трудният терен и тясното пространство пречат на маневрирането на руските войски.

След като са спрени при Будапеща, руснаците използват времето, за да прехвърлят там нови сили. От Югославия са докарани войските на Толбухин, които наброяват общо около 35 дивизии. През последната седмица на ноември те предприемат широка обходна маневра от един плацдарм, който установяват близо до мястото, където се сливат Дунав и Драва, на около 210 км южно от Будапеща. На 4 декември стигат езерото Балатон в тила на унгарската столица. През това време Малиновски предприема нова атака северно от Будапеща и нов шурм срещу отбраната на града. И двете атаки обаче са спрени и в края на годината

Будапеща все още не е превзета. Дори и след като е напълно изолиран от предприетата по Коледа обходна маневра, градът продължава да се държи до средата на февруари.

На другия край на Източния фронт, на балтийския фланг, настъплението през есента се развива по подобен начин – със сгромолясване на германската отбрана в началото и със спиране на руското настъпление в края на периода.

Летните неуспехи на германците карат финландците да преклонят глава пред неизбежното почти едновременно с Румъния и България. В началото на сеп-тември и те приемат руските условия за сключване на примирие, които включват и условието финландците да предприемат действия срещу германските войски, неуспели до 15 септември да напуснат Финландия. След опита на германците за десант на остров Хогланд във Финския залив финландците обявяват война на Германия.

Капитулацията на Финландия разчиства пътя за мощна руска офанзива срещу германската армейска групировка „Север“, която сега се командва от Шорнер, сменил Фриснер. Силите на двата фронта – на Говоров и на Маслеников – настъпват срещу фронта на Шорнер. През това време Ерьоменко прави обходна маневра по неговия фланг, а Баграмян заплашва тила му. Изглежда почти невъзможно германците да се измъкнат от този обръч, особено след като изходът от него е толкова тесен. За една седмица обаче те все пак успяват да изминат, отстъпвайки, близо 300 км и да заемат отбранителни позиции при Рига, без да допуснат да бъдат обкръжени. Войските на Баграмян не успяват да блокират теснината, през която германците се измъкват от обръча. Това още веднъж показва колко трудно е да се атакува в тясно пространство, където защитниците са разположени също толкова нагъсто, колкото нападателите.

Тогава руското командване прехвърля мощни подкрепления към армейската групировка на Баграмян, за да напредне към брега на Балтийско море южно от Рига откъм Шауляй в централната част на Литва. Тази нова офанзива започва на 5 октомври. Възползвайки се от широкия фронт и от съсредоточаването на противниковите сили близо до Рига, на 11 октомври групировката на Баграмян стига морския бряг северно и южно от Мемел. Два дни по-късно Шорнер изоставя Рига и отстъпва към северозападната провинция на Латвия – полуостров Курланд. Там неговите изолирани сили успяват да окажат продължителна съпротива. Същото прави и обкръженият гарнизон в Мемел. Руснаците разполагат с достатъчно сили, за да атакуват тези позиции, но имат проблеми със

снабдяването и пространството за маневриране.

След като прочистват балтийския си фланг, те се заемат с Източна Прусия, започвайки нова офанзива в средата на октомври. Там защитниците също са облагодетелствани при директна атака на руснаците от прекалено тесния фронт, в който пътят на настъпващите преминава през езера и блата. Главното направление на настъплението е към пролома Инстербург, но то е спряно от голяма танкова битка близо до Гумбинен – сцена на руските първи илюзорни успехи през 1914 г. Настъпленията в съседните сектори също не успяват да напреднат достатъчно в дълбочина, че да разстроят германския фронт В края на октомври настъплението постепенно губи сила и на бойното поле настъпва затишие.

Учудващият успех на германците да стабилизират положението си на Запад и в Централна Европа е красноречив пример за преимуществата, които им носи техният тесен фронт в момент, когато комуникациите на настъпващите се проточват на извънредно голямо разстояние. Освен това политиката на съюзниците, които настояват за „безусловна капитулация“, помага на Хитлер да засили германската съпротива. Развоят на есенната кампания показва също как умело прилаганата гъвкава отбрана може да допринесе за спечелване на време, докато бъдат готови новите оръжия на германците. Хитлер продължава обаче упорито да държи на принципа за твърда отбрана без големи отстъпления. Поради това си убеждение той не само отказва да позволи на командирите си на Запад да се изтеглят навреме от предните си позиции в Ардените, но и нарежда да бъдат предприети действия за укрепване на отбраната на Будапеща, което фатално отслабва фронта му на Изток.

ТРИЙСЕТ И ТРЕТА ГЛАВА

Кресчендото на бомбардировките – стратегическата въздушна офанзива срещу Германия

Теорията и доктрината на стратегическото въздушно нападение е разработена във Великобритания в края на Първата световна война и в годините след нея. В значителна степен тя е резултат и от създаването на Кралските военновъздушни сили като отделен род войски, обединяващи бившите военновъздушни сили към армията и флота, на 1 април 1918-а – последната година на войната. Тази теория се защитава най-

ревностно от новия, трети род войски, тъй като оправдава неговото съществуване и независимостта на Кралските военновъздушни сили. Любопитното е, че много скоро теорията получава силна подкрепа от генерал-майор Хю Тренчард, който командва във Франция Кралския въздушен корпус – въздушните сили на армията – и в това си качество се противопоставя на създаването на трети самостоятелен род войски. През януари 1918 г. го извикват от Франция, за да ръководи новите сили като техен началник-щаб. Почти веднага той се скарва с новоназначения държавен секретар на авиацията лорд Родърмиър и е заменен на поста началник-щаб от генерал-майор сър Фредерик Сайкс – друг пионер на военновъздушните сили. Самият Тренчард е назначен да командва независимата бомбардировъчна авиация, която е създадена през есента с цел да бомбардира Берлин и други обекти в Германия след нападенията срещу Лондон от германските бомбардировачи „Гота“ през 1917–1918 г. Тези бомбардировки повече се отразяват върху духа и начина на мислене на британските военни ръководители, отколкото действително нанасят щети. До момента на сключването на примирието през ноември 1918 г. бомбардировъчната авиация на Кралските военновъздушни сили се състои само от 9 ескадрили и току-що е започнала да изпълнява операции. Всъщност по това време са предадени само 3 от предназначенията да атакуват Германия големи бомбардировача „Хендли-Пейдж“. Тренчард става обаче много ентузиазизиран радетел на изграждането на независима стратегическа бомбардировъчна авиация. Това особено проличава, когато през 1919 г., след края на войната, той е върнат в Лондон, за да заеме отново поста началник-щаб на Кралските военновъздушни сили, и остава на него през следващите десет години – до 1929 г. През този период теорията на военновъздушната стратегия е развита значително от бригадният генерал П.Р. Гроувс, който е дясната ръка на Сайкс и директор на въздушните операции в щаба на военновъздушните сили.

Ревностен привърженик на идеята през 20-те години в Америка е бригадният генерал Уилям Мичъл, но той си има неприятности с другите родове войски и е отстранен заради голямата му настойчивост. Едва след години, когато на власт идва ново поколение, Съединените щати стават водеща военновъздушна сила, привърженик на стратегическото въздушно нападение.

Трябва да дойдат друго поколение историци, които да признаят за родоначалник на теорията един италиански генерал – Джулио Дуже, който през 1921 г. пише книга за бъдещето на въздушната война.

Неговият труд, който за времето си е бил интересен, не оказва обаче почти никакво влияние в Европа в периода на сформирването на военновъздушните сили⁷².

Теорията и доктрината на щаба на британските Кралски военновъздушни сили са предадени в сбит вид в официалната история на „Стратегията на военновъздушната офанзива срещу Германия“ от сър Чарлс Уебстър и д-р Ноубъл Франкланд: „Стратегическата въздушна офанзива е средство за директна атака срещу противниковата държава с цел тя да бъде лишена от средствата за водене и продължаване на войната. Сама по себе си тя може да бъде инструмент на победата или средството, чрез което победата може да бъде спечелена от други сили. Различава се от всички предишни видове въоръжени нападения, тъй като само тя може да нанесе незабавен, директен и съкрушителен удар в самото сърце на противника. При това сферата ѝ на действие е не само над, но и отвъд възможностите на сухопътните войски и флота“.

Въпреки че до края на войната от 1914–1918 г. практическият опит е твърде незначителен, именно концепцията за стратегическите бомбардировки дава възможност на ръководителите на кралските ВВС да отстояват своята неза-висимост срещу попълзновенията на сухопътната армия и флота в годините между двете световни войни, както и срещу многократните опити на шефовете им, особено през първото следвоенно десетилетие, да премахнат ВВС като самостоятелен род войски и да ги подчинят както преди на командваните от тях сили.

Като естествена реакция на Тренчард и на помощниците му концепцията за стратегическото въздушно нападение е разработена от тях така, че да защитава в максимална степен ползата от бомбардировъчната авиация. Те твърдят, че ВВС и действията им абсолютно се различават от действията на сухопътната армия и на флота. Това помага да се укрепят до известна степен твърде нестабилното положение на

72. При едно посещение в Париж през 1935 г. ми попадна френският превод на „Командването на военновъздушните сили“ на Дуже и когато се върнах във Великобритания, го споменах пред няколко приятели от щаба на ВВС, но никой не беше чувал нищо за него. И наистина, много преди това доктрината на щаба на ВВС беше претърпяла значително развитие. Английският превод на книгата на Дуже излиза в Америка едва през 1942 г., а във Великобритания – през 1943 г. Тя няма никакво влияние и в самата Италия. Когато официална покана посетих италианските ВВС през 1927 г., нито министърът на ВВС маршал Бабо, нито друг от ръководителите на военната авиация спомена в разговорите ни труда на Дуже, въпреки че те бяха много откровени в разговорите с мен и проявиха жив интерес към идеите за развитието на стратегията на въздушната война във Великобритания.

стратегическите ВВС, обаче подобно принижаване на значението на тактическата авиация е погрешно. Вторият аргумент, произтичащ от първия, е, че най-доброто средство за противовъздушна отбрана са масираните бомбардировки в сърцето на противника, което е твърде съмнително дори и на теория, а като се има предвид превъзходството във военновъздушните сили, което Германия постига в края на 30-те години, да се твърди подобно нещо, е нелепо. Разпалеността, с която се води този спор, става причина да се стигне до заключението, резюмирано с фразата на тогавашния министър-председател Стенли Болдуин, че „бомбардировачът винаги преминава“. Това е заблуда, към която Кралските ВВС и американските ВВС се придържат дотогава, докато тежките им загуби през 1943–1944 г. ги принуждават да признаят, че господството във въздуха е основно предвари-телно условие за ефикасни стратегически бомбардировки.

Другото схващане отпреди войната е, че въздушните бомбардировки трябва да се извършват през деня и да са насочени срещу конкретни военни и икономически цели, тъй като всяка друга форма на бомбардировки ще бъде „непродуктивна“. Тренчард набляга на моралния ефект от бомбардировките върху цивилното население. Това става причина за започване и на нощни тренировъчни полети, но по принцип в щаба на ВВС има тенденция да се подценяват оперативните трудности.

Като се имат предвид постоянството и упоритостта, с които се пропагандира концепцията за стратегическите бомбардировки в годините между двете войни, бъдещите историци са озадачени от факта, че когато през 1939 г. избухва войната, Кралските ВВС не разполагат с подходяща стратегическа бомбардировъчна авиация. Това се дължи не изцяло на икономията на средства, която преобладава през 20-те и в началото на 30-те години на миналия век, но и на разногласията в самите ВВС относно това, какви сили и какви самолети са нужни за целта. Дори когато след 1933 г. започват да се подменят остарелите двуплощници, все още има прекалено много леки бомбардировачи, безполезни за стратегическите бомбардировки, а повечето от новите видове – „Уитни“, „Хемпдън“, „Уелингтън“ – не отговорят дори на стандартните изисквания за този период. През 1939 г. от наличните 17 ескадрили тежки бомбардировачи само 6, които разполагат с бомбардировача „Уелингтън“, са сравнително ефективни. Освен това бомбардировъчната авиация страда от недостиг на добре обучени екипажи, което се дължи до голяма степен на твърде дългото придържане към производството на двуместни леки бомбардировачи, както и на липсата на пособия за навигация и за

по-прецизно насочване на бомбите.

Тренчард, който в края на 1929 г. се пенсионира като началник-щаб на ВВС, но става член на Камарата на лордовете в парламента, продължава и през следващото десетилетие да оказва голямо влияние в Кралските ВВС чрез учениците си. Всички те продължават да отдават приоритетно значение на бомбардировачите дълго време след като става известно, че Луфтвафе вече има голямо превъзходство. Планът на щаба на ВВС „Проект Л“, подготвен в началото на 1938 г., поставя за цел до пролетта на 1940 г. да бъдат сформирани 73 ескадрили бомбардировачи и 38 ескадрили изстребителни – съотношение приблизително 2 : 1 (а по действителен брой на самолетите дори и по-голямо). След Мюнхенската криза през 1938 г. щабът на ВВС приема нов „Проект М“, в който е предвидено увеличение на бомбардировачите до 85 ескадрили, а на изстребителите до 50 – така съотношението става 5 : 3 в полза на бомбардировачите.

Тренчард е критично настроен към това променено съотношение и следващата пролет пледира в Камарата на лордовете съотношението в полза на бомбардировачите да си остане 2 : 1 като най-добър начин за противодействие на Луфтвафе. Тези надежди обаче са напълно илюзорни, понеже германските бомбардировачи вече са почти два пъти повече от британските, като се има предвид, че за увеличаването на бомбардировъчната авиация е нужно два пъти по-дълго време, отколкото за изстребителната.

За щастие в щаба на ВВС започва да се оформя по-реалистично отношение към проблема. Министърът на координацията на отбраната сър Томас Инскип изразява своите съмнения, като твърди, че ще е по-добре германската бомбардировъчна авиация да бъде унищожена над Англия, отколкото да бъде бомбардирана в нейните летища и заводи. След това в началото на 1939 г. вицемаршалът от авиацията Ричард Пек, който през 20-те години оглавява отдела за планиране и формулира много от доводите на Тренчард пред правителството в полза на бомбардировачите, е извикан от Индия. Там в продължение на три години той е висш офицер от щаба на ВВС, а по-късно е назначен за директор по планирането на операциите. Както повечето от по-младите офицери той променя възгледите си в съответствие с променилата се ситуация и скоро след избухването на войната успява да убеди началник-щаба на ВВС сър Сирил Ньюол, че е жизненоважно да бъде увеличен броят на изстребителите. Аргументите му са подсилени от факта, че перспективите за по-голяма ефективност на противовъздушната отбрана са подобрени от

разработването на радара за ранно откриване на вражеската авиация, а също и от създадените нови, по-бързи изстребители „Хърикейн“ и „Спит-файър“. По тези причини през октомври е наредено за защитата на Великобритания да бъдат сформирани още 18 ескадрили изстребители. Решението, към чието практическо изпълнение се пристъпва незабавно, се оказва от жизнено значение за изхода на битката за Великобритания година по-късно в периода юли-септември 1940 г. Без него противовъздушната отбрана на Великобритания едва ли би устояла на масираните и чести атаки на Луфтвафе.

Този по-реалистичен подход става причина правителството и щабът на кралските ВВС, макар и неохотно, да се съгласят, че с оглед на обстоятелствата през 1939 г. за Великобритания може би ще е по-разумно да не предприема стратегически бомбардировки първа, ако германците също се въздържат от тях, поне докато нейната бомбардировъчна авиация не стане много по-силна, а изстребителната ѝ авиация не достигне по-приемлива численост.

За абсурдността на ситуацията и лишените от реализъм планове на щаба на ВВС говори най-добре следният коментар: „От 1918 г. нататък стратегията им се основаваше на концепцията, че следващата война не може да бъде спечелена без стратегическо бомбардиране, обаче когато тя избухна, командването на бомбардировъчната авиация не беше в състояние да направи нещо по-съществено, освен да нанесе незначителни загуби на противника“⁷³. Поради посочените по-горе причини по време на войната в Полша и последвалия период на т.нар. Странна война Кралските ВВС се въздържат да предприемат нещо повече от съвсем ограничени действия, които се изразяват в хвърляне на пропагандни листовки над Германия и откъслечни атаки срещу военноморски обекти. Освен това французите, които още повече се страхуват, че могат да бъдат подложени на ответни бомбардировки, се противопоставят на възможността командването на бомбардировъчната авиация да действа от бази на френска територия. Самите те подобно на германците са на мнение, че бомбардировачите имат само тактическа стойност при взаимодействие със сухопътните сили. За разлика от британците германците продължават да бъдат убедени, че бомбардировките, извършвани от техните бомбардировачи „Гота“ през Първата световна война, са били пълен провал във всяко отношение, и затова изключват концепцията за стратегическото бомбардиране от плановете си. Въпреки че щабът на

73. Official History, vol. 1, p. 178.

британските Кралски ВВС има планове за въздушни нападения срещу германски индустриални обекти в Рур, не е разрешено те да бъдат осъществени на практика. Това може би не е толкова лошо, като се има предвид, че нападенията щяха да бъдат извършени от бомбардировачите през деня, а те са твърде бавни и беззащитни. Главният маршал от авиацията сър Едгар Лъдлоу-Хюит, командващ бомбардировъчната авиация на Кралските ВВС, е на мнение, че подобни операции биха могли да имат само ограничени резултати, чиято стойност би била твърде съмнителна. През декември 1939 г. бомбардировачите „Уелингтън“ на командването на британската бомбардировъчна авиация понесат тежки загуби от германски изстребител при нападенията през деня срещу военноморски обекти, без да успеят да постигнат ефикасни резултати. Германските изстребител са направлявани с примитивен радар. За разлика от „Уелингтън“ бомбардировачите „Уитли“, които се използват за хвърляне на позиви през нощта, изобщо не понесат загуби по време на извършваните от тях операции между средата на ноември и средата на март. Последницата от този експеримент е, че след април 1940 г. британските бомбардировачи извършват нападения само през нощта. Това показва колко наивно е било схващането на щаба на ВВС отпреди войната, че бомбардировките през деня са възможни, без да се понесат тежки загуби.

Необходимо е повече време, за да се докаже несъстоятелността на друга заблуда – че конкретен обект може да бъде лесно открит и атакуван. Това се дължи главно на обстоятелството, че фотографирането с разузнавателна цел започва да става резултатно едва през 1941 г. Дотогава се е разчитало най-вече на докладите на екипажите, чиито наблюдения често са били погрешни, както се оказва по-късно.

При нахлуването в Норвегия през април бомбардировачите и пикирещите бомбардировачи на Луфтвафе играят много важна роля. Приносът им е изключително голям при нахлуването както в Полша през септември, така и в Западна Европа през май, когато взаимодействат с бронетанковите части. Обаче Кралските ВВС продължават да се въздържат от сътрудничество с другите родове войски и все още се придържат към доктрината за чисто стратегическото бомбардиране. Така че командването на британската бомбардировъчна авиация влияе твърде слабо, дори много под възможностите си, върху хода на войната в този изключително важен период. Няколкото откъслечни атаки срещу настъпващата германска армия от британската бомбардировъчна авиация, особено срещу мостовете на река Мюз, се оказват скъпо струващи, но не и ефикасни.

Едва на 15 май военният кабинет, оглавяван от Уинстън Чърчил, дава разрешение командването на бомбардировъчната авиация да започне нападение източно от Рейн. В тази нощ са изпратени 99 бомбардировача да нанесат удари по петролни и жп обекти в Рур и по общо мнение това се смята за началото на стратегическите въздушни нападения срещу Германия. Командването на бомбардировъчната авиация надценява и дълго време продължава да надценява резултатите и отражението на тази и на последвалите я стратегически въздушни бомбардировки.

От юли нататък плановете на щаба на ВВС за бомбардировки на петролни обекти в Германия са отложени поради надвисналата заплаха от въздушни нападения на Луфтвафе срещу Англия, а по време на битката за Великобритания на командването на бомбардировъчната авиация е наредено да нанася удари върху вражески пристанища, кораби и струпвания на баржи, а също и срещу заводи за самолети и самолетни двигатели, за да бъдат забавени и отслабени възможностите на Германия за нахлуване в Англия.

Междувременно бомбардирането на Ротердам от германците на 14 май и последвалите бомбардировки срещу други градове започват да променят мнението във Великобритания и да намаляват съпротивата срещу въздушните нападения над най-различни противникови обекти. Тази промяна в схващанията до голяма степен е повлияна и от хвърлените по погрешка бомби над Лондон на 24 август. Тези случаи обаче не са изтъкувани правилно, макар това да е съвсем естествено, защото Луфтвафе продължава да действа съгласно заповедите. Те го задължават да се придържа към старите, съществуващи от дълго време правила за бомбардировките, а няколкото изключения се дължат на грешки в навигацията. Но те засилват желанието за безразборни ответни удари срещу германските градове. Осъзнаването на факта, че сега бомбардировъчната авиация е единственото нападателно оръжие на Великобритания, още повече засилва това желание. То проличава най-вече в отношението на Чърчил.

Промяната на становището на щаба на кралските ВВС обаче се дължи преди всичко на оперативни фактори. Отстъплението му както пред оперативните реалности, така и пред натиска, оказван от Чърчил, личи в директивата му от 30 октомври 1940 г. за атакуване на петролни обекти в ясни нощи, а на германските градове – в останалите. Вече съвсем ясно личи, че щабът е възприел идеята за безразборното, или „широкомащабното“, бомбардиране.

Тук обаче сме свидетели на прекален оптимизъм. Еднакво глупаво

е да се смята, че бомбардировъчната авиация би могла да поразява с нужната точност малките германски петролни рафинерии с оскъдните средства, с които разполага през 1940 г., както и да се хранят надежди, че духът на германците може да бъде сломен и доверието в нацисткия режим – подкопано от бомбардировките на германските градове.

Постепенното събиране на фактически доказателства за ефекта от определени бомбардировки принуждава щаба на кралските ВВС да признае неефективността му. Дори през април 1941 г. теоретично допустимата средна грешка при хвърлянето на бомбите е около 1000 м, което означава, че в повечето случаи малките петролни рафинерии биха останали незасегнати от бомбардировките. Спорът за стратегическите бомбардировки обаче е приключен от необходимостта силите на бомбардировъчната авиация да бъдат хвърлени срещу германските военноморски бази и подводници по време на критичния период на битката за Атлантика през 1941 г. Нежеланието на командването на бомбардировъчната авиация да помогне в тази морска криза е признак за късогледство и доктринерско упорство.

Отстъпвайки малко по малко от първоначалните си позиции, след юли 1941 г. командването на бомбардировъчната авиация прави опити за нанасяне на удари срещу „полупрецизирани“ цели, като германската жп система. Те на свой ред са заменени с големи индустриални райони, когато времето не е ясно. Но дори тази модифицирана идея се оказва твърде безполезна на практика. В доклада на Бът от август 1941 г., изготвен след внимателно проучване на проблема, се посочва, че при бомбардировките над Рур само една десета от бомбардировачите едва успяват да се приблизят на 8 км от определените обекти, камо ли до теоретичните 1000 м. Става съвсем ясно, че основният проблем на британската бомбардировъчна авиация е навигаторското умение. Трудности от оперативен характер, както и външният натиск принуждават в края на краищата щаба на Кралските ВВС да разбере, че „единственият обект, на който при нощните полети могат да бъдат нанесени значителни щети, е един цял германски град“.

След като неточността на британската бомбардировъчна авиация става все по-очевидна, в щаба на ВВС поставят ударението върху сломяването на духа на германското население, т.е. върху тероризирането му. Прекършването на волята на вражеския народ да се бие става също толкова важно, колкото и унищожаването на противниковите средства за водене на война.

Чърчил все по-често критикува оптимистичната прогноза на щаба

на Кралските ВВС, особено неговия план от 2 септември, да разгроми Германия с увеличаване на бомбардировъчната авиация до 4000 бомбардировача, както и увереността му, че тази цел може да бъде постигната в шестмесечен срок. Впечатлен от доклада на Бът и др., той изтъква, че с подобряването на точност-та на бомбардировките може да се увеличи до четири пъти техният ефект, и то по много по-икономичен начин. Той е скептичен и по отношение на опти-мизма на щаба на ВВС за възможността да се повлияе чрез стратегическите бомбардировки върху бойния дух на германците и върху отбраната им, заявявайки следното на тогавашния началник-щаб сър Чарлс Портал: „Много спорно е дали бомбардировките сами могат да бъдат решаващ фактор в сегашната война. Напротив, това, което научихме от началото на войната, по-казва, че ефектът им, както физически, така и от гледна точка на бойния дух на населението, е силно преувеличен“.

Той правилно подчертава, че „има голяма вероятност“ германската отбрана да се подобри.

В свой меморандум до Портал Чърчил пророчески отбелязва, че „картината би била различна, ако военновъздушните сили на противника бъдат намалени до такава степен, че да позволят масирани прецизни бомбардировки на фабрики през деня“. Този курс намира практическо приложение през 1944 г., но не и преди това, а по-късно към него се ориентират и американците.

Опасенията и предупреждението на Чърчил за укрепването и подобряването на германската противовъздушна отбрана скоро се сбъдват. През ноември бомбардировъчната авиация понася тежки загуби, особено при нападението над различни обекти на 7 ноември, в което участват 400 бомбардировача. Тогавашно 12,5% от 169-те бомбардировача, изпратени да бомбардират Берлин, не се завръщат, въпреки че загубите срещу по-близките обекти не са толкова големи.

Опитът от началото на войната показва, че съществуващите от дълго време концепции на щаба на Кралските ВВС и на командването на бомбардировъчната авиация са дълбоко погрешни. Резултатите от извършените от тях бомбардировки през първите две години на войната са много разочаровачни. Слабото представяне на бомбардировъчната авиация продължава до март 1942 г. През зимата операциите са съсредоточени главно срещу германските линейни крайцери „Шарнхорст“ и „Гнайзенау“ в Брест, при които постигат няколко попадения. Първоначалният ефект от влизането на Америка във войната през декември 1941 г. се изчерпва с доставките на малък брой бомбардировачи от американските

заводи. Освен това неуспехите на германските армии в Русия през тази зима, шест месеца след началото на нахлуването през юни, поставя под съмнение необходимостта и смисъла на тактиката да се търси победа във войната чрез бомбардировки.

Въздушните нападения срещу Германия се активизират в средата на февруари, когато проблемът за Брест е решен от бързото прибиране на германските линейни крайцери у дома през Ламанша. Дотогава много от британските бомбардировачи са снабдени с радиоустройството „Джий“ за навигация и разпознаване на обекта. В нова директива на командването на бомбардировъчната авиация от 14 февруари 1942 г. се посочва, че „бомбардировките трябва да съсредоточат усилията си върху сломването на бойния дух на цивилното население на противника и особено на работниците от промишлеността“. Това се превръща в първостепенна задача. Този своеобразен терор се поддържа безрезервно от британското правителство, въпреки че това се прикрива в отговорите, които то дава при запитванията в парламента. Основа на новата доктрина е признаването на възможността за осъществяване на дадена операция. Същността ѝ е посочена от Портал още на 4 юли 1941 г.: „Дори най-подходящият от икономическа гледна точка обект не си заслужава усилията, ако е тактически недостижим“. Тази директива вече е на разположение на маршала от авиацията А. Т. Харис (по-късно сър Артър), когато на 22 февруари 1942 г. той оглавява командването на бомбардировъчната авиация на мястото на сър Ричард Пиърс, който е изпратен в Далечния изток като командващ съюзническите военновъздушни сили там малко след влизането на Япония във войната. Харис, който е силна личност, оказва стимулиращо влияние върху екипажите и организацията на бомбардировъчната авиация, но след време много от идеите и решенията му се оказват погрешни.

В онова време на напрежение и депресия стимулираща роля изиграва ме-морандумът на лорд Чървел (личен съветник на Чърчил по научните въпроси, известен преди това като професор Ф. А. Линдемман) от края на март. Той вдъхва увереност на Чърчил след опустошителното нападение на завода на „Рено“ в Биянкур, близо до Париж, в началото на март, когато от 235-те участ-вали бомбардировача е загубен само един. Тогава за първи път за ориентиране масово се използва радиоустройството „Джий“. През същия месец е извършена и „успешна“ атака срещу град Любек на брега на Балтийско море, по време на която гъсто населеният му център е опустошен със запалителни бомби, а през април са извършени четири подобни нападения над Ростов. (Повечето

разрушени сгради са великолепните стари къщи в центровете на тези исторически ханзейски градове вместо намиращите се наблизо заводи.) Заводите са извън обсега на радиоустройствата, но намирането им не е трудно. Фактът, че 40 % от снабдените с това устройство бомбардировачи намират обектите си, в случая не е от особено значение. Загубите на британската бомбардировъчна авиация над Любек обаче са тежки, а осемте въздушни на-падения, извършени срещу Есен през тези два месеца, се натъкват на още по-силна отбрана и по-неблагоприятни атмосферни условия и са много по-не-ефективни.

Германците бързо организират противовъздушната си отбрана с помощта на радарна система, която насочва огъня на зенитната артилерия и прожекторите и действащите през нощта изстребители. В началото на 1942 г. нощните изстребители свалят само 1 % от бомбардировачите, но през лятото те са вече 3,5 % въпреки увеличеното използване на различни начини за заблуждаване на противовъздушната отбрана.

Планирането на тези операции се основава на убеждението, че противниковите ВВС могат успешно да бъдат избегнати през нощта. Това е главната заблуда на командването на бомбардировъчната авиация и щаба на Кралските ВВС. Те не се съобразяват с основната поука, извлечена от вече събрания опит, че един бомбардировач независимо колко добре е защитен – а по онова време бомбардировачите на Кралските ВВС нямат добра защита, – е уязвим от самолетите, създадени специално за неговото унищожаване. Тактиката за избягване на противниковите самолети чрез сложно маневриране и с помощта на разни технически приспособления, създадени за улеснение на бомбардировачите, не може за дълго време да ги скрие и предпази от непрекъснато разрастващата се германска противовъздушна отбрана, в случай че британските ВВС не успеят да установят господство във въздуха.

Предвестници на тази бъдеща цел са т.нар. операции „Циркус“, която започват в началото на 1941 и продължават през 1942 г. Това са прониквания на взаимодействащи бомбардировачи и изстребители в крайбрежните райони на континента през деня с цел да накарат самолетите на Луфтвафе да излетят, зада бъдат сваляни от изстребителите „Спитфайър“. Тези операции имат известен успех, но той е ограничен от сравнително неголемия обсег на британските изстребители. Когато операциите през деня започват да се извършват навътре в континента, там, където съпротивата е силна, загубите са големи дори когато на въоръжение е въведен великолепният британски бомбардировач „Ланкастър“. Главният ефект от операциите „Циркус“ е, че независимо от

загубите слагат началото на борбата за установяване на съюзническо господство във въздуха по протежение на северното крайбрежие на Франция, което е важно за целите на последвалото по-късно нахлуване.

През 1942 г. главното нововъведение са много прокламираните въздушни нападения с участието на 1000 самолета. Чрез тях маршалът от авиацията Харис се опитва да намали загубите и да постигне по-голям ефект посредством съсредоточаване на голям брой бомбардировачи на едно място. Въпреки че през май 1942 г. командването на бомбардировъчната авиация разполага само с 416 самолета на предната линия, през нощта на 30 май чрез използването на самолетите от втората линия и на ескадрили за обучаване на нови екипажи Харис успява да изпрати срещу Кьолн 1046 бомбардировача. При тази атака са унищожени 600 акра площ от града – много повече, отколкото при 1346-те полета срещу Кьолн през предишните девет месеца. Цената е загубата на 40 бомбардировача (3,8 %). На 1 юни всичките 956 самолета, с които разполага командването на бомбардировъчната авиация, са използвани срещу потрудния за нападение Есен, но облачността и лятната мараня спасяват града от сериозни разрушения. Загубени са 31 самолета (3,2 %). След това специалната част от 1000 бомбардировача е разформирована, но Харис продължава да планира подобни нападения и на 26 юни общо 904 бомбардировача, включително 102 на командването на крайбрежната авиация, атакуват голямото пристанище на Бремен и завода за производство на самолетите „Фоке-Вулф“. Този път над града има гъста облачност и нанесените поражения са сравнително слаби, докато загубите на бомбардировачите възлизат на 5 %, повечето от които са дадени от ескадрилите за обучаване на нови екипажи. От този момент до 1944 г. не се извършват нападения с по 1000 бомбардировача.

Благодарение на впечатлението, което правят на обществеността, тези масирани бомбардировки наистина помагат на Харис в борбата му да се даде приоритет на бомбардировъчната авиация и да получи разрешение за увеличаването ѝ на 50 действащи ескадрили. Той е улеснен и от създаването на специалната военновъздушна част „Патфайндър“⁷⁴ през август 1942 г., както и от новите навигационни уреди „Обой“ и „Н2S“ съответно през декември и януари.

В ретроспекция ще видим, че ефектът от британските бомбардировки е много преувеличаван и загубите на германската индустрия не са толкова големи, като се има предвид, че през 1942 г. оръжейното

74. Намираща пътя до целта (англ.) – бел. прев.

производство на Германия нараства с около 50 %. Петролните рафинерии, които са най-слабото място на Германия, остават почти незасегнати, а производството и на самолети нараства с бързи темпове. През тази година изстребителната авиация на Луфтвафе за действие през деня застрашително нараства от 292 на 453 самолета, а нощните изстребителни – от 162 на 349. За сравнение британските загуби на бомбардировачи достигат през 1942 г. общо 1404 самолета.

На конференцията в Касабланка през януари 1943 г. на стратегическите бомбардировки е отредена спомагателна роля, предшестваща нахлуването по суша. Съюзническите ВВС получават заповед „да унищожават и да разстройват непрекъснато германските въоръжени сили, вражеската индустриална и икономическа система, както и да разколебават бойния дух на германския народ до степен, която фатално да отслаби способността му за въоръжена съпротива“. Подобна постановка устройва маршала от авиация Харис, който набляга на втората част от заповедта, както и командващия 8-о американско военновъздушно бомбардировъчно съединение генерал-лейтенант Икър, който поставя ударението върху първата ѝ част. Директивата на конференцията от Касабланка посочва в каква последователност са приоритетните обекти, но тя предоставя на командващите съюзническите бомбардировъчни сили правото на тактически избор. Въпреки че британците извършват бомбардировките си през нощта, а американците – през деня, между тях няма никакво взаимодействие освен в най-общ смисъл.

На конференцията във Вашингтон през май 1943 г. обаче е изтъкната необходимостта от по-тясно взаимодействие между двете съединения (в интерес на истината между тях често има такова), като същевременно е посочена и вече станалата очевидна опасност и за двете сили от германските изстребителни. Така че сега като първостепенна задача и на двете съюзнически бомбардировъчни сили е посочено унищожаването на Луфтвафе и на германската самолетна индустрия, за да може да се премине към нападения и срещу други източници на противниковия военен потенциал. С течение на времето тази цел придобива първостепенна важност както за британската, така и за американската бомбардировъчна авиация. Независимо от това твърде общият текст на директивата от конференцията във Вашингтон дава достатъчно възможности на Харис да продължи безогледните бомбардировки над германските градове и да не се съобразява с реалността. А тя е, че бъдещето на бомбардировачите и на операция „Овърлорд“ зависят от унищожаването на Луфтвафе, чиято мощ в периода между януари и август 1943 г. е удвоена.

Големите успехи на британската бомбардировъчна авиация при нападенията над Рур и Хамбург обаче като че ли спомагат да не се види ясно тази опасност.

Въпреки че бомбардировъчната част „Патфайндър“ постепенно започва да се изгражда и вече се използват навигационните уреди „Обой“ и „H2S“, първите месеци на 1943 г. са сравнително спокоен период за британската бомбардировъчна авиация в сравнение с 1942 г. Това дава възможност на екипажите да отстранят някои недостатъци в новото оборудване и да привикнат с по-новите бомбардировачи „Ланкастър“ и „Москито“, които все повече изместват старите модели. Броят на действащите бомбардировачи нараства от 515 през януари 1943 на 947 през март 1944 г. (Проблемът с подготовката на екипажите е решен чрез увеличаване на центровете за обучение в рамките на Британската общност, особено в Канада, и с премахване на поста втори пилот през 1942 г.)

Тези фактори изиграват положителна роля в битката за Рур – поредица от 43 нападения в периода между март и юли 1943 г., като се започне от Щутгарт и се стигне до Аахен, но повечето са съсредоточени над Рур. Тя започва на 5 март, когато 442 самолета атакуват Есен – силно защитен район, защото там се намират заводите „Круп“. Есен е поразен много тежко след набелязването на обектите от бомбардировачите, влизачи в съединението „Патфайндър“, които се насочват от новия навигационен уред „Обой“. По време на тази въздушна атака са свалени само 14 бомбардировача. През следващите месеци Есен е подложен на тежки бомбардировки още четири пъти, а така също и повечето главни центрове на Рур. Щетите са нанесени главно от запалителни бомби, но и чрез мощни експлозивни бомби до 3200 кг. Благодарение на новата система за набелязване на целите „Обой“ сериозно засегнати са Дуисбург, Дортмунд, Дюселдорф, Бохум и Аахен, а само при едно нападение на 29 май е унищожен 90 % от Бармен-Вупертал. Въпреки че често атмосферните условия са неблагоприятни, вече е очевидно, че точността на попаденията на британската бомбардировъчна авиация е много подобрена, а това дава по-голяма тежест на аргументите на Харис за използването на командваните от него бомбардировачи.

Дори и сега обаче британската бомбардировъчна авиация не е в състояние да извършва прецизни бомбардировки в нощни условия, като се изключи разрушаването на стените на язовирите „Мьоне“ и „Едер“ в Рур през нощта на 16 май от специално обучената 617 ескадрила – т.нар. разрушители на язовири, – командвана от Гай Гибсън. Въпреки големия успех на тези нападения срещу язовирите 8 от 19-те участвали в тях

бомбардировача „Ланкастър“ са свалени.

Накратко, както се посочва и в официалната история, „революционните нововъведения в техниката на бомбардирането, показани в битката за Рур. превърнаха британската бомбардировъчна авиация в ефикасна тояга, но тевсе още не могат да й дадат възможностите на рапира“⁷⁵. Тъй като основният фактор за успехите е навигационната система „Обой“, извън нейния обсег резултатите не са особено добри.

След първата атака срещу Есен загубите бързо нарастват. За целия период на тази кампания те са средно 4,7 % (загубени са 872 самолета). Само благодарение на високия боен дух на екипажите и на непрекъснатите попълнения британската бомбардировъчна авиация успява да се справи с такива загуби, които достигат опасно за нея ниво.

Прави впечатление, че бомбардировачите „Москито“, които развиват по-голяма скорост и летят на по-голяма височина, остават почти незасегнати от германските изстребителите и огъня на зенитната артилерия и затова понасят много малки загуби. Системата „Обой“ не би могла да действа ефикасно без тези летящи на голяма височина самолети (предаваният от устройството сигнал следва извивките на земната повърхност като тангента), в противен случай за бомбардировачите „Ланкастър“ не би било възможно да имат прецизни попадения.

С въвеждането на изстребителите „Бофайтър“ като ескортиращи нощните акции проблемът не се решава, защото тези самолети са твърде бавни. Освен това тъкмо тогава, когато британските технически нововъведения са на път да заличат разликата между деня и нощта, същото постигат и германските контрамерки за Luftwaffe. Има голяма вероятност скоро да настъпи време когато бомбардировачите ще бъдат също толкова уязвими през нощта, колкото през деня.

Битката за Рур е последвана от битката за Хамбург – поредица от 33 големи въздушни нападения срещу този и други градове в периода между юли и ноември 1943 г., в които са извършени 17 000 бомбардировъчни полета. Тя започва с голямото въздушно нападение на 24 юли, в което участват 791 бомбардировача, 374 от които „Ланкастър“. Благодарение на новите навигационни уреди, ясното време и добрата маркировка на целите огромен брой запалителни и експлозивни бомби поразяват центъра на Хамбург, а благодарение на новото радарно устройство „Уиндоу“ за отвлечение на вниманието са свалени само 12 бомбардировача. Освен това в нападенията на 24 и 26 юли участват 8-о съединение

75. Official History, vol. I, p. 136.

на американската бомбардировъчна авиация и бомбардировачи „Моски-то“ (те могат да носят до 1800 кг бомбен товар), които отварят много работа на противовъздушната отбрана на града през тези две нощи. През нощта на 27 юли в ново опустошително нападение участват 787 британски бомбардировача. Свалени са само 17. На 29 юли градът е атакуван отново от 777 бомбардировача, макар и с по-малка точност на попаденията, а загубите на британците нарастват на 33 самолета, тъй като германците започват да преодоляват ефекта от използването на устройството „Уиндоу“. Четвъртото нападение – на 2 август, не е успешно поради лошото време.

Като цяло обаче са нанесени ужасяващи разрушения на града, а въпреки че загубите на британската бомбардировъчна авиация нарастват с всяко следващо нападение, те са средно само 2,8 %. Освен това в разгара на битката за Хамбург в периода между 25 и 30 юли британците нанасят сериозни поражения на Ремшед и заводите „Круп“ в Есен. През следващите месеци те бомбардират също градовете Манхайм, Франкфурт, ХанOVER и Касел и им нанасят големи щети. В нощта на 17 август британските бомбардировачи извършват също прочутото си нападение на изследователската и експериментална германска база за т.нар. летящи бомби („Фау 1“ и „Фау 2“) в Пенемюнде на брега на Балтийско море. В това нападение участват 597 четиримоторно бомбардировача, от които 40 са свалени, а други 32 са повредени, докато резултатът не е толкова голям, колкото Лондон очаква.

Нападенията срещу Берлин през този период имат още по-малък ефект поради лошото време и невъзможността да се използва системата „Обой“ на такова голямо разстояние, а голямата площ на града намалява ползата от устройството „H2S“. Освен това германските нощни изстребители разполагат с достатъчно време да атакуват британските бомбардировачи при дългия им полет до германската столица – разстоянието до целта и обратно е 1850 км, – при което те са насочвани от германските радарни станции. Те успяват да противодействат на британското устройство за отвлечение на вниманието „Уиндоу“ дотолкова, че могат да засичат основния поток атакуващи самолети, но не и отделните бомбардировачи. От общо 123 свалени бомбардировача в трите нападения срещу Берлин около 80 се падат на нощните изстребители. Това е генерална репетиция за приближаващата битка за Берлин.

Тази битка, която продължава от ноември 1943 до март 1944 г., се ползва с подкрепата на Чърчил, тъй като от бомбардировките на Берлин е доволен Сталин. Тя включва 16 големи атаки срещу германската

столица, а останалите 12 големи обекта за нападение са Щутгарт, Франкфурт и Лайпциг. Извършени са общо над 20 000 полета.

Резултатът от тази офанзива е различен от това, което предрича командващият британската бомбардировъчна авиация Харис. Нито Германия, нито Берлин са принудени да паднат на колене, а британските загуби са толкова много, че акцията трябва да бъде прекратена. Загубите нарастват на 5,2 %, а нанесените от бомбардировките щети не могат да се сравняват с щетите срещу Хамбург или Есен. Бойният дух на британската бомбардировъчна авиация е разколебан, което не е за учудване, след като са свалени 1047 самолета, а други 1682 са повредени. От решаващо значение е присъствието или липсата на германски нощни изстребители. Когато на 7 октомври например те тръгват в погрешна посока, за да пресрещнат въздушното нападение срещу Мюнхен, британската бомбардировъчна авиация губи само 1,2 % от участващите самолети. Обикновено нощните изстребители бързо се появяват на сцената и са много активни, като постепенно принуждават командването на британската бомбардировъчна авиация да премести обектите за нападение по на юг и да използва още по-голяма част от силите си за нападения, отвличащи вниманието на противника. Кулминацията е катастрофално завършилото нападение срещу Нюрнберг на 30 март 1944 г., когато от общо 795 бомбардировача са свалени 94, а 71 са повредени.

Опозицията срещу стратегията на Харис нараства и командването на Кралските ВВС е принудено да признае, че политиката на селективно бомбардиране, т.е. нападения срещу подбрани индустриални обекти, като петролни рафинерии, заводи за производство на самолети и др. под., съответства по-добре на концепцията от Касабланка. Според нея нахлуването по суша в Северна Европа е наложително, но не може да бъде предприето, докато не бъде постигнато превъзходство във въздуха.

Със засилването на германската противовъздушна отбрана и увеличаването на германското производство на самолети възгледите на Харис са подложени на все по-голямо съмнение. Неговата основна цел е да накара американците да се присъединят в атаките срещу Берлин, което за тях е невъзможно през нощта, защото не са обучени за такива действия, а в края на 1943 г. подобни атаки през деня са равностойни на самоубийство. В началото на 1944 г. командването на британските Кралски ВВС отхвърля твърденията на Харис, че до април той ще бъде в състояние да постави Германия на колене само с бомбардировачите „Ланкастър“, и настоява за селективни атаки срещу германски индустриални обекти, като завода за сачмени лагери в Швайнфурт.

Нападението на 25 февруари срещу този обект, с което Харис неохотно се съгласява, е може би първият пример за т.нар. комбинирана бомбардировъчна офанзива. Така опасността както за цялата бомбардировъчна офанзива, така и за перспективите пред планираната операция „Овърлорд“, т.е. непрекъснато увеличаващият се брой на самолетите на Luftwaffe, става причина за поражението на идеите на Харис. Неуспехът на битката за Берлин утвърждава още повече тази тенденция. Харис сам открито признава поражението си, когато през април настоява бомбардировачите му да бъдат подкрепяни от нощни из-требители. Междувременно американците вече използват изтребители с далечен обсег за ескорт при операциите на бомбардировачите си през деня.

Под въпрос е поставено цялото бъдеще на масираните атаки на британската бомбардировъчна авиация срещу германските градове. За късмет на командването ѝ през април в съответствие с предварителните планове бри-танските бомбардировачи получават задачата да извършват операции срещу жп мрежата на Франция, за да подпомогнат предстоящия десант през Ламанша. Това едновременно улеснява задачата на британската бомбардировъчна авиация и помага да бъдат прикрити последиците от тежкото ѝ поражение в директната офанзива срещу Германия. За неин още по-голям късмет след операция „Овърлорд“ положението се променя решително в полза на съюзниците.

След 1942 г. британската стратегическа въздушна офанзива става част от едно общо усилие и вече не е независима и самостоятелна както преди. Въпросът е поставен за обсъждане на конференцията във Вашингтон от командващия ВВС на американската армия генерал Х. Х. Арнолд. Разполагането на мощно съединение бомбардировачи във Великобритания, естествено се посреща със задоволство от Чърчил и британските началник-щабове и те намаляват критиката си срещу следваната от американците линия на бомбардировки през деня. Според американците, ако са добре въоръжени, имат добра защитна броня и летят близо един до друг на голяма височина, бомбардировачите могат да извършват въздушни нападения през деня, без да понесат тежки загуби. Това се оказва заблуда както заблудата на Кралските ВВС, че могат да избегнат загубите от противниковата противовъздушна отбрана, ако действат през нощта.

Първите американски въздушни нападения през 1942 г. са твърде ограничени, за да могат да представят ясни доказателства, но когато през 1943 г. започват по-масираните атаки и атаките на по-големи разстояния, загубите бързо нарастват. При атаката над Бремен на 17 април

от участвалите общо 115 бомбардировача са свалени 16, а 44 са повредени. При нападението срещу Кил на 13 юни от 66 бомбардировача В-17 „Сюпърфортрис“ са свалени 22, а в една бомбардировка на Хановер през юли от 92 самолета са свалени 24, срещу Берлин на 28 юли от общо 120 са загубени 22 самолета. Американците се опитват да използват за ескорт изстребители „Тъндърболт“, снабдени с допълнителни резервоари за гориво, но обсегът им е недостатъчен и през есента, когато фабриката за сачмени лагери при Швайнфурт, източно от Франкфурт, е подложена на поредица от бомбардировки, нуждата от по-ефикасен ескорт става все по-очевидна.

В това нападение с катастрофални последици, извършено на 14 октомври, участват 291 „летащи крепости“, придружавани от силен ескорт изстребители „Тъндърболт“, които обаче не могат да продължат по-нататък от района на Аахен и когато се оттеглят, бомбардировачите В-17 са атакувани от следващи една след друга вълни германски изстребители през целия път до целта и обратно до брега на Ламанша. Докато американските бомбардировачи се завърнат в базите, са свалени 60, а 138 са повредени. Това е кулминацията на една ужасна седмица, в която американското 8-о въздушно съединение губи 148 бомбардировача заедно с екипажите при четири опита да проникне през германската противовъздушна отбрана отвъд обсега на ескортиращите изстребители. Подобни изключително големи загуби не могат да продължават и ръководителите на американските ВВС са принудени да признаят необходимостта от ескортиращи изстребители, които имат достатъчно голям обсег на действие. До този момент на подобна нужда или не се обръщаше достатъчно внимание, или удовлетворяването ѝ се смяташе за невъзможно.

За щастие решението е намерено в лицето на произведения от северно-американската компания изстребител „Мустанг“. Британците правят поръчка за него още през 1940 г., но американците я отхвърлят. Самолетът подобрен значително след монтирането на британските двигатели „Ролс-Ройс Мерлин“. С изпитания през есента на 1942 г. двигател „Пакард-Мерлин“ изстребителят Р-51В „Мустанг“ става побърз на всякакви височини и по-маневрен от всички германски изстребители. Снабден с резервоари за гориво за дълги разстояния, той има обхват почти 2400 км и може да осигурява ескорт на бомбардировачи на разстояние повече от 1000 км от базата, т.е. до източната граница на Германия. След катастрофалните последици от нападението при Швайнфурт се пристъпва към ускорено изпълнение на програмата за неговото производство и първите самолети са въведени на въоръжение в

8-о американско въздушно съединение през декември 1943 г. До края на войната през май 1945 г. са произведени общо 14 000 изстребителя „Мустанг“.

Зимата на 1943–1944 г. е сравнително спокоен период за 8-о американско въздушно съединение, тъй като бомбардировачите му временно извършват нападения само срещу обекти, намиращи се на малки разстояния. През декември загубите са само 3,4 % в сравнение с 9,1 % през октомври. Сформирането на 15-о американско въздушно съединение, което да действа от Италия, е допълнителна американска стъпка за унищожаването на германската военна индустрия. За командващ двете американски съединения е назначен генерал Карл Спаатс.

Първите месеци на 1944 г. се характеризират с непрекъснато увеличаващ се брой на изстребителите „Мустанг“ и с разширяването на обсега им на действие. Освен това те се изпращат да атакуват самолетите на Луфтвафе навсякъде и не са прикрепени стриктно към бомбардировачите. Целта е да се постигне общо превъзходство във въздуха, а не само в района на действие на бомбардировачите. Така те принуждават германските изстребители да се сражават и последиците от това са, че германските загуби непрекъснато нарастват. През март германските изстребители започват да показват все по-голямо нежелание да влизат в бой с мустангите. Тези агресивни действия не само дават възможност на американските бомбардировачи да извършват нападения през деня, като срещат по-малка съпротива и понасят по-малки загуби, но и подготвят почвата за операция „Овърлорд“.

Те помагат и за продължаване на нощните нападения на британската бомбардировъчна авиация срещу Германия. Точно в момента, когато става голям подар на въздушното пространство през нощта, Луфтвафе губи надмощието си във въздуха през деня, отстъпвайки го на американците. Когато британската бомбардировъчна авиация подновява стратегическата офанзива срещу Германия, след като за известно време е била отклонена от нея, за да помогне на нахлуването в Нормандия, германските нощни изстребители започват да изпитват остър недостиг от гориво и осезаемо чувстват загубата на своята радарна система за ранно предупреждение във Франция. За разлика от тях британската бомбардировъчна авиация получава предимство с установяването на нейни предавателни станции на континента.

Тази промяна се отразява на понесените загуби, които по време на няколко нападения над Германия през май 1944 г. са твърде високи за британската бомбардировъчна авиация. През юни при нападенията

срещу петролни обекти те нарастват на 11 %. Като последица от това около половината от британските въздушни нападения над Германия през месеците август и септември се извършват през деня и загубите рязко намаляват. През това време дори нощните нападения излизат много по-евтино (с малко загуби – бел. ред.) – съответно 3,7 % и 2,2 %. През септември командването на британските бомбардировачи изпраща три пъти повече самолети в нощни нападения, от-колкото през юни 1944 г., но загубите му са значително по-малки.

Тази тенденция се засилва и с въвеждането на нощни изстребители с далечен обсег, които ескортират британските бомбардировачи, но те не са толкова важен фактор, тъй като използваните за тази цел самолети са твърде бавни и поставената им задача се оказва прекалено трудна за тях. В периода от де-кември 1943 до април 1944 г. са свалени само 31 германски нощни изстребители. Дори когато са налице нови ескадрили, снабдени с по-добри самолети, общият брой на свалените германски изстребители през последните 17 месеца на войната – декември 1943 – април 1945 – е само 257: средно едва по 15 на месец. Така че нито новият радар, нито техниката за радиосмушения оказват толкова голямо влияние, колкото германските загуби на петролни рафинерии, територия и надмощие във въздуха през деня.

През 1943 г. над Германия са хвърлени общо 200 000 т бомби – близо пет пъти повече, отколкото през 1942 г. Германското производство нараства обаче още повече до голяма степен благодарение на реорганизацията, извършена от министъра на военната продукция – Алберт Шпеер. Същевременно мерките против въздушните нападения и германската способност за бързо възста-новяване не позволяват да настъпи криза нито в бойния дух на населението, нито в производството. Увеличеното производство на самолети, оръдия, танкове и подводници допринася за общо нарастване на оръжейната продукция на Германия през 1943 г. с 50 %.

За първи път от началото на войната германците несъмнено са обезпокоени от масираните атаки на британската бомбардировъчна авиация. След голямата бомбардировка на Хамбург през юли 1943 г. Шпеер загрижен заявява, че ако бъдат предприети още шест бомбардировки от такъв мащаб срещу германските градове, страната ще бъде поставена на колене. При последвалите районираны въздушни нападения през втората половина на годината обаче не е постигнат такъв разрушителен ефект, а умелите действия на Шпеер за разпръскване на индустриалните обекти на по-голям периметър ликвидират предишните му страхове.

За известно време американските селективни бомбардировки имат по-голям ефект и до август успяват да намалят германското производство на из-требители с 25 %. След скъпо струващото поражение, което 8-о американско въздушно съединение търпи през октомври, германското производство обаче отново нараства и в началото на 1944 г. достига нови високи равнища. Въпреки че преценките им за нанесените загуби на противника са сравнително точни, съюзниците подценяват производствените възможности на германците и погрешно предполагат, че очевидното нарастване на мощта на Луфтвафе се дължи на прехвърлянето на самолети от Източния фронт.

Най-характерното за британската бомбардировъчна авиация през този период е усъвършенстването на прецизността на попаденията при бомбардировките през нощта. Отначало то се изразява най-вече с използването на 617-а ескадрила като специално „маркиращо“ целите звено след бомбардировките на язовирите. Нейната обща ефективност обаче се увеличава с подобренията в маркиращата обектите система „Пат-файндър“, с новите устройства за насочване на бомбите и с усъвършенстването на тежашата 5500 кг „земетръсна“ бомба „Толбой“ (високо момче), след която се появява тежашата 9966 кг бомба „Гранд Слем“ (голям трясък).

Най-важният общ ефект от англо-американската бомбардировъчна офанзива е, че с течение на времето тя привлича все по-голям брой германски изтребители от Източния на Западния фронт и така помага на руското настъпление, като същевременно съюзниците имат превъзходство във въздуха през деня до степен, която позволява да бъде осъществена операция „Овърлорд“ при твърде слаба намеса на Луфтвафе.

През последната година на войната – от април 1944 до май 1945 г. – съюзниците постигат категорично надмощие във въздуха благодарение главно на американските яростни атаки в периода февруари-април 1944 г. Нуждите на операция „Овърлорд“ обаче са голям ангажимент, който в продължение на няколко месеца отклонява бомбардировките на съюзническите ВВС от обекти в Германия към обекти, които могат да окажат пряка помощ на съюзническите армии преди и след десанта в Нормандия.

Естествено, това отклонение не се харесва много на сър Артър Харис и на други тесногърди защитници на стратегическите бомбардировки, обаче сър Чарлс Портал и командването на Кралските ВВС проявяват по-умерени разбирания и признават, че бомбардировачът трябва да играе по-спомагателна роля в съюзническата стратегия. Тъй

като се налага стратегическата бомбар-дировъчна авиация да помага на тактическите ВВС, в средата на април общото им командване е поверено на сър Артър Тедър, който през това време е назначен за заместник на върховния главнокомандващ съюзническите войски генерал Айзенхауер. Преди това Тедър командва военновъздушните сили в Близкия изток и там прави голямо впечатление. Според него главният не-посредствен ефект, който бомбардировачите могат да окажат върху операция „Овърлорд“, е да парализират германската транспортна мрежа. По този план е постигнато съгласие през март 1944 г. въпреки безпокойствата на Чърчил за загубите сред френското цивилно население и предпочитанията на Спаатс към нападенията срещу петролни обекти, които се споделят от Портал.

В резултат на решимостта на Спаатс усилията да бъдат съсредоточени срещу петролни обекти през пролетта на 1944 г. 8-о американско въздушно съединение продължава атаките над Германия, а усилията на британската бомбардировъчна авиация от април до юни са съсредоточени главно срещу жп мрежата във Франция. (До юни само 8 % от нейните бомби са хвърлени срещу обекти в Германия.) До юни над противниковата транспортна система са хвърлени 65 000 т бомби паралелно с нападения срещу брегови батареи, ра-кетни площадки и други подобни цели. Впоследствие се оказва, че точно парализирането на транспорта и комуникациите на противника от Тедър е най-важният фактор, проправил пътя към успеха на десанта в Нормандия. Възраженията на Харис, че британската бомбардировъчна авиация няма нужната за поставените й задачи точност на попаденията, са опровергани още през март от ефикасността на атаките срещу френските жп разпределителни гари. Толкова критикуваното отклонение от основните й задачи се отразява благоприятно върху британската бомбардировъчна авиация, защото не само намалява напрежението, на което е подложена, но и става стимул за подобряване прецизността на бомбардировките. Освен това съпротивата на германските изстребителни над Франция е много по-слаба, отколкото в битката за Берлин и нападенията срещу други обекти в Германия.

Точността на бомбардировките е подобрена благодарение на новата техника при маркирането на обекти от малка височина от бомбардировачите „Москито“, разработена от командира на крило⁷⁶ Ленард Чешър и приложена за първи път във Франция през април, когато са разрушени обект след обект, като повечето бомби не пропускат целта и не избиват

76. Звено в британските ВВС, по-голямо от ескадрила – бел. прев.

цивилното френско население, както се опасява Чърчил. Средната грешка при бомбардировките е намалена от 620 м през март на 260 през май.

Успехът на атаките срещу комуникациите преди деня „Д“ затвърждава убеждението на Тедър, че тази кампания трябва да бъде приложена и срещу Германия, като ѝ се даде предимство. Според него рухването на германската жп система, освен че ще разстрои придвижването на войските и така ще улесни руснаците, ще допринесе и за рухването на германската икономика. Така тя се превръща в алтернатива на общите бомбардировки на цели райони, зачитавани от Харис, и бомбардировките срещу петролни обекти, за които настоява Спаатс. Несъмнено чрез нея се постига по-бърз ефект върху германската армия и Луфтвафе, отколкото чрез бомбардировките по райони.

В периода след преминаването на Ламанша от съюзническите войски бомбардировачите атакуват най-различни цели. Докато през тези месеци усилията на американците са съсредоточени главно срещу петролни обекти, летища и заводи за производство на самолети, само 32 000 т от общо 181 000 т бомби, хвърлени от британската бомбардировъчна авиация през този период, са срещу цели в Германия. Тенденцията все по-малко да се бомбардират цели райони се засилва още повече. Командването на британските ВВС възприема възгледите на американците, че на нападенията срещу петролни обекти трябва да се даде предимство. Още през април 15-о американско въздушно съединение започва да атакува от Италия румънските петролни полета при Плоещ. На 12 май 8-о американско въздушно съединение започва от Англия атаки на петролни обекти в Германия. Въпреки че срещу 935-те американски бомбардировача са изпратени 400 германски изстребителя, те са отблъснати от 1000 американски изстребителя и губят 65 самолета срещу свалени 46 американски бомбардировача.

Кампанията става по-мощна след деня „Д“ и през юни командването на британските ВВС, давайки си сметка за подобрената прецизност на британските бомбардировачи при нощните нападения, заповядва да бъдат атакувани петролни обекти в Германия. Бомбардировката на Гелзенкирхен в нощта на 9 юли има сравнително добър успех, въпреки че излиза скъпо, но другите нападения не са толкова ефикасни поради лошото време, а загубите са катастрофални – от общо 832 бомбардировача, участвали в атаките три нощи подред, са свалени 93, повечето от германски нощни изстребители.

Американските атаки също продължават с пълна сила. В нападение на 16 юни участват над 1000 бомбардировача, ескортирани от близо 800

изтребителя, а в нападението на 20 юни общият брой на бомбардировачите е 1361. На следващия ден е атакуван Берлин, а друго въздушно съединение бомбардира петролни рафинерии, след което продължава полета си и се приземява в Русия. (След оказания им там хладен прием този експеримент не е повторен.) Загубите на американците са тежки, но броят на унищожените петролни рафинерии се увеличава, което има съкрушителен ефект върху доставките на гориво за Луфтвафе. През септември то е намалено до 10 000 т, а нужният минимум на месец е 160 000 т. През юли са бомбардирани всички по-големи петролни рафинерии в Германия и поради липсата на гориво огромен брой от новопостроените благодарение на усилията на Шпеер самолети и танкове стават почти напълно безполезни.

Докато годните за действие самолети на германците намаляват, самолетите на съюзниците стават все повече. Сега самолетите на британската бомбардировъчна авиация на предни позиции се увеличават от 1023 през април на 1513 през декември и на 1609 през април 1945 г. Броят на бомбардировачите, с които разполага 8-о американско въздушно съединение, нараства от 1049 през април 1944 г. на 1826 през декември и на 2085 през април 1945 г. Междувременно командването на британската бомбардировъчна авиация за първи път нарежда да бъде предприета масова въздушна бомбардировка през деня. Опасенията на Харис за нея намаляват поради по-малката съпротива от страна на Луфтвафе в сравнение с атаките през нощта. Първото голямо дневно въздушно нападение е предприето в средата на юни срещу Хавър и подобно на последвалите го въздушни нападения се извършва под ескорта на изтребители „Спитфайър“. До края на август командването на британската бомбардировъчна авиация нарежда да бъдат предприети дневни нападения над Рур и отново не среща съществена съпротива от германската противовъздушна отбрана.

Тези нови обстоятелства изкушават британското командване да възобнови нощните бомбардировки над германски петролни рафинерии. Те се оказват по-ефикасни и не толкова скъпо струващи, колкото преди. Много успешното нападение на 29 август срещу далечния Кьонигсберг, въпреки че не е петролен обект, показва общото подобрене на условията за бомбардировки. Такава е обстановката от октомври 1944 до май 1945 г. – периода, в който доминираща роля играят бомбардировачите. През последните три месеца на 1944 г. британските бомбардировачи хвърлят повече бомби, отколкото през цялата 1943 г. През тези месеци само над Рур са хвърлени над 60 000 т високо-експлозивни бомби.

Освен това, както е посочено в официалната история, това е време, когато бомбардировачите „имат буквално оперативно всемогъщество“.

Под напора на тези яростни нападения германските възможности за оказване на съпротива постепенно намаляват, а военната ѝ индустрия е задушена. С оглед на новите възможности за по-прецизно бомбардиране при по-слаба съпротива се задава въпросът, дали е разумно както от оперативна, така и от морална гледна точка британската бомбардировъчна авиация да отдели 53 % от своите бомби в този период за градски райони, а само 14 % – за петролни рафинерии и 15 % – за бомбардиране на транспортни обекти. (Съответните проценти за периода януари-март 1945 г. са 36,6; 26,2 и 15,4 – съотношение, което все още е твърде спорно.) За американските цели съотношението е значително по-различно. Схващането на американците за съсредоточаване на усилията върху слабите места на Германия има повече логика, отколкото стре-межът всяка бомба да удари нещо и така по някакъв начин да бъде отслабена Германия. Американският подход позволява да се избегне по-лесно и засилващата се морална цензура, на която все по-често се натъква линията, следвана от Харис.

Последната фаза страда най-вече от това, че не се поддържат най-наложителните приоритети. Една директива от 25 септември 1944 г. посочва като първостепенна задача бомбардирането на петролните обекти, които заедно с комуникациите стоят начело в списъка с приоритетните обекти. Тук се появява добра възможност за по-бързо приключване на войната, след като през октомври британската бомбардировъчна авиация също съсредоточава усилията си срещу обекти в Германия, като хвърля там 51 000 т бомби и понася загуби, по-малки от 1 %. Две трети от нападенията през октомври обаче са съсредоточени в бомбардировки на цели райони и малка част от хвърлените бомби са над петролни или комуникационни цели.

На 1 ноември 1944 г. командирите получават нови заповеди, според които петролните обекти са определени като първостепенни цели, а комуникациите се нареждат на второ място. С поставянето на тези две първостепенни цели, които са сравнително леснопостижими, със сигурност се ускорява повече ка-питулацията на Германия, отколкото с бомбардировките на цели райони.

Упорството на Харис обаче пречи на акуратното изпълнение на плана. В съпротивата си против него той дори заплашва, че ще подаде оставка.

В началото на 1945 г. изгледите за скорошно свършване на войната

намаляват заради германската контраофанзива в Ардените и въвеждането на въоръжение на германските реактивни изстребителите и подводниците, снабдени с уст-ройството „Шнорхел“. Това води до нова преоценка на приоритетите. Тъй като различните сфери на властта дърпат чергата към себе си, се стига до компро-мис, а както при повечето компромиси резултатите са незадоволителни.

Най-спорният въпрос е около нарочното подновяване на териториалното бомбардиране като приоритетна цел. То е извадено отново на преден план до голяма степен, за да бъдат доволни руснаците. На 27 януари 1945 г. Харис дава инструкции за нанасяне на такива удари, които сега се нареждат на второ място по приоритет след петролните обекти и са много по-напред от комуникациите и другите цели. Като последица от това в средата на февруари отдалеченият Дрезден е подложен на опустошително нападение. С цел да се предизвика паника сред цивилното население и бежанците е бомбардиран центърът на града, а не фабриките и жп линиите.

До април обектите, които си струва да бъдат нападнати, остават толкова малко, че бомбардирането на цели райони и прецизните стратегически бомбардировки са изоставени в полза на директната подкрепа на войските.

Сравнителни резултати от стратегическата бомбардировъчна офанзива

Дори когато след лятото на 1944 г. поради изсипалия се порой от бомби германската военна продукция започва да намалява, последиците от него значително са преодоленни благодарение на големите усилия на Шпеер за изнасяне на заводите в по-голям периметър и на импровизациите. Бойният дух на германците продължава да е забележително висок до въздушните атаки на Дрезден през февруари 1945 г.

Нападения срещу петролни обекти. Благодарение на незасегнатите дълго време далечни петролни полета в Румъния и на непрекъснато увеличаващия се строеж на заводи за синтетично гориво в Германия, през май 1944 г. германските петролни запаси стигат своеобразен връх и започват да намаляват едва в следващите месеци.

Повече от две трети от хидрирания петрол се произвежда в седем завода, чиято уязвимост е очевидна, а тъй като рафинериите също са уязвими, ефектът от масираните бомбардировки срещу тези обекти през

лято на 1944 г. Бързо започва да се усеща. До юни производството на автомобилно гориво спада на половината в сравнение с април и на една четвърт в сравнение с периода до септември. През септември производството на самолетно гориво спада на 10 000 т, а за Луфтвафе са необходими минимум 160 000 т на месец. Около 90 % от авиационното гориво, от което има най-много нужда, идва от заводите „Бергиус“ за хидриран петрол.

Тъй като германската консумация на авиационно гориво е увеличена за отблъскването на операция „Овърлорд“ и за настъпването на руснаците от Изток, ситуацията става много сериозна. От май консумацията превишава производството. Енергичните контрамерки на Шпеер успяват донякъде да облекчат положението и да увеличат запасите от гориво преди кон-траофанзивата в Ардените в средата на декември. Тези запаси обаче не са достатъчни да поддържат това начинание, а продължилите дълго сражения и съюзническите въздушни нападения срещу петролни обекти в периода декември-януари ги изчерпват още повече. Особено резултатни са нападенията на британската бомбардировъчна авиация, което се дължи на много по-тежките бомби, които бомбардировачите „Ланкастър“ могат да носят, и на по-голямата точност на попаденията при нощните бомбардировки.

Атаките срещу петролни обекти намаляват значително германското производство на експлозиви и синтетичен каучук, а недостигът на авиационно гориво води до почти пълно прекратяване на обучението на нови пилоти и до драстично намаляване на времето за бойно летене на Луфтвафе. В края на 1944 г. например във въздуха могат да се издигнат наведнъж едва 50 нощни изстребителя. Този недостиг става причина да се намалят потенциалите възможности и опасността от новите реактивни изстребители, които започват да се въвеждат на въоръжение в Луфтвафе.

Атаки срещу комуникационни обекти. Атаките срещу тези цели, които имат както тактическо, така и стратегическо значение, очевидно са от огромна важност за успеха на десанта в Нормандия и за развоя на сраженията там, но с приближаването на съюзническите армии към Рейн техният ефект може да бъде оценен по-трудно. Планът от ноември е съсредоточен върху жп линиите и каналите на Западна Германия, особено в Рур, тъй като поради прекъсването на притока на въглища основната част от германската индустрия може да спре. Резултатът е катастрофален и през есента на 1944 г. причинява много главоболия на Шпеер, но съюзническите военачалници подценяват значението на тези обекти. Различията във възгледите им забавят и ограничават действията

в тази насока и намаляват техния ефект. През февруари 1945 г. обаче са ангажирани общо между 8000 и 9000 самолета за атаки срещу транспортната система на Германия. До март тя е напълно разрушена и индустрията изпитва глад за гориво. След загубата на Горна Силезия през февруари, когато благодарение на руското настъпление тази област е превзета, Германия няма алтернативен източник на каменни въглища. Производството и на стомана, въпреки че все още има достатъчно желязна руда, не е достатъчно да посрещне минималните ѝ нужди от муниципи. Точно тогава, давайки си сметка за безнадеждността на положението, Шпеер започва да крои планове за периода след войната.

Директни атаки. Резултатите от такива атаки стават все по-очевидни. Опустошени са град след град. След върховия месец юли 1944 г. германското промишлено производство започва постоянно да намалява. Често пъти загубите на продукция се дължат на щетите, нанесени от бомбардировките на системите за електро-, газо- и водоснабдяване. Извън Рур липсата на суровини се дължи най-вече на разрушаването на транспортната система, което е главният фактор за окончателното рухване на германската индустрия през 1945 г.

Заключения. Стратегическата бомбардировъчна офанзива срещу Германия, започната с толкова големи надежди, но постигнала в началото много малък ефект, показва прекалена самоувереност, противоречаща на здравия разум. Постепенното осъзнаване на реалността личи най-вече от рязката смяна на дневните с нощни бомбардировки, а след това – с отказа от бомбардиране на цели райони, ползата от което в много отношения е твърде съмнителна.

До 1942 г. бомбардировките представляват само едно неудобство, а не опасност за Германия. Може би те повдигат до известна степен бойния дух на британския народ, въпреки че дори и това е съмнително.

През 1943 г. благодарение на непрекъснато увеличаващата се американска помощ щетите, нанесени от бомбардировачите на двете съюзнически държави, стават по-големи, но на практика не се отразяват съществено нито на германското производство, нито на духа на германския народ.

Истинска, решителна промяна настъпва едва през пролетта на 1944 г. и това се дължи главно на изстребителите с далечен обсег, които ескортират бомбардировачите, въведени на въоръжение от американците.

След като правят голяма услуга на операция „Овърлорд“, съюзническите бомбардировачи възобновяват атаките си срещу германската индустрия с по-голям успех. През последните девет месеца на войната

това се дължи в значителна степен на нововъведенията в навигацията и насочването на бомбите, както и на намалената съпротива във въздуха.

Поради известна колебливост и различия в мненията действията на съюзниците във въздуха, а и на земята страдат от липса на концентрация. Потенциалните възможности на съюзническите ВВС са много по-големи от постигнатите резултати. Това се отнася особено за продължаването на бомбардировките на цели райони от британците много след като те вече нямат ни-какви основания или извинения да действат по този начин. Има достатъчно доказателства, че е било възможно войната да свърши няколко месеца по-рано, ако е било постигнато по-добро съсредоточаване на усилията срещу петролни и комуникационни обекти. Въпреки грешките в стратегията и пренебрежението към елементарните морални норми бомбардировъчната кампания безспорно изиграва много съществена роля за поражението на хитлеристка Германия.

ТРИЙСЕТ И ЧЕТВЪРТА ГЛАВА

Освобождаването на югозападната част на Тихия океан и на Бирма

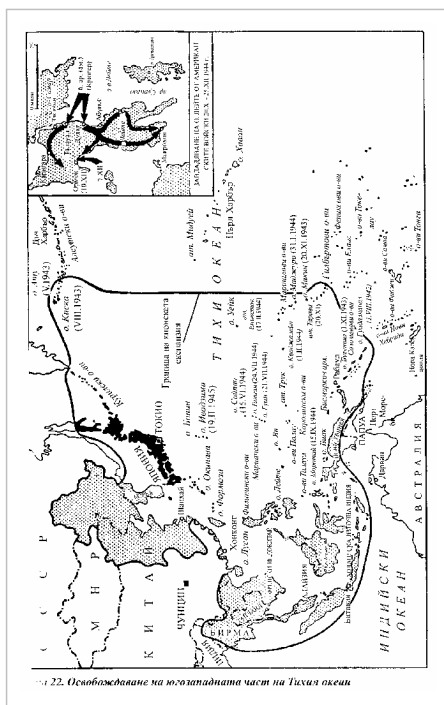
С приближаването на пролетта на 1944 г. в централната част на Тихия океан силите, командвани от адмирал Спруънс, които са пряко подчинени на адмирал Нимиц, успяват да превземат Гилбъртовите и Маршаловите острови, като същевременно опустошават с въздушни атаки японската база в Трук на Каролинските острови. Така те правят голям пробив в определената от японците главна последна бариера в отбранителната им зона. Междувременно войските на генерал Макартър в югозападната част на Тихия океан успяват да превземат повечето острови от Бисмарковия архипелаг и Адмиралтейските острови, като пробиват тази бариерна зона и неутрализират японската база в Рабаул. По същото време силите на Макартър разширяват значително настъплението на запад в Нова Гвинея, подготвяйки се за следващия си голям скок към Филипините.

Превземане отново на Нова Гвинея

Продължаването на кампанията в Нова Гвинея се характеризира с използването на метода, наричан „жабешки скокове“, който преди това

е бил прило-жен на Соломоновите острови. За четири месеца войските на Макартър успя-ват да напреднат 1600 км благодарение на поредица от такива скокове – от района на Маданг до полуостров Фогелкоп в западния край на Нова Гвинея. Японците се надяват да задържат позициите си в малкото подходящи край-брежни точки, където могат да бъдат построени летища. Като не могат да заобиколят тези позиции по суша, съюзниците използват превъзходството си във въздуха и по море за извършване на обходни маневри покрай брега.

Стратегическото положение на японците е твърде несигурно, тъй като глав-ните им военновъздушни и военноморски сили са разположени по-назад, за да посрещнат следващото настъпление на адмирал Спруънс в централната част на Тихия океан. На сушата японците също са разпръснати и нямат подкрепа. 8-а армейска зона в Рабаул е оставена да се защитава сама. На северното крайбрежие на Нова Гвинея остатъците от т.нар. 18-а армия на генерал Адачи във Вевак е прикрепена към 2-ра армия на генерал Анами. Това са общо 6 слаби дивизии, които трябва да се изправят срещу 15 съюзнически дивизии (8 американски и 7 австралийски), подкрепяни от военновъздушни и военноморски сили, значително превъзхождащи японските.

През април 7-а австралийска дивизия, а после и 11-а напредват в западна посока по брега от Маданг, докато през това време Макартър се подготвя за нов скок, най-големия до този момент, за да превземе ключовата база Холандия, на около 300 км западно от Вевак.

Десантите са предшествани от серия тежки бомбардировки, които унищожават на земята повечето от 350-те самолета, които японците са събрали, за да защитават този район. След това на 22 април са извършени десанти от всички страни на база Холандия чрез 2 десантни групи, а през това време друга група слиза на брега при Аитапе (на около една трета от разстоянието до Вевак), за да завземе намиращите се там летища като допълнителна предпазна мярка. Според преценките на съюзническото разузнаване японските войски в база Холандия са около 14 000 души, а в Аитапе – 3500 души. За да бъде сигурен в успеха, Макартър използва в тази акция 50 000 души, главно от командвания от генерал Айхелбъргър 1-ви американски корпус. В действителност силите на защитниците се оказват дори по-малко от предварителните преценки и до

голяма степен се състоят от войници от административния персонал, които не оказват сериозна съпротива и след първоначалните бомбардировки побягват към вътрешността.

В резултат на всичко това 3 твърде слаби дивизии на генерал Адачи са откъснати при Вевак. Вместо да предприеме друго изтощително отстъпление по обиколни пътища през вътрешността, той решава да се опита да извърши директен пробив по крайбрежието, но докато го предприеме през юли, Макартър успява да подсили американските позиции при Айтапе с 3 мощни дивизии и опитът за пробив е отблъснат с големи загуби за японците.

Много преди тази неуспешна контраатака американците се придвижват 200 км в западна посока към следващата си цел – остров Уакде, където японците са построили летище. В средата на май една американска част слиза при Тоем на брега на Нова Гвинея и след това преминава тесния проток до остров Уакде, но там малкият японски гарнизон оказва силна, макар и кратка съпротива, докато настъпващите по крайбрежието към Сарми американски войски срещат по-продължителен отпор. Независимо от всичко това, общо взето, японската отбрана в Нова Гвинея става спорадична и хаотична. Американските подводници нанасят тежки поражения на конвоите с войски, пристигащи от Китай, а заплахата за Марианските острови в централната част на Тихия океан слага край на всякакви надежди от там да бъдат изпратени японски подкрепления в Нова Гвинея.

Следващият скок на Макартър е направен само месец след превземането на база Холандия и едва десет дни след десантите при Тоем и остров Уакде.

Целта е превземането на остров Биак и на летищата му, на 600 км западно от база Холандия (и на 400 км от Уакде). Тази операция не преминава съвсем гладко. За разлика от случая с Холандия американците много подценяват силите на гарнизона, които са над 11 000 души, и макар че първоначалните десанти на 27 май срещат слаба съпротива, положението се променя, когато американците напредват във вътрешността на острова, за да завземат летищата. Японците не правят никакви опити да задържат позициите си по брега, където могат да бъдат подложени на унищожителен обстрел от корабите и самолетите. Затова те разполагат основната част от гарнизона в пещери и траншеи на височините над летищата. Организираните от тях контраатаки с участието на танкове дори успяват за известно време да откъснат част от американската пехота. Въпреки че Макартър изпраща още подкрепления, прочистването на

острова е бавен, мъчителен процес, който завършва едва през август. Той струва на американците близо 10 000 жертви, но голяма част от тях се дължат на болести, докато в бой загиват само около 400 души. Това е нещо като предупреждение за бедите, които предстоят, когато девет месеца по-късно, през февруари 1945 г., американците правят десант на остров Иводзима. Резултатът от силната съпротива на японците в Биак щеше да бъде по-голям, ако японското Върховно командване бе изпратило там, макар и със закъснение, подкрепления. След като преразглежда предишното си решение да съсредоточи усилията за защита на Марианските острови, в началото на юни командването изпраща от Марианските острови за Биак конвой с натоварени с войски транспортни кораби, охранявани от голяма група бойни кораби и самолети. Тръгването на конвоя обаче е отложено с пет дни поради неверни сведения, че в Биак се намира американско съединение самолетноносачи. При втория опит за изпращане на конвоя японците се натъкват на група американски крайцери и разрушители и бързо отстъпват. Японското Върховно командване изпраща още по-силна ескортираща група, включваща гигантските линейни кораби „Ямато“ и „Мусаши“, но в същия ден, в който тя пристига близо до Нова Гвинея, американските самолетноносачни групи от силите в централната част на Тихия океан започват атаки срещу Марианските острови и японската военноморска част е върната бързо на северозапад, за да посрещне по-голямата заплаха. Настъплението на американците в две направления през Тихия океан отново доказва преимуществата си, тъй като принуждава противника да прехвърля силите си от едно място на друго.

За разлика от японците Макартър не губи време, когато настъплението срещу летищата в Биак е забавено, и предприема друга атака срещу намиращия се наблизо остров Ноемфор. Десантът там е извършен на 2 юли след жестока бомбардировка от самолетите и корабните оръдия. До 6 юли са превзети и трите летища на острова.

Останали без самолети, японците започват да се изтеглят към най-западния край на полуостров Фогелкоп. На 30 юли Макартър изпраща една дивизия да слезе на брега при нос Сансапор без предварителна бомбардировка от самолетите и корабната артилерия, тъй като има сведения, че в този отдалечен край на полуострова няма японски войски. Там веднага започва строеж на отбранителни укрепления и нови летища.

Сега пътят е разчистен за нов скок към Филипините с подкрепата на три групи летища в западния край на Нова Гвинея. Останките от

намиращите се там 5 японски дивизии са пренебрегнати и оставени на австралийците да се справят с тях.

Превземането на Марианските острови и битката за Филипинско море

Атаката срещу Марианските острови от силите в централната част на Тихия океан под командването на адмирал Спруънс е важна част от американското проникване през вътрешния пръстен на японската отбрана. От там аме-риканските бомбардировачи могат да нанасят удари в Япония, а също във Филипините, Формоза и Китай. Същевременно превземането на Марианските острови заплашва да прекъсне комуникациите на Япония с наскоро придо-битата от нея южна империя.

Както и на други места в Марианския архипелаг, важни са островите, на които има летища-Сайпан, Тиниан и Гуам. Те се пазят от гарнизони, наброяващи съответно 32 000, 9000 и 18 000 души. Японските военновъздушни сили там имат около 1400 самолета, но в действителност са значително по-малко защото много от тях са изпратени в Нова Гвинея, а други са унищожени от бързите самолетноносачни групи, командвани от адмирал Мичър, които нанасят удари по японските бази от февруари нататък. Въпреки това японците се надяват да разполагат с 500 самолета, ако успеят да получат известни подкрепления от други райони. Военноморските им сили в тази зона, командвани от адмирал Озава, са организирани в 3 групи – основния боен флот, състоящ се от 4 линейни кораба, 3 леки самолетноносача, крайцери и разрушители под командването на адмирал Курита, основната самолетноносачна група от 3 тежки самолетноносача и придружаващите ги крайцери и разрушители, командвани от самия Озава, и ръководената от адмирал Йошима резервна самолетноносачна група, състояща се от 2 тежки самолетноносача, един лек самолетноносач, един линейен кораб и придружаващите ги крайцери и разрушители.

Японците са се подготвили да дадат отпор на настъплението на американците в Тихия океан и се надяват да хванат в капан силите на адмирал Спруънс, като унищожат самолетноносачите му. Планът е изготвен през август 1943 г. от главнокомандващия военноморския флот адмирал Кога, обаче в края на март 1944 г. той и хидропланът му са унищожени, когато изтегля щаба си от Трук в Давао на Филипините. Следващият главнокомандващ – адмирал То-йода, приема плана с някои

изменения. Той се надява и се стреми да подмами американските самолетоносачи във водите източно от Филипините и да ги хване в клещи между мощната самолетоносачна група на Озава и самолетите, действащи от намиращите се наблизко острови.

Американската армада, която трябва да завземе Марианските острови, отплава от Маршаловите острови на 9 юни. Десантите на остров Сайпан са планирани за 15-и. Два дни по-късно самолетоносачите на Мичър започват интензивни бомбардировки на Сайпан и Тиниан. През това време адмирал Тойода нарежда да се пристъпи към операция „А-Го“ – дълго планираната японска контраакция. Както вече споменахме, това решение става причина да се изостави опитът за изпращане на подкрепления на остров Биак и да се задържи Нова Гвинея.

Американската армада се състои от 3 дивизии морски пехотинци с една резервна армейска дивизия, подкрепяни плътно от 12 ескортиращи самолетоносача, 5 линейни кораба и 11 крайцера, а зад тях е 5-и флот на адмирал Спруънс – най-мощният флот в света, състоящ се от 7 линейни кораба, 21 крайцера и 69 разрушителя заедно с 4-те групи самолетоносачи на адмирал Мичър (15 самолетоносача и 956 самолета). Задачата да се прехвърлят близо 130 000 души на Марианските острови от Хавай и Гуадалканал е добре организирана и изпълнена.

На 15 юни сутринта първата вълна морски пехотинци слизат на бреговете на Сайпан под прикритието на интензивен артилерийски обстрел от корабите, артилерията и от самолетите ракетноосци. За 20 минути на брега дебаркират 8000 морски пехотинци, което е доказателство за добрата им подготовка. Но въпреки че до падането на нощта са увеличени на 20 000, те успяват да се придвижат на съвсем малко разстояние по брега, тъй като японците контро-лират намиращите се наблизко височини и предприемат контраатаки.

По-далечна, но по-сериозна заплаха за десанта идва от японския флот с неговите линейни кораби и самолетоносачи, които американските подводници забелязват да навлизат същата сутрин с голяма бързина във Филипинско море. При това положение Спруънс отменя планираните десанти на остров Гуам и сваля резервната си 27-а дивизия на брега на остров Сайпан, за да ускори превземането на този важен остров, освобождавайки транспортните кораби да се изтеглят в по-безопасни води. 5-и флот се събира на 300 км западно от остров Тиниан, но не се придвижва по-нататък, за да не се размине с японския флот.

Тази отбранителна стратегия се оказва разумна. До този момент изглежда, че планът на Тойода се развива добре, с изключение на

обстоятелството, че второто направление на неговите клещи вече не действа, тъй като самолетите от самолетоносачите на Мичър са унищожили японските военновъздушни сили на Марианските острови. На 19 юни от 8,30 часа сутринта самолетоносачите на Озава предприемат четири последователни атаки, но всичките са засечени предварително от американските радары и срещу тях излитат стотици изстребители, за да ги пресрещнат. В същото време бомбардировачите, излитащи от самолетоносачите на Мичър, отново атакуват японските островни военновъздушни бази. Резултатът от тази гигантска битка във въздуха е касаницата, която става известна като „голямата стрелба по пуйки при Марианските острови“. Американските пилоти успяват решително да победят по-неопитните японци, които губят 218 самолета, а успяват да свалят само 29 американски. По-лошото е, че 2 японски флотски самолетоносача – „Шоаку“ и „Тайхо“, на които има още много самолети, са торпилирани и потопени от американски подводници.

Озава, който смята, че самолетите му са кацнали на остров Гуам, все още не напуска полесражението и на другия ден следобед е забелязан от американските разузнавателни самолети. Тогава адмирал Мичър изпраща срещу японците 216 самолета от своите самолетоносачи, макар да е наясно, че те ще трябва да се връщат на корабите по тъмно. Три часа след като противникът е открит, американските самолети го атакуват, и то толкова ефикасно, че потапят един тежък самолетоносач и повреждат други 2 плюс 2 леки самолетоносача, един линейен кораб и един тежък крайцер. В акцията американците губят само 20 самолета, въпреки че при завръщането си в тъмното са загубени или катастрофират още 80. Много от екипажите им обаче са спасени, тъй като корабите на Озава бързо напускат полесражението, отправяйки се към Окинава на островите Рюкю в Южна Япония.

До този момент японците губят в битката общо 480 самолета, или над три четвърти от самолетите, с които разполагат, заедно с повечето от екипажите им. Унищожаването на толкова много японски самолети и самолетоносачи е много сериозна загуба, въпреки че до есента тези самолети и самолетоносачи са заменени в значителна степен с нови. Много по-зле се отразява загубата на толкова много летци, които не могат да бъдат заменени с други. Това означава, че при всяка битка в близко бъдеще японският флот ще бъде много затруднен и ще трябва да разчита главно на традиционното си въоръжение.

Така битката във Филипинско море се превръща в много тежко поражение за японците. Американският историк адмирал С. Е. Морисън я

смята дори за по-важна от последвалата битка при залива Лейте през октомври. Сега пътят към Филипините е открит и успехът на сраженията по суша в Марианските острови е гарантиран.

След битката във въздуха и в морето завладяването на Мариански-те острови вече не подлежи на съмнение, въпреки че съпротивата на сушата продължава да е силна. 3-те дивизии, дебаркирали в южното крайбрежие на остров Сайпан, продължават да си пробиват път на север при силна подкрепа от въздуха и от корабите и на 25 юли е превзета доминиращата височина Маунт Типочау. На 6 юли двамата най-висши японски военачалници в Сайпан – адмирал Нагумо (бивш командир на самолетоносач) и генерал Сайто, се самоубиват, „за да окуражат войниците си за тяхната последна атака“. На следващия ден оцелелите 3000 души правят фактически същото с безполезната си самоубийствена атака срещу американските позиции. Кампанията струва на японците над 26 000 убити, докато загубите на американците са 3500 убити и 13 000 ранени или болни.

На 23 юли 2-те дивизии морски пехотинци в Сайпан са прехвърлени по море на остров Тиниан и след седмица той е превзет, макар че за окончателното му прочистване е нужно повече време. Силите, определени да извършат десанта на остров Гуам, които са оттеглени, след като флотът на Озава заплашва да се намеси там, се връщат три дни преди десанта на остров Тиниан, за да изпълнят задачата си, подсилени с още една сухопътна дивизия. Въпреки че японците оказват силна съпротива, на 21 август островът е превзет окончателно.

Падането на Марианските острови и предшествалото го съкрушително поражение показват съвсем ясно несигурната ситуация, в която се намира Япония, въпреки че гордостта не позволява на японците да признаят реално-стите. За отбелязване обаче е, че тези драматични събития са последвани от оставката на правителството на генерал Тоджо на 18 юли.

Четири дни по-късно генерал Койсо сформира нов кабинет, поставяйки си задачата да организира по-добра отбрана срещу американското настъпление. Въпреки че кампанията в Китай продължава, сега главна грижа на японците е отбраната на Филипините, която се основава на разбирането, че ако тази го-ляма група острови бъде загубена, японските въоръжени сили ще бъдат фактически засегнати от липсата на петролни доставки от Източна Индия.

Дори и така положението на японците вече е достатъчно сериозно поради недостига на петрол. За подсилване на този ефект най-важният

стратегически фактор е стремежът на американските подводници да потопят колкото може повеюече японски петролни танкери. Значително намалените петролни доставки, които стигат до Япония, ограничават програмите за обучение на японски пилоти. Затова се налага японският флот да бъде държан в Сингапур, за да бъде по-близо до източника на гориво, а когато отплава за бойна задача, той тръгва без достатъчно гориво, за да се върне обратно.

В тази фаза на войната съществува добра възможност силите на Съединените щати да заобиколят Филипините и да направят следващия скок към Формоза, Иводзима или Окинава, както настояват адмирал Кинг и няколко други флотски командири. Но политическите съображения и естественото желание на Макартър да се завърне триумфално във Филипините надделяват над аргументите тези големи острови да бъдат подминати.

Има няколко по-малки обекта, за които се смята, че трябва да бъдат превзети, преди да бъде предприето нахлуването във Филипините. Първоначално е планирано да бъдат превзети остров Моротай близо до Халмахера (западно от Нова Гвинея), островите Палау, остров Яп, островите Талауд, а след това и Минданао – големият южен остров на Филипините, където да бъдат построени военновъздушни и военноморски бази, за да подпомогнат главната атака срещу Филипините. Но в началото на септември 3-ти флот на адмирал Хелси (който под командването на Спруенс се нарича 5-и флот) установява, че защитата на филипинското крайбрежие е много слаба, и предлага междинните етапи да отпаднат. Все пак първоначалните етапи на този план са запазени, понеже те почти са приведени в изпълнение като допълнителна мярка за по-голяма сигурност.

На 15 септември една част от силите на Макартър прави десант на остров Моротай и среща съвсем слаба съпротива. На 4 октомври американски само-лети започват да предприемат действия от новоизградената там военновъздушна база. Също на 15 септември силите на адмирал Хелси в централната част на Тихия океан нахлуват на островите Палау, повечето от които са окупирани за няколко дни. Това предоставя на американците летища само на 750 км от Минданао, на половината път от остров Гуам.

Сега двете основни направления на американското настъпление в Тихия океан – на Макартър и на Нимиц – се съединяват. Те вече се намират на такова разстояние едно от друго, че могат да си оказват директна подкрепа и са готови отново да завладеят Филипините.

Японският план за защита на Филипините, известен като „ШО-1“, се състои от две части. На сушата изпълнението му е поверено на 14-а армия, командвана от генерал Ямашита, покорителя на Малая през 1941–1942 г. За целта той разполага с 9 пехотни дивизии, една бронетанкова дивизия и 3 самостоятелни бригади, плюс 4-та военновъздушна армия. В допълнение под негово командване са придадени военноморските сили около Манила, които наброяват 25 000 души, способни да се сражават и по суша. Основната част от плана обаче е предвидена да се изпълни по море и за тази цел японското Върховно командване поставя всичко на карта. Веднага след като става известно мястото на американските десанти, японските самолетоносачни групи трябва да подмят американския флот на север, а американските десантни сили да бъдат приковани от войските на Ямашита и притиснати в клещите на двете японски групи бойни кораби. Тойода предполага, че е много вероятно американците, които ценят най-вече самолетоносачите, да се втурнат след японските самолетоносачи, както самите те винаги използват линейните кораби за примамка, а самолетоносачите – за ударна сила.

Планът е повлиян от нарастващата слабост на Япония във въздуха, но в него продължава да се разчита основно на линейните кораби. Гордостта и увереността на японските адмирали неоправдано са подсилени от завършването на 2 грамадни линейни кораба – най-големите в света: „Ямато“ и „Мусаши“. Те имат водоизместимост над 70 000 т и по девет 460-милиметрови оръдия. Това са единствените бойни кораби в света с толкова много оръдия от подобен калибър. Японците правят много по-малко за усъвършенстване то на своите самолетоносачи и на самолетите за тях. Както често се случва в историята, те по-бавно от противниците си прилагат уроците от своите големи успехи в началото на войната.

Като ускоряват планираната програма с два месеца, през октомври американците правят следващия голям скок към Филипините. Тези острови се простират на 1600 км – от Минданао на юг до Лусон на север. Първата атака е срещу Лейте – един от по-малките централни острови. Така японската отбрана е разделена. Войските на Макартър – 4 дивизии от 6-а армия под командването на генерал-лейтенант Уолтър Крюгер, са свалени там на 20 октомври сутринта от корабите на 7-и флот, командван от адмирал Кинкейд. Този флот се състои от конвой и поддържаща флотилия от стари линейни кораби и малки ескортни самолетоносачи и се подкрепя и подsigурява от 3-ти флот на адмирал Хелси, който се разполага в 3 групи малко по на изток от Филипините. Това е основният боен флот, състоящ се от по-нови линейни кораби и големи

самолетоносачи, способни да развиват голяма скорост. Нахлуването е предшествано от серия въздушни нападения срещу Формоза, извършвани от 10 октомври нататък в продължение на една седмица от самолетоносачните сили на адмирал Мичър, и в по-малка степен срещу Лусон и Окинава. Тези нападения имат опустошителен ефект и оказват голямо влияние върху последвалите събития. От другата страна японските пилоти толкова преувеличават сведенията за загубите на американците, че в официалните си комюникета и радиопредавания японското правителство съобщава за потопени 11 самолетоносача, 2 линейни кораба и 3 крайцера. В действителност с тези въздушни нападения от американските самолетоносачи са унищожени 500 японски самолета, а са загубени само 71 американски самолета и нито един от корабите, за които японците твърдят, че са потопени. Японският Имперски генерален щаб приема за достоверни тези твърдения и това го подтиква да придвижи напред останалите си войски за изпълнение на операция „SHO-1“. Скоро военноморските сили разкриват абсурдността на тези твърдения и се оттеглят, обаче като последица от тях планове на армията са трайно променени. 3 от 4-те дивизии под командването на генерал Судзуки в южната част на Филипините получават заповеди да останат там, вместо да имат готовност да бъдат използвани на север в Лусон, както възнамерява Ямашита.

Както вече споменахме, японското Върховно командване планира съкрушителен контраудар с всички налични военноморски сили, когато и където американците се опитат да направят пробив в японската отбрана. Два дни преди десанта на остров Лейте едно незасекретено съобщение, изпратено от един от американските командири, дава на японците така нужната информация, за да се ориентират къде да нанесат контраудара.

Тойода разбира, че поема голям риск, но японският флот е зависим за горивото си от петрола в окупираната Холандска Източна Индия и ако американците се настанят там, този източник на доставки ще бъде прекъснат. Когато го разпитват след войната, Тойода обяснява предвижданията си така: „Ако се случеше най-лошото, имаше вероятност да загубим целия флот, но смятах, че трябваше да поемем този риск... Ако загубехме във филипинската операция, дори и флотът да беше запазен, коридорът за корабоплаване на юг щеше да бъде напълно прекъснат, така че, ако флотът трябваше да се върне отново в японски води, нямаше да има гориво за това. Ако пък той останеше в южните води, не можеше да получава оръжие и муниции. Спасяването на флота с цената на

загубата на Филипините беше безсмислено“.

За примамка трябва да послужат силите на адмирал Озава, идващи от юг от Япония. Те включват останалите годни за действие 4 самолетоносача и 2 преустроени в самолетоносачи линейни кораба, но не могат да послужат за нещо повече от примамка, тъй като общият брой на самолетите им е по-малко от сто и повечето от летците са неопитни.

Така, поемайки този голям риск, за да постигнат победа, японците разчитат на един остарял флот – 7 линейни кораба, 13 крайцера и 3 леки крайцера, дошли от района на Сингапур. Командващият адмирал Курита изпраща едно подразделение да навлезе в залива Лейте от югозапад през протока Суригао, а самият той влиза с основните сили от северозапад през протока Сан Бер-нардино. Адмиралът се надява да унищожи транспортните кораби на Макартър и охраняващите ги бойни кораби между двете свои сили.

Той разчита, че линейните кораби „Ямато“ и „Мусаши“ с техните 460-милиметрови оръдия ще могат лесно да разпръснат по-старите американски линейни кораби. За него двата линейни кораби са непотопяеми поради брони-раните палуби и корпусите с голям брой прегради. Освен това очакванията са, че няма да бъде подложен на тежки въздушни атаки, ако силите на адмирал Хелси са далеч от полесражението. Надеждите са, че през това време те ще бъдат подмамани в погрешна посока, докато Курита успее да проникне в залива Лейте. Планирано е ударът да бъде нанесен на 25 октомври.

Номерът с примамката обаче не минава. На 23 октомври през нощта корабите на Курита се натъкват на 2 американски подводници – „Дартър“ и „Дейтс“, които плават покрай бреговете на остров Борнео. Те бързо се отправят на север, като се държат пред японския флот, плавайки на повърхността с пълна скорост под прикритието на тъмнината. Когато се разсъмва, се потапят наперископна дълбочина, изчаквайки приближаващия се флот, а след това из-стрелват торпедата си от близко разстояние, като потапят 2 от японските край-цери и повреждат един. Във водещия крайцер се намира самият Курита и въпреки че е спасен, преда корабът да потъне, и по-късно прехвърлен на „Яма-то“, това преживяване се отразява зле на нервите му. Освен това американските адмирали са предизвестени за приближаващия противник и за размера на силите му.

Когато научава за сблъсъка на Курита с подводниците, Озава бързо разкрива пред противника, че се приближава от север, като на няколко пъти изпраща некодирани съобщения, за да привлече вниманието на

Хелси. Но те не са засечени от американците. Не го откриват и техните разузнавателни самолети, тъй като всичките са изпратени на запад, за да наблюдават приближаването на Курита!

Скоро от самолетносачите на Хелси започват на вълни да излитат бомбардировачи и торпедоносци и да се насочват срещу флота на Курита. Яростните им атаки са прекъснати временно само от излитащите от бази на остро-вите японски самолети и от такива, които са излетели от самолетносачите на Озава. Те обаче са отблъснати и над 50 % от атакуващите японски самолети са свалени, въпреки че самолетносачът „Принстън“ е ударен лошо и се налага да бъде изоставен.

Самолетите от американския военноморски флот имат по-голям успех срещу флота на Курита. Следобед при петата атака гигантът „Мусаши“ се преобръща и потъва, след като получава 19 попадения от торпеда и 17 – от бомби. Въпреки че американските летци докладват за други 3 зле ударени линейни кораба и 3 тежки крайцера, в действителност тежко засегнат е само един тежък крайцер, който не може да продължи. След петата атака и потапянето на „Мусаши“ обаче японският флот се обръща и с голяма бързина се отправя на запад.

Когато получава тези съобщения от въздушните си наблюдатели, адмирал Хелси е твърдо убеден, че Курита се оттегля. Но това, че в никое от съединенията на Курита не са забелязани самолетносачи, го кара да изпрати разузнавателни самолети, за да ги търсят, и към 17,00 часа силите на Озава са забелязани да се придвижват на юг. Хелси решава бързо да се придвижи на север и да ги нападне на разсъмване, верен на мотото си: „Ако ще правим нещо, трябва да го правим бързо“. За да бъде сигурен, че ще унищожи силите на Озава, той събира целия си наличен флот и не оставя нито един кораб зад себе си да пази протока Сан Бернардино.

Четвърт час след като обявява решението си с телеграма до Кинкейд, се получава сведение от нощен разузнавателен самолет, че Курита отново се е насочил в обратна посока и се приближава с голяма бързина към протока. Хелси не обръща внимание на това съобщение. Сега, когато му се предоставя възможност да играе любимата си игра, в която трябва да се действа бързо и решително, той е спял за другите възможности. Още в началото на войната получава пряхора Бизона.

Отстъплението на Курита е само временно, за да излезе от обсега на американските самолети през деня, и намерението му е да се върне под прикритието на тъмнината. Противно на оптимистичните доклади на американските пилоти никой от големите му кораби освен потопения

„Мусаши“ не е сериозно повреден.

В 23,00 часа, когато Хелси е изминал 260 км в северна посока, разузнава-телните самолети отново забелязват флота на Курита, който продължава пътя си към протока Сан Бернардино и се намира само на 65 км от него. Хелси вече не може да не се съобразява с тази информация, но пренебрегва сериозността на положението, отдавайки подновеното настъпление на традиционния японски стремеж за саможертва от флот, получил тежки поражения. Той продължава да се придвижва на север, уверен, че флотът на Кинкейд лесно ще може да отблъсне напада-теля, чиито сили според него много са намалели.

Така че японската стръв все пак в крайна сметка е налапана, макар не в планираното от японците време.

Положението на флота на Кинкейд е още по-опасно, защото той е двойно заблуден. Появата на южното крило на силите на Курита, които се насочват към протока Суригао, приковава вниманието на Кинкейд в тази посока и той съсредоточава повечето от силите си там, за да посрещне тази заплаха. От друга страна, предполага, че част от флота на Хелси все още охранява намиращия се по на север път през протока Сан Бернардино, тъй като не е уведомен за отплаването на Хелси с целия му флот. Още по-лошо е и това, че Кинкейд не взема предпазни мерки и не изпраща разузнавателни самолети, за да проверят дали от тази посока не се приближават вражески сили.

След ожесточена битка през нощта атаката на южното крило на японския флот е отблъсната до голяма степен благодарение на американските радари, които са много по-усъвършенствани от японските. Друго неблагоприятно обстоятелство за японците е това, че докато преминават в килватерна колона през тесния проток Суригао, те са подложени на интензивен обстрел от линейните кораби на адмирал Олдендорф. Сред японската флотилия има 2 линейни кораба и те са потопени. Почти цялата група атакуващи японски кораби е унищожена. Когато се разсъмва, протокът е опразнен от противника, като се изключат плаващите останки от разрушените кораби и петната разлят мазут.

Но няколко минути след като Кинкейд изпраща поздравленията си до личния състав по повод на победата, пристига ново съобщение, а именно че много по-големи японски сили са навлезли от северозапад през протока Сан Бернардино и се намират недалеч от източното крайбрежие на остров Самар. Тенападат малката част от флота на Кинкейд, оставена там да защитава местата, където войските на генерал Макартър са извършили десанти на Лейте Тази малка част, подкрепяща десанта на

армията на остров Лейте, се състои от 6 ескортиращи самолетоносача – преустроени търговски кораби – и шепа разрушители. Те побягват на юг под град от тежки снаряди от оръдията на гиганта „Ямато“ и на още 3 японски линейни кораба. След като получава тези тревожни вести, в 8,30 часа сутринта Кинкейд изпраща телеграма до Хелси: „Има спешна нужда от бързи линейни кораби в залива Лейте“. В 9,00 часа Кинкейд изпраща втора настоятелна молба, този път нешифрована. Хелси продължава обаче да се носи с голяма скорост на север, решен да изпълни целта си и да унищожи самолетоносачите на Озава. Той продължава този курс въпреки настоятелните призови на Кинкейд за помощ, уверен, че самолетите от самолетоносачите на Кинкейд би трябвало да спрат атаката на Курита, докато основната част от флота на Кинкейд от 6 линейни кораба им се притече на помощ. Все пак той заповядва една малка група от самолетоносачи и крайцери под командването на адмирал Джон Макейн, която тогава се намира на Каролинските острови, да се отправи бързо на помощ на Кинкейд. Тя обаче е отдалечена на 650 км, с 80 км по-далеч от мястото, където се намира самият Хелси.

Междувременно бързото напредване на Курита на юг е забавено от героичните усилия на шепата американски разрушители, които прикриват отстъплението на 6-те спомагателни самолетоносача, както и от онези самолети, които са успели да излетят от самолетоносачите. Потопени са един ескортен самолетоносач и 3 разрушителя, но останалите успяват да се измъкнат, макар и силно повредени.

Веднага след 9,00 часа сутринта Курита се отказва от преследването и се насочва към залива Лейте, където са струпани и изложени на атака американските транспортни кораби и десантни съдове. Тогава той се намира на по-малко от 50 км от входа на залива.

Преди да нападне, Курита спира, за да събере корабите си, доста разпръснати при бързото придвижване. Този завой и спирането му отново създават у американците погрешното впечатление, че Курита се оттегля под натиска на самолетите и атаките на разрушителите. Скоро те виждат, че илюзиите им са напразни, и Кинкейд отново изпраща спешен призив към Хелси за помощ:

„Положението отново е много сериозно. Самолетоносачите са застрани от противниковите кораби. Спешно е нужна помощта ви. Самолетоносачите се оттеглят в залива Лейте“.

Този път Хелси откликва на призива. До това време, 11,15 часа сутринта, неговите самолети нанасят сериозни поражения на силите на Озава и макар много да му се иска да ги довърши окончателно с

оръдията на линейните си кораби, той потиска желанието си и се връща с 6-те си бързи линейни корабаи една от трите групи самолетоносачи. Но преследвайки Озава, Хелси се е отдалечил толкова много на север, че не може да стигне залива Лейте по-рано от следващата сутрин. Дори на групата самолетоносачи на Макейн са и нужни още няколко часа, за да може да се приближи достатъчно и да се намеси със самолетите си. Така че по обед положението в Лейте изглежда твърде мрачно с приближаващия все по-бързо до залива флот на Курита.

Внезапно Курита се обръща на север, този път окончателно. Каква е при-чината, която повлиява на решението му? Това са няколко засечени съобщения. Първото е съобщение по радиото, в което се нарежда самолетите от ес-кортните самолетоносачи да се приземят на остров Лейте. Той решава, че това е свързано с подготовката на по-масирана атака срещу корабите му откъм сушата, а всъщност е само спешна мярка да бъдат спасени от потапяне заедно със самолетоносачите. Няколко минути по-късно Курита получава текста на засечения незасекретен призив на Кинкейд до Хелси от 9,00 часа сутринта. От него прави погрешното заключение, че Хелси вероятно от три часа плава с пълна пара на юг, тъй като Курита няма връзка с Озава и не знае колко далеч на север е отишъл Хелси. Освен това го тревожи обстоятелството, че не разполага с подкрепа от въздуха.

Окончателното въздействие идва от засечено заблуждаващо съобщение, което го оставя с впечатлението, че част от пристигащите на помощ американски сили се намират само на 120 км северно от него и вече приближава пътя му за отстъпление през протока Сан Бернардино. Така той решава да се откаже от атаката срещу залива Лейте и бързо се отправя на север, за да се справи със заплахата от групата американски кораби, преди те да получат подкрепления и да отрежат пътя му за отстъпление.

Това е един от многото случаи в историята, които показват, че битките често пъти се решават от въображаеми неща, а не от фактите. Впечатлението, което остава в главата на командващия, има по-важно значение от каквото и да било удар и от неговия физически ефект. Когато стига протока Сан Бернардино, Курита не открива там противник и се измъква през него в западна посока. Въпреки че успява да стигне до това спасително място едва към 22,00 часа вечерта, забавен от извършването на маневри, за да избегне неколнократните въздушни нападения, все пак това става три часа преди водещите кораби на Хелси да пристигнат там след бързото си придвижване на юг.

Измъкването на японските линейни кораби, които постигат толкова малко, е компенсирано в значителна степен от потапянето и на 4-те японски са-молетоносача – на „Читосе“ в 9,00 часа сутринта при първата атака на Мичър и на другите 3 („Чийода“, „Дзуйкаку“ и „Дзуйхо“) следобед, след като основната част от флота на Хелси се отправя със закъснение на юг.

Гледана като цяло с нейните четири отделни действия, битката за залива Лейте, както общо я наричат, е най-голямото морско сражение в всичкивремена. В нея участват общо 282 кораба и стотици самолети в сравнение с 250-те кораба (с 5 хидроплана) в битката при Ютланд през 1916. Ако се приеме, че битката за Филипинско море през юни е по-решаваща със съкрушителния си ефект върху военновъздушните сили на японски флот, четирите отделни сражения в битката за залива Лейте са своеобразна кулминация, която решава окончателно спора. Японците губят 4 самолетоносача, 3 линейни кораба, 6 тежки крайцера, 3 леки крайцера и 8 разрушителя, докато американците губят само един лек самолетоносач, 2 помощни самолетоносача и 3 разрушителя.

Трябва да се отбележи също, че в тази битка е въведена нова тактика, на която трудно може да се противодейства. След като американските самолетоносачи от 7-и флот на Кинкейд оцеляват от неочакваната мощна атака на основните сили на Курита, преди той да направи обратен завой и да се оттегли през протока Сан Бернардино, след това те стават обект на първата организирана атака на пилоти камикадзе. Тя е предприета от летци доброволци, включени в специален въздушен корпус, посветил се на самопожертвователни, самоубийствени задачи, при които те разбиват самолетите си във вражеските кораби и ги подпалват с експлодиращите си резервоари с гориво и с намиращите се на борда им бомби. Но при първия опит е потопен само един самолетоносач, а няколко други са повредени.

Най-важно значение в битката има потапянето на 4-те самолетоносача на Озава. Останали без каквито и да било самолетоносачи, 6-те японски линейни кораба са безпомощни и не могат да дадат положителен принос във войната. Така японският военноморски флот става безполезен. Въпреки че бързото отправяне на корабите на Хелси на север излага на сериозна опасност останалите американски сили, крайният резултат оправдава това действие. Освен това битката показва неефективността на линейните кораби, както и това, колко погрешно е да се разчита на тези чудовища, чието време е отминало. Един-ствената им важна роля във Втората световна война е за бомбардировки на крайбрежието –

роля, за която, колкото и да е странно, в миналото са били считани за неподходящи и прекалено уязвими.

Решението на японците да се сражават за Лейте и да го превърнат в сърцевина на защитата си във Филипините е взето твърде късно, което забавя из-пращането на подкрепления от Лусон – почти 3 дивизии, които пристигат, след като американските войски разширяват установените от тях плацдарми.

Атакувайки първоначално от местата, в които са извършили десантите, те завземат намиращите се наблизо летища Дулаг и Таклобан на източното край-брежие. След това разширяват настъплението по фланговете и на 2 ноември достигат залива Каригара на северния и Абуйог на източния бряг. С тези настъпателни действия те не само превземат и петте японски летища и хвърлят в паника единствената вече пристигнала на острова японска дивизия, но иосуеят намеренията на командващия 35-а армия генерал Судзуки да съсредоточи изпратените като подкрепления дивизии в равнината Каригара.

Крюгер възнамерява като следваща стъпка да предприеме настъпление по фланговете, заобикаляйки двата края на планинския хребет на острова, за да превземе главната японска база в Ормок на западния бряг. Излеият се пороен дъжд обаче пречи на работата по подготвянето на превзетите летища, от които да бъде оказана въздушна подкрепа на обходните маневри на войските и в паузата до 9 ноември на брега при Ормок слизат още 2 японски дивизии. Те са последвани от други подкрепления въпреки сериозните загуби на транспортни и ескортиращи кораби и в началото на декември японските сили на остров Лейте от 15 000 се увеличават на 60 000 души. През това време войските на Крюгер стават над 180 000 души. За да ускори настъплението, той сваля на западния бряг южно от Ормок една нова дивизия и така разделя японската отбрана, а три дни по-късно, на 10 декември, тя превзема това важно пристанище, без да срещне голяма съпротива. След това измъчваните от глад японци бързо капитулират и до Коледа е прекратена всякаква организирана съпротива. При тези влошени условия и с намалени сили генерал Ямашита връща към първоначалния си план да съсредоточи усилията си за оказване на съпротива на главния остров Лусон.

През тези критични седмици 3 групи бързоходни самолетноносачи от 3-ти флот на Хелси остават близо до Филипините, за да оказват подкрепа на войските на Макартър, въпреки че понасят загуби от увеличаващите се атаки на камикадзе, които причиняват многобройни повреди, и се налага 2 от самолетноносачите да бъдат изтеглени за скъпо струващи

ремонти, въпреки че до последната седмица на ноември продължават да участват в битката.

Като предварителна стъпка към осъществяване на главната си цел – на-хлуването в Лусон, Макартър решава да завземе междинния остров Миндоро, за да построи там летища, от които военновъздушните му сили – 5-о въздушно съединение, ще могат да осигуряват прикритие от въздуха на приближаващите по море към Лусон части. Това е рискована маневра, тъй като Миндоро се намира на близо 500 км от залива Лейте и много по-близо до японските летища в Лусон, особено летищата около Манила. Гарнизонът на Миндоро се състои обаче само от стотина души и след десант на 15 декември четирите изоставени японски писти са завзети само за няколко часа. Те са пригодени толкова бързо за използване от американците, че самолетите им пристигат там преди края на месеца. Акцията е улеснена в значителна степен от това, че групите бързоходни самолетоносачи на Хелси бомбардират летищата на Лусон и държат над тях чадър от изстребители, които пречат на японските бомбардировачи да излетят, за да атакуват Миндоро и приближаващите откъм морето американски войски.

На 3 януари американската армада, събрана от различни краища, отплаваот залива Лейте. Това са общо 164 кораба, между които 6 линейни, както и 17 ескортни самолетоносача, командвани от адмиралите Кинкейд и Олдендорф.

На 9 януари тя пристига недалеч от залива Лингаен (на 180 км от Манила), откъдето преди близо четири години японците започват нахлуването във Филипините. Рано сутринта на 10 януари започва десантът на 4-те дивизии от 6-а армия на Крюгер, които са последвани от още 2. Голяма помощ оказват групите бързоходни самолетоносачи във флота на Хелси, особено при отбиването на атаките на камикадзе, които нанасят все по-големи щети на корабите. След като осигуряват прикритие от въздуха на десантите в залива Лингаен, тези групи самолетоносачи навлизат дълбоко в Китайско море и нанасят съкрушителни удари на японските бази и кораби в Индокитай, Южен Китай, Хонконг, Формоза и Окинава. Това е демонстрация на уязвимостта на японската южна империя.

Междувременно войските на Крюгер напредват на юг от залива Лингаен към Манила, срещайки яростна съпротива. За да помогне за побързото им настъпление и да попречи на японците да отстъпят към полуостров Батаан, на 29 януари Макартър сваля на брега още един корпус близо до този полуостров. Два дни по-късно, без да срещне

съпротива, е стоварена една въздуш-нодесантна дивизия при Насугбу, на 65 км южно от Манила. Докато тя успее да настъпи към Манила, войските на Крюгер вече достигат покрайнините на града и силите на Ямашита се оттеглят в планините.

Манила продължава обаче да бъде защитавана от адмирал Ивабучи, който командва военноморската база там. Той отказва да се подчини на заповедта на Ямашита да обяви Манила за свободен град и фанатично продължава да се сражава за всяка къща в продължение на един месец, което превръща града на развалини. Манила е прочистена напълно едва на 4 март. Междувременно са завзети полуостров Батаан и Корегидор, въпреки че японският гарнизон на този остров крепост успява да се задържи в продължение на десет дни. До средата на март пристанището на Манила е подготвено за използване от американските кораби, макар прочистването на планинската част на Лусон да продължава, а така също на остров Минданау и на по-малките южни острови.

Атаката на Иводзима

След завземането на основните райони във Филипините американците, нетърпеливи да продължат да нанасят удари на самата Япония, се отказват от предишните идеи на Макартър да завземат Формоза или част от крайбрежието на Китай, за да ги използват за военновъздушни бази, от които да атакуват Япония.

Съветът на началник-щабовеите обаче все пак смята за нужно да бъде превзет Иводзима от групата на островите Бонин, който се намира на половината път между Сайпан и Токио, както и Окинава на островите Рюкю междуюгозападния край на Япония и Формоза. Те трябва да бъдат използвани като стратегически предмостия – предни бази, които да бъдат в помощ за бомбар-дировки над Япония.

Тъй като се смята, че операцията за превземането на Иводзима ще бъде по-лесна, е решено тя да бъде осъществена най-напред. Освен това островът е нужен за междинна база за аварийно кацане на бомбардировачите В-29 „Сюпърфортрис“, които излитат от Марианските острови и бомбардират Токио от ноември, а също и като база за ескортиращите ги изстребителни, понеже никой изстребител не би могъл да прелети без прекъсване цялото разстояние.

Иводзима е вулканичен остров, дълъг само 6 км, и е ненаселен, като се изключи гарнизонът му. До септември гарнизонът не е голям и не

би могъл да окаже голяма съпротива, но след това е увеличен на 25 000 души, а генерал Курибаяши изгражда отбранителни позиции като мрежа от изкопани в скалите пещери, добре прикрити и свързани помежду си с дълги тунели. Целта му е да се задържи там колкото може по-дълго, тъй като по-късно не може да очаква подкрепления поради огромното превъзходство на американците във въздуха и по море. Така че той трябва да разчита единствено на отбранителните възможности на своите позиции, като избягва традиционните и скъпо струващи японски контраатаки.

Атаката срещу Иводзима е поверена от Нимиц на адмирал Реймънд Спруънс, който поема командването на 3-ти флот от Хелси в последната седмица на януари 1945 г. Временно той е преименуван 5-и флот. За сухопътната част от операцията са му дадени 3 дивизии морски пехотинци. Предварителната бомбардировка от въздуха и от корабите е най-продължителната до този момент във войната в Тихия океан. От 8 декември нататък атаките са през деня, а от 3 януари се предприемат денонощно, като през последните три дни островът е подложен на интензивен артилерийски обстрел и от корабите. Всичко това има обаче малък ефект върху окопаните дълбоко в земята японски отбранителни съоръжения. Когато на 19 февруари морските пехотинци дебаркират на брега, те са приковани към него от огъня на противника и от слезлите на сушата в първия ден 30 000 души загиват 2500.

В следващите дни морските пехотинци бавно си пробиват път с бой, почти метър по метър, при непрекъсната силна поддръжка от огъня на самолетите и корабите, която се засилва още повече след пристигането на групите бързо-ходни самолетоносачи на Мичър, изпратени там да помогнат след голямото въздушно нападение срещу Токио. Островът е превзет едва на 26 март след повече от пет седмици ожесточени сражения, през което време загубите на морската пехота в сраженията достигат 26 000 души или 30 % от всички участ-вали в десанта сили. Японците се бият така самоотвержено, че 21 000 от тях загиват, а в плен са взети едва 200 души. Прочистването на отделни огнища на съпротива продължава повече от два месеца, като общият брой на убитите японски войници надхвърля 25 000 и само 1000 са взети в плен. До края на март са подготвени три летища за американските самолети и до края на войната там са извършени 2400 кацания на бомбардировачи В-29.

Кампанията в Бирма – от Импхал до завладяването отново на Рангун през май 1945 г.

Въпреки че отблъскването на офанзивата при Импхал през пролетта на 1944 г. е сериозен неуспех за японците, то не е достатъчно съкрушително, за да сложи край на присъствието им в Бирма. Това зависи от възможността да бъде последвано от ефикасно контранастъпление и за целта британската снабдителна система трябва да бъде още по-развита.

Задачата, която лорд Маунтбатън получава от Обединения съвет на началник-щабове на 3 юни, е да разшири въздушната връзка с Китай и да разчисти пътя по суша към Китай с поверените му сили. Въпреки че не е изрично споменато, завладяването отново на Бирма е очаквано. Има два основни плана: „Капитал“ – настъпление по суша за превземането на Северна и Централна Бирма, и „Дракула“ – амбициозна задача за завладяване на южната част на страната. Очаква се ефектът от втората задача да е по-голям, обаче тя зависи от доставките отвън. При съществуващите обстоятелства генерал Слим и американците предпочитат плана по суша. Така че, макар да е наредено да се извърши подготовка за изпълнението и на двата плана, ударението е поставено върху „Капитал“.

Въпреки голямото подобрение на комуникациите с Индия и превръщането и в основна база става очевидно, че трябва да бъде направено много повече, за да бъде нахлуването в Бирма бързо и ефикасно. Главният проблем е поскоро логистичен, отколкото тактически. Независимо от подобрението на комуникациите по суша и на водния транспорт във вътрешността 14-а армия на генерал Слим продължава да зависи от доставките от въздуха, а те от своя страна – от помощта на американските транспортни самолети.

Така втората половина на 1944 г. е посветена предимно на решаването на тези проблеми и на реорганизацията на командванията. Сред по-важните промени са тези в системата за доставки по въздуха, която минава под обединено командване, наречено сили за транспортиране на бойни товари, подобрената координация между отделните разузнавателни служби и разформирането на т.нар. специални части. Реорганизацията е улеснена с отзоваването на генерал Стилвел от Китай през октомври по настояване на Чан Кайши и на китайските въоръжени сили и назначаването на генерал Видимейър на негово място. През ноември генерал сър Оливър Лийс, който командва 8-а армия в Италия, е изпратен

централния фронт 4 ненапълно окомплектувани дивизии на 15-а японска армия, възлизащи общо само на 21 000 души, са изправени срещу 8–9 силни дивизии и подкрепление може да дойде единствено от дивизията в Южна Бирма, а това би означавало да се оголи отбраната на Рангун. Въпреки че някои от частите на генерал Слим са задържани на заден план заради подготвяната операция „Дракула“, той все пак може да разчита че ще има повече дивизии от противника – всичките с по-голяма численост, с много по-силна танкова подкрепа и безспорно превъзходство във въздуха. Като отчитат тези неблагоприятни фактори, японците си дават сметка, че може би трябва да се оттеглят от Бирма, но все още се надяват да задържат позициите, защитаващи петролните полета при Мандалай и Енанджаун (на 230 км на юг по течението на река Иравади).

Докато се развива британската офанзива на централния фронт, операциите в другите два района – Аракан и Северна Бирма, са доведени до успешен завършек.

Целта 15-и корпус на генерал Кристисън е веднага след спирането на мусонните дъждове да освободи Аракан, да превземе остров Акяб заради военновъздушните му бази, а след това да освободи войски за главната офанзива. За тази задача Кристисън има 3 силни дивизии срещу 2 слаби дивизии на т.нар 28-а армия на генерал Сакураи. Настъплението на британците започва на 11 декември. На 23 декември те превземат бързо Донбайк в края на полуострова, а седмица по-късно – Ратедаун на източния бряг на река Маю.

През това време третата дивизия на Кристисън прочиства намиращата се във вътрешността долина Каладан. Липсата на съпротива се дължи на това, че японците са започнали да се изтеглят от Аракан, което става причина за уско-ряване на плановете за завземане на Акяб. Когато на 4 януари влизат в него, британците установяват, че градът е изоставен.

Нуждата от още военновъздушни бази кара Кристисън да планира превзе-мането на остров Рамри, който се намира на 120 км по на юг. Това е постигнато лесно на 21 януари, тъй като главната грижа на японците вече е да задържат проходите през планините към долното течение на река Иравади и да попречат на британците да проникнат в Централна Бирма. Всъщност заслуга имат най-вече малките японски части, които успяват да задържат проходите и подстъпите към тях до края на април и така дават възможност на оредялата армия на Сакураи да се измъкне от Аракан. В упоритата им съпротива те са подпомогнати от обстоятелството, че корпусът на Кристисън е ангажиран повече с подготовката на

операция „Дракула“, заради която е оттеглена голяма част от неговите сили.

В самия Китай през 1944 г. кампанията започва зле за силите на Чан Кайши, което води до преразглеждане на решенията на конференцията „Трайдънт“ да се даде приоритет на доставките по въздуха. Сега ударението се поставя повече върху укрепването на китайските армии, отколкото на американските стратегически военновъздушни сили в Китай. Дори в западната провинция Юнан една-единствена японска дивизия спира настъплението на 12 китайски дивизии, въпреки че съотношението на силите е 7 : 1 в полза на китайците. На северния фронт в Бирма през пролетта силите на Стилвел, които се състоят главно от китайци, имат съвсем слаб успех срещу трите слаби дивизии на 33-та армия, командвана от генерал Хонда, в усилията си да настъпят през Мичина срещу северния фланг на Бирманския път за Китай. През есента настъпва обаче подобрение, след като изтощените чиндита са заменени от 36-а индийско-британска дивизия, и то след като повечето китайски дивизии са изтеглени, за да посрещнат японската офанзива в Китай. Положението се подобрява още повече след замяната на Стилвел с Видимейър, а командването на северната военна зона е поверено на друг американски командир – генерал Султан.

През декември войските на Султан без помощта на останалите в района 2 китайски дивизии бележат бърз напредък и слабите дивизии на генерал Хонда са принудени да отстъпят на югозапад към Мандалай. До средата на януари тази отсечка от Бирманския път към Китай е освободена. До април целият път от Мандалай до Китай е отворен отново.

До средата на ноември 1944 г. 33-ти корпус на Стопфърд установява пред-мостие на река Чиндуин, а след това 4-ти корпус на Месърви настъпва на изток в равнината между Шуебо и Мандалай, като същевременно установява връзка с 36-а дивизия на Фестинг при Банмау, северозападно от Индо. През това време тази дивизия вече е успяла да напредне на юг по течението на река Иравади до Индо и Ката. Липсата на съпротива показва, че японците се изтеглят от равнината Шуебо, което слага край на надеждите на генерал Слим да ги обкръжи и разбие на по-открит терен, като използва превъзходството си в танкове, артилерия и самолети. Очевидно сега японците отстъпват на позиции по течението на Иравади близо до Мандалай. Това принуждава Слим да промени плана си. Докато 33-ти корпус под командването на генерал Стопфърд продължава да настъпва към Мандалай от север, за да може да установи предмостия на река Иравади, 4-ти корпус трябва да напредне

южно от Калемьо по посока на долината Миита колкото може по-незабелязано, а след това от Ганго да се придвижи на югоизток, за да установи предимство в долното течение на Иравади близо до Пакоку, за да издигне стратегическа бариера близо до Мейтхила в тила на японските сили, отбраняващи Мандалай. Така трябва да бъдат блокирани пътят им за отстъпление на юг, както и снабдяването им от Рангун. Цялата тази операция в централния фронт зависи от решаването на логистичните проблеми, особено на доставките по въздуха. До началото на 1945 г., докато 4-ти корпус се готви за обходна маневра по фланга, 33-ти корпус на Стопфърд продължава да напредва на юг към Мандалай. До 10 януари е превзет Шубо, до 22 януари – Моунюа (на река Чиндуин), а друга дивизия успява да установи предимствата на брега на река Иравади на 80 – 110 км от Мандалай. С изключение на едно подразделение точно срещу Мандалай, всички останали японски части се намират на източния бряг на Иравади. Новият план на генерал Слим се осъществява почти безупречно. Сигнал за началото на цялата операция е превземането на Канхла, близо до Пакоку, на 10 февруари от частите под командването на Месърви. На 14 февруари неговата водеща дивизия установява предимство близо до Няуну, южно от Пакоку, където отредите на индийските националисти, които отбраняват този сектор, са разбити с лекота. След това авангардът му под командването на генерал Кауън, състоящ се от 17-а моторизирана дивизия и една танкова бригада, преминава реката и на 24 февруари превзема Таунда. Тъй като продължава да получава достатъчно доставки от въздуха, той успява след двудневни сражения да превземе на 3 март и Мейтхила. След това генерал Кауън прави всичко възможно да продължи да държи инициативата в свои ръце и да разстройва отбраната на японците с атаки в различни направления, извършвани от малки, подпомагани от танкове пехотни подразделения.

Японците изпадат в много тежко положение, силно притиснати при Мандалай и с прекъснати комуникации в тила. Освен това войските им са значително по-малобройни и не могат да разчитат на подкрепа от въздуха. Въпреки това те оказват яростна съпротива и успяват да отблъснат неколkokратните атаки срещу основната им крепост в Мандалай – форт Дюферин, и предприемат контраатака в района на Мейтхила, за да освободят комуникациите си. От юг напредват 2 дивизии, а трета се е придвижила бързо от Мандалай. Всички те са прехвърлени към 33-та армия на генерал Хонда, която се е изтеглила от северния фронт и Бирманския път към Китай. В средата на мартбитката е в критична фаза, но към края на месеца японската контраофанзива е отблъсната и

прекратена.

Междувременно на 20 февруари Стопфърд успява най-накрая на превземе форт Дуферин и Мандалай. Давайки си сметка за безнадеждността на положението, японската 15-а армия се отказва от опитите да задържи Мандалай и отстъпва на юг. Сега централната част на Бирма е в ръцете на британците и пътят към Рангун е отворен. През тези седмици двата британски корпуса дават в сраженията около 10 000 убити, но японските загуби са много по-големи и вероятно се равняват на една трета от вече и бездруго оределите им в района войски. Възможностите им за по-нататъшна съпротива стават още по-малки поради загубата на голямо количество бойна техника при отстъплението им на изток към хълмовете Шан по дълъг обходен път.

Докато пътят на британците към Рангун е открит, градът трябва да бъде достигнат максимално бързо, тъй като приближават мусоните, а и в началото на юни американските транспортни самолети трябва да бъдат изтеглени от Бирма и изпратени да помагат в Китай. Рангун е на повече от 500 км от Мейтхила и цялата снабдителна система на 14-а армия на генерал Слим, която и бездруго се е разпростряла на голямо разстояние, има опасност да бъде нарушена, ако преди това не бъде завзето някое пристанище в Южна Бирма, с което да се компенсира загубата на американските транспортни самолети и да се осигури снабдяване по море. Затова на 3 април Маунтбатън решава в началото на май да се пристъпи към изпълнението на операция „Дракула“ като предохранителна мярка, в случай че армията на генерал Слим не стигне навреме до Рангун. Тя трябва да бъде изпълнена от една дивизия на корпуса на Кристисън, подпомогната от полк средни танкове и парашутен батальон от гурки.

Плановете на Слим да разшири настъплението южно от Мандалай и Мейтхила са 4-ти корпус на Месърви да настъпи по протежение на главното шосе и жп линията, а през това време 33-ти корпус на Стопфърд да напредне по двата бряга на река Иравади, тъй като снабдяването му зависи от вътрешния воден транспорт, докато снабдяването на Месърви продължава да се осъществява от въздуха.

Японците се надяват да задържат позициите си на река Иравади с помощта на частите на пристигналата от Аракан 28-а армия, които заедно с останките от другите им 2 армии да спрат настъплението на Месърви. Но се оказва, че тези надежди са напразни, тъй като останките от другите 2 армии не са в състояние да се сражават. Междувременно 5-а дивизия, която първоначално е в резерв на армията на Слим, си пробива път и на 14 април превзема Яметин, на близо 65 км южно от Мейтхила.

На 3 май 33-ти корпус на Стопфърд също започва настъпление по бреговете на Иравади. Авангардът на Месървислед твърде бавен старт започва да напредва по-бързо по главното шосе и на 22 април стига Тоунго, където продължава да тормози предните останки на японската 15-а армия, които отстъпват през планината Шан. През това време 160 км по-назад се намират други остатъци от японските армии. Седмица по-късно авангардът на Месърви стига Кадок, на 150 км от Тоунго и само на 110 от Рангун. Там той среща по-решителна съпротива, тъй като японците се опитват да запазят отворен пътя си на изток през Тайланд. След няколко дни съпротивата им е сломена, но макар и кратко, това спиране лишава хората на Месърви от честта да освободят Рангун.

На 1 май с парашутен десант в устието на река Рангун и с амфибийни десанти по двата ѝ бряга започва изпълнението на операция „Дракула“. Като чуват, че японците вече напускат Рангун, тези части се качват отново на десантните съдове и се придвижват нагоре по течението на реката, влизайки в града на следващия ден. Рано сутринта на 6 май те се срещат с предните колони на частите на Месърви, които настъпват от Кадок и Пегу. Освобождаването на Бирма е напълно завършено.

Липсата на съпротива през последните етапи на кампанията се дължи главно на това, че японците са изтеглили почти всичките си военно-въздушни и воен-номорски сили, за да посрещнат по-голямата заплаха от американското настъпление в Тихия океан. Срещу над 800 съюзнически бойни самолета (650 бомбардировача и 177 изстребителя) те могат да изпратят само 50, и то по-тари модели. В още по-голяма степен успехът на британското настъпление се дължи на доставките от американските транспортни самолети.

ТРИЙСЕТ И ПЕТА ГЛАВА

Контраофанзивата на Хитлер в Ардените

На 15 декември 1944 г. Монтгомъри пише писмо на Айзенхауер, в което го уведомява, че би искал да прекара Коледа у дома, преди да започне следващата голяма офанзива в долината на Рейн. В писмото той прилага сметка за изплащане на 5 лири стерлинги заради баса, на който Айзенхауер се е хванал преди година, че войната ще свърши до Коледа на 1944 г. Това напомняне не е много тактично, тъй като само две седмици преди това в едно писмо, от което „вратът на Айк почервения“, той остро критикува стратегията на Айзенхауер и неуспеха му да приключи

с германците и дори стига дотам, че му предлага да отстъпи командването.

Показвайки похвално търпение, Айзенхауер предпочита да приеме второто писмо на Монтгомъри като шега, отколкото като заяждане. В отговора си на 16 декември той пише: „Все още имам девет дни и макар да изглежда почти сигурно, че ще спечелите 5 лири за Коледа, няма да ги получите преди този ден“.

Нито Айзенхауер, нито Монтгомъри, нито дори по-низшите командири предполагат, че е възможно противникът да попречи на плановете за настъпление им. В най-новата оценка за положението, изпратена този ден до войниците на неговата 21-ва армейска групировка, Монтгомъри заявява: „В момента противникът води отбранителни боеве по всички фронтове, положението му е такова, че не може да предприеме настъпателни действия“. Командващият американските войски от 12-а армейска групировка генерал Брадли е на същото мнение.

Но същата сутрин на 16 декември врагът започва голямо контра-настъпление, което обръква плановете на съюзническите командири. Ударът е нанесен срещу фронта на 1-ва американска армия в Ардените – хълмиста, покрита с гори област, в която войските са намалени значително, за да се струпат максимални сили в по-равните места за нахлуване в Германия. Тъй като смятат Ардените за неподходящо място, откъдето да атакуват, съюзници не гледат на него като на възможен фронт, от който противникът да премине в контраатака. Преди четири години обаче точно там германците решават да започнат своя блицкриг, който пробива фронта на съюзниците през 1940 г. и става причина за разгрома на Запада. Много странно е, че съюзническите командири проявяват такова късогледство за варианта Хитлер да се опита да повтори изненадващите си действия в същия сектор.

Новината за атаката стига твърде бавно до по-висшето командване в тила, а то от своя страна не оценява навреме заплахата. Късно следобед новината пристига в щаба на Айзенхауер във Версай, където с Брадли обсъждат следващите стъпки на американската офанзива. Брадли откровено признава, че според него германската контраатака има за цел да осуети неговото настъпление, но показателно е, че до вечерта на следващия ден, 17 декември, двете дивизии, които той държи като резерви на разположение на щаба на Върховното командване, не са вдигнати под тревога и не са изпратени на мястото на действията.

През това време в оределия американски фронт в Ардените, където 4 дивизии (от 8-и корпус на генерал Мидълтън) отговарят за защитата

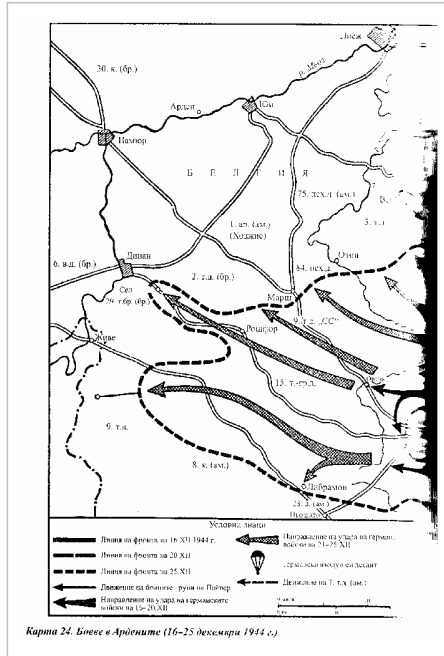
на една отсечка от 130 км от фронтвата линия, е извършен широк пробив от 20 германски дивизии, 7 от които са бронетанкови, с близо 1000 танка и бронирани самоходни оръдия. Връщайки се в щаба на тактическото командване в Люк-сембург, Бадли заварва своя объркан началник-щаб замислен над картата и възкликва: „Къде, по дяволите, този кучи син събра тези сили?“

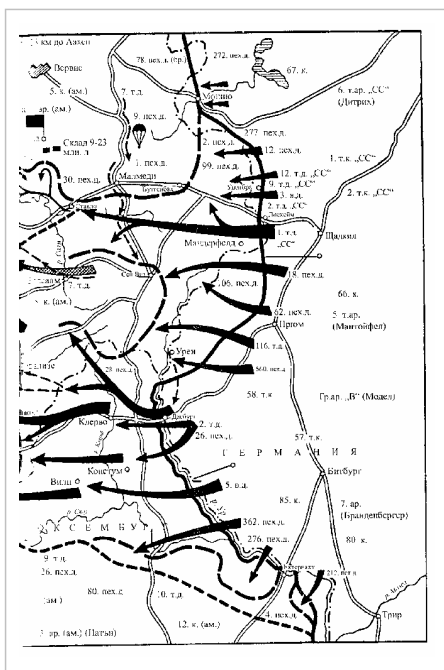
Положението е по-лошо, отколкото си представя щабът му. Танковите шурмови колони вече са проникнали на 30 км и една от тях е стигнала до Стаvlo. До този момент командващият 1-ва американска армия Ходжис също не е обърнал достатъчно внимание на германското контранастъпление и отначало настоява да продължи да настъпва със своите части към река Рур⁷⁷ по на север. Едва на 18 декември сутринта той си дава сметка за сериозността на заплахата, след като установява, че германците са преминали през Стаvlo и са близо до щаба му в Спа, който бързо е изтеглен в по-безопасен район.

Забавянето на по-висшето командване при оценката на ситуацията се дължи отчасти на това, че информацията стига до него твърде бавно. До голяма степен причина за това е тайното проникване на германски командоси през пробития фронт, които прекъсват много от телефонните кабели, свързващи фронта с вътрешността, което води до още по-голямо объркване. Но то не оправдава късогледството на Върховното командване за възможен германски контраудар в Ардените. Още от октомври съюзническото разузнаване знае, че танковите дивизии са изтеглени от фронтвата линия, за да бъдат преоборудвани за нови действия, и че част от тях са включени в нова 6-а танкова армия на СС. До началото на декември пристигат сведения, че щабът на 5-а танкова армия, след като е изведен от сектора при Рур западно от Кьолн, е прехвърлен на юг към Кобленц. Освен това са забелязани танкови формации, които се придвижват към Ардените, както и новосформирани пехотни дивизии, които се приближават до фронтвата линия в този район. На 12 и 13 декември пристигат сведения, че 2 от прочутите „блиц“ дивизии – „Гросдойчланд“ („Велика Германия“) и 116-а танкова, са пристигнали в този „спокоен“ сектор, а на 14 декември по река Ур, по чийто бряг върви южната половина на американския фронт в Ардените, се придвижват съоръжения за понтонни мостове. Още на 4 декември един пленен в този сектор германски войник разкрива, че там се готви голяма атака. Дадените от него сведения са по-твърдени от много други, взети в плен

77. Става дума за река Рур, която се намира в Нидерландия – бел. ред.

през следващите дни войници, които също твърдят, че настъплението трябва да започне през седмицата преди Коледа.

Защо на тези зачестили сведения не е било обърнато достатъчно внимание? Началникът на разузнаването на 1-ва армия не е в много добри отношения с шефа на оперативния отдел, нито с началника на разузнаването на армейската групировка и е смятан за паникьор, склонен да преувеличава опасността. Освен това дори той не си прави ясни заключения от събраните факти. Същевременно в непосредствено заплашения 8-и корпус стигат до погрешното заключение, че раз местванията на дивизиите пред техния фронт се дължат само на желанието на противника да даде възможност на новосформираните части да се запознаят с условията на предната фронтова линия, след което ще бъдат използвани другаде.

Освен липсата на ясни сведения от разузнаването за мащабите на подготвяното контранастъпление погрешните заключения на съюзническото Върховно командване се дължат и на още четири фактора. Американците са в на-стъпление толкова дълго време, че почти не могат да си представят против-никът да поеме инициативата. Те са толкова обсебени от военния принцип „нападението е най-добрата отбрана“, че

стават опасно убедени в неспособността на противника да отвърне с ефикасен контраудар, докато тяхното на-стъпление продължава. Освен това смятат, че дори ако направи опит за кон-траудар, той ще бъде насочен пряко срещу настъплението им към Кьолен и индустриалните центрове на Рур. В подкрепа на тези предположения за про-тивниковите намерения е фактът, че Хитлер е назначил отново за главноко-мандващ германските сили на Запад ветерана фелдмаршал Рундщет, който вече е на 70 години.

Американците грешат във всичките си предположения и особено в последното, тъй като Рундщет няма отношение към контраатаката освен в най-общи линии, въпреки че съюзниците я наричат „офанзивата на Рундщет“. Това никак не му се нрави както тогава, така и по-късно, защото той не само не е съгласен с тази контраофанзива, но и сваля отговорността от себе си, оставяйки подчинените си да я реализират, както намерят за добре, а щабът му действа само като пощенска станция, за да препредава заповедите на Хитлер, Идеята, решението и стратегическият план са изцяло на Хитлер. Това е блестяща концепция, която е можела да постигне блестящ успех, ако той все още е разполагал с достатъчно ресурси, както и с войски, за да ѝ даде дос-татъчни възможности за постигане на целите. Сензационният първоначален успех се дължи отчасти на новата тактика, разработена от младия, 47-годишен генерал Хасо фон Мантойфел, когото Хитлер съвсем неотдавна е повишил от командир на дивизия в командващ армия, но така също и на парализиращия ефект от полуизпълненото хрумване на Хитлер, целящо да открие пътя за победа над милионните съюзнически армии чрез дръзко използване на не-колкостотин души. За изпълнението ѝ той ангажира друго свое откритие – 36-годишния Ото Скорцени, когото година преди това изпраща да организира атака с планери за освобождаване на Мусолини от затвор в планината.

Най-новото хрумване на Хитлер получава кодовото название операция „Грайф“ – германската дума за митичното същество грифон. Названието ѝ е подбрано сполучливо заради максималния ефект, който трябва да предизвика една гигантска акция за заблуда на противника, организирана зад предната линия на съюзниците.

Планирането ѝ на два етапа е модерна версия на стратегията на троянския кон, описана от Омир. В първия етап една рота английски говорещи командоси, облечени в американски бойни куртки върху германските униформи и пътуващи с американски джипове, трябва на малки групи да избързат напред веднага след пробива на фронта, да прекъснат

телефонните кабели, да обърнат пътните знаци, за да заблудят резервите на защитниците, да окачат червени ленти, които да указват, че пътищата са минирани, и да предизвикат хаос по всевъзможен начин. През втория етап една цяла танкова бригада в американски униформи трябва да премине през постовете на Мъоз и да ги завземе.

Този втори етап така и не е изпълнен, защото щабът на армейската групировка доставя незначителна част от нужното количество американски танкове и камиони и недостигащите бройки трябва да бъдат попълнени от дегизирани германски машини. Тази твърде прозрачна маскировка изисква прекалено голяма предпазливост, а в северния сектор, където е подготвена бригадата, не е извършен голям пробив, така че настъплението ѝ е отложено и по-късно окончателно изоставено.

Първата фаза постига обаче изумителен успех, който дори надхвърля очакванията. В американския тил проникват близо 40 джипа и пристъпват към объркване противника действия. С изключение на осем, всички се завръщат невредими. Малкото, които попадат в американски ръце, предизвикват огромяна вреда, тъй като веднага създават впечатлението, че зад американската фронтова линия има много такива действащи саботажни групи. Една от последиците е огромно задръстване на движението поради издирването им и стотици американски войници, които не успяват да се легитимират задоволително, са арестувани. Брадли разказва: „...половин милион войници си играеха на котка и мишка всеки път, когато се срещнеха на пътя. Нито рангът, нито документите, нито протестите спестяваха на пътуващия подробните разпити на всяко кръстовище, през което трябваше да премине. Предпазливи войници на три пъти ми нареждаха да доказвам самоличността си. Първия път казах, че столицата на щата Илиной е Спрингфийлд, а разпитващият ме твърдеше, че е Чикаго, втория път трябваше да посоча къде стои защитникът между центъра и линията на съприкосновението в ръгбито, а третия-кой е поредният съпруг на блондинката Бети Грейбъл. На този въпрос се запънах, но часовоят ме пусна доволен, че ме е унизил“.

В още по-трудно положение изпадат британските офицери за свързка и щабни офицери, посетили фронтовата линия, които не знаят правилните отговори на такива коварни въпроси.

След това на 19 декември при разпит един от заловените заявява, че някои от германските групи имали за задача да убият Айзенхауер и други висши командири. Това обаче е неоснователен слух, който се предавал в тренировъчния лагер сред участниците в акцията, преди да им бъде разяснена конкретната задача. Когато стига обаче до съюзническото

командване, той предизвиква паника в службата за сигурност, която разпростира парализираща мрежа от предохранителни мерки чак до Париж и те са в сила цели десет дни.

В дневника си на 23 декември военноморският адютант на Айзенхауер капитан Бъчър е записал следното: „Отидох във Версай и днес се видях с Айк. Той е затворник на нашата полиция за сигурност и е много ядосан, но безпомощен от ограниченията в свободата на придвижване. Около сградата е пълно с различни стражи, някои с картечници, и той трябва да пътува до щаба и обратно, предвождан понякога от джип, пълен с въоръжена охрана“.

За щастие германците също си патят тежко от самоналожените трудности и от прекалените усилия, хвърлени за осъществяване на изключително амбициозните цели на Хитлер.

Те са резюмирани накратко от Мантойфел: „Планът за офанзивата в Ардените беше изготвен изцяло от щаба на Хитлер и ни беше изпратен като окончателна заповед на фюрера. Беше поставена целта да се постигне решителна победа на Запад с хвърлянето на 2 танкови армии в боя – 6-а, командвана от Дитрих, и 5-а от мен. 6-а трябваше да нанесе удар на северозапад през река Мьоз между Лиеж и Юи и да се насочи към Антверпън. На нея беше поверена главната роля и към нея бяха придадени главните сили. Моята армия трябваше да напредне по един по-обиколен път, да премине Мьоз между Намюр и Динан и напредвайки към Брюксел, да осигурява фланга... Целта на цялатаофанзива беше да бъде отрязан пътят на британската армия към нейните снабдителни бази и да бъде принудена да напусне континента“⁷⁸.

Хитлер смята, че ако успее да предизвика този втори Дюнкерк, британците направо ще отпаднат от войната и той ще може да си поеме дъх, да задържи руснаците и на Източния фронт да настъпи затишие.

Планът е представен на Рундшет и на прекия командващ армейската гру-пировка фелдмаршал Модел в края на октомври. Описвайки реакцията си, Рундшет разказва: „Бях стъписан. Хитлер не се беше консултирал с мен за възможностите му. За мен беше очевидно, че наличните сили са много по-малки за такъв изключително амбициозен план. Модел беше на същото мнение като мен. Всъщност никой военен

78. Скоро след като войната свърши, имах възможност да разпитвам известен брой видни германски командири и да обсъждам с тях в подробности някои операции пред картата. Там, където ми се е струвало подходящо, съм използвал пасажи от разказите им, след като съм ги сверявал с появили се по-късно доказателства – Liddell Hart: *The Other Side of the Hill*. p. 446–447.

не би повярвал, че целта да се достигне Антверпън е наистина целесъобразна. Но вече знаех, че е безполезно да протестирам пред Хитлер относно възможностите за каквото и да било. След консултации с Модел и Мантойфел разбрах, че единствената надежда да отклоня Хитлер от тази фантастична цел е да направя алтернативно предложение, което би му харесало и е по-реално. Предложението ми беше за една ограничена офанзива с цел да се откъсне от съюзниците районът около Аахен“.

Хитлер отхвърля обаче плана като твърде скромнен и настоява на първоначалния вариант. Подготовката се извършва максимално незабелязано. Мантойфел разказва: „Всички дивизии от моята 5-а танкова армия бяха разпръснати на широк периметър между Трир и Крефелд, за да не могат шпионите и местното население да разберат намеренията ни. На войниците бе казано, че се готвим да посрещнем предстоящото съюзническо настъпление към Кьолн. Само ограничен брой щабни офицери бяха осведомени за истинския план“.

6-а танкова армия е събрана още по-назад в района между ХанOVER и Везер. Дивизиите ѝ са оттеглени от предните позиции, за да бъдат прегрупирани. Любопитното е, че Сеп Дитрих не е бил уведомен за задачата, с която ще бъде натоварен, нито е участвал в консултациите за плана, който ще трябва да изпълнява. Той му е разяснен непосредствено преди неговото начало. По-вечето от дивизионните командири са уведомени едва няколко дни преди започването на настъплението. 5-а танкова армия се придвижва до изходните позиции три нощи преди атаката.

Това стратегическо прикритие спомага да се подсили изненадата, но за изключителната вътрешна сигурност се плаща тежка цена, особено в случая с 6-а армия. Командирите, които са уведомени толкова късно, имат съвсем малко време да се запознаят с проблема, да разузнаят околността и да извършат приготовления. В резултат много неща са недогледани и когато атаката започва, възникват многобройни спънки. Хитлер е подготвил плана в детайли в своя щаб заедно с Йодл и, изглежда, смята, че това е достатъчно за изпълнението му. Той не обръща внимание на местните условия или на отделилите проблеми на изпълнителите. Фюрерът гледа оптимистично и на нуждите, които имат войските, ангажирани в операцията.

Рундщет пише: „Нямаше нито достатъчно подкрепления, нито достатъчно запаси от муниции и въпреки че броят на участващите дивизии беше голям, танковата им мощ беше слаба. До голяма степен това беше сила повече на хартия“.

Най-голям проблем е недостигът на гориво. Мантойфел разказва:

„Йодл ни увери, че ще има достатъчно бензин да разгърнем пълната си мощ през цялото настъпление. Тази увереност се оказа напълно погрешна. Част от бедата се състоеше в това, че в щаба на Върховното командване са правили математически изчисления, използвайки за база количеството петрол, нужно на една дивизия да измине 100 км. Опитът от Русия ме беше научил, че в бойни условия това количество трябва да се удвоява. Йодл не разбираше това. Имайки предвид допълнителните трудности, които щяха да се появят в сраженията през зимата при такъв труден терен, какъвто са Ардените, казах на Хитлер, че стандартните норми за разход на бензин трябва да бъдат увеличени пет пъти. Но когато офанзивата започна, тези стандартни норми бяха увеличени само един път и половина. По-лошото беше, че голяма част от запасите бяха държани прекалено далеч назад в големи колони камиони на източния бряг на Рейн. След като мъглата се вдигна и съюзническите ВВС влязоха в действие, придвижването им бе силно затруднено“.

Нямайки представа за тези важни слабости, войниците продължават да имат забележително доверие в Хитлер и уверенията му за победа. Рундщет заявява: „В началото бойният дух на войниците, участващи в операцията, беше изумително висок. Те наистина вярваха, че победата е възможна, за разлика от висшите командири, които бяха запознати с фактите“.

След като Хитлер отхвърля неговия „по-малък“ план, Рундщет отстъпва в сянка, оставяйки Модел и Мантойфел, които имат много по-големи възможности да влияят на Хитлер и да се борят за технически промени в плана – единственото нещо, което фюрерът е склонен да обсъжда. Рундщет взема съвсем слабо участие в последното съвещание, състояло се на 12 декември в щаба му в Зигенберг, близо до Бад Наухайм. Съвещанието се ръководи от Хитлер.

Що се отнася до техническите промени и тактическите подобрения, те са описани подробно в показанията на Мантойфел, които съвпадат със събраните по-късно сведения от документални и други източници. „Когато видях заповедите на Хитлер за офанзивата, бях изненадан, че в тях са посочени методът и точното разписание на атаката. Артилерията трябваше да открие огън в 7,30 часа сутринта, а атаката на пехотата да започне в 11,00 часа. В периода между тези часове Луфтвафе трябваше да бомбардира щабове и комуникации. Бронетанковите дивизии не трябваше да нападат, преди пехотата да извърши пробив, Артилерията беше разположена по целия фронт на настъплението.“

Това ми се стори глупаво в няколко аспекта, затова веднага

подготвих друг метод и го обясних на Модел. Той го прие, обаче саркастично отбеляза: «По-добре ще е да убедиш фюрера». Аз отговорих: «Добре, ако дойдете с мен». Така на 2 декември двамата отидохме на среща с Хитлер в Берлин.

Започнах с думите: «Никой не знае какво ще бъде времето в деня на атаката. Сигурен ли сте, че Луфтвафе ще може да изпълни своята част при превъзходството на съюзниците във въздуха?» Напомних на Хитлер за два случая преди това във Вогеци, когато се беше оказало съвсем невъзможно за бронетанковите дивизии да се придвижват през деня. После продължих: «Всичко, което нашата артилерия ще успее да направи в 7,30 часа, е само да събуди американците, а след това те ще имат три часа и половина да организират контрамерки, преди да започнем атаката». Изтъкнах също, че по-голямата част от германската пехота не е толкова добра, колкото преди, и че едва ли ще е способна да извърши такъв дълбок пробив, какъвто се иска от нея, особено на този труден терен. Американската отбрана се състоеше от верига предни отбранителни постове, а основната им отбранителна линия беше доста далеч назад и щеше да бъде трудна за пробиване.

Предложих на Хитлер известни промени. Първата беше атаката да започне в 5,30 часа под прикритието на тъмнината. Разбира се, това щеше да ограничи целите на артилерията, но щеше да даде възможност тя да съсредоточи огъня си върху някои основни цели, като батареи, складове за муниции и щабове, чието местонахождение се знаеше със сигурност.

На второ място предложих да се сформира по един «шурмови батальон» от всяка пехотна дивизия, съставен от по-опитни офицери и войници. (Лично подбрах офицерите.) Тези «шурмови батальони» трябваше да настъпят в тъмнината в 5,30 часа без прикритието на артилерийски огън и да проникнат между американските предни отбранителни постове. Трябваше, ако е възможно, да избягват да влизат в бой, докато проникнат по-дълбоко.

Прожекторите, които щяха да бъдат осигурени от танковите части, трябваше да осветяват пътя на напредващите шурмови батальони с лъчи, насочени към облаците, които да отразяват светлината надолу. Бях много впечатлен от този вид демонстрации, който бях виждал преди, и си давах сметка, че те ще бъдат от изключителна важност за бързото проникване преди настъпването на деня.

След като представих алтернативните си предложения на Хитлер, заявих, че по друг начин офанзивата няма да може да има шансове за

успех. Изрично подчертах: «В 16,00 часа следобед ще бъде тъмно. Така че ще имате само пет часа след началото на атаката, ако тя започне в 11,00 часа, през които трябва да бъде извършен пробив. Доста съмнително е, че ще успеете да го направите за това време. Ако приемете идеята ми, ще спечелите още пет часа и половина за целта. След това, когато се стъмни, мога да пусна в действие танковете. Те ще напреднат през нощта, задминавайки нашата пехота, и до разсъмване на следващия ден тя ще може да започне атака срещу основните позиции на противника при разчистени подстъпи към тях».

Според Мантойфел Хитлер приема тези предложение, без да възразява. Това е достатъчно. Изглежда, той е склонен да се вслушва в предложенията, направени от няколкото генерали, на които има доверие – другият е Модел, но инстинктивно се отнася с недоверие към по-старите генерали. От друга страна, отношението към собствения му щаб е повлияно от разбирането, че тези хора нямат опит в бойни условия.

Но това, което тактическите промени правят за успеха на офанзивата, е значително ограничено от намалената численост на войските, участващи в нея. Скоро до преките командири достигат разочароващите новини, че поради застрашителния натиск на руските атаки от Изток част от обещаните им сили няма да бъдат на разположение.

Резултатът от това е, че при тези обстоятелства атаката от две посоки на командваната от Блументрит 15-а армия срещу Маастрихт трябва да отпадне, което дава свобода на съюзниците да докарат резерви от север. Освен това 7-а армия, която трябва да настъпи, за да осигури прикритие по фланга на южното крило на офанзивата, е оставена само с няколко дивизии, но с нито една танкова.

Що се отнася до планирането, в това описание на офанзивата в Ардените трябва да се подчертаят няколко основни момента. Първият е значението на облачното време в германското планиране. Германските военачалници добре си дават сметка, че ако се наложи, съюзниците могат да хвърлят в боя над 5000 бомбардировача, докато Гьоринг може да обещае като подкрепа от въздуха само 1000 самолета от различни видове. Самият Хитлер, който вече се отнася с подозрение към обещанията на Луфтвафе, ги намалява на 800–900, когато представя плана си на Рундщет. Впоследствие това число се запазва само един ден, и то когато битката на земята вече е решена.

Вторият фактор е, че след заговора от юли никой германски генерал не се противопоставя и не би се противопоставил категорично на плановете на Хитлер, колкото и глупави да са те. Те могат най-много да

го убедят да се съгласи с технически и тактически промени, а и тук той е склонен да приеме само предложения от тези генерали, на които има специално доверие.

Други важни фактори са намаляването на първоначално обещаните сили, ролята, предложена на действащите по фланговете армии, резултатът от аме-риканските атаки през ноември около Аахен, които ангажират някои дивизии, първоначално определени да участват в германската контраофанзива. отлагането ѝ от ноември за декември, когато условията са по-малко подходящи, и множеството негативни разлики между блицкрига от 1940 и този от 1944 г.

Много неща зависят от бързия напредък на 6-а СС танкова армия на Дитрих, която е най-близо до Мьоз в основния сектор. Много важни за отваряне на път пред настъпващите войски тук биха били парашутните части, обаче в по-голямата си част те се използват за отбранителни сражения на земята. Събрани са едва 1000 парашутисти, и то само седмица преди офанзивата, с които е сформиран един батальон под командването на полковник Фон дер Хайте. Когато се свързва с командването на Луфтвафе, полковникът установява, че половината от екипажите на самолетите, които са придадени към него, нямат опит в парашутни операции, нито разполагат с необходимото снаряжение.

В крайна сметка задачата, възложена на парашутистите, е не да завземат едно от трудните за преминаване дефилета преди настъплението на танковете, а да се спуснат на хълма Риджи близо до кръстовището Малмеди-Ойпен-Вервие и да блокират фланга, за да забавят прехвърлянето на съюзнически подкрепления от север. Вечерта преди атаката обещаният транспорт обаче не пристига, за да откара ротите до летищата, и десантът е отложен за следващата нощ, когато сухопътната атака вече е започнала. След това само една трета от самолетите успява да достигне определената за десанта зона и тъй като Фон дер Хайте успява да събере едва 200 души, той не е в състояние да завземе кръстовището и да го блокира. В продължение на няколко дни полковникът организира с малки шурмови групи внезапни атаки по пътищата, но след като не вижда признаци да пристигат силите на Дитрих, които да облекчат положението му, се опитва да си пробие път на изток, за да го посрещне, обаче по пътя попада в плен.

Дясното направление на настъплението на Дитрих е спряно още в самото начало от решителната съпротива на американците при Моншо. Лявото му направление успява да направи пробив и като подминава Малмеди, на 18 де-кември успява да установи предмостие на река

Амблев отвъд Ставло, след като изминава 50 км от стартовата си позиция. В това тясно дефиле германците обаче са спрени и след това притиснати от американска контраатака. Последвалите опити за продължаване на германското настъпление се оказват неуспешни поради увеличаването на американски войски с бързо изпратени на мястото на сражението резерви. Така атаката на 6-а танкова армия е провалена.

На фронта при Мантойфел началото на офанзивата е добро. Ето какво казва той: „Щурмовите ми батальони пробиха бързо американския фронт. В 16,00 часа танковете преминаха в настъпление и започнаха да си пробиват път в тъмнината с помощта на «изкуствена лунна светлина». Но след като се прехвърлиха през река Ур, трябваше да преминат през друго трудно дефиле при Клерво на река Клерф. Тези пречки, както и зимните условия ги забавиха. Пред лицето на настъпващите танкове съпротивата бързо се стопяваше, но в този ранен етап трудностите при придвижването помагаша и на най-слабата съпротива“.

На 18 декември германците стигат близо до Бастон, след като изминават почти 50 км, но на 19-и опитът им да завземат този важен шосеен възел е спрял. Двете резервни дивизии на Айзенхауер най-после получават заповед да се включат в сражението и на 18 декември тръгват бързо към фронтната линия. Но в този момент те се намират при Реймс, на 160 км по-нататък, а което е още по-лошо, дивизията, която трябва да бъде изпратена към Бастон (101-ва въздушнодесантна), поради грешка на щаба е насочена на север. Въпреки това поради голямото задръстване на движението и случайното запитване на един полицейски сержант тя се отклонява и по обиколен път на юг успява да при-стигне в Бастон в критичната сутрин на 19 декември. Така отбраната там е укрепена.

През следващите два дни неколкостранните германски атаки са отбити. Затова Мантойфел решава да подмине Бастон и да продължи да напредва към Мьоз. През това време съюзническите резерви пристигат от всички страни и стават много повече от включените в германската офанзива части. Два от корпусите на генерал Патън се отправят на север, за да помогнат на защитниците на Бастон, и предприемат контраатаки по пътищата за там. Въпреки че това контранастъпление временно е спряно, поради заплахата от него Мантойфел е принуден да отдели значителна част от своите войски, които му нужни за собственото му настъпление.

Дните, в които пред германското настъпление има перспектива, отминават. Завоят на Мантойфел към Мьоз хвърля в тревога съюзническото командване, но той е предприет твърде късно, за да може да постигне

нещо по-сериозно. Според плана Бастон е трябвало да бъде превзет на втория ден от началото на атаката, а германците успяват да стигнат до него едва на третия и го подминават чак на шестия. На 24 декември е извършен малък пробив на 7 км от Мьоз при Динан, но това е максималното, което може да се направи, и скоро американците запущват пробива.

[# Не изцяло от защитниците, тъй като, когато разговаряхме по-късно, командващият авангардната щурмова колона ми призна, че в този решителен момент флиртувал с една млада американска медицинска сестра, „руса и красива“, която така го била пленила, че не можел да мръдне от едно село, превзето от войниците му. Битките невинаги се решават така, както е посочено във военните ръководства.]

Важни пречки пред настъплението са калта и недостигът на гориво. Пак поради липса на гориво само половината от артилерията влиза в действие, Докато през първите дни мъгливото време помага на германското проникване, тъй като държи съюзническата авиация на земята, на 23 декември времето се прояснява, а малките сили на Луфтвафе не могат да предпазят сухопътните части от ужасните бомбардировки, на които ги подлагат съюзническите ВВС. Това още повече протака нещата. На всичко отгоре Хитлер рискува много, възлагайки главната роля на своето северно крило – 6-а танкова армия, в която преобладават любимите му СС части, – независимо че мястото е много тясно, а американските войски са повече и резервите им – по-близо.

През първата седмица офанзивата постига много по-малко, отколкото се е очаквало, а ускореният напредък в началото на втората седмица се оказва илюзорен, защото се изразява само в ио-дълбоко проникване между главните шосейни центрове, които американците сега здраво държат.

След тази обща картина на операциите желателно е да се спрем по-подробно на някои основни етапи на битката в различните сектори.

Три дивизии от 6-а танкова СС армия на Дитрих, на която е възложена главната роля на сравнително тесен фронт, трябва да извършат пробив от двете страни на Уденбрат, след което да завият на северозапад, за да оформят здрав фронт, насочен на север (с подкрепата на другите 2 пехотни дивизии). През това време 4 танкови дивизии трябва да преминат през мястото на пробива, две по две, и да настъпят светкавично към големия градски и комуникационен център Лиеж. Това са изцяло Вафен СС танкови дивизии – 1-ва, 12-а, 2-ра и 9-а, от които са съставени 1-ви и 2-ри СС танков корпус. Те разполагат с общо 500 танка,

включително 90 „Тигъра“ („Марк VI – Тигър“). Заслужава да се споме-не, че Дитрих изразява желание да извърши пробива с 2 от танковите си дивизии, но му е попречено от Модел, който смята, че секторът е прекалено труден за танкове за такава задача.

Този сектор се отбранява от 99-а американска пехотна дивизия – разположената най-южно дивизия на 5-и корпус, командван от генерал Джероу, и е широк около 30 км. Подобни сектори имат и дивизиите на 8-и корпус на Мидълтън, които са на юг от него. Това са прекалено широки фронтове за тези дивизии и това показва колко малко се е очаквало германците да атакуват там.

Артилерийската подготовка започва в 5,30 часа сутринта, но германската пехота в този сектор тръгва в атака едва в 7,00 часа на 16 декември. Отделните американски предни постове са превзети един по един, обаче много от тях оказват силна съпротива на превъзхождащия ги противник и нанасят тежки загуби на германците, забавяйки настъплението на бронетанковите им дивизии. Въпреки че през следващите два дни германските части успяват да напреднат на запад, силният отпор, оказан от американците в сектора Берг-Бутгенбах-Елзенборн, пречи на атакуващите да завладеят северната му част, както е планирано, и тя остава в американски ръце. Ден след ден защитниците трябва да отблъскват масираните германски атаки. Това е голям подвиг за американския 5-и корпус, командван от Ленард Джероу, който до този момент е участвал в американската офанзива в сектора около Аахен, обаче спешно е върнат и изпратен на юг. (Този неуспех подкопава доверието в СС частите и става причина за решението на Хитлер от 20 декември да прехвърли главната роля в офанзивата на 5-а танкова армия на Мантойфел.)

Армията на Мантойфел извършва бърз пробив при десния фланг, който е най-близо до армията на Дитрих. Този сектор при Шнее Айфел е широк малко над 30 км и се заема от новопристигналата 106-а американска дивизия заедно с 14-а бронекавалерийска група. Те защитават подстъпите към важния шосеен възел Сен Вит. Забележителното е, че атакуващите не разполагат с такива превъзхождащи противника сили, както на север. Те се състоят главно от двете пехотни дивизии на 66-и германски корпус и от една танкова бригада. До 17 декември те успяват да обкръжат 2 полка на 106-а дивизия и принуждават 7000, а по-вероятно 8000–9000 души да се предадат. Това се дължи на прилагането на новата тактика на Мантойфел. На неговия фронт шурмовите подразделения вече са проникнали зад американските позиции, преди противникът

да открие преграден артилерийски огън. Според присъдата на официалната американска история битката при Шнее Айфел „е най-сериозното поражение, което американските войски търпят на европейския театър на военните действия по време на операциите през 1944–1945 г.“.

В южния участък от фронта на Мантойфел основната атака е предприета вдясно от 58-и танков корпус на Крюгер, а отляво – от 47-и танков корпус на Лютвиц. След като преминава река Ур, 58-и корпус се насочва бързо към Уфализе с цел да завземе местата за преминаване на река Мьоз между Арде-ните и Намюр. След като преминава река Ур, 47-и корпус трябва да превземе основният шосеен възел Бастон, след което да продължи да настъпва, за да установи предмостия на брега на река Мьоз южно от Намюр.

Предните постове на американската 28-а дивизия известно време пречат на германците да преминат Ур, но не могат да ги спрат и втората нощ, на 17 декември, приближават както Уфализе, така и Бастон, а също и успоредния път между тези два шосейни възела, които са им необходими, за да разгърнат напълно силите си и да продължат да настъпват на запад.

В най-южния сектор състоящата се от 4 дивизии (3 пехотни и една парашутна) 7-а германска армия под командването на Бранденбергер има за задача да атакува и същевременно да прикрива настъплението на Мантойфел, като напредне през Ньошато към Мезиер. Всичките ѝ дивизии успяват да преминат Ур, а за три дни 5-а парашутна дивизия откъм вътрешния фланг продължава напред до Вилц, на около 20 км на запад. Дясното крило на 28-а американска дивизия обаче отстъпва бавно, оказвайки упорита съпротива, докато другите 2 дивизии на 8-и корпус на Мидълтън (9-а танкова и 4-та дивизия) спират настъпващите германски части, след като са изминали 5–6 км. На 19 декември става ясно, че южното крило на германската атака се е натъкнало на решителна съпротива и не може да продължи. Ясно е също, че американците скоро ще бъдат подсилени с 3-та армия на Патън, която се придвижва на север от Саар. В този ден 80-и германски корпус преминава в отбрана. Мантойфел се моли на съседната 7-а армия да бъде дадена една механизирани дивизия, за да може да се задържи на линията, на която се намира лявото му крило, обаче Хитлер му отказва. Този отказ може би се оказва фатален.

На северния фронт – на Дитрих – настъплението на танковите части започва едва на 17 декември, когато елитната 1-ва СС танкова дивизия се втурва напред, опитвайки се да извърши обходна маневра по фланга към Лиеж от юг, след като пътят ѝ вече е открит. Водещата

колона – бойната група на Пайпер, в която са повечето от 100-те танка на дивизията – настъпва почти необезпокоявана, за да установи предността за преминаване на река Мьоз при Юи. По пътя си тя придобива мрачна слава, избивайки с картечен огън няколко групи американски затворници, както и цивилни белгийци. (На процеса след войната Пайпер твърди, че това било направено по заповед на Хитлер с цел настъплението да продължи, съпроводено от „вълна на терор“. Но частта на Пайпер е единствената по целия фронт на офанзивата, която действа по този брутален начин.) Неговата бойна група спира през нощта в околностите на Стаvlo, все още на 67 км от Мьоз, въпреки че няма причина да не заеме важния мост там и намиращия се северно от него голям склад за гориво, в който има над 11,2 млн. литра бензин. В момента и двата обекта са слабо охранявани. Наблизо в Спа се намира и щабът на 1-ва американска армия. През нощта американските подкрепления стигат района и на следващия ден Пайпер е спрял от преграда горящ бензин, а по-късно на 5 км по-нататък при Троя Пон мостовите са взривени пред очите му. Тогава той се опитва да извърши обходна маневра през съседната долина, но е спрял и задържан при Стумон само на няколко километра по-нататък. Междувременно Пайпер научава и това, че се е откъснал доста далеч напред от останалите части на 6-а танкова дивизия.

На юг – на фронта на Мантойфел – се засилва натискът срещу основните шосейни възли Сен Вит и Бастон, чието превземане може да се окаже решаващо за успешното развитие на офанзивата. Първите атаки срещу Сен Вит са предприети на 17 декември, но само с малки сили. До следващия ден основната част от изпратената като подкрепление 7-а американска бронетанкова дивизия пристига на полесражението. На 18 декември околните села падат едно по едно, след като германският натиск се засилва. Този натиск не позволява да бъде оказана каквато и да било помощ на обкръжените 2 полка на 106-а дивизия. Освен това танковите колони извършват обходни маневри при Сен Вит от север и от юг, които трябва да бъдат отблъснати, а през това време една германска танкова бригада напредва, за да подсили атаката.

На 18 декември 47-и танков корпус на Лютвиц приближава с 2 танкови дивизии от две страни към Бастон. В помощ на защитата пристигат обаче подкрепления (една бойна група от 9-а американска бронетанкова дивизия и няколко инженерни батальона). Битката за всяко селце и задръстванията в транспорта от германска страна забавят атаката и дават на 101-ва въздушно-десантна дивизия от стратегическия резерв на

Айзенхауер време да стигне Бастон сутринта на 19 декември в много критичен момент. Ожесточената защита на Бастон, в която особено се отличават американските инженерни части, не позволява на германците да превземат града и танковите колони го заобикалят от двете страни. Те вече са извършили пробив северно от града оставяйки го да бъде превзет от 26-а гренадирска дивизия и една танкова група. Така на 20 декември Бастон е изолиран.

Айзенхауер и главните му помощници започват да си дават сметка, че в ход е германска широкомащабна офанзива, едва на 17 декември сутринта, а на 19 декември вече изобщо не се съмняват в това. Брадли нарежда 10-а бро-нетанкова дивизия да се насочи на север и потвърждава инициативата на гене-рал-лейтенант Уилям Симсън (командващ 9-а армия) 7-а бронетанкова дивизия да бъде изпратена на юг, за да последва 30-а дивизия. Така към застрашения район са придвижени над 60 000 войници, а в следващите осем дни натам са отклонени още 180 000 души.

30-а дивизия (командвана от генерал-майор Лиленд С. Хобс), която е изпратена да почива близо до Аахен, първоначално получава заповед да се при-движи към Ойпен, след това е отклонена към Малмеди и после изпратена по на запад, за да спре танковата бойна група на Пайпер. Част от Стаvlo е превзета с помощта на изстребител бомбардировачи и връзките на Пайпер с останалата част от 6-а танкова армия са прекъснати. Самият той изпитва отчайващ недостиг на гориво, а с пристигането на 82-ра въздушнодесантна дивизия и на други танкови подкрепления се променя съотношението на силите в полза на американците.

Междувременно основната част от двата СС танкови корпуса все още се намират много назад. Там няма достатъчно пътища, които да им позволят да се разгърнат и да напреднат на широк фронт с танковете и останалия транспорт. (Бойната група на Пайпер, която е обкръжена и е останала без гориво, на 24 декември започва да си пробива път назад пеш, като изоставя танковете и другите си транспортни средства.)

По на юг – на фронта на Мантойфел – части от 3-та американска и 7-а бронетанкова дивизия се придвижват, за да попречат на германското настъпление на запад от района на Сен Вит. Защитниците на този град са подложени на огромен натиск от силна атака, ръководена лично от Мантойфел, и скоро са принудени да го напуснат, понасяйки тежки загуби. За тяхно щастие голямото задръстване на движението от германска страна пречи на бързото доразвиване на този успех от 66-и корпус и дава възможност на остатъците от 106-а американска дивизия и 7-а

бронетанкова дивизия да се измъкнат на по-сигурни позиции. Това помага да се спре разширяването на пробива на германците чрез бързо настъпление към Мьоз в този сектор.

Когато фронтът е пробит, на 20 декември Айзенхауер е принуден да постави под командването на Монтгомъри всички войски откъм северната страна на пробива, включително 1-ва и 9-а американска армия. Монтгомъри докарва и своя резерв – 30-и корпус, – който се състои от 4 дивизии, за да охранява мостовете на Мьоз.

Неговата самоувереност е положително качество, но ефектът би бил по-добър, ако той, както отбелязва един от неговите офицери, „не се перчеше на шабния джип като Господ, дошъл да прочисти храма“. Той предизвиква още по-голяма неприязън, когато на една пресконференция по-късно се опитва да създаде впечатлението, че неговото лично ръководство на битката е спасило американските войски от разгром. Освен това говори и за решаващия принос на хвърлените в боя всички налични сили на британската армейска групировка. Това негово изявление става повод за още по-голямо раздражение сред американците, тъй като южният фланг на Патън предприема контраатака още на 22 декември и освобождава Бастон на 26 декември. През това време Монтгомъри твърди, че първо трябва „да сложи в ред позицията си“, и започва контранастъпление на север едва на 3 януари, като дотогава не включва резервите си в боя. На 20 декември, деня на прегрупирането на съюзническия фронт, северната му страна отвъд пробива е поставена под командването на генерал-майор Дж. Лоутън Колинс, чието 7-и американски корпус преди това участва в американската офанзива към река Рур и към Рейн. Монтгомъри дава ясно да се разбере, че иска тази изключително важна задача да бъде поверена на Колинс, чийто прякор е Светкавичния Джо, и на никой друг. За новата си роля той получава 2-ра и 3-та бронетанкова дивизия заедно със 75-а и 84-та пехотна дивизия, с които да предприеме контраатака на юг срещу настъпващите предни части на Мантойфел.

Положението при Бастон продължава да е критично. Следващите една след друга атаки принуждават защитниците да отстъпят, но те не са сломени. На 22 декември Лютвиц изпраща парламентъори, които призовават обсадения гарнизон да се предаде при достойни условия, но краткият отговор на Мако-лиф – „Глупости!“, се превръща в легенда. В старанието си да го направи поясен за германците заместник-командирът в този сектор го препредава като „Вървете по дяволите!“.

На следващия ден подобряването на времето позволява да бъдат

хвърлени първите доставки от въздуха и да бъдат предприети много съюзнически въздушни атаки срещу германските позиции. Междувременно силите на Патън се придвижват от юг. Въпреки това положението все още е твърде рисковано и на 24 декември, в навечерието на Коледа, периметърът на защитниците е намален до 26 км. Но силите на Лютвиц също получават някои подкрепления и доставки, въпреки че съюзническите ВВС ги бомбардират все по-често. На самата Коледа германците правят върховно усилие, обаче новопристигналите танкове търпят тежки загуби и отбраната не е пробита. Освен това от юг 4-та американска бронетанкова дивизия (командвана вече от генерал-майор Хю Дж. Гафи) от 3-та армия на Патън си пробива път с бой и в 16,45 часа на 26 декември се съединява с гарнизона. Обсадата е вдигната.

Въпреки че 7-а германска армия първоначално бележи известен напредък в опита си да прикрива настъпващия ляв фланг на Мантойфел, самата тя става уязвима за контраудар от юг. На 19 декември на Патън е наредено да се откаже от офанзивата през Саар и да съсредоточи вниманието си върху ликвидирането на пробива на Мантойфел, като за целта използва 2 от корпусите си. До 24 декември неговият 12-и корпус изтласква дивизиите на 7-а германска армия и спира настъплението им на юг.

По на запад 3-ти американски корпус (4-та бронетанкова заедно с 26-а и 80-а пехотна дивизия) пристига на помощ на Бастон. Прочутата 4-та бронетанкова дивизия има пълна готовност да изпълни заповедта на Патън от 22 декември: „Настъпвайте като бесни!“ Но теренът е по-благоприятен за защитата и главната съпротива идва от коравите парашутисти от 5-а парашутна дивизия, които сега се сражават на земята. С тях се води яростна битка за всяко село и за всяка горичка. Разузнаването обаче установява, че в направлението Ньошато-Бастон съпротивата е по-малка, и на 25 декември настъплението е пренасочено на северозапад вместо напред. На следващия ден няколко от останалите танкове „Шърман“ на 4-та бронетанкова дивизия преминават през южната отбранителна линия на Бастон.

Междувременно, заобикаляйки Бастон, танковите дивизии на Мантойфел напредват към Мьоз в сектора южно от Намюр. За да защити мостовете на реката, докато пристигнат нови американски войски, 30-и британски корпус под командването на Хорокс се придвижва едновременно по източния и по западния бряг на реката при Живе и Динан, докато американските инженери бъдат готови да взривят мостовете.

Хитлер, който вече не гледа толкова надалеч, сега е съсредоточил

вниманието си върху Мьоз. Той освобождава 9-а танкова и 15-а танково-гренадирска дивизия от резерва при щаба на Върховното командване, за да помогне на Мантойфел да прочисти района между Марш и Сел, преди да стигне до Динан. Така и двете противникови страни планират офанзива в коледния ден. не са ангажирани в твърде тежки сражения, за да могат да я изпълнят. Войските на Колинс обаче бавно вземат надмощие и на Коледа сутринта (подпомогнати от 29-а британска танкова бригада) успяват да превземат Сел, на по-малко от 8 км от Мьоз и Динан – най-крайната точка на германското настъпление. По-късно многобройните огнища на съпротива трябва да бъдат ликвидирани от пехотата или чрез въздушни атаки. От 23 декември нататък германските танкови части търпят тежки загуби от въздушните бомбардировки и от 26 декември им е забранено да се придвижват през деня. Със закъснялото си пристигане на Коледа вечерта 9-а танкова дивизия не успява да преодолее упоритата съпротива на 2-ра американска танкова дивизия. На 26 декември германците отстъпват и с това признават, че целта им да излязат на Мьоз е неизпълнима.

6-а танкова армия на Дитрих получава заповед да направи нов опит да подкрепи настъплението на Мантойфел, като завие на югозапад към него, но въпреки че той пуска в действие танковите си дивизии, те не успяват да напреднат много срещу американската отбрана, която сега е получила силни подкрепления и е подпомагана от непрекъснати атаки на изстребители бомбардировачи. 2-ра СС танкова дивизия първоначално успява да направи пробив, който предизвиква паника и объркване, но понася големи загуби в продължително сражение за село Мане (на 20 км югозападно от Троя Пон). Накратко казано, офанзивата на 6-а танкова армия не постига нищо освен изтощение.

Много преди да започне главната контраофанзива, германците се отказват от северното настъпление и правят последно върховно усилие с южното си крило. Този последен опит е резултат от закъснялото решение на Хитлер да прехвърли тежестта на офанзивата там и да подкрепи настъплението на 5-а танкова армия. Удобният момент обаче е пропуснат. Мантойфел с горчивина заявява: „Останалите резерви ми бяха дадени едва на 26-и и тогава те вече не можеха да се придвижат. Стояха неподвижни поради липса на бензин в един широк 160 км участък точно в момента, когато имахме нужда от тях“.

По ирония на съдбата точно на 19 декември германците са само на половин километър от огромния склад за бензин близо до Стаvlo, в който има около 11,25 млн. литра – количество, сто пъти по-голямо от най-

големия склад за гориво, който те успяват да превземат.

„Още не бяхме започнали новото настъпление преди началото на съюзническата контраофанзива. Телефонирах на Йодл и го помолих да каже на фюрера, че възнамерявам да изтегля предните си части от клина, който бяхме успели да вбием... Хитлер забрани обаче това отстъпление. Така, вместо да се изтеглим навреме, бяхме изтласквани малко по малко под натиска на съюзническите атаки и търпяхме ненужни загуби... В тази последна фаза загубите ни бяха по-тежки от преди поради линията на Хитлер да не се отстъпва. Това означаваше пълен крах, тъй като не можехме да си позволим такива загуби“.

Рундщет подкрепя тази присъда: „Исках да спра офанзивата в по-ранен етап, когато беше ясно, че тя не може да постигне целта си, но Хитлер яростно настоя да продължи. Това беше Сталинград номер 2“.

В началото на битката в Ардените съюзниците са близо до катастрофа поради небрежността, с която се отнасят към защитата на фланга си, но Хитлер стига до крайност в отстояването на военното правило, че „нападението е най-добрата защита“. Това се оказва „най-лошата защита“, с което се провалят шансовете на Германия за всякаква по-нататъшна сериозна съпротива.

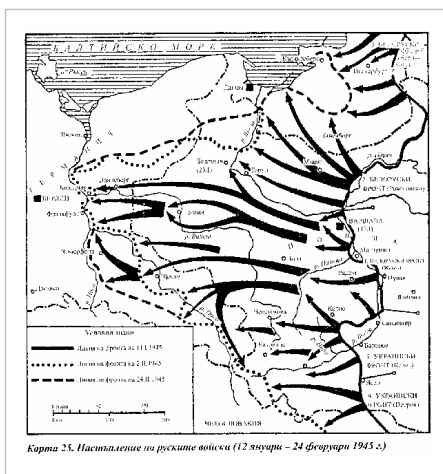
Част VIII КРАЯТ 1945

ТРИЙСЕТ И ШЕСТА ГЛАВА Настъплението от Висла до Одер

Сталин уведомява западните съюзници, че около средата на януари ще започне нова офанзива от брега на Висла, която да съвпадне с планираната от тях атака в долината на Рейн, забавена от дислоцирането на войските им заради контраофанзивата в Ардените. Върховното командване на Запад не очаква много от руската офанзива. Някои резерви по отношение на атмосферните условия, продължаващото задържане на достоверна информация за състоянието на руските сили и твърде дългият застой след пристигането на руснаците на брега на Висла в края на юли допринасят за подновяване на тенденцията да се подценяват руските възможности.

В края на декември Гудериан, който в този отчайващо късен период на войната е назначен за началник на Генералния щаб, получава страховити сведения от шефа на отдел „Чужди армии – Изток“ при армейското разузнаване Гелен, че по протежение на фронта между Балтийско море и Карпатите има 225 руски дивизии и 22 танкови корпуса, готови да преминат в атака. Но когато Гудериан предава тези тревожни съобщения за широкомащабните руски приготовления, Хитлер отказва да повярва в достоверността им и възкликва: „Това е най-голямата измама от времето на Чингис хан! Кой е отговорен за разпространяването на тези глупости?“ Той предпочита да се осланя на док-ладите на Химлер и на разузнаването на СС.

Фюрерът отхвърля предложението за спиране на контраофанзивата в Ардените и за прехвърляне на войски на Източния фронт с мотива, че най-важното е да се поддържа инициативата на Запад, която сега отново е в негови ръце. Същевременно отказва да се съгласи с подновеното настояване на Гудериан армейската групировка (26 дивизии), която сега е изолирана в балтийските държави, да бъде евакуирана по море и върната, за да подсили отбраната на подстъпите към Германия.

На всичко отгоре, когато се връща в щаба, Гудериан узнава, че докато той е пътувал, Хитлер се е възползвал от отсъствието му и е наредил 2 танкови дивизии от Полша да се насочат на юг към Унгария, за да се опитат да помогнат на Будапеща. Това оставя Гудериан с мобилен резерв само от 12 танкови дивизии, които да подкрепят 50-те слаби пехотни дивизии, заели позиции по главния фронт, дълъг 1100 км.

Западните съмнения относно възможностите на руснаците са подсилени от новината за германска контраофанзива към Будапеща. Впечатлението за потенциалните ѝ възможности е засилено и от шока, изживян от западните съюзници при неотдавнашната германска офанзива срещу самите тях. В продължение на няколко дни германската атака срещу обкръжената Будапеща бележи застрашителен успех. Започнали я при Коморн, на 65 км западно от града, германците успяват да изминат почти половината от разстоянието, което ги дели от обсадения германски гарнизон. Но след това продължаването ѝ при наличието на много силна съпротива се превръща в скъпо струващ провал.

Косвените щети са още по-големи. Съпротивата, която успява да окаже този германски „таралеж“ в Будапеща, окуражава Хитлер да продължи да държи на тактиката си войските да не отстъпват от позициите си. Когато в резултат войските му са обкръжени, желанието му да избегне втори Сталинград го подтиква да предприеме стъпка, която го вкарва в още по-голяма беда. Въпреки че в навечерието на Нова година двете ценни танкови дивизии, държани да посрещнат очакваната зимна руска офанзива в Полша, са изтеглени, за да оглавят опита за

облекчаване положението на Будапеща, Хитлер не разрешава загубата на тези важни части да се компенсира с изтегляне от позициите при Висла, преди руснаците да нанесат удара си. Тази отслабена отбрана трябва да понесе цялата мощ на руската атака, вместо да ѝ бъде позволено да намали силата на удара чрез навременно отстъпление. Още веднъж психологическите преимущества на политиката да не се отстъпва „при никакви обстоятелства“ се оказват много по малки от отрицателните последици от тази стратегия, които водят до провал.

Руското Върховно командване е добре подготвено да се възползва от тази основна слабост на германците. Вече разбрали колко важно е настъплението да бъде надеждно подсигурано със снабдяване и каква пречка са прекалено отдалечените от предната линия комуникации, руснаците изчакват, докато жп линиите се ремонтират и се подменят според техния стандарт, при който рел-сите са по-широки от централно-европейските. Така в жп възлите са струпани големи количества запаси. Основната цел е завземането на Горна Силезия – една от важните индустриални зони на Германия, останала непокътната и предпазена от съюзническите бомбардировки. Постигането на тази цел налага настъпление на малко повече от 150 км от плацдарма при Баранов на брега на Висла в Южна Полша. Но Сталин и началникът на Генералния щаб Василевски имат по-големи и по-амбициозни цели в разширения план, който са подготвили. Те гледат към Одер и от там към Берлин, който са намира на близо 500 км от позициите им близо до Варшава с намерението да разширят мащабите на офанзивата, за да се възползват от по-широкото пространство за маневриране. Възможността за маневриране е дори по-важна от численото им превъзходство, което е в съотношение 5 : 1 в тяхна полза. Непрекъснато увеличаващите се доставки на американски камиони сега им позволяват да моторизират много по-голяма част от пехотните си бригади, а с помощта на увеличеното производство на танкове да имат по-голям брой танкови и мобилни корпуси, с които да разширят бъдещ пробив в германската отбрана. Освен това увеличената численост на танковете „Йосиф Сталин“ засилва и ударната мощ на войските му. На тези чудовища сега е качено 122-милиметрово оръдие, което превъзхожда 88-милиметровото оръдие на германските „Тигри“. Освен това те имат по-дебела броня от тях, макар и не толкова, колкото „Цар Тигър“.

Преди началото на новата кампания „фронтовете“ са реорганизирани, като тримата най-видни руски военачалници са поставени да командват главните направления на настъплението. Конев остава да командва

1-ви украински фронт в Южна Полша, а Жуков поема от Рокосовски командването на 1-ви белоруски фронт, който е преместен да командва 2-ри белоруски фронт при Нарев северно от Варшава.

Войските на Конев започват руското настъпление в 10,00 часа на 12 януари 1945 г. от плацдарма при Баранов, който има 50 км широчина и още толкова дълбочина. Там са разположени 10 армии (включително 2 танкови), които се състоят от 70 дивизии, подкрепяни от 2 въздушни армии. В началото скоростта на проникване е възпрепятствана от мъглата, спуснала се над бойното поле, която държи авиацията на земята. Тя прикрива обаче настъпващите войски, а добрата артилерийска подготовка разрежда отбраната така, че на третия ден атакуващите руснаци си пробиват път към Пинчов – на 30 км от стартовата позиция, и прекосяват Нида, разгръщайки се на широк фронт. След това започва етапът на разширяване на пробива. Втурвайки се през него, танковите корпуси се разгръщат в полската равнина като отприщен поток. За известно време разширяването на пробива е по-важно от дълбочината му. На 15 януари Келце е превзет от една колона, която, заобикаляйки хълмовете на Лиса Гора, се придвижва на северозапад, застрашавайки тила на германските войски, изправени срещу фронта на Жуков.

На 14 януари той започва настъпление от плацдарми около Магнушев и Пулав. Дясното му крило напредва на север към тила на Варшава, докато на 16 януари лявото превзема Радом. В този ден предните части на Конев преминават река Пилица, само на 50 км от границата със Силезия.

Междувременно на 14 януари силите на Рокосовски също атакуват от два плацдарма при Нарев и пробиват германската отбрана, защитаваща южните подстъпи към Източна Прусия. Пробивът е широк 300 км и на запад се насочват близо 200 дивизии (включително резервните).

На 17 януари войските на Жуков превземат Варшава, извършвайки обходни маневри от двете страни, а танковите му колони проникват на запад почти до Лодз. Войските на Конев превземат град Ченстохова близо до границата със Силезия и още по на юг минават във фланг на Краков.

На 19 януари дясното крило на Конев достига границата със Силезия, а лявото с атака от всички страни превзема Краков. Войските на Жуков завземат Лодз, а на Рокосовски достигат южната врата към Източна Прусия близо до Млава. Частите на Черняховски и Петров напредват по двата най-крайни фланга. Така в края на първата седмица са изминати 160 км в дълбочина и фронтът се разширява до 650 км.

В закъснял опит да защитят подстъпите към Силезия от фронта в Словакия на север бързо са прехвърлени 7 германски дивизии. Командващият силите в този район Хайнрици още преди началото на офанзивата предлага да задели част от силите си, за да осигури резерви за отбранителната линия на брега на Висла, но подобно преразпределение е в противоречие с принципа на Хитлер, че „всеки трябва да се бие там, където е поставен“, както и с навика му да води войната на части. След като фронтът в Словакия остава почти напълно оголен, той продължава да се държи още няколко седмици, което показва, че първоначално там са били оставени повече сили, отколкото е било необходимо. Сега 7-те допълнителни дивизии откъм северната страна на Карпатите обаче се равняват на по-малко от 2 отпреди началото на руската офанзива, защото пробивът е твърде широк, за да бъде запълнен от тях.

По-голямата част от Западна Полша е така открита, че дава на атакуващия естествено преимущество, от което той лесно може да се възползва, ако раз-полага с превъзходство по численост и мобилност на войските си. Германците се възползват от това преимущество през 1939 г. Сега, когато са в отбрана, им липсват както численост, така и мобилност. Като привърженик на ме-ханизираната война Гудериан си дава сметка, че упоритата съпротива ще е напразна и единствената възможност за спиране на настъплението се състои в контраманеври на танковите резерви. Той е принуден обаче да остане на брега на Висла и да гледа как точно преди руската атака част от оскъдните му танкови части са пренасочени към Будапеща. Като хвърля в боя част от останалите му бронетанкови сили близо до Келце, той печели време, за да се измъкнат обкръжените германски части при завоя на Висла. По-късно през първата седмица на офанзивата в руския обръч попадат 25 000 военнопленници – твърде малко за такъв голям пробив. Все по-намаляващите мобилни средства в германската армия ограничават възможностите ѝ за бързо отстъпление. Това личи от увеличаване на броя на военнопленниците – през втората седмица той почти се утроява и достига 86 000 души. Продължаващите руски атаки показват повишените мобилни възможности на руснаците.

Бързата евакуация на цивилното население от градовете по силезийската граница е признак, че скоростта на руското настъпление е объркала всички сметки на германците и ги е прогонила от междинните позиции, които са се надявали да задържат.

На 20 януари войските на Конев прекосяват силезийската граница и заемат позиции на германска земя. Още по-тревожно е това, че

Роковоски пристига на историческото поле при Таненберг, преминавайки южната граница на Източна Прусия. Този път няма повторение на руския неуспех от 1914 г. и на следващия ден предните му части достигат жп възела Аленщайн, който обслужва главната жп линията на Източна Прусия, а Черняховски, който настъпва от изток, превзема Инстербург. Продължавайки атаката, на 26 януари Роковоски достига залива при Данциг близо до Елбинг, като изолира всички германски войски в Източна Прусия. Те отстъпват в Кьонигсберг, където са обкръжени.

Четири дни по-рано Конев достига Одер и се разгръща на един фронт от 65 км северно от индустриалната Горна Силезия. В края на втората седмица от руското настъпление дясното му крило преминава на много места горното течение на река Одер по протежение на 100 км южно от Бреслау, който се намира на 300 км от стартовата позиция на руските войски. Други колони обкръжават силезийската столица от север. Зад тези предни части се придвижват други войски, за да превземат жп възела Глайвиц и да изолират индустриалния район на Горна Силезия. Цялата зона е осеяна от траншеи, бодлива тел, противотанкови ровове и бункери, но войските, които трябва да заемат тази потенциална крепост, липсват. Тези, които са на разположение или тъкмо пристигат, са възпрепятствани от големия поток бежанци. Пътищата са задръстени от разбити превозни средства и изоставено имущество. Възползвайки се от суматохата, руските колони успяват да влязат през задната врата, когато фронтът е препречен. Някои германски летци описват руското настъпление като огромен октопод, разпрострял пипалата си върху силезийските градове. Те докладват за безкрайни колони камиони, натоварени със запаси и подкрепления, които се простират далеч на изток.

Още по-поразително по мащаби и смъртоносно опасно в перспектива е бързото настъпление на Жуков в центъра. Изпълнявайки една задължителна маневра, той прехвърля основната част от бронетанковите си сили на десния фланг. Те се спускат по коридора между Висла и Варта и правейки неочакван завои, проникват през веригата от езера източно от Гнезно в най-тъсната част на коридора, преди германците да успеят да организират отбраната си. Настъплението на руснаците ги отвежда в тила на прочутата крепост на брега на Висла-Торун, и на 23 януари те превземат Бидгошч (Бромберг). Други танкови колони се приближават към още по-големия комуникационен център Познан. Там те срещат силна съпротива. Заобикаляйки крепостта, достигат границите на провинциите Бранденбург и Померания – на 350 км от Варшава и само на 150 от Берлин. През това време лявото крило на Жуков, след като

преминава река Варта и превзема Калиш, се изравнява на една линия с дясното крило на Конев.

Третата седмица започва с превземането на Катовице и на други големи индустриални центрове в Горна Силезия от лявото крило на Конев, докато дясното установява нов плацдарм през Одер при Щайнау, на 65 км северозападно от Бреслау. На 30 януари предните части на Жуков прекосяват границите на провинциите Бранденбург и Померания, а след това преодоляват германската съпротива на брега на Одер, който е замръзнал. На 31 януари е превзет Ландсберг, а танковите колони на Жуков минават покрай него и достигат долното течение на Одер близо до Кюстрин, на 65 км от покрайнините на Берлин. Сега руснаците са само на 600 км от предните позиции на западните съюзници.

Законът за прекалено разтегления фронт сега идва обаче на помощ на германците, като намалява руския натиск при Одер и увеличава съпротивителните сили на смесицата от редовни войски и народно опълчение, които са събрани заедно от германското командване, за да защитават отбранителните позиции. Упоритата отбрана на Познан помага да бъдат блокирани пътищата, по които руснаците могат да докарат запаси и подкрепления за предните части. Топенето на снега през първата седмица на февруари също се оказва пречка, тъй като превръща пътищата в тресавища, а топенето на ледовете по Одер го превръща в сериозна преграда. Въпреки че до края на първата седмица на февруари войските на Жуков приближават реката в широк фронт и успяват да установят контрол на мостовете близо до Кюстрин и Франкфурт на Одер, те не разполагат с достатъчно сили, за да разширят този успех, а след това напредват съвсем малко.

Сега Конев се опитва да окаже натиск по фланга и да мине по обиколен път към Берлин. Разширявайки плацдармите си при Бреслау, на 9 февруари войските му се втурват на запад, след което се насочват на северозапад, като настъпват на широк фронт по левия бряг на Одер. На 13 февруари те стигат Зомерфелд, на 130 км от Берлин (този ден най-после пада Будапеща, където са взети в плен общо 110 000 души). Два дни покъсно, след като изминават още 30 км, войските на Конев стигат Ниса близо до мястото, където се слива с Одер, и така се изравняват на една линия с предните части на Жуков.

Германската отбрана извлича полза и от това, че е принудена да отстъпи на по-права и по-къса отбранителна линия, образувана от долното течение на Одер и Ниса. Сега там нейният фронт е само малка част от предишния – по-малко от 300 км – от Балтика до планинската граница

на Бохемия. Това голямо съкращаване на пространството, което трябва да се отбранява, значително компенсира загубата на ударна мощ и позволява на германската защита за първи път, откакто равновесието на силите вече не е в полза на германците, да събере достатъчно войски, за да покрие отбраняваното пространство. Зад руската предна линия Бреслау продължава да се държи и да бъде пречка в тила за настъплението на Конев също както Познан, който пада едва на 23 февруари, преди това спира настъплението на Жуков.

Напредването на Конев е спряно на брега на река Ниса, докато настъплението на Жуков все още е белокирано в долното течение на Одер. До края на третата седмица на февруари фронтът на Изток се стабилизира с помощта на германските подкрепления, докарани от Запад и от вътрешността на страната. Руснаците са задържани на тези позиции, докато въпросът се решава от разгрома на германците по поречието на Рейн. Той се дължи на кризата, предизвикана от руската заплаха, която кара германците да вземат съдбоносното решение да пожертват защитата на Рейн заради защитата на Одер, за да бъдат спрени руснаците.

Насочването на основната част от събраните подкрепления в източна посока, с които да бъдат попълнени оределите германски редици, се оказва по-важно от действителния брой на отклонените дивизии от Запад на Изток. Така настъплението на британците и американците е улеснено и те стигат до Рейн и го преминават.

ТРИЙСЕТ И СЕДМА ГЛАВА Разгромът на Хитлер в Италия

Положението на германците в Италия през зимата на 1944–1945 г. изглежда на картата подобно на положението от предишната година и е почти толкова внушително, въпреки че са изтласкани на 300 км на север. Но в полза на съюзниците действат много благоприятни фактори. До края на 1944 г. те успяват да пробият Готическата отбранителна линия. Сега пред тях няма такава естествено силна и добре укрепена позиция и те са в много по-добро „стартово“ положение за пролетната офанзива през 1945 г. Освен това има и други важни фактори, които правят съюзническите армии много по-силни.

През март в навечерието на пролетната офанзива те разполагат със 17 дивизии, които включват и 6 италиански бойни групи. Германците имат 23 дивизии и 4 т.нар. италиански дивизии, които Мусолини успява

да сформира в Северна Италия, след като е освободен от германците (тези дивизии са малко по-големи от бойни групи). Всякакво подобно сравнение на дивизиите обаче поначало създава погрешна картина за съотношението на силите. Съюзническата бойна мощ включва 6 независими танкови бригади и 4 независими пехотни бригади, които се равняват на още 3–4 дивизии.

По-близо до реалността е числеността на войските. 5-а и 8-а армия имат общо 536 000 души плюс 70 000 италианци. Общата численост на германските сили е 491 000 души и 108 000 италианци, но 45 000 германци са от полицията или от персонала на противовъздушната отбрана. Числеността на бойните части и оръжията е още по-добър метод за сравнение. Когато 8-а армия започва офанзивата през април например, тя има приблизително преимущество в съотношение 2 : 1 по брой на активно сражаващите се бойци (57 000 срещу 29 000), превъзходство в съотношение 2 : 1 в артилерия (1220 единици срещу 665) и съотношение 3 : 1 в нейна полза по брой на бронираните средства (1320 срещу 400).

В допълнение съюзниците са подпомагани от 60 000 партизани, които пре-дизвикват големи безредици зад предната линия на германците и ги принуждават да отделят сили от фронта, за да ограничават действията им.

Още по-важно е, че сега съюзниците имат абсолютно превъзходство във въздуха. Стратегическата им бомбардировъчна кампания оказва такъв пара-лизиращ ефект, че германските дивизии могат да бъдат прехвърлени от Италия по други фронтове с големи трудности дори ако Хитлер нареди това. Тук трябва да се прибави и недостигът на гориво за механизираните и моторизираните формации, който става толкова остър, че те вече не могат нито да се придвижват бързо, за да запушват пробиви както преди, нито да изпълняват маневри за отстъпление със забавящо противника действие. Хитлер продължава обаче да не разрешава каквото и да било стратегическо отстъпление дори и когато има такава възможност.

Тримесечната пауза след приключването на есенната офанзива на съюзниците предизвиква голяма промяна в бойния дух и самочувствието на войските им. Те получават изобилие от нови оръжия – амфибийни танкове, бро-нетранспортъори „Кенгуру“, гъсенични десантни средства „Фантейлс“ и снабдени с по-тежки оръдия танкове „Шърман“ и „Чърчил“, танкове с огнехвъргачки и танкове булдозери. Освен това има голямо количество нова понтонна техника и мунициии.

Фелдмаршал Кеселринг се връща през януари след боледуване, но

през март е извикан на Западния фронт, тъй като е назначен там да смени като главнокомандващ фелдмаршал Фон Рундщет. Фитингхоф окончателно го за-меня като командващ групата армии „С“ в Италия. Командването на 10-а германска армия се поема от Хер. Тя заема източната част на фронта с 1-ви парашутен корпус (5 дивизии) и 76-и танков корпус (4 дивизии). Зенгер, който командва 14-а армия, сега заема западната част, която е по-широка, тъй като включва сектора на Болоня, с 51-ви планински корпус (4 дивизии), който държи позициите към Генуа и Средиземно море, а 14-и танков корпус (3 дивизии) отговаря за отбраната на Болоня. Армейската групировка разполага само с резерв от 3 дивизии, тъй като 2 са разположени в тила на адриатическия фланг и 2 – близо до Генуа да пазят срещу десантни действия зад линията на фронта. Засега 3 дивизии от резерва на армейската групировка също са предвидени да бъдат използвани при подобни обстоятелства.

От страна на съюзниците дясното крило на армейската групировка на Марк Кларк (наричана 15-а) е изправена пред германската 10-а армия и се състои от 8-а армия, командвана от Макрири, и включва 5-и британски корпус (4 дивизии), полския корпус (2 дивизии) и 10-и британски корпус, който сега по-скоро е останал само с 2 италиански бойни групи, една еврейска бригада, скаутите „Ловат“ и 13-и британски корпус, който всъщност се състои само от 10-а индийска дивизия. В резерва на армията е оставена 6-а бронетанкова дивизия. На Запад е 3-та армия, командвана от Тръскот, която се състои от 2-ри американски корпус (4 дивизии) и 4-ти корпус (3 дивизии) с още 2 дивизии в резерв. Това са 2 бронетанкови дивизии – 1-ва американска и 6-а южноафриканска.

Целта и основният проблем на съюзническите стратегии е да бъдат разгромени и унищожени германските войски, преди да успеят да се измъкнат през река По. Това могат да постигнат най-добре бронетанковите части в широкия 50 км равнинен район между долното течение на Рено и на По. (В първата половина на януари, когато времето е необичайно сухо, 8-а армия заема позиция до река Сенио, която се влива в долното течение на Рено близо до Адриатика.) Надеждата е, че 8-а армия, след като превземе района между Бастия и Арджента, непосредствено на запад от езерото Комакио, ще може да отвори път към равнината. 5-а армия трябва да атакува няколко дни по-късно, насочвайки се на север близо до Болоня. Тези едновременни вклинявания трябва да отрежат пътя на германците за отстъпление и да ги хванат в капан. Съюзническата офанзива трябва да започне на 9 април.

Планът на 8-а армия е сложен, но добре съставен. Симулативни десантни приготовления на север от По трябва да приковат вниманието на Фитингхоф и да държат повечето от резервите му в тази посока. За да подсилят това впечатление, в началото на април командоси и 24-та гвардейска бригада завземат пясъчната ивица, отделяща езерото Комакио от морето, и няколко дни по-късно специализираната корабна служба окупира малките острови в това обширно, врязало се в сушата водно пространство.

Главният удар трябва да бъде нанесен през река Сенио с надеждата да завари германците неподготвени, след което част от войските да завият срещу фланга на коридора Бастия-Арджента (наричан празнината Арджента) непосредствено на запад от езерото Комакио, като през това време друга част се придвижи на северозапад към тила на Болоня, за да откъсне града от север. Поляците трябва да настъпят по шосе № 9, Виа Емилия, директно към Болоня. На дясното крило 56-а дивизия (на 5-и корпус) получава задачата да шурмува празнината Арджента, съчетавайки директната атака с маневра по фланговете с използването на гъсеничните десантни средства „Фантейлс“ през езерото Комакио.

Лявото крило на 8-а армия, състоящо се от много оределия 10-и и 13-и корпус, трябва да започне да напредва на север покрай Монте Баталья, докато застане между напредващите едни към други полаци и американци, и тогава 13-и корпус да се присъедини към 6-а бронетанкова дивизия в доразвиване на настъплението.

След като предварителните операции в пясъчната ивица и езерото Комакио приковат вниманието на Фитингхоф в крайбрежния сектор, на 9 април след-обед трябва да започне масирана бомбардировка, в която да вземат участие 800 тежки бомбардировача, 1000 средни бомбардировача или изстребителя бомбардировача, а 1500 оръдия да съсредоточат последователно огъня си на пет места, по 42 минути на всяко с 10-минутни интервали, заради което са наречени бомбардировки, създаващи „фалшива тревога“. След това на здрачаване трябва да настъпи пехотата, а тактическата авиация да прикове германците към позициите им. Защитниците са зашеметени от тази градушка от бомби и сна-ряди, а използващите огнехвъргачки танкове, които придружават пехотата, предизвикват ужас. До 12 април 5-и корпус на генерал Кейтли преминава река Сантерно и продължава настъплението. Въпреки че съпротивата става по-силна, тъй като германците се съвземат от първоначалния шок, мостът при Бастия е завзет на 14 април, преди да бъде завършена подготовката за взривяването му. (Действията на гъсеничните

амфибийни средства „Фантейлс“ по езерото Комакио, където водата е плитка и дъното – меко, не оправдават очакванията, обаче се оказват по-ефикасни около наводнения район при пролома Арджен-та.) Въпреки това британците успяват да извършат пробив там едва на 18 април. Полиците срещат дори по-силна съпротива от германската 1-ва парашутна дивизия, преди да победят сражаващите ѝ се яростно бойци.

Началото на атаката на американската 5-а армия е забавено до 14 април поради лошото време, което е особено неблагоприятно за поддържащата я авиация. Тя трябва да преодолее също няколко планински хребета, за да стигне до равнините и Болоня. На 15 април напредването ѝ е подпомогнато от хвърлени-те 2300 т бомби – рекорд в кампанията. Германците от 14-а армия оказват обаче силна съпротива в продължение на още два дни и едва на 17 април 10-а планинска дивизия на 4-ти американски корпус успява да пробие отбраната им и да се отправи бързо към жизненоважното паралелно шосе № 9. След два дни целият фронт започва да се сгромолясва и американците стигат покрайнините на Болоня, докато техните разширяващи пробива части напредват към река По.

Повечето от силите на Фитингхоф са съсредоточени на предната линия на фронта и той разполага с много малко резерви и с още по-малко гориво, за да спре пробива на съюзниците. Вече не е възможно да стабилизира фронта и да отдръпне временно силите си по-назад. Единствената надежда да ги спаси е дългото отстъпление. Хитлер отхвърля обаче предложенията на генерал Хер за по-гъвкава отбрана чрез тактически отстъпления от една река до следващата, които биха могли постепенно да разстройат настъплението на британската 8-а армия. На 14 април, малко преди започването на американската офанзива, Фитингхоф иска разрешение да се оттегли до брега на река По, преди да е станало твърде късно. Молбата му е отхвърлена, но на 20 април той сам поема отговорността и заповядва изтегляне.

Тогава обаче е твърде късно вече. С две настъпателни маневрите броне-танкови дивизии на съюзниците отрязват пътя за отстъпление и обкръжават повечето сили на противника. Въпреки че много германци успяват да се измъкнат с плуване през широката река, те не са в състояние да установят нова отбранителна линия. На 27 април британците преминават Адидже и пробиват отбранителната линия на Фитингхоф, която защитава Венеция и Падуа.

Американците, които напредват още по-бързо, превземат Верона един ден по-рано. Предишния ден, 25 април, избухва общо въстание,

вдигнато от партизаните, и германците са атакувани от тях навсякъде. До 28 април – деня, в който Мусолини и любовницата му Кларета Петачи са заловени и разстреляни от един партизански отряд близо до езерото Комо, всички проходи през Алпите са блокирани. Германските войски се предават навсякъде и след 25 април при преследването им съюзническите сили срещат съвсем слаба съпротива. На 29 април новозеландците стигат до Венеция, а на 2 май са в Триест, където главната грижа са не германците, а югославяните.

Всъщност тайни преговори за капитулация започват още в началото на февруари по инициатива на генерал Карл Волф – шеф на СС в Италия. От страна на съюзниците в тях участва шефът на американското бюро ОСС в Швейцария (Бюрото на стратегическите служби, т.е. американското разузнаване) Алън Дълес. Първоначално те се водят чрез италиански и швейцарски парламентъори, а после – директно. Мотивите на Волф са продиктувани както от съображението да не се нанасят повече безсмислени щети на Италия, така и от желанието да бъдат отхвърлени комунистите чрез съюз със западните сили. Тези мотиви се споделят от много германци. Волф е важен не само като отговарящ за политиката на СС, но и поради факта, че контролира районите зад фронтвата линия и би могъл да осуети идеята на Хитлер за създаване на редут в Алпите, от който да бъде даден последен отпор.

От германска страна преговорите са усложнени и забавени с назначаването на Фитингхоф, който поема командването от Кеселринг, от страната на съюзниците – заради искането на руснаците да участват в тях, а и от двете страни – поради взаимните подозрения и предпазливост, характерни за този вид пазарлъци. Действията на Карл Волф са прекратени в началото на април от Химлер. Така, въпреки че на 8 април Фитингхоф обмисля възможността за капитулация, това не става навреме, за да бъде избегната пролетната офанзива на съюзниците.

На едно съвещание на 23 април Фитингхоф и Волф решават обаче да не се съобразят със заповедите на Берлин съпротивата да продължи, а да преговарят за капитулация. На 25 април Волф заповядва на частите на СС да не оказват съпротива на опитите на партизаните да вземат властта, а маршал Грациани също изразява желанието на италианските фашистки сили да се предадат. На 29 април в 14,00 часа германските представители подписват документ за безусловна капитулация от 2 май в 12,00 часа (14,00 италианско време). Въпреки намесата на Кеселринг в последната минута тя влиза в сила на определената дата – шест дни преди германската капитулация на Запад. Независимо че военните

успехи гарантират пълна победа на съюзниците, това улеснява по-бързото приключване на войната и предотвратява даването на нови жертви и нанасянето на допълнителни разрушения.

ТРИЙСЕТ И ОСМА ГЛАВА Разгромът на Германия

За да задържи позициите срещу руснаците по отбранителната линия по река Одер, Хитлер все повече оголва Западния фронт и пренасочва основната част от оставащите му сили и ресурси. Той е убеден, че западните съюзници не са в състояние да възобновят офанзивата след, както той предполага, съкрушителния удар, нанесен им от контраофанзивата в Ардените и от обстрела на базата в Антверпън с летящи бомби („Фау“) и ракети. Така повечето от произведените от германските фабрики оръжия и муниции са изпратени на Изток. В това време съюзниците обаче струпват значителни сили за настъпление в долината на Рейн. В тази масирана атака главната роля е поверена на Монтгомъри, тъй като американската 9-а армия е придадена под негово ко-мандване в допълнение на двете му армии – 1-ва канадска и 2-ра британска. Това решение среща силното неодобрение на повечето американски генерали, според които Айзенхауер отстъпва пред исканията на Монтгомъри и на британците за сметка на собствените им перспективи.

Възмущението ги подтиква към още по-енергични усилия в техните сектори, с които да покажат на какво са способни, и с течение на времето тези усилия постигат забележителни резултати, тъй като участващите в тях войски, въпреки че са по-малки от струпаните от Монтгомъри, все пак са по-големи от силите на германците, изправени срещу тях.

На 7 март танковете на 3-та американска армия на Патън правят пробив в слабата германска отбрана при Айфел (най-крайната германска точка в Ардените) и стигат Рейн близо до Кобленц, след като за три дни изминават 100 км. За кратко спират, тъй като мостовете на Рейн са взривени. Малко по на север една малка танкова колона на съседната 1-ва американска армия намира пролука и се втурва през нея с такава бързина, че мостът при Ремаген, близо до Бон, е достигнат и умело овладян, преди да бъде вдигнат във въздуха. Скоро към това място бързо са изпратени резерви и жизненоважният плацдарм е овладян.

Когато тази новина стига до командващия армейската групировка Бадли, той бързо оценява откриващата се възможност за разбиване на

противниковата отбрана по Рейн и възбуден възкликва по телефона: „Това може да спуга отбраната му (на Хитлер) като сварен кренвирш!“ Офицерът от щаба на Айзенхауер, който в момента е на посещение в щаба на Бродли, обаче веднага възразява: „Няма да напускате Ремаген, това просто не е в съответствие с плана“. На следващия ден Бродли получава категорична заповед да не изпраща никакви големи сили към този плацдарм.

Тази възпираща заповед предизвиква още по-голямо негодувание, тъй като американската 9-а армия, след като четири дни по-рано достига Рейн близо до Дюселдорф, е спряна от Монтгомъри да пресече веднага реката, както иска и настоява нейният командир Симпсън. Нетърпението от ограниченията, налагани от плана, се увеличава с всеки изминат ден, тъй като голямата атака на Монтгомъри е насрочена да започне едва на 24 март, три седмици по-късно.

Затова Патън с горещото одобрение на Бродли завива на юг, за да изтласка германските сили западно от Рейн, като същевременно търси подходящо място за по-ранно преминаване на реката. До 21 март той почиства западния бряг от противниковите части по протежение на 110 км между Кобленц и Манхайм, отрязвайки пътя на германските войски в този сектор, преди да могат да се отдръпнат към Рейн. Следващата нощ частите на Патън преминават реката при Опенхайм, между Майнц и Манхайм, без да срещнат почти никаква съпротива.

Когато новината за този изненадващ удар стига до Хитлер, той призовава да се вземат незабавни контрамерки, но му казват, че вече не са останали резерви и максималното, което може да се направи, за да се запуши пробивът, е да се изпратят там само 5 току-що излезли от ремонт танка от депо, което се намира на 150 км. „В килера вече не е останало нищо“ и американското настъпление отвъд Рейн се превръща по-скоро в шествие.

През това време Монтгомъри приключва сложните си приготовления за голямото настъпление по Рейн близо до Везел, на 250 км по-натък. Тук той съсредоточава 25 дивизии, след като в полеви складове по западния бряг на Рейн са струпани 250 000 т муниции и други доставки. Отсечката от 50 км по брега на реката, където е планирано да се извърши атаката, се защитава само от 5 слаби и изтощени германски дивизии.

Настъплението започва на 23 март през нощта след страхотна бомбардировка, в която участват 3000 оръдия и следващи една след друга вълни от бомбардировачи. Водещата пехотна част, подкрепяна от амфибийни танкове, преминава реката и установява плацдарми на източния

бръг, като среща съвсем слаба съпротива. След разсъмване 2 въздушно-десантни дивизии са спуснати с парашути пред останалите настъпващи части, за да помогнат за разчистването на пътя им, а зад тях бързо започва строеж на мостове за преминаването на идващите като подкрепления дивизии, танкове и други транспортни средства. За слабата съпротива може да се съди по това, че в 9-а американска армия, която дава половината от атакуващата пехота, има само 40 убити. Британските загуби също са много малки. Британците срещат силна съпротива само в един участък при намиращото се на брега на реката село Реес, където един батальон германски парашутисти се държи в продължение на три дни.

До 28 март плацдармът е разширен до 30 км в дълбочина и 50 км в широчина. Монтгомъри продължава обаче да се опасява от възможностите на германската армия да се съпротивява и не разрешава общо настъпление на изток, докато в плацдарма не са струпани 20 дивизии и 1500 танка.

Когато настъплението започва, най-сериозните препятствия пред него са купищата развалини, причинени от непрекъснатите бомбардировки на съюзническите ВВС, които блокират пътищата много по-ефикасно, отколкото противникът е в състояние да го направи. Сега най-голямото желание на германците – както на войниците, така и на цивилното население – е английските и американските армии да напреднат бързо на изток, за да стигнат Берлин и да окупират колкото може по-голяма част от страната, преди руснаците да преодолеят съпротивата по отбранителната линия по поречието на Одер. Склонни да помагат на Хитлер да им попречи с цената на самоунищожението има съвсем малко хора.

В навечерието на преминаването на Рейн от съюзническите войски Хитлер издава заповед, в която обявява, че „битката трябва да се води, без да се съобразяваме със собственото си население“. Регионалните му представители са инструктирани да унищожават „всички заводи и всички главни електро-централи“ заедно с „всички храни и дрехи в магазините“, за да превърнат пътя на съюзниците в „пустиня“.

Министърът на военното производство Алберт Шпеер веднага протестира срещу тази драстична мярка. На протестите му Хитлер отговаря: „Ако войната бъде загубена, германската нация също ще загине. Затова няма нужда да се съобразяваме какво е нужно на хората, за да продължат съществуването си“. Ужасен от подобно безсърдение, Шпеер е разколебан в лоялността си към Хитлер. Зад гърба му той отива при ръководителите на армията и промишлеността и без много трудности ги

убеждава да не изпълняват на-режданията на фюрера.

С приближаването на края илюзиите на Хитлер се засилват и почти до пос-ледния момент той разчита на някакво чудо за спасение. Обича да чете или да му четат онази глава от „Историята на Фридрих Велики“ на Карлайл, в която се разказва как Фридрих е спасен в най-тежкия час, когато армиите му са на ръба на разгрома. Тогава смъртта на императрицата на Русия води до разбиване на противниковия съюз. Хитлер изучава също хороскопи, които предричат, че катастрофата през април ще бъде преодоляна от внезапна промяна на съдбата, която ще донесе задоволителен мир през август.

На 12 април в полунощ пристига новината, че президентът Рузвелт е починал внезапно. Гьобелс се обажда на Хитлер по телефона и казва: „Мой фюрер, поздравявам ви. Съдбата повали вашия най-голям враг. Бог не ни изостави“. Изглежда, че това е „чудото“, което Хитлер е очаквал – повторение на смъртта на руската императрица в критичния момент на Седемгодишната война през XVIII в. Хитлер е убеден, че наричаният от Чърчил „Велик съюз“ между източните и западните сили сега ще бъде разрушен поради сблъсък на противоречивите им интереси.

Но надеждата му не се осъществява и две седмици по-късно той е принуден да сложи край на живота си, както е бил готов да стори и Фридрих Велики точно в момента, когато „чудото“ е запазило живота и бъдещето му.

В началото на март Жуков разширява плацдарма при Одер, но не успява да извърши пробив. В най-отдалечените флангове руското настъпление продължава и в средата на април руснаците влизат във Виена. Междувременно германският фронт на Запад се сгромолясва и съюзническите армии там напредват на изток от Рейн, като срещат много слаба съпротива. На 11 април те стигат Елба на 100 км от Берлин и там спират. На 16 април Жуков възобновява офанзивата във взаимодействие с Конев, който форсира Ниса.

Този път руснаците излизат от плацдармите и след една седмица влизат в предградията на Берлин, където Хитлер е решил да даде последно сражение. На 25 април градът е напълно изолиран от обкръжилите го армии на Жуков и Конев и на 27 април войниците на Конев стискат ръцете на американците при Елба. В самия Берлин обаче германците се бият отчаяно за всяка улица и градът не е напълно превзет дори с приключването на войната след самоубийството на Хитлер и безусловната капитулация на Германия.

Войната в Европа е прекратена официално на 8 май 1945 г. в

полунощ, но това е само официалното признание за нейния край, който реално настъпва постепенно през седмицата преди това. На 2 май са прекратени всички сражения на южния фронт в Италия, където документът за капитулация е подписан три дни по-рано. На 4 май подобна капитулация е подписана в щаба на Монгтомъри в Люнеберг от представители на германските въоръжени сили в Северозападна Европа. На 7 май е подписан още един документ за капитулация на всички германски войски в щаба на Айзенхауер в Реймс, където е организирана по-голяма заключителна церемония в присъствието на руски, американски, британски и френски представители.

Тези официални церемонии по капитулацията са последица от смъртта на Хитлер. На 30 април, деня на неговия брак с преданата му Ева Браун, той се самоубива заедно с нея в развалините на берлинското канцлерство, когато съобщено, че настъпващите руски войски са съвсем близо. Телата им са изгорени набързо в градината съгласно неговите инструкции.

Първите три официални акта на капитулацията на германските въоръжени сили са най-важни, тъй като примирието на италианския фронт е подписано още докато Хитлер е жив и без неговото съгласие. То е последната фаза от задкулисните стъпки за капитулация, започнали на този фронт близо два месеца преди това, в началото на март. Противниковите лидери в Германия са твърде близо до доминиращото присъствие на Хитлер, за да се осмелят на подобна стъпка, въпреки че от дълго време говорят помежду си, че тя е крайно наложителна.

Много от тях загубват надежда след десанта на съюзниците в Нормандия предишното лято. А почти всички губят надежда и желание за съпротива през февруари 1945 г., след отблъскването на контраофанзивата в Ардените и рус-кото навлизане в Източна Германия. Продължават да се сражават главно от страх – страх да нарушат войнишката клетва за вярност на Хитлер, страх от гнева му и страх от това, че могат да бъдат обесени, ако не му се подчиняват. Този страх е подсилен и от друг – страха от наказанието, с което съюзниците ги заплашват след победа-та съгласно „безусловната капитулация“.

В следващите месеци войната е продължена почти изцяло благодарение на непоколебимата решимост на Хитлер. Тя би могла да завърши по-бързо, ако западните съюзници не бяха така непоколебими в настояването си за „без-условна капитулация“ и си даваха по-добра сметка за ефекта ѝ върху герман-ците. Едно по-снизходително отношение и някакви що-годе разумни уверения относно бъдещото отношение към

германците по всяка вероятност биха предизвикали неудържим поток от капитулации, начело на които щяха да бъдат по-висшите военни ръководители. Така фронтът би се сгромолясал по-бързо, а с него и нацистският режим, тъй като Хитлер би загубил всички възможности да продължи борбата.

ТРИЙСЕТ И ДЕВЕТА ГЛАВА Падането на Япония

Два фактора, които оказват влияние с нарастваща сила за поражението на Япония по характера и по резултата си, са форми на война на изтощение, на задушаваш страната натиск. Първият от тях има решаващ ефект.

Японската империя в основата си е морска и е зависима от външните доставки повече дори от Британската империя. Военният ѝ потенциал зависи от големия внос по море на петрол, желязна руда, боксит, каменни въглища, никел, манган, алуминий, калай, кобалт, олово, фосфати, графит и поташ, памук, сол и каучук. Освен това за снабдяването с храни тя трябва да внася по-голямата част от нужната ѝ захар и соеви семена, както и 20 % от пшеницата и 17 % от ориза.

Въпреки това Япония влиза във войната с търговски флот, който едва достига 6 000 000 т – значително по-малко от една трета от търговския флот на Великобритания в началото на 1939 г. (приблизително 9500 кораба, надхвърлящи 21 000 000 т). Освен това независимо от уроците, извлечени от бойните действия по море през 1939–1941 г., Япония гради експанзионистични планове, като прави много малко за защитата на корабоплаването си. Не създава нито конвойна система, нито ескортиращи самолетносачи. Тя полага сериозни усилия да компенсира тези пропуски едва когато корабите ѝ значително намаляват.

Резултатът от това е, че японското корабоплаване става лесна мишена за американските подводници. В началния период на войната в Тихия океан дефектите на американските торпеда намаляват този ефект, но след като тези недостатъци са отстранени, атаките на подводниците се превръщат в касапници. Докато японските подводници съсредоточават нападенията си срещу военни кораби, а по-късно се налага да бъдат използвани за снабдяване на гарнизоните по изолираните острови, американските подводници в значителна степен са насочени срещу търговските кораби. През 1943 г. те потопяват 296 кораба с общ тонаж 1 335

000, а през 1944 г. действията им имат още по-съкрушителен ефект. Само през октомври потопяват кораби с общ тонаж 321 000. Ефектът от това е още по-голям, като се има предвид, че действията им са насочени преди всичко срещу японските танкери. В резултат главният японски военноморски флот е държан в Сингапур, за да бъде по-близо до районите, в които се добива петрол, а в Япония поради недостиг на гориво в обучението на пилотите на самолети се налагат ограничения на тренировъчните полети.

Американските подводници нанасят тежки загуби и на японските военноморски сили, които се равняват на близо една трета от всички японски кораби, които са потопени. В битката за Филипинско море те потапят 2 японски флотски самолетоносача – „Тайхо“ и „Шокаку“, а в по-късните месеци на 1944 г. потапят или повреждат сериозно още 3 самолетоносача, както и близо 40 разрушителя.

Когато американските подводници започват да действат от базата Субик Бей в Лусон, повечето японски търговски кораби вече са унищожени и добрите цели са толкова рядко, че част от подводниците се използват да прибират екипажите на бомбардировачите, които са били принудени да кацнат в морето, връщайки се от въздушни бомбардировки над Япония.

Накратко казано, приносът на американските подводници е огромен, и то не само затова, че пречат на японците да изпращат подкрепления и доставки на изолираните си в морето гарнизони. Най-големият ефект от тях е потапянето на 60 % от общия тонаж на потопените по време на войната японски кораби, който достига 8 000 000 т. Това е най-важният фактор за окончателния разгром на Япония. Той е решаващ, тъй като се отразява на нейната икономическа слабост и зависимостта ѝ от снабдяването отвън.

Окинава – вътрешната врата към Япония

Последните приготовления за морски десант на Окинава, наречен операция „Айсберг“, са в ход още преди да приключи превземането на Иводзима. За начален ден на десанта е определен 1 април, само шест месеца след десантите на Иводзима. Това е голям остров, най-големият от групата Рюкю, дълъг 100 км и широк средно около 20 км – достатъчно голям, за да бъде военна и: военноморска база за нахлуване в Япония. Той се намира точно по средата на пътя между Формоза и Япония,

отдалечен на 550 км от тях и на 580 км от крайбрежието на Китай. Поради това дебаркирането на войски на Окинава застрашава и трите обекта, а създаването на база на ВВС там би помогнало да се контролират пътищата и към трите.

Островът е скалист и покрит с гори, с изключение на някои части на юг, където се намират летищата, а дори и там варовитите хребети са лесни за прокопаване. Така той предлага естествени условия за защита. Те са подсилени в значителна степен от струпания там гарнизон – командваната от генерал Ушиджима 32-ра армия, която наброява около 77 000 бойци и 20 000 душиобслужващ персонал, или общо близо 100 000 души – плюс голямо количество лека и тежка артилерия, добре прикрита в укрепени пещери. Японското Върховно командване е решено да защитава Окинава с всички налични сили Тук, както и на Иводзима, е възприета тактиката да се оказва упорита защита от вътрешността на острова и да не се хаят сили в сражения по бреговете, където американските военни кораби могат да заспят със снаряди японските защитници. За контраофанзивни действия японският Имперски щаб е събрал на летищата в Япония и Формоза над 2000 самолета и планира да използва повече летци камикадзе от когато и да било.

Американското Върховно командване си дава сметка, че Окинава ще бъде много костелив орех, изискващ голямо числено превъзходство, което е свързано с решаването на огромни логистични проблеми. Американците планират при първоначалните десанти там да дебаркира наскоро формираната 10-а армия, командвана от генерал-лейтенант Саймън Б. Бъкнар, включваща 5 дивизии с обща численост 116 000 души, плюс още 2 дивизии, които да ги последват, и още една в резерв. Общата ударна сила (3 дивизии морски пехотинци и 4 армейски дивизии) възлиза на около 170 000 бойци и 115 000 души помощен персонал. Освен да сломят съпротивата на силния японски гарнизон, те ще трябва да контролират и близо половинмилионното население на острова.

В желанието си да намали заплахата от контраатаки от въздуха групата бързоходни самолетноносачи на адмирал Мичър извършва поредица от нападения срещу Япония (от 18 до 21 март) – една седмица преди десанта, сваля 160 самолета и разрушава много на земята. Но това става с цената на тежки повреди от атаките на камикадзе на 3 от нейните самолетноносачи – „Уосп“, „Йорктаун“ и „Франклин“. Следващата седмица излитащи от Гуам бомбардировачи В-29 „Сюпърфортрис“ са отклонени от масираните бомбардировки над японските градове, за да атакуват летищата в Кюсю – главния южен остров на Япония.

Друга важна предварителна стъпка е да се окупира групата острови Керама, на 25 км западно от Окинава, и да бъдат използвани за военноморска база и пристанище, за което настоява адмирал Кели Търнър. На 27 март една американска дивизия окупира островите, срещайки слаба съпротива, а на следващия ден там пристигат танкери, които хвърлят котва. Британският Тихоокеански военноморски флот (2 линейни кораба, 4 самолетоносача, 6 крайцера и 15 разрушителя) под командването на адмирал сър Брус Фрейзър, който пристига в района в средата на март, поема защитата на района югозападно от Окинава.

Главните десанти са извършени на 1 април – неделята на Великден. Те започват в 8,30 часа сутринта след интензивна тричасова бомбардировка от морето и от въздуха. Същия ден адмирал Търнър поема командването на всички сили във водите около Окинава. Десантите са извършени в южната част на западния бряг, където с кратко настъпление може да бъде откъснат южният край на острова. Там те не срещат съпротива и към 11,00 часа двете летища в широкия 8 км район на десантите са окупирани, без противникът дори да се покаже за голямо недоумение на нападащите. До вечерта американският плацдарм е разширен на 15 км и на брега дебаркират невредими над 60 000 души. На 3 април те прекосяват острова и на следващия ден плацдармът е разширен на 25 км. Едва след четвъртия ден, когато се насочват на юг, американците започват да срещат по-сериозна съпротива от близо трите японски дивизии, разположени в южната част на острова.

Във въздуха японците обаче са активни още от самото начало и от 6 април нататък атаките на камикадзе се засилват. На 6 и 7 април в Окинава са изпратени близо 700 самолета, половината от които камикадзе. Повечето от тях са свалени, но 13 американски разрушителя са потопени или повредени.

Денят 6 април ще се запомни и с „най-самоубийственото“ действие на японския военноморски флот, когато гигантският линейен кораб „Ямато“ е изпратен на полесражението с малък ескорт бойни кораби, но без защита от въздуха и с гориво за плаване само в едната посока. Приближаването му е забелязано скоро и той е под непрестанно наблюдение, докато самолетоносачите на Мичър се подготвят да го атакуват с 280 самолета. На 7 април в 12,30 часа корабът е подложен на масирана атака с торпеда и бомби и след два часа непрекъсната бомбардировка е потопен, при което загива голяма част от екипажа му. Подобно на германския „Тирпиц“, той така и няма възможност да стреля с огромните си оръдия срещу противниковите линейни кораби и съдбата му е още едно

потвърждение, че ерата на линейните кораби е отминала.

Сраженията на сушата се проточват по-дълго. На 13 април японците в южната част на острова започват малка контраофанзива, която обаче е лесно отблъсната. Междувременно 6-а дивизия на морската пехота си пробива лесно път на север, докато стига скалистия и покрит с гори полуостров Могобу, където временно е спряна. Там японските сили се състоят само от 2 батальона и непристъпната им позиция е завзета на 17 април благодарение на умело планирана стратегия. Въпреки че отделни гнезда продължават съпротивата до 6 май, равносметката в значителна степен е в полза на американците. Убити са около 2500 японци, докато загубите на морските пехотинци са по-малко от една десета от тях. Освен това на 13 април едно подразделение морски пехотинци стига северния край на Окинава, без да срещне съпротива. Съседните малки острови също са завзети в този период без особени усилия, с изключение на Ие Шима. На 19 април 24-ти корпус на генерал Ходж започва атака с 3 дивизии срещу японските позиции южно от Окинава. Масираната предварителна бомбардировка от морето, въздуха и сушата обаче оказва незначителен ефект върху намиращата се в пещери японска отбрана. Постигнато е малко, и то с цената на големи загуби, дори след като 1-ва и 6-а дивизионна морската пехота са докарани на фронтовата линия. В началото на май местните японски командири с типичната неприязън към отбранителните действия, въпреки че са успешни, решават да започнат контраофанзива, комбинирана с нова вълна от атаки на камикадзе. Въпреки пробива на едно място те са отблъснати с много тежки загуби – 5000 убити. Това до известна степен улеснява подновяването на американските настъпателни действия на 10 май, които обаче следващата седмица са спрени от продължителни поройни дъждове.

По време на тази пауза японците се оттеглят от района на Сури, откъдето отбраняват столицата Наха, на позиции още по на юг. В началото на юни американците продължават да настъпват въпреки калта и до средата на месеца японците са изтласкани в най-крайната южна част на острова. Там в силно укрепените им позиции по протежение на склона между Йейджу и Даке на 17 май е извършен пробив благодарение на значителното използване на огнехвъргачки. Ушиджима и щабът му се самоубиват, както постъпват и други японци, но по време на фазата за почистване на острова се предават около 7400 души, което е показателно за настъпилата промяна.

Общите японски загуби се оценяват на 110 000 души, между които има и окинавци, мобилизирани в японската армия, докато

американските загуби възлизат на 49 000 души, 12 500 от които са убити – това е тяхната най-голяма загуба във войната в Тихия океан.

По време на тримесечната кампания срещу Окинава японските самолети извършват 10 масирани атаки на камикадзе, които те наричат „кикушуи“ (плуваща по вода хризантема). Това са общо 1500 атаки на камикадзе и още толкова самоубийствени атаки от други самолети. Потопени са общо 34 морски съда и са повредени 368, повечето от камикадзе. Този болезнен опит изпълва американците с мрачни предчувствия за това, какво би станало при опит за нахлуване в Япония, и допринася за решението през юли да бъде използвана атомната бомба.

Прочистване в Тихия океан и Бирма

Скоростта на двупосочното американско настъпление е увеличена значително с възприемането на стратегията на обхода, т.е. да се атакуват и да се превземат само пунктовете, които са нужни като стратегически опорни точки към Япония и като средства за установяване на стратегически контрол в Тихия океан. Когато войските приближават Япония и се готвят за последния скок, Съветът на началник-щабовете смята за желателно да разчисти тила си, като ликвидира гарнизоните в онези главни острови, които са били подминати при настъплението. Затова в предпоследната фаза на войната са предприети редица операции за прочистване в различни райони. Особено наложително е прочистването на южната и централната част на Бирма след бързото настъпление на генерал Слим към Рангун и преди началото на планираните откомандването на съюзническите войски в Югоизточна Азия десантни операции за завземането на Сингапур и Холандска Източна Индия.

Бирма

Когато в началото на май 1945 г. генерал Слим стига Рангун, в тила му остават 60 000 японски войници западно от река Салуин. Сега е важно да им се попречи да се измъкнат на изток в Тайланд и да не им се позволи да причиняват нови неприятности в превзетата от Слим територия при настъплението му към Рангун. За целта част от 4-ти корпус на генерал Месърви е върната назад, за да контролира мостовете на река Ситанг, а друга част да посрещне 33-ти корпус на Стопфърд, който

напредва по течението на река Иравади. През май Стопфърд успява да осуети два опита на остатъците от 28-а армия на Сакураи от Аракан да преминат Иравади на изток, обаче много малки групи успяват все пак да се прехвърлят през реката и около 17 000 души стигат областта Пегу Йомас между Иравади и Ситанг. Опитът на остатъците от 33-та армия на генерал Хонда да предприемат атака за отклоняване на вниманието, за да им помогнат, завършва с провал. Затова след средата на юли войските на Сакураи се опитват да се измъкнат през териториите, контролирани от частите на Месърви, като се разделят на многобройни малки групи от по неколкостотин души. Повечето от тях са унищожени или попадат в плен. На източния бряг на река Ситанг, която тогава е най-пълноводна, успяват да се прехвърлят по-малко от 6000 души, но те не са в състояние да продължат да се сражават.

Нова Гвинея – Нова Британия – Бугенвил

През първата половина на 1944 г. при поетапното си стремително настъпление по протежение на северното крайбрежие на Нова Гвинея войските на Макартър заобикалят няколко японски гарнизона и когато продължават към Филипините, оставят зад себе си остатъците от 5 противникови дивизии. Значителни по численост японски части остават изолирани и на островите на Нова Британия и Бугенвил. С инструкция от 12 юли до австралийския главнокомандващ генерал сър Томас Блейми Макартър го натоварва със задачата „да продължи да неутрализира“ остатъците от японците в тези райони. Блейми обаче тълкува инструкцията по по-агресивен начин, въпреки че разполага само с 4 дивизии, 3 от които са съставени от милиция, след като 2 австралийски дивизии са определени да участват в операцията срещу Филипините.

В Айтале е изпратена 6-а австралийска дивизия, която през декември трябва да се насочи от там на изток и да унищожи 3-те слаби дивизии на генерал Адачи около Вевак (с обща численост от около 35 000 души). Освен че са изолирани, тези японски войски са зле въоръжени, зле нахранени и нападнати от болести. Дългият 160 км преход през много труден терен е изпитание за австралийската транспортна система, а бойният дух на войниците не е особено висок поради болестите и убеждението, че няма належаща стратегическа необходимост от тази операция. Напредването е много бавно и Вевак е завзет едва през май, шест месеца по-късно, а остатъци от японските части продължават да се

отбраняват във вътрешността до края на войната през август 1945 г. През това време японските сили са намалели с една пета. Австралийците губят в сраженията 1500 души, обаче загубите им от болести достигат 16 000 хиляди души.

В Нова Британия, на островите от Бисмарковия архипелаг, е изпратена 5-а австралийска дивизия и нейният командир генерал-майор А. Н. Рамзи проявява по-голямо благоразумие. До пристигането на неговата част през ноември американците са установили контрол над пет шест от територията на този голям остров, но останалата част се държи от близо 70 000 японци, повечето от тях съсредоточени в отдавна построенията база в Рабаул. След като предприемат кратко настъпление до най-тясната част на острова, австралийците се задоволяват само да патрулират в района на тази къса отсечка, като оставят големия японски гарнизон да стигне до пълно изтощение. Така той е неутрализиран с минимални загуби, а в края на войната се предава.

Бугенвил, който се намира в западния край на Соломоновите острови, е най-големият от тази група. Там е изпратен 2-ри корпус на генерал Савидж с 3-та австралийска дивизия и 2 допълнителни бригади. Тук отново няма наложителна необходимост от настъпателни действия, тъй като японците, повечето от които са съсредоточени около Буин в южната част на острова, са заети повече с отглеждането на зеленчуци и улов на риба, за да попълват оскъдните си запаси от храна. В началото на 1945 г. обаче Савидж започва настъпление. Напредването е бавно, тъй като принуждава японците да отбраняват яростно районите, от които се снабдяват с храна, и след шест месеца е спряно поради големите наводнения. Както и в Нова Гвинея, австралийските войски не проявяват голям ентузиазъм в тази акция, която основателно смятат за ненужна.

Борнео

Инициативата за завладяването на Борнео идва главно от австралийците, които искат да прекъснат японското снабдяване с петрол и каучук и да предоставят на британците военноморска база в залива Бруней. Комитетът на британските началник-щабове не одобрява идеята, защото иска да установи база зъв Филипините, а британският Тихоокеански флот вече е ангажиран с акцията срещу Окинава и не желае да се връща на юг. Затова операцията е осъществена от 1-ви австралийски корпус (2 дивизии), командван от генерал-лейтенант сър Лесли

Морсхед, и със съдействието на 7-и американски флот. На 1 май 1945 г. е превзет остров Таракан, който се намира на североизток от Борнео, а на 10 юни – заливът Бруней, без да е оказана сериозна съпротива. От там австралийските войски настъпват по брега до Сарауак. В началото на юли след продължителна бомбардировка петролодобивният център Баликпапан на югоизточното крайбрежие е атакуван и превзет след силна съпротива. Това е последният голям морски десант във войната.

През това време британските приготовления за превземането отново на Сингапур значително са напреднали, но се оказват ненужни поради капитулацията на Япония през август. Когато на 12 септември Маунтбатън пристига в Сингапур, то е само да приеме общата капитулация на японските войски в Югоизточна Азия, която вече е подписана с предварително споразумение в Рангун на 27 август. С него се предават близо 750 000 японци.

Филипините

Въпреки че американците установяват стратегически контрол над Филипините в срок от пет месеца след първоначалния десант в Лейте през октомври, през март там все още има големи японски сили. Според по-късни сведения само в Лусон те са около 170 000 – много повече от преценките на американците навремето. Най-големите групи са съсредоточени в северната част на Лусон под командването на самия Ямаита, а други 50 000 – под командването на генерал Йокояма, се намират в планините близо до столицата Манила и контролират снабдяването на града с вода. Първите акции за изгонването им от там са отблъснати, след което японците атакуват позициите на 14-и корпус на генерал Грисуълд, който има за задача да ги унищожи. В средата на март пристига 11-и корпус на генерал Хол, за да поведе настъплението, и до края на май са завзети двата големи язовира при Ава и Ипо. През това време силите на Йокояма вече са намалели наполовина, до голяма степен поради глад и болести, и скоро се превръщат в дезорганизирани групи, преследвани от филипинските партизани и американските войски. На всеки загинал в боевете се падат по 10 починали от глад и болести. В края на войната оцеляват и се предават едва 7000 души.

Междувременно войските на генерал Крюгер прочистват пътищата пътищата през морето Висаян, като така скъсяват морския път от Лейте до Лусон, а след това започват акция за прочистване на южната част на

Лусон. Други войски прочистват островите южно от Лейте и заемат позиции на Минданао, където японският Имперски генерален щаб е изпратил 40 000 души, предвиждайки, че островът ще бъде една от приоритетните цели на американското нахлуване. До лятото японските части във всички тези области се оттеглят в планините, където бързо намаляват от глад и болести.

Последната фаза на този процес е американската атака срещу силиите на Ямашита в северната част на Лусон. Тя започва на 27 април от 3 американски дивизии, които скоро са подсилени с четвърта, но срещат все по-големи трудности с навлизането навътре в планините, където Ямашита е събрал над 50 000 войници – два пъти повече, отколкото предполагат американците. Той се държи до края на войната в средата на август и се предава с останалите му 40 000 души и с 10 000 в другите части на Северен Лусон. Стратегическата необходимост от тази скъпо струваща акция за прочистване е твърде съмнителна.

Американската стратегическа въздушна офанзива

Въздушната офанзива срещу Япония не е много резултатна, докато не започва да се води от Марианските острови, превзети главно за тази цел през лятото на 1944 г. Главният ѝ инструмент е Боинг В-29 „Сюпърфортрис“ – най-големият бомбардировач във Втората световна война, който носи бомбен товар малко повече от 7,5 т и развива скорост около 560 км/ч на височина над 10 000 м. Той има обseg на действие над 6000 км и е добре защитен с броня, както и от 13 картечници, които носи на борда си.

В средата на 1944 г. 50 бомбардировача В-29 излитат от бази в Китай и Индия и бомбардират известния със стоманодобивната си промишленост град Явата на остров Кюшу, но тази и последвалите други въздушни атаки нанасят малко щети. През втората половина на 1944 г. от тази посока над Япония са хвърлени само около 800 т бомби, а за такива нищожни резултати 20-о бомбардировъчно командване, към което се числят тези бомбардировачи, се нуждае от толкова много снабдяване за поддръжката им, че в началото на 1945 г. те са изтеглени.

В края на октомври 1944 г. е готова за използване първата писта на Марианските острови при Сайпан и там пристига първото крило (112 машини) на 21-во бомбардировъчно командване. Месец по-късно, на 24 ноември, от там излитат 111 бомбардировача В-29, за да бомбардират

самолетостроителен завод в Токио. Това е първото въздушно нападение над японската столица след атаката на полковник Дулитъл през април 1942 г., с което се слага началото на новата офанзива, и въпреки че по-малко от една четвърт от бомбардировачите успяват да намерят целта си, загубени са само два от тях, макар срещу тях да са изпратени 125 японски изстребителя.

През следващите три месеца бомбардировачите В-29 продължават прецизните си бомбардировки през деня, използвайки опита, натрупан в Европа, но постигат малък ефект, въпреки че принуждават японците да разпръснат на по-голяма територия самолетостроителните си заводи и другите си промишлени производства. До март 1945 г. броят на бомбардировачите В-29 на Марианските острови е утроен и генерал Къртис Ли Мей, който поема командването там, решава те да преминат на нощни бомбардировки над определени райони, летейки на малка височина, за да се възползват от слабостите на японската противовъздушна отбрана през нощта. Това позволява на самолетите да носят по-голям бомбен товар, не натоварва толкова много двигателите и поразяването на многобройните малки промишлени обекти е по-ефективно.

Освен това Ли Мей решава В-29 да носят запалителни вместо експлозивни бомби. Всеки самолет може да носи 40 касети с по 38 запалителни заряда, които могат да превърнат в пламъци един район от приблизително 16 акра. Резултатите от промяната се оказват изненадващо добри. На 9 март 279 бомбардировача В-29, всеки с по 6–8 т запалителни бомби, опустошават Токио. Близко 40 кв. км – една четвърт от цялата територия на града – са обгърнати в пламъци. Разрушени са 267 000 сгради. Жертвите сред цивилното население са близо 185 000 души, докато американците губят само 14 самолета. През следващите девет дни градовете Осака, Кобе и Нагоя са опустошени по същия начин. Атаките са спрени на 19 март, тъй като запасите на американците от запалителни бомби свършват. През тези десет дни те хвърлят близо 10 000 т такива бомби.

Опустошителните въздушни бомбардировки скоро са възобновени и увеличени. През юли са хвърлени три пъти повече бомби, отколкото през март. Освен това са хвърлени хиляди мини, за да блокират транспорта по крайбрежните японски пътища. Потопени са кораби с общ тонаж над 1 500 000 и транспортът е парализиран почти напълно. Съпротивата, която японците оказват във въздуха, става незначителна.

Ефектът от това е огромен. След бомбардировката със запалителни бомби над Токио духът на населението рязко спада. Тази тенденция се

засилва още повече, когато самолетите на Ли Мей започват да хвърлят позиви, в които предупреждават кои ще бъдат следващите им цели. В провинцията бягат над 8 500 000 граждани, което парализира военното производство в момент, когато японската военна икономика е почти на края на силите си. Производството на петролните рафинерии спада с 83 %, на самолетни двигатели – със 75 %, на фюзелажни самолети – с 60 % и на електронно оборудване – със 70 %. Над 600 големи военни завода са напълно разрушени или сериозно повредени от бомбардировките.

Освен това въздушните нападения принуждават населението на Япония да признае, че неговите въоръжени сили вече не са в състояние да го защитават и че капитулацията, дори ако тя е безусловна, става неизбежна. Атомните бомби през август само потвърждават това, което повечето японци, с изключение на военните фанатици, вече са разбрали.

Атомната бомба и капитулацията на Япония

В последния том на своите военни мемоари Уинстън Чърчил разказва как на 14 юли 1945 г., когато е на Потсдамската конференция заедно с президента Труман и Сталин, му бил подаден лист хартия със следното шифровано послание: „Бebetата се родиха благополучно“. Значението му е обяснено от американския министър на отбраната Стимсън – че извършените предишния ден опити с атомна бомба са били успешни. „Незабавно бях поканен от президента да разговаряме. Пристигна придружен от генерал Маршал и адмирал Лийхи“.

Разказът на Чърчил за този разговор има такива дълготрайни последици, че основната част от него си заслужава да бъде цитирана: „Внезапно сме обладани от милосърдни мисли за съкращаване войната на изток и за щастливо разрешение на проблемите в Европа. Изобщо не се съмнявах, че точно такива мисли се въртяха в главите на моите американски приятели. Във всеки случай никога не е имало каквото и да било обсъждане на въпроса, дали атомната бомба трябва да се използва или не. Да се предотврати поголовното избиване на хора, да се приключи войната, светът да заживее в мир, да се излекуват раните на измъчените народи чрез демонстрация на сила и с цената на няколко експлозии, и то след толкова мъки, страдания и усилия, ни се струваше направо като вълшебно избавление.

Британското съгласие за използване на оръжието по принцип бе дадено на 4 юли, още преди да се състои изпробването му. Окончателното

решение вече зависеше главно от президента Труман, който всъщност държеше оръжието; но аз нито за миг не съм се съмнявал какво ще бъде то, както не съм се съмнявал в неговата правота. Историческият факт си остава, а именно че въпросът, дали да се използва атомната бомба или не, за да се принуди Япония да капитулира, никога не беше повдиган. Всъщност съществуваше единодушно автоматично неоспорвано от никого споразумение; нито някога по време на разговорите съм чул и най-плахото предложение да се постъпи другояче⁷⁹. По-късно обаче Чърчил изразява съмненията си относно използването на атомната бомба, когато казва: „Би било грешка да се предполага, че съдбата на Япония е била решена от атомната бомба. Нейното поражение беше сигурно още преди да бъде хвърлена първата бомба, и то благодарение на огромната военноморска мощ. Само с нейна помощ стана възможно завладяването на океанските бази, от които вече можеше да бъде предприета последната офанзива и от които японската армия беше принудена да капитулира, без нито една атака. Японският флот беше унищожен“⁸⁰.

Чърчил споменава също, че в Потсдам, три седмици преди да бъде хвърлена бомбата, в разговор на четири очи Сталин му казал за послание на японския посланик в Москва, в което Япония изразявала желание да бъде сключен мир. Той добавя, че когато предал тази новина на президента Труман, намекнал, че настояването на съюзниците за „безусловна капитулация“ може да бъде малко променено, за да улесни японската капитулация.

Тези японски стъпки за постигане на мир започват много по-рано и са по-добре известни на американците, отколкото смята Чърчил. Малко преди Коледа през 1944 г. американското разузнаване във Вашингтон получава доклад от добре информиран дипломатически агент в Япония, че се създава Партия на мира, която печели там все повече привърженици. Агентът предрича, че правителството на генерал Койсо, което през юли заменя правителството на генерал Тоджо, вкарало Япония във войната, скоро ще бъде заменено от стремящо се към мир правителство на адмирал Судзуки, което ще започне преговори с подкрепата на императора. Тази прогноза се потвърждава през април.

На 1 април американците правят десант в Окинава, един от островите Рюкю, на половината път между Формоза и Япония. Шокът от тази новина, съчетан със зловещото уведомление на руснаците за

79. Чърчил, Уинстън. Втората световна война. Т. 6. с 599.

80. Чърчил, Уинстън. Втората световна война. Т. 6. с 603–604.

прекратяване на договора за не-утралитет с японците, предшества падането на правителството на Койсо на 5 април и Судзуки става министър-председател.

Въпреки че сега имат доминиращо влияние в правителството, ръководителите на Партията на мира не знаят как да процедурат по-нататък. Още през февруари по инициатива на император Хирохито са установени контакти с Русия, която е помолена като „неутрална“ да действа като посредник за постигането на мир между Япония и западните съюзници. Тези контакти са осъществени първоначално чрез руския посланик в Токио, а след това и чрез японския посланик в Москва. От това обаче не излиза нищо. Руснаците не споменават и дума за тях.

Едва след три месеца е направен такъв намек. Това става в края на май, когато Хари Хопкинс като личен пратеник на президента заминава за Москва, за да разговаря със Сталин за бъдещето. При третата им среща Сталин повдига въпроса за Япония. На конференцията в Ялта през февруари той поема ангажмента да влезе във войната срещу Япония, при условие че получи Ку-рилските острови, целия Сахалин и бъде в състояние да контролира положението в Манджурия. Сталин информира Хопкинс, че подсилените му армии в Далечния изток ще бъдат готови до 8 август за нападение срещу японския фронт в Манджурия. Той казва също, че ако съюзниците държат на искането си за „безусловна капитулация“, японците ще се бият докрай, но известна промяна на това искане би ги окуражила да отстъпят и тогава съюзниците могат да наложат волята си и да постигнат същите резултати. Освен това изтъква, че Русия очаква да вземе участие в действителната окупация на Япония. По време на този разговор Сталин разкрива, че са били правени „сондажи за мир“ от „някои елементи в Япония“, но не казва ясно, че това са били официални контакти чрез посланиците.

Това се знае със сигурност много преди края на битката за Окинава. Очевидно е също, че след като островът бъде завладян, американците скоро ще могат да засилят въздушните бомбардировки над Япония, тъй като летищата на Окинава са на по-малко от 650 км от Япония – една четвърт от разстоянието от Марианските острови.

Безнадеждността на положението е ясна на всеки стратег, особено на стратегите от военноморските сили, като адмирал Судзуки, който заради антивоенните му възгледи е бил заплашван от военни екстремисти още през 1936 г. Но той и стремящият му се към мир кабинет са спъвани от един сложен проблем. Въпреки желанието за мир приемането на съюзническото настояване за „безусловна капитулация“ ще изглежда като

предателство към войските на фронта, които силно желаят да се бият до смърт. Тези сили, които все още държат в ръцете си като залог живота на хиляди почти умиращи от глад цивилни и военнопленници от съюзниците, могат да откажат да се подчинят на заповедта за прекратяване на огъня, ако условията са крайно унижителни и най-вече – ако има настояване за сваляне на императора, който в техните очи е не само суверен, но и божество. Проблемът е решен от самия император. На 20 юни той свиква съвещание на шестимата министри от вътрешния кабинет, т.нар. Върховен военен съвет, на което заявява: „Обсъдете въпроса за слагане край на войната колкото може по-скоро“. Между шестимата членове на съвета има съгласие по този въпрос, но докато министър-председателят, външният министър и министърът на военноморския флот са готови да приемат „безусловна капитулация“, другите трима – министърът на сухопътните войски и началник-щабове на сухопътните войски и на флота настояват съпротивата да продължи, докато не бъдат получени някои смекчавачи условия. След време е решено принц Кононе да бъде изпратен на мисия в Москва, за да преговаря за мир, а императорът на четири очи му дава инструкции да постигне мир на всяка цена. Като предварителна стъпка на 13 юли японското външно министерство официално уведомява Москва, че „императорът желае мир“.

Посланието стига до Сталин точно когато той се готви да замине за конференцията в Потсдам. Той изпраща леден отговор, че за него това предложение не е достатъчно конкретно, за да действа или да се съгласи да приеме мисията. Този път обаче уведомява Чърчил за установения контакт и тъкмо за него Чърчил казва на Труман, добавяйки от себе си предположението, че би било разумно да се промени стриктното настояване за „безусловна капитулация“.

Две седмици по-късно японското правителство изпраща ново послание на Сталин, в което се опитва да направи още по-ясна целта на мисията, но получава същия отрицателен отговор.

Междувременно правителството на Чърчил губи общите избори във Великобритания и Атли и Бевин заменят Чърчил и Идън в Потсдам, където на 28 юли Сталин докладва на конференцията за този нов контакт.

На американците вече е известно желанието на японците да бъде сложен край на войната, тъй като разузнаването им е засякло шифровани съобщения от японския външен министър до японския посланик в Москва. Но президентът Труман и повечето от главните му съветници, особено Стимсън и началник-щабът на американската армия генерал

Маршал, толкова много желаят да бъде използвана атомната бомба, за да се ускори разгромът на Япония, колкото Сталин иска да влезе във войната срещу Япония, преди да е свършила, за да бъде в по-изгодно положение в Далечния изток.

Има хора, които изпитват повече съмнения, отколкото Чърчил твърди. Между тях е адмирал Лийхи, началник-щабът на президента Рузвелт, а след това и на президента Труман, на когото не се нрави идеята за използване на такова оръжие срещу цивилното население: „Моето мнение беше, че тъй като щяхме да бъдем първите, които го използват, не биваше да възприемаме етичните норми на варварите от тъмното минало. Не съм бил учен да водя война по този начин и войните не могат да бъдат печелени с унищожаването на жени и деца“. Предишната година той протестира пред Рузвелт срещу предложението да се използва бактериологично оръжие.

Атомните учени също са разделени във възгледите си. Д-р Ваневар Буш играе водеща роля за получаването на подкрепата на Рузвелт и Стимсън за атомното оръжие, а и лорд Чървел (бившият професор Линдеман), личен съветник на Чърчил по научните въпроси, също е негов виден привърженик. Затова не е учудващо, че когато през пролетта на 1945 г. Стимсън назначава комисия начело с Буш да обсъди въпроса за употребата на оръжието срещу Япония, тя силно препоръчва бомбата да бъде използвана колкото може по-скоро и без предварително предупреждение за нейната същност от страх да не би да се окаже само един „фишек“, както по-късно обяснява Стимсън.

За разлика от тях друга група атомни учени начело с професор Джеймс Франк скоро след това, през втората половина на юни, предават доклад на Стимсън, в който се правят други заключения: „Военните преимущества и спасяването на живота на американци, постигнати чрез внезапната употреба на атомно оръжие срещу Япония, могат да бъдат заличени от вълната от ужас и отвращение, които ще предизвика тя в останалия свят... Ако първи пуснат в действие това ново средство за масово унищожение на човечеството, Съединените щати ще загубят подкрепата на обществеността в целия свят, ще сложат началото на надпревара във въоръжаването и ще попречат на възможността за постигане на международно споразумение за бъдещ контрол над такива оръжия... Ние вярваме, че тези съображения правят използването на ядрените бомби за скорошно нападение срещу Япония нежелателно“.

Учените, които са в по-близки отношения с държавниците, имат обаче по-добри възможности да привлекат вниманието им и техните

аргументи се налагат при вземането на решението, подпомогнати от ентузиазма, с който вече са успели да повлияят върху държавниците относно възможностите на атомната бомба като бързо и лесно средство за слагане край на войната. Военните съветници предлагат за двете произведени бомби пет възможни обекта. От тях, след като списъкът е обсъден от президента Труман и Стимсън, са избрани Хирошима и Нагасаки като градове, които съчетават военни обекти и „къщи и други сгради, подлежащи на разрушение“. Така на 6 август първата атомна бомба е хвърлена над Хирошима. Тя унищожава по-голямата част от града и убива около 80 000 души – една четвърт от населението му. Три дни по-късно втората бомба е хвърлена над Нагасаки. Новината за бомбата над Хирошима стига до президента Труман, когато се връща по море от Потсдамската конференция. Според присъстващите той развълнуван възкликнал: „Това е най-великото нещо в историята!“

Ефектът върху японското правителство обаче е по-малък, отколкото предполага западната страна по това време. Той не стресва тримата членове на шестчленния съвет, които се противопоставят на „безусловната капитулация“ и продължават да настояват, че първо трябва да получат някои уверения относно бъдещето, особено по въпроса за суверенното положение на императора. Що се отнася до самите японци, те научават едва след войната какво се е случило в Хирошима и Нагасаки.

Руската декларация за обявяване на война на 8 август и незабавното навлизане в Манджурия на следващия ден ускоряват решаването на въпроса почти толкова бързо, колкото влиянието на императора. На съвещанието в негово присъствие на вътрешния кабинет, състояло се на 9 август, той изтъква безнадеждността на положението толкова ясно и сам се обявява решително за сключване на незабавен мир, че тримата противници на мира са по-склонни да отстъпят и да се съгласят със свикването на Годзен кайги – съвещание на „по-старшите държавници“, на което императорът сам може да вземе окончателното решение. Междувременно правителството обявява по радиото желанието си да капитулира, ако суверенността на императора бъде зачетена – точка, по която съюзниците в Потсдамската декларация от 26 юли запазват мълчание. След известни дискусии президентът Труман се съгласява с това условие като модификация на „безусловната капитулация“.

Дори тогава сред участниците в съвещанието на Годзен кайги на 14 август има голямо разделение, но императорът решава проблема, след като категорично заявява: „Ако никой друг няма да изрази мнение, ние трябва да изразим нашето. Настояваме да се съгласите с него. Виждаме

само един път за спасяването на Япония. По тази причина взехме решение да изтърпим нетърпимото и да изстрадаме невъзможното“. След това капитулацията на Япония е обявена по радиото.

Употребата на атомната бомба в действителност не е нужна, за да се постигне този резултат. При положение че девет десети от японския търговски флот е потопен или повреден, че военновъздушните и военноморските сили са унищожени, че индустрията е разрушена и че средствата за изхранване на населението се топят с голяма бързина, разгромът на Япония вече е сигурен, както казва Чърчил.

В обзорен материал за американските стратегически бомбардировки се подчертава точно този момент и се добавя: „Времето между настъпилото безсилие за оказване на военна съпротива и приемането на неизбежното от страна на политиците можеше да бъде и по-кратко, ако политическата струк-тура на Япония позволяваше по-бързи и категорични решения, свързани с националната политика. Независимо от това става ясно, че дори без атомните бомбардировки превъзходството във въздуха можеше да упражни достатъчен натиск за безусловната капитулация и да се избегне прякото нахлуване в Япония“. Главнокомандващият американските военноморски сили адмирал Кинг заявява, че морската блокада би била достатъчна „да принуди японците да се подчинят поради глада“ и поради липсата на петрол и други важни материали, „ако имахме желание да изчакаме“.

Преценката на адмирал Лийхи за ненужността на атомната бомба е още по-категорична. „Употребата на това варварско оръжие в Хирошима и Нагасаки не ни помогна от морална гледна точка във войната срещу Япония. Японците вече бяха победени и готови да капитулират поради ефикасната морска блокада и успешните бомбардировки с конвенционални оръжия“.

Тогава защо бе използвана атомната бомба? Имаше ли някакви наложителни мотиви освен инстинктивното желание да бъде сложен по-бързо край на жертвите, давани от американците и британците? Очертават се две причини. Едната е разкрита от Чърчил в разказа за разговора му с президента Труман на 18 юли, след новината за успешния опит с атомната бомба, когато в главите им са се въртели и такива мисли: „...нямаше да се наложи да прибегваме до руснаците. Краят на японската война вече нямаше да зависи от огромните армии...“ Вече нямаше да ги молим за благосклонност и доброжелателство. Ден-два след това писах до г-н Идън: „Повече от ясно е, че Съединените щати вече не държат на руско участие във войната срещу Япония“⁸¹. Искането на Сталин

в Потсдам за участие в окупацията на Япония е много смущаващо и американското правителство желае да избегне такава възможност. Атомната бомба може да помогне за решаването на проблема. Руснаците са принудени да влязат във войната на 8 август – два дни по-късно.

Втората причина за избързването с нейното използване в Хирошима и Нагасаки е разкрита от адмирал Лийхи: „Учени и други искаха да бъде извършен този опит заради огромните суми, похарчени за проекта“ – 2 млрд. долара. Един от висшите офицери, отговарящ за атомната операция с кодовото наименование проект „Манхатън“, посочва нещата още по-ясно: „Във всеки случай работата по бомбата трябваше да завърши с успех – толкова пари бяха похарчени за нея. Ако проектът се провалеше, как щяхме да оправдаем огромните разходи? Помислете какъв вой щеше да надигне обществеността... Времето бързо изтичаше, някои хора във Вашингтон се опитаха да убедят директора на проекта «Манхатън» генерал Гроувс да действа, преди да е станало твърде късно, а той знаеше, че щеше да опере пешкира, ако се проваляхме. Когато бомбата беше готова и хвърлена, облекчението на всеки, който имаше отношение към проекта, беше огромно“.

Едно поколение по-късно обаче става ясно, че прибързаното използване на атомната бомба не е било никакво облекчение за човечеството.

На 2 септември 1945 г. представителите на Япония подписват „акта за капитулацията“ на борда на американския линейен кораб „Мисури“ в Токийския залив. Така Втората световна война завършва шест години и един ден след нападението на Хитлер срещу Полша, и четири месеца след капитулацията на Германия. Това е официалният край на войната, церемония, която трябва да подпечата удовлетворението на победителите. Реалният край настъпва на 14 август, когато императорът обявява капитулацията на Япония съгласно условията на съюзниците, и сраженията спират седмица след като е хвърлена атомната бомба. Но дори този страхотен удар, с който град Хирошима е изтрит от лицето на Земята, за да бъде демонстрирана съкрушителната мощ на новото оръжие, не допринася повече за ускоряване на капитулацията. Тя вече е сигурна и няма реална необходимост от използването на такова оръжие, под чиято сянка светът живее оттогава.

Част IX ЕПИЛОГ

ЧЕТИРИЙСЕТА ГЛАВА Епилог

Основни фактори и повратни моменти

Катастрофалният конфликт, който завършва, откривайки на Русия път в сърцето на Европа, е наречен сполучливо от Чърчил „ненужната война“. В стремежа си да я избегнат и да ограничат действията на Хитлер Великобритания и Франция проявяват основна слабост – липсата на разбиране на стратегическите фактори. Поради това те са въввлечени във войната в най-неподходящия за тях момент и така ускоряват една предотвратима катастрофа с дълготрайни последици. Великобритания оцелява като по чудо, но най-вече заради това, че Хитлер прави същите грешки, каквито агресивните диктатори са правили неведнъж в историята.

Изключително важната предвоенна фаза

В ретроспекция става ясно, че първата фатална стъпка и за двете страни е влизането на германците отново в поречието на Рейн през 1936 г. За Хитлер тази стъпка носи две стратегически преимущества – осигурява защитата на жизненоважния за Германия индустриален район Рур и е потенциален плацдарм за нахлуване във Франция. Защо тя не е предотвратена? Най-вече защото Франция и Великобритания искат да избегнат всякакъв риск от въоръжен конфликт, който би могъл да прерасне във война. Нежеланието им да действат е подсилено и от това, че гледат на връщането на германците в земите по Рейн само като на опит за корекция на една несправедливост, макар и извършена по неподходящ начин. Британците, по-специално тези, които по принцип обръщат повече внимание на политическата страна на въпроса, са склонни да я преценяват по-скоро като политическа, а не като военна стъпка и не виждат стратегическите последици от нея.

С действията си през 1938 г. Хитлер отново извлича стратегически изгоди от политически фактори – германският и австрийският народ искат съюз, в Германия има силни настроения във връзка с отношението на чехите към судетските немци. Тук отново сме свидетели на едно широко разпространено мнение в Западна Европа, че и в двата случая има известна доза оправдание за поведението на Германия.

Навлизането на Хитлер през март в Австрия оголва южния фланг на Чехословакия, която му пречи да осъществи плановете си за експанзия в източна посока. През септември чрез заплаха за война и в резултат от Мюнхенското споразумение той си осигурява не само връщане на Судетите, но и стратегическо парализиране на Чехословакия.

През март 1939 г. Хитлер окупира останалата част от Чехословакия и така обгръща фланга на Полша – последната от поредицата „безкръвни“ маневри. Тази негова стъпка е последвана от фатално безразсъдно действие на британското правителство – внезапно предложените гаранции за Полша и за Румъния, всяка от които е стратегически изолирана, без да си осигури преди това каквото и да било одобрение от страна на Русия, единствената сила, която би могла да му окаже ефикасна подкрепа.

Поради момента, в който са дадени, тези гаранции изиграват ролята на провокация и както сега вече ни е известно, докато не се сблъска с това предизвикателство, Хитлер няма намерение да избързва с нападението срещу Полша. Тези гаранции, които се отнасят за части от Европа, недостижими за войските на Великобритания и Франция, са почти неустойчиво изкушение. Така западните сили подкопават основите на единствената стратегия, която би била разумна за тях при тогавашното незадоволително състояние на въоръжените им сили. Вместо да спрат агресията, изправяйки силен фронт срещу германско нападение на Запад, те позволяват на Хитлер с лекота да се справи с един слаб фронт и така да спечели първоначална победа.

Сега единствената възможност за избягване на войната е да се осигури подкрепата на Русия – само тя е силата, която би могла пряко да окаже помощ на Полша и с това да възпре Хитлер. Но въпреки критичното положение стъпките на британското правителство са мудни и колебливи. Освен неговите колебания трябва да се имат предвид и възраженията на полското правителство и на другите по-малки сили в Източна Европа срещу приемането на военна помощ от Русия, които се страхуват, че подкрепата на нейните армии фактически ще означава нахлуване.

Отговорът на Хитлер на тази нова ситуация, създадена от британската подкрепа за Полша, е съвсем различен. Силната реакция на Великобритания и удвоените ѝ мерки за превъоръжаване го стряскат, но резултатът от това е противоположен на очаквания. Решението му е повлияно от историческата представа, която си е създал за британците. Според него те са хладнокрървни и пресметливи хора, които контролират емоциите с разума си и затова не биха влезли във война заради Полша, освен ако не бъдат подкрепени от Русия. Ето защо, като преглъща омразата си към болшевиизма, той насочва усилията и енергията си за помиряване с Русия, за да си осигури нейната ненаме-са. Това е завой, още по-изненадващ от завоя на Чембърлейн и също толкова фатален заради последиците от него.

На 23 август Рибентроп взема самолета за Москва и договорот е подписан. Той е придружен от тайно споразумение, съгласно което Полша трябва да бъде поделена между Германия и Русия.

Този договор прави войната сигурна, като се има предвид какви чувства предизвикват агресивните действия на Хитлер. След като са обещали помощ на Полша, британците вече не могат да гледат отстранни, без да загубят престиж и без да отворят на Хитлер пътя към по-голямо завоевание. А и той не може да се откаже от намеренията си спрямо Полша, дори и да си дава сметка, че това би означавало обща война.

Така влакът на европейската цивилизация се втурва в един дълъг тъмен тунел, от който излиза едва след шест изтощителни години. Дори и тогава яркото слънце на победата се оказва илюзорно.

Първата фаза на войната

В петък, 1 септември 1939 г., германските армии нахлуват в Полша. В неделя, 3 септември, британското правителство обявява война на Германия в съответствие с дадените по-рано гаранции за Полша. Шест часа по-късно френското правителство още по-неохотно последва англичаните.

След по-малко от месец Полша е завладяна. След девет месеца Западна Европа потъва под разлялата се военна вълна.

Можеше ли Полша да се задържи по-дълго? Можеха ли Франция и Великобритания да направят повече, за да намалят германския натиск върху Полша? Сега знаем, че като се има предвид числеността на въоръжените сили, на пръв поглед отговорът на тези два въпроса е „да“.

През 1939 г. германската армия далеч не е готова за война. Поляците и французите имат заедно 150 дивизии, включително 35 резервни, част от които трябва да бъдат пазени за френските ангажименти в отвъдморските територии, срещу общо 98 германски дивизии, 36 от които все още не са добре обучени. От 40-те дивизии, които германците оставят, за да защитават западната си граница, само 4 са действащи, напълно обучени и снаряжени. Стратегията на Хитлер обаче поставя Франция в положение, при което тя би могла да облекчи натиска и върху Полша само ако предприеме бърза атака – действие, за което армията и не е подходяща. Остарялата ѝ система на мобилизация е бавна в осигуряването на нужните войски и нападателните ѝ планове са в зависимост от масовото използване на тежката артилерия, която е готова едва на шестнайсетия ден. През това време съпротивата на полската армия рухва.

Полша е много затруднена от стратегическото си положение. Страната лежи като „език“ между челюстите на Германия, а полската стратегия го прави още по-лошо с поставянето на основните полски сили близо до върха на езика. Освен това тези войски са с остарели идеи и снаряжение и все още вярват във възможностите на кавалерията, която се оказва безпомощна срещу германските танкове.

По това време германците имат готови само 6 бронетанкови и 4 механизирани дивизии, но благодарение на ентузиазма на генерал Гудериан и подкрепата на Хитлер те са отишли по-напред от която и да било друга армия във възприемането на новата идея за високоскоростната механизирана война, оформила се сред британските привърженици на този нов, бърз начин на действие. Германците са развили и много по-силни военновъздушни сили от другите страни, докато не само поляците, но и французите остро се нуждаят от авиация дори само за поддръжка и защита на армиите си.

Така поляците стават свидетели на първата победоносна демонстрация на новата тактика на светкавичната война от страна на германците, докато западните съюзници на Полша са още в процес на подготовка за една война по обичайния до този момент начин. На 17 септември Червената армия настъпва през източната граница на Полша – един удар в гръб, който решава съдбата ѝ, тъй като тя почти не разполага с войски, за да се противопостави на това второ нахлуване.

Бързият разгром на Полша е последван от шестмесечно затишие, наречено от наблюдателите „Странната война“, заблудени от спокойствието на повърхността. По-вярно би било да се нарече „Зимата на илюзиите“, тъй като лидерите и обществеността на западните страни в

същото време чертаят претенциозни планове за атака срещу фланговете на Германия и говорят прекалено открито за това.

В действителност няма изгледи Франция и Великобритания да достигнат нужната мощ, за да победят сами Германия. Най-голямата им надежда е, че сега, когато Германия и Русия са изправени една срещу друга с обща граница, между тези двама изпитващи взаимно недоверие съюзници ще се появят търкания, които ще насочат разрушителната мощ на Хитлер на Изток вместо на Запад. Това става година по-късно и можеше да се случи по-рано, ако западните съюзници не проявяваха неърпение, което е характерно за демокрациите.

Техните гръмки и заплашителни приказки за нападение срещу фланговете на Германия подтикват Хитлер да ги изпревари. Първият му удар е окупацията на Норвегия. Заловените протоколи от съвещанията му показват, че до началото на 1940 г. той все още смята „запазването на норвежкия неутралитет за най-добрия курс“ за Германия, но през февруари решава, че „англичаните възнамеряват да направят десант и аз искам да бъда там преди тях“. На 9 април там пристига малка германска окупационна сила, която обърква британските планове за установяване на контрол върху тази неутрална територия и завзема главните пристанища, докато вниманието на норвежците е погълнато от навлизането на британския флот в норвежки води.

Следващият удар на Хитлер е на 10 май срещу Франция и страните от Бенилюкс. Той започва подготовката за него предишната есен, когато съюзниците отхвърлят предложението му за мир, което той прави, след като побеждава Полша, давайки си сметка, че елиминирането на Франция му предлага най-добрата възможност да накара Великобритания да се съгласи на мир. Лошото време и съмненията на неговите генерали обаче стават причина за неколкократно отлагания от ноември нататък. След това на 10 януари един германски щабен офицер, който лети за Бон с документи за плана, губи ориентация в снежната буря и каца в Белгия. Този гаф става причина офанзивата да бъде отложена за май и междуременно планът драстично е преработен. Това е твърде нещастно обстоятелство за съюзниците и за известно време твърде щастливо за Хитлер. Същевременно то променя целия по-нататъшен развой на войната.

Старият план, който предвижда главното настъпление да се осъществи през Централна Белгия, на практика би довел до челен сблъсък с най-добрата част от френско-британските сили и по всяка вероятност би завършил с провал, което би разклатило авторитета на Хитлер. Новият

план, предложен от Манщайн, изненадва напълно съюзниците и ги изважда от равновесие, което води до катастрофални последици. Докато те навлизат дълбоко в Белгия, за да го посрещнат там и в Холандия, главните германски танкови сили – 7 танкови дивизии – настъпват през хълмистите и покрити с гори Ардени, които съюзническото Върховно командване смята за непроходими за танкове. Като преминават река Мьоз, без да срещнат съществена съпротива, те пробиват слабата отбрана на съюзниците и след това изключително бързо се насочват на запад към крайбрежието на Ламанша в тила на съюзническите армии в Белгия, прекъсвайки комуникациите им. Британската армия едва успява да се измъкне по море през Дюнкерк. Белгийците и голяма част от французите са принудени да се предадат. Последиците са непоправими. Когато германците насочват удара си на юг през следващата седмица, останалите френски армии вече не са в състояние да им се противопоставят.

А тази разтърсила света катастрофа можеше лесно да бъде предотвратена. Танковото настъпление можеше да бъде спряно много преди да достигне Ламанша, чрез концентриран контраудар с подобни сили. Но въпреки че имат повече и по-добри танкове от противника, французите ги държат разпръснати на малки групи както през 1918 г.

Настъплението можеше да бъде спряно и по-рано на брега на Мьоз, ако французите не бяха се втурнали в Белгия, оставяйки толкова незащитена отбранителната си линия в Ардените, или ако бяха прехвърлили по-бързо там резервите си. Френското командване обаче не само смята Ардените за непроходими за танкове, но и е на мнение, че една евентуална атака през река Мьоз би била нещо в стил 1918 г., за което на германците ще е нужна близо седмица за подготовка след пристигането им там, а това би дало на французите достатъчно време да докарат резервите си. Танковите части обаче стигат реката на 13 май и я форсират още същия следобед. Скоростта, с която се развива танковата атака, праща в историята остарелите представи за бавно развиващото се настъпление.

Бързината на това светкавично настъпление е възможна само защото ръководителите на съюзниците не са наясно с новата тактика, поради което не знаят как да ѝ се противопоставят. Настъплението можеше да бъде спряно дори преди река Мьоз, ако подстъпите към нея бяха защитени от минни заграждения. То можеше да бъде спряно и без мини, просто с дървета, повалени през горските пътища, които водят до Мьоз. Загубата на време за разчистването им щеше да бъде фатална за германците⁸².

След падането на Франция твърде популярна става тенденцията то

да се отдава на ниския боен дух на французите и да се твърди, че разгромът е бил неизбежен. Това са глупости, също като да се слага каруцата пред коня. Сло-мяването на бойния дух на французите настъпва едва след пробива в отбраната им, който така лесно е можел да бъде предотвратен. През 1942 г. всички армии се научават как да спират атака в стил светкавична война, обаче много неща можеха да бъдат спасени, ако бяха научили това преди войната.

Втората фаза на войната

Сега Великобритания остава единственият активен противник на нацистка Германия. Но тя е в много опасно положение, оголена във военен отношение и застрашително заобиколена от брегова линия, дълга 3000 км, която се контролира от противника.

Нейната армия стига Дюнкерк и успява да се спаси от плен само заради странното решение на Хитлер да спре настъплението на танковите части за два дни, когато са само на 15 км от последното пристанище, от което британците могат да се измъкнат, а по това време то е почти неохранявано. Тази заповед за спиране на настъплението е предизвикана от сложни мотиви, включително от суетното желание на Гьоринг работата окончателно да бъде свършена от Луфтвафе.

Въпреки че по-голямата част от британската армия успява да се измъкне, тя губи повечето от оръжията си. Докато оцелелите от 16-те дивизии бъдат реорганизирани, има само една добре въоръжена дивизия, която да защитава страната, а флотът е държан далеч на север извън обсега на Луфтвафе. Ако германците бяха извършили десант в Англия по което и да било време през месеца след капитулацията на Франция, възможностите за съпротива щяха да бъдат нищожни.

Хитлер и военачалниците му не са подготвени за нахлуване в Англия и дори не са изработили планове за такава важна стъпка след поражението на Франция. Той оставя този изключително важен месец да се изниже, очаквайки Великобритания да се съгласи на мир. Дори и когато повече няма надежда това да стане, германските приготовления са

82. Един мой френски приятел, тогава отговарящ за отбраната на сектор при Мьоз, поискал от Върховното командване разрешение да стори това, но му казали, че пътищата трябва да бъдат чисти за настъплението на френски моторизирани части. Тези моторизирани части навлизат в Ардените, но бързо излизат от там, следвани по петите от германците.

твърде колебливи. Когато Луфтвафе не успява да прогони от небето Кралските ВВС в битката за Великобритания, ръководителите на сухопътните войски и на флота всъщност са доволни от даденото им по такъв начин извинение да отлагат нахлуването. Още по-забележителна е готовността на Хитлер да приема извинения за неговото отлагане.

Архивните сведения за водените от него неофициални разговори показват, че това се дължи отчасти на нежеланието му да унищожи Великобритания и Британската империя, на която той гледа като на стабилизиращ елемент в света и все още се надява да я направи свой партньор. Но освен това нежелание има и една нова причина. Вниманието на Хитлер отново е насочено на Изток. Това е основният фактор, оказал се решаващ за запазването на Великобритания.

Ако Хитлер беше съсредоточил усилията си върху разгрома на Великобритания, съдбата ѝ почти със сигурност щеше да бъде решена, защото, въпреки че пропуска най-добрата възможност да я завладее директно, той можеше да стегне такава примка около нея с комбиниран натиск на военновъздушните сили и подводниците си, че там постепенно да настъпи глад, който в крайна сметка да доведе до пълното ѝ сгромолясване.

Хитлер обаче разбира, че не би могъл да вложи всичките си ресурси в това усилие по въздух и по море, докато Червената армия стои на източната му граница, заплашвайки Германия по суша. Затова той твърди, че единственият начин да бъде подсигурен германският тил е да нападне и да победи Русия. Подозренията му относно руските намерения от дълго време го вълнуват най-много.

Хитлер се опитва сам да се убеждава, че Великобритания ще се съгласи на мир, когато вече няма да може да се надява на руска намеса във войната. Той дори смята, че Великобритания вече щеше да е сключила мир, ако Русия не я подтикваше да продължи да се сражава. Когато на 21 юли Хитлер свиква първото съвещание, на което да бъдат обсъдени набързо изготвените планове за нахлуване в Англия, той разкрива смяната в посоката на своето мислене: „Сталин флиртува с Великобритания, за да я накара да продължи войната и да държи ръцете ни вързани с надеждата да спечели време, за да вземе това, което иска, знаейки, че няма да може да го получи, ако бъде сключен мир“. Оттук следва и другото заключение: „Нашето внимание трябва да бъде насочено към решаването на руския проблем“.

Планирането започва веднага, въпреки че Хитлер взема окончателното решение едва в началото на 1941 г. Нахлуването започва на 22 юни

– един ден преди офанзивата на Наполеон. Танковите части бързо преодоляват защитата на руските армии и за по-малко от месец навлизат на 750 км навътре в Русия – три четвърти от разстоянието до Москва. Германците така и не успяват обаче да влязат в столицата.

Какви са основните фактори за този неуспех? Очевидните са есенната кал и снегът. По-важни обаче са погрешните преценки на германците за резервите, които Сталин може да събере от дълбините на Русия. Те предполагат, че срещу тях ще бъдат изправени 200 дивизии и че до средата на август ще ги разгромят. Но през това време на сцената се появяват още 160 дивизии. Докато те бъдат разбити, настъпва есента, а когато напредват към Москва през калта, германците срещат нови армии на пътя си.

Друг основен фактор е изостаналостта на Русия въпреки целия технически скок, направен след съветската революция. Тук става въпрос не само за изключителната издръжливост на нейните войници и население, но и за примитивните ѝ пътища. Ако пътната мрежа беше така развита както на Запад, Русия щеше да бъде завладяна почти толкова бързо, колкото Франция. Но дори и при тези условия нахлуването можеше да успее, ако през лятото танковите сили се бяха насочили право към Москва, без да чакат да ги настигне пехотата, както настоява Гудериан. В случая той е принуден да отстъпи пред Хитлер и по-старите главнокомандващи германските въоръжени сили.

Зимата в Русия се оказва ужасно изпитание и още повече изтощава силите на германците, които изобщо не успяват да се възстановят напълно. Въпреки това е очевидно, че през 1942 г. Хитлер все още има добра възможност за победа, тъй като Червената армия изпитва остър недостиг от снаряжение и бойна техника, а здравата хватка, с която я държи Сталин, отслабва поради първоначалните тежки поражения. Новата офанзива на Хитлер се развива бързо през ръба на кавказките петролни полета, от които зависи руската военна машина. Но фюрерът разделя войските си, за да постигне едновременно две цели – да завземе Кавказ и Сталинград. Там той с мъка е спрял и изтощава армията си с непрекъснати фронтални атаки, за да превземе „града на Сталин“, обзет от манията на всяка цена да сломи този символ на руското предизвикателство. Като забранява каквото и да било отстъпление, когато идва зимата, Хитлер обрича на обкръжение и плен атакуващите, когато новосъбраните руски армии пристигат на полесражението в края на годината.

Катастрофата при Сталинград оставя германците на много по-дълъг

фронт, отколкото биха могли да защитават с намалелите си сили. Единственият спасителен курс е отстъплението, както настояват генералите, но Хитлер упорито отказва да го разреши. Глух към всички доводи, той продължава да настоява „да не се отстъпва“. Това папагалско повтаряне не може да спре руската приливна вълна и е причина всяко следващо отстъпление да става с цената на големи загуби, тъй като е било отлагано твърде дълго.

Войските на Хитлер страдат все повече от последиците, до които води разпрострелият се на прекалено голямо разстояние фронт, станал причина и за провала на Наполеон. Сега изпитанието е още по-голямо, тъй като през 1940 г. войната обхваща и Средиземноморието с влизането на Мусолини в нея, който иска да се възползва от поражението на Франция и слабостта на Великобритания. Това дава възможност на британците да контраатакуват в район, в който военноморската мощ може да има решаващо значение. Чърчил се възползва от тази възможност бързо, даже прекалено бързо в някои случаи. Британската механизирана армия в Египет, макар и малка, скоро разбива остарялата италианска армия в Северна Африка, освен че завладява Италианска Източна Африка. Тя можеше да продължи да настъпва към Триполи, но е спряна, за да бъде прехвърлена в Гърция – една ненавременна и зле подготвена акция, която германците бързо отблъскват. Поради италианския провал в Северна Африка Хитлер изпраща там германски подкрепления под командването на Ромел. Но тъй като вниманието му е приковано от Русия, изпраща там само толкова войски, колкото да стабилизират положението на италианците, и никога не прави сериозни опити да завладее източните, централните и западните врати на Средиземно море – Суец, Малта и Гибралтар.

Така че фактически той създава само допълнителни условия за още по-голямо изтощаване на силите на Германия, което в крайна сметка обезсмисля успешните контраатаки на Ромел, които отлагат в продължение на повече от две години прочистването на Северна Африка. Сега германските войски се разпростират по двата бряга на Средиземно море и по цялата брегова линия на Западна Европа, като същевременно държат един опасно широк фронт във вътрешността на Русия.

Естествените последици от такова разпространение на прекалено дълъг фронт са отложени и войната се проточва от влизането на Япония в нея през декември 1941 г. След време това се оказва по-пагубно за перспективите на Хитлер, защото вкарва в нея и Америка. Временният ефект от изненадващото японско нападение срещу Пърл Харбър, което

осакатява американския Тихоокеански флот, дава възможност на японците да разгромят съюзническите позиции в югозападната част на Тихия океан – Малая, Бирма, Филипините и Холандска Източна Индия. Но при тази бърза експанзия те са разтеглени на много по-голямо разстояние, отколкото са възможностите им да задържат тези придобивки – все пак Япония е малка островна страна с ограничена индустриална мощ.

Третата фаза на войната

След като Америка разгръща военната си мощ, а Русия оцелява, за да разгърне своята, поражението на силите на Оста – Германия, Италия и Япония – става сигурно, тъй като общият им военен потенциал е много по-малък. Единствените неизвестни са колко време ще е необходимо за това и колко пълно ще бъде то. Максималното, на което агресорите, сега влезли в ролята на отбраняващи се, могат да се надяват, е да получат по-добри условия за мир, печелейки време, докато на „гигантите“ им омръзне да воюват или се скарат помежду си. Възможностите за такава продължителна съпротива обаче зависят от скъсяването на фронтовете. А никой от лидерите на Оста не може да понесе „загубата на престиж“ заради доброволно отстъпление и затова се вкопчва във всяка позиция до нейното рухване.

В третата фаза на войната няма истински повратен момент, а само една непрекъснато надигаща се приливна вълна.

Тя се разлива по-лесно в Русия и Тихия океан, тъй като непрекъснато се засилва военното превъзходство на съюзниците в тези райони и тъй като там има достатъчно място за маневриране. В Южна и в Западна Европа настъплението на съюзниците среща повече пречки, защото пространството е по-тясно.

Англо-американските войски, които се връщат отново в Европа през юли 1943 г., са улеснени, тъй като Хитлер и Мусолини прехвърлят войски през морето в Тунис с надеждата да установят там плацдарм, за да спрат настъплението на съюзническите армии едновременно от Египет и от Алжир. Тунис се превръща в капан и пленяването на цялата германско-италианска армия там оставя Сицилия почти без защита. Когато обаче през септември 1943 г. съюзниците настъпват от Сицилия в Италия, напредването им в този тесен планински полуостров е затруднено и се развива бавно.

На 6 юни 1944 г. главните съюзнически армии, съсредоточени в

Англия за прехвърляне през Ламанша, правят десант в Нормандия. Успехът му зависи от това, дали ще успеят да установят на брега достатъчно голям плацдарм, в който да струпат войски и да пробият германската отбранителна линия, която прегражда пътя им. Веднъж пробият ли я, цялата територия на Франция би се открила за маневри на техните армии, които са напълно механизирани за разлика от основната част на германските сили.

Така германската отбрана е обречена на разгром, ако не успее да отхвърли нападателите обратно в морето още в първите дни. Но придвижването на танковите им резерви е фатално забавено от парализиращата намеса на съюзническите военновъздушни сили, които имат превъзходство над Луфтвафе в съотношение 30 : 1. Дори и ако германците бяха успели да отблъснат нахлуването в Нормандия, огромното превъзходство на съюзниците във въздуха, приложено директно срещу Германия, би направило сигурен нейния разгром. До 1944 г. съюзническата стратегическа въздушна офанзива далеч не е в състояние да постигне възлаганите ѝ надежди като алтернатива на нахлуването по суша и ефектът от нея до голяма степен се надценява. Безразборните бомбардировки на градове не намаляват сериозно германското военно производство, нито успяват да сломят волята на населението и да го принудят да капитулира, както се очаква. Неговите тиранични лидери го държат прекалено здраво в ръцете си, а отделните хора не могат да се предадат на летящите в небето бомбардировачи. Но през 1944–1945 г. съюзническите военновъздушни сили са ръководени по-добре, точността на извършваните от тях бомбардировки непрекъснато нараства и това има съкрушителен ефект върху основните центрове на военна продукция, които са от жизненоважно значение за способността на противника да се съпротивява.

В Далечния изток превъзходството на военновъздушните сили също се оказва основен фактор за сигурния разгром на Япония, без да има нужда от употребата на атомната бомба.

Главната пречка по пътя на съюзниците, след като нещата се обръщат в тяхна полза, е една бариера, която те издигат сами – неразумното и късогледо искане на техните лидери за „безусловна капитулация“. То оказва най-голяма помощ на Хитлер да държи в ръцете си германския народ и изиграва същата роля за привържениците на войната в Япония. Ако ръководителите на съюзниците бяха достатъчно разумни да дадат някои гаранции в условията за мир, хватката на Хитлер върху германския народ щеше да отслабне много преди 1945 г. Три години по-рано

пратеници на разрастващото се антивоенно движение в Германия уведомяват съюзническите лидери за плановете си да свалят Хитлер. Те посочват имената на много видни военни, които са готови да се присъединят към такъв бунт, в случай че получат някои уверения относно мирните условия на съюзниците. Но както тогава, така и по-късно не са дадени никакви гаранции и затова е естествено, че лидерите на антивоенното движение трудно могат да получат подкрепа за „скок в тъмното“.

Така „ненужната война“ е ненужно продължена и животът на още милиони хора е пожертван, а с настъпилния мир идват нова заплаха и нарастващ страх от друга война. Полза от ненужното продължаване на Втората световна война заради настояването за „безусловна капитулация“ на противника има само Сталин, тъй като то открива пътя за налагане на комунизма в Централна Европа.

Приложения

Войски и въоръжение 1941

	СССР	Великобритания	САЩ	Германия	Италия	Япония
Сухопътни войски (души)	4 553 000	1 261 200	390 000	3 800 000	450 000	1 240 000
ВВС (души)	476 000	206 400	200 000	1 600 000	100 000	91 000
ВВС (самолети)	2700	над 10 000	2802	1000		
ВМС (души)	344 000	194 400	154 700	404 000	20 000	25 000
ВМС (кораби)	383	300		259	350	
Танкове	1861	232	липсват точни данни	5639	3700	2000
Оръдия и минохвъргачки	67 000	20 000	липсват точни данни	61000	42 000	30 000

Жертви

Страна	Общо жертви	% от предвоенното население	Военни жертви	Цивилни жертви
СССР	20 600 000	10,4	13 600 000	7 000 000
Китай	10 000 000	2,0	–	–
Германия	6 850 000	9,5	3 250 000	3 600 000
Полша	6 123 000	17,2	123 000	6 000 000
Япония	2 000 000	2,7	–	–
Югославия	1 706 000	10,9	–	–
Франция	810 000	1,9	340 000	470 000
Гърция	520 000	7,2	–	–
САЩ	500 000	0,4	500 000	–

История на Втората световна война

Австралия	480 000	7,2	–	–
Румъния	460 000	3,4	–	–
Унгария	420 000	3,0	–	–
Италия	410 000	0,9	330 000	80 000
Чехословакия	400 000	2,7	–	–
Великобритания	388 000	0,8	326 000	62 000
България	20 000	0,3	10 000	10 000
Общо	52 199 262 души			

ВТОРАТА СВЕТОВНА ВОЙНА В СЪБИТИЯ И ДАТИ

1918

11 ноември. Подписано Компьенското примирие между Германия и страните от Антантата.

1919

5 януари. В Мюнхен основана Германската работническа партия (от 1920 – Германска националсоциалистическа партия – НСДАП).

18 януари – 28 юни. Парижка мирна конференция на 27 страни, посветена на създаването на нов, следвоенен световен ред.

23 март. В Милано се основава фашистка организация – „Съюз за борба“ на Бенито Мусолини.

19 ноември. САЩ отказват да участват в Обществото на народите. През годината. В САЩ приета нова корабостроителна програма, според която флотът на САЩ трябва да стане най-силният в света.

1920

1 март. Адмирал Хорти провъзгласен за диктатор на Унгария.

29 ноември. Създава се мандатна комисия при Обществото на народите. Германските колонии се разпределят между победителите.

1921

19 февруари. Подписан договор за военен съюз между Полша и Франция

12 ноември 1921 – 6 февруари 1922. Вашингтонска морска конференция на девет държави.

1922

16 април. Подписан Рапалският договор между Германия и Съветска Русия

28 октомври. Мусолини оглавява италианското правителство.

30 декември. Създава се СССР.

1923

9 юни. Фашистки преврат в България.

13 септември. Установяване на военна диктатура в Испания начело с генерал М. Примо де Ривера.

8–9 ноември. „Бирен пуч“ в Германия (неуспешен опит на Хитлер да свали правителството на Бавария).

1924

16 юли – 16 август. Провежда се Лондонската конференция. Приема се план „Дауес“ – план за развитието на Германия и репарационната политика.

29 септември. Обръщение на Германия в Обществото на народите с искания за равноправие по въпросите на въоръжаването и за връщане на бившите колонии.

1925

5–16 октомври. Конференция на седемте страни (Великобритания, Франция, Италия, Белгия, Германия, Полша и Чехословакия) в Локарно. Гаранции за западните граници на Германия.

1926

9 юли. В Португалия на власт идва генерал Кармон.

27 ноември. Подписан италианско-албански договор за дружба и сигурност, фактически закрепил протектората на Италия над Албания.

12 декември. Премахване на контрола над въоръженията на Германия.

1926–1933. Война на САЩ срещу Никарагуа, завършила с окупирането на страната.

1927

31 май. Японците завземат Циндао.

20 юни. Женевска конференция по морските въоръжения (Великобритания, САЩ, Япония).

1928

16 януари – 20 февруари. Провежда се VI панамериканска конференция в Хавана.

20 април. Японските войски навлизат в китайската провинция Шандун.

10 август. Правителството на Германия взема решение за строителството на броненосци (т.нар. джобни линкори).

27 август. В Париж подписан договор между 15 страни за забрана на войната като оръдие на националната политика (пактът „Келог-Бриан“).

1929

6 януари. Военен преврат в Югославия.

11 февруари. Подписан конкордат между Ватикана и Италия.

Юли-декември. Китайско-съветски конфликт на Китайската източна железница. Прекратяване на съветско-китайските отношения.

24 октомври. Борсов конфликт в САЩ. Начало на кризата 1929–1933.

1930

2 януари. Приет нов репарационен план за Германия (план „Йънг“).

21 януари – 22 април. Провежда се Лондонската конференция по морските въоръжения.

17 май. Предложение на министъра на външните работи на Франция Бриан за обединяване на държавите в Европа („пан-Европа“).

1931

14 април. Сваляне на монархията в Испания.

20 юли. Меморандум на Хувър за спиране на репарационните плащания от Германия за една година.

21 септември. Отказ на либералното правителство на Великобритания от „златното покритие“ на лирата, предизвикал нова спирала на световната икономическа криза.

9 декември. Приета републиканската конституция в Испания.

Края на годината. Японските войски изцяло окупирали Манджурия.

1932

27 януари. На събрание на финансистите и индустриалците в Дюселдорф Адолф Хитлер изнася доклад за програмата на НСДАП.

2 февруари. Откриване на Международна конференция по разоръжаването

9 март. Провъзгласяване на марионетната прояпонска държава Манджоу-Го

Юли. Начало на „войната Чако“ между проанглийски Парагвай и проамериканска Боливия за владеење на т.нар. природна област Чако, в която през 20-те години е открит нефт. Продължава до юни 1934.

11 декември. Декларация на Великобритания, Франция, Италия и САЩ за признаване равенството на Германия по въпросите на въоръжаването.

1933

30 януари. Назначаване на Адолф Хитлер за райхсканцлер на

Германия.

Нощта срещу 28 февруари. Фашистите подпалват Райхстага в Берлин.

7 март. Установяване диктатурата на Долфус в Австрия.

27 март. Япония напуска Обществото на народите.

15 юли. Великобритания, Франция, Германия и Италия подписват в Рим пакт за съгласие и сътрудничество на „четирите държави“.

2 септември. Подписване на съветско-италиански договор за дружба.

14–19 октомври. Германия излиза от Обществото на народите и нейните делегати напускат конференцията по разоръжаване

1934

26 януари. Подписан германско-полски пакт за ненападение.

2 август. Хитлер обявен за „фюрер и райхсканцлер на германския народ“.

18 септември. СССР влиза в Обществото на народите.

19 декември. Япония денонсира Вашингтонските споразумения от 1922 г.

1935

13 януари. Плебисцит в Саар за връщане към Германия.

26 февруари. Отказ на Германия от членовете на Версайския договор, ог-раничаващи въоръжаването на Германия.

18 юни. Подписан британско-германски морски договор.

3 октомври. Нахлуване на Италия в Етиопия. Начало на Италианско-ети-опската война.

7 октомври. Обществото на народите обявява Италия за агресор.

9 декември 1935 – 25 март 1936. Лондонска морска конференция.

1936

15 януари. Япония напуска Лондонската морска конференция.

16 февруари. Победа на Народния фронт на изборите в Испания.

7 март. Германия завзема рейнската зона и денонсира Локарнските споразумения.

12 март. Подписан съветско-монголски протокол за взаимопомощ, фактически закрепващ протектората на СССР над Монголия.

19 март. Италианско-албански споразумения. Фактическо присъединяване на Албания към Италия.

30 април. Правителството на Великобритания приема програма за изграждане на голям флот.

5 май. Италия превзема столицата на Етиопия Адис Абеба.

5 юли. Обществото на народите отменя санкциите за Италия. 17–18 юли. Начало на фашисткия метеж в Испания.

1 октомври. Генерал Франко провъзгласен за ръководител на „националното правителство“.

23 октомври. Италианско-германски споразумения за разграничаване сферите на икономическа експанзия на Балканите и в Дунавския басейн, за борба против Испанската република и признаване окупацията на Етиопия. Оформя се Оста Берлин-Рим.

1937

2 януари. Италианско-британско „споразумение за Средиземно море“.

Януари. В Испания пристига италиански експедиционен корпус.

24 юни. Директива на главнокомандващия Вермахта „За единна подготовка на Вермахта за война“.

7 юли. Начало на Японско-китайската война.

6 ноември. Оформяне на Антикоминтерновския пакт в състав Германия, Япония и Италия.

12 ноември. Япония завзема Шанхай.

11 декември. Италия напуска Обществото на народите.

13 декември. Японците завземат Нанкин.

1938

28 януари. САЩ приемат нова програма за въоръжаване.

10 февруари. В Румъния се установява фашистка диктатура.

12 март. Аншлус (присъединяване) на Австрия към Германия.

2 април. Правителството на Великобритания признава аншлуса на Австрия.

6 април. Правителството на САЩ признава аншлуса на Австрия.

5 май. В Япония издаден императорски Указ за всеобща мобилизация на нацията.

17 май. САЩ приемат програма за морските въоръжения.

30 май. Германия приема плана „Грюн“ (за нападение срещу Чехословакия).

29 юли – 11 август. Провокация на японските войски край езерото Хасан и разгромяването им от съветската армия.

19 септември. Британско-френски ултиматум към правителството на Чехословакия с искане да предостави самоуправление на Судетската област.

23 септември. Обявяване на всеобща мобилизация в Чехословакия.

28 септември. Начало на мобилизацията в Германия.

29–30 септември. „Мюнхенският сговор“. Разпокъсване на Чехословакия

1–10 октомври. Германските войски окупират пограничните райони на Чехословакия.

1939

26 януари. Испанските фашисти завземат Барселона.

24 февруари. Присъединяване на Унгария към Антикоминтерновския пакт

27 февруари. Великобритания и Франция признават правителството на Франко.

15 март. Германските войски окупират цяла Чехословакия.

21 март. Германски ултиматум към Полша за връщане на Данциг (Гданск)

22 март. Присъединяване на Мемел (Клайпеда) към Германия.

22 март. Заявление на Франция и Великобритания за оказване помощ на Холандия, Белгия и Швейцария в случай на агресия.

28 март. Войските на Франко влизат в Мадрид.

1 април. Франкистките войски завземат цяла Испания.

3 април. Хитлер утвърждава плана „Вайс“ (за нападение срещу Полша)

7 април. Италия завладява Албания.

27 април. Великобритания приема закон за всеобща военна повинност.

28 април. Германия денонсира договора за ненападение с Полша и морския договор с Великобритания.

8 май. Испания напуска Обществото на народите.

11 май – 31 август. Нападение на японците срещу Монголия, разгромени от съветските войски и войските на МНР край река Халхин-Гол.

19 май. Подписване на френско-полски договор за военен съюз.

22 май. Германия и Италия сключват съюз.

26 юли. САЩ денонсират търговския договор с Япония от 1911.

23 август. Подписан съветско-германски пакт за ненападение (т.нар. пакт „Молотов-Рибентроп“).

24 август. Парламентът на Великобритания дава извънредни пълномощия на правителството.

25 август. Подписан британско-полски договор за взаимопомощ в случай на агресия.

31 август. В Полша обявена мобилизация.

1 септември. Германия напада Полша. Официална дата за началото на Втората световна война.

3 септември. Великобритания и Франция (а също Австралия, Нова Зеландия и Индия) обявяват война на Германия.

5 септември. Правителството на САЩ обявява неутралитет.

6 септември. Южноафриканският съюз обявява война на Германия.

10 септември. Канада обявява война на Германия.

15 септември. Япония, СССР и МНР подписват договор за прекратяване на военните действия в района на река Халхин-Гол.

17 септември. Съветски войски навлизат в територията на Полша.

28 септември. Подписан германско-съветски договор за дружба и граници. Пада Варшава.

28 септември. Подписан договор за взаимопомощ между СССР и Естония.

3 октомври. Решение на Панамериканската конференция за 300-милна зона за сигурност покрай крайбрежието на Американския континент южно от Канада.

8–12 октомври. Декрет на Хитлер за ликвидиране на Полша.

10 октомври. Съветско-литовски договор за взаимопомощ.

14 октомври. Потопяване на британския линейен кораб „Роял Оук“ в базата Скапа Флоу.

19 октомври. Приета германска директива за разгръщане и съсредоточаване на силите по план „Гелб“ (срещу Франция).

28 октомври. Италия напада Гърция, но не успява да я завладее.

4 ноември. САЩ приемат поправка към Закона за неутралитет,

допускаща продажба на оръжие и материали за воюващите страни.

17 ноември. Върховният съвет на съюзниците утвърждава план „Дил“.

30 ноември 1939 – 12 март 1940. Съветско-финландска война.

2 декември. Правителството на САЩ обявява мораториум на търговията със СССР.

13 декември. Сражение край Ла Плата, завършило с потопяването на крайцера „Адмирал граф Шпее“.

14 декември. СССР изключен от Обществото на народите.

1940

5 февруари. Решение за изпращане на експедиционен корпус на съюзниците във Финландия.

11–29 февруари. Февруарско настъпление на съветските войски във Финландия.

24 февруари. Приет окончателният вариант на германската директива за провеждане на операция „Гелб“.

12 март. Подписан мирен договор между Финландия и СССР.

20–21 март. Оставка на правителството на Даладие, формиране на правителство на Рейно във Франция.

28 март. Решение на върховния съвет на съюзниците за миниране на норвежките води.

9 април. Начало на операцията на Германия срещу Дания и Норвегия.

14 април. Начало на дебаркирането на британско-френски войски в Норвегия

10 май. Начало на операцията „Гелб“ (френска кампания}. Германски войски нахлуват в Белгия, Франция, Люксембург и Холандия. Оставка на правителството на Чембърлейн и формиране на правителство на Чърчил във Великобритания.

13 май. Пробив на германските войски на съюзническия фронт при река Маас (Мьоз).

14 май. Капитулация на Холандия.

17 май. Превземане на Брюксел от германските войски.

19 май. Назначаване на генерал Вейгън за главнокомандващ войските на съюзниците във Франция.

24 май. Германските танкови съединения са спрени край Дюнкерк.

27 май – 4 юни. Евакуирани са британско-френските войски от

Дюнкерк.

28 май. Капитулация на Белгия. Германската армия стига на юг до Швейцария и на запад до Атлантическото крайбрежие на Франция.

10 юни. Завършва окупирането на Норвегия. Италия обявява война на Великобритания и Франция и влиза във войната.

14 юни. Германските войски превземат Париж.

14, 16 юни. Ултиматум на СССР към Естония, Латвия и Литва за нарушаване на договорите от 1939 г. от тяхна страна.

16 юни. Оставка на Рейно, на власт идва Петен.

18 юни. СССР окупира балтийските държави. В Лондон Ш. дьо Гол обявява създаването на комитет „Свободна Франция“.

22 юни. Франция капитулира пред Германия.

24 юни. Франция капитулира пред Италия.

28 юни. Британското правителство признава Дьо Гол за ръководител на движението „Свободна Франция“.

28–30 юни. Откъсване на Бесарабия и Северна Буковина в полза на СССР.

1 юли. Френското правителство се премества във Виши.

1 юли–19 август. Настъпление на италианските войски в Северна Африка.

16 юли. Директива за подготовка на операция „Зеелове“ („Морски лъв“) срещу Великобритания.

21–22 юли. Настъпление на съветски войски на териториите на Латвия, Литва и Естония.

3–6 август. Присъединяване на Латвия, Литва, Естония и Молдова към СССР.

4–18 август. Италианските войски завземат Британска Сомалия.

10 август. Начало на въздушната битка над Великобритания.

2 септември. Великобритания предоставя на САЩ бази в Атлантическия океан срещу 50 разрушителя и материално-техническа помощ.

4 септември. На власт в Румъния идва Антонеску.

13–16 септември. Настъпление на британски войски в Египет.

16 септември. Приет закон за военната повинност в САЩ.

23 септември. Нахлуване на японски войски на територията на Индокитай.

27 септември. Германия, Япония и Италия сключват Тройния съюз (Оста), по-късно към него се присъединяват Унгария, Словакия, Румъния (ноември) и България (1 март 1941).

12 октомври. Нахлуване на германски войски в Румъния.

28 октомври. Нахлуване на италиански войски в Гърция.

1 ноември. Дебаркиране на британски войски на Крит.

5 ноември. Президентът Рузвелт избран за трети мандат.

11 ноември. Нападение на британски морски самолети над италиански кораби в Таранто.

20–24 ноември. Присъединяване на Унгария, Румъния и Словакия към Тройния пакт.

9 декември 1940 – 10 февруари 1941. Настъпление на британски войски в Северна Африка.

13 декември. Приемане на директива за нападение срещу Гърция (план „Марица“).

18 декември. Приемане на директива за война срещу СССР (план „Барбароса“).

1941

15 януари – 18 май. Настъпление на британски войски в Източна Африка.

22 януари. Британските войски превземат Тобрук.

1 март. Нахлуване на германски войски в България и присъединяването ѝ към Тройния съюз.

7 март. Начало на десант на британски войски в Гърция.

9–16 март. Настъпление на италиански войски в Гърция.

11 март. Приемане на Закона за „Ленд Лийз“ в САЩ.

27 март. Държавен преврат в Югославия.

28 март. Сражение между италиански и британски ескадри край нос Матапан.

31 март – 15 април. Настъпление на Ромел в Киренайка.

1 април – 31 май. Антибританско въстание в Иран.

6 април. Британците и етиопските партизани завземат Адис Абеба.

6–17 април. Завземане на Югославия от германците.

6–29 април. Завземане на Гърция от германците.

24–29 април. Евакуация на британските войски от Гърция.

25 април. Директива за завземането на остров Крит (операция „Меркурий“)

30 април. Хитлер премества датата за нападение над СССР от 15 май на

22 юни 1941 г.

Април. На територията на Гренландия започва изграждането на

американски бази.

10 май. Полет на Хес до Великобритания („Мисията на Хес“). Прекратяване на масовите въздушни нападения над Великобритания.

13 май. Прехвърляне на съветски войски в крайграничните окръзи на СССР

19 май. Капитулация на италианските войски в Етиопия.

20 май – 1 юни. Германските войски завземат остров Крит.

27 май. Британският флот потопява германския линеен кораб „Бисмарк“

6 юни. Инструкция на германското командване за политическите комисари

8 юни. Окупиране на Сирия от британски войски и войски на „Свободна Франция“.

10–21 юни. Разгръщане по план „Барбароса“.

18 юни. Германско-турски договор за дружба и ненападение.

22 юни. Нападение на Германия и съюзниците ѝ срещу СССР. Границата пресичат 12 германски армии, 3 млн. германски войници и 3300 танка, подсилени от унгарски, румънски, италиански и финландски войски и испански доброволци.

22–29 юни. Погранични сражения.

22–27 юни. Отбраната на Лиепай.

22 юни–20 юли. Отбраната на Брест.

26–28 юни. Отбраната на Минск.

26 юни – 2 декември. Отбраната на Ханко.

30 юни. Германците превземат Лвов.

3–5 юли. Боеве по река Березина от Борисов до Бобруйск.

8–9 юли. Боеве в районите на Житомир и Бердичев.

10 юли – 10 септември. Смоленско сражение.

11 юли – 19 септември. Киевско сражение.

16–27 юли. Отбраната на Могилъв.

22 юли. Започват въздушните нападения над Москва.

24–27 юли. Група армии „Център“ спрени на Великолукското направление и край Елна.

24 юли. Япония окупира Индокитай.

5 август – 16 октомври. Отбраната на Одеса.

7–28 август. Отбраната на Талин.

14 август. Атлантическа харта на Рузвелт и Чърчил за следвоенното устройство на света.

25 август. СССР и Великобритания едновременно окупираат Иран.

31 август. В Архангелск пристига първият британски конвой.

3 септември. Въведени газовите камери в Аушвиц.

7 септември – 19 октомври. Съветските войски отбраняват Моонзундския архипелаг.

8 септември. Завземането на Шлиселбург. Начало на блокадата на Ленинград.

16 септември. Директива на командването на група армии „Център“ за настъпление към Москва (операция „Тайфун“).

19 септември. Съветските войски се оттеглят от Киев. За една седмица германците избиват 33 771 евреи.

30 септември 1941 – 20 април 1942. Битката край Москва.

2 октомври. Съветските войски се оттеглят от Петрозаводск.

3 октомври. Съветските войски се оттеглят от Орел.

6 октомври. Съветските войски се оттеглят от Брянск.

16–18 октомври. Оставка на японското правителство на Еоное и съставяне на кабинет на Годзио.

25 октомври. Съветските войски се оттеглят от Харков.

30 октомври. САЩ отпускат безпрецедентен заем на СССР в размер на 1 млрд. долара.

4 ноември 1941 – 4 юли 1942. Отбраната на Севастопол.

7 ноември. Парад на Червения площад.

12 ноември – 28 декември. Контранастъпление на съветските войски край Тихвин.

17 ноември – 2 декември. Контранастъпление на съветските войски край Ростов на Дон.

18 ноември 1941 – януари 1942. Настъпление на британските войски в Северна Африка.

5 декември. Германското настъпление спряно на 30 км от Москва.

5 декември 1941 – 7 януари 1942. Контранастъпление край Москва.

7 декември 1941. Японска атака над Пърл Харбър.

7 декември 1941 – април 1942. Настъпление на японските войски в Тихия океан и в Югоизточна Азия.

8 декември 1941. САЩ и Великобритания обявяват война на Япония.

11 декември. Германия и Италия обявяват война на САЩ.

16–17 декември 1941. Съветско-британски преговори в Москва („Мисията на Идън“).

25 декември. Капитулация на Хонконг.

Края на 1941 и началото на 1942. Япония превзема Малая, Филипините, Индонезия и Бирма и разгромява британския флот при Сингапур.

1942

1 януари. Във Вашингтон подписана декларация на 26 държави, поддържащи Атлантическата харта (Декларация на обединените нации). По настояване на Сталин Великобритания и САЩ се споразумяват да открият втори фронт в Европа. Генерал Д. Айзенхауер определен за главнокомандващ съюзническите войски.

8 януари – 20 април. Зимно настъпление на съветската армия.

15 януари. Британските войски завземат Бардия в Северна Африка.

21 януари – 7 февруари. Настъпление на Ромел в Северна Африка.

27–28 февруари. Сражение в Яванско море.

31 март – 10 април. Операция на японския флот в Индийския океан.

2 април – 10 май. Германски въздушни нападения над Малта.

20 април. Нападение на американски самолети над Токио.

25 април. Дебаркиране на американците на остров Нова Каледония.

5–7 май. Дебаркиране на британски войски на остров Мадагаскар.

7–8 май. Сражение между японския и американския флот в Коралово море.

12–19 май. Харковско настъпление на съветските войски.

17 май – 27 юли. Изюмско контранастъпление на германските войски.

8–20 май. Керченската операция.

26 май. В Лондон подписано съветско-британско споразумение за общи действия срещу Оста.

27 май – 3 юли. Настъпление на Ромел в Либия.

1–30 юни. Битката при Ал Аламейн.

9 юни. Капитулация на Филипините, завършва окупацията на филипинските острови от японските войски.

11 юни. Подписано съветско-американско споразумение за общи действия срещу Оста.

12 юни. Американската авиация бомбардира нефтопреработващите предприятия в Плоещ.

21 юни. Капитулира британският гарнизон в Тобрук.

27 юни – 24 юли. Воронежско-ворошиловградската операция. Германско настъпление на юг.

4–6 юли. Сражение между американския и японския флот край атола Мидуей.

25 юли – 31 декември. Отбраната на Кавказ.

24 юли – 18 ноември. Отбраната на Сталинград.

3–17 август. Операция на британския флот по придвижване на конвоя „Пиедестал“ до Малта.

7 август. Дебаркиране на американците на остров Гуадалканал.

22 август. Бразилия обявява война на Германия и Италия.

24 септември. Оставка на началника на Генералния щаб на сухопътните войски на Вермахта генерал-полковник Халдер.

14 октомври. Заповед на Върховното командване на Вермахта за преминаване към стратегическа отбрана на Източния фронт.

23 октомври. Начало на настъплението на британската 8-а армия край Ал Аламейн (Северна Африка).

8–11 ноември. Десант на британските и американските войски в Северозападна Африка – в крайбрежните райони на Алжир, Оран и Касабланка.

11 ноември. Германско-италианските войски окупират южната зона на Франция и остров Корсика.

23–25 ноември. Сражение при остров Гуадалканал.

19 ноември 1942 – 2 февруари 1943. Настъпление на съветските войски край Сталинград.

21 ноември. Масирани бомбардировки на британско-американската авиация над градове в Италия.

27 ноември. Потопяване на френските кораби в Тулон.

2 декември. Е. Ферми за пръв път осъществява верижна ядрена реакция в реактор (САЩ).

1943

12–18 януари. Настъпление на Ленинградския и Волховския фронт. Пробив в блокадата на Ленинград.

13 януари. Заповед на Хитлер за тотална мобилизация.

14–24 януари. Конференция на Рузвелт и Чърчил в Касабланка.

21 януари. Директива на британско-американското командване за началото на „въздушно настъпление“ срещу промишлените центрове на Германия.

31 януари. Капитулация на южната групировка на германските войски заедно с фелдмаршал Паулус.

4 февруари – 6 април. Новоросийската десантна операция на съветските войски.

2–22 март. Ржевско-Вяземската настъпателна операция на войските на Западния и Калининския фронт.

17–20 март. Начало на настъплението на войските на съюзниците в Тунис.

12 май. Капитулация на германските войски в Тунис. Край на военните действия в Северна Африка.

5 юли – 23 август. Битката при Курската дъга.

10 юли – 17 август. Сицилийската операция на британско-американските войски.

12 юли. Танковата битка край Прохоровская.

22 юли. Американските войски завземат Палермо.

24 юли. Пада правителството на Мусолини, той е арестуван. Формиране на ново правителство начело с маршал Бадوليو. Германия окупира Италия.

3 септември. Започва дебаркирането на британско-американските войски на юг в Апенинския полуостров. Италия подписва примирие със съюзниците, равносилно на капитулация.

9 октомври. Завършва битката за Кавказ.

12 октомври – 23 декември. Киевската операция на войските на 1-ви украински фронт.

14 октомври. Италия обявява война на Германия.

1 ноември. Сражение при остров Бугенвил.

22–26 ноември. Конференция на правителствените ръководители на САЩ, Великобритания и Китай в Кайро.

28 ноември – 1 декември. Техеранска конференция.

26 декември. Потопяване на германския линкор „Шарнхорст“ от британска ескадра.

1944

24 януари – 17 февруари. Корсун-Шевченковската настъпателна операция на войските на 2-ри и 1-ви украински фронт.

27 януари. Окончателно освобождаване на Ленинград от обсада (продължила 900 дни).

15 март – 4 април. Полеската настъпателна операция на войските

на 2-ри белоруски фронт.

26 март – 14 април. Одеската настъпателна операция на войските на 3-ти украински фронт.

10 април. Освобождаването на Одеса.

9 май. Освобождаването на Севастопол.

11 май. Начало на четвъртото британско-американско настъпление към Рим

4 юни. Съюзническите войски влизат в Рим.

6 юни. Начало на десанта на съюзническите войски в Нормандия.

13 юни. Първи обстрел на Лондон с ракети „Фау-1“.

19–20 юни. Битка при Марианските острови между флотите на САЩ и Япония

3 юли. Освобождаването на Минск.

13 юли – 29 август. Лвовско-Сандомирската настъпателна операция на съветските войски.

20 юли. Съветските войски навлизат в Полша.

20 юли. Покушение срещу Хитлер.

21–24 юли. Десант на американските войски в Гуам.

1 август – 2 октомври. Варшавско въстание.

15 август. Дебаркиране на съюзниците в Южна Франция.

25 август. Френските войски (дивизията на Лъоклерк) влизат в освободения Париж.

3 септември. Освобождаването на Брюксел.

8 септември. Съветските войски навлизат в България. България обявява война на Германия.

27 септември – 24 ноември. Моонзундската десантна операция на Ленинградския фронт и Балтийския флот.

28 септември – 20 октомври. Белградската операция на съветските войски и югославските партизани.

Септември-ноември. Българската армия под ръководството на 3-ти украински фронт участва в освобождаването на Южна Сърбия, Вардарска Македония и Косово.

4 октомври. Десант на британските войски в Гърция.

23–26 октомври. Сражение между американския и японския флот край Филипините.

7 ноември. Рузвелт избран за четвърти път за президент на САЩ.

12 ноември. Британската авиация потопява линейния кораб „Тирпиц“.

27 декември. Съветските войски обсаждат Будапеща.

Декември 1944 – май 1945. Първа българска армия участва в бойните действия в Северна Югославия, Южна Унгария и Източна Австрия и стига до Клагенфурт, Австрия.

1945

1 януари. Започва настъпление на германските войски в Елзас („Снежен валс“).

4 януари. Арденското настъпление на германските войски.

9 януари – 1 юли. Превземане на остров Лусон.

17 януари. Съветските войски освобождават Варшава.

26 януари. Германските войски са обкръжени в Източна Прусия.

4–11 февруари. Кримската среща в Ялта на правителствените ръководители на СССР, САЩ и Великобритания.

8 февруари – 10 март. Рейнското настъпление на съюзниците.

13–14 февруари. Съюзнически самолети бомбардират Дрезден.

4 март. Финландия влиза във войната срещу Германия.

29 март. Окончателният разгром на германските войски в Източна Прусия.

1 април – 21 юни. Превземането на Окинава.

7 април. Потопяване на японския линейен кораб „Ямато“.

12 април. Съветската армия стига до Виена. Съюзниците освобождават пленниците от концлагера в Бухенвалд. Умира президентът Рузвелт. Президент на САЩ става Труман.

13 април. Съветските войски превземат Виена.

24 април. Съветската армия влиза в Дрезден.

28 април. Мусолини заловен и обесен от партизани.

30 април. Хитлер се самоубива. Съветски воители забиват знамето на победата над Райхстага в Берлин.

6–11 май. Пражката операция.

8 май. В предградието на Берлин Карлсхорст подписана безусловната капитулация на Германия.

9 май. Парад на победата в Москва.

15 май. Завършва освобождаването на Югославия.

23 май. Американците завземат Фленсбург.

17 юли – 2 август. Потсдамската конференция.

27 юли. Оставка на правителството на Чърчил, сформира се правителството на Атли.

6 август. САЩ хвърлят атомна бомба над Хирошима.

8 август. СССР обявява война на Япония. САЩ хвърлят атомна бомба над Нагасаки.

9 август – 2 септември. Манджурската операция на съветската армия.

28 август. Американските войски дебаркират на територията на Япония.

2 септември. Подписване на акта за капитулацията на Япония. Официалната дата за края на Втората световна война.

24 октомври. Ражда се Организацията на обединените нации.

20 ноември 1945 – 1 октомври 1946. Нюрнбергски процес срещу военнопръстъпниците.

1946 2 май 1946 – 12 ноември 1948. Токийски процес.

16 октомври. Гьоринг се самоубива часове преди изпълнението на екзекуцията му.

КРАЙ

© 1971 Базил Лидъл Харт
© Павел Талев, превод от английски

Basil Liddell Hart
History of the Second World War, 1971

Сканиране, разпознаване и редакция: MesserSchmidt, 2007

Публикация:

Базил Лидъл Харт
ИСТОРИЯ на Втората световна война

Преводач Павел Талев
Редактор Мирослава Бенковска
Художник Виктор Паунов
Технически редактор Станислав Иванов
Коректор Юлия Шопова

Първо издание. Формат 16/70×100. Печ. коли 47
КНИГОИЗДАТЕЛСКА КЪЩА „ТРУД“, бул. „Цариградско шосе“ № 47
Печат Полиграфически комбинат „Димитър Благоев“ ООД

Свалено от „Моята библиотека“ [<http://purl.org/NET/mylib/text/3700>]